

Με τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, μέ πίστιν, εἰς τόν τίμιον ἀγῶνα.
μας, μέ τήν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί μέ τήν
βοήθειαν τῶν Κυπρίων.

ΑΝΑΛΑΜΒΑΣΙΟΝΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΣΙΝ
ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ.

Με σύνθημα ἐκεῖνο, τό ὁποῖον μᾶς κατέλειπαν οἱ πρόγονοί
μας ὡς ἱεράν παρακαταθήκην " Ἦ Τ Ἀ Ν Ἦ Ε Π Ι Τ Α Ε ".

Α Ν Θ Ο Λ Ο Γ Ι Ο

ΚΕΙΜΕΝΩΝ

για τον Αγώνα

της ΕΟΚΑ 1955-1959

Ανθολόγηση:

Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης

Ρούλα Ιωαννίδου-Ζταύρου

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-1959
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΜΝΗΜΗΣ
ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955 - 1959**

Ίδρυση του Συμβουλίου

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955 - 1959 ιδρύθηκε στις 26 Μαρτίου 1993 με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου υπό την προεδρία του κ. Γλαύκου Κληρίδη, ύστερα από πρόταση της Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού κ. Κλαίρης Αγγελίδου.

Σκοποί του Συμβουλίου

1. Η υπό του Κράτους αναγνώριση της προσφοράς των αγωνιστών της ΕΟΚΑ 1955 - 1959 και η δημιουργία Αρχείου Μελών της.
2. Η συντήρηση των χώρων που σχετίζονται με τη διεξαγωγή του Αγώνα, όπως φυλακές, φυλακισμένα μνήματα, κρατητήρια, πεδία μαχών, τόποι θυσίας, κρησφύγετα και άλλα.
3. Συλλογή και έκθεση κειμηλίων του Αγώνα.
4. Αναβάθμιση του Μουσείου Αγώνα.
5. Συλλογή και έκδοση έντυπου υλικού που σχετίζεται με τον Αγώνα, όπως φυλλάδια, περιοδικά, βιβλία, άλλα δημοσιεύματα, ταινίες, φωτογραφίες κλπ.
6. Δημιουργία και συντήρηση Πινακοθήκης Έργων του Αγώνα της ΕΟΚΑ.
7. Δημιουργία και συντήρηση του Δάσους Ηρώων.
8. Μέριμνα για τα μνημεία ηρώων.
9. Προκήρυξη διαγωνισμών με θέματα προερχόμενα από τον Αγώνα.
10. Συγγραφή ιστορικών και σχολικών βιβλίων για τον Αγώνα.
11. Διοργάνωση εκδηλώσεων για προβολή του Αγώνα.
12. Οτιδήποτε άλλο συναφές με τον Αγώνα του 1955 - 1959 που θα κριθεί αναγκαίο από το Συμβούλιο.

Α Ν Θ Θ Λ Ο Γ Ι Ο

ΚΕΙΜΕΝΩΝ

για τον Αγώνα

της ΕΟΚΑ 1955-1959

Με τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, μέ πιστεῖν εἰς τόν τῆμιον ἀγῶνα.
μας, μέ τήν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί μέ τήν
βοήθειαν τῶν Κυπρίων.

ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΝΕΝ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΣΙΝ
ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

Με σύνθημα ἐκεῖνο, τό ὅποιον μάς κατέλειπεν οἱ πρόγονοί
μας ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην " Ἡ Τ Ἀ Ν Ἡ Ε Π Ι Τ Α Σ ".

Α Ν Θ Ο Λ Ο Γ Ι Ο

ΚΕΙΜΕΝΩΝ

για τον Αγώνα

της ΕΟΚΑ 1955-1959

Ανθολόγηση:

Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης

Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου

Ανθολόγηση - Επιμέλεια: Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης
Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου

Βιογραφικά: Παύλος Χατζημάρκος
Ανδρέας Χατζηιωνάς

Συνεργασία: Επιτροπή Εκδόσεων ΣΙΜΑΕ

Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Χρίστος Κολιός και οι ανθολόγοι

Εξώφυλλο: Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου (σχέδιο και σύνθεση)
Σπύρος Ελευθεριάδης (καλλιτεχνική επεξεργασία στον Η.Υ.)
Ανδρέας Λ. Ανδρέου (φωτογραφία)

Φωτογραφίες εσωτερικών σελίδων: Αρχείο Εντύπων Σ.Ι.Μ.Α.Ε.

Σημείωση: Τα κείμενα δημοσιεύονται με την προσωπική ευθύνη του συγγραφέα τους.
Διατηρείται η ορθογραφία του συγγραφέα, με ελάχιστες παρεμβάσεις, όπου τούτο κρίθηκε αναγκαίο.

ISBN 9963 - 613 - 04 - 7

© ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955 - 1959

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-1959
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**ΜΕΛΗ Δ.Σ. Σ.Ι.Μ.Α.Ε. 1955-1959
1993 - 1997**

Πρόεδρος: Ανδρέας Αγγελόπουλος

Μέλη: Θάσος Σοφοκλέους
Γεώργιος Χατζηνικολάου
Μιχαλάκης Μαραθεύτης
Μιχαλάκης Ιωάννου
Δήμητρα Γρηγορά
Πάυλος Παυλάκης

**ΜΕΛΗ Δ.Σ. Σ.Ι.Μ.Α.Ε. 1955 - 1959
1997 - 2001**

Πρόεδρος: Ανδρέας Αγγελόπουλος

Μέλη: Θάσος Σοφοκλέους
Μιχαλάκης Μαραθεύτης
Μιχαλάκης Ιωάννου
Γεώργιος Χαραλαμπίδης
Δήμητρα Γρηγορά
Ευστάθιος Χριστοδουλίδης

**ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Σ.Ι.Μ.Α.Ε.
1993 - 1997**

Πρόεδρος: Ευστάθιος Χριστοδουλίδης

Μέλη: Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης
Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου
Μίμης Βασιλείου
Πάυλος Χατζημάρκος
Ανδρέας Χατζηιωνάς
Ανδρέας Βαρνάβας
Πίτσα Γαλάζη - Σωτηρίου
Μαρούλα Βιολάρη - Ιακωβίδου
Παναγιώτα Μ. Ιωάννου
Χριστόφορος Κ. Καδής
Σοφοκλής Λαζάρου
Φοίβος Κ. Πρωτοπαπάς
Αντώνης Αποστολίδης

Αφιερώνεται
στους πρωταγωνιστές του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα 1955 - 1959
Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Μακάριο Γ' και Στρατηγό Γεώργιο Γρίβα - Διγενή
στους ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ
και στους επώνυμους και ανώνυμους μαχητές του Αγώνα

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΣΟΝΕΤΤΟ

Στο Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ

Στεφάνι ακάνθινο έχεις πάλι
και ξένη κάνη στο κροτάφι.
Πλήθυναν οι πανάγιοι τάφοι
στης Αφροδίτης τ' ακρογιάλι.

Όμως τ' αγώνα τη σκυτάλη
ποτέ δεν έβαλες στο ράφι,
ο χρόνος γράφει με χρυσάφι
την ιστορία σου τη μεγάλη.

Άσβηστη μες στις καταιγίδες
κρατάς του λυτρωμού τη δάδα
π' ανάψαν οι Καραολήδες.

Συ, της Ελλάδας Εστιάδα
από το κύμα γεννημένη
κι από την τραγωδία θρεμμένη.

Αλέξης Πάρνης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955 -1959 με χαρά και ικανοποίηση δίνει στο αναγνωστικό κοινό το «*Ανθολόγιο Κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ*», με το οποίο καλύπτεται ένα κενό στη βιβλιογραφία για τον Κυπριακό Απελευθερωτικό Αγώνα.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελεί το ορόσημο που διαχωρίζει τη νεότερη κυπριακή ιστορία στην περίοδο της σκλαβιάς και στην περίοδο της ανεξαρτησίας. Συγχρόνως ο ίδιος ο αγώνας έχει να επιδείξει πράξεις ηρωισμού, αυταπάρησης και αυτοθυσίας, που τον καθιστούν ένα από τους πιο ένδοξους αγώνες του Ελληνισμού. Για τους λόγους αυτούς ο αγώνας της ΕΟΚΑ, τα επιτεύγματα και οι θυσίες των αγωνιστών, οι κακουχίες και η συμπαράσταση του κυπριακού λαού, αποτέλεσαν, από τους πρώτους κιόλας μήνες της έναρξής του, πηγή έμπνευσης για τους λογοτέχνες, όχι μόνο στην Κύπρο και την Ελλάδα, αλλά και σε χώρες του Εξωτερικού.

Πολλές εκατοντάδες είναι τα ποιήματα, διηγήματα, δοκίμια, θεατρικά έργα και μυθιστορήματα που αναφέρονται στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Και κοντά σ' αυτά, υπάρχουν πολλές άλλες εκατοντάδες από μαρτυρίες και αφηγήσεις που περιγράφουν γεγονότα του αγώνα. Εκτός του ότι πολλά από τα κείμενα αυτά είναι δυσεύρετα, είναι και εντελώς αδύνατον στον αναγνώστη να τα διαβάσει. Γι' αυτό και καθίσταται αναγκαία η ανθολόγηση και η προσφορά τους στο αναγνωστικό κοινό σε εύχρηστο τόμο.

Δύο ανθολογίες κειμένων για τον Αγώνα, που έγιναν στο παρελθόν, είναι πολύ περιορισμένες σε έκταση και δεν καλύπτουν το ευρύ φάσμα και την ποικιλία των λογοτεχνικών ειδών που εστιάζουν το θέμα τους σ' αυτόν. Γι' αυτό και επιβαλλόταν η ετοιμασία νέου Ανθολογίου, που να περιλαμβάνει ένα όσο το δυνατόν αντιπροσωπευτικότερο δείγμα κειμένων για τον Αγώνα του '55. Το έργο τούτο ανέλαβε η *Επιτροπή Εκδόσεων του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955 - 1959*.

Χάριν της ιστορίας αναφέρουμε ότι την αρχική ώθηση για την ετοιμασία του Ανθολογίου την έδωσε η ζήτηση από την Ελλάδα κειμένων για τον αγώνα της ΕΟΚΑ προς χρήση σε σχολικές γιορτές. Ανταποκρινόμενοι στη ζήτηση αυτή ο *Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης* και η *Παναγιώτα Ψιλλίτα - Ιωάννου* ετοίμασαν ένα πρώτο, περιορισμένο Ανθολόγιο για τα σχολεία δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης. Επειδή όμως το Ανθολόγιο τούτο δεν ήταν αντιπροσωπευτικό της όλης λογοτεχνικής παραγωγής, ενώ η ανάγκη για ένα πληρέστερο Ανθολόγιο, όχι μόνο για σχολική χρήση, παρουσιαζόταν επιτακτική, ανέλαβε τη συμπλήρωσή του η *Επιτροπή Εκδόσεων του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955 - 1959*.

Αρχικά το έργο τούτο ανέλαβαν εκ μέρους της Επιτροπής, ο *Σοφοκλής Λαζάρου* και η *Πίτσα Γαλάζη*, οι οποίοι πρόσθεσαν στο αρχικό Ανθολόγιο και άλλα λογοτεχνικά κείμενα. Η Επιτροπή Εκδόσεων όμως έκρινε ότι το Ανθολόγιο δεν θα 'πρεπε να περιορίζεται μόνο στη λογοτεχνία, αλλά να καλύπτει ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα κειμένων που έχουν ως θέμα τους τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Γι' αυτό και έγινε νέος σχεδιασμός έτσι, ώστε, εκτός από τα λογοτεχνικά κείμενα, να περιληφθούν στο Ανθολόγιο και άλλα κείμενα που προβάλλουν ζωντανά και βιωματικά το πνεύμα του απελευθερωτικού μας αγώνα. Η σκέψη αυτή αντικατοπτρίζεται στον τίτλο του Ανθολογίου, που είναι «*Ανθολόγιο Κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ*».

Την επιλογή βάσει του νέου σχεδιασμού ανέλαβαν ο *Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης* και η *Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου*. Ήταν μια εργασία χρονοβόρα και κοπιώδης, επειδή οι ανθολόγοι έπρεπε να μελετήσουν χιλιάδες σελίδες κειμένων ώστε να επιλέξουν τα πιο αντιπροσωπευτικά και εκείνα που θα παρουσίαζαν πολύπλευρα όχι μόνο τα ιστορικά γεγονότα, αλλά και το γνήσιο πνεύμα του αγώνα της ΕΟΚΑ.

Σύμφωνα με το νέο σχεδιασμό το Ανθολόγιο χωρίζεται σε δυο μεγάλες ενότητες. Στην πρώτη ενότητα με τίτλο *ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ* δημοσιεύονται αποσπάσματα από ιστορικές ομιλίες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και από τα Απομνημονεύματα του Αρχηγού Διγενή, φυλλάδια της ΕΟΚΑ, ΠΕΚΑ και ΑΝΕ, επιστολές απαγχονισθέντων, ποιήματα των ηρωομαρτύρων της ΕΟΚΑ και των γονέων τους, καθώς και μαρτυρίες αγωνιστών για γεγονότα που έζησαν οι ίδιοι. Με τα κείμενα της ενότητας αυτής δίνεται στον αναγνώστη μια εικόνα, από πρώτο χέρι, του μεγαλείου του Αγώνα και μια άμεση γεύση του ηρωισμού και της αυτοθυσίας που διακατείχαν τους δημιουργούς του.

Στη δεύτερη ενότητα με τίτλο *Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ* περιλαμβάνονται αντιπροσωπευτικά λογοτεχνικά έργα, ποιητικά και πεζά (εκτός από θεατρικά), εμπνευσμένα από τον ηρωϊκό αγώνα της ΕΟΚΑ. Τα κείμενα λήφθηκαν από έργα που κυκλοφόρησαν σε βιβλίο και σε ελάχιστες περιπτώσεις σε πολυγραφημένες εκδόσεις, ή που δημοσιεύθηκαν σε περιοδικά και εφημερίδες. Με τα κείμενα της ενότητας αυτής παρουσιάζεται η ευαισθησία με την οποία οι λογοτέχνες είδαν τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Οι ανθολόγοι κατέβαλαν προσπάθεια ώστε να αντιπροσωπευθούν όσο το δυνατό περισσότεροι Κύπριοι συγγραφείς, που αφιέρωσαν αξιόλογο μέρος του συγγραφικού τους έργου στον αγώνα του 1955 - 1959. Εκτός από τα έργα των Κυπρίων περιλήφθηκαν επίσης στη δεύτερη ενότητα και μερικά έργα Ελλαδικών συγγραφέων, που με ενδιαφέρον ασχολήθηκαν με τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Για ενημέρωση του αναγνώστη πριν από το κείμενο κάθε συγγραφέα προτάσσεται ένα πολύ σύντομο βιογραφικό σημείωμα. Τα βιογραφικά σημειώματα ετοίμασαν τα μέλη της Επιτροπής και επεξεργάστηκαν οι *Πάυλος Χατζημάρκος* και *Ανδρέας Χατζηωνάς*, ο οποίος συνεργάστηκε με τους ανθολόγους και στην καταλογογράφηση για ένα μικρό διάστημα.

Όπως είναι φυσικό, η λογοτεχνική δημιουργία των συγγραφέων που ασχολήθηκαν με τον Αγώνα της ΕΟΚΑ παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία τόσο ως προς την ποιότητα όσο και ως προς την ποσότητα των έργων που έγραψε ο καθένας. Μερικοί συγγραφείς ασχολήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά με τον Αγώνα, ενώ άλλοι έγραψαν μόνο σποραδικά. Μεγάλες διακυμάνσεις παρατηρούνται επίσης και ως προς τη λογοτεχνική αξία των κειμένων. Οι διαφορές αυτές ήταν βασικά κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη κατά την ανθολόγηση. Δεν ήταν όμως και τα μοναδικά, επειδή βασικός στόχος των ανθολόγων δεν ήταν μόνο η λογοτεχνική αξία των έργων, αλλά και ο τρόπος που παρουσιάζουν τα γεγονότα και προβάλλουν το όλο πνεύμα του Αγώνα του '55. Μερικά έργα, έστω και αν λογοτεχνικά είναι αξιόλογα, παρουσιάζουν τον Αγώνα κατά τρόπο που πολύ απέχει από την ιστορική πραγματικότητα. Η ποικιλία στο επίπεδο των κειμένων βοήθησε τους ανθολόγους να επιτύχουν και έναν άλλο στόχο: Τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται το Ανθολόγιο από αποδέκτες που επιζητούν κείμενα διαφορετικού επιπέδου.

«*Το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955 - 1959*» ευχαριστεί θερμά όλα τα μέλη της Επιτροπής Εκδόσεων, τους ανθολόγους και όλους τους συντελεστές της έκδοσης αυτής. Έχει τη βεβαιότητα ότι το «*Ανθολόγιο Κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ*» θα αποτελέσει σημαντικό βοήθημα για όσους ενδιαφέρονται να γνωρίσουν και θα μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενιές το μεγαλείο του Κυπριακού Απελευθερωτικού Αγώνα.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-1959

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ

Ὑπογράφω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ
Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαίρετου Τριάδος καὶ ἀγα-
θὰ θυσιάζω καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωὴν, ὑπο-
φέρων καὶ τὰ ὀρίον σκληρὰ πάσαν, μου-
σικὸν πᾶν ὅ,τι γνωρίζω καὶ θέλω ἀκούσῃ διὰ
τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑνώσεως τῆς Κύπρου.
Θὰ ὑπακούω δὲ τυφλῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε
διδόμενάς μοι σχετικὰς ἐπιταγὰς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Μαρτίου 1953

Ἰ. Κίπρος Μακάριος

Νικόλαος Παπαδόπουλος

Γεώργιος Στράτος

Γεράσιμος Κονιδάρης

Ἀντώνιος Αὐγῆκος

Σάββας Λοϊζίδης

Σωκράτης Λοϊζίδης

Γεώργιος Γρίβας

Ἡλ. Τσατσόμοιρος

Δ. Σταυρόπουλος

Δημήτριος Βεζανῆς

Ἡλίας Ἀλεξόπουλος

Α΄ ΟΡΚΟΙ

Ὁ Ὅρκος τῶν Δώδεκα

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΓΩΝΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ¹

«Ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαίρετου Τριάδος νὰ
φυλάξω θυσιάζων καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωὴν, ὑποφέρων καὶ τὰ πλέον σκληρὰ
βάσανα, μουσικὸν πᾶν ὅ,τι γνωρίζω καὶ θέλω ἀκούσῃ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς
Ἑνώσεως τῆς Κύπρου. Θὰ ὑπακούω δὲ τυφλῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε διδομένας μοι
σχετικὰς ἐπιταγὰς.»

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Μαρτίου, 1953

Ὁ Κύπρου Μακάριος

Νικόλαος Παπαδόπουλος

Γεώργιος Στράτος

Γεράσιμος Κονιδάρης

Ἀντώνιος Αὐγῆκος

Σάββας Λοϊζίδης

Σωκράτης Λοϊζίδης

Γεώργιος Γρίβας

Ἡλ. Τσατσόμοιρος

Δ. Σταυρόπουλος

Δημήτριος Βεζανῆς

Ἡλίας Ἀλεξόπουλος

Ὁ Ὅρκος τῆς Ε.Ο.Κ.Α²

«Ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος ὅτι:

1. - Θὰ ἀγωνισθῶ μὲ ὅλας μου τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου
ἀπὸ τὸν Ἀγγλικὸν ζυγὸν, θυσιάζων καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου.
2. - Δὲν θὰ ἐγκαταλείψω τὸν ἀγῶνα ὑπὸ οἰονδήποτε πρόσχημα παρά μόνον ὅταν
διαταχθῶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ὀργανώσεως καὶ ἀφοῦ ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπὸς τοῦ
ἀγῶνος.

1. Στρατηγὸς Γεωργίου Γρίβα - Διγενὴ «ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΟΣ ΕΟΚΑ 1955-59», σελ. 1, Λευκωσία 1972.

2. ἐνθ. ἀν. σ. 3

3. - Θα πειθαρχήσω απολύτως εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ὁργανώσεως καὶ μόνον τούτου.

4. - Συλλαμβανόμενος θὰ τηρήσω ἀπόλυτον ἐχεμύθειαν τόσον ἐπὶ τῶν μυστικῶν τῆς Ὁργανώσεως ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν συμμαχητῶν μου, ἔστω καὶ ἐὰν βασανισθῶ διὰ τὰ ὁμολογήσω.

5. - Δὲν θὰ ἀνακοινῶ εἰς οὐδένα διαταγὴν τῆς Ὁργανώσεως ἢ μυστικὸν τὸ ὁποῖον περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μου παρὰ μόνον εἰς ἐκείνους δι' οὓς ἔχω ἐξουσιοδότησιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ὁργανώσεως.

6.- Τὰς πράξεις μου θὰ κατευθύνῃ μόνον τὸ συμφέρον τοῦ ἀγῶνος καὶ θὰ εἶναι ἀππλλαγμένα πάσης ἰδιοτελείας ἢ κομματικοῦ συμφέροντος.

7.- Ἐὰν παραβῶ τὸν ὄρκον μου θὰ εἶμαι ΑΤΙΜΟΣ καὶ ἄξιος πάσης τιμωρίας.»

Ὑπογραφή μουμένου

Ὁ Ὁρκὸς τῆς Α.Ν.Ε.³

«Ὁρκίζομαι ὅτι θὰ ὑπηρετήσω τὰ ἀθάνατα Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη, τὴν πατρίδα, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ ὅτι θὰ ἀφιερῶσω ὅλας μου τὰς δυνάμεις εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατριωτικῆς ὁργανώσεως Α.Ν.Ε. Οὐδέποτε θὰ προδῶσω μυστικὰ τῆς ὁργανώσεως ἢ μέλη αὐτῆς εἰς οἶονδήποτε καὶ θὰ πειθαρχῶ πάντοτε εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων μου. Θὰ μεταφέρω παντοῦ ὅπου εὐρίσκομαι τὸν ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν πατριωτικὴν ὁργάνωσιν ΕΟΚΑ τῆς ὁποίας τὰς ἀρχὰς ἀκολουθῶ, ὑπερασπίζομαι καὶ διαδίδω καὶ ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἀγωνισθῶ καὶ εἰς τὰς τάξεις της, ἐὰν κληθῶ πρὸς τοῦτο. Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιόν μου βίον θὰ εἶμαι πάντοτε ὑπόδειγμα καλοῦ Ἑλλήνου, καλοῦ Χριστιανοῦ καὶ καλοῦ πατριώτου - ἀγωνιστοῦ. Ἐὰν παραβῶ τὸν ὄρκον μου θὰ εἶμαι κατὰπτυστος προδότης καὶ ἀνάξιος νὰ ὀνομάζωμαι Ἑλλήν.»

3. ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ, τεῦχος 15, σ. 16

Β' ΟΜΙΛΙΕΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ'

Ὁμιλία τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου εἰς τὸ Συλλαλητήριον Φανερωμένης (ἀποσπάσματα)¹

28 Ἰουνίου 1953

«Τῆς δούλης Πατρίδος ἡ φωνὴ ὡς σάλπισμα προσκλητήριον σήμερον ἀντήχησε καὶ εἰς ἔθνικόν συναγερμὸν τὰ τέκνα της ἐκάλεσε. Συναγερμὸν πρὸς διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνεπιθυμήτου Ξένης Κατοχῆς καὶ πρὸς διαδήλωσιν ἀμετακλήτου ἀποφάσεως διὰ τοῦ ἀγῶνος τὴν συνέχισιν μέχρις ὅτου ἀπαλλαγῶμεν τοῦ Ἀγγλικοῦ ζυγοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ δύναμις τῆς ἀνόμου βίας προσέδεσε βαρύν ἐπὶ τοῦ τραχήλου μας.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ὁ Κυρίαρχος νὰ μὴ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς Κύπρου πλήττουσαν ὀχληρῶς τὰ ὦτα τοῦ ἀπηγόρευσε συγκρότησιν συλλαλητηρίου ἐντὸς τοῦ Σταδίου Λευκωσίας. Ἡθέλησε κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νὰ καταπνίξῃ τὴν φωνὴν τοῦ δικαίου μας. Ἀλλὰ ποία δύναμις εἶναι τόσον ἱκανή, ὥστε σιγὴν νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐλευθερίας; Καὶ ἂν σήμερον δὲν ἠκούσθῃ ἡ φωνὴ μας ἀπὸ τοῦ Σταδίου Λευκωσίας, ἀκούεται ὁμως ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ χώρου καὶ μεγαφώνως μεταδίδεται, ὥστε βαρύτονος νὰ πλήξῃ καὶ τὰς ἀκοὰς τῶν κωφευόντων Ἀγγλων κυριάρχων. Καὶ ἀσίγητος πάντοτε θὰ εἶναι, ἐφ' ὅσον ἀσίγητος καὶ ὁ πόθος τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Οὔτε συλλαλητηρίων ἀπαγόρευσις, οὔτε φυλακίσεως ποινὴ, οὔτε ἐξορίας τιμωρία, οὔτε μέτρα ἄλλα καταπιεστικά καὶ ἀνελεύθερα θὰ καταπνίξουν τὴν φωνὴν τῆς Κύπρου μας.

Ἡ δὲ παλλαϊκὴ σημερινὴ συγκέντρωσις εἰς τὸν χώρον τοῦτον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Φανερωμένης, μὲ τὸν ἔκδηλον ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν, ἀποτελεῖ τὴν δέουσαν ἀπάντησιν εἰς τοῦ Ἀγγλου Κυβερνήτου τὴν ἰταμὴν ἀπάντησιν ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις οὔτε τὸ Δημοψήφισμα τοῦ 1950 ἀξιοποιεῖ, οὔτε νέον Δημοψήφισμα, βάσει τῆς κατὰ τὴν 16ην παρελθόντος Δεκεμβρίου ἀποφάσεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν περὶ αὐτοδιαθέσεως, ἐπιτρέπει, οὔτε καὶ προτίθεται ἀπαλλαγὴν τῆς Νήσου ἀπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυριαρχίας. Πικρίαν ἐδοκιμάσαμεν ἐκ τῆς ἀπαντήσεως αὐτῆς ὅχι ὁμως καὶ ἔκπληξιν. Ἐπὶ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτη Ἀγγλικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κύπρου πείραν πικρὰν ἐλάβομεν καὶ ἀρκούντως περὶ τῶν Ἀγγλων ἐδιδάχθημεν. Μὲ ἀγανάκτησιν ὁμως ἠκούσαμεν τὴν ὥμην αὐτὴν ἀπάντησιν. Καὶ ὁ σημερινὸς ἔθνικὸς συναγερμὸς εἶναι ἔκφρασις ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς ἀνελευθέρου στάσεως

1. ΑΠΑΝΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ', τόμος Α', σσ. 198-202, Ἐκδοσὴ Ἰδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία

τῆς Μ. Βρετανίας ἔναντι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτῆς Μεγαλονήσου, ἡ ὁποία εἶναι τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ σημερινὸς συναγεμὸς ἀποτελεῖ διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν προθέσεων τῆς Μ. Βρετανίας νὰ διαιωνίσῃ ἐπὶ τῆς πατρίδος μας τὸ δουλικὸν καὶ ἀνυπόφορον τοῦτο καθεστῶς. Ἀποτελεῖ συγχρόνως ὁ συναγεμὸς αὐτὸς καὶ κατήγορον φωνὴν κατὰ τῆς Μ. Βρετανίας, ἡ ὁποία καταπατεῖ τὸ πανανθρώπινον δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας καὶ κρατεῖ ὑπὸ δουλείαν τὸν Κυπριακὸν λαόν.

Κατηγοροῦμεν τὴν Μ. Βρετανίαν ὡς ἀσυνεπὴ πρὸς ὑποσχέσεις καὶ διακηρύξεις τῆς. Κατηγοροῦμεν τὴν Μ. Βρετανίαν ὡς ἀσεβὴ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῆς ὑπογραφάς. Κατηγοροῦμεν τὴν Μ. Βρετανίαν ὡς ἀνελευθέραν χώραν. Κατηγοροῦμεν τὴν Μ. Βρετανίαν ὡς ἐναντιουμένην πρὸς τὴν διεθνῶς ἀναγνωριζομένην ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν.

.....
Ἑλληνες Κύπριοι,

Ψυχικῶς ἀδούλωτοι καὶ ἀλύγιστοι ἅς βαδίσωμεν τὸν δρόμον πρὸς τὰ ἐθνικὰ πεπρωμένα. Ἄς μὴ φοβηθῶμεν καὶ ἅς μὴ πτοηθῶμεν. Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὑψηλότερον σήμερον ἅς στήσωμεν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἅς κτίσουν καὶ ἄλλας φυλακάς, ἂν θέλουν οἱ Κυρίαρχοι. Νόμους ἀνελευθέρους ἅς ψηφίσουν καὶ ἄλλους καὶ μέτρα καταπιέσεως ἅς λάβουν οἰαδήποτε. Γνωρίζομεν ὅτι τραχὺς εἶναι ὁ δρόμος μας καὶ ὁδοφραγμάτων πλήρης. Δὲν μυωπάζομεν πρὸ τῶν δυσκολιῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Δὲν θὰ ὑποχωρήσωμεν ὅμως πρὸ οἰωνδήποτε δυσκολιῶν καὶ δὲν θὰ σταματήσωμεν πρὸ οἰωνδήποτε ἐμποδίων. Καὶ δὲν θὰ λυγίσωμεν πρὸ οἰασδήποτε βίας. Καὶ δὲν θὰ ἀπογοητευθῶμεν ἀπὸ οἰασδήποτε προσωρινὰς ἀποτυχίας. Καὶ δὲν θὰ ὑποστείλωμεν τὴν ἐνωτικὴν σημαίαν. Καὶ δὲν θὰ γίνωμεν Ἀγγλοι. Καὶ δὲν θὰ μείνωμεν δοῦλοι. Μὲ ἀκράδαντον τὴν πίστιν εἰς τὸν τελικὸν θρίαμβον τοῦ δικαίου μας θὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνα μέχρι τῆς νίκης. Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας γνωρίζομεν καλῶς, ὅτι μὲ ἀγῶνας ἡ ἐλευθερία ἀνακτᾶται, δὲν λαμβάνεται ὡς δῶρον, ἀλλ' ὡς ἔπαθλον ἀγώνων. Ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς ἱστορίας γνωρίζομεν καλῶς ὅτι οἱ Ἀγγλοι δὲν δίδουν τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς δούλους λαοὺς των παρὰ μόνον εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἱκανοὶ καὶ μόνον νὰ τὴν πάρουν. Πρὸδηλον ἐντεῦθεν ὁποῖον τὸ ἱερόν καθήκον μας. Δι' ἀγώνων θὰ ἀνακτήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ οὐχὶ δι' ἐκκλήσεων πρὸς τὰ δῆθεν φιλελεύθερα αἰσθήματα τῶν Ἀγγλων ἢ δι' ἐπικλήσεων τῆς Ἑλληνοβρεττανικῆς φιλίας. Ἐπανειλημμένως ἄλλωστε ἐδοκιμάσαμεν ἀμφοτέρω. Φιλία ἑλληνοβρεττανικὴ εἶναι ἀπαράδεκτος ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι αὕτη μονόπλευρος καὶ ἑτεροβαρὴς καὶ ἐν ὀνόματι τῆς στραγαλίζεται ἡ Κυπριακὴ ἐλευθερία. Ἐμπαιγμὸν δὲ νομίζομεν τὰς ἐκάστοτε δηλώσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου θὰ λυθῇ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς Ἑλληνοβρεττανικῆς φιλίας. Ἀξιοῦμεν μετὰ τοῦ Πανελληνίου ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εὐτόλμως καὶ ἀποφασιστικῶς χειρισθῇ τὸ ζήτημα. Αἱ ἐκάστοτε δηλώσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος, σαφεῖς ἢ συγκεχυμένα, δὲν ἱκανοποιοῦν οὔτε τοὺς ἐλευθέρους Ἑλληνας οὔτε τοὺς δούλους Κυπρίους ἀδελφούς

των. Διὰ δηλώσεων δὲν λύεται τὸ ζήτημα, ἀλλὰ διὰ μέτρων ἀποφασιστικῶν, ὡς ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ὑπαγορεύει. Εἶχεν ὑποχρέωσιν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, συμμορφουμένη καὶ πρὸς τὴν πανεθνικὴν ἀξίωσιν, πρὸ πολλοῦ νὰ ἔφερε τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου ἐνώπιον τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν πρὸς συζήτησιν καὶ λύσιν. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἐπιφυλακτικὴν καὶ διστακτικὴν τῆς. Ἀλλ' εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διστάζει νὰ προβῇ, θὰ προβῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι.

Στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τῆς 16ης Δεκεμβρίου τοῦ 1952 περὶ αὐτοδιαθέσεως, θὰ ἀπευθυνθῶμεν πρὸς αὐτὰ ζητοῦντες ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ ἐπὶ τῆς Κύπρου. Αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν διαδηλοῖ καὶ ἡ σημερινὴ παλλαϊκὴ συγκέντρωσις. Γνωρίζομεν ὅτι καὶ εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἐθνη θὰ συναντήσωμεν τὴν Ἀγγλικὴν διπλωματίαν δολοπλοκοῦσαν εἰς τὰ παρασκήνια καὶ δραστηρίως ἀντιδρῶσαν διὰ νὰ μὴ προβληθῇ τὸ ζήτημά μας ἐπὶ τῆς διεθνοῦς σκηνῆς. Παραλλήλως ὅμως θὰ ἐργασθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ πᾶσαν προσπάθειαν θὰ καταβάλωμεν, διὰ νὰ φθάσῃ ἡ ὑπόθεσις μας μέχρι τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως. Εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἔχομεν τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν ὅλα τὰ φιλελεύθερα καὶ ἀντιαποικιακὰ κράτη. Ἐν τῇ προσπάθειά μας νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν ἐπιπόθητον ἐλευθερίαν θὰ τείνωμεν καὶ τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, διὰ νὰ δεχθῶμεν προσφερομένην βοήθειαν καὶ ἐξ Ἀνατολῶν καὶ ἐκ Δυσιῶν². Ἀλλ' ἐὰν ἀποτύχωμεν καὶ εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἐθνη, τί ἄλλο ἔχομεν νὰ πράξωμεν; Καὶ ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐξακολουθῇ νὰ διατηρῇ τὴν σημερινὴν ἐπιφυλακτικὴν τῆς, τί μόνον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν; Πολλὰ ἀκόμη. Ἀλλωστε οὔτε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐξ ὀλοκλήρου στηριζόμεθα, οὔτε εἰς τὰ Ἡνωμένα Ἐθνη κατὰ πάντα βασιζόμεθα. Στηριζόμεθα πρὸ παντός εἰς τὰ ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις καὶ βασιζόμεθα ἰδιαίτερος ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος «εἰς τὸ ἐσωτερικόν». Ἡνωμένοι καὶ ὁμονοοῦντες ὑπὸ τὴν ἐθναρχικὴν σημαίαν νὰ ἀγωνισθῶμεν μὲ συνέπειαν καὶ συνέχειαν, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί, μὲ ὅλα τὰ μέσα καὶ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους, πρὸς ἓνα σκοπὸν πάντοτε ἀποβλέποντες. Τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Μητέρα πατρίδα. «Ὀλίγιστοι λαοὶ εἶναι τόσον ἀχρεῖοι ὥστε νὰ προτιμοῦν ἀντὶ τῶν ὁμοφύλων τὴν διοίκησιν ἀπὸ ἄλλοφύλους, ἄλλογλώσσους καὶ ἄλλοθρήσκους». Ὁ Κυπριακὸς λαὸς δὲν εἶναι λαὸς ἀχρεῖος, ὥστε νὰ προτιμᾷ ἀντὶ Ἑλληνικῆς τὴν Ἀγγλικὴν διοίκησιν. Τοὺς τυχόν δὲ μεταξὺ ἡμῶν ἀχρεῖους ἐφιάλτας τοῦ Κυπριακοῦ ἀγῶνος ἅς ἀπομονώσωμεν καὶ εἰς ὄνειδος ἅς τοὺς παραδώσωμεν. Καὶ ὅσοι πιστοὶ καὶ εὖορκοι τῆς ἰδέας στρατιῶται, νὰ βαδίσωμεν ἐμπρὸς καὶ πάντοτε ἐμπρὸς, ἀλύγιστοι καὶ ἀπτόητοι νὰ κρατήσωμεν ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγῶνος «ἕως οὗ ἡμέρα αὐγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ» καὶ εἰς τὸν ἐθνικὸν ὀρίζοντα ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας³.

2. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ὁ Μακάριος δηλώνει ἐπίσημα, ὅτι θὰ δεχτεῖ βοήθεια καὶ «ἐξ Ἀνατολῶν». Μὲχρι τώρα διατηροῦσε πολὺ ἐπιφυλακτικὴ στάση ἀπέναντι στα κράτη τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ, γιατί προσπαθοῦσε κυρίως νὰ μὴ δώσει τροφή σὲν Ἀγγλικὴν προπαγάνδα ὅτι μὴ αὐτοδιάθεση τοῦ Κυπρίου μποροῦσε νὰ οδηγήσει τὴν Κύπρον ἐξω ἀπὸ τα συμφέροντα τῶν Δυτικῶν, ἐξαιτίας τῆς ὑπαρξῆς ισχυροῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος σὲν Κύπρον.

3. Με τὴν ομιλία του αὐτὴ ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος χαράζει πολιτικὴ ἀδιάλλαχτης ἐμμονῆς σὲν αἴτημα τῆς ἔνωσῆς καὶ αποκλείει κάθε μορφῆς συμβιβασμὸ με τοὺς Ἀγγλους.

Ὁμιλία τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου
εἰς τὸ Συλλαλητήριον Φανερωμένης
(ἀποσπάσματα)¹

Ο Ἐθνάρχης Μακάριος, περιφρονώντας τον αντιστασιαστικό νόμο, προσκάλεσε τον Κυπριακὸ λαὸ σε Παγκύπριο συλλαλητήριον στον Ἱερό Ναὸ Φανερωμένης, στις 22 Αὐγούστου 1954.

Πρωτοφανή πλήθη λαοῦ ἀπὸ ολόκληρη τὴν Κύπρον κατέκλυσαν τὸ χωρὸς του Ναοῦ καὶ τὶς γύρω ἀπὸ αὐτὸν περιοχές καὶ προέβαιναν σε ενθουσιώδεις ἐκδηλώσεις υπὲρ τῆς Ἑνώσεως.

Ο Ἐθνάρχης Μακάριος, φανερά συγκινημένος, μίλησε πρὸς τὰ συγκεντρωθέντα πλήθη ὡς ἐξῆς:

22 Αὐγούστου 1954

«Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν
καὶ ἀπορρίψωμεν ἅψ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

Κύριος τῶν Δυνάμεων μεθ' ἡμῶν».

Εἰς πάνδημον δέησιν συνήλθομεν σήμερον εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χωρὸν, Ἕλληνες ἀδελφοί. Καὶ τοῦ Κυρίου δεηθέντες «ἵνα λαλήσῃ ἀγαθὰ εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν δυναστῶν μας», διαλαλοῦμεν συγχρόνως τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ «διαρρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν καὶ ἀπορρίψωμεν ἅψ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν». Εἰς τὴν ὥραίαν καὶ εὐγενῆ αὐτὴν προσπάθειαν εἶναι μεθ' ἡμῶν ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων, διότι μεθ' ἡμῶν εἶναι τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον σκαιῶς περιφρονεῖται καὶ ἰταμῶς καταπατεῖται ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς βίας. Ἔχομεν δὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ δίκαιόν μας με τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, με τὴν ἀμετάθετον ἐμμονὴν μας καὶ τὴν πίστιν εἰς αὐτὸ, θὰ νικήσῃ τελικῶς καὶ θὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τῆς ἀδίκου βίας.

«Οὐδὲν οὕτω μικρὸν, ὃ μὴ ζήσεται τολμῶν ἀμύνεσθαι», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν προγόνων μας. Ὅσῳ καὶ ἂν εἴμεθα μικροὶ ἐνώπιον τοῦ κολοσσοῦ τῆς Ἀγγλικῆς βίας, θὰ τολμήσωμεν νὰ ἀμυνθῶμεν. Θὰ ἀμυνθῶμεν διὰ νὰ ζήσωμεν. Καὶ θὰ ζήσωμεν ἀμυνόμενοι. Θὰ ζήσωμεν ὅχι δοῦλοι, ἀλλὰ ἐλεύθεροι. Ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡ ἄμυνά μας. Τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποῖαν ἡ Ἑλλάς ἐγέννησε καὶ ὡς θεὰν ἐλάτρευσε καὶ τὸν βωμὸν τῆς ἐθεμελίωσε με τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά. Αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ θεότης δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κύπρον, ὅπου εἰς τὸν αἰῶνα τῶν δημοκρατικῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ὑφίσταται καθεστῶς δουλείας, πρὸς ὕβριν καὶ πρὸς ὄνειδος τῶν ὑψηλῶν

τούτων ἀρχῶν. Ὅπερ δὲ τὸ χειρότερον, ἐντὸς τοῦ Βρεττανικοῦ Κοινοβουλίου, κατὰ τὴν 28ην παρελθόντος Ἰουλίου, ὁ Ὑφυπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν Κύπρον, ἐδήλωσε σαφῶς καὶ χωρὶς στενοχωρίαν ἢ αἰσθημα αἰδοῦς ὅτι «ὑπάρχουν ὠρισμένα ἐδάφη τῆς Κοινοπολιτείας, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τῶν, οὐδέποτε δύνανται νὰ γίνουν πλήρως ἀνεξάρτητα»¹. Εἰς ἀξίωμα δηλαδή τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου τῆς Βρεττανικῆς Κοινοπολιτείας ἠθέλησε νὰ ἀναγάγῃ ὁ Ἀγγλὸς Ὑφυπουργὸς τὴν ἐπὶ τῆς Κύπρου συνέχισιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζαμεν, καὶ αὐτὸ τοῦλάχιστον διεκήρυττον οἱ Ἀγγελοι, ὅτι ἀξίωμα τῆς Βρεττανικῆς Κοινοπολιτείας εἶναι νὰ προωθοῦνται βαθμιαίως ὅλαι αἱ ἀποικίαι τῆς πρὸς τὴν αὐτοδιάθεσιν. Μέχρι πρὸ τίνος οἱ Ἀγγελοι ἔδιδον ὑποσχέσεις ἢ ἔκαμναν λεπτοφυεῖς ὑπαινιγμούς ὅτι οἱ ἔθνικοί μας πόθοι θὰ ἐπραγματοποιοῦντο μελλοντικῶς, εἰς χρόνον εὐθετώτερον. Ἐγκατελείφθη ὁμως ἡδη ἡ γνωστὴ Βρεττανικὴ πολιτικὴ τῶν ἐλιγμῶν καὶ ἄκαμπτος στάσις προεβλήθη ἔναντι τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος. Οὔτε ὑποσχέσεις, οὔτε ὑπαινιγμοί. Ἀπόλυτος ἄρνησις καὶ διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον. Ἡ Κύπρος εἶναι ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε θὰ ἀπαλλαγοῦν τῆς Βρεττανικῆς κυριαρχίας. Κατεδικάσθησαν οἱ Κύπριοι νὰ γεννῶνται δοῦλοι καὶ δοῦλοι νὰ ἀποθνήσκουν. Καὶ ἡ τοιαύτη ἀνήθικος καταδίκη ἐξηγγέλλετο συγχρόνως μετὰ τῆς ἀποφάσεως περὶ εἰσαγωγῆς «συντάγματος». Ποίου ἀνθρώπου σεβομένου ἑαυτὸν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐννοίας δὲν ἐξανίσταται ἡ συνείδησις διὰ τὴν ἐκ μέρους τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως ἀπροκάλυπτον περιφρόνησιν πρὸς τὸ αἰώνιον ἀνθρώπινον αἶτημα τῆς ἐλευθερίας καὶ πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν ἠθικῆς καὶ δικαιοσύνης; Εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας θὰ ἀποτελοῦν στίγμα ἀνεξίτηλον αἱ δηλώσεις αὐταὶ τοῦ Ἀγγλοῦ Ὑφυπουργοῦ, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζεται ἡ τοιαύτη Βρεττανικὴ στάσις ἔναντι τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Αἱ δηλώσεις αὐταὶ ἀπεδοκιμάσθησαν ὅχι μόνον εἰς τὴν Νῆσόν μας, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἀκόμη τῆς Βρεττανικῆς Βουλῆς. Ἀγγλὸς πρῶν Ὑπουργὸς ἐτόνισε τότε εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι «τὸ κυβερνῶν σήμερον τὴν Μεγ. Βρεττανίαν κόμμα πρέπει νὰ ἐννοήσῃ πλέον τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον δυνάμεθα νὰ κυβερνῶμεν λαοὺς, μόνον ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐκουσίως τὸ ἀποδέχωνται». Ἐργατικὸς βουλευτὴς, ὁ ὁποῖος τὴν στιγμὴν αὐτὴν εὐρίσκεται μετὰξὺ μας, ἐχαρακτήρισεν ὡς ὑποκριτικὴν καὶ ἐπαίσχυντον τὴν μέ τοιαύτας δηλώσεις συνοδευομένην εἰσαγωγὴν συντάγματος². Σοβαρὰ δὲ μερὶς τοῦ Βρεττανικοῦ τύπου κατέκρινε με δριμύειαν γλῶσσαν τὴν στάσιν αὐτὴν τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως. Ἑβδομαδιαία Βρεττανικὴ Ἐπιθεώρησις ἐχαρακτήρισεν αὐτὴν ὡς τραγικὴν καὶ γελοίαν. Τραγικὴν, διότι προσέβαλλε τὸ βασικὸν δόγμα, ὅτι τὸ ἀποικιακὸν καθεστῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ μόνον ὡς προσωρινὴ κηδεμονία ἀσκουμένη ἐξ ὀνόματος τῶν ἀποικιακῶν λαῶν, γελοίαν δὲ, διότι ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔχει μάθει ἀκόμη «τὰ διδάγματα τῶν ἰδίων αὐτῆς μωριῶν».

1. ΑΠΑΝΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ', τόμος Α', σσ. 253-257, Ἐκδοσις Ἰδρύματος Ἀρχ. Μακαρίου Γ', Λευκωσία 1991

1. Ἡ δήλωσις τοῦ υφυπουργοῦ Ἀποικιῶν Χένρυ Χόπκινσον. (Δες διάγγελμα Ἐθνάρχῃ Μακαρίου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ Κυπριακὸ λαόν, στις 29 Ἰουλίου 1954).

2. Πρόκειται γὰρ τὸ Βρεττανικὸν Ἐργατικὸν Βουλευτὴ Ντράμπεργκ.

Τὴν συνταγματικὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν δῆλωσιν τοῦ Ἑγγλίου Ὑφυπουργοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκλειε διὰ τὸν Κυπριακὸν λαὸν τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, ἡκούσαμεν μὲ ἀγανάκτησιν καὶ ὁμόθυμος ἦτο ἡ διαμαρτυρία μας. Γνωρίζομεν καλῶς ὅτι ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ἐπιθυμεῖ τὴν εἰσαγωγὴν συντάγματος, ὅχι διὰ νὰ παραχωρήσῃ εἰς ἡμᾶς περισσοτέρας ἐλευθερίας, ἀλλὰ διὰ νὰ στραγγαλίσῃ δι' αὐτοῦ τὸ ἐθνικὸν μας αἶσθημα καὶ νὰ ἀποναρκώσῃ τὴν ἠθικὴν ἀντίστασίν μας. Τὸ σύνταγμα εἶναι τὸ μέσον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως περὶ παραμονῆς τῆς Κύπρου αἰωνίως ὑπὸ Ἀγγλικὴν κατοχὴν. Καὶ διὰ τοῦ συντάγματος ἐπιδιώκει ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις νὰ γίνωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἐκτελεσταὶ τῆς ἀποφάσεως. Πόσον ὁμως ἀπατάται ἂν νομίζῃ τοὺς Κυπρίους τόσον εὐτελεῖς, ὥστε νὰ προδώσουν τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη των! Ἀλλ' ἤκουσαν ἤδη τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. «Ἀποκρούομεν τὸ σύνταγμα». «Δὲν συγκατατιθέμεθα εἰς τὴν παράτασιν τῆς δουλείας μας» ἦτο ἡ ὑπερήφανος ἀπάντησις παντὸς Ἑλλήνου Κυπρίου. Πιθανῶς νὰ προσπαθήσῃ ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις νὰ ἐξεύρῃ ἀργυρώνητα ὄντα πρὸς συνεργασίαν διὰ τὴν ἐπιβολὴν συνταγματικοῦ καθεστῶτος. Ἐχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχῃ εἰς μίαν τοιαύτην προσπάθειαν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὸ βασικὸν ἀξίωμα, ὅτι δὲν δημιουργοῦνται καθεστῶτα μόνον μὲ ἀργυρωνήτους ἢ ἀρνησιπάτριδας.

Διὰ νὰ προχωρήσῃ ἀνενόχλητος εἰς τὰ πολιτικά της σχέδια διὰ τὴν Κύπρον ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις προέβη τὴν 2αν Αὐγούστου εἰς τὴν καταπληκτικὴν δῆλωσιν, ὅτι θὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὸ μέλλον ἀτονῆσαν ἄρθρον τοῦ ποινικοῦ κώδικος, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον πᾶν πρόσωπον διωκόμενον διὰ στασιαστικὴν ἐνέργειαν ὑπόκειται εἰς φυλάκισιν μέχρι πέντε ἐτῶν³. Δι' ἐπεξηγηματικῆς δηλώσεως καθίστατο ἐπὶ πλέον σαφές ὅτι ἔκφρασις ἐπιθυμίας πρὸς μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος τῆς νήσου ἀποτελεῖ στασιαστικὴν ἐνέργειαν. Ἀπὸ τὸ Κυπριακὸν λεξιλόγιον θέλουν οἱ Κυρίαρχοι νὰ σβύσωμεν τὴν λέξιν «ἐλευθερία». Θέλουν νὰ μᾶς μάθουν νὰ εἴμεθα δοῦλοι εὐτελεῖς καὶ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι εἴμεθα Ἕλληνες. Οὐδέποτε αἱ διεθνεῖς ἀρχαὶ καὶ διακηρύξεις ὑπέστησαν τοιοῦτον κόλαφον, ὅπως κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἰς τὴν Νῆσόν μας. Τὶ παρέμεινε λοιπὸν ὀρθὸν εἰς τὴν θέσιν του, ἐὰν καὶ αὕτῃ ἀκόμη ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας ἀνετράπη μέσα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἰθυνόντων σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα λαῶν, καὶ ἡ εὐγενὴς ὁρμὴ πρὸς ἀπόκτησιν καὶ διατήρησιν αὐτῆς θεωρεῖται ἔγκλημα; Ἦσαν λοιπὸν λέξεις κεναὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ εὐγενῆ συνθήματα ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων οἱ λαοὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκλήθησαν διὰ νὰ χύσουν τὸ αἷμα των καὶ νὰ θυσιάσουν τὴν ζωὴν των;

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐλευθερίας μᾶς ἐκάλουν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νὰ πολεμήσωμεν παρὰ τὸ πλευρὸν των. «Ἑλλάς καὶ Ἑλευθερία» ἦσαν διὰ τοὺς Ἕγγλους τότε τὰ προσφιλέστερα ὀνόματα. Σήμερον ὁμως, ἡ πρὸς τὰς λέξεις αὐτὰς ἐπὶ κλησις ἐκ μέρους τοῦ Ἑλλήνου Κυπρίου ἀποτελεῖ ἔγκλημα προδοσίας, ἔγκλημα

στάσεως! Ὁ ἀπαίσιος φασισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐπολεμήθη διὰ θυσιῶν πολλῶν καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, ἐξηλήθεν ὡς βρυσκόλαξ ἐκ τοῦ τάφου καὶ ἀναζῇ σήμερον εἰς τὴν Νῆσόν μας. Τὶ ἀπέγιναν ὅλοι ἐκεῖνοι αἱ διακηρύξεις, περὶ κατοχυρώσεως τῶν βασικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ὁποίας ἐκ τῶν πρώτων ὑπέγραψεν ἡ Κυρίαρχος Δύναμις;

Δύσκολος εἶναι ὁ ἀγὼν. Δὲν τρέφομεν πρὸς τοῦτο αὐταπάτας. Ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων μας καίει ἄσβεστος φλόξ, ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας. Τὴν φλόγα αὐτὴν οὐδεμία δύναμις ἐγκόσμιος δύναται νὰ κατασβέσῃ. Οἱ δὲ ἄνεμοι, τοὺς ὁποίους αἱ δυνάμεις τῆς βίας καὶ τῆς τυραννίας ἐξαπολύουν κατ' αὐτῆς, ἀπ' ἐναντίας τὴν ἀναρριπίζουσιν καὶ τὴν ἐνισχύουσιν. Καὶ ἀπὸ τὴν φλόγα αὐτὴν ὁραματιζόμεθα τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀναγεννᾶται πάλιν ὡς ὁ μυθολογικὸς ἀρχαῖος φοῖνιξ.

Κύπριοι ἀδελφοί,

Στῶμεν καλῶς. Οὐδεὶς ἅς ὀρρωδῇ. Οὐδεὶς ἅς προδώσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πεποιθήσεις του. Εἴμεθα Ἕλληνες καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθυμοῦμεν νὰ ζήσωμεν.

Ὑπὸ τοὺς ἱεροὺς αὐτοὺς θόλους ἅς δώσωμεν σήμερον τὸν ἅγιον ὄρκον. Θὰ παραμείνωμεν πιστοὶ ἕως θανάτου εἰς τὸ ἐθνικὸν μας αἷτημα. Ἄνευ ὑποχωρήσεων. Ἄνευ παραχωρήσεων. Ἄνευ συναλλαγῶν. Θὰ περιφρονήσωμεν τὴν βίαν καὶ τὴν τυραννίαν. Μὲ θάρρος θὰ ὑψώσωμεν τὸ ἠθικὸν παράστημά μας ὑπεράνω τῶν μικρῶν καὶ ἐφημέρων κωλυμάτων, ἐν καὶ μόνον ἐπιδιώκοντες, εἰς ἓν καὶ μόνον ἀποβλέποντες τέρμα, τὴν Ἑνωσιν καὶ μόνον τὴν Ἑνωσιν».

3. Δήλωση του Γενικοῦ Εἰσαγγελέα στις 2 Αὐγούστου περὶ ἀντιστασιαστικῶν νόμων. (Δες διαμαρτυρία τοῦ Εὐθάρχη Μακαρίου γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἀντιστασιαστικῶν νόμων, στις 7 Αὐγούστου 1954).

Ὁμιλία τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν Ἀγίου Ἰωάννου¹

Ο Ἐθνάρχης Μακάριος ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Νέα Υόρκη, ὅπου παρακολούθησε τις συζητήσεις γιὰ τὸ Κυπριακὸ, στὶς 30 Δεκεμβρίου 1954. Παρέμεινε γιὰ λίγες μέρες στὴν Αθήνα καὶ εἶχε συνομιλίες μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ πολιτικούς παράγοντες καὶ στὶς 10 Ἰανουαρίου 1955 ἐπέστρεψε στὴν Κύπρο.

Μετά τὴ μεγαλειώδη υποδοχὴ ποὺ ἐπιφυλάχθηκε στὸν Ἐθνάρχη Μακάριο, ἀκολούθησε κατανυκτικὴ δέηση στὸν Ἱερό Ναὸ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη, ὅπου ὁ Μητροπολίτης τῆς Κερήνειας Κυπριανὸς προσφώνησε τὸ Μακαριότατο. Ἀπαντώντας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος εἶπε:

10 Ἰανουαρίου 1955

Πανιερώτατοι ἐν Κυρίῳ ἀδελφοί,
Κύριοι Ἐθναρχικοὶ Σύμβουλοι,
Κυπριακὲ Λαέ,

Μετά συγκινήσεως βαθυτάτης ἀτενίζομεν τὴν πάτριον γῆν, μετὰ τριμήνον, εἰς τὴν ξένην ἐπὶ ἐθνικῇ ἀποστολῇ, ἀπουσίαν μεγάλην δε αἰσθανόμεθα χαρὰν εὐρισκόμενοι καὶ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνομεν τὸν ἐγκάρδιον χαιρετισμόν μας.

Εὐχαριστοῦμεν θερμότατα τὸν ἀγαπητὸν ἀδελφὸν Ἅγιον Κυρηναίαν διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐκ μέρους τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ προσφώνησίν του, ὡς καὶ πάντας ὑμᾶς διὰ τὴν τόσον θερμὴν ὑποδοχὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπεφυλάξατε. Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη μὲ τὰς τόσας ἐκδηλώσεις, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ διαδήλωσιν τῆς ἐμμονῆς καὶ πίστεώς σας εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ὑπὲρ τῆς Κυπριακῆς ἐλευθερίας ἐδώσαμεν πρὸ ὀλίγου μάχην εἰς τὰ Ἑνωμένα Ἕθνη. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, ἀνεμένομεν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μάχης τὴν νίκην τοῦ δικαίου κατὰ τῆς ἀδικίας. Τὴν νίκην τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν ἀρχῶν, χάριν τῶν ὁποίων ἐχύθησαν κρουνοὶ ἀνθρωπίνων αἱμάτων, τοῦ ἰδεώδους τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως. Δυστυχῶς ὅμως καιροσκοπικὴ διπλωματία, κακῶς νοουμένη πολιτικὴ σκοπιμότης κατίσχυσαν, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ, ὥστε νὰ μὴ ληφθῇ ἀπόφασις ἐπὶ τοῦ ζητήματός μας. Δὲν ἀποκρύπτομεν, ὅτι ἐδοκιμάσαμεν πικρίαν παρακολουθήσαντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπὶ τῆς διεθνοῦς σκηνῆς ἐκπροσώπους Κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ὡς στυλοβάται τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ διαπρύσιοι κήρυκες τῶν ἀρχῶν τῆς παγκοσμίου ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, νὰ ἐνδύωνται τὸν μανδύαν ὑποκριτοῦ ἡθοιοῦ διὰ νὰ παίξουν ρόλον ἐπονείδιστον εἰς τὸ Κυπριακὸν δράμα.

1. ΑΠΑΝΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ, τόμος Α', σσ. 269-271, Ἐκδόση Ἰδρύματος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ, Λευκωσία 1991

Δὲν ἀνεμένομεν βεβαίως ὅτι τὸ ζήτημά μας θὰ ἐλύετο αὐτομάτως μὲ μίαν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπόφασιν τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν ἴσως δὲν θὰ συνεμορφουτο ἡ Κυρίαρχος Δύναμις. Ἀνεμένομεν ὅμως ἀπὸ τὰ Ἑνωμένα Ἕθνη νὰ λάβωμεν ἓνα ἐπὶ πλέον ἠθικὸν ὄπλον διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος μας. Δὲν ἐλάβομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὸ τὸ ὄπλον. Ἐχομεν ὅμως εἰς τὴν διάθεσίν μας ὄπλα ἀνεξάντλητα διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνά μας. Καὶ ἀνεξάντλητα εἶναι τὰ ὄπλα μας, ἐφ' ὅσον ἀνεξάντλητα εἶναι τὸ θάρρος καὶ τὸ σθένος καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς μας. Δὲν ἡττήθημεν εἰς τὴν μάχην τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν ἐδώσαμεν. Καὶ δὲν ἡττήθημεν, διότι ἡ μάχη δὲν ἐτελείωσεν, ἀλλὰ συνεχίζεται. Πάντως καὶ ἀπὸ τὰ Ἑνωμένα Ἕθνη ἀπεκομίσσαμεν ὡς θετικὸν κέρδος τὸ ὅτι τὸ Κυπριακὸν ζήτημα προεβλήθη διεθνῶς, ἔγινε γνωστὸν εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον καὶ προσελκύει πράγματι σήμερον διεθνὲς ἐνδιαφέρον. Δὲν ἐληφθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἀπόφασις, δὲν ἔκλεισε ὅμως τὸ ζήτημα καὶ αἱ θύραι τοῦ Ο.Η.Ε. παραμένουν ἀνοικταί, ὥστε τοῦτο προσεχῶς νὰ ἀνακινήθῃ καὶ πάλιν.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξάρωμεν τὴν δραστηριότητα τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐθνικῆς μας ὑποθέσεως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὸν ἐπιδέξιον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐχειρίσθη τὸ ὅλον ζήτημα ἡ Ἑλληνικὴ παρὰ τῷ Ο.Η.Ε. Ἀντιπροσωπεΐα καὶ ἰδιαίτερος ὁ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς κ. Ἀλ. Κύρου. Ἐχομεν ἐπίσης νὰ ἀναγγείλωμεν εἰς τὸν Κυπριακὸν λαόν, ὅτι κατὰ τὰς εἰς Ἀθήνας συνομιλίας μας εἴχομεν τὴν διαβεβαίωσιν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅτι θὰ ἀνακινήσῃ καὶ πάλιν τὸ ζήτημά μας κατὰ τὴν προσεχῇ σύνοδον τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ θὰ εἶναι συμπαραστάτις εἰς τὸν ἀγῶνα μας μέχρι τῆς νίκης. Καὶ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τῆς νίκης. Ἡ ἐλευθερία μιᾶς χώρας δὲν χάνεται, ἐφ' ὅσον ὑψηλὸν καὶ ἀκμαῖον τὸ αἶτημα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας ἐμφωλεῖται εἰς τὰς καρδίας τῶν κατοίκων τῆς, χαλκεῖται εὐτόλμως καὶ εὐθαρσεῖς συνειδήσεις. Τὸ θάρρος καὶ ἡ παρηρσία τῆς εὐθαρσοῦς διεκδικήσεως τῆς ἐλευθερίας οὐδέποτε εὐτυχῶς ἀπέλιπε τὸν Κυπριακὸν λαόν. Ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ ἐθνικοῦ του βίου καὶ τὸ κύριον στοιχεῖον τῶν ἐθνικῶν του ἐκδηλώσεων. Ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδέποτε ἀνησυχήσαμεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς. Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς πίστεώς μας αὐτῆς πρὸς τὸν Κυπριακὸν λαόν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκοὴν μας ἡ τελευταία μεγαλειώδης ἐκδήλωσις τοῦ λαοῦ μας καὶ ἰδιαίτερος τῆς εὐέλπιδος Κυπριακῆς νεολαίας, τῆς ὁποίας τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα εἰς μάτην ἀπεπειράθη νὰ καταπνίξῃ διὰ τῆς προκλήσεως, τοῦ ἐκφοβισμοῦ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ὅπλων ὁ ξένος Κυρίαρχος. Ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ βήματος ἐκφράζομεν θερμὰ συγχαρητήρια διὰ τὸ ὑψηλὸν δημόσιον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον πάντες ἐπεδείξατε καὶ καταδικάζομεν τὴν ἔνοπλον βίαν, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαὶ τῆς Νήσου μας ἔβαψαν διὰ τοῦ αἵματος μίαν εἰρηνικὴν ἐκδήλωσιν διαμαρτυρίας κατὰ μιᾶς ἀποφάσεως τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, μὴ ἱκανοποιούσης τὸ δίκαιον αἶτημα ἐνὸς καταπιεζομένου λαοῦ¹.

1. Στὶς 16 Δεκεμβρίου 1954, μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς Πολιτικῆς Επιτροπῆς, συγκροτήθηκαν διαδηλώσεις σ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Κύπρου. Στὴ Λεμεσό τα Βρετανικὰ στρατεύματα πυροβόλησαν τοὺς διαδηλωτὲς με ἀποτέλεσμα νὰ τραυματιστοῦν ἀπὸ τα πυρὰ τρεῖς. Τραυματισμοὶ διαδηλωτῶν ἐγέναν σ' ὅλες τὶς πόλεις.

Ἕλληνες Κύπριοι,

Ὑψηλά τὰς σημαίας. Ὁ ἀγὼν συνεχίζεται. Καλούμεθα πάντες νὰ ἐπανδρώσωμεν τὰς ἀγωνιστικὰς μας ἐπάλξεις. Οὐδεὶς ἅς ὀρρωδῇ. Ἡ ἡρωϊκὴ παράδοσις τῆς φυλῆς μας ὑπαγορεύει τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ ὑψιστον καθήκον: πιστοὶ μέχρι τέλους εἰς τὴν ἱεράν μας ὑπόθεσιν. Πιστοὶ ἕως θανάτου.

Πρὸς ἡμᾶς προσβλέπουν μετ' ἀνυπομονησίας τὰ τέκνα μας, πρὸς ἡμᾶς προσβλέπουν οἱ πατέρες καὶ οἱ πάπποι μας, ἔτοιμοι νὰ καταλογίσουν τὰς εὐθύνas. Ἡ ἰστορία εἶναι ἀδέκαστος κριτὴς. Ἄς φανῶμεν ἀντάξιοι τῆς προγονικῆς μας κληρονομίας καὶ ἅς μὴ σπιλώσωμεν τὸ ὄνομα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διὰ συνεχῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν 30 αἰῶνων, διεμόρφωσαν τὰ εὐγενέστερα ἰδανικά καὶ τὰ ὑψηλότερα ἰδεώδη τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἀγὼν μας θὰ εἶναι συνεχὴς, ἔντονος καὶ μέχρι τέλους. Δὲν θὰ συνθηκολογήσωμεν μετὰ τὸν Κυρίαρχον. Δὲν θὰ συνεργασθῶμεν ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει μετ' αὐτοῦ. Θὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνα μας ἀδιάλλακτον μέχρι τέλους, ἀπορρίπτοντες τὸ συνταγματικὸν δέλεαρ, καὶ εἰς ἓν μόνον ἀποβλέποντες, τὴν ἐξασφάλισιν τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ τὴν διὰ τῆς ἀσκήσεως ταύτης ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὸν συννεφῶδη Κυπριακὸν ὁρίζοντα διαφαίνεται ἡ ἀκτινοβολία τῆς ὑποφωσκούσης αὐγῆς. Ἄς ἐντείνωμεν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν ἔλευσιν τοῦ φωτὸς τῆς ἐλευθερίας. Μετὰ θάρρους ἅς διεκδικήσωμεν τὸ ἀναφαίρετον διὰ πάντα ἄνθρωπον δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνήται εἰς ἡμᾶς μέχρι τέλους, ἐφ' ὅσον εἴμεθα διατεθειμένοι μετὰ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος καὶ ἐν ἀνάγκῃ μετὰ θυσιῶν ἀκόμη νὰ τὸ διεκδικήσωμεν.

Ζήτω ἡ ἐλευθερία. Ζήτω ἡ Ἑνωσις.

Γ' ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΔΙΓΕΝΗ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΟΣ ΕΟΚΑ 1955-1959

Ὁ Χάρντιγκ συνεχίζει τὰς ἐπιχειρήσεις Κίνδυνος συλλήψεώς μου¹

Περὶ τὴν 2.30 ὥραν τῆς 8ης Ἰουνίου, εἰς τὴν περιοχὴν «Διπλῆς», νοτίως Μηλικουρίου, ὅπου διέμενον μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς ὁμάδος μου, γαυγίσματα σκύλου μὲ ἀφύπνισαν. Συνεπέρανα, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στρατιωτικοῦ τοιοῦτου. Πράγματι, οὗτος ἀντελήφθη τὸν σύνδεσμον τὸν μεταφέροντα τὴν ἀλληλογραφίαν. Ἐν τούτοις εἶχον καὶ μίαν ἀμφιβολίαν, διότι ἐσκέφθην μήπως ὁ σύνδεσμος ἔκαμε τὴν ἀνοησίαν νὰ φέρῃ καὶ τὸν σκύλον του. Πρώτη μου σκέψις ἦτο νὰ ἀφυπνίσω ἀμέσως τοὺς ἀνδρας τῆς ἀκολουθίας μου διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν δι' οἷονδήποτε ἐνδεχόμενον καὶ νὰ ἀναμένουν τὸν Ἄντ. Γεωργιάδην, ὅστις ἦτο ἐνταλμένος νὰ συναντήσῃ τὸν σύνδεσμον διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν ἀλληλογραφίαν. Ὅταν οὗτος ἐπανῆλθε, μοῦ ἀνέφερεν ὅτι ἡ παρουσία σκύλου ἦτο ἀνεξήγητος καὶ ὅτι τὸ γαύγισμα ἠκούσθη, ὅταν ἀπεμακρύνετο ὁ σύνδεσμος. Δὲν μοῦ ἔμεινε πλέον καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στρατιωτικοῦ σκύλου, δι' ὃ καὶ διέταξα τοὺς ἀνδρας μου νὰ παραλάβουν μεθ' ἑαυτῶν ὅ,τι ἡδύναντο καὶ νὰ ἀνέλθωμεν ὅλοι μαζί ἐπὶ παρακειμένου ὑψώματος.

Εἶχεν ἤδη ἐξημερώσει, ὅποτε ἀντελήφθη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας φάλαγγα στρατιωτικῶν αὐτοκινήτων, ἀποβιβαζόντων στρατιώτας. Οὕτω, διὰ δευτέραν φορὰν ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρων ὁ ἀντίπαλος μᾶς εἰδοποιεῖ περὶ τῶν προθέσεών του. Εἶναι τῷ ὄντι ἀκατανόητον εἰς ἐμὲ πῶς ἐπιχειρήσεις τοσαύτης εὐρύτητος διεξήγοντο μὲ τόσῃ ἐπιπολαιότητῃ ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλῶν. Συνεπέρανα, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νέας φάσεως τῶν ἀρξαμένων ἀπὸ πολλοῦ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἀντικειμενικὸν σκοπὸν εἶχον τὸν φόνον μου. Μία μόνη πιθανὴ κατεύθυνσις συμπτύξεως δι' ἐμὲ ὑπῆρχε, ἡ πρὸς νότον. Ἀπεφάσισα συνεπῶς νὰ ἀχθῶ ἐσπευσμένως πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην καὶ, εἰ δυνατόν, μέχρι τῆς ἐγκαρσίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὰς ἀμαξιτὰς Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας καὶ Κύκκου - Ἄνω Παναγιάς, ὅποτε ἀναλόγως τῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας θὰ ἀπεκόμιζα, θὰ ἀπεφάσιζα, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ κι-

1. ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΔΙΓΕΝΗ «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΟΣ Ε.Ο.Κ.Α. 1955 - 1959» σσ. 104-109, ΑΘΗΝΑΙ 1984

νηθῶ νοτιώτερον, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Πάφου, ἢ ἀνατολικώτερον πρὸν τὴν ἐπαρχίαν Λεμεσοῦ. Ἡ δευτέρα κατεύθυνσις ἐτύγχανε τῆς προτιμήσεώς μου, καθ' ὅσον συνεκέντρωνε πολλὰ πλεονεκτήματα. Μετὰ σύντομον πορείαν ἐφθάσαμεν, περὶ τὴν 10ην ὥραν, εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ ὁποῖα ὑπέρκεινται ἀμέσως ἀπὸ βορρᾶ τῆς ἀνωτέρω ἐγκαρσίας ὁδοῦ, χωρὶς νὰ συναντήσωμεν ἀντίπαλον, οὔτε κἂν ἵχνη διαβάσεώς του. Τοῦτο μὲ ἐξέπληξε, μονολότι μοῦ ἦτο ἰδιαιτέρως εὐχάριστον, διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Πρῶτον διότι δὲν περιέσφιγξαν τὸν κλοιὸν καὶ ἀπὸ νότου, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ χαράξω πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην δρομολόγιον διαφυγῆς καὶ δεύτερον, διότι ἡ ὁμὰς, ἡ ὁποία μετὰ τοῦ κυνὸς μᾶς ἐπλησίασε κατὰ τὴν νύκτα καὶ ὡς παρηκολουθήσαμεν μετέπειτα εἶχε φθάσει λίαν πρῶτ' εἰς τὸν ἐγκαταλειφθέντα καταυλισμὸν μας, δὲν ἔσπευσε νὰ μᾶς ἀκολουθήσῃ κατὰ πόδας, ἀλλ' οὔτε κἂν φαίνεται νὰ ἐκινήθῃ ἐκεῖθεν πρὸς νότον καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Κατώπτευσά τὸν ὀρίζοντα ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν χωρὶς νὰ διακρίνω ἐχθρικὴν κίνησιν. Ἐπειδὴ ἡ ἀπόφασίς μου ἦτο νὰ ἀχθῶ πρὸς ἀνατολὰς, διότι οὕτω μόνον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξέλθω τοῦ κλοιοῦ, ὥθησα περὶ τὴν 11ην ὥραν ἄνδρας μου πρὸς τὸ ὕψωμα, τὸ ὁποῖον ὑπέρκειται ἀμέσως τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας, καὶ ὅπου τὴν πρωίαν εἶχον ἴδει νὰ ἐγκαθίστανται στρατιῶται, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ συλλέξω πληροφορίας περὶ τοῦ στρατοῦ, ὃν εἶδον τὴν πρωίαν νὰ καταλαμβάνῃ θέσεις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ μὲ τὴν πρόθεσιν, ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν τὸ ὕψωμα τοῦτο ἦτο ἐλεύθερον, νὰ ἐπιχειρήσω νὰ διέλθω διὰ τούτου. Οἱ ἄνδρες μου, ἐπανελθόντες, μοῦ ἀνέφεραν, ὅτι τὸ ὕψωμα κατέχεται, καὶ ὅτι ἐπλησίασαν εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου μέτρων ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, χωρὶς οἱ τελευταῖοι νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν. Κατόπιν τούτου ἀπεφάσισα νὰ διασχίσωμεν ἐσπευσμένως τὴν ἐγκαρσίαν ὁδὸν Πέρα Βάσσας - Ἄνω Παναγιᾶς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα ταύτης νοτίως. Κατὰ τὴν διαδρομὴν μας συνηντήσαμεν ἵχνη διαβάσεων στρατιωτῶν, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ εἴμεθα λίαν προσεκτικοὶ εἰς τὰς κινήσεις μας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑψωμάτων ἐπώπτευσά τὰς κινήσεις, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πέρα Βάσσας - Ἄνω Παναγιᾶς. Καθ' ὅλον τὸ ἀπόγευμα ὅπου παρεμείναμεν ἐκεῖ μόνον δύο αὐτοκίνητα διήλθον, ὅπερ ἐσήμαινε, ὅτι εἰς τὴν ζώνην, εἰς ἣν εὐρίσκομεθα, δὲν διεξήγοντο, ἐπὶ τοῦ παρόντος τούλάχιστον, εὐρεῖται ἔρευναι καὶ ὅτι μετακινήσεις δυνάμεων τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ τὰνάπαλιν δὲν ἐγένοντο.

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου συνεπτύχθημεν ἀκόμη βορειότερον ἐπὶ τῆς διαχωριστικῆς γραμμῆς τῶν ὑψωμάτων, ὅπου καὶ παρεμείναμεν διὰ νὰ ἀναπαυθῶμεν. Περὶ τὴν 22αν ὥραν ἠκούσθησαν πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν Κύκκου, ἐξ οὗ συνήγαγον, ὅτι καὶ ἐκεῖ εὐρίσκοντο στρατεύματα. Δὲν ἠδυνάμην ἐν τούτοις νὰ μαντεύσω περὶ τίνος ἐπρόκειτο, καθ' ὅσον ἡ ἐκεῖ ὁμὰς ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Δράκον εἶχε λάβει διαταγὴν, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐπιχειρήσεων, νὰ κινηθῇ ἀνατολικώτερον, ἀκριβῶς διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξέλθῃ ταχύτερον τοῦ κλοιοῦ.

Τὴν 9ην Ἰουνίου, μόλις ἤρχισε νὰ φέγγῃ, ἐκινήθημεν ἀνατολικώτερον καὶ ἐφθάσαμεν εἰς ὑψώματα ἐν ὧσι τοῦ ἀεροδρομίου ἐλικοπτέρων, παρὰ τὴν ὁδὸν Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας. Τα ὑψώματα ταῦτα ἔκειντο ὑπερθεῖν τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ, ὅπου τὴν προτεραίαν ἐπεσημάναμεν στρατιώτας καὶ ὀπόθεν ἠδυνάμεθα νὰ ἐπισκοπῶμεν τὴν περιοχὴν Ἀγ. Νικολάου - Βρεταιῶν - Ἄνω Παναγιᾶς. Ἡ πρόθεσίς μου ἦτο νὰ διερευνήσω καὶ ἀνακαλύψω ποῦ ὑπῆρχε κενὸν, ἵνα διὰ τούτου διολισθίσω. Ἐδῶσα ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ στρατιωτικοῦ φυλακίου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας καὶ ἀεροδρομίου ἐλικοπτέρων, καὶ ἔδῶσα ἐντολὴν συνεχοῦς ἐπιτηρήσεώς του. Ἐὰν ἐκεῖ διεπιστοῦτο κενὸν, θὰ διηρχόμην διὰ τούτου, διότι μὲ ὠδήγει εἰς τὴν κατεύθυνσιν ποῦ ἐπεθύμουν. Αἱ παρατηρήσεις μου καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν διεπίστωσαν ἀσυνήθεις κινήσεις στρατιωτικῶν αὐτοκινήτων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πέρα Βάσσας - Ἀρμίνου καὶ μικροτέρας κλίμακος ἐπὶ ἐγκαρσίας Πέρα Βάσσας - Ἄνω Παναγιᾶς. Οὐδεμία κίνησις ὑποπτος παρετηρήθη εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ στρατιωτικοῦ φυλακίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας καὶ ἀεροδρομίου ἐλικοπτέρων, τοῦθ' ὅπερ μὲ ἐνίσχυσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι πιθανώτατα ἐκεῖ νὰ ὑπῆρχε κενόν.

Οὕτω περὶ τὴν 18ην ὥραν ἔδῶσα διαταγὴν καὶ ἐκινήθημεν διὰ δασώδους περιοχῆς, διελθόντες διὰ τοῦ ἀνωτέρου χώρου, τὸν ὁποῖον εὕρομεν πραγματικῶς κενόν στρατευμάτων. Ἡ πορεία ἐσυνεχίσθη ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τῶν ὑψωμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπέρκεινται ἀπὸ ἀνατολῶν τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας, καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐσταματήσαμεν πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἀντελαμβάνομην, ὅτι παρήλθεν ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, δὲν ἤμην ὁμως βέβαιος ὅτι ἀντιπαρήλθομεν τοῦτον τελειῶς. Ἰδίᾳ δὲν ἐγνώριζον, ἐὰν δὲν θὰ συναντούσαμεν καὶ ἑτέραν γραμμὴν τοῦ ἀντιπάλου.

Περὶ τὴν 4ην ὥραν τῆς 10ης Ἰουνίου, μετὰ τετράωρον ἀνάπαυσιν, ἐκινήθημεν πρὸς Ἀγ. Ἄρκαν, (Ν. Μηλικουρίου), χῶρον τὸν ὁποῖον εἶχομεν ἀναγνωρίσει προηγουμένως διὰ διαμονήν. Ἡ πορεία ἦτο λίαν ἐπίπονος καὶ ἤμεθα ἄνευ ὕδατος. Περὶ τὴν 13.30 ὥραν ἐφθάσαμεν παρὰ ρυάκιον, ὅπου, ἀφοῦ ἐγκατέστησα σκοπὸν, ἐκαθήσαμεν διὰ νὰ ἀναπαυθῶμεν καὶ προμηθευθῶμεν ὕδωρ. Ἡτοιμαζόμεν νὰ προωθήσω ἀναγνώρισιν πρὸς Ἀγ. Ἄρκαν, ὅτε, περὶ ὥραν 15ην, περίπολος στρατιωτῶν μετὰ κυνὸς, ἀκολουθοῦσα τὴν ροὴν τοῦ ρυακίου καὶ προερχομένη ἐξ ἀνατολῶν, ἐφθασεν εἰς ἀπόστασιν δεκάδος μέτρων ἀπὸ ἡμᾶς. Ἀντελήφθημεν ταύτην, καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ἦτο ἐτοίμη νὰ πυροβολήσῃ ἐναντίον μας. Ἀπεφάσισα νὰ ἀπομακρυνθῶμεν τὸ ταχύτερον, χωρὶς νὰ ἀνταποδώσωμεν τὸ πῦρ· ἡ σωτηρία μας θὰ ἐπετυχάνετο μόνον διὰ τῆς ταχίστης ἀπομακρύνσεως. Ἄμυνα ἐπὶ τόπου θὰ ἦτο καθαρὰ παραφροσύνη, δεδομένου ὅτι ἐγγύτατα ἡμῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς ὁδοῦ Μηλικουρίου - Πέρα Βάσσας εὐρίσκοντο ἑκατοντάδες στρατιωτῶν, ἦτο δὲ εἰς ἡμᾶς ἄγνωστον, ἐὰν τὴν περίπολον ταύτην δὲν ἠκολούθουν καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἢ δὲν ἐβάδιζον παραπλεύρως ταύτης καὶ ἄλλοι περίπολοι, ὅπως πράγματι συνέβαινε.

νωμεν κρυμμένοι ἐκεῖ, ὅπου εὐρισκόμεθα, καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ὡς ἀντιληφθῶμεν, ὅτι δὲν διετρέχομεν κίνδυνον, κατευθυνόμενοι πάντοτε πρὸς ἀνατολὰς. Ἡ πρώτη λύσις εἶχε πολλὰ πλεονεκτήματα· εἶχεν ὅμως τὸ σοβαρὸν μειονέκτημα, ὅτι ἓνας ἀντίπαλος, ἐνεργῶν καλῶς, θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς ἀποκόψη τὴν ἐκεῖθεν ὑποχώρησιν, καταλαμβάνων διὰ ταχυκινήτων μέσων τὴν ὁδὸν, τὴν διήκουσαν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Πλατὺ. Ἡ δευτέρα εἶχε σοβαρώτερα ἀκόμη μειονεκτήματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι δὲν ἀπεκλείετο νὰ ἀρχίσουν εἰς τὴν περιοχὴν ἐντατικώτεροι ἔρευναι πρὸς ἀνακάλυψιν μας, ἀφ' ἑτέρου δὲ, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσωμεν, ἐπὶ ἡμέρας ἴσως, τὸ φάσμα τῆς πείνης καὶ δίψης, καθ' ὅσον οὐδὲν ἐφόδιον εἶχομεν μαζὶ μας. Ὡς ἐκ τούτου προέκρινα τὴν πρώτην λύσιν.

Περὶ ὥραν 19.30 ἐκάλεσα τοὺς ἄνδρας μου, ἀνεκοίνωσα εἰς τούτους τὰς δύο λύσεις καὶ εἶπον, ὅτι ἐκ τούτων προέκρινα τὴν πρώτην. Καθώρισα νὰ γίνῃ ἐκκίνησις, εὐθὺς ὡς ἤρχιζεν ἡ νύξ. Ὑπέδειξα τὴν κατεύθυνσιν πορείας, ὥστε νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν ὅλοι, καὶ συνεβούλευσα τρόπον, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ προχωρῶμεν, ὥστε νὰ ἀποφύγωμεν θόρυβον ἐκ γλιστρημάτων καὶ πτώσεων πετρῶν, ἔρποντες εἰς τὴν ἀνωφέρειαν καὶ συρόμενοι καθιστοὶ μὲ τὸν «πισινόν» εἰς τὴν κατωφέρειαν. Ὑπῆρχε πιθανότης νὰ συναντήσωμεν περιπολίας τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μὲ ἀνησύχει ἰδιαιτέρως ἦτο ἡ θέσις μας, ἀφ' ἧς στιγμῆς θὰ ἐφθάναμεν εἰς τὴν ὁδὸν, κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Πλατὺ, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἐφантаζόμην, ὅτι ὁ ἀντίπαλος θὰ ἄφηνε τελείως ἐλευθέραν. Διὰ τοῦτο ἔδωσα διαταγὴν, ὅπως, ἅμα τῇ ἀφίξει ἐγγὺς τῆς ὁδοῦ ταύτης, σταματήσωμεν δι' ἀναγνώρισιν, ἵνα καθορίσωμεν τὴν περαιτέρω πορείαν μας.

Πράγματι, περὶ τὴν 1ην μετὰ μεσονύκτιον ὥραν τῆς 11ης Ἰουνίου ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα τῆς ὁδοῦ. Ὅποια ὅμως εὐχάριστος ἐκπληξίς, ὅταν ἐβεβαιώθην, ὅτι ἡ ὁδὸς ἦτο τελείως ἐλευθέρα!... Διήλθομεν τὴν ὁδὸν καὶ τὸν ποταμὸν καὶ περὶ τὴν 3.30 πρωϊνὴν ὥραν ἀφίχθημεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ εὐρισκόμενα ΝΔ τοῦ χωρίου Καμινάρια. Ἐκεῖ παρεμείναμεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, ἄνευ τροφῆς καὶ ὕδατος. Ἡ ἀπόφασίς μου ἦτο νὰ κινηθῶμεν διὰ Καμινάριων ἢ Λεμύθου - Τροοδιτίσης, διὰ τῶν νοτίων κλιτύων Τροόδους πρὸς Μέσα Ποταμὸν.

Ἡμεθα νήστεις ἀπὸ 30 ὥρῶν καὶ ἄνευ ὕδατος ἀπὸ 18 ὥρῶν. Διὰ νὰ δροσίσωμεν τὰ χεῖλη μας ἐμασούσαμεν τὰ φύλλα σχοίνου, κάτωθι τοῦ ὁποίου ἐκρυπτόμεθα. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐξεκινήσαμεν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὰ Καμινάρια. Σημειωτέον, ὅτι δὲν διέθετα χάρτην, τὴν δὲ κατεύθυνσιν μας ἐτήρουν μὲ τὸν προσανατολισμὸν, δεδομένου ὅτι τὸ ἔδαφος, πού ἐπρόκειτο νὰ διανύσωμεν, εἰς οὐδένα τῶν ἀνδρῶν ἦτο γνωστὸν.

Μόλις ἀφίχθημεν ἔξωθι τοῦ χωρίου Καμινάρια, εἰσῆλθεν ἐντὸς αὐτοῦ ὁ Ἀντώνιος Γεωργιάδης, ὅστις ἐπρομηθεύθη τρόφιμα. Οἱ κάτοικοι τούτου ἦσαν τρομοκρατημένοι, διότι Ἀγγλοι στρατιῶται, εἰσελθόντες κατὰ τὴν ἡμέ-

ραν, ἐκακοποίησαν τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐπληροφόρησαν συγχρόνως ὅτι τὰ ὑπερθεν τοῦ χωρίου ὑψώματα μέχρι τοῦ σημείου, ἔνθα διημερεύσαμεν, κατεῖχοντο ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ ὅτι στρατιῶται ἀπεχώρησαν πρὸς ἄγνωστον κατεύθυνσιν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ὅταν δηλαδὴ ἡμεῖς ἐξεκινήσαμεν διὰ τὸ χωρίον. Τὴν νύκτα καὶ ὁλόκληρον τὴν ἐπομένην, 12ην Ἰουνίου, ἐμείναμεν παρὰ ποταμίσκον ἔξωθι τοῦ χωρίου, κρυπτόμενοι εἰς θαμνώδη δένδρα, ὅπου ἐχορτάσαμεν τὸ νερὸ· εἶχομεν πάθει ἀπὸ ἀφυδάτωσιν, ἐνθυμοῦμαι δὲ ὅτι ἔπιον περὶ τὰς 15 φιάλας ὕδατος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτὴν! Τότε συνέβησαν καὶ τὰ ἀκόλουθα δύο γεγονότα, ἀρκετὰ κωμικά, παρὰ τὴν τραγικότητα τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν εὐρισκόμεθα.

Ὁ ποταμίσκος ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς περιβάλλεται ἀπὸ ἀποτόμους ὄχθας, σχεδὸν καθέτους καὶ εἰς ὕψος 10 - 20 μέτρων, ἐνῶ ἡ ἐτέρα πλευρὰ τοῦ εἶναι ἀπολύτως ὁμαλὴ μὲ παρακειμένους κήπους. Εἰς μίαν στιγμὴν ἐνεφανίσθη παιδίσκη, βόσκουσα αἶγα, ἀκριβῶς ἀπέναντί μας ἐπὶ τῆς ἀποτόμου πλευρᾶς. Ἡ αἶξ ἤρχισε νὰ κατέρχεται πρὸς ἡμᾶς καὶ τέλος μᾶς ἐπλησίασεν. Ἀγωνία μᾶς κατέλαβε, διότι ἐφοβήθημεν μήπως ἡ παιδίσκη κατέλθῃ διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν αἶγάν της, ἡ ὁποία δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκετο, παρὰ τὰς φωνὰς της, ὁπότε θὰ ἀπεκαλυπτόμεθα εἰς τὰ ὄμματα τῆς παιδίσκης. Εὐτυχῶς μετ' ὀλίγον ἡ αἶξ ἀπεσύρθη.

Ὀλίγον μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, μία γραῖα, ἐβδομηκοντούτις περίπου, ἐκ τῆς ἐτέρας ὁμαλῆς πλευρᾶς τοῦ ποταμίσκου, ἀφοῦ διήλθε τὰ παρόχθια θαμνώδη δένδρα, ἐφθασεν ἐγγύτατα ἡμῶν, εἰς ἀπόστασιν μέτρου περίπου καὶ ἤρχισε νὰ κόπῃ φύλλα διὰ τὰ ζῶά της, ἀκριβῶς ἄνωθεν ἡμῶν. Ἡ ἀγωνία μας ἐκορυφοῦτο, ἐφ' ὅσον αὕτη ἴστατο ἐκεῖ, εὐτυχῶς χωρὶς νὰ προχωρήσῃ, οὔτε νὰ κυττάξῃ πρὸς τὰ κάτω, διότι ἀσφαλῶς θὰ μᾶς ἐβλεπε. Ἀνελογιζόμεν τὰς συνεπείας, ἐὰν μᾶς ἀπεκάλυπτε καὶ ἐσκεπτόμην τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ λάβω ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ. Νὰ ἀφεθῇ ἡ γραῖα ἐλευθέρα νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωρίον ἦτο λίαν ἐπικίνδυνον· νὰ κρατηθῇ ἐγγὺς μας μέχρις ἐπελάσεως τοῦ σκότους καὶ ἀναχωρήσεώς μας ἐκεῖθεν ἦτο ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον, διότι ἡ ἀπουσία της θὰ ἐγίνετο αἰσθητὴ καὶ οἱ οἰκεῖοί της θὰ τὴν ἀνεζήτησαν· νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως ἐκ τοῦ χώρου, ὅπου εὐρισκόμεθα, ἦτο ἐπίσης ἐπικίνδυνον, διότι ἐν ἡμέρᾳ θὰ ἐγινόμεθα ἀντιληπτοὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐπὶ πλέον δὲν ἐγνωρίζομεν ποία ἡ κατάστασις γύρω μας ἀπὸ ἀπόψεως στρατοῦ. Εὐτυχῶς, τὴν ἀγωνίαν μου αὐτὴν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῆς καταλλήλου λύσεως, ἐτερμάτισεν ἡ γραῖα, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐπρομηθεύθη τὰ φύλλα, τὰ ὁποῖα τῆς ἐχρειάζοντο, χωρὶς νὰ στρέψῃ τὰ βλέμματά της πρὸς ἡμᾶς, ἀπεχώρησεν ἡσύχως.

Περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου, τὴν 12ην Ἰουνίου, ἀπέστειλα δύο ἄνδρας, τὸν Ἀντώνιον Γεωργιάδην καὶ τὸν Παῦλον Νικήτα, νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα ἐκ τοῦ χωρίου, μὲ σκοπὸν νὰ συνεχίσωμεν τὴν πορείαν μας πρὸς ἀνατολὰς. Οὗτοι, μόλις ἐφθασαν ἔξωθι τοῦ χωρίου, ἐβλήθησαν ἀνεπιτυχῶς διὰ ριπῶν

αὐτομάτων ὑπὸ ἐνεδρευσούσης στρατιωτικῆς περιπόλου καὶ μετὰ περιπλανήσεις ὥρων τινων, ἔφθασαν ἄπρακτοι ἐκεῖ, ὅπου εὕρισκόμεθα. Διέταξα ἀμέσως ἐκκίνησιν - ἔστω καὶ ἄνευ τροφῆς - μὲ πρῶτον σταθμὸν παρὰ τὴν Τροοδίτισσαν. Ἐφοβούμην καὶ πάλιν κατόπιν τῆς ἐπαφῆς μας ἔξωθι τῶν Καμιναρίων, μήπως ὁ ἀντίπαλος ἀποκόψη τὴν ὁδὸν Λεμύθου - Ἄγ. Δημητρίου, καὶ διὰ τοῦτο ἤμην προσεκτικὸς, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴν διασχίσωμεν. Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς, αὕτη ἦτο ἐλευθέρα καὶ ἐπ' αὐτῆς οὐδεμία κίνησις παρετηρεῖτο. Τούναντίον διεκρίναμεν μεγάλην κίνησιν αὐτοκινήτων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Προδρόμου - Λεμύθου καὶ τοῦτο μοῦ ἐπεβεβαίωσε τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ προσοχὴ τοῦ ἀντιπάλου ἐστρέφετο μᾶλλον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ καὶ δυτικῶς ταύτης, ἀνατολικώτερον δὲ εἶχον σταλῇ ἀπλῶς μικραὶ περιπολῖαι εἰς τὰ χωριά, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν προσέγγισιν εἰς αὐτὰ ὡς καὶ τὸν ἀνεφοδιασμὸν μας. Κατὰ τὴν πορείαν μας ἐβλέπαμεν, ἄλλωστε, ἰσχυροτάτους καὶ ἀρκετοὺς προβολεῖς νὰ φωτίζουν τὸν χῶρον, ὅπου εἶχεν ἐπέλθει ἐπαφὴ μας μὲ τὴν ἐχθρικὴν περίπολον, τὸ ἀπόγευμα τῆς 10ης Ἰουνίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐσήμαινεν, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο αἱ ἔρευναι συνεχίζοντο ἐντατικώταται.

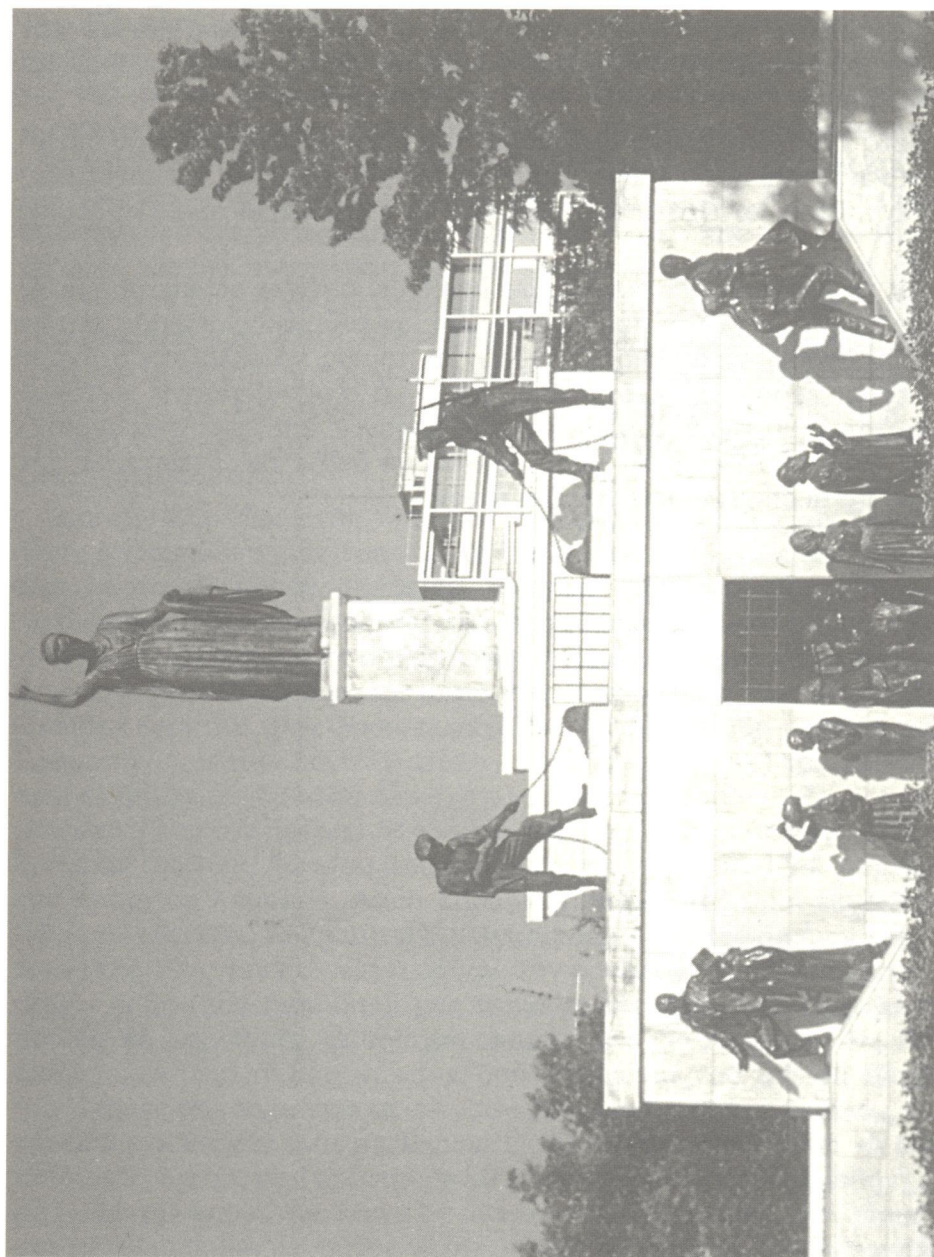
Περὶ τὴν 13ην ὥραν τῆς 13ης Ἰουνίου ἐφθάσαμεν παρὰ τὴν Τροοδίτισσαν, ὅπου ἐπρομηθεύθημεν τροφᾶς. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ οἱ καλόγηροι μᾶς παρέσχον πᾶσαν βοήθειαν, τροφὴν, ἐνδύματα κ.λ.π. Παρὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς περιοχῆς καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν κυκλοφορίας ὀχημάτων, ἀπέστειλα καλόγηρον ὡς σύνδεσμον εἰς Λευκωσίαν, ἵνα λάβω ἐπαφὴν μὲ τὸ Κέντρον τῆς Ὁργανώσεως, ὅστις καὶ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν του. Ἐκεῖθεν περὶ τὴν 18ην ὥραν, συνεχίζοντες τὴν κοπιώδη πορείαν μας, διήλθομεν τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν Πλατρῶν - Τροόδους, καὶ περὶ τὰς πρωῒνὰς ὥρας κατεκλίθημεν εἰς δασώδη περιοχὴν, νοτίως τοῦ Τροόδους ὅπου παρεμείναμεν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἡ κίνησις μας πρὸς ἀνατολὰς συνεχίσθη καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 16ης Ἰουνίου ἀφίχθημεν εἰς τὴν περιοχὴν 1 χιλ. βορείως Σαῖτᾶ τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ. Ἀφοῦ ἐπρομηθεύθημεν τρόφιμα, ἐκινήθημεν τὴν ἐσπέραν τῆς 17ης Ἰουνίου καὶ διὰ Ἁγίου Μάμαντος ἐφθάσαμεν τὰς πρωῒνὰς ὥρας τῆς 18ης Ἰουνίου εἰς Γεράσαν. Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐκινήθημεν πρὸς Παλώδιαν ὅπου μᾶς ἀνέμενε στέλεχος τῆς Ὁργανώσεως, τὸ ὁποῖον θὰ ἐρρύθμιζε τὰ τῆς μεταφορᾶς μας εἰς Λεμεσό. Εἰς Παλώδιαν εἰσήλθομεν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ὅποτε οἱ κύνες τοῦ χωρίου ἐδημιούργησαν ἀληθὲς πανδαιμόνιον μὲ τὰ γαυγίσματα των καὶ ἦτο βέβαιον, ὅτι ἀρκετοὶ κάτοικοι θὰ μᾶς ἀντελήφθησαν. Ὡς ἐκ τούτου ἀπεφάσισα νὰ ἐπανέλθω ἐντὸς τῆς νυκτὸς εἰς Γεράσαν, ἀφοῦ ἔδωσα ἐντολὴν νὰ ρυθμισθῇ ἡ μεταφορὰ ἡμῶν τὴν ἐπομένην νύκτα δι' αὐτοκινήτων. Πράγματι, τὴν ἐπομένην νύκτα μετεφέρθημεν δι' αὐτοκινήτου, ὀδηγουμένου ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἑλλήνος ἀξιωματικοῦ τῆς ἀστυνομίας Κωστῇ Εὐθυμίου (Παχύκωστη), μέχρι Λεμεσοῦ, διανύσαντες τὴν ἀπόστασιν ταύτην καὶ διασχύσαντες τὰς κεντρικώτερας ὁδοὺς τῆς πόλεως Λεμεσοῦ, χωρὶς νὰ διατρέξωμεν κανένα κίνδυνον,

καθ' ἣν στιγμὴν ἀπὸ Πάφου μέχρι Τριμίκλινης Λεμεσοῦ εἶχεν ἀπαγορευθῇ πᾶσα κυκλοφορία ὀχημάτων, ἐκ φόβου μήπως τοιαῦτα χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ΔΙΓΕΝΗ!...

Ἡ μεταφορὰ αὕτη ἦτο λίαν ἐπικίνδυνος, ἤμουν ὅμως βέβαιος ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη συναντούσαμεν Ἀγγλικὰς περιπολῖας, θὰ τὰς ἐξουδετερώναμεν διὰ τῶν ὀπλῶν μας.

Οὕτω μετὰ 12ήμερον ἀπηνῆ διώξιν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνεργοῦντος διὰ χιλιάδων στρατοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐπανειλημμένως ἐνεκλωβίσθημεν καὶ ἐπεσημάνθημεν ὑπὸ τούτου, κατωρθώσαμεν τελικῶς νὰ διαφύγωμεν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπωλείας.

Χάρις εἰς τὸ σύστημα τῶν συνδέσμων μας ἤλθα ἀμέσως εἰς ἐπαφὴν μὲ ὅλους τοὺς τομεῖς. Ἡ πρώτη διαταγὴ, τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκοινοποίησα ἦτο νὰ παύσῃ πᾶσα δρᾶσις, νὰ ἀναδιοργανωθοῦν οἱ τομεῖς, νὰ ἐκλέξουν στόχους καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὲ διαταγὴν μου, νὰ ἐπαναρχίσουν ἔντονον δραστηριότητα. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς δράσεως ἐπεδίωκον νὰ ἀναπτρωθῇ, ἀφ' ἐνὸς, τὸ ἠθικὸν τῶν ἡμετέρων καὶ νὰ δείξω, ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὸν ἀντίπαλον, ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις του ἀπέτυχον.

Μνημείο Ελευθερίας: Το Μνημείο του Απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ. Λευκωσία.
Καλλιτέχνης: Ιωάννης Νταϊζής ΦΩΤΟ: Ανδρέας Α. Ανδρέου Έκδοση: Σ.Ι.Μ.Α.Ε.

Δ' Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.Α.¹

α') Φυλλάδια Διγενή

Ε.Ο.Κ.Α.

Π Ρ Ο Κ Η Ρ Υ Ξ Ι Σ

Μέ την βοήθειαν του Θεού, μέ πίστιν εἰς τόν τιμίον ἀγῶνα-
μας, μέ τήν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί μέ τήν
βοήθειαν τῶν Κυπρίων.

ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΣΙΝ
ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ.

Μέ σύνθημα ἐκεῖνο, τό ὁποῖον μᾶς κατέλειπαν οἱ πρόγονοί
μας ὡς ἱεράν παρκαταθήκην " Ἡ Τ Ἀ Ν Ἡ Ε Π Ι Τ Α Σ ".

ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ,

Ἀπό τά βάθη τῶν αἰώνων μᾶς ἀτενίζουν ὄλοι ἐ-
κεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐλάμπρυναν τήν Ἑλληνικήν ἱστορίαν διά νά δι-
ατηρήσουν τήν ἐλευθερίαν των, οἱ μαρτυροῦντες, οἱ Σαλαμινομά-
χοι, οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα καί οἱ νεώτεροι τοῦ Ἀλβανικοῦ
ἔπους. Μᾶς ἀτενίζουν οἱ ἀγωνισταί τοῦ 21, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐδίδα-
ξαν, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπό τόν ζυγόν δυνάστου ἀποκτάται πάν-
τοτε μέ τό Α Ι Μ Α. Μᾶς ἀτενίζει, ἀκόμη σύμπας ὁ Ἑλληνισμός,
ὁ ὁποῖος μᾶς παρακολουθεῖ μέ ἀγωνίαν, ἀλλά καί μέ ἐθνικήν ὑπε-
ρηφάνειαν.

" Ἀς ἀπαντήσωμεν μέ ἔργα, ὅτι θά γίνωμεν " πολλῶν κάρρονες "
τούτων.

Εἶναι καιρός νά δεῖξωμεν εἰς τόν κόσμον, ὅτι ἐάν ἡ διεθνὴς
διπλωματία εἶναι Α Δ Ι Κ Ο Σ καί ἐν πολλοῖς Α Ν Α Ν Δ Ρ Ο Σ.
Ἡ Κυπριακή ψυχή εἶναι γενναία ἐάν οἱ δυνάσται μας δέν θέλουν
νά ἀποδώσουν τήν λευτερίά μας, μπορούμεν νά τήν διεκδικήσωμεν
μέ τά ἴδια μας τά ΧΕΡΙΑ ΚΑΙ Ἡ Ε Τ Ο ΑΙΜΑ μας.

" Ἀς δεῖξωμεν εἰς τόν κόσμον ἀκόμη μιὰ φορά ὅτι καί τοῦ
σημερινοῦ " Ἑλληνος " ὁ τράχηλος ζυγόν δέν ὑπομένει ". Ὁ ἀγών
θά εἶναι σκληρός ὁ δυνάστης διαθέτει τά μέσα καί τόν ἀριθμόν.

Ἡμεῖς διαθέτομεν τήν ΨΥΧΗΝ. Ἐχομεν καί τό ΔΙΚΑΙΟΝ μέ τό
μέρος μας. Γι αὐτό καί θά Ν Ι Κ Η Σ Ω Μ Ε Ν.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΑΙ,

Ἀτενίσατε τό ἔργον σας. Εἶναι αἰσχρός ἐν
εἰκοστῷ αἰῶνι οἱ λαοί νά χύνουν τό αἷμα των γιά νά ἀποκτήσουν
τήν λευτερίαν των, τό θεῖον αὐτό δῶρον γιά τό ὅποιον καί ἐμεῖς
ἐπολεμήσαμεν παρά τό πλευρόν τῶν λαῶν σας καί γιά τό ὅποιον εἶ-
τε τοῦλάχιστον διατείνεσθε ὅτι ἐπολεμήσατε ἐναντίον τοῦ ναζισμοῦ
καί τοῦ φασισμού.

ΕΛΛΗΝΕΣ,

" Ὅπου καί ἄν εὐρίσκεσθε ἀκούσατε τήν φωνήν μας.

ΕΜΠΡΟΣΘΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΣ.....

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

Δ Ι Γ Ε Ν Η Σ

1. Ενημερωτικό κείμενο για τον Τύπο της ΕΟΚΑ βλέπε: Μιχ. Ι. Μαραθεύτη, «ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΕΣ ΤΟΥ '55»,
Λευκωσία 1993, σσ. 79 - 86.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Μέ την βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, μέ πίσιν εἰς τόν τίμιον ἀγῶνα μας, μέ τήν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί μέ τήν βοήθειαν τῶν Κυπρίων, ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ.

Μέ σύνθημα ἐκεῖνο, τό ὁποῖον μᾶς κατέλειπαν οἱ πρόγονοί μας ὡς ἱεράν παρακαταθήκην « Ὡ ΤΑΝ Ὡ ΕΠΙ ΤΑΣ ».

ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ,

Ἀπό τά βάθη τῶν αἰώνων μᾶς ἀτενίζουν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐλάμπρυναν τήν Ἑλληνικήν ἱστορίαν διά νά διατηρήσουν τήν ἐλευθερίαν τῶν, οἱ Μαραθωνομάχοι, οἱ Σαλαμινομάχοι, οἱ τριακόσιοι τοῦ Λεωνίδα καί οἱ νεώτεροι τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔπους. Μᾶς ἀτενίζουν οἱ ἀγωνισταί τοῦ 21, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐδίδασαν, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπό τόν ζυγόν δυνάστου ἀποκτᾶται πάντοτε μέ τό ΑΙΜΑ. Μᾶς ἀτενίζει ἀκόμη σύμπας ὁ Ἑλληνισμός, ὁ ὁποῖος μᾶς παρακολουθεῖ μέ ἀγωνία, ἀλλά καί μέ ἐθνικήν ὑπερηφάνειαν.

Ἄς ἀπαντήσωμεν μέ ἔργα, ὅτι θά γίνωμεν «πολλῶ κάρρονες» τούτων.

Εἶναι καιρὸς νά δείξωμεν εἰς τόν κόσμον, ὅτι ἐάν ἡ διεθνὴς διπλωματία εἶναι ΑΔΙΚΟΣ καί ἐν πολλοῖς ΑΝΑΝΔΡΟΣ, ἡ Κυπριακή ψυχὴ εἶναι γενναία. Ἐάν οἱ δυνάσται μας δέν θέλουν νά ἀποδώσουν τήν λευτεριά μας, μπορούμεν νά τὴν διεκδικήσωμεν μέ τὰ ἴδιά μας τὰ ΧΕΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΑΙΜΑ μας.

Ἄς δείξωμεν εἰς τόν κόσμον ἀκόμη μιὰ φορά ὅτι καί τοῦ σημερινοῦ Ἑλλήνος «ὁ τράχηλος ζυγόν δέν ὑπομένει». Ὁ ἀγὼν θά εἶναι σκληρὸς· ὁ δυνάστης διαθέτει τὰ μέσα καί τόν ἀριθμόν.

Ἡμεῖς διαθέτομεν τὴν ΨΥΧΗΝ. Ἐχομεν καί τό ΔΙΚΑΙΟΝ μέ τό μέρος μας. Γι' αὐτό καί θά ΝΙΚΗΣΩΜΕΝ.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΑΙ,

Ἀτενίσατε τό ἔργον σας. Εἶναι αἶσχος ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι οἱ λαοὶ νά χύνουν τὸ αἷμα τῶν γιὰ νά ἀποκτήσουν τήν λευτερίαν τῶν, τό θεῖον αὐτό δῶρον γιὰ τό ὁποῖον καί ἐμεῖς ἐπολεμήσαμεν παρά τό πλευρόν τῶν λαῶν σας καί γιὰ τό ὁποῖον σεῖς τουλάχιστον διατείνεσθε ὅτι ἐπολεμήσατε ἐναντίον τοῦ ναζισμοῦ καί τοῦ φασισμού.

ΕΛΛΗΝΕΣ,

Ὅπου καί ἂν εὕρισκεσθε ἀκούσατε τήν φωνήν μας.

ΕΜΠΡΟΣ! ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΣ...

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

Η ΥΠΟΥΛΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1956 ὁ Διγενὴς ἐξέδωσε φυλλάδιον ἀναφερόμενος στὴν ἀνεπιτιμότητα τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας. Τὸ κείμενον τοῦ φυλλαδίου εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

«Ἡ ὑπουργὸς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐμφαίνεται εἰς τὰ κατωτέρω:

Ὅταν προσεφέραμεν τὴν ἐκεχειρίαν διὰ νὰ ὑποβοηθήσωμεν τὴν συνεννόησιν, κυβερνητικὸς ἐκπρόσωπος ἐδήλωνεν: «Ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας πλευρᾶς ἡ Κυβέρνησις δέν θὰ βραδύνῃ ἀναμφιβόλως εἰς τὸ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς μίαν τοιαύτην εὐπρόσδεκτον μεταβολήν». Ἐπίσης ὁ Κυβερνήτης ὁμιλῶν εἰς τὸ Δασικὸν Κολλέγιον Προδρόμου τὴν 18.8.1956, εἶπε: «Ἡ προκήρυξις τῆς Ε.Ο.Κ.Α. περὶ καταπαύσεως τῆς βίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ καμπὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου καὶ μία εὐκαιρία διὰ μίαν νέαν ἀφετηρίαν».

Αὐτὰ διεκήρυσσεν ἡ Κυβέρνησις Κύπρου. Ἐν τούτοις μᾶς ἐτέθησαν τελεσιγραφικῶς ὅροι παραδόσεως, οἱ ὁποῖοι ἐκοινοποιήθησαν τὴν 22.8.1956, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι οἱ ὅροι οὗτοι δέν ἦσαν κατασκευάσμα τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ προηγήθη κάποια προεργασία καὶ προσυνεννόησις Κυβερνήσεως Κύπρου - Λονδίνου, τοῦθ' ὅπερ μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καθ' ἥν στιγμὴν ἡ Κυπριακὴ Κυβέρνησις μᾶς ἔρριχνε «στάχτη σὰ μάπα» μέ τὰς δηλώσεις τῆς, ἐξ ἀντιθέτου συνετάσσοντο οἱ ὅροι παραδόσεως!!!

Ἡ παγκόσμιος κατακραυγὴ ἐναντίον τῆς ὑπουλότητος αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν Ἀγγλῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐν Κύπρῳ τοιούτων, οἱ ὁποῖοι διεμαρτυρήθησαν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, ζητήσαντες τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Χάρντιγκ καὶ Ρεταγουαῖν, ἠνάγκασε τὸν Χάρντιγκ νὰ ἀνακρούσῃ πρῦμναν καὶ νὰ καταφύγῃ σὲ ἄλλα μέσα πρὸς παραπλάνησιν τῆς Κοινῆς Γνώμης. Οὕτω:

ΠΡΩΤΟΝ: Ἐδήλωσε τὴν 27.8.1956 ὅτι: «οὐδέποτε ἀνεγνώρισε τὴν ἐκεχειρίαν τῆς Ε.Ο.Κ.Α.», παρὰ τὴν δήλωσιν τοῦ τῆς 18.8.1956, ἥν ἀναφέρομεν ἀνωτέρω.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Ἐδημοσίευσεν δὴθεν ἡμερολόγιόν μου, πλαστογραφηθὲν.

ΤΡΙΤΟΝ: Ἐδήλωσεν εἰς ραδιοφωνικὴν ἐκπομπὴν τῆς 29.8.1956 ὅτι ἐζήτησε τὴν παράδοσιν μας, διότι εἶχε πληροφωρίαν ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἐκεχειρίας θὰ ἐκρησσοποιεῖτο ὑφ' ἡμῶν δι' ἀνασύνταξιν καὶ ἀναδιοργάνωσιν.

Ἐρωτᾶται ὅμως ὁ στρατάρχης πότε εἶχε τὴν πληροφωρίαν αὐτὴν; Ὅταν συνέτασσε τοὺς ὅρους παραδόσεως, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο σχεδὸν συγχρόνως μέ τὰς δηλώσεις του, δι' ὧν εὐμενῶς ἀπεδέχετο τὴν ἐκ μέρους μας προσφερθεῖσαν ἐκεχειρίαν;

Ἡμεῖς δέν πρόκειται νὰ κάμωμεν κανένα σχόλιον. Παραδίδομεν τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν διὰ νὰ κρίνῃ ἕκαστος τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν στρατάρχην Χάρντιγκ, καθὼς ἐπίσης ἐὰν ὁ τελευταῖος ἤμπορῇ νὰ διαχειρίζεται πλέον τὸ Κυπριακόν.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΛΑΟΝ

Τό νέον κύμα τρομοκρατίας καί βίας τῶν... φιλελευθέρων Τόρηδων ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ δέν πρόκειται οὔτε νά μᾶς πτοήσει οὔτε νά μᾶς λυγίση. Ὅταν ἀρχίσαμε τὸν ἀγῶνα ὑπελογίσαμεν ὅτι ἔχουμε νά κάμουμε μὲ δουλεμπόρους λαῶν καὶ συνεπῶς ὑπελογίσαμε καί τὰς ἀντιδράσεις τῶν.

Θὰ ΠΡΟΧΩΡΗΣΩΜΕΝ σταθερὰ, ἀποφασιστικὰ μὲ ἀνεπεπαμένον τὸ λάβαρον τῆς ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ, ἔστω καὶ ἐὰν τὸν δρόμον μας χαράξουμε μὲ ποταμὸν αἵματος.

Θὰ διδάξωμεν τὸν σατραπίσκον, ὁ ὁποῖος ὡς μόνον ἐφόδιον ἔχει τὰ μαθήματα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἀποικιῶν περὶ μηχανορραφιῶν καὶ δουλεμπορίας λαῶν, ὅτι ἡ φλόγα ποὺ ἀνάβει στὰ σπήθια τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸ ἰδανικὸν τῆς Λευτεριᾶς δέν σβήνει οὔτε μὲ τὲς λόγχες οὔτε μέσα στὰ κρατητήρια οὔτε μὲ τὲς Δονκιωτικὰς ἀπειλές.

Τὸ εἴπαμε καὶ ἄλλοτε καὶ τό ἐπαναλαμβάνουμε καὶ τώρα: Η ΚΥΠΡΟΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΟΜΩΣ ΘΑ ΜΕΙΝΗ ΥΠΟ ΑΓΓΛΙΚΗΝ ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπόφασις 450.000 Ἑλλήνων Κυπρίων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ μέχρι τοῦ γέροντος ἀποτελοῦν τὴν στρατιὰν τῆς ΕΟΚΑ γιὰ τὴν ΛΕΥΤΕΡΙΑ.

— Δόξα στοὺς νεκροὺς μας.

— Τιμὴ γιὰ κείνους ποὺ ἀλύγιστοι ἀνεβαίνουν τὸν Γολγοθᾶν τῶν παθῶν γιὰ τὴν ἰδέα τῆς ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ.

— Ὑποχρέωσις γιὰ κείνους ποὺ μένουν νά ἀγωνισθοῦν μέχρις ἐσχάτων μὲ ἓνα σύνθημα: ΚΤΥΠΙΑΤΕ ΑΛΥΠΗΤΑ ΤΟΝ ΤΥΡΑΝΝΟΝ. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

Δ Ι Γ Ε Ν Η Σ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΒΡΕΤΤΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ...

Ὁργιο αἵματος ὑπῆρξεν ἡ κυβερνητεία τοῦ Χάρντιγκ. Κάθε ἴχνος ἀνθρωπισμοῦ εἶχε χαθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους. Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ἀπάνθρωπης τακτικῆς τῶν Βρεττανῶν ὁ Διγενὴς ἀπηύθυνε φυλλάδιο πρὸς τοὺς Ἀγγλους στρατιῶτες:

«Βρεττανοὶ στρατιῶται,

Ἐρωτήσατε τοὺς ἀρχηγοὺς σας: Διατὶ σᾶς διατάσσουν νά βασανίζετε καθημερινῶς ἀθώους πολίτας, δι' ἀπαγορεύσεων τῆς κυκλοφορίας καὶ ἐλέγχων; Διατὶ σᾶς διατά-

σουν νά κτυπᾶτε παιδιὰ; Διατὶ σᾶς διατάσσουν νά πυροβολῆτε ἐναντίον ἀόπλων; Διατὶ σᾶς διατάσσουν νά καταβιβάζετε Ἑλληνικὰς σημαίας;

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δέν θὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα, διότι αἰσθάνονται ὄνειδος διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν. Θὰ σᾶς δώσωμεν, λοιπὸν, ἐμεῖς τὰς ἀπαντήσεις. Σᾶς διατάσσουν ὅλα τὰ ἀνωτέρω διότι δέν ἐπιθυμοῦν νά ἀποδώσουν εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλλήνας τὴν ἐλευθερίαν μας, δέν ἐπιθυμοῦν νά ἐπιτρέψουν νά ἐκλέξωμεν τὴν κυβέρνησίν μας, νά τιμήσωμεν τοὺς ἥρωας μας, νά ἐορτάσωμεν τὰς ἐθνικὰς μας ἐπετείες, νά διδαχθῶμεν εἰς τὰ σχολεῖα μας τὴν ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων προγόνων μας. Ἀρνοῦνται εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑλλήνας ὅ,τι παρεχώρησαν εἰς ἐγχρώμους καὶ ἀπολιτίστους λαοὺς.

Ἐν τούτοις, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, εἴμεθα ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι μόνοι, ὅταν οἱ Βρεττανοὶ ἐδεχοντο τὰ πλήγματα τοῦ Χίτλερ καὶ ὅταν ὅλοι οἱ σύμμαχοί μας εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχαν καμφθεῖ ὠρθώσαμε τὸ ἀνάστημά μας ἐναντίον τοῦ Μουσολίνι καὶ τοῦ Χίτλερ καὶ ἡ Ἀγγλία διεσώθη. Ἐπολεμήσαμε εἰς δυσκόλους σιγμὰς διὰ τὴν Ἀγγλίαν, παρὰ τὸ πλεῦρόν τῶν Βρεττανῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐχύσαμεν τὸ αἷμα μας διὰ τὴν ἐλευθερίαν ὅλων τῶν λαῶν. Καὶ τώρα, οἱ κυβερνῆται τῆς Ἀγγλίας ἀρνοῦνται εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἐπολεμήσαμεν. Καὶ σᾶς διατάσσουν νά καταβιβάζετε καὶ σχίζετε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ μόνη κυματίζουσα ὑπερῆφάνως εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ σημαῖαι τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἔκυπτον πρὸ τοῦ Ἀξονος.

Βρεττανοὶ στρατιῶται,

Ἐὰν οἱ ἀρχηγοὶ σας λησμονοῦν ὅλα τὰ ἀνωτέρω, εἴσθε ἐσεῖς τόσον ἀγνώμονες, ὥστε νά λησμονήσετε τὰς θυσίας μας διὰ τὸν κοινὸν σκοπὸν; Εἴσθε τόσον ἀπάνθρωποι ὥστε νά κωφεύσετε εἰς τὴν φωνὴν ἑνὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸν ὁποῖον ἡ χώρα σας ὑπέταξε μέσφ ἀγοραπωλησίας;

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐὰν τὸ σκεφθῆτε ὠριμώτερον δέν θὰ ὑπακούσετε εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἡγετῶν σας ὅπως πυροβολῆτε ἐναντίον ἀθῶων πολιτῶν καὶ παιδιῶν. Ἡ ἀνυπακοὴ σας αὐτὴ, ἀντὶ νά θεωρηθῇ ὡς ἀξιόμειμπος, θὰ σᾶς ἐξυψώσῃ εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἐὰν ἐν τούτοις, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἐξακολουθήσετε νά πυροβολῆτε ἐναντίον μας καὶ νά βασανίζετε τὸν λαὸν μας, δι' ἀπαγορεύσεως τῆς κυκλοφορίας καὶ ἄλλων ἀπανθρώπων χιλιετικῶν μεθόδων, τότε σᾶς προειδοποιούμεν ὅτι δέν θὰ σᾶς κτυπῶμεν πλεόν μέ λίθους, ἀλλὰ μέ σφαίρας. Θὰ σᾶς κτυπήσωμεν μὲ τὰ ἴδιά σας τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα ὁ νῦν ἀρχηγὸς σας, ὁ στρατάρχης Χάρντιγκ, μᾶς ἄφησε νά ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν σας τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ἀφρουρήτους καὶ ἀνοικτάς.

ΒΡΕΤΤΑΝΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ

Ἐκλέξατε: ΕΙΡΗΝΗΝ ἢ ΠΟΛΕΜΟΝ. Τὴν ΦΙΛΙΑΝ ΜΑΣ ἢ τὰς ΣΦΑΙΡΑΣ ΜΑΣ.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

Δ Ι Γ Ε Ν Η Σ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΜΑΤΑΙΟΠΟΝΕΙ Ο ΣΑΤΡΑΠΙΣΚΟΣ

Ἄφου ὁ στρατὸς του, ἡ ἀστυνομία του, οἱ ἐπιστρατευθέντες ἀλλήται τῆς ἐπικουρικῆς ἀστυνομίας, ἡ εἰδικὴ χωροφυλακὴ, ἡ Ἰντέλλιτζενς Σέρβις, οἱ φόνοι, οἱ βανδαλισμοὶ, αἱ κακοποιήσεις, τὸ χρῆμα δὲν κατάρθωσαν νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασιν τῶν πατριωτῶν τῆς ἐλευθερίας, ὁ σατραπίσκος τῆς Κύπρου κάμνει χρῆσιν τοῦ ἀνηθικοῦ μέσου τὸ ὁποῖον τοῦ δίδει τὸ δίκαιον τοῦ κατακτητοῦ. Βγάζει συνεχῶς νόμους περισσότερον καταπιεστικούς. Θάνατος, φωνάζει, σ' ὅλους ὅσοι ἔχουν σπὴν κατοχὴν τῶν πολεμικῶν ὑλικῶν. Αὔριον θὰ ἀκούσουμε ἀσφαλῶς: Θάνατος σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εἶναι ἀνόητος ὁ σατραπίσκος, ἐὰν νομίζῃ ὅτι μὲ τέτοια κουρελόχαρτα θὰ μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ τὸν λυπηθοῦμε καὶ νὰ σταματήσουμε τὴν δρᾶσιν μας.

Ὅταν σηκώσαμεν τὴν σημαίαν τοῦ κινήματός μας ἐγνωρίζαμε ὅτι εἴχαμε νὰ ἀντιπαλαίσουμε μὲ μιὰ αὐτοκρατορία καὶ μὲ τὸν ἀνήθικον νόμον τοῦ δυνάστου. Ἐγνωρίζαμε ὅτι μερικοὶ θὰ σταλοῦν καὶ σπὴν ἀγκόνην. Ἐπιστεύαμεν ὅμως ὅτι τὸ δίκαιον ἦτο μὲ τὸ μέρος μας καὶ θὰ νικήσουμε· καὶ ΕΝΙΚΗΣΑΜΕΝ. Ματαιοπονεῖ, συνεπῶς, ἐὰν νομίζῃ ὅτι μὲ τὴν φοβέρα τῆς ἀγκόνης θὰ σταματήσουμε. Τοῦναντίον ὁ πόλεμος μας θὰ γίνῃ ἀγριώτερος. Ἡ ἔντασις τῆς δράσεώς μας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει κατανόησις ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου μας. Ἄλλως τε τὸν εἰδοποιήσαμεν. Ἐξέλαβεν, ὅμως, τὴν εἰδοποίησιν μας ὡς ἀπλήν ἀπειλήν.

Ἡ Ε.Ο.Κ.Α. δὲν ἀπειλεῖ, ἀλλὰ πραγματοποιεῖ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑπόσχεται. Καὶ τώρα λέγομεν ὅτι ὁ ἀγὼν θὰ γίνῃ ἀκόμη ἀγριώτερος καὶ μὲ περισσότερα μέσα, ἐφ' ὅσον ὁ ἀντίπαλος δὲν προσγειοῦται καὶ δὲν ἀναγνωρίζει τὸ δίκαιον αἴτημά μας.

Ὁ σατραπίσκος, ὅμως, εἶναι καὶ κυνικῶς ἀναιδὴς ὅταν μᾶς καταγγέλλῃ διὰ φόνους ἀθῶων πολιτῶν, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει στο ἐνεργητικὸν του φόνους ἐν ψυχρῷ γυναικοπαίδων, κρατουμένων καὶ τόσους βανδαλισμοὺς.

Μήπως ἦτο ἀθῶος ὁ φονευθεὶς πολὺς Οὐίλλιαμσον, ὁ ὁποῖος ἦτο σημαῖνον στέλεχος τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις, παρακολουθῶν παντοῦ τὸν στρατὸν εἰς τὰς ἐξερευνήσεις του εἰς Τρόδος καὶ τὸν ὁποῖον γνωρίζουν ὅλοι οἱ Ἕλληνας τῆς περιοχῆς ἐκείνης; Ὁ ὁποῖος ἠνείχετο ὑπὸ τὰ ὄμματα του οἱ στρατιῶται νὰ τοποθετοῦν τοὺς σκύλλους ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς καὶ νὰ γλύφουν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου!!! Οὔτε ψεῦδος οὔτε ὑπερβολὴ εἶναι αὐτὸ πού λέμε.

Μήπως ἦτο ἀθῶος ὁ πολὺς Μπέβαν, ἱατρὸς, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου, καὶ ὑπὸ τὴν λευκὴν μπλούζαν τοῦ ἱατροῦ ἐκρῦβετο ἓνα κάθαρμα τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις, τῆς ὁποίας ἦτο τὸ σημαῖνον στέλεχος τῆς περιοχῆς Ἀμιάντου, ἀντικαταστήσας τὸν τραυματισθέντα πέρυσι Χόλινταιν;

Μήπως ἦσαν ἀθῶοι οἱ δύο φονευθέντες εἰδικοὶ χωροφύλακες ἐν Λευκωσίᾳ τῆς εταιρείας «ΑΣΤΡΑ»;

Μήπως ἀθῶος ἦτο ὁ ἐν Λεμεσῷ φονευθεὶς Ἄγγλος καὶ αὐτὸς στέλεχος τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις;

Δηλοῦμεν ὅτι πᾶς ὀπλισθεὶς ὑπὸ τοῦ δυνάστου ἢ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτου καὶ ἐναντίον του κινήματός μας, θὰ θεωρῇται ἀντίπαλός μας καὶ θὰ ἐκτελέσῃται. Εἰς τὰς κατηγορίας αὐτὰς περιλαμβάνονται: Ὁ στρατὸς, ἡ ἀστυνομία, ἡ ἐπικουρικὴ ἀστυνομία, ἡ εἰδικὴ χωροφυλακὴ, οἱ πράκτορες τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις καὶ οἱ προδότες, εἰς ΟΙΑΝΔΗ-ΠΟΤΕ ΦΥΛΗΝ ἢ ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ καὶ ἂν οὔτοι ἀνῆκουν.

Οὐδεὶς πολίτης μὴ ἀνῆκων εἰς τὰς ἀνωτέρω κατηγορίας ἔχει νὰ πάθῃ τι, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑποβοηθῇ τὸν ἀγῶνα μας.

Σὲρ Τζὼν Χάρνιγκ: Οἱ Κύπριοι πατριῶτες τῆς ἐλευθερίας γράφουν τοὺς νόμους σας στὰ παπούτσια των, διότι μόνον αὐτὴν τὴν ἀξίαν ἔχουν, βαδίζουν δὲ στὶς ἀγκόνες πού ἐσθήσατε, μὲ τὸ μέτωπο ψηλὰ, μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη καὶ γιὰ τελευταῖα λόγια φωνάζουν «ΖΗΤΩ Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ». Διότι εἶναι Ἕλληνας. Ἐσεῖς εἴσθε ἀνίκανος νὰ ἐκτιμήσετε τέτοιες ἠθικὰς ἀξίες καὶ ἡρωϊκὰς μορφές.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΕΙΣ ΣΑΣ ΑΛΚΙΜΟΙ ΝΕΟΙ ΤΗΣ ΕΟΚΑ...

Εἰς σᾶς ἄλκιμοι νέοι τῆς Ε.Ο.Κ.Α. «Α.Ν.Ε.» ἐκφράζω τὰ συγχαρητήριά μου διὰ τὸν ἐθνικὸν παλμὸν, τὴν τόλμην καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν μεθ' ὧν ἐωρτάσατε τὴν ἱστορικὴν ἐπέτειον τοῦ «ΟΧΙ». Ἡ ὥραία σας ἐξόρμησις πρὸ τῶν λογχῶν τοῦ τυράννου, κατετρόμαξε τοὺς ἀποικιοκράτας τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ «παρὼν» σας εἰς ἐθνικὰς ἐκδηλώσεις ἔδειξεν εἰς ὅλους ὅτι ὁ φόβος εἶναι ἀγνωστος στὸν Ἕλληνα καὶ ὅτι εἴσθε πάντα παρόντες εἰς τοὺς ἀγῶνας μας καὶ δὲν θὰ ὑποχωρήσετε πρὸ οὐδεμιᾶς βίας μέχρι τῆς τελικῆς νίκης. Μένουν πολλὰ ἀκόμη νὰ κάμωμεν, μονολόγι ἔγιναν ἀρκετὰ βήματα πρὸς τὸ τέρμα. Ἡ ἐπιτυχία καὶ ἡ συντόμευσις τοῦ χρόνου τῆς τελικῆς νίκης ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς.

Ἀπαιτοῦνται:

ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ, ΣΥΝΟΧΗ, ΕΡΓΑΣΙΑ καὶ νὰ εἴσθε πάντοτε ΕΤΟΙΜΟΙ γιὰ τὴν μεγάλην ἐξόρμησιν πρὸς τὴν ΝΙΚΗΝ. Καὶ ἡ νίκη αὕτη θὰ εἶναι δική μας. Εἴμαι ἀποφασισμένος ὁπωςδήποτε νὰ τὴν κερδίσω.

Καὶ ὅταν ἡ Λευτεριά θὰ γλυκοχαράξῃ στὸ ἡρωϊκὸ νησι μας, δίπλα ἀπὸ τὸ μνημεῖον τῶν νεκρῶν μας θὰ στηθῇ καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Κυπριακῆς Νεολαίας, εὐλαβικὸ προσκύ-

νημα για μεταγενεστέρους αλλά και σύμβολον θαυμασμοῦ, διότι μιὰ ἡρώϊκή κούφτα νέων τῆς ANE ἐγονάτισε μίαν αὐτοκρατορίαν, χάρισε τὴν λευτεριὰν στὴν Κύπρο καὶ ἐστόλισε τὸ στεφάνι τῆς Ἑλληνικῆς δόξης μὲ ἓνα ἀκόμη ἀτίμητο διαμάντι.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΣΤΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΝΕΙΑΤΑ

Ἐδείξατε διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὅτι μέσα σας ἀνάβει ἄσβεστη ἡ φλόγα τῶν μεγάλων ιδεωδῶν τοῦ ἔθνους. Μὲ τὴν ὁρμὴν πολεμάρχων τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων μας, μὲ τὴν αὐτοθυσίαν ἐκείνων ποὺ προτιμοῦν τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν δουλείαν, φέρνετε κάθε μέρα τὴν δόξαν τοῦ ἀγῶνος μας πρὸ ψηλὰ καὶ θὰ τὴν φέρετε μιὰ μέρα ἐκεῖ «ποὺ δὲν μπορεῖ ψηλότερα ἡ δόξα νὰ ψηλώσῃ».

Μὲ συγκίνησιν καὶ ὑπερηφάνεια παρακολουθῶ τὸν ὑπέροχον ἀγῶνα ποὺ διεξάγετε παράλληλα στοὺς τιτᾶνες μας, οἱ ὁποῖοι κτυποῦν τὸν τύραννον μὲ τὸ ὄπλον καὶ τὴν βόμβα, καὶ σᾶς δίδω μία προσαγῆ:

Μὴ λυγίσετε μπροστά στὴ βία. Ἐφαίστειο νὰ γίνουν τὰ στήθια σας γιὰ νὰ ξεχύσῃ τὴν λάβα του, ὥστε νὰ μὴ ἀφήσῃ τίποτε ἀπὸ τὸ βρωμερὸ μίasma τῆς τυραννίας ποὺ μολύνει τὸ νησί μας. Ἡ λευτεριά στοὺς ὑποδούλους ἀποκτᾶται πάντα μὲ τὸ αἷμα καὶ ὄχι μὲ εἰρηνικὲς ψευτοφωνεῖς. Αὐτὲς εἶναι ἴδιον μόνον τῶν ΔΕΙΛΩΝ. Τὰ τραύματα στοὺς ἀγῶνες εἶναι παράσημα. Τιμὴ σ' ἐκείνους ποὺ τὰ φέρουν. Ἡ ἀδράνεια καὶ ὁ φιλοτομαρισμὸς εἶναι γνώρισμα καὶ ἔνδειξις σαπίλας ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς. Ντροπὴ σ' ἐκείνους ποὺ τὰ προτιμοῦν, ὅταν οἱ ἄλλοι ἀγωνίζονται καὶ πέφτουν.

Ἔτοιμοι ὅλοι γιὰ νέους ἀγῶνες καὶ γιὰ νέες δόξες, ἐὰν παραστῇ ἀνάγκη νὰ σᾶς καλέσῃ ἡ Κύπρος μας στὶς τάξεις τῆς θρυλικῆς Α.Ν.Ε.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΗΡΥΣΣΕΙ ΤΗΝ ΠΑΘΗΤΙΚΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΝ (απόσπασμα)

Κυπριακὲ Λαέ,

Θὰ σὲ καλέσω διὰ νέους ἀγῶνας. Ἡ ὥρα πλησιάζει. Καὶ πρέπει νὰ κατέλθωμεν ὅλοι πάνοπλοι στὸν ἀγῶνα. Ὅχι μόνο μὲ τὸ τουφέκι ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐγκατέρησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν νὰ ὑποσῶμεν οἰανδήποτε ὑλικὴν ζημίαν καὶ στέρνησιν. Εἰδοποιήσαμεν ὅτι θὰ δώσωμεν πόλεμον ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΝ. Καὶ θὰ τὸν ἔχουν οἱ Ἄγγλοι ἀφοῦ τὸ θέλουν.

Πόλεμος ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΣ. Δηλαδὴ παντοῦ θὰ πολεμάμε τὸν κατακτητὴ. Στὴν οἰκονομίαν του, στὰ διοικητικὰ μέτρα του. Παθητικὴ ἀντίστασις τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς ὃ, τι μπορεῖ ὁ καθένας νὰ προσφέρῃ.

Ὁ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΣ πόλεμος θὰ ἀπαιτήσῃ συνεπῶς, ὄχι μόνον θυσίας αἵματος ἀλλὰ καὶ χρήματος. Ἡ Ὁργάνωσις δὲν ἐζήτησε ἀπὸ κανένα τὴν εἰσφορὰν χρημάτων, οὔτε καὶ πρόκειται νὰ ζητήσῃ. Θὰ ζητήσῃ ὅμως ἀπὸ ὠρισμένας κατηγορίας ἐμπόρων συναλλασσομένων μὲ Ἀγγλικούς οἴκους ἢ βιομηχανίας, ὅπως σταματήσουν ἢ περιορίσουν τὰ συναλλαγὰς τῶν μετὰ τούτων. Θὰ ζητήσῃ ἀκόμη ἀπὸ τὸ κοινόν νὰ περιορίσῃ ὠρισμένας ἀνάγκας καὶ ἀπαιτήσεις του, ὥστε νὰ ἐξοικονομῇ τὰ περισσότερα ποῦ τοῦ χρειάζονται νὰ ζήσῃ ἀπὸ τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν. Θὰ ζητήσῃ ἀκόμη ὠρισμένας θυσίας ἀπὸ ἄλλας κατηγορίας ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ θὰ ὑποδείξωμεν. Οὕτω πράττοντες ὅλοι ὑποβοηθοῦμεν τὸν ἀγῶνα καὶ φέρομεν ἐγγύτερον τὸ τέρμα του.

Οἱ πρόγονοί μας τοῦ 21 ἔδωσαν τὰς περιουσίας τῶν διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπέστησαν στερήσεις μέχρι καὶ τῆς πείνης. Καὶ οἱ Κύπριοι χάριν τῆς ἐλευθερίας τῶν ὀφείλουν νὰ συνεισφέρουν, ὄχι δίδοντες τὰς περιουσίας τῶν ἀλλὰ ἐλαττώνοντες τὰ κέρδη τῶν καὶ περιορίζοντες τὰς ἀνάγκας τῶν.

Ἀφ' ἐτέρου ὅμως πρέπει νὰ ὑποστηρίξουμε τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν ἀγοράζοντες ὅ, τι χρειάζομεθα ἀπὸ τὸν τόπον μας, διότι τὸ χρῆμα ποὺ θὰ διαθέσωμεν θὰ μείνῃ στὸν τόπον μας, καὶ γιὰτὶ, ἀκόμη, ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἀπασχολεῖ Κυπρίους ἐργάτας, ἡ αὐξήσις δὲ τῆς καταναλώσεως ἐγχωρίων προϊόντων εἰς βάρος τῶν εἰσαγομένων ἐκ τῆς Κοινοπολιτείας, σημαίνει ἐπὶ πλέον καὶ ἀπασχόλησιν ἐργατικῶν χειρῶν.

Τὸ σύνθημά μας εἶναι:

- Περιορισμὸς τῶν εἰσαγωγῶν ἐκ τῶν χωρῶν τῆς Κοινοπολιτείας.
- Περιορισμὸς τῶν ἀναγκῶν μας.
- Συντήρησις μας, εἰ δυνατόν, ἐξ εἰδῶν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας.

Ἐλπίζομεν νὰ εὕρωμεν εἰλικρινῇ κατανόησιν τόσον ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ καὶ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀμέριστον καὶ ἐνθουσιώδη ὑποστήριξιν καὶ συμπαράστασιν τῶν εἰς τὴν νέαν μορφήν ἀγῶνος. Νὰ εἶναι δὲ

πάντες βέβαιοι, ὅτι ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον συμβολὴ των θὰ εἶναι μεγίστη καὶ δὲν θὰ μείνῃ ἄνευ τῆς δεούσης ἐκτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ θὰ τύχουν οὗτοι ἐκ μέρους μας τῆς υποστηρίξεως κατ' ἄλλον τρόπον διὰ τὰς τυχόν ζημίας των διὰ τῶν διαταχθησομένων μέτρων.

Ἡ παρούσα ἀποτελεῖ ἀπλὴν προειδοποίησιν, σκοπὸν ἔχουσα νὰ προετοιμάσῃ ὅλους καὶ νὰ τοὺς υποδείξῃ τὸ καθήκον των. Πότε θὰ ἀρχίσῃ ὁ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΣ πόλεμος καὶ τὶ ἀκριβῶς θὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαὸν θὰ κοινοποιήσωμεν ἐν καιρῷ. ΟΛΟΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΕΤΟΙΜΟΙ.

Εἰδοποιούμεν ὅμως τὸ κοινὸ νὰ προσέξῃ ἀπὸ τυχόν ἐκμετάλλευσιν, ἐκ μέρους διαφόρων ἐπιτηδείων καὶ ἀπατεώνων, καθόσον τὰ διαταχθησόμενα ὑφ' ἡμῶν δὲν πρόκειται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ θίξουν τρόφιμα ἢ ἄλλα εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ἀλλὰ μόνον εἶδη πολυτελείας καὶ τοιαῦτα χρησιμοποιούμενα μόνον ὑπὸ τῶν ὀλίγων καὶ τῶν ὁποίων μάλιστα μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι θὰ ἦτο περιττὴ ἡ χρησιμοποίησις των. Ἵσως μάλιστα νὰ ὠφελήσουμε καὶ τὲς τσέπες μερικῶν ἀνοήτων οἱ ὅποιοι ἢ θέλουν νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον των ἢ νὰ χρησιμοποιοῦσιν διάφορα ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα νὰ φέρουν τὴν μάρκαν τοῦ «ἐξωτερικοῦ», ἐνῶ πολλὰ τούτων θὰ μπορούσαν νὰ προμηθευθοῦν ἀπὸ τὸν τόπον μας.

Ἡ φτωχολογία δὲν πρόκειται τίποτε νὰ στερῇ.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΠΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ὁ ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ χαιρετίζει τὴν ἄφισιν σας στὸ νησὶ μας μὲ ἀνυπόκριτον χαρὰν καὶ λυπεῖται, διότι οἱ περιστάσεις δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ σᾶς ἐπιδρασιεύσῃ τὴν φιλοξενίαν ἣν θὰ ἐπεθύμει, πατροπαράδοτον κληρονομίαν τοῦ Ἑλλήνος.

Κορυφαὶ νομικαὶ τῶν χωρῶν ὑμῶν, ἅς τιμᾶτε, ἀναμένομεν μετ' ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὴν ἐντιμότητα, ἀκεραιότητα καὶ ἀμεροληψίαν ὑμῶν νὰ ἀποδώσετε τὸ δίκαιον βάσει τῶν γραπτῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγράφων ἠθικῶν νόμων, καὶ, διὰ τῆς διαπιστώσεως τῶν ἀγγλικῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ ὑπερβασιῶν, νὰ συντελέσετε εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς λειτουργίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὥστε νὰ καταπαύσουν αἱ καταπιέσεις καὶ βαναυσότητες ἐναντίον ἐνὸς λαοῦ αἱ ὁποῖαι διαπραττόμεναι ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι, στιγματίζουν τὸν πολιτισμὸν.

Ἦναγκάσθημεν νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰ ὅπλα, τελευταῖον καταφύγιον τῶν ὑποδούλων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, διότι ὁσάκις ἐζητούσαμεν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον δύναμιν εἰρηνικὴν διευθέτησιν ἠκούσαμεν πάντοτε μετὰ περιφρονήσεως τὸ ἀγέρωχον «ΟΥΔΕΠΟΤΕ».

Ἡ ἰδία τακτικὴ ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ἐκ μέρους τοῦ κυρίαρχου τῆς νήσου, δείγμα ὅτι οὗτος δὲν ἐπιθυμεῖ εἰρηνικὴν διευθέτησιν ἀλλὰ, υἱοθετῶν ἀδιάλλακτον στάσιν καὶ ἐφαρμόζων καταπιεστικὰ καὶ ἀνελεύθερα μέτρα, ἐλπίζει νὰ καταπνίξῃ τὴν κραυγὴν τοῦ δικαίου ἐνὸς μικροῦ ἀλλὰ ἡρωϊκοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ μόνον ἁμάρτημα εἶναι ἡ ἀδάμαστος θέλησίς του νὰ καθορίσῃ μόνος του τὰς τύχας του καὶ νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος.

Μία σύγκρισις τῶν πράξεων ἡμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ ἀγγλικὴ προπαγάνδα χαρακτηρίζει «τρομοκράτας», μὲ ἐκείνας τοῦ ἀντιπάλου μας, ὁ ὁποῖος ἀρέσκεται νὰ αὐτοκαλεῖται θεματοφύλαξ τῶν φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν, θὰ καταδείξῃ ὅτι ἡμεῖς ἐσεβάσθημεν τοὺς ἀγράφους νόμους τῶν κινήματων ἀντιστάσεως τοῦ τελευταίου πολέμου· παρὰ δὲ τὰς προκλήσεις τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν τῆς νήσου δὲν προέβημεν εἰς ἀντίποινα οὔτε καὶ ὅταν ἀκόμη ἐφονεύοντο ὑπὸ τούτων ἄνευ διακρίσεως καὶ ἀδικαιολογήτως παιδιὰ, γέροντες καὶ γυναῖκες.

Εἶμαι στρατιώτης ἐμποτισμένος μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ θὰ παραμείνω ὡς τοιοῦτος. Ὑπὲρ πάν ἄλλο εἰς μίαν σύρραξιν διακρίνονται οἱ χαρακτῆρες τῶν ἡγετῶν καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐμπολέμων λαῶν.

Εὐχομαι καὶ πάλιν τὸ ἔργον ὑμῶν νὰ ἀποβῇ καρποφόρον.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

1η ΑΠΡΙΛΙΟΥ, ΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΕ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μπαίνουμε στὸν τέταρτο χρόνο ἀπὸ τότε ποὺ ἀντήχησε στὴν Κύπρῳ ὁ πολεμικὸς παιὰν, γνώριμος στὴν Ἑλληνικὴ φυλὴ. 1η Ἀπριλίου, ἐπέτειος ἱστορικὴ γιὰ τὸ Πανελλήνιον. Μία σελίδα νέας δόξης· ἓνα νέον Ἑλληνικὸν Πάνθεον· νέοι θρύλοι, νέα ὀλοκαυτώματα, δόξα γιὰ τὴν Κύπρον, τιμὴ καὶ περηφάνεια γιὰ τοὺς Πανελλήνους. Γιατί ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε σὲ τρία χρόνια εἶναι ἀσύλληπτο, ἀπίστευτο καὶ ἡ ἱστορία λίγα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τέτοια.

Μιὰ δράκα πολιορκημένων ἐναντίον μιᾶς Αὐτοκρατορίας 500 ἑκατομ. μὲ ὄπλον τὴν ΨΥΧΗ καὶ σύντροφο τὴν ΠΙΣΤΗ, δίδει ἡχηρὰ ραπίσματα στὸν πανίσχυρον Γολιάθ, ὁ ὁποῖος ὡς ἐφόδια ἔχει τὴν ὑλικὴν ἰσχὺν. Καὶ ἐδῶ μάχεται τὸ ΔΙΚΑΙΟΝ, τὸ ὁποῖον ἐμφυχώνει καὶ γεννᾷ τὲς ΗΘΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ καὶ ἐμπνέει τὰ καλύτερα ἰδανικὰ, ἐναντίον τῆς ΑΔΙΚΙΑΣ καὶ τῆς συγγνῆς βίας.

Νὰ, γιατί ἀντέχουμε καὶ κρατᾶμε σὲ προσοχὴ πανισχύρους ἀντιπάλους καὶ θὰ ἀνθέξουμε μέχρις ὅτου νικήσουμε. Νὰ, γιατί τόσες ἥρωϊκὲς πράξεις, αὐτοθυσίες, τόση ἐγκαρτέρησις καὶ ἐμμονὴ. Νὰ, γιατί τὸ «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ» τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ «ΑΕΡΑ» τοῦ σολιᾶ δονοῦν τὸν Κυπριακὸν αἰθέρα καὶ τρομάζουν τὸν τύραννον. Νὰ, τέλος, γιατί ὅσον μᾶς πιέζει ὁ δυνάστης τόσον περισσότερο γιγαντοῦται ἡ ψυχὴ μας.

Τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ ἔργου μας μπορεῖ ὁ καθένας νὰ τὸν κάμῃ γιατί εἶναι ὁλοφάνερος:

Ἐκερδίσαμεν μιὰ ἠθικὴ νίκη. Μιὰ Αὐτοκρατορία συγκλονίζεται καὶ ταπεινοῦται. Ἡ Κύπρος ἀγνωστὴ στοὺς πολλοὺς, καὶ διπλωμάτας ἀκόμη, εἶναι σήμερον σὲ διεθνῇ προβολῇ καὶ ἔγινε μεγάλος «μπελάς» στοὺς Ἀγγλοαμερικανοὺς καὶ καρκίνωμα στοὺς Ἀγγλους. Οἱ φιλελευθεροὶ λαοὶ εἶναι παρὰ τὸ πλευρὸν μας.

Ἐκερδίσαμε μιὰ νίκη στὸν πολεμικὸ στίβο. Ἐνας στρατός 36 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἡπάται καὶ ἓνας Στρατάρχης ἀπέρχεται ντροπιασμένος. Οὔτε οἱ ἴστοι τῆς ἀράχνης οὔτε τὰ κέρφου οὔτε οἱ τυφεκισμοὶ οὔτε τὰ κρατητήρια οὔτε τὰ βασανιστήρια δὲν κατάρθωσαν νὰ μᾶς δαμάσουν· τὸναντίον ΕΔΑΜΑΣΑΜΕΝ τὸν ἀντίπαλον. Ἀπὸ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι πού εἴμεθα, οὐσιαστικῶς ἔχομεν πολιορκημένον τὸν ἀντίπαλον καὶ καθηλωμένον εἰς τὰ στρατόπεδά του.

Σήμερον ἰσχυροὶ ὅσον ποτὲ μὲ τὰς τάξεις μας πυκνωμένας καθημερινῶς μὲ νέον αἷμα ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητον ἐφεδρείαν τῶν νέων μας, ζυμωμένων τώρα στὸν ἀγῶνα καὶ μὲ πείραν μαχητικὴν στεκόμεθα ἀντιμέτωποι τῶν ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΜΑΣ καὶ τοὺς φωνάζουμε:

Παρῆλθε ἡ ἐποχὴ τῶν «τεμενάδων» Παρῆλθε ἡ ἐποχὴ τοῦ ζῆν εἰς βάρος τῶν μικρῶν καὶ ἀδυνάτων. Σήμερον θὰ κυριαρχήσῃ τὸ ΔΙΚΑΙΟΝ καὶ ἡ ΗΘΙΚΗ. Οὔτε ἡ αἰσχρὰ Ἀγγλοαμερικανικὴ συμμαχία ἐναντίον μας, στίγμα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, οὔτε ἡ Ἀγγλοτουρκικὴ συμπαιγνία, ἐκβιαστικὸν κατασκευάσμα δύο καιροσκοπῶν καὶ κατεργαράων, εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς κάμψουν.

Εἴμεθα ΠΑΝΕΤΟΙΜΟΙ. Μὲ τὴν σφενδόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ΔΑΥΙΔ θὰ σᾶς ἀντιμετωπίσωμεν ἔστω καὶ σιδηροφράκτους. Καὶ θὰ σᾶς ΝΙΚΗΣΟΥΜΕ.

Ὡς στρατιωτικὸς ἡγέτης ΔΕΝ ΘΑ ΔΕΧΘΩ ΟΥΔΕΜΙΑΝ ΛΥΣΙΝ ΚΑΙ ΔΕΝ ΘΑ ΑΚΟΥΣΩ ΤΗΝ ΦΩΝΗΝ ΟΥΔΕΝΟΣ ΠΑΡΑ ΕΚΕΙΝΗΝ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Καὶ ἡ φωνὴ αὐτὴ μὲ ἀκολουθεῖ παντοῦ καὶ μοῦ ἐπιτάσσει:

Οὐδεὶς συμβιβασμὸς. Πόλεμος ὁλοκληρωτικός. ΛΕΥΤΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ.

Ἡ ἀνήθικος Ἀγγλοαμερικανικὴ διπλωματία δύναται νὰ φιλολογῇ καὶ νὰ κάμνῃ τὸν ἀδιάφορον πρὸ τοῦ Κυπριακοῦ δράματος. Ὅταν θὰ ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸν λήθαργον θὰ εἶναι γι' αὐτὴν ἄργα...

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΑΙ ΗΡΩΔΙΑΔΕΣ ΜΑΙΝΟΝΤΑΙ

Αἱ Ἡρωδιάδες μαίνονται, διότι ἐκτυπήθησαν ἀπὸ βόμβας μας μερικοὶ εἰδικοὶ χωροφύλακες Τοῦρκοι καταταγέντες ἐθελοντικῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἐξοπλισθέντες ὑπὸ τούτων ἐναντίον μας. Ἀλλὰ τί ἤθελον οἱ φονασκοῦντες Ἀγγλοὶ καὶ ὀλίγοι θερμόαιμοι Τοῦρκοι; Νὰ καθήσωμε μὲ δεμένα τὰ χέρια γιὰ νὰ μᾶς σκοτώνουν καὶ νὰ μᾶς δολοφονοῦν οἱ συνεργάται τῶν Ἀγγλῶν μὲ τὰ ἀγγλικά ὄπλα ποὺ πήρανε, γιὰ νὰ ἐφαρμόσωμε καὶ ἐμεῖς τὸ ρητὸ «σφάξε με ἀγᾶ μου ν' ἀγιάσω;» Οἱ Τοῦρκοι τῆς «Βολκὰν», οἱ ὅποιοι ἐπῆραν ὄπλα ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους ἐναντίον μας, ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ ἀμυνόμεθα ἐναντίον των καὶ ὅτι θὰ ἐδέχοντο τὰς σφαῖρας μας. Μόνον ἀνόητοι ἢ ἀνίσχυροὶ θὰ ἐσκοτώνοντο χωρὶς νὰ χτυπήσουν τὸν δολοφόνον. Εὐτυχῶς ἐμεῖς οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο εἴμεθα. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος μας ἐδηλώσαμε δημοσίᾳ ὅτι οὐδεὶς Τοῦρκος ἔχει νὰ φοβηθῇ ἀπὸ ἐμᾶς, διότι ἐννοοῦμε νὰ ζήσωμε μαζί μὲ τὸν τουρκικὸν πληθυσμὸν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀρμονίᾳ, ὅπως ἐζήσαμε τόσα χρόνια. Καὶ τὸν λόγον μας τὸν ἐτηρήσαμε. Δυστυχῶς μιὰ μικρὰ μειοψηφία θερμοαίμων νεαρῶν Τούρκων ἔγινεν ὄργανον τῶν ἱμπεριαλιστικῶν σκοπῶν τῶν Ἀγγλῶν εἰς βάρος τῆς νομιμόφρονος πλειοψηφίας τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου καὶ μὲ τὴν στολὴν τοῦ ἀστυνομικοῦ καὶ τὰ ὄπλα τῶν Ἀγγλῶν φονεύουν ἀθώους Ἕλληνας πολίτας, βασανίζουν εἰς τὰ κρατητήρια Ἕλληνας, πυρπολοῦν καὶ καταστρέφουν περιουσίας Ἑλλήνων. Αὐτοὶ οἱ θερμόαιμοι Τοῦρκοι ἐχάλασαν τὴν ἀρμονίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν ἐπὶ τόσα χρόνια μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τῆς Κύπρου. Ἐναντίον τούτων πρέπει νὰ στραφῇ ὁ φιλήσυχος τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Νήσου καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν τάξιν.

Ἐμεῖς κάμνουμε τὴν ἐξῆς δήλωσιν: Θέλομεν ἀρμονικὴν συμβίωσιν μὲ τὴν τουρκικὴν μειονότητα τῆς Κύπρου, ὅπως ἀρμονικὰ ζοῦν οἱ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι στὴν Ἑλλάδα. Οὐδεὶς πολίτης ἔχει νὰ πάθῃ τίποτε ἀπὸ ἐμᾶς. Κτυποῦμε μόνον ἐκείνους, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε Τούρκους, εἴτε Ἀγγλους, εἴτε οἵασδήποτε ἄλλης φυλῆς, οἱ ὅποιοι γίνονται ὄργανα τῶν Ἀγγλῶν, ὀπλίζονται ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ μὲ ὄπλα ποὺ τοὺς δίδουν οἱ Ἀγγλοὶ μᾶς κτυποῦν. Ἐναντίον τούτων εἶναι ὑποχρέωσις μας νὰ ἀμυνθῶμεν.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΖΗΤΩΣΑΝ ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΜΑΣ

Ένας ακόμη ήρωας έπεσε και εκόσμησε τὸ Πάνθεον τοῦ Κυπριακοῦ αγώνος:
ὁ ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΑΤΣΗΣ.

Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατός του:

— Χαράσσει γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸν αἵματοβαμμένο δρόμο ποὺ κάθε αγωνιστὴς μας θὰ ἀκολουθήσῃ, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν τύραννον, μὲ τὸν δάκτυλον πάντα σπὴν σκανδάλην, καὶ μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ τὸν συντρίψῃ ἢ νὰ πέσῃ ὁ ἴδιος.

— Δείχνει σὲ κάθε Κύπριον Ἑλληνα (ἄνδρα, γυναῖκα, παιδί) τὸν δρόμον τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ, γιὰ νὰ κατισχύσῃ τελικῶς ὁ αγώνας μας.

— Διαλαλεῖ ἀνὰ τὸν πεπολιτισμένον κόσμον μὲ ποῖα ἰδανικὰ, ποίαν αὐτοθυσίαν, ποῖα ἠθικὰ ἐφόδια, κοσμοῦνται οἱ μαχηταὶ τῆς Κυπριακῆς Λευτεριᾶς.

Τὰ κενὰ ἐκείνων ποὺ μᾶς ἀφήνουν γιὰ πάντα συμπληροῦνται ἀμέσως μὲ τὰς ἐφεδρείας μας, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν σειρὰν τῶν ἀνυπομονοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν αγῶνα καὶ μὲ τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ φανοῦν ὑπέρτεροι τῶν προκατόχων τῶν.

Τέτοια λεβεντογενιά, μὲ ἡρωϊκοὺς νεκροὺς καὶ τιτᾶνας αγωνιστὰς ποτὲ δὲν πεθαίνει, ἀλλὰ πάντα ΝΙΚΑ.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν νεκρῶν αγωνιστῶν μας.

Ζήτωσαν οἱ αγωνισταὶ μας.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

ΠΡΟΣ

ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΛΑΟΝ¹

Ὅταν τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ὑψώσα τὴν σημαίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος, ἔταξα ὡς σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου καὶ ἐζήτησα τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ καὶ τὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑθνους, αἵτινες καὶ μοῦ παρεσχέθησαν πλήρως κατὰ τὸν τετραετὴ σκληρὸν αγῶνα μας.

1. Το φυλλάδιο κυκλοφόρησε τὴν 9ην Μαρτίου 1959.

Ἦδη, κατόπιν τῆς μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμφωνίας τῆς Ζυρίχης, ἡ ὁποία ἐπεκυρώθη ἐν Λονδίῳ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου [καὶ τῶν ὑπὸ τούτου ὀρισθέντων ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ], εἶμαι ὑποχρεωμένος

ΝΑ ΔΙΑΤΑΞΩ ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ.

Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἐδέχετο τὴν συμφωνίαν καὶ θὰ συνέχιζε τὸν αγῶνα, θὰ ΕΔΙΧΑΖΕ ὅχι μόνον τὸν Κυπριακὸν Λαὸν, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ ὁλόκληρον τὸ Ἕθνος, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ θὰ ἦσαν ἀπείρως καταστρεπτικώτερα ἀπὸ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα τινὲς νομίζουν, ὅτι θὰ ἐπιφέρῃ ἡ δοθεῖσα λύσις [«συμβιβασμοῦ», ἡ ὁποία ἀσφαλῶς δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς πόθους μας].

Τὸ κατ' ἐμὲ, εἶναι προτιμότερα ἡ λύσις αὐτὴ, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶναι ἐκείνη, ποὺ ἀνεμέναμεν καὶ ἡ ὁποία θὰ ἱκανοποιεῖ τοὺς πόθους μας, παρὰ ὁ ἐθνικὸς διχασμὸς, γιατί σ' ἓνα τέτοιον διχασμὸν ΘΑ ΤΑ ΧΑΣΩΜΕΝ ΟΛΑ.

Ἀντὶ τοῦ πολεμικοῦ παιᾶνος, θὰ σημάνω σήμερον ΟΜΟΝΟΙΑΝ, ΕΝΟΤΗΤΑ, ΑΓΑΠΗΝ ἵνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς τέφρας τῆς ἀπαστραπούσης ἀπὸ δόξαν καὶ ἐθνικὸν μεγαλεῖον Κυπριακῆς ἐποποιίας ἀνοικοδομήσετε τὸ νέον οἰκοδόμημα τῆς νεαρᾶς Δημοκρατίας.

Εἰς τοὺς πρωτεργάτας αὐτῆς ἐναπόκειται ἤδη νὰ τὴν ὀδηγήσουν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐημερίας καὶ τῆς προόδου. Ὅσον ἀφορᾷ ἐμὲ, ἀποφασισμένος νὰ μὴν ἀναμικθῶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν δημοσίαν ζωὴν, τόσον ἐν Κύπρῳ, ὅσον καὶ ἐν Ἑλλάδι, θὰ παρακολουθῶ μὲ αγώνιαν ἐκ τοῦ μακρόθεν τὰ βήματα τῆς πολυβασανισμένης καὶ αἵματοβρέκτου Πατρίδος μου καὶ θὰ συμμερίζωμαι μαζί σας τὴν χαρὰν καὶ τὸν πόνον σας. [καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, παρὰ τὰς προσπάθειάς μου, ἡ πολιτικὴ δὲν κατάρθωσε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἀκέραιον ἐκεῖνο, ποὺ ἐπεθύμουν: ΤΗΝ ΠΛΗΡΗ ΚΑΙ ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ ΤΗΣ.

Ἡ Κύπρος εἶναι ποὺ μικρὰ εἰς ἑκτασιν διὰ νὰ ἐπιτελέσω μόνος ἔργον μεγαλύτερον ἐναντίον μιᾶς πανισχύρου αὐτοκρατορίας].

Ἐχω τὴν συνείδησιν ἥσυχον, ὅτι ἔπραξα τὸ καθήκον μου· ἔργον τῆς πολιτικῆς ἦτο νὰ ἐκμεταλλευθῇ τοὺς ἐπικοὺς αγῶνας τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ. Καὶ αὕτη τοὺς ἐξεμεταλλεύθη ὅπως ἠδυνήθη ἢ ὅπως ἐνόμιζε καλύτερον.

ΝΥΝ, ΟΦΕΙΛΟΜΕΝ ΝΑ ΠΕΙΘΑΡΧΗΣΩΜΕΝ

Συσπειρωθῆτε ΟΛΟΙ, ΗΝΩΜΕΝΟΙ, περίξ τοῦ ΕΘΝΑΡΧΟΥ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ σήμερον σύμβολον ΕΝΟΤΗΤΟΣ καὶ ΙΣΧΥΟΣ καὶ βοηθήσατε τούτον εἰς τὸ δύσκολον ἔργον του.

Αὕτη εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου, πρὸς τὴν ὁποίαν καλῶ πάντας νὰ συμμορφωθοῦν.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

Στρατηγὸς Γεω. Γρίβα Διγενῆ «ΑΠΟΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΟΣ Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959», σ. 403, ΑΘΗΝΑΙ 1984.

ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΜΑΧΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

«Τὸ κροτάλισμα τῶν αὐτομάτων καὶ ὁ βρόντος τῶν ἐκρήξεων ἐσταμάτησε.

Τὸν πολεμικὸν παιᾶνα ἀντικατέστησε τὸ προσκλητήριον διὰ τὴν εἰρηνικὴν ἐξόρμησιν τῆς ἀναδημιουργίας. Χωρὶς νὰ σταματήσετε, ριχτήτε μὲ τὴν ὀρμὴν, ποὺ σᾶς χαρακτηρίζει, στὴν εἰρηνικὴν μάχην, γιὰ νὰ κτίσετε περίλαμπρον τὸ νέον οἰκοδόμημα τῆς Κυπριακῆς Πολιτείας, μὲ ἀρχιτέκτονα τὸν ΕΘΝΑΡΧΗΝ.

Δὲν ὑπάρχει καλυτέρα ἠθικὴ ἱκανοποίηση γιὰ τὸν ἀγνὸν ἀγωνιστὴν ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων του νὰ ἀξιοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ συνόλου.

Τὴν στιγμὴν, ποὺ ἀποχωρίζομαι ἀπὸ σᾶς, ἀφήνω τὰς τελευταίας μου ὑποθήκας, τὰς ὁποίας νὰ τηρήσετε μὲ εὐλάβειαν, ὅπως ἐτηρήσατε καὶ τὰς πολεμικὰς διαταγὰς μου.

ΟΜΟΝΟΙΑ καὶ ΑΓΑΠΗ μεταξὺ σας. Ὁ ἀτομικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ἀτομικὴ φιλοδοξία νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ΕΘΝΑΡΧΟΥ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλετε ΑΠΟΛΥΤΟΝ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΝ. Μὲ τὸ αἷμα τῶν νεκρῶν ἀγωνιστῶν μας ἐθεμελιώθη τὸ οἰκοδόμημα τῆς Κυπριακῆς Πολιτείας. Μὲ τοὺς ὧμους τοὺς δικοὺς σας θὰ σπριχθῇ αὐτὴ. Ἀλλοίμονον ἂν δὲν θελήσετε νὰ τὴν σπρίξετε καὶ κατακρημνισθῇ. Τὸ ὄνειρό μου εἶναι νὰ ἐπιστρέψω κάποτε στὴν Κύπρον καὶ νὰ δῶ τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ περίλαμπρον, ἐσᾶς δὲ τοὺς εὐτυχεῖς ἰδιοκτῆτας τοῦ ἀπολαμβάνοντα τῶν καρπῶν τῶν κόπων καὶ θυσιῶν σας.

Σᾶς ἀποχαιρετῶ μὲ πόνον, ἀλλὰ καὶ εὐτυχῆς, γιὰτὶ ἀπὸ τῶρα θὰ ἀρχίσῃ καὶ γιὰ σᾶς μιὰ περίοδος εὐτυχίας, στὴν ὁποίαν ἀπὸ μακρόθεν θὰ συμμετέχω.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΛΚΙΜΟΝ ΝΕΟΛΑΙΑΝ ΕΟΚΑ (Α.Ν.Ε)

Σὲ καμάρωνα. Σὲ ἐθαύμαζα. Ἡ ψυχὴ μου ἐσκίρτα στὴν ὀρμὴ τῶν ἐκδηλώσεών σου. Ἔνοιωθα τὸν παλμὸ σου, ὁ ὁποῖος μὲ ἐσπρωχνε σὰς πρὸς τολμηρὰς ἀποφάσεις μου, γιὰτὶ ἤξερα πὼς θὰ σὲ εὔρισκα πάντα πλάϊ μου, ἐκτελεστὴν πιστόν, ἀλλὰ καὶ τολμηρόν.

Χάραξες τὸν δρόμον, ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθῇ ἡ νεολαία στοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἑθνους. Τὸ παράδειγμά σου θὰ ἐμπνέῃ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς. Ἡ Κύπρος, ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἐγὼ ὁ Ἀρχηγὸς σου, σὲ καμαρώνουμε. Σὲ λίγο, μὲ πόνον θὰ σὲ ἀποχωρισθῶ. Σοῦ ἀφήνω ὅμως μιὰ ὑποθήκη, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ τηρήσῃς:

Μὲ τὴν κατάπausιν τοῦ μαχητικοῦ ἀγῶνος ἡ ἀποστολὴ σου δὲν ἐτελείωσε. Τώρα ἀρχίζει ὁ εἰρηνικὸς ἀγὼν διὰ τὴν ἀξιοποίησιν ὅλων ἐκείνων, ποὺ ἀπεκτίσαμε μὲ αἷμα.

Προσπλωμένοι πιστὰ στὴν ἰδέα τῆς Πατρίδος, ἠνωμένοι σὲ ἀρραγεῖς τάξεις, πειθαρχημένοι σὰν στρατιῶται τῆς Πατρίδος, νὰ σταθῇτε δίπλα ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ νέου οἰκοδομήματος, τὸν ΕΘΝΑΡΧΗΝ, καὶ νὰ τὸν βοηθήσετε στὸ ἔργον του. Ὅπως φάνηκε γενναία στὴν δυναμικὴν ἀναμέτρυσιν μὲ τὸν δυνάστην, ἔτσι πρέπει νὰ φανῇς τολμηρὴ, πειθαρχημένη, ἐργατικὴ στὴν ἀναμέτρυσιν μὲ τὰς δυσκολίας τῆς δημιουργίας τοῦ νέου κράτους γιὰ τὴν εἰρηνικὴν ἐπιβίωσιν.

Σὲ εὐχαριστῶ, σὲ συγχαίρω, σὲ θαυμάζω γιὰ τὸ ἔργον, ποὺ ἐπετέλεσες μέχρι σήμερον. Θὰ ζήσω μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι κάποτε θὰ ἐπιστρέψω στὴν Κύπρον γιὰ νὰ σὲ καμαρώσω καὶ πάλιν καὶ νὰ ξαναζήσω μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν ἐθνικῶν παλμῶν σου.

Καὶ ἡ ἡμέρα αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς μου.

Σὲ ἀποχαιρετῶ, ἀφήνοντάς σου ὅλην τὴν ἀγάπην μου.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ

ΔΙΓΕΝΗΣ

ΑΦΗΝΩ ΓΕΙΑ Σ' ΟΛΟΥΣ

Ἐγκαταλείπω τὴν Κύπρον μας μὲ τὴν συνείδησιν ἥσυχον, ὅτι ἔπραξα πᾶν τὸ δυνατόν, γιὰ νὰ τὴν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας.

Αὐτὴν τὴν στιγμὴν μὲ συγκίνησιν ἐνθυμοῦμαι: Τοὺς τόσους ἀγῶνας, τόσους κινδύνους, τόσες λαχτάρεις, τόσες θυσίες, ὅλον ἐκείνον τὸν κόσμον τῶν ἀφανῶν ἡρώων τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀόρατον στρατιὰν τῶν ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδρων μὲ πλήρη περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον. Τὸ κροτάλισμα τῶν αὐτομάτων, τὴς μάχης, τὰ Κυπριακὰ Κούγκια, τὰ Κυπριακὰ Ἀρκάδια, τὴς Κυπριακῆς Θερμοπύλης καὶ Γραβιῆς. Τοὺς ἥρωας, τὴς τιτᾶνας καὶ ἡμιθέους, τὴς Κυπριώπισσας Σουλιώτισσας. Ἀλλὰ ἐνθυμοῦμαι καὶ τὴς ἀγρόνες, τοὺς τάφους, τοὺς νεκροὺς, τὰ κρατητήρια... Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Κυπριακὸν ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, ἀλλὰ καὶ τὴν Κυπριακὴν ΔΟΞΑΝ.

Τώρα, ὅλα τελείωσαν· μένει ὅμως ἡ ἀνάμνησις των, μένουν ἀκόμη οἱ δεσμοί, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἦνωσαν ψυχικὰ καὶ τοὺς ὁποῖους δὲν μπορεῖ νὰ διαλύσῃ οὔτε ὁ χρόνος οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος.

Εὐχαριστῶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαὸν καὶ ἰδιαίτερος τοὺς συνεργάτας μου, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐβοήθησαν εἰς τὸ τραχὺ ἔργον μου. Θὰ τηρήσω δι' ὅλους τὴν καλυτέραν ἀνάμνησιν.

Εἰς τοὺς γενναίους τῶν γενναίων, τοὺς μαχητὰς τῆς Ε.Ο.Κ.Α., χαρίζω τὴν φιλίαν μου μαζί μὲ τὴν ἀγάπην μου.

Εἰς τὴν Κυπριακὴν Νεολαίαν, τὴν ἐλπίδα τῆς αὔριον, ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τοῦ ἔργου τῶν ἀγωνιστῶν μας μαζί με τὴν εὐχὴν καὶ τὴν συμβουλὴν μου, νὰ φανοῦν «πολλῶ κάρρονες ἐκείνων».

Εἰς τὴν Ἑλληνίδα Κυπρίαν ἀποτίω ἰδιαίτερον φόρον τιμῆς, διότι ξαναζωντάνεψε στὴν Κύπρον τὴν Σουλιώτισσα τοῦ 21.

Εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν νεκρῶν τοῦ ἀγῶνος μας, ἐκφράζω με ὑπερφάνειαν τὴν συμπάθειάν μου, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Πιστεύω ἡ Νέα Δημοκρατία νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἀνταμείψῃ ἐπισημῶς τὴν θυσίαν τῶν.

Εἰς ὅσους ἐφάνην σκληρὸς, πρέπει τώρα οὗτοι νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι αὐτὸ ἀπῆται τὸ συμφέρον τοῦ ἀγῶνος· διότι ἡ νίκη δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ χωρὶς θυσίες καὶ στερήσεις ἐκ μέρους ὧν. Καὶ εἰς τοῦτο ἔδωσα πρῶτος τὸ παράδειγμα.

Ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαὸν δὲν θὰ ζητήσω τίποτε, παρὰ τὴν ΑΓΑΠΗΝ καὶ ΕΚΤΙΜΗΣΙΝ τοῦ· αὐτὴ θὰ εἶναι δι' ἐμὲ ἡ καλύτερα ἠθικὴ ἀμοιβή.

Πρὸς πάντας ἀπευθύνω τὴν τελευταίαν μου συμβουλὴν. Συσπειρωθῆτε ὅλοι, ἡνωμένοι, γύρω ἀπὸ τὸν Ἐθνάρχην, ὅστις ἀποτελεῖ σύμβολον ἐνότητος καὶ ἰσχύος καὶ τὴν καλύτεραν ἐγγύησιν, ὅτι ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην καθοδήγησιν τοῦ θὰ διανύσετε τὸν ἀνηφορικὸν καὶ ἀκανθώδη δρόμον, πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδόν σας. Βαδίσате με θάρρος χωρὶς νὰ λιποψυχήσετε, διότι δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτε στὸν κόσμον ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ θέλησις. Μὴ λησμονεῖτε ὅτι ἡ ἰσχὺς εἶναι ἐν τῇ ἐνώσει. Ἡ ἰσχὺς ἔγκειται ἀκόμη εἰς τὸ νὰ ὑποτάσῃ κανεὶς τὴν θέλησιν τοῦ εἰς τὴν τοῦ ΗΓΕΤΟΥ τοῦ, καταπνίγων πάντα ἀτομικὸν ἐγωϊσμόν ἢ ἀτομικὴν φιλοδοξίαν. Μόνον ἔτσι θὰ προοδεύσετε. Μόνον ἔτσι θὰ μπορέσετε, ἀφοῦ ἐκερδίσατε τὴν μάχην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς, νὰ κερδίσετε καὶ τὴν μάχην εἰς τὴν εἰρηνικὴν πάλην διὰ τὴν ἐπιβίωσιν.

Λυποῦμαι ποὺ δὲν μοῦ ἐπετράπη νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν μας καὶ νὰ κλίνω εὐλαβικὰ τὸ γόνυ μπροστὰ στὸ μεγαλεῖον τῆς θυσίας τῶν. Ἡ Κύπρος ὀφείλει, γιὰ σεβασμόν πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ δίδαγμα εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, νὰ τοὺς στήσῃ ἓνα μνημεῖον ψηλὸ ὅσον εἶναι καὶ ἡ δόξα τῶν, κάπου ψηλὰ πολὺ ψηλὰ, ὥστε νὰ ἀγκαλιάζουν με τὸ βλέμμα ὅλην τὴν Κύπρον καὶ ἡ Κύπρος νὰ τοὺς ἀγκαλιάζῃ, καὶ σὲ χώματα αἱματοβαμμένα, γιὰ τέτοια χώματα ἀξίζει οἱ ἥρωες νάχουν κρεβάτι καὶ σάβανό τῶν.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν.

Ἀφῆνω γειά σ' ὅλους σας. Ἐκ τοῦ μακρόθεν θὰ σᾶς παρακολουθῶ καὶ θὰ συμμερίζωμαι τὴν χαρὰν καὶ τὸν πόνον σας.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ

ΑΦΗΝΩ ΓΕΙΑ Σ' ΟΛΟΥΣ

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΝ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΘΡΥΛΙΚΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΛΑΟΝ

Ἐγκαταλείπω τὴν Κύπρον μας με τὴν συνείδησιν ἡσυχον, ὅτι ἐπραξα πᾶν τὸ δυνατόν, γιὰ νὰ τὴν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς δουλείας.

Αὐτὴν τὴν στιγμήν με συγκίνησιν ἐνθυμοῦμαι: Τοὺς τόσους ἀγῶνας, τόσους κινδύνους, τόσες λαχτάρεις, τόσες θυσίες· ὅλον ἐκείνον τὸν κόσμον τῶν ἀθανάτων ἡρώων τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀόρατον στρατιάν τῶν ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδρων με πλήρη περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον. Τὸ κροτάλισμα τῶν αὐτομάτων, τὰς μάχας· τὰ Κυπριακὰ Κούγκια, τὰ Κυπριακὰ Ἀρκάδια, τὰς Κυπριακὰς Θερμοπύλες καὶ Γραβιές. Τοὺς ἥρωας, τίτλους καὶ ἡμιθέους, τὰς Κυπριώτισσας Σουλιώτισσας. Ἀλλὰ ἐνθυμοῦμαι καὶ τὰς ἀγῶνες, τοὺς τάφους, τοὺς νεκροὺς, τὰ κρατητήρια... Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Κυπριακὸν ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, ἀλλὰ καὶ τὴν Κυπριακὴν ΔΟΞΑΝ.

Τώρα ὅλα τελείωσαν· μένει ὁμως ἡ ἀνάμνησις τῶν, μένουν ἀκόμη οἱ θεομοῖ, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἤνωσαν ψυχικὰ καὶ τοὺς ὁποίους δὲν μπορεῖ νὰ διαλύσῃ οὔτε ὁ χρόνος οὔτε αὐτὸς ὁ θάνατος.

Εὐχαριστῶ δολοκλήρῳ τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν Λαὸν καὶ ἰδιαίτερος τοὺς συνεργάτας μου, οἱ ὁποῖοι με ἐβοήθησαν εἰς τὸ τραχὺ ἔργον μου. Θὰ τηρήσω δι' ὅλους τὴν καλύτεραν ἀνάμνησιν.

Εἰς τοὺς γενναίους τῶν γενναίων, τοὺς μαχητὰς τῆς ΕΟΚΑ, χαρίζω τὴν ψιλάν μου μαζί με τὴν ἀγάπην μου.

Εἰς τὴν Κυπριακὴν Νεολαίαν, τὴν ἐλπίδα τῆς αὔριον, ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τοῦ ἔργου τῶν ἀγωνιστῶν μας μαζί με τὴν εὐχὴν καὶ τὴν συμβουλὴν μου, νὰ φανοῦν «πολλὰ κάρρονες ἐκείνων».

Εἰς τὴν Ἑλληνίδα Κυπρίαν ἀποτίω ἰδιαίτερον φόρον τιμῆς, διότι ξαναζωντάνεψε στὴν Κύπρον τὴν Σουλιώτισσα τοῦ 21.

Εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν νεκρῶν τοῦ ἀγῶνος μας, ἐκφράζω με ὑπερφάνειαν τὴν συμπάθειάν μου, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Πιστεύω ἡ Νέα Δημοκρατία νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἀνταμείψῃ ἐπισημῶς τὴν θυσίαν τῶν.

Εἰς ὅσους ἐφάνην σκληρὸς, πρέπει τώρα οὗτοι νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι αὐτὸ ἀπῆται τὸ συμφέρον τοῦ ἀγῶνος· διότι ἡ νίκη δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευθῇ χωρὶς θυσίες καὶ στερήσεις ἐκ μέρους ὧν. Καὶ εἰς τοῦτο ἔδωσα πρῶτος τὸ παράδειγμα.

Ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν Λαὸν δὲν θὰ ζητήσω τίποτε, παρὰ τὴν ΑΓΑΠΗΝ καὶ ΕΚΤΙΜΗΣΙΝ τοῦ· αὐτὴ θὰ εἶναι δι' ἐμὲ ἡ καλύτερα ἠθικὴ ἀμοιβή.

Πρὸς πάντας ἀπευθύνω τὴν τελευταίαν μου συμβουλὴν. Συσπειρωθῆτε ὅλοι, ἡνωμένοι, γύρω ἀπὸ τὸν Ἐθνάρχην, ὅστις ἀποτελεῖ σύμβολον ἐνότητος καὶ ἰσχύος καὶ τὴν καλύτεραν ἐγγύησιν, ὅτι ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην καθοδήγησιν τοῦ θὰ διανύσετε τὸν ἀνηφορικὸν καὶ ἀκανθώδη δρόμον, πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδόν σας. Βαδίσате με θάρρος χωρὶς νὰ λιποψυχήσετε, διότι δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως τίποτε στὸν κόσμον ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ θέλησις. Μὴ λησμονεῖτε ὅτι ἡ ἰσχὺς εἶναι ἐν τῇ ἐνώσει. Ἡ ἰσχὺς ἔγκειται ἀκόμη εἰς τὸ νὰ ὑποτάσῃ κανεὶς τὴν θέλησιν τοῦ εἰς τὴν τοῦ ΗΓΕΤΟΥ τοῦ, καταπνίγων πάντα ἀτομικὸν ἐγωϊσμόν ἢ ἀτομικὴν φιλοδοξίαν. Μόνον ἔτσι θὰ προοδεύσετε. Μόνον ἔτσι θὰ μπορέσετε, ἀφοῦ ἐκερδίσατε τὴν μάχην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς, νὰ κερδίσετε καὶ τὴν μάχην εἰς τὴν εἰρηνικὴν πάλην διὰ τὴν ἐπιβίωσιν.

Λυποῦμαι ποὺ δὲν μοῦ ἐπετράπη νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν μας καὶ νὰ κλίνω εὐλαβικὰ τὸ γόνυ μπροστὰ στὸ μεγαλεῖον τῆς θυσίας τῶν. Ἡ Κύπρος ὀφείλει, γιὰ σεβασμόν πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ γιὰ δίδαγμα

εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, νὰ τοὺς στήσῃ ἓνα μνημεῖον ψηλὸ ὅσον εἶναι καὶ ἡ δόξα τῶν, κάπου ψηλὰ, πολὺ ψηλὰ, ὥστε νὰ ἀγκαλιάζουν με τὸ βλέμμα ὅλην τὴν Κύπρον καὶ ἡ Κύπρος νὰ τοὺς ἀγκαλιάζῃ καὶ σὲ χώματα αἱματοβαμμένα, γιὰ τέτοια χώματα ἀξίζει οἱ ἥρωες νάχουν κρεβάτι καὶ σάβανό τῶν.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν.

Ἀφῆνω γειά σ' ὅλους σας. Ἐκ τοῦ μακρόθεν θὰ σᾶς παρακολουθῶ καὶ θὰ συμμερίζωμαι τὴν χαρὰν καὶ τὸν πόνον σας.

Διγενής.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΡΟΚΥΡΞΙΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΕ

Σὲ καμάρωνα. Σὲ θαυμάζω. Ἡ ψυχὴ μου ἐσκήρτα στὴν ὁρμὴ τῶν ἐθνικῶν ἐκδηλώσεών σου. Ἐνοιῶθα τὸν παλμόν σου, ὁ ὁποῖος με ἐσπρωχνεν στὰς πύλεις τοῦ μαρτυρίου ἀποφάσεις μου, γιὰ τὴν ἔξερσιν πᾶς θὰ εὕρισκα πάντα πλάι μου, ἐκτελεστὴν πιστὸν ἀλλὰ καὶ τολμηρὸν.

Χάραξα τὸν δρόμον ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθῇ ἡ νεολαία στοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔθνους. Τὸ παράδειγμά σου θὰ ἐμπνέῃ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ἡ Κύπρος ὁ Ἑλληνισμός καὶ ἐγὼ ὁ Ἀρχηγός σου, σὲ καμαρώνουμε. Σὲ λίγο, με μόνον θὰ σὲ ἀποχωρισθῶ. Σοῦ ἀφῆνω ὁμως μίαν υποθήκην τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ τηρήσῃς:

Μὲ τὴν κατάπαυσιν τοῦ μαχητικοῦ ἀγῶνος ἡ ἀποστολὴ σου δὲν τελείωσε. Τώρα ἀρχίζει ὁ εἰρηνικός ἀγὼν διὰ τὴν ἀξιοποίησιν ὧν ἐκείνων ποὺ ἀπεκτίσασμεν με αἷμα. Προσηλωμένοι πιστὰ στὴν ἰδέαν τῆς Πατρίδας, ἡνωμένοι με ἀρραγεῖς τάξεις, πειθαρχημένοι σὺν στρατιώται τῆς Πατρίδας, νὰ σταθῇτε δίπλα ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ νέου οἰκοδομηματος, τὸν ΕΘΝΑΡΧΗΝ καὶ νὰ τὸν βοηθήσετε στὸ ἔργο του. Ὅπως φάνηκες γενναῖα στὴν δυναμικὴ ἀναμέτρησιν με τὸν δυνάστην, ἔτσι πρέπει νὰ φανῇς, τολμηρῇ, πειθαρχημένῃ, ἐργατικῇ στὴν ἀναμέτρησιν με τὰς δυσκολίας τῆς δημιουργίας τοῦ ἰεοῦ κράτους γιὰ τὴν εἰρηνικὴν ἐπιβίωσιν.

Σὲ εὐχαριστῶ, σὲ συχαίρω, σὲ θαυμάζω γιὰ τὸ ἔργον ποὺ ἐπετέλεσες μέχρι σήμερον. Θὰ ζησῶ με τὴν ἐλπίδα ὅτι κάποτε θὰ ἐπιστρέψῃς στὴν Κύπρον γιὰ νὰ σὲ καμαρώσω καὶ πάλιν καὶ νὰ ξαναζήσω μέσα στὴν ἀνιμωσφαιραν τῶν ἐθνικῶν παλμῶν σου. Καὶ ἡμέρα αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ εὐτυχέστερα τῆς ζωῆς μου.

Σὲ ἀποχαιρετῶ, ἀφῆνοντας ὅλη τὴν ἀγάπην μου.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
ΔΙΓΕΝΗΣ
14 Μαρτίου 1959.

Τυπογραφία ΕΥΔΕΡΟΥ ΡΟΥΣΟΥ, Λεμεσός.

Σημείωση: Το φυλλάδιο εἶναι μεταγενέστερο

Στιγμιότυπο από τις καθημερινές έρευνες και συλλήψεις μαθητών από τις αγγλικές Δυνάμεις Ασφαλείας
Σύνθεση: Στέλιος Χατζηνικολάου, καθηγητής Τέχνης
Έκδοση ΣΙΜΑΕ

β') Φυλλάδια Ε.Ο.Κ.Α.¹

Ε.Ο.Κ.Α.

ΜΑΤΑΙΟΠΟΝΟΥΝ

Οί Άγγλοι τάχουν χαμένα λόγω της σθεναράς αντίστασews του Κυπριακού λαού και της άρνήσεως της Έλληνικής Κυβερνήσεως εις παζαρέματα έκβιαστικά. Ός εκ τούτου έπιστρατεύουν έργατικούς βουλευτές τους όποιους μάς στέλλουν για να επαναλάβουν και αυτοί τὸ τροπάριον της «βίας».

Άλλ' αυτό που οί άξιότιμοι έπισκέπται μας όνομάζουν «βίαν», όλοι οί έλεύθεροι λαοί άποκαλούν ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ του Κυπριακού λαού κατά του δυνάστου του, ό όποιος του άρνεΐται μίαν λύσιν σύμφωνα προς τὸ δίκαιον και τὰς διεθνείς συμφωνίας, τὰς όποιας και οί ίδιοι οί Άγγλοι υπέγραψαν, δια τὰς έλευθερίας των λαών.

ΤΡΕΙΣ φορές μέχρι σήμερα έκηρύξαμεν έκεχειρίαν δια να διευκολύνωμεν εντίμους διαπραγματεύσεις και τρεις φορές οί Τόρνηδες μάς ενέπαιξαν αλλά και έξήσκσαν εναντίον μας μεγαλυτέρας καταπιέσεις. Θέλουν να καταπαύσῃ ἡ «βία» άκριβώς δια να μη υπάρχει κανένα πλέον εμπόδιον δια τὴν έπιβολὴν του Άγγλοτουρκικού έκτρώματος.

Οί διάφοροι επικριταί της «βίας» έρχονται εδώ να τὸ διατυμπανίσουν και να μάς συμβουλεύουν να προσφύγωμεν μόνον εις λύσιν δια διαπραγματεύσεων, καθ' ἣν σιγμὴν ἐπὶ τρία ἔτη έμπαίζόμεθα περι τοιούτων διαπραγματεύσεων, τὰς όποιας οὐδέποτε ἠθέλησε πραγματικώς ἡ Βρετανική Κυβέρνησις, και καθ' ἣν σιγμὴν παρόμοιαι προσπάθειαι του ΝΑΤΟ φαίνονται ναυαγοῦσαι λόγω της Άγγλοτουρκικής συμπαιγνίας και κακοπιστίας.

Και όμιλοῦν, άκόμη, περι «βίας» εκ μέρους μας, δὲν θέλουν όμως να πάνε να δοῦν τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τηροῦν σιγὴν δια τους θανάτους άθώων εκ κακώσεων υπό έξήσκμένων βασανιστών, μετακληθέντων επίτηδες εξ Άγγλίας, και θέλουν να άγνοήσουν τὰς μαστιγώσεις, τὰ βασανιστήρια, τὰς ταλαιπωρίας άθώων και τὰς καταστροφὰς περιουσιών άνευ διακρίσεως. Αυτὰ όλα κατά τους άξιότιμους έπισκέπτες μας δὲν λέγονται «βία», αλλά Άγγλικὸς πολιτισμὸς...

ΟΛΙΓΗ ΝΤΡΟΠΗ... Άγγλοι...

Θα εΐμεθα διατεθειμένοι να σταματήσωμεν... τὴν «βίαν» εφόσον ἡ Βρετανική Κυβέρνησις ἤθελε δεχθῇ τὰς δικαίας απαιτήσεις μας και ἤθελε παύσῃ ἡ ίδια τὴν πραγματικὴν βίαν τὴν όποιαν εξασκεῖ ἐπὶ του Κυπριακού λαού, ἡ όποία άμαυρώνει τὸν σημερινόν πολιτισμόν με τὰ άπάνθρωπα μέσα που χρησιμοποιοῦνται.

Άλλως, ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΩΜΕΝ τὸν άγώνα μας άδιαφοροῦντες τελείως τι θα ποῦν οί Άγγλοι. Ματαιοπονοῦν, συνεπώς, να μάς δίδουν συμβουλὰς οί διάφοροι έπισκέπται μας, τὰς όποιας θα έπρεπε κυρίως να δώσουν εις τὴν Βρετανικήν Κυβέρνησιν ἡ όποία εξασκεῖ τὴν πραγματικὴν «βίαν».

Ε.Ο.Κ.Α.

1. Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών

ΟΙ ΑΝΑΝΔΡΟΙ

Οί πραιτωριανοί του ΦΟΥΤ μη δυνάμενοι να άντεπεξέλθουν εις τον κλεφτοπόλεμον της Ε.Ο.Κ.Α., κλεφτοπόλεμον καθιερωμένον από όλα τα απελευθερωτικά κινήματα, πανικόβλητοι δέ πρό της όρμης των Κυπρίων αγωνιστών, παρά την συντριπτικήν ύπεροχήν των εις αριθμόν και μέσα, καταφεύγουν εις μέσα ανανδρα και ανάζια ενός στρατού.

Καθ' ήν στιγμήν ή Ε.Ο.Κ.Α. σέβεται και ακολουθεϊ τας αρχάς του ανταρτοπολέμου και των κινήματων άντιστάσεως, πλήπτουσα μόνον στρατιωτικούς και πράκτορας του έχθρου, οί ΑΝΑΝΔΡΟΙ Τόρηδες διατάσσουν τους στρατιώτας των όχι να αντιμετώπισουν τους ενόπλους της Ε.Ο.Κ.Α., αλλά να τουφεκίζουν, να βασανίζουν τον άμαχον πληθυσμόν, να βιάζουν γυναίκας, να έρηνώνουν και καταστρέφουν περιουσίας δι' ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ.

Μεγαλύτερα καταρράκωσις του γοήτρου στρατού δέν μπορούσε να υπάρξει, άνομολογούντος ούτω την ήπαν του και την άδυναμίαν να καταβάλη την δράκα των αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. Άλλα και μεγαλύτερα καταπάτησις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δικαίου του πολέμου δέν έγένετο ούτε υπό των όρδών του Χίτλερ. Οί Τόρηδες του Μάκ Μίλλαν υπερέβησαν τους Ναζι τους οποίους και εκπροσωπούν τώρα εις την Εύρώπην. Και οί μέν Ναζι έτιμωρήθησαν, οί δέ Άρχηγοί των πήγαν κακήν κακώς. Τους Τόρηδες ποίος θα τους τιμωρήση;

Θα έλθη σύντομα και ή ημέρα αύτή.

Ε.Ο.Κ.Α.

ΥΣΤΕΡΙΚΑΙ ΚΡΑΥΓΑΙ ΤΟΡΗΔΩΝ

(απόσπασμα)

Ύστερικας κραυγας εκβάλλουν οί Άγγλοι, διότι έφονεύθησαν υπό της Ε.Ο.Κ.Α. μερικοί Άγγλοι πράκτορες της Ίντέλιτζενς Σέρβις, οί όποιοι υπό τον μανδύαν του δήθεν φιλησυχου πολίτου είχαν ταχθή εις διαφόρους ύπηρεσίας και γραφεία, δια την έξυπνότησιν των σκοπών της.

Δέν ήκούσαμεν όμως από κανένα Άγγλον ενταύθα και των πέραν της Μάχνης να εκδηλώσιν έστω και τον άποτροπιασμόν του δια την συστηματικήν γενοκτονίαν κατά του Έλληνικού Κυπριακού πληθυσμού, τας ώργανωμένας δολοφονίας γυναιοκοπαίδων, τα ώργανωμένα βασανιστήρια, μέχρι θανάτου, κρατουμένων. Κατωτέρω, δημοσιεύομεν ένα κατάλογον μόνον των δολοφονηθέντων γυναιοκοπαίδων υπό του στρατού των Τόρηδων. Δέν συνεκινήθη ακόμη ούδεις Άγγλος, όταν ό αίμοσταγής ΦΟΥΤ εξαπέλυσε τας όρδας των Τούρκων να φονεύουν Έλληνας και να καταστρέφουν ναούς

και περιουσίας. Δέν συνεκινήθη επίσης, όταν ό ίδιος ό αίμοσταγής δικτατορίσκος έτελειοποίησε τα βασανιστήρια εις τα Νταχάου Όμορφίτας, Πλατρών και άστυνομικών σταθμών, με τα τελειότερα μέσα, τα όποια έστάλησαν τελευταίως υπό του Μακμίλλαν. Αυτά όλα δια τους Άγγλους νομίμως γίνονται.

Τελευταίως έφονεύθη ό Μιχαήλ Νικολάου, τον όποιον επήραν από το χωρίον του Μεσόγην, με την δικαιολογίαν ότι αυτός έρριψε βόμβα κατά στρατιωτικού όχήματος εις απόστασιν δεκάδων μιλίων από την Μεσόγην. Δια τον φόνον αυτόν ό επικουρικός Ίμπραήμ κομπορρημονών δια το κατόρθωμά του έλεγε εις Άναδιού Πάφου: «Τόν επήρα από το καφενεϊον στο σημείον της ανατινάξεως και τον έπουροβόλησα. Έτσι θα μάθουν οί άλλοι να μη βάζουν βόμβες».

Ένα άλλο άθώνον θύμα ό Σπύρος Χατζηγιακουμή απέθανεν εκ βασανιστηρίων, οί δέ βασανισται του δικαιολογούν, ότι... ήθέλησε να δραπετεύσῃ.

Ούδεις φιλήσυχος Άγγλος πολίτης έχει να πάθῃ τίποτε. Κτυπούμε μόνον τους μυστικούς της Ίντέλιτζενς Σέρβις, οί όποιοι εμφανίζονται ως άκακα άρνία. Όσοι παίρνουν όπλα έναντίον μας το κάμνουν υπό ιδίαν των ευθύνην. Πās όπλισθεις υπό των Άγγλων και εις την ύπηρεσίαν των έναντίον μας θα κτυπάται.

Οί Άγγλοι άπειλούν ότι θα λάβουν σκληρά μέτρα έναντίον μας. Η τακτική των αύτή, ή όποία συνεχώς εφαρμόζεται, ΑΠΕΤΥΧΕ και θα έχῃ γι' αυτούς βαρυτάτας συνεπειάς. Διότι είμεθα αποφασισμένοι να αποκτήσωμεν την έλευθερίαν μας με οίασδήποτε θυσίας. Οί Άγγλοι τότε μόνον θα μείνουν εις την Κύπρον, όταν πέσουν και αί 450.000 Έλλήνων. Άλλα τότε πρέπει να ξέρουν ότι θα πέσουν και 450.000 Άγγλων.

Γνωρίζομεν ότι το τίμημα της έλευθερίας μας θα είναι βαρύ. Άλλα και το τίμημα των άνοσιών και του πικροχόλου πείσματος των Άγγλων θα είναι δι' αυτούς ακόμη βαρύτερον.

Ε.Ο.Κ.Α.

ΔΙΑΣΤΡΟΦΗ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΚΑΙ ΚΩΜΙΚΟΤΗΣ

1. Κυβερνητικόν ανακοινωθέν της 23/10/58 ανέφερε ότι δύο στρατιωτικά αυτοκίνητα που προσεβλήθησαν εις Κυπερούνταν ήκολούθουν ύποπτον όχημα όταν υπέστησαν επίθεσιν. Κατά την επακολουθήσασαν επιχείρησιν χρησιμοποίηθη άνιχνευτικός κύων ό όποιος ώδήγησε εις οίκίαν όπου συνελήφθη Έλλην Κύπριος. Ό όδηγός του ύπόπου όχήματος συνελήφθη, όταν άνευρέθησαν εντός του όχήματός του ελατήρια και χειροβομβίδες.

Το παραμύθι αυτό, διότι πράγματι πρόκειται περι παραμυθιού, εις την πραγματικότητα έχει ως εξής:

Ημέτεροι ένεδρεύοντες είδον δύο στρατιωτικά αυτοκίνητα κατευθυνόμενα από Καρβουνά εις Κυπερούντα. Ταύτα παρά την Κυπερούντα συνηντήθησαν με έτερα δύο στρα-

τιωτικά αυτοκίνητα. Κατά την επιστροφή των περί την 6.15 μ.μ. προσεβλήθησαν υπό των ήμετέρων δι' αυτομάτων με αποτέλεσμα τον θάνατον τουλάχιστον 3 στρατιωτών. Οί εντός των αυτοκινήτων αϊφνιδιασθέντες δὲν κατάρθωσαν παρὰ νὰ ρίψουν 8 - 10 πυροβολισμούς. Τὰ προσβληθέντα στρατιωτικά ὀχήματα οὐδὲν πολιτικὸν ὄχημα κατεδίωκον. Μετὰ 5' λεπτά ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐνέδρας προσεπέρασαν ἓνα πολιτικὸν αὐτοκίνητον τὰ βληθέντα αὐτοκίνητα ἀλλὰ ἐξ ἀντιθέτου φορᾶς χωρὶς κἄν νὰ τὸ σταματήσουν, διότι οἱ στρατιῶται τὰ «εἶχαν χαμένα». Μετὰ δύο περίπου ὥρας ἔφθασαν ἐνισχύσεις εἰς Κυπερούντα καὶ τὴν 3 πρωϊνὴν ὥραν τῆς 23/10 μετέβησαν εἰς οἰκίαν Ἐπιφανίου Σάββα καὶ ἀφοῦ τὸν ἀφύπνισαν τὸν διέταξαν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ στὸ σπίτι τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ φορτηγοῦ ποὺ ἦτο φορτωμένο με πατάτες στὴν πλατεῖαν τοῦ χωριοῦ. Τὸν ἰδιοκτῆτην τοῦ αὐτοκινήτου τούτου Βασίλειον Χριστοδούλου συνέλαβον με τὸν γελοῖον ἰσχυρισμὸν ὅτι εἶχε στὴν κατοχὴν του ἐπικρουσπῆρα χειροβομβίδων. Εἰς τὸ ὄχημα του ἐπροξένησαν ἀρκετὰς ζημίας καὶ τοῦ κατέστρεψαν πατάτες 300 ὀκάδες.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότης τοῦ παραμυθιοῦ τῶν Ἑλλήνων περὶ ἰκνηλάτου σκύλου ποὺ ἀνεκάλυψε... τὸν δράστην!!!

2. Ἐτερον ἀνακοινωθὲν ἀνέφερεν ὅτι ἰκνηλάτης σκύλος, ὠδήγησε στρατιώτας τὴν 22/10, μετὰ ἐνέδραν ἡμετέρων, εἰς ΔΑΛΙ, ὅπου συνελήφθη ἓν μέλος μας καὶ ἔτεροι δύο εἰς κατοχὴν τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν σφαῖραι.

Τὸ παραμῦθι αὐτὸ, διότι πράγματι πρόκειται περὶ παραμυθιοῦ, καὶ ἡ προσπάθεια ἐπιδείξεως δῆθεν ἱκανοτήτων τῶν Ἀγγλικῶν σκύλων νὰ ἀνευρίσκουν τοὺς πατριώτας, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἡμέρας πινὰς πρὸς τῆς ἐνέδρας εἶχον συλληφθῇ τρεῖς νέοι ἐκ ΔΑΛΙΟΥ τῇ ὑποδείξει κουκουλοφόρου. Οὗτοι ἀφοῦ ἐξυλοκοπήθησαν ἀφέθησαν ἐλεύθεροι. Μετὰ τὴν ἐνέδραν μιὰ καὶ τοὺς ἐγνώριζον οἱ Ἑλλήνοι ἔσπευσαν νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ πλάσουν τὸ παραμῦθι.

Υπάρχουν πολλὰ τοιαῦτα εὐτράπελα με τοὺς ἰκνηλάτας σκύλους τοὺς ὁποίους οἱ Ἑλλήνοι προσπαθοῦν τώρα νὰ λανσάρουν ὅτι ἀνακαλύπτουν τὰ πάντα μέχρι... καὶ τὲς τρύπες τῶν λαγῶν, ὅπως ἀναφέραμεν σὲ ἄλλο φυλλάδιον μας ἢ καὶ βόμβες ποὺ θέτουν οἱ στρατιῶται καὶ ὀδηγοῦν ἐκεῖ τοὺς σκύλους των. Μία συμβουλὴ ἡμεῖς ἔχουμε νὰ δώσουμε στοὺς Κυπρίους. Σὲ δύσκολες ἡμέρες ποὺ οἱ Ἑλλήνοι ἐξαπολύουν τοὺς... ἰκνηλάτας των νὰ μὴ μαγειρεύουν φαγητὰ ποὺ ἡ μυρωδιὰ των προσελκύει τὰ σκυλιὰ οὔτε νᾶχουν σκύλες στὰ σπίτια των, γιατί κινδυνεύουν νὰ τοὺς ἐπισκεφθοῦν οἱ ἰκνηλάται τοῦ ΝΤΑΡΛΓΚ.

E.O.K.A.

E.O.K.A.

ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Τὴν 29/10/58 ἐγένετο ἐνέδρα κατὰ αὐτοκινητοπομπῆς ἐξ 9 αὐτοκινήτων εἰς Λακατάμειαν. Κατὰ ταύτην φαίνεται ὅτι οἱ Ἑλλήνοι εἶχον ἀρκετὰ θύματα, διότι κατέφθασαν 4 νοσοκομειακὰ. Οἱ στρατιῶται μετὰ τὴν ἐνέδραν ἤρχισαν πυροβολοῦντες τῆδε κακεῖσε ρίψαντες πέραν τῶν 2.000 σφαιρῶν.

Οὗτοι δι' ἀντίποινα προφανῶς, εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ σχολείου ἐγγὺς τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ ἐνέδρα καὶ ἐτοποθέτησαν ἀρκετὰς χειροβομβίδες, δηλώσαντες ὅτι δῆθεν τὰς ἀνεῦρον ἐκεῖ καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀνατινάξουν τὸ σχολεῖον. Ὅταν ὁμως ἐπληροφορήθησαν ὅτι τὸ σχολεῖον εἶναι Κυβερνητικὸν κτίριον τότε ἀπεχώρησαν.

Ἰδοὺ πῶς καὶ με ποῖα ἄτιμα μέσα ἀνατινάσσονται οἰκίαι καὶ ἰδιωτικαὶ περιουσίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος στρατιώτου, πρᾶγμα ποὺ ἐπανελημμένως ὑπεδείξαμεν ἐπὶ τῇ βάσει συγκεκριμένων γεγονότων. Καὶ ἔπειτα ὁ ἀνεκδιήγητος ΦΟΥΤ ἔχει μούτρα νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαόν.

E.O.K.A.

E.O.K.A.

ΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

«Τότε πεθαίνουν οἱ νεκροὶ, ὅταν τοὺς λησμονοῦμε». Τὰ νεκρὰ παλληκάρια τῆς E.O.K.A. καὶ οἱ μάρτυρες τῆς Λεφτεριάς θὰ μείνουν πάντα νέοι καὶ ἀθάνατοι γιατί τοὺς δώσαμε μιὰ θέση στὸν νοῦ καὶ στὴν καρδιὰ μας, γιατί τὰ ὀνόματά τους χαράκηκαν στὴ μνήμη ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ποὺ ἀγαποῦν τὴν δικαιοσύνη ἀληθινὰ.

Θὰ ζήσουν οἱ μεγάλοι νεκροὶ μας γιατί πέθαναν γιὰ τὴν Λεφτεριά καὶ αὐτὴ δὲν ξεχνᾷ ποτὲ ὅσους τὴν ἀγάπησαν πιστὰ καὶ σκόρπισαν τὴν ζωὴ τους σὰν μοσκοβολιὰ μιᾶς πανανθρώπινης ἀνοιξης. Τοὺς γνωρίζει ἡ Λεφτεριά ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τους τὴν τρομερὴν. Τοὺς γνώρισε ὅλους ἀπὸ τὴν ὄψη τὴν ἀδάμαστη, τοὺς εἶδε με τ' αὐτόματο καὶ τὲς βόμβες στὰ χέρια ν' ἀντικρύζουν σὰν Λεωνίδες τὰ στίφη τῶν βαρβάρων, τοὺς ἀντίκρουσε νὰ πεθαίνουν στὰ βασανιστήρια χωρὶς νὰ προδώσουν. Ὅλους τοὺς γνωρίζει ἡ Λεφτεριά καὶ τοὺς ἔχει γράψει στὸ χρυσὸ τῆς βιβλίου, γιατί ἀπὸ τὰ κόκκαλα τέτοιων Ἡρώων εἶναι βγαλμένη Αὐτὴ με τέτοιων Λεβεντονιῶν τὸ αἷμα ἔρχεται στὰ Ἑθνη Λεφτεριά ὅχι με καρτοπόλεμο. Ἀκόμα καὶ αὐτοὶ ποὺ τοὺς σκότωσαν τοὺς νοιώθουν ὁλοζώντανους γι' αὐτὸ δὲν μποροῦν ν' ἀντικρύσουν μήτε τὴν φωτογραφία τους.

Σ' ἐμᾶς ποὺ σήμερα 31η Αὐγούστου, 1958, τιμοῦμε τὴν μνήμη τους οἱ Νεκροὶ μας Ἡρώες με τὴν ὁλοζώντανη ψυχὴ μιλοῦνε καὶ λένε:

«Ἐμεῖς ὅλοι εἶχαμε νιᾶτα, εἶχαμε ἄν θέλετε τὲς συνηθισμένες ψευτοχαρὲς τῆς ζωῆς. Μπορούσαμε νὰ βολευτοῦμε ἥσυχα, νὰ προφασιστοῦμε τὲς οἰκογενειακὲς μας ὑποχρεώσεις, τὸ «μέλλον» μας. Νὰ κλείσωμε τ' αὐτιά μας γιὰ νὰ μὴν ἀκούσωμε τὴν φωνὴν

τῆς Πατρίδας, τὸ βογγητὸ τῶν σκλάβων ἀδελφῶν, τὸ τρίξιμο τῶν ἀλυσίδων ποὺ μάτωσαν τὰ χέρια τῶν προγόνων καὶ τῶν παιδιῶν μας. Μὰ γιὰ νὰ γίνη αὐτὸ, πρῶτα ἔπρεπε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μας ποὺ πλάστηκε Ἑλληνικὴ. Προτιμήσαμε νὰ ποῦμε σταθερὰ καὶ ἀνέκκλητα ΟΧΙ στὸν τύραννο, ὅπως τὸ λέει πάντα ἡ Ἑλληνικὴ Ψυχὴ.

Ἐσεῖς ποῦ ζῆτε, καλὰ κάμνετε νὰ μᾶς θυμᾶστε στὰ μνημόσυνά μας. Ὅμως ἐδῶ πάνω ποὺ φτάσαμε, πιστοὶ στό σύνθημά μας Λεφτεριὰ ἢ θάνατος, ἐδῶ ποὺ ἀνταμώσαμε ὅλες τὲς ἥρωικες ψυχὲς ποὺ πέθαναν γιὰ τὰ μεγάλα ἰδανικά, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους σας καὶ τὰ στεφάνια τῆς τιμῆς ἡ ψυχὴ μας ἀγάλλεται καὶ σκιρτᾷ, ὅταν βλέπει νὰ ἀκολουθῇ τὸν δρόμο μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνο ποὺ ζητοῦμε ἀπὸ σᾶς. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ πᾶνε χαμένες οἱ θυσίες μας, νὰ μὴ πέσετε στὲς παγίδες τοῦ παμπόνηρου γέρο-Μακμίλλαν ἢ τοῦ Φαρισαίου ὑπηρέτη τοῦ ΦΟΥΤ.

Ἐτοιμαστεῖτε γιὰ τὴν μεγάλη μάχη ποὺ ἀνοίγεται μπροστὰ σας, «πρόθυμοι γιὰ θυσίες μικρὲς καὶ μεγάλες».

Αὐτὰ θὰ μᾶς ἔλεγαν σήμερα καὶ κάθε μέρα οἱ ψυχὲς τῶν Παλληκαριῶν μας καὶ θὰ τ' ἀκούσωμε, ἀρκεῖ νὰ πιστέψωμε πῶς πάνω ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὴν οἰκογένεια καὶ τὰ ὕλικά συμφέροντα στέκεται ἡ πατρίδα καὶ χωρὶς Λεφτεριὰ δὲν ἀξίζει ἡ ζωὴ.

Οἱ καιροὶ εἶναι κρίσιμοι, ἡ Λεφτεριὰ δὲν εἶναι ἐμπόρευμα γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσωμε μὲ ἐφτάχρονα σχέδια συνεταιρισμῶν. Εἶναι στεφάνι νίκης ποὺ θὰ τὸ κερδίσουμε μὲ τὸ σπαθὶ μας.

Ἄς γίνωμε μιμητὲς τῶν Ἡρώων μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο μνημόσυνό τους.

Ε.Ο.Κ.Α.

γ') Φυλλάδια Π.Ε.Κ.Α.¹

Π.Ε.Κ.Α.

Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ

Πολλὰ μηχανεύεται καθημερινῶς ἡ ἀποικιοκρατικὴ κυβέρνησις τῆς Κύπρου. Ἔτσι γιὰ νὰ δείξη... πόσον μᾶς ἀγαπᾷ!! Πόσον... ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξίν μας καὶ πρὸ παντὸς... διὰ τὴν ψυχαγωγίαν μας! Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἱδρύσε πρὸ καιροῦ τὸν Κυβερνητικὸν Ραδιοσταθμὸν Κύπρου, ὁ ὁποῖος δὲν ἤργησε νὰ ἀποδειχθῇ ὡς τὸ καλύτερον μέσον διὰ νὰ μεταδίδῃ τὰς τοπικὰς καὶ παγκοσμίους εἰδήσεις διαστρεβλωμένας κατὰ τὸ συμφέρον καὶ τὰς ἐπιταγὰς τῆς αἰσχροῦς ἱμπεριαλιστικῆς προπαγάνδας τῆς. Καὶ ἐσίγησε μὲ παρεμβολὰς παρασίτων ὅλους τοὺς Ἑλληνικοὺς ραδιοσταθμοὺς διὰ νὰ μὴ ἀκούσουν οἱ Κύπριοι τὴν ἀλήθειαν, νὰ μὴ ἀκούουν τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος των, διὰ νὰ ἀκούσουν μόνον καὶ μοναχὰ τὴν φωνὴν τοῦ αὐθέντου των.

Ἔτσι ὁ σκληρῶς φορολογούμενος Ἕλλην Κύπριος πληρώνει πολλὰς χιλιάδας λιρῶν ἀκριβῶς! διὰ νὰ ἀκούῃ τὰ νέα, ὅπως τοῦ τὰ σερβίρει ὁ κύριός του, διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν μουσικὴν, τὴν ὁποίαν θέλει ὁ ἀφέντης του, διὰ νὰ ἐνωτίζεται τὴν προπαγάνδαν, τὴν ὁποίαν καταλλήλως παρασκευάζουν εἰς τὰ καταχθόνια ἐργαστήριά τους ὅλοι οἱ σατανάδες πράκτορες τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις. Αὐτοὶ ποὺ προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπον νὰ δηλητηριάσουν τὰς ψυχὰς τῶν Κυπρίων, χωρὶς νὰ μποροῦν, νὰ διχάζουν τοὺς Ἕλληνας, χωρὶς νὰ τὰ καταφέρνουν, νὰ ἐξωθοῦν Τούρκους εἰς ὀχλοκρατίας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ὡσάκις δύνανται. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ πληρώνει, θέλοντας καὶ μὴ, ὁ ἀγρίως καταδυναστευόμενος δύσμοιρος Ἕλλην τῆς Κύπρου.

Τώρα νέα ἐκδήλωσις... ἀγάπης προμηνύεται! Ο Σταθμὸς Τηλεόρασεως!! Μὰ ἡ Κύπρος, ἓνα μικρὸ μέρος, τί χρειάζεται τὴν τηλεόρασιν ὅταν μεγάλα κράτη εὐρωπαϊκὰ δὲν τὴν ἔχουν; Διατὶ νὰ ἐπιβαρυνθῇ ὁ κυπριακὸς προϋπολογισμὸς, ὁ ὁποῖος δεικνύει τρομερὰ ἐλλείμματα καὶ ἔφθασεν εἰς δυσθεώρητα ὕψη, μὲ ἓνα ἄχρηστον πρᾶγμα; Εἰς τί χρειάζεται αὐτὴν τὴν πολυτέλειαν, αὐτὴν τὴν ἔξτρα ψυχαγωγίαν ὁ Κύπριος, τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ ἀδελφὸς του, ὁ πατέρας του, τὸ παιδί του, οἱ συγγενεῖς του, οἱ συγχωριανοὶ του κρατοῦνται εἰς τὰς ὑπερπλήρεις φυλακὰς, τὴν Βασιλῆλιν τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὰ ἀπάνθρωπα στρατόπεδα συγκεντρώσεως τοῦ μικροῦ Γκαουλάιτερ τῆς Κύπρου;

Ἐδῶ εἶναι ὁ κόμπος. Ἄχρηστον πρᾶγμα τὸ ὀνομάζομεν ἡμεῖς. Διὰ τοὺς φασίστας ἀποικιοκράτας οἱ τέτοιοι σταθμοὶ εἶναι τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον εἰς χεῖρας των. Ἔτσι τουλάχιστον πιστεύουν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος λόγος τῆς ἰδρύσεώς του.

Καλούμεθα λοιπὸν νὰ ἀντιδράσωμεν. Καὶ ἐφόσον τίποτε ἄλλο δὲν μπορούμεν πρὸς τὸ παρόν νὰ πράξωμεν, ἄς ἐφαρμόσωμεν τὴν τακτικὴν τοῦ μποῦκοταρίσματος. Μόνον ἔτσι θὰ δείξωμεν ὅτι δὲν ὑποβοηθοῦμεν τὰ δόλια σχέδια τοῦ ἐχθροῦ διὰ τὴν

1. Πολιτικὴ Επιτροπὴ Κυπριακοῦ Αγώνα

καθυπόταξιν μας. Κάμνομεν ἑκκλησίαν πρὸς ὅλους τοὺς τιμίους Ἑλλήνας πατριώτας: ΚΑΝΕΙΣ ΝΑ ΜΗΝ ΠΡΟΜΗΘΕΥΘΗ ΣΥΣΚΕΥΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ. Ὁ Κυπριακὸς λαὸς καλεῖται νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἓνα μάθημα εἰς τὴν ἀποικιοκρατίαν.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α.

ΜΕ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Κυπριακὲ λαὲ. Αὔριον συζητεῖται εἰς τὸν Ο.Η.Ε. ἡ προσφυγὴ τὴν ὁποίαν ἡ ἐλευθέρᾳ πατρίς μας Ἑλλάς κατέθεσε ἐνώπιον τοῦ Διεθνοῦς αὐτοῦ Ὄργανισμοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου μας ἀπὸ τὸν Ἀγγλικὸν ζυγὸν.

Πρέπει ὅλοι ἡνωμένοι νὰ δείξωμεν ὅτι ἡ προσφυγὴ αὕτῃ προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους. Ὅτι ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Ο.Η.Ε. νὰ δικαιώσῃ τὸν ἀγῶνα μας καὶ νὰ ἀποφασίσῃ ὁριστικὰ χωρὶς ὑπεκφυγὲς διὰ τὴν αὐτοδιάθεσιν μας, καὶ ὅτι εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθῶμεν δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν μας μέσων διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας.

Πρὸς τοῦτο καλοῦνται ὅλοι οἱ Ἑλληνες Κύπριοι νὰ κατέλθουν αὔριον εἰς παναπεργίαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ ἐργάται νὰ ἀπόσχουν ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν, τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα νὰ σταματήσουν, οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων τῆς Μέσης Παιδείας καὶ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων νὰ ἀπόσχουν τῶν μαθημάτων τῶν. Νὰ κλείσουν ὅλα τὰ καταστήματα ἐπὶ δέωρον, ἀπὸ 8-10 π.μ. Νὰ σταματήσῃ κάθε κυκλοφορία πεζῶν, τροχοφόρων κ.τ.λ. ἀπὸ 8-10 π.μ.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ ἐκδηλώσωμεν τὴν ἀπαίτησιν μας νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ Ο.Η.Ε. τὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ θὰ δείξωμεν τὴν ἀπόφασιν μας νὰ ἀγωνισθῶμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΟΥ ΙΣΧΥΡΟΤΕΡΟΥ ΝΑ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΤΗΝ ΘΕΣΙΝ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

Εἶναι ἄραγε ὁ Ὄργανισμός τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν σῶμα φιλελευθέρων καὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων ἔθνων, τὰ ὁποῖα, ὅταν καλοῦνται νὰ ἐκδικάσουν μίαν ὑπόθεσιν, λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἠθικὴν ἢ εἶναι ἓνας Ὄργανισμός, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ διάφορα ἔθνη ἀναλόγως τῶν συμφερόντων τῶν συναπαρτίζουν κλίκες, αἱ ὁποῖαι ὡς γνῶμονά τῶν ἔχουν οὐκὶ τὸ δίκαιον ἀλλὰ τὰ ἰδικὰ τῶν συμφέροντα;

Θὰ ἐξακολουθῇ ἄραγε νὰ ἰσχύῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ 20οῦ αἰῶνος - τοῦ αἰῶνος, τὸν ὁποῖον δύο παγκόσμιοι πόλεμοι ὑποτίθεται ὅτι ἐκαθάρισαν, μὲ ποταμοὺς αἱμάτων, ἀπὸ τὸ ἄγος τῆς δικτατορίας, τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ τῆς λαοδουλεμπορίας - ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυρότερου καὶ οὐκὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ νὰ κρατῆται ὑπόδουλος ἓνας λαὸς πολιτισμένος, ἓνας λαὸς ἑλληνικὸς κάτω ἀπὸ τὴν σκληροτέραν καὶ πλέον βάρβαρον δουλείαν, τὴν ὁποίαν εἶδε ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης;

Περὶ αὐτοῦ πρόκειται. Ἐνώπιον τοῦ διεθνοῦς αὐτοῦ Ὄργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν τίθεται τώρα, διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν, τὸ ζήτημά μας. Ἡ ἐτυμηγορία τοῦ διεθνοῦς αὐτοῦ Σώματος θὰ δείξῃ ἐὰν εἶναι Ὄργανισμός πρὸς ἀπονομὴν δικαιοσύνης ἢ ἂν εἶναι μάνδρα ἔθνων, ποὺ διευθύνουν οἱ Ἀγγλοαμερικάνοι, μὲ τὰ διάφορα μανδρόσκυλλὰ τῶν πρὸς καταπίεσιν τῶν ἀδυνάτων.

Ἀλλ' ὁ Ο.Η.Ε. δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως εἰμὴ νὰ ἐπιλύσῃ τὸ ζήτημά μας εὐνοϊκῶς, διότι διακηρύττει ὅτι ἔχει ὡς ἀποστολὴν του τὴν διευθέτησιν τῶν διεθνῶν προβλημάτων, ἀδικιῶν καὶ διαφορῶν, βάσει τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν κειμένων ἄρθρων τοῦ καταστατικοῦ Χάρτου του, ὁ ὁποῖος ρητῶς διαλαμβάνει περὶ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Συνεπῶς τὸ μέχρι σήμερον ἰσχύον δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου πρέπει νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἠθικῆς τάξεως.

Αὐτὸ ἀναμένομεν ἀπὸ τὸν διεθνή αὐτὸν Ὄργανισμόν.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Τὴν αὐγὴν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 προσεπάθησε νὰ διαρρήξῃ τὰς πύλας τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος ὡσὰν ὁ κοινότερος νυκτοκλέπτης, ὁ φασισμός. Ἦθελεν γῆν καὶ ὕδωρ. Ἦθελεν ὑποταγὴν ἀμαχητὶ. Καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός, πιστὸς εἰς τὰς ἱερὰς παρακαταθήκας τῶν προγόνων, ἐβροντοφώνησε διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἐθνικοῦ του Κυβερνήτου τὸ περίφημον «ΟΧΙ». Καὶ οἱ Πανέλληνες μὲ τὴν πολεμικὴν ἰαχὴν ΑΕΡΑ - ΑΕΡΑ, ἐπλητταν ἀδυσώπητα τὰ νῶτα τοῦ Ἰταλικοῦ τέρατος καὶ θὰ τὸ ἔρριπταν ἀσφαλῶς εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Ἀδριατικῆς ἂν ὁ συμμορίτης τοῦ Βορρά δὲν ἔσπευδε ἐγκαίρως εἰς βοήθειάν του.

Οἱ ἥρωῖσμοι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν δὲν ὑπῆρξαν κατώτεροι οὐδενὸς τῶν προηγουμένων τῆς ἀθανάτου ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ Ἑλλὰς ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλλήνος καθίστατο καὶ πάλιν συνώνυμον τοῦ ἥρωος.

Αὐτὴν τὴν ἡμέραν, Κυπριακὲ λαὲ, «τὴν κλεινὴν καὶ ἀγίαν», ποὺ γεμίζει ὅλους μας μὲ ἑθνικὴν ὑπερηφάνειαν ἀλλὰ καὶ δύναμιν καὶ σθένος διὰ νὰ συνεχίσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀ-

πτόπτοι καὶ ἄκαμποι τὸν ἴδιον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ τέρατος, καλοῦμεθα νὰ ἐορτάσωμεν τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου.

Πρέπει νὰ δείξωμεν εἰς τοὺς ἀποικιοκράτας ὅτι εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθῶμεν μέχρι τέλους διὰ νὰ κερδίσωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας.

Πρέπει νὰ δείξωμεν εἰς τοὺς νεοφασίστας τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ὅτι δὲν καμπόμεθα.

Πρέπει νὰ δείξωμεν εἰς τὸν σατραπίσκον τῆς Κύπρου καὶ εἰς τὰ κοπέλια του ὅτι σύσσωμος ὁ Κυπριακὸς λαὸς φωτιζόμενος ἀπὸ τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τραβᾷ πάντα μπροστὰ εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐλευθερίας του μὲ τὸ ἴδιον ΟΧΙ εἰς τὰ χεῖλη καὶ τὴν αὐτὴν πολεμικὴν ἰαχὴν ΑΕΡΑ.

Καλοῦμεν ὅθεν τὸν Κυπριακὸν Λαὸν εἰς ἐορταστικὸν συναγερμὸν:

1. Μὲ Γενικὸν σημαιοστολισμὸν καταστημάτων καὶ οἰκιῶν.
2. Μὲ Γενικὸν κλείσιμον τῶν καταστημάτων καθ' ὅλην τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου.
3. Μὲ Παναπεργίαν ἐργατῶν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
4. Μὲ ἀκινητοποιήσιν τῶν αὐτοκινήτων μέχρι τῆς 10ης πρωΐνης.
5. Μὲ ἀργίαν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν σχολείων, Δημοτικῶν καὶ Μ. Παιδείας.

ΚΥΠΡΙΑΚΕ ΛΑΕ, ΜΕ ΨΗΛΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΥΠΕΡΗΦΑΝΑ ΚΑΛΕΙΣΑΙ ΝΑ ΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗΝ 28ην ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΩΣ ΟΣΟΝ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΑΛΛΟΤΕ.

ΑΥΤΟ ΑΠΑΙΤΕΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ, ΑΥΤΟ ΑΠΑΙΤΕΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ.

ΑΥΤΟ ΑΠΑΙΤΟΥΝ ΟΙ ΤΙΜΗΜΕΝΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΣΟΥ ΠΟΥ ΕΧΥΣΑΝ ΤΟ ΠΑΝΑΓΙΟΝ ΑΙΜΑ ΤΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἡ Π.Ε.Κ.Α. αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀνισόρροπον δικτατορίσκον Σέρ Τζὼν Χάρντιγκ, διότι τὴν ἐκήρυξεν παράνομον Ὀργάνωσιν.

Εἰς ἓνα τόπον ὅπου οἱ νόμοι ἐτοιμάζονται εἰς τὸ ἄψε σβῦσε καὶ ἀποστέλλονται εἰς τὸ Κυβερνητικὸν τυπογραφεῖον χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν κἄν ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους ἰσχύουν, ὅπου οἱ νόμοι ἐρμηνεύονται ὅπως συμφέρει εἰς τοὺς ἱμπεριαλιστὰς τοῦ Λονδίνου, ὅπου οἱ Ἕλληνες Ἀγωνιστὲς τῆς Ἐλευθερίας ἀπαγχονίζονται ὡς ἐγκληματίαι, ἐνῶ μαχαιροβγάλτες φουστουκάρηδες καὶ σιαμισιάρηδες ἀπαλλάσσονται κάθε κατηγορίας ὡς ἀθῶαι περιστραῖ, ὅπου ὁ νόμος λειτουργεῖ ἀναλόγως τῶν συμφερόντων τῆς ἀποικιοκρατίας, ὅπου ἡ δικαιοσύνη ἐμπαίζεται κυριολεκτικῶς μὲ τὰς παρωδίας δικῶν καὶ τοὺς γεροπαραλυμένους εἰδικοὺς δικαστὰς ποὺ μᾶς ἐκουβάλησαν ἐξ Ἀγγλίας, εἰς ἓνα τέτοιον δύσμοιρον τόπον εἶναι τίτλος τιμῆς νὰ θεωρηθῇ ἡ Π.Ε.Κ.Α. παράνομος.

Ἡ Π.Ε.Κ.Α. δὲν θὰ ἐπραττε τὸ καθῆκον τῆς ἂν δὲν ἐκηρύσσετο παράνομος.

Τέτοια κουρελόχαρτα ποὺ ὀνομάζονται νόμοι Ἀγγλικοὶ ὁ Κυπριακὸς Λαὸς τὰ γράφει σπὲς πρὸ παλῆς του ποδίνες. Δὲν εἶναι νόμος ἀλλὰ ΑΝΟΜΙΑ νὰ θεωρεῖται ἐγκλημα ἡ ἀγάπη τῆς Ἐλευθερίας, νὰ συγκεντρώνεται στὰ χέρια ἐνὸς ἡμιπαράφρονος ἐγκληματία κάθε ἐξουσία, νὰ καταδυναστεύεται μὲ συλλογικὲς ποινὲς καὶ ἄλλες ἀτιμίες ἕνας ὀλόκληρος Λαὸς, διότι τὰ ἀφεντικά μας χρειάζονται τὰ πετρέλαια! (Αὐτὰ θὰ τοὺς κάψουν...).

Ὑποσχόμεθα εἰς τὸν νομοθέτην τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀδικίας στρατάρχην Σέρ Τζὼν ὅτι ἡ Π.Ε.Κ.Α. θὰ κάμῃ τὸ πᾶν διὰ νὰ φανῇ ἀντάξια τῆς τιμῆς ποὺ τῆς ἔκαμε. Θὰ ἀγωνισθῇ καὶ αὐτὴ ὅπως καὶ ἡ Ε.Ο.Κ.Α. διὰ μίαν ἐλευθέραν Κύπρον ὅπου ὁ νόμος δὲν εἶναι ἐμπαιγμός, ὅπως τώρα, ἀλλὰ θὰ ρυθμίζῃ τὸ δίκαιον ἐνὸς Ἐλεύθερου Λαοῦ.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α

ΤΙ ΕΙΔΕΝ Ο ΠΑΛΑΙΟΣ Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΙ ΘΑ ΙΔΗ Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ

Ὁ παλιὸς χρόνος πέρασε. Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ μας κάνει νὰ αἰσθανώμεθα περηφάνεια. Ὅλοι μας. Ἀπὸ τὸν ἀγρότην ὡς τὸν ὑπάλληλον, ἀπὸ τὸν ἐπιχειρηματία, ἀπὸ τοὺς ὑπομονητικοὺς καὶ σταθεροὺς ἐργάτες τῶν μετόπισθεν ὡς τοὺς ἡρώϊκους μαχητὰς τῆς πρώτης γραμμῆς.

Δὲν περιαυτολογοῦμεν. Ἐξακριβώνομεν ἀπλῶς τὰ γεγονότα. Διαπιστώνομεν τὴν καθαρὰν πραγματικότητα.

Ὁ Κυπριακὸς λαὸς ὕψωσε τὸ παράστημά του ἐναντίον τῆς στυγνῆς βίας καὶ τῆς ἀπανθρώπου τυραννίας, καὶ μὲ τὴν ἡρωϊκὴν στάση του ἐτίμησεν τὴν ἱερὴν παράδοσιν τῆς φυλῆς μας. Τὸ 1957 τὸν εὕρισκε μὲ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ὀρθιον μὲ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν ἀκμαιότεραν παρὰ ποτὲ. Τὸ ὄνομά του προφέρεται μὲ σεβασμὸν καὶ θαυμασμὸν ἀπὸ τὰ χεῖλη ὀλοκλήρου τοῦ ἐλευτέρου κόσμου. Διότι γνωρίζει ὁ ἐλεύθερος κόσμος, γνωρίζει ἡ ἀνθρωπότης τὸ ποῖόν καὶ τὰ μέσα τῶν ἐχθρῶν μας, γνωρίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ μας. Καὶ γνωρίζει ἀκόμη ὅτι στὴν Κύπρῳ δὲν ὑπάρχουν τρομοκράται καὶ ἐγκληματίαι, ἀλλὰ τίμιοι, ἀνιδιοτελεῖς καὶ ἰδεολόγοι ἀγωνισταί, ποὺ προσφέρουν τὴν ζωὴν των διὰ τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸν, τὴν Ἐλευθερίαν.

Ὁ παλιὸς χρόνος πέρασε. Ἀλλὰ στὸ πέρασμά του εἶδε πολλὰ. Εἶδε τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ στραγγαλίζουν, νὰ ποδοπατοῦν τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Τοὺς εἶδε νὰ ἐξορίζουν τὸν ὑπερασπιστὴν τοῦ Δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς, τὸ ἱνδαλμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, τὸν λατρευτὸν μας Ἐθνάρχην. Τοὺς εἶδε νὰ ὀδηγοῦν τὰ παλληκάρια μας στὴν ἀγχόνην, νὰ πυροβολοῦν ἀθῶους πολίτας, νὰ βασανίζουν, νὰ φυλακίζουν. Εἶδε τὴν πλεόν παράφρονα ἀδιαλλαξίαν εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν Τόρηδων. Τοὺς εἶδε νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ἀποβράσματα τῆς Τουρκικῆς μειονότητας διὰ παντὸς εἶδους βανδαλισμοὺς. Εἶδε μὲ ἓνα λόγον τὴν ἐσκεμμένην προσπάθειαν πρὸς ἀφανισμόν τοῦ

Κυπριακού Λαού. Έκτελέσεις, κέρφιου, συλλογικά πρόσιμα, μεσαιωνικά βασανιστήρια, φυλακίσεις, κάθε είδους βαρβαρότητες. Αυτά προσέφεραν ό 'Ηντεν, ό Μπούντ και ό Χάρντιγκ εις τας σελίδας τής 'Αγγλικής ιστορίας κατά τό έτος 1956. Κι' έμεις τι προσφέραμε εις τήν ιστορίαν μας; Τόν τιμημένον άγώνα μας. 'Αντιμετωπίσαμε τὰ πάντα με καρτερία. 'Υπομείναμε τὰ πάντα με αποφασιστικότητα. Διότι γνωρίζομεν καλά ότι ή έλευθερία δέν κερδίζεται χωρίς θυσίες.

Πάει, ό παλιός ό χρόνος πέρασε. 'Αλλά στο πέρασμά του είδε και τήν αγωνιστικότητα του Κυπριακού λαού να αύξάνη. Είδε τήν αγάπην του προς τήν έλευθερίαν να θεριεύη. Είδε τας αγωνιστικάς τάξεις τών πατριωτών να φουντώνουν. Είδε τήν διάψευσιν τής γελοίας δηλώσεως του Χάρντιγκ, ό όποιος τήν 1ην 'Ιανουαρίου 1956 έδήλωσεν επισήμως από τόν Κυπριακόν ραδιοσταθμόν ότι ή ζωή τής Ε.Ο.Κ.Α. είναι όλίγων μόνον ήμερών. Φέτος έγκατέλειψε τὰ πολιτικά ζητήματα του τόπου και ένεθυμήθη τούς γεωργούς. Ποϋ είναι ή περυσινή του αισιοδοξία;

Πέρασαν αί όλίγαι ήμέραι, πέρασαν έβδομάδες, πέρασαν μήνες, πέρασεν ό παλιός ό χρόνος και ή Ε.Ο.Κ.Α. αντί να πληγή θανάσιμως από τόν γελοϊόν στρατάρχη, αντί θέτως έγιγάντωσε κι' έτράνεψε κι' έξηντέλησε τόν αίμοβόρον σατραπίσκον.

Αυτά είδε εις τό πέρασμά του ό παλιός ό χρόνος.

'Από μās εξαρτάται τι θα ιδή ό καινούργιος. Και υποσχόμεθα ότι θα τόν κάνωμε να ιδή τήν πραγματικήν έλευθερίαν να αγκαλιάζη τό νησι μας.

ΚΑΛΗΝ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α

Ο ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΟΣ

Πρίν λίγες μέρες κυκλοφόρησαν δύο φυλλάδια τής μουσικής ύπηρεσίας του Γκαουλάιτερ με τίτλο «'Αδιαλλαξία» και «'Ιερόν καθήκον», με τίτλο Π.Ε.Κ.Α. και ύπογραφή Πολιτική 'Επιτροπή Κυπριακού 'Αγώνος, Π.Ε.Κ.Α.

Δέν θα άσχοληθοϋμε με τὰ περιεχόμενα τών φυλλαδίων αυτών ως και άλλων παρομοίων που διένειμαν στα χωριά οί έπίκουροι, διότι είναι άνάξια προσοχής. 'Εξ άλλου τήν απάντησιν στο περιεχόμενον τήν έδιδεν ό λαός μας με τό άθρόον ξεσχισμά των. Μās ενδιαφέρει, όμως, ή διαπίστωσις άκόμη ένός «προσόντος» του Βρεττανού στρατάρχου, τό του ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΟΥ. Καί είναι επίσης περισσότερο ενδιαφέροντες οί λόγοι που τόν ανάγκασαν να μās επιδείξη άκόμη ένα ταλέντο του.

'Αφού ό Γκαουλάιτερ και τὰ όργανέτα του εξάντλησαν όλα τὰ μέσα για να μās έμποτίσουν με τό δηλητήριο τών φτηνών προπαγανδιστικών τους κατασκευασμάτων, από τὰ ταχυδρομικά δελτάρια ως τὰ άεροπλάνα, αφού άντελήφθησαν ότι και οί προσπάθειές τους αυτές έσπαζαν πάνω στον γρανιτένιο βράχο τής λαϊκής αντίστασης και

περιφρόνησης, αναγκάστηκαν να πλαστογραφήσουν τό τιμημένο όνομα τής Π.Ε.Κ.Α. με τήν μάταιη έλπίδα ότι τὰ φυλλάδια θα διαβάζουνταν από τόν λαό.

'Η πλαστογραφία του όνόματος τής Π.Ε.Κ.Α. δείχνει τήν άπελπιστικήν άδυναμίαν του Γκαουλάιτερ και άποτελεϊ άτράνταχτην άπόδειξιν τής δύναμης που αναγνωρίζει στήν Π.Ε.Κ.Α. και τής άμέριστης αγάπης του λαού που τήν περιβάλλει.

'Η πλαστογραφία αυτή άποτελεϊ άκόμη ένα κρικο στήν άλυσίδα τών έπαισχύντων ένεργειών του Γκαουλάιτερ. 'Η ίδια άλυσίδα που σύμφωνα με τήν άτεγκτη ιστορικήν αλήθεια θα περιβάλη σε ένα θανατηφόρο δέσιμο τόν Στρατάρχη - πλαστογράφο.

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α

ΜΑΤΑΙΟΠΟΝΟΥΝ ΟΙ ΠΑΠΑΓΑΛΟΙ

Οί 'Αγγλοι βουλευται για να μās συμβουλευσουν τι πρέπει να κάνουμε, καλά θα έκαμναν να δώσουν τες συμβουλές των εις τούς Τόρνηδες, γιατί ό Κυπριακός λαός έχει πολλά διδαχθή από τήν 'Αγγλικήν πολιτικήν και δέν πρόκειται να πέση σε καμιά παγίδα τους.

Τὰ πράγματα, άλλωστε είναι πολύ απλά. 'Οπως είπε και ό 'Εθνάρχης μας, ως μās δώσουν οί 'Αγγλοι τήν ρητήν ύπόσχεσιν για τήν αυτοδιάθεσιν και τότε όλα διορθώνονται και έμεις θα πάψουμε τόν άγώνα μας. Τό να μās συμβουλευσουν να πάψουμε πρώτον τόν άγώνα και κατόπιν να συζητήσουμε τι είναι δυνατόν να μās δώσουν, αυτό άποτελεϊ άναισχυντίαν πρώτου μεγέθους και δεικνύει πρόθεσιν να μās ξεγελάσουν, ώστε, αφού πάψουμε τόν άγώνα μας, να άκούσουμε κάποτε σαρκαστικά τό ΟΥΔΕΠΟΤΕ του Χόπκινσον.

'Ο Κυπριακός λαός έχει ως μόνον σύνθημά του: 'Η ΤΩΡΑ ή ΠΟΤΕ και είναι αποφασισμένος να συνεχίση τόν άγώνα του με τόν ΔΙΓΕΝΗ μέχρις ότου επιτύχη εκείνο που ζητεί.

Ματαιοπονούν συνεπώς οί διάφοροι παπαγάλοι τών Τόρνηδων, οί όποιοι πληρώνονται και έρχονται έδω να μās επαναλάβουν, ό,τι τούς λέγουν οί Μακμίλλαν και Λένοξ Μπούντ.

'Ο πόλεμος τών νεύρων δέν πιάνει στόν Κύπριον, γιατί τὰ νεύρα του έχαλύβδωσεν ό άγώνας.

Π.Ε.Κ.Α.

ΠΡΟΣΟΧΗ ΜΗ ΓΙΝΕΣΘΕ ΓΕΝΟΚΤΟΝΟΙ

Ἐλύσσαξεν ὁ δυνάστης διὰ τὴν σφοδρὰν ἀντίδρασιν ποὺ συνήντησαν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ μας τὰ ἀφελληνιστικὰ του σχέδια. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν διστάζει νὰ χρησιμοποιοῖ κά-
θε μέσον διὰ νὰ κάμῃ τὸ ὑψηλὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ μας καὶ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰ
γενοκτόνα σχέδια του.

Κλείει τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, σχολεῖα μὲ παράδοσιν αἰώνων καὶ ἀποστραγγίζει τὴν
οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ τόπου ἐξοδεύων ἑκατομμύρια λίρας διὰ νὰ δημιουργήσῃ κέντρα
ἀφελληνισμοῦ, κέντρα παραμορφώσεως καὶ διαστροφῆς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ
τῶν αἰωνοβίων παραδόσεων τοῦ λαοῦ μας. Οὔτε ὅμως τὰ πολυτελῆ καὶ πολυδάπανα
κτίρια οὔτε τὰ χαμηλὰ διδασκτῆρα, οὔτε καὶ αἱ πομπώδεις διακηρύξεις τοῦ δυνάστου θὰ
ἐξαπατήσουν τοὺς Ἑλλήνας γονεῖς καὶ τοὺς Ἑλλήνας μαθητὰς. Σχολεῖα ἔχομεν
λαμπρά, ποὺ τιμοῦν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα παντοῦ κι' ἡ μόρφωσις ποὺ παρέχεται εἰς
αὐτὰ δὲν ἔχει νὰ ζηλεύσῃ τὴν μόρφωσιν καὶ τοῦ καλυτέρου Ἀγγλικοῦ σχολείου. Γενεές
γενεῶν ἐμορφώθησαν εἰς αὐτὰ καὶ ἔδωσαν ἐπιστήμονες λαμπροὺς ποὺ τιμοῦν τὸ ὄνο-
μα τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου παντοῦ σ' ὅλον τὸν κόσμον. Ἐδωσαν προπαντὸς μόρφωσιν
Ἑλληνικὴν καὶ ἐκράτησαν ἄσβυστην τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ
ἰδανικά.

Κι' αὐτὸ προπαντὸς εἶναι ποὺ κάμνει τὸν τύραννον νὰ λυσσάξῃ καὶ νὰ ζητῇ νὰ στραγ-
γαλίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν.

Ἑλλήνες γονεῖς, τὰ παιδιὰ σας νὰ τὰ στείλετε εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, Γυμνάσια κι'
Ἐμπορικὰς Σχολὰς. Μόνο σ' αὐτὰ θὰ μορφωθοῦν, μόνο σ' αὐτὰ θὰ μπορέσουν νὰ
πάρουν ὅλα τὰ ἐφόδια ποὺ τοὺς χρειάζονται διὰ τὴν ζωὴν. Μακρὰ ἀπὸ τὰς
Κυβερνητικὰς σχολὰς. Μὴ στείλετε τὰ παιδιὰ μας εἰς τὰ κέντρα τῆς πνευματικῆς καὶ
ἐθνικῆς καταπτώσεως. Τὰ λίγα χρήματα ποὺ θὰ δώσετε εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα θὰ
σᾶς χαρίσουν τέκνα μορφωμένα, Ἑλλήνες λαμπροὺς, φρουροὺς τῶν Ἑθνικῶν
παραδόσεων καὶ τῆς Ἑθνικῆς προκοπῆς. Στείλτε ὅλοι τὰ παιδιὰ σας εἰς τὰ Ἑλληνικὰ
Σχολεῖα καὶ ἀνατρέψετε τὰ σχέδια τοῦ τυράννου. Μὴ γίνεσθε γενοκτόνοι. Διότι γενο-
κτονία εἶναι ὁ ἀφελληνισμός ποὺ διεξάγουν αἱ Κυβερνητικαὶ Σχολαί.

Δὲν ἀρκεῖ στὸ παιδί μόνον ἡ πνευματικὴ μόρφωσις· χρειάζεται καὶ ψυχικὴ καὶ πρὸ
παντὸς ἐθνικὴ, νὰ ζυμωθῇ μέσα στὲς παραδόσεις τῆς φυλῆς μας, στοὺς ἀγῶνες καὶ
στὲς θυσίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αὐτὰ ὅλα ποὺ οἱ Ἕλληνες προσπαθοῦν νὰ μᾶς κάμουν νὰ
τὰ ξεχάσουμε, καὶ οἱ ὅποιοι ζοῦσαν στὰ δένδρα ἄγριοι, μέχρι πρὸ μερικῶν αἰώνων καὶ
δὲν ὑφίσταντο ὡς ἔθνος καὶ φυλὴ, ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ μεσουρανοῦσε καὶ ἐσκόρπιζε τὰ
φῶτα τῆς μὲ τὰ ὅποια φωτίζονται καὶ οἱ ἴδιοι σήμερὰ ἀκόμη.

Ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα στὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα· ἐκεῖ πρέπει νὰ μορφωθοῦν.

Π.Ε.Κ.Α.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΠΑΝΑΠΕΡΓΙΑΣ

Ἐκατοντάδες ἀδελφῶν μας σαπίζουν πίσω ἀπὸ τοὺς ἀδυσώπητους τοίχους τῶν φυ-
λακῶν, πίσω ἀπὸ τὰ συρματοπλέγματα τῶν στρατοπέδων συγκεντρώσεως καὶ εἰς τὴν
ὀμιχλώδη ἀτμόσφαιραν τῶν φυλακῶν τῆς Ἀγγλίας. Ὑποφέρουν τὰ ἀδέλφια μας, διότι
διέπραξαν τὸ «θανάσιμον» ἁμάρτημα νὰ ἀγαποῦν τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα τῶν
περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν. Ἡ θυσία τῶν γίνεται διὰ τὴν σκλάβαν πατρίδα
μας, δι' ἐμᾶς, διὰ τὴν Ἐλευθερίαν μας.

Εἶναι καθήκον παντὸς Ἑλλήνος Κυπρίου νὰ διαδηλώσῃ τὴν συμπαράστασιν του εἰς
τὴν θυσίαν τῶν καὶ τὴν βδελυγμίαν μας διὰ τὰς ἐφαρμοζομένας μεθόδους τοῦ θανά-
του.

Διὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτυρίας:

— Διὰ τὴν συνεχιζομένην ἐξορίαν 20 ἀδελφῶν μας πολιτικῶν καταδίκων εἰς τὰς
φυλακὰς τῆς Ἀγγλίας.

— Διὰ τὴν συνεχιζομένην κράτησιν ἀγωνιστῶν εἰς τὰ Κυπριακὰ Ντακάου ἄνευ δί-
κης.

— Διὰ τὰς συνεχιζομένας κακομεταχειρίσεις καταδίκων ἀγωνιστῶν εἰς τὰς Κεντρικὰς
φυλακὰς καὶ διὰ τὰ ἀπάνθρωπα βασανιστήρια τῶν ἀνακριτῶν

ΠΡΟΚΗΡΥΤΤΟΜΕΝ: ΑΥΡΙΟΝ 10^{ην} Ἀπριλίου:

1. Παγκύπριον 24ωρον παναπεργίαν.
2. Κλείσιμον πάντων τῶν καταστημάτων καὶ ἐργαστηρίων ἀπὸ 8-10 π.μ.
3. Στάσιν οἰασδήποτε μορφῆς κινήσεως πεζῶν καὶ ὀχημάτων ἀπὸ 8-10 π.μ.
4. Ἀργίαν τῶν σχολῶν Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
5. Ἀργίαν τῶν κέντρων ἀναψυχῆς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα.

Σύσσωμος ὁ Λαὸς ἐξέφρασεν ἐπανειλημμένως καὶ διὰ πολλαπλῶν παραστάσεων του
τὴν διαμαρτυρίαν του διὰ τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν κρατουμένων καὶ καταδίκων παι-
διῶν τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ διὰ νὰ συναντήσῃ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ ἐσκεμμένην ἀντίδρα-
σιν τῶν κατακτητῶν μας, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν μὲ τοιαῦτα ἀπάνθρωπα μέσα νὰ κάμ-
ψουν τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τοῦ Λαοῦ μας.

Σύσσωμοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροι, καλούμεθα νὰ ἀποδείξωμεν αὐριον
εἰς τὸν κατακτητὴν μας ὅτι εἴμεθα συμπαραστάται εἰς τὸν Γολγοθᾶν τοῦ μαρτυρίου τῶν
ἀγωνιστῶν μας καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ μας παραμένει ἀδούλωτος.

Κοινὸς ὁ ἀγὼν, κοινὰ καὶ αἱ θυσίαι. Πάνδημον ἄς ἀκουσθῇ αὐριον τὸ «οὐκ ἐγκατα-
λείψω τὸν παραστάτην...»

Π.Ε.Κ.Α.

Π.Ε.Κ.Α

ΒΡΟΝΤΟΦΩΝΟΥΜΕ ΣΗΜΕΡΑ Σ' ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΔΟΥΛΟΙ

Όταν τὰ μεγαλύτερα ποτάμια τοῦ κόσμου ἦταν ἐκεῖνα ποὺ κυλοῦσαν ὄχι νερὸ, ἀλλὰ αἷμα καὶ οἱ σκελετοὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων σχημάτιζαν ἄσπρα βουνὰ, οἱ μεγάλοι κάθησαν γύρω ἀπὸ ἓνα τραπέζι καὶ σκέφτηκαν πῶς δὲν θὰ ξαναγίνῃ αὐτὴ ἡ ἀπερίγραπτη τραγωδία. Ἄλλοτε στὸν Ἀτλαντικὸ, ἄλλοτε στὴν Γιάλτα καὶ ἀλλοῦ ἀναρωτήθηκαν γιατί στείλανε τὰ νειάτα τῶν ἐθνῶν τοὺς νὰ σκοτωθοῦν, γιατί οἱ λαοὶ τοὺς ἀρνήθηκαν νὰ προσκυνήσουν τὰ εἰδῶλα τῆς τυραννίας. Μποροῦσαν νὰ ποῦν «Χάϊλ Χίτλερ» καὶ ὅλα θὰ ἦταν καλὰ.

Μὰ ἀπὸ τότε ποὺ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἄφησε τὲς σπηλιὲς καὶ τὲς ζούγκλες, ποὺ ἀνακάλυψε τὴν ἄβυσσο ποὺ τὸν χωρίζει ἀπὸ τὰ ζῶα, γυρεύει τὴν Λεφτεριά, τὴν δικαιοσύνη, τ' ἀνθρώπινα δικαιώματά του.

Εἶδαν οἱ μεγάλοι πῶς γι' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ οἱ λαοὶ τοὺς προτιμοῦν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ τὰ χάσουν. Κι' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ γράψαν σὲ Χάρτες ἀκριβοῦς καὶ ἔβαλαν τὴν ὑπογραφή τους.

Ἡ Λεφτεριά καὶ ἡ δικαιοσύνη θριάμβευσαν, γιατί δὲν γίνεται σὸ τέλος ποτὲ ἀλλοιῶς. Πὰ νὰ μὴ ξαναπάθουν τὰ ἴδια φῶναξαν καὶ τοὺς μικροὺς λαοὺς ποὺ τίποτε δὲν θὰ ἔκαμναν χωρὶς αὐτοὺς, φῶναξαν καὶ ὅσους ἀκόμη προτίμησαν τὸ κουζούρι τῆς οὐδετερότητας καὶ εἶπαν νὰ χτίσουν ἓνα μέγαρο. Ἐκεῖ θὰ μαζεῦωνται τὰ ἔθνη ὅλα νὰ μὴ πνίγῃ ὁ μεγάλος τὸν μικρό, νὰ ζήσουν σὰν ἐνωμένα ἔθνη, νὰ λέν καὶ νὰ λύουν τὲς διαφορὲς τοὺς ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Χωρὶς ποτάμια αἱμάτων, χωρὶς ἄσπρα βουνὰ σκελετῶν.

Σ' αὐτὸ τὸ μέγαρο κατοίκησαν οἱ ἐλπίδες τῆς ἀνθρωπότητας. Σ' αὐτὸ μπῆκαν λαοὶ ποὺ ἐπὶ αἰῶνες ἦταν δούλοι ἀλλῶν καὶ τοὺς ἐλευθέρωσαν οἱ μαυροφορεμένες θυσίες δύο Παγκοσμίων πολέμων. Σ' αὐτὸ πηγαίνουμε γιὰ τέταρτο χρόνο νὰ γυρέψωμε καὶ ἐμεῖς δικαιοσύνη καὶ Λεφτεριά, ὅχι ἐπειδὴ θέλομε ζητιανιά, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἴμαστε καὶ ἐμεῖς ἄνθρωποι, ἐπειδὴ στείλαμε κι' ἐμεῖς τὰ παιδιὰ μας νὰ πεθάνουν γι' αὐτὰ τὰ ἰδανικά καὶ τὸ αἷμα τοὺς ἐξαργυρώνεται μόνο μὲ τὴν αὐτοδιάθεσή μας.

Στὴν ἀρχὴ οὔτε μᾶς ἄφησαν νὰ μποῦμε. Οἱ μεγάλοι στέκονταν στὴν πόρτα γιατί ἀπὸ καιρὸ τοὺς ἦρθε ἡ ἰδέα νὰ κάμουν αὐτὸ τὸ μέγαρο ἓνα παζάρι ὅπου πουλοῦν καὶ ἀγοράζουν. Ἀκόμα τελευταῖα ὁ Σέρ Γουίνιστων Τσέρτσιλλ ξεστόμισε τὴν βρισιά πῶς οἱ μικροὶ λαοὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχουν ἴση ἀντιπροσώπευση μὲ τοὺς μεγάλους στὸν ΟΗΕ!!! Μὲ τὲς καινούργιες ὑπέροχες θυσίες τοῦ Λαοῦ μας μπήκαμε, μὰ καὶ πάλι οἱ μικρόψυχοι μεγάλοι γυρεύουν νὰ μᾶς διώξουν ἢ νὰ μᾶς ἐμπαΐξουν. Αὐτὲς τὲς μέρες θὰ δοῦμε τὸν ΟΗΕ ἂν ἀποτελεῖ τρία ξερὰ ψηφία τοῦ ἀλφαβήτου ἢ τὴν ἀνθισμένη ἐλπίδα ἐνὸς καινούργιου κόσμου καὶ δικαίου.

Ἔτσι ἢ ἀλλοιῶς ἐμεῖς δὲν θὰ κλείσωμε τὸν λογαριασμὸ μὲ τὸν τύραννὸ μας. Οὐδέποτε Ἐλεύθεροι, μᾶς εἶπαν ἐκεῖνοι, ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΔΟΥΛΟΙ τοὺς ἀπαντήσαμε ἐμεῖς.

Πειθαρχήσαμε στὴν ἀπόφαση τοῦ ΟΗΕ γιὰ εἰρηνικὴ λύση τοῦ Κυπριακοῦ, ἄνοι-

ξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο, ὅταν οἱ δυνάστες μας μᾶς προκαλοῦσαν ἀφάνταστα, συνέχιζαν τὲς πειρατικὲς τοὺς ἐπιδρομὲς, κρατοῦσαν ἀπὸ τὸν λαιμὸ 54 ἡμέρες τὸ Μηλικούρι.

Ἄν δὲν ἀντιληφθοῦν τὴν γλῶσσα τῆς εἰρήνης θὰ τοὺς μιλήσουμε τὴ γλῶσσα τοῦ ἀμειλίκτου πολέμου, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ θὰ τὴν καταλάβουν καλύτερα.

Χρέος τοῦ ΟΗΕ νὰ βάλῃ τοὺς τυράννους σὸ σκαμνὶ γιὰ τὲς θηριωδίες τοὺς καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ χωρὶς μασημένα λόγια, ἀερολογίες καὶ ἀναβολές, τὸ ὀριστικὸ τοὺς ξεκούμπισμα ἀπὸ τὸ σκλαβωμένο μας Νησί.

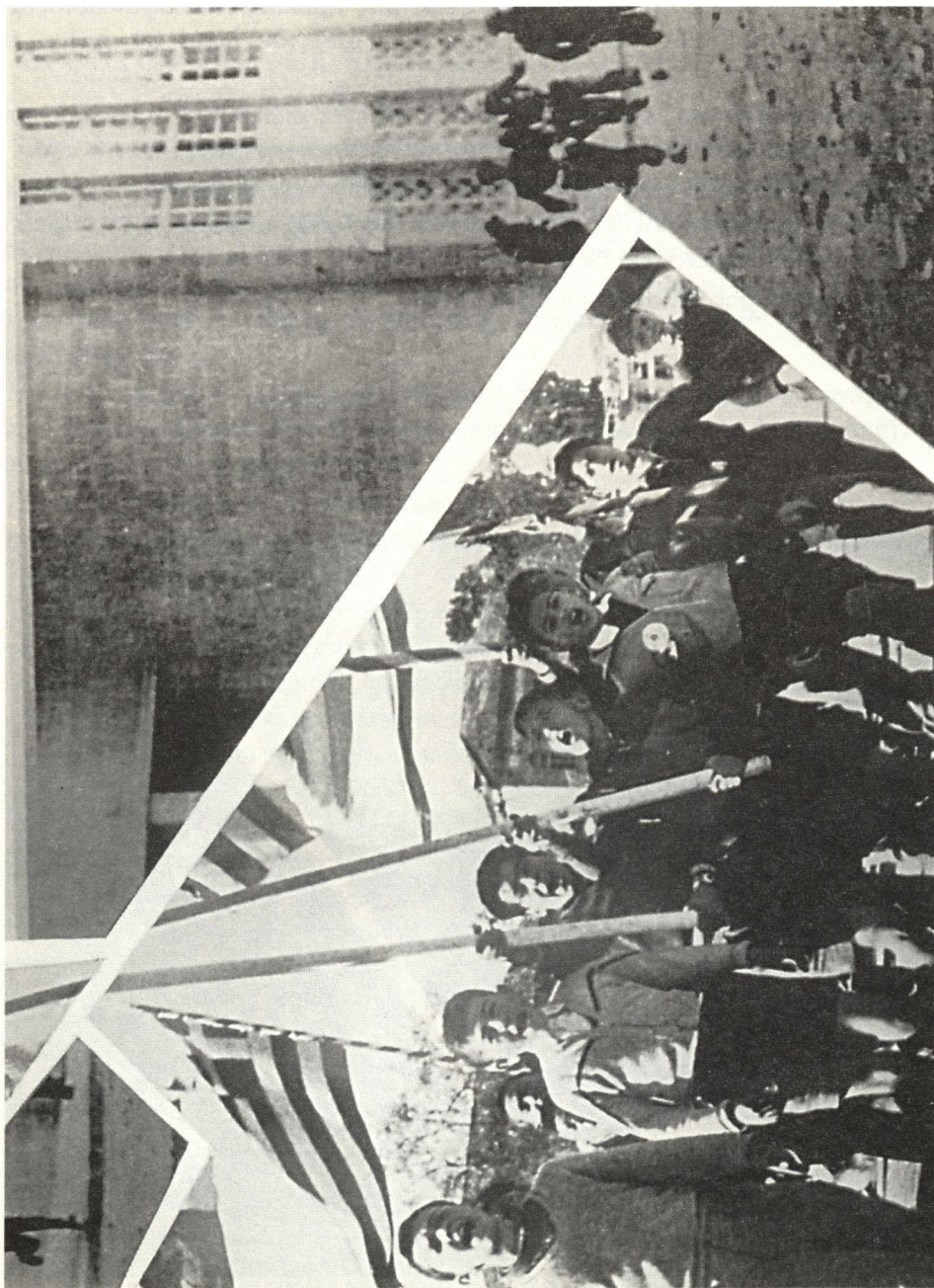
Τὴν Αὐτοδιάθεσή μας θέλουμε καὶ τίποτε ἄλλο.

Π.Ε.Κ.Α.

Κρατητήρια

Σύνθεση: Στέλιος Χατζηνικολάου, καθηγητὴς Τέχνης Ἐκδοση: Σ.Ι.Μ.Α.Ε.

Στιγμιότυπο από τις συχνές μαθητικές διαδηλώσεις για την απελευθέρωση της Κύπρου
Έκδοση: Σ.Ι.Μ.Α.Ε.
Σύνθεση: Στέλιος Χατζηνικολάου, καθηγητής Τέχνης

δ') Φυλλάδια και Περιοδικά Α.Ν.Ε.¹

Α.Ν.Ε.

3/2/59

Νέοι και Νέες της Κύπρου,

Οί ήρωικοί μαχηταί της Κυπριακής έλευθερίας, αυτοί που έπεσαν εις την πρώτην γραμμήν του πυρός, αυτοί οί όποιοι έστάλησαν εις την άγχόνην υπό του άτίμου κατακτητού, οί άλλοι που σαπίζουν μέσα στα μπουντρούμια της φυλακής, όσοι μαραίνονται πίσω από τά συρματοπλέγματα και όσοι άλλοι αποτελούν την πρωτοπορίαν μέσα σέ πόλεις και χωρία, στους κάμπους και στα βουνά, όλοι αυτοί δίδουν τό παράδειγμα εις τόν Λαόν, που, έμπνεόμενος από τό παράδειγμα αυτό, έμφορεΐται από τό πνεύμα της υπερτάτης θυσίας, από τό αγωνιστικόν εκείνο πνεύμα, τό όποϊον προεκάλεσε τόν θαυμασμόν όλοκλήρου του πεπολιτισμένου κόσμου.

Πρέπει όμως νά τονίσωμεν εκ νέου, ότι ένα από τα κυριώτερα προσόντα του αγωνιστου είναι ή ΣΙΩΠΗ. Μή λέγετε, ούτε στόν πιο έπιστήθιο φίλο σας τί εκάματε ή τί θά κάμετε. Μή παρασυρθήτε από την έκεχειρία και νά νομίσετε, ότι μπορείτε νά εκφράζεσθε. Ό έχθρός χρησιμοποiei παντός είδους μεθόδους και τά πλέον άπίθανα μέσα διά νά άνλτήση πληροφορίας. Πολλών ή σύλληψις και άλλων τόσων ή διώξις όφείλεται σέ άκριτομυθίες. Δέν έννοοϋμεν μόνον τούς προδότας, αλλά και τούς άφελείς. Μά ή άφέλεια πολλές φορές κάμνει περισσότερο κακό και από την προδοσίαν.

Νέοι και Νέες της Κύπρου,

Ό έχθρός είναι ΑΤΙΜΟΣ. Βλέπετε μέ ποϊόν τρόπον άπαντά στην έκεχειρία που έντίμως προσέφερεν ή ΕΟΚΑ. Αυτός είναι ένας παραπάνω λόγος, για τόν όποϊον ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΟΥΤΕ ΚΑΛΗΜΕΡΑ νά λέγωμεν εις τούς μισθοφόρους της άρτηριοσκληρωτικής άποικιοκρατίας του Λονδίνου ή τούς άλλους Άγγλους δημίους της έλευθερίας του Κυπριακού Λαού, έστω και αν κυκλοφορούν άοπλοι και θέλουν νά αναμειχθούν μέ τόν Λαόν ως φίλοι δῆθεν. Άκρα περιφρόνησις προς εκείνους, οί όποιοι δέν άφῆκαν κανένα νά μή τόν κλωτσοκοπήσουν ή να τόν γρονθοκοπήσουν, διά νά μή αναφέρωμεν τάς δολοφονίας άθώων και τάς παντός είδους άλλα κακομεταχειρίσεις και την έν γενεί ανανδρον συμπεριφοράν των. Μακράν από εκείνους οί όποιοι βασανίζουν μέ τόν πιο απαίσιον τρόπον και που πυροβολούν γυναικόπαιδα.

Νέοι και Νέες της Κύπρου,

Σιωπήν και μακράν από τόν άτιμον κατακτητήν. ΟΥΤΕ ΚΑΛΗΜΕΡΑ. Άν οί Άγγλοι άποικιοκράται και τά όργανά των άφήνουν κάποτε τό όπλον, οϋδέποτε άφήνουν την άτιμίαν, που την έχουν μέσα εις τό αίμα τους.

Α.Ν.Ε.

1. Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ

Διαταγή

Είναι βέβαιον ότι με την κατάπαυσιν του αγώνος διάφοροι θα επιζητήσουν την συγγραφή των γεγονότων. Ενδιαφέρει όμως εις την εξιστόρησιν των πραγματικών τοιούτων μή δοθῇ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μυθιστορηματικὴ μορφή ἀλλὰ τὰ γεγονότα διατυπωθῶν με ἀκρίβειαν καὶ γλαφυρότητα, ὥστε νὰ ἔχουν τὴν ἀξίαν των.

Ἡ διατύπωσις ὅμως αὐτὴ μόνον ἀπὸ εἰδικούς δύναται νὰ γίνη, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὁ ἀγὼν μας θὰ διασύρεται κατὰ τὸ γούστο τοῦ καθενὸς καὶ ἀναλόγως τοῦ ὕλικου κέρδους πού ἀναμένει ἐκ μιᾶς μυθιστορηματικῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων.

Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ πλευρὰ τοῦ αγώνος δέν εἶναι δυνατόν νὰ διατυπωθῇ καλύτερον, παρά ὑπὸ τοῦ μόνου ἀρμοδίου, τοῦ Ἐθνάρχου. Ὡς πρὸς τὸ καθαρῶς στρατιωτικόν μέρος καὶ ἐν συσχετίσει τούτου πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ διπλωματικὰς ἐξελίξεις τοῦ Κυπριακοῦ θὰ γράψῃ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχηγός ὁ ὁποῖος κατέχει ἅπαντα τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ θὰ ζητήσῃ ὠρισμένα τοιαῦτα παρὰ τῶν τομεαρχῶν ἐάν ἀπαιτοῦνται. Μένει τὸ καθαρῶς ἱστορικόν καὶ ἡ ἔξαρσις τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τοῦ αγώνος, διὰ τῆς παραβολῆς καὶ ἐκθειάσεως τῶν γενναίων πράξεων καὶ τῆς καθολικῆς ἀντιστάσεως τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Ἡ πλευρὰ αὐτὴ θὰ ἀνατεθῇ εἰς εἰδικὸν λογοτέχνην, τὸν ὁποῖον θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐνεῦρῃ ὁ Ἀρχηγός καὶ νὰ ἀποστείλῃ εἰς Κύπρον διὰ τὴν συλλογὴν στοιχείων, θέτων τοῦτον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν τομεαρχῶν. Τὸ ὄνομα τούτου θὰ σᾶς κοινοποιηθῇ ἐν καιρῷ.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὁ Ἀρχηγός συνιστᾷ ὅπως ἡ παροχὴ στοιχείων ἀφορώντων τὴν ὅλην δρᾶσιν τῆς Ὁργανώσεως, εἴτε ὑπὸ τῶν ὁμαδάρχων εἴτε ὑπὸ μελῶν μας εἰς οἰονδήποτε αἰτοῦντα γίνεται μετὰ φειδοῦς καὶ χωρὶς νὰ παραβλάπτῃ τὸ ἔργον τῶν ἀνωτέρω διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς πραγματικῆς στρατιωτικῆς καὶ ἐξάρσεως τῆς καθολικῆς ἀντιστάσεως τοῦ λαοῦ.

Α.Ν.Ε.

Ἡ ἐγκληματικὴ συνωμοσία

Δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ νῦν ἀνακοινωθῇ τὸ Βρετανικὸν σχέδιον εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὁ περιβόητος Ζορλοῦ ἐδήλωσε κατηγορηματικῶς με ὕψος πέντε Ναπολεόντων ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ Βρετανικὸν σχέδιον, διότι δέν παρέιχε διαμελισμὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀπαίτησις τῶν Τούρκων. Μετὰ 3 εβδομάδας ὁ ἴδιος Ζορλοῦ ἐδήλωσε καὶ πάλιν ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀποδέχεται τὸ σχέδιον, διότι αὐτὸ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν διαμελισμὸν.

Αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονός εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς πληροφορήσῃ διὰ τὴν σοβαρὴν πλεχτάνην, ἡ ὁποία συνυφάνθη εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Ζορλοῦ ἔσπευσε νὰ ἀπορρίψῃ τὸ σχέδιον διὰ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν ἔτσι οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ ἀποδεχθῶν. Τὸ δὲ κορύθιο τὸ ὁποῖον νομοθετεῖται Κυβερνήτης τῆς Κύπρου, προσβαίνει καθημερινῶς εἰς μυστηριώδεις δηλώσεις. Ἐδήλωσε ὅτι "δέν περιμένει ἡμερᾶς ἀποδόσθῃ τῶν σχεδίων! Με ἄλλους λόγους ἐγνώριζε ἀπὸ πρὶν τὴν πορείαν, τὴν ὁποίαν δὲ ἤκολούθει ὁ Ζορλοῦ καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις εἰς τὴν ὑπόδοχὴν τοῦ Βρετανικοῦ σχεδίου.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δέν ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα. Ἀπέρριψαν τὸ σχέδιον ἔκτρωμα καὶ ἀντετάχθησαν σθεναρῶς εἰς αὐτὸ, ὅπως ἀντετάχθησαν εἰς ὅλας τὰς μηχανορραφίας, τὰς πιέσεις καὶ τὰς ἐκφοβισμούς. Δέν ὑπάρχει ἔως ἀλλή περὶ πῶς εἰς τὴν ἱστορίαν ὁργανώσεως μιᾶς συνωμοσίας με τοιοῦτο σατανικὸν τρόπον ὅπως αὐτὴ. Ὑπεκινήθη πρῶτον ὁ Τουρκικὸς ὄχλος ἐναντίον ὁθῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποῖους ἔσφαξε ἡ ἀφύπνισεν ἀστέγους καὶ ἀνέργους διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν καταστημάτων των. Ἐκολούθησε κατόπιν πόλεμος νεύρων περὶ δήμεν συγκεντρώσεως Τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν νῦν τὸν Τουρκίαν διὰ νὰ ἔλθουν εἰς Κύπρον. Ἦλθε κατόπιν ἡ πλήρης ὑποταγὴ τῶν Ἑργατικῶν καὶ ἡ παραδοχὴ ὑπ' αὐτῶν τοῦ σχεδίου ἐκτρωματός, πράγμα τὸ, ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν προηγουμένην εἰς ἡμετέραν διακήρυξίν των. Καὶ τέλος ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπερέβηκεν ἡ ὁμαδικὴ ἐκτέλεσις γυναικῶν καὶ γερόντων εἰς Λυγγόρου.

Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δέν ἔσχυσε νὰ κάμῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Τοῦναντίον τὸν ἐπέσιμωσε καὶ τὸν ἐφάντισε περισσότερον, διότι ἐπέστη κλήρωσις περὶ τῆς συνωμοσίας. Ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἀπαρεῖ εἶναι τὸ θρόνος τοῦ νέου Χάιλοκ, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν πλήρη ὁμολογίαν τοῦ Ζορλοῦ ὅτι τὸ νέον σχέδιον προνοεῖ διὰ διαμελισμὸν, ἐξακολοθεῖ νὰ διαψεύδῃ κατηγορηματικῶς τούτο, νομίζων ὅτι μπορεῖ νὰ πείσῃ κανένα. Ἀλλὰ ὅλα πρέπει νὰ τὰ περιμένῃ κανεὶς ἀπόδεξαι οὐκ ὀφείλει.

Ἡ ἐγκληματικὴ συνωμοσία

Δύο ἡμέρας προτοῦ κἄν ἀνακοινωθῇ τὸ Βρετανικὸν σχέδιον εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὁ περιβόητος Ζορλού ἐδήλωνε κατηγορηματικῶς μὲ ὕφος πέντε Ναπολεόντων ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ Βρετανικὸν σχέδιον, διότι δὲν παρῆκε διαμελισμὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀπαίτησις τῶν Τούρκων. Μετὰ 3 ἑβδομάδας ὁ ἴδιος Ζορλού ἐδήλωσε καὶ πάλιν ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀποδέχεται τὸ σχέδιον, διότι αὐτὸ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν διαμελισμὸν.

Αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς πληροφορήσῃ διὰ τὴν φοβερὰν πλεκάνην, ἡ ὁποία συνυφάνθη εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Ζορλού ἔσπευσε νὰ ἀπορρίψῃ τὸ σχέδιον διὰ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν ἔτσι οἱ Ἕλληνες νὰ τὸ ἀποδεχθῶν. Τὸ δὲ κορόϊδο τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Κυβερνήτης τῆς Κύπρου, προέβαινε καθημερινῶς εἰς μυστηριώδεις δηλώσεις. Ἐδήλωνε ὅτι «δὲν περιμένει ἄμεσον ἀποδοχὴν τοῦ σχεδίου!» Μὲ ἄλλους λόγους ἐγνώριζε ἀπὸ πρὶν τὴν πορείαν, τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Βρετανικοῦ σχεδίου.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπесαν εἰς τὴν παγίδα. Ἀπέρριψαν τὸ σχέδιον ἔκτρωμα καὶ ἀντετάχθησαν σθεναρῶς εἰς αὐτὸ, ὅπως ἀντετάχθησαν εἰς ὅλας τὰ μηχανορραφίας, τὰς πιέσεις καὶ τοὺς ἐκφοβισμοὺς. Δὲν ὑπάρχει ἴσως ἄλλη περίπτωσις εἰς τὴν ἱστορίαν ὁργανώσεως μιᾶς συνωμοσίας μὲ τοιοῦτο σατανικὸν τρόπον ὅπως αὕτη. Ὑπεκινήθη πρῶτον ὁ Τουρκικὸς ὄχλος ἐναντίον ἀθῶων Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ἔσφαξεν ἢ ἄφησεν ἀστέγους καὶ ἀνέργους διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν καταστημάτων τῶν. Ἦκολούθησε κατόπιν πόλεμος νεύρων περὶ διῆθεν συγκεντρώσεως Τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν νότιον Τουρκίαν διὰ νὰ ἔλθουν εἰς Κύπρον. Ἦλθε κατόπιν ἡ πλήρης ὑποταγὴ τῶν Ἑργατικῶν καὶ ἡ παραδοχὴ ὑπ' αὐτῶν τοῦ σχεδίου ἐκτρώματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν προηγουμένην εἰς Μπράϊτον διακήρυξιν τῶν. Καὶ τέλος ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπερέβαλεν ἡ ὁμαδικὴ ἐκτέλεσις γυναικῶν καὶ γερόντων εἰς Αὐγόρου.

Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἴσχυσε νὰ κάμψῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν. Τουναντίον τὸν ἐπέισωσε καὶ τὸν ἐφανάπισε περισσότερο, διότι ἐπείσθη πλήρως περὶ τῆς συνωμοσίας. Ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἀπορεῖ εἶναι τὸ θράσος τοῦ νέου Σάυλοκ, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν πλήρη ὁμολογίαν τοῦ Ζορλού ὅτι τὸ νέον σχέδιον προνοεῖ διὰ διαμελισμὸν, ἐξακολουθεῖ νὰ διαφεύδῃ κατηγορηματικῶς τοῦτο, νομίζων ὅτι μπορεῖ νὰ πείσῃ κανένα. Ἀλλὰ ὅλα πρέπει νὰ τὰ περιμένῃ κανεὶς ἀπὸ ἑνα σχιζοφρενῆ.

Πρὸς τὸν Κυπριακὸν Λαὸν

Τὰ διάφορα ταξίδια τοῦ ὑπαλληλάκου Κέρφιου εἰς τὸ Λονδίνον μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους. Τὸ μόνον ποὺ θὰ μᾶς ἐνδιέφερε θὰ ἦταν τὸ τελευταῖο καὶ ἀγύριστο του ταξίδι. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ ταξίδια του γιατί οὔτε ὅσα ἐναντίον μας βυσοδομοῦνται εἰς τὴν ἐξοικὴν κατοικίαν Τσέκερς, οὔτε ὅσα σχέδια λύσεως καὶ ἐὰν συνταχθοῦν, οὔτε οἱ ἀπειλὲς ποὺ ἐντέχνως ὑποβάλλονται καὶ ὕστερα διαδίδονται διὰ τῶν ἐφημερίδων τοῦ Λονδίνου, μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἀπόφασίν μας νὰ κερδίσωμεν τὴν Λευτερίαν μας.

Ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τῆς Κύπρου εὐρίσκονται εἰς τὰ χέρια τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ καὶ τίποτε δὲν πρόκειται νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὰς συσκέψεις τῶν παρασκηνίων. Π' αὐτὸ καὶ εἰς τὸν Κυπριακὸν Λαὸν καὶ μόνον ἀπευθυνόμαστε σήμερον. Ἡ ἐλευθερία τῆς Κύπρου θ' ἀποκτηθῇ, γιατί ἔτσι ἀπεφάσισεν ὁ Λαὸς τῆς, γιατί ἔτσι ἀπαιτεῖ τὸ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον, γιατί ἔτσι ἀπαιτεῖ ἡ ἱστορία μας, γιατί ἔτσι βοοῦν οἱ ἥρωες καὶ μάρτυρές μας. Ὁ ἀγώνας εἶναι τραχὺς, ὁ δρόμος δύσκολος ἀλλὰ στὸ τέλος θ' ἀνατεῖλῃ τῆς Λευτερίας τὸ φεγγαβόλημα.

Καλοῦμεν τὸν Λαὸν μας νὰ ἐτοιμασθῇ γιὰ τὸν τελειωτικὸν γύρον. Καλοῦμεν τὸν ἡρώϊκον Λαὸν μας, νὰ ἐτοιμασθῇ γιὰ νέες καὶ βαρεῖες θυσίες. Καλοῦμεν τὸν Λαὸν νὰ σταθῇ εἰς τὰς ἐπαλξεις τοῦ ἀγῶνος. Καλοῦμεν τὸν Λαὸν νὰ ἀποφασίσῃ ὅτι ὁ ἀγὼν ποὺ διεξάγεται εἶναι ἀγώνας μέχρι ἐσχάτων.

Οὔτε θυσίες, οὔτε δάκρυα, οὔτε πόνοι, οὔτε αἵματα, οὔτε ὀλοσχερὴς οἰκονομικὴ καταστροφὴ θὰ μᾶς ποήσουν. Τὰ λάβαρο τῆς Λευτερίας θὰ ὑψωθῇ ψηλὰ, ὁ πολεμικὸς παιάνης θὰ ἀκουσθῇ παντοῦ. Θὰ βάλουμε τὸν σταυρὸ μας, θὰ προτάξουμε τὰ στήθη μας καὶ θὰ καλέσουμε «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων... νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν». Στὴ νέα φάση τοῦ ἀγῶνος δὲν ὑπάρχουν μέτωπα, δὲν ὑπάρχει ὀπισθοφυλακὴ, δὲν ὑπάρχουν ἀμφιρρέποντες, δὲν ὑπάρχουν οἱ διστάζοντες, δὲν ἔχει χώρον γιὰ δειλοὺς. Μόνο ἓνα μέτωπο σφυραληπτικὸν κάτω ἀπὸ τὸ Λάβαρο τῆς ΕΟΚΑ, μιὰ μάχη γενικὴ καὶ ἀλύπητη, μόνον ἐμπροσθοφυλακὴ ὑπάρχει. ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΣΥΣΣΩΜΟΣ Ο ΛΑΟΣ ΝΑ ΜΑΣ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ.

Μιὰ ἡ ἱαχὴ, ἓνας ὁ σκοπὸς, ἓνα τὸ ἀποτέλεσμα - Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ.

Κτυπᾶτε, κτυπᾶτε πολεμάρχοι, κτυπᾶτε λεβεντόπαιδα τῆς Κύπρου, τὸν βδελυρὸν ἐχθρὸν, ἄνδρες γυναῖκες, γέροι, παιδιὰ, κτυπᾶτε ἀλύπητα, ἀσίγαστα, ἀτρόμητα, ἀνελέητα, μέχρι τὴν Νίκην. Ὁ ἀγώνας εἶναι καθολικὸς καὶ ὀλοκληρωτικὸς.

Μᾶς ἀπειλοῦν ὅτι ἡ ἀπόφασίς των νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιον - ἔκτρωμα - εἶναι ὀριστικὴ.

Τοὺς προειδοποιοῦμεν ὅτι ἡ ἀπόφασίς μας νὰ τὸ συντρίψωμεν εἶναι τελεσίδικη καὶ ἀνέκκλητη. Τὸ ΣΧΕΔΙΟΝ - ΕΚΤΡΩΜΑ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΘΑ ΕΦΑΡΜΟΣΘΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ. Καὶ

κάπι άλλο. Ούτε γρόσι από φόρους Έλληνικούς δεν θα διατεθῇ γιὰ Τούρκους ληποσυμμοριτες. Δεν θαῤμαστε οἱ πῶτοι πού θα κηρύξουμε τὸ φοροστάσιο. Θ' ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴ Λευτεριά μας μὲ ὅλα τὰ μέσα, μὲ τὸ νιουφέκι, μὲ τὴν βόμβα, μὲ τὴν διαδήλωση, μὲ τὴν γενικὴ ἀπεργία διαρκείας, μὲ τὴν Παθητικὴν Ἀντίστασιν, μὲ τὰ χέρια, μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὰ νύχια, μὲ τὰ δόντια, μὲ τὴν ψυχὴ ἀκόμη, ἀλλὰ τὸ σχέδιο ἔκτρωμα δεν θα ἐφαρμοσθῇ.

Καλοῦμεν τὸν Λαὸν μας ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀποφασίσῃ. Ἐμεῖς θα δείξωμεν τὸν δρόμον «καὶ ὅστις θέλει ὀπίσω μας ἔλθειν».

Πρὸς τὸν ὑπαλληλάκον Φοῦτ ἔνα ἔχομεν νὰ ποῦμε: «Μόνον ἐὰν περάσῃ πάνω ἀπὸ τὰ πῶματα 500,000 Ἑλλήνων Κυπρίων θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ σχέδιο ἔκτρωμα». Καὶ ξεύρει καλὰ πὼς πάντα κρατοῦμε τὸν λόγο μας.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΛΑΟΝ

Τὰ διδάρα ταῦτα τοῦ ὑπαλληλάκου Κέροισι εἰς τὸ Λονδίνον μᾶς ἀφῆ-
γουν ἀδιαιρέτως, τὸ μόνον ποὺ ἔδωκεν ἐνδοξασθῇ θὰ ἦταν τὸ τελευταῖον καὶ
ἐναντίον μας συρροῦνται εἰς τὴν ἐκκλῆσην καὶ τὴν ἐκκλῆσην τοῦ γιὰ τὴν
σχέδια λύσεως καὶ ἐὰν συνταχῶν, οὔτε οἱ ἀπειλὲς καὶ ἐντέχνως ἀποδύ-
λονται καὶ ὅσοι διαλύονται διὰ τὸν ἐπικρατοῦν τὸν Λονδίνον, μισοῦν
νὰ ἐκπράξουν τὴν ἀπόφασιν μας νὰ κερδίσωμεν τὴν Λευτερίαν μας.

Ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τῆς Κύπρου εὐρίσκονται εἰς τὰ χέρια τοῦ Κυπρί-
ακου Λαοῦ καὶ τίποτε δεν πρόκειται νὰ ἐπιτευχῇ μὲ τὰς συσκέψεις τῶν
παρασκηφίων. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν καὶ μόνον ἀπευθυνόμενοι
σήμερον. Ἡ Λευτερία τῆς Κύπρου ὁ ἀποκλειστικὸς γὰρ ἔτσι ἀποφασίσουν ὁ λαὸς
τῆς, γιὰ τὴν ἐπὶ ἀπαιτεῖ τὸ ἔξω καὶ ἀντιπροσώπων δίκαιον, γιὰ τὴν ἐπὶ
καίτε ἡ ἱστορία μας, γιὰ τὴν ἐπὶ ὅσοι ἦσαν καὶ μάρτυρες μας. Ὁ ἄ-
γῶνας εἶναι τραγικὸς, ὁ ὁρμός ὁσκόλος ἀλλὰ πρὸς τέλος θ' ἀνατείλῃ τῆς Λευ-
τερίας τὸ φεγγαροφῶς.

Καλοῦμεν τὸν Λαὸν μας νὰ ἐτοιμασθῇ γιὰ τὸ τελειωτικὸν γύρον. Καλοῦμεν
τὸν ἡρωϊκὸν λαὸν μας νὰ ἐτοιμασθῇ γιὰ νῆες καὶ βαρεῖς θυσιᾶς. Καλοῦμεν
τὸν λαὸν νὰ σταθῇ εἰς τὰς ἐκκλῆσεις τοῦ ἀγῶνος. Καλοῦμεν τὸν λαὸν νὰ ἀ-
ποφασίσῃ ὅτι ὁ ἀγὼν καὶ διεξάγεται εἰς τὸν ἀγῶνα μέχρις ἐσχάτου.

Οὔτε θυσιᾶς, οὔτε δάκρυα, οὔτε κόποι, οὔτε αἵματα, οὔτε ὁλοκαυτῶν
οἰκονομικὴ καταστροφὴ θὰ μᾶς πτωχύνουν. Τὸ λάβαρον τῆς Λευτερίας θὰ ὀρθῇ
ἐν ἡμῖν, ὁ πολεμικὸς καιρὸς θὰ ἀκουσθῇ παντοῦ θὰ ἰδῶμεν τὸ σταυρὸν μας, θὰ
προσέξωμεν τὰ στήθη μας καὶ θὰ καλέσωμεν: «Ἰτε παῖδες Ἑλλήνων... νῦν ἔ-
περ πάντων ἀγῶνα». Στὴν νῆα φάσιν τοῦ ἀγῶνος δεν ὑπάρχουν μέτωπα, δεν ὑπαρ-
χεῖ ὁποιοδήποτε, δεν ὑπάρχουν ἀντιπρόσωποι, δεν ὑπάρχουν οἱ διαιτῶν-
τες, δεν εἶναι γύρον γιὰ οὐλοῦς. Μόνον ἓνα μέτωπο ἀσφραγισμένον κατὰ ἀπὸ
τὸ λάβαρον τῆς Ε.Ο.Κ.Α. μὴ μὴ γενικὴ καὶ ἀλύπητη, μόνον ἐμπροσθοφυλακὴ
ὑπάρχει, ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΣΥΣΤΗΜΟΣ Ο ΛΑΟΣ ΝΑ ΚΑΤΕΛΘΕΙΝ.

Μὴ ἡ ἰσχύ, ἔνας ὁ σκοπός, ἓνα τὸ ἀποτέλεσμα - Η Α Ε Υ Τ Ε Ρ Ι Α.

Ἐπικρατοῦν κεντρικὴν κοινότητα, κεντρικὴν κοινότητα τῆς Κύπρου τὸν βο-
λευρὸν ἐκθρόν, ἐνέρος γυναικὲς, γέροντες, καὶ οἱ κεντρικὴν κοινότητα, οἱ γέροντες,
ἀνδρῶν, ἀνθρώπων, μέχρη τὴν ἡλικίαν. Ὁ ἀγῶνας εἶναι καθολικὸς καὶ ὁλο-
κληρωτικὸς.

Μᾶς ἀπειλοῦν ὅτι ἡ ἀπόφασιν τῶν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον. Ἐκπράξω-
μεν ὅτι ὁριστικὴ.

Τοῦς προειδοποιούμεν ὅτι ἡ ἀπόφασιν μας νὰ τὸ συντρέψωμεν εἶναι τε-
λεωδύνη καὶ ἐνέκκληση. Τὸ ΣΧΕΔΙΟΝ - ΕΚΤΡΩΜΑ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΘΑ ΕΦΑΡΜΟΣΘΗ ΣΤΗΝ
ΚΥΠΡΟΝ. Καὶ καὶ ἄλλο, οὔτε γρόσι ἀπὸ φόρους Ἑλληνικὸς δεν θὰ διατεθῇ
γιὰ Τούρκους ληποσυμμοριτες. Δεν θαῤμαστε οἱ πῶτοι ποὺ θὰ κηρύξωμεν τὸ
φοροστάσιο. Θ' ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴν Λευτερίαν μας μὲ ὅλα τὰ μέσα, μὲ τὸ νιου-
φέκι, μὲ τὴν βόμβα, μὲ τὴν διαδήλωση, μὲ τὴν γενικὴ ἀπεργία διαρκείας,
μὲ τὴν Παθητικὴν Ἀντίστασιν μὲ τὰ χέρια, μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὰ νύχια, μὲ τὰ
δόντια, μὲ τὴν ψυχὴ ἀκόμη ἀλλὰ τὸ σχέδιο ἔκτρωμα δεν θὰ ἐφαρμοσθῇ.

Καλοῦμεν τὸν Λαὸν μας ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος καὶ νὰ ἀποφα-
σίσῃ. Ἐμεῖς θὰ δείξωμεν τὸν δρόμον «καὶ ὅστις θέλει ὀπίσω μας ἔλθειν».

Πρὸς τὸν ὑπαλληλάκον Φοῦτ ἔνα ἔχομεν νὰ ποῦμε: «Μόνον ἐὰν περάσῃ πάνω
ἀπὸ τὰ πῶματα 500,000 Ἑλλήνων Κυπρίων θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ σχέδιο
ἔκτρωμα». Καὶ ξεύρει καλὰ πὼς πάντα κρατοῦμε τὸν λόγο μας.

ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 8

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1958

Ἀναμένοντας τὴν «Δήλωσιν»

Ὁλεθρον, ἀπειλεῖ ὁ Φοῦτ, θὰ φέρουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ὅσοι ἐπαναφέρουν τὸ
κράτος τῆς βίας τώρα. Ὅμως τὶς δικὲς μας πράξεις δεν κατευθύνουν οὔτε οἱ λόγοι τοῦ
Φοῦτ οὔτε οἱ λόγοι οἰουδήποτε τῶν κατακτητῶν μας ἢ τῶν συνοδοιπόρων τῶν. Τὶς
κατευθύνει τὸ ἔθνικὸν συμφέρον, καὶ μόνον αὐτὸ.

Ἐὰν θὰ ὑπάρξῃ πόλεμος ἢ εἰρήνη, ἐὰν θὰ προκύψῃ ὀλεθρος ἢ εὐδαιμονία, αὐτὸ
ἐξαρτᾶται ἀπολύτως καὶ μόνον ἀπὸ τὴν δήλωσιν τῶν κυριάρχων μας ἐπὶ τοῦ αἰτήματός
μας δι' ἐλευθερίαν. Μὲ βάσιν τὴν δήλωσιν αὐτὴν καὶ μόνον κριτήριον τὸ ἔθνικὸν συμ-
φέρον τῆς Κυπριακῆς Ἐλευθερίας θὰ λάβωμεν τὰς ἀποφάσεις μας περὶ τῆς μελλον-
τικῆς πορείας τοῦ ἀγῶνος μας. Ὅχι μὲ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Φοῦτ ἢ οἰουδήποτε, περὶ τῶν
θυσιῶν πού θὰ χρειασθοῦν. Μᾶς ἀπειλεῖ μὲ ἐξοντωτικὸν πόλεμον, σὲ ἓνα μέτωπο πού
θὰ κατευθύνῃ τώρα αὐτὸς. Θὰ τὸν δεχθοῦμε, ἐὰν χρειασθῇ, μὲ ψυχραιμία, σχεδὸν μὲ
ἀνακούφισιν.

Ὅχι διότι δεν ἔχομεν ἐπίγνωσιν τῶν θυσιῶν πού θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ τῶν
δυσχερειῶν πού θὰ ἀντιμετωπίσωμε. Καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ ἀντιπάλου γνωρίζομεν νὰ
ὑπολογίσωμεν καὶ τὴν σαδιστικὴν μανίαν τοῦ κατακτητοῦ νὰ μᾶς βασανίσῃ ἀνεπλήρως.
Καὶ ὅμως τὴν «δήλωσιν» τῶν ἐκθρῶν μας, ὅποιαδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι, θὰ τὴν
δεχθῶμεν μὲ ἀνακούφισιν. Διότι θὰ παύσῃ ἡ ἀοριστία καὶ οἱ πλεκτάνες καὶ τὰ
μισόλογα πού δεν εἶναι ἀνδρικά. Θὰ πέσῃ ὁ πέπλος πού καλύπτει τὰς δολοπλοκίας
τῶν κατακτητῶν μας καὶ θὰ δοῦμε τί κρύβεται κάτω ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ὅσοδήποτε σκλη-
ρὴ καὶ ἐὰν εἶναι ἡ ἀνάγκη, δεν θὰ γονατίσωμεν μπροστὰ στὶς γήινες ἀντιδράσεις εἰς τὸ
θεῖον δίκαιόν μας.

Εἶδαμεν «τὸν ἰστὸ τῆς ἀράχνης» τοῦ προηγουμένου δυνάστου μας καὶ θὰ ἰδοῦμε τὰ
νέα σχέδια καὶ τὶς νῆες ἀπειλὰς τοῦ νέου Κυβερνήτου. Θὰ κουνήσῃ τὸ δακτυλάκι του,
ἰσχυρίζεται, καὶ θὰ πατάξῃ κάθε ἀντίστασιν.

Θὰ σύρωμεν καὶ ἑμεῖς ξανὰ τὸν πολεμικὸν χορὸν, ὅπως σύρωμεν τὸν χορὸν τῆς τιμῆς
εἰς τὸν πρόσφατον ἀγῶνα μας καὶ θὰ νικήσωμεν καὶ πάλιν ὅπως νικήσαμεν καὶ εἰς τοὺς
προηγουμένους γύρους. Εἶναι μεγάλη ὥς τώρα ἡ νίκη μας, τόσον ἡ στρατιωτικὴ ὅσον
κυρίως ἡ ἠθικὴ. Καὶ ἡ ἠθικὴ νίκη δεν μετριέται μόνον μὲ τὰ ὑλικά της ἀποτελέσματα
ἀλλὰ μὲ τὸ ψυχικὸ περιεχόμενον τῶν λαῶν καὶ μὲ τὴν ἐνδειξὴν τῆς θελήσεώς των νὰ
ἀγωνιστοῦν διὰ τὰ ἰδανικά των. Στὴν ἱστορίαν ἡττημένοι δεν θεωροῦνται οἱ
Μεσολογγῖτες ἢ οἱ πυρπολητῆς τοῦ Ἀρκαδίου· ἡττημένος ἔμεινεν ὁ βάρβαρος ὁ
ὁποῖος ἐφαντάσθη ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ λυγίσῃ τὴν ψυχὴν των.

Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἠθικῆς νίκης μας εἶναι κι' ὅλας μιά νίκη ἐνδοξή. Διακυμάνσεις
πολλὰς ἔχουν οἱ πόλεμοι. Θὰ γνωρίσωμεν μέρες σκληρῆς, δύσκολης καὶ μέρες καλῆς.
Ὅποιος ὅμως καὶ ἐὰν εἶναι οἱ ἐξελίξεις ὁ ἀγὼν μας θὰ εἶναι τέτοιος, ὥστε ὁ ἀντίπαλος
δεν θὰ καυχῇ ὅτι ὑπέταξε μίαν χώραν δούλων, οὔτε καὶ ὅτι εἰς τὸν Κυπριακόν

ἀγώνα εὐρήκεν ὑπέρτερος ἔτοιμους νὰ θυσιάσουν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἐθνικὴν τοὺς τιμὴ. Ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσῃ θὰ εἶναι ἄντρες ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν μέχρις ἐσχάτων, καὶ ἐὰν πέσουν μαχόμενοι, τὸ πέσιμό τους θὰ τραντάξῃ τοὺς σαθροὺς πόδας τοῦ δυναστού καὶ θὰ εἶναι τέτοιο πού ἐμπρός του θὰ ἐγερθοῦν ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι τῆς γῆς, θὰ ἀποκαλυφθοῦν καὶ θὰ βροντοφωνάζουν:

OXI! AYTOI DEN HTANE DOYLOI! ANTRES HTANE, ANTRES ELEUTHEROI!

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 8
 ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ 152
 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1958
 ΑΛΚΙΜΟΥ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΕΟΚΑ
 ΑΝΑΜΕΛΕΝΤΑΣ ΤΗΝ "ΔΗΛΩΣΙΝ"

"Ολεθρον, ἀπειλεῖ ὁ Φοῦτ, θὰ φέρουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ὅσοι ἐπαναφέρουν τὸ κράτος τῆς βίρας τώρα. Ὅμως τίς δικές μας πράξεις δὲν κατευθύνουν οὔτε οἱ λόγοι τοῦ Φοῦτ οὔτε οἱ λόγοι οὐδὲποτε τῶν κατακτητῶν μας ἢ τῶν συνοδοιπόρων των. Τίς κατευθύνει τὸ ἔθνικόν συμφέρον, καὶ μόνον αὐτό.
 Ἐὰν θὰ ὑπάρξῃ πόλεμος ἢ εἰρήνη, ἐὰν θὰ προκύβῃ δαυτός ἢ εὐδαιμονία, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπολύτως καὶ μόνον ἀπὸ τὴν δῆλωσιν τῶν κυριάρχων μας ἐπὶ τοῦ αἰτήματός μας δι' Ἐλευθερίαν. Μὲ βάσιν τὴν δῆλωσιν αὐτὴν καὶ μόνον κριτήριον τὸ ἔθνικόν συμφέρον τῆς Κυπριακῆς Ἐλευθερίας θὰ λάβωμεν τὰς ἀποφάσεις μας περὶ τῆς μελλοντικῆς πορείας τοῦ ἀγώνος μας. Ὅχι μὲ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Φοῦτ ἢ οὐδὲποτε, περὶ τῶν θυσιῶν πού θὰ χρειασθοῦν. Μὰς ἀπειλεῖ μὲ ἐξοντωτικὸν πόλεμον, πὲ ἕνα μέτωπο πού θὰ κατευύνην τώρα αὐτός. Θὰ τὸν δεχθούμε, ἐὰν χρειασθῇ, μὲ ψυχραιμία, σθεδρὸν μὲ ἀνακούφιση.

Ὅχι ἵδιότι δὲν ἔχομεν ἐπίγνωση τῶν θυσιῶν πού θὰ ἐπακολουθήσουν καὶ τῶν δυσχερειῶν πού θὰ ἀντιμετωπίσωμε. Αὐτὰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἀντικάλου γνωρίζομεν νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὴν σαρδιστικὴν μανίαν τοῦ κατακτητοῦ νὰ μὰς βασανίσῃ ἀντελήφθημεν. καὶ ὅμως τὴν "δῆλωσιν" τῶν ἐχθρῶν μας, ὁποιαδήποτε καὶ ἐάν εἴναι, θὰ τὴν δεχθώμεν μὲ ἀνακούφισιν. Διότι θὰ παύσῃ ἡ ἀόριστία καὶ οἱ κλεψάνες καὶ τὰ μισόλογα πού δὲν εἶναι ἀνδριὰ. Θὰ πέσῃ ὁ πέπλος πού καλύπτει τὰς δολοπλοκίας τῶν κατακτητῶν μας καὶ θὰ δοῦμε τί κρύβεται κάτω ἀπὸ αὐτόν. καὶ ὁσοδήποτε πηληρὴ καὶ ἐάν εἴναι ἡ ἀνάγκη, δὲν θὰ γονιτίζωμεν μπροστά στίς γῆινες ἀντιδράσεις εἰς τὸ θεῖον δικαίό μας.

Ἐίδαμε "τὸν ἱστό τῆς ἀράχνης" τοῦ προηγουμένου δυναστού μας καὶ θὰ ἰδοῦμε τὰ νέα σχέδια καὶ τίς νέες ἀπειλὰς τοῦ νέου Κυβερνήτου. Ἀ κουνήσῃ τὸ κεντηλάκι του ἰσχυρίζεται καὶ θὰ μάτῃ καθε ἀντίστασιν.

Θὰ σύρωμεν καὶ ἐμεῖς ἐπὶ τὸν πολεμικὸ χορδὸν, ὅπως σύρωμεν τὸν χορδὸν τῆς τιμῆς εἰς τὸν πρόσφατον ἀγῶνα μας καὶ θὰ νικήσωμεν καὶ πάλιν ὅπως νικήσαμε καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους γύρους. Εἶναι μεγάλη ὥς τώρα ἡ νίκη μας, τὸν ἢ στρατιωτικὴν ὅσον κυρίως ἡ ἠθικὴ. καὶ ἡ ἠθικὴ νίκη δὲν μετριέται μόνον ἐν τῇ ὁλικῇ τῆς ἀποτελέσματος ἀλλὰ μὲ τὸ ψυχικὸ περιεχόμενον τῶν λαῶν καὶ μὲ τὴν ἐνδειξὴν τῆς θελήσεως των νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὰ ἰδανικά των. Στὴν ἱστορίαν ἡττημένοι δὲν θεωροῦνται οἱ μεσολογίτες ἢ οἱ κυρπολητές τοῦ "ἀκακίου" ἡττημένος ἔμεινεν ὁ βροβίρος ὁ ὁποῖος ἐφαντάσθη ὅτι ἡδύνατο νὰ ὑποβουλώσῃ καὶ λυγίσῃ τὴν ψυχὴν των.

Ἡ ἀναγνωρίσις τῆς ἠθικῆς νίκης μας εἶναι καὶ ὅπως νὰ γίνῃ ἐνδοξή. Διακρίνωμεν πολλές ἔχουν οἱ πόλεμοι. θὰ γνωρίσωμεν μέρες σκληρὰς, δύσκολας, καὶ μέρες καλὰς. Ὅποιοι ὅμως καὶ ἐάν εἶναι οἱ ἐξελίξεις ὁ ἀγὼν μας θὰ εἶναι τέτοιος ὥστε ὁ ἀντίπαλος δὲν θὰ καυχῆθῃ ὅτι ὑπέταξε μίαν χώραν σούλων, οὔτε καὶ ὅτι εἰς τὸν κυπριακὸν ἀγῶνα εὐρήκεν ὑπέρτερος ἔτοιμους νὰ θυσιάσουν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἐθνικὴν τοὺς τιμὴ. Ἐκείνους τοὺς ὁπλοὺς θὰ συναντήσῃ θὰ εἶναι ἄντρες ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν Ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν μέχρις ἐσχάτων, καὶ ἐὰν πέσουν μαχόμενοι, τὸ πέσιμό τους θὰ τραντάξῃ τοὺς σαθροὺς πόδας τοῦ δυναστού καὶ θὰ εἶναι τέτοιο πού ἐμπρός του θὰ ἐγερθοῦν ὅλοι οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι τῆς γῆς, θὰ ἀποκαλυφθοῦν καὶ θὰ βροντοφωνάζουν:-

OXI! AYTOI DEN HTANE DOYLOI! ANTRES HTANE, ANTRES ELEUTHEROI!

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ 3

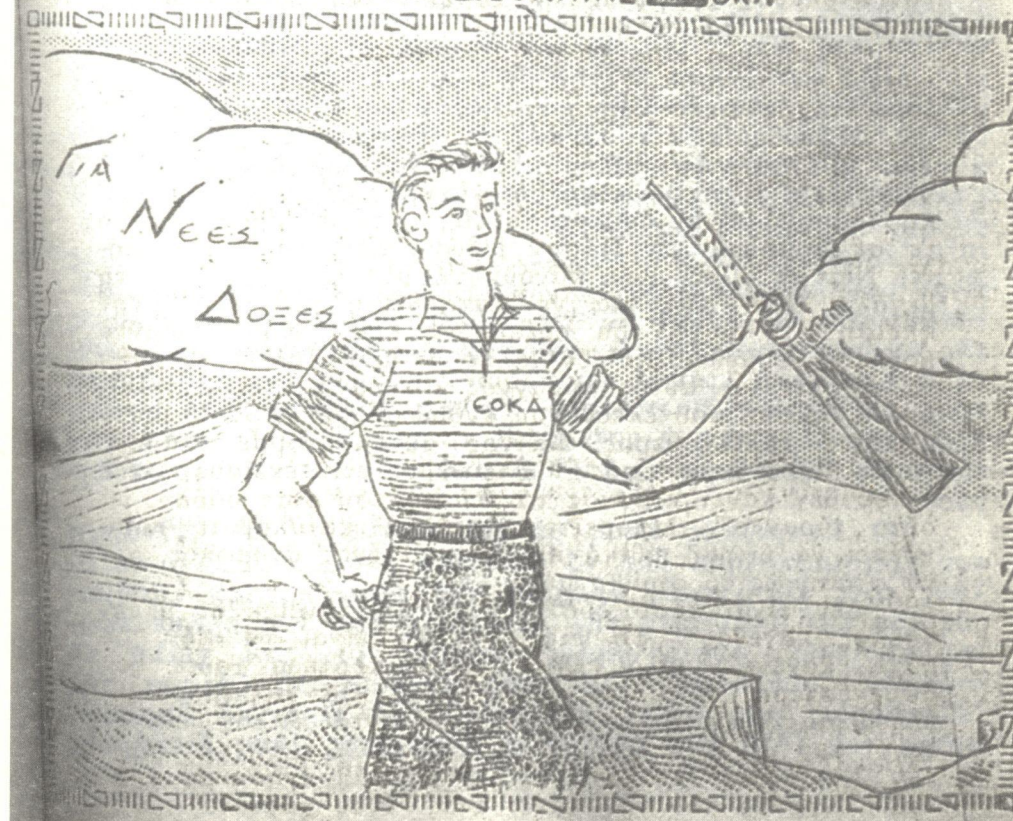

13
 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
 1958

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ

ΑΛΚΙΜΟΥ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΕΟΚΑ

Παθητική αντίστασις

Ὁ ἀγώνας μας δὲν διεξάγεται μόνο μὲ τὸ ὄπλο. Δὲν πολεμοῦν τὸν κατακτητὴ μόνο τὰ ἀνδρειωμένα παλληκάρια τῆς ΕΟΚΑ μὲ τὸ πολυβόλο, τὶς νάρκες καὶ τὶς βόμβες. Τὸν ἀπαίσιο τύραννο πολεμᾷ ὁλόκληρος ὁ Κυπριακὸς λαὸς ἀπὸ τὸ παιδί μέχρι τὸ γέροντα. Δὲν τὸν πολεμᾷ βέβαια μὲ τὸ ὄπλο, τὸν κτυπᾷ μὲ τὴν ψυχὴ του, μὲ τὴν ἀλύγιστη θέλησὶ του νὰ μὴ συνεργασθῇ μαζί του, μὲ τὴν στερεὰ πίστι του νὰ ζήσει ἐλεύθερος, τὸν πολεμᾷ μὲ τὸ ἀδάμαστο ὄπλο τῆς Παθητικῆς Ἀντιστάσεως.

Τὶ εἶναι ὅμως ἡ Παθητικὴ Ἀντίστασις; Εἶναι μορφὴ ἀγώνος ποὺ ἐκδηλώνεται ὅχι μὲ θετικὰς ἐνέργειες, ὅπως π.χ. κάνετε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ μὲ ἄρνησι, π.χ. μὴν αγοράζετε αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, μὴ συναναστρέφεσθε μὲ τὸν ἐχθρὸ. Εἶναι κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ ἡ ἀπόφασι τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ νὰ ὑποστῇ κάθε εἶδους θυσίαν, εἴτε σὲ περιουσία, εἴτε σὲ ἀγαπημένα πρόσωπα, γιὰ τὴν Πατρίδα.

Εἶναι τὸ ὄπλο ποὺ μ' αὐτὸ γενικεύεται ὁ ἀγώνας σ' ὅλες τὶς τάξεις τοῦ λαοῦ, σ' ὅλες τὶς ἡλικίες καὶ ἐνθουσιασμένος καὶ ποτισμένος ἀπὸ τὶς ἱερὰς ἀρχὰς τῆς Π.Α., μὲ ἀκμαῖο τὸ μαχητικὸ φρόνημα, πιστεύει σύσσωμος ὁ λαὸς στὸ Δίκαιο, σπὴν Ἐπιτυχία καὶ σπὴ Νίκη.

Εἶναι τὸ ὄπλο, ποὺ, ὅπως ἐφαρμόσθηκε στὸν τόπο μας καὶ ὡς μορφὴ οἰκονομικοῦ πολέμου, ἐπέφερε καὶ ἐπιφέρει καθημερινὰ οἰκονομικὰ καὶ ὑλικά πλήγματα στὸν κατακτητὴ.

Εἶναι τὸ ὄπλο, ποὺ δημιουργεῖ ἐξάρθρωσι τῆς κρατικῆς μηχανῆς μὲ τὴν ἄρνησι οἰουδήποτε «νὰ συνεργασθῇ» μὲ τὰ κυβερνητικὰ ὄργανα.

Εἶναι ἡ μορφὴ τοῦ ἀγώνα, ποὺ τὴν ἀγκάλιασε μ' ὅλη τὴ θερμὴ τῆς ψυχῆς του ὁ Κυπριακὸς λαὸς καὶ τὴν ἔκαμε κτῆμα του καὶ σκοπὸ τῆς ζωῆς του.

Εἶδες μὲ πόσο ἐνθουσιασμὸ στήθηκεν ὁ Κυπριακὸς ἀργαλειὸς σπὴν ἡρώϊκὴ μας ὕπαιθρο. Παρακολούθησες μὲ πόσο πείσμα οἱ κοπέλλες ντύθηκαν μὲ τὰ Κυπριακὰ ὑφάσματα καὶ φόρεσαν τὰ Κυπριακὰ παπούτσια. Πρόσεξες μὲ πόσο φανατισμὸ ὁλόκληρος ὁ Κυπριακὸς λαὸς ἀπεκήρυξε κάθε τι τὸ ἀγγλικὸ.

Σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα ἔδωσες καὶ σὺ τὸ παρὸν σου Κυπρίοπουλο. Ἡ Πατρίδα σὲ καλεῖ νὰ τὸν συνεχίσῃς. Σοῦ παρουσιάζονται καὶ θὰ σοῦ παρουσιαστοῦν τόσες εὐκαιρίες. Οἱ μέρες ποὺ ἔρχονται, οἱ Ἅγιες μέρες, θὰ σοῦ δώσουν πολλὰς εὐκαιρίες. Κάτι θὰ προσφέρῃς σὲ ἀγαπημένα σου πρόσωπα. Πρόσεξε· ὅσο μικρὸ κι ἂν εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ δώσῃς, πρόσεξε νὰ εἶναι Κυπριακὸ ἢ Ἑλληνικὸ.

Καὶ ἀκριβῶς μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα παρακάλεσε καὶ τοὺς γονεῖς σου, ἐκεῖνο ποὺ θὰ σοῦ δώσουν νὰ ἔχῃ τὴν σφραγίδα τῆς Κύπρου μας. Θὰ νοιώσῃς τότε μιὰ ἀπέραντη εὐχαρίστησι. Τὴν εὐχαρίστησι ποὺ φέρνει ἡ ἐκπλήρωσι τοῦ ὑψηλοτέρου καθήκοντος, τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Πατρίδα.

Σάλπισμα

Στ' ἄρματα ὀρθοὶ κι ἀλύγιστοι τῶν ἀκριτῶν ἀγγόνια
Κυπριώτικη ἰαχὴ.
Τοῦ Διγενῆ τὸ κάλεσμα στὰ μαρμαρένια ἀλώνια
τ' ἀνίκητο ἀντηχεῖ.

Φωτὰ πολέμου ἡ Λευτεριά γεμίζει τὸν ἀγέρα
σὲ κάμπους καὶ βουνὰ.
Πεπέται ἡ λεβεντογενιὰ στὴ φτερωμένη μέρα
π' ἀθάνατη ξυπνᾷ.

Πέτρα καὶ σίδερο, φωτὰ στὸν τύραννο! Φουντώνει
ὁ ἀδάμαστος σκοπὸς.
Ἡ λεβεντιὰ τὸν θάνατο πατὰ καὶ τὴν ἀγχόνῃ
καὶ χαιρετᾷ τὸ φῶς.

Φωνὴ τοῦ θρύλου ὁ Διγενῆς στὸ κάλεσμα προστάζει
τὴ σκλαβωμένη γῆ.
Ἡ Λευτεριά, ἡ Λευτεριά δροσόλουστη χαράζει
σὲ νέαν ἀνατολὴ.

(«ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ», Τεύχος 14, σσ. 14-15)

Ἐλευθερία

Τὶ νὰ σημαίνει Λευτεριά;
Εἶν' ἡ ψυχὴ στὸ σῶμα
εἶν' ἡ ζωὴ στὸν ἄνθρωπο
εἶν' ἡ φωνὴ ἀκόμα.

Εἶν' κάτι ποὺ γεννήθηκε
μὲ αἷμα καὶ ἰδρῶτα
στὴ χώρα ποὺ ἐσκόρπισε
σ' ὅλη τὴ γῆ τὰ φῶτα.

Εἶναι αὐτὸ ποὺ προσπαθοῦν
οἱ Ἄγγλοι μὲ φοβέρα
ἀπὸ τοῦ Κύπριου τὴν ψυχὴ
νὰ σβήσουνε μιὰ μέρα.

Μὰ ξέχασαν τὸ αἷμα του
καὶ τὴν καταγωγὴν του.
Ὁ Ἕλληνα σκλάβος κι ἂν πιαστῇ
ζῇ Ἐλεύθερα ἡ ψυχὴ του.

Εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ἔπεςες,
ἥρωα μας, μιὰ μέρα
ποὺ πολέμοῦσες γιὰ νὰ δῇς
τὴν Κύπρον Ἐλεθέραν.

(«ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ», Τεύχος 14, σ. 15)

Εἰς τοὺς μάρτυρας τοῦ ἀγῶνος

ὦ! τῆς Κύπρου νεκροὶ τιμημένοι!
Τὴν ἀγίαν σας μνήμη τιμῶ
κι ἡ φτωχὴ μου ἡ μοῦσα θλιμμένη
ἓνα δάκρυ σᾶς χύνει θερμό.

Μὲ τὸ θεῖο καὶ ἅγιο σας αἷμα
τιμημένοι, ἀνδρεῖοι νεκροὶ,
στὴν Πατρίδα ἐβάλατε στέμμα
καὶ στὸ Ἕθνος κορώνα χρυσῇ.

Ἡ Πατρίς μας εὐγνώμων σᾶς βάνει,
ἀντρεωμένα τῆς Κύπρου παιδιὰ,
στὸ κεφάλι ἀπὸ δάφνη στεφάνι
καὶ τὸ μνῆμα φιλεῖ Λευτεριά.

Κοιμηθῆτε, ἀδελφία σφαγμένα,
κοιμηθῆτε μὲ ὕπνο γλυκὺ,
τῆς Πατρίδας παιδιὰ τιμημένα
εἰς τῆς Κύπρου τὴν ἅγια τὴ γῆ.

(«ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ», Τεύχος 12, σ. 15)

Ἐσεῖς ποὺ φύγατε

Ἐσεῖς τὸ σπόρο ἐσπείρατε
κι ἐμεῖς οἱ θεριστάδες
ἀπὸ τὰ στάχυα τὰ ψηλὰ,
τὰ στάχυα τῆς ἰδέας

ἀντλοῦμε τὸν καρπὸ.
Κι εἶν' ὁ καρπὸς ἀτίμητος
γιατὶ τὸν ἔχει θρέψει
τὸ αἷμα σας ποὺ χύθηκε
γιὰ νὰ τὸν θεμελιώσῃ,
τὸ αἷμα τῆς καρδιάς.

Κι ἐσεῖς σκιὲς πολὺ γνωστὲς
παλινὲς μαζί καὶ νέες
π' ἀνοίξατε τὰ ἡλύσια
ξανὰ μόνο γιὰ σᾶς
πέστε σὲ μᾶς ποὺ μείναμε.

Πέστε: ὁ καιρὸς σιμώνει
ποὺ ὅλα θεὲ νὰ λάμπουνε
μὲ λάμψι λευτεριάς.
Οἱ ἀλυσίδες θὰ λυθοῦν,
τὰ σίδερα θὰ πέσουνε.

Θ' ἀνέβῃ στὸν αἰθέρα
ἡ νίκη ἡ φωτερὴ
καὶ θεὲ νὰ σπκωθοῦνε
γιὰ νὰ τὴ χαιρετίσουνε
οἱ γέροι ἀρματωλοὶ.

(«ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ», Τεύχος 11, σ. 10)

Πιστοὶ στοὺς προγόνους

Οἱ ψυχὲς τῶν Προγόνων μᾶς κράζουν
ἡ Λευτεριά δὲν ἀποκτᾶται μὲ ψέμα
τότε μόνο βλαστὰ καὶ φουντώνει
σὰν ποτίσης τὶς ρίζες τῆς μὲ αἷμα.

Ἐμεῖς πιστοὶ στὰ προστάγματα ἐκείνων
πάντα κι ὅλο μπροστὰ προχωροῦμε
ὡς ἐκεῖ ποὺ προσμένει ἡ Νίκη
ὡς ἐκεῖ ποὺ τὸ τέρμα θὰ βροῦμε.

Εἴμαστε τοῦ Λεωνίδα οἱ τριακόσιοι
τοῦ Θρυλικοῦ τοῦ Διγενῆ ὁ στρατὸς
ποὺ Λευτεριά θεὲ νὰ φέρωμε στὴν Κύπρο
δὲν μᾶς τρομάζει τοῦ ἐχθροῦ ὁ ἀριθμὸς.

Μὲ τὰ κορμιὰ μας θὰ κτίσωμε ἀψίδα
ἢ Λευτεριὰ τὴ Δόξα τῆς νὰ στήσι
γιὰ νὰ μείνῃ αἰώνια κοντά μας
σὸ νηοὶ μας γιὰ πάντα νὰ ζήσι.

(«ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ», Τεύχος 17, σ.16)

Ὁ Διγενῆς

Ἦσουν ἀ θρύλος ἑνὸς ἥρωα τρανοῦ
ποῦ ζοῦσε μοναχὰ στὰ παραμύθια.
Ἦσουν ὁ ἥρωας μύθου πρωτινοῦ
ξανὰ ποιὸς νάξερε πὼς θάβγαινε στ' ἀλήθεια;

Ζοῦσε μονάχος λέει ὁ μύθος, Διγενῆ,
μὲ τὴν ἀσπίδα σου μαζί καὶ μὲ τὸ δόρυ
καὶ νὰ ποῦ βγῆκε ἡ ἱστορία ἀληθινὴ
πάνω στῆς Κύπρου τὰ λαγκάδια καὶ τὰ ὄρη.

Ἦσουν κάποια ἱστορία πρωτινὴ
ποῦ λέγαν οἱ γιαιγάδες μὲ τὴ ρόκα
μὰ τώρα ζῆς καὶ βασιλεύεις, Διγενῆ,
μέσα στῆς Κύπρου τὴν ἀδούλωτη ΕΟΚΑ.

(«ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ», Τεύχος 12, σ.12)

Ὁ Διγενῆς με τὴν ἀντάρτικη ομάδα του στα βουνά του Κύκκου
Φωτό: Μίχης Φυρῖλλας, ἀντάρτης τῆς ΕΟΚΑ

ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τοῦ 1955-59 γιὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῆς Κύπρου ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ ζυγὸ, οἱ ἀποικιοκράτες κατασκεύασαν στὶς Κεντρικὲς Φυλακὲς τῆς Λευκωσίας ἕνα μικρὸ κοιμητήριον ποῦ ἔμεινε στὴν ἱστορίαν μετὰ τὴν ονομασίαν «Φυλακισμένα Μνήματα». Εἶναι ἕνας στενὸς χώρος δίπλα ἀπὸ τὰ κεθιά τῶν μελλοθανάτων καὶ τὴν ἀγκώνη, περιτριγυρισμένος ἀπὸ ψηλοὺς τοίχους με τεμάχια γυαλίων στὸ πάνω μέρος τους. Ἐδῶ ἀποφασίστηκε, ἐπὶ Κυβερνήτη Τζων Χάρντιγκ, νὰ θάβουν τοὺς ἀπαγχονιζόμενους καθὼς καὶ ηγετικές μορφές τῆς Ἐθνικῆς Ὀργάνωσης Κυπρίων Ἀγωνιστῶν (ΕΟΚΑ) ποὺ σκοτώνονταν σὲ μάχες, γιὰ νὰ μὴ μετατρέπονται οἱ κηδεῖες τους σὲ μαζικὰ συλλογικὰ καὶ μαχητικὰ διαδηλώσεις.

Στὰ Φυλακισμένα Μνήματα εἶναι θαμμένοι δεκατρεῖς ἡρώες-μάρτυρες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἐννιά ἐκτελέστηκαν με ἀπαγχονισμό στὶς Κεντρικὲς Φυλακὲς τῆς Λευκωσίας, τρεῖς ἔπεσαν στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ ἕνας πέθανε σὲ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο, μετὰ τὸν τραυματισμὸ τοῦ σὲ μάχη. Τὸ μοναδικὸ τοῦς ἐγκλήμα ἦταν ἡ ἀγῶνι τους γιὰ τὴν εἰλευθερία.

Οἱ ἡρώες-μάρτυρες τῆς ἀγκῶνης, παρὰ τὰ φρικτὰ καὶ ἀπάνθρωπα σωματικὰ καὶ ψυχικὰ μαρτύρια ἀπὸ τὴν ὥρην τῆς σύλληψης μέχρι τὴν ὥρην τῆς ἐκτέλεσης, δὲ ἠύγισαν. Με ἀκμαίον τὸ θηϊκὸ καὶ ἀκλόνητὴ τὴν πίστη ἀντιμετώπιζαν κάθε μέραν τὴν μεγάλην τοὺς δοκιμασίαν. Κι ὅταν ἔφτασε ἡ πρὸς κρίσιν ὥρην, βάδισαν πρὸς τὴν ἀγκῶνιν εὐθυτενεῖς καὶ ἀγέρωχοι, ψάλλοντες θρησκευτικὰ ᾄσματα καὶ τὸν Ἐθνικὸ Ὕμνον, ἐνῶ ἄλλοι κρατοῦμενοι ἀγωνιστὲς τοὺς ἐνθάρρυναν με πατριωτικὰ συνθήματα καὶ τραγούδια.

Ἡ κηδεῖα γινόταν ἀμέσως μετὰ τὸν ἀπαγχονισμό. Μοναδικὴ παρουσία ἐκεῖνῃ τοῦ ἱερέα τῶν φυλακῶν ποῦ ἐψάλλε τὴν νεκρώσιμην ἀκολουθίαν ἐξω ἀπὸ τὴν κλειστήν εἰσοδὸν τοῦ κοιμητηρίου. Ὑστερὰ οἱ ἄγγελοι τοὺς ἐθάβαν, χωρὶς νὰ παρευρίσκεται κανένας Ἐλληνοκύπριος, οὔτε μάνα, οὔτε πατέρας. Οἱ γονεῖς προσκύνησαν τοὺς τάφους τῶν παιδιῶν τους μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα.

Οἱ ἐννιά ἀπαγχονισθέντες, ὅσοι τοὺς νέον ἡλικίας 19-24 ἐτῶν, εἶναι μετὰ τὴν σειρὰ ποὺ ἐκτελέστηκαν:

Μιχαήλ Καραοηδῆς } Ἀπαγχονίστηκαν μαζί στις 10.5.1956
Ἀνδρέας Δημητρίου }

Ἰάκωβος Πατάτσος }
Ἀνδρέας Ζάκος } Ἀπαγχονίστηκαν μαζί στις 9.8.1956
Χαρίλαος Μιχαήλ }

Μιχαήλ Κουτσόφτας }
Στέλιος Μαυρομμάτης } Ἀπαγχονίστηκαν μαζί στις 21.9.1956
Ἀνδρέας Παναγιώτης }

Ευαγόρας Παλληκαρίδης
Ἀπαγχονίστηκε στις 14.3.1957

Στὰ Φυλακισμένα Μνήματα ἀναπαύονται ἀκόμα τέσσερα παλικάρια τῆς ΕΟΚΑ, ποὺ μετὰ τὴν ἡρωικήν τους δράσιν ἐξέπληξαν καὶ αὐτοὺς τοὺς κατακτητὲς. Οἱ ἄγγελοι ἀρνῆθηκαν νὰ δώσουν τὶς σορούς τῶν ἡρώων στὶς οἰκογένειές τους, φοβούμενοι τὶς λαϊκὲς ἐκδηλώσεις κατὰ τὴν κηδεῖαν τους. Τοὺς ἐθάψαν στὸ κοιμητήριον τῶν φυλακῶν, ὅπως τοὺς ἥρωες τῆς ἀγκῶνης.

Οἱ τέσσερις ἥρωες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Μάρκος Δράκος
Γρηγόρης Αὐξεντίου
Στυλιανὸς Λένας
Κυριάκος Μάτσης

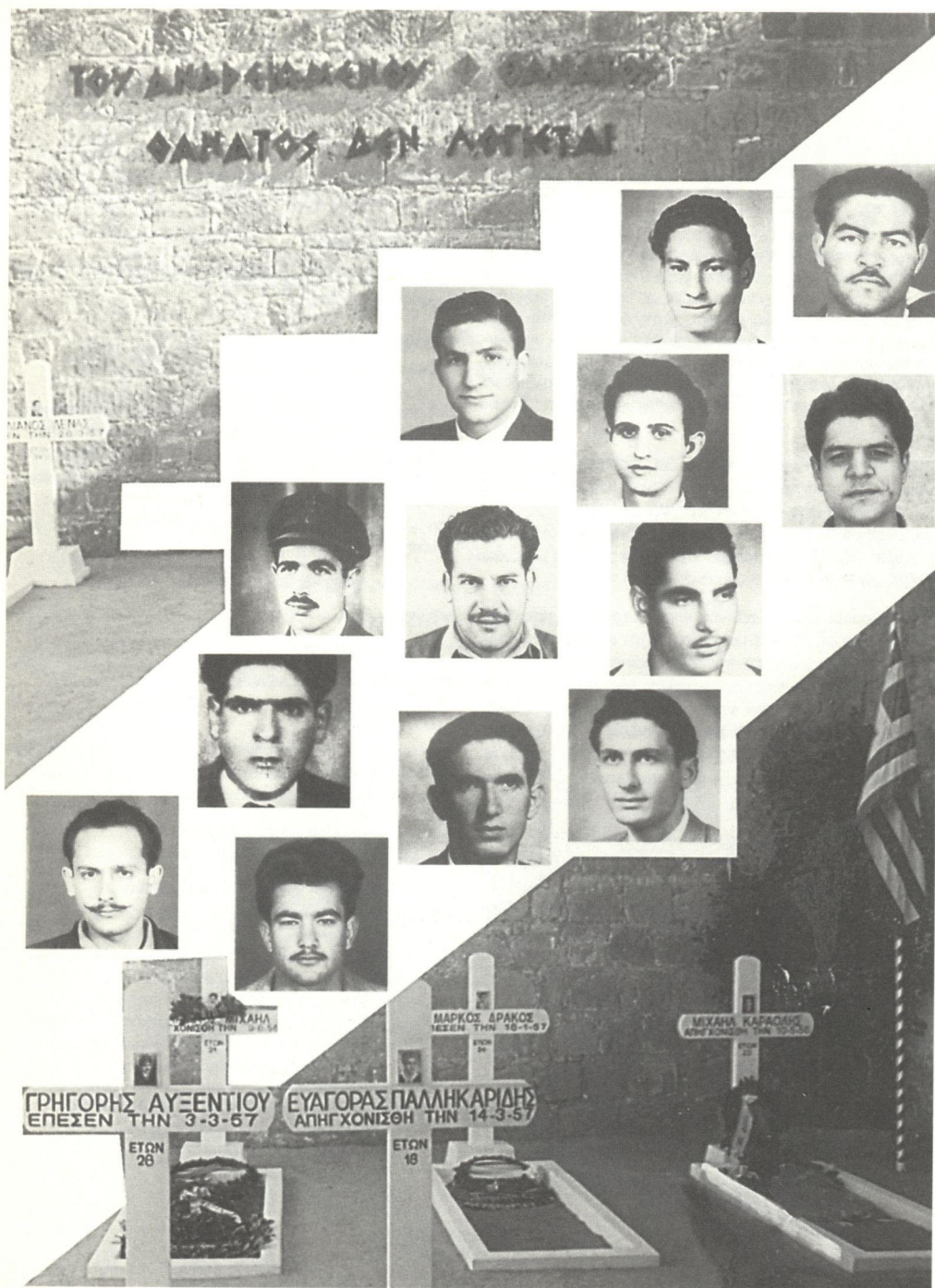
Σὲ τέσσερις τάφους τοῦ κοιμητηρίου τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν οἱ ἄγγελοι ἐθάψαν οκτὼ νεκρούς γιὰ ἐξοικονόμηση χώρου. Στὸν ἴδιον τάφον βρίσκονται ἀνὰ δύο οἱ:

Ἀνδρέας Δημητρίου καὶ Στυλιανὸς Λένας
Ἀνδρέας Ζάκος καὶ Κυριάκος Μάτσης
Ἀνδρέας Παναγιώτης καὶ Μιχαήλ Κουτσόφτας
Γρηγόρης Αὐξεντίου καὶ Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα τὰ Φυλακισμένα Μνήματα ἐγέναν τόπος ἱεροῦ προσκυνηματος, μνημεῖο ἡρωισμοῦ καὶ ἀντίστασης κατὰ τὴν δυνάμειν τῆς βίας καὶ τῆς τρομοκρατίας, νάος ἱερὸς τῆς εἰλευθερίας θεμελιωμένος στὰ κόκκαλα τῶν ἀθανάτων παλικαριῶν τῆς ΕΟΚΑ. Τὴν ἀθανασία τοὺς δηλώνει ἐπιγραφή στὸν τοῖχον τοῦ βάθους τοῦ κοιμητηρίου:

"Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος, θάνατος δὲ ροιγέται".

Φωτογραφία κειμένη ἀπὸ τὸ τετράπτυχον μετὰ τὸν τίτλον «Φυλακισμένα Μνήματα», ἐκδοσὴ ΣΙΜΑΕ.

Τα Φυλακισμένα Μνήματα στη Λευκωσία. Στις φωτογραφίες εικονίζονται οι εννέα απαγχονισθέντες και οι άλλοι τέσσερις ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ, που βρίσκονται θαμμένοι στα Φυλακισμένα Μνήματα.
Σύνθεση: Στέλιος Χατζηνικολάου, καθηγητής Τέχνης Έκδοση ΣΙΜΑΕ

Ε΄ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ

Μιχαλάκης Καραολής

Απαγχονίστηκε στις 10.5.1956

Επιστολή στον αδελφό του, ήμερ. 8 Μαΐου 1956

«Αγαπητέ μου Άνδρέα,

Χαίρε. Έπληρα τὰ συγκινητικά γράμματά σου τῆς 1ης καὶ τῆς 3ης Μαΐου καὶ ἐχάρηκα πολὺ πὺν εἶδα νὰ μοῦ γράφης ὅτι ἄρχισες νὰ βλέπης τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ μιᾶς ἄλλης σκοπιᾶς καὶ ὅτι ἀνεκάλυψες μιὰν γλυκειὰν καὶ θεϊκὴν δύναμιν νὰ σὲ τραβᾷ καὶ νὰ σὲ δένη πρὸς τὰ θαυμαστὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ σὲ σπρώχνει πρὸς τὸν δρόμον Του. Εἶθε ὁ Πανάγαθος νὰ δώσῃ νὰ μὴν παρεκκλίνῃς ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦτον, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ στενὸς καὶ δύσβατος, εἶναι ἐν τούτοις ὁ μόνος πὺν ὁδηγεῖ εἰς τὴν αἰωνίαν μακαριότητα.

Εἶμαι, ἀγαπητέ μου ἀδελφέ, πολὺ στενοχωρημένος πὺν θὰ σὲ λυπήσω μὲ τὰ νέα μου, ἀλλὰ ἀφοῦ ὁ Θεὸς μοῦ ἐπεφύλαξε τὸ πικρὸν τοῦτο ποτήριον «οὐ μὴ πῶ αὐτὸ»; Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Παντοδύναμου. Τὸ Ἐκτελεστικὸν Συμβούλιον ἀπεφάσισεν ὅτι θὰ ἐκτελεσθῶ. Μὲ πληροφόρησε ψὲς ὁ κ. Ἀἰζὼνς διὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου καὶ ἡ ἐκτέλεσις ὠρίσθη διὰ τὴν Πέμπτην (10.5.1956). Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ ἐπηρεάζει καὶ τὸν Δημητρίον. Εἶναι δὲ πολὺν βραχεῖα ἡ διορία πὺν μᾶς ἀφήνει. Ἐὰν δὲ ὁ Παντοκράτωρ Κύριος δὲν ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του, τότε τὴν ἐρχομένην Πέμπτην τὴν αὐγὴν θὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὸ φονικὸν ἱκρίωμα διὰ νὰ ὑποστοῦμεν τὸ μαρτύριον πὺν ἀπὸ τόσους μῆνες δολίως ἐμελέτησαν ἄνδρες ἄδικοι καὶ πονηρότατοι παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁ Θεὸς ὅμως «ὁ ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας» ἄς ἀποδώσῃ «ἐκάστω κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ».

Ἐν ὄψει τῆς τροπῆς αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἐζήτησα νὰ σοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἔλθῃς εἰς τὰς Φυλακὰς νὰ μὲ ἐπισκεφθῇς καὶ μοῦ τὸ ἀρνήθησαν. Ἐπίσης ἀρνήθησαν νὰ ἐπιτρέψουν εἰς θεῖους, θείας καὶ πρῶτα ἐξάδελφα νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν. Ἐὰν θελήσῃ ὁ Κύριος νὰ ἐκτελεσθῶ καὶ δὲν μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ σὲ ἰδῶ καὶ νὰ σ' ἀποχαιρετήσω καὶ σένα καὶ τοὺς ἄλλους στενοὺς συγγενεῖς, αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ συμπλήρωσις τῆς μεγάλης ἀδικίας πὺν κάμνουν σὲ μένα καὶ στὴν οἰκογένειά μου, ἡ ὁποία (ἀδικία) θὰ τοὺς εἶναι εἰς αἰωνίαν καταφρόνησιν, αἰώνιον αἶσχος καὶ αἰώνιον στίγμα εἰς τὴν οὕτω καλουμένην δικαιοσύνην των.

Σήμερα τὸ πρωὶ ἦλθαν νὰ μὲ ἐπισκεφθοῦν ἡ μητέρα μας, ἡ Μαρούλα καὶ ἡ Νίκη. Ἦταν ὅλως διόλου ἀνίδεες διὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ ἐνταθέντα μέτρα ἀσφαλείας τοὺς ἔφεραν πολλὴν πικρίαν, ἄρχισαν νὰ μοῦ φωνάζουν συγκινητικὰ «νὰ μὴν φοβοῦμαι» κλπ. Ἐγὼ δὲ νομίσας, ὅτι εἶχαν προηγουμένως εἰδοποιηθῇ ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας διὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν (διότι ὑπεσχέθη προη-

γουμενως ὁ κ. Αἰῶνας νὰ τοὺς εἰδοποιήσῃ), ὅταν ἦλθαν κοντὰ μου τοὺς ἐμίλησα καθαρά. Δὲν περιγράφεται δὲ ἡ σκηνὴ τῆς φρίκης, τοῦ πόνου, τοῦ σπαραγμοῦ καὶ τῆς ἀπογνώσεως πὺν ἐπηκολούθησε. Τὰ φτωχὰ καὶ ἀδύναμα πλάσματα μὲ γοερὲς κραυγὰς ἐθρήνον καὶ ἐκτυπῶντο καὶ καθὼς ἦσαν ἄσπρες σὰν τὸ πανὶ καὶ ἐλιποθυμοῦσαν κάθε λίγο, μοῦ ἐπαρουσίαζαν ἓνα σπαραξικάρδιο θέαμα πὺν δὲν μπόρεσα νὰ κρατήσω τὴν συγκίνησιν καὶ τὰ δάκρυά μου.

Θλίβομαι, ἀγαπητέ μου ἀδελφούλη, θλίβομαι ἀφάνταστα ὅχι διὰ τὸν δικὸν μου τὸν χαμὸ, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀβάστακτο πόνο πὺν θὰ φορτώσῃ ἡ ἐκτέλεσίς μου εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γεροντικὸν ὄμους τῶν γονέων μου καὶ τοὺς ὄμους τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων μου προσφιλῶν συγγενῶν. Θλίβομαι διότι, ἐνῶ ἤλπιζον νὰ γίνω τὸ στήριγμα καὶ ὁ προστάτης εἰς τὰς ἀγαπημένες μου ἀδελφές καὶ νὰ ξεκουράσω μὴ μέρῃ τοὺς πολυμόχθους μου προσφιλεστάτους γονεῖς, ἔρχεται τὸ ἄδικον χέρι τῆς οὕτω καλουμένης δικαιοσύνης νὰ μὲ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὰ πρόσωπα πὺν ἐστήριζαν σὲ μένα τόσες ἐλπίδες, ἀκριβῶς εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐκαρποφοροῦσαν οἱ ἐλπίδες των. Θλίβομαι ἀκόμα, καλὲ μου Ἀνδρέα, διότι οἱ εὐγενεῖς σου θυσιῖς γιὰ μένα δὲν ἐκαρποφόρησαν, ἐστερήθησαν δηλαδὴ τῆς εὐκαιρίας νὰ καρποφορήσουν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους λυποῦμαι πρᾶγματι τόσο πολλὸν, καὶ ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου τί νὰ λυπηθῶ; «Ὁν Θεοὶ φιλοῦσι νέος ἀποθνήσκει» ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Ἐλπίζω νὰ μὲ καταλαμβαίνῃς καὶ νὰ μὴ λυπᾶσαι γιὰ μένα ἀλλὰ νὰ δίνῃς θάρρος καὶ παρηγοριὰ εἰς τοὺς ὀλιγοψύχους ἐκείνους συγγενεῖς καὶ εἰδικὰ εἰς τὴν φτωχὴν μας τὴν μάνα καὶ τὸν πατέρα, πὺν ὁ πόνος καὶ ὁ σπαραγμὸς ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ μεγάλας συνεπειὰς εἰς τὴν ὑγείαν των. Παρηγόρησέ τους, χρυσέ μου Ἀνδρέα, δίνε τους θάρρος καὶ προσπάθησε νὰ τοὺς κάμῃς νὰ ἐννοήσουν μὲ ποῖον γαλήνιον τρόπον καὶ ποῖαν στωϊκὴν ἀνεκτικότητα ἀντιμετώπισα ὥς τώρα ὅλα τὰ κακὰ καὶ θὰ τὰ ἀντιμετωπίσω καὶ εἰς τὸ μέλλον. Δὲν πρέπει νὰ κλαίουν ἐκεῖνοι γιὰ μένα κι ἐγὼ γι' αὐτοὺς. Ἐὰν μὲ νοιώθουν καὶ καταλαμβάνουν τὴν ψυχικὴν μου ἡρεμίαν τότε θὰ πρέπει νὰ παύσουν νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ σπαράζουν. Καὶ ἂν παύσουν, ἂν κατανικήσουν τὸν πόνον των καὶ τὰ δεχθοῦν ὅλα μὲ τὸ μέτωπο περήφανα σηκωμένο ψηλά, αὐτὸ θὰ εἶναι γιὰ μένα μὴ ἀπέραντος ὑστάτη εὐχαρίστησις. Ὅσο γιὰ σένα, δὲν πιστεύω νὰ χρειάζεται νὰ σοῦ πῶ τὰ ἴδια πράγματα, οὔτε καὶ νὰ σοῦ συστήσω νὰ προσέχῃς καὶ νὰ αὐτοσυγκρατῇσαι (ξέρεις μόνος σου ὅτι εὗρίσκεσαι σὲ στρατόπεδο) καὶ δὲν θέλω ἄλλα κακὰ νὰ βροῦν κανένα ἀπὸ σὰς.

Καὶ τώρα, χρυσέ μου ἀδελφὲ, δὲν ἔχω παρὰ νὰ σὲ σφίξω στὴν «νοερὴν μου ἀγκαλιά» γιὰ νὰ σοῦ δώσω τὰ γλυκὰ μου φιλία τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τὰ ὁποῖα μοῦ ἀποστερεῖ ἡ ἀκαρδὸς χεὶρ τῆς ἐξουσίας καὶ νὰ σοῦ μεταδώσω ἀπὸ μακριὰ τοὺς παλμούς τῆς ἀγάπης, τῆς λατρείας καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης πὺν ἡ καρδιά μου σοῦ στέλλει μαζί μὲ τὰς πύθ θερμὰς εὐχὰς τῆς διὰ τὴν καλυτέραν τύχην, τὴν μεγαλυτέραν εὐτυχίαν καὶ τὴν πληρεστέραν ἐκπλήρωσιν καὶ ἀπόλαυσιν κάθε πόθου καὶ ἰδανικοῦ.

Χαῖρε, γλυκὲ μου Ἀνδρέα, καὶ ὁ Θεὸς ἂς εἶναι πάντοτε μαζί σου.

Σὲ φιλῶ καὶ πάλι
Μιχαλάκης».

Ἀνδρέας Δημητρίου

Ἀπαγχονίστηκε στὶς 10.5.1956

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Διευθυντὴ τῶν Φυλακῶν, ἡμερ. 26.3.1956

Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Δημητρίου στὸ δικαστήριον ἦταν αὐτὰ: «Λυποῦμαι πὺν δὲν θὰ δῶ τὴν Κύπρο μας ἐλεύθερη. Ὅμως δὲν μὲ φοβίζει ὁ θάνατος, γιὰτὶ ἡ ζωὴ εἶναι περιττὴ μέσα στὴν σκλαβιά. Γεῖά σας».

Ὁ Δημητρίου σὲ ἓνα του γράμμα γράφει (26.3.1956) πρὸς τὸν διευθυντὴ τῶν Φυλακῶν:

«Διὰ τρίτην φορὰν ἔρχομαι διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ σὰς πληροφορήσω ὅτι αἱ ἀνησυχίαι ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν ἐσυνεχίστηκαν καὶ ψὲς διὰ πολλοστὴν φορὰν, ἀλλὰ ἔτι περισσότερες καὶ χειρότερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες, καὶ αὐτὸ διότι ὑποστηρίζονται συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ λοχιῶν.

Εἶναι ἀλήθεια λυπηρὸν ἐκ μέρους Ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν νὰ ὑποβιάζουν σὲ τόσο χαμηλὸν ἐπίπεδον τὸν ἀγγλικὸν πολιτισμὸν διὰ νὰ ὑποβάλλουν εἰς τόσες ταιπωρίες τὴν ζωὴν ἐνὸς μελλοθανάτου, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ περάσῃ τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς ζωῆς μὲ ἡρεμίαν καὶ γαλήνην. Διότι, δὲν ὑπάρχει ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ἐκ μέρους μου ὅτι αὐτὸ γίνεται μὲ προμελετημένον πρόγραμμα διὰ νὰ μοῦ καταστήσουν τὴν ζωὴν μου ἀνυπόφορον καὶ ἀμφιβάλλω ἐπίσης ἐὰν ὑπάρχῃ κανένας διεθνὴς ἢ στρατιωτικὸς νόμος πὺν νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὸ τὸ πρόγραμμα. Καὶ τώρα ἔρχομαι εἰς τὰς παράλογες καὶ παράνομες ἐνοχλήσεις τὰς ὁποῖες ὑπομένομεν ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θορυβῶδες περπάτημα τὸ ὁποῖον κάνουν, ὅταν κουρασθοῦν συνεχίζουν νὰ κτυποῦν τὰ ὅπλα τους στὸ πάτωμα καὶ στὶς πόρτες τῶν κελλίων μας καὶ νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ μᾶς βρίζουν τραγουδιστὰ ὥς ἐξῆς: «γύρω ἐδῶ στὴν γωνιά ἓνα σχοινὶ μᾶς περιμένει καὶ τί ὁμορφοὶ πὺν θὰ εἴμαστε μὲ ἓνα σχοινὶ στὸ λαιμὸ» καὶ διάφορες ἄλλες ὕβρεις.

Σὰς γράφω αὐτὰ διὰ νὰ πάρετε καὶ ἐσεῖς μία ἰδέα καὶ νὰ ἀσκήσετε ὅλην σας τὴν ἐπιρροὴν ἡ ὁποία ὅπως νομίζω μπορεῖ νὰ σταματήσῃ ὅλες αὐτὲς τὰς παρὰ νόμον, διὰ νὰ μὴν ὑποστῇ ὅλα τὰ οἰκτρὰ ἐπακόλουθα ὁ ἀγγλικὸς πολιτισμὸς ἐν περιπτώσει πὺν θὰ καλεσθῇ δικηγόρος».

Ἀνδρέας Ζάκος

Ἀπαγχονίστηκε στὶς 9.8.1956

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν του, ἡμερ. 8.8.1956

«Ἀγαπητὲ ἀδελφὲ,

Ὅταν θὰ πάρῃς τὸ γράμμα μου αὐτὸ θὰ ἔχω φύγει γιὰ πάντα. (Ὑπάρχει κανεὶς πὺν θὰ μείνῃ;)

Ἡ ὥρα τοῦ θανάτου πλησιάζει μὰ στήν ψυχὴ μας φωληάζει ἡ ἡρεμία. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀκοῦμε τὴν Ἡρωϊκὴ Συμφωνία τοῦ Μπεττόβεν. Στὴ θέση ποὺ βρισκόμαστε τώρα οὔτε μὲ τὸ μικροσκόπιο δὲν μπορούμε ν' ἀνακαλύψουμε, ποῦ ὑπάρχει τραγωδία στὸ θάνατο. Τότε μόνο θὰ αἰσθανόμουν νὰ λύπη, ἂν ἤξερα ὅτι θὰ μπορούσα νὰ μείνω γιὰ πάντα νέος κι ἀθάνατος, ἂν ἀπέφευγα τὴν ἐκτέλεση. Νομίζω ὅμως ὅτι μόνο μὲ τὴν ἐκτέλεση θὰ μπορέσω νὰ μείνω πάντα νέος κι ἀθάνατος. Πρῶτα ἢ ὕστερα ἔπρεπε νὰ διαθέσω τὴ ζωὴ μου. ΔΕ ΒΛΕΠΩ ΠΙΟ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΩΡΙΝΗ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟ ΚΑΝΩ.

Δίνε θάρρος στὴν οἰκογένεια. Προσπάθησε νὰ παρηγορήσεις τὴ μητέρα μας. Ὁ πρῶτος τῆς γνιὸς ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς θὰ εἶσαι ἐσὺ καὶ ὄχι ἐγὼ.

Σὲ φιλῶ,
ὁ ἀδελφὸς σου Ἄντρέας».

Ἰάκωβος Πατάτσος

Ἀπαγχονίστηκε στίς 9.8.1956

Ἐπιστολὴ σὲ ἐξαδέλφη του, ἡμερ. 29.7. 1956

Στίς 29 Ἰουλίου γράφει σὲ μιὰ ἐξαδέλφη του:

«Ἀγαπητὴ ἐξαδέλφη,

Ἡ χαρὰ μου εἶναι μεγάλη διότι ἡ δοκιμασία μου τελειώνει σύντομα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι συνήντησα πολλές δυσκολίες καὶ θλίψεις στὸν ἀνηφορικὸν δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ. Ἀλλ' ἰδοὺ τώρα πλησιάζει ἡ ἀνάστασις. Ἡ ψυχὴ μου λαχταρᾷ ν' ἀνέβῃ στὴν κορυφὴν καὶ ν' ἀναπνεύσῃ τὸν καθαρὸ ἀέρα τῆς Ἐλευθερίας.

Ἡ συναίσθησις ὅτι στίς δύσκολες καὶ πονηρὲς μέρες εὐρίσκεσο πλάϊ μου μοῦ ἔδιδε θάρρος καὶ δύναμη. Ἡ παρουσία σου ἦτο γιὰ μένα καὶ γιὰ τὴν μητέρα μου ἄγγελος παρηγοριᾶς. Σ' εὐχαριστῶ μὲ τὴν καρδιά μου. Ὁ Θεὸς νὰ ἀμείψῃ τοὺς κόπους σου.

Περιμένω νὰ φθάσῃ ἡ ἡμέρα τοῦ λυτρωμοῦ. Αἰσθάνομαι τὴν ψυχὴν μου νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ χαρὰν. Περιμένω τὴν ὥραν ποὺ θὰ πετάξῃ ἐλεύθερὴ στὴν θερμὴν ἀγκάλην τοῦ Οὐρανίου Πατρὸς. Ὅπως τὸ μικρὸ παιδάκι περιμένει τὴν ὥραν ποὺ θὰ φθάσῃ στὸ σπίτι ὁ πατέρας καὶ νὰ ριχτῇ στὴν ἀγκαλιὰ του, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μου.

Ἡ ὥρα πλησιάζει καὶ σοῦ ζητῶ μιὰν χάριν. Βοήθησε τὴν μητέρα μου νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ δοκιμασία ποὺ μᾶς ἔστειλε ὁ Κύριος ἀποβλέπει εἰς τὴν σωτηρίαν μας.

Κλείω τὴν ἐπιστολήν μου μὲ τὸ ἀθάνατο ρητὸ παρμένο ἀπὸ τὴν Ἀγίαν μας Γραφήν: «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες... Τὰ δὲ ἔργα ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν».

Σὲ χαιρετῶ, ὁ ἐξαδελφὸς σου
Ἰάκωβος Πατάτσος»

Χαρίλαος Μιχαήλ

Ἀπαγχονίστηκε στίς 9.8.1956

Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς γονεῖς του, ἡμερ. 7.8. 1956

«Ἀγαπητοὶ μου γονεῖς,

Ὅταν θὰ διαβάσετε τὸ γράμμα μου αὐτὸ, ἐγὼ θὰ ἔχω σβήσει γιὰ πάντα ἀπὸ τὴ ζωὴ. Μὴ νομίζετε ὅμως ὅτι αὐτὸ μὲ λυπεῖ. Ἀπεναντίας ἐπειδὴ γνωρίζω γιὰ ποιὸ σκοπὸ θὰ ἐκτελεσθῶ αἰσθάνομαι τὸν ἐαυτὸ μου ἰσχυρὸν καὶ γαλήνιον καὶ εἶμαι ἔτοιμος νὰ τὰ ἀντιμετωπίσω ὅλα μὲ ἀφάνταστη ψυχραιμία. Τὶ κι' ἂν ζήσω 50 καὶ 60 χρόνια, πάλι θὰ πεθάνω καὶ μάλιστα ἄδοξα. Δὲν θέλω νὰ λυπᾶστε καθόλου γιὰ μένα. Ἔχετε πολλὰ παιδιά καὶ δὲν πρέπει νὰ λυπηθῆτε ποὺ θὰ θυσιάσετε ἓνα γιὰ τὴν λευτεριά τῆς Κύπρου μας. Τὶς ἀτέλειωτες ὥρες μου τὶς περνῶ διαβάζοντας θρησκευτικὰ βιβλία καὶ τραγουδώντας ἐθνικὰ τραγούδια. Ἄς μὴ μὲ κολακεύῃ ἡ μητέρα μου ὅτι θὰ ζήσω καὶ θὰ ξανάρθω στὸ σπίτι τῆς γιατί ἔχω κιόλας δώσει τὴν ψυχὴ μου στοὺς οὐρανούς. Ζήσετε εὐτυχισμένοι μὲ τὰ ἄλλα μου ἀδελφία καὶ ὁ παντοδύναμος Θεὸς θὰ σᾶς δίνη κουράγιο γιὰ νὰ ἀντέξετε σ' ὅλες τὶς δοκιμασίες ποὺ σᾶς περιμένουν. Λυποῦμαι ποὺ θ' ἀφήσω πίσω μου ἀγαπημένα μου πρόσωπα, τὶ νὰ γίνῃ ὅμως ἀφοῦ ἦταν θέλημα Θεοῦ νὰ μὲ χάσετε.

Αὐτὰ ἔχω νὰ σᾶς γράψω, κλείω δὲ τὸ γράμμα μου μὲ τὸν τελευταῖον θερμὸ μου ἀσπασμὸ καὶ μὲ τὴν εὐχὴ ὅπως πολὺ σύντομα ἀποκτήσετε ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ἐγὼ πεθαίνω.

Μὲ ἄπειρη ἀγάπη, ὁ γνιὸς σας
Χαρίλαος Μιχαήλ».

Ἀνδρέας Παναγίδης

Ἀπαγχονίστηκε στίς 21.9.1956

Ἐπιστολὴ στὴ γυναῖκα καὶ τὰ τρία παιδιά του, ἡμερ. 18.9.1956

Στίς 18 Σεπτεμβρίου 1956 γράφει αὐτὸ τὸ γράμμα πρὸς τὴ νεαρὴ γυναῖκα του καὶ τὰ τρία μικρὰ παιδιά του:

«LS 8302

Τῇ 18-9-56

Ἀξιολάτρευτὰ μου παιδιά, πολυαγαπημένη μου γυναῖκα, χαίρετε. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ποὺ σᾶς γράφω εἶναι Τρίτη, 10 ἡ ὥρα βράδυ. Ἀκριβῶς πρὶν 3 λεπτὰ μᾶς εἰδοποίησαν ὅτι χαράματα τῆς Παρασκευῆς 21.9.56 θὰ ἐκτελεσθοῦμε. Ἴσως ὅταν διαβάσετε αὐτὸ τὸ γράμμα ἐγὼ δὲν θὰ ὑπάρχω ἀναμεταξὺ στοὺς ζωντανούς.

Λατρευντὰ μου παιδιὰ. Σὰς ἀφήνω γιὰ πάντα, στήν τόσην νεαρήν μου ἡλικίαν. Στὰ 22 μου χρόνια, πεθαίνω, γιὰ χάριν μιᾶς μεγάλης ιδέας. Κάποτε ἡ Μάνα σας καὶ οἱ θεῖοι σας θὰ σὰς ἀναπτύξουν γιὰτὶ ἐκτελέσθηκα. Σὰς εὐχομαι, ἀγαπημένα μου παιδιὰ, νὰ γίνετε καλοὶ χριστιανοὶ καὶ καλοὶ Ἕλληνες Κύπριοι. Ἀκολουθήστε πάντα τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς. Νὰ εἴσθε πάντα βέβαιοι ὅτι σὰς ἀγάπησα τόσον θερμὰ καὶ μὲ μιὰ ἀπέραντη πατρικὴ ἀγάπη. Ἀλλὰ δυστυχῶς σὰς ἀφήνω, χωρὶς νὰ σὰς δῶ νὰ μεγαλώνετε ὅπως τὸ ὀνειρευόμουν.

Ἀλλὰ σὰς ἀφήνω ἓνα μεγάλο καὶ τιμημένο ὄνομα.

Παιδιὰ μου, ζήσετε εὐτυχισμένα, μαζί μὲ τὴν μητέρα σας καὶ μὲ ὅλους τοὺς θεῖους σας καὶ τοὺς σεβαστοὺς σας παπποῦδες. Ἐλπίζω στὸν πανάγαθον Θεὸν, νὰ σὰς ἀγαποῦν μὲ στοργὴ καὶ θέρμη.

Καὶ ἐσὺ πολυαγαπημένη μου Γιαννούλλα, σοῦ ζητῶ ὡς τελευταία χάρη, νὰ περναῖς καλὰ μὲ τὰ παιδιὰ μας. Ἀγάπα τα θερμὰ, τόσο πολὺ, καὶ γιὰ μένα. Καὶ ἐγὼ ἀπὸ ψηλὰ, θὰ σὰς στέλλω τίς πιὸ θερμὲς μου εὐχές. Καὶ νὰ σεβαστῆς καὶ τὸ δικό μου ὄνομα.

Βλέπεις, ὅτι ἡ μοῖρα θέλησε νὰ μᾶς πικράνη στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ γάμου μας. Αὐτὴ τὴ στιγμή πού σοῦ γράφω, ἓνα χαμόγελο γλυκὺ στολίζει τὰ χεῖλή μου, γιὰτὶ εἶμαι εὐτυχισμένος πὺν ἀφήνω τὰ παιδιὰ μου μὲ μιὰ καλὴν μητέρα. Ἡ ψυχὴ μου εἶναι γεμάτη, μιὰ ἀληθινὴ χαρὰ, γιὰτὶ εἶμαι ὑπερήφανος γιὰ σένα. Μὴν δώσης καμιὰ ματιὰ στὸ παρελθὸν ἀλλὰ κοιτάξε τὸ παρὸν. Σοῦ ζητῶ συγγνώμην καὶ συγχώρεση, γιὰ ὅ,τι σοῦ ἔφταιξα, Γιαννούλλα. Καὶ πρὶν κλείσω τὸ γράμμα μου, σοῦ ζητῶ ὡς τελευταία ἐπιθυμία νὰ ἀγαπᾷς ὅπως καὶ πρὶν τοὺς γονεῖς μου καὶ τὰ ἀδελφία μου καὶ τοὺς δικούς σου. Ἀκόμα ἂν μπορῆτε νὰ περναῖτε πιὸ καλὰ. Εἶμαι βέβαιος πὺς οἱ γονεῖς μας εἶναι καλοὶ. Δῶσε τοὺς τελευταίους ἐγκάρδιους μου χαιρετισμούς στοὺς γονεῖς μας, στὰ ἀδελφία μας, σ' ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ χωριανούς μας.

Ἔχετε γειὰ μιὰ καὶ γιὰ πάντα, Ἀγαπημένες μου ὑπάρξεις.

Μὲ φιλιὰ καὶ ἀγάπη.

Πρὸς τοὺς: Γιαννούλλα Α. Παναγίδου, Ἀρέστην Α. Παναγίδου, Δεσπούλαν Α. Παναγίδου, Αὐγούλα Α. Παναγίδου.

Ὁ σύζυγός σου καὶ Ἀγαπητὸς σας πατέρας

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ

Παρακαλῶ νὰ σταλῇ στήν Κυρίαν Γιαννούλλα Α. Παναγίδου, Παλιομέτοχο - Λευκωσίας».

Μιχαὴλ Κουτσόφτας

Ἀπαγχονίστηκε στὶς 21.9.1956

Ἐπιστολὴ στὴ μητέρα του, ἡμερ. 16.9. 1956

«Ἀγαπητὴ μου μητέρα χαῖρε.

Ἐλπίζω τὸ γράμμα μου νὰ σὰς βρῇ ὅλους καλὰ. Ἀγαπητὴ μου μητέρα, νὰ εἴσαι βέβαιη γιὰ τὸ δικό μας θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμία.

Ἔχουμε τίς ἐλπίδες μας στὸν Πανάγαθον Θεὸν καὶ πιστεύουμεν ὅτι θὰ βοηθήσῃ κι ἐσὰς κι ἐμᾶς. Νὰ ἔχετε ὅλοι πίστη στὸν Ἅγιο Θεὸ, γιὰ νὰ σὰς βοηθήσῃ νὰ σταθῆτε σὰν Ἕλληνίδες μητέρες. Μὴ λυπᾶσθε, γιὰτὶ δὲν θὰ μὲ χάσετε. Μὲ ἀφιερώνετε στήν Πατρίδα. Μητέρα, πρέπει νὰ εἴσαι περήφανη, γιὰτὶ εἶμαι κι ἐγὼ ἓνα παιδί τῆς Κύπρου, πὺν δίνει τὸ αἷμα του γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Προσεύχομαι στήν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, νὰ σὰς δώσῃ θάρρος καὶ ψυχραιμίαν, γιὰτὶ καὶ Ἐκείνη ἔχασε τὸν Υἱὸν τῆς. Ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε, γιὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεσμὰ, ἀπὸ τὴν ἀδικίαν καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Ἀνεστήθη καὶ ἐδοξάσθη, ἐνῶ οἱ παράνομοι παίρνουν τὴν αἰώνιαν κατάραν ἕως σήμερον. Γιὰτὶ φοβᾶσθε, ἀφοῦ πιστεύουμε στὸ ἀληθινὸ φῶς;

Οἱ μόνες λέξεις, πὺν μποροῦν ν' ἀκούσουν ἀπὸ τὰ χεῖλή μας οἱ δυνάσται εἶναι αὐταί: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Αὐτὲς τίς λέξεις τίς μάθανε καὶ αὐτοὶ οἱ τοῖχοι τῶν φυλακῶν. Καὶ οἱ φυλακὲς αὐτὲς, οἱ πέτρες ἀκόμα, τὸ γνωρίζουν, ὅτι εἶναι ἄδικον νὰ κλειδώνωνται ἀθῶοι μέσα στὰ σίδερα μὲ μόνη τὴν κατηγορίαν, ὅτι εἶναι Ἕλληνες τῆς Κύπρου. Τὰ κελλιά μας δονοῦνται ἀπὸ τὰ πατριωτικὰ μας τραγούδια καὶ οἱ σκοτεινὲς φυλακὲς λάμπουν ἀπὸ τὴν ἀθωότητά μας. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη, πὺν μᾶς καταδιώκουν, ξέρουν γιὰ ποιὸ σκοπὸ μᾶς ἔστειλαν νὰ ἐκτελεσθοῦμε. Ξέρουν τὸν τίμιον, τὸν ἱερόν μας σκοπὸ, καὶ, ἴσως νὰ ἔμειναν βουβοὶ καὶ ἐμβρόντητοι ἀπὸ τὴν δικὴ μας ψυχραιμία.

«Ἡ νύχτα φέγγει ὁλόχαρη.

Μανούλλα μου, κοιμᾶσαι

ἢ βλέπεις τ' ἄστρα κι ἀγρυπνᾷς

καὶ μένανε θυμᾶσαι;»

Καὶ τώρα κλείω τὸ γράμμα μου μὲ τοὺς ἐγκάρδιους μου χαιρετισμούς σ' ὅλα τ' ἀδελφία μου καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἰδιαίτερος σὲ σένα. Ἔχετε χαιρετισμούς ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν.

Μὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη,
ὁ γνιὸς σας ΜΙΧΑΗΛ».

Στέλιος Μαυρομμάτης

Ἀπαγχονίστηκε στίς 8.9.1956

Ἐπιστολὴ στὴν οἰκογένειά του, ἡμερ. 18.8. 1956

«Σεβαστοὶ μου γονεῖς καὶ πολυαγαπημένες μου ἀδελφές καὶ ἀδελφὲ μου,

Σᾶς ἀπευθύνω τὸ τελευταῖο μου γράμμα μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ κατορθώσω νὰ ρίξω λίγο βάλσαμο στὴν πονεμένη σας ψυχὴ.

Τώρα ποὺ σᾶς γράφω εὐρίσκομαι μέσα στὸ σκοτεινὸ κελλὶ τῆς φυλακῆς μου, περμιμένοντας μὲ θάρος καὶ ὑπομονὴ τὸν δῆμιο νὰ ρθῇ νὰ μὲ ὀδηγήσῃ στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως. Αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸ μου ἰσχυρὸν καὶ γαλήνιον, γιατί ἔχω τὸν Χριστὸ μέσα μου καὶ εἶμαι βέβαιος πὼς θὰ μὲ βοηθήσῃ μέχρι τέλους.

Ἡ τελευταία μου ἐπιθυμία εἶναι: Νὰ σταθῇτε ψυχραῖμοι μέχρι τέλους καὶ νὰ προσεύχεστε γιὰ μένα. Δὲν θέλω οὔτε μοιρολόγια οὔτε θρήνους, παρὰ μόνο νὰ εὐχαριστῇτε καὶ νὰ δοξάζετε τὸν Θεὸ ποὺ μὲ ἀγάπησε καὶ θέλησε νὰ μὲ πάρῃ κοντὰ του.

Θέλω νὰ ξέρετε πὼς ὁ γνιὸς σας καὶ ἀδελφὸς σας πέθανε μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, γιατί κράτησε μέχρι τέλους τὸν ἱερὸ ὄρκο ποὺ ἔδωσε νὰ θυσιάσῃ χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς Κύπρου. Νὰ εἴστε δὲ βέβαιοι πὼς γρήγορα θὰ ἀνατεῖλῃ τὸ ἄστρο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης στὸ νησι μας, τὸν ψυχρὸ δὲ καὶ σκοτεινὸ χειμῶνα τῶν θλίψεων καὶ δοκιμασιῶν θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ γλυκειὰ ἀνοιξὶς τῆς γαλήνης καὶ εὐτυχίας.

Θέλω νὰ εἴστε ὑπερήφανοι γιατί ὁ γνιὸς καὶ ἀδελφὸς σας θυσιάστηκε γιὰ τὴν κοινὴ ἐλευθερία. Θυσιάστηκε γιατί θέλησε νὰ χαρῇ κι αὐτὸς μαζί μὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες τῆς Κύπρου τὸ μεγαλύτερο δῶρο ποὺ χάρισε ὁ Θεὸς στὴν ἀνθρωπότητα.

Μὲ αὐτὰ, σεβαστοὶ μου γονεῖς καὶ πολυαγαπημένες μου ἀδελφές καὶ ἀδελφὲ μου, κλείω τὸ γράμμα μου καὶ σᾶς στέλλω τὸν τελευταῖον θερμὸ μου ἀσπασμὸ.

Σᾶς γλυκοφιλῶ
ὁ νιὸς καὶ ἀδελφὸς σας
Στέλιος Μαυρομμάτης».

Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

Ἀπαγχονίστηκε στίς 14.3.1957

Ἐπιστολὴ στὴν ἀδελφὴ του, ἡμερ. 13.3. 1957

«L.S.8605 SPECIAL LETTER BY ORDER 13.3.1957.

Ὡρα 7.30μ.μ. Ἡ πιὸ ὁμορφὴ μέρα τῆς ζωῆς μου.

Ἡ πιὸ ὁμορφὴ ὥρα.

Μὴ ρωτᾶτε γιατί.

Ἀγγελούδι δὲν εἶναι

μ' ἀγγελούδι ὅμως μοιάζει

μιὰ μικρὴ μπεμπεκούλα

δέστε πὼς μὲ κοιτάζει!

Στὴν ἀθῶα ματιὰ της

κάποια ἀχτίδα πλανιέται

κι ἐν' ἀστέρι καινούργιο

λὲς μαζί της γεννιέται.

Ναὶ τὸ ξέρω - καθένas μας

ἔτσι ἀθῶος γεννήθηκε

μὰ... καθένas πλανήθηκε

στὰ πικρὰ τὰ σκοτάδια

κι ὅταν - φεῦ - τὸ θυμήθηκε

ἡ καρδιὰ του ἦταν ἄδεια

κι ἴσως νᾶταν ἀργὰ.

Ναὶ, ὅλοι γεννηθήκαμε τόσο ἀθῶοι, ὅπως ἡ βαφτιστικὴ μου. Κι ὅλοι ἀλλάξαμε. Λυπᾶμαι πολὺ ποὺ δὲν πρόφτασα νὰ τὴ βαπτίσω, μὰ δὲν πειράζει. Μπορεῖς νὰ τὸ κάμῃς καὶ σὺ, καὶ σὰν μεγαλώσῃ φρόντισε σὺ γι' αὐτὴν καὶ ρώτησέ την... γιατί ἔκλαψε ὅταν τὴν φίλησα;

Τόνομα ποὺ θὰ τῆς δώσεις θέλω νᾶναι πεντασύλλαβο... καὶ νὰ θυμίζῃ ἐκείνην, γιὰ τὴν ὁποία ἦρθα ὡς ἐδῶ. Νὰ θυμίζῃ ἐκείνην γιὰ τὴν ὁποία ἔγραψε ὁ ποιητὴς Σολωμὸς τὸ πιὸ ὁμορφο τραγούδι του. Ἐκείνην, τὴν ὁποίαν κάθε ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα.

Κατάλαβες ἀδελφὴ μου;

Κατὰ τὰ ἄλλα μὴ λυπᾶστε. Ἴσως νὰ εἶναι μιὰ δίκαιη τιμωρία. Ἴσως ὁ Θεὸς νὰ θέλῃ νὰ μᾶς δοκιμάσῃ.

Πάντα ὑπάρχει ἐλπίδα.

Λυποῦμαι ποὺ θ' ἀφήσω πίσω κάποια πρόσωπα ἀγαπημένα. Λυποῦμαι ποὺ θὰ τὰ λυπήσω. Μὰ δὲν πειράζει.

Γειά σου, μεγάλη μου αδελφή. Δεν θα γελάσουμε ξανά, λέγοντας πελλάρες. Δεν
θα μιλήσουμε ούτε και τὰ σοβαρά μας.

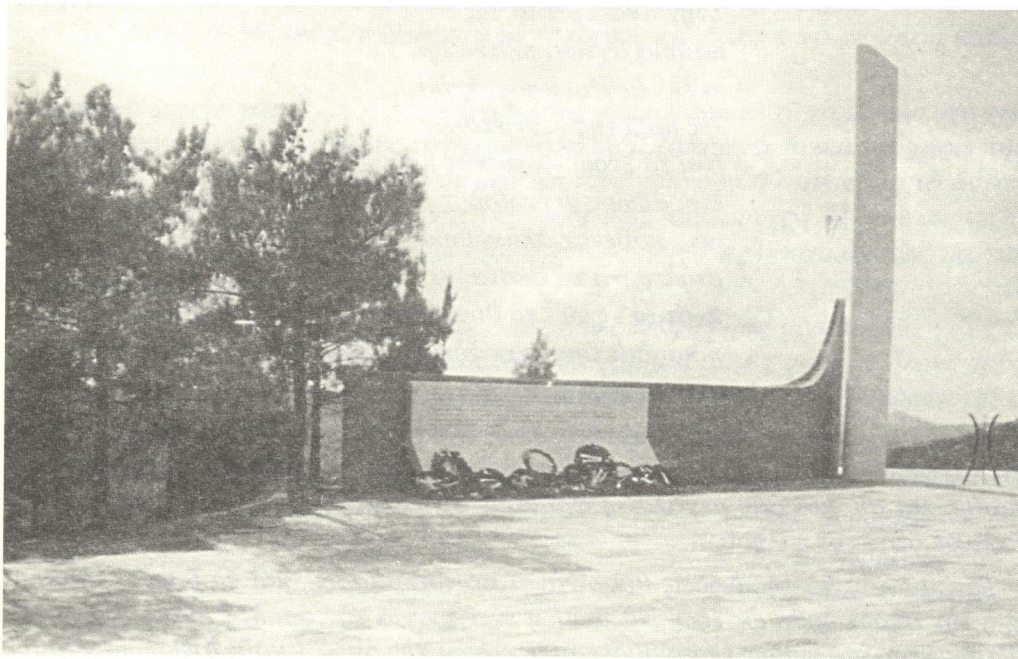
Τὸ κάθε τι γεννιέται καὶ πεθαίνει.

Τί σήμερα, τὶ αὔριο;

Γειά σας for ever (?).

Σᾶς φιλῶ... γραπτῶς καὶ ἐξ ἀποστάσεως.

Εὐαγόρας».

ΗΡΩΩΝ του Απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ. Το Μνημείο. (Πελένδρι)
Το Ηρώον ανηγέρθη με πρωτοβουλία και δαπάνη του Σ.Ι.Μ.Α.Ε.
ΦΩΤΟ: Μάριος Παπακωνσταντίνου Έκδοση: Σ.Ι.Μ.Α.Ε.

ΣΤ ' ΠΟΙΗΣΗ ΗΡΩΟΜΑΡΤΥΡΩΝ¹

Πέτρος Γιάλλουρος

Για την Κύπρο

Από τα χειρόγραφα
του Πέτρου Γιάλλουρου

Πού είναι το παιδάκι μου,
ακούστηκε μια μέρα
πού είναι το παιδάκι μου,
φωνάζει μια μητέρα.

Την ερωτούν τότε πολλοί
ποιο είναι το παιδί της
είναι η Κύπρος το νησί
είναι η απάντησή της.

Το θέλω το παιδί αυτό
το αλυσσοδεμένο
το θέλω το παιδάκι μου
που είναι σκλαβωμένο.

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

1. Τα ποιήματα των ηρωομαρτύρων δημοσιεύονται στο μονοτονικό ή στο πολυτονικό σύστημα γραφής ανάλογα με την πηγή από την οποία έχουν ληφθεί.

Μάκης Γεωργάλλας

Στη μνήμη

Σκοτάδια βγήκες της σκλαβιάς,
αγαπημένε, να διαλύσεις·
μα τα σκοτάδια είν' άπονα
και θέλησαν να σβήσεις.
Μέσ' στης σκλαβιάς τα τρίςβαθα,
ως έλαμψες εσύ,
τους Έλληνες εφώτισες
να βρουν την λύτρωση.
Κι από τα νύχια τ' άσπλαχνα,
συ θέλησες να σώσεις,
τη χώρα την Ελληνική
κι ως ήταν να την αποδώσεις.
Μα κει που πάλευες
για την πατρίδα, νύκτα μέρα,
τ' άπονου, τ' άσπλαχνου εχθρού
σε βρίσκει μία σφαίρα.

Συ την πατρίδα αγάπησες
γι' αυτήν έχεις πεθάνει
κι εστόλισες την κόμη σου
μ' αμάραντο στεφάνι.

Μα είναι ζωή ο θάνατος
τ' άξιου παλικαριού
γιατί σκορπίζει ανάσταση
πίσ' απ' το διάβα του εχθρού.

Συ την πατρίδα ετίμησες
κι αυτή σ' έχει τιμήσει
κι εμείς τα νιάτα τα χριστιανικά
κοντά σου κάνουμε μια πτήση.

Απ' την καρδιά σου θέλουμε
τ' ατίμητο το φως
για να δοθεί στο διάβα μας
κάποιος σκοπός.

Θάναι σκοπός λυτρωτικός
για μας που σκλάβοι καρτερούμε
τέτοιας σκλαβιάς τα σίδερα
να λειώσουν να χαθούνε.

Στα παλικάρια της Κύπρου

Ξυπνήστε παλικάρια
και διώξτε το ζυγό
μ' αιώνιο σας προστάτη
του σύμπαντος τον Αρχηγό.

Ξυπνήστε της Κύπρου τα παιδιά
γιατί ζυγός της αμαρτίας
και της πικρής δουλείας
μας πάτησε βαριά.

Τη λευτεριά μας θ' αντικρύσουμε
γοργά να πλησιάζει,
όταν ψηλά ατενίζουμε
με πίστη στο Θεό.

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Μάρκος Δράκος

Η σκλαβωμένη Κύπρος

Κύπρος, νήσος σκλαβωμένη και δούλη
στους Εγγλέζους για χρόνια πολλά
πότε θάρθει εκείνη η ώρα
να σε δούμε ελεύθερη πια.

Μια λαμπρόφωτην όμως ημέρα
που κι αυτή και πολύ δεν αργεί
θα χυμήξωμεν όλοι αντάμα
και θα πούμε το «ζειν ή θανείν»

Μακαρία θα είναι η μέρα
που θα τρέξωμεν όλοι μαζί
την σημαία να υψώσωμεν πάλι
στον Στροβόλου ψηλά την κορφή.
Κι αντάξιοι πάλι
των παλιών μας ηρώων παιδιά
θα φωνάξωμεν όλοι αντάμα
«Ζήτω της Κύπρου μας η ΛΕΥΤΕΡΙΑ»

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Μιχαλάκης Καραολής

Φτωχή Κύπρος

Φτωχή Κύπρος, εκυρτώθης
απ' το βάρος του ζυγού,
της σκλαβιάς οι αλυσίδες
σ' άνοιξαν πληγές παντού.
Του ερέβους οι δυνάστες
τα σιχαμερά σκυλιά
κτυπούν άνανδρα στους δρόμους
τα αθώα τα παιδιά.

Οι καννίβαλοι Εγγλέζοι
βασανίζουν τον λαό
την πολύπαθη τη γη σου
την εκάναν μακελειό.
Της δεινής στρατοκρατίας
οι χυδαίοι αρχηγοί
πόσο ακόμα μέσ' στα όπλα
θα ματώνουνε τη γη;

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Τρομοκράτες αίμοβόροι

Τρομοκράτες αίμοβόροι
Άγγλοι άτιμα σκυλιά
μās μαστίζουν την πατρίδα
μέσ' στη μαύρη τη σκλαβιά.
Άνανδρα μās βασανίζουν,
μās κτυπάνε μ' άπονιά,
μέ κοπάνους με μαστίγια
γρόνθους, σίδερα, ραβδιά.
Τώρα στών μελλοθανάτων
μās έβάλαν τὰ κελλιά
καί μās βρίζουν, μās έμπαίζουν
τὰ χαιρέκακα σκυλιά.
Τήν άγχόνη τους μās δείχνουν
καί μās λέν σαρκαστικά
πώς κελλί θά μās αλλάξουν,
θά μās πάν εκεί γοργά.
Αίσχος Άγγλοι π' άγνοείτε
την έλληνικήν καρδιά
πού ζωή δέν λογαριάζει
για νά βρῇ την Λευτεριά.
Τὰ Έλληνόπουλα δέν ξέρουν
μόνο πώς πρέπει νά ζοῦν
ξέρουν πώς καί νά πεθαίνουν
την πατρίδα νά τιμοῦν.

Τελευταία Νύχτα

Έχε γειά γλυκειά Πατρίδα
δουλωμένο μου νησί,
τρανή ποῦχεις καί μεγάλη
την άδούλωτη ψυχή.

Έχετε γειά λαγκάδια
κάμποι βουνά, βρυσούλες
έχετε γειά Κυπριόπουλα
κι έσεεις Κυπριοπούλες.

(Από το βιβλίο του Σπ. Παπαγεωργίου
«Διά χειρός ήρώων», Λευκωσία 1979)

Ανδρέας Κάρυος

Κοντά στον Πλάστη μας

Κοντά στον Πλάστη ή ζωή
θάνατι χαρά και γέλια,
θα ξεχαστούν τα βάσανα,
ο χωρισμός, τα ττέλια¹.

Θα ζήσουμε χαρούμενα
μέ του Χριστού την Πίστη
και θα δοξάζουμε μαζί
τον Ποιητή, τον Κτίστη!

Σ' Αὐτὸν θα καταφεύγουμε
στή λύπη, στή χαρά μας,
θα εἶναι ὁ Προστάτης μας
σ' ἐμᾶς και στὰ μωρὰ μας.

Μαζί θα προσευχόμαστε,
θα τὸν παρακαλοῦμε,
νὰ μᾶς παρέχη στήριγμα
εἰρηνικὰ νὰ ζοῦμε.

Θὰ προσευχόμαστε κι οἱ τρεῖς
κάθε πρωὶ καὶ βράδυ
νᾶν' ὁ Χριστὸς μας Ὁδηγὸς
καὶ Φάρος στὸ σκοτάδι.

Κρατητήρια Πύλας
26.5.1957

(Από το βιβλίο του Πάνου Ιωάννου Μυρτιώτη
«Αντρέας Κάρυος, Ποιήματα», Λευκωσία 1983)

1. ττέλια: συρματοπλέγματα

Κυριάκος Μάτσης

Παράξενο τὸ μίλημα τῶν λουλουδιῶν

Λουλούδια πᾶ στὸ μνήμα μου
νὰ σπείρης θέλεις, τώρα
ποὺ τῶν ἰδεῶν τὸ ἄνθισμα
θάφτηκε μέσ' τὸ χῶμα;
Σπείρε τα.

Πιὸ δυνατὰ θὰ πεταχτοῦν
καὶ πι' ὁμορφα θὰ λάμπουν
σὰν ἀπ' το χέρι σου, κυρὰ,
καλὴ φροντίδα θᾶβρουν.
Κι ὅσο φουντώνει ἡ φυλλωσιὰ
καὶ πιὸ πολὺ φυτρώνει
τόσο καὶ πιὸ πολὺ βαθειὰ
ἡ ρίζα των θ' ἀπλώνει,
ὥσπου νὰ φτάση στὸ κορμὶ
κάτω ποὺ θὰ σαπίζει
πιὸ περισσὰ γιὰ νὰ τραφῇ
καὶ πιὸ πολὺ ν' ἀνθίζει.

Κι ἀπὸ τ' ἀμάραντα τὰ λούλουδα

(Γραμμένο γιὰ τὴ θυσία
τῶν Τεσσάρων τοῦ Λιοπετρίου)

Κι ἀπὸ τ' ἀμάραντα τὰ λούλουδα
κι ἀπὸ τὰ μαραμμένα
στεφάνι πᾶ στὸ μνήμα σας
θὰ πλέξω παλληκάρια.
Ἔχουν κι αὐτὰ τὴν εὐωδιὰ
ἔχουν καὶ κειὰ τὴ χάρη,
μοιάζουνε μὲ τὰ θρύψαλα
ποὺ στὰ ἐρείπια βρίσκεις
σὰ θύμησης καὶ σὰν παλμὸ
δροσοσταλίδες τοῦ ὁμορφου.
Κυνηγητὲς σταθήκατε, ὦ ἀθάνατοι,

καὶ τῶν ἀμάραντων
κι αὐτῶν ποῦ μάραναν
τὰ χέρια τοῦ δυνατοῦ.
Δώσατε στ' ὄνειρο φτεροῦ
ἄτρομα παλληκάρια
λεβεντομάνων βύζαγμα
θεριέματ' ἄγριας λάβας
τρανῆς γενηᾶς καμάρια.

Μακάρι τὰ παιδιάτικά σου νᾶχα τὰ φτεράκια

Μακάρι τὰ παιδιάτικά σου
νᾶχα τὰ φτεράκια
γιὰ νὰ πετῶ στὰ χαμηλὰ
μαζί μὲ τὰ πουλάκια,
νὰ κελαδῶ στίς ρεματιές
νὰ τραγουδῶ στοὺς κάμπους
νᾶρχωμαι στίς ἀκρογιαλιές
νὰ παίζω μὲ τοὺς ἄμμους.
Τώρα ποῦ τοῦτο τὸ μυαλὸ
ἀετοῦ θέλησε φτεροῦ
νὰ πάρη νὰ πετάξη
τρόμαξε πάνω στὰ ψηλὰ
ποῦ πῆγε νὰ κουρνιάση.
Κρυφοκοιτάζει χαμηλὰ,
ρίχνει μὲ δέος τὴ ματιὰ
ψάχνοντας κάπου μιὰ γωνιά
νὰ βρῇ νὰ ξαποστάση.

(Από το βιβλίο της Ρήνας Κατσελλή
«Γνώμες ταπεινῆς γνώσης», δοκίμια - μελέτες, 1982)

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Ἐγερτήριο Σάλπισμα

Παλιοὶ συμμαθηταὶ,
Αὐτὴ τὴν ὥρα κάποιος λείπει ἀνάμεσά σας· κάποιος ποῦ φεύγει
ἀναζητώντας λίγον ἐλεύθερο ἀέρα· κάποιος ποῦ μπορεῖ νὰ μὴ τὸν ξαναδῆτε
παρὰ μόνο νεκρὸ. Μὴ κλάψετε στὸν τάφο του. Δὲν κάνει νὰ τὸν κλαῖτε... Λίγα
λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ σκορπᾶτε τοῦ στὸν τάφο. Τοῦ φτάνει αὐτὸ ΜΟΝΑΧΑ...

Θὰ πάρω μιὰν ἀνηφοριὰ,
θὰ πάρω μονοπάτια,
νὰ βρῶ τὰ σκαλοπάτια
ποῦ πᾶν στὴ Λευτεριὰ.

Θ' ἀφήσω ἀδέρφια, συγγενεῖς
τὴ ΜΑΝΑ, τὸν ΠΑΤΕΡΑ
μέσ' στὰ λαγκάδια πέρα
καὶ τίς βουνοπλαγιές.

Ψάχνοντας γιὰ τὴ Λευτεριὰ
θᾶχω παρέα ΜΟΝΗ
κατάλευκο τὸ χιόνι,
βουνὰ καὶ ρεματιές.

Τώρα κι ἂν εἶναι χειμωνιά,
θάρθῃ τὸ καλοκαίρι
τὴ Λευτεριὰ νὰ φέρῃ
σὲ πόλεις καὶ χωριὰ.

Μὰ δὲν μπορῶ νὰ καρτερῶ.

Θὰ πάρω μιὰν ἀνηφοριὰ
θὰ πάρω μονοπάτια,
νὰ βρῶ τὰ σκαλοπάτια
ποῦ πᾶν στὴ Λευτεριὰ.

Τὰ σκαλοπάτια θ' ἀνεβῶ
θὰ μπῶ σ' ἓνα παλάτι
τὸ ξέρω - θᾶν' ἀπάτη
δὲ θᾶναι ἀληθινὸ.

Μές στὸ παλάτι θὰ γυρνῶ
ὥσπου νὰ βρῶ τὸν θρόνο
βασίλισσα μιὰ μόνο
θὰ κάθεται σ' αὐτὸν.

Κόρη πανώρια, θὰ τῆς πῶ,
ἄνοιξε τὰ φτερά σου
καὶ πάρε με κοντὰ σου,
Μονάχ' αὐτὸ ζητῶ.

*Γειὰ σας, παλιοὶ συμμαθηταί. Τὰ τελευταῖα λόγια τὰ γράφω σήμερα γιὰ σᾶς.
Κι' ὅποιος θελήσει γιὰ νὰ βρῇ ἓνα «χαμένο ἀδελφό», ἓνα παλιό του φίλο,*

Ἦς πάρη μιὰν ἀνηφοριὰ,
ἄς πάρη μονοπάτια,
νὰ βρῇ τὰ σκαλοπάτια
ποὺ πᾶν στὴ Λευτεριὰ.

Μὲ τὴν Ἐλευθεριὰ μαζὶ
μπορεῖ νὰ βρῇ κι ἐμένα.
Ἦν ζῶ, θὰ μ' εὖρη ἐκεῖ.

5.12.1955

Στὴν Κύπρο

Γιὰ σένα, Κύπρο ἀθάνατη,
πατρίδα σκλαβωμένη,
θὰ δώσω ἀπ' τὸ αἷμα μου
κάθε σταλαματιά...

Γιὰ νὰ σὲ δῶ ἐλεύθερη
καὶ χιλιοδοξασμένη
δὲ θὰ διστάσω, Κύπρο μου,
νὰ πέσω στὴ φωτιά.

Τῶν ἀθανάτων τό κρασί

Τῶν ἀθανάτων τὸ κρασί
τῶβρετε σεῖς καὶ πίνετε.
Ζωὴ γιὰ σᾶς κι ὁ θάνατος,
κι ἀθάνατοι θὰ μείνετε.

*(Από το βιβλίο του Γιώργου Χατζηκωστή
«Εὐαγόρας Παλληκαρίδης - Ὁ ἥρωας καὶ ποιητής»,
Λευκωσία 1984)*

Χριστούγεννα

Σκλαβωμένα Χριστούγεννα
μακρυὰ ἀπ' τὸν κόσμο,
μακρυὰ ἀπ' τὰ ἀδέρφια σου
τὴν καλή σου τὴ μάνα.
Σκλαβωμένα Χριστούγεννα
δὲν θ' ἀκούσης καμπάνα
νὰ λαλῇ πὼς γεννήθηκε
ὁ Σωτήρας τῆς γῆς.
Λάμπει στὸ πρόσωπο ἡ χαρὰ
τὸ γέλιο ἀνθεῖ στὰ χεῖλη,
γιατὶ ἐτούτη τὴ βραδυὰ,
τὸ ἅγιο τοῦτο δεῖλι,
γεννήθηκε στὴ Βηθλεὲμ
τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής.
Τώρα κι ἂν ἐχειμῶνιασε
εἶναι ζεστή ἡ ψυχὴ μας
καὶ μέσα μας εἶν' ὅλο φῶς
γιατὶ γεννήθηκε ὁ Χριστὸς
ὁ ἐλευθερωτὴς μας.

*(Από το βιβλίο του Σπ. Παπαγεωργίου
«Διὰ χειρός ἡρώων», Λευκωσία 1979)*

Τό τελευταῖο «τρίο ἀπαγχονισμοῦ»

Γιατὶ μαυρίζει ὁ οὐρανὸς
κι ἄς εἶναι καλοκαίρι;
Λὲς κι ἡ αὐγὴ κατάμαυρο
χαπάρι θὰ μᾶς φέρη...

Καὶ νὰ! χτυποῦνε πένθιμα
κάθε χωριοῦ καμπάνες
Κλαῖνε μαζί τρεῖς μάνες,
μαζί τους κι ὅλη ἡ γῆ.

Κι εἶναι γλυκὸ τὸ κλάμα τους·
ἀπὸ χαρὰ λὲς κλαῖνε.
Λόγια Σουλιώτου λένε
στὴν πένθιμη σιγῇ:

«Ποτὲ δὲν θὰ πεθάνουνε
ὅσοι πεθάναν σήμερα.
Καὶ τῆς σκλαβιάς τὰ σίδερα
θὰ σπάσουν κάποια μέρα,

καὶ θ' ἀκουστοῦν ἐλεύθερα
τραγούδια πέρα ὡς πέρα
στὸ Ἑλληνικὸ νησί...»

(Από το βιβλίο του Γ. Χατζηκωστή
«Εὐαγόρας Παλληκαρίδης - Ὁ ἥρωας καὶ ποιητής»,
Λευκωσία 1984)

Μιχαλάκης Παρίδης

Ὁ ὕμνος τῆς OXEN

Σ' ἀγαποῦμε, OXEN, σ' ἀγαποῦμε,
τῆς πορείας μας εἶς' ὁδηγὸς
κι' ὅλοι οἱ νέοι μαζί τραγουδοῦμε
στὴν OXEN μας ἐμπρὸς, ὅλοι ἐμπρὸς.

Τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ὡς σημαία,
ὑπερήφανα στήνεις ψηλὰ
καὶ κηρύσσεις Αὐτοῦ τὴν ἰδέα
καὶ σκορίζεις παντοῦ τὴ χαρὰ.

Κάθε νέος κοντά σου προστρέχει
νὰ ριχτῇ στὴ θερμὴ σ' ἀγκαλιά,
κάθε νέος μ' ἀγάπη προφέρει
τ' ὄνομά σου, OXEN, μὲ χαρὰ.

Τὸ Τραγούδι μου

Κτύπαε, ὦ μοῖρα, κτύπαε ἀλύπητα βαρειά!...
Σύντριψε τὸ καράβι μου καὶ κάνε το κομμάτια
καὶ σκόρπισε καὶ σύνεργα καὶ ξύλα καὶ πανιά
καὶ ρίξε με ἀπροφύλαχτο σ' ἄγνωρα κι' ἄγρια πλάτια!...
Μ' ἄλλοι σου, ὦ μοῖρα δύστυχη, γελάω σαρκαστικά!...
Κι' ἂν σ' ὕφαλους καὶ σκόπελους κτυπάεις μου τὸ κεφάλι
κάποιο σωσίβιο θὲ νὰ βρῶ γιὰ ν' ἀβγῶ στὴ στεριά,
κι' ἀτράνταχος τὸ χτίσιμο νὰ ξαναρχίσω πάλι...

(Από το βιβλίο του Σπ. Παπαγεωργίου,
«Διὰ χειρὸς ἡρώων», Λευκωσία 1979)

Τώρα που στα βουνά της Κύπρου μας...

Τώρα που στα βουνά της Κύπρου μας
τ' αντάρτικο τον τύραννο κτυπάει
κι ἡ Μεγαλόχαρη Παρθένα μας
του Διγενή τα ὅπλα ευλογάει

Τώρα που ἡ σκλάβη ἡ γῆ ποτίστηκε
με αἷμα ἀπὸ κρεμάλες κι ἀπὸ βόλι
τῆς Λευτεριάς τὸ δένδρο θέριεψε
καὶ θ' ἀγκαλιάσει πια τὴν Κύπρο ὅλη.

(Από το βιβλίο «ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.Α.», Λευκωσία 1986,
Συλλογὴ Παν. Μ. Ιωάννου)

Φώτης Πίττας

Αφρολουσμένη κι όμορφη

Αφρολουσμένη κι όμορφη περήφανη κι ωραία,
η Κύπρος στη Μεσόγειο, υψώνει τη σημαία.
Πούναι γαλάζια με σταυρό,
σύμβολο δόξης κι ιερό.

Στέκεται ατενίζουσα τη μητρική αγκάλη
κλαίει κι οδύρεται μαζί·
Γιατί αυτή πάντα να ζει
από τη μάνα, χωριστή, ένδοξη και μεγάλη;

Θρηνεί απαρηγόρητα την άτυχη της μοίρα,
γιατί βάρβαροι κι άγριοι απ' αγκαλιά την πήραν,
και την ερίξαν στη σκλαβιά,
μ' όλα της τ' άχαρα παιδιά.

Το σώμα της σκλαβώσανε,
υβρίσαν και σκοτώσανε,
ατίμασαν και σφάξαν·
το κάθε τι το βάρβαρο κατακτητές επράξαν.

Ακαταδάμαστη ψυχή στα σωθικά φωλεύει
κι αν εις τα χείρα μας κρατούν
οι άπιστοι και τυρανούν,
εξαγριώνεται η ψυχή, τονώνεται, θεριεύει.

Σαν σηκωθούμε σύσσωμοι,
όλοι μικροί μεγάλοι,
στην Κύπρο μας η λευθεριά
τότε θε να προβάλει.

(Από το βιβλίο του Πάνου Ιωάννου Μυρτιώτη
«Με αγάπη Φώτης Πίττας»)

Στις μητέρες τών πεσόντων

Του παιάνα τὸ σάλπισμα γροικώντας
τὰ παιδιά σας ζωστήκαν τὸ σπαθὶ
κι' ἀτρόμητα, λένε «παρών» στὴν κραυγὴ
τῆ σκιὰ τοῦ θανάτου ἀψηφώντας.
Πῆραν τ' ἀπάτητα βουνά, στὰ δάση
στὶς λαγκαδιές καὶ ρεματιές στοὺς κάμπους
στ' ἀκροκόρφια, πῆραν τὴ σκῆτῃ τ' ἀγριμιοῦ.
Τὶ λεύτεροι νὰ ζοῦν, ζητοῦν στὴν πλάση.
Φρουροὶ ξαγρυπνᾶνε καὶ νύκτα καὶ μέρα
στῆς φυλῆς ἀκλουθώντας τ' ἀχνάρια.
Ἑρωῖδες, γεννήσατε τρανὰ παλληκάρια.
Πέταξ' ἡ δόξα τους, ψηλὰ στὸν αἰθέρα.
Τιμὴ σὲ σᾶς ποὺ θρέψατε λεβεντονιοὺς
στὴν Πατρίδα θυσία προσφέροντάς τους.
Κι' ἂν σᾶς λείψανε πιά ἀπ' τὴν ἀγκάλη
μὴ κλαῖτε· τοὺς ἀγκαλιάζει Μάνα, πιὸ μεγάλη.

(Από το βιβλίο του Σπ. Παπαγεωργίου
«Διὰ χειρὸς ἡρώων», Λευκωσία 1979)

Σάββας Ροτσιδης

Κύπρος

Την Ελληνική μας Κύπρο,
την βαστούσαν στη σκλαβιά
για ογδόντα χρόνια τώρα
των Εγγλέζων τα δεσμά.

Πολεμούσε και δηλούσε
για να βρει Ελευθεριά
για να διώξει τους τυράννους
και μαζί τους την σκλαβιά.

Κυπριόπουλα αντάρτες
ανεβήκαν στα βουνά
και ΕΟΚΑ οργανώσαν
εις τας πόλεις και χωριά.

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Παναγιώτης Συμεού

Κύπρος πατρίδα μου γλυκιά

Κύπρος, πατρίδα μου γλυκιά, για να σε λευθερώσω
χίλιες ψυχές για χάρη σου να έχω, να τες δώσω.

(Από το βιβλίο «Το Έπος της ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π.Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Αριστείδης Χαραλάμπους

Ελευθερία ή θάνατος

Ελευθερία ή θάνατος
είναι το σύνθημά μας.
Το 'χουμε γράψει μέσα μας
βαθιά μες στην καρδιά μας.
Εμπρός αδέρφια, με καρδιά
εμπρός με μια ελπίδα.
Ένωση, Ένωση, παιδιά
με τη γλυκιά Πατρίδα.

(Πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ελευθερία», όταν ο ήρωας ήταν μαθητής).

Δημητράκης Χαραλάμπους

Μάνα μου σ' αφήνω

— Μάνα μου, σ' αφήνω έρημη μονάχη,
έλα φίλησέ με δωσ' μου την ευχή σου
η πατρίς με κράζει, φεύγω για τη μάχη,
κάνε τον σταυρό σου και την προσευχή σου
κι άναψε λαμπάδα στον Χριστό μεγάλη
να ξαναγυρίσω νικητής και πάλι.

— Σύρε, γιέ μου, πάλι στου Θεού την στράτα
κι έχω συνηθίσει μόνη μου να μένω,
το παράσημό σου για τιμή σου κράτα,
πρέπει τέτοιο στήθος ν'άναι στολισμένο
με στολίδι τέτοιο με γαλάζιο χρώμα,
την στιγμή όπου θα πέσει άψυχο το σώμα.

(Από το βιβλίο «ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ»,
Συλλογή Π. Μ. Ιωάννου, Λευκωσία 1986)

Μαθητικές διαδηλώσεις

Ζ΄ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΤΩΝ ΗΡΩΟΜΑΡΤΥΡΩΝ

Αντωνού Αυξεντίου

(Μητέρα του ήρωα Γρηγόρη Αυξεντίου)

Σήμερα που σ' αντίκρυσα

Ποίημα, που η μάνα του ήρωα Αυξεντίου εμπνεύσθηκε την ημέρα του θανάτου του, και το απήγγειλε στο πρώτο του μνημόσυνο στη Λύση, το χωριό του. (Υπαγόρευση της ιδίας).

Σήμερα που σ' αντίκρυσα τζι είδα την ζωγραφκιάν σου
Την τόλμην σου φαντάστηκα τζιαι την παλληκαρκάν σου.

Να μεν σε πιάσουν ζωντανόν τζι ας ήταν όπως τύχει,
αφου για την Πατρίδα μας το γαίμα σου εχύθην.

Ξύπνα, Γλήορη μου, να δεις που κόντεψεν η Νίκη
τζι εσέναν βάλλουσιν μπροστά γιατί σ' εσέν ανήκει.

Ξύπνα να δεις τους κόπους σου, να δεις τα βάσανά σου,
που νυχτοξημερώνεσουν μέσ' στα κρησφύγετά σου.

Που νυχτοξημερώνεσουν μέσ στα βουνά, τους βράχους
τζιαί κέρτισες ό,τι έθελες τζιαι πήρες τα μιτά σου.

Ξύπνα να δεις την μάνα σου που στέκεται κοντά σου
τζι έκαμεν σίδερον καρκιάν όπως την λεβεντιά σου.

Θέλω δκυο λόγια να μου πεις, γιέ μου, που την καρκιάν σου
μεν κλαίεις, μάνα, μεν κλαίεις, που έχασες τον γιό σου
την ώραν του θανάτου σου θα είμαι στο πλευρό σου.

Την ώρα του θανάτου μου, πριχού τα μάθκια κλείσουν,
πέρκι σε δουν, λεβέντη μου, τζιαι σε ξαναφιλήσουν.

Μια μάνα τέτοιου ήρωα εν προσβολή να κλάψει,

προσβάλλει τον λεβέντη της, τζειίνον που θ' απολάψει.
Χαλάλιν της Πατρίδας μου ο γιος μου, η ζωή μου,
τζι αφού εν επαραδόθηκεν
τζι έμεινεν τζι εσκοτώθηκεν
ας έσει την ευτζιήν μου.
Γεια σου, Γληόρη Αθάνατε, ήρωα των ηρώων
τζιαι τ' όνομά σου άφησες παντοτινά στον κόσμον.

Ζήτω, Γληόρη αθάνατε, ας έχομεν εγείαν,
που σιόνωσες το γαίμα σου για την Ελευθερίαν.
Τζι εγιώ έτσι μάνα εν να φανώ όπως τες Ελληνίδες,
που πιάσασιν τα όπλα τους τζιαι τζειίνες οι ιδίες.
Εχόγλασεν το γαίμα μου, όπλον θέλω να πάρω,
πα' στα βουνά του Μασιαιρά τζειι πάνω να πεθάνω.
Τζειι πάνω που θυσίασεν ο γιος μου τη ζωή του,
τζει πάνω να θυσιαστώ νάμαι τζι εγιώ μαζί του.

Αιώνια η μνήμη σου,
αθάνατε λεβέντη μου,
άξιο παιδί της Λύσης.

Πιερχής Αυξεντίου

(Πατέρας του ήρωα Γρηγόρη Αυξεντίου)

Στον γιο μου

(Υπαγόρευση του ιδίου)

Εσύ που εθυσίασες το άνθος της ζωής σου,
ξύπνα να δεις τι γίνεται σ' εσέ και στους γονείς σου.
Σε όλες τις βουνοπλαγιές έκτισες τη φωλιά σου
και πέταγες και σκέπαζες όλους με τα φτερά σου.
Τον βρήκαν με την προδοσιάν, με του τυράννου δώρα,
κι ελπίζω να τιμωρηθούν κι αυτοί σαν έλθει η ώρα.
Γιατί ο ππαράς της προδοσιάς εν κοφτερόν μασιαίριν
τζι όποιος τον πιάσει αυτοκτονεί με το δικόν του σιέριν.
Πα' στα βουνά του Μασιαιρά και εις τες τρεις του Μάρτη
ήτουν μια μέρα συμφοράς κοντά σε μέναν νάρτει.
Κάποιος βοσκός σκληρόκαρδος τζειι πάνω εξαγοράσθην
και οδηγίες έδωσεν εις τον στρατόν του Χάρντιγκ.

Στρατός με ελικόπτερα γυρόν συναντηθήκαν
πως θα τον πιάνναν ζωντανόν οι Άγγλοι φανταστήκαν.
Εφέρασιν τζιαι ρεπορτέρ τζιαί δημοσιογράφους
για να τον σατιρίσουν στους κινηματογράφους.

Και όμως δεν δειλίασεν ποττέ στες απειλές τους,
ούτε στες παρακλήσεις τους, ούτε εις τες φωτιές τους.
Με τα φιλιά πολόγιασεν αυτούς πούσιε μιτά του
Πατ' εν έθελεν να τους ιδεί κι αυτούς νεκρούς κοντά του.
Ώρες δέκα ολόκληρες μιτά του πολεμούσαν
και να πλησιάσουν κοντά του δεν τολμούσαν.
Ώστι τζιαι βάλαν του φωθκιάν να κρούσει να τον πιάσουν,
γιατί ολόκληρον στρατόν είδαν πως εν να χάσουν.
Έτρεξα και εζήτησα κι εγώ το λείψανόν σου
για να σε φέρω για ταφήν στην Λύσην, στο χωρκόν σου.
Κι ο Χάρντιγκ ο αιμοχαρής, για να με τιμωρήσει,
αρνήθην εις την αίτησιν, την δίψαν του να σβήσει.
Μόνος θα πάω να τον δω τζιαι να πιστοποιήσω,
αν εν ο γιος μου ο νεκρός τζιαι πίσω να γυρίσω.
Παιδί μου, όταν σ' αντίκρυσα, ήτουν απελπισία,
στάθηκα και σε κοίταζα όμως με ψυχραιμίαν.
Γύρισα και τους μίλησα, παιδί μου, όταν σε είδα.
— Άγγλοι, αυτό που κάνετε είναι θηριωδία.
Ελπίζομεν εις τον Θεόν πως θάρτει τζειίν' η μέρα
που σύντομα εν να γινεί η Κύπρος ελευθέρα.
Νάρτουμεν να σε φέρουμε στο μνήμα το δικό σου,
στον τόπο που γεννήθηκες πόν χώμα πατρικόν σου.

Πέτρος Γιάγκου

(Πατέρας του ήρωα Νικόλαου Γιάγκου)

Νικόλαος Πέτρου Γιάγκου

Τούτον το ποίημα πον' να πω έχει μεγάλην βάσιν
τζι όποιος τ' ακούσει μιαν φοράν δεν θέν να το ξεχάσει.
Όσοι εν' να τ' ακούσουν, τζειίνοι που σε γνωρίζουν
θα σ' αθυμούνται, Νίκο μου, τζι εν να σε μακαρίζουν.
Το μόνο μου παράπονον, είναι για τον προδότην
που πρόδωσεν σε, Νίκο μου, τζι έχασες την νεότην.

Αφίτας δεν του έφταισες να 'βρει καμμιάν αιτίαν
μα για την Πίστην δούλευες τζιαι την Ελευθερίαν.
Δεν θα ανοίξ' η γλώσσα μου να τον κατηγορήσει
αφού τον είδεν ο Θεός εν να τον τιμωρήσει.
Επρόδωσεν σε, Νίκο μου, τζι ελύσαν το κορμίν σου
μ' αλήθεια δεν τζι εφκάλασιν τίποτ' απ' την ψυχήν σου.
Κτυπούσαν σε, κλωτσούσαν σε τα όπλα να τους δώσεις
τζιαί τον Κασίνην λέγαν σου να τους τον παραδώσεις.
Παίξετέ με, ελάλες τους γλήγορα να γλυτώσω
μα τούτα που γυρεύκετε δεν έχω να σας δώσω.
Σκοτώσαν σε οι βάρβαροι ώστι να ξημερώσει
τζιαι που εν που σε βάλασιν δεν έχουν φανερώσει.
Αν πω τζιαι για τα έργα σου θα πούσιν εν χουμίσιν
ξέρουν τα οι συντρόφοι σου τζι ύστερα εν να τα πούσιν.

Κυριάκος Δράκος

(Πατέρας του ήρωα Μάρκου Δράκου)

Γιά τον ήρωα γιο μου

Σαν κόσηνον εκάμασιν
οι σφαίρες το κορμί σου
στον Πλάστην επαράδωσες,
Μάρκο μου, την ψυχή σου.

Εφέραν με, παιδάτζιν μου,
για να διαπιστώσω
αν είσαι συ ο Μάρκος μου
να τους το φανερώσω

Εγύρισα σε ανάσκελα,
στάθηκα με καμάριν
π' αντίκρυσαν τον γιόκα μου
ήρωαν παλλικάρι.

Εφίλησά σε τζι είπον σου
Χαλάλι σου, παιδί μου,
έφας τες σφαίρες που μπροστά
που νάσιεις την ευτζιήν μου.

Τζιαι δεν οπισθοχώρησες,
παιδί μου ήρωά μου,
χαλάλι σου σίλιες φορές
τούτη εν η χαρά μου.

Έγινες συ ο διαλεκτός
μέσα σε τόσους άλλους
γιατ' όσες σφαίρες έφας
έφας τζιαι τόσους Άγγλους.

Αφροδίτη Ζάκου

(Μητέρα του ήρωα Ανδρέα Ζάκου)

Ανδρέας Ζάκος

(Υπαγόρευση της ιδίας)

Τα παλικάρια γύρισαν
μα κάποιος δεν γυρνά.

Τα παλικάρια γύρισαν
μα κάποιος δεν γυρνά,
στες φυλακές φρουρός εν πόμεινε
εκεί παντοτινά.

Τα παλικάρια γύρισαν
μα ο Ζάκος δεν γυρνά,
εκείνος εξεψύχησε
για νάρθει λευθεριά.

Τα παλικάρια γύρισαν
μα ο Ζάκος δεν γυρνά,
στην αγκαλιά της μάνας του
με άσπρη ψυχή περνά.

Τα παλικάρια γύρισαν
μα ο Ζάκος δεν γυρνά,
το όνομά του γράφτηκε
στον ουρανό ψηλά.

Χρυστάλλα Δ. Ζήνωνα

(Μητέρα του ήρωα Θεόδωρου Ζήνωνος)

Θεόδωρος Ζήνωνος

Πλάστη μου του ελέου σου, τι έσει το παιδί μου,
πιάνει το καλαχούρι του τσας σύνογρα τζιαι πάει!
Πισκώ τον τζιαι γεμώνει το κρυφά-κρυφά προσφάι.
— Τζιαι γιούδι μου, πε μου τζι εμέν, μα 'ντα κακό λοάται,
έκαμες τζιαι τον τζύρη σου, γιε μου, τζιαι συλλοάται.
— Μα δεν κατάλαβες μανά, τριγύρω μέσα στα βουνά
τζι άλλων μανάδων τα παιδιά τες νύχτες πολεμούσιν,
έχουν ανάγκη που φαΐν, εν' πλάσματα, πεινούσιν.
— Γιούλη μου, φέρ' τους έσσω μας, στα όρη πιον κανεί τους
το σπίτι μας να 'ν' σπίτι τους, μανά, τζι εγιώ δική τους.

Παναής Παρτάκη Καϊλής

(Πατέρας του ήρωα Μιχαήλ Σιάλου Καϊλή)

Ο Σιάλος μου ήταν ατός

Ο Σιάλος μου ήταν ατός...
ο αετός δεν πιάνεται τζιαι σε κλουβί δεν μπαίνει,
μα σχίζει τα ουράνια τζιαι ζωντανός πηαίνει.
Έφκην καταζητούμενος στους κάμπους, στα περβόλια,
εκέρδισεν τον θάνατο τζιαι μια ζωήν αιώνια.

Φλουρέντζα Κάρου

(Μητέρα των ηρώων Ανδρέα και Χρίστου Κάρου)

Κάθε σαράντα τζι ένα γιο...

Κάθε σαράντα τζι ένα γιο, στέλλω εις την θυσία
τζι ελπίζω ότι σύντομα θάρθει Ελευθερία

Άννα Κκέλη

(Μητέρα του ήρωα Χρίστου Κκέλη)

Όταν μου τον εφέρασιν...

Όταν μου τον εφέρασιν... κορμί γαιματωμένον...
σκληρή, πικρή η όψη του, το πόδι του κομμένον.
Έφυεν που τ' αγκάλια μου παιδί συνηθισμένο
τζι εφέραν μου τον ήρωαν, ένδοξον, τιμημένο.

(Μαρτυρία Άννας Κκέλη, μητέρας του ήρωα, Ιούλιος 1986)

Χριστοφής Μάτσης

(Πατέρας του ήρωα Κυριάκου Μάτση)

Αχ, παιδί μου

Θάθελα νάταν μπορετό να ξαναγίνω νέος,
να ζώσω το Μ3 σου, να πάρω το σπαθί σου
και ν' ανεβώ στον τόπο σου, να υψώσω την τιμή σου.
Έστειλα τον Γιαννάκη μας
επήγε να σε εύρει
παιδί μου, μείνε ήσυχος
δεν μαύρισε το σπίτι μας
γιατί,
στ' αντάρτικο του Διγενή
έστειλα άλλο μου παιδί.

Αχ ήρωά μου,
σ' ευχαριστώ για τον όρκο
που μου κράτησες
μα και νεκρό σε ικετεύω
μια χάρη σου ζητώ,
μην ξεχάσεις το καθήκον σου.
Είμαι εδώ και σου μιλώ,
γνωρίζεις τη φωνή μου,
είμαι ο πατέρας σου, παιδί μου.

Στέλλε από εκεί ψηλά
στέλλε την προσευχή σου

στέλλε την ευλογία σου
για όλο μας τ' αντάρτικο
και για τον ΔΙΓΕΝΗ μας
για τον τρανό Εθνάρχη μας,
την Κύπρο, το νησί μας.

Μιλτιάδης Παλληκαρίδης

(Πατέρας του ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη)

Βαγορής Παλληκαρίδης

Ξύπνα, μικρέ μου Βαγορή, ν' ακούσεις τις καμπάνες
ξύπνα να δεις χαρούμενες τις μαυροφόρες μάνες.
Ξύπνα να δεις την Άνοιξη να δεις τα χελιδόνια
ξύπνα να δεις που λειώσανε εις τα βουνά τα χιόνια.
Ξύπνα να δεις τη χαραυγή π' άρχισε να ροδίζει
και τη γλυκιά μας Λευτεριά να την καλωσορίζει.
Ξύπνα, αγόρι μου, να δεις πρωί πρωί με χάρη
πανώρια κόρη έρχεται στεφάνι να σου βάλει.
Στο κάλεσμα σου σκίρτησε στο θάνατο εφάνη
στο χέρι ολοδάφνινο κρατά ένα στεφάνι.
Στον τάφο θ' ανταμώσετε, στον τάφο το δικό σου
θα θέσει ατέλειωτο φιλί πάνω στο πρόσωπό σου.
Θα θέσει η κόρη πούρχεται η κόρη πουν' μεγάλη
και στο ψηλό σου μέτωπο αθάνατο θα βάλει
στεφάνι ολοδάφνινο, όλο χαρά στεφάνι,
όπου και νάναι έρχεται, όπου και νάναι φτάνει.

Μαριτσού Παναγίδη

(Μητέρα του ήρωα Χριστοφή Παναγίδη)

Καλώς ήρτες τζι ανέφανες...

Καλώς ήρτες τζι ανέφανες, φεγγάρι του Γεννάρη,
ποιος σου το είπε, Γιάγκο μου, ποιος σου 'καμε χαπάρι
πως εσκοτώθην ο Ττοφής τ' όμορφο παλληκάρι;

Μαρία Πατσαλίδη

(Μητέρα του ήρωα Ανδρέα Πατσαλίδη)

Ο Πλάστης μου...

Ο Πλάστης μου λησμόνησεν δκυο πράματα να κάμει
γιοφύριν εις την θάλασσαν τζιαι σκάλαν εις τον Άδην.
Θεγέ μου, στείλε μου τωρά τρία σκαλιά στον Άδη,
να 'πα να δω τον γιούλλη μου τζιαι νάρτω πίσω πάλιν.

Ανδρεανή Πεττεμερίδη

(Μητέρα του ήρωα Χαράλαμπου Πεττεμερίδη)

Χαμπής Πεττεμερίδης

Έτο είχα οκτώ παιδικιά
τζείνος ήτουν το κλειδί
τζιαι τ' ανοικτάριν
κανένας δεν τον έφτανεν στην λεβεντιά τζιαι χάρην.
Δκυο χρόνια στην οργάνωσιν δεν τόξερεν κανένας
Έρκετον τζι εφορτώννετον τσάππα, κούσπον τζιαι φκυάριν
τζιαι άννοιεν κρησφύγετα, δοξάζω σε Θεέ μου.

Πα' στα βουνά της Μαδαρής στην μούττην του Σαράντι
έστησεν την ενέδραν του με άλλους τρεις νομάτους
τζιαι έπεσεν μαχόμενος έσβησεν που μιτά τους.
Το αχ, το βαχ, τ' αλοίμονον έφαν τα σωτικά μου
ελύγισεν το σώμα μου, μα εν σίδερο που μέσα μου
ατσάλιν η καρκιά μου.
Χαμπή μου, που πολέμησες στις Μαδαρής τα μέρη
το αίμα σου που έχυσες Ελεθεριά θα φέρει.

Σταύρος Μ. Πίττας

(Πατέρας του ήρωα Φώτη Πίττα)

Ξύπνα να δεις τριγύρω σου...

Ξύπνα να δεις τριγύρω σου την Κύπρο σωρεμένη,

δαμαί για το χατίρι σου,
χαρούσιμον τον τζύρη σου,
τη μάνα σου κλαμένην.

Ξύπνα ν' ακούσεις τζιαι να δεις σάλπιγγες τζιαι προσκόπους
δαμαί για το χατίρι σου,
αντάμα με τον τζύρη σου
επίσημους αδρώπους.

Ούλλοι καλωσορίσετε, εσείς, ο κόσμος ούλος
τζι εν θα δεχτ' ένας Έλληνας να 'ναι στους Άγγλους δούλος.
Χωρίς να δειλιάσομεν, χωρίς να φοβηθούμεν
ωσπόχει έναν Έλληναν έτσ' εννά πολεμούμεν.

Ετσ' εννά μείν' αθάνατο τ' όνομα της ΕΟΚΑ
γιατί εν γαίμαν της καρδιάς τζείνοι που της εδώκαν!

Ευλογημένη του Θεού, πότ' εν η ώρα κείνη
η Κύπρος να λευθερωθεί τζι ελεύθερη να μείνει!

Εγώ παρέαν εν θέλω, ξένον με χωρκανόν μου
νύκταν ανάρτης στα βουνά ξεβαίνω μανιχός μου
λιοντάρι μέσα στα βουνά, παράδειγμαν ο γιος μου!

Γιε μου, τζι εμέν μιν πρόσκληση

Γιέ μου, τζι εμέν μιν πρόσκληση
γιατί να μεν μου πέψεις;
Να 'ρτω τζεικάτω που 'σαι σου
αντάμα με τη μάνα σου
να δεις τζιαι να πιστέψεις
πόσο σε πεθυμήσαμε
τζιαι πόσο σ' αγαπούμε!

Νομίζεις πως λυπούμαστε
τζει που 'σαι τζ' εν ερκούμαστε;
Εν μέσον που εν έχουμε!
Εσού, γιατί να μεν έρτεις
σήμερον έτσι μέρα;
Η μάνα σου έσει που τα χτες

που 'σει τες πόρτες ανοιχτές
τζ' εσάστην τζ' εκαρτέραν!

*Το απάγγελε ο Σταύρος Πίττας στις 6.9.1958 στο τριήμερο μνημόσυνο του
ήρωα γιου του Φώτη Πίττα. (Πάνου Ι. Μυρτιώτη «Με αγάπην Φώτης Πίττας»,
Λευκωσία 1982).*

Κυριακού Σακκά

(Θετή μητέρα του ήρωα Καλλή Σακκά)

Καλλή μου

Καλλή μου, που λογιάριζα γαμπρό να σε στολίσω
ποιος μου το παραλάλησε να σε νεκροφιλήσω!

Πέντε χρονών μωρόν ήσουν, Καλλή, τζι ενίωσά σε
έκαμά σε 'κοσιεφτά, γρουσέ μου, τζι έχασά σε.

Σαν σήμερον, παιδάκι μου ήτουν να' τουν οι γάμοι
που θα σ' εσταφανώναμεν με του γάμου το στεφάνι.

Σήμερα δαφνοστέφανα, Καλλή, που πανωθκιά σου.
Τριγύρω σου οι φίλοι σου, κουμπάροι στο θαφκιά σου!

Μαριτσού Μιχαήλ Σουρουλλά

(Μητέρα του ήρωα Αναστασίου Σουρουλλά)

Επήαν στον καλόν τόπον...

Επήαν στον καλόν τόπον τζείνοι να κατοικήσουν
τζι ούτε που το σκεφτήκασιν να μας ποσιαιρετήσουν.

Ελένη Σάββα Χατζηκυριάκου
(Μητέρα του ήρωα Μιχαήλ Χατζηκυριάκου)

Χριστέ μου, δίνε δύναμη...

Χριστέ μου, δίνε δύναμη στη μάνα
που 'χει παιδί στη φυλακή, που 'χει παιδί θαμμένο
να περπατεί περήφανα, να στέκεται γενναία
και να κρατεί στα χέρια της ελληνική σημαία.

Ξύπνα μεγάλε ήρωα...

Ξύπνα μεγάλε ήρωα, γενναίο παλληκάρι,
ξύπνα να δεις τ' αδέρφια σου, που σ' έχουνε καμάρι.
Εστάθης κι επολέμησες, χωρίς άλλο κανένα
κι έπεσες σαν τους ήρωες κι εσύ του Εικοσιένα,
και τα πουλλάκια τ' ουρανού, που θα 'ρθουν απ' τα ξένα,
στον τάφο σου θα φέρουνε στεφάνια μυρωμένα.

Πηγές: 1) Παν. Ιωάννου «Λειτουργία Ελευθερίας», Λευκωσία 1989
2) Πάνου Ι. Μυρτιώτη «Με αγάπη Φώτης Πίττας», Λευκωσία 1982

Η' MARTYRIΕΣ

ΚΛΑΙΡΗ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Ο ύπνος ενός μωρού

«Ταξιδεύαμε από Γαλούσα προς Αμμόχωστο με το λεωφορείο της γραμμής.
Οδηγός ο Τάκης ο Τέλαλος.

Ήξερα ότι καθόμουν στην κρύπη του αυτοκινήτου για τη μεταφορά οπλισμού,
φυλλαδίων, οδηγιών.

Ήταν πολύ πρωί, κρατούσα στην αγκαλιά μου το μωρό μου, Άγγελο, βρέφος έξι
μηνών.

Στις Ακράδες, το στρατόπεδο των Άγγλων, μας σταμάτησαν για έρευνα.

Ο Τέλαλος ψύχραιμος μου είπε: Κάθισε ήσυχα, μη δείξεις καμιά ταραχή.

Κατέβασαν όλους τους επιβάτες και έκαναν προσωπική έρευνα.

Δεν σπκώθηκα από τη θέση μου. Όταν ήρθε ο στρατιώτης να με κατεβάσει τού-
δειξα το μωρό που κοιμόταν αθώο, σαν αγγελούδι. Συγκατένευσε να παραμείνω
στη θέση μου.

Μέσα μου προσευχόμουν να μην ξυπνήσει το μωρό, όσο διαρκούσαν οι έρευ-
νες. Δεν άφησαν τίποτε στο λεωφορείο που δεν έψαξαν. Μόνο τη θέση μου, δί-
πλα στον οδηγό.

Οι έρευνες κράτησαν σχεδόν μισή ώρα. Όταν μας άφησαν να προχωρήσουμε,
κοιταχτήκαμε με τον Τάκη χαμογελώντας.

Δύο περίστροφα θα έφταναν στον προορισμό τους».

(ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΦΩΤΗ ΠΑΠΑΦΩΤΗ «Η ΚΑΡΠΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ»,
ΤΟΜΟΣ 1, ΛΕΜΕΣΟΣ 1993)

Πῶς ἔζησα τὸ δράμα τῶν ἀπαγχονισθέντων

ΤΕΤΑΡΤΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΑΙΝΗΣΙΜΟΥ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

9 ΜΑΪΟΥ 1956

Ἐπέρασεν ἡ Ἁγία Ἑβδομάς καὶ μόνον οἱ δύο νέοι αὐτοὶ μελλοθάνατοι εὐρίσκο-
ντο ἀκριβῶς εἰς τὴν ἰδίαν ἀγωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν
προσευχόμενος εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεσθημανῆ. Ὁ κόσμος ὅλος ἐγιόρταζε τὴν Ἀνά-
στασιν τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτῶν παρετεινέτο ἡ ἀγωνία μέχρι θανάτου, καὶ μόνοι
αὐτοὶ δὲν ἔνοιωσαν τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως.

Τὴν Τετάρτην 9ην Μαΐου μετέβην εἰς τὰς Κεντρικὰς Φυλακὰς διὰ καθήκον ὡς
συνήθως περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Μὲ ἐκάλεσεν ὁ Διευθυντὴς καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ διανυκτερεύσω εἰς
τὰς Φυλακὰς μὲ σκοπὸν νὰ κηδεύσω τοὺς δύο μελλοθανάτους.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἐνόμιζα ὅτι μπροστὰ μου ἦσαν ὅλα μαῦρα, καὶ ὅτι γύρω
μου ἦτο σκότος. Ἔχασα τὸν ἑαυτὸν μου, διότι ἤρχισε μέσα μου μιὰ τρικυμία καὶ
κατέβαλλα πολλὴν προσπάθειαν νὰ συγκεντρωθῶ.

Τὸν ἐρώτησα ποῦ θὰ ταφοῦν, καὶ ὅταν μοῦ εἶπεν ὅτι αὐτὸ θὰ ἐγίνετο ἐντὸς τῶν
Φυλακῶν, εἶπα ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχω τὴν ἄδειαν τοῦ Ἐπισκόπου.

Αὐτὴ εἶναι ἡ διαταγὴ μοῦ εἶπεν καὶ ἄφησε νὰ βοηθῇ ὅτι θὰ τοὺς ἔθαβαν καὶ
χωρὶς ἱερέα.

Κατόπιν ἔγινε σχετικὴ συζήτησις μὲ τὴν Θείαν Κοινωνίαν. Δὲν ἤθελαν, καὶ δὲν
εἶχαν ἐμπιστοσύνην νὰ ἐξέλθω τῶν Φυλακῶν, καὶ μοῦ ὑπέδειξαν ὅτι ἔπρεπε νὰ
ἐτοιμάσω ἐκεῖ τὴν Θείαν Κοινωνίαν, ἀφοῦ μοῦ προμηθεύσουν ψωμὶ καὶ κρασί.

Τοὺς ἐξήγησα ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἐξέλθω μὲ συνοδείαν,
ἀλλὰ ὅχι νὰ πάω πρὸς τὴν Λευκωσίαν, ὅποτε ἐσκέφθην νὰ πάω στὸ Μετόχι τοῦ
Κύκκου.

Ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τῶν Φυλακῶν ἐφρουρεῖτο, καὶ ἐλήφθησαν αὐστηρὰ μέ-
τρα διὰ κάθε κίνησιν καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Φυλακῶν.

Προτοῦ νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τοὺς μελλοθανάτους, μὲ μετέφεραν εἰς ἓνα δωμά-
τιον ἔξω τῶν Φυλακῶν, διὰ νὰ μὲ ἐρευνήσουν. Ἐνεκλείσθην εἰς τὸ δωμάτιον μὲ
δύο ἀξιωματικούς, καὶ μοῦ ὑπέδειξαν νὰ ἀφαιρέσω τὸ ρᾶσον μου καὶ κατόπιν τὸ
ἀντερίν. Τοῦτο ἔπραξα προθύμως. Αὐτοὶ ὅμως ὑπέδειξαν ὅτι ἦτο διαταγὴ ἀνωτέρα
νὰ ἀφαιρέσω ὅλα μου τὰ ἐνδύματα καὶ νὰ μείνω μπροστὰ τοὺς γυμνὸς γιὰ νὰ βε-
βαιωθοῦν ὅτι δὲν ἔκρυβα εἰς τὰ ἐνδύματά μου κάτι ποῦ θὰ μετέφερα εἰς τοὺς μελ-
λοθανάτους.

Ἔφερα ἔνστασιν, διότι τὸ θεώρησα προσβολὴ, καὶ τοὺς εἶπα ὅτι θὰ ἐνδυθῶ καὶ

θὰ φύγω. Τότε ἐκάλεσαν τὸν Διευθυντὴν, καὶ κατόπιν συνεννοήσεώς των, μοῦ ἐζή-
τησαν νὰ μὲ ἐρευνήσουν ψαύοντες τὰ ἐνδύματά μου, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Μὲ ὠδήγησαν κατόπιν εἰς τὸ Μετόχιον Κύκκου μὲ φρουρὰν διὰ τὴν μεταφορὰν
τῆς Θείας Κοινωνίας. Ἦτο δειλινόν, ἀλλὰ μοῦ ἐφαίνετο σὰν νὰ ἦτο νύκτα, καὶ σὰν
ὕπνωτισμένος ἐπῆγαινα ὅπου μὲ ὠδήγουν. Ὅλα μοῦ ἐφαίνοντο θλιμμένα. Ἐκ τῶν
ὑστέρων μοῦ εἶπαν ἐκεῖνοι ποῦ μὲ εἶδαν στὸ Μετόχι ὅτι τὸ χρῶμα μου ἦτο ὅπως
τοῦ νεκροῦ.

Ἦμην πολὺ ταραγμένος καὶ διαρκῶς ἀνελογιζόμεν, ἂν θὰ εἶχα τὸ κουράγιο νὰ
ἀνθέξω αὐτὴν τὴν δοκιμασίαν καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς προσμονῆς καὶ τῆς
ἀγωνίας. Μοῦ ἐφαίνετο ὅτι δὲν περνοῦσαν οἱ ὥρες.

Ἦτο πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ὁ ἥλιος, ὅταν μὲ ὠδήγησαν εἰς τὰ κελλία τῶν μελλοθα-
νάτων, οἱ ὁποῖοι γιὰ τελευταίαν φορὰν ἔβλεπαν τὸ φῶς του.

Ἐποθεύσα εὐλαβῶς τὴν Θείαν Κοινωνίαν εἰς τὸν διάδρομον, πάνω σὲ ἓνα
πρόχειρο τραπέζι μὲ ἀναμμένο κερί.

Πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸ κελλί τοῦ Καραολῆ, φέρων τὸ ἐπιτραχήλιόν μου καὶ Εὐ-
χολόγιον. Ὑπάρχει εἰδικὴ ἀκολουθία τῶν ἐξομολογουμένων, μὲ κατάλληλα διὰ
τὴν περίστασιν ἀναγνώσματα, ὅπου λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ὁ ἐξο-
μολογούμενος. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα διὰ δύο λόγους. Πρῶτον νὰ ἀποσπᾶσω τὰ παιδιὰ
ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ δεύτερον νὰ μείνω πιὸ πολλὴν ὥραν κοντὰ των. Κρατοῦσα τὸ
βιβλίον ἀνοικτὸ, καὶ δίπλα μου ἐστέκετο ὁ Καραολῆς καὶ ἐβλέπαμεν πρὸς ἀ-
νατολὰς μὲ τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τοὺς φύλακας ποῦ ἐστέκοντο ἀπ' ἔξω στὸν
διάδρομον.

Διάβαζα ἐγὼ τὸ μέρος μου καὶ ὑπεδείκνυα στὸν Καραολῆν νὰ διαβάσῃ τὸ δικὸ
του. Τοῦτο ἐγίνετο ἐκ μέρους τοῦ μὲ δυσκολίαν καὶ μὲ καταφανῇ σύγχυσιν καὶ
ταραχὴν. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ἀνάγνωσις, ἐκαθίσσαμεν, ἐγὼ εἰς ἓνα σκαμνὶ καὶ
ἐκεῖνος εἰς τὸ στῶμα του ἐφαπτόμενον σχεδὸν χαμαὶ. Ἐγὼ ἐκαθήμην ὀλίγον ὑ-
ψηλότερον μὲ τὰ νῶτα στραμμένα πρὸς τοὺς φρουροὺς, καὶ ἔτσι δὲ τὸν ἔβλεπαν
κατὰ πρόσωπον. Ὁ ὑπεύθυνος ποῦ μᾶς ἐπρόσεκεν ἐγνώριζεν Ἑλληνικὰ καὶ ἐσκέ-
φθην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ βλέπῃ οὔτε τὰ χεῖλη των νὰ κινοῦνται, γιὰ ἀντελήφθην
νὰ ἔχῃ πολλὴν περιέργειαν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐξομολόγησιν ὁ Καραολῆς μοῦ ἐπανε-
λάβεν ὅσα σχεδὸν καὶ τὴν προηγουμένην φορὰν.

Συνεννοούμεθα σχεδὸν ψιθυριστὰ, καὶ εἰς ἓνα σημεῖον, ἀφοῦ ἔκαμεν ἓνα
μορφασμὸν ταραχῆς, μοῦ ἐχάραξε μόνον δύο λέξεις καὶ ἐσιώπησεν, ὅποτε ἐγὼ
μὲ νεῦμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἔδωσα νὰ καταλάβῃ ὅτι ἀντελήφθην τὰ ὑπόλοιπα.
Μικρὰ σιγὴ, καὶ ἀμέσως ἠγέρθημεν, καὶ ἐγὼ εἰσῆλθον εἰς τὸ διπλάνο κελλί τοῦ
Δημητρίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπανεέλαβα σχεδὸν τὰ ἴδια.

Ἦτο εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ταραγμένος μὲ ἀκατάστατα τὰ μαλλιά του. Εἰς τὸ τέ-
λος ἀνελύθη εἰς λυγμούς, καὶ εἰς παρατήρησιν μου ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκρατηθῇ,
κλαίοντας μοῦ λέγει, λυποῦμαι ποῦ θὰ μείνῃ ἡ ἀδελφὴ μου χωρὶς προστασίαν.

Εἶπα ὅτι αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ σκέπεται, διότι θὰ φροντίσουν ἄλλοι γι' αὐτὴν. Κατόπιν μετέδωσα εἰς ἕνα ἕκαστον εἰς τὸ κελλὶ τοῦ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, καὶ προ- τοῦ ἐξέλθω, εἰσῆλθον ἐκ τρίτου εἰς τὰ κελλιὰ των, τοὺς ἐνηγκαλίσθην καὶ τοὺς ἡσπασθην ἀγωνιζόμενος νὰ πνίξω τὸν πόνον μου καὶ νὰ συγκρατήσω τὰ δάκρυά μου.

Ἐξερχόμενος μὲ φωνὴν δυνατὴν καὶ σταθερὰν τοὺς εἶπα νὰ μὴν χάσουν τὸ θάρ- ρος των καὶ τὰς ἐλπίδας των, καὶ τοὺς ἀποχαιρέτισα ὑψώνων πρὸς αὐτοὺς τὴν χεῖρα μου καὶ κρατῶν μὲ τὸ ἄλλο σφικτὰ στὸ στήθος μου τὸ ἅγιον ποτήριον.

Οἱ φρουροὶ κάτι εἶπαν, καὶ σὰν κατέβαινα ἤκουσα διὰ τελευταίαν φωνὴν τὴν φωνὴν τοῦ Δημητρίου, νὰ ἐρωτᾷ τὸν Καραολῆν:

— Εἴντα μ' ποὺ εἶπαν, ρε;

Μέσα εἰς τὰ συνηθισμένα δοχεῖα τῶν φυλακισμένων, μικρὰ τασάκια ἀπὸ ἀλου- μίνιον, ἐπρόσεξα ὅτι ὑπῆρχε φαγητὸν, στὸ ἕνα κουκκιά καὶ στὸ ἄλλο πιλάφι μὲ ἕνα τέταρτο τοῦ ψωμιοῦ, τελείως ἀνέγγιστα.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ 9 ὑπῆρχε μία παράγκα, καὶ εἰς αὐτὴν μὲ ὠδήγησαν διὰ νὰ δια- νυκτερεύσω. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ μὲ ἔφεραν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἠκολουθούμην κατὰ πόδας ἀπὸ δύο στρατιώτας καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμῃ τὸ ἀποχωρητήριο.

Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀρκετὴν ὥραν περιεπάτουν μέσα στὴν αὐλὴν ἀκολου- θούμενος ἀπὸ τοὺς δύο στρατιώτας, μετὰ τῶν ὁποίων προσεπάθουν νὰ συνεν- νοηθῶ μὲ τὰ λίγα ἐγγλέζικα ποὺ γνώριζα. Ἦσαν καὶ οἱ δύο καλοὶ ἄνθρωποι, ἰδίως ὁ κατώτερος εἰς τὸν βαθμὸν. Τὰ ὀνόματά των ἦσαν Ντάννι Μόργκαν καὶ Ρόκ Μπράουν.

Ἐφαγα στὴν αὐλὴ μαζὶ τῶν μερικὰ φρουῖτα, καὶ ὅταν εἶδα ὅτι ἦτο ἀργὰ γιὰ νὰ μέ- νω στὴν αὐλὴ, μπῆκα στὴν μπαράγκα, ἔβγαλα μόνον τὰ παπούτσια καὶ ξάπλωσα, καὶ οἱ στρατιῶται ἐφύλαγαν ὁ ἕνας μέσα καὶ ὁ ἄλλος ἔξω.

Πήγαινε νὰ μὲ πάρῃ ὁ ὕπνος ἀλλ' ἀμέσως ξυπνοῦσα σὰν ἀπὸ ἐφιάλτη καὶ προ- σπαθοῦσα νὰ ἀκούσω τι ἐγίνετο ἔξω. Περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ δύο στρατιῶτες ἀντι- κατεστάθην ἀπὸ δύο ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, ποὺ ἦλθαν καὶ ξαπλώθησαν πλησίον μου χαμαὶ, καὶ διαρκῶς μιλοῦσαν καὶ ἐκάπνιζαν, μέχρι τὴν ὥραν ποὺ μοῦ εἶπαν νὰ σηκωθῶ καὶ νὰ ἐτοιμασθῶ, ἀφοῦ κάποιος ἦλθεν ἀπ' ἔξω καὶ τοὺς εἶδο- ποίησε.

Οἱ κρατούμενοι εἰς τὰς φυλακὰς ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐφώναζαν ἀρκετὴν ὥραν. Ἐπεκράτησε κατόπιν γαλήνη, καὶ ἠκούοντο μόνον αἱ θύραι τῆς φυλακῆς, ποὺ ἄνοιγαν καὶ ἐκλείαν εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα γύρω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην.

Ἡ ἀγχόνη εὐρίσκετο ἑκατὸν πόδια περίπου ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἔμενα, καὶ λίγα μέτρα πρὸς τὰ ἀνατολικά ἔκτισαν τὸ μικρὸν κοιμητήριο. Ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἀγχόνην ἐγκατέστησαν παράπηγμα, εἰς τὸ ὁποῖον διέμενε διαρκῶς φρουρὸς, χειριζόμενος ὀπλοπολυβόλον καὶ προβολέα μὲ τὸν ὁποῖον συνεχῶς ἐρευνοῦσε τὴν γύρω περιοχὴν.

10 ΜΑΪΟΥ 1956

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον διέκρινα εὐκρινῶς καὶ συνεχῶς βήματα στρατιωτῶν καὶ συ- νεχές ἀνοιγοκλείσιμον τῶν θυρῶν, καὶ πρὸ παντὸς μετὰ τὰς δύο.

Ὑποθέτω ὅτι ὁ ἀπαγχονισμὸς τῶν δύο τούτων μαρτύρων ἔγινε περὶ τὴν τρίτην πρωΐνῃν ὥραν, διότι τὴν τετάρτην ὥραν μὲ ἐκάλεσαν νὰ ἐτοιμασθῶ.

Σὲ πέντε λεπτὰ ἤμην ἔτοιμος καὶ μὲ ὠδήγησαν πρὸς τὸ διαμέρισμα τῆς ἀγχόνης. Ἀπόλυτος νεκρικὴ σιγὴ ἐβασίλευε παντοῦ μέσα σὲ μιὰ νύχτα ἀσέλῃνον. Μὲ πῆραν κατ' εὐθείαν πλησίον τῶν δύο ἀνοικτῶν φερέτρων ἔξω ἀπὸ τὸ κοιμητήριο. Ἐνῶ προχωροῦσα δὲν εἶδα κανένα πρόσωπο, διότι τὸ μέρος ἦτο σχεδὸν σκοτεινὸ, καὶ πέραν στὸν τοῖχο τῆς φυλακῆς ὑπῆρχε ἡλεκτρικὸ φῶς. Ὅταν ἐστάθην πλησίον τῶν φερέτρων, διέκρινα μακριὰ στὸν τοῖχο νὰ στέκῃ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τὸν Διευθυντὴ τῶν φυλακῶν μόνον καὶ σκυθρωπὸν, ὅπως καὶ ὅταν ἔφευγα, μερικὸς στρατιώτης κρυμμένους ἀνάμεσα τῆς ἀγχόνης καὶ τοῦ διαμερίσματος τῶν μελλοθανάτων στὸ μισοσκοτάδιο.

Μόνος κατὰμονος ἐτέθην ἐπὶ τὸ ἔργον σὰν νὰ εὐρισκόμην μέσα σὲ ὄνειρο. Ἄ- ναψα κεριὰ, ἐτοίμασα τὸν θυμιατὸν καὶ ἄρχισα ἀμέσως νὰ διαβάζω τὴν νεκρώσι- μον ἀκολουθίαν, σχεδὸν μηχανικὰ ἀπὸ τὴν σύγχυσίν μου, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ κериοῦ, τὸ ὁποῖον προσπαθοῦσα νὰ μὴ μοῦ τὸ σβήσῃ ὁ ἀέρας. Σὰν αἰώνας μοῦ φάνηκαν αὐτὲς οἱ λίγες στιγμὲς.

Οὔτε πῶς ἄρχισα θυμᾶμαι, οὔτε πῶς τελείωσα. Ἦθελα νὰ κλάψω μὰ δὲν μπο- ροῦσα. Ἦμουν τόσον πολὺ ταραγμένος, ὥστε νὰ λησμονῶ τὰ ὀνόματά των, σὰν νὰ ἐπέρασε πολὺς χρόνος ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἀποχωριστήκαμεν ὥς ἐκείνην τὴν ὥρα.

Ἐτελείωσα καὶ ἀμέσως γονυπέτησα μπροστὰ στὰ δύο φέρετρα ποὺ ἦσαν κοντὰ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο.

Τὰ δύο νεκρὰ σώματα ἦσαν τυλιγμένα μέσα σὲ κουβέρτες τῆς φυλακῆς, καὶ ἀπο- κάλυψα τὰ πρόσωπά των τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Στὸ φῶς τοῦ κериοῦ μοῦ ἐφάνησαν μαραμμένα μὲ χρῶμα φαιδ, καὶ στὸ λαιμὸ διέκρινα καθαρὰ τὸ σημάδι ποὺ ἄφησε τὸ σκοινὶ τῆς ἀγχόνης. Τὸ κεφάλι ἦτο γυρ- μένο πρὸς τὸν ὦμο καὶ τὰ μάτια κλειστὰ.

Τοὺς ἐφίλησα στὸ πρόσωπον τόσον σφικτὰ, ὥστε νὰ νοιώσω νὰ εἶναι ἀκόμῃ ζεστὰ. Μ' αὐτὸ ὑπέθεσα ὅτι λίγη ὥρα εἶχε ποὺ τοὺς κατέβασαν ἀπὸ τὴν ἀγχόνην.

Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ξεχάσω αὐτὴ τὴν ἀνατριχίλα ποὺ μοῦ ἦλθε ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀπὸ τὴν ζεστασιὰ ποὺ ἔνοιωσα ἀπὸ τὰ νεκρὰ καὶ ἄψυχα σώματα των;

Τοὺς σκέπασα, τοὺς ἔχυσα σταυροειδῶς τὸ λάδι, αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μόνο ὅταν ὁ νεκρὸς κατέβαινε στὸν τάφο.

Συντετριμμένος ἀπεχώρησα μὲ ὄλην τὴν εὐλάβειαν καὶ ἄφησα τὰ δύο φέρετρα ἔξω ἀπὸ τὴν κλειστὴν εἴσοδον τοῦ κοιμητηρίου. Μοῦ εἶναι ἄγνωστον πῶς ἐτάφη- σαν οἱ δύο μεγάλοι τῆς Κύπρου νεκροὶ.

Εἶναι σχεδὸν μεσάνυχτα καὶ τὸ φεγγάρι μεσοῦρανα σκεπάζεται γιὰ λίγο ἀπὸ βιαστικὰ σύννεφα. Στέκω στὴν πόρτα τοῦ κελλιοῦ καὶ παρακολουθῶ τὸ δράμα, τῆς ἀποψινῆς νύχτας. Διαρκῶς θούρια καὶ ἐμβατήρια ἀκούονται ἀπὸ τοὺς τρεῖς μάρτυρες. Ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκεις ἀπὸ τοὺς παρακάτω φυλακισμένους ἀγωνιστὰς. Συνθηματικὰ ἐπαναλαμβάνουν κατὰ διαστήματα τῶν τριῶν μαρτύρων τὰ ὀνόματα, Μαυ-ρο-μμά-της, Κου-τό-φτας, Πα-να-γί-δης, Μα-κά-ρι-ος, Δι-γε-νῆς, Ε-Ο-Κ-Α, σὰν νὰ εὐρίσκεσαι μέσα σὲ ἐθνικὴν μυσταγωγίαν, ποὺ δὲν μπορεῖ καμιὰ ἄλλη νὰ τὴν ξεπεράσῃ, καὶ ὅμως ὁ Ἄγγλος φρουρὸς, ποὺ βρίσκεται στὴν στέγη τῆς ἀγκόνης, εἰρωνευόμενος ἀπδέστατα καὶ μὲ παραφθορὰν λέγει: Ζήτω ὁ Γρίβας.

Μὲ πιάνει ἀγανάκτησις, καὶ εἶμαι ὁ μόνος ποὺ ἀκούω τὰ λόγια του, καὶ πρὸς στιγμή μού ἔρχονται στὰ χεῖλη τὰ λόγια τοῦ Ὀμηρικοῦ στίχου «ἔσσεται ἡμαρ». Τὰ ἐθνικὰ τραγούδια διαδέχονται τὰ θρησκευτικὰ τροπάρια.

Στὶς δώδεκα ἡ ὥρα μεσάνυχτα ψάλλουν τὸ «Τῇ Ὑπερμάχῳ» καὶ ἔπειτα ἐπικρατεῖ ἡ σιγὴ, γιὰτὶ πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ ἡ σκηνὴ διὰ τὴν τελεταίαν φάσιν τοῦ δράματος.

Στὴν μία παρὰ τέταρτον ἀκριβῶς ἀκούω βιαστικὰ τὰ βήματα τῶν δημίων. Βιάζονται πολὺ. Ἀκούω τὸν Παναγίδην νὰ φωνάζῃ μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν: Ἦρτασιμ' παιδιὰ, καὶ ἀρχίζουν τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον.

Ὁ φρουρὸς μου ἔκλεισε τὴν πόρτα ἀλλὰ ἡ σιγὴ τῆς νύχτας μὲ βοηθεῖ νὰ ἀκούω, καὶ παρακολουθῶ νοερά ὅλες τὰς κινήσεις στὸ μέρος τῆς ἀγκόνης. Γονατίζω, κάμνω τὸν σταυρὸ μου καὶ παρακαλῶ τὸν Θεὸ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς μάρτυρας.

Ἐπαναλαμβάνεται ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος σὰν ἀπὸ πνιγμένες φωνές, διότι μπαίνουν στὸ μέρος τῆς ἀγκόνης, ἀκούω μιὰ δυνατὴ φωνή, γειὰ σας, παιδιὰ, ζήτω ἡ Ἐλευθερία, καὶ μετὰ δὲν διακρίνω ἄλλο, γιὰτὶ θὰ τοὺς εἶχαν καλύψει τὴν κεφαλὴ μὲ τὸ μαῦρο ροῦχο γιὰ νὰ τοὺς βάλουν τὸ σχοινὶ τῆς ἀγκόνης στὸν λαιμὸ.

Σὲ δυὸ - τρία λεπτὰ ἓνας κρότος δυνατὸς ἀκούεται στὸ πέσιμο τοῦ πατώματος τῆς ἀγκόνης καὶ μὲ τὴν φαντασία μου βλέπω αἰωρούμενα τὰ σώματα τῶν τριῶν μαρτύρων στὴν ἀγκόνην.

Ἐνα σφύριγμα ἀέρος ἤκουσα σὰν ἐκεῖνο ποὺ βγαίνει ἀπὸ φουσκωμένο ἀσκὸ, καὶ ὅλα ἐτελείωσαν. Σηκώθηκα καὶ περπατοῦσα μέσα στὸ κελλὶ, ἤθελα νὰ βγῶ ἔξω, γιὰτὶ σὰν νὰ πνιγόμενα, μὰ ὁ φρουρὸς ἀπ' ἔξω κρατοῦσε κλειστὴ τὴν πόρτα, ἐνῶ ὁ ἄλλος μέσα ἦτο ξαπλωμένος καὶ ἔκαμνε πῶς διάβαζε σὰν νὰ μὴ πρόσεχε τὴν ταραχὴ μου.

Εἶμαι ἔτοιμος καὶ περιμένω νὰ μὲ καλέσουν, ἀφοῦ στὸ μεταξὺ μισάνοιξαν λίγο τὴν πόρτα.

Στὴν μίαν καὶ τέταρτον μὲ ὠδήγησαν κοντὰ στὰ τρία φέρετρα. Κρατῶ ἀναμμένα τρία κερία καὶ ἀγωνίζομαι νὰ συγκεντρωθῶ γιὰ νὰ διαβάσω τὰς σχετικὰς εὐχὰς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν τριῶν νέων ἐθνομαρτύρων.

Ἐνα δροσερὸ ἀεράκι φυσάει στὰ φέρετρα τῶν μαρτύρων, παίζει μὲ τὸ φῶς τῶν κεριῶν καὶ γιὰ μιὰ στιγμή θέλει νὰ μοῦ τὰ σβήσει καὶ νὰ μείνῃ στὴν μέση, μὰ τὸ φῶς παίρνει πάλι δύναμιν, σὰν ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας, ποὺ ἐνώνεται μὲ τὰς ψυχὰς τῶν μαρτύρων, ποὺ ἐλεύθερες φτερουγίζουν ἀπάνωθ' ἐμοῦ, καὶ μὲ βοηθεῖ νὰ ἀποτελειώσω καὶ αὐτὸ τὸ ὕστατό μου καθήκον πρὸς τοὺς μάρτυρας.

Ἀσπάζομαι τὰς γαλήνιες τώρα μορφὰς των, ποὺ φωτίζονται ἀπὸ τὸ φῶς τῶν τριῶν κεριῶν, ποὺ σκύβοντας τὰ πλησιάζω στὰ πρόσωπά των, καὶ στὸν λαιμὸ τους, ποὺ φαίνεται καθαρὰ ἡ μαυράδα ποὺ ἄφησε τὸ σχοινὶ τῆς ἀγκόνης, κρέμεται ἀπὸ ἓνας μικρὸς σταυρὸς.

Αἰωνία των ἡ μνήμη.

(ΓΙΩΣ ΕΖΗΣΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ)

ΑΥΓΟΥΣΤΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ (Ματρώζος)

Ἡ μάχη τοῦ Μαχαιρά

Τρεῖς τοῦ Μάρτη 1957. Πολύ πρῶί ξυπνήσαμε - γύρω στις ἑξί - ἀπὸ κινήσεις ποὺ ἀντιληφθήκαμε γύρω ἀπὸ τὸ κρησφύγετο. Σὲ λίγο εἴμαστε περικυκλωμένοι. Ὁ «Μάστρος», ἐτσι φωνάζαμε τὸν ἀρχηγό μας, μας ἔδινε θάρρος. Ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τῶν στρατιωτῶν καταλάβαμε ὅτι ἡμαστέ προδομένοι. Ἐκατοντάδες περιέσφιγγαν τὸν κλοιό γύρω ἀπὸ τὸ λημέρι μας. Ἐνας αξιωματικὸς πλησίασε καὶ φώναξε τὸν Αὐξεντίου μὲ τὸ ὄνομά του καὶ μας νὰ παραδοθούμε. Ἀφοῦ συζητήσαμε γιὰ τὸ τι θὰ κάναμε, ὁ ἀρχηγός μας διέταξε νὰ παραδοθούμε, λέγοντας: «Εγὼ θὰ πολεμήσω καὶ θὰ πεθάνω. Πρέπει νὰ πεθάνω». Αὐτὸ τὸ «πρέπει νὰ πεθάνω» τὸ ἐπανάλαβε 3-4 φορές. Τὸ πρόσωπο του φωτιζόταν ἀπὸ μιὰ υπεράνθρωπη δύναμιν.

Εμεῖς βγήκαμε ἔξω μὲ ψηλά τὰ χέρια. Οἱ Ἄγγλοι περίμεναν καὶ τὸν Αὐξεντίου, ποὺ δὲν ἐβγαίνε. Τότε νευρικοί, τοῦ φώναξαν:

— Αὐξεντίου, ἐβγα ἔξω, ἀλλιῶς θὰ σου ρίξουμε βόμβες καὶ θὰ σε σκοτώσουμε.

— «Μολὼν λαβέ» ἀπάντησε μὲ σταθερὴ φωνὴ στους τυράννους. Ἀν ἔχετε καρδιά, ελάτε πιο κοντὰ νὰ ρίξετε τὶς βόμβες σας.

Ὁ δεκανέας Μπράουν πλησιάζοντας φώναξε ξανά στον Αὐξεντίου νὰ παραδοθεῖ. Προσπάθησε μάλιστα νὰ δει, τί ἔκανε μέσα στο κρησφύγετο. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἀντίηχε τὸ ὄπλο τοῦ «Μάστρου» καὶ ὁ Ἄγγλος ἔπεσε νεκρός. Κάποιος ἄλλος ἔριξε ἀμέσως μιὰ χειροβομβίδα μέσα στο κρησφύγετο, ποὺ μὲ τὴν ἐκρηξή της ἔκανε τρομερὸ κρότο. Πέρασαν λίγα λεπτά. Καμιὰ κίνηση στο κρησφύγετο. Μήπως σκοτώθηκε ὁ Αὐξεντίου;

Ένας αξιωματικός, αρπάζοντάς με από το λαιμό, με διέταξε να μπω στο κρησφύγετο, για να δω αν πέθανε. Πλησίασα φωνάζοντας: «Μάστρε μου, μάστρε μου, εγώ είμαι, ο Ματρόζος, μη με πυροβολήσεις» και μπήκα μέσα. Ο Αυξεντίου είχε ένα τραύμα στο λαιμό και ένα στο πόδι. Δε με άφησε να τον περιποιηθώ. Άρπαξα τότε το όπλο μου και από το στόμιο του κρησφυγέτου φώναξα στους Άγγλους:

— Τώρα είμαστε δυο, ελάτε να μας πάρετε, αν μπορείτε.

Έριξα μια ριπή κατά των Άγγλων. Εκείνοι απάντησαν με πολλούς πυροβολισμούς. Η μάχη άναψε και συνεχιζόταν για πολύ, αλλά κατά διαλείμματα. Σε μια διακοπή ζήτησα τσιγάρο, κι αυτός, όπως συνήθιζε πάντα, μου είπε: «Βλάφτει σε, ρε μισκή». Ενώ καπνίζαμε, αναπολούσαμε το παρελθόν, τις ενέδρες, τα αδέλφια που χάσαμε.

Στο μεταξύ οι Άγγλοι χρησιμοποιούσαν κάθε μέσο, για να μας εξαναγκάσουν να παραδοθούμε. Έρριξαν βαριές πέτρες πάνω στην οροφή. Κι όταν του είπα ότι θα πέσουν πάνω μας, αυτός απάντησε πως οι τενεκέδες βαστούν κι ότι edιάλεξε τους πιο καλούς ο Ηγούμενος. Ύστερα μας έρριξαν δακρυγόνες βόμβες και το κρησφύγετο γέμισε αέρια. Πλησίασαν, τότε, μα τους ρίχναμε χειροβομβίδες και τους ακούσαμε που έφευγαν βογγώντας.

Στη συνέχεια έκαναν εναντίον μας δυο σφοδρότατες επιθέσεις με καταιγιστικά πυρά. Ψύχραιμα τους αποκρούσαμε, κάνοντας πάντα οικονομία στα πυρομαχικά μας. Όταν υποχώρησαν οι Άγγλοι, ο Μάστρος μου έδωσε διαταγή να ρίξω τη μοναδική καπνογόνο χειροβομβίδα μας και πυροβολώντας μέσα στους καπνούς να βγούμε από το λημέρι μας και να τους ξεφύγουμε. Έτσι και έγινε. Έρριξα την καπνογόνο. Όμως, το όπλο μου ήταν στην ασφάλεια και δεν μπόρεσα να πυροβολήσω αμέσως. Η καθυστέρηση ήταν μοιραία. Ο καπνός διαλύθηκε και χάσαμε τη μοναδική μας ευκαιρία. Αμέσως μετά ακούστηκαν τρεις ανατινάξεις πολύ κοντά μας. Μισοσκεπάστηκα με χώματα που εκτινάχτηκαν. Ο Μάστρος με βοήθησε στοργικά, όπως πάντα, ρωτώντας «Μήπως εκτύπησες, ρε Μισκή;»

Εκείνες τις στιγμές μ' έπιασε ο ενθουσιασμός. Θυμήθηκα ένα βιβλίο που διάβασα. Ήταν του Μελά κι έγραφε για τον Παπαφλέσσα. Μαζί με τον ηρωϊκό Αυξεντίου ήμουν τώρα έτοιμος να πεθάνω κι εγώ πολεμώντας.

Ενώ κουβεντιάζαμε λέγοντας την απόφασή μας να πεθάνουμε για την πατρίδα, αντιληφθήκαμε ένα υγρό να τρέχει και να κατακλύζει το κρησφύγετο.

— Είναι βενζίνη, Μάστρε μου, του είπα. Θα μας κάψουν ζωντανούς. Δεν πρόφτασα να τελειώσω τα λόγια μου, όταν έσκασαν τρεις εμπρηστικές βόμβες. Πήραμε φωτιά. Το κρησφύγετο μεταβλήθηκε σε φλεγόμενο καμίνι. Κοίταξα το Μάστρο στο βάθος. Τον έζωσαν οι φλόγες. Η όψη του, όμως, ήταν γαλήνια. Παρέμεινε ατάραχος, όταν τον κοίταξα τρομαγμένος. Κι άκουσα από το στόμα του τα τελευταία λόγια του, που μου τα είχε πει πολλές φορές: «Μη φοβάσαι, Ματρόζο, μη φοβάσαι».

Δεν άντεξα άλλο τη φωτιά και πετάχτηκα έξω από το κρησφύγετο. Σύρθηκα και κρύφτηκα σ' ένα κοντινό θάμνο. Ήταν η ώρα δύο μετά το μεσημέρι. Μια δυνατή ανατίναξη ακούστηκε και το κρησφύγετο διαλύθηκε.

Όταν όλα πύχασαν, οι Άγγλοι πλησίασαν, με βρήκαν και με ανάγκασαν να μπω στο κρησφύγετο, για να δω αν πέθανε ο Αυξεντίου. Οι ίδιοι, δειλίαζαν να πλησιάσουν. Πράγματι μπήκα. Δε θα ξεχάσω το τραγικό θέαμα π' αντίκρυσα. Ο Μάστρος μου, ο αγαπημένος μου Αρχηγός ήταν νεκρός. Ξαπλωμένος ανάσκελα, κομματιασμένος και καρβουνιασμένος. Δεν μπορούσα να τον τραβήξω έξω. Έκαιγε ακόμα. Έλαμψαν από ικανοποίηση τα μάτια των Άγγλων, μόλις τον αντίκρυσαν νεκρό.

Σκυφτοί κι αμίλητοι, πήγαμε στο μοναστήρι του Μαχαιρά.

Έτσι βρήκε η δόξα τον Αυξεντίου, να πολεμά σαν λιοντάρι και ν' αγωνίζεται με πίστη ακλόνητη για τη λευτεριά της.

(ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΓΕΩ. Γ. ΑΣΣΙΩΤΗ
«Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ 1955-1959», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1983)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΙΛΛΙΤΑ - ΙΩΑΝΝΟΥ

Λειτουργία ελευθερίας

Εισαγωγή

(αποσπάσματα)

Σ' εκείνο τον αγώνα τον υπέροχο! Στον αγώνα εκείνο τον μεγάλο. Της ελευθερίας ή του θανάτου. Της Ένωσης! Παιδούλα τότε στο γυμνάσιο του Αγρού είχα κι εγώ να ρίσω. Έζησα από κοντά εκείνο το τράνταγμα της Πιτσιλιάς μαζί με όλη την οικογένειά μου.

Πολλές φορές από τότε στριφογύριζε στο νου μου η σκέψη να δώσω τα βιώματά μου εκείνα, να μη καθούν, αρπάζοντας απ' εδώ κι απ' εκεί τις σημειώσεις μου.

Περιπλανιέται η σκέψη μου ψάχνοντας για την αρχή, η οποία όμως χάνεται στις τόσες και τόσες περιπέτειες που δεν δίνουν περιθώρια ούτε για αρχή ούτε για τέλος.

Μοναδική ανεπανάληπτη εμπειρία μου το βίωμα όλων των αγωνιστών. Ταυτίστηκα μαζί τους. Τους φώναξα να σηκώσουν εκείνοι το βάρος, να εκφράσουν αυτό το βίωμα που επεκτεινόταν σε όλο τον Κυπριακό λαό με πρώτους αυτούς που έδωσαν το αίμα, «όσον είχασιν», τότε για την πατρίδα. Αποφάσισα να δώσω τις μαρτυρίες των γονιών τους, των συναγωνιστών τους, μαρτύρων και αυτών του αγώνα.

Μετά από τριάντα χρόνια ο παλμός του αγώνα παραμένει ζωντανός. Οι διηγήσεις άχρονες. Τοποθετημένες στο χρόνο που γεννήθηκαν σαν να μη τις πάτησε το πέρασμά του με όλες τις ταλαιπωρίες που πέρασε η Κύπρος μας. Ήμειναν εκεί. Σταμάτησε ο χρόνος. Κανείς δεν τις άγγιξε για να τις αλλοιώσει. Καλυμμένες με την τέφρα του χρόνου, ξαναζωντάνεψαν στη σκέψη και στη μνήμη αυτών που έμειναν. Γονείς, σύζυγοι, παιδιά, συναγωνιστές. Ανεξίτηλες, σαν να τις ζουν την ώρα που τις αφηγούνται.

Πρωταγωνιστές στο όλο έργο όσοι έπесαν σε ώρα δράσης, συνεχιστές στο δράμα της ελληνικής ιστορίας. Ο κάθε αφηγητής έστηνε εκεί τον δικό του να πρωταγωνιστήσει στο ρόλο του.

Στις αφηγήσεις όλοι οι ήρωες είναι ωραίοι. Ωραίοι, νέοι, γοητευτικοί. Διαβαίνουν μπροστά μας ξαναπαίζοντας τον δραματικό τους ρόλο. Θα παίξουν τον ρόλο αυτό στην αιωνιότητα. Όσο θα υπάρχουν Έλληνες.

Ανεβαίνουν ξανά στην αγχόνη, καίγονται στα κρησφύγετα, ανατινάζονται, πέφτουν στα μονοπάτια, στις πλαγιές, σκοτώνονται πολεμώντας, ξεψυχούν στα βασανιστήρια και ανασπίνουν μια πατρίδα.

Τα χρόνια που περνάνε, αντί να τους απομακρύνουν, τους φέρνουν πιο κοντά μας, μας μιλούν, μας συνοδεύουν. Όλα θα παρέλθουν, θα αλλάξουν, εκείνοι όμως θα μείνουν. Παιδιά της αιωνιότητας!

Περπατήσανε στα βουνά και στους κάμπους, σε κορυφογραμμές και φαράγγια, σε πόλεις και χωριά, κοιμήθηκαν στο χιόνι και την πυρά του ήλιου, ζήσανε στα σπλάχνα της γης, σε κρησφύγετα τάφους, σε κτισμένους τοίχους. Δίψασαν και πείνασαν. Πεθαίνοντας αναδύθηκαν.

Παιδιά της φτώχειας και της δυστυχίας, μοχανοπαίδια, αρχοντόπουλα, από τον εργάτη μέχρι τον επιστήμονα, συνέτριψαν μια αυτοκρατορία!

Επώνυμοι, ταπεινοί, έμειναν εκεί να μας κοιτάζουν, απλά, πίσω από μια ασπρόμαυρη φωτογραφία, χωρίς έπαρση, λέγοντάς μας μέσα από αυτή τους τη ματιά, ότι έκαναν το καθήκον τους.

Αρπάξαμε μέσα από τον χρόνο τα διαμάντια αυτά των αφηγήσεων, όσα μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε, που είναι ένα μέρος μόνο από τα άπειρα τόσα και τόσα, γιατί ο καθένας έχει τις δικές του εμπειρίες μέσα στον αγώνα.

Όταν μάζευα το υλικό συγκλονιζόμουν με τις αφηγήσεις μέχρι δακρύων. Δεν μπορούσα να συνεχίσω και διέκοπτα. Στις απομαγνητοφωνήσεις ζούσα τα γεγονότα για έξι χρόνια, όσο κράτησε η έρευνά μου, και στον ύπνο μου ακόμα. Τα ζούσα με παλμό. Με τον παλμό αυτό τα έγραψα, ζώντας ξανά δίπλα σ' εκείνους.

.....
«Μάνα θα γίνω ήρωας!» Έτσι μπαίνουν στον αγώνα οι νέοι μας, χωρίς να ζητούν καμιά αμοιβή, μόνο να φανούν αντάξιοι της ιστορίας. Με ευτελή υλικά μέσα τα

βάζουν με μια αυτοκρατορία με όνειρό τους την Ελλάδα. Την ένωση. Την ελευθερία. «Για την ελευθερία όλοι ανοίξαμε τα στήθη, μπιτέρα».

Η ψυχή, από την ύλη μέχρι το πνεύμα έχει πολλά επίπεδα. Η ψυχή τους αγγίζει αυτά τα επίπεδα, της έκστασης, σε σημείο που υπερνικούν όχι μόνο τον πόνο, τα βασανιστήρια, αλλά και αυτόν ακόμα τον θάνατο.

Προσφορά στη μνήμη τους από τη γη τους ένα αγριολούλουδο στον καθένα τους, στολίδι μοναδικό. Συμβολικά εναρμονισμένα, ταιριαστά με τους ήρωές μας, του αγριολούλουδου η ομορφιά, η μυρωδιά, το βλαστοκόπημα στα βουνά και στους κάμπους, στη σχισμή του βράχου, στους τοίχους και στα χαλάσματα, στις βουνοκορφές, παντού όπου εκείνοι έζησαν. Όπου άπλωσαν τα όνειρά τους, την καρδιά τους, στις πεδιάδες και στα φαράγγια της Κύπρου. Εκεί γυρίζουν πάντα και θα γυρίζουν ψάχνοντας την καρδιά τους, να τη βρουν αγνή, ελληνική όπως την άφησαν.

Το έργο τους είναι τόσο μέγα, που καμιά δύναμη δεν μπορεί να το σκιάσει. Καθόρισαν το μέλλον αυτού του τόπου. Η Κύπρος θα αρχίζει από αυτούς, γιατί σ' αυτούς μαζεύτηκε όλη η ιστορία η προγενέστερη. Για τούτο και το μέλλον θα φωτίζεται από αυτούς. Έβαλαν το έργο τους στο χέρι του Θεού και έγινε αθάνατο.

(«ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1989)

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΥΚΑΛΙΔΗΣ

Λημέρια της ΕΟΚΑ

Μια μέρα κρύωσε ο Διγενής και μου είπε να του κάνω εντριβές με ζιβανία. Σαν τον έτριβα είδα το σταυρό που φορούσε και πρόσεξα ότι ο σταυρός έγραφε «Γιώργος». Εγώ τον ήξερα τον αρχηγό μας Διγενή. Μόλις είδα το Γιώργος τον ρώτησα: Όστε εσύ είσαι ο Γεώργιος Γρίβας; Ο αρχηγός μου είπε «κάνε τη δουλειά σου και μη μιλάς».

*

Πολλές φορές χιόνιζε στα λημέρια και δεν μπορούσαμε να βγούμε να φέρουμε νερό από τη Στραοβρυδικιά. Γι' αυτό βράζαμε το χιόνι να γίνει νερό για να μαγειρέψουμε ή να πιούμε.

*

Όταν μετά τη μάχη που έγινε με τους Εγγλέζους στα Σπήλια καταφέραμε να διαφύγουμε και φθάσαμε κατάκοποι στην Κακοπετριά, μείναμε στο σπίτι του Νικόλα

του Πίτσιλλου. Η γυναίκα του Νικόλα η Μελλπού, βλέποντας τον αρχηγό αζύριστο και κατακουρασμένο τον λυπήθηκε και μας λέει «τι τον κουβαλείτε τούτο το γέρο μαζί σας». Έτο θκιά, εφέραμέν τον μπτά μας να μας μαειρεύκει λλλίο, τζιαί άμα τελειώσει τούτη η φασαρία να τον πέψουμε στην κοτζιάκαρήν του». Ο αρχηγός γέλασε. Η κυρά Μελλπού μας είπε: «καλά ε να κάμετε, γέρος άνθρωπος...»

(«ΛΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1987.
ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΜΕΑΡΧΩΝ ΕΟΚΑ 1955 - 59)

ΑΡΧΙΜ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΜΜΟΔΑΤΟΣ

Τὸ Ἡμερολόγιο ἑνὸς κρατουμένου
(ἀποσπάσματα)

Πρόλογος

Μεταξὺ Ἰουλίου τοῦ 1955 καὶ Φλεβάρη τοῦ 1959 ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς ἀναχρονιστικοῦ νόμου περὶ κρατήσεως προσώπων ἄνευ δίκης, χιλιάδες Ἑλλήνων Κυπρίων στερήθηκαν τὴν προσωπικὴ τους ἐλευθερία καὶ μὲ μόνο τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ὑπόπτου, τέθηκαν ὑπὸ περιορισμὸ, χωρὶς νὰ τοὺς παρασχεθῇ ποτὲ ἡ δυνατότης ὁποιασδήποτε ἀπολογίας.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαράδεκτης αὐτῆς κατάστασης ποὺ αὐθαίρετα ἀνέκοψε τὴν πορεία τόσων ἀνθρώπων καὶ ἐπέφερε τεράστιες οἰκογενειακὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνωμαλίες, ἦταν ἡ δημιουργία τῶν δυὸ μεγάλων κρατητηρίων Κοκκινотριμιθιάς καὶ Πύλας, ποὺ σὰν ἄλλα στρατόπεδα συγκέντρωσης περιέλαβαν τοὺς κρατουμένους, ἀφοῦ πρῶτα, ὅσο ὁ ἀριθμὸς τοὺς ἦταν μικρὸς, χρησιμοποιήθηκαν οἱ Κεντρικὲς Φυλακὲς καὶ τὸ Κάστρο τῆς Κερύνειας.

Τὴ ζωὴ τῶν κρατητηρίων, ποὺ ἐπηρέασαν ὅλες σχεδὸν τὲς Ἑλληνικὲς οἰκογένειες τῆς Κύπρου, ἀποπειρῶμαι νὰ παρουσιάσω στὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίο, βάσει τοῦ ἡμερολογίου ποὺ κρατοῦσα τότε, ὅταν σὰν D.P. 22, εἶχα τὴν ἀτυχία νὰ ἐγκλωβισθῶ ἐκεῖ, ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1955 μέχρι τὸν Γενάρη τοῦ 1957.

Βέβαια, τὰ κρατητήρια δὲν παρουσίαζαν τὸν ἡρωϊσμὸ τῶν βουνῶν, τὸ καρδιοχτύπι καὶ τὴν ἀγωνιστικότητα τῶν πόλεων καὶ χωριῶν, τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν, οὔτε τὴν δραματικότητα τῶν διπλωματικῶν ἐξελίξεων. Ὡς ἐκ τούτου, ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τους. Εἶχαν ὅμως καὶ αὐτὰ τὴν σημασία τους καὶ μὲ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα τῶν κρατουμένων, ἔπαιξαν σοβαρὸ ρόλο στὸν

ἀγῶνα, παρέχοντας στὸν λαὸ ἓνα ἀξιόλογο παράδειγμα ἀντοχῆς καὶ ἀντίστασης στὰ σχέδια καὶ τὲς πιέσεις τοῦ κυριάρχου...

Ἰ.Ν. Γενεοῖου τῆς Θεοτόκου

Λονδῖνον.

Τῇ 6ῃ Φεβρουαρίου 1969.

Ἀρχιμ. Χριστόφορος Κ. Κομμοδάτος

17 Αὐγούστου 1955

Νόμιζα, πὼς ἦταν μιὰ σύντομη περιπέτεια καὶ δὲ στενοχωρέθηκα πολὺ σὰν μᾶς συνέλαβαν. Ἔλεγα πὼς θὰ μᾶς κρατοῦσανε κείνη τὴ μέρα, τὸ πολὺ καὶ τὴν ἐπομένη. Ὑστερα θὰ μᾶς ἄφηναν νὰ ξαναγυρῶμε στὸ χωριὸ μας.

Ἀντίθετα, ὁ ξάδερφός μου, ποὺ μαζί μᾶς εἶχανε συλλάβει, φαινόταν νᾶχη πολὺ διαφορετικὰ αἰσθήματα. Καθότανε χάμω, στὴν κάσα τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοκινήτου, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὰ γόνατα κι ἦταν φανερὴ ἡ δυσαρέσκειά του γιὰ τὴν δική μου ξεγνιασιὰ.

— Νὰ μαζεῦς τὰ λόγια σου, ἐκεῖ ποὺ θὰ μᾶς πᾶνε, μούπε σὲ κάποια στιγμή.

Τὸ αὐστηρὸ τοῦ ὕψους μοῦ ἔκοψε τὴν ὄρεξι γιὰ κουβέντα καὶ περιωρίστηκα στίς σκέψεις μου.

Νὰ, πὼς εἶχαν γίνει τὰ πράγματα! Ἦμουνα στὸ πατρικὸ μου σπίτι στὸ χωριό, ὅταν ξαφνικὰ στίς τρεῖς τὸ πρωῒ, ξύπνησα ἀπὸ ἄγρια γαυγίσματα σκυλιῶν καὶ δυνατὰ κτυπήματα στὴν ξώπορτά μας. Ὁ πατέρας μου ξύπνησε πρωτύτερα καὶ βγῆκε στὴν αὐλὴ. Σὲ λίγα λεπτά, ἦρθε κοντά μου.

— Εἶναι ἡ ἀστυνομία καὶ σὲ ζητᾶ, μοῦ εἶπε.

Ἐτοιμάστηκα γρήγορα, πρὶν μποῦνε στὸ δωμάτιο οἱ ἀστυνομικοί. Ὁ ἀρχηγὸς τους — ἓνας τοῦρκος — μόλις μὲ εἶδε πρόσταξε νὰ τοὺς ἀκολουθήσω.

— Γιατὶ; ρώτησα.

Ἀντὶ ἀπαντήσεως, μοῦ ἐνεχείρησε ἓνα ἔγγραφο. Ἦταν ἓνα ἔνταλμα προσωποκράτησης μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ὑπόπτου. Πῆρα λίγα χρήματα, χαιρέτησα τοὺς γονεῖς μου καὶ βγήκαμε. Τὸ αὐτοκίνητο περίμενε στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ.

Κοντεύαμε πιά ν' ἀφήσουμε τὴ χωματόστρατα καὶ νὰ μποῦμε στὸ μεγάλο δρόμο Λάρνακος - Λεμεσοῦ. Σκεφτόμουν, ποὺ τάχα νὰ μᾶς ἔπαιρναν! Μπορεῖ στὴν Λάρνακα, ἴσως ὅμως καὶ στὴν Κοφίνου, ποὺ εἶναι ὁ ἀστυνομικὸς σταθμὸς τῆς περιοχῆς. Πάντως, ὅπου καὶ νᾶταν, δὲν εἶχε ἰδιαίτερη σημασία. Σίγουρα, ὕστερα ἀπὸ λίγες ὥρες κράτησι καὶ τὴ συνηθισμένη ἀνάκρισι θ' ἀκολουθοῦσε ἡ ἀπόλυσι.

Τὸ αὐτοκίνητό μας μπῆκε στὸ μεγάλο δρόμο, κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Λεμεσό καὶ σὲ λίγο προσπερνώντας τὴν Κοφίνου, ἀνηφόρισε γιὰ τὴ Λευκωσία. Τὸ σκοτάδι εἶχε

διαλυθῇ καὶ ἀναπνέαμε τὸν καθαρὸ ἀέρα, γεμᾶτο, ἀπὸ τ' ἀρώματα τοῦ βουνοῦ. Ψηλὰ ἡ κωνικὴ κορφή τοῦ Σταυροβουνιοῦ ἔριχνε ἀπάνω μας τὸ δροσερὸ τῆς ἱσκιο. Δὲν μιλούσαμε καθόλου, γιατί ὁ ξάδερφός μου ξακολουθοῦσε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο βαρύθυμος, μὰ ἡ ὥρα πέρασε γρήγορα. Ἀφοῦ διασχίσαμε τὴ Λευκωσία, τὸ αὐτοκίνητό μας σταμάτησε ξαφνικὰ καὶ μᾶς διάταξαν νὰ κατεβούμε. Μπροστὰ μας ἦταν πανύψηλοι τοῖχοι καὶ πάνω ἀπὸ μιὰ μεγάλη βαρεὶὰ πόρτα διαβάσαμε:

«ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ»

Στὸ γραφεῖο, παραδώσαμε τὰ χρήματα καὶ ὅ,τι ἄλλο εἶχαμε μαζί μας. Ὑστερα, μᾶς ὠδήγησαν σ' ἓνα μικρὸ δωμάτιο κοντὰ. Μεγάλῃ ἦταν ἡ ἐκπληξίς μας ν' ἀντικρύσουμε συγκεντρωμένους ἐκεῖ, ἀρκετοὺς ἀπ' τοὺς στενοὺς φίλους καὶ πρώην συμμαθητὲς μας ἀπὸ τὴ Λάρνακα. Εἶχαν συλληφθῇ κι αὐτοὶ τὴν ἴδια νύχτα! Φαίνεται ὅμως, πὼς δὲν σκοτίζονταν πολὺ γιατί κουβέντιαζαν ζωηρὰ καὶ ἀστειεύονταν συνεχῶς. Τὸ δωμάτιο δὲν εἶχε παράθυρα, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ φεγγίτη ψηλὰ. Γιὰ καθίσματα οὔτε λόγος! Ὅλοι κάθονταν χάμω στὸ τσιμέντο, μὲ τὶς πλάτες ἀκουμπισμένες στὸν τοῖχο.

Κατὰ διαστήματα, ἡ πόρτα ἀνοίγε, γιὰ νὰ προστεθῇ στὴ συντροφιά κι ἓνας καινούργιος. Κουβαλοῦσαν ἀπὸ τὴν Λευκωσία, τὴν Ἀμμόχωστο, τὴν Πάφο. Οἱ συλλήψεις ἦταν ἀσυνήθιστης ἔκτασης.

Θᾶχαμε πὰ ξεπεράσει τοὺς εἰκοσιπέντε, ὅταν ἀνοίξαν τὴν πόρτα καὶ μᾶς ᾤφθησαν νὰ ξεμουδιάσουμε λίγο στὸ στενὸ διάδρομο, μπροστὰ. Ἐκεῖ μᾶς δώσανε τὸ πρόγευμα, ἀπὸ τυρὶ, ἐλιές, καρπούζι καὶ ψωμὶ.

Ὑστερα, ἓνας ἀξιωματικὸς τῶν φυλακῶν, μᾶς ὠδήγησε ἀνάμεσα ἀπὸ ψηλοὺς τοίχους καὶ σιδεροκάγκελα στὸ μπλὸκ 3 ποὺ θ' ἀποτελοῦσε τὴν κατοικία μας. Σὰν πολιτικοὶ κρατούμενοι δὲν θὰ μέναμε μὲ κοινοὺς κατάδικους κι ὅπως μᾶς εἶπαν, οἱ κανονισμοὶ θᾶτανε κάπως ἐλαφρότεροι γιὰ μᾶς.

Φθάσαμε στὸ μπλὸκ 3 καὶ μπήκαμε σ' ἓνα ἀπέραντο διάδρομο. Δεξιά κι ἀριστερὰ, καθὼς καὶ στὸ ἀνώγι, ἦταν τὰ κελιά μὲ σιδερόφρακτες πόρτες. Πρώτη φορὰ μπαίναμε σὲ φυλακὴ καὶ τὰ κοιτούσαμε ὅλα σιωπηλοὶ.

Ὁ ἀξιωματικὸς, ξήγησε τοὺς κυριώτερους κανονισμοὺς καὶ πρόσθεσε, πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ μένουμε μ' ὅποια συντροφιά θέλαμε, εἴτε καὶ μόνοι μας. Ὑπῆρχαν μονὰ κελιά καὶ ἄλλα γιὰ τρεῖς ἢ περισσότερους.

Προτίμησα νὰ μένω μόνος, γιατί ὕστερα ἀπ' ὅ,τι εἶδα καὶ ἄκουσα, ἄρχισε νὰ διαλύεται ἡ ἰδέα, πὼς θὰ φεύγαμε γρήγορα ἀπ' ἐδῶ. Ἡ ὑποψία αὐτὴ μ' ἔκανε νὰ νιώθω τὴν ἀνάγκη νὰ τακτοποιήσω τὶς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματά μου.

Τὸ κελὶ μου ἔχει μέγεθος τριῶν περίπου τ. μέτρων. Στὴ μιὰ ἄκρη εἶναι ἡ κλίνη — τρία σανίδια πάνω σὲ δύο ξύλινα τρισελῖα — στὴν ἄλλη ἓνα μικροῦτσικο τραπέζι πρωτόγονης τέχνης καὶ δίπλα ἓνα χαμηλὸ ξύλινο σκαμνί. Δεξιά, κοντὰ στὴν πόρτα, εἶναι ἡ σίελα γιὰ τὴν χρεια τῆς νύχτας. Στὸ τραπέζι εἶναι ἓνα πῆλινο κανάτι

καὶ μιὰ κούπα γιὰ νερὸ. Δὲν ὑπάρχουν κανονικὰ στρωσίδια, στῶμα, σεντόνια, μαξιλάρια κ.λ.π. Μονάχα τέσσαρες πέντε κουβέρτες ἀμφίβολης καθαριότητος!

Ἀκόμα περιεργαζόμουν τὸ κελὶ, ὅταν ξαφνικὰ ζωηρὲς φωνὲς καὶ βηματισμοὶ στοὺς διαδρόμους, διάκοψαν τὶς σκέψεις μου.

Βγήκαμε ὅλοι ἔξω ἀπ' τὰ κελιά μας. Ἦταν τὰ πρῶτα δεκαπέντε παλληκάρια ποὺ εἶχαν συλληφθῇ μὲ τὸν νόμο τῆς 15ης Ἰουλίου καὶ μεταφέρονταν γιὰ νὰ μένουν μαζί μας στὸ ἴδιο μπλὸκ. Φοροῦσαν μόνο κοντὰ παντελόνια καὶ τίποτε ἄλλο. Στὸ λαιμὸ τοὺς κρεμόντουσαν μακριὰ κομπολόγια ἀπὸ ἐλιοκούκουτσα. Στοὺς ὤμους τοὺς ἔσερναν δεμένα σὲ κουβέρτες, τὰ λιγοστὰ τοὺς πράγματα. Δὲν φαίνονταν καθόλου θλιμμένοι, ἀντίθετα ἦταν ὅλοι δυνατοὶ καὶ ἀποφασιστικοί. Προχώρησαν γρήγορα στὸ βάθος τοῦ διαδρόμου καὶ τὸ τραγούδι τοὺς μᾶς ἔφερε ρίγος.

«Κοιμοῦμαι μ' ἓνα ὄνειρο, ξυπνῶ μὲ μιὰ ἐλπίδα, πὼς θὰ ἰδῶ μιὰ μέρα φῶς κι' ἐλεύθερη Πατρίδα...».

Ἐρριξαν τὰ πράγματα τοὺς στὸ τελευταῖο κελὶ τοῦ ἀνωγιοῦ καὶ σὰν στραπὴ, πιάστηκαν χέρι χέρι κι ἄρχισαν τὸ χορὸ, ἐνῶ συνέχισαν ἀκόμα νὰ τραγουδοῦν. Γεμίσαμε θαυμασμὸ καὶ περηφάνεια γιὰ τὰ παλληκάρια αὐτὰ, ποὺ ὅλα τ' ἀψηφοῦσαν. Ταυτόχρονα νιώθαμε κι ἐμεῖς δυναμωμένοι ἠθικὰ!

Στ' αὐτιά μας ἔφταναν μερικὰ ἀπ' τὰ ὀνόματά τους. Μᾶρκος Δράκος, Ἐλευθερίου, Μάκης Γιωργάλλας, Εὐαγγελάκης, Ξενοφώντας...

Τὸ μεσημέρι μᾶς φέρανε τροφὴ μέσα στὰ «καπακλιά», ὅπως λένε στὴ φυλακὴ τὰ δοχεῖα τοῦ φαγητοῦ, καὶ φάγαμε στὸ ἰσόγειο ὅλοι μαζί. Τὸ ἀπόγευμα οἱ παλαιότεροι μᾶς κάλεσαν σὲ κοινὴ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Κάθε μέρα τὸ συνηθίζουν αὐτὸ.

Στὶς 6.30, ἀφοῦ φάγαμε, ἔγινε ἡ καταμέτρηση καὶ μᾶς κλείδωσαν στὰ κελιά. Πάνω στὴ βαρεὶὰ πόρτα μὲ τὰ σταυρωτὰ σίδερα, ἦταν ἀναρτημένη μιὰ καρτέλα, μὲ τ' ὄνομα, τὸ χωριὸ, τὴν ἡλικία καὶ τὴν ἡμερομηνία συλλήψεως τοῦ καθενὸς. Ἐκεῖ, ποὺ συνήθως γράφεται ἡ ἡμερομηνία ἀπόλυσης, ὑπῆρχε σι' ἀγγλικά αὐτὴ ἡ φράσι: «Ὅταν εὐδοκήσῃ ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ Κυβερνήτης» καὶ πιδ ψηλὰ πάνω ἀπὸ τ' ὄνομα ἓνας ἀριθμὸς.

Ὁ δικὸς μου, εἶναι D.P. 22. Ἔτσι θ' ἀποκαλοῦμαι πιδ, ὅσο καιρὸ θᾶχω τὴν κακοτυχία νὰ βρίσκωμαι ἐδῶ.

1 Σεπτεμβρίου 1955

Νωρὶς τὸ πρωὶ μᾶς εἰδοποίησαν πὼς σὲ λίγη ὥρα θὰ μᾶς μεταφέρουν ἀπὸ τὲς Κεντρικὲς Φυλακὲς στὸ Φρούριο τῆς Κερύνειας. Φάγαμε κάπι, καὶ μᾶς δέσανε μὲ χειροπέδες δυὸ δυὸ. Ἀφήσαμε τὸ μπλὸκ 3 καὶ περνώντας ἀπὸ διάφορα ἄλλα διαμερίσματα καὶ αὐλὲς καταλήξαμε στὸ μπλὸκ 9. Ἀπ' ἐκεῖ μπήκαμε σὲ αὐτοκίνητα καὶ ξεκινήσαμε γιὰ τὴν Κερύνεια. Περνοῦμε ἀπὸ τὴ Λευκωσία τραγουδώντας. Γρήγορα ὅμως ἀφήνουμε τὴν πόλι, πλησιάζουμε τὴν ὁροσειρὰ τοῦ Πενταδακτύλου

καὶ κατηφορίζουμε πρὸς τὴν Κερύνεια. Δὲν βλέπουμε καλὰ, γιατί τὰ αὐτοκίνητα εἶναι κλειστὰ καὶ μόνο στὸ πίσω μέρος ὑπάρχει ἓνα μικρὸ ἄνοιγμα. Ὅταν κατεβήκαμε βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ τὸ ἐπιβλητικὸ Φρούριο τῆς Κερύνειας.

Ποιὸς ξέρεי τί νᾶδε καὶ τί νᾶκουσε στὴ μακρινὴ ζωὴ τοῦ τοῦ Φρούριου αὐτὸ! Μὰ νὰ ποὺ συνεχίζεται ἀκόμα ὁ ρόλος τοῦ στὴ σύγχρονη ἱστορία τοῦ Νησιοῦ, μ' ἓνα καινούργιο κεφάλαιο ποὺ ἀρχίζει σήμερα. Φράγκοι καὶ Τοῦρκοι κυρίαρχοι τὸ χρησιμοποίησαν γιὰ τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τοὺς. Τώρα σ' ἓνα αἰῶνα φωτὸς ἡ μαρτυρικὴ ἱστορία τῆς Πατρίδας μας συνεχίζεται κι οἱ Ἕλληνες χρησιμοποιοῦν τὰς ἴδιες μεθόδους καταπίεσης. Μᾶς κλείνουν στοὺς μουχλιασμένους τοίχους τοῦ Κάστρου, χωρὶς δίκη, χωρὶς συγκεκριμένη κατηγορία.

Γιὰ μιὰ στιγμή ἀναρωπιόμαστε πὼς νὰ εἶναι ἐσωτερικῶς, μὰ δὲν ἀργοῦμε νὰ ἱκανοποιήσουμε τὴν περιέργειά μας.

Διασχίζουμε τώρα, τοὺς σκοτεινοὺς διαδρόμους τοὺς ἀνήλιους θαλάμους καὶ ξαφνικὰ μπαίνουμε σὲ μιὰ ὀλοφώτεινη ἐσωτερικὴ αὐλὴ. Χωρὶς νὰ σταθοῦμε μᾶς ὀδηγοῦν καὶ μᾶς κλείνουν στὴν μεγάλη αἴθουσα τοῦ ἰσογείου, στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ Κάστρου. Εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη, κυκλικὸ σχήματος καὶ φωτίζεται ἀπὸ μερικὰ παράθυρα πρὸς τὴ θάλασσα ποὺ ἀπλώνεται κάτω καὶ γλείφει τὰ πόδια τοῦ κυρίου. Τα παράθυρα, ἀπ' τὰ ὁποῖα μπορεῖς νὰ προσδιορίσης τὸ πάχος τοῦ τοίχου, εἶναι πλατεῖα ἐσωτερικὰ καὶ στενεύοντας ὀλοένα καταλήγουν σ' ἓνα ἐπίμκηκες ἄνοιγμα, φραγμένο μὲ μερικὰ στέρεα σίδερα.

Μερικὲς πέτρες ριγμένες στὸ δάπεδο, χρησιμεύουν σὰν πρόχειρα καθίσματα γιὰ τοὺς μεγαλύτερους. Οἱ ἄλλοι, περνοῦμε τὴν ὥρα μὲ κουβέντες, ἀστεῖα καὶ τραγούδια.

Τὸ μεσημέρι μετὰ τὸ φαγητὸ, μᾶς ἀφῆκαν ἐλεύθερους νὰ τακτοποιηθοῦμε στὰ κελιά. Ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ ἀνωγιοῦ ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν πρώτη, τέθηκε στὴ διάθεσὶ μας. Ἐκεῖ μποροῦν νὰ στεγασθοῦν ἴσα μὲ τριάντα.

Οἱ ὑπόλοιποι ἐγκατασταθήκαμε στὰ κελιά κατὰ μῆκος τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ ἀνωγιοῦ. Εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρα, πλακοστρωμένα καὶ φωτεινὰ, μ' ἓνα παραθυράκι πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Πύργου. Σὲ καθένα ἀπ' αὐτὰ μποροῦν νὰ στεγασθοῦν περὶ τοὺς ὀκτώ. Μονάχα ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ ἰσογείου ποὺ μᾶς εἶχαν κλείσει τὸ πρωτὶ ἔμεινε ἀχρησιμοποίητη.

Ἡ αὐλὴ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη καὶ χωρισμένη σὲ δυὸ. Στὸ μπροστινὸ μέρος πρὸς τὰ κελιά, ἔχουμε δικαίωμα κυκλοφορίας. Στὸ ἄλλο μισό, εἶναι σπημένα τ' ἀντίσκηνα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ποὺ θὰ μᾶς φρουροῦν. Ἐγκαταστάθηκα στὸ δεύτερο δωμάτιο μαζί μὲ ἑπτὰ ἄλλους καὶ μέχρι νὰ φτάσουν τὰ πράγματά μας ἀπὸ τὴν Λευκωσία, κατέβηκα νὰ περιεργασθῶ τὸ Κάστρο.

Δυστυχῶς, οἱ συνθήκες κάθε ἄλλο παρὰ καλὲς μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν. Ἡ ἐσπευσμένη ἀναχώρησὶς μας ἀπὸ τὰς Κεντρικὲς, δὲν παρῆκε στὶς ἀρχὲς περιθώρια χρόνου γιὰ νὰ λάβουν ἔστω καὶ στοιχειώδη μέτρα γιὰ τὴ διαμονὴν μας.

Μιὰ ἀπὸ τὶς ἰσόγειες αἴθουσες χωρίστηκε πρόχειρα μὲ κουβέρτες σὲ μικρὲς καμπίνες. Σὲ κάθε μιὰ τοποθέτησαν ἓνα ξύλινο κάθισμα μὲ ὀπὴ καὶ ἀπὸ κάτω ἓνα βαρέλι. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀποχωρητήρια! Κάθε βράδυ, κοινοὶ κατάδικοι θὰ σηκώνουν τὰ βαρέλια καὶ θὰ τὰ καθαρίζουν μακριὰ.

Ἐξ ἴσου πρωτόγονα εἶναι καὶ τὰ ντοῦς καὶ οἱ νιπτήρες. Δὲν ἦταν εὐκόλο τὸ μεσαιωνικὸ κτίριο, ἀχρησιμοποίητο ποιοὺς ξέρει ἀπὸ πότε, νὰ μεταβληθῇ σὲ μιὰ μέρα ἔστω καὶ σὲ φυλακὴ!

Τὸ βράδυ προτοῦ μᾶς κλείσουν, συγκεντρωθήκαμε στὴ βεράντα γιὰ προσευχὴ καὶ τραγούδι. Μπροστὰ μας ὑψώνεται ὀλόκληρη ἡ βουνοσειρὰ τοῦ Πενταδακτύλου καὶ δὲν αἰσθανόμαστε τὸ πνίξιμο τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν. Ἀναπνέουμε πιὸ ἐλεύθερα καὶ τὸ μάτι βρίσκει κάπιν νὰ ξεκουρασθῇ. Ἡ φωνὴ μας ἀντιλαλεῖ στὶς πλαγιὰς κι ἀκούγεται σ' ὅλη τὴν πόλιν.

— Θέλουμε νὰ φύγουμε ε.ε...

(ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ, ΛΟΝΔΙΝΟ 1969.
ΕΚΔΟΣΗ ST. MARY'S GREEK ORTHODOX CHURCH, LONDON)

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Τὸ Δημοψήφισμα

(ἀπόσπασμα)

Γυρίζοντας ἀπὸ ἓνα ταξίδι τοῦ σπὴν Ἀθήνα ὁ Μακάριος, μοῦ μίλησε γιὰ δημοψήφισμα. Συζητήσαμε τὸ θέμα σὲ πολλὰς συναντήσεις μας, καὶ καταλήξαμε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσουμε πρῶτα ἀπὸ τὴν ἀποικιακὴ Κυβέρνηση νὰ διενεργήσῃ ἐκεῖνη τὸ δημοψήφισμα, καὶ μόνο σὲ περίπτωσιν ποὺ θὰ ἀπέρριπτε τὸ αἴτημά μας, τότε νὰ τὸ διενεργήσουμε ἐμεῖς.

Ἡ ἰδέα τοῦ δημοψηφίσματος ὑποβλήθηκε στὸ Γραφεῖο Ἐθναρχίας, καὶ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο Ἐθναρχικὸ Συμβούλιο.

Μὲ τὸ Ζήνωνα Ρωσσίδη καὶ τὸν Ξενοφῶντα Κουμπαρίδη ἐτοιμάσαμε ἓνα σχέδιο ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κυβερνήτη, στὸ ὁποῖο, ἀφοῦ ἐκθέταμε τὸ ἐθνικὸ αἶτημα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα, ζητούσαμε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση νὰ τὸ ἐπαληθεύσῃ μὲ ἓνα γνήσιο δημοψήφισμα, καὶ, στὴ συνέχεια, νὰ τὸ ἀξιοποιήσῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ὑπέγραψε ὁ γηραιὸς Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος Β'.

Ὁ Κυβερνήτης ἀπέρριψε τὴν εἰσήγηση, καὶ ἔτσι τὴ διεξαγωγὴ τοῦ δημοψηφίσματος ἀνέλαβε ἡ Ἐθναρχία.

Προχωρώντας στην απόφαση αυτή η Έθναρχία εξαπέλυσε, στις 8 Δεκεμβρίου 1949, την πιο κάτω εγκύκλιο:

«Κυπριακὲ λαὲ, Τοῦ Θεοῦ δῶρον εἶναι ἡ ἐλευθερία. Τῆς θείας ταύτης εὐλογίας ἡ μικρὰ Πατρίς μας στερεῖται ἀπὸ αἰώνων πολλῶν. Ξένος κυρίαρχος τῆς Νήσου μας κατὰ τὴν τελευταίαν ἐβδομηκονταετίαν παραμένει ἡ Μεγάλη Βρεταννία. Διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της ἡ Κύπρος οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται. Καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς ἐξεδήλωσε ποικιλοτρόπως τὴν θέλησίν της νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ξένου ζυγοῦ. Διαμαρτυρίαι, ὑπομνήματα, συλλαλητήρια, πρεσβεΐαι, οὐδόλως ἔτυχον τῆς προσοχῆς τοῦ κυριάρχου, ὅστις τοῦναντίον μετεχειρίσθη πᾶν μέσον πρὸς κατάπνιν καὶ ὑπονόμευσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Μετὰ καρτερίας ἀληθῶς ἐλληνοχριστιανικῆς ἀντιμετωπίσθησαν πάντα ὅσα ὁ ξένος κυρίαρχος ἐμχανεύθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ἐπῆλθε τέλος ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον μεγαλόστομοι ἠκούσθησαν ἐκ νέου αἱ περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν διακηρύξεις τοῦ στρατοπέδου τῶν δημοκρατιῶν, ἐκ τῶν ἡγετῶν τοῦ ὁποῖου ἦσαν οἱ κυρίαρχοι μας Ἀγγλοι. Εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκείνον συνέβαλεν ἐκ τῶν πρώτων ἡ Κύπρος διὰ χιλιάδων στρατιωτῶν καὶ τοῦ ὑλικοῦ της πλούτου, ὀλοκαύτωμα δὲ κατέστη ἡ Μήτηρ Ἑλλάς, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ τῆς θυσίας της καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελικὴν νίκην. Τερματισθέντος ὁμως τοῦ πολέμου, ἔπεα περόεντα ἀπεδείχθησαν αἱ περὶ ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης ἐπαγγελίαι τῆς Μεγάλης Βρεταννίας καὶ φενάκη αἱ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον ἀφειδεῖς ὑποσχέσεις της περὶ μερισμοῦ τῶν ἀγαθῶν τῆς νίκης. Ὅχι μόνον δὲν εἶδομεν οἱ Κύπριοι τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐθνικῆς μας ἀποκαταστάσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀντικρύσαμεν τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν νὰ μηχανᾶται τὰ πάντα διὰ παράτασιν τῆς ἐπὶ τῆς Νήσου μας κυριαρχίας της. Πρὸς συγκάλυψιν τῆς ἀνεπιθυμήτου ἐνταῦθα παραμονῆς της, τὴν εἶδομεν νὰ ἀποπειρᾶται παγίδευσιν τοῦ τόπου, νὰ ἐπινοῇ καὶ δημιουργῇ τὴν ἀμαρτωλὸν ἐκείνην Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν. Καὶ ὅταν διὰ τῆς σθεναρᾶς ἀντιδράσεως τῆς Νήσου ἐξηνεμίσθησαν τὰ περὶ ἐπιβολῆς συντάγματος σχέδια, δὲν εἶδομεν τὴν ξενοκρατίαν νὰ ἀναγνωρίζῃ καὶ ἱκανοποιῇ τὴν περὶ Ἑνώσεως ἀξίωσιν τῆς Κύπρου, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ ἠκούσαμεν τὸν μετὰ τῆς Συμβουλευτικῆς ναυαγήσαντα Λόρδον Οὐῖνστερ, νὰ λέγῃ, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τοῦ λαοῦ ὑπέβαλε πρὸς αὐτὸν τὴν περί Ἑνώσεως ἀξίωσιν. Κυπριακὲ λαὲ, ἡ ὥρα τῆς Ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἔφθασε. Σύσσωμον τὸ πανελλήνιον, ἀπὸ τῶν Βασιλέων ἡμῶν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου πολίτου, τοῦ Τύπου καὶ τῶν σωματείων καὶ ἰδρυμάτων τῆς ἐλευθέρας Πατρίδος, παρακολουθοῦν ἀγρύπνως καὶ στοργικῶς καὶ ὀλοψύχως μετέχουν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα μας. Ἀπανταχοῦ τοῦ φιλελευθέρου κόσμου ὑπάρχουν οἱ πρόθυμοι καὶ σημαίνοντες συνήγοροι τῆς δικαίας ἀξιώσεώς μας. Ὡς προσέξωμεν ὁμως. Οὐδέποτε νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἐλευθερία ἐδωρήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ μόνον δι' ἀγώνων ἐπιπόνων καὶ συνεχῶν ἐξαναγκάζονται οἱ κυρίαρχοι νὰ ἀναγνωρίζουν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν κυριαρχουμέ-

νους τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως. Ἡ μέχρι τοῦδε στάσις τῆς κυριάρχου Δυνάμεως ἔχει πείσει πάντας ὅτι αὕτη παραμένει ἀσυγκίνητος πρὸ τῆς στερρᾶς θελήσεως ἡμῶν, ὅπως ἐνωθῶμεν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Εὐγλωττῶς ὁμιλεῖ καὶ ἡ στάσις τοῦ Ἀγγλοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Σίνγουελ, ὅστις, ἀμέσως μετὰ τὴν πρόσφατον ἐπίσκεψίν του εἰς τὴν Κύπρον, ἐδήλωσε πρὸς τὸν Τύπον ἐν Ἀθήναις, οἶονεὶ μυκτηρίζων τὸν ἀγῶνα μας, ὅτι οὐδεμίαν ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως ἐκδήλωσιν ἀντελήφθη κατὰ τὴν ἐν Κύπρῳ παραμονὴν του. Ἀνάγκη, συνεπεία πάντων τούτων, νὰ ἐκδηλωθῶμεν ἐντονώτερον. Ἐφ' ὅσον δὲ καὶ πολιτικοὶ ἡγέται τῆς Ἀγγλίας διεκήρυξαν πανηγυρικῶς καὶ δὴ αὐτὸς ὁ Βρεταννὸς Πρωθυπουργὸς Ἀπλν, ὅτι οὐδεὶς λαὸς ἐξαναγκάζεται νὰ παραμείνῃ ἀκουσίως ἐντὸς τῆς Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ ἐνδεδειγμένον εἶναι, ὅπως διὰ τρόπου διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου, διαδηλώσωμεν τὴν ἀμετάτρεπτον θέλησίν μας νὰ ἐνωθῶμεν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐντεῦθεν, ὡς τεταγμένοι φρουροὶ τῶν συμφερόντων τῆς Νήσου, προεκρίναμεν, κατὰ τὰ ἥδη ἐξαγγελθέντα, ὡς πρῶτον μέτρον τοῦ περαιτέρω ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, τὴν διεξαγωγὴν Δημοψηφίσματος. Τοῦτο διὰ νὰ καταδειχθῇ μίαν εἰσέπι φορὰν, ὅτι σύμπας ὁ λαὸς οὐδὲν ἄλλο ἐπιζητεῖ, εἰμὴ τὴν Ἑνωσιν. Θὰ καλέσωμεν τὴν Κυβέρνησιν ὅπως, ἐὰν θελήσῃ, διενεργήσῃ ἡ ἰδία τὸ Δημοψήφισμα, παρέχουσα ἅπαντα τὰ ἐνδεδειγμένα ἐκέγγυα διὰ τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀμερόληπτον διεξαγωγὴν του. Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀποδεχθῇ τὴν εἰσήγησιν ταύτην, θὰ χωρήσωμεν ἡμεῖς εἰς τὸ Δημοψήφισμα, τὸ ὁποῖον καὶ θὰ διενεργηθῇ τὴν Κυριακὴν τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1950. Κυπριακὲ λαὲ, καλεῖσαι, ὅπως ἡνωμένος καὶ ἀδιάσπαστος ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν, ἐπιτελέσῃς καὶ τώρα τὸ πρὸς τὴν δούλην πατρίδα καθῆκον σου μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Δι' Ἑνωσιν καὶ μόνον Ἑνωσιν ἡγωνίσθης ἐπὶ τόσα ἔτη. Ἑνωσιν καὶ μόνον Ἑνωσιν καλεῖσαι νὰ ἐπισφραγίσῃς διὰ τῆς ψήφου σου. Σύνθημα ἔστω διὰ πάντας: Ἑνωσιν καὶ μόνον Ἑνωσιν. Καὶ δι' αὐτὴν νὰ δοθῇ ἡ ψῆφος καὶ τοῦ τελευταίου Κυπρίου. Τὸ Δημοψήφισμα ἀποτελεῖ εἰρηνικὴν μάχην, τῆς ὁποίας ἡ νικηφόρος ἔκβασις θὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς τὸν ἐνωτικὸν ἀγῶνα μας. Διὰ τὴν μάχην ταύτην καλοῦμεν εἰς ἐπιστράτευσιν πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς Κυπρίους. Εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν οὐδεὶς νὰ ὑπολειφθῇ. Ἐμπρὸς, Κύπριοι! Ὅλοι εἰς τὰς ἐπάλξεις διὰ τὴν μάχην τοῦ Δημοψηφίσματος, διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασίν μας. Διὰ τὴν Ἑνωσιν μὲ τὴν ἀθάνατον Μητέρα Ἑλλάδα. Ὁ δίκαιος Θεὸς, ὅστις ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ζῇ ἐλεύθερος, εἶναι βοηθὸς καὶ παραστάτης τοῦ ἀγῶνος μας. Ζήτω ἡ Ἑνωσις».

Ἡ ἀνταπόκρισις τόσο τῆς Δεξιᾶς ὅσο καὶ τῆς Ἀριστερᾶς σὴν προκήρυξιν τοῦ Ἑνωτικοῦ Δημοψηφίσματος ὑπῆρξε ὁμόθυμη. Ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴ διενέργειαν τοῦ Δημοψηφίσματος ἔδωσε σ' ὁλόκληρον τὸ ἔθνος τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὴν συμπαραστάσιν του πρὸς τὴν Κύπρον. Οἱ Ἑλλαδικὲς ἐφημερίδες ἀφιερώνουν τότε ἐνθουσιώδη ἄρθρα καὶ σχόλια, Βουλευτὲς ὑποβάλλουν σὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ ψηφίσματα γιὰ τὴν Ἑνωσιν, συλλαλητήρια καὶ ἐκδηλώσεις

συμπαθείας οργανώνονται σ' όλη την Ελλάδα. Η επίσημη όμως αντίδραση της Ελληνικής Κυβέρνησης υπήρξε αρνητική. Ύστερα από επίσκεψη του Βρετανού Πρεσβευτή στον Υπουργό Εξωτερικών Παν. Πιπινέλη, εκπρόσωπος του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών δήλωσε ότι «ή Δημοσιογραφική και Κοινοβουλευτική συζήτηση επί της έν Κύπρω έσωτερικής διενέξεως — επί της προτεινομένης ένώσεως μετά της Ελλάδος — είναι άνευθυνος και διεξάγεται υπό άνευθύνων προσώπων. Υπό τας παρούσας συνθήκας αί τοιαύται συζητήσεις είναι έπιζήμιοι και καταστροφικοί εις τὰ συμφέροντα του Ελληνικού λαού». Είναι φανερό ότι οι δηλώσεις αυτές έγιναν κάτω από την πίεση της Βρετανικής και της Αμερικανικής Κυβέρνησης, και είναι ένδεικτικές των σοβαρών ξένων επεμβάσεων στις έσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας, επεμβάσεων που αποδείχθηκαν καταστρεπτικές για την τύχη της Κύπρου.

Η Κυπριακή άποικιακή Κυβέρνηση άντέδρασε έντονα στην προκήρυξη του Δημοψηφίσματος. Ο Κυβερνήτης Σέρ Άντριου Ράϊτ σέ άπαντητική έπιστολή του προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Β' επανέλαβε, ότι «τò ζήτημα είναι κλειστό» και ότι «τò προτεινόμενο Δημοψήφισμα δέν μπορεί νά είναι τίποτε περισσότερο άπό μια πρόσκληση στο κοινό, για νά έπηρεάσει, με τή συσσώρευση ύπογραφών, τόν καθορισμό ενός ζητήματος που δέν ύφίσταται».

Τò Δημοψήφισμα διεξήχθη, μέσα σέ μια άτμόσφαιρα γενικού ένθουςιασμού, στις 15 Ιανουαρίου 1950.

Τò προηγούμενο βράδυ είχε χιονίσει, και ένα πυκνό στρώμα χιονιού κάλυπτε όλòκληρη την έπαρχία Λευκωσίας και ένα σημαντικό τμήμα των έπαρχιών Λεμεσού και Πάφου. Αύτò ή λευκότητα του τοπίου έδινε ένα βαθύτερο συμβολισμό στο χαρακτήρα της ώραίας εκείνης έθνικής έκδήλωσης.

Είχα την έποπεία ένòς συγκροτήματος χωριών, νότια και νοτιοανατολικά της Λευκωσίας. Ένθυμούμαι τή συγκίνηση, με την όποία οι κάτοικοι των Λασιών, του Πέρα Χωριού, της Νήσου, του Ιδαλίου, των Λυμπιών έρχόντουσαν, φορώντας τὰ γιορτινά τους, για νά βάλουν την ύπογραφη τους στο ένωτικό έγγραφο. Ήταν μια εικόνα που θά μου μείνει άλησμόνητη.

Όταν συγκεντρώσαμε τὰ άποτελέσματα, 95,7% του Ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου είχαν άξιώσει με την ύπογραφη τους την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Η έκβαση του Δημοψηφίσματος άναγγέλληκε στο Βρεταννό Κυβερνήτη, ό όποιος σέ άπαντητική έπιστολή του επανέλαβε, ότι από Βρεταννικής πλευράς, τò ζήτημα της ένωσης είναι «κλειστό».

(«ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ», ΚΥΠΡΟΣ 1950-1960)

ΠΕΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Η μάχη του Πεύκου

Στα απομνημονεύματά του (σελ. 46) ο Διγενής γράφει «Τò να τεθώ επικεφαλής των αγωνιστών στα πεδία των μαχών, ήτο απαραίτητον, ίνα δώσω το παράδειγμα της αυτοθυσίας και διδάξω εμπράκτως τον τρόπο δράσεως εις τας διαφόρους αποστολάς. Λόγοι επίσης εξυψώσεως του ηθικού των ανδρών επέβαλλον την παρουσία του αρχηγού μεταξύ τούτων».

Ο αρχηγός Διγενής διέταξε να ετοιμάσωμεν στόχους για την εξόρμηση «ΠΡΟΣ ΤΗ ΝΙΚΗ». Ως ημερομηνία της εξορμήσεως ΠΡΟΣ ΤΗ ΝΙΚΗ ορίστηκε αρχικά η 18.11.55. Κατά την εξόρμηση αυτή όλες οι ομάδες σαμποτέρ της Κύπρου θα χτυπούσαν την άλλη μέρα το δυνάστη με τα μέσα που διέθεταν. Ο αρχηγός θα διηύθυνε την αντάρτικη ομάδα Πιτσιλιάς στην επιχείρηση που θα γινόταν στην περιοχή «Πεύκος», στο δρόμο μεταξύ Κυπερούντας - Χανδριών. Έγινε προηγουμένως αναγνώριση του μέρους από τον ίδιο τον αρχηγό και την 18.11.55 είκοσι τέσσερις περίπου άνδρες πλήρως εξοπλισμένοι ξεκίνησαν από την Κυπερούντα μόλις βράδιασε, για να πάρουν θέσεις στο χώρο της ενέδρας. Μαζί μας είχαμε και ένα ζώο (ημίονο) πάνω στο οποίο φορτώσαμε πολεμικό υλικό, γιατί μετά την επίθεση θα πηγαίναμε στα λημέρια της ΕΟΚΑ που βρίσκονταν στα βουνά των Σπηλιών και θα μέναμε εκεί. Περιμέναμε όλη τη νύκτα, αλλά ο εχθρός δε φάνηκε κι έτσι η επιχείρηση δεν έγινε. Κατά τα ξημερώματα γυρίσαμε πάλι στην Κυπερούντα. Την ίδια μέρα μας ήρθε μήνυμα από τον Αμιάντο ότι εγκαταστάθηκε φρουρά από Άγγλους στρατιώτες στην περιοχή των δυναμιτών του μεταλλείου. Μαζί ήταν και λεπτομερές σχέδιο της περιοχής των Άγγλων στρατιωτών.

Την 21ην προς 22αν Νοεμβρίου έγινε η επιχείρηση κατά την οποία η φρουρά από 12 Άγγλους στρατιώτες εξουδετερώθηκε τελείως.

Επειδή όμως οι τομεάρχες όλης της Κύπρου ήταν ειδοποιημένοι ότι η έναρξη της επιχειρήσεως «ΠΡΟΣ ΤΗ ΝΙΚΗ» θα γινόταν στην περιοχή Πεύκου, του δρόμου Κυπερούντας - Χανδριών και επειδή ο αγγλικός στρατός, λόγω του φόβου από επιθέσεις της ΕΟΚΑ, δεν εκινείτο κατά τη νύκτα, ο αρχηγός αποφάσισε η επιχείρηση αυτή να γίνει όποια ώρα περάσει ο εχθρός.

Ξημερώματα 23.11.55 ξεκινήσαμε πάλι και πήραμε θέσεις στην περιοχή Πεύκου. Ο Αρχηγός πήρε θέση σ' ένα ύψωμα 50 μέτρα από το δρόμο του χώρου της ενέδρας για να επιβλέπει την πορεία της μάχης. Επειδή ο χώρος του Πεύκου δεν βοηθούσε να δούμε τα αυτοκίνητα του εχθρού που θα πλησιάζαν, γι' αυτό ο αρχηγός έβαλε τον αγροφύλακα στο αντίπερα βουνό για να μας δώσει σύνθημα κουνώντας άσπρο μαντήλι για τον ερχομό του εχθρού. Όσες φορές θα κουνούσε το μαντήλι, αυτό θα σήμαινε και τον αριθμό των αυτοκινήτων.

Περιμέναμε στο χώρο της ενέδρας από το πρωί μέχρι το απόγευμα, οπότε βλέπουμε το μαντίλι του αγροφύλακα να κινείται δυο φορές, που σήμαινε ότι δυο αυτοκίνητα Άγγλων στρατιωτών πλησιάζουν. Τα αυτοκίνητα μπήκαν στο χώρο της ενέδρας το ένα πίσω από το άλλο.

Μόλις πλησίασαν τους χειροβομβιστές, δέχθηκαν την επίθεση. Το ένα από τα δυο αυτοκίνητα έπεσε στον γκρεμό και το άλλο συνέχισε το δρόμο του δεχόμενο τα πυρά των ανταρτών. Πέρασε από τον τόπο της ηλεκτρικής ανατινάξεως αλλά αυτή δε λειτούργησε, δέχτηκε όμως χειροβομβίδες και τα πυρά των ανταρτών πράγμα που το ανάγκασε, με δυσκολία να κατευθυνθεί προς τον Αγρό. Πόσοι ήταν οι τραυματίες ή οι νεκροί από το δεύτερο αυτοκίνητο δε γνωρίζουμε, από το πρώτο όμως ήταν δυο νεκροί και άλλοι δυο δοκίμασαν να τρέξουν προς την κατεύθυνση της Κυπερούνας. Έτρεξε προς την κατεύθυνσή τους ο υπασπιστής του αρχηγού και με προτεταμένο το όπλο τους φώναξε «hands up». Οι στρατιώτες άφησαν τα όπλα τους και κινήθηκαν προς το μέρος του, το όπλο όμως δεν είχε σφαίρες: τις χρησιμοποίησε προηγουμένως βάλλοντας κατά του αυτοκινήτου του εχθρού. Γι' αυτό φώναξε στους άλλους αντάρτες να τους πυροβολήσουν. Ο Γέρο Σάββας Κουλλαπής (αείμνηστος τώρα), προσπάθησε να τους πυροβολήσει αλλά το όπλο του δεν εκपुरσοκρότησε. Κατόπιν τούτου οι στρατιώτες, ο ένας μάλιστα τραυματισμένος στο κεφάλι, άρχισαν να τρέχουν προς την κοιλάδα.

Στη συνέχεια ο αρχηγός έρριξε τη φωτοβολίδα, που σήμαινε υποχώρηση προς τα κράσπεδα της Μαδαρής, περιμένοντας να πέσει το σκοτάδι.

Περιμένοντας εκεί κατέφθασαν οι αρχηγοί της ΑΝΕ Κυπερούνας, οι αείμνηστοι Κυριάκος, γιος του αγροφύλακα, και Μιχάλης Μάντης κρατώντας δυο αυτόματα και άλλο πολεμικό υλικό που πήραν από το γκρεμισμένο αυτοκίνητο. Ο αρχηγός επαίνεσε την πράξη τους και αυτοί ολόχαροι γύρισαν στο χωριό. Μόλις βράδιασε ξεκινήσαμε για τα λημέρια της ΕΟΚΑ περήφανοι και χαρούμενοι γιατί με τον μεγάλο αρχηγό του αγώνα, τον Γεώργιο Γρίβα Διγενή πρωτομπήκαμε στο αλώνι του αγώνα εναντίον της δουλείας του λαού μας, πράγμα που το ονειρεύτηκαν χιλιάδες Κυπρίων από τα πανάρχαια χρόνια μέχρι την ώρα εκείνη.

Απομνημονεύματα σελ. 70:

«Μετά την ενέδραν η ομάδα εν πλήρει τάξει και χωρίς να ενοχληθή διόλου από τον αντίπαλον απεσύρθη επί των κρασπέδων των ορέων Β.Δ., μέχρι της επελεύσεως του σκότους και εκείθεν κατά την νύκτα εις προπαρασκευασθέντα εκ των προτέρων λημέρια βορείως των Σπηλιών».

(«ΛΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1987.
ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΤΟΜΕΑΡΧΩΝ ΕΟΚΑ 1955-59)

ΛΟΪΖΟΣ Γ. ΛΟΪΖΙΔΗΣ

Ένας αξέχαστος καφές

Είκοσι Δεκεμβρίου, 1956. Δεκατέσσερις μέρες μετά τη δραπέτευσή μου βρισκόμουν μαζί με τον ήρωα Ξάνθο Σαμάρα στον Άγιο Σέργιο. Κοιμηθήκαμε τη νύκτα μαζί με το Σαμάρα μέσα στο χωλ ενός σπιτιού (δεν θυμάμαι το όνομα του κουμπάρου) με εντολή, πριν γεννηθεί ο ήλιος, να σπκωθούμε και να μεταφερθούμε στο σταύλο των ζώων, διότι η κόρη του κουμπάρου ήταν ράπτρια και είχε μαθητευόμενα κορίτσια του χωριού, που ερχόντουσαν για δουλειά το πρωί. Ενώ βρισκόμαστε στον σταύλο, μαζί με έναν όνο και έναν ημίονο παρέα, θα έπρεπε να αναμένουμε μέχρι τη νύκτα για να μετακομίσουμε σ' άλλο χωριό. Συνομιλούσαμε ψιθυριστά, κάνοντας προβλέψεις ότι ο αγώνας μας θα τελεσφορήσει, εφ' όσον ήρχισε η πλειοψηφία του Ελληνισμού της Κύπρου να θέλει να προσχωρήσει στις τάξεις μας. Η ώρα ήταν 10 π.μ. περίπου, μπήκε η οικοδέσποινα στο σταύλο δήθεν για να δώσει φαγητό στα ζώα και μας έφερε λίγες ελιές, ντομάτες και χορταρικά, μια και ήταν η εποχή της νηστείας των Χριστουγέννων και ο ήρωας Σαμάρας τηρούσε αυστηρώς τη νηστεία. Σιγανά μας ρώτησε: «Αν μπορέσω, θέλετε να σας φέρω και καφέ;». Εγώ ήμουν λάτρης του καφέ και δεν είχα πει καφέ για αρκετές ημέρες. Μόλις άκουσα τη λέξη «καφέ» και προτού πω το ναι ο ήρωας Σαμάρας, όστις ουδέποτε έπινε καφέ της είπεν όχι. Η κοπέλα έφυγε και γω έμεινα κάπως κατσουφιασμένος. Ο ήρωας Σαμάρας, που πάντοτε τον διέκρινε η καλοσύνη και η λεβεντιά, άρχισε να μου προσφέρει την καλύτερη ντομάτα και να μου φημίζει τις ελιές. Αφού πέρασε λίγη ώρα και λόγω της επιθυμίας που εξακολουθούσα να έχω για τον καφέ ερώτησα: «Αγαπητέ, Σαμάρα. Η ερώτηση της νοικοκυράς ήταν αν θέλαμε καφέ. Εδώ νομίζω είμαστε δυο. Γιατί απάντησες όχι προτού με ρωτήσεις;». Δεν μπορώ να περιγράψω τη στενοχώρια του ήρωα. Την διαβεβαιώνουν όμως όλοι οι καταζητούμενοι με τους οποίους συνεργάστηκε μέχρι του ηρωϊκού θανάτου, αφού σ' όλους είχε διηγηθεί το περιστατικό και ποτέ πλέον δεν έδιδε απάντηση, για λογαριασμό των άλλων, εάν δεν ερωτούσε όλους τους παρευρισκομένους. Βέβαια, μόνο όταν το ζήτημα αφορούσε τον καφέ.

Συγκινητική προσφορά

Μάιος του 1958. Βρισκόμουν στον Άγιον Θεόδωρον. Κάποια επείγουσα εργασία επέβαλλε άμεσον μετάβασή μου στο Πατρίκι. Η απόσταση που χωρίζει τα δυο χωριά μέσω των αγρών είναι περίπου δυο μίλια. Έτσι απεφάσισα με τη δύση του ήλιου να αναχωρήσω από τον Άγιον Θεόδωρον μαζί με τον Λεβέντη και μέσω των αγρών που ήταν καλλιεργημένοι με σπαρτά να φθάσω έξω από το Πατρίκι.

Αφού περιμέναμε μέσα στα σπαρτά για να σκοτεινιάσει, απεφασίσαμε να πάμε στο σπίτι του Λεοντή, το οποίο ενγνωρίζαμε πάρα πολύ καλά, γιατί τις περισσότερες φορές, όταν βρισκόμαστε στο Πατρίκι, εμέναμεν εκεί. Παρ' όλες τις προφυλάξεις που επήραμε για να μην μας δει κανείς, εν τούτοις εκατόν μέτρα μακριά από το σπίτι ξεπετάχτηκε από τα σπαρτά ένας γέροντας. Είμαστε ντυμένοι με πολιτικά και είχαμε κρυμμένα τα πιστόλια και τις χειροβομβίδες που μεταφέραμε πάντοτε μαζί μας. Έτσι με κάποια αδιαφορία δήθεν, αφού καλησπερίσαμε τον γέρον, του είπαμεν ότι δήθεν είμαστε από τον Άγιον Θεόδωρον και πηγαίναμε στα καφενεία του Πατρικίου. Ο γέροντας, αφού εγέλασε, έφερε το χέρι του στην ζώνη της βράκας του, έβγαλε ένα μεγάλο τσεντί, το άνοιξε και αφού πήρε το μόνο δεκασέλινο που υπήρχε μέσα στο τσεντί του, μας το πρόσφερε και μας παρακάλεσε να το πάρουμε γιατί μας είπε «εσείς δεν είσθε από τον Άγιον Θεόδωρον, αλλά είσθε καταζητούμενοι και η μόνη προσφορά που εγώ μπορώ να προσφέρω λόγω γήρατος είναι το τελευταίον μου δεκασέλινο». Μάταια προσπαθήσαμε να τον πείσομεν ότι δεν είμαστε καταζητούμενοι. Ίσως εκεί που βρισκόταν μέσα στα σπαρτά να παρακολουθούσε τις κινήσεις και προφυλάξεις που λαμβάναμε, ή ίσως από ένστικτο, επέμενε ότι είμαστε καταζητούμενοι, άφησε το δεκασέλινο και έφυγε με την υπόσχεση ότι δεν θα απεκάλυπτε ποτέ την προσφορά του.

Πράγματι κατόπιν εντολής μου, ο υπεύθυνος του χωριού μετέπειτα, πολλές φορές, προσεπάθησε με διάφορους τρόπους να αποσπάσει το μυστικό του γέρου, αλλά το παρεδέχθη μόνον μετά το τέλος του αγώνος.

Πολλοί διερωτώνται γιατί επέτυχε ο απελευθερωτικός αγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. Με τέτοιους λεβεντόγερους δεν μπορούσε να αποτύχει. Πράγματι ο γέροντας ήταν πολύ πωχός, αλλά προσέφερε στον αγώνα ό,τι μπορούσεν να προσφέρει.

Κάτω από τη γη της Ακανθούς (αποσπάσματα)

Το κρησφύγετο ήτο κάτω από ένα υπόστεγο, στο προαύλιο του σπιτιού, το οποίο δήθεν εχρησιμοποιείτο ως δεύτερο αποχωρητήριο της κατοικίας. Αφού μετακινήσαμε το κάθισμα του αποχωρητηρίου, κατεβήκαμε στο λάκκο βάθους έξη μέτρων περίπου και μετά από οπή, η οποία ευρίσκετο στην πλευρά του λάκκου, στο κρησφύγετο. Η οπή έκλειε με κατασκευασμένο πώμα από το ίδιον χώμα του λάκκου, που όταν έκλειε δεν άφηνε σημεία αναγνωρίσεως της τρύπας του κρησφυγέτου. Το κρησφύγετο είχε ύψος τεσσάρων ποδών, πλάτος 8 ποδών και μήκος 8 ποδών, και έπαιρνε αερισμό από μίαν τρύπαν τριών ιντσών και μήκους 30 ποδών περίπου και βάθους 20 ποδών, που έφθανεν μέσα στα καλάμια και τους βάτους ενός ποταμού, που ευρίσκετο πλησίον του αποχωρητηρίου.

Αφού ετακτοποιηθήκαμε πρόχειρα, ο κουμπάρος (έτσι ονομάζαμεν τον κάθε ιδιοκτήτη του κρησφυγέτου ή σπιτιού που μας εφίλοξενούσε) ετοποθέτησε το αποχωρητήριο με τσιμέντο ταχείας εφαρμογής και γέμισαν το κάθισμα του αποχωρητηρίου με ακαθαρσίες, για να φαίνεται ως πραγματικόν και εν ενεργεία αποχωρητήριο. Αφού πήραμε τις θέσεις μας καθισμένοι, αναμείναμεν να δούμε τις προθέσεις των κατοχικών δυνάμεων. Μόλις ξημέρωσε και το αντελήφθημεν, λόγω του ότι το πυκνό σκοτάδι του κρησφυγέτου ήρχισε να μετριάζεται, ο «κουμπάρος» μας ειδοποίησε ότι οι Άγγλοι επέβαλαν κέρφιου, και ότι όλοι οι άνδρες και γυναίκες θα έπρεπε να συγκεντρωθούν στο προαύλιο του σχολείου και σε άλλους καθορισμένους τόπους. Του υπέδειξα ότι μόλις μπορέσει να επιδιώξει να μας στείλει μηνύματα, ήτοι ποίοι συνελήφθησαν κ.λ.π. Μέχρι το μεσημέρι, δεν είχαμε καμιά πληροφορία. Οι Εγγλέζοι ηρεύνησαν το σπίτι και κοίταξαν και στο υπόστεγό μας, διότι ακούσαμεν τις περπατησιές των, αλλά λόγω των πολλών ακαθαρσιών(!!!) δεν μπόρκαν μέσα στο υπόστεγο.

.....

«Μετά την πληροφορία ότι ο Χάρντιγκ έφυγε, αφού προσευχηθήκαμε, πήραμε από ένα μπισκόπο - αυτό ήτο το καθημερινό μας φαΐ - και μπόλικο νερό και αποφασίσαμε να ξεκουραστούμε. Των τριών οι κεφαλές ήσαν στραμμένες προς Ανατολάς και των άλλων προς Δυσμάς. Όταν επρόκειτο κάποιος να κινηθεί θα έπρεπε να ειδοποιήσει καταλλήλως τους άλλους, για να μην τους κτυπήσει. Παρ' όλον ότι είμαστε πολύ στενοχωρημένοι από χώρο, εν τούτοις είχε αρκετόν εξαερισμό και την ημέραν κάπως λίγο φωτισμό. Αν και που ήτο χειμώνας, εν τούτοις δεν είχε κρύο κάτω στο κρησφύγετο. Τρόφιμα, μπορούσαμε να προμηθευτούμε από τον «κουμπάρο», αλλά για ευνότους λόγους αποφασίσαμε να μην τρώμε παρά μόνο ένα μικρό μπισκόπο την ημέρα. Αφού πέρασαν 6 μέρες, μας ειδοποίησε ο κουμπάρος ότι το κέρφιου ήρχισε να χαλαρώνει και οι Άγγλοι ετοιμάζονταν να εγκαταλείψουν την Ακανθού και όλην την περιοχή. Αφού βεβαιωθήκαμε ότι έφυγαν, βγήκαμε από το κρησφύγετο, αλλά λόγω πείνας δεν μπορούσαμε να σταθούμε στα πόδια μας. Όμως η χαρά μας δεν περιγράφετο γιατί διαφύγαμε ακόμη μια φορά τον κίνδυνο και διότι η πίστη των αφανών αγωνιστών τύπου Μιντίκκη, διά την συνέχιση του αγώνος μέχρι της τελικής νίκης ήτο ακλόνητος.

(«ΗΡΩΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ», ΠΑΡΑΛΙΜΝΙ 1983)

Ἡ Μυσικὴ Ἐπιτροπὴ

Ἡ Μυσικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς ὁλομέλειαν συνήλθε κατὰ Ἰούλιον 1952, πρῶτον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σκουφᾶ 34 κατοικίαν τοῦ Δ. Βεζανῆ, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μαυρομικάλῃ 59 κατοικίαν μου παρουσίᾳ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ τοῦ Γ. Γρίβα. Κατ' ἀρχὴν, διεπιστώθη ὁμοφώνως ἡ ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων σκοπιμότης ἀναλήψεως τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, τῆς δὲ στρατιωτικῆς ἡγεσίας ὑπὸ τοῦ Γ. Γρίβα. Ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀγῶνος ἐγένετο εὐρεῖα συζήτησις, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ διεξαχθῇ περιορισμένος, ἐνοχλητικὸς διὰ τοὺς Βρεττανοὺς ἀγὼν, ὡς πράξεις σαμποτάζ, μὲ ἀποφυγὴν ὅσον τὸ δυνατόν αἱματοχυσίας, ἢ ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνωνται ὑπὸ πυρῆνων ἡσκημένων ἀγωνιστῶν καὶ ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν στόχων καὶ στρατιωτικῶν μονάδων. Τὴν πρῶτην θέσιν ὑπεστήριζεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, τὴν δὲ δευτέραν ὁ Γρίβας. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔκλινεν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως Γρίβα διὰ νὰ γίνῃ ἀφ' ἑνὸς ἐντονώτερον αἰσθητὴ ἢ μαχητικὴ ἀποφασιστικότης τῶν Κυπρίων ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου περισσότερον ἐντυπωσιακὴ εἰς τὴν διεθνῇ κοινὴν γνώμην. Κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, αἱ προπαρασκευαί θὰ ἐξετείνοντο καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γρίβας θὰ ἔκρινεν ἀναγκαίαν, γενικῶς δὲ ἡ μορφή καὶ ἔκτασις τοῦ ἀγῶνος θὰ ἐκρίνετο καὶ κατὰ τὰς ἐξελίξεις τοῦ ζητήματος τόσον ἀπὸ πολιτικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 1952 ἐσυνεχίσθησαν μυστικαὶ συναντήσεις τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Γεωργίου Στράτου, ὅταν δὲν συνέβαινε νὰ εὕρισκεται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος εἰς τὰ Ἀθήνας, συνήθως δὲ εἰς τὸ Δικηγορικὸν Γραφεῖον τοῦ Ἀντωνίου Αὐγίκου, ὅστις δὲν εἶχεν ἀκόμη προβληθῇ ὡς ἀγωνιστὴς διὰ τὴν Κύπρον καὶ δὲν ἦτο πιθανὴ παρακολούθησις του ὑπὸ ξένων πρακτόρων, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο εἰς τὴν Ὁδὸν Σατωβριάνδου 10. Ἐνίοτε ἐγένοντο συναντήσεις καὶ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Καθηγητοῦ Γερ. Κονιδάρη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ 36β, ὅπου συνέβη νὰ δοθῇ καὶ ἐπισήμως ὁ ἀγωνιστικὸς ὅρκος τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς παρουσίᾳ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Γρίβα. Τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω κείμενον τοῦ ὅρκου εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀπλοῦν καὶ ἀποδίδει τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ. Ἡ γλωσσικὴ ὁμῶς διατύπωσις θὰ ἔπρεπε ἀναλόγως τῆς περιστάσεως νὰ ἦτο ὑψηλοτέρας μορφῆς. Ἐν τούτοις ὑπεγράφη ὡς μᾶς ἐπαρουσιάσθη ὑπὸ τοῦ Αὐγίκου.

Ὁ δοθεὶς ἐπὶ μικροῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ ὑπογραφεὶς ὅρκος ἔχει οὕτω:

«Ὁρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ φυλάξω, θυσιάζων καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωὴν, ὑποφέρων καὶ τὰ πλεον σκληρὰ βάσανα, μυστικὸν πᾶν ὅ,τι γνωρίζω καὶ θέλω ἀκούσει διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἑνώσεως

τῆς Κύπρου, θὰ ὑπακούω δὲ τυφλῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε διδομένας μοι σχετικὰς ἐπιταγὰς».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Μαρτίου 1953

+ Ὁ Κύπρου Μακάριος (ὑπογραφή μὲ κόκκινην μελάνην)

Γ. Στράτος
Ν. Παπαδόπουλος
Γερ. Κονιδάρης
Ἀντ. Αὐγῆκος
Σάββας Λοϊζίδης
Σωκρ. Λοϊζίδης
Γ. Γρίβας
Ἡλ. Τσατσόμοιρος
Δ. Σταυρόπουλος
Δ. Βεζανῆς
Ἡλ. Ἀλεξόπουλος

Ἀναμφισβητήτως ἡ Κεντρικὴ ἰδέα ποὺ ἀφορᾷ εἰς τὸν ὅρκον αὐτὸν, ἡ Ἑνωσις τῆς Κύπρου μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἦτο ὁ μοναδικὸς σκοπὸς του.

(«ΑΤΥΧΗ ΚΥΠΡΟΣ», ΑΘΗΝΑΙ, 1980)

ΡΕΝΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

Στρατάρχα μου, παραδίδομαι

Στις 16 Αυγούστου (1956), ὁ Διγενὴς εἶχε κηρύξει ἐκεχειρία, γιὰ νὰ καταρρίψει τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν Ἀγγλῶν, ὅτι ἡ δράση τῆς ΕΟΚΑ ἦταν τὸ μόνον ἐμπόδιο γιὰ νέες διαπραγματεύσεις. Στις 22 τοῦ μηνός, ὁ Χάρντιγκ, ἀντὶ ν' ἀπαντήσῃ θετικὰ σὲν προσφορὰ τοῦ Διγενὴ ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὲς νὰ παραδοθῶν. Με ανακοινώσεις ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ προκηρύξεις ποὺ ἐρίχναν τὰ ελικόπτερα στα βουνὰ τῆς Κύπρου ὁ Χάρντιγκ ἐδίδε οδηγίες τοὺς ἀγωνιστὲς πῶς καὶ ποῦ νὰ παραδοθῶν. Τὴν επομένη, ὁ ἀρχηγὸς ἐξέδωσε φυλλάδιο μὲ τίτλο «Οἱ νικητὲς δὲν παραδίδονται», μὲ τὸ ὁποῖο καθιστοῦσε σαφές σὲν Χάρντιγκ, ὅτι μάταια προσπαθοῦσε νὰ πείσῃ τοὺς ἀγωνιστὲς νὰ παραδοθῶν. Ἡ προθεσμία τῆς παράδοσης, ποὺ ἐδινε ὁ Χάρντιγκ, ἐξέπνεε σὲς 12 Σεπτεμβρίου 1956. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐκεχειρίας ὁ Διγενὴς ἐδῶσε αὐστηρὲς διαταγὲς νὰ μὴ γίνῃ καμιὰ ἐκτέλεση, καμιὰ δολιοφθορά, τίποτε ἀπολύτως σὲ βάρος τῶν Ἀγγλῶν. Κι αὐτοὶ ποὺ ἐμπιστεύονταν τὸν Διγενή, κυκλοφοροῦσαν ἀφοβα. Γιὰ νὰ μὴ καμφθεῖ ὁμῶς καὶ τὸ νηθικὸ τοῦ λαοῦ μας, ποὺ ἦταν ἀκμαιότατο, μου ἐδῶσε οδηγίες νὰ τὸ κρατήσουμε ψηλά ὅπως ἦταν. Ἐδινε μεγάλη σημασία ὁ Ἀρχηγὸς σὲ θέματα ἐχεμύθειας καὶ νηθικοῦ. Ἡ ἀγωνιστικὴ διά-

θεση του λαού μας ήταν η βάση του αγώνα και πολύ ορθά ο Αρχηγός έδινε σ' αυτή μεγάλη σημασία...

Φοβόμουν μήπως βρισκόταν κανένας λιπόψυχος και παραδινόταν. Έτσι έδωσα εντολή, προς το τέλος της κάθε βδομάδας, μέχρι την εκπνοή της προθεσμίας του Χάρντιγκ, ν' αναρτούνται συνθήματα με την επιγραφή: «Όλοι οι αγωνιστές εις τις θέσεις των». Επίσης μεταδίδονταν σύντομα συνθήματα με τηλεβόες, για να κρατούν ψηλά το ηθικό του λαού. Όταν πλησίαζε η τελευταία βδομάδα της προθεσμίας, η αγωνία μου είχε φθάσει στο κατακόρυφο. Ιλιγγιούσα με τη σκέψη μήπως παραδοθεί κανένας αγωνιστής. Τσάκκισα το μυαλό μου να βρω τρόπο, αν υπήρχε, για ν' αμβλύνω τον αντίκτυπο που θα υπήρχε από ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ενώ καθόμουν στο γραφείο μ' αυτές τις βασανιστικές σκέψεις, μπήκε η Κούσπετρη και μούφερε την αλληλογραφία. Με είδε έτσι σκεπτικό και με ρώτησε τι με απασχολεί. «Εμειναν δύο - τρεις μέρες Αντρούλα» - της είπα - «τι θα γίνει αν κάποιος παραδοθεί;». Με κοίταξε κι εκείνη σκεπτική και μου είπε:

«Μην ανησυχείς, κύριε Ρένο. Μόνο ένας γάιδαρος θα μπορούσε να παραδοθεί». Κι έφυγε από το γραφείο μου. Αστραπιαία μια ιδέα μου ήρθε στο μυαλό. Έτρεξα, να την προλάβω, της φώναξα να γυρίσει πίσω και αμέσως άρχισα να τις δίνω τις ακόλουθες οδηγίες: Να βρεθεί ένας γάιδαρος, να τον απαγάγουν και στη θέση του ν' αφήσουν τα λεφτά της αξίας του. Να ετοιμάσουν ξύλινα όπλα και πανό με τα οποία να ντυθεί ο γάιδαρος. Στα πανό να τυπωθεί η επιγραφή: «My Marshal, I surrender» (δηλαδή Στρατάρχα μου, παραδίνομαι). Πάνω στο γάιδαρο να φορτωθούν τα ξύλινα όπλα.

«Όλα έγιναν στην εντέλεια. Ο γάιδαρος οδηγήθηκε το βράδυ πίσω από το σπίτι του «Τραστ» στην οδό Λεωνίδου και το απόγευμα της επομένης, αφού «στολίστηκε», αφέθηκε ελεύθερος. Έπαιξε το ρόλο του θαυμάσια. Λες και ήταν εκπαιδευμένος. Πήρε τη λεωφόρο Ευαγόρου προς το ΓΣΠ. Εγώ, στο μεταξύ, τηλεφώνησα ανώνυμα στο φωτορεπόρτερ Φάνη Μπαρπαϊρη εκ μέρους της ΕΟΚΑ, λέγοντάς του να είναι στη Λεωφόρο Ευαγόρου, γιατί κάτι ενδιαφέρον θα συνέβαινε. Μετά το τηλεφώνημα, παρακολουθούσα από μακριά τις εξελίξεις. Ο γάιδαρος προχωρούσε στην Ευαγόρου σαν σε παρέλαση. Όταν έφτασε στο τέρμα του ΓΣΠ επέστρεψε μόνος του και πήγε μέχρι την Πλατεία Μεταξά (Ελευθερίας) έξω από το Δημαρχείο.

Έκαμε αυτή τη διαδρομή μια δυο φορές υπό τα όμματα χιλιάδων Ελλήνων Κυπρίων και Βρετανών, που είχαν μείνει κατάπληκτοι. Κάποιος από αυτούς είχε ειδοποιήσει τις αρχές το τι συνέβαινε και σε λίγο έφτασε αυτοκίνητο γεμάτο στρατιώτες, οι οποίοι, αφού «αφόπλισαν» το τετράποδο, το συνέλαβαν και το οδήγησαν μακριά. Επειδή δεν γνώριζαν τον ιδιοκτήτη του, τον μετέφεραν στα κρατητήρια Πύλας, όπου, - ειρωνεία της τύχης - θα συναντούσα το Νιόμβρη, τον αθώο γάιδαρο...

Αυτό όμως είναι μια άλλη ιστορία.

(«Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ», ΚΥΡΙΑΚΗ 31 ΙΟΥΛΙΟΥ 1988

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΑΤΑΡΙΑΣ

Η δεύτερη φάση της μάχης των Σπηλιών

Η Κυριακή 11.12.1955 ήταν μια χειμωνιάτικη ομιχλώδης μέρα και η ορατότητα στο χωριό Σπήλια και στα γύρω βουνά ήταν πολύ περιορισμένη. Ο Αυξεντίου μαζί με τον Λάμπρο Καυκαλιά πήραν τα δύο κυνηγετικά όπλα που έπιασε η ομάδα κατά την ανατίναξη του Ηλεκτρικού Σταθμού του Καρβουνά και πήγαν για κατόπτευση της περιοχής και τυπικά για κυνήγι.

Κατά τις πρωινές ώρες ο Κυριάκος Κόκκινος που ήταν φρουρός, σε μια στιγμή που αραίωσε η ομίχλη, παρατήρησε κινήσεις στρατιωτικών αυτοκινήτων στο χωριό Σπήλια. Ενημέρωσε αμέσως τον Αρχηγό, ο οποίος και διέταξε μεγάλη προσοχή και παρακολούθηση. Αργότερα είδε δυο στρατιωτικά αυτοκίνητα να κινούνται από τα Σπήλια προς τη διασταύρωση των δρόμων Κανναβίων - Λαγουδερών - Σανατορίου. Ειδοποίησε αμέσως και πάλι τον Αρχηγό, ο οποίος και διέταξε διπλή σκοπιά.

Η ομίχλη συνεχιζόταν και μόνο κατά διαστήματα μπορούσε κανένας να διακρίνει λίγο.

Εγώ λίγο μετά το μεσημέρι, περίπου κοντά στη μία η ώρα, πήρα το πύραυλο από το δεύτερο κρησφύγετο όπου έμενα, και το οποίο ήταν δίπλα από τη σκοπιά, και πήγα στο κρησφύγετο του Αρχηγού να το γεμίσω πετρέλαιο για να μαγειρέψω τη νύκτα. Εκεί ήταν και ο Αυξεντίου που γύρισε από το κυνήγι.

Ενώ κρατούσα το τάγκι και έβαζα πετρέλαιο στο πύραυλο, άκουσα δίπλα μου βιαστικές πατημασιές και αγκομαχητό, ψηλώνω πάνω το κεφάλι μου και είδα τον Στρατή Γεωργίου από τον Άγιο Κωνσταντίνο, ο οποίος εκτελούσε χρέη έκτακτου φρουρού σε προκεχωρημένη θέση, να καταφθάνει τρέχοντας και απευθυνόμενος προς τον Αρχηγό που ήταν εκεί εκείνη τη στιγμή, και με διακεκομμένη τη φωνή από το τρέξιμο τον άκουσα να του λέγει: «Αρχηγέ άνοιξε λλίον η καταχνιά τζαι είδα πολλούς Εγγλέζους στρατιώτες νάρχονται από το μονοπάτι προς την Στραουθκιάν» (είναι τοποθεσία).

Αμέσως ο Αρχηγός είπε στον Αυξεντίου, ο οποίος ήταν και αυτός παρών και άκουσε για την παρουσία του στρατού, «πάρε δυο - τρεις άνδρες και πήγαινε πάνω μπροστά να δεις τι γίνεται και ανάλογα με την κατάσταση να ενεργήσεις όπως θεωρήσεις καλό».

«Εμείς», είπε ο Αρχηγός, και παράλληλα απευθυνόταν και στους άλλους άνδρες που ήταν εκεί, «να πάρουμεν τα όπλα και τα πράγματά μας, να καμουφλάρομεν το κρησφύγετο, να ειδοποιηθούν και οι άνδρες της τρίτης σπηλιάς να κάμουν και αυτοί το ίδιο και να μαζετούμε πάνω από την τρίτη σπηλιά και να περιμένουμε. Αν δεν γίνει τίποτε που θα μας αναγκάσει να φύγουμε, να επιστρέψουμε, διαφορετικά,

είπε στον Αυξεντίου, θα μας συναντήσετε και εσείς εκεί και θα κατευθυνθούμε προς την Κακοπετριά στα Λημέρια του Νταβέλη».

Ο Αυξεντίου τότε απευθύνθηκε προς εμένα και μου είπε: «Άτε, βρε, παρέτα το πύραυνο τζιαι το πετρέλαιο τζιαι πάμε πάνω να δούμε τι γίνεται».

Ο ίδιος έπιασε το όπλο του, ένα γερμανικό αυτόματο Μαρσίπ και βιαστικά πήγαμε στο κρησφύγετό μου. Άφησα το πύραυνο, πήρα ένα οπλοπολυβόλο Μπρεν, σφαίρες, τις γεμιστήρες, το γυλιό* μου και όλη μου την εξάρτυση.

Εκεί ήταν και ο Αλέξανδρος Μιχαηλίδης, ο οποίος ήλθε και αυτός μαζί μας με ένα ιταλικό τυφέκιο Αραβίδα.

Ανεβήκαμε στο ύψωμα πάνω από το κρησφύγετο και βρήκαμε στη θέση της σκοπιάς τον Κυριάκο Κόκκινο, ο οποίος πήγε τρέχοντας στο κρησφύτετο, πήρε το γυλιό του και επέστρεψε αμέσως. Κρατούσε το ατομικό του όπλο ένα Μαρσίπ και πήρε και τις γεμιστήρες του Μπρεν ως βοηθός πρεντιστής.

Τότε ο Αυξεντίου διέταξε τον Αλέξανδρο Μιχαηλίδη να πάρει θέση λίγο πιο πίσω και αριστερά από το σημείο που αρχίζει ο κατήφορος. Ο ίδιος πήρε θέση μέσα σε μια λατιζιά πάνω στο ίσιωμα λίγο πριν αρχίσει ο κατήφορος. Εμένα και τον Κόκκινο μάς διέταξε να κατηφορίσουμε λίγο προς το καραούλι, να πάρουμε θέση λίγο πιο πάνω απ' αυτό, αλλά σε σημείο που θα ελέγχουμε την πλαγιά προς τα κάτω και να παρακολουθούμε προσεκτικά.

Αν οι Άγγλοι προχωρήσουν προς το μέρος μας και μας πλησιάσουν τότε θα τους κτυπήσουμε.

Πιάσαμε τις θέσεις μας σύμφωνα με τις οδηγίες του, και παρακολουθούσαμε, μάλλον με το αυτί γιατί η ομίχλη πύκνωνε πάλι και δεν μπορούσαμε να διακρίνουμε.

Ακούαμε πολλές ομιλίες Άγγλων 300 μέτρα περίπου χαμηλότερα από τις θέσεις μας.

Μετά από λίγο οι ομιλίες άρχισαν να ακούονται πιο δυνατά και να πλησιάζουν προς το μέρος μας. Σε λίγο ακούαμε μέσα στην πυκνή ομίχλη και τις πατημασιές των Άγγλων να μας πλησιάζουν ανηφορίζοντας την πλαγιά του βουνού. Υπολογίσαμε ότι δεν απείχαν πολλά μέτρα από κοντά μας.

Τότε, αφού καταλάβαμε πια πως πλησιάζουν πολύ, σύμφωνα με τις οδηγίες του Αυξεντίου τους κτυπήσαμε. Ήταν περίπου η ώρα τρεις το απόγευμα. Με την πρώτη όμως ριπή το Μπρεν έπαθε αφλογιστία, και προτού προλάβω καλά - καλά να οπλίσω και πάλι, σχεδόν ταυτόχρονα με την πρώτη ριπή μου, άρχισαν από την κατεύθυνση των Άγγλων καταιγιστικά πυρά. Ήταν πράγματι μια κόλαση πυρός. Κτυ-

πούσαν οι σφαίρες στις πέτρες και στο χώμα δίπλα μας, και έσπازαν τα κλαδιά των πεύκων.

Αμέσως ο Αυξεντίου, που ως στρατιωτικός αντελήφθη τον μεγάλο και άμεσο κίνδυνο που διατρέχαμε και βλέποντας τη δύναμη του εχθρού, μας φώναξε δυνατά: «Ελάτε πίσω, βρε, γρήγορα, προσεκτικά». Τότε εμείς έρποντας και με τις σφαίρες να κτυπούν δίπλα μας διανύσαμε μέσα από τα πυρά ως εκ θαύματος τη λίγη απόσταση που είχαμε για να φθάσουμε στο ίσιωμα της κορυφής στο μέρος του Αυξεντίου και να φύγουμε από το πεδίο βολής.

Και οι τέσσερις τότε ακολουθώντας πορεία λίγο αριστερά από την κορυφή προς την πλευρά του χωριού Κούρδαλι κατευθυνόμασταν προς το καθορισμένο από τον Αρχηγό σημείο. Σε κάποιο σημείο, και όταν αφήσαμε την αριστερή πλευρά, ήμασταν πάνω στην κορυφογραμμή για να πιάσουμε σε λίγο το μονοπάτι από τα δεξιά, και περίπου μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης σπηλιάς, ενώ περπατούσα δίπλα από τον Αυξεντίου, τον είδα να κάμνει την κίνηση για να αλλάξει πορεία προς την χαράδρα δεξιά προς την πλευρά των κρησφυγέτων.

Αμέσως κοντοστάθηκα και προσπάθησα να φωνάξω τους άλλους δύο που ήσαν λίγο πιο μπροστά και είπα: «ρε, ο Μάστρος πάει ποδά». Δεν αντελήφθησαν οι άλλοι όμως και ο Αυξεντίου αμέσως με διέκοψε και μου είπε: «ππαίνετε προς τον Αρχηγό». Και πάλιν σε μια στιγμή δισταγμού μου μού ξαναείπε: «ππαίνετε προς τον Αρχηγό, φύτετε τζι' αφήστε με».

Αυτή η στιχομυθία έγινε σε διάστημα δευτερολέπτων. Ο Αυξεντίου προχώρησε προς τη χαράδρα και εγώ με τους άλλους δυο που τους έφτασα σε μερικά βήματα, κατευθυνθήκαμε προς το σημείο συναντήσεως που προκαθόρισε ο Αρχηγός.

Σε λίγα λεπτά, και ενώ κοντεύαμε να φθάσουμε στον Αρχηγό, ακούσαμε ριπές αυτομάτου όπλου από τη χαράδρα στην οποία κατηφόρισε ο Αυξεντίου, και αντιληφθήκαμε ότι ήταν ο Αυξεντίου και κτυπούσε.

Σχεδόν αμέσως άρχισε να δονείται η χαράδρα και η βουνοπλαγιά από καταιγιστικά πυρά. Εν τω μεταξύ, ενώ τα πυρά συνεχίζονταν, εμείς φθάσαμε λίγο πιο πάνω από το τρίτο κρησφύγετο όπου συναντήσαμε τον Αρχηγό με τους άλλους 8 άνδρες. Ο Αρχηγός μας ρώτησε τότε τι έγινε και πού είναι ο Αυξεντίου και του εξηγήσαμε όλη την κατάσταση.

Τότε, αφού περιμέναμε λίγο, ο Αρχηγός διέταξε τον μακαρίτη Ευαγόρα Παπαχριστοφόρου και τον Σάββα Κουλλαπή να ανηφορίσουν προσεκτικά λίγο προς τα πίσω και να παρακολουθήσουν αν φανεί ο Αυξεντίου.

Οι δυο άνδρες, αφού έκαναν όπως τους διέταξε ο Αρχηγός, επέστρεψαν μετά δέκα - δεκαπέντε περίπου λεπτά και ανέφεραν ότι δεν είδαν τίποτε, δεν φάνηκε ο Αυξεντίου.

Στο μεταξύ είχαν σταματήσει και οι πυροβολισμοί. Ο Αρχηγός τότε μας είπε: «Αφού δεν φάνηκε ο Αυξεντίου να κατευθυνθούμε προς τα Λημέρια του Νταβέλη προς την Κακοπετριά και ο Θεός και η Τύχη του· ξέρει εκείνος τι θα κάμει».

* γυλιό: στρατιωτικό σακκίδιο

Πήραμε τον κατήφορο βορειοδυτικά με κατεύθυνση προς την Κακοπετριά και σε μισή ώρα, περίπου κατά τες τέσσερις - τέσσερις και μισή, φθάσαμε στο βάθος της κοιλάδας, όπου και καθήσαμε να ξεκουραστούμε. Εκεί μας πάτησαν σε λίγο και πάλι οι Άγγλοι με ανιχνευτικούς σκύλους και μας υποχρέωσαν να χωριστούμε σε δυο ομάδες. Ο Αρχηγός Διγενής με τρεις άνδρες πήγαν στην Κακοπετριά στου Νταβέλη (Γρ. Γρηγορά) και εμείς οι άλλοι οκτώ, ύστερα από μια εβδομάδα περιπέτεια, φθάσαμε στα Λαγουδερά όπου και συναντήσαμε τον Αυξεντίου. Δεν αναφέρουμε λεπτομέρειες για την επαφή μας αυτή με τους Άγγλους, την περιπέτεια του Αρχηγού, του Αυξεντίου και εμάς, τα χωριά και τους ανθρώπους που μας βοήθησαν, γιατί θέμα μου είναι μόνο η Μάχη των Σπηλιών.

Στα Λαγουδερά ο Αυξεντίου μας είπε ότι, αντιλαμβανόμενος την υπεροχή των Άγγλων και εφόσον κτυπηθήκαμε και ήξεραν πια ότι ήμασταν εκεί, σκέφθηκε να κάμει μια ριψοκίνδυνη ενέργεια, να κατεβεί από τη χαράδρα και να πάει, αν το κατορθώσει, από την πίσω πλευρά και να κτυπήσει τους Άγγλους από τα νώτα προκαλώντας τους σύγχυση, ώστε να στρέψουν την προσοχή τους αλλού και έτσι να δώσει τον απαιτούμενο χρόνο στον Αρχηγό και στην υπόλοιπη ομάδα να διαφύγουν χωρίς κίνδυνο.

Μόλις όμως κατηφόρισε αντελήφθη δυο ομάδες στρατιωτών να ανεβαίνουν σε δυο βουνοπλαγιές που ήταν δεξιά και αριστερά της χαράδρας που ευρίσκετο αυτός. Σκέφθηκε πως οι Άγγλοι μετά το πρώτο κύπημα και αφού ήταν βέβαιοι για την παρουσία μας εκεί, θα άρχιζαν πια να ζώνουν το βουνό για να μας κυκλώσουν, και δεν είχε άλλη εκλογή από το να τους κτυπήσει εκεί.

Κτύπησε τότε με το όπλο του μερικές ριπές προς τη μια ομάδα και μερικές προς την άλλη. Αμέσως οι Άγγλοι άρχισαν να κτυπούν προς την κατεύθυνση από όπου δέχθηκαν τους πυροβολισμούς. Έτσι η μια ομάδα κτυπούσε προς την κατεύθυνση της άλλης ομάδας.

Ο Αυξεντίου μπορούσε και τους έβλεπε γιατί ήταν στο μέσο τους, ενώ οι δυο ομάδες των Άγγλων δεν μπορούσαν να δουν η μια την άλλη λόγω της ομίχλης που επικρατούσε. Έτσι κτυπιόντουσαν μεταξύ τους πυροβολώντας η μια ομάδα προς την κατεύθυνση της άλλης.

Μόλις άρχισαν οι πυροβολισμοί τους, ο Αυξεντίου, αφού άδειασε πυροβολώντας τις γεμιστήρες του, κάμνοντας το σύστημα βαρελάκι κατέβηκε σε ασφαλές μέρος, έβγαλε το σακουλάκι με τες σφαίρες που κουβαλούσε μαζί του και γέμισε τη γεμιστήρα του. Άκουσε τους Άγγλους να κτυπιούνται ακόμα μεταξύ τους και καιρόταν γιατί πίστευε ότι πέτυχε τον σκοπό του και, με τη σύγχυση που τους επέφερε, ο Αρχηγός θα προλάβαινε να φύγει χωρίς να πάθει τίποτε. Αυτός ήταν κι ο απώτερος σκοπός και γι' αυτό έθεσε τον εαυτό του σε κίνδυνο.

Κατέβηκε κάτω στο μονοπάτι και πρόσεξε ότι έχασε τον προσανατολισμό του. Έβγαλε τότε την πυξίδα του και προσανατολίστηκε. Ξεκίνησε προς ανατολές προς τα Καννάβια. Έφθασε στην Αγία Ειρήνη των Κανναβιών νύκτα και αφού κτύπησε

μια πόρτα συνάντησε μια γυναίκα, τη Φοινικού και της ζήτησε να τον φέρει σε επαφή με τον παπά του χωριού. Στην Αγία Ειρήνη παπάς δεν υπήρχε και η Φοινικού με την βοήθεια κάποιου συγχωριανού της τον έφερε σε επαφή με τον παπά των Κανναβιών. Εκεί έμεινε τρεις νύχτες στην εκκλησία των Κανναβιών.

Την ημέρα έμενε έξω στα χωράφια για περισσότερη ασφάλεια. Την επόμενη νύκτα κατευθύνθηκε προς τα Λαγουδερά.

(«ΛΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1987)

ΕΛΕΝΗ ΗΛΙΑΔΟΥ - ΝΤΑΓΚΑ

Μαρτυρίες

(απόσπασμα)

Το Τμήμα Θηλέων λειτουργούσε κυρίως στο Παρθεναγωγείο Φανερωμένης και στα παραρτήματα: Αγ. Ιωάννη, Αγ. Κασσιανού (κατεστραμμένο τώρα από τους Τούρκους, είναι στη νεκρή ζώνη), Αγ. Ομολογητών (στην οικία Ζαμπάρτα), στο ημιγυμνάσιο του υπό ανέγερση νέου αρχιεπισκοπικού μεγάρου και μεικτά τμήματα στο κεντρικό κτίριο του Π. Γυμνασίου.

Η είσπραξη των διδασκτρων γινόταν με μετάβαση της ταμίου σχεδόν καθημερινά σ' όλα τα σχολεία. Μερικοί γονείς και αδελφοί με δική μου πρωτοβουλία, που έγινε δεκτή από τη Σχολική Εφορεία, πλήρωναν την κάθε δόση με 2-3 εβδομαδιαίες δόσεις. Θυμάμαι με συγκίνηση τα ροζιασμένα χέρια ενός κτίστη πατέρα κι ενός κτίστη αδελφού που έρχονταν κάθε Σάββατο, μόλις σχολάσαν, για να ξεφλήσουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις και μετά να φροντίσουν τα εβδομαδιαία τους ψώνια. Και τους ακόμα πιο δύσκολους χρόνους της ΕΟΚΑ το 55-59, που γονείς κι αδέρφια ήταν καταζητούμενοι, φυλακισμένοι ή κλεισμένοι στα κρατητήρια και η Σχολική Εφορεία δεν έχασε ούτε γρόσι, γιατί ο κόσμος χαρακτηριζόταν από συνέπεια κι εκτίμηση προς την Παιδεία. Ούτε ακόμα κι όταν το σχολείο έκλεισε, με διάταγμα του κυβερνήτη Χάρντιγκ, το Γενάρη του 1956, και τα μαθήματα γίνονταν σε ομάδες ανά 10 παιδιά στα σπίτια των καθηγητών και στις εκκλησίες από τον Απρίλη και μετά, οι γονείς φάνηκαν ασυνεπείς προς τις υποχρεώσεις τους. Τα χρόνια της ΕΟΚΑ σχεδόν όλοι οι μαθητές της Αγγλικής Σχολής μετεγράφηκαν σε ελληνικά σχολεία πληρώνοντας ψηλά δίδακτρα (στην Αγγλική Σχολή πολύ χαμηλά δίδακτρα) και αρκετοί καθηγητές, έστω κι αν έκλεισαν τα σχολεία και κινδύνευαν να μείνουν άνεργοι, αρνήθηκαν να εργαστούν στην Αγγλική Σχολή. Ήταν μια εποχή προσφοράς κι εθνικής αξιοπρέπειας, «ου περί χρημάτων ο αγών».

Κάθε γωνιά του Παρθεναγωγείου Φανερωμένης είχε να πει τη δική της ιστορία. Ποιος θα πίστευε πως το πάνω μέρος του παλαιού τύπου νιαγάρα στη μοναδική τουαλέτα του προσωπικού (Δημοτικού και Γυμνασίου) ήταν κρύπτη παραλαβής της αλληλογραφίας της ΕΟΚΑ! Ή ποιος ήξερε πως ο τρίτος τόμος σελ. 333 ενός παλιού τρίτομου βιβλίου ήταν χώρος της ημερήσιας αλληλογραφίας της ΕΟΚΑ! Ή πως το παλιό συρτάρι, που με δυσκολία άνοιγε λόγω «ηλικίας», χωρούσε μια σπάνιου τύπου ντόπια μεγάλης δυναμικότητας βόμβα (κατασκευασμένη από το «Φάουστ» Ν.Σ., χημικό, απόφοιτο του Γυμνασίου), προορισμένη για προστασία του κρησφυγέτου του Αρχηγού! Ή κάποιο άλλο συρτάρι που μόνιμα φιλοξενούσε ενέσεις που ο σύνδεσμος μετέφερε από το γιατρό Β.Λ. προς το δάσκαλό του, τον δήθεν μόνιμα «άρρωστο» μ. Χρ. Παπαχρυστοστόμου, υποδιευθυντή του Τμήματος Θηλέων!

Μια μέρα παρουσιάστηκε μια μαθήτρια της Δ' τάξης (Χρ. Ι.) με ένα μέτωπο που γυάλιζε στον ήλιο... Ξύρισε λίγα από τα μαλλιά της που ήταν φυτρωμένα χαμηλά στο μέτωπο κι ήταν σήμα κατατεθέν για τους Άγγλους στρατιώτες κι έτρωγε ξύλο σε κάθε διαδήλωση. Εκείνα τα χρόνια οι μαθητικές σάκκες ανάμεσα στην Άλγεβρα και το Θουκυδίδη, είχαν την αλληλογραφία και τα φυλλάδια της ΕΟΚΑ κι οι μαθητικές τσέπες μετέφεραν αντί καραμέλες, τις βόμβες, τους πυροκροτητές ή ακόμα τα πιστόλια.

Η 24η Μαΐου ήταν αργία, γιορταζόταν η μέρα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Το 1957, την ημέρα εκείνη μαθητόκοσμος και καθηγητές (κατόπιν πρόσκλησης των μαθητών) προσήλθαν στο σχολείο κι έγιναν κανονικά τα μαθήματα. Έτσι καταργήθηκε η αργία της 24ης Μαΐου, γιατί το θέλησαν μαζί μαθητές και δάσκαλοι. Αυτοί οι δάσκαλοι που κινδύνευαν κάθε μέρα να περάσουν από τους φοβερούς ανακριτές του «Ειδικού Κλάδου» (Special Branch) και να κλειστούν στις φυλακές και τα κρατητήρια. Και δεν ήταν λίγοι που είχαν αυτήν την τύχη, να μπουκνέ μέσα με μαύρα μαλλιά και σε 4-5 μέρες να βγουν με άσπρα...

Με την ανεξαρτησία είχαν υπαχθεί στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου όλα τα Σχολεία Μέσης Παιδείας. Καταργήθηκε το Τμήμα Θηλέων του Παγκυπρίου Γυμνασίου και στη θέση του λειτούργησαν το «Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Φανερωμένης» και το «Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλαιοριωτίσσης».

Το Τμήμα Θηλέων που στεγαζόταν στο Παρθεναγωγείο Φανερωμένης έζησε την αγωνία της απελευθέρωσης των φυλακισμένων, κρατουμένων, εξορίστων και την κάθοδο των ανταρτών της ΕΟΚΑ, μεταξύ των οποίων αρκετοί μαθητές, απόφοιτοι, φοιτητές και μετέπειτα καθηγητές του. Έζησε ιστορικές στιγμές μεγαλείου, προφοράς και δόξας.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ «ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ, ΕΤΟΣ ΜΒ', ΑΡ. 73, ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1992-1993)

Σύλληψη και μεταφορά στίς Σευχέλλες

Τοῦ αὐτοκινήτου μας προπορευόταν ἓνα τζιπ. Ἦταν γεμάτο ἀπὸ στρατιῶτες ποὺ ὀπλοφοροῦσαν. Ἡ θέα τους μοῦ θύμισε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου:

«Ὡς ἐπὶ λησὴν ἐξήλθετε...».

Τὸ τζιπ ξεκίνησε. Πίσω του κινήθηκε τὸ δικὸ μας. Πέρασαμε τὴν ὁδὸ Χρυσοκόων καὶ διὰ μέσου στενῶν δρομίσκων τῆς τουρκικῆς συνοικίας βγήκαμε στὴν πλατεῖα Σεραγίου. Κάπου ἐκεῖ τὸ 1821 μιὰ συκαμιὰ ἐβάστασε τὸ ἅγιο κορμὶ τοῦ Ἐθνομάρτυρα Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ. Ἦταν καὶ τότε Παρασκευὴ...

«Πάτερ μου, ὑπομονή», μοῦ εἶπε σιγανὰ ὁ συνοδὸς μου Λουκῆς. Ἔτσι διεκόπησαν οἱ σκέψεις μου. Τὸν κύπαξα μὲ καλωσύνη καὶ πρόσθεσα:

«Κανένα πρᾶγμα δὲν γίνεται, ἐὰν δὲν τὸ ἐπιτρέπει ὁ Μεγάλος Πατέρας. Βαδίζουμε τὸ δρόμο ποὺ ἐχάραξε τὸ ἔλεος τῆς ἀγάπης του».

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ αὐτοκίνητο προχωρεῖ. Κάποια στιγμή νομίζω πὼς κατευθύνεται πρὸς τὴν Κοκκινοτριμιθιά. Γιατὶ, ἀφοῦ διασχίσαμε τὴν πλατεῖα Σεραγίου, μπήκαμε στὴν ὁδὸ Βικτώριας, βγήκαμε στὴν Πύλη τῆς Πάφου καὶ τραβήξαμε κατ' εὐθείαν τὸν κύριο δρόμο, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν Κοκκινοτριμιθιά.

Κοκκινοτριμιθιά! Χωρὶ ἀγαπημένο! Πόσες ἀναμνήσεις περνοῦν βιαστικὰ ἀπὸ τὸ μυαλὸ. Χριστιανικὴ κίνηση. Κηρύγματα. Ἐξομολογήσεις. Καὶ τώρα κρατητήρια... Πόσες ἀγαπημένες μορφές κρατοῦνται ἐδῶ!

Μιὰ, μιὰ περνᾶ μπροστὰ στὰ μάτια μου. Σὲ λίγο θὰ βρίσκομαι ἀνάμεσά τους. Κάμνω σκέψεις πὼς νὰ τὶς χαιρετίσω, τὶ νὰ τοὺς πῶ... γιὰ τὴν καθεμιὰ προσπάθω νὰ βρῶ καὶ τὶς κατάλληλες λέξεις. Λέξεις ὅχι συμπόνιας, ἀλλὰ παρατηρήσεων. Παρατηρήσεων καὶ ἐλέγχου.

— Ἀφελεῖς ποὺ εἰσθε... Ἀκριτοὶ καὶ ἐπιπόλαιοι... Νὰ παρασυρθῇτε καὶ νὰ πιστέψετε στίς διακηρύξεις ποὺ ἔγιναν σὲ στιγμὲς ἀνάγκης περὶ ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης... Ἐπρεπε νὰ γνωρίζετε ἄμυαλα παιδιὰ, ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν δωρίζεται ἀλλὰ κατακτᾶται...

Τὸ σταμάτημα μπροστὰ σ' ἓνα ἀεροπλάνο κι ἡ φωνὴ τοῦ ὁδηγοῦ νὰ κατεβοῦμε ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο μὲ ἀφυπνίζουν ἀπὸ τὸ ὄνειροπόλημά μου. Ὑπάρχουν μηχανικὰ. Κατέβηκα καὶ προχώρησα ἀνάμεσα σὲ δυὸ στοίχους ἀπὸ στρατιῶτες. Ὁ ὁδηγὸς ποὺ προπορευόταν, μοῦ ἔδειξε τὴ σκάλα ποὺ ἀνέβαινε στὸ ἀεροπλάνο καὶ μοῦ εἶπε μὲ σπασμένη ἀπὸ τὸ τσιγάρο φωνή:

— Go on.

Ἀνέβηκα τὰ σκαλοπάτια καὶ μπήκα μέσα. Σεβαστὴ καὶ προσφιλὴς φυσιογνωμία, ποὺ καθόταν στὸ βάθος μὲ κύπαξε ἀπορημένα καὶ πρὶν προφτάσω νὰ χαιρετίσω μοῦ εἶπε:

— Πώς τὰ κατάφερες, Παπασταῦρε, νερθεῖς ἐδῶ;

Ἦταν ὁ Μακαριώτατος. Αὐτὴ ἦταν ἡ προσφιλὴς καὶ σεβαστὴ φυσιογνωμία. Τὸ πρῶνὸ εἶχαμε συνεργασία. Κι ὅταν τὸν ἀποχαιρέτισα γιατί τὸ ἀπόγευμα θὰ ἀναχωροῦσε γιὰ τὶς Ἀθῆνες, τοῦ ἐξήγησα πὼς τὸ ἀπόγευμα δὲν θὰ κατέβαινα νὰ τὸν ἀποχαιρέτισω, ἐπειδὴ θὰ ἤμουν ἀπασχολημένος. Νὰ πὼς ἐξηγεῖται ἡ ἀπορία του.

— Δὲν τὰ κατάφερα, ἀπάντησα. Μὲ ἔφεραν.

Τὸ μυστήριό λυθῆκε. Ἐν ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης καὶ χάριν τῆς ἀσφαλείας τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἔπρεπε νὰ φύγουμε. Ἐπρεπε νὰ παταχθεῖ ὁ ποιμὴν καὶ οἱ συνεργάτες του, γιὰ νὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Μήπως αὐτὸ παλαιὰ δὲν ἔκαναν κι οἱ Φαρισαῖοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου; Δὲν πάταξαν κι αὐτοὶ τὸν ποιμένα; Κι ὕστερα λένε πὼς ἡ ἱστορία δὲν εἶναι μιὰ ἐπανάληψη γεγονότων!!...

Καθήσαμε στὸ ἀεροπλάνο δίπλα-δίπλα. Ἕνας στρατιώτης μὲ πλησίασε καὶ μὲ ρώτησε:

— Are you the Bishop of Kyrenia; Εἶσαι ὁ Δεσπότης τῆς Κερύνειας;

— Ὁχι, ἀπάντησα. Κι εἶπα τ' ὄνομά μου. Ἡ ἐρώτησή του ὅμως ἔχυνε φῶς στὸ σκοτάδι, πού μᾶς περιέζωνε. Ἕνας φάκελος μου προτάθηκε. Τὸν πῆρα καὶ τὸν ἀνοίξα. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου ἦταν τὸ κατηγορητήριό μου.

.....

Ἡ μέρα προχωρεῖ πρὸς τὸ τέλος της. Ὁ ἥλιος φλογερὸς καὶ κατακόκκινος βιάζεται νὰ κρυβεῖ πίσω ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικὰ βουνὰ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Τροόδους. Ντρέπεται ἄραγε κι αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀναισχυντία τῶν ὀργάνων τῆς βίας, ἢ μήπως μιὰ ἱερὴ ἀγανάκτηση γιὰ τοὺς καπῆλους τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας, τοῦ ἔχει φλογίσει τὸν ὀλόχρυσο δίσκο; Καὶ τὰ δυό. Χωρὶς ἄλλο καὶ τὰ δυό θὰ τοῦ συμβαίνουν. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως κάποιον νὰ ἰδεῖ ἀκόμη...

Δυὸ αὐτοκίνητα διατρέχουν τὸ δρόμο πρὸς τὸ ἀεροπλάνο. Ἕνας φρουρὸς τὰ σταματᾷ. Ἀπὸ τὸ καθένα χωριστὰ δυὸ γνώριμες ἀγαπημένες μορφὲς ἐξέρχονται βιαστικά. Σὲ λίγο ἀναβαίνουν τὴ σκάλα τοῦ ἀεροπλάνου. Εἶναι οἱ τρομοκράτες!

Μητροπολίτης Κερνείας Κυπριανὸς.

Πολύκαρπος Ἰωαννίδης, γραμματεὺς τῆς Μητροπόλεως Κυρηνείας.

Ὁ Ἀγγλὸς φρουρὸς πού βρισκόταν μέσα στὸ ἀεροπλάνο ἀναγινώσκει τὸ διάταγμα καὶ τοὺς τὸ ἐπιδίδει. Ὁ Πολύκαρπος ζητᾷ νὰ διαμαρτυρηθεῖ. Ἐχει λησμονήσει δυστυχῶς, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ διακυβέρνηση ἔχει πρὸ πολλοῦ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὰ λεξικά της τὶς λέξεις δικαιοσύνη, ἐλευθερία, δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ παρόμοια. Ὁ συνοδὸς τοῦ φρουροῦ, ἓνας Τοῦρκος ἀστυνομικὸς, ἐλλήνιστής(!) πού θὰ τὸν ζήλευε καὶ καθηγητὴς Πανεπιστημίου, σπεύδει, γιὰ νὰ κολακεύσει τὸν ἀφέντη του νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ κατηγορητήριό:

— Ἐφέντιμ, τοῦ λέει. Τζεῖνο τὸ Τζιυβερνήτη ἔσαι τὸ εὐχαρίστηση νὰ πάεις ἐξορία.

Ἦταν τόσο μελοδραματικὸ τὸ ὕφος του καὶ τόσο κωμικοτραγικὴ ἡ κακοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ὥστε ὁ φίλος Πολύκαρπος φοβούμενος συνέχιση τῆς κακοποιήσεως τὸν διακόπτει μὲ ἀγανάκτηση καὶ τοῦ λέει:

«Σταμάτα - σταμάτα. Διαμαρτύρομαι διὰ τὸ ἄνομο διάταγμα τοῦ Κυβερνήτη σου». Καὶ ἔσπευσε νὰ καθήσει ψελλίζοντας: «Προτιμότερη ἡ ἐξορία ἀπὸ τὴν ἐξήγηση πού μου κάνεις...».

Τὸ ἀεροπλάνο, ἀφοῦ διέγραψε μερικὸς ἀκόμη κύκλους πάνω ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο «πάτριον ἔδαφος», προχώρησε καὶ χάθηκε στὸν ὀρίζοντα. Μὲ μάτια δακρυσμένα ξανακυτοῦμε ὅλοι ἀπὸ τὰ παραθυράκια γιὰ τελευταία φορὰ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κάμπους τοῦ ἀξέχαστου Νησιοῦ μας. Οἱ σίχοι τοῦ ψαλμωδοῦ ἀνεβαίνουν ἄθελα στὸ στόμα μου. «Εάν ἐπιλάθωμαί σου Κύπρος», ἐπιλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἡ γλῶσσα μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σοῦ μνησθῶ· ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Κύπρον, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου». Ἐνῶ ἀπομακρυνόμεθα, ἐρωτοῦμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους μὲ κάποιαν ἀπορία:

— Μὰ γιατί τόσο ὀλίγοι ταξιδεύουμε;...

Σύντομα ὅμως δίδουμε οἱ ἴδιοι τὴν ἀπάντηση: «Ὁχι! δὲν εἴμαστε λίγοι. Εἶναι κι ἄλλοι πολλοὶ. Ὁ Κύριος οἶδε. Κάπου ἀλλοῦ χρειάζονται...».

Προσγείωση γιὰ ἀνεφοδιασμό

Ἐχουν περάσει τὰ μεσάνυχτα. Τὸ ἀεροπλάνο μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα κατευθύνεται συνεχῶς πρὸς Νότο. Ἀγνωστοὶ τόποι. Στεριᾶς καὶ θάλασσες κινεῖται κάτω ἀπὸ τὰ κουρασμένα μας μάτια. Κάποια στιγμή διακρίνουμε στὸ βάθος πολλὰ φῶτα. Τὸ ἀεροπλάνο κατευθύνεται πρὸς αὐτὰ. Ἐλαττώνει τὴν ταχύτητά του καὶ κατεβαίνει. Προσγειώνεται. Κυτοῦμε τὰ ρολόγια μας. Ἦταν μιάμισυ μετὰ τὸ μεσονύκτιο. Ἐρωτοῦμε πού βρισκόμαστε κι οἱ φρουροὶ μᾶς ἀπαντοῦν: «Φτάσαμε στὸ Ἀδεν». Ἀγριεὲς μορφὲς στῆς νύχτας τὰ λιγοστὰ φῶτα μὲ πλήρη πολεμικὴ ἐξάρτυση ζώνουν τὸ ἀεροπλάνο. Τιμητικὴ φρουρὰ γιὰ τοὺς τρομοκράτες, εἶπαμε... Κάποια στιγμή ἀνοίξε ἡ πόρτα τοῦ ἀεροπλάνου κι ἓνας στρατιώτης ἔφερε στοὺς φρουροὺς μερικὰ σάντουιτς. Μᾶς ἔδωσαν ἀπὸ ἓνα. Πεινούσαμε. Τὰ πῆραμε εὐχαρίστως καὶ τὰ φάγαμε ἀστεϊζόμενοι μεταξὺ μας...

Ὑστερα ἀπὸ μιὰ περίπου ὥρα, στὶς 2.30 π.μ. ἀκοῦμε καὶ πάλι τὴ μηχανὴ νὰ κινεῖται. Εἶχε τελειώσει ὁ ἀνεφοδιασμὸς στὸ Ἀδεν. Τὸ μεγαθήριο ἀρχίζει νὰ τρέχει καὶ σὲ λίγο ἀπογειώνεται. Κλείω τὰ μάτια καὶ προπαθῶ νὰ κοιμηθῶ... Στὶς 10 περίπου τὸ πρῶν τὸ νοιώθουμε καὶ πάλι νὰ κατέρχεται καὶ νὰ προσγειώνεται. Ρωτήσαμε πού βρισκόμασταν καὶ οἱ συνοδεύοντες φρουροὶ μᾶς εἶπαν: «Στὴ Μομπάσα. Ἐδῶ θὰ κατεβῆτε». Πράγματι ἡ πόρτα ἀνοίξε κι ἓνας - ἓνας κατεβαίνουμε.

Ἕνας ἐντεταλμένος τῆς Κυβέρνησης μᾶς ὑποδέχεται στὴ βάση τῆς κλίμακας καὶ μᾶς ὁδηγεῖ σ' ἓνα κλειστὸ ἀστυνομικὸ αὐτοκίνητο. Εἰσερχόμεθα σ' αὐτὸ καὶ μὲ τὴ

συνοδεία τῶν τριῶν φρουρῶν μας καὶ μερικῶν ἀστυνομικῶν ὁδηγούμεθα στὸ τελωνεῖο τῆς πόλεως. Ἡ διαδρομὴ ἦταν πολὺ κουραστική. Ἡ ζέστη μέσα στὸ κλειστὸ ὄχημα ἀνυπόφορη. Ὁ σεβαστὸς Ἅγιος Κυρηνείας μετὰ δυσκολίας ἀναπνέει. Κάποια στιγμή μοῦ λέει καταστενοχωρημένος: Ὑποθέτω ἕνα παράθυρο...». Τὸν κύπαξα περίλυπος καὶ δὲν ἀπάντησα. Εὐτυχῶς φτάσαμε. Ἦταν δεκάμισυ πρωινῆ. Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο.

Ἕνας ξένος, ὁ τελώνης, μᾶς ὑποδέχεται μὲ εὐγένεια. Συγχρόνως μιὰ ὁμάδα ἀπὸ τέσσερα πρόσωπα (μαῦρα), τίθεται στὴν ὑπηρεσία μας. Ὁδηγήθηκε ὁ καθένας καὶ σ' ἕνα δωμάτιο. Ἐκεῖ μᾶς εἶχαν νερὸ καὶ μιὰ λεκάνη γιὰ νὰ ξεπλυθοῦμε κι ἕνα κρεβάτι γιὰ νὰ ξεκουραστοῦμε.

Στις τέσσερις περίπου μᾶς κάλεσαν νὰ σηκωθοῦμε. Τὸ ἴδιο κλειστὸ αὐτοκίνητο μᾶς περίμενε στὸ δρόμο. Μπήκαμε σ' αὐτὸ καὶ μὲ τὴ συνοδεία πάντοτε τῶν τριῶν φρουρῶν μας καὶ μερικῶν ἀστυνομικῶν ὁδηγηθήκαμε στὸ λιμάνι καὶ ἐπιβιβαστήκαμε ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἀτμοπλοίου Rosalind. Τακτοποιηθήκαμε σὲ δυὸ μικρὲς καμπίνες κι ἀνεβήκαμε στὸ κατάστρωμα. Τὸ πλοῖον εἶχε ἥδη ξεκινήσει.

11 Μαρτίου

Κυριακὴ πρωὶ! Κυριακὴ τῆς Ἀπόκριω! Ἄδικα ὅμως ἐμεῖς καρτεροῦμε κάποια καμπάνα νὰ σημάνει τὸ προσκλητήριο γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ. Σηκωθήκαμε. Ἐτοιμαστήκαμε. Κάναμε μιὰ προσευχὴ κι ἀνεβήκαμε στὴ γέφυρα τοῦ πλοίου. Ὁ ἥλιος καταπόρφυρος, σὰν οὐράνιος νυμφίος ἔκανε τὸν ὠκεανὸ νὰ φαίνεται ἀπὸ κάτω σὰν μονοπάτι καιόμενο. Τὸ πλοῖο συνεχίζει τὸν πλοῦν του. Κι ὅμως ἐμεῖς βρισκόμαστε ἀκόμα κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά. Στις 8 τὸ πρωὶ φτάσαμε σ' ἕνα λιμάνι τῆς Κένυας, ἀφοῦ παρεπλεύσαμε κάτι νησιὰ, ποὺ μᾶς εἶπαν ὅτι εἶναι τὰ νησιὰ Wasin. Ἐκεῖ σταματήσαμε. Ὅταν ρωτήσαμε τοὺς λόγους μᾶς εἶπαν, ὅτι κάποιο ἄλλο πλοῖο θὰ ἐρχόταν νὰ μᾶς παραλάβει. Ἕνα πλοῖο μὲ πρὶ πολλὰς ἀνέσεις. Τρομοκράτες δὲν ἦμασταν; Ἔτσι δὲν μᾶς ὀνόμασαν; Θὰ ἔπρεπε τὸ ταξίδι μας νὰ εἶναι καὶ ἀνάλογο. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουμε καὶ μερικὲς εὐκολίες! Νὰ ἔχουμε τὶς ἀνέσεις μας. Αὐτὸ ἐπιβάλλει ἡ χριστιανικὴ ιδιότητα τῶν κυριάρχων μας. Μήπως αὐτὴ ἡ ιδιότης δὲν εἶναι ἐκείνη, ποὺ τοὺς ἐσπρωξε νὰ μᾶς ἀγοράσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ τοὺς πληρῶνουν ἐνενήντα τρεῖς χιλιάδες λίρες, ποὺ θὰ εἰσέπρατταν ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ; Καὶ δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ χριστιανικὴ τους ιδιότητα, ποὺ τοὺς ὁδήγησε νὰ εἰσπράττουν ἀλήθεια τὸ ποσὸ, ἀλλὰ νὰ μὴ τὸ πληρῶνουν στοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Μωάμεθ, παρὰ μόνο νὰ τὸ καταβροχθίζουν οἱ ἴδιοι;

Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐνδιέφερε. Στὴν πραγματικότητα κάποιον ἄλλον συνέβαινε. Τὸ Rosalind δὲν μπορούσε στὴν κατάσταση ποὺ βρισκόταν νὰ ἀναλάβει μεγάλα ταξίδια. Μᾶς ἔβαλαν σ' αὐτὸ, γιατί δὲν μπορούσαν νὰ μᾶς κρατήσουν στὴ Μομπάσα χωρὶς τὴ σχετικὴ νομοθεσία. Παραμονὴ μας στὸ Rosalind σήμαινε ἀγγλικὸ ἔδαφος. Κι αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ μᾶς κρατοῦν ἐπὶ ἀγγλικῶν ἐδάφους.

Ἡ Κυριακὴ προχωροῦσε πρὸς τὸ τέλος. Ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ὠκεανοῦ μιὰ μαύρη σκιὰ φάνηκε νὰ κατευθύνεται πρὸς τὸ μέρος μας. Ἡ σκιὰ συνεχῶς μεγάλωνε. «Εἶναι τὸ πλοῖον ποὺ περιμένουμε», μᾶς εἶπε κάποια στιγμή ὁ πλοίαρχος, ποὺ μᾶς πλησίασε. Εἶναι πέντε μ.μ. ἡ ὥρα. Στις ἑξὶ παρὰ εἴκοσι τὸ πλοῖο ἄραξε. Μιὰ βάρκα μᾶς πλησιάζει. Κατεβαίνουμε ἀπὸ τὸ πλοῖο μας καὶ ἐπιβιβάζομαστε σ' αὐτὴ μαζί μὲ τοὺς φρουροὺς μας. Σὲ λίγο βρισκόμαστε στὸ καταδρομικὸ Lock-Fada. Δεκάδες ναῦτες μας περιμένουν μὲ τὶς φωτογραφικὲς τους, γιὰ νὰ μᾶς ἀπαθανάτισουν. Τὴν ἴδια ὥρα ἕνα ἀεροπλάνο, ἰδιωτικὸ, ὅπως μᾶς εἶπαν, πετοῦσε χαμηλὰ ἀπὸ πάνω μας. Φαίνεται πὼς τὰ πρόσωπα, ποὺ μετέφερε, ἀγωνίζονταν κι αὐτὰ νὰ πάρουν καμιά φωτογραφία. «Θέατρον ἐγενήθημεν, στ' ἀλήθεια, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις».

Ὁ πλοίαρχος μᾶς ὑποδέχθηκε στὸ πολεμικὸ του μ' ἕνα φαινομενικὸ χαμόγελο εὐχαριστήσεως καὶ μᾶς ὁδήγησε τὸν καθένα σὲ μιὰ ξεχωριστὴ καμπίνα. Προτοῦ ἀκόμη τακτοποιηθοῦμε τὸ καταδρομικὸ ξεκίνησε.

Τετάρτη, 14 Μαρτίου 1956

Δυὸ μέρες ταξιδεύαμε. Τὴν τρίτη μέρα μόλις πέρασε τὸ μεσημέρι φτάσαμε σ' ἕνα σύμπλεγμα νήσων. Κατευθύνθημεν σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς καὶ σὲ λίγο σταματήσαμε σὲ κάποιο λιμάνι. Τὸ πλοῖο στάθηκε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ στεριά. Ρωτήσαμε ποιοὺς ἦταν τὸ μέρος κι ἡ ἀπάντησή μᾶς δόθηκε μ' ἕνα χαμόγελο ἀπὸ τοὺς φρουροὺς:

Τὰ Νησιὰ αὐτὰ εἶναι οἱ Σεϋχέλλες. Καὶ τὸ νησι, στὸ ὁποῖο θὰ κατεβῆτε, εἶναι ἡ Μαχέ. Αὐτὴ εἶναι τὸ μεγαλύτερο νησι. Ἐδῶ πρόκειται νὰ παραμείνετε καὶ νὰ ξεκουρασθεῖτε.

(«H ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΜΟΥ», 1995)

ΦΩΤΗΣ ΠΑΠΑΦΩΤΗΣ

Ἕνα ακριτόπουλο μεταφέρει πυροκροτητές

Ἡ διαταγὴ ἦταν σαφής: πάση θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ανατιναχθεῖ ὁ ἀστυνομικὸς σταθμὸς Ἀγίου Ἀμβροσίου Κυρηνείας. Οἱ πυροκροτητές θὰ μεταφέροντο ἀπὸ τὴν Ἀκανθοῦ - κέντρον τοῦ Ὑποτομέως. Οἱ ἐκρηκτικὲς ὑλὲς μεταφέρθηκαν προηγουμένως με ἄλλους συνδέσμους (Ἀγροφύλακες). Ἐπρεπε νὰ μεραφερθοῦν οἱ πυροκροτητές σύντομα (μὲ αὐτοκίνητο) καὶ κατ' ἀσφαλὴ τρόπο.

Στον Ἅγιο Ἀμβρόσιο υπήρχε μεγάλο στρατόπεδο λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ὁ στρατὸς συνεχῶς ἠλεγχε τὴν περιοχὴ.

Για το σκοπό της μεταφοράς εκρησιμοποιήσαμε ένα μικρό κοριτσάκι, την Γεωργία Α. Μιντίκκη (Γεωργία Ηλία Φράγκου σήμερα). Ήταν μόλις τρίτη ή τετάρτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Όταν σχολάσαμε από το «Κρυφό Σχολείο» στην 1 μ.μ. της είπα να πάει σπίτι να φάει και το απόγευμα την ήθελα. Γύρω στις τρεις, μαζί με τον συναγωνιστή Πέτρο Κραμβή βάλαμε τους πυροκροτητές σ' ένα είδος φυσιογιοθήκης με λεπτές θήκες και εδέσαμε την φυσιογιοθήκη στην μέση της μικρής με το φουστανάκι από πάνω. Η εντολή ήταν να καθήσει στο αυτοκίνητο, να μην κινείται και να μη διπλώνεται και θα τη συνοδεύαμε στον Άγιο Αμβρόσιο. Οδηγός και κάτοχος του αυτοκινήτου ήταν ο Μιχαλάκης Μαυρής από την Γύψου, παντρεμένος στην Ακανθού, δημοδιδάσκαλος. Έτσι και έγινε. Οι πυροκροτητές έφτασαν στον προορισμό τους. Το μπλόκο το περάσαμε χωρίς οι Άγγλοι να ερευνήσουν ή να ρωτήσουν καν την μικρή. Και ο αστυνομικός σταθμός ανετινάχθη. Κάποτε σκέπτομαι και κρύος ιδρώτας διαχέει το κορμί μου: Αν οι πυροκροτητές έσκαγαν, δεν θα ευρίσκαμε ούτε κομμάτια της μικρής Γεωργίας να θάψουμε - αν, βέβαια, εβγαίναμε εμείς ζωντανοί από το αυτοκίνητο.

Τα αρτύματα*

Στον πόλεμο τους ενάντια στην ΕΟΚΑ οι αποικιοκρατικές στρατιωτικές δυνάμεις χρησιμοποίησαν και τα ανιχνευτικά σκυλιά, τα οποία αποκτούσαν την ικανότητα, ύστερα από εντατική και συστηματική εκπαίδευση, να οδηγούν, με τη βοήθεια της όσφρησής τους, από τον τόπο μιας ενέργειας στην πορεία διαφυγής και στο σημείο κατάληξης των αγωνιστών.

Η Οργάνωση δεν άργησε να βρει τον τρόπο επιτυχούς αντιμετώπισης των σκυλιών αυτών. Μια μέρα του θέρους του '55 καθόμουν στο καφενείο του Γιωρκαλλή (Γεωργίου Πίκκου) στο χωριό μου κοντά στο σπίτι μου. Από το ραδιόφωνο ακούστηκε η είδηση ότι σύντομα η Κυβέρνηση θα χρησιμοποιούσε κατά της ΕΟΚΑ ειδικά εκπαιδευμένα σκυλιά που θα έφερνε από την Αγγλία. Ο καφετζής Γιωρκαλλής, ο οποίος για χρόνια έζησε στην Αίγυπτο, σχολίασε την είδηση με σαρκαστική ειρωνεία για τους Άγγλους. Είπε: «Οι Εγγλέζοι φαίνεται κοιμούνται. Δεν κατάλαβαν ακόμη ποιος είναι ο Διγενής. Οι Αραπάδες που είναι ένα μεγάλο μηδενικό μπροστά στην ΕΟΚΑ και με τα αρτύματα βγάλαν νοκ άουτ τα σκυλιά. Ο Διγενής ούτε βήμα δεν θα τα αφήσει να κάμουν».

Η πληροφορία ήτανε πολύ ενδιαφέρουσα. Αλλά προσποιήθηκα τον αδιάφορο με πρόθεση να μάθω αργότερα λεπτομέρειες για τον τρόπο χρήσης των αρτυμάτων και τα αποτελέσματά τους. Με πρόλαβε, όμως, ένας άλλος χωριανός μου ο οποίος κυριολεκτικά «ανέκρινε» το Γιωρκαλλή. Οι απαντήσεις ήταν διαφωτιστικές:

Σε μια μικρή ακτίνα γύρω από το σημείο της ενέργειας σκορπās αρτύματα - σκόνη. Όταν πάνε τα σκυλιά εκεί η αναπνοή της σκόνης των αρτυμάτων τα κάνει ανάκανα να ακολουθήσουν τα ίχνη των «δραστών», οι οποίοι με την άνεσή τους, ακολουθούν με ασφάλεια την πορεία διαφυγής τους χωρίς άμεση καταδίωξη.

Την άλλη μέρα ο Αρχηγός είχε την πληροφορία, την οποία και διαβίβασε αμέσως σε όλους τους Τομείς.

Όταν τελείωσε ο αγώνας ευχαρίστησα το Γιωρκαλλή για τη σωστική πληροφορία που μας έδωσε χωρίς, ίσως, να το ήθελε. Μου απάντησε: «Σκόπιμα το είπα για να το ακούσεις. Δεν πίστεψα τις διαδόσεις ότι 'επέλλανες' και γι' αυτό διέκοψες τις σπουδές σου. Ήμουν σίγουρος από διαίσθηση ότι ήλθες από την Αθήνα για την ΕΟΚΑ».

(«Η ΚΑΡΠΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ», ΛΕΜΕΣΟΣ 1993)

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΙΤΤΑΚΗΣ

Γνωριμία με τις φυλακές «Perth» Σκωτίας

Όταν το πόδι μας πρωτοπάτησε τα πρώτα σκαλοπάτια των μπουντρομιών «ΠΕΡΘ» — είναι μια παραλιακή πόλις της Σκωτίας — το πρώτο μας μέλημα ήταν να συναντήσουμε τους τέσσερις Κύπριους συναγωνιστές μας κατάδικους πούχαν απελαθεί σαν επικίνδυνοι από τις Κεντρικές Φυλακές της Κύπρου πριν από εμάς, στις 31 Ιουλίου 1958, σαν Α' Αποστολή. Νοιαζόμασταν γι' αυτούς, θέλοντας να μάθουμε για την υγεία τους και γενικά πώς περνούσαν εκεί. Μετά την διαδικασία του χώρου υποδοχής (reception), και αφού ντυθήκαμε την υποδεικνυόμενη στολή των καταδίκων, περάσαμε στο βάθος του υποστατικού όπου και τους συναντήσαμε. Ξαναβλέποντας τους συμπατριώτες και συναγωνιστές μας, μετά από τρίμηνο χωρισμό, οι στιγμές ήταν πολύ συγκινητικές και απεριγράφες. Κυριάρχησαν οι αλληλοσπασμοί με έκδηλα ανάμεικτα αισθήματα χαράς και λύπης. Κατάδικοι, συνάμα και εξόριστοι! Άβουλο εγχείρημα ενάντια στις πληγωμένες αλλά ανίκητες ψυχές! Δακρύσαμε, κλάψαμε, μα δεν μετανοιώσαμε.

Οι γενναίοι αυτοί αγωνιστές που συναντήσαμε εκεί είναι:

Νικολής Μουστακάς

Νίκος Σπανός

Αντρέας Χουβαρντάς

Σταύρος Ποσκώτης

* αρτύματα: πιπέρι σκόνη

Τα υποστατικά των φυλακών στεγάζονταν μέσα σε μια μεγάλη έκταση γης που περιτριγυριζόταν με πανύψηλα τείχη. Έξω των τειχών υπάρχει εύφορη καλλιεργήσιμη γη και χρησιμοποιόταν από τις Αρχές για την παραγωγή διαφόρων λαχανικών, κυρίως κουνουπιδιών και κρεμμυδιών.

Το πίσω μέρος των διαμερισμάτων εφαπτόταν ενός ποταμού με δεντροστοιχίες που τους χάριζαν μια υπέροχη όψη και ομορφιά.

Πώς μας αντίκρυσαν οι κοινοί κατάδικοι

Το σύνολο των διαμερισμάτων των φυλακών χρησιμοποιόταν για στέγαση των κοινών καταδίκων (εγκληματιών), οι πλείστοι των οποίων ήταν Άγγλοι.

Καλλιεργώντας την έχθρα ενάντια του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα, η βρετανική κυβέρνηση κατόρθωσε με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να εμποτίσει τον αγγλικό λαό, ακόμα και τους ανθρώπους του υποκόσμου, αυτούς τους κοινούς κατάδικους που βρισκόντουσαν εκεί μέσα, να βλέπουν τους Κύπριους αγωνιστές της ελευθερίας σαν τρομοκράτες και δολοφόνους. Τις πρώτες λίγες μέρες που μας ρίζανε εκεί μέσα οι προθέσεις τους εναντίά μας ήταν εμφανείς και πολύ προκλητικές. Ορμώντας κατά επάνω μας, μάς φώναζαν: «Terrorists, murderers. You are all murderers! We will kill you». «Τρομοκράτες, δολοφόνοι. Είστε όλοι δολοφόνοι! Θα σας σκοτώσουμε». Τότε, χρειαστήκανε Θεοί και δαίμονες για να αποσοβήσουν μιαν αναπόφευκτη δυσάρεστη αναμέτρηση. Με την επέμβαση των δεσμοφυλάκων ησυχάσαν, αλλά για πέντε έως έξι μέρες συνέχισαν να μας παριστάνουν προκλητικά τους μαινόμενους ταύρους! Με την πάροδο του χρόνου όμως, τους δόθηκε η ευκαιρία να μας γνωρίσουν καλύτερα και να πιστέψουν πως δεν ήμασταν αυτοί που νόμιζαν, αλλά άνθρωποι ανώτερης κοινωνικότητας και πολιτισμού. Πίστεψαν στο δίκαιο του αγώνα μας, μας φερνόντουσαν σαν ανώτερους και καλλιεργημένους, χαρακτηρίζοντάς μας, μάλιστα, σαν ήρωες της ελευθερίας. Τόσο πολύ μας αγάπησαν, που ζητούσαν τη δική μας φιλία. Αρέσκονταν να κουβεντιάζουν μαζί μας, ακόμα και να μας συμβουλεύονται για διάφορα αναφερόμενα προσωπικά τους θέματα. Αναπύχθηκε τόσο μεγάλος φιλικός δεσμός και γνωριμία μεταξύ μας, που χαρακτηριστικά αναφέρω ότι: Όταν επήλθε λύση στο κυπριακό πρόβλημα με την γνωστή συμφωνία «Ζυρίχης - Λονδίνου» και θα επιστρέφαμε στην Κύπρο σαν ελεύθεροι πολίτες, όλοι έκλαιγαν από χαρά και συγκίνηση. Φεύγοντας εμείς από τις φυλακές και όταν τους αποχαιρετούσαμε, κάνοντας αυτοί το σημείο της νίκης, με δάκρυα στα μάτια μας έλεγαν: «Στο καλό, στο καλό κι ο Θεός μαζί σας, καλό ταξίδι. Τώρα θα γιορτάσετε τα τρόπαια της νίκης. Θα περιμένουμε να μας ξανα συναντήσετε σαν ελεύθεροι πατριώτες. Καλή αντάμωση!».

(«ΦΛΟΠΙΣΜΕΝΑ ΤΡΟΠΑΙΑ», ΠΑΡΑΛΙΜΝΙ 1990)

Ο θάνατος του Πετράκη Κυπριανού

«Να πείς της μάνας μου ότι ο γιός της πεθαίνει για την Πατρίδα με το χαμόγελο στα χείλη».

Έπτά μέρες μετά τον απαγχονισμό του Εὐαγόρα Παλληκαρίδη ένας άλλος έφηβος έδινε τη μάχη της ζωής του. Ήταν ο Πετράκης Κυπριανού, το δεκαοκτάχρονο παλληκάρι που διόρισα αρχηγό της πρώτης ανταρτικής ομάδας του τομέα μας και που την 21 του Μάρτη, την ώρα που ο ήλιος έγερνε στη δύση του, έπεφτε νεκρός πολεμώντας μόνος αυτός, ενάντια σε τρεις χιλιάδες στρατιώτες και γράφοντας έτσι μια λαμπρή σελίδα στην ιστορία της Πατρίδας μας. Λόγια σαν αυτά, που παράγγειλε στο φίλο και συναγωνιστή του Γιώργο Κωνσταντίνου από την Όρα να πεί στη μάνα του λίγο πριν αρχίσει η μάχη, γίνονται φυλαχτό, γίνονται σύμβολο, γίνονται ιδέα:

— Να πείς της μάνας μου ότι ο γιός της πεθαίνει για την Πατρίδα με το χαμόγελο στα χείλη. Έκπληρώνω τους πόθους μου. Ήρθε κ' έμένα ή σειρά μου να θυσιαστώ για την Πατρίδα, όπως στις 3 του Μάρτη ο Γρηγόρης Αύξεντιου.

Το ιστορικό του θανάτου του Πετράκη μου το αφηγήθηκαν ο Παῦλος Νικολάου, ο Γιώργος Κωνσταντίνου κι άλλοι αγωνιστές από τη γύρω περιοχή. Είναι συναρπαστικό:

Στις 18 του Μάρτη, ο Παῦλος Νικολάου — ο τροφοδότης της ομάδας κ' υπεύθυνος του χωριού Λάγια — πήρε εντολή από τον τομεάρχη Ρωσσίδη να ειδοποιήσει τον Γιώργο Κωνσταντίνου να πάει στη Βάβλα για να παραλάβει τον Πετράκη Κυπριανού. Γύρω στις 3.30μ.μ. ο Γιώργος μαζί με τον Παῦλο έφτασαν στη Βάβλα στο σπίτι του Χριστάκη Καραγιώργη που φιλοξενούσε τον Πετράκη κι άρχισαν να συσκέπτονται για τον καλύτερο τρόπο που θα γινόταν η μεταφορά του Πετράκη. Ξάφνου, από τις χαραμάδες της πόρτας είδαν Άγγλους στρατιώτες να περιπολούν στους δρόμους και να μπαίνουν στα γειτονικά σπίτια για να τα έρευνήσουν. Τη δύσκολη αυτή στιγμή ο Πετράκης έδειξε τις ήγαιικές του ικανότητες. Αφού κοίταξε τους συναγωνιστές του με το καθαίο βλέμμα του τους είπε:

— Ήρθε και σ' εμάς η ώρα να κάνουμε το καθήκον μας προς την Πατρίδα.

Έμειναν κ' οι τέσσερις ακίνητοι παρακολουθώντας τις κινήσεις των Άγγλων. Σε κάποια στιγμή δεκαπέντε περίπου Άγγλοι στρατιώτες έφτασαν έξω από το σπίτι του Καραγιώργη. Μεμιάς ο Πετράκης μεταβάλλεται σε γενναίο πολέμαρχο. Ζώνεται τη ζώνη με τα φυσίγγια, άρπάζει το κυνηγετικό, που ήταν το μοναδικό όπλο που είχε μαζί του, και διατάσσει τον Χριστάκη και τον Παῦλο να φύγουν από το σπίτι. Έτοιμάζεται να δώσει μάχη και λέει στο Γιώργο:

— Ἄν μποῦν μέσα νὰ μὴ φοβηθεῖς. Θὰ τοὺς ἀφήσω νὰ βγοῦν τὴ σκάλα καὶ θὰ κυπήσω τὸν τελευταῖο γιὰ νὰ μὴν τοὺς δώσω εὐκαιρία νὰ μοῦ φύγουν. Ἐσὺ μόλις ἀκούσεις πυροβολισμοὺς νὰ πέσεις κάτω κι ὁ Θεὸς μαζί μας.

Ὅταν ὁ Γιώργος τοῦ εἶπε ὅτι θὰ σκοτωνόταν ἄδικα δίχως ὄπλο, τοῦ ἀπάντησε:

— Δὲν πειράζει. Πάλι γιὰ τὴν Πατρίδα θὰ εἶναι. Ἄν σκοτωθῶ ἐγὼ κ' ἔχω φυσίγγια πάρει τὸ δικό μου ὄπλο καὶ μὴ φοβᾶσαι. Ἦξε ἐλπίδα στὸ Θεό.

Ὁ Γιώργος τὸν κοίταξε μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὴν ὁπώρας μου εἶπε, ποτὲ δὲν φανταζόταν ὅτι θ' ἀκούγε τέτοια λόγια ἀπὸ ἓνα δεκαοκτάρχο παιδί.

Ὁ Θεὸς, ὅμως, προόριζε τὸν Πετράκη νὰ δώσει μιὰ ἄλλη, ἥρωϊκώτερη μάχη.

Οἱ Ἄγγλοι στάθηκαν λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μὰ δὲν κύνησαν τὴν πόρτα. Ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν εἴσοδο σιγά - σιγά καὶ σὲ λίγο ὁ Χριστάκης κι ὁ Παῦλος τοὺς εἰδοποίησαν ὅτι ὁ στρατὸς ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ Βάβλα. Περίμεναν μερικὲς ὥρες γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔφυγαν κι ἀπὸ τὰ γύρω βουνά. Στὶς 3 τὸ πρωῒ ὁ Πετράκης μαζί μὲ τὸν Γιώργο ἔφυγαν γιὰ τὴν Ὀρὰ. Προχωροῦσαν ἀργὰ καὶ προσεκτικὰ γιὰ τὸ σκοτάδι ἦταν βαθὺ καὶ τὰ βουνὰ γεμάτα θάμνους. Ὅταν ἔφτασαν στὸ χωριὸ ἦταν κ' οἱ δυὸ τους κατάκοποι. Ὁ Πετράκης ἔμεινε προσωρινὰ στὸ σπίτι τοῦ Γιώργου μέχρι νὰ διευθετοῦσε κρησφύγετο. Δὲν πρόλαβε ὅμως.

Τ' ἀπόγευμα τῆς 21 τοῦ Μάρτη κοντὰ στὶς 3 τ' ἀπόγευμα Ἄγγλοι στρατιῶτες καταλαμβάνουν τὰ ὑψώματα γύρω στὸ χωριὸ. Εἶναι πολλοὶ, πάρα πολλοὶ. Ὁ Γιώργος ποὺ ἦταν στὸ μαγαζὶ τοὺς εἶδε. Τὰ παράτησε ὅλα κ' ἔτρεξε νὰ εἰδοποιήσει τὸν Πετράκη. Αὐτὸς τοῦ ζήτησε νὰ πάει νὰ κοιτάξει καλύτερα τίς κινήσεις τους, μὰ δὲν πρόλαβε ὁ Γιώργος ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ Τοῦρκοι ἀστυνομικοὶ ἀνάγγειλαν τὴν ἐπιβολὴ κέρφιου στὸ χωριὸ. Ταυτόχρονα καλοῦσαν ὅλους τοὺς ἄντρες τοῦ χωριοῦ νὰ μαζεutoῦν στὸ σχολεῖο.

Γεμάτος ἀγωνία ὁ Γιώργος ἐπέστρεψε στὸ σπίτι του. Προσφέρθηκε νὰ βοηθήσει τὸν Πετράκη νὰ διαφύγει. Ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε:

— Εἶσαι τρελὸς; Ἐγὼ μόλις βγῶ ἔξω θὰ σκοτωθῶ. Ἐσὺ πῆγαινε στὸ σχολεῖο. Θὰ σὲ χρειαστεῖ ἡ Πατρίδα. Καὶ γυρίζοντας πρὸς τὴν ἀδερφή τοῦ Γιώργου τὴν παρακάλεσε νὰ τοῦ φέροι μιὰ σακκούλα γιὰ νὰ βάνει μέσα τ' ὄπλο του. Ὡστόσο ὅταν ἡ κοπέλλα τοῦ ἔφερε τὴ σακκούλα ἄλλαξε γνώμη καὶ τῆς εἶπε:

— Ὅχι δὲν τὴν θέλω. Θὰ βγῶ μὲ τ' ὄπλο στὸ χέρι κι ὅ,τι θέλει ὁ Θεός.

Ὁ Γιώργος συνέχισε νὰ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήσει νὰ τὸν ὀδηγήσει ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ, κι ὁ Πετράκης τοῦ εἶπε ἐπιτακτικὰ:

— Νὰ πᾶς στὸ σχολεῖο σοῦ λέω.

Ὁ Γιώργος ἀναγκάστηκε νὰ ὑπακούσει. Ἀγκαλιάστηκαν καὶ φιλήθηκαν συγκινημένοι. Ἦξεραν ὅτι χώριζαν γιὰ πάντα. Ὁ Πετράκης παράγγειλε στὸ Γιώργο νὰ εἰδοποιήσει τοὺς δικούς του. Ὑστερα ἔκανε τὸν σταυρὸ του, πῆρε τὸ κυνηγετικὸ

ὄπλο του, τὸ φίλησε, ζώστηκε τὰ 27 φυσίγγια του καὶ διέταξε καὶ πάλιν τὸν φίλο του νὰ φύγει. Ὅταν βεβαιώθηκε ὅτι ἐκεῖνος ἀπομακρύνθηκε, ἀποχαιρέτησε τὴ μητέρα καὶ τὴν ἀδερφή τοῦ Γιώργου καὶ βγήκε ἀποφασιστικὰ στὸ δρόμο, περήφανος, σὰ Σπαρτιάτης. Ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς.

Μόλις βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ προχώρησε μέχρι τὸ φράκτη τοῦ Κουνούδη ἔχοντας τ' ὄπλο κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλη, ἓνας Ἄγγλος τοῦ φώναξε νὰ σταματήσει. Ὁ Πετράκης ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως τὸν πυροβολεῖ καὶ τὸν σκοτώνει. Ὁ πυροβολισμὸς κιντοποιεῖ τοὺς στρατιῶτες πρὸς τὸν δρόμο ποὺ ἦταν ὁ Πετράκης. Ἐκεῖνος ἀγέρωχος τρέχει καὶ προλαμβάνει νὰ μπεῖ σ' ἓνα σπίτι ποὺ γνώριζε ὅτι ἦταν ἀκατοίκητο γιὰ τὸ οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ ἔλειπαν στὴν Ἀμερικὴ. Ἐκεῖ διάλεξε νὰ δώσει τὴ μάχη. Τὸ σπίτι περικυκλώθηκε ἀμέσως ἀπὸ πάμπολλους πάνοπλους στρατιῶτες. Σύμφωνα μὲ μαρτυρίες χωρικῶν τρεῖς χιλιάδες στρατιῶτες σχημάτιζαν κλοιὸ γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὸ σπίτι ποὺ κατέφυγε ὁ Πετράκης. Πάνοπλοι λοιπὸν ἐκεῖνοι, μ' ἓνα κυνηγετικὸ ὁ «τρομοκράτης» τῆς ΕΟΚΑ. Κι ὅμως οἱ «γενναῖοι» Ἄγγλοι δὲν τολμοῦν νὰ πλησιάσουν τὸν κρυψῶνα τοῦ Πετράκη γιὰ τὸ μόλις φτάσουν ἐντὸς βολῆς, ὁ Πετράκης στοχεύει σωστά. Πυροβολεῖ καὶ σκοτώνει. Ἀκολουθεῖ καταιγισμὸς πυρῶν ἀπὸ μέρους τῶν κατακτητῶν. Πιστεύουν ὅτι ἔτσι θὰ τὸν τρομοκρατήσουν καὶ θὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ παραδοθεῖ. Τὸν καλοῦν συνέχεια νὰ παραδοθεῖ. Ὁ Πετράκης σιωπᾷ. Σὲ κάθε τους κίνηση νὰ πλησιάσουν ἀπαντᾷ μὲ ντουφεκιὰ. Τὰ φυσίγγια του εἶναι λιγοστά. Προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐξοικονομήσει περιμένοντας τὴ νύχτα. Σκοπὸς του, ὅπως φαίνεται, ἦταν νὰ διαφύγει μέσ' στὸ σκοτάδι ἀπὸ τὸν ποταμὸ ποὺ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι ποὺ εἶχε καταφύγει.

Μὰ πόσο ν' ἄντεχαν τὰ 27 φυσίγγια; Σὲ λίγο ρίχνει καὶ τὸ τελευταῖο του. Ἦ ὥρα ἦταν 5.30 ἀπογευματινὴ. Τὸ φῶς ἦταν ἄπλετο. Ἄν φύγει θὰ τὸν δοῦν. Νὰ μείνει νὰ τὸν πιάσουν; Δὲν τ' ἄντεχε ἡ λεβέντικη ψυχὴ του. Κάνει τὴν ἀπόπειρα νὰ διαφύγει πρὸς τὸν ποταμὸ. Πῶς, ὅμως, νὰ τὰ καταφέρει, ἀφοῦ οἱ Ἐγγλέζοι εἶχαν σχηματίσει τεῖχος ἀπροσπέλαστο γύρω ἀπὸ τὸ σπίτι; Τὸν εἶδαν. Τὸν καταδίωξαν. Τοῦ φώναξαν νὰ παραδοθεῖ μ' αὐτὸς συνέχισε νὰ τρέχει. Τότε τὸν πυροβόλησαν καὶ τὸν σκότωσαν. Πῆγαν κοντὰ του. Βεβαιώθηκαν ὅτι ἦταν νεκρὸς. Κι' ἀφοῦ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν ἀγγίξουν ὅταν ἦταν ζωντανὸς, θέλησαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν νεκρὸ. Καὶ τὸν πυροβολοῦσαν σὰν μανιασμένοι.

Τὴν φορὰ αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι δὲν τόλμησαν νὰ ποῦν τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἔπεσε ὁ Πετράκης. Γιατὶ ὅταν πρὶν λίγες μέρες περικύκλωσαν τὸ κρησφύγετο τοῦ Γρηγόρη Αὐξεντίου εἶχαν πάρει μαζί τους ἀκόμα καὶ συνεργεῖα τηλεοράσεως. Ἦθελαν νὰ δείξουν «τοὺς τρομοκράτες» τῆς Κύπρου στὸν ἔξω κόσμον. Ὅταν, ὅμως, ὁ κόσμος αὐτὸς εἶδε τὸν τρόπο ποὺ πολέμησε κ' ἔπεσε ὁ θρυλικὸς ἥρωας τῆς ΕΟΚΑ καὶ τὸν τρόπο ποὺ τὸν ἔκαψαν οἱ Ἐγγλέζοι, τὰ σχόλια ὅλων στράφηκαν ἐναντίον τους. Ἔτσι στὴν περίπτωση τοῦ Πετράκη προτίμησαν νὰ ἐκδώσουν μιὰ ὀλότελα ψεύτικη ἀνακοίνωση:

— Τρεῖς τρομοκράται συνελήφθησαν καὶ ἕτερος ἐφονεύθη εἰς τὸ χωρίον Ὅρα. Συνελήφθη ὁ Πετράκης Κυπριανοῦ. Ἐνῶ μετεφέρετο εἰς τὸν ἀστυνομικὸν σταθμὸν Ὅρας ἀπειραρχήθη νὰ δραπετεύσῃ. Ἐπυροβολήθη, ὅμως, καὶ ἐφονεύθη.

(«Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ 1955-1959», ΛΕΥΚΩΣΙΑ)

Ὑπηρεσία Πνευματικοῦ Ἀνεφοδιασμοῦ

Ὁ π. Κωνσταντῖνος, παρὰ τὰ πολλὰ καὶ σοβαρὰ του καθήκοντα στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ καὶ τὴν Ὁργάνωσιν, δὲν μπορούσε νὰ ξεκάσει τὴ μεγάλη ἀποστολὴν. Τὴν προσφορὰ πνευματικῆς τροφῆς στοὺς συνανθρώπους του γιὰ τὴν ἀνέλιξιν τῆς ψυχῆς τους πρὸς τὰ οὐράνια.

Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ σκέψιν του ἦταν στραμμένη στοὺς ἀντάρτες τῶν βουνῶν, αὐτῶν ποὺ ζοῦσαν ἀπομονωμένοι σὲ λημέρια καὶ κρησφύγετα, καὶ γενικὰ τοὺς ἀγωνιστὲς, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων προήρχοντο ἀπὸ χριστιανικὲς ὀργανώσεις. Πρότεινε τότε στὸ Διγενὴ τὴν Ἰδρυσὴ Ὑπηρεσίας Πνευματικοῦ Ἀνεφοδιασμοῦ.

Εἰς τὸ λεύκωμα «Δεκαετηρὶς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Ἀπόστολος Βαρνάβας 1949-1959», στὶς σελίδες 45-47 δίνει τὶς λεπτομέρειες τῆς ιδρύσεως τῆς Ὑπηρεσίας, τὶς ὁποῖες καὶ παραθέτουμε.

«Ἔχομεν ἀνέκαθεν τὴν πεποίθησιν ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνες ἐπιτυχάνουν καὶ ἀποδίδουν καρποὺς ἀγαθοῦς, ὅταν ἐμπνέωνται καὶ στηρίζονται εἰς τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅταν ἤρχισαμεν τὴν μύησιν μελῶν τῆς ΕΟΚΑ, ἐστράφημεν πρὸς τὰ συνειδητὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἐκαλέσαμεν νὰ ἀποτελέσουν τοὺς κατὰ τόπους πυρῆνας τῆς Ὁργανώσεως, καὶ ὁμολογοῦμεν ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν οὕτω πως ἐπιλεγέντων διέψευσε τὰς προσδοκίας μας. Ὅλοι αὐτοὶ ἐγνώριζαν νὰ παίρνουν δυνάμεις ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ ἀγωνίζωνται ἥρωικῶς μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς τῆς ζωῆς των.

Ὅταν ὅμως τὰ μέλη μας νυξήθησαν καὶ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν προσωπικὴν μετ' αὐτῶν ἐπαφὴν, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῶν αὐστηρῶν περιορισμῶν καὶ τῶν παρακολουθήσεων τῆς ἀστυνομίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ιδρύσεως ἀνταρτικῶν ὁμάδων καὶ κρυφῶνων διὰ τὰ καταζητούμενα μέλη μας, τότε κατενόησαμεν ὅτι ἤτο ἀπαρίττος ἀνάγκη νὰ μὴ ἐγκαταλειφθοῦν τὰ μέλη ταῦτα, ἀλλὰ νὰ ἐνισχύωνται τακτικῶς διὰ τοῦ γραποῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰς τὰς σκέψεις διευτυώσαμεν εἰς ἐπιστολὴν μας τῆς 6ης Ἀπριλίου 1956 πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν Διγενῆ, εἰς τὴν ὁποίαν μεταξὺ ἄλλων ἐγράφομεν καὶ τὰ ἑξῆς:

«Δεδομένου ὅτι ὁ ἀγὼν μας εἶναι πνευματικὸς, καὶ ἀπαιτεῖται ψυχικὴ ἀνδρεία,

διὰ νὰ ἀντεπεξέλθωμεν ἐναντίον ὅλων τῶν κακουχιῶν, εἶναι ἀπαραίτητον διὰ συνεχοῦς πνευματικῆς τροφοδοσίας νὰ ἐνισχύωμεν καὶ τονώνωμεν τοὺς ἀγωνιστὰς μας, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ ὑποκύβουν, ἀλλὰ καὶ νὰ κρατήσουν τὸν ἀγῶνα εἰς ἐπίπεδα ὑψηλὰ. Καταρτιζόμενοι δὲ κατὰ τοιοῦτον τρόπον θὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὸ μέλλον μὲ ἐμπιστοσύνην, διότι δὲν θὰ φοβούμεθα ἀπὸ ἐκτροπὰς καὶ ἐγωιστικὰς ἀπειθαρχίας, αἵπνες ὁδηγοῦν εἰς ἀναρχίαν καὶ τὸν ὀλεθρον. Παραλλήλως θὰ καταρτίζωμεν τὰ μέλη μας κοσμοθεωριακῶς, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμα νὰ ἀντιπαραταχθοῦν καὶ ἐναντίον τῶν κομμουνιστικῶν διδασκαλιῶν. Ὁ τομεὺς οὗτος θὰ λειτουργῇ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον:

α) Κατὰ περιόδους θὰ ἐτοιμάζω εἰδικὰ θέματα, τα ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμην μου ἀρμόζουν διὰ τὰς περιστάσεις ποὺ διανύομεν καὶ θὰ τὰ ἀποστέλλω πολυγραφημένα πρὸς ὅλα τὰ μέλη μας.

β) Εἰδικὰ θέματα, ἀφορῶντα ἄτομα ἢ ὁμάδα ἀτόμων, θὰ μοῦ ἀναφέρονται μέσῳ τοῦ τομεάρχου των καὶ θὰ ἀπαντῶνται. Ἡ ταυτότης μου θὰ μείνῃ ἀπολύτως μυστική. Διὰ τοῦτο διὰ τὸν πνευματικὸν τομέα θὰ λάβω ἕτερον ψευδώνυμον.

γ) Τῇ συνεννοήσει μὲ τοὺς τομεάρχας, θὰ κανονίζω νὰ ἐπισκέπεται τὰ λημέρια ἱερεὺς τῆς ὀργανώσεως ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης, διὰ νὰ δέχεται τὰ μέλη μας εἰς τὴν θείαν ἐξομολόγησιν καὶ τελῇ ἐπὶ τόπου τὴν θείαν λειτουργίαν. Διότι ἡ συνεχὴς ἀποκοπὴ τῶν μελῶν μας ἀπὸ τὰ μυστήρια, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς προσεχεῖς μεγάλας ἑορτάς, θὰ ἦτο πολὺ βλαβερὰ δι' αὐτά.

δ) Θὰ συστήσω εἰς τὰ μέλη μας τὴν μελέτην καταλλήλων βιβλίων, τὰ ὁποῖα θὰ φροντίσω νὰ ἀποστέλλωνται δωρεάν εἰς τὰ λημέρια. Ἔτερα βιβλία ἢ περιοδικὰ, τὰ ὁποῖα θὰ μοῦ ζητοῦν θὰ φροντίσω νὰ τοὺς ἀποστέλλωνται.

Γούναρης»

Ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἀνωτέρω παράγραφον τῆς ὡς ἄνω ἐπιστολῆς μας ὁ Ἀρχηγὸς Διγενῆς ἀπήντησεν ὡς ἀκολούθως:

«Ναί! Νὰ συντάξετε διαταγὴν, τὴν ὁποίαν νὰ μοῦ στείλετε νὰ ὑπογράψω. Ὁ πνευματικὸς τομεὺς θὰ λειτουργῇ ὡς μία ὑπηρεσία τῆς Ὁργανώσεως, καὶ συνεπῶς ὅλα τὰ ἔγγραφα θὰ φέρουν τὸν τίτλον ταύτης καὶ θὰ ἐλέγχωνται ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ. Τὰ θέματα θὰ συντάσσωνται ὑφ' ὑμῶν καὶ θὰ κοινοποιοῦνται ὡς προερχόμενα ἐκ τῆς Ὁργανώσεως...»

Οὕτω, συμμορφούμενοι πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἐντολήν, προπτοιμάσαμεν τὴν κατωτέρω Γενικὴν Διαταγὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρχηγὸς Διγενῆς ὑπέγραψε καὶ ἀπεστείλαμεν πρὸς ὅλους τοὺς τομεάρχας τῆς Ὁργανώσεως:

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΑΤΑΓΗ

Είναι γνωστόν ὅτι ὁ ὕφ' ἡμῶν διεξαγόμενος ἀγὼν ἀνάγεται εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἰδεολογικῶν τοιούτων ὑπὲρ τῶν ἰδανικῶν τῆς ἐλευθερίας. Ἐάν χρησιμοποιοῦμεν τὰ ὅπλα, τοῦτα εἶναι διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσωμεν ἀπλῶς ὡς μέσα δι' ἐπιδίωξιν ἐκείνου τὸ ὁποῖον μᾶς ἀρνεῖται δι' εἰρηνικῶν μέσων ὁ κατακτητὴς. Οὐδεμίαν ὑλικὴν ἐπιδίωξιν τρέφομεν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐθυσιάσαμεν καὶ εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ θυσιάσωμεν καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑλικόν μᾶς ἀπέμεινε, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ζωὴν μας, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ἀγαθόν τῆς ἐλευθερίας. Εἰς ἓνα ὅμως γιγάντιον ἀγῶνα, ὡς εἶναι ὁ ἰδικός μας, δέν ἐξαρκοῦν αἱ ὑλικάι δυνάμεις, ὅσονδήποτε πολλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ἂν εἶναι. Χρειάζεται πρωτίτως ὁ πνευματικὸς παράγων, ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία θὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὰς ὑλικὰς μας δυνάμεις καὶ θὰ κατευθύνῃ τὸν ἀγῶνα μας ὄχι ἀπλῶς πρὸς τὴν Νίκην, ἀλλὰ πρὸς δημιουργίαν ἑνὸς κόσμου ὠραιότερου καὶ εὐτυχεστέρου ἀπὸ τὸν σημερινόν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διέταξα τὴν ἵδρυσιν Ὑπηρεσίας Πνευματικοῦ Ἀνεφοδιασμοῦ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Ὁργανώσεως, ἡ ὁποία θὰ ἀναλάβῃ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τῶν μελῶν μας διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰδικῶν φυλλαδίων, βιβλίων καὶ περιοδικῶν εἰς ἐκάστην ὁμάδα. Τὰ ἐν λόγῳ φυλλάδια ἐντέλλεσθε νὰ διαμοιράζετε εἰς ὅλα τὰ μέλη πρὸς ἀνάγνωσιν. Πρὸς τοῦτο ἀναφέρατε εἰς τὴν «Ὑπηρεσίαν Πνευματικοῦ Ἀνεφοδιασμοῦ» πόσα ἀντίτυπα φυλλαδίων χρειάζεσθε, διὰ νὰ σᾶς ἀποστέλλωνται, καὶ ποῖα βιβλία ἐπὶ τοῦ παρόντος διαθέτει ὁ τομεὺς σας, ὥστε νὰ μὴ σᾶς σταλοῦν τὰ ἴδια.

Ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅπως ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ πνευματικὴ τροφοδοσία τῶν μελῶν μας, ὥστε νὰ δημιουργήσωμεν ἓν στράτευμα πειθαρχημένον καὶ ὠλοκληρωμένον, εἰς τὸ ὁποῖον ὄχι ἀπλῶς θὰ ἀποβλέπωμεν μέ ἐμπιστοσύνην ὅτι θὰ κρατήσῃ τὸν ἀγῶνά μας εἰς ἐπίπεδα ὑψηλὰ καὶ θὰ τὸν συνεχίσῃ ἀδιάκοπον μέχρι τοῦ νικηφόρου τέρματος, ἀλλὰ θὰ μᾶς δίδῃ τὴν ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ καὶ τὴν καθαρὰν καὶ ἀναπλαστικὴν ζύμην, ἡ ὁποία θὰ συνεχίσῃ ἀργότερον τὸν ἀγῶνα μέ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμόν διὰ τὸν καθαρμόν καὶ τὴν ἀνεγέννησιν τῆς ἀμαρτωλοῦ κοινωνίας μας.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ

(«ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΤΗΣ»,
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993)

Τα βασανιστήρια

«... Ο Άνυτος και ο Μέλητος και ο Λύκων μπορούν ακόμα και να με θανατώσουν. Κακό όμως δεν μπορούν να μου κάμουν...»

(Πλάτωνος, «Απολογία Σωκράτους»)

Μου έδεσαν σφικτά ὅλο το κεφάλι με κουβέρτα, πράγμα που μου προκαλοῦσε μεγάλη δυσκολία στην αναπνοή. Μου πέρασαν τα χέρια μέσα από τα σκέλη μου και τα δέσανε, πράγμα που με ἀνάγκαζε να έχω τη ράχη συνέχεια κυρτωμένη. Τότε ἄρχισαν να με κτυποῦν με ὅλους τους τρόπους σε ὅλα τα μέρη του σώματός μου, ιδιαίτερα στην ισχιακή και κοιλιακή χώρα και στο πρόσωπο. Στη συνέχεια με περιέφεραν μέσα στο δάσος του στρατοπέδου και με ἔρριχναν με ορμή πάνω σε αγκαθωτούς θάμνους ἢ αἰχμηρές πέτρες ἢ με ἔρριχναν στο έδαφος με τρικλοποδιές. Κατὰ διαστήματα, με τραβούσαν ἀπὸ τα γεννητικά ὄργανα και με ἔσερναν ἀπὸ τα μαλλιά. Πολλές φορές με ἔσυραν ἀπὸ τα πόδια, ἐνῶ ἡ ράχη και ἡ κεφαλὴ μου σέρνονταν στο έδαφος.

Αισθανόμουν φρικτούς πόνους. Τα μέλη μου ἄρχισαν να παραλύουν, ἐνῶ το αἷμα ἔτρεχε ἀπὸ τὴ μύτη, τὸ στόμα, τὸ αὐτί και ἀπὸ ἄλλα τραύματά μου. Ἀπὸ κλώτσιά στο πρόσωπο δημιουργήθηκε τραῦμα πάνω ἀπὸ τὸ αριστερό μου φρύδι, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλο κλώτσημα ἔπαθα κάταγμα τοῦ ρινικοῦ οστοῦ, διακρίνεται μέχρι σήμερα. Αὐτῆς τῆς μορφῆς τα βασανιστήρια κράτησαν δέκα ὥρες περίπου, ἀπὸ τὴν 1η μ.μ. μέχρι τὴν 11η νυχτερινή. Μετά ἀπὸ λιγότερη διακοπὴ με οδήγησαν μπροστὰ στον ανακριτὴ τοῦ «*Special Branch*», που μου υπέβαλε διάφορες ἐρωτήσεις για τα ὅπλα, για τους συνεργάτες μου και για πολλὰ ἄλλα. Ἀρνήθηκα πεισματικά να ἀπαντήσω. Ὁ Μέρλιν ἐκνευρισμένος με ἄρπαξε ἀπὸ τὸ μπράτσο λέγοντας «ἐλά πάμε να σου δείξω» και με οδήγησε σε παρακείμενο δωμάτιο. Στο δρόμο μου εἶπε:

«Ξεχνάς φαίνεται ὅτι ἔχεις μαζί σου και ἄλλους. Νομίζεις ὅτι εἶσαι μόνος σου». Στο δωμάτιο μου ἔδειξε σχεδόν ὅλα μας τα πράγματα και τὸν οπλισμό μας λέγοντάς μου: «Να και τὸ δικό σου τὸ «*Thompson*», φονιά». Τὸ μόνο που δεν εἶδα ἦταν τὸ «γραφείο μου», ἓνα μικρὸ βαλιτσάκι με πολλὰ στοιχεῖα, ἔγγραφα, σχέδια και ἄλλα πού ἐκρυψε ὁ Α. Μαππὴς σ' ἓνα θάμνο που τοῦ υπέδειξα τὴν τελευταία στιγμή και ἓνα μπουκαλάκι με παλαιότερες διαταγές και φωτογραφίες που εἶχαμε βγάλει, ὅταν ἐπρόκειτο να βγάλουμε ταυτότητες. Τὸ μπουκαλάκι μόνο ἐγὼ και ὁ Πέτρος Προκοπίου ξέραμε πού ἦταν κρυμμένο. Με οδήγησαν ξανά στον τόπο βασανιστηρίων. Με ἔβαλαν σε δωμάτιο με χωματένιο δάπεδο, με ἔρριψαν στο έδαφος και ἄρχισαν πάλι να με κτυποῦν με λύσσα. Στη διάρκεια των κτυπημάτων αὐτῶν λιποθύμησα πολλές φορές. Με ἔλουζαν με ἓνα «τάγκι» νερό και περίμεναν να σαλέψω, για να ἀρχίσουν πάλι τα ἴδια βασανιστήρια. Ἐμοιαζα με γουρούνι που

κυλιέται και σφαδάζει μέσα στις λάσπες και στα αίματα. Μετά από 3-4 ώρες, αφού έδεσαν τα χέρια μου ψηλά στον τοίχο, άρχισαν να με μασιγώνουν στη ράχη με δερμάτινο μαστίγιο, που στην άκρη του είχε αιχμηρά κομμάτια σιδήρου. Αισθανόμουν αβάσταχτους πόνους. Το μαστίγιο μου έσκισε τις σάρκες, το αίμα έτρεχε συνέχεια και για να κάμουν φρικτότερο τον πόνο έρριχναν αλάτι στις πληγές μου. Οι πόνοι που δοκίμαζα ήταν τρομεροί, πέρα από κάθε περιγραφή. Παρακαλούσα, αν ήταν δυνατό, να πέθαινα.

Σημάδια και ουλές, κατάλοιπα των πληγών που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια της φρικτής μαστίγωσης, διακρίνονται ακόμη και σήμερα στη ράχη μου, παρόλο το χρονικό διάστημα που πέρασε από τότε.

Είχε ήδη ξημερώσει, όταν μπήκε στο δωμάτιο Τούρκος λοχίας του «Special Branch», που υπηρετούσε στον Αστυνομικό Σταθμό Κερύνειας, ο Χουσεΐν. Ήταν αυτός που αντικατέστησε τους δικούς μας του «Special Branch». Αφού μου έβγαλε την κουβέρτα από το πρόσωπο, με ρώτησε στα ελληνικά πιάνοντάς με, με το αριστερό χέρι, από το πηγούνι: «Ρέ, ξέρεις ποιος είμαι;» και πρόσθεσε: «Τώρα θα σου δείξω» και αφού στράφηκε προς τους Άγγλους βασανιστές τους είπε αγγλικά: «Leave him to me» («Αφήστε τον σε μένα»). Ο Τούρκος τότε άρχισε να με κτυπά με γρονθοκοπήματα στο πρόσωπο και κλωτσιές στην κοιλιά, ενώ συγχρόνως με κοροΐδευε λέγοντας: «Είσαι γερό γαϊδούρι και σηκώνεις καμπόσες, έννοια σου, και θα σε σπάσω, πού θα μου πας;» Εκείνη τη στιγμή μπήκε ο Merlin και είπε στους στρατιώτες: «He knows everything, make him talk». («Αυτός ξέρει τα πάντα, κάνετε τον να μιλήσει»). Ένας επιλοχίας της στρατιωτικής αστυνομίας, που λάμβανε ενεργά μέρος στα βασανιστήρια, είπε στον ανακριτή ότι γνώριζα αγγλικά και να μη συνεχίσει να μιλά μπροστά μου. Βέβαια, αυτός πιθανόν να το έκαμνε σκόπιμα. Τους έδωσε οδηγίες για τη συνέχιση των βασανιστηρίων και τους είπε ότι έπρεπε με κάθε θυσία να με αναγκάσουν να κάμω αποκαλύψεις. Κατάλαβα ότι άρχιζε νέος κύκλος βασανιστηρίων και πιο έντονος μάλιστα.

Ήταν ξημερώματα της 6ης Οκτωβρίου, όταν με έδεσαν καθισμένο σε σκαμνί. Με υποχρέωσαν να προεκτείνω τα πόδια και τα έδεσαν από τον αστράγαλο σε στύλο. Μου έδεσαν και πάλι το κεφάλι με την κουβέρτα, το πέρασαν σε σεδρενίο δοχείο και άρχισαν να με κτυπούν κάτω από τα πέλματα με συρμάτινο μαστίγιο, πάνω στα γόνατα με «γκλοπ», και στη ράχη και στο σβέρκο με ειδικό λαστιχένιο μαστίγιο, που είχε μήκος ένα πόδι περίπου, όπως διαπίστωσα αργότερα, όταν μου έλυσαν τα μάτια. Συγχρόνως, χωρίς διακοπή, με σφυρί κτυπούσαν το μεταλλικό δοχείο που βρισκόταν στο κεφάλι μου. Πονούσα τρομερά, ώσπου σιγά - σιγά όλο μου το σώμα μούδιασε. Τα αίματα έτρεχαν από το στόμα και τη μύτη μου και η δίψα άρχισε να με βασανίζει. Δεν ξέρω πόσο διάρκεσε αυτή η φάση, πάντως αρκετές ώρες. Για μια στιγμή έγειρα, λιποθύμηση. Το κάθισμα έγειρε κι αυτό μαζί μου και τα πόδια μου σφίχτηκαν ακόμη πιο πολύ στο ξύλο όπου ήταν δεμένα.

Μου έρριξαν ένα κουβά νερό. Φαίνεται σάλεψα, κι έτσι μισοζαλισμένος όπως

ήμουν άκουσα τον Τούρκο βασανιστή Χουσεΐν να μου λέει στο αυτί: «Ρε παιδί μου, θα σε σκοτώσουν. Δεν λυπάσαι τα νιάτα σου; Γιατί δεν μιλάς;» Δεν είπα τίποτε, μονάχα ξεψυχισμένα ψιθύρισα πως διψούσα. Αυτό ήταν αρκετό. Τους έδωσα, ατυχώς, νέα έμπνευση. Με έλυσαν, και αφού μου έβγαλαν το μεταλλικό δοχείο από το κεφάλι και την κουβέρτα από το πρόσωπο, άρχισαν να με αναγκάζουν να καταπίνω ποσότητες αλάτος. Με έρριξαν ανάσκελα, με πάτησαν στα χέρια και στα πόδια, μου κρατούσαν τη μύτη και μου γέμιζαν το στόμα με άλας. Ήταν κάτι το φρικτό κι αβάσταχτο. Τα σωθικά μου έκαιαν, ενώ η δίψα του Ταντάλου ωχριούσε μπροστά στη δική μου. Για μια στιγμή, για να αποφύγω το αλάτι, που ετοιμαζόνταν να μου βάλουν στο στόμα, τινάχθηκα και άρχισα να κτυπώ και να κλωτσώ. Εξαγριώθηκαν μ' αυτό και άρχισαν τα γρονθοκοπήματα και τα λακτίσματα στα γεννητικά όργανα και σ' όλο μου το σώμα. Έχασα και πάλι για αρκετή ώρα τις αισθήσεις μου. Μου έρριξαν νερό. Όταν συνήλθα, βρισκόμουν ακόμα μέσα στις λάσπες και τα αίματα. (Αυτή την τακτική ακολουθούσαν. Όταν λιποθυμούσες σου έρριχναν ένα κουβά νερό και όταν σάλευες ξανάρχιζαν). Αυτή η φάση κράτησε πιο πολύ από μια μέρα.

Με σήκωσαν από το δάπεδο, με νερό με καθάρισαν από τις λάσπες και τα αίματα, μου έδωσαν ένα παντελόνι στρατιωτικό και με οδήγησαν σε δωμάτιο μπροστά σε τριμελή ανακριτική ομάδα. Οι δύο ήσαν με πολιτικά, με επικεφαλής τον ανακριτή Merlin, που γνώριζε καλά τα ελληνικά, γιατί, όπως ελέγετο, προερχόταν από ελληνικής καταγωγής μητέρα (να το πιστέψει κανείς;) και ο άλλος, Άγγλος αξιωματικός, με στολή. Μου έδωσαν νερό και ευγενικά μου είπαν να κάνω αποκαλύψεις. Τους είπα ότι δε γνώριζα τίποτε, που να τους είναι χρήσιμο.

Ο Merlin είναι απογοητευμένος και τρίζει τα δόντια. Επιμένει. Θέλει πάση θυσία να σπάσει την αντίστασή μου.

Είχε ήδη νυχτώσει. Τώρα άρχιζε άλλη φάση βασανιστηρίων. Με εκβιασμούς, απειλές, απόπειρες δωροδοκίας, προσπαθούν να με αναγκάσουν να κάμω αποκαλύψεις και να υπογράψω ενοχοποιητικές καταθέσεις. Εκείνο όμως που πραγματικά με έκαμε να ανατριχιάσω, ήταν η δαιμόνια σκέψη του Merlin να με βάλει στο αυτοκίνητο, να με κουκουλώσει και να με διαπομπεύσει σαν προδότη στα χωριά. Ένα ρίγος σαν ηλεκτρική εκκένωση διαπέρασε το κορμί μου. Πάγωσα. Η Θεία Πρόνοια όμως με φωτίσε, άστραψε το μυαλό και το μάτι μου και με σιγουριά, που τους εξέπληξε, αντέδρασα θετικά και αποφασιστικά. «Πάρτε με», του είπα. Σκέφτηκα, αν με έπαιρναν, να τραβήξω απότομα τη μάσκα και να φωνάξω στους χωρικούς να μη φοβούνται. Ο παμπόνηρος και έμπειρος Merlin δεν είπε τίποτα. Είδε φαίνεται πώς αντέδρασα και κατάλαβε τη σκέψη μου. Μου έλεγαν επίσης πως οι φίλοι μου μίλησαν κι έτσι θα γλύτωναν, ενώ εγώ θα κρεμαστώ και πολλά άλλα. Εκείνο που κυβερνούσε πάντα τη σκέψη μου ήταν «μην πεις τίποτα, μην υπογράψεις τίποτα. Μην παραβείς τον όρκο σου. Όσα σου κάνουν, ένα μόνο έχουν σκοπό· να σε κάμουν να μιλήσεις».

Συνέχισαν όλη τη νύχτα με κτυπήματα, ερωτήσεις και με κάθε θεμιτό και αθέμιτο τρόπο προσπάθησαν να με περιπλέξουν σε ενοχοποιητικές δηλώσεις και να με εκβιάσουν. Η τακτική που εφαρμόζουν τις περισσότερες φορές είναι να σε κάνουν να πέσεις σε αντιφάσεις και να σε περιπλέξουν. Γι' αυτό και η καλύτερη στάση είναι να λες ότι δεν ξέρεις και να επιμένεις στις θέσεις σου, εφόσον βέβαια ο Θεός σε βοηθά να αντέξεις.

Στις Αγγλικές Φυλακές

(απόσπασμα)

Μεταφορά στην Αγγλία

Λίγες μέρες μετά τη συνάντησή μου με το Λεοντή, νωρίς το απόγευμα, ένας δεσμοφύλακας με φώναξε και με οδήγησε στο «RECEPTION». Την ίδια ώρα έφτανε εκεί κι άλλους επτά συγκατάδικούς μου. Ήσαν οι: Σωκράτης Λοϊζίδης, Επιφάνιος Παπαντωνίου, Γρηγόρης Λούκα (Γρηγοράς), Νικόλας Λοϊζου, Φώτης Χριστοφή, Ανδρέας Σάββα Μαππής, Βίας Λειβαδάς.

Μας έδωσαν να φορέσουμε τα πολιτικά μας ρούχα, πράγμα που μας προβληματίσε. Είχαμε όλοι ταραχθεί, κοίταζε ο ένας τον άλλο και ρωτούσαμε τι άραγε να συμβαίνει. Τι να 'χαν σκεφτεί πάλι οι ασύδοτοι και ψυχροί διώκτες μας και πού θα μας πήγαιναν; Μας πέρασαν τις χειροπέδες και μας έρριξαν μέσα σε τεθωρακισμένα αυτοκίνητα.

Τότε πια βεβαιωθήκαμε. Θα μας πάνε στην Αγγλία, είπαμε όλοι μας. Εκείνο που μας προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση ήταν το γεγονός ότι οι τέσσερις ήταν μέλη της ομάδας μου... Γιατί; Ένα μεθύσι άναψε μεμιάς μέσα μας και αυθόρμητα αρχίσαμε όλοι το τραγούδι. Το τραγούδι της κλεφτουριάς γέμισε τους δρόμους της Λευκωσίας, λες και μας πήγαιναν σε πανηγύρι. Μας μετέφεραν στην αρχή στην Αθαλάσσια, όπου μας άφησαν ως αργά τη νύχτα μέσα στα τεθωρακισμένα αυτοκίνητα, στο δάσος. Όταν νύχτωσε, μας μετέφεραν στο αεροδρόμιο και μας ανέβασαν σε αεροπλάνο που θα μετέφερε στρατιώτες για την Αγγλία. Έβαλαν τις χειροπέδες, προσδένοντας τους αγωνιστές δύο-δύο. Εμένα με έδεσαν με συνοδό αστυνομικό. Κάναμε σταθμό στη Μάλτα και μας κράτησαν για καμιά ώρα περίπου στις εκεί φυλακές. Με βάλανε στο ίδιο κελί με τον Γρηγόρη Γρηγορά. Η λίγη ώρα που κάναμε εκεί δε μας δυσκόλεψε καθόλου να νοιώσουμε την αγριάδα των Μαλτέζων δεσμοφυλάκων και τη δουλοπρέπειά τους απέναντι στους Άγγλους.

Φθάσαμε στο αεροδρόμιο του Λονδίνου στις 8 Φεβρουαρίου 1957, νωρίς το πρωί. Εκεί μας περίμεναν αστυνομικοί με αυτοκίνητα ειδικά για τη μεταφορά εγκληματιών! Οδήγησαν τον καθένα μας σε ξεχωριστό κελί (κλούβα), που μόλις σε

χωρούσε να κάθεται. Πιάστηκε η αναπνοή μου, η καρδιά μου σφίχτηκε σαν πέτρα, νόμιζα πως από παντού με πίεζαν ασφυκτικά! Μια έξαψη έκαie το κορμί μου· δεν κράτησε όμως για πολύ, γιατί λυποθύμψα. Συνήλθα, όταν μου άνοιξαν την πόρτα. Ξυπνούσα από ένα όνειρο. Βρισκόμουνα στην αυλή ενός θεόρατου, παλαιού κτιρίου μεσαιωνικής εποχής, με πανύψηλα τείχη. Ήμασταν στις φυλακές «WORMWOOD SCRUBS». Μας οδήγησαν στο μετακομιστικό διαμέρισμα και, αφού μας έδωσαν τα ρούχα των φυλακών, μας οδήγησαν στο διαμέρισμα των βαρυποινιτών, όπου βρίσκονταν και άλλοι Κύπριοι αγωνιστές, οι Ρένος Κυριακίδης, Πέτρος Στυλιανού, Γεώργιος Ιωάννου, Λοϊζος Χατζηλοϊζου, Γεώργιος Σκοτεινός, Κίρκης Φιλιαστίδης, που είχαν μεταφερθεί πριν από μας. Μας υποδέχτηκαν με χαρά, συγκίνηση και αγάπη. Μας εξήγησαν βέβαια την κατάσταση και μας έδωσαν χρήσιμες οδηγίες για τη συμπεριφορά μας απέναντι στους άλλους. Δεν αργήσαμε καθόλου να προσαρμοστούμε ανάλογα και να εκτιμήσουμε την όλη κατάσταση και ατμόσφαιρα.

Περιβάλλον εχθρικότατο από δεσμοφύλακες, που η συνεχής επαφή τους με ανθρώπους του υποκόσμου, γκάγκστερς, κλέφτες και κάθε λογής ανώμαλους, τους προκάλεσε εθισμό στο κακό και τους άμβλυνη τη συνείδηση, έτσι ώστε να απορρίπτουν την ύπαρξη ανθρώπων με αρχές και συνείδηση και να μη δέχονται ποτέ πως αυτό που τους λές είναι η αλήθεια, πως αυτό που κάνεις είναι το πιστεύω σου. Γι' αυτούς δεν είσαι τίποτε παραπάνω από ένας αριθμός, «9233».

Αλλά ήταν και οι εγκληματίες κατάδικοι που μας αντιμετώπιζαν με μεγάλη εχθρότητα. Ήμασταν, λέγαν, «murderers» (φονιάδες), γιατί σκοτώναμε τους αδελφούς τους Άγγλους, πολεμώντας για τη λευτεριά της πατρίδας μας. Εκείνοι, βλέπετε, ποτέ δε θα μπορούσαν να σκοτώσουν κανένα για ένα τέτοιο σκοπό! Τώρα, αν ήταν για να πάρουν λίγα χρήματα, ε, αυτό δεν ήταν δα και τόσο κακό! Οι μόνοι που μας χαμογελούσαν κάπως ήταν οι ομοφυλόφιλοι... «Ανθρώπους και κτήνη σώσεις, Κύριε!». Ήμασταν όμως σκληρό καρύδι και δεν άργησαν όλοι να το καταλάβουν, γιατί, εδώ που τα λέμε, στη φυλακή ισχύει ο νόμος της ζούγκλας. Αν σταθείς, θα σταθείς σκληρά. Διαφορετικά κανένας δε σε υπολογίζει. Οι δεσμοφύλακες δεν πολυνοιάζονται αν ο ένας σκοτώσει τον άλλον. Είπαμε, εδώ μέσα δεν είσαι ούτε πρόβατο, ούτε γαϊδούρι, γιατί τα ζώα τα αγαπούν οι αφέντες τους και τα φροντίζουν, έστω και για δικό τους συμφέρον. Είσαι ένα νούμερο. Είμαι το νούμερο «9233», Αδελφέ μου, Μεγάλε μου Αδελφέ, Ηλία Βενέζη.

Αν μπορούσα να δώσω κάποιο ορισμό για τη ζωή στη φυλακή, θα έλεγα ότι είναι μια ιδιόζουσα μορφή ζωής, που σε υποχρεώνει να προσαρμόσεις τον εαυτό σου και τη συμπεριφορά σου σύμφωνα με κανονισμούς και ενέργειες που δύσκολα δέχεσαι και που βασικό στόχο έχουν την καταπίεση και τον εξευτελισμό σου. Προσαρμόζεσαι για να επιβιώσεις, ώστε να μπορέσεις ν' αγωνιστείς για τα ιδανικά σου. Προσαρμόζεσαι επιφανειακά, δεν συμβιβάζεσαι!

Εδώ μέσα δοκιμάζεται η ψυχική αντοχή του ατόμου. Είναι η ευκαιρία για να

αντιληφθεί κανείς το βαθύτερο νόημα της ζωής και να γίνει πιο γενναίος και αξιοπρεπής. Εδώ θα φανεί αν είναι «αντάξιος του πόνου του». Γιατί ο πόνος και η δοκιμασία είναι τα μέσα με τα οποία προσφέρεται στον άνθρωπο η μοναδική ευκαιρία να ξεπεράσει τη μοίρα του, να χρησιμοποιήσει όλες τις δυνάμεις που έχει μέσα του σε λανθάνουσα κατάσταση, ώστε να νοιώσει πως μπορεί και πρέπει να γίνει εικόνα και ομοίωση του Θεού.

Βέβαια, τα μάτια μας είδαν πολλά και δυστυχώς ανθρώπους που έπεσαν στο αντίθετο άκρο. Η αδυσώπητη ανάγκη για αυτοσυντήρηση οδήγησε πολλούς τόσο χαμηλά, ώστε να παραδοθούν στη μοίρα και να χάσουν κάθε ίχνος αξιοπρέπειας και να ξεχάσουν τον άνθρωπο και τον υψηλό του προορισμό για αγώνα και εσωτερική, ηθική τελείωση.

Μαζί μας στο ίδιο διαμέρισμα βρίσκονταν και τρεις Ιρλανδοί, μέλη του I.R.A. (Ιρλανδικός Δημοκρατικός Στρατός), που αγωνίζονταν για την ενοποίηση της Ιρλανδίας, που ως γνωστόν διχοτομήθηκε από τους Άγγλους. Άλλη μια εκδήλωση της ανήθικης μεθόδου της Αγγλικής Αυτοκρατορίας «διαίρει και βασίλευε». Είναι πραγματικά λεβεντόπαιδα, αγωνιστές, ιδιολόγοι. Ήταν η καλύτερή μας συντροφιά, μας αγάπησαν και μας αγκάλιασαν σαν αδέρφια τους, συμπαραστάτες μας σε κάθε εκδήλωση, έτοιμοι ακόμα και να κτυπηθούν για χάρη μας. Είναι ο Magnus O' Cannam που τον φωνάζαμε Μάνο, κοντός, παχουλός, κοκκιναράς, με γαλανά μάτια, συνέχεια γελαστός, συμπαθέστατος, φιλικότατος και εκδηλωτικός. Ο Donald O' Marcadu, που τον φωνάζαμε Ντόνατ. Ήταν λεπτός, αδύνατος, μέτριου αναστήματος, λιγομίλητος και αγέλαστος, με σκληρό πρόσωπο, και ο Sean Mac Stropam, που τον φωνάζαμε Ζιάν. Ήταν ψηλός και ωραίος, με γαλανά εκφραστικά μάτια, με γλυκό χαμόγελο, φιλικός και εκδηλωτικός. Ήταν ηγετικό στέλεχος και αργότερα έγινε Αρχηγός του I.R.A.

Λύση του Κυπριακού

Η λύση του Κυπριακού είναι πλέον γεγονός. Έφτασε το τέλος. Αλλά ποιο τέλος άραγε; Οι συμφωνίες Ζυρίχης επισφραγίστηκαν στο Λονδίνο, εμείς όμως έχουμε πλήρη σύγχυση, δεν έχουμε καμιά πληροφορία, αυτοί που μας είδαν δεν μπόρεσαν να μας δώσουν και πολλές πληροφορίες· ανησυχούμε, διατυπώνονται διάφορες εικασίες, φόβοι, ενδοιασμοί και μέσα μας νοιώθουμε κάποιο αόριστο κενό.

Στις 21 Φεβρουαρίου του '59 μας επισκέπονται ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και οι Ν. Κρανιδιώτης, Ζ. Ρωσσίδης, Σ. Κυπριανού, Τ. Παπαδόπουλος, Μ. Πισσάς, Β. Λυσσαρίδης, Λ. Παπαστράτης, ο Ηγούμενος Κύκκου και ο Α. Πουλίσας.

Είναι σαν πανηγύρι. Βομβαρδίζουμε τον Αρχιεπίσκοπο με ερωτήσεις και ζητούμε ενημέρωση. Οι απαντήσεις του όμως δεν μας ικανοποιούν, υπάρχουν πολλά

σκοτεινά σημεία και αφήνουν τρομερά και βασανιστικά, αγωνιώδη ερωτηματικά. Σε κάποια στιγμή μας αφήνει κάποιο υπονοούμενο ότι πιθανόν μερικοί από μας να μην επιστρέψουν απ' ευθείας στην Κύπρο, μα θα δούμε, και δεν είναι ακόμα βέβαιο... Θυμώσαμε, στενοχωρηθήκαμε. Όλα τούτα μας προβληματίσαν. Μέσα μας νοιώθαμε πως οι συμφωνίες δεν είχαν καμιά σχέση με τους πόθους, τα όνειρα και τις επιθυμίες του λαού μας και ότι ήταν πολύ μακριά από τη νίκη για την οποία τόσο σκληρά αγωνιστήκαμε και υποφέραμε. Παρόλο που για μας τους φυλακισμένους, που σαπίσαμε στις φυλακές, αυτή η λύση μπορούσε να φαντάζει σαν ανάσταση, εντούτοις σε κάποια στιγμή και τότε, αλλά και τώρα, είπαμε «καλύτερα να συνεχίζαμε τον αγώνα...».

Μετά απ' αυτά τα γεγονότα η διεύθυνση των φυλακών επιτρέπει τις επισκέψεις των δικών μας χωρίς περιορισμό.

Την 10η Μαρτίου μας μετέφεραν από τις φυλακές Maidstone στις φυλακές Wormwood Scrubs, εκεί που μας είχαν στην αρχή. Φθάσαμε στις 1.00μ.μ. Εκεί συναντήσαμε όλους τους συγκαταδίκους μας, που ήταν σκορπισμένοι στις διάφορες φυλακές της Αγγλίας. Ήταν στιγμές συγκινητικές. Τα συναισθήματά μας ανάμεικτα. Μέσα μου επικρατεί σωστή θύελλα, σύγχυση μπορώ να πω. Δεν ήξερα πόσο έπρεπε να χαίρομαι και πόσο δεν έπρεπε. Αντιλαμβάνεστε πως για μας ήταν σαν ανάσταση. Σαν να βγαίναμε από το σκοτάδι στο φως. Κι όμως είχα ένα σφίξιμο στην καρδιά, που δεν με άφηνε να χαρώ. Ο νους μου έτρεχε μακριά, αγκάλιαζε όλους τους αγαπημένους. Το νεκρό πατέρα, τη βασανισμένη μάνα, τις αδελφές, τους άλλους συγγενείς, τους φίλους, τους συναγωνιστές, τα αγαπημένα χώματα της πατρίδας.

Την άλλη μέρα η φυλακή γέμισε από Κυπρίους, που μας επισκέπονταν ομαδικά και μας φιλούσαν με δάκρυα χαράς.

Όροι Αμνηστίας

Στις 12 Μαρτίου 1959, στις επτά το βράδυ, μας επισκέφθηκε εκπρόσωπος του Υπουργείου Αποικιών, για να υπογράψουμε τους όρους αμνηστίας. Καλούσε ένα -ένα στο γραφείο, του έλεγε τι θα γίνει, τον ρωτούσε αν συμφωνούσε, και του ζητούσε να υπογράψει. Όταν ήρθε η σειρά μου, μου είπε: «Θα μεταφερθείς στη Ρόδο και θα μείνεις εκεί μέχρι να σχηματιστεί Κυπριακή Κυβέρνηση». «Δηλαδή θα είμαι εξόριστος στη Ρόδο;» του είπα. «Μάλιστα» μου απάντησε, «αυτά προνοούν οι συμφωνίες». Στενοχωρήθηκα. Ένοιωσα κάτι να με πνίγει. Μου 'ρθε να βάλω τις φωνές. Θέλω να επιστρέψω στην Κύπρο. Θέλω να αγκαλιάσω τη μάνα μου, τις αδελφές μου. Με χρειάζονται, πρέπει να πάω κοντά τους. Σαν αστραπή πέρασαν όλα από τη σκέψη μου. Ξεροκατάπια. Έσφιξα τα δόντια και υπέγραψα, ενώ ένα

καυτό δάκρυ κυλούσε στο μάγουλό μου. Δεν ξέρω τι σκέφτηκαν οι Άγγλοι, πιθανόν να νόμισαν πως ήμουν τρελός. Αυτό έδειχνε ο τρόπος που με κοίταζαν.

Βγήκα έξω λυπημένος. «Τρελέ», μου λένε τα παιδιά, «γιατί στενοχωριέσαι; Θα πας και στην Ελλάδα. Μακάρι να 'μουνα και εγώ μαζί σου». Η λαχτάρα και η αγάπη τους για την Ελλάδα τους δημιουργούσε ψευδαισθήσεις και δεν μπορούσαν να νοιώσουν τη δική μου τραγική θέση!

Την επόμενη μέρα με επισκέπτονται για τελευταία φορά στις φυλακές ο θείος Γιώργος με τη γυναίκα του Μαίρη, και πολλοί άλλοι φίλοι. Είναι όλοι τους συγκινημένοι και χαρούμενοι μαζί. Η αγάπη και η χαρά είναι έκδηλες στα μάτια όλων. Στις 2.15' μ.μ. ώρα Αγγλίας, αναχωρήσαμε με λεωφορείο της αστυνομίας και με χειροπέδες, φορώντας τα πολιτικά ρούχα, για το αεροδρόμιο. Ήμασταν ακόμα κατάδικοι. Έπρεπε να γίνει και η τελική πράξη. Φτάσαμε στο αεροδρόμιο στις 6.30'. Για πρώτη φορά μας βγάλανε τις χειροπέδες για να φάμε στο εστιατόριο του αεροδρομίου σαν άνθρωποι, με κανονικό σερβίρισμα από ωραίες Αγγλίδες.

Στις 8.30' αναχωρήσαμε με αεριωθούμενο αεροπλάνο και με συνοδεία δεσμοφυλάκων. Το ταξίδι ήταν ευχάριστο. Φτάσαμε στο αεροδρόμιο στις 3.20', της 14ης Μαρτίου 1959. Μείναμε στο αεροσκάφος αναμένοντας τον αντιπρόσωπο της Ελλάδας κ. Ρούφο να μας παραλάβει, και με αεροπλάνο της Ελληνικής Κυβέρνησης να μας μεταφέρει στη Ρόδο. Πράγματι, στις 3.45' έφθασε το Ελληνικό αεροσκάφος. Ήταν ένα δικινητήριο «Ντακότα». Μας βγάλανε τις χειροπέδες, κατεβήκαμε από το Αγγλικό αεροπλάνο, περπατήσαμε μόνο μερικά μέτρα την Κυπριακή γη, όπως μάθαμε μετά, και ανεβήκαμε στο «Ντακότα». Ο κ. Ρούφος μας υποδέχθηκε, μας διαβίβασε το χαιρετισμό της Ελληνικής Κυβέρνησης και μας ενημέρωσε για όλα, διότι μέχρι τη στιγμή εκείνη δεν ξέραμε πού ήμασταν. Απογειωθήκαμε στις 4.55'. Το μικρό «Ντακότα» παλεύοντας με τον άνεμο προσγειώθηκε στο αεροδρόμιο της Ρόδου στις 7.10' το πρωί.

Η υποδοχή που μας έγινε στη Ρόδο ήταν θερμή, αδελφική και παλμώδης. Ανάμεσα σ' αυτούς που μας υποδέχτηκαν ξεχωριστή ήταν η παρουσία του κ. Γιάννη Ιωαννίδη, αρχηγού, όπως ανέφερα, της ΚΑΡΗ, και των αρχών της πόλης. Επίσης προσήλθαν πολλοί δημοσιογράφοι και πλήθος κόσμου. Στη Ρόδο όλοι καταβάλουν κάθε προσπάθεια, ώστε η διαμονή μας να είναι κατά το δυνατό άνετη και ευχάριστη· η αγάπη και η στοργή του λαού της Ρόδου είναι υποδειγματική, συγκινητική, μικροί και μεγάλοι, πλούσιοι και φτωχοί μας συμπεριφέρονται με καλοσύνη, μας καμαρώνουν και μας φροντίζουν σαν παιδιά τους. Όλα τα έξοδά μας τα έχει αναλάβει η Ελληνική Κυβέρνηση. Διαμένουμε στα καλύτερα ξενοδοχεία «Σπάρταλη» και «Καίρο Πάλας» και τρώμε στα εστιατόρια με κάρτα. Οι αρχές της πόλης, ο νομάρχης, ο Δήμος, τα σωματεία, μας δεξιώνονται και διοργανώνουν εκδρομές. Ζούμε σ' ένα ευχάριστο όνειρο. Στο μεταξύ φθάνουμε στη μεγάλη επέτειο του Έθνους, την επέτειο της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας και μετέχουμε στους εορτασμούς και τις παρελάσεις, πράγμα που δίνει την ευκαιρία στο λαό της πόλης να

εκδηλώσει ακόμα μια φορά έντονα τον ενθουσιασμό του για την εκεί παρουσία μας ζητωκραυγάζοντας ΕΟΚΑ - ΚΥΠΡΟΣ - ΕΝΩΣΗ.

(«ΠΟΘΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ», ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ 1955 - 1959, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1989)

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Βόμβα στο κρεβάτι του Χάρντιγκ

Στο Κυβερνείο με προσέλαβαν ως υπάλληλο λίγο μετά την έναρξη του Αγώνα· γύρω στα μέσα του 1955.

Πάντοτε επεδίωκα να γίνω μέλος της ΕΟΚΑ για να υπηρετήσω τον Αγώνα. Με πολλές δυσκολίες τα κατάφερα το Γενάρη του 1956 και ορκίσθηκα στην εκκλησία του Καϊμακλίου, στην παρουσία ενός ιερέα. Ήλθα σε επαφή και συνεργάστηκα με το Γιαννάκη Κωνσταντίνου, τον Ελευθέριο Ιωάννου, τον ήρωα Ιάκωβο Πατάτσο και τον αρχηγό του εκτελεστικού Λεωνίδα Στεφανίδη. Πρότεινα διάφορα σχέδια για εκτέλεση του Χάρντιγκ, αλλά μου είπαν ότι άλλοι θα καταστρώσουν το σχέδιο και, αφού εγκριθεί από τον Αρχηγό Διγενή, εγώ θα έπρεπε να το εφαρμόσω κατά γράμμα. Μόνο μου ζήτησαν και τους έδωσα πληροφορίες για το Κυβερνείο, τις συνήθειες του Κυβερνήτη, τους φρουρούς κ.ά. Εγώ, στο μεταξύ, εργαζόμουν κανονικά στο κυβερνείο, και κατάφερνα να προσποιούμαι τον αγαθό κι ότι δε με ένοιαζε για τον Αγώνα. Μάλιστα με κάποια μικρή δικαιολογία μπορούσα να μπαίνω και στο δωμάτιο του Κυβερνήτη.

Το σχέδιο ετοιμάσθηκε και μου το ανακοίνωσαν. Θα έπρεπε να βάλω μια βόμβα κάτω από το κρεβάτι του Χάρντιγκ. Η βόμβα θα είχε το σχήμα βιβλίου και θα την μετέφερα στο δωμάτιό μου - 100 μέτρα μακριά από το κυρίως κτίριο του κυβερνείου. Στις 2.30 μετά τα μεσάνυχτα θα την έβαζα σε λειτουργία και την άλλη μέρα θα την τοποθετούσα κάτω από το κρεβάτι του μισπητού κυβερνήτη. Μετά την ενέργειά μου αυτή, θα έφευγα από το Κυβερνείο, για να μεταφερθώ στο βουνό.

Πράγματι, αφού ο ομαδάρχης μου Ιάκωβος Πατάτσος μου edίδαξε τη χρήση του ωρολογιακού μηχανισμού της βόμβας και αφού εγώ έκανα τις τελευταίες παρακολουθήσεις για το ενδεχόμενο αλλαγής στις συνήθειες του Χάρντιγκ και της φρουράς, στις 20 Μαρτίου πήρα τη βόμβα από τους Πατάτσο και Στεφανίδη. Τη σπέρωσα στην κοιλιά μου μ' ένα γυναικείο κορσέ. Η συγκίνηση όλων μας για το τολμηρό εγχείρημα ήταν μεγάλη. Φιληθήκαμε και ξεκίνησα. (Για τελευταία φορά

έβλεπα τον Πατάτσο, γιατί αργότερα συνελήφθη σε άλλο επεισόδιο και εκτελέστηκε στην αγχώνη).

Πήγα στο Κυβερνείο. Ο φρουρός της εισόδου θέλησε να με ερευνήσει. Εγώ του πρότεινα μια μπανάνα από το καλάθι με τα φρούτα που είχα φωνίσει για το Κυβερνείο. Την πήρε ευχαρίστως και με άφησε να προχωρήσω. Έφθασα στο δεύτερο φρουρό, που, πριν μου ανοίξει την πόρτα, με ρώτησε: «Πού ήσουν;» Του απάντησα ότι πήγα ν' αγοράσω φρούτα και αεροπορικούς φακέλους για τον Κυβερνήτη από το ταχυδρομείο. Δεν με ερεύνησε. Προχώρησα χαρούμενος που γλύτωσα την έρευνα. Όμως, δεν πρόλαβα να κάνω 5-6 βήματα και άκουσα τον ίδιο φρουρό να μου φωνάζει: «Αλτ!». Πάγωσα! Στην αρχή τα έχασα. Σκέφθηκα πως όλα είχαν τελειώσει. Γρήγορα, όμως, ανέκτησα τη ψυχραιμία μου. Ήμουν έτοιμος να του ρίξω το ποδήλατο και να το βάλω στα πόδια. Αλλά, διατηρώντας τη ψυχραιμία μου, περίμενα να κάνει εκείνος την πρώτη κίνηση. Περίμενα πανέτοιμος. Κι αυτός αντί για έρευνα, με κοίταξε στα μάτια και με ρώτησε: «Πού έχεις πάει, είπες;». Απάντησα: «Στο ταχυδρομείο». Κι αυτός μου λέει: «Ξέρεις, είμαι συλλέκτης γραμματοσήμων και αν μπορείς να μου φέρεις μερικά γραμματόσημα». Με ανακούφισα του αποκρίθηκα: «Βεβαίως μπορώ να σου φέρω. Θα σου φέρω από την Κύπρο, την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Γαλλία. Ακόμα και από τη Σκανδιναβική Χερσόνησο!».

Έφυγα από κοντά του παίρνοντας βαθιά ανάσα, για να συνέλθω από την ταραχή. Παράδωσα τα φρούτα στην κουζίνα και πήγα στο δωμάτιό μου, αφού πέρασα και από τρίτο φρουρό χωρίς ταλαιπωρία. Έβαλα τη βόμβα στο ερμάρι μου και γύρισα αμέσως στην εργασία μου.

Τη νύχτα ρύθμισα το ξυπνητήρι. Έπρεπε να ξυπνήσω στις 2.30. Έτσι και έγινε. Ξύπνησα κανονικά. Έβαλα σε λειτουργία το μηχανισμό της βόμβας. Άναψα και τη θερμάστρα, για να διατηρηθεί θερμοκρασία 67 βαθμών Φάρεναϊτ. (Αυτό ήταν απαραίτητο για τη λειτουργία της βόμβας).

Το πρωί πήγα κανονικά στην εργασία μου. Με ένα έλεγχο που έκανα διαπίστωσα ότι ο Κυβερνήτης συνήθιζε να κοιμάται με ανοικτό παράθυρο. Αυτό το αντιλήφθηκα για πρώτη φορά. Ήταν μια νέα κατάσταση κι άρχισα να σκέφτομαι τρόπους, για να την αντιμετωπίσω.

Μετά το μεσημεριανό γεύμα, πήγα στο δωμάτιό μου, έβαλα τη βόμβα στην κοιλιά μου, έκανα ένα μπόγο με καθαρά και ακάθαρτα ρούχα και ξεκίνησα για το Κυβερνείο. Όταν πλησίασα το φρουρό, άρχισα μια συνομιλία μαζί του:

— Τζων, ξέρεις τί είναι αυτά; τον ρώτησα.

— Όχι!

— Απόψε θα έλθει το κορίτσι μου στο δωμάτιό μου και έβαλα καθαρά σεντόνια.

Ο στρατιώτης χαμογέλασε, έβγαλε από την τσέπη του μια φωτογραφία και μου έδειξε το κορίτσι του. Του είπα ότι ήταν τυχερός που το κορίτσι του ήταν πιο

όμορφο από το δικό μου. Του άρεσε η συνομιλία μας, έγινε φιλικός μαζί μου, άνοιξε την πόρτα και με άφησε να περάσω ανενόχλητος. Φαίνεται οι αναμνήσεις για το κορίτσι του, ήταν πολύ έντονες και τον εμπόδισαν να κάνει το καθήκον του.

Προχώρησα προς το δωμάτιο του Κυβερνήτη. Εκεί με περίμενε μια έκπληξη. Ανοίγοντας την πόρτα, είδα την «Μαντάμ Βικτώρια», την Αρμενίδα υπηρέτρια, να κάθεται πάνω στο κρεβάτι του Κυβερνήτη και να μαντάρει τις κάλτσες της Λαίδης Χάρντιγκ. Έπρεπε να παρατείνω την παραμονή μου στο δωμάτιο. Γι' αυτό της πρότεινα να σκουπίσω το χαλί για χάρη της κι αυτή δέχθηκε. Έπρεπε, όμως, και να τη διώξω απ' το δωμάτιο, για να δράσω ανενόχλητος. Για το σκοπό αυτό κατάρτωσα ένα σχέδιο. Πήγα στην αποθήκη, πήρα την ηλεκτρική σκούπα και ένα λερωμένο ξεσκονόπανο. Μπήκα στο μπάνιο της Λαίδης που ήταν πεντακάθαρο, και τίναξα το ύφασμα πάνω από το νιπτήρα και το μπάνιο. Καθώς ήταν καμωμένα από μαύρη πορσελάνη, εγέμισαν σκόνες. Άρχισα να φωνάζω:

— Μαντάμ Βικτώρια, γιατί άφησες λερωμένο το νιπτήρα;

— Μα, τον καθάρισα!

— Σίγουρα θα ξέχασες! Τα βλέπω λερωμένα. Βιάσου να τα καθαρίσεις, γιατί η Λαίδη Χάρντιγκ θα θυμώσει πολύ...

Η καμμένη η Βικτώρια άρχισε να καθαρίζει το μπάνιο μурμουρίζοντας κάτι στη γλώσσα της κι εγώ αστραπιαία πήγα στο υπνοδωμάτιο κι έβαλα τη βόμβα κάτω από το κρεβάτι του κυβερνήτη. Για να διατηρηθεί κανονική θερμοκρασία, άναψα το καλοριφέρ του δωματίου. Στη συνέχεια άρχισα να καθαρίζω τα χαλιά, τραγουδώντας και σφυρίζοντας, για να μη δημιουργήσω υποψίες. Σε λίγο η μαντάμ Βικτώρια επέστρεψε και με ρώτησε:

— Τέλειωσες;

— Ναι! ό,τι είχα να κάνω το έκανα! Της απάντησα γεμάτος χαρά και φεύγοντας τη χαιρέτησα.

Πήγα στο δωμάτιό μου, έβγαλα τη στολή, φόρεσα πολιτικά ρούχα, πήρα το ποδήλατό μου και ξεκίνησα, για να συναντήσω το Λεωνίδα Στεφανίδη. Στην έξοδο του Κυβερνείου με σταμάτησε ο φρουρός και με ρώτησε αν κρατώ πιστόλι. Του απάντησα αρνητικά, αλλά αυτός με ερεύνησε εξονυχιστικά, χωρίς βέβαια να ανακαλύψει τίποτε. Ήταν πλέον αργά.

Έξω στο δρόμο, ενώ ποδηλατούσα με σταμάτησε όλος αγωνία ο Λ. Στεφανίδης που με πλεύρισε με το αυτοκίνητό του. Ένας άλλος συναγωνιστής πήρε το ποδήλατό μου κι εγώ μπήκα στο αυτοκίνητο. Στη γεμάτη αγωνία ερώτηση του Στεφανίδη απάντησα: «Όλα πήγαν σύμφωνα με το σχέδιο». Η χαρά του Στεφανίδη δεν περιγράφεται. Άφησε το τιμόνι και με φιλούσε χοροπηδώντας μέσα στο αυτοκίνητο. Ευτυχώς ένας άλλος συναγωνιστής κράτησε το τιμόνι και αποφύγαμε ένα σίγουρο δυστύχημα. Η χαρά μας ήταν μεγάλη. Ο Δήμιος της Κύπρου θα πέθαινε.

Αλλάζοντας τρία αυτοκίνητα και με τη βοήθεια συνδέσμων, ενώθηκα με την ανταρτική ομάδα του Αντώνη Γεωργιάδη, που δρούσε στην περιοχή Μηλικουρίου.

Την επόμενη μέρα άκουσα από το ραδιόφωνο ότι η βόμβα δεν εξερράγη. Πιστεύω ότι ο λόγος ήταν η απότομη πώση της θερμοκρασίας, λόγω των καιρικών συνθηκών.

Έκτοτε ο Χάρντιγκ άρχισε ένα άγριο κυνηγητό, για να με συλλάβει. Δεν το κατόρθωσε όμως, και έφυγε νηπιμένος.

(ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΓΕΩ. Γ. ΑΣΣΙΩΤΗ «Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ 1955 - 1959, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1983)

ΦΕΙΔΙΑΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

‘Ο Φειδίας Συμεωνίδης αφηγείται τη δική του συμβολή στην απόδραση του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη από τις φυλακές

(Ένας από τους σεμνότερους αγωνιστές της έποποιίας του 1955 - 59, ο Φειδίας Συμεωνίδης, έσβησε αναπάντεχα κι άθόρυβα, όπως σεμνά κι άθόρυβα διέρρευσε τόσο η προεπαναστατική όσο κι η μετεπαναστατική ζωή του.

Η ένεργός επαναστατική του δραστηριότητα καθώς και η όλόψυχη συμμετοχή του Φειδία Συμεωνίδη στο αντάρτικο του 55—59 είναι θέμα που χρειάζεται την ιστορική του αξιοποίηση και την επιστημονική μεθόδευση. Γιατί η προσωπική σφραγίδα του Φειδία Συμεωνίδη στο απελευθερωτικό μας κίνημα ήταν μεγάλη και σε βάθος και σε εύρος.

Θα σταθώ για τοῦτο σέ μιά καί μόνη αφήγηση, απ’ τίς πολλές πού μοῦδωσε τήν άνοιξη τοῦ 1967 καί πού άνιστορεῖ με ὅλη τή σεμνότητα πού τόν διέκρινε πάντα, τή δική του συμβολή σέ μιά μυθιστορηματική απόδραση από τίς Κεντρικές Φυλακές.

Πέτρος Στυλιανού)

Δεδομένου πώς ἤμουν λίγο ἄρρωστος, οἱ Ἀρχές τῶν Φυλακῶν μοῦ επέτρεπαν νά ἐξασκῶ μέσα στίς φυλακές τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κηπουροῦ. Ἐπρεπε νά καλλιεργῶ τὴ στενὴ λουρίδα πού βρισκόταν ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τοῦ μπλόκ πού με τὸ λιγοστὸ τῆς πράσινο ξανάφερνε μιὰ νότα πολιτισμοῦ καὶ χαρᾶς στὸν κατασκότεινο ἐκεῖνο κῶρο τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος. Σὰν βρισκόμουν στὴν αὐτὴ ἐπεσήμανα ἓνα ἀμάξι πού συρόταν ἀπὸ ἓνα ἄλογο καὶ πού μετέφερνε ἔξω ἀπὸ τὲς φυλακὲς τὰ σκουπίδια τῶν διαφόρων μπλόκς. Τὸ ἀμάξι ἀνῆκε στὴν ὑπηρεσία τῶν φυλακῶν, κι ὑπεύθυνός του ἦταν ἓνας κοινὸς κατάδικος τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν — πού τὸ ὄνομά του, δυστυχῶς ξεχάστηκε — καταγόμενος ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Λεμεσοῦ. Στὸ ἀμάξι ἐφορτώνοντο κῦμα ὅλα τὰ σκουπίδια τῶν Φυλακῶν — περνοῦσε ἀπὸ δυὸ ἢ

τρεῖς φορές τὴ βδομάδα ἀπὸ τὰ μπλόκς ἓνα καὶ δύο — γιὰ νὰ τὰ μεταφέρν ἔξω ἀπὸ τίς φυλακὲς, στὴν ἄκρη τῆς φάρμας τους.

Μέσα στὴν αὐτὴ δούλευε μαζί μου κι ὁ φίλος πολιτικὸς κατάδικος Γεώργιος Γεωργιάδης. Μιὰ μέρα πλησιάσαμε κι οἱ δυὸ τὸν «ἀμαξᾶ» καὶ τὸν ρωτήσαμε:

— Φίλε, γίνεται τίποτε με τὸ ἀμάξι;

‘Ο ἀμαξᾶς μπῆκε στὸ νόημα ἀμέσως, ἀμφιταλαντεύθηκε ὅμως λίγο ἀρχικὰ, καὶ ἀπάντησε:

— Κάθε φορὰ πού βγαίνω φορτωμένος ἀπὸ τίς φυλακὲς ἐλέγχουν αὐστηρὰ τὸ ἀμάξι. Ἐνας Ἀγγλὸς λοχίας ἐλέγχει αὐστηρὰ καὶ συστηματικὰ με μιὰ σουβλά τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀμαξιοῦ. Ἔτσι κι ἐγὼ κινδυνεύω νὰ τιμωρηθῶ ἂν συλληφθῶ - καὶ θέλω μόνο δυὸ μῆνες γιὰ νὰ ἀπολυθῶ - μὰ καὶ κεῖνος ποῦναι μέσα στὸ ἀμάξι κινδυνεύει ἀτομικὰ ἀπὸ ἓνα τέτοιο διάβημα. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε εἰλικρινὰ, ἐγὼ δὲν τὸν ἐγγυοῦμαι, μιὰ κι ὁ Ἀγγλὸς λοχίας μπήγει 15-20 φορές τὴ σουβλά στὸ ἀμάξι. Ὅμως - πρόσθεσε σὲ λίγο ὁ «ἀμαξᾶς» - ἂν παρουσιαστῇ καμιά εὐκαιρία θὰ σᾶς εἰδοποιήσω.

Βέβαια ἡ συνομιλία αὐτὴ γινόταν στὰ πεταχτὰ, γιατί οἱ κανονισμοὶ τῶν Φυλακῶν ἀπαγόρευαν αὐτὴ τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὴν συνομιλία με πολιτικούς καταδίκους.

Κάθε φορὰ πού ὁ «ἀμαξᾶς» περνοῦσε ἀπὸ τὴν αὐτὴ τῶν δυὸ μπλόκς, οἱ δυὸ πολιτικοὶ κατάδικοι ὅλο καὶ τὸν ρωτοῦσαμε ἂν εἶχε τίποτε καινούργιο νὰ μᾶς ἀνακοινώση.

Κάποια μέρα ὁ «ἀμαξᾶς» μᾶς ἀνεκοίνωσε:

— Θὰ κουβεντιάσουμε πλατύτερα τὸ σχέδιο τὴν Κυριακὴ, σὰν θὰ βρεθοῦμε στὴν ἐκκλησία τῆς φυλακῆς. Συγκεκριμένα θὰ ζητήσουμε νὰ βγάλουμε ἄδεια γιὰ νὰ συναντηθοῦμε στὸ Ἱερό.

Πραγματικὰ τὴν Κυριακὴ ἐκεῖνη — εἶχεν ἤδη μπῆ ὁ Ἀπρίλης — ἡ συνάντηση πραγματοποιήθηκε. Ὁ «ἀμαξᾶς» μᾶς ἀποκάλυπτε μέσα στὸ ἱερό τὴν ἀκόλουθη ἐνδιαφέρουσα πληροφορία:

— Ἀπ’ ὅ,τι πρόσεξα - ἀπὸ τὴ μέρα πού πρωτομιλήσαμε γιὰ τὸ σχέδιο - ἀντιλήφθηκα πὼς ἓνας γέρος Ἀγγλὸς λοχίας ἅμα βρίσκεται ὁ ἴδιος σὲ ὑπηρεσία - δέν τρυπᾷ τὸ ἀμάξι, κάνει ὅμως ἓνα τυπικὸ ἔλεγχο. Ἔτσι θὰ σᾶς εἰδοποιήσω πότε θὰ βρίσκεται σὲ καθῆκον ὁ γέρο Ἀγγλὸς λοχίας γιὰ νὰ φύγετε τὴν ἴδια μέρα στὸ ἀμάξι. Θέλω ὅμως - πρόσθεσε σὲ λίγο ὁ «ἀμαξᾶς» νὰ μοῦ πληρώσετε ἓνα μικρὸ πρόστιμο πού ὀφείλω, κάπου 20 λίρες, ἔτσι πού νὰ μπορέσω κι ἐγὼ νὰ ἀπολυθῶ μόλις λήξῃ ἡ ποινὴ μου. Ἀντίθετα, ἂν δὲν τὸ πληρώσω, πρόσθεσε, θὰ τὸ ἐκτίσω με φυλάκιση τὸ πρόστιμο.

Ἔτσι ἡ συμφωνία με τὸν «ἀμαξᾶ» κλείστηκε. Τὸ σχέδιο συζητήθηκε σὲ λίγο καὶ με τοὺς Πολ. Γιωρκάτζη καὶ Ἀντ. Παπαδόπουλο, πού τὸ βρῆκαν ἀρκετὰ καλὸ καὶ πραγματοποιήσιμο.

Τρεις Μαρτυρίες

Σε σύσκεψη που έπακολούθησε μεταξύ των ύποψηφίων δραπετών, άπεφασίσθη να φύγουν μόνο δυο, τόσοι όσους χωρούσε να μεταφέρν άκίνδυνα το άμάξι.

Άρχικά συνεφωνήθη, να φύγουν ο Πολ. Γιωρκάτζης κι εγώ. Λίγο όμως άργότερα παραχώρησα τη θέση μου στον Άντώνη Παπαδόπουλο, για να έξυπρητηθούν με την άπόδραση οί άνάγκες δυο έπαρχιών, της Λευκωσίας και της Άμμοχώστου.

Την Πέμπτη, 1η Μαΐου 1958 (την προηγούμενη Πέμπτη, ή άπόπειρα άνεστάλη γιατί καθώς μας πληροφόρησε ο «άμαξάς» ο γέρο Άγγλος λοχίας βρισκότανε με άδεια) ο Πολύκαρπος βγήκε από το μπλόκ δύο (δούλευε στο διαμέρισμα και τον κήπο του μπλόκ δύο, όπου ήδη είχαν μεταφερθ ή ώρισμένοι βαρυποινίτες) και μπήκε στην αύλη του μπλόκ ένα, έξασφαλίζοντας άδεια για να πάν στην κουζίνα. Κατευθύνθηκε προς στο άμάξι που είχεν ήδη πλησιάσει στην κουζίνα για να παραλάβη τα σκουπίδια, και μπήκε άστραπιαία μέσα.

Μόλις μπήκε μέσα, τον κάλυψα άυτόμάτως με ξερά χόρτα — ξερές «λουβανούδες» — κι άλλα σκουπίδια, σε τρόπο που καλύφθηκε άπόλυτα.

Σε λίγο πρόβαλε κι ο Άντώνης Παπαδόπουλος που έφτασε δίπλα. Ο Άγγλος όμως φρουρός του πύργου είχεν - κατά κακή τύχη - το βλέμμα συνεχώς στραμμένο στο άμάξι. Πρό του κινδύνου έπομένως να άποτύχη το σχέδιο, ο Παπαδόπουλος προτίμησε να μην άποδράση.

Έτσι το άμάξι ξεκίνησε μόνο με τον ένα, τον Πολύκαρπο. Λίγο πιό πριν ψιθύρισα στον φίλο:

— Σάν βγής με το καλό φρόντισε να μās βοηθήσης και μās.

Το άμάξι κυλούσε σε λίγο στην αύλη του μπλόκ.

Στάθηκα να το κοιτάζω με άγωνία άπερίγραπτη. Η καρδιά μου χτυπούσε λίγο πιό γρήγορα από τους συνηθισμένους, τους κανονικούς παλμούς της. Σε λίγο το άμάξι κανόταν από τα μάτια μας. Πέρασε δίπλα από το φρουρό που έκανε ένα τυπικό έλεγχο και βγήκε όμαλά από τις φυλακές...

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 7.5.1975)

Θεωρώ επιβεβλημένο να αρχίσω την αποψινή μου ομιλία τονίζοντας ότι φαίνεται να είναι η μοίρα εμάς των Ελλήνων, κάθε τόσα χρόνια, να συναντούμε στο δρόμο μας σημείο ελέγχου αφού η Ιστορία μάς ζητά να παρουσιάσουμε τη σύγχρονη ταυτότητά μας για να διαπιστώσει αν είμεθα πράγματι εκείνοι οι Έλληνες που ανδραγάθησαν στην Σαλαμίνα και στις Θερμοπύλες και που χάρισαν στην ανθρωπότητα τον εκθαμβωτικό εκείνο Αθηναϊκό πολιτισμό. Ζητά να μάθει αν πράγματι οι Έλληνες έχουμε πάντοτε ίδιες αρετές ή αν οι αρετές αυτές έχουν πια μόνο ιστορική αξία.

Μία απ' αυτές τις περιπτώσεις ελέγχου από την Ιστορία της ταυτότητάς μας, ήταν στις 25 Μαρτίου του 1821. Και τότε, αναγνώρισαν πέραν πάσης αμφιβολίας και η Ιστορία και η Οικουμένη, ότι οι Έλληνες εκείνοι που ξεσηκώθηκαν εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήσαν οι ίδιοι Έλληνες των οποίων τα κατορθώματα και τα επιτεύγματα καταύγάζαν την Ιστορία από τους αρχαίους μέχρι τότε.

Αρκεί να θυμηθούμε έστω μόνο τις θυσίες τόσων ηρώων και μαρτύρων της Ελληνικής Επανάστασεως και ανάμεσα σ' αυτούς τους Ελεύθερους Πολιορκημένους του Μεσολογγίου που περπάτησαν τις κορυφογραμμές και της δόξης και του ήθους, για να συμφωνήσουμε με την Ιστορία ότι πράγματι οι Έλληνες του 1821 απέδειξαν αντάξιοι, υπεραντάξιοι, των προγόνων τους.

Επειδή όμως, έχουμε την κακή προγονική συνήθεια όταν δεν αντιμετωπίζουμε έξωτερικούς εχθρούς να κάνουμε το δυναμισμό μας εσωστρεφή για να αρχίζουμε αδελφοκτόνους πολέμους και διχόνοιες, που μας οδηγούν πολλές φορές σε εθνικές καταστροφές, χρειάστηκε η Ιστορία, στις 28 Οκτωβρίου 1940, να επαναλάβει τον ίδιο έλεγχο προ της εθνικής ταυτότητάς μας.

«Στο μέλλον δε θα λέμε ότι οι Έλληνες πολεμούν σαν ήρωες αλλά ότι οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες».

Μεσολάβησαν και πάλι δύσκολα χρόνια για τον Ελληνισμό και ιδιαίτερα για τον Ελληνισμό της Κύπρου και επιτέλους την 1η Απριλίου του 1955 έπρεπε να δώσουμε κι εμείς εξετάσεις για να αποδείξουμε πόσο γνήσιοι Έλληνες ήμαστε. Δε θα διαπιστώσω εγώ ποιο ήταν το συμπέρασμα της Ιστορίας θα αφήσω εσάς να το κρίνετε, διηγούμενός σας τρεις ιστορίες βγαλμένες από την προσωπική μου εμπειρία, που μαζί με το ολοκαύτωμα του Αυγεντίου στο Μαχαιρά, του Μάτση στο Δίκωμο, των ηρώων του Αχυρώνα στο Λιοπέτρι και τόσων άλλων.

Η πρώτη αφορά έξι νέους που μετέφεραν όπλα, πάρα πολλά όπλα, στο πίσω μέρος του αυτοκινήτου τους, σε μια αποστολή προς το Καρπάσι. Ο Ένας

οδηγούσε οι άλλοι πέντε ήσαν συνεπιβάτες του. Τότε επιβαλλόταν η θανατική ποινή από τα Ειδικά Δικαστήρια, κατά την κρίση των Άγγλων Δικαστών. Απεφάσισαν αν ήταν αρκετά σοβαρή η περίπτωση για να επιβληθεί θανατική ποινή, ή μόνο φυλακίσεως από ισόβια και κάτω.

Είχα την τύχη να είμαι ένας από τους δικηγόρους τους, και αναμέναμε να δούμε εάν θα κατεδικάζονταν και οι έξι λεβέντες για την κατοχή των όπλων, οπότε θα ήταν πολύ δύσκολο για τον Άγγλο Δικαστή να επιβάλει θανατική ποινή γιατί θα σήμαινε ταυτόχρονη εκτέλεση έξι αγωνιστών μετά που είχε προηγηθεί η εκτέλεση δύο αγωνιστών, του Καραολή και του Δημητρίου και μετά τριών αγωνιστών, του Ζάκου, του Μιχαήλ και του Πατάτσου, και κάθε φορά είχε γίνει παγκόσμιος συγκλονισμός.

Με φώναξαν, όμως μια μέρα, στις φυλακές και μου είπαν: «Κύριε Τριανταφυλλίδη, έχουμε μια μεγάλη διαφορά μεταξύ μας». Ρώπησα τι συμβαίνει και μου λένε: «Ο οδηγός επιμένει να ορκιστεί και να πει ότι όλα τα όπλα, και είναι πολλά, είναι δικά του και ότι εμείς δεν εγνωρίζαμε τίποτε για το περιεχόμενο του φορτίου του αυτοκινήτου στο πίσω μέρος του. Εμείς μόνο του κάναμε παρέα για να πάει στην Καρπασία». Επέμεναν: «Αν ορκιστεί ο οδηγός όσα επιμένει να πει, θα ορκιστούμε κι εμείς και θα πούμε ότι εγνωρίζαμε και οι πέντε τι περιείχε το φορτίο του αυτοκινήτου». Ανένδοτος ο οδηγός. «Ο ένας να θυσιαστεί για τους άλλους, γιατί σίγουρα αν μόνον ένας, παραδεχόταν ευθύνη, θα κατεδικάζετο εις θάνατο και θα εξετελείτο. Ανένδοτοι οι άλλοι πέντε: Να παραδεχτούν κι εκείνοι, γιατί πράγματι αν οι έξι απεφασίζαν να αναλάβουν την ευθύνη όλοι μαζί ίσως θα απέφευγαν την εκτέλεση της εσχάτης των ποινών.

Εκρίναμε οι δικηγόροι τους ότι ήταν μεγάλο το φορτίο. Ποιος θα απεφάσιζε τι θα γίνει; Και φωνάξαμε τους γονείς τους και ήλθαν οι πατέρες και οι μητέρες τους στα γραφεία μας για να τους πούμε τι συμβαίνει. Ήρθαν δώδεκα πρόσωπα, κάθησαν όλοι γύρω. Απλοί άνθρωποι του λαού, δεν είχαν αποφοιτήσει ούτε Σχολή Ευελπίδων, ούτε είχαν εκπαιδευθεί να αντιμετωπίσουν μια τέτοια κρίση. Τους εξηγήσαμε τα δεδομένα: Εάν ένας από τους έξι παραδεχθεί μόνος ευθύνη, θα καταδικαστεί σε θάνατο και θα εκτελεστεί. Εάν οι έξι παραδεχθούν ευθύνη, μπορεί να καταδικαστούν σε θάνατο μπορεί μόνο σε ισόβια δεσμά. Και εν πάση περιπτώσει ίσως να μην εκτελεστεί κανένας έστω και αν καταδικαστούν όλοι σε θάνατο. Τους ρωτήσαμε: «Θέλετε να βάλετε χωριστούς δικηγόρους ο καθένας, για να σας συμβουλευθούν, θέλετε να σκεφτείτε, θέλετε να μας απαντήσετε αύριο, μεθαύριο, έχουμε καιρό. Η δίκη απέχει. Δεν εγύρισε πατέρας να δει μητέρα. Δεν έκαναν καμιά προσπάθεια να συνεννοηθούν, κανένας με κανένα. Απάντησαν αμέσως όλοι με σταθερή φωνή: «Ή όλοι τους να πεθάνουν ή όλοι τους να ζήσουν».

Αυτή είναι η γενεά που εγέννησε τους ήρωες του 1955. Είχαν μετενσαρκωθεί μέσα σ' αυτούς τους απλούς Έλληνες οι πιο ηρωικές ψυχές Ελλήνων.

Η δεύτερη ιστορία είναι παρμένη από τα γεγονότα που συμμερίστηκα με τον νυν Πρόεδρο της Δημοκρατίας, το Γλαύκο Κληρίδη. Είχαν καταδικαστεί σε θάνατο, ο Μαυρομμάτης, ο Κουτσόφτας και ο Παναγίδης και ήμεθα δικηγόροι τους μαζί με τον Τίτο Φάνο και το Ρένο Λυσιώτη.

Ο Κυβερνήτης για να προλάβει τυχόν λαϊκές αντιδράσεις κατά τις εκτελέσεις, όρισε την εκτέλεση λίγες μέρες μετά την απόρριψη της έφεσης των τριών.

Ο Κουτσόφτας και ο Παναγίδης είχαν σκοτώσει έναν Άγγλο φρουρό στο αεροδρόμιο. Ο Μαυρομμάτης δεν είχε σκοτώσει κανένα, είχε μόνο πυροβολήσει κάποιους Άγγλους και δεν τους επέτυχε.

Καταδικάστηκαν και οι τρεις από δύο χωριστά δικαστήρια σε θάνατο και θα εκτελούντο μαζί.

Στείλαμε τηλεγράφημα στον Κυβερνήτη διαμαρτυρόμενοι ότι δεν μας επέτρεψε να προβάλουμε όρους επιείκας να μην εκτελεστούν οι ποινές γιατί απεφασίσθη η εκτέλεσή τους με μεγάλη σπουδή. Το βράδυ της παραμονής της εκτέλεσης κατά τις 9.30 μ.μ. έστειλε στα σπίτια μας αυτοκίνητα να μας πάρουν στο Κυβερνείο. Ο Κυβερνήτης είπε να περάσουμε στο γραφείο του μαζί με το Γενικό Εισαγγελέα, ήταν Άγγλος τότε, και τον Αποικιακό Γραμματέα. Προσποιήθηκαν πως μας άκουαν με πολλή προσοχή.

Μας είπαν να περιμένουμε και μετά περίπου μισή ώρα, έρχονται χαμογελαστοί και οι τρεις σαν να επρόκειτο να μας αναγγείλουν κάτι πολύ ευχάριστο για να πουν ότι εμελέτησαν κάθε περίπτωση χωριστά αλλά και αναγκασμένοι να επικυρώσουν και τις τρεις θανατικές ποινές και έτσι θα εκτελεστούν μέσα σε μια ώρα. Τότε ο Γλαύκος Κληρίδης, λέει: «Δεν μπορεί να εκτελέσουν οι πελάτες μας χωρίς να γνωρίζουν ποια διαδικασία έγινε για να σωθούν οι ζωές τους. Δικαιούνται να γνωρίζουν τη διαδικασία που έγινε μέχρι την τελευταία στιγμή. Άρα οφείλτε να μας επιτρέψετε να πάμε να τους πληροφορήσουμε». Είπαν οι Άγγλοι να πάνε μόνο δυο, ο κ. Τριανταφυλλίδης και ο κ. Κληρίδης.

Οι φυλακές είχαν τεθεί υπό στρατιωτικό έλεγχο ένεκα της επικείμενης εκτελέσεως. Από το γεφύρι του Πεδιαίου κοντά στο Νοσοκομείο, έως τις φυλακές, αν και υπήρχε κατοίκον περιορισμός, ο κόσμος ήτο μέσα στους κήπους, στα μπαλκόνια και έψαλλαν θούρια και τροπάρια μαζί με τους φυλακισμένους στις φυλακές. Ήταν μια βαθιά απέραντη μισαγωγία.

Φθάσαμε με το αυτοκίνητο του Κυβερνήτη στις φυλακές, μας άνοιξαν μετά μεγάλης δυσκολίας, συνθήματα και παρασυνθήματα από τους συνοδούς μας, γιατί οι φρουροί δεν πίστευαν ότι εδόθη οδηγία να μπούμε μέσα σε ώρα εκτελέσεως.

Μας παρέλαβε ο Άγγλος ο Διευθυντής των φυλακών ο φοβερός εκείνος Συνταγματάρχης Άιρονς και προχωρούσαμε μπροστά για να δώσει την πληροφορία ότι έπρεπε να μας αφήσουν να μπούμε στην αίθουσα της αγχόνης.

Κεντρικές Φυλακές (Λευκωσία). Τα κελιά των μελλοθανάτων και η αγχόνη.
Εκδοση Σ.Ι.Μ.Α.Ε.

Με το Γλαύκο Κληρίδη περπατούσαμε κατά μήκος ενός από τα κτίρια των φυλακών που ήταν γεμάτο φυλακισμένους αγωνιστές της ΕΟΚΑ που έψαλλαν. Μου λέει ο Γλαύκος: «Κάτι ξέρω από τέτοιες περιστάσεις, μην πηγαίνεις πολύ κοντά στον τοίχο μήπως σου συμβεί τίποτε». Πριν προλάβει να μου εξηγήσει, ακούστηκε μια φωνή, «νάτους τους δήμιους, έρχονται». Μας είχαν παρεξηγήσει για τους δήμιους, δεν εφαντάζοντο πως τέτοια ώρα θα ήμαστε εμείς, οι δικηγόροι των μελλοθανάτων, μέσα στις φυλακές και άδειασαν κουβάδες με περιτώματα τα οποία είχαν φυλάξει για τους δήμιους τα οποία εδέχτηκα εγώ, γιατί ο Γλαύκος ήταν σε κάποια απόσταση από το κτίριο.

Με αυτή την «προετοιμασία» βρεθήκαμε μέσα στο χώρο της αγχόνης. Υπήρχαν τρία κελιά, το κάθε ένα με πυκνό συρματόπλεγμα, ο κάθε ένας από τα παλληκάρια μόνος του, με την ειδική ενδυμασία της εκτελέσεως, δηλαδή, πουκάμισο χωρίς γιακκάδες, όπως κάτι καλοκαιρινές πιτζάμες. Άγγλοι στρατιώτες να στέκουν έξω στο μικρό διάδρομο μεταξύ της αγχόνης και των κελιών αυτών και ο Διευθυντής των φυλακών εκεί να παρακολουθεί.

«Ήρθαμε να σας πληροφορήσουμε τι εκάναμεν, αλλά δυστυχώς και πάλι χωρίς αποτέλεσμα», τους λέμε. «Ευχαριστούμε, κύριοι, που εκάματε τον κόπο να έρθετε», μας λέν. «Συγγνώμη που είμαστε κάπως βραχνοί γιατί τραγουδούμε από το απόγευμα. Δεν είναι από φόβο ή διότι λιγοψυχήσαμε, που σχεδόν χάσαμε τη φωνή μας». Πράγματι δεν μας επερίμεναν, δεν ήξεραν πως θα πάμε. Μπορεί να ήταν στενοχωρημένοι, να σκέφτονταν τους δικούς τους να ήταν τουλάχιστον μελαγχολικοί. Αντίθετα, ήταν σαν να επήγαιναν σε πανηγύρι. Τους λέω, ο Αρχηγός είναι υπερήφανος για σας. Στέκονται σε προσοχή, σαν να πρόκειται να παρασημοφορηθούν. Απαντούν: «Ευχαριστούμε, πέστε στον Αρχηγό μας, κάνουμε μόνο το καθήκον μας. Ερωτήσαμε αν θέλουν τίποτε για τους δικούς τους, μας είπαν: «Όχι τους είδαμε το πρωί, την αγάπη μας και πάλι». Λέει τότε ο Παναγίδης ο οποίος ήταν ο μόνος που ήταν παντρεμένος και είχε και παιδιά: «Κύριε Τριανταφυλλίδη, μετάφραζε παρακαλώ προς τον Άγγλο, το Διευθυντή των φυλακών. Πες του ότι έχω μεταλάβει των ακράντων μυστηρίων, ο Χριστός με συγχώρεσε για ό,τι τυχόν έκανα. Πες του πως τον συγχωρώ κι εγώ αυτόν γι' αυτό που θα μου κάνει σε λίγο». Επικολούθησε πανδαιμόνιο. Εδαιμονίστηκε κυριολεκτικά ο Άγγλος. Είπε, «δεν δέχομαι εγώ συγχώρεση από εγκληματίες, δεν δέχομαι, δεν επιτρέπω αυτά τα λόγια αυτή τη στιγμή, πετάξτε τους έξω». Μας έσπρωξαν οι στρατιώτες έξω από το χώρο εκείνο. Την ώρα που εβγαίναμε ακούσαμε και τους τρεις να μας λέν: «Καληνύκτα σας κύριοι, σας ευχαριστούμε που ήρθατε». Μετά από μισή περίπου ώρα όταν ακόμα εκινούμεθα από τις φυλακές προς το γεφύρι ακούσαμε να πέφτει η καταπακτή και όλα είχαν τελειώσει γι' αυτούς τους τρεις ήρωες.

Και έρχομαι στην τελευταία μου ιστορία. Όταν έγινε το ολοκαύτωμα του Αυξεντίου στο Μαχαιρά, πήγα το πρωί στο γραφείο μου, και βρήκα εκεί το γέρο Πιερή Αυξεντίου, τον πατέρα του. Αλλά βρήκα και ένα παπά από ένα γειτονικό χωριό. Ο Πιερής ήθελε να πάμε να βρούμε το Γρηγόρη ή ό,τι απέμεινε από το Γρηγόρη, για να μας τον δώσουν να τον θάψουμε εκτός των φυλακών στο κοιμητήριο της Λύσης. Ο παπάς μου είπε, «επιάσαν μου το γαμπρό μου και την κόρη μου εκτός στις επιχειρήσεις οι Εγγλέοι τζιαι βασανίζουν τους να μολοήσουν. Είναι στον Αστυνομικό Σταθμό εδώ κοντά στο Σαράϊ. Να πάεις να τους βρεις ίσως εμποδίσουμε να τους τυραννήσουν παραπάνω». Λέω στον Πιερή: «Άκουσε θκυε Πιερή, οι ζωντανοί έχουν προτεραιότητα από τους πεθαμένους. Ο Γρηγόρης, εκεί θα είναι και μετά από λίγη ώρα. Να πάω να δω ίσως προλάβω χειρότερα». Πάω στον Αστυνομικό Σταθμό, μου επιτρέπουν να δω την κόρη του παπά και το γαμπρό του, οι οποίοι μου λένουν: «Κοίταξε κ. Τριανταφυλλίδη, δεν θέλουμε δικηγόρο. Πιστεύουμε της Αγγλίας. Οι Άγγλοι μας εφέντηκαν πολύ καλά, μας έδωσαν χρήματα, θα εγκατασταθούμε στην Αγγλία, δεν θέλουμε καμία βοήθεια από σένα».

Ήσαν αυτοί που είχαν προδώσει και είχαν συντείνει στο να επισημανθεί το μέρος του κρησφυγέτου. Επιστρέφω και τα λέω του παπά: «Να χαρείς, γιέ μου, ξαναπήγαινε να τους δεις». «Όχι, αποκλείεται», του λέγω. «Ούτε να τους δω θέλω, ούτε υπάρχει λόγος». «Κάμε μου μια τελευταία χάρη γιέ μου», λέει εκείνος. «Πήγαινε πες τους ότι δεν είναι παιδιά μου». Πραγματοποιήθηκε η επιθυμία του γέρου. Και πάμε με τον Πιερή Αυξεντίου στο Νοσοκομείο το Στρατιωτικό των Άγγλων, κάπου κοντά στο Νέο Κοιμητήριο Λευκωσίας. Εκεί, ήταν ένας Άγγλος στρατιωτικός γιατρός, ευγενέστατος. Μας είπε ότι είναι μέσα στο νεκροτομείο ότι απέμεινε από το Γρηγόρη. «Είναι πολύ καμένος, δεν υπάρχει θέμα να σας τον παραδώσει η Κυβέρνηση να τον θάψετε. Είναι διαταγές από τον Κυβερνήτη να ταφεί στις Κεντρικές Φυλακές και συμβουλευώ το γέροντα να μην μπει μέσα. Το θέαμα είναι φρικτό. Θα πάθει τίποτε», είπε. Ο Πιερής όμως θέλει να μπει να δει το γιο του.

Οφείλω να σας πω ότι δειλίασα. Δεν άντεχα, φορτισμένος και από τη συγκίνηση της ημέρας εκείνης, δεν μπορούσα να μπω στο νεκροτομείο. Ο Πιερής μου λέει: «Δεν πειράζει γιέ μου, μείνε έξω να μπω εγώ». Τότε ο Άγγλος εφώνησε έναν Ελληνοκύπριο νοσοκόμο και λέει: «Να πάεις μέσα μαζί με τον κύριο, μήπως στενοχωρηθεί, να του δώσεις τις πρώτες βοήθειες». Μπήκαν μέσα, επεριμέναμεν εμείς έξω με τον Άγγλο. Εξέρχεται ένας Πιερής γελαστός από το ένα αυτί ως το άλλο. Χαμόγελο σαν γέλιο χαράς.

Κάνω μια παρένθεση. Αυτό το επεισόδιο το διηγήθηκα το 1974 στην Αθήνα, στο Γραφείο του τότε Προέδρου του Συμβουλίου Επικρατείας. κ. Γεώργιου Μαραγκόπουλου, στην παρουσία του Κωνσταντίνου Τσάτσου, πριν ακόμα να γίνει Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ήταν εκεί και έπιναν τον καφέ τους και

τους το διηγήθηκα ως δείγμα του ηρωισμού των Ελλήνων της Κύπρου. Και σχολίασε ο Τσάτσος: «Βγαλμένο από τα τρίαβαθα της ελληνικής Ιστορίας».

Λοιπόν, τι ήταν βγαλμένο από τα τρίαβαθα της ελληνικής Ιστορίας;

Ο Πιερής χαμογελαστός, φαινόταν ευτυχής, μου λέει: «Πάμε γιέ μου». Όταν τον έβαλα μέσα στο αυτοκίνητο και προχωρήσαμε προς τα κάτω άρχισε να κλαίει γοερά. Εγώ είχα νομίσει ότι άλλον έκαψαν οι Άγγλοι και ο Πιερής εκατάλαβε πως δεν ήταν ο γιος του. Του είπα: «Μα κύριε Πιερή, για όνομα του Θεού. Εγώ επίστεψα σου πως δεν ήταν ο Γρηγόρης. Ήσουν όλο χαρά και γέλιο. Τι συμβαίνει;». Απαντά: «Να μην μας βλέπουν, γιέ μου, οι σκύλοι να κλαίμε». Αυτή ήταν η απάντηση του Πιερή Αυξεντίου, βγαλμένη από τα τρίαβαθα της Ελληνικής Ιστορίας.

(«ΤΡΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ», ΠΟΛΥΤΡΑΦΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1996)

ΜΑΡΙΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ - ΑΙΓΛΗ ΚΑΜΜΙΤΣΗ

Η Μάχη της Σεβερείου*

Μαθητριούλες της Α' Γυμνασίου του Παραρτήματος Θηλέων Αγίου Ιωάννη του Παγκυπρίου Γυμνασίου, που βρισκόταν στο χώρο όπου κτίστηκε αργότερα το νέο Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο, κληθήκαμε κατά τις πρώτες περιόδους των μαθημάτων του χειμωνιατικού πρωινού της 28ης του Γενάρη του 1956 από τους μεγαλύτερους μαθητές του γειτονικού Κεντρικού Παγκυπρίου Γυμνασίου να πάρουμε μέρος σε μια πρωτοφανή μάχη με τις Δυνάμεις Κατοχής των Άγγλων αποικιοκρατών.

Η μάχη της Σεβερείου οργανώθηκε σε ένδειξη αποδοκιμασίας για τις πρόσφατες ενέργειες των Άγγλων σε βάρος των παλληκαριών της ΕΟΚΑ.

Το σχέδιο εμπλοκής σιγοψιθυριζόταν από τους πιο μεγάλους μαθητές και μαθήτριες του Σχολείου, οι οποίοι ήταν μνημένοι, αφού με μεγάλη μυστικότητα το είχαν από πριν καταστρώσει.

Εμείς οι μαθητές και μαθήτριες των μικροτέρων τάξεων είχαμε βρεθεί προ απροόπτου. Αντιληφθήκαμε τη σοβαρότητα του σχεδίου εκ των υστέρων από την όλη συμπεριφορά των μεγάλων και από τη μυστικότητα με την οποία επικοινωνούσαν μεταξύ τους εκείνο το πρωινό. Διαισθανθήκαμε ότι κάτι σοβαρό εγκυμονούσε η μέρα εκείνη, αλλά δεν μπορούσαμε να το καταλάβουμε.

* Η Μάχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου

Κάτι τέτοιες στιγμές εξάρσεων τις επιδιώκαμε, αφού άλλωστε το νόημα της ζωής μας καταμετρείτο από τις κορυφώσεις πατριωτικών εκφράσεων παρά από την αποτελματωμένη ρουτίνα.

Θυμόμαστε πως, ενώ κανονικά διεξαγόταν το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, είδαμε στίφη συμμαθητών μας να κτυπούν τα τζάμια των μεγάλων παραθύρων της τάξης μας με τους ιστούς των ελληνικών σημαιών και συνάμα να σκαρφαλώνουν στα περβάζια των παραθύρων και να μας καλούν να βγούμε έξω από την τάξη.

Σαν ελατήρια ορμήσαμε έξω και, αφού βρεθήκαμε στην αυλή, πληροφορηθήκαμε το είδος της μάχης που οι ίδιοι επινόησαν να γίνει στην περιοχή της Σεβερείου Βιβλιοθήκης, της οποίας το κτίσιμο ακόμη τότε συμπληρωνόταν και γι' αυτό πλαισιωνόταν από ξύλινες σκαλωσιές με υλικά οικοδομής σκορπισμένα στη στέγη και στην είσοδο.

Στο κατώφλι στιγμών σαν κι αυτές τον κίνδυνο δεν τον υπολογίζαμε, μα ούτε και αναμετρούσαμε την «τρέλα» στην οποία μας συμπαράσυραν οι συμμαθητές μας. Κληθήκαμε λοιπόν σε επιστράτευση να βοηθήσουμε σαν εφεδρικό σώμα στη μάχη που θα έκαμναν οι ίδιοι με πέτρες και με ξύλα και με ό,τι άλλο οικοδομικό υλικό διέθετε ο χώρος της Σεβερείου. Τότε πληροφορηθήκαμε ποιος ήταν ο δικός μας ρόλος στη μάχη. Έπρεπε να απασχολήσουμε τους Άγγλους με συνθήματα και αψιμαχίες, ώστε να διαρκέσει το κύριο μέρος της μάχης όσο το δυνατό περισσότερο χρόνο. Δηλαδή να εμποδιστούν οι Άγγλοι ν' ανέβουν στην οροφή της Βιβλιοθήκης, όπου ήταν το κύριο σώμα των μαχητών - μαθητών, ώστε να αναχαιπιστεί η σύλληψή τους. Επίσης έπρεπε να κουβαλήσουμε κουβάδες γεμάτους νερό, για να σβήνουμε και να αχρηστεύουμε τις δακρυγόνες βόμβες με τις οποίες οι Άγγλοι θα προσπαθούσαν να μας διαλύσουν. Αρπάξαμε τότε χωρίς πολλή σκέψη όσους κουβάδες χρησιμοποιούσαν οι καθαρίστριες του Σχολείου και τους μεταφέραμε στην πλατεία που εκτείνεται από την είσοδο του Παγκυπρίου Γυμνασίου ως την είσοδο της Σεβερείου και πήραμε θέσεις μάχης. Με τα πρωτόγονα τούτα όπλα, εμείς κάτω στο έδαφος και οι μεγάλοι μαθητές στη στέγη της Βιβλιοθήκης εξοπλισμένοι με πέτρες, ξύλα και άλλα είδη οικοδομικού υλικού, ήμασταν έτοιμοι.

Τότε κάποιος ξεκίνησε ένα τραγούδι, άλλος έναν ύμνο και ένας τρίτος συνθήματα. Στο μεταξύ έπρεπε με κάποια πρόφαση να κληθούν εκεί οι Δυνάμεις Κατοχής και να εμπλακούν στην προετοιμασμένη ενέδρα - μάχη. Λοιπόν, αν θέλεις ν' αποκτήσεις λευτεριά, πρέπει να μοχθήσεις γι' αυτή. Ένας συμμαθητής μας από παρακείμενο τηλεφωνικό θάλαμο καλεί με ανώνυμο τηλεφώνημα τις Δυνάμεις Κατοχής. «Ελάτε αμέσως προς την περιοχή της Αρχιεπισκοπής, γιατί εδώ γίνονται μεγάλες διαδηλώσεις και ταραχές από μαθητές».

Στην αναμονή των Δυνάμεων Κατοχής οι καρδιές μας κόντευαν να σπάσουν από έξαρση και ενθουσιασμό. Οι Άγγλοι έφτασαν γρήγορα με τζιπς, εξοπλισμένοι με δακρυγόνες και γκλοπς. Τα πρώτα στρατιωτικά αυτοκίνητα δέκτηκαν σαν βροχή και

από πάνω και από κοντά και από κοντύτερα τις πρώτες βολές από πέτρες και ξύλα. Από τη στέγη της Σεβερείου έβρεχε πωρόπετρες και η ατμόσφαιρα γιόμισε φωνές και γδούπους από πετροβολίες στα κράνη των στρατιωτών και από συνθήματα:

«Έξω οι Άγγλοι από την Κύπρο», «Η Κύπρος είναι Ελληνική».

Οι Άγγλοι σαν δαιμονισμένοι έτρεχαν με τα γκλοπς και το πεδίο της συμπλοκής απόπνεε καπνιές από δακρυγόνες. Η μάχη συνεχίστηκε για αρκετές ώρες και οι κουβάδες με τα νερά ριχνόντουσαν με δύναμη πάνω στις βόμβες. Τι εμπαιγμός και τι προσβολή για τις Δυνάμεις Κατοχής!

Τα μάτια έκαιαν, τα βλέφαρα έτσουζαν και μέσα στη σκοτεινιά του καπνού, μέσα από τις καταδιώξεις, τους ξυλοδαρμούς, τις συλλήψεις αρκετών από μας, σκορπιστήκαμε οι υπόλοιποι στα παρακείμενα σοκάκια της Χρυσολιωτίσσης και του Τακτακά ψάχνοντας να βρούμε τον προανατολισμό μας μετά από το ξύλο και τη ζάλη της καπνιάς. Αποτέλεσμα της μάχης ήταν το κλείσιμο του Παγκυπρίου Γυμνασίου από τις Δυνάμεις Κατοχής και στη συνέχεια η λειτουργία του «Κρυφού Σχολείου», που κράτησε ως το τέλος της σχολικής χρονιάς, δηλαδή η παράδοση μαθημάτων από τους καθηγητές μας στα σπίτια τους ή σε παρακείμενες προς το Σχολείο εκκλησίες.

Η μάχη, μια ακόμα συμπυκνωμένη πράξη που αναβάθμισε την εθνική μας περηφάνεια, τέλειωσε δίνοντάς μας το ευεργέτημα να αναδειχθούμε μικροί δρομείς της πορείας του τόπου μας.

Τα βάλαμε με τους Άγγλους, τους στήσαμε παγίδα, αναμετρηθήκαμε μαζί τους και διαλυθήκαμε ωριμότεροι και μεστότεροι. Οι ιστορικές μνήμες, που μαζί τους κοιμόμασταν και μαζί τους ξημερωνόμασταν, ξύπνησαν από το παρελθόν και έπλεκαν το παρόν γύρω από τον ίδιο κυτταρικό πυρήνα, τη γλυκιά λαχτάρα της λευτεριάς.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ 1983-1993, ΕΤΟΣ ΜΒ' ΑΡ. 73, ΛΕΥΚΩΣΙΑ)

ΜΕΡΟΣ Β'

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ
ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Λεπτομέρεια από το Μνημείο της Ελευθερίας
φώτο: Ανδρέας Λ. Ανδρέου

ΚΛΑΙΡΗ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Γεννήθηκε στη Νήσου το 1932. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρέτησε ως καθηγήτρια της Φιλολογίας και ως διευθύντρια σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Ασχολείται με την ποίηση, τη φιλολογική μελέτη, το δοκίμιο και την αρθρογραφία. Διετέλεσε βουλευτής και Υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις για την προσφορά της στα Ελληνικά Γράμματα και την Παιδεία. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Προσκλητήριο

Μάνα, γυναίκα, αδελφή
Κυριώτισσα έσύ
πούσπησες μέσα σου βωμούς
πανώριους.

Όρθώθηκαν βράχος σκληρός,
γρανίτης,
στού τύραννου τή βία
καί φύλαξες στόν κόρφο σου
βαθειά,
τά ιερά του αγώνα όπλα.
Διάβαινες τοῦ Θανάτου
τό στρατί,
μέ τό χαμόγελο στά χείλη.

Στάσου.
Στάσου, άφουγκράσου τό τραγούδι
τῶν νιῶν που πέσανε
γιά τήν Έλλάδα.

Μέσ' στήν καρδιά σου κράτα
τόν Παιάνα,
κάμε τον χάνι, προσευχή, έλπίδα
στά βλαστάρια σου,
καί φυλαχτό κρέμαστον
στό λαιμό τους,
γιά τ' "Άγιο το ξεκίνημα
νάσαι έτοιμοι
κι έσύ νάσαι Όδηγήτρα
έμπρός τους.

Στή Λουκία Παπαγεωργίου

Κροτάλισαν τὰ ὄπλα τοῦ ἐχθροῦ
μέσ' στοῦ καλοκαιριοῦ τὴν πύρην.
Ἡ Λευτεριά
ξεπρόβαλε νὰ μελετήσῃ τὴ σπορά.

Κόκκινο χῶμα στ' Αὐγόρου
σμίχτηκε
μὲ τῆς Μάνας τὸ αἷμα.
Ἔξι παιδιά,
καβάλησαν τὸ φλάμπουρο τῆς Λευτεριάς,
κι' ἀνέβηκαν τὴ Μάνα νὰ φιλήσουν.
Τρεῖς στρατιῶτες τοῦ Βορρά
— μέσ' στὴν ὀδυνηρὴ σιωπῇ —
γιὰ τὰ ὀρφανὰ δακρύσαν.

Πορευθήκαμε μέσα στὰ ἔθνη
γυμνοί, σκυφτοί,
χωρὶς νερὸ, φαγὶ, κρασί.
Τὰ χέρια μας ἀπὸ τὶς ἀλυσίδες τῆς σκλαβιάς
σκισητῆκαν.

Τρεῖς Ἀγγλοὶ στρατιῶτες φρουροῦν
στὰ καλντερίμια τ' Αὐγόρου
μὲ τὴ σκανδάλη στὸ χέρι,
ἔτοιμοι γιὰ τὸ «Θάνατο».
Τὰ μάτια τους γέμισαν «Φῶς».

Τὰ στάχυα στ' Αὐγόρου μεγάλωσαν.
Πῆγε καλὰ ἡ σοδειὰ καὶ φέτος
γιὰ τὴ Λευτεριά.

Στὸ λιοντάρι τῆς Βάβλας

Ματωμένος, νεκρὸς ὁ ἡμίθεος·
κι οἱ ἐχθροὶ τὸ κουφάρι του σέρνουν
στὰ σκληρὰ σκαλοπάτια τῆς Βάβλας.
Ἀντηκοῦν τὰ βουνὰ γύρω-γύρω
στεναγμοὺς, βογγητὰ καὶ κατάρες
γιὰ τὰ σίφη, ποὺ δὲν ἐσεβάστηκαν
τὸν νεκρὸ, τὸν μεγάλο Νεκρὸ μας.

Τῆς κοπέλας παρέκει ξεσκίζεται
ἡ καρδιά, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς της,
τὸ λιοντάρι σὰν βλέπει νὰ σέρνεται
ἀπ' ἀνέρα χέρια Κελτῶν.

Καὶ ποτίζει βαθεῖα μὲ τὸ αἷμα του
τῆς στερνῆς κατοικίας του τὴ γῆ,
ὀλοπόρφυρο αἷμα ποὺ χύνεται
ἀπ' τῆς καρδιάς του βαθεῖα τὴν πληγῇ.

Ἀγιασμένα τῆς Βάβλας τὰ χώματα
καὶ τ' ἀνώγι ἀγιασμένο κι αὐτὸ,
κι ἡ κοπέλα ἀγιασμένη ποὺ ἔτρεφε
ἓνα τόσο μεγάλο νεκρὸ.

Ἄς τὸν βρίζουν τοῦ Βορρά οἱ βαρβάροι,
ἄς νομίζουν πὼς σέρνουν κουφάρι.
Τὴν ψυχὴ τῆς ματόβρεχτης Κύπρου
ἀνελέπτα τώρα χτυποῦν.

Τ' ἄσπρα γύρω βουνὰ ἀναιριχιάζουν,
τὰ πουλιὰ ἐσωπάσαν κι αὐτὰ.
Τῶν ἀνθρώπων τὰ μάτια θολῶσαν
καὶ τὰ δάκρυα πέφτουν καφτὰ.
Ὁ μεγάλος νεκρὸς μας περνάει,
ὁ Παρίδης, στερνὴ πιά φορὰ.

(“ΠΟΙΗΜΑΤΑ”, ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ 1967)

Μνήμες του Αγώνα

Κανείς δεν μίλησε, κανείς δεν λύγισε

Το μάθημα γινόταν φαινομενικά ήρεμα. Κοίταζε τα πρόσωπα των μαθητών της. Αμούστακα αγόρια, τα περισσότερα ξανθά, κορίτσια με πλεξούδες και καθαρά μέτωπα.

Σταμάτησε το βλέμμα της στο λεπτοκαμωμένο αγόρι. Ξανθό, ανοιχτόχρωμα μάτια, επιδερμίδα λεία ακόμα, μόλις αχνοφαινόταν το ξανθό χνούδι της εφηβείας.

Τον είχε δει πριν λίγες μέρες στην αυλή να πηδά μονόζυγα. Πόσο ευκίνητος ήταν! Σαν αίλουρος.

Την κοίταξε κατάματα σαν να της έλεγε: «Θα τα καταφέρω».

Βιαστικά τράβηξε τη ματιά της αλλού. Θα καταλάβαινε την αγωνία της. Δεν ήθελε να προδοθεί. Έπρεπε να πάει με θάρρος και χωρίς συγκίνηση ή ταραχή.

Η αποστολή του ήταν πολύ δύσκολη, επικίνδυνη. Κρατούσε στα χέρια του την επιτυχία της επιχείρησης. Μιας επιχείρησης που μήνες μελετούσε ο τομεάρχης. Η σωστή έκβασή της θα ήταν ένα τρομερό πλήγμα για τον εχθρό και αναπτέρωση του ηθικού των ομάδων κρούσεως της περιοχής.

Ποιος ξέρει αν θα τον ξανάβλεπαν. Ένα μικρό λάθος, ελάχιστο, μπορεί να του στοίχιζε τη ζωή.

Βέβαια ήταν όλα προγραμματισμένα στην εντέλεια. Ο χρόνος, — προπαντός αυτός — οι βόμβες, οι φρουροί, οι υπεύθυνοι κάλυψης.

Τα σπίτια απέναντι από τον Αστυνομικό Σταθμό είχαν σχεδόν αδειάσει από μέρες. Κάποιοι μόνο μπαινόβγαιναν που και που, για να μη δώσουν υποψίες.

Το μάθημα συνεχιζόταν με πολλή προσπάθεια. Δεν έπρεπε να υποψιασθεί κανείς. Ακόμα και τα παιδιά που σίγουρα ήξεραν το ρόλο της.

Η φωνή της σχεδόν τρεμουλιαστή συνέχιζε:

«Αν πατέρα μου, είχα το χάρισμα της φωνής του Ορφέα, να πείθω με τα τραγούδια μου, ώστε να μ' ακουλουθούν οι βράχοι και να συγκινώ με τα λόγια μου όσους ήθελα, θα τραγουδούσα τώρα.

Όμως αυτό που τώρα προσφέρω είναι τα δάκρυά μου. Σαν ικετήριο κλάδο, κρεμώ από σε το σώμα μου, που αυτή (η μάνα μου) με σε εγέννησε. Μη με σκοτώσεις πρόωρα». (Ιφιγ. εν Αυλίδι).

Προτού τελειώσει η μετάφραση του κειμένου, σήκωσε δειλά το χέρι του.

— Μπορώ να περάσω έξω, κυρία;

Ξαφνιάστηκε, ενώ όλη την ώρα αυτό σκεφτόταν: «Κάποια στιγμή θα ζητούσε να φύγει». Γύρισε προς το θρανίο του και έγνεψε με το κεφάλι «ναι». Δεν μπορούσε να μιλήσει. Η φωνή είχε σταματήσει ακριβώς πάνω στα χείλη της.

Οι συμμαθητές και συμμαθήτριές του γύρισαν και τον κοίταξαν βουβοί, με φόβο και θαυμασμό ταυτόχρονα.

Ξαφνικά το μικρό αγόρι φάνταξε ήρωας. Ήξεραν σχεδόν όλοι το μεγάλο μυστικό. Ένα κορίτσι έσκυψε κάτω το πρόσωπο και σκούπισε βιαστικά ένα δάκρυ.

Κάποια χείλη τρεμόπαιζαν.

Ο Μ..... σηκώθηκε ήρεμα, άφησε τη σάκκα με τα βιβλία του στο θρανίο, ανοιχτό το βιβλίο «Ιφιγένεια η εν Αυλίδι», πέρασε μπροστά από την έδρα, μισοχάραξε ένα χαμόγελο στα χείλη του — την κοίταξε στα μάτια σαν να την αποχαιρετούσε και βγήκε βιαστικά, κλείνοντας πίσω του την πόρτα.

Για μερικά δευτερόλεπτα έπεσε σιγή. Άκουγες μόνο τις ανάσες των παιδιών, γρήγορες.

— «Γλυκό είναι να βλέπει κανείς το φως. Εκείνα πούναι κάτω από τη γη, μη μ' αναγκάσεις να τα δω».

Τώρα θάχει κατέβει τον κατήφορο από το σχολείο.

— «Πρώτη σ' εφώναξα 'πατέρα' και συ 'κόρη μου'. Πρώτη εκάθησα στα γόνατά σου και σουδωκα χάρδια γλυκά».

Πρέπει να έφτασε στο χωριό...

Το κουδούνι χτυπά, σωτήριο για όλους, μαθητές και δασκάλα. Τουλάχιστον τώρα μπορεί να κλάψει, μπορεί ν' ανασάνει.

Βιαστικά όλοι βγαίνουν από την τάξη. Έχουν το ίδιο συναίσθημα.

Ο καθαρός αέρας θα τους δώσει λίγο κουράγιο. Θ' αγναντέψουν από το ύψωμα του σχολείου το δρόμο που οδηγεί στο χωριό. Με τα μάτια της φαντασίας θ' ακολουθήσουν την πορεία του. Διερωτώνται πώς θα τα καταφέρει! Όλοι ξέρουν. Μα κανείς δεν ξέρει τις λεπτομέρειες. Αυτές θα τις μάθουν πολύ αργότερα, όταν όλα θάχουν τελειώσει.

Η μέρα εκείνη ήταν για το χωριό η πιο σημαντική μέρα του Αγώνα.

Ο Μ....., το ευκίνητο ξανθό παιδί, έδωσε γύρω στη μέση του δύο βόμβες - σωλήνα και με την κοιλιά σύρθηκε κάτω από τον σκεπασμένο οχετό, ως την είσοδο του Αστυνομικού Σταθμού, κάτω από τα πόδια του Άγγλου φρουρού.

Στα μισά του δρόμου διαπίστωσε κάποια βλάβη στο σύστημα πυροδότησης.

Γύρισε πίσω με κίνδυνο της ζωής του, η παραμικρή εσφαλμένη κίνηση μπορούσε να προκαλέσει έκρηξη, ο παραμικρός θόρυβος μπορούσε να προδώσει την παρουσία του. Γύρισε για να διορθώσει τη βλάβη και για δεύτερη φορά έκαμε την επικίνδυνη πορεία. Σερόνταν σαν σκουληκάκι μ' εκείνο το εφιαλτικό φορτίο δεμένο στο λεπτό του κορμί. Άραγε φοβόταν; Άραγε δέλιασε; Ποιος ξέρει!

Έβαλε τις βόμβες ακριβώς στην είσοδο, εκεί που θα περνούσε το τζιπ με τους Άγγλους στρατιώτες για την αλλαγή της φρουράς, κανόνισε το χρόνο πυροδότησης και ξαναγύρισε με τον ίδιο τρόπο πίσω. Έβαλε το σταυρό του σαν βγήκε 500 μέτρα παραπέρα από το σημείο κρούσεως, στον καθαρό αέρα. Πόσο όμορφα ένοιωθε!

Λίγα λεπτά προτού χτυπήσει το κουδούνι για να σχολάσουν, άνοιξε την πόρτα της τάξης και κάθησε ήσυχα στο θρανίο του. Σαν να μη συνέβαινε τίποτε. Όλα είχαν γίνει στην εντέλεια. Τα αποτελέσματα θα τα μάθαιναν το απόγευμα, όταν θα γινόταν η αλλαγή της φρουράς. Τον κοίταξαν όλοι με ανακούφιση και χαρά. Μα κανένας δεν τόλμησε να ρωτήσει ό,τιδήποτε. Προσποιούνταν ότι δεν ήξεραν. Τα μάτια του σπίθιζαν. Κοίταξε τη δασκάλα του μ' ευγνωμοσύνη. Το μικρό του ανάστημα έγινε, λες, απότομα τεράστιο. Εκείνη έγραψε στο βιβλίο παρουσιών: «Όλοι παρόντες σήμερα».

Στις τρεις το απόγευμα μια δυνατή έκρηξη συγκλόνισε όλο το χωριό.

Η ένταση ήταν από τις πιο μεγάλες. Σε λίγα λεπτά έγινε «κέρφιο» και μεγάλες δυνάμεις στρατού και αστυνομίας περικύκλωσαν το χωριό και άρχισαν εκτεταμένες έρευνες. Χτένιζαν την περιοχή για να βρουν τους δράστες. Μάζεψαν τους άντρες όλους στο γυμναστήριο του σχολείου, που το έκλεισαν με διπλές σειρές συρματόπλεγμα. Χτυπούσαν χωρίς διάκριση, με γκλοπς, γέρους και νέους, έβριζαν και χυδαιολογούσαν. Τον γέρο Παλλαρή, κατάκοιτο και μονήρη, τον σήκωσαν από το κρεβάτι του με την ψυχή στο στόμα και τον έσερναν στο δρόμο, να τον πάρουν στο γυμναστήριο. Ερευνούσαν όλα τα σπίτια του χωριού, με επικουρικούς και ανιχνευτικούς σκύλους.

Η νύχτα ήταν εφιαλτική για όλο το χωριό, μα ιδιαίτερα για τις ομάδες, και έπρεπε να μεταφέρουν όλον τον οπλισμό στις σπηλιές της θάλασσας. Ήταν τόσο λίγος και πολύτιμος. Δεν έπρεπε να χαθεί ούτε ένα όπλο.

Στους δρόμους κυκλοφορούσαν μονάχα οι στρατιώτες και τα στρατιωτικά αυτοκίνητα με αναμμένα τα μεγάλα τους φώτα, τρέχοντας με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Φωνές, γαυγίσματα σκύλων, χτυπήματα στις πόρτες, βαριά πατήματα.

Όλοι ξαγρυπνούσαν πίσω από τα κλειστά παντζούρια και τις διπλομανταλωμένες πόρτες. Φοβόντουσαν και ν' ανασάνουν. Ποιανού άραγε θάταν η σειρά να τον πάρουν για ανάκριση, για βασανιστήρια; Κι αν κάποιος μαρτυρούσε; Αν λύγιζε από τα βασανιστήρια και τον ξυλοδαρμό;

Όλο το χωριό ήξερε, μικροί και μεγάλοι.

Θεέ μου, βοήθα να μη γίνει τούτο το κακό.

Οκτώ μέρες «κατ' οίκον περιορισμός», οκτώ μέρες αδιάκοπες έρευνες.

Ανάσκαψαν και κοτέτσια ακόμα, ερεύννησαν αποθήκες, στάβλους, όλα τα πηγάδια, μπήκαν και στο κοιμητήριο, δεν άφηκαν σπίτι άθικτο, ταβάνια, αυλές, αχυρώνες. Πολύωρες ανακρίσεις, ξυλοδαρμοί, φοβέρες, δελεασμοί, εφιαλτικές νύχτες, δραματικές μέρες.

Σκιές οι άνθρωποι μέσα στα σπίτια. Να μη δώσει κανένας υποψία.

Κανείς δεν μίλησε, κανείς δεν λύγισε. Η επιχείρηση είχε πετύχει στην εντέλεια.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΤΑ ΛΕΥΚΑΡΑ», Αρ. 20, 1987)

Γεννήθηκε στη Μόρφου το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1965. Εργάστηκε ως δάσκαλος και παράλληλα δημοσιογραφούσε. Το 1930 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και διορίστηκε συντάκτης στις εφημερίδες «Πρωία» και «Εστία». Ασχολήθηκε με την πεζογραφία και το θέατρο. Διετέλεσε Υφυπουργός Παιδείας της Ελλάδος.

Κάστρα της Λευτεριάς (Χρονικό της Επαναστατημένης Κύπρου) (αποσπάσματα)

Ο χρονογράφος της επαναστατημένης Κύπρου θα μας ιστορήσει κάποτε πώς άναψε η φωτιά σ' ένα φιλόνομο, ειρηνικό και γαληνεμένο νησί, που δεν ήξερε καλά - καλά τι σημαίνει πόλεμος, πώς η ΕΟΚΑ άπλωσε την πυρκαϊά σε πολιτείες και χωριά, κάμπους και βουνά, θα μας ιστορήσει τους πυρφόρους της λευτεριάς, τον Μακάριο και τον Διγενή, τον Αυξεντίου, για όλα τα παλληκάρια που πέσανε στη μάχη, είτε ανέβηκαν στην αγχόνη για το ξεσκάβωμα της Πατρίδας. Θα μας δώσει το χρονικό ενός λαού, που πολεμώντας χρόνια, μονόπνοα, αδελφωμένα, χωρίς όπλα, μπόρεσε να λυγίσει την αγγλική Αυτοκρατορία και ν' ανοίξει, μέσα στην ιστορία, την προσδιορισμένη πορεία του. Θα μας μιλήσει για τους ιερωμένους, που στάθηκαν οι σταυραετοί του αγώνα, προ παντός όμως θα μας ιστορήσει πολλά για το σχολείο, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο, όπου ρίζωσε το κάστρο της η λευτεριά του νησιού.

Κι έτσι σε κάμπους και σε βουνά ο ξένος νόμος ήτανε καλά ριζωμένος, ο λαός φώναζε κι έσκυβε, δεν μπορούσε να κάνει κι αλλοιώς. Από μακριά δεν ήτανε να φτάσει βοήθεια, την έκοβε η θάλασσα. Πού να ριζώσει κάστρο μέσα στο Νησί, πού να σταθούνε τα παλληκάρια, πώς ν' αρχινήσουνε τον πόλεμο;

Δεν είναι να γλυτώσει ποτέ η Κύπρος από τη σκλαβιά. Από αιώνες αυτή φαίνεται να είναι η μοίρα του τόπου. Να ρέψει κάτω από τους ξένους αφέντες...

Υπήρχε, ωστόσο, κάτι που δεν στάθηκε μοιραίο να το υποτάξουνε οι ξένοι, ένα ταπεινό χτίριο που καλά καλά δεν ξεχωρίζει από τα χαμόσπιτα των χωριών, το Δημοτικό Σχολείο. Εκεί δούλευε ο Δάσκαλος· μάθαινε στα παιδιά τη γλώσσα τους, δίδασκε την Ιστορία, λίγα ποιήματα κι εμβατήρια: «Η Κύπρος μας που διάβαινε τούς αιώνες σκλάβια...» Και τον Εθνικόν ύμνο να κλείνει σχεδόν κάθε μάθημα.

Τι μπορούσε να φοβηθεί η Αγγλία από το Δάσκαλο και το μαθητούδι του Δημοτικού; Φαίνεται όμως οι ξένοι κυρίαρχοι να ξέρουν πολλά και να βλέπουν πολλά. Η Ελληνική Ιστορία από τον Όμηρο ως τον Καραϊσκάκη, αυτά τα πατριωτικά θούρια, αυτό το αιώνιο δίδαγμα του Σολωμού πως η Ελευθερία βγαίνει από τα κόκκαλα των Ελλήνων έπρεπε να πάρουνε τέλος. Να μην ακούονται. Μοναδικό μέσο, φυσικά, ήτανε να περάσουνε στα χέρια τους τη Δημοτική παιδεία, κερδίζοντας τους δασκάλους με το μέρος τους, δίνοντάς τους ψηλούς μισθούς. Έτσι θα έμπαινε στα δημοτικά σχολεία άλλο αναλυτικό πρόγραμμα, οι μαθητές της Κύπρου θα διδάσκονταν ξεχωριστά από τα παιδιά της Ελλάδας, θ' αποχτούσανε ξεχωριστή συνείδηση, Κυπριακή συνείδηση με δικά της τραγούδια και δικούς της σκοπούς. Και στο τέλος κάθε γιορτής τα παιδιά να ψάλλουνε σε μια μιξοβάρβαρη γλώσσα, παρακαλώντας τον Θεό να σκέπει τότε το Βασιλιά και τότε τη Βασίλισσα της Αγγλίας. Όταν πλάσεις το παιδί, σιγά - σιγά θαρθεί κι η σειρά που θα μερέψεις την εκρηκτική φύση του έφηβου και θα τον οδηγήσεις ολόγεια στο φιλόνομο πολίτη, τον υπήκοο της Αυτής Μεγαλειότητος. Με άλλα λόγια έπρεπε να μπει μπρος το περίφημο πρόγραμμα του αφελληνισμού της Κύπρου. Κείνο που δεν πέτυχαν τριάντα αιώνες, αποφασίσανε οι Εγγλέζοι, δουλεύοντας μεθοδικά, να το καταπιαστούνε.

Αφού η τοπική διοίκηση, κάτω από την άγρυπνη παρακολουθήση του υπουργείου των Αποικιών, ολοκλήρωσε την καθυπόταξη της Δημοτικής παιδείας, σκέφτηκε πως καιρός ήτανε να προσπελάσει το φρουριακό συγκρότημα της Μέσης παιδείας, να εισδύσει στα Γυμνάσια και να εξουθενώσει μέσα στις σεβάσμιες αίθουσες, τελειωτικά, το φανατισμένο, τον ανυπόταχτο αντίπαλο. Έπρεπε να καταχτηθούν τα μεγάλα χτίρια που θυμίζουνε στο Λαό, με τις αρχαϊκές τους κολώνες και τον ρυθμό τους, τους Παρθενώνες και τα Προπύλαια. Αφού δεν γίνεται να τα γκρεμίσουνε, να εκμηδενίσουνε τουλάχιστο το πνεύμα, που τα ορθώνει, ακούρσευτα κάστρα.

Τότες οι Κυπριώτες, μ' επί κεφαλής την εκκλησία, έχοντας υπ' όψη το προηγούμενο της Δημοτικής και βλέποντας κιόλας τον εχθρό μέσα στα τείχη, πήρανε τη μεγάλη απόφαση. Απορρίψανε την ξένη επιχορήγηση και δήλωσαν πως θα διατηρήσουν όλα τα σχολεία της Μέσης παιδείας με τα δίδαχτρα των μαθητών, μ' εράνους και συνδρομές. Οι γονείς κλήθηκαν να προστατέψουνε το ήθος των παιδιών τους. Οι πλούσιοι πρόσφεραν μεγάλα ποσά, κάποτε τον μισθό ενός καθηγητή, ενώ οι φτωχοί όσα είχαν, λίγα, συχνά τα παιδιά τους φοιτούσανε δωρεάν. Πά να κρατηθούν όμως τα Γυμνάσια έπρεπε οι καθηγητές να περιορίσουνε τις αποδοχές τους. Έγινε κι' αυτό, που στέκει στη συνείδηση του λαού σαν μια από τις πιο λαμπρές σελίδες της Κυπριακής αντίστασης. Ενώ οι μισθοί των δασκάλων ανέβαιναν σε μονοδικά ύψη, κάπου 60-80 λίρες το μήνα, οι μισθοί των καθηγητών περιορίζονταν, έφταναν και ξεπερνούσανε τα επίπεδα της πείνας. Στην Κύπρο σήμερα

είναι πολύ μεγάλη τιμή να είσαι καθηγητής. Δε λογαριάζεσαι μονάχα πνευματικός ηγέτης, παρά πολεμιστής.

Απ' εδώ κι' ύστερα αρχίζει μια πολύ μεγάλη ιστορία. Θα μας την πούνε κάποτε τα αγόρια και τα κορίτσια, τα ίδια που ανεμίζοντας τις σημαίες και περιφρονώντας τη νουθεσία του δασκάλου και την απαγορευτική εντολή του δυνάστη, ξεχύθηκαν στις πρώτες διαδηλώσεις. Ξοπίσω φάνηκαν τα μαθητούδια του δημοτικού. Τόσα χρόνια αποκλεισμός αποδείχτηκε μάταιος: ούτε ο δάσκαλος εξαγοράστηκε, ούτε τα παιδάκια στάθηκαν να κοιτάζουνε από μακριά: πήγαν από δίπλα στ' αδέρφια τους, ανάκατα σε πολιτείες και χωριά, από παντού ξεχύνονταν μαθητικές διαδηλώσεις. Κουρέλιαζαν το κύρος του νόμου, όπως κινητά αποσπάσματα θανάτωναν τη βλοσυρή αξιοπρέπεια της αγγλικής διοίκησης, εκείνους τους δήθεν αδιάφορους και φλεγματικούς Εγγλέζους τους λύγιζαν την αντοχή - στο τέλος τους ξεφρένιαζαν. Τότες έπεσαν οι δακρυγόνες μπόμπες. Τα κορίτσια και τ' αγόρια στις αρχές ξαφνιάστηκαν, ύστερα όμως έμαθαν ν' αρπάζουνε τις μπόμπες και να σημαδεύουνε τους στρατιώτες. Και μην έχοντας μπόμπες άρχισαν να ρίχνουν πέτρες, τους «ρότσους» όπως τις λένε στην Κύπρο. Βροχή οι πέτρες, πώς να φυλαχτούνε οι άντρες του Χάρντιγκ; Τους ξανάφερε τότε στους χρόνους της προϊστορίας. Κωμικοί, γελοίοι φάνηκαν μέσα στα στενοσόκακα, φορεμένοι ασπίδες και κράνη. Κι έτσι όταν αρχινούσε ο πετροπόλεμος, άκουγες να κουδουνίζουνε τα σιδερικά, να γίνεται πανηγύρι, να χοροπηδάνε σαν τελώνια τα παιδιά, να γανγίζουμε τα σκυλιά, κι οι Κυπριώτες να πέφτουνε χάμου και να βαστάνε την κοιλιά τους από τα γέλια. Κι οι στρατιώτες - τι να κάνουν; - να ντρέπονται, να πεθυμούνε ν' ανοίξει η γης και να τους καταπιεί, έτσι μπαίγνια που τους κατάντησε ο στρατάρχης τους.

Παράλληλα, άρχισε η πρώτη αποφασιστική αναμέτρηση, με τη μάχη της σημαίας. Τα παιδιά σκαρφάλωναν, ύψωναν τις σημαίες στα σχολεία, στις εκκλησίες, ψηλά στα καμπαναριά, στα κυπαρίσια, στα πλατάνια. Ο Χάρντιγκ πρόσταξε να κατεβάσουνε τα προκλητικά σύμβολα της αντίστασης. Η απάντηση ήτανε άμεση. Δεν έμεινε άσπρο και γαλάζιο πανί, που να μη γίνει σημαία και να μη ανεμίζει στα κατάκορφα του νησιού. Οι στρατιώτες ζώσανε τα χωριά, μαζώνανε τους κατοίκους και τους υποχρεώνανε να κατεβάσουνε τη σημαία. Γίνεται όμως ποτέ να πέσει η σημαία με τα χέρια ενός Κυπριώτη; Ποιο παιδί θα ρίξει κατάχαμα την ψυχή του, να την πατήσει ο ξένος; Κι έτσι οι στρατιώτες άρχισαν να σκαρφαλώνουν στα καμπαναριά και στα πλατάνια, να νικήσουνε τη σημαία. Προτού την ξεσκίσουνε, φρενιασμένοι από την οργή τους, ξάφνου, μπροστά τους είχε υψωθεί άλλη, πιο πέρα άλλη. Ξανά στην κορφή του δέντρου, συχνά τα κλαδιά σπάνε, οι Εγγλέζοι πέφτουνε χάμου, σπάνε τα παιδιά τους, φωνάζουνε πως αυτή δεν είναι δουλειά για στρατιώτες, παρά για τους ανθρώπους του τσίρκου.

Η ελληνική σημαία νίκησε, πλημμύρισε το νησί.

Στο μεταξύ οι αγρότες, οι εργάτες, οι διανοούμενοι δέχτηκαν τον πόλεμο. Η ψυχή

του τόπου άναβε. Απ' άκρη σ' άκρη βροντάει το σύνθημα: ΕΟΚΑ, Διγενής. Κι η απόκριση έρχεται από παντού. Θαρρείς το κορμί του Ολύμπου ν' ανακλαδίστηκε, στ' ανάπлага του ακούστηκε τραγούδι αντάρτικο. Κάτω στα χωριά του κάμπου, στα χαμόσπιτα και στα μέγαρά της πολιτείας, άρχισε να βαράει το ντουφέκι και μέσα στην καπνισμένη φωτιά της μπόμπας καψαλίζονταν η ξένη κυριαρχία.

Τα παιδόπουλα σκόρπιζαν τις προκηρύξεις φέρνοντας παντού το μήνυμα. Έγιναν τα νεύρα του πολέμου, σε λίγους μήνες μέστωσαν, γεννήθηκαν άντρες. Είχαν τη γραμματική στο χαρτοφύλακα και κατάσαρκα την προκήρυξη. Κι όταν λάχαινε να πέσει η μπόμπα, δεν έφευγαν. Από στόμα σε στόμα έμαθαν πώς να φτιάχνουμε μπόμπες, κι ας μην άνοιξαν ποτέ τη χημεία...

Απ' εδώ κι ύστερα το χρονικό πάει σε μάκρος. Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο της Εθναρχίας γράφει σ' ένα τελευταίο υπόμνημα στον ΟΗΕ, την Ουνέσκο κτλ.:

«Ούτω, κατά το σχολικόν έτος 1955-56, εκλείσθησαν 417 ελληνικά δημοτικά σχολεία, επί συνόλου 499, εξ ου επηρεάσθησαν περί τους 57.000 Ελλήνων μεθητών επί συνόλου 62.000.

Επίσης εκλείσθησαν αι 8 εκ των 12 μεγαλυτέρων σχολών μέσης παιδείας, εξ ου επηρεάσθησαν περί τας 8000 Ελλήνων μαθητών επί συνόλου 15.000.

Το εμπορικόν Λύκειον Λάρνακος έκλεισεν οριστικώς και διεγράφη του μητρώου των Σχολών».

Ο Χάρντιγκ με το κλείσιμο των σχολείων ζήτησε να περιορίσει τον μαθητικό κόσμο στα σπίτια του, να καταστήσει τον κάθε γονιό υπεύθυνο για τη διαγωγή του παιδιού του, να νεκρώσει τα κάστρα. Κατάφερε να ξεχυθούνε στους δρόμους 60-70000 παιδιά, ροκανίζοντας την αγγλική αυτοκρατορία. Τιμωρία ήτανε, παράλληλα, να μη μάθουνε γράμματα. Ο Χάρντιγκ αποδείχτηκε κακός στρατάρχης. Δεν έμαθε πως ένα παιδί που πετάει μια πέτρα σ' ένα ξένο στρατιώτη, έχει μέσα στο αίμα του όλη τη σοφία του Θεού...

Και τώρα, τρία παραδείγματα. Το πρώτο: Μου λέει ένας από τους πιο ακριβούς μου ανθρώπους: «Εμείς οι μεγάλοι, ντρεπόμαστε τα παιδιά μας, δεν μπορούμε πια να τους αντικρύσουμε κατάματα. Εμείς δεχτήκαμε τη σκλαβιά, τα παιδιά μας, να χαλάσει ο κόσμος, θα ζήσουνε λεύτερα».

Το δεύτερο είναι από την ομιλία του Υπουργού των αποικιών Μπόνντ, στη Βουλή των Κοινοτήτων. Ανακρίνεται από τις δυνάμεις ασφαλείας ένα λιανό παιδί, ίσαμε δέκα χρονών, μαθητής του δημοτικού. Ρωτάει ο ανακριτής:

- Ποιος έριξε την μπόμπα;
- Δεν ξέρω.
- Εσύ γιατί βρέθηκες εκεί;
- Εγώ έδωσα προκηρύξεις!
- Αφού ήσουν κοντά, δεν είδες ποιος έριξε την μπόμπα;

— Σου είπα όχι· τις μπόμπες τις ρίχνουνε στην πέμπτη τάξη!

Έτσι είχε κλιμακωθεί η μάθηση της λευτεριάς.

Και το τρίτο παράδειγμα: Το γυμνασιόπουλο, ο Παλληκαρίδης που, ανεβαίνοντας στην αγχόνη, κλωτσάει στο βάραθρο το δυνάστη της πατρίδας του.

Τα παιδιά της Κύπρου ανέβασαν μαζί τους εκεί ψηλά, μιαν πατρίδα, μιαν εποχή.

Το μνημείο της ελεύθερης Κύπρου πρέπει να παριστάνει ένα μελαψό παιδί, μόλις να γίνεται έφηβος, με την πέτρα στο χέρι όταν το κορμί του δένεται να τη ρίξει κατάστηθα στον τύραννο, ενώ πάνω και πίσω από το πάνσοφο κεφάλι του, μέσα από τον όγκο του μαρμάρου, να ξεγράφεται το απαίσιο σχήμα της αγχόνης. Και να στηθεί τούτο το μνημείο μπρος σε κάθε σχολείο της Κύπρου, κάστρο της λευτεριάς.

(ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ, «ΔΕΚΑΤΡΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ»
ΕΚΔΟΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 1995)

Κύπρος, το Σύμβολο των Αγωνιζομένων

Κάθε λαός έχει τη δική του ώρα στην Ιστορία. Κι' έρχεται, όταν η σκλαβιά γίνεται εφιάλτης της μέρας. Έτσι και στην Κύπρο, ήρθε η μεγάλη ώρα, όταν στο βαθύ, το αναλλοίωτο αίτημα της ελευθερίας ο Άγγλος δυνάστης έδωσε την οριστική του απάντηση: Το «ουδέποτε»!

Η αποικιοκρατική Αγγλία ξεγράφοντας υποσχέσεις, πλαστογραφώντας το μήνυμα δύο πολέμων, για την παγκόσμια ελευθερία, αγνοώντας την αιματηρή προσφορά των Κυπρίων, παραβιάζοντας την τιμή της, έδειξε το αποκρουστικό της πρόσωπο: Η Κύπρος πρέπει να παραμείνει παντοτεινά σκλάβα, στο κοιμητήρι της Ιστορίας. Και - γιατί όχι; Σιγά - σιγά, ν' αλλάξει τον εθνισμό της!

Ο χρονογράφος της επαναστατημένης Κύπρου θα μας περιγράψει κάποτε, πώς από τα δημοτικά και τα γυμνάσια, τα Κάστρα της Κυπριακής Λευτεριάς, ξεκίνησε η χαρούμενη πρωτοπορία της Κυπριακής εκατόμβης. Πώς οι δάσκαλοι, οι καθηγητές και οι ιερωμένοι στάθηκαν οι οπλαρχηγοί του αγώνα. Πώς οι αγρότες, οι εργάτες και οι αστοί έγιναν, απ' άκρη σ' άκρη, πολεμιστές. Πώς η ψυχή του τόπου ξαφνικά άναψε, ενώ στ' ανάπлага των βουνών ακούστηκε τραγούδι αντάρτικο.

Στο μεγάλο αυτό χρονικό, δύο ονόματα είναι τα λατρευτά ορόσημα του ξεσηκωμού: Μακάριος - Διγενής. Ξεκίνησαν, από τα βάθη της Ιστορίας μας, ο Εθνικός Ηγέτης, κι ο Δαιμόνιος Αντάρτης. Ο προφητικός οραματισμός, η ακατάλυτη πίστη και ο προσγειωμένος ρεαλισμός ενός Λαϊκού Ηγέτη, όπως ο Μακάριος, η αποθέωση της πολεμικής και της ευφυΐας ενός Λαού, όπως ο Διγενής.

Ο Μακάριος, ανεβαίνοντας τον αρχιεπισκοπικό θρόνο, από την πρώτη στιγμή,

υπερφαλαγγίζει τον τεχνητό διχασμό της αποικιοκρατίας, τον Κομμουνισμό και αντικομμουνισμό, θεμελιώνει μονολιθική την ενότητα του Λαού, υποτάσσει κάθε πολιτική και κομματική σκοπιμότητα στο μεγάλο, απελευθερωτικό σκοπό και θέτει ωμά το μοναδικό πρόβλημα των Κυπρίων: Ελευθερία ή Δουλεία. Με τον Μακάριο, η Κύπρος μπαίνει στη φλογερή περιοχή της δράσεως, υψώνεται σύμβολο Ελευθερίας, πατρίδα κάθε ανθρώπου που σέβεται και τιμά τον εαυτό του.

Ο Διγενής εγείρεται από την Βυζαντινή μνήμη και μεταφέρει στην Κύπρο την παράδοση της Κλεφτουριάς. Στο σύγχρονο αντάρτικο εναντίον μιας ολόκληρης Αυτοκρατορίας ξαναζή το Εικοσιένα. Ο άθλος του είναι, χωρίς αμφιβολία, από τους πιο θαυμαστούς, που έχει να παρουσιάσει η Παγκόσμια Ιστορία. Στ' απελευθερωτικά κινήματα των Λαών, αν λάβει κανείς υπ' όψη του τον ολοκληρωτικό αποκλεισμό του νησιού, το ευκολοπροσπέλαστο κάθε ορεινού όγκου, δικτυωμένου από δημοσίους και δασικούς δρόμους, που είχαν ακριβώς προβλεφθεί για να πλήξουν στη γένεσή της κάθε εστία Κυπριακής ανταρσίας, αν θυμηθεί κανείς πως αυτή η τιτανομαχία πάει σε τέσσερα χρόνια, με πολεμοφόδια που κατασκευάζονται επί τόπου, από το νίτρο, το θειάφι, το πετρέλαιο, με 40 χιλιάδες, ειδικά εξασκημένου στρατού να κυνηγάει τον Διγενή από διάσελο σε φαράγγι, από στάνη σε υπόγειο, από σπηλιά σε λημέρι, δίκαια θα τον τοποθετήσει, σαν πολεμικό ηγέτη, στην κορυφή της ανθρώπινης ανδρείας. Ο Διγενής ξανάπλασε στις μέρες μας τον ανώτατο τύπο του πολεμιστού Έλληνα. Ο Θεός του Πολέμου ας έχει καλά τον «Γέρο» - όπως λένε με καύχημα και λατρεία, οι Αρματωμένοι της Κύπρου.

(ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ, «ΔΕΚΑΤΡΙΑ ΚΕΙΜΕΝΑ»
ΕΚΔΟΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΩΝ ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 1995)

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1877 και πέθανε το 1965. Εργάστηκε ως καθηγητής της Φυσικής Αγωγής σε σχολεία Μέσης Παιδείας στην Αίγυπτο και την Κύπρο. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία και τη φιλολογική κριτική.

Προσμαρτυρία αποσπάσματα

Τίποτε απόψε· μιὰ καμπύλη ό όρίζων
κλειστή, σαν τοίχος φυλακής
Ψυχία
λόγου ύποτονθορίζουν τὰ ώχρα χείλη

κι ανασυνθέτουν — ένα — «Κύριε Έλέησον!».
Κι είναι, νά ποῦμε απόψε, ή προσευχή μας.
— Έλέησον Κύριε! έλέησον τις ψυχές μας
άθλιες ψυχές στην έξαχρείωσή μας —
Έλέησον Κύριε!

...Μιά καμπύλη ό όρίζων
κλειστή καμπύλη.

Φυλακές.
Άγχόν!

*

Άχ! νάμουν νέος νά σκοτωθώ στην Κύπρο!
...— ώρα καλή σου Διγενή!

Νά ξέρης
πώς είμαι άπλός στρατιώτης, σύντροφός σου,
καθώς και τότε, πού φεγγάρια κι' ίσχοι
μες στὰ στενά της λυπημένης Μνήμης
πού την τραγούδησε ό Μυστράλ της Κύπρου
ένα είχαμε καμμό: Ν' αγωνιστούμε
για τή μόνη μας θεά, την Άφτερη μας,
του Αίσχύλου και του Ρήγα του Φεραίου.

Και «μάντις αίμ' έσθλών άγώνων», Γρίβα!
Κι ώρα καλή! πού σε ξανανταμώνω!

*

Άχ! νάμουν νέος νά σκοτωθώ στην Κύπρο!
(Ό πόνος πού αντιλάλησε τó βόγγο
— σά μιὰ γορθιά κλειστή ή καρδιά — κι ανέβη
στο δώμα και ξαπλώθηκε ώς τ' άλλωνια
νά τρικυμίζει τις ψυχές —

Ό Πόνος
σά νάβγαινε από τὰ έγκατα της γής μας,
τριγύρισε βουνά μας κι άκρογιάλια,
περίζωσε τó Σύμπαν, τις ψυχές μας).

Ν' άκούω, στόν άλλο μου ύπνο μοιρολόι
κλάμα πολλών μανάδων, πού όποιος μόνο
μιὰ φορά άκούσει τó θυμάτ' αιώνια.

Άχ! νάμουν νέος νά σκοτωθώ στην Κύπρο!

*

“Ωρα καλή! πού σὲ ξανανταμώνω!
Θυμᾶσαι; Πάρωρα — φεγγάρι — οἱ δυὸ μας —
σπῆς Χώρας τὰ στενὰ καὶ τὰ καντούνια.
Τὰ λυπημένα τὰ στενὰ ἀπὸ μνῆμες,
πού τὶς τραγούδησε ὁ Μιστράλ τῆς Κύπρου.

— “Ωρα καλή σου Διγενῆ!

Νὰ ξέρεις

πὼς εἶμαι ἀπλὸς στρατιώτης, σύντροφός σου,
καθὼς καὶ τότε, πὺν φεγγάρια κι ἴσχοι,
μὲς στὰ στενὰ τῆς λυπημένης Μνήμης
πού τὴν τραγούδησε ὁ Μιστράλ τῆς Κύπρου
ἓνα εἶχαμε καημὸ: Ν’ ἀγωνιστοῦμε
για τὴ μόνη μας Θεὰ, τὴν Ἄφτερή μας,
τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Καὶ «μάντις εἰμ’ ἐσθλῶν ἀγώνων», Γρίβα!
Κι ὦρα καλή! πού σὲ ξανανταμώνω!

(«ΠΡΟΣΜΑΡΤΥΡΙΑ» ΠΟΙΗΜΑΤΑ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 1958 ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ 1964)

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

Δάσκαλος καὶ Λαογράφος. Γεννήθηκε στα Χανιά τῆς Κρήτῆς το 1932. Υπηρετῆσε τὴν Δημοτικὴν Ἐκπαίδευση στὴν Κρήτη. Δημοσίευσε πλῆθος λαογραφικῶν καὶ ιστορικῶν μελετῶν. Βραβεύτηκε δύο φορές ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν γιὰ τὴν προσφορά του στὸν τομέα τῆς Λαογραφίας.

Ο Κυπριακὸς Ἀγώνας στὴ δημοτικὴ ποίηση τῆς Κρήτῆς (αποσπάσματα)

Τραγουδήθηκε καὶ ιστορήθηκε πολὺ ὁ Κυπριακὸς ἀγώνας¹, γιὰ τὸ μεγαλεῖο του εἶναι σαν τὴ βουνοκορφὴ τοῦ Τροόδου καὶ τοῦ Ψηλορείτη, καὶ δὲν κρύβεται!

1. Εδὼ μιλάμε ἰδιαίτερα γιὰ τὴν πρώτη περίοδο (1955 - 59)

Τραγουδήθηκε ὁμως καὶ ἀπὸ τὸν Δημοτικὸ τραγουδιστὴ τῆς Κρήτῆς, γιὰ τὴν καθὼς τὸ γνωρίζουμε δὲν θὰ μπορούσε ν’ ἀφήσει μεγάλο θέμα, χωρὶς νὰ τὸ κάμει τραγούδι, νὰ τὸ κάμει ρίμα καὶ μάθημα, λιγόλογο ριζιτικό καὶ ἔπος καὶ νὰ τ’ ἀφήσει Δάσκαλο διδάχο καὶ «λόγον ακριβόν», στὶς ἐπερχόμενες γενεές, γιὰ νὰ μορφώσει ἔτσι, ἐπιδέξια κι ἀληθινὰ τὴ Νεότητα!

.....

Σύγχρονος μελετητῆς τοῦ Κρητικοῦ ιστορικοῦ τραγουδιοῦ, σὲ βασικὴ μελέτη τοῦ² γι’ αὐτό, καὶ στὸ κεφάλαιο γιὰ τὸν «θεματικὸ κύκλο τῶν τραγουδιῶν τοῦ Κυπριακοῦ ἀγῶνα», τονίζει ὅτι:

«μια σημαντικὴ θεματικὴ ομάδα μέσα στα Κρητικὰ ιστορικὰ τραγούδια τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου εἶναι τὰ τραγούδια ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ ἀνεξαρτησία καὶ τὰ συναφῆ ιστορικὰ γεγονότα. Τὰ τραγούδια αὐτά, κοντὰ στὸ σεβαστὸ ἀριθμὸ ποὺ ἀντιπροσωπεύουν, εἶναι σημαντικὰ καὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι παρακολουθοῦν ὅλες τὶς κρίσιμες φάσεις τοῦ Κυπριακοῦ!... Παράλληλα ἔχομε κι ἓνα μνημεῖο γιὰ τὴν ἀπήχηση ποὺ εἶχε ὁ ἀγώνας αὐτὸς στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτῆς καὶ ἓνα χρονικὸ τῶν ἀμέσων ἀντιδράσεών του, σὲ κάθε σημαντικό γεγονός...»

.....

Τὴν ἐμπνευσή του ὁ λαϊκὸς ποιητῆς τῆς Κρήτῆς, τὴν ἀντλήσε κατ’ ευθείαν ἀπὸ τὰ γεγονότα. Γιατὶ πραγματικά:

Ρίγη συγκινήσεων συγκλονιστικὰ διατηροῦνται ἀλησμόνητα μέσα μας, μέσα στὸν καθένα ποὺ τα ἔζησε. — Ἡ επίσκεψη — λειτουργία καὶ ομιλία τοῦ Ἐθνάρχῃ αἰμίνη-στου Μακαρίου, στὴν ιστορικὴ καὶ θρυλικὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου Ρεθύμνου, ὅπου μαζεύτηκε ολάκερη ἡ Κρήτη, γιὰ νὰ τὸν δεῖ, νὰ τὸν ἀκούσει καὶ ν’ ἀσπαστεῖ τὸ χέρι του! (8.11.1955).

.....

Νὰ τώρα πὼς τοῦτο τὸ γεγονὸς μπήκε στὴν ψυχὴ τῆς Κρήτῆς, πὼς τὸ δέχτηκε καὶ πὼς τὸ ἔκαμε δικό της:

«Στ’ Ἀρκάδι ἔχουν συναξὴ τοῦ «Νάδη οἱ ἀντρειωμένοι»
τῆς Κρήτῆς οἱ σταυραετοὶ κι οἱ Καστροπολεμάρχοι
γιὰ τὸ ἔφτασε τὸ μήνυμα, τὸ χαρωπὸ μαντάτο
πὼς ἔρχεται ὁ Μακάριος ὁ διαλεχτός τῆς Κύπρου
νὰ προσκυνήσει καὶ νὰ δεῖ, ν’ ἀκούσει καὶ νὰ μάθει
νὰ πάρει γνώμη κι ὁρμηγεῖα κι ἀπ’ τ’ Ἀρκαδιοῦ τὴ φλόγα
καὶ νὰ γυρίσει στὸ Νησί, ν’ ἀρχίσει τὸν Ἀγῶνα.
Κι ὅλο καὶ φτάνουν διαλεχτοὶ κάθε χωριοῦ τῆς Κρήτῆς

2. Καψωμένον Γ. Ερατοσθένη: «Τὸ σύγχρονο Κρητικὸ ιστορικὸ τραγούδι», ἐκδ. «ΘΕΜΕΛΙΟ», Ἀθήνα 1979, σ. 80, σσ. 1-284, σ. 217 κ.ε.

Καπεταναίοι κι Αρχηγοί και του πολέμου άντρες,
που με τη φούχτα φάγανε οκάδες το μπαρούτι
και πάλαιψαν πολλές φορές ολόρθοι με το Χάρο.
Και πολεμώντας πέθαναν χωρίς να νικηθούμε.

.....
Όσοι 'χουν ασημάσματα να πιάσουν μυτιρίζια
κι οι άλλοι οι αποδέλοιποι τριγύρα να βιγλίζουν
και σαν Τον δείτε να 'ρχεται να κάμετε σημάδι
να ηγήσουν αναστάσιμα του Αρκαδιού οι καμπάνες.
Και σαν σιμώνει για να μπει στις εκκλησιές την πόρτα
να τον φιλήσεις σταυρωτά, εσύ Δασκαλογιάννη
εσύ η ψηλότερη «κορφή της Κρητικής θυσίας»
και να του πεις πως το φιλί το δίνει όλη η Κρήτη
κι εγώ κρατώ την Κοινωνιά να τονε μεταλάβω.
Τότε ας βροντήσουν τ' άρματα που να σειστεί ο τόπος...
... Να πάει στην Κύπρο ο σεισμός κι η λάμψη των αρμάτων.
Να ξαφνιαστεί το Τρόοδος κι ο Διγενής ν' ακούσει
ν' αναρωτήσει και να πει, ο χαλασμός τί να 'ναι;
Και τότε να τ' αποκριθεί ο γέρο-Ψηλορείτης
«Όρκος στ' Αρκάδι δίδεται για Σε, Αδερφή μας Κύπρο»³

Άλλες συγκινήσεις πάλι, όταν Επιτροπή Κυπρίων συγκέντρωσε πολεμικά όπλα
από την Κρήτη για το αδελφό Νησί. Κι εδώ μπορεί κανείς να λογιάσει πόσο δύσκο-
λα αποσπάται το όπλο από του Κρητικού το προσκεφάλι, κι όμως τα δώσανε με
πολλή συγκίνηση όλοι, για νά 'ρθουν να λαλήσουν και στις αδελφές Κύπρου τα
λαγκάδια, το τραγούδι της παλληκαριάς!

Άλλες φορές πάλι ενισχύσαμε οικονομικά τον αγώνα. Πολλοί φυλάγουν, ακόμη
και τώρα, 'κείνα τα ροζ ορθογώνια στο μέγεθος ετικέτας χαρτάκια με παράσταση
αλυσοδεμένης Κύπρου να σπα τα δεσμά της, σαν να κατέχουν τίτλους τιμής.

Στα τραπέζια μας, όλο αυτό το διάστημα, κι από τότε πάντα, αντιλαλεί οπωσδή-
ποτε ριζίτικο τραγούδι, που θυμίζει του Νησιού τον ηρωικό αγώνα.

«Ούλες οι χώρες χαίρουνται κι ούλες λευτερωθήκαν,
μα η Κύπρος η βαριόμοιρη στέκεται σκλαβωμένη.
Εις την σκλαβιά τήνε κρατούν οι βάρβαροι Εγγλέζοι,
τσι γιους τση τουφεκίζουνε...»

[Περιοδ. «Κρητική Εστία», τ. 76 (1958), σ. 32]

Ή το γνωστό παλαιό ριζίτικο, προσαρμοσμένο:

«Ούλες οι χώρες χαίρουνται κι ούλες καλήν καρδιά 'χουν
μα η Κύπρος η βαριόμοιρη στέκει αποσφαλισμένη,

3. Περ. «Κρητ. Εστία», τ. 68, Μάης 1957, σ. 3—4 (ποίημα Γ. Καλαμενόπουλου).

τρεις χρόνους τήνε πολεμούν στεριάς και του πελάγου
κι οι πόρτες τση αραχνιάσανε...»⁴

Ή τέλος, το αρκετά γνωστότερο απ' όλα:

«Ακούσεν' ίντα μήνυσε η Κύπρος εις την Κρήτη:
— Κρήτη κι αν είσαι αδελφή, στείλε μου τα παιδιά σου
που ξέρουνε να πολεμούν, να σπάζουν τσ' αλυσίδες
για να λευτερωθώ κι εγώ...»⁵

Στις εφημερίδες εκείνης της περιόδου, των Χανίων, που ερευνήσαμε, καταγρά-
ψαμε πλήθος από δίστιχα και λαϊκές ρίμες πολύστροφες. Να μια σύντομη:

«Όποιος ποθάει την Ένωση και την Ελευθερία
ας έρθει να του διηγηθώ, μιαν νέαν Ιστορία.
(Ι)Στορία για τη μάθετε, Ιστορία να τη λέτε
κι όσοι κι αν είστε Έλληνες, την Κύπρο να την κλαίτε.
Πατί 'ναι με τα αίματα, η Κύπρος ζυμωμένη
και σ' όλα τα συνέδρια, έμειν' αδικημένη.
Σε τρύπες και σε σπήλαιους τα καίνε τα παιδιά της
ποτάμια είναι το αίμα της, σωροί τα κόκκαλά της...»⁶

Αλλά και σε αυτοτελή φυλλάδια θα δούμε πολλές ανάλογες ρίμες, όπως η παρα-
κάτω, για τον απαγχονισμό Καραολή και Δημητρίου (1956):

«Κάθε πρωί με τη δροσιά, π' ανοίγει το λουλούδι
διαβάσετε να μάθετε, λυπητερό τραγούδι
Όποιοι κι αν το διαβάσουνε τα μάθια των θα κλάψουν
κι από τα φύλλα τση καρδιάς, θα βαριαναστενάξουν.
Στα χίλια εννεακόσια εις τα πενήντα έξε
ήταν ο μήνας Μάιος κι είχε θαρρώ και έξε.
Μέρα Παρασκευή 'τανε πριν καλοξημερώσει
ζώνει στρατός τσι φυλακές, όλοι μ' εφ' όπλου λόγχη.
Και είχαν επικεφαλής τον τύραννο τον Χάρντιγκ
να πάρουν δυο λεβέντηδες να πα να τσοι κρεμάσει.
Κι ανοίγουνε τη φυλακή και μπαίνουν και τους πιάνουν
και χειροπέδες δυνατές στα χέρια τώνε βάνουν.
Εδέσανέ τους με σκοινιά σφιχτά από τα πόδια
μαζί με αστυνομικούς, στη 'φημερίδα τό 'δα.
Καραολής ελέγετο το ένα παλληκάρι
Εικοσιτριώ χρονώ 'τανε με τ' όνομα Μιχάλης.

4. Ιδαμ. Παπαρηγοράκη: «Κρητικά Ριζίτικα Τραγούδια» Χανιά, 1956-57, σχ. 80, μεγάλο, σσ. 1-124, σ. 141.

5. Περιοδ. «Κρητικά Θέματα», «Αφιέρωμα στα Δημοτικά Τραγούδια», σειρά: Κρητ. βιβλιοθήκη, Αθήνα, Ιούλης 77, σ. 7 (αρ. 18).

6. Εφημ. «Βήμα του Λαού», Χανιά, 11.3.1957, αρ. φ. 951, σ. 1 «Λαϊκή ρίμα για την Κύπρο μας».

Ο δεύτερος ελέγετο Ανδρέας Δημητρίου
 νέος είκοσι 'νιους χρονού μ' είχε καρδιά θηρίου.
 Βάνουν τσι στ' αυτοκίνητο πάνε να τσοι κρεμάσουν
 κι αυτοί γελούν και τραγουδούν, τον Χάρντιγκ δεν τρομάσουν.
 Την τελευταία τους στιγμή είπαν ένα τροπάρι
 Χαίρε τση Κύπρου λευτεριά, τσ' Ελλάδας το καμάρι.
 Χαίρε ΕΟΚΑ, Διγενή, χαίρε Πατρίδα Κύπρο
 και να σας βλέπει ο Θεός, να βγάλετε το δίκιο...»

καθώς και πλήθος μαντινάδων, όπως λέμε τα κρητικά δίστιχα, που τραγουδιούνται επιλογικά σε ριζίτικα και ρίμες, ως συνηθίζεται στην Κρήτη.

Παραθέτομε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα:

«Τση Κύπρος τ' άγια χώματα, όπου κι ανέν τα σκάψεις,
 αίμα παλικαριών θα βρεις, κόκκαλα θα ξεθάψεις».

«Η ματωμένη Λευτεριά, πετά ψηλά και κρίνει
 και στεφανώνει το Νησί, που πολεμά για κείνη.

«Το μυστικό τση Λευτεριάς, μον' η Ελλάς το ξέρει
 α δε σε δώσουν με καλό, σε παίρν' ετσά που θέλει».

«Κύπρο, νά 'σαι περήφανη για τ' άξια τα παιδιά σου
 θώριε τα και καμάρωνε, να χαίρετ' η καρδιά σου».

«Παρθένα Παναγία μου, που 'χεις μεγάλη χάρη
 ούλη την Κύπρο ελεύθερη, να τήνε δούμε πάλι».

«Την Κύπρο θα την πάρουμε, έστω και με το αίμα
 εβαρεθήκαμεν τα μπλιό, κουβέντες μα και πένα».

«Όσοι στη γη 'χουν ανθρωπιά, ούλοι 'ναι λυπημένοι
 γιατί' αδικούν την Κύπρο μας, την πολυδοξαμένη»

Ενθουσιώδη ηρωικά ξεσπάσματα που πληρώνουν τις ψυχές, γεμίζουν ενθουσιασμό τις καρδιές και δημιουργούν μένος πολεμικό, γέρων και νιων, ερματισμούς απαραίτητους για τις μεγάλες ώρες της αντρείας και της παλληκαριάς. Κι ολ' αυτά συνδανλίζουν μιαν επιθυμία ζωηρή, ένα όνειρο εθνικό, μια μεγάλην ώρα, την ώρα της αποκατάστασης του ταλαίπωρου Νησιού!

Κι αυτή η ώρα δεν μπορεί να ξεμακραίνει. Δεν έχομε άλλην αντοχή να την περιμένομε. Θα την φέρομε!

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», ΧΡΟΝΙΑ ΙΔ', ΤΕΥΧΟΣ 34)

ΧΛΟΗ ΑΧΑΪΚΟΥ

Φιλολογικό ψευδώνυμο της Αρτέμιδος Πέτρου - Μενάγια. Γεννήθηκε στο Αργοστόλι Κεφαλληνιάς το 1917. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε ως καθηγήτρια. Ασχολήθηκε με την ποίηση και την αθρογραφία σε νεανικά περιοδικά.

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Έσφιξε τόν Σταυρό ξανά
 σπὴν τρυφερὴ καρδιὰ του
 «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος!»
 Καὶ πνίγηκε τὸ σύνθημα
 στὸ βρόχι τοῦ θανάτου.

Ποιὰ 'ν' ἡ ψυχὴ π' ὁ οὐρανὸς
 ἀνοίγει ν' ἀγκαλιάσει
 μὲς' σπὴν Μαρτιάτικη νυχτιά;
 κι ὡσφράνθηκαν τὰ μῦρα τῆς
 δάφνης, λεμονοδάσι;

Σὰν τὸν Ταρσίζιο καθαρὸ
 τὸ φῶς τῆς πίστες ἔχει
 καὶ σπὴν τρανὴ παλληκαριά,
 σπὴ γνώμη τὴν ἀλύγιστη
 εἶναι τοῦ Διάκου ἀδέρφι.

Μόνο μ' ἓνα ψιθύρισμα
 στὸ ρῶπημα τοῦ ἐχθροῦ
 ποῦ κρύβονται οἱ ἀντάρτες
 κι ἀνθοσπαρμένες θ' ἀνοιγαν
 μπροστὰ τοῦ χίλιες στράτες.

Μὰ τὴν ἀγκὼνη ἀκλόνητος
 διάλεξ' ὁ Εὐαγόρας.
 Προδότες τοῦ ἀγῶνα τῆς
 ἡ Κύπρος δὲν γεννᾷ.
 «Καλύτερα μιᾶς ὥρας...»

Ὡσπου νὰ φέξ' ἡ χαραυγὴ
μὴ τ' ἀριθμῆσαν τ' ἄσπρα
ὅσα μαρτύρια βάσταξε;
Στήθια γεμάτα προσευχὴ
γιγαντωμένα κάστρα!

«Στάσου, Χριστέ μου, ἐνισχυτὴς
ὥς τὸ στερνὸ μου βῆμα.
Κι ἄς γίνῃ, Κύριε τ' οὐρανοῦ,
ν' ἀνθίσουνε σὸν τάφο μου
τῆς Λευτεριᾶς τὰ κρίνα».

Λευτερωμένε μας ἀπτὲ,
ψηλὰ σὸ φῶς τὸ οὐράνιο
μὲ τὴ ρομφαία τῆς προσευχῆς
ἀρματωμένος πέταξες
σὸ Σταυροβούνι ἐπάνω.

Καὶ σάλπιγες μὲ βροντερὴ
Σάλπιγγα Λευτεριᾶς
ν' ἀκοῦνε καὶ νὰ τρέμουνε
τὰ στίφη τῶν τυράννων:
Ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς!

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ»)

ΦΩΤΗΣ ΒΑΡΕΛΗΣ

Γεννήθηκε στο χωριό Σάλακο της Ρόδου το 1911. Υπηρέτησε ως δάσκαλος και αργότερα σπούδασε Φιλολογία. Διορίστηκε καθηγητής στο Ελληνικό Γυμνάσιο της Κωνσταντίας Ρουμανίας. Στη συνέχεια δίδαξε Νεοελληνική Λογοτεχνία στην Παιδαγωγική Ακαδημία Ρόδου. Ασχολείται με την ποίηση και την πεζογραφία.

Εὐαγόρας Παλληκαρίδης

Ἐψὲς πουρνὸ μεσάνυχτα στῆς φυλακῆς τὴ μάντρα
μὲς τῆς κρεμάλας τὴ θηλειὰ σπαρτάραγε ὁ Βαγόρας.

Σπαρτάραγε, ξεψύχησε, δὲν τᾶκουσε κανέναν.
Ἦ μάνα του ἦταν μακριὰ κι ὁ κύρης του δεμένος.
Ἦ νὰ ποὺ τὸν ὠρμήνευε δὲν εἶδε νυχτοπούλι.
Κι οὔλοι οἱ συμμαθητάδες του μαῦρο ὄνειρο δὲν εἶδαν.
Ἐψὲς πουρνὸ μεσάνυχτα θάψαν τὸν Εὐαγόρα.

Σήμερα Σάββατο ταχειὰ, ὅλη ἡ ζωὴ σὰν πρῶτα.
Ἐκεῖνος πάει σὸ μαγαζι, ἐτοῦτος πάει σὸν κάμπον.
Ψηλώνει ὁ κίστης ἐκκλησιὰ, πανὶ ἀπλώνει ὁ ναύτης
καὶ σὸ σχολειὸν ὁ μαθητὴς συλλογισμένος πάει.
Χτυπᾷ κουδούνι, μπαίνουνε σπὴν τάξη ἕνας ἕνας.
Μπαίνει κι ἡ πρώτη ἡ ἄτακτη κι ἡ τρίτη ποὺ διαβάζει·
μπαίνει κι ἡ πέμπτη ἀμίλητη, ἡ τάξη τοῦ Εὐαγόρα.
— Παρόντες ὅλοι; — Κύριε, ὁ Εὐαγόρας λείπει!
Παρόντες, λέει ὁ δάσκαλος καὶ μὲ φωνὴ ποὺ τρέμει,
— Σήκω Εὐαγόρα, νὰ μᾶς πῆς Ἑλληνικὴ Ἱστορία!

Χωρὶς μιλιὰ ὅλοι γύρισαν σὸ ἄδειο τὸ θρανίο.
— Στάσου, Εὐαγόρα, ὀρθὸς, ἐκεῖ στὴ θέση σου ὅπως πρῶτα!
Ὁ δίπλα, οἱ ἄλλοι μαθητὲς, βουβοὶ καὶ δακρυσμένοι
ἀναρωτιοῦνται σπὴν ἀρχὴ, ὥσπου ἡ σιωπὴ τοὺς κάμνει
νὰ πέσουν μ' ἀναφυλλητὰ ἐπάνω στὰ θρανία.
— Παλληκαρίδη, ἄριστα! Εὐαγόρα, πάντα πρῶτος!
κλαμένος λέει ὁ δάσκαλος ἀνάμεσα σὸ θρῆνο.
— Στοὺς πρώτους πρῶτος, ἄγγελε πατρίδας δοξασμένης,
σὺ, μέχρι χθὲς τῆς μάνας σου ἐλπίδα κι ἀποκούμπι
καὶ τοῦ σχολειοῦ σου σήμερα δευτέρα παρουσία!

Εἶπε κι ἀπλώθηκε σιωπὴ πὰ στὰ κλαμένα νιάτα
ποὺ μπρούμυτα γεμίζανε τῆς τάξης τὰ θρανία,
ἔξω ἀπὸ κεῖνο τ' ἄδειανὸ, παντοτεινὰ γεμάτο!

Ρόδος, Μάρτιος 1957

(ΓΕΩ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ «ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ, Ο ΗΡΩΑΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ»,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1984)

Γεννήθηκε στην Άχνα Αμμοχώστου το 1928. Σπούδασε Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ασχολείται με την αρθρογραφία σε περιοδικά για τους νέους και τη συγγραφή έργων θεολογικού και απολογητικού περιεχομένου. Είναι μέλος της Αδελφότητας Θεολόγων «Ο ΣΩΤΗΡ». Βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Η Τετραετία του 1955-1959

(ἀποσπασμα)

Ήταν μεγάλη ή τετραετία του 1955-1959. Πατι στην Κύπρο ή δύναμι της ύλης τσακίστηκε κάτω από τὰ κτυπήματα της σφύρας, πού ὀνομάζεται ἀγάπη Ἐλευθερίας. Στὸ θεόρατο τοῦτο κομμάτι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού πλαγιάζει στὰ νερὰ της Ἀνατολικῆς Μεσογείου σχεδὸν ἀλαφραγγίζοντας τὴ Μικρασία, ἕνας στρατός 40.000 ἀνδρῶν, εἰδικὰ ἐκπαιδευμένων, ἡττήθηκε ἀπὸ μιὰ δράκα παλληκαριῶν· τρεῖς στρατηγοὶ ἀποδείχτηκαν... ἀνίκανοι· καὶ ἕνας στρατάρχης — ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τῆς Ἀγγλίας — ἔφυγε ντροπιασμένος!... Οἱ ἐλεύθεροι πολιορκημένοι τῆς Κύπρου, χωρὶς πολεμικὴ πείρα, μὲ 500 κυνηγετικά ὅπλα καὶ 100 συνολικά αὐτόματα εἶχαν καθηλώσει τὸν πάνοπλο ἀντίπαλό τους στὰ στρατόπεδά του καὶ τὸν... πολιορκοῦσαν!

Σ' ὅλα ἀδίστακτοι οἱ «εὐγενεῖς» Βρετανοί. Σύγκρουο, φρίκη, ἀποτροπιασμὸ, ἀγανάκτησι, ὀργή, θαυμασμὸ, δέος, ὅλα μαζί ἀνάμικτα, προκαλεῖ τὸ μαρτυρολόγιο τοῦ μεγαλονησιοῦ, σ' ὅποιον φυλλομετρεῖ τὸ χρονικὸ τοῦ ἐπικοῦ ἀγῶνα.

Τὸ λαμπρὸ ἔπος τοῦ 1955 - 1959 γράφτηκε μὲ τὸν πηκτὸ ἰδρώτα καὶ τὸ καυτὸ δάκρυ· μὲ τὴ στέρησι καὶ τὸν πόνο· τὴν ἀπάνθρωπη καταπίεση, τὴν πικρὴ ὀρφάνια καὶ τὴ μαύρη χηρεία· με τὴ φυλακὴ, τὰ βασανιστήρια, τὰ πιο σκληρὰ ἐφευρήματα τῆς λύσσας τῶν τζέντλεμεν· μὲ τὸ αἷμα, τ' ὀλοκαύτωμα καὶ τὴ θυσία. Μόλις ἔπεφτε ὁ Κύπριος πατριώτης, πατοῦσε ἀπάνω στὸν πηλὸ, τὸν ζυμωμένο μ' ὅλα αὐτὰ, καὶ σὰν ἄλλος μυθικὸς Ἀνταῖος σηκωνόταν εὐθὺς· στεκόταν, ἔπαιρνε δύναμι, ὥρμουσε, κτυποῦσε ὄχι ἕνα καὶ δυὸ· ὄχι ἕκατὸ καὶ χίλιους, ἀλλὰ τὴν Αὐτοκρατορία τῶν πέντε ἡπείρων. Ἀλύγιστος, ὀρθόκορμος πάσχισε νὰ κτίσῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐλευθερίας μὲ τὸν αἱματόβρεκτο πηλὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ τ' ἄχυρα τοῦ ταπεινοῦ ἀχυρῶνα τοῦ Λιοπετριοῦ· μὲ τὶς πυρίκαινες πέτρες τοῦ κρησφυγέτου τοῦ Αὐξεντίου· μὲ τὴν ὀλοπόρφυρη ἀπ' τὸ αἷμα ξυλοδεσιά τοῦ κρησφυγέτου τοῦ Μάτση· μὲ τὸ ἄλικο αἷμα ἐκείνων, πού ἔπесαν στὸ πεδίο τῆς τιμῆς· μὲ τὸν βόγγο, ὅσων βασανίστηκαν στὰ ἀνήλιαγα μπουντρούμια τῆς Κυπριακῆς Βασιλῆας· μὲ τὴν πνιγμένη ἰαχὴ τῶν μαρτύρων - ἐφήβων, πού φοροῦσαν τὴ θηλειὰ τῆς ἀγχόνης.

Πάντα ἔτοιμοι ὅλοι. Πάντα ἀπροσκύνητοι. Πάντα μπροστὰ· μιὰ ψυχὴ, ἕνας πόθος, μιὰ παράταξι ἀδιάσπαστη. Ήταν χρόνια θαυμαστῆς ἐνότητος κάτω ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς Ἐθναρχοῦσης Ἐκκλησίας, μὲ πρῶτο τῆς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' καὶ τὴν στρατιωτικὴ ἡγεσία τοῦ θρυλικοῦ Διγενῆ.

Ἄχ! Αὐτὰ τὰ Κυπριόπουλα!

(ἀποσπάσματα)

Ἄχ! Αὐτὰ τὰ Κυπριόπουλα! Δὲν τὰ παιδαγῶγησε ἡ Ἀγγλία μὲ βάσι τὸ ἐθνοκτόνο σχέδιο ἀφελληνισμοῦ τοῦ ἀνθέλληρος Διευθυντοῦ τῆς Παιδείας Πάλμερ; Δὲν τοὺς ἀπαγόρευσε τὸν Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Ὕμνο καὶ δὲν τοὺς ἔμαθε ἀπὸ νήπια τὸν Ἀγγλικὸ; Δὲν τοὺς εἶχε ἀφαιρέσει τὶς ἑλληνικὲς σημαῖες, τὰ ἑλληνικά χρώματα, τὶς μορφές Ἑλλήνων ἡρώων ἀπὸ τὰ σχολεῖα; Δὲν προσπάθησε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ λησμονήσουν τὴν Ἱστορία τους, νὰ χάσουν τὸ σύνδεσμό τους μὲ τὸ παρελθόν; Κοιμόταν ἡσυχος ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἀποικιοκρατίας. Οἱ Κύπριοι, οἱ ἀγαθοὶ, οἱ καλωσυνᾶτοι καλὰ περνοῦν, καλὰ ζοῦν, ὅλα τὰ ἔχουν... Δὲν εἶναι δυνατό νὰ ξεσηκωθοῦν ποτὲ!

Ὡστόσο ἀπατήθηκε. Εὐπνήσε τὴν 1η Ἀπριλίου τοῦ 1955 ἔντρομος, ἐκπληκτος. Σείστηκε ἡ γῆ. Μέχρι πού νὰ καταλάβῃ καλὰ - καλὰ τί ἔγινε, ἔβλεπε μπροστὰ του σχολιαρόπουλα νὰ παρελαύνουν, νὰ κρατοῦν σημαῖες, δάση ἀπὸ σημαῖες ἑλληνικὲς, νὰ τραγουδοῦν τῆς λευτεριάς τὰ θούρια. Ἐβλεπε νιάτα ἠλεκτρισμένα, ἀτίθασα, μὲ θεριμένο τὸν πόθο γιὰ ἔλευθερία, γιὰ Ἐνωσι. Ὁχι. Δὲν νοιάζονταν γιὰ τὴν εἰρήνη, ἔστω κι ἂν καλοπερνοῦσαν. Τὸ τραγούδησε ἄλλωστε ὁμορφα, καθαρά, τίμια ὁ Κύπριος ποιητὴς Δημ. Λιτέρτης μὲ τοὺς στίχους:

«Δώστε μας πικρὸν στὴν Μάνναν μας
τὴν ἂν ἐνι τζιαὶ γραμμένον
Νὰ τρώμεν τὸ ψουμίν ξερόν
ἅς ἐν τζιαὶ κλιθαρένον».

Στεκόμουν στὸν ἐξώστη τῆς παληᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς κι ἔβλεπα: Γυμνασιόπαιδα ἀνεβασμένα στὸ καμπαναριὸ τ' Ἀη-Παντιοῦ νὰ ὑψώνουν ἑλληνικὴ σημαία, νὰ κτυποῦν τὶς καμπάνες (ἦταν τὸ σύνθημα)· στὴ στέγη τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου νὰ ξεκολλᾶνε κεραμίδια καὶ ἄλλοι πίσω ἀπὸ τὰ κιγκλιδώματα τῆς αὐλῆς νὰ φωνάζουν «Ἐνωσι», νὰ ψάλλουν θούρια, νὰ κρατοῦν πέτρες, ν' ἀρπάζουν τὶς δακρυγόνες βόμβες, πού τοὺς ἔρριχναν οἱ Ἀγγλοὶ καί, πρὶν σκάσουν, νὰ τὶς πετοῦν πίσω στὸν στρατὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, πού ἔζωνε τὸ σχολεῖο τους, καὶ πού ὅποιον ἔπιανε - νεαρὸ μαθητὴ ἢ μαθήτρια - τὸν πατοῦσε χάμω, τὸν κλωτσοῦσε, τὸν

κτυπούσε με τὸ κλόμπ, τὸν κακοποιοῦσε, ὥστερα τὸν πετοῦσε στ' αὐτοκίνητο-κλούβα γιὰ νὰ τὸν μεταφέρει στὴ φυλακὴ. Οἱ μαθήτριες κουβαλοῦσαν πέτρες στὶς ποδιές, οἱ μαθηταί, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ, τὶς ἔπαιρναν καὶ μ' αὐτὲς ἀπέκρουαν τὸν ὠπλισμένο με ὅπλα, με ἀσπίδες, με κράνη, με προσωπίδες στρατὸ τῆς αὐτοκρατορίας...

Κάπου 'κεῖ στὸ περίπτερο «ΟΧΙ» (στὴ Λευκωσία) ἓνας γενναῖος τῆς Βρετανίας ἄρπαξε σὲ μιὰ μαθητικὴ διαδήλωσι μιὰ μαθήτρια ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὴν κτυποῦσε με τὸν ὑποκόπανο τοῦ ὅπλου. Σὰν τέλειωσε τὸν... ἡρωϊκὸ τοῦ ἄθλο, τὴν ἄκουσε νὰ τοῦ λέη:

— Εἶσαι δειλὸς. Ἄν εἶσαι ἄντρας, πέταξε τὸ ὅπλο, βγάλε τὸ κράνος, ἄφησε τὴν ἀσπίδα καὶ ἔλα νὰ παλαίψουμε... με τὰ χέρια!

Θυμᾶμαι, σὰν νὰ 'ταν τώρα, ἄλλη μαθητικὴ διαδήλωσι, πάλι στὴ Λευκωσία. Ἦταν μιὰ διαμαρτυρία-ξέσπασμα γιὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀγγλοῦ Κυβερνήτου ν' ἀπαγχονισθῇ ὁ Μιχ. Καραολῆς καὶ ὁ Ἄνδρ. Δημητρίου. Ἀρχηγὸς τῆς διαδηλώσεως, ποὺ διάβαινε με βῆμα καὶ ἔψαλλε θούρια ἐθνικά, ἦταν ἓνας λεβέντης ἔφηβος σημαιοφόρος. Προχωροῦσαν ἀπὸ τὴν πλατεία Μεταξᾶ στὸ Στάδιο. Στὰ ἐνδιάμεσα τῶν τραγουδιῶν φώναζαν συνθήματα, ζητωκραύγαζαν γιὰ τὴν Ἑνωσὶ με τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο καὶ τὸν Διγενῆ. Ἐκεῖ ποὺ διάβαιναν, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸ περιμένῃ, πλάκωσε στρατὸς. Ἕνας ἀξιωματικὸς ἄρπαξε ἀπὸ τὸν γιὰ τὸν σημαιοφόρο καὶ, ἀπειλῶντας τὸν με τὸ πιστόλι στὸν κρόταφο, τὸν διέταξε νὰ κατεβάσῃ τὴ σημαία. Τὸ ἀγόρι ἀντὶ ἀπαντήσεως σήκωσε με τὸ δεξιὸ χεῖρ τὴ σημαία ψηλότερα, ἐνῶ με τ' ἀριστερὸ ἄνοιγε τὸ πουνκάμισό του, ξεσκέπαζε τὸ στῆθος στὸ μέρος τῆς καρδιάς καὶ τοῦ 'λεγε στ' ἀγγλικά:

— Νὰ, πυροβόλησε ἐδῶ, στὴν καρδιά!

Ξαφνιάστηκε ὁ Ἀγγλός. Ἕμεινε γιὰ λίγο νὰ τὸν κυττάξῃ. Ὑστερα ἔκανε μεταβολὴ καὶ ἀπομακρύνθηκε.

Στὸ «Εἰδικὸ Δικαστήριον»...

Στὸ «Εἰδικὸ Δικαστήριον» τῆς Λευκωσίας, ὁ Εὐαγόρας στέκεται στὸ ἐδώλιο ἀγέρωχος. Ἡ κατηγορία ἐναντίον του δὲν ἦταν οὔτε γιὰ ἐνοπλὴ δρᾶσι οὔτε γιὰ φόνο. Κατηγορεῖτο μόνον ὅτι... μετέφερε ὅπλο! Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἦταν ἀχρησιμοποίητο καὶ δὲν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῇ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγινε ἡ σύλληψίς του, γιατί ἦταν ἀλειμμένο με γράσο καὶ ἀποσυναρμολογημένο...

Ὁ Ἀγγλὸς δικαστὴς Σῶ διάβασε τὸ «κατηγορητήριον». Τελειώνοντας σήκωσε τὸ κεφάλι, στράφηκε πρὸς τὸν κατηγορούμενο, τὸν κύτταξε ἐρευνητικά. Διασταυρώθηκαν τὰ βλέμματα. Γεμᾶτο ἀπορία τὸ βλέμμα τοῦ δικαστοῦ. Ἴσως — ποιὸς ξέρει; — νὰ μὴ πιστεῦε καὶ τόσο σὲ τούτῃ τὴ δίκην. Περήφανο καὶ γαλήνιο τὸ βλέμμα τοῦ ἡρώδους μας.

— Παραδέχεσαι; τὸν ρώτησε ὁ λειτουργὸς τοῦ ἄνομου νόμου.

— Παραδέχομαι, εἶπε ἀπερίφραστα ὁ ἔφηβος.

— Ἔχεις τίποτε νὰ πῆς, γιὰ νὰ μὴ καταδικασθῇς σὲ θάνατο; ρώτησε καὶ πάλι ξερὰ ὁ δικαστής.

— Γνωρίζω ὅτι θὰ καταδικασθῶ σὲ θάνατο, εἶπε ὁ Εὐαγόρας. Θὰ με κρεμάσετε, τὸ ξέρω. Ὅ,τι ἔκαμα, τὸ ἔκαμα σὰν Ἑλληνας Κύπριος, ποὺ ζητᾷ τὴ λευτεριά του. Εὐχόμαι νὰ εἶμαι ὁ τελευταῖος Κύπριος ποὺ θ' ἀντικρύσῃ τὴν ἀγχόνη. Ζήτω ἡ Ἑνωσις τῆς Κύπρου με τὴ μητέρα Ἑλλάδα! Τίποτε ἄλλο!

Ἡ ἐπιγραμματικὴ τοῦ ἀπάντησι καὶ ἡ καταπληκτικὴ τοῦ στάσι στὸ δικαστήριον γράφτηκαν πιά στὴν Ἱστορία. Στὸν Εὐαγόρα Παλληκαρίδη εἶναι ἀναβιωμένο τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι, ὅλ' οἱ θρύλοι...

(«ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΕΠΟΥΣ 1955-1959,
ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ»)

ΗΛΙΑΣ BENEZΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Αἰθαλί τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1904 καὶ πέθανε στὴν Αθήνα τὸ 1973. Εἶναι ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Ἕλληνες πεζογράφους. Εξελέγη τακτικὸ μέλος τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν. Υπηρετίσσε στὴν Εθνικὴ Τράπεζα, τὴν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος καὶ διετέλεσε Διευθύνων Σύμβουλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Εθνικοῦ Θεάτρου. Τὸ ἔργο του μεταφράστηκε σὲ πολλὲς ξένες γλώσσες.

Ἀργοναύτες (ἀπόσπασμα)

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς «Κυρίας Μαχαϊράδος», γέμισε ξανὰ τὰ ποτήρια μας ζιβανία, τὸ κρασί τοῦ μοναστηριοῦ, μᾶς κοίταξε στὰ μάτια, εἶπε:

— Ὁ μάστρε ἔφθασε εἰς τὴν μονὴν μας με τὴν ὁμάδα του μίαν νύκτα, μέσα Ἰανουαρίου τοῦ 1957. Ἦτον ζωηρὸς, ἀτρόμητος, ἀποφασισμένος...

Τὴ μέρα κρύβονταν σὲ θάμνους, τὴ νύκτα πηγαῖναν στὸ μοναστήρι νὰ κοιμηθοῦν. Τὰ χαράματα πάλι φεῦγαν. Ὁ Αὐξεντίου εἶχε φορέσει ράσο, ἔκανε τὸν καλόγερο, τοῦ ἄρεσε νὰ παίξῃ πολλὰς φορὲς μονὰ - ζυγὰ τὴ ζωὴ του.

— Ἰδέτε αὐτὴν τὴν εἰκόνα, μᾶς δείχνει ὁ ἡγούμενος. Ἔτσι ἦτον ὁ Γρηγόρης τότε εἰς τὴν μονὴν μας.

Μιὰ μέρα, Τετάρτῃ τῆς Διακαινησίμου, ζῶσαν τὸ μοναστήρι δυὸ χιλιάδες Ἀγγλοὶ, κυνηγώντας τὴν ὁμάδα τοῦ Αὐξεντίου.

«Έλατε — είπε ο ήγούμενος στο Διοικητή — να πάρετε ένα γλυκό».

Μπήκε ο Διοικητής με τους άξιωματικούς του στο ήγουμενείο, κάθισε.

«Πάτερ Χρυσανθε, φώναξε ο ήγούμενος. Φέρε ένα γλυκόν για τους ξένους».

«Όπου μπαίνει με τὸ δίσκο τὸ γλυκὸ στὰ χέρια, με τὸ καλογερικὸ του σχῆμα, με χαμηλωμένα τὰ μάτια, ὁ ἴδιος ὁ Αὐξεντίου. Ἐξω ψάχναν καὶ τὸν γυρεῦαν.

Ὁ Ἄγγλος Διοικητὴς πήρε τὸ γλυκὸ, γυρίζει στὸν Αὐξεντίου, τοῦ λέει:

«Μπορεῖς ἐσὺ νὰ μᾶς βοηθήσης νὰ βροῦμε τὸν Αὐξεντίου;»

Ὁ Αὐξεντίου εἶχε συνεχῶς τὰ χέρια του στὰ μουστάκια του, τὰ μετάσιαζε γιὰ νὰ μὴ φαίνονται τ' ἄραια του δόντια — σημάδι τοῦ πολὺ χαρακτηριστικὸ.

Λέει στὸν Ἄγγλο μὲ ταπεινοσύνη:

«Τὶ γυρεύει ἐδῶ ὁ Αὐξεντίου; Ἐδῶ γύρω εἶναι ὅλο βουνά. Δὲν μπορεῖ νὰ 'ναι ἐδῶ γύρω».

Ὁ Ἄγγλος τὸν πήρε ἀπὸ καλὸ μάτι. Τοῦ λέει:

«Ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω τὸ τηλέφωνό μου. Ἄν μάθης τίποτα γιὰ τὸν Αὐξεντίου νὰ μοῦ τὸ μηνύσης».

Τοῦ ἔδωσε τὸν ἀριθμὸ τοῦ τηλεφώνου. Πήρε τὸ στρατὸ του καὶ φῦγαν.

Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1957 ὁ Αὐξεντίου καὶ ἡ ὁμάδα του ἀποφάσισαν νὰ κάμουν ἓνα κρησφύγετο στὸ βουνό, μιά σπηλιά, καμιά πεντακοσαριά μέτρα χαμηλὰ ἀπ' τὸ μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ. Δουλεῦαν τὴ νύχτα, στερεῶσαν γερά τὴ μικρὴ σπηλιά.

Ἐκεῖ θὰ ἦταν ὁ τάφος του.

Ὁ ήγούμενος μᾶς λέει:

— Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Φεβρουαρίου εἶχε προαισθήματα θανάτου. Ἐκάθητο εἰς τὸ μοναστήρι. Ἐγραφεν γράμματα τὴν νύκτα δι' οἰκογενείας ἀγωνιστῶν, σὲ κάθε γράμμα μέσα ἔβαζεν καὶ πέντε λίρας. Μοῦ εἶπε: «Ἄν τύχη καὶ ἔρθουν οἱ Ἄγγλοι, κάψε τὰ γράμματα στὴ σόμπα, κρύψε τις λίρες».

Δυὸ μέρες πρὶν ἀπὸ τὰ συμβάντα ὁ Αὐξεντίου εἶπε στὸν ήγούμενο:

«Ἀπόψε, καλόγερε, θὰ σ' ἀφήσουμε. Σὲ δυὸ μέρες ἔρχονται τὰ βαριά ὅπλα. Κι ὁ Μαχαιρᾶς θὰ γίνη Κούγκι».

Ὑστερα εἶπε:

«Καλόγερε, νὰ μᾶς κοινωνήσης. Ἐπειδὴ εἴμαστε ὅλο σὲ κίνδυνο. Ἀλλὰ εἴμαστε λερωμένοι. Θὰ 'ρθοῦμε αὔριο νὰ μᾶς κοινωνήσης, ἀφοῦ πλυθοῦμε».

Ἐφυγαν γιὰ τὴν σπηλιά τους. Σὲ λίγο οἱ Ἄγγλοι χτύπησαν τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ.

«Δεῖξτε μας ποῦ εἶναι ὁ Αὐξεντίου!»

Ἐκαμαν ἔρευνες παντοῦ, βασάνισαν τὸν ήγούμενο. Δὲν πήραν λέξη, δὲ βρῆκαν ἵχνη. Καταχωσμένοι στὴ σπηλιά τους, ὁ Αὐξεντίου κ' οἱ τέσσερις σύντροφοί του, παρακολουθοῦσαν κρυφὰ τις κινήσεις τῶν Ἄγγλων στὸ μοναστήρι καὶ στὰ γύρω βουνά.

Οἱ Ἄγγλοι ἐτοιμάζονταν πιά νὰ φύγουν ἀπ' τὸ Μαχαιρᾶ. Ὅταν παρουσιάστηκε ὁ προδότης. Ἦταν ὁ ἀγωγιάτης τοῦ μοναστηριοῦ. Αὐτὸς ὁδήγησε τοὺς στρατιῶτες στὴ σπηλιά.

Ἦταν χαράματα τῆς 3ης Μαρτίου τοῦ 1957. Ἐνα ἐλικόπτερο ἄρχισε νὰ κάνη γύρους πάνω ἀπ' τὴν περιοχὴ. Οἱ Ἄγγλοι στρατιῶτες προχωροῦσαν ψηλαφητὰ. Φτάνοντας στὴ σπηλιά βρῆκαν ἓναν ὄλμο ποῦ εἶχε ξεχάσει ἡ ὁμάδα τοῦ Αὐξεντίου στοὺς θάμνους.

Ἐνας στρατιώτης προχώρησε, ἔφτασε στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιάς. Ἐβγαλε μιὰ πέτρα. Ἐβγαλε κι ἄλλες πέτρες. Ἐνας ἀξιωματικὸς τότε φώναξε:

«Παραδοθῆτε!»

Βγήκαν ἀπ' τὴ σπηλιά οἱ τέσσερις. Ἐμεινε μέσα μόνος γιὰ νὰ πεθάνη σὰν ἥρωας ὁ Γρηγόρης Αὐξεντίου.

Οἱ Ἄγγλοι τώρα οὐρλιαζαν. Ἐνας τράβηξε κατὰ τὴν μπούκα τῆς σπηλιάς. Μὲ μιὰ ριπὴ, ποῦ ἦρθε ἀπ' τὴ σπηλιά, ἔπεσε κάτω σκοτωμένος. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ Ἄγγλοι ρίξαν μιὰ χειροβομβίδα μὲς στὴ σπηλιά. Ὁ Αὐξεντίου πληγώθηκε στὸ λαιμὸ καὶ στὸ γόνατο. Τὸ αἷμα ἔτρεχε πολὺ. Ὁ σύντροφός του ὁ Αὐγουστής Εὐσταθίου — ὁ «Ματρόζος» — ποῦ εἶχε βγεῖ ἔξω, εἶπε στὸν ἀξιωματικὸ πὼς ὁ Αὐξεντίου θὰ σκοτώθηκε. Ὁ ἀξιωματικὸς τότε τὸν πρόσταξε νὰ μπῇ μέσα καὶ νὰ σύρῃ τὸ νεκρὸ. Τὸν ἔσπρωχνε κατὰ τὴ σπηλιά.

Ὁ Εὐσταθίου φώναξε:

«Μάστρε, μὴν πυροβολήσης! Εἶμαι ἐγὼ, ὁ Ματρόζος».

Ὁ Εὐσταθίου μπῆκε στὴ σπηλιά. Οἱ Ἄγγλοι ἀπέξω περιμέναν.

«Πατὶ ἦρθες, Αὐγουστή;» τὸν ρώτησε ὁ Αὐξεντίου.

Ὑστερα φώναξε ἔξω στοὺς Ἄγγλους.

«Come on, we are two now. Ἐλάτε! Τώρα εἴμαστε δυὸ!»

Τὸ αἷμα ἔτρεχε ἀβάσταχτο ἀπ' τις πληγὲς τοῦ Αὐξεντίου. Ἀπ' τὴ σπηλιά ρίξαν μιὰ χειροβομβίδα. Οἱ Ἄγγλοι ἀποτραβηχτήκανε κι ἄρχισαν νὰ πολυβολοῦν ἀπὸ μακριὰ κατὰ τὴν μπούκα τῆς σπηλιάς. Ἄλλοι πλησίασαν ἀπὸ πάνω. Στὴν ἀρχὴ κατρακυλοῦσαν πέτρες στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιάς, ὕστερα ρίξαν δακρυγόνα. Ἀπὸ τὴ σπηλιά οἱ δυὸ Ἕλληνες ρίχναν τις χειροβομβίδες ποῦ τοὺς μέναν.

Κατὰ τις δέκα ἡ ὥρα οἱ δυὸ τῆς σπηλιάς ἀποφάσισαν νὰ κάμουν ἔξοδο. Εἶχαν μιὰ καπνογόνο βόμβα. Τὴ ρίξαν. Μά δὲν πρόλαβαν νὰ βγοῦν. Τὸ ὅπλο τοῦ ἑνὸς εἶχε χαλάσει. Ὁ Αὐξεντίου τὸ διόρθωσε, μὰ ἦταν ἀργά. Ὁ καπνὸς εἶχε διαλυθῇ.

«Κρίμα, βρὲ Ματρόζο. Χάσαμε τὴν εὐκαιρία».

Κοντὰ στὸ μεσημέρι οἱ Ἄγγλοι πλησίασαν, χύσαν μπενζίνα ποῦ κύλησε μὲς στὴ σπηλιά. Ὑστερα ρίξαν τρεῖς ἐμπρηστικὲς. Ἡ σπηλιά γέμισε φλόγες.

«Παναγιὰ μου, θὰ μᾶς κάψουν!» φώναξε ὁ Αὐγουστής Εὐσταθίου καὶ βγήκε ἔξω ἀπ' τὴ σπηλιά.

Ὁ Αὐξεντίου ἔμεινε μόνος στὶς φλόγες πὺν λαμπάδιασαν τὸ κορμὶ του.

Στὶς δύο ἢ ὥρα τὸ ἀπόγευμα ἡ ἡσυχία ἦταν βαθιὰ στὴν πλαγιά τοῦ Μαχαιρᾶ. Οἱ Ἀγγλοὶ πρόσταξαν πάλι τὸν Αὐγουστὴ Εὐσταθίου νὰ μπῇ μέσα καὶ νὰ τραβήξῃ τὸ νεκρὸ ἀρχηγό του. Βρῆκε ἓνα σωρὸ ἄμορφη, καμένη ἀνθρώπινη σάρκα.

Οἱ Ἀγγλοὶ φώναξαν, κατὰ τὸ βραδάκι, τὸ γέρο - Πιερὴ Αὐξεντίου νὰ πιστοποιήσῃ πὺς αὐτὴ ἡ ἄμορφη καμένη σάρκα ἦταν ὁ γιὸς του.

Τὸν θάψανε στὸ νεκροταφεῖο τῶν φυλακῶν.

Τώρα ἡ σπηλιὰ αὐτὴ εἶναι προσκύνημα λαϊκὸ. Χιλιάδες κόσμος, νέα παιδιά, γυναῖκες, μάνες, ξεκινᾶνε ἀπ' ὅλο τὸ νησι τῆς Κύπρου γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ, προσκυνᾶνε τὴν Παναγία, κι ἀπὸ κεῖ κατηφορίζουν τὸ μονοπάτι γιὰ τὴ σπηλιὰ.

Κατηφορίζουμε κ' ἐμεῖς τὸ στενὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ. Εἶναι ἓνα φαράγγι, ἐκεῖ πὺν πάμε. Τὰ βουνὰ πὺν τὸ ζώνουν, φυτεμένα μὲ πεῦκα μὲ ψηλοὺς κορμούς, μὲ ἐλιές, δίνουν μιὰν ἡμεράδα στὸ τοπίο.

Τίποτε δὲ φαίνεται ἀπὸ σπηλιὰ, κανένας βράχος. Τίποτε δὲν προετοιμάζει τὸν ὁδοιπόρο γι' αὐτὸ τὸ κρησφύγετο καὶ γιὰ τὸ δράμα πὺν εἶδε.

Ἀπ' τὸ μοναστήρι, ψηλὰ, ὁ ἡγούμενος μᾶς εἶχε κατατοπίσει δείχνοντας περίπου τὸ μέρος.

— Ἐκεῖ θὰ τὴ βρῆτε.

Ἐκεῖ πὺν μᾶς εἶχε ὑποδείξει, ἐκεῖ τὴ βρήκαμε.

Ἀφήσαμε τὸ μονοπάτι καὶ πήραμε ἓνα ἄλλο, πολὺ κατωφερικὸ. Θάμνοι σκεπάζουν τὴ γῆ. Ἐκεῖ, μὲς στοὺς θάμνους, εἶδαμε τὴν μπούκα τῆς σπηλιᾶς.

Κεῖνὴ τὴν ὥρα, καταμεσήμερο, ἦταν ἐρημιὰ γύρω. Ψυχὴ. Σύρθηκα μὲς στὴ σπηλιὰ. Εἶναι ἓνας ἐλάχιστος τόπος. Μόλις μποροῦν νὰ χωρέσουν τρεῖς - τέσσερες κουλουριασμένοι ἄνθρωποι. Δὲν εἶναι, καθὼς μᾶς εἶχαν πεῖ, φυσικὴ σπηλιὰ. Ὁ Αὐξεντίου καὶ οἱ σύντροφοὶ του ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, σκάψανε κι ἀνοίξανε μιὰ τρύπα πάνω στὴν πλαγιά. Στερεώσανε τὴν τρύπα. Τὴν εἴσοδό της τὴν κρύβανε τὰ θάμνα. Ἔτσι εἶχαν τὸ κρησφύγετό τους.

Ἡσυχία πολλὴ γύρω, μήτε ἓνα πουλὶ δὲν κελαῖδεῖ. Ἐνα καντήλι εἶναι μὲς στὴ σπηλιὰ σβηστὸ. Πλαί ἓνα μπουκάλι λάδι. Μιὰ φωτογραφία τοῦ Αὐξεντίου. Ἐνα δοκάρι, ὀριζόντια, ὑποβαστάζει τὴ σκεπὴ τῆς σπηλιᾶς. Εἶναι ἀκόμα καπνισμένο ἀπ' τὶς φλόγες. Πολλὰ ὀνόματα προσκυνητῶν χαραγμένα στὸ δοκάρι, στὰ τοιχώματα.

Ἐδῶ πυρπολήθηκε, λαμπάδιασε τὸ νέο σῶμα.

Ἐδῶ ἦρθε νὰ τὸν μοιρολογήσῃ κ' ἡ μάνα του.

Εἶδε τὸν τόπο, τὰ ἴχνη τῆς φωτιάς. Καὶ τὸν μοιρολόγησε, αὐτοσχεδιάζοντας στίχους, ὅπως κάνουν στὴν Κύπρο:

«Εὐπνα, Γληόρη, τζι' ἔφτασεν ἡ μάνα σου κοντά σου,
ἦρτεν νὰ δῇ τοὺς κόπους σου τζιαὶ τὰ κρησφύγετά σου.
Ἦρτεν νὰ δῇ τοὺς κόπους σου δὰ πάνω πὺν πολέμας.
Ἐπουμπουρίζαν τὰ βουνὰ τζι' ἦτον τζι' ἡ Παναγία
εἰς τὸ πλευρὸν σου τζι' ἔστεκεν, Γληόρη, τζιαὶ βοήθαν.
Ἐγὼ, γιὲ μου, δὲν σὲ χάρηκα τζι' ἔσσω μου δὲν σὲ εἶδα
ἄς σὲ χαρῇ ἡ πατρίδα μας γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν».

(«ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ», ΑΘΗΝΑ 1961, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΣΤΙΑ)

ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ - ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

Γεννήθηκε στὰ Σπῆλια το 1937. Ασχολήθηκε με τὴ δημοσιογραφία. Αργότερα πήρε τὸ πτυχίο των Πολιτικῶν Επιστημῶν ἀπὸ τὴν Πάντειο Σχολὴ Αθηνῶν. Εργάστηκε στὸ Τμήμα Ειδήσεων τοῦ Ρ.Ι.Κ. ὡς συντάκτρια. Ἐγραψε μελέτες, ἄρθρα καὶ χρονογραφήματα. Υπηρέτησε τὸν ἀγῶνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α.

Ἡ γυναίκα στὸν ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ

Τὸ ἔπος τῆς ΕΟΚΑ εἶναι σίγουρα ἓνα ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πὺν ἡ ἀξιολόγησή τους ἔχει δημιουργήσει ἐκτεταμένη ἀναφορὰ μὲ πολλὰ καὶ ἀντικρουόμενες ἀπόψεις.

Πὰ ὅσους τὸ ἔζησαν ἀμέτοχοι, ἀπλοὶ θεατὲς, καὶ εἶναι πάρα πολὺ λίγοι, τὸ ἔπος τῆς ΕΟΚΑ εἶναι μιὰ συγκλονιστικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν μπόρεσαν νὰ ξεφύγουν. Ἀλλὰ γιὰ κείνους πὺν τὸ δημιούργησαν, καὶ εἶναι ὅλος σχεδὸν ὁ τότε λαὸς, μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, μικρὸ ἢ μεγάλο, σημαντικὸ ἢ ἀσήμαντο, ἐπώνυμο ἢ ἀνώνυμο, εἶναι τὸ ἔπος τῆς ΕΟΚΑ ἓνα ἀνεπανάληπτο βίωμα.

Ὁ ρόλος τῆς γυναίκας δὲν θάπρεπε, ἴσως, νὰ διαχωρίζεται, γιὰτὶ ἡ διαφορὰ του εἶναι ἀπλὰ ἡ ἰδιοτυπία πὺν συνεπάγεται ἡ φυσικὴ διαφορὰ τῆς γυναίκας ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ὅμως, πολλὰς φορὲς, γιὰ σκοποὺς ἀναφορᾶς, καὶ σὰν συμβολὴ στὴ γενικότερη θεώρηση, εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλοῦμε εἰδικὰ γιὰ τὴν προσφορὰ ἢ τὸν ρόλο τῆς γυναίκας ἢ μιὰς ἄλλης ἀνθρώπινης ομάδας — π.χ. τῆς νεολαίας, ἢ, εἰδικότερα ἀκόμη, τῆς μαθητικῆς νεολαίας — στὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο ἱστορικὸ γεγονός.

Αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ ἐπιχειρῶ στὸ σύντομο σημείωμά μου.

Ἡ ἔναρξη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα, τὸ 1955, βρῆκε τὴ γυναῖκα τῆς Κύπρου σὲ μιὰ ἀξιοπρόσεκτε κοινωνικὰ θέση, ὅταν ληφθεῖ ὑπόψη ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ οἰκονομικὸς περίγυρος.

Σὲ μιὰ κοινωνία μὲ βασικὰ ἀγροτικὴ οἰκονομία, καὶ κάτω ἀπὸ ἀποικιακὸ καθεστῶς, ἡ γυναῖκα τῆς δεκαετίας τοῦ '50 εἶχε πετύχει πολλὰ. Ὁ ρόλος τῆς ἦταν κυρίως στὸ σπίτι, ἀλλὰ δὲν λείπουν αὐτὴ τὴν περίοδο οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, τὴν ἐπιστήμη καὶ ἀπὸ ἐπαγγέλματα ποὺ ἦταν παραδοσιακὰ γυναικεῖα γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, ὅπως τῆς νοσοκόμας, τῆς ὑπαλλήλου σὲ γραφεῖα, ἐπιχειρήσεις κ.ἄ.

Ἡ μόρφωση εἶναι ἀρκετὰ προσιτὴ στὴ γυναῖκα αὐτῆς τῆς δεκαετίας καὶ γύρω στὰ μέσα τῆς ἐπεκτείνεται γοργὰ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο — τὴ Μέση Ἐκπαίδευση — στὸ Πανεπιστήμιο.

Ὑπάρχουν ἀκόμη γυναῖκες ποὺ γράφουν καὶ ποὺ παρουσιάζονται σὲ καθαρὰ ἀνδρικὰ μέχρι τότε ἐπαγγέλματα. Ἦδη τὰ μαθητικὰ περιοδικὰ — ὅπως π.χ. ἡ Μαθητικὴ Ἑστία τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου — φιλοξενοῦν ἀξιόλογες πνευματικὲς ἐργασίες καὶ μαθητριῶν.

Ἄλλο στοιχεῖο, πολὺ βασικὸ καὶ καίριο, εἶναι ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ διαπαιδαγώγηση τῆς δεκαετίας ἐκείνης καὶ πολλῶν χρόνων νωρίτερα.

Πόλοι τῆς ἀγωγῆς, καὶ στὰ ἀγροτικὰ ἀκόμη σπίτια ὅπου ἔλειπε ἡ μόρφωση — μὲ τὴν ἔννοια τῶν γραμματικῶν γνώσεων — ἦταν ὁ Θεὸς καὶ ἡ Πατρίδα. Π' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο ὅτι ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ κάθε γωνιά τῆς Κύπρου καὶ ἀπὸ κάθε κοινωνικὸ στρώμα, στρατολογήθηκαν τὰ μέλη τῆς ΕΟΚΑ καὶ, φυσικὰ, καὶ ἡ Γυναίκα τοῦ Ἀγώνα.

Ἄν θάπρεπε νὰ ἀποτιθεῖ φόρος τιμῆς σὲ ὅσους δημιούργησαν τὸ ἔπος τῆς ΕΟΚΑ, θάπρεπε πρῶτα νὰ σταθοῦμε μὲ θαυμασμὸ καὶ μὲ εὐγνωμοσύνη στοὺς γονεῖς τῶν δημιουργῶν καὶ σὲ κάθε κοινωνικὸ συντελεστὴ ποὺ γαλούχησε τὴ γενιὰ τοῦ '55. Τότε θὰ ἐρμηνεύσουμε σωστὰ τὸν ἀγωνιστὴ τῆς ΕΟΚΑ, μὰ καὶ θὰ ξέρουμε ὅτι ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε νὰ νοιώθει τὸν κόσμον τοῦ προσευχόταν — Θεέ μου, βοήθα νὰ νικήσουν οἱ Ἕλληνες (τὸ 1940 π.χ.) ἢ Θεέ μου, βοήθα νὰ γίνει ἡ Ἑνωσις τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Σὲ κάθε πολιτεία καὶ χωρὶ σωματεῖα, φυτώρια τῆς κοινωνίας. Ὑπάρχουν ἀκόμη στὶς πόλεις φιланθρωπικὰ καὶ πολιτιστικὰ, καθαρὰ γυναικεῖα σωματεῖα, ὅπως ἡ Πνευματικὴ Ἀδελφότητα, τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων, οἱ Φιλόπτωχοι, ἡ Ἑνωσις, ἡ Μάνα κ.ἄ. Κι ἡ παρουσία τῆς γυναίκας εἶναι ἔντονα αἰσθητὴ στὰ θρησκευτικὰ ἱδρύματα. Ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἑνωσις Νέων, Νεανίδων καὶ Κυριῶν, ἡ ΟΧΕΝ, ἔδωσε στὸν ἀγώνα τῆς ΕΟΚΑ ἡγετικὰ στελέχη τῆς καὶ ἀπλὰ μέλη τῆς ποὺ συνειδητὰ ἔδωσαν τὸν ὄγκον τῆς Ὁργάνωσης. Ὑπῆρξε ἡ ΟΧΕΝ, δίπλα στὴν πρωταγωνίστρια Ἐκκλησία, καὶ τὰ σχολεῖα μας, ὁ τροφοδότης σὲ ἔμπυχο ὕλικό, ἓνα ὕλικό ἄτρωτο ἢ, τουλάχιστον, πολὺ ἀνθεκτικὸ σὲ κάθε δοκιμασία ποὺ συνεπαγόταν ἡ ἀποστολὴ του. Ὑπῆρξε ἀκόμα ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὁ πρωτοπόρος, μὲ στρατιὰ μελῶν τῆς, σὲ πράξεις ἀρετῆς πολλῆς.

Μαθήτριες, ποὺ ἦταν ταυτόχρονα καὶ μαθήτριες τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων (ΧΜΟ) δὲν δίστασαν νὰ ἐπιλέξουν τὸν ρόλον τῆς ἀγωνίστριας σὰν σύνδεσμοι, διανομεῖς φυλλαδίων, ὁργανώτριες μαθητικῶν διαδηλώσεων. Κι ἦταν αὐτὴ ἡ ἐπιλογὴ τὸ ἀποτέλεσμα βαθειᾶς ἐσωτερικῆς πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα.

Μεγαλύτερα στὴν ἡλικία μέλη τῆς ΟΧΕΝ, ἀπὸ κάθε κοινωνικὴ τάξη, τίμησαν μὲ τὴ συμμετοχὴ τους τὴ στρατιὰ τῆς ΕΟΚΑ σὰν σύνδεσμοι ἐπίσης, σὰν τροφομεταφορεῖς, μεταφορεῖς ὅπλων καὶ σὲ ἄλλες ἀποστολές. Καὶ τόσο ἡ ἡγεσία, ὅσο καὶ πολλὰ μέλη τῆς ΟΧΕΝ συνελήφθησαν, βασανίστηκαν καὶ κλείστηκαν σὲ κρατητήρια καὶ φυλακές.

Ἡ δύναμη τῆς πίστεως ἔκαμε ὑπεράνθρωπες τὶς κοπέλες στὶς Κεντρικὲς Φυλακὲς ποὺ γονατιστὲς γιόρτασαν τὰ Χριστούγεννα μπροστὰ σ' ἓνα πέτρινο βωμὸ, ὅπως γράφτηκε στὸ περιοδικὸ Τάϊμς ὅφ Σάυπρους. Ὁλος ὁ Τύπος τῆς ἐποχῆς ἀναφέρει πολλὰ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια, τὴν καρτερία καὶ τὴν ἀντοχὴ τῶν γυναικῶν στὴ διάρκεια τῆς δοκιμασίας τους.

Καὶ κανεὶς δὲν ξεχνᾷ τὸ συγκρότημα τῶν Κεντρικῶν Φυλακῶν ποὺ σειόταν ἀπὸ τὰ τραγούδια, τὰ ἐμβατήρια, τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας κάθε φορὰ ποὺ ἓνας μάρτυρας βάδιζε στὴν ἀγχόνῃ. Οἱ γυναῖκες, μαζὶ μὲ τοὺς ἄντρες κρατουμένους καὶ καταδίκους συντρέφευαν τοὺς ἀγωνιστὲς στὴ Μεγάλῃ Πορείᾳ τους καὶ ὕφαιναν τὴ Δόξα τῆς Κύπρου.

Ἡ ὠριμότητα ποὺ ἔδειξε ἡ γυναῖκα τοῦ '55-59 ἦταν τέτοια ποὺ καὶ ὁ Μακάριος καὶ ὁ Διγενῆς, οἱ ἀργηγοὶ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μας ἀγώνα, εἶχαν ἐμπιστευθεῖ σὲ γυναῖκες ὕψιστα μυστικά, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνες κράτησαν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια.

Καὶ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μικροὺς ἢ μεγάλους ρόλους ποὺ ἡ Ὁργάνωσις ἀνέθεσε στὴ γυναῖκα, καὶ ποὺ ἦταν καὶ ρόλοι στελεχῶν, ὅπως τομεάρχης, ὑποτομεάρχης κ.ἄ., ἡ ἴδια πῆρε μόνῃ τῆς καὶ ἄλλους, ἐξίσου ἀπαραίτητους γιὰ τὴν ἄνιση ἀπελευθερωτικὴ πάλη. Ἦταν ἡ γυναῖκα ὁ πρωταγωνιστὴς π.χ. στὴν ἀντίδραση γιὰ τὴν ἐπιβολὴ «κατ' οἶκον περιορισμοῦ» ἢ ἄλλων μέτρων ποὺ ἀπέβλεπαν στὴν κατάρρευση τοῦ ἡθικοῦ τοῦ λαοῦ μας. Δὲν εἶναι καθόλου μικρὸ τὸ γεγονὸς πὼς ἡ γυναῖκα τῆς ΕΟΚΑ φόρεσε πρῶτη τὴν ἀλατῆρα, γιὰ νὰ στερεώσῃ τὴν παθητικὴ ἀντίσταση καὶ νὰ κάνει τὸ Κυπριακὸ ροῦχο πορφύρα λευτεριᾶς. Ὅπως δὲν εἶναι καθόλου μικρὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μάνα, ἡ κόρη, ἡ ἀδελφὴ τῆς περιόδου ἐκείνης ἔθαιψαν ἥρωες μὲ τὴν κραυγὴ «χαλάλι τῆς πατρίδας» ἢ «κάθε σαράντα τζι» ἓναν γιὸν διῶ εἰς τὴν πατρίδα» ὅπως εἶπε ἡ μάνα τῶν ἀδελφῶν Κάρυου. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παραβλεφθεῖ ἡ γυναικεῖα συμπαράστασις καὶ ἡ παρηγοριὰ ποὺ δόθηκε αὐθόρμητα καὶ φυσιολογικὰ σὲ ὥρες ὀδύνης.

Ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ ἔπαιξε σημαντικὸ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ρόλον σ' ἐκεῖνον τὸν ὑπέροχον ἀγώνα ἦταν ὁ Τύπος, ποὺ ἦταν σὲ ψηλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὶς συνθήκες ἐπίπεδα καὶ σχεδὸν στὸ σύνολό του ἀποστολικός. Κι ἀπὸ τὸν Τύπον δὲν ἀπουσίασε ἡ γυναῖκα ποὺ σὰν ὁργανικὸ στοιχεῖο τοῦ ἡ συνεργάτης, κράτησε ὅσο μπορούσε τὸ ὑπόβαθρον καὶ τὰ ἐρείσματα ποὺ χρειαζόταν ὁ ἀγώνας.

Ἡ κοινωνία, στὸ σύνολο της, εἶχε δεχθεῖ σωστά τὴν πρόκληση τοῦ 1955 καὶ ἡ γυναίκα μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴν τόλμη της δὲν ὑστέρησε. Δοκιμάστηκε ἀπὸ τίς ἠθικὲς καὶ τίς ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ τίς καταξίωσε.

Ἀντίκρουσε μὲ τόλμη τὸν θάνατο, ὅπως ἡ ἡρώιδα Παπαγεωργίου, ἐκτέλεσε μὲ τόλμη τίς ἀποστολὲς της, σχημάτισε αὐθόρμητα ἀνθρώπινες ἀλυσίδες μπροστὰ σὲ πάνοπλους στρατιῶτες γιὰ ν' ἀποτρέψει τὴ σύλληψη ἀνδρῶν, ὅπως οἱ γυναῖκες τῶν Σπηλιῶν, ὅταν οἱ Ἀγγλοὶ πῆγαν νὰ συλλάβουν τὸν ἱερέα τοῦ χωριοῦ. Κι ἦταν ἡ στάση τούτη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνδότερης πίστεως της καὶ τῆς προσήλωσής της στὴν ἱστορικὴ παράδοση.

Ἐδωσε ἡ γυναίκα τῆς ΕΟΚΑ ἐξετάσεις πρὸς τὸν πολιτισμὸ καὶ δὲν ἀπέτυχε. Ἀγωνίστηκε μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα της σὲ κάθε ἀποστολὴ καὶ θαυμάστηκε γιὰ τὴ συνέπειά της.

Ἡ προσφορὰ τῆς γυναίκας ἦταν καὶ χρήσιμη καὶ ἀπαραίτητη καὶ ΕΙΝΑΙ δοσμένη πρόθυμα καὶ καθολικά. Καὶ ἂν ὑπῆρξαν ἐξαιρέσεις ἦταν γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουν τὸν κανόνα.

Π' αὐτὸ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς γυναίκας δὲν ὑποτιμήθηκε. Ἐκτιμήθηκε σωστά καὶ, παράλληλα μὲ τὴν κοινωνικὴ ἀνύψωση ποὺ κερδήθηκε, τῆς δόθηκε ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀγῶνα καὶ τὸ ὕψιστο πολιτικὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, γιὰ νὰ συμμετέχει ἐνεργὰ στὴ διαμόρφωση τοῦ μέλλοντος τῶν παιδιῶν της καὶ τῆς πατρίδας της.

Ἡ γυναίκα φάνηκε ἄξια γιὰ τὰ δικαιώματα ποὺ τῆς δόθηκαν, δικαιώματα ποὺ πήγασαν ἀπὸ τὸν ρόλο της στὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Π' αὐτὸ παραμένει φορτωμένη τὴν εὐθύνη νὰ ἐκτελεῖ στὸ ἀκέραιο τὰ καθήκοντά της. Ὅπως τότε, στὸν ΑΓΩΝΑ τῆς ΕΟΚΑ.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ, ΤΕΥΧΟΣ 5, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

Χρῖστος Τσιάρτας

(ἀπόσπασμα)

Ἦταν 20 τοῦ Γενάρη τοῦ 1956. Στις 10 το βράδυ τὴν παγωνιά της νύκτας ἐσπασαν δυνατὰ κτυπήματα στὴν πόρτα. Ἀνοῖξε ἡ Ευγενία μὲ κάποιον φόβο. Πολλοὶ στρατιῶτες περιμέναν στὴν αυλὴ...

— Πού εἶναι ὁ ἀντρας σου; τὴν ρώτησε ὁ αξιωματικός.

— Δεν εἶναι στο σπίτι, ἀπάντησε ἡ Ευγενία.

Μπήκανε μέσα, κάνανε ἐρευνά, δεν βρήκαν κανένα καὶ φύγανε. Ἡ Ευγενία γύρισε κοντὰ στὴν κορούλα της καὶ το μικρούλη Στέφο, πούχε γεννηθεῖ πρὶν 40 περί-

που μέρες, στις 27 τοῦ Δεκέβρη τοῦ 1955. Προσπάθησε νὰ ηρεμήσει ἀγκαλιάζοντας τα παιδιά της καὶ διώχνοντας τίς κακὲς σκέψεις ἀπ' το μυαλό της.

Ἀλλὰ τα μεσάνυχτα ἀκούσε νέα κτυπήματα στὴν πόρτα. Ἡ ἴδια ἐρώτηση γιὰ τὸν ἀντρα της, νέα ἐρευνά καὶ ἀποχώρηση τοῦ στρατοῦ. Ἐνα δωμάτιο τοῦ μεγάλου σπιτιοῦ τους εἶναι ἀκόμα ἐρειπωμένο. Οἱ στρατιῶντες εἶχανε σπάσει τὸ πάτωμα γιὰ νὰ βρουν πυρομαχικά καὶ καταζητούμενα πρόσωπα.

Ἀπὸ τὴ νύχτα ἐκείνη ὁ Χρῖστος ἔκανε γιὰ σπιτάκι του τίς φιλόξενες ράχες τῶν βουνῶν τοῦ Τροόδου.

— Ἀπὸ καιρὸ σε καιρὸ ἐρχόταν γιὰ νὰ με δει καὶ νὰ φιλήσει τα παιδιά μας, λέει ἡ Ευγενία. Μα τούτο ἦτανε δύσκολο γιὰτί ἦτανε πια καταζητούμενος. Ὡστόσο ἐκείνες οἱ ἐπισκέψεις ἦταν ἀπὸ τίς πιο ἐντυχισμένες παρενθέσεις τῆς ζωῆς μας. Ἦτανε μια πολὺ ἐντονὴ στιγμή νὰ τὸν βλέπω κουρασμένο ἀπ' τὴν πορεία τοῦ πάνω στα βουνά, νὰ μ' ἀγκαλιάζει καὶ νὰ φιλά με λατρεία τα παιδιά μας. Ἦμουν πολὺ ἐντυχισμένη νὰ τὸν ξεκουράζω με τίς περιποιήσεις μου καὶ ν' ἀκούω νὰ μὲ μιλά γιὰ τὴν γεμάτη περιπέτεια ζωῆς του. Κι εἶχα πια συνηθίσει νὰ θεωρῶ τ' ἄλλα παλληκάρια ποὺ ἦταν μαζί του σαν πρόσωπα ἱερά καὶ σαν ἀδελφία μου. Μας ἀγαπούσε πολὺ ὁ Χρῖστος. Μα περισσότερο ἀγαπούσε τὴν Ἐλευθερία. «Κι ἂν δεν ζήσουμε μεις νὰ τὴν χαρούμε, ας τὴν χαρὸν τα παιδιά μας καὶ ἡ Κύπρος», μὲ ἔλεγε.

Μια νύκτα στις 3 τοῦ Μάρτη τοῦ 1956, ὁ Χρῖστος πῆγε καὶ πάλι στο σπίτι του. Το μάτι του ἦταν κτυπημένο καὶ ἡ Ευγενία ταράχτηκε σαν τὸν εἶδε. Τὸν μάλωσε μάλιστα ποὺ δεν ἦταν προσεκτικός. Εκείνος τὴν καθυσάχασε καὶ τῆς εἶπε πὼς ἔκανε θεραπεία. Εἶχε μαζί του καὶ τὰ φάρμακα.

Πέρασε μαζί τους τὴ νύκτα καὶ φιλώντας τους τρυφερά ἐφυγε πάλι γιὰ τὸ βουνό.

Πέρασαν κάμποσες μέρες καὶ ὁ Χρῖστος δὲ φάνηκε... Ἡ Ευγενία γονάτιζε στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ τῆς μιλούσε γιὰ τίς ἀνησυχίες της.

Ἦταν μια παγερὴ νύκτα τοῦ Μάρτη, 17 τοῦ μηνός. Ἐννιά ἀντρες ἦταν κρυμμένοι κάπου στο δρόμο τοῦ Αγροῦ - Χανδριῶν, κοντὰ στ' Ἀγρίδια καὶ περιμέναν. Κάποτε δυο στρατιωτικὰ τζηπς πλησιάσαν. Σὲ λίγο οἱ Ἀγγλοὶ στρατιῶτες πούταν μέσα ἐπεφταν κάτω ἀπὸ τίς σφαίρες ποὺ ἀνύποπτοι δέκτηκαν. Κάποιος δεν πέθανε καὶ ἀσυρμάτισε γνωστοποιώντας τὴν ἐπίθεση. Στὸ μεταξύ οἱ ἐννιά ἀντρες μάζεψαν τὰ ὅπλα τῶν νεκρῶν καὶ ἀρχίσανε νὰ φεύγουν. Ὁ στρατὸς εἶχε πλησιάσει καὶ ἐπρεπε νὰ βιαστούν. Ὁ Χρῖστος Τσιάρτας ἦταν ἀκόμα μες τὸ χαντάκι ἀναζητώντας ὅπλα. Τους εἶπε νὰ φύγουν καὶ θὰ κρατοῦσε μοναχὸς τὴν ἄμυνα. Μα ἐκεῖ ποὺ προχωροῦσε σκυφτός μια σφαῖρα τὸν πλήγωσε στὴν σπονδυλικὴ στήλη, σ' ἀπόσταση 30 βαρδῶν ἀπ' τὸν τόπο τῆς ἐπίθεσης...

Ξημέρωσε Σάββατο, 18 τοῦ Μάρτη καὶ ὁ Χρῖστος δὲ φάνηκε. Οἱ σύντροφοί του ποὺ περιμέναν κάπου, νόμισαν πὼς δεν μπόρεσε νὰ τοὺς βρεῖ καὶ ἴσως νάφυγε γιὰ τὸ χωριό. Φύγαν καὶ αὐτοὶ χωρὶς νὰ φροντίσουν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί του.

Μα τούτῃ τὴ μέρα σ' ὅλα τα χωριά τῆς Πιτσιλιάς ἐπιβλήθηκε κέρφιου. Οἱ κάτοι-

κοι οδηγούνταν μπρος σ' ένα τζηπ, όπου ένας 25χρονος άντρας βρισκότανε σκε-
πασμένος με μια κουβέρτα. Ήταν ντυμένος με χειμωνιάτικη στρατιωτική στολή και
στο πρόσωπο του ήτανε η χλωμάδα του θανάτου. Οι χωρικοί κοίταζαν το νεκρό
και θαύμαζαν την ομορφιά και τη λεβεντοσύνη του.

(«ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΑΓΩΝΑ ΟΠΩΣ ΓΡΑΦΤΗΚΑΝ ΤΟΤΕ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1992)

ΠΙΤΣΑ ΓΑΛΑΖΗ

Γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1940. Σπούδασε Πολιτικές και Οικονομικές Επιστήμες στην
Πάντειο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στις Δημόσιες Σχέσεις. Εργάζεται ως Σύμβουλος
Δημοσίων Σχέσεων. Ασχολείται με την ποίηση και το δοκίμιο. Τιμήθηκε με βραβεία και δια-
κρίσεις για το έργο της. Υπηρέτησε τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

[Λιοπέτρι]

Αν θες να πεις για το Λιοπέτρι
ξέχασε τα νιάτα σου.
Πες πως η πέτρα λιώνει
Πες για την πέτρα της ελιάς,
- βαριά ζωής μυλόπετρα -
να μην προφέρεις «πέτρα του ήλιου».
Άσπρη πέτρα ξέξασπρη πες
κι από τον ήλιο ξεξασπρότερη,
έτσι η δυναστεία του φωτός υπάρχει.
Σκόνη λοιπόν, σκόνη πολλή,
πέφτει η λησμονιά και σε πλακώνει.
Φωνήεντα και σύμφωνα παρουσιάζονται
σ' εναλλαγή στις λέξεις μου,
στρατιώτες ρακένδυτοι σε παράταξη,
μετά από νηπημένη μάχη.
Κι όλα τα πάνδημα ονόματα σε γύψο,
καθώς η εποχή της σιωπής των κυπαρισίων κυριαρχεί
κι ο θάνατος πουλί ξεστρατισμένο
χτυπά την πόρτα μας.

Όνειρα σε χειμερία νάρκη ή θάνατο.
Κι η διάψευση ριπή,
να ξεμπουκάρει η απελπισία και το κενό.
Ξύλινα πόδια,
κρότοι στο πεζοδρόμιο Μάρτη ανάπνηρου
συνέχεια του Φλεβάρη,
που θα πει:
πως η επιδημία εξαπλώθηκε
και πως από γκρεμούς φρυδιών
κατρακυλάει η τελευταία σπίθα
απομεινάριο της γενιάς μου.
Λιοπέτρι,
πέτρα του ήλιου,
με το 'να πόδι ανάπνηρο
κουτσό σε παίζω μ' άφωνη φωνή εντός μου.

Τώρα που οι ποιητές
οι πένπτες της ευαισθησίας, οι κουρελήδες,
ζητούν ένα στίχο να κρυφτούνε να φωνάξουν
και χάνονται μέσα στην αχλύ της διάλυσης,
κραυγάζοντας μέσα στη σκόνη των καιρών.
Λιοπέτρι,
πέτρα του ήλιου,
αγκωνάρι του τόπου μου αμετάθετο.

(«ΥΠΙΝΟΠΑΙΔΕΙΑ», 1978)

Στιγμές έφηβείας

(ἀπόσπασμα)

XVII

Ήξερες νὰ συλλογᾶσαι ἀπ' τὰ δεκάξη,
ν' ἀπλώνεις τὰ χέρια στὸ φῶς
δίνοντας τὸν ἑαυτὸ σου
βουτηγμένο στὸ αἷμα του.
Νανούριζες τ' ἀστέρια
καὶ κολυμποῦσες στὸ φῶς τῆς χαραμάδας
ποὺ ἀνοιγες μονάχος τὶς νύχτες
σκοπὸς στ' ὄνομά Της
ἀντιμέτωπος μὲ τὸ θάνατο.

Τ' ἀνακατωμένα σου μαλλιά
δὲν πρόλαβαν νὰ διαλαλήσουν τὰ χρόνια τους.
Ποιὸς θὰ σύρῃ τώρα τὸ χορὸ
σὺν ἔφυγες;
Ἄδειες οἱ στέρνες,
ἄδεια πηγάδια,
δίχως νερὸ οἱ πηγές.
Οἱ ρυτίδες στὸ κουρασμένο στόμα
ποὺ κλαίει βουβὰ
γιὰ τὴν ἐπιδημία τῆς ἀπελπισίας.
Τὰ σταυρωμένα χέρια
π' ἀνασπῆσαν κόσμους καὶ ξυπνῆσαν αἵματα,
τ' ἀπόπιστα ἀπ' τὶς ἀνομβρίες κόματα.
Ξαναγύρισε στὰ ρημαγμένα στόματα
ἡ γεύση ἐκείνη
καὶ σὺ
ποὺ μπρὸς στὴν ἀγκόνη
δὲ λύγισες τὸ μίσχο τοῦ λαιμοῦ σου
ἐγείρες τὸ κεφάλι
μαραμένο κρίνο,
κοιτάζοντας τὰ χέρια μας
π' ἀδρανοῦν τούτη τὴν Ἀνοιξή.

(«ΣΤΙΓΜΕΣ ΕΦΗΒΕΙΑΣ» ΑΘΗΝΑ 1963)

Ἡ λειτουργία τῆς ποίησης κι οἱ ποιητές τοῦ ἀγῶνα τοῦ 1955-59

Καλοκαίρι τοῦ 1954. Τὰ παιδικὰ μάτια ἀνοίγουν ἐκπληκτα στὸν κόσμο καὶ τὰ εἰσόδια στὴν ἐφηβεία σηματοδεύουν τὰ συνθήματα στοὺς τοίχους γραμμένα μὲ κόκκινη μπογιά, καλοσχηματισμένα γράμματα καὶ στίχους. Στίχους καὶ παραμῦθι κι ἀναμονὴ κι ὄνειρο ἦταν ἴσαμε κείνη τὴν στιγμή ἡ ζωὴ μας. Στίχους ἀπὸ κάποιον Ἕλληνα Δάσκαλο ποὺ ἀψηφώντας τὸν κατακτητὴ καὶ τὴν ἀποικιακὴ κυβέρνησι, ποὺ τὸν ἐργοδοτοῦσε, τοὺς ψιθύριζε σὲ κάποια τάξη κἀνοντάς τιν νὰ μοιάζει κρυφὸ σχολειὸ. Στίχους καὶ παραμῦθι ἦταν ἡ ζωὴ μας μέχρι τότε, ἀπὸ κάποια σιγανὴ φωνὴ μητέρας καὶ μιὰ διήγηση πατέρα κοφτὴ, ποὺ ξετύλιγε γαλανόλευκες, ἀνοιγε κόσμους καὶ θρυμμάτιζε καημοὺς μὲ ὁράματα καὶ ἐλπίδες. Ἡ γενιὰ ἡ δική μας στερήθηκε ἀκόμα καὶ τὸν ἴσκιον καὶ τὴν θεὰ τῆς σημαίας ποὺ τὴν ἀντίκρυσε στὰ νηπιακὰ τῆς χρόνια νὰ κυματίζει μιὰ μέρα καὶ συνοδευόμενη ἀπὸ τὸ δάχτυλον ἐνὸς πατέρα, ποὺ ἀποκρυπτογραφοῦσε τὸ σύμβολο, ἔγινε ἀποκάλυψη ἀλλὰ καὶ καημὸς.

Ξαφνικὰ τὸ παραμῦθι ἄγγισε τὴν πραγματικότητα καὶ οἱ στίχοι τοῦ Παλαμᾶ ἐκείνο τὸ καλοκαίρι ἔκαναν μέσα μας νὰ φτερουγίζει τὸ σίμωμα τῆς λευτεριάς.

«Αὐτὸ τὸν λόγο θὰ σᾶς πῶ
δὲν ἔχω ἄλλο κανένα
μεθύστε ἀπ' τ' ἀθάνατο
κρασὶ τοῦ εἰκοσιένα»

Οἱ στίχοι γέμιζαν τοὺς τοίχους τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Κύκκου κι εἶναι οἱ μόνοι ποὺ θυμᾶμαι ἀνάμεσα σ' ἄλλους πολλοὺς ποὺ προμηνοῦσαν τὴν ἐκρηξή. Δὲν ξέραμε στὴν ἡλικία ποὺ βρισκόμαστε — καὶ κάτω ἀπὸ τὶς ἀποικιακὲς συνθήκες — σχεδὸν τὸν Παλαμᾶ μὰ οἱ στίχοι τοῦ μᾶς ἔβρισκαν κατάστηθα. Κι ἓνας πόνος κι ἓνα φτερούγισμα γέμιζε τὸ στῆθος ἀνακατεμένο μὲ τὶς μυρωδιὲς τοῦ βασιλικοῦ, τῆς ματζουράνας, τῆς λεβάντας καὶ τῆς ἀμπαρόριζας ποὺ δόξαζαν τὸ καλοκαίρι φροντισμένα σ' ἀσπρισμένους τενεκέδες, ποὺ ἐκτελοῦσαν χρέη γλάστρας, ἀπὸ χέρια ἀσκητικά.

Ἡ ποίηση ξαφνικὰ λειτουργοῦσε ἐκρηκτικὴ καὶ συνέπαιρνε. Ἴσως τότε νᾶνωι-σα σὰν ποιήτρια τὴν ἀληθινὴ λειτουργία τῆς ποίησης σὺν σύνθημα, σὺν ἐξέγερση, σὺν διαμαρτυρία, σὺν δρόμον λευτεριάς. Ἐνα κορίτσι ποὺ ὡς τότε στιχογραφοῦσε εἶχε ἤδη πάρει τὸ μήνυμα τῆς ἀληθινῆς ἀποστολῆς τῆς ποίησης σὰν σηματοροῦ καὶ κήρυκα τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, σὺν ὑπεράσπιση τῆς ἀθροωπίας καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας σὺν σηματοδότη τῆς κρίσιμης ὥρας, σὺν πρόσβαση στὸ ἰδανικὸ καὶ στὴν ἐπαλήθευση τῶν πόθων καὶ τῶν καημῶν αἰώνων.

Ἡ ποίηση μπήκε ἔτσι δραστικά, συγκλονιστικά, σὺν σεισμὸς, στὴν ζωὴ μας καὶ ἔμεινε τρεμούλιασμα στὸ στῆθος μέχρι τὴν μεγάλη ὥρα τῆς 1ης τ' Ἀπριλίου ποὺ ἐγινε ἐκρηξή γιὰ νὰ φωτίσει δυναμικὰ τὸν κόσμο ὁλόκληρο. Καὶ κείνος ὁ Ἀγῶνας τοῦ 1955-59 δὲν ἦταν παρὰ ἡ ἴδια ἡ ποίηση μὲ τοὺς μικροὺς τῆς Ποιητὲς ν' ἀψηφοῦν τὰ σύνορα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, νὰ πατοῦν τὸν θάνατον καὶ νὰ κραυγάζουν Ἀνάστασι. Τὰ 14 μας χρόνια δὲν πρόλαβαν νὰ φωνάξουν τὴν ἀνοιξή τους καὶ φορτώθηκαν τὴν εὐθύνη τοῦ Ἀνθρώπου στοὺς ὤμους τους. Ἡ ποίηση μ' ὅλη τῆς τὴν ὑπέρβαση κατάκλυσε τὴν ζωὴ μας καὶ ἡ ἀνάσα μας πότε κομμένη, πότε πυρωμένη ρυθμιζόταν ἀπὸ τοὺς μικροὺς Ποιητὲς ποὺ ἀποκάλυπτε τοῦτος ὁ τόπος. Ὁ τόπος τῶν Ἀγίων γινόταν τόπος Ποιητῶν. «Τ' ἀλακάτι» ἔτριξε μ' ὅλη του τὴν δύναμη καὶ πότισε μὲ νερὸ ἀθάνατον τὰ παιδιὰ τοῦτα ποὺ μικροὶ Ἀρχάγγελοι ἀπλῶσαν τὶς φτεροῦγες τους καὶ μικροὶ Ποιητὲς πραγματοποιοῦσαν τὸ θαῦμα. Ἡ ποίηση δὲν γράφεται μόνο ἀπὸ ὅσους συνηθίσαμε ν' ἀποκαλοῦμε ποιητὲς. Ἐκεῖνοι ἀπλῶς συλλέγουν τὴν ποίηση ποὺ βρίσκεται γύρω τους. Ἡ ποίηση γράφεται πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δροῦν ποιητικά σὲ μιὰ συγκεκριμένη στιγμή τῆς ζωῆς τους, κόντρα στοὺς καιροὺς, σηματοδεύοντας τὴν ἱστορία. Ἀπὸ ἀνθρώπους τελειωμένους ποὺ ξέρουν γιὰτί ζοῦν καὶ γιὰτί πεθαίνουν, ποὺ ἀγαποῦν μὲ τέτοιο πάθος τὴν ζωὴ, ποὺ εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ πεθάνουν, γι' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ζωὴ, καὶ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ χρόνια π' ἀκολούθησαν ἀπέδειξαν περὶτρανα πὼς ἐκείνο τὸ σύνθημα στὸν

τοίχο, εκείνο τὸ καλοκαίρι τῶν εἰσοδίων στὴν ἐφηβεία, δὲν ἦταν τυχαῖα ὁ στίχος ἢ οἱ στίχοι πὺ μᾶς βρῆκαν κατάστηθα. Ἦταν ἡ ἀπαρχὴ τῆς ποίησης πὺ κλήθηκε νὰ γράφει σὲ τοῦτο τὸν τόπο ἱστορία. Τὴν ἱστορία τῶν ἀμούστακων Ποιητῶν πὺ ὕψωσαν τ' ἀνάστημά τους καὶ ἔγιναν ἔκφραση τοῦ καημοῦ τῆς λευτεριάς αὐτοῦ τοῦ τόπου. Τ' ὄραμα ὕψωνε γεφύρι ἀνάμεσα στὴν μιὰ καὶ στὴν ἄλλη Σαλαμίνα καὶ ξεδιπλωνόταν ὡς τὴν Ἡπειρο, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θράκη πὺ ὄνειρευόμαστε νᾶμαστε ἓνα μαζὶ τους. Κι ἡ Γοργόνα μέσα στὰ πέλαγα ρωτοῦσε γιὰ τὸν Ἀλέξαντρο. Τ' ὄραμά μας π' ἀργότερα θρηνούσαμε σὰν ἡ γενιὰ τοῦ κατατρεγμοῦ, τῶν θρυμματισμένων ὄνειρων τῆς ματαιώσεως καὶ τῆς πιὸ πικρῆς, ἀφτερης νίκης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ μικροὶ Ποιητὲς ἐκείνων τῶν χρόνων πιστοποιήσαν μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τους στάση πόσο βαθύτατα πνευματικὸς ἦταν ἐκεῖνος ὁ ἀγώνας, ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔγραψαν μὲ τὸ αἷμα τους Ποίηση καὶ πρὶν κἂν μετρήσουν τὰ χρόνια τους μέτρησαν «μὲ τ' ἀληθινὸ μπόϊ τ' ἀνθρώπου τὴν λευτεριά».

Τὶ πιὸ ποιητικὸ ἀπὸ κείνα τὰ «Μολὼν Λαβὲ» τῶν σταυραητῶν τῆς Κύπρου π' ἀντηχώντας στὶς δυὸ ὁροσειρὲς ἄφησαν ἀναυδο τὸν κόσμον; Ἐκείνη ἡ τελείωση τοῦ Γρηγόρη ἀνάμεσα στὶς ἀνθισμένους ἀμυγδαλιές, κι ἐκείνη ἡ μεγαλοσύνη τοῦ Μάτση πὺ ἐρχόταν νὰ σφραγίσῃ τὰ ὕψιστης σημασίας κείμενα καὶ τοὺς στίχους του ὅπως τὰ γνωρίσαμε ἀργότερα; Ἐκείνα τὰ δίστιχα π' ἀκολουθοῦσαν τοὺς νεκροὺς μας ἀπὸ μανάδες μαντηλοφοροῦσες σὲ μιὰ κορυφαία στιγμή τὶ ἄλλο ἀπὸ ποίηση ἦταν; Καὶ κείνη ἡ μεγάλη ποιήτρια ἡ Ἀντωνοῦ Πιερῇ Αὐξεντίου, καθὼς ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν γιὸς της μὲ δίστιχα κι ὅπως μὲ δίστιχα τὸν ἔκλαψε καὶ τὸν μνημόνεψε ἢ τὸν τίμησε, δίνει μιὰ ἄλλη διάσταση στὸν ἀγῶνα ἀποκαλύπτοντας πῶς ὁ Αὐξεντίου ἦταν γιὸς μάνης ποιήτριας γνήσιας πὺ ἂν μορφωνόταν πολλοὶ ἀπὸ μᾶς δὲν θᾶχαμε ἴσως τὴν θέση πὺ ἔχουμε στὴν ποίηση αὐτοῦ τοῦ τόπου. Πατὶ ἢ μάνη τοῦ μεγάλου γιου, γιὰ μένα, εἶναι καὶ παραμένει ποιήτρια, ναῖφ μὲν, ἀλλὰ σημαντικὴ καὶ ἔτσι τὴν ἀντιμετωπίζω.

Ἐνας μικρὸς ἀχυρώνας ταπεινὸς γινόταν ξαφνικὰ στὸ Λιοπέτρι ἢ Βηθλεέμ τῆς λευτεριάς. Ἡ ἀθωότητά τοῦ Καραολῆ καημὸς ἀβάστακτος σηματοθεῖ τοὺς τοίχους τῆς ἀνθρωπότητος ζητώντας δικαίωση.

Ἐκείνη ἡ ὑπέρτατη ἀνεξικακία, ἐκείνη ἡ λεβεντιά τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Χαρίλαου Μιχαήλ καὶ τοῦ Ἀντρέα Δημητρίου ἢ ἡ Βυζαντινὴ ψαλμωδία τοῦ Πατάτσου τὶ ἄλλο ἀπὸ ποίηση εἶναι; Τὶ ἄλλο ἀπὸ ποίηση μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ γράμμα τοῦ μοναδικοῦ πατέρα τῆς ἀγχόνης τοῦ μόλις 21 χρονῶν Ἀντρέα Παναγίδη; Καὶ τὶ ἄλλο ἀπὸ ποίηση εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἀγαπημένου μας ἴσως τοῦ πιὸ ὥρμου καὶ πιὸ τελειωμένου Ἀντρέα Ζάκου; «Εἶμαι Ἑλληνας καὶ πολεμῶ γιὰ τὴν λευτεριά τῆς πατρίδας μου» εἶχε πῆ ὁ σύντροφος τοῦ Μάρκου Δράκου πὺ ἀπαγόρευε στοὺς διψασμένους συντρόφους του νὰ κόψουν ἓνα τόσο δὲ πεπονάκι στὶς ὀρεινὲς τους ἐπιχειρήσεις καταδιωγμένοι «για νὰ μὴν χαλάσουν τὴν ὁμορφιά τῆς φύσης». Καὶ τὶ ἄλλο ἀπὸ υπεράσπιση τῆς ὁμορφιάς εἶναι ἡ ποίηση γιὰ νὰ μὴν ὀνομάσω τὸν Μάρκο Ποιητὴ;

Στίχους γεμάτα τὰ γραφτὰ καὶ τὰ κατάλοιπα τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Κύπρου. Ἡ λειτουργία τῆς ποίησης εἶναι ἀπόλυτη τίς μέρες ἐκεῖνες σ' ὅλη της τὴν ὑπέρβαση. Ὁ

Ἀντρέας Ζάκος αὐτὸς ὁ ὥραῖος ἀνάμεσα στοὺς ὥραίους τοῦ κόσμου, ὁ πιὸ ὑπερβατικὸς, πὺ σημειώνει πῶς «ὅποιο καὶ νᾶναι τὸ ἀποτέλεσμα δὲν πρόκειται νὰ πεθάνω» οἴγουρος γιὰ τὴν ἐπένδυσή του στὴν ἀθανασία.

«Στὴν θέση πὺ βρισκόμαστε οὔτε μὲ τὸ μικροσκόπιο δὲν βλέπουμε πὺ ὑπάρχει ἡ τραγωδία στὸν θάνατο».

Ἡ δικαιοσύνη του ξεπερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα ὅρια. Ζητᾷ νὰ διαβάσει Churchill ἀλλὰ καὶ Χίτλερ γιὰ νὰ κρίνει τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, ἔστω κι ἂν ὁ Χίτλερ εἶναι πολὺ μισητὸς. Ζητᾷ νὰ ἀφεθεῖ ἐλεύθερος ὁ Κρημερ πὺ κρατήθηκε σὰν ὁμηρος ἀπὸ τὴν ΕΟΚΑ γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκτέλεσή του καὶ τῶν δυὸ συντρόφων του.

«Κύριε, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι». Κι ὁ μικρὸς Χριστὸς ὁ ποιητὴς Ἀντρέας Ζάκος ἀνεβαίνει στὴν ἀγχόνη, ἀφοῦ ζητᾷ σὰν τελευταία θέληση ν' ἀκούσῃ τὴν ἡρωϊκὴ συμφωνία τοῦ Μπετόβεν, ἀφήνοντας ἀναυδὴ τὴν «πολιτισμένη» ἀνθρωπότητα. Τὰ μόλις 23 χρόνια του, ἡ ζωὴ πὺ ἄφηνε πίσω του, ἡ κάποια ἀγαπημένη, οἱ γονεῖς καὶ οἱ δικοὶ ἔμειναν μέσα στὴν μουσικὴ στοχασμοὶ καὶ ὁ Ἀντρέας δικαίωσε σὲ μιὰ κορυφαία ὥρα τὴν ἀποστολὴ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς τέχνης γενικὰ σὰν τὸ στήριγμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὰν πηγὴ ἀντλήσεως δυνάμεις γιὰ τὴν συνέχιση τῆς ζωῆς περνώντας στὴν ἀθανασία. Καλπάζοντας μέσα στοὺς κάμπους, τοὺς ὄνειρεμένους τόπους καὶ τὰ θαμπωτικὰ του ὄραματα οἴγουρα ὁ Ζάκος δὲν μποροῦσε οὔτε μὲ τὸ μικροσκόπιο νὰ βρεῖ πὺ ὑπάρχει τραγωδία στὸν θάνατο.

Ἐνσάρκωση τῆς ἴδιας τῆς ποίησης καὶ δικαίωσής της ὁ μικρὸς 18χρονος Εὐαγόρας. Ὁ ὀραματιστής, ὁ ρομαντικὸς, ὁ ὀρητικὸς, ὁ ὄνειροπόλος, πὺ ἤξερε νὰ κερδίζει στὰ ἀθλήματα καὶ νὰ κάνει τὸν ἔρωτά του γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν λευτεριά στίχους πὺ προοιωνίζαν ἓνα λαμπρὸ ποιητικὸ μέλλον. Μικρὸς Σολωμὸς μὲ μιὰ πρόωρη — δυσανάλογη μὲ τὰ μόλις συμπληρωμένα δεκαοχτὼ χρόνια — ὀρμότητα ἀπόδειξε πῶς ἡ ποίηση δὲν εἶναι λέξεις στὸ χαρτί, μὰ βίωση καὶ βροντοφώναξε πῶς, ἂν ἡ ποίηση δὲν σφραγίζεται μὲ τὴν ταύτιση τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς μας, παραμένει ἐπιταγὴ χωρὶς ἀντίκρουσμα καὶ ὀρειολογία κενή. Μικρὸς ἐρωτευμένος μὲ τὸ σύμπαν καὶ μὲ τὸν ἔρωτα, ἄφησε ἀναυδο τὸν κόσμον μὲ μιὰ λεβεντιά πὺ θὰ ζήλευαν σφυρηλατημένοι ἀπὸ τὴν ζωὴ ἄντρες καὶ τράβηξε τραγουδώντας τὴν εὐθεΐα τοῦ θανάτου, θάνατον πατήσας γιὰ τὴν ἀθανασία. Μόνος μ' ἓνα κατάδικο κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου πὺ διάλεξε ὁ κατακτητὴς γιὰ νὰ τὸν ἐξευτελίσει ὁ μικρὸς Εὐαγόρας ἀπτόητος καὶ «ὥραῖος σὰν Ἑλληνας» συμπύκνωσε τὴν μικρὴ χρυσὴ ζωὴ του μέσα στ' ὄνειρο τῆς λευτεριάς γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἀνάδοχος τῶν ποιητῶν αὐτοῦ τοῦ τόπου, πὺ τοὺς φορτῶνει μὲ τὴν θυσία του χρέος ἀσήκωτο.

Ἡ ποίηση τοῦ ἀγῶνα εἶναι αὐτὴ. Κι ὅ,τι καὶ ἂν γράφουμε οἱ μεταγενέστεροι ἢ οἱ ἐπιζήσαντες εἶναι φτωχὸ μπρὸς στὸ μεγαλεῖο τῆς ποίησης τῶν ἡμερῶν ἐκείνων. Ἀπλὰ καὶ μόνον ἀμυνόμαστε στὴν λησμονιά, ὅσοι ποιητὲς γράφουμε γιὰ κείνους πὺ ὑπάρχουν ζωντανοὶ μέσα μας. Οἱ μεγάλοι οἱ γενναῖοι κι οἱ ἀληθινοὶ ποιητὲς ἔφυγαν. Ἐμεῖς πὺ ἐπιζήσαμε εἶναι οἴγουρα πῶς πολὺ ἀπέχουμε ἀπὸ κείνους κι ἔχουμε χρέος νὰ κρατήσουμε ἀσβηστὴ τὴν μνήμη τῶν ποιητῶν τοῦ τόπου τούτου.

Μέσα σὲ 30 χρόνια εἶχαμε τὴν πικρὴ μοῖρα, οἱ λιγότερο καλοὶ ποὺ ἐπιζήσαμε, νὰ δεχτοῦμε τὰ γυαλιὰ τῶν θρυμματισμένων μας ὄνείρων νὰ μᾶς τρυποῦν τὸ σῶμα. Εἶδαμε τὸν κατακτητὴ νὰ διαμοιράζει τὸ σῶμα τῆς πατρίδας μας καὶ τὸ δικὸ μας κι ἀντικρύσαμε τὸν τόπο μας νὰ ξεπουλιέται στὰ παζάρια τοῦ κόσμου γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων τῆς γῆς. Ἡ ποίηση δὲν φαίνεται ν᾿ ἄχει καὶ μεγάλη ὑπόληψη στὶς μέρες μας. Εἴμαστε κουφοὶ, τυφλωμένοι ἢ ἀνάπηροι νὰ νοιώσουμε τὴν ἀποστολὴ τῆς τέχνης καὶ τῆς ποίησης σ' ἓνα αἰῶνα καταναλωτισμοῦ, ἀπίστευτης βαρβαρότητας, ὑποκρισίας καὶ κυνισμοῦ; Δὲν ξέρω. Πάντα πίστευα καὶ πιστεύω πὼς τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ κυρίως τοῦ τόπου μας δὲν εἶναι ΠΟΛΙΤΙΚΑ ἀλλὰ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ. Μόνο λίγο νὰ στρέψουμε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κεῖ ποὺ ξεκινήσαμε, μόνο λίγο ἀντλώντας ἀπὸ το παράδειγμα τῶν μικρῶν Ποιητῶν μας ὁ κόσμος καὶ ὁ τόπος μας θὰ γίνεῃ καλύτερος καὶ θὰ μπορεῖ νὰ ἐλπίζει. Στὸ μεταξὺ ἄς θυμόμαστε μ' εὐγνωμοσύνη τοὺς ποιητὲς τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγώνα καὶ ἄς εἴμαστε σίγουροι πὼς τὸ μεγαλεῖο τους δὲν τῶχουμε ἀκόμα πιάσει σ' ὅλη του τὴν ἔκταση, ἀφοῦ:

*«Γιὰ τοὺς γενναίους, τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς δυνατοὺς
ἀρμόζουν τὰ γενναῖα, τὰ μεγάλα καὶ τὰ δυνατὰ».*

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ» ΤΕΥΧΟΣ 5, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986,
ΕΚΔΟΣΗ ΟΜΙΛΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΕΩΣ)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΚΟΤΣΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1945. Σπούδασε ἱατρικὴ. Ασχολεῖται με τὴν ποίηση, τὸ δοκίμιο, τὸ θέατρο καὶ τὴ μετάφραση. Βραβεύτηκε γιὰ τὸ ποιητικὸ τὸ ἔργο.

᾿Ασμα IX

Ἐσεῖς εἴστε βαθιὰ πολὺ καὶ δὲ μιλάτε·
κι εἶναι ὥραία μουσικὴ τούτη ἡ Σιωπὴ.

Μοῦ μένει μόνο ἡ ὄραση ἐπίγειων εἰκόνων
νὰ βλέπω φιδοτόμαρου τὶς φευγαλέες σπιθίτσες
στὸ ἄλλαγμα τοῦ

κι ἀντίθετα ἀπ' τὴν ἀπόρθητὴ σας φυλακὴ,
ὅπου τὸ ἰσχνὸ ὑπόλειμμα τοῦ μαρτυρίου σας

ἀναδεύεται σὲ μυροβλήτη μίσχο,
νὰ βλέπω ἐγὼ τὴν ἄλωση τοῦ ἀνελίκτου
μὲς σὲ μυαλὸ τῶν εὐελίκτων
ἀπ' τὸ χρυσὸ κλεῖδι γιὰ ἐπιχρυσωμένους
μῖς ἀνοχύρωτης Ἀνάγκης

ὥστε νὰ νιώθω τὸ σκουριασμένο αὐτὸ
κλεῖδάκι μου,
ποὺ σπὴν αὐλὴ σας ἀναπότηρεπα ὁδηγεῖ,
πολύκλαυστο, πολυλιβανισμένο
ὅμοιο μὲ κλεῖδες Παραδείσου μου ἀνέγγιχτες...

᾿Α, ὁ Παράδεισός μου Κῆπος σὲ θάλασσα σωσμένη
νῆσος τις
ἀπὸ τὶς Κλεῖδες τοῦ δικοῦ μας ᾿Αδν
ὥς τὴν ἀκάματη τοῦ Πάσχα μας Ἐλευθερία,

φυλακισμένα Σταυρολούλουδά μου!

(«ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΑΚΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Λευκωσία τὸ 1932. Εργάστηκε ὡς ἰδιωτικὸς υπάλληλος. Ασχολεῖται με τὴν ποίηση. Υπηρέτησε τὸν Ἀγὼνα τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ὡς Τομεάρχης.

Στον Βωμό του Λιοπετρίου

Ξέχωροι μες στους ξέχωρους καὶ διαλεχτοὶ στους πρώτους:
Πίπας, Σαμάρας, Κάρυος καὶ Παπακυριακοῦ,
μετάπλασαν με τὸ αἷμα τους καὶ με τὸ ἰδανικὸ τους
ένα ἀχυρώνα ἄσημο εἰς Βωμό τοῦ Λιοπετρίου!

Ἦταν ετούτοι τέσσερις· κι οἱ οκτροὶ ἓνα μονοβούλι
ἀπὸ φωτιά χιλιόστομη κι ἄγρια ἀλαλαγή...
Καληώρα, πάλαιψε ἡ ἀντρεία ολάκερο μεροδούλι
καὶ τώρα δα ξαπόστεινε στὴς δόξας τὴν φραγὴ!

Όρθιες ψυχές, παράβηκαν στο άμετρο ποδοβόλι
του Χάρου που θεριόζωνε τον τόπο από μεριάς...
Στο σπήθος είχαν την σπαθιά, στο μέτωπο το βόλι
κι άνθιζε στο ακροχείλι τους ένα άστρο σιγουριάς.

Κι έδειχνε η όψη φεγγερή, η νιότη να αναθάλλει
λες κι είν' παιγνίδι ο θάνατος κι άξιος που τότε ζει...
Κι αυτοί, πολύχαρα παιδιά στην πιο οικεία αγκάλη,
μοιάζαν πως νανουρίζονταν στις μάνας το βυζί!

Και τότε μοιάζαν νιόγαμπροι στο πατρικό περιούλι
πούφευγαν χιλιοφίλητοι για μακρινά χωριά...
Κι άλλοτε σε πολύεδρο φαινότουσαν κρουστάλλι
μια ημίθεη τροχίζοντας Κύπρια παλληκαριά.

Όλοι τους πρωτομάστοροι και πρωτοδουλετάδες,
με ένα κορμί πολυάθλο, γεμάτο σαϊτιές...
Κι όλοι τους τόσο αγέρωχοι και καλοθεληπάδες
λες και ροδογαρούφαλλα είναι οι λαβωματιές.

Κι είχαν τετράδυμη χαρά κι απόκοσμη γαλήνη
για εκείο το Χρέος που τίμησαν με τόση απλοχεριά
Ήτανε τωρινές μορφές με αλλοτινή σαγήνη
που δαφνηφόρες στέκονταν πλάι στην Κλεφτουριά!

Σταυραετοί που χόρεψαν τον ύστερνο πυρρίχιο
καί τώρα ανεπαύονταν στον όχτιο του ρυακιού...
Είπανε κάθε πόθο τους, κάθε καημό τους μύχιο,
με ένα τραγούδι ολόιδιο κλαγγή του ντουφεκιού!

Ω, είχε τετράφωνη καρδιά κείνο το αχερωνάρι,
όσοι οι λεβέντες που άφησαν τον ύστατο παλμό.
Τώρα, τετράχωρη εκκλησιά, σεμνό προσκυνητάρι,
μνημούρι δόξας κι εύκλειας για τον Ελληνισμό!

Τέσσερα ίδια 'κονίσματα σπου 'Εθνους το εικονοστάσι:
Μαχαιράς, Λιοπέτρι, Δίκωμο και Χάνι της Γραβιάς -
λέν για χορό της λεβεντιάς, της λευτεριάς γιορτάσι...
Κι είναι μαζί «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ» και «ΤΑΝ 'Η ΕΠΙ ΤΑΣ».

(ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΜΥΡΤΙΩΤΗ «ΜΕ ΑΓΑΠΗ ΦΩΤΗΣ ΠΙΠΤΑΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1995)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1916 και πέθανε στη Λευκωσία στο 1992.
Αποφοίτησε από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και από τη Φιλοσοφική Σχολή του
Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως καθηγητής και Διευθυντής σε σχολεία Μέσης
Εκπαίδευσης στην Κύπρο και την Ελλάδα. Ασχολήθηκε με το δοκίμιο, την ποίηση και την
λογοτεχνική κριτική.

Στους άπαγχονισθέντες αγωνιστές

Τιμή και δόξα σ' όλους εσάς
που άτρόμητοι άνεβήκατε σπό Γολγοθά σας
κι ύψώσατε τὸ λάβαρο τῆς Λευτεριάς.
Δίδαγμα παναιώνιο στους λαούς
κι άθάνατο τό έλληνικό παράδειγμά σας.

Κύπρος 1955

Τώρα που σύννεφα βαριά
τόν ούρανό σκεπάζουν
κι οί καταιγίδες ξέφρενες
λυσσομανοῦν τριγύρου
ένας λαός ὀρθώνεται
τή Λευτεριά ν' άδράξει
μέ τό σπαθί τοῦ Διγενῆ
καί τήν πνοή τοῦ Όμήρου.

(«ΛΥΡΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Γεννήθηκε στην Κυπαρισσία το 1918 και πέθανε στην Αθήνα το 1997. Φοίτησε στη Νομική Σχολή, και αργότερα στην Πάντειο χωρίς να συμπληρώσει τις σπουδές του συνεπεία του πολέμου και της κατοχής. Ασχολήθηκε πού νωρίς με την ποίηση, το θέατρο, το δοκίμιο, το διήγημα, το μυθιστόρημα και τη λογοτεχνική κριτική. Είναι από τους σημαντικότερους κριτικούς της Ελλάδας. Για την προσφορά του στα Ελληνικά Γράμματα τιμήθηκε από το Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός».

Στ' αδέρφια που μας φύγανε

Στη μνήμη του Μιχ. Καραολή και Ανδρ. Δημητρίου
που απαχονίσανε οι Εγγλέζοι στην Κύπρο

Αδέρφια, στο καλό!... Τα δυο τριαντάφυλλα
των πικρών σας Ανοιξεων που δεν προφτάσανε ν' ανθίσουν
τα καρφιτσώσαμε στις πονεμένες καρδιές μας
γι' Ανάμνηση αιώνια!...

Διψάσατε για φως και για ήλιο...
Γιατί το ξέρατε πως δεν ανθίζει ο Απρίλης
κάτου απ' το σκοτάδι της σκλαβιάς...
Και φτερουγίσατε σα χρυσαπτοί να πιείτε
από τ' ανέσπερο φως της Αθανασίας...

Νικήσατε το θάνατο, αδέρφια μας,
κι αναστήσατε αιώνιο τ' ανάθεμα και την κατάρρα
για τον πολιτισμό του αιώνα μας
και το μίσος των ελεύθερων ψυχών
για τους τυράννους!...

Δυο φλόγες ακοίμπτες πάνου μας
αναδεύουν οι μνήμες σας και μας οδηγούν
στο δρόμο του Λυτρωμού...

Δίδυμος καρπός του μεγάλου σας πόθου
για τη Λευτεριά — οι δυο τάφοι σας,
θα εκτινάξει πανώριμος τα ολόφωτα σπέρματα,
σα λαμπρό πυροτέχνημα — της θυσίας σας.

Κι όταν έντρομοι οι πάνοπλοι βάρβαροι
λυσσασμένοι θα φρουρούν τα κορμιά σας
— οι στραφερές σας ψυχές φτερουγίζοντας

πάνου απ' τους τάφους, θα κράζουν
το χαρούμενο τ' άγγελμα:
«— Νικήθηκε η Βία... Χαρείτε!..
Σπάσαν τα σίδερα! Σκλαβιά δεν υπάρχει!...».

Γύρω στ' ακρόγιαλα του Νησιού σας θα φτάνουν
με τα γαλάζια κύματα
τα ευχαριστήρια μηνύματα
των σκλάβωμένων αδερφών σας
απ' όλη τη γη, κάθε δείλι, σπονδές:
«— Ευλογημένοι, αδελφοί, που χαρίσατε
στους πονεμένους εμάς την Ελπίδα!..
Σαν χρυσοϋφαντο λάβαρο — τα νεκρά σας κορμιά —
στα κοντάρια της αγχόνης
τα ριπίζει τ' αγέρι της γλυκιάς Λευτεριάς!...».

Γονατιστοί πλάι στο καινούργιο σας σύμβολο,
προσευχόμαστε σε Σας
κι ορκιζόμαστε: — Ειρήνη!..

(«ΟΔΥΝΕΣ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΑ», ΑΘΗΝΑ 1996)

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Γεννήθηκε στη Ζίτσα της Ηπείρου το 1902 και πέθανε το 1995. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, τη μελέτη και το θέατρο. Τιμήθηκε με βραβεία και τιμητικές διακρίσεις. Διετέλεσε Πρόεδρος του Συνδέσμου Φιλίας Ελλάς - Κύπρος.

Ό Ένας (Η Σπηλιὰ τοῦ Μαχαιρᾶ)

Έδῶ κι ὁ ἥλιος στέκεται μὲ δέος.
Τ' ἀστέρια κι ἡ σελήνη προσκυνοῦν.
Τα βράχια κι ἡ σπηλιὰ βροντοφωνοῦν.
Κι ἀντιλαλοῦν οἱ αἰῶνες: «ὁ Γενναῖος!»

Γρηγόρη τὸν ἐλέγανε. Μὲ χίλιους...
Ἕνας αὐτὸς, τοῦ τόπου του ἡ ψυχὴ.
Φωτιὰ κι ἀστροπελέκι κι ἰαχὴ.
Κι ὑψώθηκε μιὰ δόξα ὥς μὲ τοὺς ἥλιους.

Ὡ Γῆ τυραννισμένη, Κύπρο ἀντρειωμένη.
Σὲ τούτη τῇ γιγάντια τῇ σπιγμῇ.
Ὀλὸρθη μ' ἀτσαλένιο τὸ κορμὶ.
Τὶ ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας δὲν πεθαίνει.

Θρύλος δὲν τὸν χωράει κι ὕμνος κανένας.
Ἐδῶ εἶν' οἱ Θερμοπύλες τῶν καιρῶν.
Σημάδι τῶν ἀθάνατων ὥρῶν.
Ἐδῶ εἶναι μόνο ὁ ΕΝΑΣ!

(«ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ», 1960)

Μαυροντυμένες Μάνες

Κύπριες Μάνες
μὲ τὴ δυνατὴ ψυχὴ
καὶ τὴ μαύρη μαντήλα στὸ κεφάλι.
Μαρμαρωμένες,
μὲ τ' ἀστείρευτα μάτια τῆς Νιόβης
στὴν κορφή τοῦ πολιτισμένου αἰῶνα μας.
Ἡ μαντήλα σας ἀπλώθηκε
καὶ σκέπασε τὸν ἥλιο.
Ὅρφανες οἱ ἀχτίδες του,
μπερδεύτηκαν στὶς ἀγκόνες
τῶν ἀνδρείων παιδιῶν σας
καὶ παραδέρουν κουρελιασμένες.
Δὲν εἶναι οἱ ἀγκόνες
τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τῶν προκρίτων
τοῦ 1821 ἀπὸ τοὺς βάρβάρους.
Εἶναι οἱ ἀγκόνες
τῶν ἀνήλικων παιδιῶν τοῦ 1955-59
ἀπὸ τοὺς πολιτισμένους.
Πικρὸ σημάδι ὁ πόνος σας,
μελανὸ στίγμα
στὸ γαλανὸ φόντο

τῶν ἐλεύθερων οὐρανῶν.
Τὸ ἥρωο ποὺ στήθηκε
πάνω στοὺς τάφους
δὲν μπορεῖ νὰ κρύψει
τὴν πληγὴ τῆς Γῆς.
Πάνω τοῦ θάρχονται
τὴν ἀνοιξὴ τὰ χελιδόνια
καὶ θὰ μαδοῦν τὰ φτερὰ τους.
Θάρχονται οἱ ἀπτοὶ
νὰ τροχοῦν τὰ νύχια τους.
Θὰ παίρνουν λίγα φύλλα δάφνης
νὰ τ' ἀνεβάζουν στὸν οὐρανὸ
κι οἱ ἄγγελοι θὰ πικραίνονται.
Μάνες μὲ τὴν καρδιὰ
δεμένη κόμπο.
Ὅλοι τώρα τὸ ξέρουν
πὼς ἡ λευτεριά ἀνηφόριζε
φωτοπερίχυτη στὸ Τρόοδος
καὶ τὴν ἀλυσόδεσαν νὰ σταματήσει.
Ἡρωικὲς, περήφανες
Ἑλληνίδες Μάνες.
Τὸ Νηοὶ σας ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴ Γῆ.
Τὴν ἐξευτέλισε, τὴ σπιγμάτισε, τὴν ἐξάγνισε.
Τὴν ἀνέβασε
ὥς τὰ Κύπρια Ἔπη τοῦ Στασίνου
κι ὥς τ' Ἀκριτικὰ Τραγούδια τοῦ Διγενῆ.
Κύπριες Μάνες,
ἡ θυσία σας χώρεσε
στὴν αἰωνιότητα.

Μάνα τοῦ Αὐξεντίου

«Χαλάλι τῆς Πατρίδας μου»
Τοῦτος ὁ Μέγας Λόγος
ὁ Ἑλληνικὸς
ἀπὸ τ' ἀρχαῖο ξεκινάει φέγγος.
Περνάει ἀπὸ τὰ Ζάλογγα
ἀπὸ τὴν Ἀραπίτσα
ἀπὸ τὴν Πίνδο...

Στέκεται στὸ νηοὶ τῆς Κύπρου...
Ἀναδύεται πάλι καὶ πάλι
πύρινος ἱερὸς αἰώνιος
ἀπὸ τῆ σπαραγμένη σου καρδιᾶ
Ἑλληνίδα Μάνα.

(«ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ», ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993)

Σπηλιὰ τοῦ Μαχαιρᾶ «Ὁλοκαύτωμα Γρηγόρη Αὔξεντίου»

Ἐδῶ τὸ Κούγκι ἀνιστορεῖ κι ἐδῶ μιλεῖ τ' Ἀρκάδι.
Σμίγουν σπὴν κόψη τῶν καιρῶν, καινούργια καὶ παλιὰ.
Φλόγες τινάζονται ψηλά καὶ σχίζουν τὸ σκοτάδι.
Ἐδῶ τῆς Λευθεριᾶς Βωμὸς. Τοῦ Μαχαιρᾶ ἡ Σπηλιὰ.

Φυλακισμένα Μνήματα

Σταυροὶ καὶ δάφνες φύτρωσαν σπὴ γῆ.
Πανάχραντου Ναοῦ προσκυνητάρια.
Περνάει τὸ φῶς ἐπάνω καὶ ριγεῖ.
Ὅχι δὲν πέθαναν αὐτὰ τὰ παλληκάρια.

Κυριάκος Μάτσης

Ὅνομα ἐσὺ τ' αὐγερινουῖ. Δὲ χάρισες σπὸν Ἄδην.
Χρυσὸς ἀπὸς σ' ἀνέβασε σὲ μιὰ ἐπικὴ κορφή
Μιὰν ἀστραπὴν σὲ χάραξε νὰ φέγγεις στὸ σκοτάδι
Καὶ νὰ κρατᾷς τὴ δύναμιν τῆς λευθεριᾶς ὀρθή

Μουσεῖον Ἐθνικοῦ Ἀγώνος 1955-1959

Ἐδῶ τοῦ Ἀγῶνα Κιβωτὸς καὶ τῆς ΕΟΚΑ κλέος.
Πῶς τρικυμίζει ἀνάγλυφος ὁ τόπος ὁ γενναῖος.
Γεύση πικρῆς μεταλαβιάς Ἀχράντων Μυστηρίων.
Προσκυνητάρι καὶ Ναὸς μὲ Ἅγια τῶν Ἀγίων.

(«ΨΗΦΙΔΕΣ ΤΗΣ ΓΛΥΚΕΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΚΥΠΡΟΥ»,
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1974)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΗΛΙΑΚΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Αναρωτία τῆς ἐπαρχίας Λάρνακας τὸ 1924. Αποφοίτησε ἀπὸ τὸ Παγκύπριο
Εμπορικὸ Λύκειο Λάρνακας καὶ σπούδασε νομικά στὸ Λονδίνο. Ασχολήθηκε με τὴν ποίηση
καὶ τὴ διηγηματογραφία. Ζεῖ μόνιμα στὸ Λονδίνο.

Ἡ μορφὴ τοῦ ἀγωνιστῆ

Δίπλα σ' ἓνα φῶς ἄστατο
κουδούνιζε τὸ γέλιο του.
Φαινόταν μόνο
χρυσάφι τὸ πρόσωπό του
καὶ τὸ κίτρινο χιτώνιο.

Ἀργότερα
ἔπεσε διάτρητος·
τὸ χιτώνιο
τὸ βούλωσαν
κάτι πελώρια
ὀλοκόκκινα τριαντάφυλλα.

Ἀλλὰ πέρα ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὴ σκιά
σὰ μέσα σὲ ἀρράγιστο κάτοπτρο
ὁ νεκρὸς ἀγωνιστῆς
θὰ μένει
μὲ τὰ δῶρα τῆς νεότητος.

Σπὴν ὄψη τῶν ρόδων
θὰ ἐνοικεῖ ἡ μορφὴ του
ὅπως
ἡ μοῖρα τὴν εἶχε σημαδεύσει.

(«ΓΟΤΘΙΚΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ», ΚΥΠΡΟΣ 1958)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1938. Ασχολείται με την ποίηση, το διήγημα και το θέατρο.

Ο τελευταίος απόστολος (ἀπόσπασμα)

Ο λαός Σου Σε διάλεξε
και Σε κάλεσε.
Σου κάθισε στην κεφαλή
Βυζαντινό Αυτοκέφαλο σημάδι
στη ράχη ξύλινο βαρύ Σταυρό
στο στήθος σταυροφόρο θώρακα.

Ολομόναχος εδιάβης Ανατολή και Δύση
δίνοντας μάχες ιερές
και σεμινάρια Λευτεριάς
εις τας συναγωγάς των κραταιών
προβάλλοντας το κρατημένο νησί
με τους πλατιούς ναούς.

Μοναχός ανέβης του Αιτωλού το σκαμνί
στην αυλή τη δική Σου και την ξένη
κηρύπτοντας το ξετίναγμα
του ογδοντάχρονου Λέοντα.

Μόνος με του Ρήγα το βιβλίο στο χέρι
και στο δάκτυλο του φιλικού Υψηλάντη
τη μυστική σφραγίδα
φίλιωσες τα στενά τα μονοπάτια
και τα μόνιασες
να στρατευτούν στ' αδρά Σου βήματα.

Κι όταν ο λόγος Σου ο φαρδύς
γκρεμίστη
στο κενό θησαυροφυλάκιο
στη μέση ζωστής
το σπαθί του Μακρυγιάννη.

(«Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ», ΚΥΠΡΟΣ 1983)

Γεννήθηκε στην Αίγυπτο το 1926. Παρακολούθησε εμπορικά και ξένες γλώσσες. Ασχολήθηκε με την ποίηση και τη μετάφραση. Υπηρέτησε τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

Για λευτεριά

Τρεις μέρες πολεμούσανε της Κύπρου οί λεβέντες
Τρεις μέρες και τρεις νύχτες σάν λιοντάρια
Με όπλο την Έλληνική τους την ψυχή
Τι, όπλα δέν είχανε,
(Λίγα παλιά ντουφέκια, μαρτίνια προπολεμικά και καρασνίκωφ)
Όλα λιγοστά
Διαφεντεύανε τη γή την πάτριά
Λίγες εκατοντάδες μόνο
Κ' ή μάχη σκληρή
Τὰ παιδιά μας - ένας όλόκληρος λαός
Χτυπά ανέλεπτα τὸ ξένο σίδερο
καὶ με τὴν καρδιά βροντοφωνᾷ:
«Όχι στοὺς βάρβαρους, όχι στοὺς ξένους»
Καὶ πολεμᾷ καὶ πολεμᾷ καὶ πολεμᾷ
Ἐντίστασι γιὰ λευτεριά
Τὸν ὁμορφονιὸ βάρεσε ἡ σφαῖρα στὸ κεφάλι
Αἷμα, πόνος καὶ δάκρυα
Τὸ χαμόγελο πέτρωσε στὸ πρόσωπό του
Νίκησε ὁ Διγενῆς τὸν Χάροντα
Ἔτσι ἀκριβῶς τσακίσαμε τὰ τάνκς με τὶς καρδιές μας
Κι ἔπειτα ὅλοι μαζὺ εἶπαμε: «Τέλος στὸ θάνατο
Ἡ καινούργια ζωὴ τώρα με ἄλλο πρόσωπο ἀρχινᾷ
Ἡ ρόδινη αὐγὴ γιὰ εἰρήνη - λευτεριά»

Κρατητήρια

(Από τὸ ἡμερολόγιο
ἐνὸς κρατούμενου)

(ἀπόσπασμα)

Δ´

Στ' ἀντίσκηνα τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγωνίας
Θρέφαμε τὴ μέρα τὰ ὄνειρά μας
Μουντζουρώναμε κάτι καρτιά
Ποὺ λέγαν γιὰ τὴν ἀνοιξή, τὴ δράση μας
Καὶ τὴ χαμένη λευτεριά
Κι ὅταν σουρούπωνε ἀποθέταμε τὴ σκέψη μας
Στὶς χλωμὲς ὥρες τῆς νοσταλγίας
Καὶ θυμόμασταν τὰ σπίτια μας μὲ τὸ φουγάρο
Ποὺ κάπνιζε πάντα, τὸ τζάκι μὲ τὴ ζεστασιά.

Η´

Ἔτσι ἐμεῖς τὰ παιδιὰ
Τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς πράξης
Φυλακισμένοι λεύτεροι
Προσμέναμε τὸ σάλπισμα ν' ἀκούσουμε ὀρθοὶ
Πάνω ἀπ' τῆς ἀγωνίας τ' ἀντίσκηνα
Κι ὅλοι τότε χειροπιαστοὶ ἀντάμα στὸ χορὸ
Τοῦ θανάτου ἢ στὴ ζωὴ...

(«ΤΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΒΙΒΛΙΟ», ΛΕΜΕΣΟΣ 1978)

ΚΛΕΙΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στο Μουτουλλά το 1944. Εργάστηκε ως δάσκαλος και αργότερα σπούδασε Ὁρσκειολογία, Κοινωνικὲς Επιστῆμες καὶ Φιλοσοφία στο Παρίσι καὶ πήρε τὸν τίτλο τοῦ Διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας. Εργάζεται στο Κέντρο Επιστημονικῶν Ερευνῶν. Ασχολεῖται με τὴν ποίηση, τὸ δοκίμιο, τὴν ἀρθρογραφία καὶ τὴ λογοτεχνικὴ κριτική.

Ἀπὸ τὴ ζωὴ στὴν ἀθανασία

(ἀποσπάσματα)

*«Ἡ γῆς δὲν ἔχει κρικέλια γιὰ νὰ τὴν πάρουν στὸν ὦμο καὶ νὰ φύγουν.
— Ποιὸς τὸ γνωρίζει τοῦτο τὸ νησι — τὴ γνώμη τῶν δυνατῶν ποιὸς θὰ
μποροῦσε νὰ γυρίσει; Ποιὸς θὰ μποροῦσε ν' ἀκουστεῖ;»*

Μ' αὐτοὺς τοὺς στίχους, τοὺς γεμάτους ὀδύνη, νοσταλγία γιὰ λύτρωση, τραγικὴ ἱστορικὴ συνείδηση, ἀποδίδει κάπως τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ 1954, ὁ ἄλλος ἀλύτρωτος, ὁ μικρασιάτης πρόσφυγας ποιητῆς, ὁ Πῶργος Σεφέρης.

Σεφέρης, ὁ τιμημένος μὲ τὸ Νόμπελ λογοτεχνίας τοῦ '63. Κι' ἐπικαλεῖται στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ ποὺ ἔγραψε ἀπὸ καὶ γιὰ τὴν Κύπρο, στὸ «Κύπρον οὐ μ' ἐθέσπισεν» ἐπικαλεῖται τὴ μνήμη, τὶς ὑποσχέσεις τῶν φίλων τοῦ ἄλλου πολέμου λέγοντάς τους, πὼς ἡ Ἐλευθερία δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ φάντασμα, εἶδωλο, ἀπάτη, ἐξανεμισμένο ὄνειρο, πονκάμισο ἀδειανό, μὲ γεμάτο τὸ Σκάμανδρο κουφάρια, νεκροὺς ποὺ χάθηκαν χωρὶς τὴν ἐπαλήθευση, χωρὶς τὴν ἐπικύρωση, χωρὶς νὰ δοῦν τὸ φῶς γιὰ τὸ ὁποῖο πολέμησαν, βασανίστηκαν, προπηλακίστηκαν, δοκιμάστηκαν, πέθαναν.

Κι' οἱ Ἀγγλοὶ ἀπαντοῦν μὲ τὰ «ὄχι», τὰ «οὐδέποτε»: Ἀπαντοῦν μὲ τὴ λήθη, τὰ συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπαντοῦν μὲ τὴν ἄρνηση στὸ αἶτημα γιὰ αὐτοδιάθεση, γιὰ ἐθνικὴ τῆς Κύπρου ἀποκατάσταση, γιὰ φυσικὴ καὶ πνευματικὴ ἀπελευθέρωση. Ἡ Κύπρος ἐξυπηρετεῖ τὰ στρατηγικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα, ἡ Κύπρος δὲ μπορεῖ νὰ αὐτοδιατεθεῖ, ὀφείλει νὰ ὑπηρετεῖ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Βρετανικοῦ Ἀρεως, τὶς ἀπαιτήσεις τῆς Βρετανικῆς οἰκονομικῆς καὶ ἄλλης πολιτικῆς.

Ὡστόσο οἱ Ἕλληνες τοῦ νησιοῦ ἀγωνίζονται ἀπὸ δεκάδες χρόνια, ζυμώνονται μὲ ὄνειρα ἐλευθερίας, νοσταλγοῦν ἀκατάσχετα, περιμένουν οἱ ὑποσχέσεις ποὺ δόθηκαν στὸ δεύτερο παγκόσμιό πόλεμο νὰ πάρουν σάρκα καὶ ὅσῃ. Πάντα ὅμως περιμένουν. Οἱ ἐπιθυμίες τους προσκρούουν στὸν τοῖχο τῆς ἄρνησης. Κι' ὄντως ἐπιμένουν, πᾶνε στὰ Ἠνωμένα Ἔθνη, δημιουργοῦν παγκόσμιό θέμα στὸ αἶτημά τους γιὰ λύτρωση καὶ αὐτοδιάθεση. Ἡ Ἀγγλία πάντα κωφεύει, ἀρνεῖται, ἐλίσσεται, σκληραίνει. Κι' ἡ ὥρα τῶν ἀποφασιστικῶν τομῶν φτάνει, οἱ ἀποφάσεις λαμβάνο-

νται κι' ή νέα φιλική Έταιρεία αρχίζει νά μυεί, νά όρκίζει, νά όργανώνει, νά έτοιμάζεται για τήν ένοπλη δράση.

Η πρώτη του Άπρίλη έρχεται και σέ λίγο ένα τραγικό χρονικό, πού θα συνταράξει τόν Έλληνισμό και θα κάνει τήν άθωπότητα νά τó προσέξει, θ' αρχίσει νά γράφεται με έπικεφαλής τήν ΕΟΚΑ και τά ήρωϊκά παιδιά της και τήν Έκκλησία νά ξαναθυμάται τούς ιστορικούς της ρόλους, όταν ό Έλληνισμός περνά «δούλειον ήμαρ» και σκοτάδι. Δέν θ' άργήσουν ν' άκουστούν όνόματα: Μακάριος, Διγενής, Γρηγόρης Αύξεντίου, Μάρκος Δράκος, Μιχαλάκης Καραολής, Ίάκωβος Πατάτσος, Σάββας Ροτσιδης, Κυριάκος Μάτσης, Άνδρέας Κάρυος, Σαμάρας, Μοϋσκος, Παλληκαρίδης και τόσοι άλλοι.

Οί περισσότεροί μας θυμούνται τούς «κατ' οίκον περιορισμούς, τó Βρεττανικό στρατό, τά κρατητήρια, τίς άγχόνες, τίς φυλακές και τά μνήματα, τά βασανιστήρια. Όλοι σχεδόν θα θυμούνται τά ρίγη πού πέρασαν, τήν έθνική ένότητα πού μάς χαρακτήριζε, τόν παλμό τής αγωνιστικότητας, τó έπος. Θα θυμούνται πολλοί τόν Χάρντιγκ, τούς έπικουρικούς, αλλά και τά κρησφύγετα, τίς άνατινάξεις, τίς έρευνες, τή φρίκη τής καταπίεσης, τίς παγίδες τής διπλωματίας. Κι' ένóσω όλα τούτα γίνονται, οί λίγοι, οί μερικοί, οί εκλεκτοί μας επέλεξαν τήν όδό τού θανάτου ή τής έλευθερίας, τή γνωστή μας έθνική όδό. Κι' αὐτοί οί λίγοι, οί μερικοί, οί εκλεκτοί, γέμισαν με τή βουτιά πού έκαναν μέσα στό θάνατο, για νά κερδίσουν τή σωτηρία τής Κύπρου, κερδίζοντας τήν άφθαρσία, γέμισαν τó πάνθεο τών ήρώων τού Κυπριακού άγώνα, ζωές — «Κτήματα έσαι» πού θυμίζουν «Έπιτάφιο» τού Περικλή και Χορούς τού Αισχύλου.

.....
Μέχρι τó ολοκαύτωμα τού Μαχαιρά, τού ήρωϊκού θανάτου τού Αύξεντίου, οί άγωνιστές, όταν προδίδονται, συνήθως παραδίδονται στα Βρεττανικά στρατεύματα κατοχής.

Κι' έρχεται ή 3η Μαρτίου τού 1957. Ό Γρηγόρης προδομένος και κυκλωμένος από τόν Άγγλικό στρατό αντιμετώπιζει τó τραγικό δίλημμα: Παράδοση ή θάνατος. Η όργιαστική άνοιξιάτικη φύση τόν καλεϊ στή ζωή. Η Άνοιξη τής νιότης του τόν καλεϊ στή ζωή. Κι' όμως. Διώχνει τούς συντρόφους του και μένει μόνος. Θέλει τή μοναξιά του για νά πάρει τήν άπόφαση. Και ξαναθυμάται τόν Άθανάσιο Διάκο, τó Σπαρτιάτη Λεωνίδα, τή φωνή τής Ιστορίας μας. Θυμάται έντονα και παίρνει τήν ιστορική άπόφαση. Άποφασίζει τó θάνατο. Δέκα ώρες πολεμά ό στρατιώτης τής πατρίδας, ό ήρωας Γρηγόρης Αύξεντίου. Και τερματίζει ήρωϊκά, όπως τερμάτισε, τήν αγωνιστική του δράση. Έκλεισε τó κεφάλαιο τής ζωής του, καταθέτοντας τήν ψυχή του στήν Ίερή Τράπεζα τού Έθνους.

Ό Γρηγόρης Αύξεντίου καίγεται από τούς Άγγλους και ή μνήμη του γίνεται αιώνια, στα ήρωϊκά κατάστιχα τής μικρής μας πατρίδας.

Η μοναδική πράξη τού Αύξεντίου θα βρεϊ συνεχιστές. Τό παράδειγμά του είναι παράδειγμα πού τó μιμήθηκαν οί συναγωνιστές του. Γίνεται σύμβολο, ιστορική κλήση, φωνή από τόν τάφο, έπωδή μαγική.

Δεκαοκτώ μέρες μετά τó ολοκαύτωμα τού Μαχαιρά, μέσα στήν ίδια Άνθισμένη Άνοιξη, τήν 21 Μαρτίου ό Πετράκης Κυπριανού από τή Λάρνακα, θα πάρει τó δρόμο του Έπιτάφιου. 18 έτών παιδι κυκλώνεται σ' ένα φτωχόσπιτο τής Όράς. Είναι προδομένος κι' όμως παρά τήν ήλικία του μόνος και τούτος, με μόνη δύναμη τήν πίστη στο δίκαιο τού άγώνα και τή φλόγα τής ψυχής του, μ' ένα κυνηγετικό όπλο θα δώσει τή μάχη για τήν έλευθερία τής γής τών πατέρων του. Δέν θα λυπηθεί τή ζωή του, τά νειάτα του. Δέν θα ύποκύψει στις σειρήνες, στις μάγισσες. Σκοπός του ή Ίθάκη τής πατρίδας, έστω κι' αν τó τίμημα είναι ό θάνατός του. Άκολουθεί τó δύσκολο δρόμο, τόν ανήφορο, τήν άτραπό τής αὐτοθυσίας. Στόν άγώνα του άπάνω, έξαντλούνται τά φυσίγγια του και στήν προσπάθειά του νά διαφύγει πυροβολείται από τίς δυνάμεις κατοχής και ξεψυχά. Μπορούσε φυσικά νά παραδοθεί. Κανείς δέν θα τόν άδικούσε. Κανείς δέν θα τόν χαρακτήριζε. Είχε όμως τó παράδειγμα του Ύπαρχηγού του Γρηγόρη Αύξεντίου. Και μένει πιστός στα Ίδανικά του, πιστός «άχρι θανάτου».

Στήν ίδια περιοχή, τήν όρεινή περιοχή τής Λάρνακας έναμινυ χρόνο πιό ύστερα, ένα άλλο έξ ίσου ήρωϊκό παράδειγμα αντιμετώπισης τού θανάτου «κατά μόνας». Είναι ή ήρωϊκή περίπτωση τού Μιχαλάκη Παρίδη. Ό δραματιστής, ό στοχαστής, ό ποιητής αὐτός αγωνιστής κυκλώνεται στις 10 τó πρωϊ στις 28 Αύγουστου τού 1958 στο χωριό Βάβλα τής έπαρχίας Λάρνακος. Προηγουμένως, ήγετικό και ιδρυτικό στέλεχος τής ΕΟΚΑ συνελήφθη από τήν πρώτη μέρα τού άγώνα, τήν 1η Άπριλίου τού 1955. Κατάφερε ώστόσο νά δραπετεύσει από τó Νοσοκομείο και με άκατάσχετο πόθο και πάθος, αγωνίζεται ως τομεάρχης τής έπαρχίας Λάρνακος για τά Ίερά τού άγώνα και τήν άπελευθέρωση τού τόπου από τόν άποικιοκρατικό ζυγό.

Ό Μιχαλάκης Παρίδης είναι ό ένσαρκωτής μιάς ιστορικής Έθνικής παράδοσης. Διακρίνεται από πολλή πνευματικότητα. Γράφει ποίηση, νουβέλλες, είναι έμπνευσμένος αγωνιστής. Και τó πρωϊ τής 28ης Αύγουστου τού 1958 θα έλθει ή ώρα του, ή στιγμή τού πεπρωμένου του. Κυκλωμένο τó χωριό κι' οί στρατιώτες ζητούν τó σπίτι τού δασκάλου τού χωριού, όπου διέμενε ό Παρίδης. Με τήν προτροπή κάποιου συναγωνιστή, ξηλώνει τó όπλο του, τó βάζει σ' ένα καλάθι κι' έτοιμάζεται νά διαφύγει από τόν κλοιό! Κι' όμως. Τή στιγμή πού πάει νά δρασκελίσει τó κατώφλι, γυρίζει πίσω με τίς φοβερές σκέψεις. Γίνεται ένας σύγχρονος Σωκράτης πού πρέπει ν' άποφασίσει κατά πόσο θα πιεί τó κώνειο τού θανάτου για τή δικαιοσύνη τού μαρτυρικού τόπου του, ή πρέπει νά δραπετεύσει ύπό τά όμματα τών Άγγλων, με κίνδυνο νά συλληφθή και με τó όπλο ξηλωμένο και τόν ίδιο χωρίς νά μάχεται μέχρι τήν τελευταία του πνοή. Βαρείς σκέψεις τόν βαραινούν. Τι θα πούν τά παιδιά πού είχε τήν ευθύνη τους ως άρχηγός και τομεάρχης; Τι θα πούν όλοι όσοι σχετίζονται μαζί του; Κι' ό ιδεολόγος άποφασίζει πώς δέν έχει άλλη έκλογή από τó θάνατο για τή δούλη πατρίδα. Πολεμά και πεθαίνει, για νά γίνει παράδειγμα, ύψηλή ένατένιση, μνήμη άθάνατη. Ένας έλεύθερος πολιορκημένος.

Πέντε μόνο μέρες ύστερα από τή θυσία τού Παρίδη ό Έλληνισμός συγκλονίζεται από ένα άλλο ολοκαύτωμα. Συγκλονίζεται από τήν ήρωϊκή πράξη τού Άχυρώνα τού Λιοπετρίου. Εκεί κρύβονται οί Σαμάρας, Κάρυος, Παπακυριακού

καὶ ὁ φωτισμένος δάσκαλος Φώτης Πίττας. Ὁμαδικὴ ἐδῶ ἡ ἀπόφαση θανάτου. Δὲν εἶναι ἓνας ποὺ ἀποφασίζει. Εἶναι ἡ ομάδα. Κι' ὅμως ὁ θάνατος εἶναι ἡ τελικὴ κατάληξη. Στὶς 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 1958 ὁ δάσκαλος Φώτης Πίττας ἐπηρεάζει στὴν ἀπόφαση. Ὁ δάσκαλος, ποὺ ἐνσαρκώνει τὸ φωτισμένο γένος, τὴν ἱστορικὴ συνείδηση, τὴν ἐθνικὴ φωνή. Προδομένοι, ἀλλὰ εἰδοποιημένοι, δὲ φεύγουν. Μένουν. Μένουν μὲ τὸ ὕψιστο, τὸ μέγιστο μάθημα. Πεθαίνουν, ἀλλὰ πετυχαίνουν. Πετυχαίνουν τὸ ἀκατόρθωτο, τὸ ἀπλησίαστο, τὸ βαρυσήμαντο, τὸ σπουδαῖο. Γίνονται ἥρωες. Κι' εἶναι μεγάλο πρᾶγμα στὴν ὕλιστική ἐποχὴ μας, ποὺ ὅλα καλοῦν στὴν ἡδονή, στὴν κατανάλωση καὶ στὶς ἀπολαύσεις, νὰ χύνεις τὸ αἷμα σου γιὰ ἰδανικά. Καὶ δὲν ἦταν μακρὰ ἀκόμα οἱ διαψεύσεις, τὰ προδομένα ὄνειρα τῶν λαῶν, ποὺ πολέμησαν γιὰ τὶς ἐλευθερίες καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου στὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμο. Κι' ὅμως ἡ ἀγάπη τῆς Κύπρου ἦταν μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῆς ζωῆς. Θυσίαστηκε ἡ προσωπικὴ ζωὴ γιὰ νὰ τραφεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Νησιοῦ. Ἔτσι ἔγινε μὲ τοὺς τέσσερις τοῦ Ἀχυρώνα. Κέρδισε σὲ εἶδος, γέμισε μὲ λεπτότητα καὶ ἀνθρωπιά τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Κέρδισε ὁ ἄνθρωπος καὶ φάνηκε ὁ Θεὸς στὸν ἀχυρώνα τοῦ Λιοπετρίου. Δικαιώθηκε ὁ ποιητὴς Α. Κάλβος μὲ τὸ «ἔσφαλεν ὁ τὴν δόξαν ὀνομάσας ματαίαν».

Κι' ἡ μεγάλη ἀποκάλυψη συνεχίζεται, μὲ ἐπιστέγασμα τὸν ἡρωϊκὸ τελευταῖο ἀγωνιστὴ, τὸν Κυριάκο Μάτση. Ὁ λαμπρὸς αὐτὸς ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὸ Παλαιχώρι, ὁ ἀπόφοιτος τῆς γεωπονικῆς σχολῆς Θεσσαλονίκης, μὲ τὴν πλούσια ἀγωνιστικὴ δράση στὴν Ἑλλάδα, μὲ ἱστορικὴ αἴσθηση καὶ γνώση, ὁ τομεάρχης αὐτὸς τῆς Τουρκοπατημένης σήμερα Κερύνειας, προδομένος στὸ Δίκωμο, στὶς 19 Νοεμβρίου τοῦ 1958 λίγο πρὶν βρεῖ τὸ Κυπριακὸ τὴ λύση του, σὲ χρόνον ἀνύποπτον γιὰ τὶς μετέπειτα ἐξελίξεις, ἀφήνει τὸ αἷμα του νὰ ποτίσει τὸν Πενταδάκτυλον, περμιένοντας ἀπὸ τότε τὸ σκληρὸ αὐτὸ βουνὸ, νὰ ζητήσει τὴν ἐπιστροφή τοῦ αἱματός του, τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματός του, τὴν τελικὴ πρᾶξη τῆς ἐλευθερίας.

Δὲν εἶχε διέξοδο ὁ Κυριάκος Μάτσης. Δὲν μπορούσε μέσα ἀπὸ τὸ κρησφύγετον νὰ πολεμήσει. Καὶ τὰ λόγια του μένουν ἀνεπανάληπτα:

— «Ἄν θὰ βγῶ, μόνο πολεμώντας θὰ βγῶ».

Καὶ τότε ἔπεσε ἡ ἐχθρικὴ χειροβομβίδα καὶ τὸν ἀποτελείωσε, κλείνοντας κι' ἓνα ἀγνὸ, ἄδολο, ἐνδοξο ὡστόσο κεφάλαιο τῆς σύγχρονης Κυπριακῆς ἱστορίας. Ὁ θάνατος τοῦ Κυριάκου Μάτση εἶναι ἓνα ἀκόμη παράδειγμα στὴν ἀτέλειωτη ἡρωϊκὴ σειρὰ τοῦ 55-59, ὅταν ὁ ἥρωας, ἀντὶ τῆς ζωῆς, ἐπιλέγει τὴν ἀθανασία τοῦ θανάτου, μὲ μόνον στήριγμα τὴν ἀπιαστὴ Ἰδέα, τὴν ἄλλη Πίστη. — Καλὸς γὰρ ὁ κίνδυνος —, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν αἰωνιότητα, μάθανε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μας προγόνους τὰ ὠραῖα αὐτὰ παιδιὰ τῆς Κύπρου.

Κι' ἔγιναν ἔτσι ἥρωες, ἡμίθεοι, ἀπλοῖ ἄνθρωποι ποὺ ὁμόρφυναν τὴν Ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴ ζωὴ μας. Καλὰ ἂς τοὺς εἶναι τὰ «κλαδιὰ τῆς κυπαρίσσου».

(ΕΦΗΜ. «ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ» 1978)

ΠΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Αμμόχωστο τὸ 1935. Εργάστηκε ὡς δημοσιογράφος, δημόσιος υπάλληλος καὶ Τμηματάρχης Προγραμμάτων Τηλεόρασεως τοῦ ΡΙΚ. Μετεκπαιδεύτηκε στὶς ΗΠΑ καὶ στὸ Πανεπιστήμιον York τοῦ Τορόντο. Ασχολεῖται κυρίως μὲ τὴν πεζογραφία καὶ τὸ θέατρο. Γιὰ τὸ πεζογραφικὸ του ἔργο τιμήθηκε τρεῖς φορές μὲ τὸ Α' Κρατικὸ Βραβεῖο (Κύπρου).

Ἡ σιωπὴ ἦρθε τὴ νύχτα (ἀποσπάσματα)

Τὸ τζιμπ τὸν περίμενε στὴν αὐλόπορτα. Ὅταν τῷδε ἦταν ἀργὰ. Κι' ὅταν σίμωσε δὲν ἔμενε καιρὸς γι' ἀποχαιρετισμούς. Τὸν σπρώξανε μέσα καὶ τ' ἀχλαδωτὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας σβύστηκε στὴν ἐξάτμιση τοῦ γκαζιοῦ.

— Ὅνομα... Διεύθυνση... Ἐπάγγελμα...

Ὅταν ἡ φόρμα συμπληρώθηκε ὁ ἀνακριτὴς τόνε κοίταξε ἐπίμονα.

— Κρίμα, εἶπε.

Ἀπ' τὰ λεπτὰ χεῖλια μόλις καὶ γλυστροῦσαν τὰ σύμφωνα.

Ἀνθρωποι μορφωμένοι.

Ἐβγαλε ἀπ' τὸ συρτάρι μιὰ προκήρυξη μὲ τέσσερις ἐπικηρυγμένους. Πρῶτος στὴ σειρὰ ὁ ἀδελφὸς του. Πῶς βρέθηκε στὰ χέρια τους αὐτὴ ἡ φωτογραφία; Τὴν εἶχε βγάλει γιὰ τὸ διαβατήριον. Λαμποκοποῦσε, ὅπως τὴ μέρα ποὺ μπάκκαρε γιὰ τὴν Ἀθήνα. «Θὰ σᾶς γράφω ταχτικά». Χαρούμενος ἦταν καὶ τὴ νύχτα ποὺ ὄρμησε στὸν ἡλιακὸ μὲ τὸ χοντρὸ πλεχτὸ καὶ τὸ φουσεκλίκι.

«Βαρέθηκα νὰ σοῦ γράφω, μάνα, καὶ νᾶμαι!»

Οἱ ἄλλοι ἐπικηρυγμένοι ἦταν μελαμψοί, μὲ μουστάκια κι' ἄγρια μαλλιά. Ἀνάμεσά τους τὸ χαμόγελο τοῦ ἀδελφοῦ του φαινόταν ἀταίριαστο κι' ἄσκοπο.

— Ξέρεις τί σημαίνει αὐτὸ; ἔκανε ὁ Ἐγγλέζος. Ὁ πρῶτος στρατιώτης μπορεῖ νὰ τὸν σκοτώσει σὰ σκυλὶ.

Ὁ ἀδελφὸς του μίλαγε ἀργὰ. Περισσότερο ἄκουγε. Πάντα μὲ προσοχή. Σὰν ἀνοίγε τὸ στόμα ἐνιωθε πῶς κρινόταν ἡ νοημοσύνη κι' ἡ σωφροσύνη του.

Ὁ Ἐγγλέζος χειρονομοῦσε κι' ἔπαιζε συνέχεια μ' ἓνα χαρτοκόπτη.

—...κι' ἄφησε τὴν ἱατρικὴ γιὰ νὰ γιατρέψει τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' τὴ Βρεταννικὴ ἀποικιοκρατία... Πολὺ εὐγενικὸ ἐκ μέρους του...

Μὲ τὰ γένια ποὺ ἄφησε θὰ δυσκολεύονταν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν. Τοῦ πηγαίνανε μιὰ χαρὰ τὰ γένια. Τοῦ θύμιζε πρωταγωνιστὴ ἐπαναστατικῆς ταινίας. Πιο ἥρεμος ὅμως, πιὸ πράος...

— Ἄν δὲν τὸν σώσεις θὰ τῷχεις βάρος γιὰ πάντα.

Μπήκε ο Τούρκος φύλακας.

— Νά πάρω και τόν άλλο, κύριε; ρώτησε με σπασμένα Έγγλέζικα.

‘Ο ανακριτής έγνεψε ναί. ‘Ο Τούρκος πήγε στη γωνιά και σήκωσε μια σακούλα ριγμένη εκεί. Από κάτω ήταν σωριασμένος ένας άνθρωπος...

— Βαρυκοιμήθηκε, γέλασε ο Τούρκος και του έχυσε νερό στο πρόσωπο.

Το νερό κοκκίνισε. Τα πρησμένα βλέφαρα προσπάθησαν να ανοίξουν, φάνηκε μια γαλάζια ανταύγεια και ξανάκλεισαν. ‘Ο Τούρκος έπιασε τα χέρια του παλληκαριού και τόσυρε έξω.

— Ποῦ βρίσκεται τὸ κρησφύγετο;

— Δὲ ξέρω.

‘Ο Έγγλέζος τινάχτηκε απάνω και τὸν κάρφωσε με τὴ ξεθωριασμένη ματιά του. Μετά, δίνοντας τόπο στήν ὀργή, έκλεισε τὰ μάτια. Σάν τᾶνοιξε, χαμογελοῦσε.

— Ἄν ἤμουνα στή θέση σου, θά φρόντιζα νά μάθω.

.....

Τὰ βήματα σταμάτησαν ἔξω ἀπ’ τὸ κελλί. Ἦταν ὁ ἀνακριτής κι’ ὁ Μαχμούντ. Συνεννοηθήκανε χαμηλόφωνα και μπήκανε. ‘Ο Έγγλέζος φαινότανε ταραγμένος. Δὲν εἶχε τὸ χαρτοκόπτη και δὲν ἤξερε πῶς ν’ ἀπασχολήσει τὰ χέρια του. ‘Ο Μαχμούντ ἐγνεψε στὸ παλληκάρι νά τὸν ἀκολουθήσει. Ναί, νά πάρει και τὸ σακκάκι και τὸ μαντήλι κι’ ὅ,τι ἄλλο εἶχε. Καί γρήγορα.

— Γειά σου, τούπε τὸ παλληκάρι.

— Στὸ καλὸ.

Πλαίι στὸν Τούρκο ξανάγινε ὁ ἔφηβος τῶν δεκαεφτά.

Κοιταχτήκανε μὴ ξέροντας τι νά ποῦνε και σμίζανε τὰ χέρια.

— Λυπᾶμαι γιὰ ὅ,τι ἔγινε, εἶπε ὁ ἀξιωματικός. Αὐτὸς ὁ ξεροκέφαλος κάνει πάντα τοῦ κεφαλιοῦ του.

Οὔτε ἡ φωνή του δὲν ἦταν τοποθετημένη στὸν «ὀρθὸ» τῆς τόνου.

— Πῶς πᾶνε τὰ πόδια;... ‘Ο γιατρός λέει πῶς σύντομα θά περπατήσεις. Σὲ συμπαθαί, λέει πῶς σὲ θυμᾶται. Παραθέριζε στὸ χωριὸ σου και θυμᾶται ὅλη σας τὴν οἰκογένεια. Ἐκεῖνο πού δὲν καταλαβαίνω εἶναι ἡ εἰσήγησή του νά μετακινήσουμε τὸ νεαρό. Τὴ στιγμή μάλιστα πού τοῦ ἐξήγησα πόσο σὲ βοηθοῦσε αὐτὲς τὶς μέρες. Δὲν ἐπέμενα, σκέφτηκα πῶς ἔτσι κι’ ἄλλοιῶς θά γυρίσεις στὸ σπίτι σου...

Τὸν κοίταξε ἴσια στὰ μάτια. Τὸ βλέμμα τοῦ Έγγλέζου εἶχε μιὰν ἔκφραση σχεδὸν φιλική. Κι’ τόνος του ἀπολογητικός.

— Ἐνα τζιμπ περιμένει ἔξω...

— ...

— Σήμερα τελεύει κι’ ἡ παράταση πού ἔδωσε τὸ γραφεῖο σου... Δὲ μπορῶ νά καθυστερῶ ἄλλο...

«Πέστο. Πατι δὲν τὸ λές; Νίπτω τὰς χεῖρας μου. Πάρτον. Κάνε τον νά μιλήσει με

τὸ «δικὸ σου τρόπο»... Στὸ «κρεββάτι» ἔστω... Μόνο, ὅπως εἶπαμε... Μετά... Ἀεροπλάνο ἢ Κρατητήρια. Θά με ὑποδεχτοῦνε ἀδιάφορα. Οὔου, αὐτά; Τὰ περάσαμε και μεῖς, και χειρότερα. Τὶ μεγάλο χέρι πού ἔχεις σήμερα, Ἀγγελική; Τόσο μεγάλο κι’ ὅσotόσο δὲ φτάνεις τὸ δικὸ μου. Δὲν εἶναι περίεργο; Τὶ κάνει τὸ μωρὸ; Ἡ μάνα; Ζύμωσε; Ἐγινε τόση δά, μικρότερη ἀπ’ τὸ μωρὸ. Χάνεται μες στὶς ζᾶρες τῶν σεντονιῶν. Σηκώνεται ὅπως πάντα και ζυμώνει; Νά τῆς πéis νά φτιάξει δυὸ μεγάλους ἄρτους γιὰ τ’ ἀγόρια τῆς. Δυὸ ἔχει. Ὅχι ἓνα, δυὸ».

‘Ο Τούρκος γύρισε.

— Ἐν τάξει;

— Ἐν τάξει, κύριε.

— Ἐχεις ἓνα λεπτὸ ν’ ἀποφασίσεις... Τὶ με κοιτᾶς ἔτσι; Σὲ διαβεβαιῶ δὲν ἀπολαμβάνω καθόλου αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ἀγαπῶ τὸ νησάκι ὅσο και σὺ. Θέλω νά βοηθήσω νά εἰρηνέψει. Νά βρεθεῖ μιὰ λύση. Τὸ συντομώτερο και καλύτερο. Οἱ Τούρκοι ξυπνήσανε, ἡ λύση τοῦ διαμελισμοῦ τοὺς ἐνθουσίασε, τὰ πράγματα μπερδεύονται. Κι’ ἡ τρομοκρατία, στὸ λέω ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ, τὸ μόνο πού ἐπιτυγχάνει εἶναι νά σᾶς ἀπομακρύνει κάθε μέρα και περισσότερο ἀπ’ τὴν Ἐνωση και τὴν Αὐτοδιάθεση. Οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ὁ Ο.Η.Ε., θά παραχωρήσουν αὐτοδιάθεση σὲ μιὰ χώρα πού διευθύνεται ἀπὸ μιὰ φούχτα τρομοκράτες...

— Μπορεῖτε ν’ ἀρχίσετε ἀπὸ τώρα, τὸν διέκοψε.

— Ἐρεῖς τι σημαίνει αὐτὸ;

— Ἐέρω.

— Καί δὲ θέλεις νά μιλήσεις;

— Ὅχι.

— Ἐχεις ἀκόμα τριάντα δευτερόλεπτα.

Ξεκόλλησε τὰ μάτια ἀπ’ τὸ ρολοῖ. ‘Ο Τούρκος προχώρησε. Στὰ ξεθωριασμένα μάτια τοῦ Έγγλέζου προδόθηκε ἡ ἀγωνία. Δὲν εἶχε προλάβει νά πιεῖ...

— Κρίμα, εἶπε.

‘Ο Μαχμούντ τοῦ πέρασε τὶς χειροπέδες και τὸν κατέβασε σηκωτὸ στὸ ὑπόγειο. Κατέβασε με τὸ σαγόνι τὸ διακόπτη και τὸν ἔριξε στὸ κρεββάτι. Τὸ φῶς ἦταν πιὸ δυνατό ἀπ’ ὅσο νόμιζε. Ἰδρωσε. Ἰδρωσαν και τὰ χέρια τοῦ φρουροῦ καθὼς τὸν γδύνανε.

‘Ο Τούρκος πήγε στή γωνιά και γύρισε μ’ ἓνα σκoinί. Τῶδεσε στὸ πόδι τοῦ κρεβατιοῦ κι’ ἄρχισε νά τὸ περνάει ἀπ’ τὸ λαμπρὸ, τὸ στήθος, τὶς κνήμες... Ἦταν δεμένος, σφιχτά, με κάθε κίνηση τὸ σκoinί βούλιαζε πιὸ βαθειὰ στὸ δέρμα του.

— Μὲ τώρα ἔθ θά μιλήσεις πoulloῦι μου;

Ἐκλεισε τὰ μάτια. Μὴν προδώσει τὴν ἀγωνία του. Καί τὴ χαρούμενή του ἔκπληξη. «Μισῶ!» Πᾶ πρώτη φορὰ τῶνιθε αὐτὸ τὸ συναίσθημα. Ἦταν ζωντανότερο κι’ ἀπ’ τὴν ἀγάπη, πιὸ λυτρωτικό. Ὅχι τὸ Μαχμούντ. Οὔτε τὸν ἀνακριτὴ. Τὶς δυνάμεις πού κρυβόντουσαν πίσω τους, τὶς διαθέσεις πού τοὺς κινητοποιοῦσαν. «Βλέπω!» Μποροῦσε νά τοὺς στήσει μπροστὰ του, ὅλους τοὺς τρόφimus αὐτοῦ τοῦ χειρουργ-

γείου! Νά μυρίσει τὰ σκαμμένα νύχια, τὰ σιδερένια στεφάνια μὲ τὴ σκουριασμένη ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια, τ' ἀναμμένα σπῖρτα στὶς τρίχες τῶν γεννητικῶν, τ' ἀποτοίγαρα φυτεμένα στὸ κρέας. Νά, τώρα ξεκαθάρισε μιὰ γνώριμη μορφή. Τὸ παλληκάρι! Κάτι λέει... «Μὰ... ὄχι, δὲν ἄκουσα, μίλα πιὸ δυνατὰ».

(«ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΗΝ ΑΕΡΙΝΗ...», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΕΞΗ, ΑΘΗΝΑ 1964)

ΕΙΡΕΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ - ΑΔΑΜΙΔΟΥ

Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο το 1939. Σπούδασε ξένες γλώσσες και μουσική στην Ελβετία και την Αυστρία. Ασχολείται με την πεζογραφία, το θέατρο και τη λογοτεχνική μετάφραση. Τιμήθηκε με βραβεΐα και διακρίσεις ανάμεσα στα οποία το Βραβείο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου (Κέντρο Βενεζουέλα).

Ξεχασμένες Σελίδες Ἡμερολογίου (ἀποσπάσματα)

28 Ὀκτωβρίου 1955

Ὅπως καὶ στὶς 25 τοῦ Μάρτη, οὔτε τώρα μᾶς ἔδωσαν ἄδεια νὰ γιορτάσουμε μὲ παρέλαση. Καὶ τούτη τὴ φορὰ, ἂν ἀποτολμούσαμε ὀτιδήποτε, θᾶχε καὶ ντουφεκίδι. Ἦτανε ρητὴ ἢ διαταγή: πυροβολήστε ἂν δὲ συμμορφωθοῦν νὰ διαλυθοῦν ἀμέσως.

Ὅμως τὸ αἷμα μᾶς ἔχει πιά βράσει γιὰ καλὰ. Τίποτα δὲ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς σταματήσει. Οἱ ἀνησυχίες κι οἱ συμβουλές τῶν δασκάλων μᾶς πατρικές, ἀληθινὰ συγκινητικὲς... μὰ πόσο μάταιες!

Μαζευτήκαμε στὸ προαύλιο τοῦ μὲ τὶς καλὲς μᾶς στολὲς κι ἀξιοθαύμαστα φυσιολογικὴ συμπεριφορὰ. Ξεκινήσαμε γιὰ τὴ δοξολογία, μπροστὰ τὰ τύμπανα κι οἱ σάλπιγγες, πίσω τους ἡ σημαία, πιὸ πίσω ἐμεῖς. Ὁ Πάννης, στὴ μέση τῶν ἄλλων δυὸ τσολιάδων, σήκωνε μὲ τὸ 'να του χέρι τὸ βαρὺ ἱστό, σὰ νᾶταν πούπουλο.

— Μάτι... ψιθύρισε πλάι μου ἡ Μαρία.

— Τὶ μάτι;

— Δὲ θὰ τὸ γλυτώση τὸ βάσκανο μάτι... Εἶναι σὰν ἄγγελος!

— Ὁ Πάννης;

— Ποιὸς ἄλλος;

Τὸ κακὸ ἔγινε στὸ γυρισμὸ. Ἑγγλέζοι στρατιῶτες καὶ Τοῦρκοι ἐπικουρικοὶ μᾶς βάλανε ξαφνικὰ στὴ μέση καὶ μᾶς ἄρχισαν στὸ ξύλο. Ἀντισταθήκαμε ὅπως καὶ ὅσο μπορούσαμε, μὰ ἦσαν πολλοὶ καὶ χειροδύναμοι. Κάποια στιγμή εἶδα τὴ σημαία νὰ χαμηλώνῃ ἀπότομα. Κοίταξα κάτω κι ἔμπηξα κραυγὲς ἀγωνίας, μαζὶ μὲ μένα, κι ὅσα παιδιὰ βρίσκονταν κοντὰ: Ὁ Πάννης, πεσμένος στὰ γόνατα καὶ καταματωμένος, ἔσφιγγε, μ' ὅση δύναμη τοῦ ἀπόμενε, τὸν ἱστό, σὰ νᾶταν δικό του, πολύτιμο μέλος. Ἀπὸ πάνω του τρεῖς τουρκαλάδες - σίγουρα πρώην παλαιστὲς - συνέχιζαν νὰ τὸ χτυποῦν. Χιμήξαμε καταπάνω τους σαν λυσσασμένοι:

— Κακοῦργοι, θὰ τὸν σκοτώσετε!...

Ἀπρόσμενα, τὸν παράτησαν κι ἔφυγαν. Καιρὸς ἦτανε: ἡ σημαία κύλησε ἀργὰ στὸ δρόμο κι ὁ Πάννης πλάι τῆς λιπόθυμος, δίχως νὰ βγάλῃ μιλιὰ.

Τὸν πήγαμε σιωπηλὰ στὸ πλησιέστερο φαρμακεῖο. Ὁ γιατρὸς ποὺ τὸν εἶδε μᾶς καθυσάχασε: τίποτα σοβαρὸ, μιὰ ἔνεση θὰ τὸν συνέφερνε.

Σὲ λίγο ἄνοιξε τὰ μάτια καὶ μᾶς κοίταξε ἕναν - ἕνα. Χαμογέλασε.

— Τὶ ἔγινε, παιδιὰ;

— Ἐγὶνε ὅτι εἶσαι τρελλὸς. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ σὲ σκότωναν!

— Καὶ τί θέλατε νὰ κάνω; Νὰ παρατήσω τὴ σημαία;

— Δὲ θὰ χάλαγε δὰ κι ὁ κόσμος!

Στὸ πρόσωπό του ζωγραφίστηκε ἀνείπωτη φρίκη.

— Σοβαρομιλάτε; Ν' ἀφήσω νὰ τὴν πατᾶνε μὲ τ' ἄρβυλά τους, γιὰ νὰ γλυτώσω τὸ ξύλο;

Γύρισε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Ὁ γιατρὸς τοῦπιασε τὸ σφιγμὸ:

— Μὴ μιλᾷς ἄλλο... εἶσαι ἐξαντλημένος.

Κοιταχτήκαμε ντροπιασμένοι. Καὶ βέβαια δὲ θὰ μιλοῦσε ἄλλο, δὲν ἤθελε πιά νὰ μᾶς μιλήσῃ.

Φύγαμε ἀργὰ, μὲ κατεβασμένο κεφάλι.

7 Φεβρουαρίου 1956

Τὸ νέο πλάκωσε ξαφνικὸ, ἀληθινὸ κι ἀδυσώπητο, σήμερα τὸ πρωῒ: Βγῆκε ἡ πρώτη καταδικαστικὴ ἀπόφαση σὲ θάνατο, γιὰ παράνομη ὀπλοφορία. Ἐνα παλληκάρι δεκαοχτῶ χρονῶ. Αὔριο τὴν αὐγὴ θὰ τὸ κρεμάσουν.

Τρέξαμε στο γυμνάσιο τῶν ἀγοριῶν κι ἐνωθήκαμε μαζὶ τους γιὰ διαδήλωση. Ὁ Πάννης κατέβηκε στὸ ὑπόγειο κι ἔφερε τὴ σημαία. Τὴν κρατοῦσε ἀκόμα, ὅταν ὤρμησαν μέσα οἱ ἄγγλοι, ὀπλισμένοι σὰν ἀστακοὶ.

— Ποῦν' ὁ διευθυντὴς σας; ρώτησε ἀπότομα ὁ ἀξιωματικὸς.

Ὁ Πάννης ἀκούμπησε τὴ σημαία στὸν τοῖχο καὶ στάθηκε μπροστὰ του.

— Τὶ τὸν θέλετε;

— Λογαριασμὸ θὰ σοῦ δώσω; Λέγε, ποῦν' ὁ διευθυντής;

— Δέν ξέρω.

Στράφηκε σε μᾶς:

— Οὔτε σεῖς ξέρετε;

Καμὰ ἀπάντηση. Εἶχαμε μαρμαρώσει ὅλοι καὶ τὸν κοιτούσαμε βουβοί, μὲ μῖσος.

— Πολὺ καλὰ! Τότε θὰ μοῦ πῆτε τὶ σκοπεύετε νὰ κάνετε.

— Διαδήλωση! ἀποκρίθηκε ὁ Πάννης κοφτὰ.

— Ἄ... διαδήλωση! Καὶ γιατί;

— Πατὶ δέν μπορούμε ν' ἀντέξουμε τὴν ἀδικία.

Τὸ χαστούκι ἄστραψε δυνατὸ στὸ ξανθὸ τοῦ μάγουλο.

— Καὶ μεῖς δὲν ἀντέχουμε τὶς αὐθάδειες ἀπὸ 'να παληόπαιδο!

Στράφηκε στοὺς στρατιῶτες τοῦ καὶ πρόσταξε:

— Ἐμποδίστε τοὺς νὰ κάμουν αὐτὸ ποὺ λογαριάζουν!

Τὸ ξύλο ἄρχισε νὰ πέφτει προτοῦ καλὰ - καλὰ τὸ καταλάβουμε. Ἀρχίσαμε τὴν ἀντεπίθεση μ' ὅλα τὰ μέσα καὶ τὴ δύναμη ποὺ μᾶς ἔδινε τὸ ἔνσικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως: κλωτσιές, δαγκωματιές, ξεσχίσματα σάρκας καὶ ρούχων... ἕνας ὀλοκληρωμένος πρωτογονισμὸς σ' ἐπιστράτευση. Σὰν σὲ ὄνειρο εἶδα τὸ Πάννη, κάποια στιγμή, ν' ἀρπάζει τὴ σημαία καὶ νὰ τὴν καταφέρνει στὸ κεφάλι τοῦ ἀξιωματικοῦ, ποῦπεσε κάτω μονοκόμματος, κωμικά, ὅπως στὰ κινηματογραφικὰ ἔργα ποὺ, σὰν θεατὲς, βρίσκουμε τὸν καιρὸ νὰ γελάσουμε.

— Πᾶμε, παιδιά! φώναξε ὕστερα, σηκώνοντας τὸν ἴστό ψηλὰ. Ζήτω ἡ λευτεριά!

Θὰ πρέπει νὰ μοιάζαμε μ' ἀνθρώπινο χεῖμαρρο, καθὼς ξεχυθήκαμε στὸ δρόμο, σὲ κεῖνη τὴν ψυχικὴ κατάσταση. Εἶχαμε φτάσει στὴν καρδιά τῆς ἀγορᾶς, ὅταν ἀκούσαμε ξαφνικὰ πίσω μας θόρυβο πολὺ, φωνὲς ἀνακατωμένες μὲ μηχανὲς ποὺ βοῦίζαν. Δὲν προφτάσαμε οὔτε νὰ γυρίσουμε τὰ κεφάλια, οὔτε ν' ἀκούσουμε τὸν πυροβολισμὸ... εἶδαμε μόνον τὸ Πάννη νὰ πέφτει μπρούμυτα, πάνω ἀπ' τὴ σημαία, μὲ μιὰ κόκκινη κηλίδα στὴν πλάτη, ποὺ ὅλο μεγάλωνε. Πανικὸς. Ὑστερικὲς κραυγές.

— Ἕνα γιατρὸ, παιδιά... Τὸν χτύπησαν!

Τρέξαν μερικοὶ. Οἱ ἄλλοι σκύψαμε ἀπὸ πάνω του μ' ἀγωνία. Ἄνοιξε τὰ μάτια.

— Παιδιά... Πέθανε ὁ ἀξιωματικός;

Ποῦ νὰ ξέραμε... Ὡστόσο, σὰν νάχαμε ὅλοι συνεννοηθεῖ, τὸν βεβαιώσαμε πὼς εἶχε μείνει στὸν τόπο. Χαμογέλασε εὐτυχισμένος, ἀνασήκωσε λίγο τὸ χέρι σ' ἕνα τελευταῖο ἀντίο κι ἔγειρε τὸ κεφάλι στὰ πλάι.

— Πολὺ ἄργα... εἶπε σιγὰ ὁ γιατρὸς. Κλείστε του τὰ μάτια.

Δὲν τοῦ δώσαμε σημασία. Τὸ ξέραμε πὼς εἶχε πεθάνει καὶ τὰ μάτια τοῦ ἦταν κιόλας κλειστά.

— Λυπάμαι... ξανάπε.

Πρέπει νάτανε σκληρὴ ἡ ἀδιαφορία μας, ἐχθρική. Εἶχαμε ἄδικο νὰ τὰ βάζουμε μαζὶ του, εἶχαμε ἄδικο ποὺ ἐλπίσαμε, γιὰ μιὰ στιγμή, σὲ κάτι ὑπεράνθρωπο. Πεπρωμένο... ἐπιστήμη... ἀδυναμία... ἄνθρωπος... θάνατος... εὐαισθησία... Λόγια... λόγια... Ποιὸς νοιάζεται ἅμα πονᾷ...

Τὸν εἶδαμε νὰ φεύγει μὲ τοὺς ὤμους σκυφτοὺς, σὰν ἔνοχος.

Ὁ καιρὸς ἀπαλύνει τὸν πόνο... ὁ καιρὸς ξεθωριάζει τὶς ἀναμνήσεις... ὁ καιρὸς κάνει λιγώτερο ὀδυνηρὲς τὶς τελευταῖες στιγμές... τὴν τελευταία στιγμή... τὸ τελευταῖο χαμόγελο... τὸν τελευταῖο χαιρετισμό...

Περίεργη σύμπτωση: ἐτοῦτη εἶναι καὶ ἡ τελευταία σελίδα τοῦ τετραδίου μου...

Ὁ ἥρωας

Τοῦ τόχανε κολλήσει, ἔτσι κατ' εὐφημισμό, τ' ἄλλα παιδιά στὸ σχολεῖο: ὁ ἥρωας! Μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ τοὺς εἶχε παρακαλέσει μιὰ φορὰ:

— Μὴ μοῦ λέτε μένα μυστικά τῆς Ὁργάνωσης, παιδιά... Δὲ μοῦ πάει νὰ παριστῶν τὸν ἥρωα... Μὲ τὸ πρῶτο χαστούκι θὰ μιλήσω.

— Πατί;

— Δὲν ἀντέχω τὸν πόνο.

— Εἶσαι δειλός;

— Δὲν ξέρω.. Ἔχω καὶ ἄσθμα ἁλλεργικό.

— Καὶ πιστεύεις πὼς θὰ γίνεις ἄντρας κάποτε;

Παράβλεψε τὴν κακοήθεια. Χαμογέλασε.

— Τὸ ἐλπίζω, τοῦλάχιστον...

— Ἡρωας πάντως θὰ γίνης ὅπωςδήποτε!...

Κάγχασαν ὅλοι.

— Μὴ μὲ παρεξηγήτε παιδιά. Ἐπρεπε νὰ σᾶς τὸ πῶ, ἀλλοιῶς θὰ ὑπῆρχε πάντα ὁ κίνδυνος νὰ σᾶς προδώσω.

Ἦταν ἕνα μικροκαμωμένο, χλωμὸ παιδί, ἥσυχο, μ' ὀλοφάνερη ἀπάνω του τὴν καλὴ ἀνατροφή. Οἱ συμμαθητές του τὸ φώναζαν «ποντικᾶκι», τοῦλάχιστον μέχρι κεῖνη τὴ μέρα.

— Ἄλλωστε, μπορῶ καὶ γὼ νὰ βοηθήσω μὲ τὸν τρόπο μου.

Ἡ εἰρωνεία ἀνακατεύτηκε μὲ κάποια περιέργεια.

— Καὶ ποιὸς εἶν' ὁ τρόπος σου;

Ἐσκυψε τὸ κεφάλι, σὰν νὰ ντρεπόταν.

— Ὁ πατέρας μου ἔχει λεφτά...

Ἡ γενική κατάπληξη ἦτανε τόσο μεγάλη, πὺν δὲν κρυβόταν. Δὲν τῶχανε μαντέψει ποτέ.

— Ποῦ τὰ βρῆκε;

— Εἶναι... ἀπ' τῆ δουλειά του.

— Τὶ εἶναι;

Ἡ ἀνάκριση γινόταν σὲ ὕψος ἔντονα ἐπιτακτικό, σχεδόν ἐχθρικό.

— Ἐφοπλιστής...

Οὔτε ἀστροπελέκι νᾶχε πέσει στὴ μέση τῆς τάξης. Νεκρική σιγή γιὰ μερικά δευτερόλεπτα. Ὑστερα ἀκούστηκε ἓνα φθονερὸ κι ἀβέβαιο:

— Ψέματα λές.

Τὸ παιδί χαμογέλασε.

— Δὲ ἔχω κανένα λόγο... Κι ὕστερα, αὐτὸ εἶναι μονάχα μιὰ λεπτομέρεια. Σημασία ἔχει τ' ὅτι ὁ πατέρας μπορεῖ νὰ δώση λεφτὰ στὴν Ὁργάνωση.

— Κι ἂν δὲ θέλῃ νὰ δώσῃ;

— Δὲν τὸν ξέρετε... πρὸ πάντων ἅμα τοῦ τὸ ζητήσω ἐγώ.

— Βέβαια, ὁ κανακάρης του!

— Μὴ μὲ περιφρονῆτε, παιδιά... Δὲ φταίω ἐγώ ἂν εἶμαι φτιαγμένος ἔτσι... Σᾶς βεβαιώνω πὺς δὲν ἔχω κοριτσιίστικα ἔνσικτα.

— Κοριτσιίστικα ἔνσικτα! Μὰ ποιὸς τῶπε; Ἐσύ 'σαι ἥρωας!

Καινούργια χάχανα. Τὸ παιδί δὲν ἔδειξε πόσο πικράθηκε. Οὔτε κάθε φορὰ πὺν τὸ φώναζαν ἀπὸ κείνη τὴ μέρα, μὲ τὸ παρατσούκλι. Ὡστόσο, ἡ κουβέντα του δὲν ἔμεινε μονάχα στὰ λόγια. Ἐφερνε συχνὰ λεφτά, πολλὰ λεφτά, καὶ τ' ἄφηνε στὸ θρανί του, μέσα σ' ἓνα λευκὸ φάκελο, τὴν ὥρα πὺν σχολνοῦσε. Ποτὲ δὲν ἔβλεπε ποιὸς τᾶπαιρνε, ποτὲ δὲ ζητοῦσε νὰ μάθῃ... οὔτε γι' αὐτὸ δὲν ἐμπιστευόταν τὸν ἑαυτό του.

Κι οἱ συμμαθητές του, μ' ὅλο πὺν τοῦχαν κολλήσει τὸ «ἥρωας» γιὰ καλὰ, σὰν νᾶχαν ξεχάσει τ' ὄνομά του, προσαρμόστηκαν σιγά - σιγά, στὴν ἐπιθυμία του, ἔπαψε νὰ τοὺς ἐνοχλῇ. Οὔτε τοῦ δείχνανε πιά περιφρόνηση κι εἰρωνική διάθεση. Ἀδιαφοροῦσαν... εἴτε αὐτὸ ὀφειλόταν στὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ ἐφοπλιστῆ πρὸς τὴν Ὁργάνωση εἴτε σὲ κάποιο δικό τους ὑποσυνείδητο αἶσθημα ἀσφάλειας... (καλύτερα νὰ μὴν ξέρῃ ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ μυστικό).

Ἀκόμα καὶ τὸ παρατσούκλι εἶχε πάρει, μὲ τὸν καιρὸ, στὸ στόμα τους, μιὰ ἄκακη μορφή, εἶχε καταλήξῃ σὲ μηχανικὸ προσδιορισμό, ὅπως θὰ λέγανε ὁ Κώστας, ὁ Πῶργος, ὁ Μιχάλης... Ὁ Ἡρῶας!

Καὶ μιὰ μέρα ὁ «ἥρωας» βρέθηκε περικυκλωμένος ἀπὸ ἕξι ὀπλισμένους στρατιῶτες, νὰ τοὺς κοιτάξῃ ἓνα - ἓνα με τὴν... ἡρωικώτερη ἀταραξία. Σχεδόν γελοῦσε. Τοῦ φαινόταν ἀδιανόητο νὰ ρωτᾶνε αὐτὸν γιὰ τὸ πὺν εἶχανε κρυμμένο τὸν πολυγράφο οἱ συμμαθητές του καὶ ποιοὶ εἶχαν σκορπίσει τὰ φυλλάδια στοὺς

δρόμους πρὶν ἀπὸ λίγο. Τᾶχε δεῖ, βέβαια, κι ὁ ἴδιος νὰ πέφτουν, ἀλλ' εἶχε περάσει ἀνάμεσά τους μὲ τὶς παρωπίδες τῆς ἀδιαφορίας πὺν φόραγε πάντα ἀσυναίσθητα σὲ τέτοιες περιπτώσεις.

— Λοιπὸν; τότε ρώταγε τώρα ὁ ἀξιωματικός, κοιτάζοντάς τον κατὰματα.

Δὲν ἤθελε, φυσικά, νὰ πιστέψουν πὺς δὲν εἶχε δεῖ κανένα, πὺς τίποτα δὲν τοῦχε τραβήξῃ τὴν προσοχή. Τὸ παιδί δὲν κρατήθηκε ἄλλο, ἔβαλε τὰ γέλια. Καὶ βέβαια νὰ τὸ πιστέψουν! Αὐτὸς δὲν ἀνακατευότανε ποτὲ σὲ κάτι τέτοια. Ἀπόδειξη πὺς ἔμεινε ἀνυποψίαστος καὶ τὸν ἔπιασαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πρόφτασαν καὶ τῶβαν στὰ πόδια.

— Ποιοὶ ἄλλοι;

— Δὲν ξέρω... δὲν τοὺς εἶδα.

Ἐπεσε σὰν ἀστραπὴ τὸ πρῶτο χαστούκι.

— Πᾶψε τὶς κοροϊδίες! Δὲν ἔχεις νὰ κάνῃς μὲ ἡλίθιους!

Ἐνιωσε μέσα του τὰ πρῶτα κεντρίσματα τοῦ φόβου. Χλώμιασε.

— Λοιπὸν;

— ...

Δεύτερο χαστούκι στὸ ἴδιο μάγουλο.

— Θὰ μιλήσῃς;

Τὸ παιδί ἄρχισε ν' ἀναπνέῃ με δυσκολία.

— Ἀκοῦστε... χάνετε τὸν καιρὸ σας μαζί μου...

— Τόση ἀντοχή ἔχεις;

— Ὁχι... ἀλλὰ δὲν ξέρω τίποτα.

Τὸ ξύλο ξέσπασε πιά ἄγριο, ἀσυγκράτητο, σ' ὅλο τὸ λιγνὸ κορμί. Τὰ χέρια, ἀπλωμένα μπροστά, πασπάτευαν στὰ τυφλὰ τὸ κενό.

— Μὴ... σᾶς παρακαλῶ...

Ἀπότομη διακοπή.

— Ἀποφάσιες νὰ μιλήσῃς;

— Δὲν ξέρω τίποτα...

Ὁ βούρδουλας ξανασηκώθηκε. Τὸ παιδί ἔπιασε τὸ στήθος μὲ τὰ δύο του χέρια.

— Ἀφῆστε με νὰ σᾶς ἐξηγήσω... Αὐτὸ ἀκριβῶς τοὺς ἔλεγα...

— Ποιὸς ἔλεγε;

— Τοὺς συμμαθητές μου...

— Τί τοὺς ἔλεγε;

— Πὺς δὲν ἤθελα νὰ ξέρω τίποτα.. γιατί δὲ θ' ἄντεχα...

— Ὡστόσο ἀντέχεις μὰ χαρά!

— Εἶν' ἐπειδὴ δὲ ξέρω... Δὲν καταλαβαίνετε;

— Ὁχι, δὲν καταλαβαίνουμε.

— Άν ήξερα, θα τούς πρόδινά άμέσως... Είμαι άρρωστος... Τούς προειδοποίησα να μή μου λένε τίποτα...

— Άρκετά! Πάρτε τον κάτω!

— Όχι... μή τó κάνετε αυτό... είν' άδικία... είμαι άρρωστος...

Πνιγόταν. Άνοιγε άπεγνωσμένα τó στόμα του, σαν για να ρουφήξει όλο τόν άέρα πουΐχε άπομείνει στόν κόσμο. Τά μάτια του είχαν πεταχτή έξω άπ' την άγωνία.

Μόνο σαν φτάσανε στό ύπόγειο, κατάλαβαν οί στρατιώτες πώς κουβαλούσανε μαζί τους ένα πτώμα...

Τήν άλλη μέρα τó σχολειό ήταν άνάστατο. Κάτι ψιθυριζότανε για τόν «ήρωα». Μερικοί τόν είχαν δει την προηγούμενη να φεύγη με τούς έγγλέζους. Πολλές φήμες, πολλά λόγια, πολüs έκνευρισμός.

— Μή φοβάστε, δέν μπορεί να πη τίποτα.

— Κάτι ήξερε καί δέν ήθελε ν' άνακατευτή...

— Είναι δειλός.

— Δέ φταίει... είναι άρρωστος.

— Σοκολατόπαιδο είναι!...

Μέχρι τó μεσημέρι άλλαξε ό δίσκος, έλεγε τώρα όλο τó ίδιο...

— Είναι ήρωας!

— Είναι ήρωας!

— Είναι ήρωας!

— Είναι ήρωας!

Έμοιαζε νάχε κολλήσει ή βελόνα. Καταντούσε μονότονο, σχεδόν ένοχλητικό. Άλλά, περίεργο... δέν έμοιαζε πια με παρατσούκλι.

(«ΜΕΤΑΠΤΩΣΕΙΣ», ΚΥΠΡΟΣ 1973)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1951. Σπούδασε Ελληνική και Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αργότερα μετεκπαιδεύτηκε και πήρε τον τίτλο Dip. R.S.A. με διάκριση στη Διδασκαλία. Εργάστηκε ως καθηγήτρια σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης και ως συγγραφέας σχολικών βιβλίων στην Υ.Α.Π. του Υπουργείου Παιδείας. Σήμερα υπηρετεί ως ερευνήτρια στο Σ.Ι.Μ.Α.Ε. Ασχολείται με την ποίηση, την πεζογραφία και το θέατρο. Το έργο της τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις τόσο στην Κύπρο, την Ελλάδα όσο και διεθνώς.

Τò Μνημείο

Έμεινε να κοιτάζει ώρα πολλή τó μνημείο. Τó βλέμμα του στάθηκε έξεταστικά σε κάθε φιγούρα. Τούς άνδρες (ιερωμένους και λαϊκούς), τις γυναίκες (γριές και νιές), τούς εκπροσώπους του κυπριακού λαού, που έξέρχονται άπό τó σκότος της δουλείας και πορεύονται προς τó φώς της έλευθερίας.

Κοίταξε έξεταστικά τά πρόσωπα και τή στάση του σώματος. Πρώτα εκείνων που βρίσκονταν ακριβώς στην έξοδο. Κορμιά που λύγισαν άπό τή δοκιμασία των διακοσίων χρόνων της άγγλικής σκλαβιάς και τά όσα πέρασαν κατά τή διάρκεια του άγώνα ενάντια στην άποικιοκρατία.

Πρόσωπα που δοκιμάστηκαν άπό τó χρόνο, με βαθιά αϋλάκια - κάθετα, όριζόντια, πλάγια - και έκφραση που την σκλήρυνε ό καιρός. Λίγο πιό πέρα, προχωρώντας προς τó φώς, οί φιγούρες - δεξιά και άριστερά - έχουν πιό στητό τó κορμί και τó κεφάλι ψηλά, στραμμένο προς τó ξέφωτο της λευτεριάς. Ή χαρά γίνεται πιό έκδηλη στις άλλες τέσσερις φιγούρες, που ανεβαίνουν τά σκαλοπάτια της λευτεριάς, ψηλά όλο και πιό ψηλά.

Κατευθύνει τó βλέμμα πιό πάνω, κάτω άπό τά πόδια Έκείνης. Δυό άγωνιστές κρατούν με τά νευρώδη δυνατά χέρια τους τις άλυσίδες της σκλαβιάς και σηκώνουν με τά στιβαρά μπράτσα τους τά σίδερα της φοβερής πύλης της δουλείας. Έδω προσέχει πώς ή πύλη δέν είναι έντελώς άνοιχτή. Τά σίδερα βρίσκονται ακόμα εκεί, πάνω άπό τά κεφάλια των έξερχομένων. Ή μισάνοιχτη πύλη... Μά βέβαια! Ή Ένωση με την Ελλάδα δέν έγινε. Οί σκοποί του μεγάλου εκείνου άγώνα δέν είχαν ολοκληρωθεί. Θυμάται που μαθητούδι τότε του δημοτικού σχολείου, φώναζε κι αυτός μαζί με τά μεγαλύτερα παιδιά: Ε - Ε - ΕΝΩΣΙΣ.

Δύο, τρεις, πέντε, άμέτρητες φορές. Και κάθε φορά πιό δυνατά μέχρι που να τόν πονέσει ό λαϊμός του.

Θυμάται εκείνη τή μέρα. Μάλλον νύχτα ήτανε. Γλίστρησε κρυφά άπό τó σπίτι και βγήκε για να συναντήσει τούς άλλους. Στη γωνία του δρόμου, στά σκοτεινά.

Περπατούσε στό σκοτάδι και δέ φοβόταν. Ένωθε μόνο λαχτάρα, άνυπομονησία να φτάσει στόν τόπο της συνάντησης.

— Γειά σας παιδιά.

— Άτε ρε Δημήτρη, ἄργησες!

— Έε μέχρι νὰ τὰ καταφέρω νὰ τὸ σκάσω ἀπ' τὸ σπίτι...

— Ἐλάτε, πᾶμε. Μὴν ἄργεῖτε ἄλλο.

— Παῦλο, ἔφερές τὴ σημαία;

— Ἐδῶ τὴν ἔχω, ἀπάντησε μὲ κρυφὴ περηφάνια ὁ Παῦλος κι ἔσφιξε στὸ στήθος του τὸ γαλανόλευκο πανί, πὺν εἶχε κρυμμένο κάτω ἀπὸ τὸ πουλόβερ του.

— Ἐμπρός, παιδιά, φύγαμε.

Μὲ τὸ παραγγέλμα αὐτὸ ξεκίνησαν ὅλοι μαζί. Βιάζονταν νὰ φτάσουν στὸν προορισμὸ τους.

Ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος. Ὁ οὐρανὸς ἐκεῖνο τὸ βράδυ τοὺς εὐνόησε. Δὲν εἶχε φεγγάρι. «Σὲ λίγο φτάνουμε. Λίγα λεπτά περπάτημα ἀκόμα», σκέφτηκε.

Δὲν πρόλαβε νὰ χαρεῖ μὲ τὴ σκέψη. Ἀκούστηκε, πολὺ κοντά, τὸ βαρὺ πάτημα τῆς ἀγγλικῆς μπότας.

— Ἐγγλέζοι!

Ἡ λέξη ἦταν σὰν νὰ βγῆκε ἀπὸ ἓνα στόμα.

— Πίσω ἀπὸ τὰ βαρέλια, γρήγορα.

Μόλις πὺν πρόλαβαν νὰ κρυφτοῦν πίσω ἀπὸ τὰ σκυβαλοδοχεῖα. Διέκριναν τοὺς Ἐγγλέζους στρατιῶτες νὰ προβάλλουν ἀπὸ τὴ γωνία, μόλις λίγα πόδια ἀπὸ τὸν κρυψῶνα τους.

«Εὐτυχῶς πὺν προλάβουμε», εἶπε μέσα του. Μὰ καὶ πάλι δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσει τὴ σκέψη του, κι ἓνας ἐκκωφαντικὸς κρότος τάραξε τὴν ἡσυχία τῆς νύχτας. Ἕνα σιδερικό, πὺν ἔμοιαζε μὲ πῶμα κατσαρόλας, κύλησε σὰν δαμονισμένο ἀνάμεσα στὰ πόδια μὲ τὶς ἐγγλέζικες μπότες. Τὰ ὄπλα γύρισαν πρὸς τὰ πάνω τους.

— Out! Get out! We saw you. Get out, bastards!

Δὲ θυμᾶται πῶς ἔνωσε ἐκείνη τὴ στιγμή. Τὸ μόνο πὺν θυμᾶται εἶναι πῶς δὲν μπόρεσε νὰ κάνει τὴν παραμικρὴ κίνηση. Τὸ ἴδιο φαίνεται πῶς θὰ εἶχαν νιώσει καὶ οἱ ἄλλοι. Κανένας δὲ σάλεψε. Ἐμειναν ὅλοι ἀποσβολωμένοι, σὰν στήλη ἄλατος. Ἐπειτα κοιτάχτηκαν στὰ μάτια, μὰ πάλι κανεὶς δὲν εἶπε τίποτα. Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν μεσολαβήσει μερικὰ δευτερόλεπτα ἢ - πολὺ πιθανόν - μερικὰ δέκατα τοῦ δευτερολέπτου.

— Out! Get out! Now! ἀκούστηκε πὺν ἄγρια τώρα ἡ διαταγή.

Ξανακοιτάχτηκαν μὲ νόημα. «Νὰ βγοῦμε;» Χόπ! πετάχτηκε τὸ ζωντανὸ μέσα ἀπὸ τὸ σκουπιδοτενεκέ κι ἔτρεξε σὰν τρελὸ νὰ διασχίσει τὸ δρομίσκο. Στάθηκε γιὰ λίγο φοβισμένο μπροστὰ στοὺς κοκκινোসκούφηδες κι ἔπειτα το ἔβαλε στὰ πόδια καὶ... δραπέτευσε. Καὶ τότε ἀκούστηκαν τὰ γέλια τῶν Ἐγγλέζων ἐνῶ κατέβηκαν τὰ ὄπλα.

— Ha ha haaaa! It was only a cat! Oh God! Ha ha ha! A cat!

Τὰ γέλια καὶ οἱ κουβέντες τους περὶ τοῦ... δραπετεύσαντος γάτου, ἀκούγονταν πὺν ἀμυδρὰ μέχρι πὺν ἔσβησαν στὸ βάθος τοῦ δρόμου. Ἕνας βαθὺς ἀναστεναγμὸς ἀναπήδησε ἀπὸ τὸ στήθος τῶν παιδιῶν. Ἐνωσαν τὸ αἶμα νὰ κυκλοφορεῖ καὶ πάλι στίς φλέβες τους. Ἦτανε σὰν μαρμαρωμένοι πὺν ξαφνικά κάποιος τοὺς ἐμφύσησε ζωή.

— Δόξα τῷ Θεῷ!

— Φτηνὰ τὴ γλυτώσαμε παιδιά.

— Ἄν μᾶς ἔπιαναν;

— Σίγουρα θὰ ἔβρισκαν τὴ σημαία.

Στὸ ἄκουσμα τῆς λέξης *σημαία* θυμήθηκαν τὸν προορισμὸ τῆς ἀποστολῆς τους.

— Παιδιά, ἄς μὴ χάνουμε καιρό.

— Προσεχτικά!

— Μὴ μιλάτε!

— Σσσσ....

— Φύγαμε!

Σὲ λίγο βρίσκονταν μπροστὰ στὴν ψηλὴ καγκελόπορτα. Σκαρφάλωσαν στὰ σίδερα καὶ, στὸ τσάκ, βρέθηκαν στὴν ἄλλη μεριά: στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου τους. Σὰν κουρδισμένοι, ἔτρεξαν ὅλοι πρὸς τὸν ἱστό.

— Ἄτε, ρε Ἀντρίκκο. Σκαρφάλωσε.

Ὁ Ἀντρίκκος ἦταν ὁ πὺν εὐκίνητος ἀπ' ὅλους. Ἀγρίμι.

— Ἄτε ρεε!

— Καλάα. Παῦλο, τὴ σημαία.

Ὁ Παῦλος σήκωσε τὸ πουλόβερ κι ἔβγαλε τὴ γαλανόλευκὴ ἀπὸ τὸν κρυψῶνα. Τὴν ξεδίπλωσε μὲ τρόπο τελετουργικό. Προσεχτικά... χωρὶς νὰ βιάζεται καθόλου. Μὲ στοργή.

— Τσαλακώθηκε, εἶπε φανερὰ στεναχωρημένος. Τὴ σιδέρωσα πρὶν ξεκινήσω. Παραλίγο νὰ μὲ πάρουν καὶ χαμπάρι.

— Οου, ἄστα αὐτὰ τώρα. Δῶσε τὴ σημαία.

Βοήθησαν ὅλοι. Ὅπως μπορούσε ὁ καθένας τους. Ἄλλος κρατοῦσε τὸν ἱστό, νὰ μὴν κουνιέται πολὺ, ἄλλος βοήθησε μὲ τὴ σημαία, ἄλλος ἔκανε τὸ φρουρὸ καὶ κοίταζε μήπως φανοῦν τίποτα Ἐγγλέζοι.

Σὲ λίγα λεπτά ἡ γαλανόλευκὴ βρισκόταν στὴ θέση πὺν δικαιωματικά τῆς ἀνῆκε. Ὅλων ἡ καρδιά φτερούγισε ἀπὸ χαρὰ.

— Γειά σου ρε Ἀντρίκκούδιν! Εἶσαι λεβεντιά!

— Ἐτσι κοπέλια νάσαι ἡ Κύπρος, τζιαι νὰ δοῦμεν ἂν θὰ μείνει Ἐγγλέζος σὲ τοῦν τὸν τόπον!

— Ὅϊ καλὸ. Ἐνομίσαν πῶς ἐπειδὴ εἴμαστεν μτσιοὶ ἐν νὰ τοὺς φοηθοῦμεν!

— Χμ! Ἐθ θὰ τοὺς περάσει!

— Αὐριον ἔν νὰ δοῦν ἴνταν πόν νὰ πάθουν!

Στὴν ἐπιστροφή, παρόλη τὴ χαρὰ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τους, ἦτανε πιὸ προσεχτικοί. Κι ὅταν ἔφτασαν στὸ δρομάκι μὲ τοὺς σκουπιδοτενεκέδες, ξέχασαν καὶ τὴ χαρὰ τους. Σφίχτηκε ἡ καρδιά. Λαχτάρα πού ἦταν κι αὐτὴ! Παραλίγο νὰ τοὺς χαλάσει τὰ σχέδια!

Στὸ σημεῖο πού εἶχαν συναντηθεῖ, ἐκεῖ ἀκριβῶς καὶ χώρισαν.

— Αὐριο.

— Αὐριο.

— Καληνύχτα.

Ναί, τὸ αὐριο, θὰ ἔταν σπουδαία μέρα.

Χώθηκε στὸ κρεβάτι του καὶ σκεπάστηκε μὲ τὸ φρεσκοπλυμμένο σεντόνι. Δὲν ξέρει γιατί, ἀλλὰ ὅταν ἔκλεισε τὰ μάτια ἔνιωθε πὼς τὸν σκέπασε ἡ γαλανόλευκη. Ἦταν εὐτυχισμένος. Ἡ ἀποστολὴ πέτυχε.

Τὴν ἄλλη μέρα σηκώθηκε πολὺ πρωί. Λαχταροῦσε νὰ φτάσει πρῶτος. Μὰ φαίνεται πὼς δὲν ἦταν ὁ μόνος πού βιαζόταν. Στὸ δρόμο συνάντησε καὶ τοὺς ἄλλους τῆς παρέας. Εἶχαν ὅλοι τὸν ἴδιο πόθο, τὴν ἴδια λαχτάρα. Ἔτρεχαν. Λαχάνιασαν. Ἡ καρδιά ἤθελε νὰ πεταχτεῖ ἀπ' τὸ στήθος, νὰ δραπετεύσει, νὰ προπορευτεῖ. Σὲ λίγο ἔφταναν. Λίγο ἄκόμα καὶ θὰ ἤξεραν.

— Παιδιά, νὰ την! Φαίνεται ἀπὸ δῶ!

Ναί, ἐκεῖ ἦταν. Φάνηκε ἀπὸ μακριά. Κυμάτιζε περήφανα στὸν ἰστό. Σὲ λίγο, θὰ ἔφταναν καὶ οἱ ἄλλοι μαθητές. Καὶ οἱ δάσκαλοι. Κι ὁ κουλουράς. Κι οἱ περαστικοί. Πολὺς λαὸς θὰ τὴν χαιρετοῦσε ἐκεῖνο τὸ πρωί. Πρὶν τὸ πάρουν χαμπάρι οἱ Ἑγγλέζοι!

— Ζήτω!

— Ζήτωωωω!

— Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!

— Ζήτω ἡ Ἑνωσις!

— Σκέπασε μάνα, σκέπασε
γαλινομάτα κόρη...

— Πάντα κι ὅπου σ' ἀντικρύζω
μὲ λαχτάρα σταματῶ
καὶ περήφανα δακρύζω...
ταπεινὰ σὲ χαιρετῶ...

Τοὺς εἶχει συνεπάρει ὁ ἐνθουσιασμός.

Σήκωσε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πάνω νὰ κοιτάξει ψηλά, νὰ δεῖ καλύτερα. Καὶ τότε, ἀντίκρουσε Ἐκεῖνη, ντυμένη μὲ τὴ χάρη τοῦ ἑλληνικοῦ γυναικείου ἐνδύματος. Τὸ

κεφάλι νὰ κοιτάζει πρὸς τὰ κάτω, ν' ἀγκαλιάζει μὲ στοργὴ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ τῆς Κύπρου, πού τόσο πολὺ τὴν ἀγάπησε, τόσο πολὺ τὴν πόθησε. Ἐκεῖνο τὸν ὑπέροχο λαὸ, πού στήριξε τὸν Ἀγῶνα καὶ τοὺς ἀγωνιστές τῆς ΕΟΚΑ, μὲ τὸ μοναδικό ὄπλο πού διέθετε: τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του. Μὲ τὸν καρπὸ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς χειροῦ σηκώνει μὲ χάρη ἀπαράμιλλη τὸ χιτῶνα τῆς. Τὸ δεξιὸ χέρι ὑπερψωμένο, δείχνει πρὸς τὸν οὐρανό.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, ψέλισε. Χωρὶς ρομφαία. Δὲν πολέμησε μὲ σπαθὶ ὁ κυπριακὸς λαός. Μὲ τὴν ἀτσαλένια θέλησή του πολέμησε, μὲ τὴν ἀφοσίωσή του στὴν ἀξία πού λέγεται Πατρίδα καὶ μὲ τὴ βαθιὰ του πίστη στὸ Θεό. «Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, μὲ πίστιν εἰς τὸν τίμιον ἀγῶνα μας, μὲ τὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Κυπρίων, ἀναλαμβάνομεν τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ἀγγλικοῦ ζυγοῦ, μὲ σύνθημα ἐκεῖνο τὸν ὅποιον μᾶς κατέλιπον οἱ πρόγονοί μας: **Η ΤΑΝ Η ΕΠΙ ΤΑΣ**».

Ἐνα σύννεφο σκέπασε τὴ μέρα. Ὅλα τὰ ἔβλεπε σὰν μέσα ἀπὸ σπασμένο καθρέφτη.

Σπούπισε τὰ μάτια του καὶ πῆρε μιὰ βαθιὰ ἀνάσα. Ἐπειτα κατευθύνθηκε πρὸς τὰ δεξιὰ, πρὸς τὴ μαρμάρινη πλάκα πού βρισκόταν δίπλα στὸ μνημεῖο. Διάβασε:

«ΤΟΔΕ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΜΝΗΜΕΙΟΝ
ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΝΟΤΑΡΑ ΦΙΛΟΤΕΧΝΗΘΕΝ...

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΤΩΝ ΥΠΕΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΓΩΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΔΗ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΙΜΗΝ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΑΜΕΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ 1955 - 1959
ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΥΠΟΜΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΠΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΓΕΝΕΩΝ ΟΠΩΣ ΕΣΑΕΙ ΜΑΧΩΝΤΑΙ»

Μνημεῖο... μνημόσυνο... μνήμη... Καὶ τότε, τὸ συνειδητοποίησε:

Ἡ ἱστορικὴ μνήμη... Αὐτὴ πού τὸν συντρόφευε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, αὐτὴ πού καθοδηγοῦσε τὰ βήματά του καὶ δὲν ξεστράτησε.

Σαράντα χρόνια ἀπὸ τότε...

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», ΤΕΥΧΟΣ 385)

Μνημόσυνο τοῦ Ἀγῶνος 1955-59

Ἦ σκέψη ἐπιθυμεῖ
νὰ μείνει ἐντελῶς μόνη·
ν' ἀφουγκραστεῖ «μικρὴν ἀναθύμῃσιν»
νὰ «γροικῇ τὰ ἐδιάβησαν»
καὶ νὰ γλυκάνει ἐπ' ὀλίγον
μὲ τῆς Ἑλλάδος τ' ὄνομα
καὶ τοῦ Ἀγῶνος τὸ ἥθος
τὴν ἄξενον μεταλλικὴν χροιάν
τῶν καθ' ἡμέραν ἤχων.

(«ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ», ΤΕΥΧΟΣ 13,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

D.P....*

Στὴ δική σας περίπτωση
οἱ ἀριθμοὶ ἔχασαν τὴν ὑπόστασή τους
ντράπηκαν γιὰ τὸν προορισμὸ τους
καὶ ἀπαίτησαν ἐπίμονα ἀλλαγὴ ἀποστολῆς.
Κι ἀφοῦ δὲν εἰσακούστηκαν
ἀποφάσισαν ὁμόφωνα καὶ ἀμετάκλητα
νὰ συσταθοῦν σὲ μονάδες αὐτοκτονίας.
Ἔτσι, μὲ τὴ συνείδηση ἥσυχη πιά
ἀναχώρησαν σιγὰ σιγὰ
ἀπὸ τὰ κρατητήρια Πύλας καὶ Κοκκονοτριμιθιάς.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», ΤΕΥΧΟΣ 379-380)

* D.P. Τα ἀρχικά στοιχεῖα τῶν ἀγγλικῶν λέξεων *Detained Person* (= Κρατούμενο Πρόσωπο), που ἐμπαιναν πρὶν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ κάθε κρατουμένου στα Κρατητήρια (Στρατόπεδα Συγκεντρώσεως), τα οποία εἶχε ὁργανώσει ἡ ἀγγλικὴ ἀποικιοκρατικὴ Κυβέρνηση στὴν Κύπρο κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, 1955-1959.

Τὰ παιδιὰ τῆς ἀγχόνης

Δὲν τὸ ἔγραφαν οἱ ποιητὲς τοῦ ἀγῶνα τὸ τραγούδι
κι οὔτε ἡ λύρα μπόρεσεν ὥραία νὰ τραγουδήσει
τὴ μελωδία τῆς Λευτεριάς, τῆς ΕΟΚΑ τὸ μεθύσι.
Ἔσεῖς τὸ γράψατε, παιδιά, τὸ ποίημα τ' ὠραιότερο
στῶν φυλακῶν τῆς Λευκωσίας τοὺς τοίχους,
καὶ σὲ καρτὶ μονόφυλλο,
τοὺς πιὸ ἀπλοὺς μὰ πιὸ τρανοὺς γιὰ τὴν Πατρίδα στίχους.

Ἔσεῖς τὸ τραγουδήσατε τὸ πιὸ ὁμορφο τραγούδι,
σεῖς ὅλοι, ποὺ βαδίζατε πρὸς τὴν ἀγχόνη ὁλόρθοι.
Γιὰ τοῦτο, ἡ μνήμη σᾶς κρατᾷ, περήφανα, σφικτὰ
ψάλλοντας, προσευχόμενους καὶ μὲ φωνὴ στεντόρεια ἄδοντας:
«Χαῖρε ὦ Χαῖρε Λευτεριά».

Φυλακισμένα Μνήματα

Οἱ αἰῶνες γονατίζουν καὶ τοὺς τάφους προσκυνοῦν
τῶν ἡρώων τῆς ἀγχόνης, τῶν γενναίων τοῦ νησιοῦ.

Ρεφραίν:

Οἱ καιροὶ στεφάνια σᾶς πλέκουν
καὶ τραγούδια γιὰ σᾶς τραγουδοῦν,
καὶ σὸ κάλλος τῆς νιότης ποὺ χάθη
οἱ οὐρανοὶ φῶς αἰθέριο σκορποῦν.

Τοῦ ἀγῶνα μας τὸ Ἔπος, τρόπαιο ἑλληνικό,
γράφτηκεν ἀπὸ τὰ νιάτα στὰ κελιά τῶν φυλακῶν.

Ἦ πατρίδα μας ἀκούει τὴ φωνή τους ν' ἀντηχεῖ
καὶ τὸν κάθε κραδασμὸ τῆς τότε κάνει προσευχή.

Οἱ αἰῶνες γονατίζουν καὶ τὴ γῆ σου προσκυνοῦν
Κύπρος νῆσος τῶν ἀγίων, τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ καημοῦ.

1η Ἀπριλίου 1955

Χρόνια χτίσαμε τούτη τὴν ὥρα
κουβαλούσαμε τὸ χρέος τῆς φυλῆς
ποῦ φωνὴ τρανὴ ἔγινε τώρα
τοῦ ὠραίου ἀγῶνα ἡ ἀρχή.

Ρεφραίν:

Πατρίδα μου Ἑλληνικὴ
Κύπρος μου τιμημένη
θυσιά ἔγινες τρανὴ
σκλάβα νὰ μείνεις δὲν μπορεῖς.

Στὸ 'να χέρι κράτα τὸ Βαγγέλιο
στ' ἄλλο μιὰ σημαία Ἑλληνικὴ
καὶ στὰ χεῖλη σου τὸ χαμογέλιο
καὶ προχώρα γιὰ τὴ μάχη τῆς τιμῆς.

(«ΜΟΙΡΑΣΜΕΝΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ», ΑΘΗΝΑ 1995)

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Γεννήθηκε στο Ηράκλειο Κρήτης το 1883 και πέθανε το 1957. Σπούδασε νομικά και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία, την ποίηση και τον έμμετρο θεατρικό λόγο. Το έργο του αξιολογήθηκε παγκόσμιας αναγνώρισης. Υπηρέτησε ως υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου στην Κυβέρνηση Θ. Σοφούλη.

Ένας λαός...

Σεπτέμβρης 1954

«Ένας λαός περνάει τις μέρες τούτες της Τρίχας το γιοφύρι. Δεν κρίνεται η τύχη της Κύπρου, η τύχη της Κύπρου δεν διακινδυνεύει. Η δίκαιη πέτρα θα φάει σίγουρα το άδικο βουνό. Κρίνεται βαθύτερα, πλατύτερα, η τύχη και η τιμή ολόκληρου του Δυτικού κόσμου, που καυχιόταν ως τώρα πως μαχόταν για τη δικαιοσύνη και την ελευθερία των λαών. Τώρα θα δούμε αν ο κόσμος αυτός είναι άξιος να χρησι-

μοποιεί πια ορισμένες λέξεις κι αν πια η ψυχή ενός τίμιου ανθρώπου μπορεί να 'χει εμπιστοσύνη σε τέτοιους άρχοντες του κόσμου. Σε ένα αρχοντονήσι, 400.000 ψυχές σηκώνουν φωνή και ζητούν ελευθερία. Το τρισεύγενο έθνος, όπου γεννήθηκε η ελευθερία και το φως, σηκώνει φωνή μαζί του. Δεν μπορούν σήμερα πια η βία και το άδικο να στραγγαλίσουν κρυφά, αδιαμαρτύρητα έναν λαό. Ο κόσμος τούτος που θαρρούσαμε πως έχει σαπίσει, έχει ακόμη, φαίνεται, ψυχές που τολμούν να υψώσουν κεφάλι στην υποκρισία, στην αδικία και στην αναίδεια. Κρίσιμη στιγμή. Από την απάντηση που θα δοθεί στο αίτημα της Κύπρου, θα εξαρτηθεί η ηθική σωτηρία του κόσμου και από την ηθική σωτηρία του κόσμου εξαρτήθηκε πάντοτε η πολιτική, κοινωνική και πνευματική του σωτηρία».

(ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
κ. Γ. ΚΟΥΜΑΚΗ, «Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ, ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ»)

Πρόλογος

(άπόσπασμα)

Ευλογημένη ή σπίθα αυτή που άψηφάει τις φρόνιμες συμβουλές της λογικής, κι όταν φτάσει τὸ Γένος στὰ χεῖλια τοῦ Γκρεμοῦ, βάζει φωτιά σὲ δολόκληρη τὴν ψυχή και φέρνει τὸ θάμα. Στὰ θάματα χρωστάει ἡ Ἑλλάδα τὴ ζωὴ της.

Πατρίδα, πατρίδα, αναστενάζει ὁ Μακρυγιάννης, ἦσουνε ἄτυχη ἀπὸ ἄνθρώπους νὰ σὲ κυβερνήσουν! Μόνος ὁ Θεὸς... σὲ κυβερνεῖ και σὲ διατηρεῖ ἀκόμη! Ἀλήθεια μόνος ὁ Θεός, μόνος ἡ σπίθα· τὴ στιγμή που κιντυνεύει σὲ μιὰ γωνιά τῆς Ἑλλάδας νὰ σβήσει, πετιέται σὲ μιὰν ἄλλη και γίνεται πυρκαγιὰ.

Πετάχτηκε σήμερα στὴν Κύπρο. Ποιὸς μπορεῖ, μιλώντας γιὰ τὴν Κρήτη και τὸν Καπετὰν Μιχάλη, νὰ μὴ φέρει στὸ νοῦ του, μὲ ἀβάσταχτη ὀδύνη και περηφάνια, τὸ ἀνανεούμενο πάλι μπροστά μας ἑλληνικὸ θάμα — τὴν Κύπρο και τὸν Ἀκρίτα;

Ἄς εἶναι καλὰ τὸ ἡρωϊκὸ τοῦτο ἀρχοντονήσι· ὁ κόσμος που θαρρούσαμε, στὰ μεταπολεμικὰ ἐτοῦτα χρόνια τῆς ἀποσύνθεσης, πὼς εἶχε σαπίσει, ἔχει ἀκόμα ψυχές που τολμοῦν και σηκώνουν κεφάλι στὴν ὑποκρισία, στὴν ἀδικία και στὴν ἀναίδεια. Ἡ Κύπρος δὲν εἶναι μιὰ λεπτομέρεια, ἓνα ἀπλὸ νησι στὴν ἄκρη τῆς Μεσόγειος Θάλασσας· ἔχει γίνει σήμερα τὸ μοιρόγραφο κέντρο ὅπου παίζεται ἡ ἡθικὴ ἀξία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

Πάλι οἱ φρόνιμοι, οἱ λιγόπιστοι, δίνουν νηφάλιες, πολὺ λογικὲς συμβουλές· πὼς μπορεῖ, λένε, μιὰ σπίθα φῶς νὰ τὰ βάλει μὲ τόσο παντοδύναμο σκοτάδι; Ὅμως ὁ ἀληθινὸς ἄντρας δὲν ἀπελπίζεται· ξέρει αὐτὸς πὼς στὸν ἄτιμο, ἄλλοπρόσαλλο τοῦτον κόσμο ζοῦν, ἄς εἶναι και σὲ λιγοστὰ στήθια, μερικὲς θεμελιακὲς ἀρχές, θυγατέρες τοῦ ἀνθρώπου, που αὐτὸς τις ἔπλασε μὲ ἰδρώτα, αἷμα και κλάματα, κι εἶναι ἀθάνατες· οἱ περισσότερες γεννήθηκαν στὴν Ἑλλάδα· δυὸ οἱ πιὸ τρανές· ἡ ἐλευτερία κι ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπάρχει στὸν κόσμον τοῦτον ἓνας μυστικὸς νόμος — ἂν δὲν ὑπῆρχε, ὁ κόσμος θὰ ἔταν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια χαμένος — σκληρὸς καὶ ἀπαρβιάστος: τὸ κακὸ πάντα στὴν ἀρχὴ θριαμβεῖ καὶ πάντα στὸ τέλος νικᾶται. Θαρρεῖς καὶ εἶναι ἀπαραίτητος ἀγώνας πολὺς καὶ ἰδρώτας πολὺς γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ὁ ἄνθρωπος τὸ δίκιο του — καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πιὸ ἀκριβαγόραστο ἀγαθὸ· δὲ δίνεται δωρεάν μῆτε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μῆτε ἀπὸ τὸ Θεὸ· πηγαίνει ἀπὸ χώρα σὲ χώρα, ὅπου τὴ φωνάξουν, ἀπὸ καρδιὰ σὲ καρδιὰ, ἀνύπνωτη, ἀνυπότακτη, χωρὶς συμβιβασμὸ. Τώρα τὴ φώναξαν στὴν Κύπρο, καὶ τὴ βλέπουμε μὲ σίγουρη ὁρμὴ νὰ δρασκελάει τὰ αἵματωμένα κυπριώτικα χόματα.

Τῆς στέλνει μῆνυμα ἡ Κρήτη, σκίζει τὸ πέλαγο ἡ φωνὴ της, περνάει τὰ Δωδεκάνησα καὶ τῆς φωνάζει:

— Βάστα, ἀδερφή· ὅμοια καὶ ἐγὼ σταυρώθηκα καὶ πόνεσα καὶ εἶδα ἀνάσταση· ὅμοια θὰ δεῖς καὶ σὺ!

(«ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΙΧΑΛΗΣ»)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΚΟΥΛΑΣ

Γεννήθηκε στὴ Λάρνακα τὸ 1912 καὶ πέθανε τὸ 1997. Σπούδασε στὸ Λονδίνο καὶ τὴν Οξφόρδη. Υπηρετῆσε ὡς καθηγητὴς στὴν Ἀμερικανικὴ Ακαδημία καὶ τὸ Παγκύπριο Ἐμπορικὸ Λύκειο Λάρνακας ἀπὸ ὅπου καὶ ἀφυπηρέτησε. Ασχολήθηκε μὲ τὸ διήγημα καὶ τὶς ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

Ὁ μαθητὴς μὲ τὸ Στέν

Ἦταν ἓνα πρωινὸ τοῦ Γενάρη τὸν καιρὸ πού τὸ νησι μας ξεσηκώθηκε ἐνάντια στὸ Βρετανὸ κατακτητὴ ζητώντας τὴ λευτεριά του.

Τὸ Παγκύπριο Λύκειο Λάρνακος, τὸ σχολεῖο ὅπου δούλευα, μόλις πρὶν λίγες μέρες εἶχε ξαναρχίσει τὴν λειτουργία του ὕστερα πού τὸ κράτησε κλειστὸ ὁ Κυβερνήτης γιὰ δεκατέσσερις μῆνες. Ἦταν τὸ μόνο ἑλληνικὸ ἀνώτερο ἐκπαιδευτήριον στὴν πόλιν μας ἀναγνωρισμένο ἀπ' τὶς ντόπιες ἀρχές καὶ τὴν Κυβέρνηση τῆς Μητέρας Πατρίδας.

Ὅπως κάθε μέρα, ἔτσι καὶ κεῖνο τὸ πρωῒν, πῆγα νωρὶς στὸ σχολεῖο γιατί ἔπρεπε νὰ κάνουμε τὸν σχετικὸ ἔλεγχο μὴ τυχόν τὰ παιδιὰ εἶχαν κρύψει κανένα ἀντικείμενο πού θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς βάλει σὲ μπελά. Ἰσχυε τότε καὶ ἓνας δρακόντειος

νόμος, τὸν ὁποῖο εἶχε κάνει ἡ ἀποικιακὴ Κυβέρνηση: Ὅταν βρισκόντουσαν στὴν κατοχὴ ἑνὸς προσώπου ὅπλα ἢ πυρομαχικὰ ποινὴ ἦταν ἡ ἀγχόνη.

Ὁ Κυβερνήτης γιὰ νὰ ἐπιτρέψει τὸ ἀνοιγμα τοῦ Σχολείου εἶχε βάλει ὄρους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ἡ προσήλωση τῶν παιδιῶν στὰ μαθητικά τους καθήκοντα. Ἡ παραμικρὴ ἀφορμὴ θᾶταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ κλείσῃ τὸ σχολεῖο καὶ νὰ συρθοῦν καθηγητὲς καὶ μαθητὲς στὰ κρατητήρια ἢ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν κρεμμάλα.

Ὁ εἰδικὸς κλάδος τῆς ἀστυνομίας, τὸ γνωστὸ «Σπέσιαλ Μπράντς», τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖτο ἀπὸ Ἑγγλέζους καὶ Τούρκους μόνιμους ἀστυνομικοὺς, ἔκανε κάθε μέρα δυὸ-τρεῖς αἰφνιδισμοὺς στὸ Σχολεῖο, γιὰ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ὅλα πᾶνε καλά. Ἐρευνοῦσε τὶς τάξεις καὶ τὰ ἄλλα δωμάτια ὡς καὶ κάθε γωνιὰ τοῦ κτιρίου· ἐξέταζε τὸ βιβλίον προσελεύσεως καθηγητῶν καὶ τὸ ἀπουσιολόγιον τῶν μαθητῶν καὶ ἔβαζε ἐρωτήσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἄλλοθι τους.

Τρεῖς συνάδελφοι καὶ ἐγὼ, ἀπαρτίζαμε τὸ Συμβούλιον πού ἦταν ὑπεύθυνον γιὰ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ Σχολείου. Μᾶς εἶχε διορίσει ἡ τότε Σχολικὴ Ἐφορεία μὲ τὴν ἔγκριση βέβαια τοῦ Δεσπότη μας.

Εἶχαμε τελειώσει τὸν ἔλεγχο. Εὐτυχῶς δὲ βρήκαμε τίποτε τὸ ἐνοχοποιητικὸ ἐκεῖνο τὸ πρωῒν.

Ἐνας συνάδελφος, μέλος τοῦ συμβουλίου, ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε καὶ χρέη Προέδρου, ὁ παιδονόμος καὶ ἐγὼ, κουβεντιάζαμε στὸ χῶλ, ἀπ' ὅπου τὰ παιδιὰ ἔπρεπε νὰ περάσουν γιὰ νὰ πᾶν στὶς τάξεις τους. Στὴν δεξιὰ πλευρὰ τοῦ χῶλ ἦταν ἡ αἴθουσα διδασκαλίας τῆς Ἑκτῆς τάξης καὶ στὴν ἀριστερὴ, ἡ αἴθουσα τῆς βιβλιοθήκης.

Ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ πού ἄρχισαν ἤδη νὰ καταφθάνουν ἦταν καὶ ἓνας ψηλὸς μαθητὴς τῆς Τετάρτης τάξης ἀπὸ κάποιο γειτονικὸ χωριὸ στὴ δυτικὴ ὄχθη τῆς Ἀλκυῆς. Μοῦ ἦταν πολὺ γνωστὸς, γιατί, ὅσο καιρὸ παρέμεινε τὸ σχολεῖο κλειστὸ, ἐρχόταν σπíti μου γιὰ φροντιστήρια Ἀγγλικῶν. Κρατοῦσε τὰ βιβλία του, ἐνῶ ἀπὸ τὸν ὦμον του κρεμόταν κάτι τυλιγμένο σὲ ἐφημερίδες.

Σὰν τὸν ἀντελήφθηκε ὁ συνάδελφος τοῦ φωνάζει:

— Νικολάου, τί εἶναι αὐτὸ πού ἔχεις στὸν ὦμον σου;

— Ξύλον τῆς κουρτίνας, κύριε, ἀπαντᾷ ἀτάραχος ὁ μαθητὴς.

Ὁ παιδονόμος σιμώνει καὶ παίρνει τὸ «ξύλον», ἐνῶ τὸ λουρὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἦταν δεμένο παραμένει στὸν ὦμον τοῦ μαθητῆ.

— Μὰ, αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ βαρὺ. Δὲν εἶναι ξύλον τῆς κουρτίνας, λέγει ὁ παιδονόμος χαμογελώντας καὶ ταυτόχρονα σχίζει λιγάκι τὸ χαρτί.

Σὰν φάνηκε τὸ μέταλλον καὶ ἡ σκανδάλῃ τοῦ αὐτόματου ὅπλου μείναμε ἐμβρόντητοι.

— Τί τὸ ἔφερες αὐτὸ ἐδῶ; λέγει ὁ συνάδελφος σὲ αὐστηρὸ τόνο. Μήπως θέλεις νὰ

μᾶς ξανακλείσουν τὸ σχολεῖο; Δὲν βλέπεις τοὺς Ἑγγλέζους ποὺ μπαινοβγαίνουν; Κάθε μέρα μᾶς δημιουργεῖτε ἱστορίες, ἱστορίες ποὺ θάχουν ἄσχημο τέλος. Χθὲς γεμίσατε τὰ ἀποδυτήρια μὲ μαῦρες μπλουζες, προσωπίδες, μπογιαδες καὶ πινέλλα καὶ τρέχαμε σὰν τρελλοὶ νὰ τὰ κρύψουμε στὰ γειτονικά σπίτια. Σήμερα μᾶς κουβαλᾶς αὐτὸν τὸν δαίμονα.

— Ἀφήστε με νὰ τὸ ἀκουμπήσω στὸν τοῖχο τῆς βιβλιοθήκης καὶ στὸ μεγάλο διὰ-λεμμα θὰ τὸ πάρω στὸν προορισμὸ του, λέγει ἱκετευτικά ὁ μαθητὴς.

— Καλὰ κάνεις νὰ τὸ φύγεις ἀμέσως προτοῦ μᾶς πάρουν εἶδηση οἱ Ἑγγλέζοι.

Τὸ παιδί πῆρε τὸ ὄργανο τῆς λευτεριάς καὶ ξαφανίστηκε.

Στο ἀναμεταξὺ κτύπησε τὸ κουδούνι γιὰ τὸ μάθημα. Τὴν ὥρα ποὺ ἔμπαινα στὴν τάξη, δίπλα στὸ χῶλ, μὲ πλησιάζει ὁ παιδονόμος καὶ μοῦ ψιθυρίζει στ' αὐτὶ.

— Τὸ πῆρε σπίτι σας.

Δὲν βρίσκω λόγια κατάλληλα νὰ περιγράψω τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση ποὺ ξαφνικά βρέθηκα. Μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ συγκεντρωθῶ στὸ μάθημα. Ὁ νοῦς μου εἶχε σταματήσει νὰ δουλεύει. Εἶπα στὰ παιδιά νὰ κάνουν μιὰ ἄσκηση ἀπ' τὸ βιβλίο τους κι ἐγὼ βυθίστηκα σὲ σκέψεις. Σκέψεις σκοτεινές, σκέψεις λυγρές. Ὅλοένα κι' ἔβλεπα μπροστὰ μου τοὺς σκληροὺς ἀνακριτὲς, τὰ κρατητήρια, τὴν ἀγχόνη. Καὶ ἔλεγα στὸν ἑαυτό μου.

— Ἄν τὸ δώσει στὴ γυναῖκα μου κι ἔπειτα φύγει τί θ' ἀπαντήσει αὐτὴ στοὺς Ἑγγλέζους, ἂν στὸ ἀναμεταξὺ κάνουν αἰφνιδιασμὸ στὸ σπίτι;

Ἀφότου ὁ Κυβερνήτης μᾶς διέγραψε ἀπ' τὸ μητρώο τῶν καθηγητῶν γιατί, ὅπως ἰσχυρίστηκε, εἶχαμε χρησιμοποιήσει τὴν ἔδρα γιὰ σκοποὺς ἀνατρεπτικῶν, ἡ κυβέρνησις δὲν μᾶς κύτταζε πιά μὲ καλὸ μάτι. Ὅπως μὲ εἶχε πληροφορήσει ἀφελὴς Τοῦρκος ἀστυνομικὸς, παλιὸς μαθητὴς μου στὸ Ἀμερικάνικο Σχολεῖο τῆς πόλης μας, «τὰ χαρτιά μου δὲν ἦταν καθαρὰ». Αὐτὰ εἶχαν πράγματι ἀρχίσει νὰ «λερώνονται» πολὺ πρὶν ξεσπάσει ὁ ἀγώνας.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1953 βρισκόμαστε στὴ Λευκωσία γιὰ ἓνα Σεμινάριο Ἀγγλικῶν. Τότε κάποιος ἀνώτερος λειτουργὸς τῆς ἀποικιακῆς Κυβέρνησις μὲ ἐπλησίασε καὶ μοῦπε:

Τὸ Γραφεῖο Παιδείας εἶναι πρόθυμο νὰ σᾶς τοποθετήσει στὴν πρώτη τάξη καθηγητῶν ἂν ἐδέχεσθε νὰ παίρνετε τὸν μισθὸ σας ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὴν Κυβέρνησις ἀντὶ ἀπὸ τὴν Σχολικὴ Ἐφορεία. Ἀπάντησα ἀρνητικά, γιατί, ἂν δεχόμουν, θᾶταν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς τότε ἐποχῆς πράξις ἀντεθνικὴ, πράξις μεγάλης προδοσίας. Ἡ ἴδια πρόταση εἶχε γίνει καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους συναδέλφους ποὺ δούλευαν μαζί μου στὸ ἴδιο Σχολεῖο. Κανένας δὲν τὴν δέχτηκε ὅσο ἐλκυστικὴ κι' ἂν φαινόταν αὐτὴ. Ἀπὸ τότε «ἄρχισαν νὰ λερώνονται» τὰ χαρτιά μας. Ἡ στάσις μας, εἶχε λίγο καιρὸ ἀργότερα, κακὲς συνέπειες. Ὅταν τὰ παιδιά μας κατηγορήθηκαν

γιὰ ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ ἐνάντια στοὺς Βρεττανοὺς, ὁ Κυβερνήτης ἔκλεισε τὸ σχολεῖο καὶ πέντε ἀπὸ μᾶς τοὺς στέρησε γιὰ πάντα τὴν ἄδεια νὰ διδάσκουν.

Ἡ ὥρα δὲν περνᾶ εὐκόλα. Τὰ λεπτὰ μοῦ φαίνονται αἰῶνες, Οἱ δείκτες τοῦ ρολογιοῦ κινοῦνται μὲ πολὺ βραδὺ ρυθμὸ. Ἡ ἀγωνία μου ἔχει φθάσει στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο ἀντοχῆς.

Οἱ μαθητὲς ἐργάζονται ἥσυχά, ἀθόρυβα. Πρὸς στιγμὴ σκέφτηκα νὰ στείλω μήνυμα στὴ γυναῖκα μου μὲ γείτονα μαθητὴ καὶ νὰ τῆς δώσω τὶς ἀναγκαῖες ὁδηγίες σχετικὰ μὲ τὸ ὄπλο, ἀλλὰ, προτοῦ ὠρμάσει ἡ σκέψη στὸ μυαλὸ μου, εἶδα ἀπ' τὸ ἀνοικτὸ παράθυρο τὸ αὐτοκίνητο τοῦ «Σπέσιαλ Μπράντς» νὰ σταματᾷ στὴν πόρτα τοῦ σχολείου. Δυὸ Ἑγγλέζοι κι ἓνας Τοῦρκος ἀστυνομικὸς μπήκαν στὸ χῶλ. Ἐνας ἄλλος Τοῦρκος ἐπικουρικὸς ἀστυνομικὸς παρέμεινε στὸ ὄχημα γιὰ νὰ τὸ φυλάει μὴ τυχὸν αὐτὸ μεταβληθῇ σὲ πυροτέχνημα, ὅπως εἶχε συμβῇ κάποτε πρὶν κλείσει τὸ Σχολεῖο μας.

Το «Σπέσιαλ Μπράντς» ἔκανε, κεῖνὴ τὴν ἡμέρα, μιὰ ἀπ' τὶς συνηθισμένες του ἐπισκέψεις. Εὐτυχῶς, αὐτὴ δὲν κράτησε πολὺ. Λίγα λεπτὰ, πρὶν τελειώσει ἡ πρώτη περίοδος, ἔφυγαν.

Σὰν κτύπησε τὸ κουδούνι ποὺ ἀνήγγελλε τὸ τέλος τοῦ μαθήματος, ὥρμησα ἔξω ἀπὸ τὴν τάξη, καὶ, παίρνοντας ἓνα ποδήλατο ἀπ' τὴν αὐλὴ, τράβηξα γιὰ τὸ σπίτι.

Τα Καλυβάκια, στὴν Ἑνορία Ἀγ. Λαζάρου, ὅπου βρίσκεται ἡ κατοικία μας, δὲν ἀπέχουν καὶ πολὺ ἀπὸ τὸ Σχολεῖο. Εἶναι περίπου πέντε λεπτὰ μὲ τὰ πόδια. Ἐδῶ, εἶχανε φτιάξει τὰ καλύβια τοὺς οἱ Ἰνδιᾶνοι ποὺ πρωτοῦλθαν στὸ νησί μας μὲ τὸ Ἑγγλέζικο ἀσκέρι κατοχῆς στὰ 1878. Ἀπ' τὶς καλύβες τῶν Ἰνδιάνων πῆραν τὸ ὄνομά τους τὰ σημερινὰ Καλυβάκια.

Ἡ γιαγιά μου ἡ Εὐρυδίκη — Θεὸς ἴσχωρέσει τὴν — μᾶς μιλοῦσε συχνὰ γι' αὐτὰ τὰ καλύβια, ὅπου σύχναζαν τὰ παιδάκια τῆς γειτονιάς καὶ τὰ φίλευαν μὲ πίττες οἱ Ἰνδιᾶνοι.

Σὰν ἔφθασα σπίτι βρῆκα τὴν γυναῖκα μου στὸν κῆπο.

— Μήπως, σοῦφεραν τίποτε;

— Σὰν τί; μοῦ λέγει μὲ καταφανὴ ἐκπληξι.

— Νὰ... κανένα... καλάθι, κανένα... δέμα τυλιγμένο σὲ ἐφημερίδες.

— Ὅχι, δὲν μοῦφεραν τίποτε.

— Σήμερα, ὅπως ξέρεις, κάνουμε ἓνα μεγάλο ἀγώνα. Ὅλοι πρέπει νὰ βοηθήσουμε. Ἄν σοῦ φέρουν κανένα ὄπλο, μὴ τυχὸν καὶ δὲν τὸ δεχτεῖς. Νὰ τὸ πάρεις καὶ νὰ τὸ κρύψεις στὸ ξύλινο παράπηγμα ὅπου φιλοξενοῦμε τὴν γίδα τοῦ ξαδέλφου μου. Τὸ βάζεις κάτω ἀπ' τὸ ἄχυρο. Ἄν ἔλθουν οἱ Ἑγγλέζοι καὶ τὸ βροῦνε ἐσὺ νὰ κάνεις πὼς δὲν ἔχεις χαμπάρι. Κάποιος θὰ τῷβαλε ἐκεῖ. Ἐν τάξει;

— Ναί.

Στὸ μεγάλο διάλειμμα εἶδα τὸν τολμηρὸ μαθητὴ. Τὸν φώναξα. Σίμωσε.

— Τὸ πῆρες;

— Μάλιστα, κύριε.

— Δεν φοβήθηκες μὴν σὲ πιάσουν οἱ Ἑγγλέζοι;

— Καθόλου. Περάσαμε μάλιστα ἀπὸ κοντὰ τους τὸ πρωῒ πὺν ἐρχόμαστε ἀπ' τὸ χωριό. Αὐτοὶ κάνανε γυμναστική στὴ λεωφόρο Ἀρτέμιδος, ἀπέναντι στὸ ξωκκλήσι τῆς Ἀγίας Φανερωμένης. Ἡ ἀδελφὴ μου, ἡ ὁποία καθόταν πίσω στὴ σκάλα τοῦ ποδηλάτου μου κρατοῦσε τὸ ὄπλο. Ὅταν σιμώσαμε τοὺς καλημερίσαμε. Μᾶς ἀνταπέδωσαν τὸν χαιρετισμὸ καὶ περάσαμε.

— Μπράβο παιδί μου.

— Ἐκανα, κύριε, τὸ καθήκον μου, λέγει περήφανα ὁ μαθητὴς.

(«ΤΑΞΙΔΙΑ ΚΑΙ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ», ΚΥΠΡΟΣ 1977)

ANNA ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ - ΠΑΥΛΟΥ

Γεννήθηκε στὴ Λάπηθο τὸ 1939. Φοίτησε στὴν Παιδαγωγικὴ Ακαδημία Κύπρου. Υπηρετεῖ σὲ σχολεῖα Δημοτικῆς Εκπαίδευσης. Ασχολεῖται με τὴν πεζογραφία, κυρίως γιὰ παιδιὰ.

Δυο μικροὶ Χριστοὶ

Ἦτανε ὁ δεῦτερος χρόνος που πέθανε ὁ Δημήτρης μας κι ἀκόμα δεν εἶχα βγάλει τὰ μαύρα. Ὁ χρόνος δε με εἶχε ἀκόμα θεραπεύσει ἀπ' τὸ βαθύ πόνο. Μα κι αὐτό να γινόταν, γύρω σου συνέβαιναν τόσα τραγικά, που ὁ εαυτός σου ἐμπαινε σὲ δεῦτερη μοίρα. «Ὅταν ἡ πατρίδα πάσχει, πὼς μπορεῖ νὰ υπάρξει προσωπικὴ εὐτυχία»; Ἔτσι σκεφτόμουνα τώρα, μόνη, κλεισμένη στὸ σπίτι.

Ξαφνικά με φώναξε ἀπὸ ἀπέναντι ἡ φίλη μου ἡ Ἑλλη.

— Ἄννα, ἔλα γρήγορα, κάτι νὰ σου πω.

— Πῶς;

— Μὴ φοβάσαι, δεν φαίνεται κανένας.

Κράτησα τὴν ἀνάσα μου καὶ πήγα ὡς τὸν ξεροπόταμο, που χώριζε τὰ χωράφια καὶ τὰ σπίτια μας. Ἡ Ἑλλη ἀπ' τὴν ὁχτὴ κι ἐγὼ ἀπ' τὴν ἄλλη.

— Κοίτα, μὴ φοβηθεῖς ἀν ἀκούσεις τίποτε ἐκρ...

«Μπάαα...» Μία ἐκκωφαντικὴ ἐκρηξὴ κι ἄλλη κι ἄλλη, τὰ συντάραξαν ὅλα. Ἐτρεμα.

— Παναγιὰ μου! Τί εἶναι;

— Δεν το πρόλαβα, εἶπε ἡ Ἑλλη στενοχωρημένη. Ανατίναξαν οἱ ἐγγλέζοι τὸ σπίτι τῆς Αθηνάς.

— Πῶς; Πατί;

— Βρῆκανε μέσα κρησφύγετο. Απὸ κει τοὺς ξέφυγε ψες ὁ Μάτσης. Πάει, λένε, με ἄλλους ἀντάρτες πρὸς τὸ Δίκωμο. Γι' αὐτὸ γέμισαν τὰ βουνὰ στρατό.

Δεν ἤθελα τίποτε ἄλλο νὰ ἀκούσω. Δεν εἶχα χρόνο νὰ ἀκούσω, Ἐτρεξα γρήγορα στὸ σπίτι. Ἐτρεμα σύγκορμη. Με τέτοια νέα καὶ τέτοια κατάσταση!

Εἶχαμε κέρφιου στὸ χωριό. Δηλαδή «κατ' οἶκον περιορισμό» ὅπως λέγαμε στα ἐλληνικά. Μα εμεῖς συνηθίσαμε νὰ λέμε πάντα τὴ λέξη στα ἀγγλικά. Μπήκε γιὰ καλὰ στὸ λεξιλόγιό μας, γιὰτὶ γινότανε τόσο συχνά. Πάντα μας ἐκλείναν οἱ Ἀγγλοὶ στα σπίτια μας, ὅταν εἶχαν πληροφορίες γιὰ αγωνιστὲς ἢ ἀν συνέβαινε κάτι, καμιά ἐνέδρα ἢ διανομὴ «παράνομων» φυλλαδίων καὶ ἄλλα τέτοια. Μία νύχτα, μίαν ἡμέραν καὶ ὅλα τέλειωναν. Μα τούτῃ τῇ φορὰ κάτι πολὺ σοβαρὸ συνέβαινε, γιὰτὶ δυο μέρες τώρα δεν ξεμυτίσαμε ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ πολλὰ ψιθυρίζονταν. Τὰ ὅσα μου εἶπε ἡ Ἑλλη γιὰ τὸ Μάτση που ἔκανε ἀπὸ τοὺς ἐπικηρυγμένους ἀντάρτες, θὰ ἔκανε σίγουρα ἀληθινά.

«Μὴ βγεῖτε ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια σας. Οἱ στρατιῶτες θὰ πυροβολοῦν ὅποιον δύνει ἔξω». Ἔτσι μας φώναζαν ἀπ' τὰ μεγάφωνα τῶν αυτοκινήτων. Ἦτανε Τούρκοι, που ἔβγαιναν ἐλληνικά. Οἱ διαδόσεις ἦταν φοβερές. Ἦτανε, λέει, ἡ πιο μεγάλη ἐπιχείρηση καὶ ἡ πιο σκληρὴ που ἔκαναν ποτέ οἱ Ἑγγλέζοι στὸ νησί. Ἐπιχείρηση «sparrow hawk» (μικρὸ γεράκι), ἔτσι τὴν ονόμασαν. Τὰ βουνὰ γέμισαν «κοκκίνο-σκουφιδες». Ἦτανε, λέει, τὸ πιο σκληρὸ τάγμα τῶν Ἀγγλῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Μάλιστα, λεγόταν πὼς ἦτανε ὅλοι κατάδικοι φυλακῶν καὶ πὼς τοὺς δόθηκε χάρις ἀντάλλαγμα τῆς... προσφοράς τοὺς στὸ τμήμα τούτο τοῦ στρατοῦ.

Ὅλα τούτα διαδόθηκαν ἀστραπιαία καὶ ἐσπείραν τὸν τρόμο σὲ ὅλους: Στους ἀντρες, σὲ τὶς γυναῖκες, στα παιδιά. Καὶ τώρα ἐγὼ πὼς τόλμησα καὶ βγήκα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, διέσχισα ἕνα ολόκληρο χωράφι καὶ ἔφτασα ὡς τὸν ξεροπόταμο; Ἀν μ' ἐβλεπε κανὰ μάτι «κοκκίνοσκουφικό», σίγουρα δε θὰ τὴ γλίτωνα. Τώρα μόλις συνειδητοποίησα τὸν κίνδυνο, τώρα που ἐκλείσα πίσω μου τὴν πόρτα καὶ ἀκούσα τὸ τρίξιμό τῆς.

Τὸ σπίτι ἦταν ἄδειο. Μόνο στὸν τοῖχο οἱ φωτογραφίες τῶν ἀδελφῶν μου, μοῦ κρατοῦσαν παρῆα. Γελαστὴ παρῆα. Πού νὰ ἔβγαιναν! Κι ἐγὼ ἔτρεμα ὅχι τόσο γιὰ τούτῃ τῇ στιγμῇ, μα γιὰ τὸ ὅτι.

Ἦμουν μόνη στὸ σπίτι. Οἱ Ἀγγλοὶ πήραν τοὺς ἀντρες ὅλους - ἦτανε στὸ σπίτι ὁ πατέρας καὶ ὁ πιο μεγάλος ἀδελφός, ὁ Μιχάλης. Τοὺς μαζέψανε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ὅπου θὰ γινότανε, λέει, «ἀναγνώριση». Κουκουλοφόροι μάρτυρες, καταδότες, Τούρκοι ἢ Ρωμιοί, υποδείκνυναν τοὺς «ἐνόχους» αγωνιστὲς. Ἀγωνιούσα

διπλά. Και γι' αυτούς και για μένα. Η μητέρα έλειπε στο μεγάλο αδερφό, που 'τανε παντρεμένος και κατοικούσε στη Βασίλεια, πέντε μίλια από τη Λάπηθο. Πήγαινε που και που κοντά τους, να τους κάνει την πλύση, λίγο συγγύρισμα στο σπίτι. Της άρεσε να ανακατεύεται παντού. Από τότε μάλιστα που η νύφη μας - που 'τανε Εγγλέζα - είπε πως τα κυπριακά φαγητά ήτανε πιο νόστιμα από τα... αγγλικά, τό 'κανε η μάνα μας πιο συχνά αυτό.

«Τώρα βρήκε να φύγει;» Έλεα και ξανάλεα. Και το χειρότερο, πήρε μαζί της και τα κλειδιά του ερμαριού και της «αρμαρόλας». Η αρμαρόλα ήτανε ένα έπιπλο, σαν ερμάρι, λίγο πιο μικρή, με γυαλιά μπροστά, σαν μικρές βιτρίνες και πατώματα, όπου στολίζαμε τα... γυαλικά μας. Το μισό κάτω μέρος έκλεινε με δυο πορτάκια ξύλινα κι εκεί μέσα φυλάγαμε χίλια δυο πράγματα, φαγώσιμα πιο πολύ. Κι ούτε ήταν ανάγκη να 'τανε συγγυρισμένα, γιατί δεν τα 'παιρνε μάτι ανθρώπου, μόνο της νοικοκυράς, σαν τ' άνοιγε να πάρει από μέσα ή να προσθέσει κάτι στο μικρό κελ-λάρι. Πάντα κρατούσε τούτο το κλειδί η μάνα μας, για το φόβο του... γλυκού. Όλα τα γλυκά ήτανε εδώ φυλαγμένα, μα για να γλιτώσουνε απ' την... καλή μας όρεξη ανάγκη μεγάλη να κλειδώνονται.

Αλλά το ερμάρι; Δεν ήταν ανάγκη καμιά να 'ναι κι αυτό κλειδωμένο. Μα βλέπεις τα δυο κλειδιά πηγαίνουνε μαζί, δεμένα με ένα μαύρο κορδόνι. Κτυπούσαν μεταξύ τους, τραγουδούσαν, φώναζαν την παρουσία τους:

— Μη φοβάσαι, εδώ είμαστε, παρέα και τα δυο, δε χανόμαστε εμείς.

Όλα αυτά στήσανε ένα τρομερό χορό στο κεφάλι μου και δε με άφηναν να ησυχάσω. Κι όσο σκεφτόμουνα πως σε λίγο θα ορμούσανε μέσα ένας σωρός κοκκινο-σκούφηδες και θα με διατάζανε, «άνοιξε αμέσως», πάγωνα στη σκέψη. Τι να 'λεγα τότε; Δεν έχω κλειδιά; Κανένας δε θα 'ταν τόσο αφελής για να με πιστέψει. Κι ήξερα πολύ καλά τι θα γινόταν.

Έτσι βασανιζόμουνα και φαίνεται πως όλα είχαν συνωμοτήσει να παρατραβήξουν τούτο το μαρτύριό μου. Πατί αργούνε τόσο; Στα διπλανά σπίτια, έβλεπα από τις χαραμάδες, μπαινόβγαιναν Άγγλοι στρατιώτες που σήμαινε πως προχωρούσε η έρευνα. Πατί εμένα με άφηναν πίσω;

Έγινε απόγευμα.

Από το πρωί δεν είχα φάει τίποτε. Δεν είχε άλλωστε στο σπίτι, μα και να είχε, πάλι το ίδιο θά 'κανε, γιατί είχανε κλείσει όλοι οι αδένες που χύνουν τα υγρά και φτιάχνουν την όρεξη. Μάλιστα, νομίζω, πως κάτι άλλο άνοιξε κι έβγαλε μέσα μου χολή και φαρμάκι κι έγινε ανακατωσούρα στον οργανισμό τέτοια που 'λεγα θα τρελλαινόμουν. Είχανε πιαστεί χέρι χέρι, ο πατέρας, ο Μιχάλης, εγώ, η αρμαρόλα, το ερμάρι - πώς μπορέσανε αυτά τα δυο! και χορεύανε στο μυαλό μου, στην καρδιά μου, νομίζω έμπαιναν και στο στομάχι μου. Ήθελα να πάω στην τουαλέττα. Ήτανε έξω από το σπίτι, ένα μικρό σπιτάκι, που 'χε ένα λάκκο μ' ένατσιμεντένιο πάτωμα και την ορθογώνια τρύπα στη μέση. Παλιός τρόπος. Υγιεινός, όπως έλεγε και ο πατέρας. «Όσο μακριά μπορούμε από το σπίτι». Κι έκοβες μέσ' απ' τις ελιές,

ανέβαινες την όχτη του άλλου χωραφιού κι εκεί ψηλά, στην άκρη, φάνταζε σαν φυλάκιο η μικρή... τουαλέττα.

Σφιγγόμουνα, σφιγγόμουνα, νόμιζα θά 'σκαγα. Σε κάποια στιγμή ξεχύθηκα χωρίς καμιά σκέψη και βρέθηκα στο μικρό σπιτάκι. Πού βρέθηκε τόσο... υγρό μέσα μου! Νόμιζα, σαν άδειασα, πώς ήμουνα ένα τρύπιο λάστιχο αυτοκινήτου. Τέτοια ανακούφιση δεν είχα ξανανιώσει. Όμως, τώρα φοβόμουνα πολύ. Αυτό, που δεν το 'νιωσα στον πηγαισμό, το 'νιωθα τώρα στην επιστροφή, διπλά. Αν κάποιος μ' έπαιρνε χαμπάρι, θα μου την... αμολούσε και τρέχα γύρευε. Κι όλοι λείπανε. Και θα 'μεναν μόνο γελαστά στον τοίχο τα πρόσωπα των αδερφών μου, με τις λαδωμένες χωρίστρες, τα μαύρα μουστάκια, το χαρούμενο βλέμμα.

Έμεινα κει μέσα στο μικρό... φυλάκιο της τουαλέττας, ίσαμε μια ώρα. Το μισοσκόταδο, που 'ρχότανε έκανε πιο σοβαρή για μένα την κατάσταση. Δεν έπαιρνε από άλλη καθυστέρηση.

Βγήκα. Προχώρησα ίσια, σαν ρομπότ. Δεν κοιτούσα ούτε δεξιά, ούτε αριστερά. Πώς μπορούσανε παγωμένα πόδια και κορμί να περπατάνε, ποτέ δεν το κατάλαβα. Σαν μπήκα στο σπίτι, βρέθηκα προύμυτα στο κρεβάτι, χέρια, πόδια, κορμί, κεφάλι, όλα ανάκατα, όπως πετάς ένα ρούχο και πέφτει κάτω μπερδεμένο. Κι ένα τέτοιο κλάμα έβγαινε από μέσα μου, που με ξάφνιαζε και μένα την ίδια.

Όταν αποφάσισα πώς έπρεπε να αντιδράσω, να σηκωθώ «με το κλάμα δε γίνεται τίποτε», βρέθηκα ανάμεσα σε ένα... τάγμα στρατιωτών. Τώρα μάλιστα! Σταμάτησαν όλα. Και δάκρυα και αίμα και όλοι οι χυμοί του κορμιού μου. Νόμιζα και η καρδιά μου.

Ο επί κεφαλής αξιωματικός, ένας θεόρατος κοκκινοσκούφης, είχε την όψη ανθρώπου, που απλώς κάνει καλά τη δουλειά του. Διέταξε αρκετούς να βγούνε έξω. Μόλις τότε έκαμα τη σκέψη: «Πώς μπήκαν;» Κοίταξα και οι πόρτες ήταν ορθάνοιχτες. Έχουν τον τρόπο τους, σκέφτηκα. Μείναμε μέσα ο αξιωματικός και πέντε ακόμα στρατιώτες.

— Πόσων χρονών είσαι; ρώτησε ο αξιωματικός.

— Δεκάξι.

— Και γιατί είσαι μόνη σου;

— Ο πατέρας και...

— Όχι, αυτοί, ξέρω.

— Η μάνα μου... Κι είπα που έλειπε η μάνα μου.

Πήγανε ύστερα στον τοίχο με τις φωτογραφίες. Έδωσα αναφορά για όλα τα αδέρφια μου - έξι όλα. Ο Χρυσόστομος στεκόταν εκεί στο μέσο και τους κοίταζε μέσ' από τα στρατιωτικά του ρούχα απορημένος. Φορούσε τούτη τη στολή, γιατί το 44 δούλευε στους Άγγλους, στη στρατιωτική αστυνομία. Ενδιαφέρθηκαν να μάθουν. Ηρέμησε η ατμόσφαιρα. Φτάσαμε στο Δημήτρη. Είπα σκοτώθηκε. Έπεσε συννεφιά.

— Πώς; Πολεμούσε τους Άγγλους; ρώτησε τώρα διπλά σοβαρός ο αξιωματικός, ίσως και μετανιωμένος για το χαμόγελο που του ξέφυγε πριν λίγο.

— Σε δυστύχημα, απάντησα.

Με πήραν τα κλάματα. Ένα κλάμα, που δεν ήξερα από πού ερχότανε. Σίγουρα όμως έφταιγε και η αρμαρόλα και το ερμάρι.

Ένας στρατιώτης έδειξε το μαύρο φόρεμα που φορούσα και ρώτησε, όλο συμπάθεια:

— Π' αυτό;

Έγνεψα ναι.

«Αχ! Πατέρα, έλα», παρακαλούσα μέσα μου.

Μπήκανε στο διπλανό δωμάτιο, που 'τανε η κρεββατοκάμαρη των γονιών μου. Τώρα μάλιστα!

— Παρακαλώ, άνοιξε το ερμάρι για έρευνα, είπε ο άγγλος αξιωματικός.

Κοκκίνισα, κιτρίνισα, πρασίνισα. Πέρασα, νομίζω απ' όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου. Είπα, δεν έχω τα κλειδιά, η μάνα μου τα πήρε.

Πάλι κείνη η συννεφιά. Κι η διαταγή μαζί:

— Ανοίξτε το. (Στους στρατιώτες, βέβαια).

Μα γιατί τρέμω; Εντάξει, θα ανοίξουν, θα δούνε δεν έχει μέσα τίποτε, δε χάθηκε ο κόσμος, μια κλειδαριά σπασμένη όλο κι όλο.

Βάλανε τις λόγχες, έσπασε η κλειδαριά, άνοιξε διάπλατα τις πόρτες του το... ένοχο έπιπλο.

Το ερμάρι ήτανε γεμάτο σεντόνια, καλά διπλωμένα και σιδερωμένα, τακτοποιημένα στα πατώματά του, ένα πάπλωμα στην πιο ψηλή θήκη και στην κρεμάστρα, τα λιγοστά μας ρούχα. Αρχισαν να πετάνε έξω τα σεντόνια ένα ένα, πάνω στο μεγάλο κρεββάτι. Τέλεψαν.

— Ούτε αυτό; είπε κι έδειξε την αρμαρόλα ο αξιωματικός.

— Ούτε και αυτό, απάντησα ξεπνοϊσμένα.

— Ανοίξτε το, δεύτερη διαταγή. Κι έγινε το ίδιο όπως πριν.

Περίεργο! Μ' άφησε πια κείνη η αγωνία κι ο τρόμος και δεν αισθανόμουν πια τίποτε. Όλη η νευρικήτητα, που μου παίδευε το στομάχι, το μυαλό, την καρδιά, τώρα μαζεύτηκε στο δεξί μου χέρι, που κρατούσα το μικρό σταυρουλάκι, που 'χα κρεμασμένο στο λαιμό και το παίδευα πάνω κάτω, δεξιά αριστερά, στο στόμα, το περνούσα πάνω από τη μύτη. Έλεγα, δε θα άντεχε τούτο το παιδεμα, θα 'σπαζε την αλυσίδα, θα 'σπαζε τα δεσμά του.

Όταν οι άγγλοι στρατιώτες είδανε τα γλυκά μέσα στην παραβιασμένη αρμαρόλα, ξεροκατάπιναν, πλαταγούσαν τις γλώσσες τους, έτσι νόμισα και... τι να 'φταιγαν αυτοί οι καημένοι, σκεφτόμουνα, ίσως και να μην έφταιγαν καθόλου... μαλάκωσε η καρδιά μου.

— Τι είναι αυτό; ρώτησε ο αξιωματικός, δείχνοντας την μπουκάλα με το πράσινο κιτρομηλάκι.

Αυτό ήτανε. Ένωσα μέσα μου ένα σπρώξιμο πρωτόγονο, λές πανάρχαιο. Λες, ερχόταν απ' τον Όμηρο, απ' τον Ξένιο Δία... Κι είπα:

— Να σας κεράσω ένα, να δείτε.

Τι ζεστασιά απλώθηκε μεμιάς! Δεν ήτανε στρατός, δεν ήτανε «καθάρματα κοκκινουσκούφηδες», δεν ήτανε φόβος, δεν ήτανε εχθροί, ήταν μόνο άνθρωποι. Που 'διναν κι έπαιρναν χαρά με μια τόση δα μικρή πράσινη μπαλίτσα - νεραντζάκι. Κι όλα σβήσανε μεμιάς, κι έγινε γαλήνη.

Σε κάποια στιγμή, βρέθηκα αντιμέτωπη με ένα μικρό στρατιωτάκι, τόσο μικρό, λες στη δική μου ηλικία. Ροδοκόκκινα μάγουλα και πρόσωπο χωρίς σχεδόν χνούδι. Πού ξεφύτρωνε τώρα ανάμεσά μας; Τι έγκλημα να 'χε κάμει τάχα κι ήτανε στα τάγματα των αλεξιπτωτιστών; Με κοίταξε βαθιά στα μάτια κι έκανε κίνηση προς εμένα. Περίεργο, δεν έκανα πίσω. Άπλωσε το χέρι του σε μένα, περίεργο, δεν αντέδρασα, έφτασε το χέρι στο λαιμό μου, πήρε το μικρό σταυρουλάκι απ' το χέρι μου κι άστραψαν τα μάτια του.

— Έχω κι εγώ ένα τέτοιο, είπε.

Το χέρι έφυγε από πάνω μου, πασπάτεψε μέσα στο δικό του λαιμό, κάτω απ' τα ρούχα του τα στρατιωτικά, βρήκε το σταυρουλάκι, να το μου είπε. Νόμισα πως είδα τα μάτια του υγρά. Σίγουρα αυτός είδε τα δικά μου δακρυσμένα.

Δυο μικροί Χριστοί, αντιμέτωποι με όλα τα καρφιά στα χέρια και στα πόδια, έτοιμοι να αρπαχτούν. Πώς μπορούνε, κρεμασμένοι σε δυο παιδικά λαιμά, νά 'ναι εχθροί; Ή μήπως, στ' αλήθεια, ούτε κι οι άνθρωποι, που τα φοράγανε δεν ήτανε εχθροί;

Το βράδυ σαν ήρθανε οι άντρες από το μπλόκο, ο Μιχάλης χύθηκε στο ερμάρι.

— Ευτυχώς, είπε. Δεν βρήκαν τα φυλλάδια! Ήτανε καλή η ιδέα της μάνας να μπουένο στο διπλωμένο σεντόνι.

Θα τρελαινόμουνα! Ήμουνα σίγουρη πως δεν κρύβονταν στο σπίτι τα φυλλάδια, που διανέμαμε στο χωριό. Όταν κάποτε ρώτησα το Μιχάλη, αυτός είπε: «Μη φοβάσαι. Είναι έξω από το σπίτι. Δεν είναι ανάγκη να ξέρεις. Σε φτάνει η αγωνία της διανομής. Άφησε τα άλλα σ' εμάς».

Δεν τα βρήκανε! Κανένας δεν τα είδε. Ούτε το μικρό ροδόχρωμο στρατιωτάκι δεν τα... είδε. Μου το 'γραφε ξεκάθαρα στο μικρό χαρτάκι που μου 'βαλε κρυφά στο χέρι μου και που μόλις βαθιά τη νύχτα, σαν κλείσανε όλα τα μάτια γύρω μου, τόλμησα να το ανοίξω: «Δεν είδα τα φυλλάδια στο σεντόνι. Να το θυμάσαι. Να με θυμάσαι».

Δεν ξέρω τ' όνομά του. Όμως τον θυμάμαι. Πάντα θα τον θυμάμαι. Μαζί μ' ένα μικρό Χριστό, κρεμασμένο στο λαιμό του, ίδιο, ολόιδιο με τον δικό μου!

Γεννήθηκε στην Αλγερία το 1913 και πέθανε το 1960. Σπούδασε Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Αλγερίου. Ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα, το αφήγημα και το θέατρο. Τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Προς τη βασίλισσα της Αγγλίας ζητώντας χάρη για το Μιχαλάκη Καραολή

«Εδώ και μερικές βδομάδες η Κύπρος ξεσηκώθηκε για την περίπτωση του νέου παλικαριού μαθητή του Μιχάλη Καραολή, που καταδικάστηκε σε θάνατο με απαγχονισμό από το βρετανικό δικαστήριο. Πεθαίνουν και μάλιστα με φοβερό τρόπο στο ευτυχισμένο νησί που γεννήθηκε η Αφροδίτη.

Για άλλη μια φορά η σκοτεινή καταπίεση ενός λαού, που για μεγάλο διάστημα έμεινε σιωπηλός, ύστερα τουφεκιζόταν μόλις προσπαθούσε να μιλήσει, ξέσπασε ενάντια στην τρομοκρατία.

Για άλλη μια φορά την τυφλή καταπίεση διαδέχθηκε η επανάσταση.

Για άλλη μια φορά, η δύναμη που δήλωνε στην αρχή ότι φρόντιζε για την τάξη, υποχρεώθηκε να στήσει το δικαστήριό της, για να εντείνει ακόμη περισσότερο την πίεση που δεν είχε άλλη επιτυχία ή άλλο αποτέλεσμα από το να πολλαπλασιάσει τη δύναμη της αντίστασης.

Ήρθε λοιπόν η ώρα των ηρώων μαρτύρων, το ίδιο ακαταπρόσβλητο, όπως και η καταπίεση, για να επιβάλει σε ένα αδιάφορο κόσμο τα δίκαια ενός λαού ξεχασμένου από όλους, και που βασίζεται στις δικές του δυνάμεις και μόνο.

Το λιγότερο που μπορεί να συμβεί είναι να πνιγούν στο αίμα και τότε ολόκληρη η Ελλάδα θα απειλήσει les arrieres du porte - avions. Θάταν καλύτερα να γίνει σεβαστή, δεκτή η λογική πρόταση της Ελληνικής Κυβέρνησης που προσφέρει τη σίγουρη φιλία της που αξίζει περισσότερο από τη φωτιά και το σίδερο.

Με την εξαιρετική της αντίσταση στους κάτακτητες Ιταλούς και Γερμανούς και με την άρνησή της να υπομένει το ζυγό, η Ελλάς απέδειξε σε όλο τον κόσμο, ότι η φιλία της είναι η πιο ισχυρή βάση από πολλές άλλες. Εγώ ο ίδιος, δεν κρύβω όλο το θαυμασμό μου κι όλη μου την τρυφεράδα κι εκτίμηση γι' αυτόν το λαό τον Ελληνικό που γνώρισα: κατάλαβα πιστεύω ότι μαζί με τον Ισπανικό είναι ένας από αυτούς που η βάρβαρη Ευρώπη θα 'χει ανάγκη αύριο, για να ξαναφτιάξει ένα πολιτισμό.

Αλλά δεν είναι το μόνο αίσθημα που με κάνει να σκέφτομαι ότι η Αγγλία και η Δύση έχουν συμφέρον να κλείσουν το θέμα με την ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ, αλλά σε αυτή την περίπτωση που μας απασχολεί αυτό το εδώ και πολύ καιρό δράμα, είναι ακόμη

πιο οδυνηρό, όταν σκεφτεί κανείς ότι πρόκειται για δυο λαούς που τους έδενε η φιλία και που είναι και δικοί μας φίλοι.

Είναι πολύ σημαντικό λοιπόν, το απαιτεί η καρδιά αυτό, τα δυο έθνη να επανασυνδεθούν με την παλιά τους φιλία. Αντιθέτως η Κυβέρνηση του ενός, η πιο ισχυρή, αληθινά αξιοθαύμαστη για τη μέχρι σήμερα παράδοσή της για την ελευθερία, καταντά να θέλει να κλέψει το γυιο της άλλης.

Παρόλο αυτό η Αγγλία δεν αρνείται τη νόμιμη κυπριακή διεκδίκηση ούτε ότι το 80% των κατοίκων του νησιού είναι ελληνικό, ούτε το ότι οι ελεύθερες εκλογές θα έδιναν μια συντριπτική πλειοψηφία για την ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.

Ένα και μόνο σχόλιο, που έχει υποστηριχθεί εξάλλου από Γάλλο συγγραφέα, εξηγεί τη σημασία της στρατηγικής θέσης της Κύπρου: «Chypre est le porte avions avancé de la puissance britannique et occidentale».

Αλλά ποια είναι η σημασία αυτής της διαπίστωσης όταν το νησί επαναστατεί;

Οι συντηρητικοί Άγγλοι όμως δε συγκατανεύουν γιατί στην πραγματικότητα σε περίπτωση που εγκαταλείψουν την Αίγυπτο για να κρατήσουν το Σουέζ, δεν θάθελαν να χάσουν την απέναντι πλευρά.

Αλλά θα χάσουν και πολύ περισσότερα μάλιστα από την απέναντι πλευρά αν θελήσουν να κρατήσουν την παρούσα κατάσταση με τη βία και το θάνατο ενός παιδιού.

Εφόσον οι διαπραγματεύσεις είναι καθ' οδόν η Βρετανική Κυβέρνηση έχει μια ακόμη ευκαιρία να δώσει μια CHANCE DE FECONDITE - χάρη καλής πίστης, δίνοντας χάρη στο νέο μελλοθάνατο.

Η εποχή των αυτοκρατοριών τέλειωσε. Αρχίζει αυτή των ελεύθερων κοινωνιών το λιγότερο στην Ανατολή. Ας το αναγνωρίσουμε και να βοηθήσουμε για χάρη ενός πιο λαμπρού μέλλοντος παρά να σπάσουμε την καρωτίδα ενός νέου παλικαριού.

Είναι πρώτα από όλα οι φίλοι της Αγγλίας και οι φίλοι του Ελληνικού λαού που ζητούν να σωθεί ο Μιχάλης Καραολής και να αποδοθεί στην πατρίδα του με την αρχαία ιστορία των τριών χιλιάδων ετών».

(«EXPRESS» 6.12.1955)

Γεννήθηκε στο Κάτω Δίκωμο το 1928. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Παιδείας και στο Πανεπιστήμιο Reading. Εργάστηκε ως καθηγητής και διευθυντής σε σχολεία Μέσης Παιδείας. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Το κάλεσμα

(απόσπασμα)

Η 1η τ' Απρίλη του 1955 σημάδεψε τη ζωή μας.

Στους μακρινούς μας τώρα περιπάτους είχαμε καινούργια θέματα για συζήτηση, την Ε.Ο.Κ.Α., το ξεκίνημα, τη δράση των παλικαριών της Ε.Ο.Κ.Α., το θρυλικό Γέρο. Οι μέρες γοργά περνούσαν τώρα, το κίνημα φούντωνε, ο κόσμος παντού συζητούσε για το Διγενή, οι εφημερίδες γεμάτες από τα κατορθώματα της Ε.Ο.Κ.Α., τα φυλλάδια καθημερινά στις εκκλησίες, στους δρόμους και στις πλατείες ανάγγελλαν καινούργια κατορθώματα των παλικαριών. Κι οι Άγγλοι καθημερινά κλιμάκωναν τα μέτρα τους: περιορισμοί, έρευνες, μπλόκα, κέρφιοι, αποκλεισμοί, εμπρησμοί, ανατινάξεις, συλλήψεις, κρατητήρια, βασανιστήρια, κρεμάλες, θάνατος. Κι ο κόσμος όλος απ' άκρη σ' άκρη του νησιού μπροστά στην πολυπρόσωπη τούτη βία δεν πισωδρομεί, αντίθετα είναι όλοι τους ψυχικά έτοιμοι για τον αγώνα, κι όλοι μ' ανυπομονησία καρτερούν το κάλεσμα για να ανταμώσουν τη δόξα στις διάφορες ομάδες της Ε.Ο.Κ.Α. Ασίγαστος πόθος όλων με οποιοδήποτε τίμημα να κάνουν πραγματικότητα όσα η Κύπρος ονειρεύτηκε. Η οργάνωσή πια ήταν πανταχού παρούσα, κανένας δεν ήξερε ποιος σε κάθε περιοχή κινούσε τα νήματα και ποια ήταν τα μέλη της οργάνωσης. Έτσι η μια μέρα διαδεχόταν την άλλη... ο καιρός περνούσε... κι η ανεκπλήρωτη επιθυμία μας έτρωγε.

Στη μικρή κοινωνία της Κερύνιας, με τον Τούρκο Αστυνόμο και τον Τούρκο Δικαστή, με την Πάνω Κερύνια να κατοικείται σχεδόν από Τούρκους, με τη μεγάλη Αγγλική παροικία, με Άγγλους αστυνομικούς ειδικά φερεμένους από την Αγγλία σε κάθε πόστο και Άγγλους στρατιώτες σε κάθε γωνιά και δρόμο, τα πράγματα φαίνονταν από κάθε λογική άποψη δύσκολα για την Ε.Ο.Κ.Α. Όμως γνωρίζοντας ότι εδώ έδρασαν οι μεγάλοι οραματιστές της κυπριακής ελευθερίας κι ότι από εδώ, την πόλη του Πραξάνδρου, ξεκίνησε το '31 η ΕΡΕΚ κι ακόμα ζώντας καθημερινά τη δράση της Ε.Ο.Κ.Α. σ' ολόκληρο το βόρειο τομέα, δικαιολογημένα περιμέναμε κι εμείς το μέγα κάλεσμα.

Έτσι περνούσε η ζωή μας. Ένας από τους φίλους είχε κατάσταση στην Κερύνια

που πάντα ήταν το πόστο όλης της παρέας. Εκεί μαζευόμαστε ν' ακούσουμε τα νέα, να διαβάσουμε τις εφημερίδες, να συζητήσουμε για το καθετί και να λύσουμε τα προβλήματα όλου του κόσμου. Εκεί συναντούσαμε κι Άγγλους αστυνομικούς και στρατιώτες που έρχονταν να πάρουν τις εφημερίδες τους κι από τις συζητήσεις τους νιώθαμε μεγάλη ικανοποίηση ακούοντας πόσο λογάριάζαν την ΕΟΚΑ. Ένα πρωινό που ήμουν ελεύθερος, μπήκα στο κατάστημα του φίλου μου, κάθισα σε μια καρέκλα και πήρα να διαβάσω εφημερίδες και περιοδικά. Αφοσιωμένος στο διάβασμα ξαφνιάστηκα ακούοντας ένα ψίθυρο κοντά σ' αυτό μου. Ήταν ο φίλος μου ο Νίκος, ο ιδιοκτήτης του καταστήματος, που ζητούσε αν είχα καιρό να πάμε οι δυο μας ένα περίπατο. Πολύ με παραξένεψε τούτο, να βγούμε έξω από τη συνήθειά μας. Δεν εύρισκα καμιά εξήγηση, γιατί ν' αφήσει τέτοια ώρα τη δουλειά, ενώ το μαγαζί ήταν γεμάτο; Με ευχαρίστηση όμως δέχτηκα να ξανοιχτούμε λίγο μακριά από τον κόσμο, να πούμε τα δικά μας.

Περπατήσαμε αρκετά, βγήκαμε έξω από την πόλη, προχωρούσαμε μόνοι μας στις ερημιές κι ακόμα μια βαριά σιωπή μας χώριζε. Κανένας δεν αναλάμβανε να λύσει τη σιωπή του. Ίσως καθένας μας να ταξίδευε σε δικούς του κόσμους. Ξάφνου ακούω μια πολύ συγκινημένη φωνή να μου απευθύνεται, που μ' έκαμε να γυρίσω να δω μήπως κάποιος τρίτος ενώθηκε μαζί μας. Ήταν ο ίδιος ο φίλος μου που συνέχιζε «Ήρθε ο καιρός να σου εξομολογηθώ, κι αν το θέλεις να σε κάμω μέτοχο της δικής μου καθημερινής χαράς. Είμαι μέλος της Ε.Ο.Κ.Α. Από καιρό μαζί με άλλα μέλη σε παρακολουθούμε όλες τις ώρες της ημέρας, πού πηγαίνεις, ποιους συναναστρέφεσαι, ποιες είναι οι κουβέντες σας, πόσο εχέμυθος είσαι, πόσο έτοιμος είσαι να δώσεις και τη ζωή σου, αν χρειαστεί. Ένα σημείο μόνο μένει αξεδιάλυτο. Το πόσο θα μπορέσεις, αν έρθει η περίπτωση, ν' αντέξεις σε βασανιστήρια. Τούτο είναι προσωπικό του καθενός μας πρόβλημα. Η γενιά η δική μας θα τα καταφέρει». Συγκινημένος από όσα άκουσα θέλησα να τον διακόψω, να εκφράσω τη χαρά μου, μα η φωνή δεν έβγαινε από το λαϊμό μου και μέσα από τα βουρκομένα μου μάτια θολή ξεπρόβαλλε η εικόνα του φίλου μου. Το μόνο που κατάφερα ήταν να βάλω το χέρι μου γύρω από τον ώμο του. Εκείνος σταμάτησε, μου χαμογέλασε, με κοίταξε στο πρόσωπο σαν να διάβαζε στην ψυχή μου μέσα. Και συνέχισε «Θυμάσαι, φίλε μου, τις τρέλλες μας στο δημοτικό; Θυμάσαι την ιερή συγκίνησή μας στο Γυμνάσιο, όταν για πρώτη φορά ακούσαμε για την Ελλάδα, για τον εθνικό μας ύμνο και τους αγώνες του νησιού μας για την Ένωση; Θυμάσαι τι όρκους κάναμε; Ήρθε ο καιρός κι εμείς να προσφέρουμε ό,τι είναι μοιρομένο σε τούτο τον αγώνα. Ο τρόπος που μεγάλωσε η γενιά η δική μας καταξιώνει όλους μας να γίνουμε μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. Και θ' αντέξουμε ως το τέλος σε κάθε λογής βασανιστήρια».

Ο φίλος μου συνέχισε να λέει δεν ξέρω τι όρους και τι απαιτήσεις έχει η οργάνωση από τα μέλη της. Εγώ όμως δεν ήμουν κοντά του. Κάτι πρωτοφανέρωτο γινόταν μέσα μου που δεν μπορούσα να το καθορίσω. Αισθανόμουν κάτι ανάλαφρο. Νόμιζα πως ο κόσμος όλος ήταν δικός μου. Το μόνο που μπορώ να πω σήμερα ύστερα από τόσα χρόνια είναι πως εκείνες οι στιγμές ήταν από τις πιο ευτυχισμένες της ζωής μου.

Κάποτε κατάφερα να γυρίσω στην πραγματικότητα. Με προσγείωσε η βαριά φωνή του φίλου μου που έδινε εντολές: «Σε τρεις μέρες από σήμερα, στις δυο μετά τα μεσάνυχτα, θα σε περιμένω στην Πάνω Κερύνια, στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Θα σε περιμένω μέσα στο Ιερό, για να δώσεις τον όρκο. Από εδώ και πέρα θ' ακούς μόνο για την Ε.Ο.Κ.Α. Εσύ δε θα λες τίποτα όσα και να ξέρεις». Μ' αυτά τα λόγια πήραμε το δρόμο του γυρισμού. Σχολιάσαμε διάφορα άλλα θέματα και μόνο ο τόνος της φωνής μας μπορούσε να φανερώσει ότι κάτι καινούργιο μας συνέβαινε.

Πέρασαν τρεις μέρες γεμάτες μια ανήσυχη ευτυχία που κάθε ώρα μεγάλωνε από το βάρος του μυστικού που έπρεπε μοναχός μου να κρατήσω. Επιτέλους έφτασε η ώρα. Με μια δικαιολογία γλίστρησα από το σπίτι και παίρνοντας άπειρες προφυλάξεις κίνησα για τον καθορισμένο τόπο. Ευτυχώς χωρίς κανένα συναπάντημα βρέθηκα στην ώρα μου στην αυλή της εκκλησίας. Πλησίασα χτύπησα συνθηματικά κι αμέσως με το άνοιγμα της πορτούλας του ιερού με τύλιξε η ευωδιά της εκκλησίας.

Το φως της καντήλας που τρεμόπαιζε, η ομιλητική σιωπή του φίλου μου, ο παπα Κυπριανός με τα άμφια του που φαινόταν με κάποιο απόσκορμο τρόπο να επικοινωνεί με το Θεό, οι Άγιοι που μας τριγύριζαν με το βλέμμα τους ερωτηματικά στραμμένο σ' εμένα, η συγκλονιστική ηρεμία ανθρώπων και πραγμάτων, όλα τριγύρω μαρτυρούσαν πως κάτι ασυνήθιστο επρόκειτο να συμβεί, πως κάτι μεγάλο περιμέναν από μένα. Συνεπαρμένος από την όλη ατμόσφαιρα προχώρησα στην Αγία Τράπεζα όπως μου υπέδειχναν, γονάτισα και βάζοντας το χέρι μου στο Ευαγγέλιο, άρχισα με τρεμάμενη φωνή:

— «Ορκίζομαι εις το όνομα της Αγίας Τριάδος...»

Πίκρες και ελπίδες

Ο Γέρος του Γυμνασίου της Κερύνιας μοίραζε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ανάμεσα στο σχολείο που τόσο μόχθησε να στήσει και στο χωριό που πολύ αγάπησε. Γεύτηκε όλα στη ζωή του: την ελπίδα του ξεσηκωμού, την πίκρα της αποτυχίας, την αγωνία της δίκης, την καταφρόνια της φυλακής. Χόρτασε την αχαριστία των ανθρώπων. Πέρασε τους δυο παγκόσμιους πολέμους, είδε αυτοκρατορίες να χάνονται και χάθηκε το '40 και το ναυάγιο της παλμερικής δικτατορίας στην Κύπρο. Μετρούσε τώρα τις μέρες του σαν να μην είχε τίποτε πια να περιμένει...

Την ηρεμία αυτή έκοψαν απότομα οι εκρήξεις της 1ης τ' Απριλίου του 1955. Ελπίδες, όνειρα ξεχασμένα αναδεύονται και πάλι μέσα του και φέρνουν στο νου του τα παλιά. Θέλει να συγκρατήσει τη χαρά, μη γελαστεί και τούτη τη φορά. Βλέπει το ξάφνιασμα των Άγγλων, ακούει τα ερωτηματικά του ανυποψίαστου κόσμου, νιώθει ολόγυρα την αλλαγή κι η καρδιά του τα δέχεται όλα τούτα σαν

καλοδεχούμενο μαντάτο. Μέσα του, χωρίς να τολμά να φανερώσει το δικό του συγκλονισμό, φαντάζουν όλα σαν συνέχεια του δρόμου που κάποτε με ξεχωριστούς φίλους και συνεργάτες διαλεχτούς χάραξαν.

Και να το πρώτο φυλλάδιο το Διγενή δικαίωνα το προαίσθημά του.

Εκείνες τις μέρες του '55 ένα παραλήρημα ενθουσιασμού και εθνικής περηφάνιας απλώθηκε απ' άκρη σ' άκρη στο νησί. Σε λίγο στις συζητήσεις, στις ιδιαίτερες κουβέντες, στις μυστικές συναντήσεις κρατούσε ο λόγος για την Ε.Ο.Κ.Α. Η Ε.Ο.Κ.Α. έγινε έτσι κομμάτι της ψυχής κάθε Κυπρίου. Φούντωνε πια το κίνημα. Τα νιάτα αγκάλιασαν την οργάνωση. Όλοι τους, δεν βλέπανε την ώρα να πάρουν το μέγα κάλεσμα και να μπουν στις τάξεις της Ε.Ο.Κ.Α. Οι μεγάλοι όμως θες από τις φροντίδες, την καθιερωμένη γραμμή της ζωής, την ασφάλεια, τη σιγουριά, τη λογική αν θες, ταυτίστηκαν και δεν ταυτίστηκαν ακόμα με τον αγώνα. Σαν να 'θελαν από κάπου να πιαστούν για να αφήσουν λεύτερο τον εαυτό τους, να ζηήσει τ' όνειρο που γινόταν πραγματικότητα. Έτσι στο χώρο που εκινείτο ο Γέρος, παλιοί μαθητές του, άντρες σήμερα με γιους στο μπόι τους πήραν να κουβεντιάζουν το θέμα με τον παλιό τους δάσκαλο.

Είχαν απέραντη εμπιστοσύνη στην κρίση του, γιατί ξανάζησε τέτοιες στιγμές. Τον ρώτησαν καθαρά τι θα 'πρεπε να κάνουν με τα παιδιά τους σαν θα τους ανακοίνωναν πως μπήκαν στην Ε.Ο.Κ.Α.

«Τα ερωτήματα τούτα» τους απάντησε «δέρνουν τον καθένα μας. Όλοι μας αναστήσαμε παιδιά και ξέρουμε πως το βάρος ενός τέτοιου αγώνα οι νέοι θα το σηκώσουν. Στις δύσκολες μέρες που θα ακολουθήσουν το τέρμα είναι άγνωστο... άξιοι όσοι μέσα από τη φωτιά τούτης της πυρκαγιάς θα φτάσουνε το τέρμα.

...Τρισευτυχισμένοι πάλι όσοι μαζί με το κάλεσμα της πατρίδας θα ακούσουν και το κάλεσμα του Θεού».

Ξέφνου συννέφιασε το πρόσωπό του, όπως κάθε τόσο που ο νους γύριζε στα παλιά. Ένιωθε γίγαντας την ώρα τούτη, σαν να ήταν στα πρώτα του τα νιάτα και ζούσε τον παλιό ξεσηκωμό του '31. Και με μια φωνή που νόμιζες πως έβγαινε από τα βάθη της καρδιάς τους έλεγε:

«Το μέγα ερώτημα είναι ποιος θα νικήσει μέσα σας, ο πατέρας ή ο Έλληνας; Ωραίο πράγμα να 'σαι πατέρας! Πατέρας και ραγιάς όμως μαζί, είναι ανωφέλετο καλό. Καλύτερα πατέρας που νιώθει τη σκλαβιά του. Κι η ψυχή του αποζητά τη λευτεριά.

Αγαπάμε τα παιδιά μας, νοιαζόμαστε γι' αυτά και θέλουμε μ' αυτά να βλέπουμε τη συνέχεια της ύπαρξής μας στον κόσμο τούτο. Σαν Έλληνας όμως και χίλιους γιούς να είχα, θα χαλάλιζα και τους χίλιους για χάρη της μάνας μας Ελλάδας. Δώστε την ευχή σας στα παιδιά σας με μια μόνο προϋπόθεση. Σαν τελειώσει και τούτο το πανηγύρι, σαν θα βλέπουν αύριο τους επιτήδειους να σκαρφαλώνουν ψηλά, ενώ οι ίδιοι θα ζουν την αχαριστία σ' όλη της τη μεγαλοπρέπεια, ποτέ τους να μη παραπονεθούν. Π' αυτούς η μεγαλύτερη ικανοποίηση ας είναι πως έκαναν

στον αγώνα τούτο ό,τι ήταν μπορετό. Κανένα άλλο κέρδος. Μόνο έμποροι ξοδεύουν τη ζωή τους για κάποιο διάφορο».

Με τούτη την πορεία συνειδητοποίησε ο Κύπριος τη σκλαβιά του. Το όραμα της Ελευθερίας ορθωνόταν πια μπροστά του κι η συμμετοχή όλων στο κίνημα πρόβαλλε σαν πρώτο χρέος.

Έτσι κερδήθηκε η πρώτη στέρεη βάση για την ΕΟΚΑ. Όμως η σκληρή δουλειά έμενε πίσω, γιατί πολλά έμπαιναν ανάμεσα στο λόγο και στην πράξη. Τούτο ήταν ένα έργο που ανέλαβαν βασικά οι Τομεάρχες.

(«ΟΤΑΝ ΟΙ ΜΝΗΜΕΣ ΕΡΧΟΝΤΑΙ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1989)

ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗΣ

Γεννήθηκε το 1934 στη Βώνη της επαρχίας Λευκωσίας. Υπηρέτησε τη Δημοτική Εκπαίδευση και επί 30 χρόνια το Ρ.Ι.Κ. Αφυπηρέτησε ως Τμηματάρχης Προγραμμάτων Ραδιοφώνου. Υπηρετεί ως Γενικός Διευθυντής του Μελάθρου Αγωνιστών Ε.Ο.Κ.Α. Υπηρέτησε τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. Ασχολείται με το διήγημα και την ποίηση.

Όλοκαύτωμα στη Βάβλα (άποσπάσματα)

Ό οδηγός του λεωφορείου, ό Ανδρέας Κωνσταντίνου, ό «Προκομμένος» όπως τόν αποκαλούσανε όλοι στην περιοχή, μετέφερε με τó λεωφορείο του τούς ταχυδρομικούς σάκκους τών χωριών τής περιοχής, παράλληλα όμως ήταν κι ό μυστικός σύνδεσμος - ταχυδρόμος τής ΕΟΚΑ στην περιοχή.

.....
Όταν πρωτοήρθε στο χωριό ό Μιχαλάκης Παρίδης, εγκαταστάθηκε σ' ένα άκατοίκητο σπίτι στη Βάβλα πού είχε στην κατοχή της ή οίκογένεια Δημητριάδη. Πά τó φαί του φρόντιζε ή κυρά Χρυσή, ή μάνα τής Παρασκευούλας πούχε τó χρυσάφι και στ' όνομα και στην καρδιά. Μόνο από νύκτα σέ νύκτα, όταν τó χωριό βυθιζόταν στον ύπνο, πήγαινε ό δάσκαλος με χίλιες προφυλάξεις νά επισκεφθεί τόν Παρίδη, νά τά πούνε, και νά ασχοληθούνε μαζί με τά θέματα τού τομέα. Αυτή τή μοναξιά σύντομα τήν βαρέθηκε ό Παρίδης και μιά νύκτα πήρε τά πράγματά του και μετακόμισε στο σπίτι τού δασκάλου.

— Μαζί, δάσκαλε, θά ζώ πió ανθρώπινα. Έσύ για τά έξω κι εγώ για τά μέσα. Θά μαγειρεύω κιόλας. Νά δεις τι φαγητά θά έτοιμάζω. Θά γλείφεις τά δάκτυλά σου.

Και δέσανε μαζί τήν μοίρα τους. Κάνανε ένα μικρό θαυμάσιο κρησφύγετο στον τοίχο για τις δύσκολες ώρες και δαρρυνθίσανε τó ισόγειο δωμάτιο σέ ύπνοδωμάτιο και γραφείο μαζί για τόν Παρίδη. Σ' αυτό εργάζονταν κι οι δυό τά βράδια για τήν καλύτερη δργάνωση τού τομέα, γράφοντας έπιστολές με οδηγίες και διαταγές σ' όλες τις ομάδες και κάνοντας σχέδια και όνειρα για τó μέλλον, τότε πού θά τέλειωνε ό Άγώνας κι οι καταζητούμενοι κι έπικηρυγμένοι, όπως ό Παρίδης, θά γυρνούσανε στα σπίτια τους νικητές, για ν' ασχοληθούνε με τά έργα τής ειρήνης.

— Μιχαλάκη, είπε ό δάσκαλος, σάν μπήκε στο σπίτι κι αντίκρουσε τόν Παρίδη. Όπως προβλέψαμε, τó λεωφορείο δέν έχει ούτε σήμερα επιβάτες και δέν θά πάει στην Λάρνακα. Είπα στον σύνδεσμο πώς θά πάμε μαζί και θά τόν αποζημιώσουμε για τήν κούρσα. Ήρθα νά πάρω τις έπιστολές πού έτοιμάσαμε. Θά περιμένω στην Λάρνακα μέχρι τó μεσημέρι, ώσπου νά μαζεψτούνε στο «κέντρο» οι έπιστολές τών διαφόρων ομάδων και τó απόγευμα νωρίς θά είμαι πίσω. Γεια σου λοιπόν. Τό κλειδί θά τó αφήσω στην Παρασκευούλα.

Παίρνοντας μαζί του τις μικροσκοπικές έπιστολές τής ΕΟΚΑ μπήκε στο λεωφορείο ό δάσκαλος και με τόν σύνδεσμο φύγανε για τήν Λάρνακα.

Δέν πέρασε πολλή ώρα και δύο στρατιωτικά αυτοκίνητα γεμάτα στρατιώτες φάνηκαν νά κατηφορίζουν στο χωριό. Στάθμευσαν στην μικρή πλατεία μπροστά στο καφενείο κι οι στρατιώτες με τις βαρειές άρβύλες και τά ντουφέκια στο χέρι πετάχτηκαν άπ' τά αυτοκίνητα και τεντώθηκαν νά ξεμουδιάσουν. Ό επί κεφαλής άξιωματικός κατευθύνθηκε προς τήν είσοδο τού καφενείου ακολουθούμενος από τόν Τοῦρκο άξιωματικό τής άστυνομίας πού συνόδευε τó απόσπασμα.

Έκεί αντικρύστηκαν με τήν Παρασκευούλα, πού σάν άκουσε τόν σχετικό θόρυβο, παράτησε τήν δουλειά τού σπιτιού κι έσπευσε στο καφενείο νά δει περι τίνος πρόκειται.

— Θέλουμε τó σπίτι τού δασκάλου και τó σχολείο, τής είπε ο Τοῦρκος άξιωματικός.

Ή Παρασκευούλα ψυχανεμίστηκε τόν κίνδυνο. Ή καρδιά της πήγαινε νά σπάσει. Κατάφερε με μιά τρομακτική προσπάθεια νά δείξει αδιάφορη κι είπε:

— Ό δάσκαλος λείπει. Είναι ξέρετε διακοπές τώρα.

— Τό κλειδί τού σπιτιού ποιός τó έχει;

— Μά φυσικά τó κρατεί ό ίδιος. Όμως για τó σχολείο νά σάς δείξω από πού θά πάτε.

Χωρίς άλλη κουβέντα βγήκε από τó καφενείο στον δρόμο για τó σχολείο πού βρισκόταν στην βόρεια άκρη τού χωριού.

— Νά, αυτό τó δρομάκι θά ακολουθήσετε και θά βγήτε στο σχολείο, τούς είπε.

Τό κόλπο έπιασε. Ό άξιωματικός φώναξε τούς στρατιώτες του και προχώρησαν για τó σχολείο.

Τὴν ἴδια στιγμή ἀπὸ μιᾶ ἄλλη πόρτα τῆς αὐλῆς τοῦ σπιτιοῦ τῆς, πού ἦταν συνεχόμενο μὲ τὸ καφενεῖο, ἡ Παρασκευοῦλα μὲ τὸ κλειδί στὸ χέρι κι ἓνα καλάθι ἔσπευσε μὲ καρδιοχτύπι στὸ σπίτι τοῦ δασκάλου.

Ξεκλείδωσε τὴν ξώπορτα καὶ μπαίνοντας βρέθηκε κατάφατσα μὲ τὸν Παρίδη πού κρατοῦσε τὸ πολυβόλο του στὸ χέρι. Χωρὶς περιστροφὲς τοῦ ἀνέφερε γιὰ τοὺς στρατιῶτες καὶ τὸ τί γύρευαν.

— Τοὺς ἔστειλα στὸ σχολεῖο, τοῦ εἶπε. Θὰ κάνουν ἔρευνα ἐκεῖ καὶ σίγουρα θὰ ἔρθουν κι ἐδῶ. Λύσε τὸ ὄπλο σου, βάλε το στὸ καλάθι πού ἔφερα κι ἔλα νὰ φύγουμε. Θὰ σὲ πάω στὸ σπίτι μου μέχρι νὰ περάσει ὁ κίνδυνος κι ὕστερα βλέπουμε.

Τὸ ξάφνιασμα κι ἡ αἴσθησι τοῦ ἄμεσου κινδύνου ἔκαναν τὸ παλληκάρι νὰ ὑπακούσει μηχανικά. Ἐλυσε τὸ ὄπλο, τὸ ἔβαλε μὲ τὶς δύο σφαιροθήκες στὸ καλάθι, τὸ σκέπασαν μὲ μιὰ πετσέτα καὶ κατευθύνθηκαν στὴν ξώπορτα. Τὴν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν νὰ βγοῦν ὁ Παρίδης δίστασε. Στάθηκε γιὰ μερικὰ δευτερόλεπτα ἀναποφάσιτος κι ὕστερα μὲ βῆμα σταθερὸ γύρισε πίσω.

— Σ' εὐχαριστῶ, Παρασκευοῦλα, γιὰ ὅ,τι ἔκανες, εἶπε στὴν κοπελιά. Ἐσὺ φύγε. Φύγε ἀμέσως. Ἐγὼ δὲν μπορῶ.

— Μιχαλάκη, τρελλάθηκες; Ἐλα νὰ φύγουμε. Δὲν ἔχουμε καιρὸ.

— Ὅχι Παρασκευοῦλα, ὄχι. Ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ φύγω. Σὰν δραπέτευσα ἀπὸ τὴν φυλακή, ὅταν μὲ πήγανε στὸ νοσοκομεῖο γιὰ θεραπεία, ὁ Γέρο Διγενῆς χάρηκε. Μοῦ ἔστειλε αὐτὸ τὸ ὄπλο καὶ μοῦ ἀνάθεσε τὴν διοίκηση τοῦ τομέα. Σκέφτηκες πῶς θὰ νοιώσει αὐτὸς καὶ τί θὰ ποῦνε οἱ συναγωνιστὲς μου κι ἰδιαίτερα αὐτοὶ τοῦ τομέα μου, ἂν φεύγοντας ἀπὸ ἐδῶ συλληφθῶ μὲ τὸ ὄπλο λυμένο καὶ κρυμμένο στὸ καλάθι; Ὅχι, Παρασκευοῦλα. Αὐτὸ δὲν γίνεται. Κι ὕστερα ἐμένα μὲ συλλάβανε ὅπως ξέρεις ἀπὸ τὴν πρώτη νύκτα πού ἄρχισε ὁ Ἀγώνας κι ὕστερα μὲ καταδικάσανε σὲ πολυετὴ φυλάκιση. Ἐξῆσα δυὸ χρόνια στὴν φυλακή. Φτάνει. Δὲν θάθελα ποτὲ νὰ ξαναπάω πίσω. Ζωντανὸς δὲν θὰ συλληφθῶ ποτές πιά. Φύγε ἐσὺ. Βιάσου. Ἐγὼ θὰ μείνω, κι ὁ Θεὸς βοηθός.

Ἐκείνη τὴν στιγμή κάποιος κτύπησε κι ἄρχισε νὰ σπρώχνει τὴν πόρτα. Τὸ αἷμα πάγωσε τὶς φλέβες τῆς Παρασκευοῦλας, ἐνῶ ὁ Παρίδης ἔσπευσε νὰ πάρει θέση στὸ δωμάτιό του πού ἦταν ἀπέναντι στὴν ξώπορτα.

— Μιχαλάκη, ἄνοιξε ἀκούστηκε νὰ λέει μὲ χαμηλὴ φωνὴ αὐτὸς πού ἔσπρωχνε τὴν ξώπορτα.

— Θεέ μου, μ' αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστάκης, εἶπε ἡ Παρασκευοῦλα κι ἔσπευσε ν' ἀνοίξει.

Ὁ Χριστάκης Οἰκονόμου, ὁ ἀχώριστος φίλος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ δασκάλου, πού ὅταν ἔλειπε ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁ δάσκαλος, τροφοδοτοῦσε αὐτὸς τὸν Παρίδη, γυρίζοντας ἀπὸ τὰ χωράφια μὲ τὰ γαϊδούρια φορτωμένα χαροῦπια, ἀπαντήθηκε μὲ τοὺς στρατιῶτες στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Παράτησε τὰ γαϊδούρια φορτωμένα κι ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσει τὸν Παρίδη.

Σὰν ἀνοίξε ἡ Παρασκευοῦλα τὴν ξώπορτα ὥρμησε σὰν σίφουνas στὸ σπίτι.

— Μιχαλάκη, μὴν τρομοκρατηθεῖς. Ὅμως διαισθάνομαι κίνδυνο. Πρέπει νὰ φύγεις.

Ἡ Παρασκευοῦλα μῆκε στὴ μέση.

— Αὐτὰ τοῦ λέω κι ἐγώ. Καὶ δὲν θέλει νὰ μ' ἀκούσει.

Ὁ Μιχαλάκης ἤσυχος μ' ἓνα χαμόγελο στὸ πρόσωπο ἀπολάμβανε καὶ χαιρόταν γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συναγωνιστῶν του πού ἀγωνιοῦσαν γὰρ τὴν ἀσφάλειά του.

— Χριστάκη, ἡσύχασε. Ὅπως εἶπα καὶ στὴν Παρασκευοῦλα, ἐγὼ δὲν θὰ φύγω. Δὲν ἐγκαταλείπω τὸ πόστο μου. Ἐσὺ ξέρεις καλὰ ἀπὸ κυνήγια. Καὶ ξέρεις πῶς ὁ λαγὸς σὰν ἐγκαταλείψει τὸν κρυψῶνα του κινδυνεύει περισσότερο. Ἐσεῖς φύγετε. Πηγαίνετε στὶς δουλειές σας. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, κι ὅ,τι γίνει. Εἶμαι ἑτοίμος γιὰ ὅλα.

Ὁ Χριστάκης ὅμως δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ὑποχωροῦν εὐκόλα, πρὸ πάντων ὅταν αἰσθάνεται πῶς ἡ ἀποψὴ του εἶναι ἡ σωστή. Καὶ μὲ ὕφος πού δὲν σήκωνε οὔτε συζήτηση οὔτε ἀντίρρηση, εἶπε στὸν Παρίδη.

— Ἐγὼ θὰ πάω νὰ ξεφορτώσω καὶ θαρτῶ ἐδῶ μὲ τὰ γαϊδούρια. Θὰ καβαλλήσεις ἐσὺ στὸ ἓνα κι ἐγὼ στὸ ἄλλο. Θὰ βάλουμε τὸ ὄπλο στὸ δισάκι καὶ σὰν ἐργάτες τῶν χαρουπιῶν θὰ πᾶμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ πεζεύεις καὶ μὲ προφυλάξεις, ἀκολουθώντας τὸν ποταμὸ, θὰ πᾶς στὸ Μοναστήρι, τ' Αἰ Μηνᾶ καὶ θὰ ἐνωθεῖς μὲ τὴν ὁμάδα πού μένει στὴν «Φλόγα». Αὐτὸ θὰ κάνουμε. Πάω καὶ γυρίζω σὲ λίγα λεπτά.

Ἐφυγε ὁ Χριστάκης, ὅμως δὲν ἦταν γραφτὸ νὰ γυρίσει γιὰ νὰ ξαναδεῖ ζωντανὸ τὸν Παρίδη. Τὸν πρόλαβαν οἱ στρατιῶτες πού, γυρίζοντας ἀπὸ τὸ σχολεῖο, κατευθύνθηκαν στὸ σπίτι τοῦ δασκάλου.

Σὰν ἔφυγε ὁ Χριστάκης καὶ μὲ τὴν προοπτικὴ πῶς αὐτὸς θὰ γύριζε σὲ λίγο, ἡ Παρασκευοῦλα ἔμεινε μὲ τὸν Παρίδη ἀσφαλίζοντας τὴν ξώπορτα μὲ τὴν σιδερένια ἀμπάρα. Κουβέντιαζαν χαμηλόφωνα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν πείσει πῶς, μένοντας ἐκεῖ, ὁ κίνδυνος ἦταν μεγαλύτερος παρὰ ἂν ἔφυγε.

— Τὸ χωριὸ εἶναι ἄδειο. Μὰ καὶ νὰ μᾶς δεῖ κάποιος σίγουρα δὲν θὰ μιλήσει. Μὴ φοβᾶσαι. Ὁ δάσκαλος ἔχει κάμει καλὴ δουλειὰ ἐδῶ.

Ξαφνικὰ πατημασιὲς ἀπὸ πολλὰ ἄρβυλα ἀκούστηκαν στὸ πλακόστρωτο δρομάκι κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ δασκάλου. Ἀμέσως σχεδὸν ἄρχισαν βαρεῖα κτυπήματα στὴν πόρτα. Ἦταν φανερὸ πῶς οἱ στρατιῶτες ἤθελαν νὰ παραβιάσουν τὴν ξώπορτα.

Ἡ Παρασκευοῦλα τραβήχτηκε σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς αὐλῆς. Ὁ Μιχαλάκης Παρίδης πρόβαλε στὴν πόρτα τοῦ δωματίου του κατάντικρυ στὴν ξώπορτα μὲ τὸ πολυβόλο στὸ χέρι. Κάρφωσε τὸ βλέμμα του στὴν πόρτα, ἐνῶ μιὰ ἀνεξήγητη γαλήνη ἀπλώθηκε στὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου του. Πέρα μακριὰ στὴν Ἀναφωτία, σ' ἓνα τελευταῖο προσκύνημα πέταξε ἡ σκέψη του. Στὸ ταπεινὸ σπιτάκι πού γεννήθηκε κι ὅπου μὲ περηφάνεια τὸν καρτεροῦσαν νὰ γυρίσει ἡ μάνα κι ὁ κύρης του.

— Μάνα, ὡς ἐδῶ ἦτανε. Λοιπὸν δὲν θὰ ξανασυναντηθοῦμε. Καὶ σ' ἀποθύμησα τόσο πολὺ, ξέρεις. Ἦθελα νὰ ξαναρχοῦν κάποια μέρα στὸ χωριὸ. Νὰ βάλουμε

και πάλι τὰ καλὰ μας τὴν Κυριακὴ καὶ νὰ πᾶμε μαζὶ στὴν ἐκκλησιᾶ. Νὰ δῶ καὶ πάλι τὸν Παπαγιώργη μὲ τὴν μακριὰ μυτερὴ γενειάδα του νὰ μὲ κυτᾶει ἴσια στὰ μάτια σὰν στέκεται στὴν Ὡραία Πύλη, περήφανος ποὺ στὸ μικροκαμωμένο του σῶμα κρύβει μιὰ τόσο μεγάλη καρδιά. Πρὶν ἄλλοις πῆρα γράμμα του, ξέρεις. Δὲν ξέρει ποιὸς κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμό μου. Καὶ με συγκίνησε πολὺ σὰν διάβασα αὐτὰ ποὺ ἔγραφε.

«*Ἐγὼ τίς μπόμπες καὶ τὰ κανονάκια μου τὰ κρύβω κάτω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα. Τὰ εὐλογῶ κι ἐγὼ, τὰ εὐλογεῖ κι ὁ Θεὸς. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀστοχοῦνε ποτές*». Αὐτὰ μοῦ γράφει ὁ φλογερὸς Παπαγιώργης. Τώρα δὲν θὰ τὸν ξαναδῶ. Σὲ λίγο ἐγὼ φεύγω, μάνα. Κρατῶ τὸν ὄρκο μου. Ἀκολουθῶ τὸν δρόμο μου καὶ δίνω παράδειγμα σ' αὐτοὺς ποὺ μοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Διγενής! Δὲν σοῦ ζητῶ νὰ μὴ κλάψεις σὰν μάθεις πὼς ἔπεσα γιὰ τὴν πατρίδα. Θᾶταν ἀφύσικο κάτι τέτοιο. Νᾶσαι ὅμως περήφανη, μάνα, γιὰ τὴ θυσία μου. Καὶ νὰ ξέρεις πὼς ἐγὼ πεθαίνοντας τώρα, θὰ μείνω πάντα νέος, μάνα. Πάντα νέος. Γεῖά σου λοιπὸν, μάνα, καλὴ μου.

— Πατέρα μου ἐσὺ. Σὰν ἄντρας μὲ καταλαβαίνεις πιότερο. Ἀντρίκια πρέπει νὰ φερθῶ τώρα σὲ τοῦτο τὸ σταυροδρόμι ποὺ βρέθηκα. Μὴ σὲ προσβάλλω, πατέρα. Κι ὕστερα πὼς θὰ ἀντικρῦξεις τὸν κόσμο. Νὰ ζήσω εἶν' εὐκόλο, πατέρα. Ὑψώνω τὰ χέρια, παραδίνομαι καὶ ζῶ. Πολὺ εὐκόλο, σοῦ λέω. Μιὰ μικρὴ χειρονομία καὶ ἐξασφαλίζεις τὴν ζωὴ. Στὴν φυλακὴ, ἔστω. Μόνο ποὺ ἐγὼ, πατέρα, αὐτὴ τὴ χειρονομία δὲν θὰ τὴν κάνω. Διάλεξα νὰ ζήσω, πατέρα. Νὰ ζήσω μὲ τὸν δικό μου τρόπο. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ πεθάνω. Θὰ κτυπηθῶ μὲ τοὺς Ἀγγλους. Αὐτοὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα μου. Κι εἶναι πολλοὶ. Κι ἐγὼ μονάχος. Δὲν ἔχω ἐλπίδα, πιά. Ἦρθε κι ἡ δικιά μου ὥρα. Σᾶς ἀποχαιρετῶ λοιπὸν. Νᾶστε περήφανοι γιὰ μένα. Σᾶς ἀγαπῶ ὅλους. Γεῖά σας...»

Ἡ ξύπορτα ἀκόμα λίγο καὶ ὑποχωρεῖ. Ὁ Παρίδης πιέζει τὴν σκανδάλη τοῦ ὄπλου του κι ἡ πρώτη ριπὴ ἀντιλαλεῖ στὰ γύρω βουνά. Οἱ στρατιῶτες σπεύδουν νὰ καλυφθοῦν ξαπλώνοντας στὴν βάση τοῦ τοίχου. Πίστευαν ὡς ἐκείνη τὴν ὥρα πὼς στὸ σπίτι τοῦ δασκάλου δὲν ἦταν κανένας μιὰ κι ἐκεῖνος ἔλειπε. Κι οἱ πυροβολισμοὶ τοὺς πανικοβάλανε. Τὴν κίνησή τους ἀντιλήφθηκε ὁ Παρίδης, κι ἀνεβαίνοντας τὰ πέτρινα σκαλιὰ ποὺ ὀδηγοῦσανε στὰ πάνω δωμάτια, πρόβαλε πάνω ἀπὸ τὸν τοῖχο τῆς αὐλῆς γιὰ νὰ δεῖ τὸν στόχο του. Ἐκείνη τὴν ὥρα ἀκούστηκε ἓνας πυροβολισμὸς ἀπὸ τὴν πλατεῖα ἀπέναντι. Ἕνας στρατιώτης ποὺ ἔμεινε νὰ φυλάει τὰ αὐτοκίνητα εἶδε τὸν Παρίδη σὰ πρόβαλε πάνω ἀπὸ τὸν τοῖχο, τὸν σημάδεψε στὸ στήθος καὶ πάτησε τὴν σκανδάλη. Κτυπημένος κατάστηθα ἔγειρε ὁ Παρίδης καὶ ἔπεσε στὸ πλατύσκαλο. Τὸ ὄπλο τοῦ ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια καὶ κατρακύλησε στὴν αὐλὴ. Ἡ Παρασκευοῦλα ποὺ δὲν κατάλαβε τί ἔγινε, πῆρε τὸ ὄπλο καὶ ἄπλωσε τὸ χέρι γιὰ νὰ τοῦ τὸ δώσει.

— Μιχαλάκη, τὸ ὄπλο σου.

Ἀπάντηση καμιά. Χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὸν κίνδυνο ἡ Παρασκευοῦλα ἀνεβαίνει τὰ πρῶτα σκαλοπάτια καὶ βλέπει τὸ πεσμένο παλληκάρι. Τὸ αἷμα κόκκινο, ξεστῶ, χυνόταν ἀκράτητο ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ πληγὴ τοῦ Παρίδη κι ἔβαφε τὸ πλατύσκαλο.

— Θεὲ μου, ψιθύρισε ἡ Παρασκευοῦλα καὶ τοῦ σήκωσε τὸ κεφάλι. Ἕνας βαθὺς ἀναστεναγμὸς βγήκε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πληγωμένου παλληκαριοῦ κι ἡ ψυχὴ του πέταξε στὰ οὐράνια. Τοῦ κλείσε τὰ μάτια ἡ ψυχωμένη κοπελιά, ἀκούμπησε τὸ κεφάλι του στὸ πλατύσκαλο καὶ μ' ἓνα πήδημα ἀνέβηκε τὰ ὑπόλοιπα σκαλοπάτια. Ἦξερε καλὰ τὰ κατατόπια. Καβάλλησε μὲ σβελτάδα τὸν τοῖχο ποὺ χώριζε τὸν ἐξώστη ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ καὶ βρέθηκε στὸ σπίτι τοῦ γείτονα. Εἶδε στὸ δωμάτιο μέσα ἓνα μικρὸ παιδί νὰ κοιμᾶται, τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιὰ της καὶ βγήκε στὸν δρόμο. Πέρασε δίπλα ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ποὺ, συγχισμένοι ἀκόμα, προσπαθοῦσαν νὰ σπᾶσουνε τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ δασκάλου, καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι της.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΤΑ ΛΕΥΚΑΡΑ»)

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ

Γεννήθηκε στὴν Κερύνεια το 1938. Αποφοίτησε ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο τῆς γενέτειράς της. Ασχολεῖται με τὸ διήγημα, τὸ μυθιστόρημα, τὸ θέατρο καὶ τὴν ποίηση. Τὸ ἔργο της τιμήθηκε μερ βραβεῖα καὶ διακρίσεις. Υπηρέτησε στὶς τάξεις τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Διετέλεσε βουλευτὴς.

Τα τηλεφταῖα χειρόγραφα τοῦ Κυριάκου Μάτση*

Σα ζούσε μας μιλοῦσε γιὰ τὸ ψωμί,
γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅ,τι εἶναι πάρα πέρα:
γιὰ ἰδανικά, ἐλεφθερία, ἀθανασία.
Στὸ κρίσιμο σταβροδρόμι προχώρησε στὴ θυσία,
διάλεξε νὰ τὸν κομματιάσουν,
δόθηκε στὴν ἀποσύνθεση ἀδιαμαρτύρητα.
Καὶ ὅσοι νόμισαν πὼς αὐτοῦ ἦταν τὸ τέλος,
σκύβουν ταπεινά στὸ τόξο τῆς ζωῆς του
ποὺ ολοένα τεντώνεται ἐπιβεβαιώνοντας
τὸ ψωμί, τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅ,τι εἶναι πάρα πέρα:
τὰ ἰδανικά, τὴν ἐλεφθερία, τὴν ἀθανασία.

* Τὸν Σεπτέβρη καὶ Οκτώβρη τοῦ 1958 ὁ Κυριάκος Μάτσης βρισκόταν σὲ κρησφύγετο στὴν Κερύνεια. Φέβγοντας ἀπὸ αὐτοὺς 2 τοῦ Νιόβρη μου ἔδωσε τὰ τηλεφταῖα χειρόγρατά του καὶ σὺν 17 μέρες ποὺ ἀκολούθησαν μέχρι τοῦ θανάτου του μοῦ ἔστειλε ἀκόμα μερικὰ ἀπὸ τὸ Μπέλλαπαῖς καὶ τὸ Δίκωμο.

Και όλα τούτα όχι γιατί πίστεβε
πως θα μείνει εσσει στη μνήμη των ζώντων
— τί ζώντων! —,
μα πως ό,τι έκανε είναι ακριβώς αθάνατο
πέρα απο το ψωμι, πέρα απο τον άνθρωπο.

Οι τελεφταίοι στοχασμοί

Στις 20 του Νιόβρη 1959, όλες οι εφημερίδες της Κύπρου είχαν με τα πιο μεγάλα γράμματα στην πρώτη τους σελίδα την είδηση για την ανακάλυψη την προηγούμενη μέρα ενός κρησφύγετου στο Δίκωμο και το θάνατο του καταζητούμενου Κυριάκου Μάτση. Του είχαν φωνάξει πολλές φορές να βγει και να παραδοθει, μα η απάντησή του έβγαινε πάντα βροντερη απο το άνοιγμα του προδομένου καταφύγιου.

— Αν θα βγω, θα βγω πυροβολώντας!

Ηταν τα λόγια τούτα παραλλαγή της παλιας παράδοσης της φυλής του.

— Αν θα βγω, θα βγω πυροβολώντας!

Δεν πρόφτασε όμως, γιατί οι εκατοντάδες στρατιώτες απόφυγαν τη μάχη με τον μοναδικό αντάρτη που είχε απομείνει στο κρησφύγετο, ρίχνοντας απο το άνοιγμα δυο χειροβομβίδες. Σαν «τόλμησαν» να πλησιάσουν και να κοιτάξουν ο Κυριάκος Μάτσης δεν ζούσε πια.

Κάποιος απο τους ανταποκριτες που κάλεσαν οι αρχες ρώτησε αργότερα τον Αγγλο αξιωματικο που διέφθυνε τη στρατιωτική επιχείρηση, αν μπορούσε να ήταν δυνατη η σύλληψη του παλληκαριου ζωντανου. «Μια και ήταν πολυ επικίνδυνος μαχητής, αν κατάφερε να βγει απο το κρησφύγετο με το οπλοπολυβόλο του η μάχη θα ήταν άνιση βέβαια αλλά σκληρη και δεν ήθελα να διακινδυνέψω τη ζωη έστω και ενος Αγγλου στρατιώτη», απάντησε. Υστερα συμπλήρωσε με πολλην υπεροψία πως η ζωη ενος στρατιώτη ήταν πολυτιμότερη από την ζωη ενός «τρομοκράτη».

Εχουν περάσει τόσα χρόνια από τη μέρα που η «φτηνη αφτη ύπαρξη» — σύμφωνα με τα λόγια του αξιωματικου —, έπαψε να βλέπει το φως του ήλιου. Κι όμως το πέρασμά της είναι ζωντανο στις θύμησης όλων των χωριων των βουνών της Κερύνιας και για όλους εμάς τους Έλληνες Κύπριους η μορφη του χαράχτηκε αδρη, φωτεινα και ανεξίτηλα στον αγώνα του 1955 - 59.

Πέρα όμως απο το μεγαλείο της αφθουσίας του και πίσω από τον «επικίνδυνο μαχητη» που δεν άξιζε να κινδυνέψει έστω και ένας Αγγλος στρατιώτης για να τον αντιμετωπίσει, στέκει η ψυχη του. Μια ψυχη λυρικη που έκανε τη δύσκολη ζωη του κεφτοπόλεμου ποίημα που, μέσα στις πιο δύσκολες και επικίνδυνες νύχτες του αγώνα, μπόρεσε να πετάξει ψηλά και να τραγουδήσει:

*Είναι βραδιές πού ή σκέψη μου
γοργές φτεροῦγες παίρνει
και ξεπερνά τα διάσελα
και ξεπερνά τούς κάμπους
και πιό κοντά με φέρνει*

*.....
στ' όμορφα και στ' άγγελικά
του ήθικοῦ παλάτια,
τά διαφεντέματα του νοῦ
και τής καρδιάς τα πλάτια.*

Εχτος όμως απο τον πηγαίο λυρισμο του ο Κυριάκος Μάτσης ήταν και ανήσυχος στοχαστης. Λίγα απομεινάκια αφτων των στοχασμων του έχουν ξεφύγει απο τον τυφώνα του αγώνα και στέκουν, δείχνοντας όλο το μεγαλείο του. Είναι ίσως από τους λίγους μαχητες του 55-59 που μπόρεσαν να φτάσουν σε τόσο ψηλούς στοχασμούς. Πάντα η ψυχη του περήφανη στεκόταν και επισκοπούσε τα πάντα με θαβμαστη διορατικότητα.

Μα μέρα θέλησε να αρχίσει το γράψιμο κάποιου έργου.

— Και ποιο θα είναι το κεντρικο του νόημα; ρώτησα.

Μου έδειξε σε κάποιο φύλλο χαρτιού κάτι προχειρογραμμένο που — όπως είπε —, αποτελούσε τη βάση. Ήταν φθινόπωρο του 1958. Οι ασχολίες, οι εφθύνες που είχε στον τομέα του, της Κερύνιας, οι συχνες μετακινήσεις, τα «κέρφια» και τελικά ο θάνατός του δεν τον άφησαν ούτε μιαν αρχη να κάνει σε κείνο που ήθελε. Ομως τα λίγα λόγια στο μοναδικο φύλλο χαρτιού έμειναν δείχνοντας όλη τη δύναμη της ψυχης του.

Όλοι πιστεύουμε πώς έχουμε δίκαιο. Είτε γιατί βλέπουμε πολὺ κοντά σὰν ἄτομα κι ὅλοι μαζὺ σὰν οἰκογένεια, σὰν ομάδα, σὰν λαὸς, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ. Κι ἂν δὲν ἔχουμε, θὰ προσπαθήσουμε νὰ βροῦμε γιὰ νὰ τὸ ταιριάξουμε ὕστερα μὲ μιὰ φωνὴ πὺν πλανιέται μέσα μας καὶ πὺν τὸ λέγουμε συνείδηση, καὶ νὰ δώσουμε στὴν τελευταία μιὰ νιρβάνα μακαριότηας.

Ἄν εἶναι ἀληθινὴ γιὰ ψεύτικη δὲ νοιαζόμαστε. Φτάνει πὺν πιστέψαμε πὺς... ἔχουμε δίκαιο.

Πιὸ πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ μιὰ ἀμφιβολία ταράζει τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ. Τὶ εἶναι αὐτὸ πὺν μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε πὺς ἔχουμε δίκαιο; Ἄραγε ἡ πίστις σὲ μιὰν ἠθικὴ τελειότητα; Κι ἄραγε ἐκεῖ ὁδηγούμαστε σιγὰ μὰ σταθερᾷ;

(«ΓΝΩΜΕΣ ΤΑΠΕΙΝΗΣ ΓΝΩΣΗΣ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΡΥΣΟΠΟΛΙΤΙΣΣΑ, 1982)

Τὰ τετράδια τῆς ἀδελφῆς μου

(ἀπόσπασμα)

Φοροῦσε ἓνα σκοῦρο πουκάμισο καὶ στὰ γόνατά του εἶχε ἀνοιγμένο ἓνα βιβλίο. Παραξενεύτηκα. Πῶς διάβαζε μὲ κλειστὸ φῶς;

— Ἡ δεσποινὶς Ἀλεξάντρα; Εἶπε καὶ σηκώθηκε ἀπλώνοντας τὸ δεξιὸ του χέρι.

Δὲν ἦταν ψηλὸς. Ἵσως νᾶταν καὶ λιγώτερο ἀπὸ μέτριος στὸ ἀνάστημα. Πῆρα τὸ χέρι του καὶ κάναμε χειραψία.

— Ναὶ, ἐγὼ εἶμαι.

— Ὡραῖα! Κι ἐγὼ εἶμαι... Δὲν ἔχει σημασία ποιὸς εἶμαι. Μπορεῖς νὰ μὲ φωνάξεις Νίκο.

— Χαίρω πολὺ, κύριε Νίκο.

Κάθισε.

Μαζεύτηκα στὴν καρέκλα ποὺ μοῦδειξε. Ὁ Φιλῆς ξερόβηξε.

— Ἐγὰ θὰ πάω στὸ διπλανὸ δωμάτιο. Ἄν μὲ θελήσετε, μοῦ χτυπᾶτε τὸν τοῖχο. Εἶπε καὶ βγήκε κλείνοντας προσεχτικὰ τὴν πόρτα.

Σιωπὴ. Ὁ Νίκος κάρφωσε ἐξεταστικὴ τὴ ματιά του πάνω μου.

— Ἦσουν κι ἄλλοτε στὴν ΕΟΚΑ;

— Ναὶ, πρὶν φύγω γιὰ τὴν Ἀγγλία, τὸ '56.

— Ἐχω μάθει ὅσα μπόρεσα γιὰ σένα, πρὶν σὲ καλέσω.

— Τότε θὰ τάχετε μάθει ὅλα. Ἡ Κερύνεια εἶναι μικρὸ μέρος. Τίποτε δὲ μένει μυστικὸ.

Χαμογέλασε.

— Διαφωνῶ! Στούς μικροὺς τόπους, τίς περισσότερες φορὲς τὰ μαθαίνεις ὅλα, ἐχτὸς ἀπὸ τὰ οὐσιώδη. Θές νὰ σοῦ πῶ τι μοῦπαν;

Μὲ κέντρισε ἡ περιέργεια. Κούνησα καταφατικὰ τὸ κεφάλι. Αὐτὸς εἶχε δισταγμοὺς.

— Δὲ θὰ σὲ πειράξῃ;

— Ὁχι.

— Οἱ περισσότεροι μοῦπαν πῶς εἶσαι παράξενη.

— Παράξενη;

— Ναὶ! Πῆγες στὴν Ἀγγλία κι ἓνα καλὸ πρωτὶ γύρισες χωρὶς καμμιά ἀποσκευή, χωρὶς καμμιά προειδοποίησι, χωρὶς νὰ πῆς τὸ γιατί σὲ κανένα. Εἶναι λιγάκι παραξενιὰ αὐτὸ, δὲν εἶναι;

— Ὁχι, ἴσα-ἴσα, τῶκανα γιὰ ν' ἀποφύγω τίς παραξενιὲς τοῦ κόσμου.

Τὸ χαμόγελο ξαναφάνηκε στὰ χεῖλῃ του. Ὑστερα μαζεύτηκε. Ἐσμίξε τὰ φρύδια μὲ ἔγνοια.

— Ἄς ἔρθουμε στὸ θέμα: Ἦσουν στὴν ΕΟΚΑ. Κατ' ἀκρίβειαν ἔρριχνες φυλλάδια κι ἔκανες μεταφορὲς ὄπλων.

— Ναὶ.

— Τὸ ξέρεις πῶς πιάσανε αἰχμάλωτο τὸν ὑπεύθυνο τῆς ἐπαρχίας;

— Τὸ διάβασα στὶς ἐφημερίδες, σὰν ἦμουν στὸ Λονδίνο. Ἐγὼ προσωπικὰ δὲν τὸν γνώρισα.

— Πατὶ μπῆκες στὴν ΕΟΚΑ τὸ πενηνταέξι;

Σώπασα. Ἀρχισα νὰ διπλώνω μὲ ὑπομονὴ μιὰν ἀπ' τίς σοῦρες τῆς φούστας μου.

— Περιμένω ἀπάντησι! Μοῦπε ἀργά, τονίζοντας τίς λέξεις.

Ψήλωσα τὸ κεφάλι καὶ τὸν κοίταξα. Τὸ σκοῦρο πουκάμισό του ἦταν ἀνοιχτὸ στὸ λαμπρὸ. Ἐκεῖ ἀπάνω, στὴν ἄσπρη ἐπιδερμίδα τοῦ λαμποῦ του, γυάλιζε μιὰ χρυσὴ ἀλυσίδα, ποὺ ἡ ἄκρη τῆς χανότανε στὸ στήθος του.

— Πατὶ πιστεύετε στὸ Θεὸ; Τὸν ρώτησα.

Φάνηκε ξαφνιασμένος. Περιμένε ἀπάντησι κι ὄχι ἐρώτησι.

— Ποιὸς σοῦ εἶπε πῶς πιστεύω στὸ Θεὸ;

— Στὸ λαμπρὸ σας ἔχετε ἀλυσίδα μὲ σταυρὸ.

Χαμογέλασε.

— Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι σταυρὸς. Δὲ φαίνεται. Μπορεῖ νᾶναι φυλαχτὸ.

Σηκώθηκε κι ἔκανε λίγα βήματα πάνω - κάτω. Ὑστερα σταμάτησε ἀπότομα.

— Τέλος πάντων, θᾶθελες νὰ ξαναδουλέψῃς στὴν ὁργάνωσι; Μὲ ρώτησε ἔχοντας μου γυρισμένη τὴν πλάτη του.

Ἄν τῷθελα; Αὐτὸ λαχταροῦσα ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ γύρισα.

— Καὶ βέβαια θέλω! Εἶπα ὀλοπρόθυμα.

Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε.

— Καὶ γιατί τόσον καιρὸ δὲν τῷπες;

— Ποιοῦ; Τὸν Ἀργύρη, ποῦταν σύνδεσμός μου μὲ τὴν ὁμάδα μου, τὸν πῆραν στὰ κρατητήρια. Ἐξ ἄλλου ἦμουν σίγουρη πῶς, ἂν μὲ χρειαζόταν ἡ ὁργάνωσι, θὰ μὲ καλοῦσε.

— Ὅπως κι ἔγινε, ἔ;

Ἡ σιωπὴ του κράτησε πολὺ τούτῃ τὴ φορὰ.

— Λοιπὸν, θὰ σοῦ ἀναθέσω μιὰ δουλειά, δουλειά σοβαρὴ ποὺ θέλει προσοχή. Εἶσαι πρόθυμη;

— Ναὶ...

— Ἄκου λοιπὸν!

Μοῦ ἀνάθεσε νᾶμαι κεντρικὸς σύνδεσμος τῶν ἐπιστολῶν. Κανονίσαμε καὶ τὴν πιὸ μικρὴ λεπτομέρεια. Ὑστερα χτύπησε τὸν τοῖχο κι ἤρθε ὁ Φιλῆς. Ζήτησε τὴ

γνώμη του. Αὐτὸς εἶχε λίγες ἀντιρρήσεις καὶ κάναμε μερικὲς μετατροπές. Τελικὰ ὁρίστηκε κι ἡ ἡμέρα ποὺ θ' ἀναλάβαινα καθήκοντα. Μετὰ δυὸ μέρες τὸ μυστικὸ ταχυδρομεῖο θάρχιζε νὰ λειτουργῇ. [...]

(«ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ»)

Γ. ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ καὶ Ι. ΜΑΣΣΟΣ

ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ: Καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Αγωγῆς. Εργάστηκε στο Γυμνάσιο Ευρύχου μέχρι τὴν ἀπέλαση τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς τὸν Ιούνιο τοῦ 1956 μαζί με ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑλλαδίτες εκπαιδευτικούς. Υπηρετῆσε τὸν Αγώνα τῆς ΕΟΚΑ. Ἐγράψε ποιήματα γιὰ τὸν Αγώνα τῆς ΕΟΚΑ.

ΜΑΣΣΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ: Θεολόγος καθηγητὴς ἐξ Ελλάδος. Εργάστηκε στο Γυμνάσιο Ευρύχου μέχρι τὴν ἀπέλαση τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς τὸν Ιούνιο τοῦ 1956 μαζί με ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑλλαδίτες εκπαιδευτικούς. Υπηρετῆσε τὸν Αγώνα τῆς ΕΟΚΑ στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ελλάδα. Διευθύνει τὴν Βιβλικὴ Εταιρεία Ελλάδας.

Ὁ Ὕμνος τῆς ΕΟΚΑ

Στὴν αὐλὴν, συγκεντρωμένοι ὅλοι οἱ κρατούμενοι τὸ πρωινὸ, ξανακούσαμε, ὕστερα ἀπὸ τὴν μονόλεπτη σιγὴ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Λένα, τὸ ἀληθινὸ πρωταπριλιάτικο μήνυμα τοῦ ξεσκωμοῦ τῶν σκλάβων. Πύρινοι λόγοι εἶχαν ἐκφωνηθῇ κι ἡ ὅλη γιορτὴ ἔκλεισε κατὰ τὸ μεσημέρι με τὸν πρῶτο, τὸν ἀνεπίσημο ὕμνο τῆς Ε.Ο.Κ.Α.

Εἴμαστε ὅλοι παιδιά τῆς Ε.Ο.Κ.Α.,
ἀτσαλένια ἔχουμε κορμιὰ
γιὰ τὴν Κύπρο μας ὅλοι νὰ πολεμᾶμε
καὶ νὰ πέφτουμε με θάρρος στὴ φωτιά.

Τῆς Κύπρου παιδιά τιμημένα,
με τὴν πίστη στὴ γλυκεῖά μας Παναγιά,
στὰ βουνὰ γιὰ ἓνα νέο Εἰκοσίενα,
γιὰ νὰ ζήσουμε μιᾶς ὥρας λευτεριά.

Ἔλα, μάνα, τώρα δὸς μου τὴν εὐχὴ σου,
γιὰ ν' ἀνέβω ψηλὰ εἰς τὰ βουνὰ
κι ἂν θὰ πέσω κάποια μέρα μέσ' στὴ μάχη,
θὰ φωνάζω Ἐνωση καὶ Λευτεριά.

(Ζ.Σ.ΡΩ. «ΣΤΑ ΣΥΡΜΑΤΟΠΛΕΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ», ΑΘΗΝΑ 1959)

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΚΟΛΙΟΣ

Γεννήθηκε στὴν Κυθραία το 1936. Σπούδασε Φιλολογία καὶ Παιδαγωγικά στα Πανεπιστήμια Αθηνῶν καὶ Lester Αγγλίας. Υπηρετῆσε ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς σε σχολεῖα Μέσης Εκπαίδευσης, Επιθερπητὴς Φιλολογικῶν Μαθημάτων καὶ Διευθυντὴς τῆς Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων τοῦ Υπουργείου Παιδείας Κύπρου. Διετέλεσε Διευθυντὴς τῆς Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων τοῦ Υπ. Παιδείας Κύπρου. Ασχολεῖται με τὸ δοκίμιο.

Τὸ μυστικὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ

Οἱ ἐθνικοὶ ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες ἀναδεικνύουν ἥρωες τοὺς μαχητὲς ποὺ ἔμαθαν νὰ στέκονται ὄρθιοι, ὅσο κι ἂν πρόκειται νὰ πληρώσουν. Τοὺς ἀγωνιστὲς ποὺ στὴν ὀριακὴ στιγμὴ ἀπαρνοῦνται τὸν ἑαυτὸ τοὺς καὶ ἀποφασίζουν νὰ θυσιάστουν γιὰ χάρη τοῦ σκοποῦ τοὺς.

Τὸν τιμητικὸ τίτλο τοῦ ἥρωα κατέκτησαν καὶ οἱ ἀγωνιστὲς τῆς Ε.Ο.Κ.Α., οἱ ὁποῖοι στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τοῦ 1955-59 πρόσφεραν τὰ πάντα στὸ βωμὸ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κύπρου. Ὅταν ἡ δούλη Πατρίδα τοὺς κάλεσε στὸν «ὑπὲρ πάντων» ἀγῶνα αὐτοὶ κατατάκτηκαν αὐτοπροαιρέτως στὶς τάξεις τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἔδωκαν τὴν ἱερὴ ὑπόσχεση ὅτι εἶναι ἐτοιμοὶ νὰ φτάσουν ὡς τὴ θυσία γιὰ νὰ πραγματώσουν τὸ σκοπὸ τοῦ ἀγῶνα. Αὐτὴ ἡ ἐλληνικὴ ἀπόκριση στὴ φωνὴ τῆς Πατρίδας τοὺς χάρισε ἠθικὴ δύναμη καὶ ψυχικὴ ἀντοχὴ καὶ τοὺς πλούτισε με ὅλες τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πορευθοῦν με τόλμη καὶ ἀρετὴ τὸ σκληρὸ δρόμο τοῦ χρέους καὶ ν' ἀγγίξουν τὶς κορυφές τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἡρωισμοῦ.

Ἀναρωτιόμαστε πῶς ἔγινε τὸ θαῦμα καὶ ξαφνικὰ αὐτὰ τὰ ἀνέμελα νιάτα, σὰν πῆρσαν ἐκούσια τὴ μεγάλη ἀπόφαση τῆς θυσίας, ὠρίμασαν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν

άλλη, μεταμορφώθηκαν σὲ ἀδάμαστους πολεμιστὲς, μᾶς ἔγιναν δάσκαλοι ἀρετῆς καὶ ἀξιώθηκαν νὰ κατακτήσουν τὸ φωτοστέφανο τοῦ ἥρωα. Ποιὸ στάθηκε τὸ μυστικὸ τους;

Μιὰ, πιστεύω, εἶναι ἡ ἀπόκριση. Ὁ ἥρωισμὸς τους στάθηκε τὸ ἀποτέλεσμα τριῶν βασικὰ παραγόντων ποὺ λειτουργοῦσαν χρόνια μέσα τους ἀδιαλείπτως καὶ ποὺ συναιρέθηκαν τελικὰ, τὴν κρίσιμη ὥρα, στὴν ἀπόφαση τοῦ θανάτου γιὰ τὴν ἐλευθερίᾳ τῆς Πατρίδας. Αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἦταν ἡ παιδεία τους, ἡ φιλοπατρία τους καὶ ἡ ὑπέρβαση τοῦ ἑαυτοῦ τους.

Οἱ ἥρωές μας ἀνατράφηκαν μέσα στὴν ἑλληνορθόδοξη παράδοση καὶ μορφώθηκαν μὲ παιδεία ἀρετῆς, δικαίου καὶ ἐλευθερίας. Μιὰ ἀκλόνητη πίστη στὸν Θεὸ τους φωτίζε τὸ δρόμο καὶ τοὺς ἐμψύχωνε στὸν ἀγώνα. Ὁνειρο καὶ προσδοκία τους μιὰ «χριστιανικὴ λευτερωμένη Κύπρος». Τὰ ιδεώδη ποὺ τοὺς ἐμψυσοῦσε ἡ παιδεία τους — δικαιοσύνη, ἀνθρωπιά, ἀγωνιστικότητα, ἦθος, εὐψυχία, ἐλευθερία — ὑλοποιοῦνται στὴ ζωὴ καὶ στίς πράξεις τους καὶ συμπυκνώνονται ἐπιγραμματικὰ στὰ γραπτὰ κείμενα ποὺ μᾶς ἄφησαν. «Θέλω νὰ ξέρετε», γράφει ὁ ἥρωας Στέλιος Μαυρομμάτης, «πὼς ὁ γυιὸς σας καὶ ἀδελφὸς σας πέθανε μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, κράτησε μέχρι τέλους τὸν ἱερὸ ὄρκο ποὺ ἔδωσε νὰ θυσιαστεῖ χάριν τῆς Ἐλευθερίας τῆς Κύπρου».

Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ παιδεία ἐνέπνευσε στοὺς ἀγωνιστὲς τὴ γνήσια, τὴν ἔμπρακτη φιλοπατρία, ποὺ μετουσιώθηκε σὲ πάθος ἐλευθερίας. Αὐτὸ τὸ πάθος τοὺς ἔγινε βίωμα καθημερινό, ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς τους. Μ' αὐτὸ μεγάλωναν, μ' αὐτὸ ὀνειρεύονταν, μ' αὐτὸ δροῦσαν. Γι' αὐτοὺς τὸ «μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον...» εἶχε γίνεи τρόπος ζωῆς. Ὁ συνεπὴς πατριωτισμὸς τους χρωματιζόταν ἔντονα καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα τοὺς συμπατριῶτες τους. Στὴ θυσία τους εὗρισκε τὴν πληρότητά της ἡ ρῆση τοῦ Ἰησοῦ «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Δὲν τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἥρωας Ἀνδρέας Παναγίδης σὲ ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὸ κελλὶ τῶν μελλοθανάτων; «Δὲν θὰ δῶ τὴν Κύπρο ἐλεύθερη, ἀλλὰ προσέφερα τὸ αἷμα μου γιὰ νὰ τὴν δοῦν οἱ νέες γενιὲς τῆς Κύπρου ἐλεύθερη».

Ἡ παιδεία καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν παιδιῶν τῆς Ε.Ο.Κ.Α. ὑφαίνουν σιωπηλὰ γιὰ χρόνια τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀγωνιστῆ μὲ τὴν πλήρη ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ του, μὲ τὴν αὐθυπέρβασή του, ὅταν ἡ Πατρίδα ἀπαιτεῖ τὴν αὐτοθυσία του. Τότε ὁ ἀγωνιστὴς ἀπόλυτα πιά ἐλεύθερος, μιὰ καὶ πῆρε τὴ φοβερὴ ἀπόφαση τοῦ θανάτου, ὑψώνεται σὲ ἠθικὸ πρότυπο, σὲ μάρτυρα ἐλευθερίας, σὲ ἥρωα. Τὶ ἄλλο ἦταν τὸ «μολὼν λαβέ» τοῦ Αὐξεντίου καὶ τῶν ἄλλων παλληκαριῶν μας παρὰ ἡ βέβαιη κατάληξη τῆς αὐθυπέρβασής τους; Καὶ ὅταν πιά ταυτίστηκαν μὲ τὸ σκοπὸ τους καὶ πῆραν τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, καταλάμβαναν ὀριστικὰ τὴ θέση τους στὸ πᾶνθεο τῶν ἡρώων τῆς Ἐλευθερίας.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ», ΤΕΥΧΟΣ 5, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

Γεννήθηκε στὴ Μόρφου τὸ 1940. Υπηρετῆσε ὡς καθηγήτρια τῆς Φιλολογίας καὶ τώρα ὡς διευθύντρια σε σχολεῖα Μέσης Εκπαίδευσης. Υπηρετῆσε στὶς τάξεις τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Ασχολεῖται μὲ τὴν ποίηση.

Τα εφηβικά μας χρόνια

Ἡ Μαλάμω με σύσπινε στὴ δεκαεφτάχρονη κόρη — Εἶναι ἡ Βέρα... ἡ παλιά μου συμμαθήτρια... μετὰ τὸν ἀγώνα τράβηξε ἡ κάθε μια μὴν της ναι δακρύζω ὅταν τα θυμάμαι τι περιμένεις... ἀπὸ τότε ἀπὸ τὸ Παγκύπριο τὸ Θηλέων Φανερωμένης σαν νάχει περάσει ἓνας αἰώνας... δοκιμάσαμε δειλὰ τοὺς πρώτους στίχους ἡμασταν μαζί στὴν ΕΟΚΑ γράφαμε συνθήματα στους τοίχους ἡ εφηβικὴ μας καρδιά ἐρωτευόταν κάθε τι τ' ἀπιαστο κάθε τι τὸ ηρωικὸ μακριὰ ἀπὸ μικροψυχίες ἡ μικρὴ μας καρδιά μαχόταν ἐνάντια στ' ἀδικο σ' ἓνα ἀδιάλειπτο συναγερμὸ οργανώναμε τὶς μαθητικὲς ἀπεργίες ἡμασταν ἡ ψυχὴ τῶν διαδηλώσεων εμεῖς οἱ δυο τέτοια ορμὴ καὶ τέτοια τόλμη ποτές δεν εἶδες τὸ ψευδώνυμό της ἦταν Σπουργίτης κι ἐγὼ ἡμουν ὁ Αὐγερινός εμεῖς δεν ξέραμε ἀπὸ εἰρήνην κι ἀνεση στὸ σπίτι τέτοια δε νιώσαμε στὴ δίνη τῶν καιρῶν με ἀψηφισιά παλεύαμε τὴν ὅποια λήθη ἡ Ελλάδα ἦταν ὁ ὁδηγὸς μας Ἐλευθερία ἢ Θάνατος ἦταν ὁ δρόμος ὁ δικὸς μας δεν εἶν' ἀλήθεια Βέρα;

— Ναι τὴν κάθε μέρα τίποτα δε γέμιζε τῆς ψυχῆς μας τὸ κενὸ γυρεύαμε θυμάμαι ἀπεγνωσμένα σε κείνο τὸ ξέφρενο παρόν τὸν κεντρικὸ πυρήνα τῆς ζωῆς μας πόσο θερμὰ τὸ νιώθω πάντα αὐτό

μες την καρδιά μου
ιδίως αυτό.
.....

Το μικρό κοσμάκη τον κοιτούσαμε αφ' υψηλού
δεν ξέραμε 'μεις από συμβιβασμούς
κι αναρωτιόμασταν πώς ήταν δυνατό
εμείς με τα τόσα ιδανικά
να βρεθούμε σ' έναν κόσμο συμφεροντολικό
με όνειρα φτηνά...

Πόση οδύνη ένιωσα και πόσο πόνο
όταν είδα να συνθηκολογώ
σ' ανύποπτο χρόνο
με τον ίδιο τρόπο κι εγώ...

Κι όμως η ζωή μας εκείνο τον καιρό
θά 'δινε τόσο εξαίσιο τόσο πρωτόγνωρο υλικό
σ' ένα μυθιστοριογράφο

Κι εκπλήσσομαι τώρα που μπορώ
και κάθομαι και γράφω
για τη ζωή μας τότε
την τόσο περίπλοκη
και τόσο υπερρεαλιστικά μεθυστική
κι απίθανη

Η θυσία τους

Σε πόσο παλιά χρόνια
με φέρανε πίσω
οι ξεθωριασμένες μπογιές και τα λόγια
στον ετοιμόρροπο τοίχο

«Την Ελλάδα θέλομεν και ας τρώγωμεν πέτρες»
Στην προεξοχή διακρινόταν
θαμπά η επιγραφή

«Ζήτω η Ένωση»

Πόσο απόμακρες φαντάζουν εκείνες οι μέρες...
Αιώνες έχουν μεσολαβήσει
τα συμφέροντα γνώρισαν την αποθέωση

εξευτελισμοί παλινωδίες αναθεωρήσεις
έχουν από παντού παρεισφρήσει
κομματισμοί δημοκοπίες δημοσκοπήσεις

«Την Ελλάδα θέλομεν και ας τρώγωμεν πέτρες»

Τούτα τα λόγια σε πόσο παλιά χρόνια
με γυρίσανε πίσω...
Ποιες μέσα μου ηρωικές ξύπνησαν μέρες...

Τα μαρμαρένια αλώνια της εφηβικής μου ηλικίας
ξετυλίζονται μπροστά στα μάτια μου
σαν ένας γιγάντιος ηρωικός μύθος
που μου δίνει άλλης λογής περηφάνεια
κι ευτυχία κι αυτοπεποίθηση
άλλης λογής ήθος

Μπροστά στον τοίχο
η συγκίνηση με είχε κάνει λιγομίλητη
για μικρή σταλαγματιά νερού νιώθεις να είσαι
μέσα στο αστείρευτο τούτο ποτάμι της Ιστορίας

Αραγε τίνος Θεού εξευμενίζεις τη μανία;

Κοιτάζω γύρω
τι άλλο απόμεινε παρά μονάχα
των παιδιών μας η αρετή της θυσίας
κι η δίψα της καρδιάς μου να τα ιδώ χειροπιαστά
όλα εκείνα τα ιδανικά...

Μα πάντα το τώρα ήταν σκληρό
αδυσώπητο
κι εμείς ράθυμοι κι ευτελείς
κι εκπέσαμε από μαχητές σε διερμηνείς

Και λαχταρίζω μπροστά σε τούτο τον τοίχο
να μπορούσα να περάσω μια ζωή ολόκληρη
ελευθερίας
μια ζωή ολόκληρη να σπουδάζω τα ονόματα
της θυσίας
να σπουδάζω τη ζωή τους
πούναι δεμένη μ' όλα τούτα τα λαχταρισμένα μέρη
πούναι δοσμένη για όλα τούτα τα μέρη.

(«ΚΑΙ ΕΠΑΝΕΡΧΟΜΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ», ΛΕΜΕΣΟΣ 1995)

ΝΙΚΟΣ ΚΟΣΗΣ

Γεννήθηκε στο Δάλι το 1933. Υπηρέτησε τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. ως Τομεάρχης. Εκδίδει την ημερήσια εφημερίδα «Ο ΑΓΩΝ». Σήμερα είναι Υπουργός Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Έγραψε ποίηση για τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

Εμπρός με σύμβολο το Σταυρό μας

Εμπρός με σύμβολο το σταυρό μας
και αρχηγό μας τον Διγενή
για να συντρίψουμε τον εχθρό μας
να ελευτερώσουμε τούτη τη γη.

Εμπρός με πίστη εις την Ε.Ο.Κ.Α.
και στα λεβέντικά της παιδιά
που πολεμάνε για την πατρίδα,
και την γλυκιά μας την ελευτεριά.

Εμπρός με θάρρος που δεν πτοάται
από των Άγγλων τις απειλές,
από του Χάρντιγκ τις δωροδοκίες
κι από των Τούρκων τις άγριες φωνές.

Μεσ' στην καρδιά μας ειν' ριζωμένο
το 'χουμε γράψει μέσα βαθιά
ή να πεθάνουμε ή να χαρούμε
μέσα στην Κύπρο την ελευτεριά.

Προς τους λεβέντες μας

Σε σας παιδιά του Διγενή
στέλλω το μήνυμά μου
μήνυμα που ξεφύτρωσε
μέσα απ' την καρδιά μου.
Σας χαιρετώ εκεί ψηλά
που είστε αρματωμένοι

και από σας τη Λευτεριά
η Κύπρος περιμένει.

Την περιμένει από σας
λεβέντες των βουνών μας
γιατ' έχετε προστάση σας
τον παντοδύναμό μας.

Τιμή σε σας λεβέντες μας
χίλιες φορές τιμή σας
γιατ' είσατε πραγματικά
παιδιά του Διγενή μας.

Ω Αρχηγέ της Κύπρου Διγενή

Ω! Αρχηγέ της Κύπρου Διγενή,
σε χαιρετώ όπου κι αν είσαι τώρα,
γιατί το θέλημά σου θα γενεί
και Λευτεριά θα 'ρθει σ' αυτή τη χώρα.

Καμάρι της γενιάς μας χαίρε συ,
που για την Λευτεριά τον δρόμο ανοίγεις
και εις τον Χάρντιγκ δίνεις προσταγή,
εδώ θε να πεθάνεις ή να φύγεις.

Εσύ είσαι ο φάρος κι η ζωή
της Κύπρου μας πούναι σκλαβωμένη
εσύ έχεις διδάξει τον λαό
ελεύθερος να ζει ή να πεθαίνει.

Ω! Αρχηγέ μας, ήρθε πια η ώρα
όπου το θέλημά σου θα γενεί
κι αντί νήσος Κύπρος τώρα
θα ονομαστεί: Νησί του Διγενή.

(Γράφτηκαν κατά τη διάρκεια του Αγώνα)

(Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ, «ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

ΘΕΟΚΛΗΣ ΚΟΥΓΙΑΛΗΣ

Γεννήθηκε στη Δευτερά το 1936. Εργάστηκε ως δάσκαλος και μετεκπαιδεύτηκε στην Αμερική και την Αγγλία. Αργότερα διετέλεσε Επιθεωρητής και Διευθυντής Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ασχολείται με την ποίηση. Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις.

«Ο κύβος ἔρρίφθη»

Κρατούσαμε τούς κύβους στην ἀκροποταμιά.
Μυριάδες ἀχτίνες ἐνοῦ ἐκθρικοῦ ἡλίου
χαστούκιζαν καταπρόσωπα τῇ γῆς.
Εἴμασαν λιγοστοὶ κι' ἡ Τρίαίνα τοῦ Ποσειδῶνα
μᾶς ἔπαιζε σὰ δάχτυλὰ τῆς.
Θέλαμε νὰ δρασκελίσουμε τὸ κατῶφλι τῶν αἰώνων.
Μπολιάσαμε τὶς δυνάμεις μας
μὲ τὰ ἥρωϊκὰ κατορθώματα τῶν προγόνων
βαλμένα ἄνετα στὸ μανδύα τοῦ θρύλου.
Τὰ ρυτιδωμένα παπούτσια μας
στοροῦσαν τὸ καταθλιπτικὸ πέρασμά μας.
Αὐτοὺς ποὺ φιλοξενούσαμε σπῖτι μας
μᾶς κούμπωσαν τὸ ἀδιάβροχο
νὰ μὴ μουσκέψουμε ἀπ' τὴν καταιγίδα.

Κρατούσαμε τούς κύβους τῆς ζωῆς μας
καὶ τούς ρίξαμε.

Ὕμνος τῆς Κύπρου

Σὲ στόλισε ἡ φύση ἡ ἀπλοχέρα
μυριόπλουμο σκαφίδι στὸ γιαλὸ
νησάκι Κύπρος χρυσοχέρα
μὲ τὸ μενεξεδένιον οὐρανὸ.

Στὸ χέρι σοῦβαλε τὴ χρυσοβέρα
ἡ δόξα ἀπ' τὸν ἀρχαῖο τὸν καιρὸ
- θρυλὸς - σὰ βουνὰ σου πέρα ὡς πέρα
τοῦ Διγενῆ τὸ πάτημα γροικῶ.
Χαρὰ σὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ σ' ἀνθίζει

σπιτάκια φτωχικὰ μὰ καρωπὰ
κι ὀλόγυρα ἀπριλιάτικο σκορπίζει

τὸ γέλιο, μιὰ γαλήνη θεϊκιά.
Τὸ πνεῦμα τὸ πανάρχαιο ξανανιώνει
κι ἡ φλόγα τοῦ σὰ σπήθια μας φουντώνει.

(«ΜΟΛΥΒΙΕΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ», ΚΥΠΡΟΣ)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΚΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στο Πύργο της Επαρχίας Λεμεσού. Αποφοίτησε από το Παγκύπριο Γυμνάσιο και φοίτησε στη Σχολή Θεάτρου στη Λευκωσία. Υπηρέτησε στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου. Ασχολείται, κυρίως, με τη συγγραφή θεατρικών έργων.

Ο Λιάκος

Εκείνη η προτελευταία νύχτα του 1956 σίγουρα θα με ακολουθεί μέχρι την τελευταία μου πνοή.

Είχε κλείσει το σχολείο μου για τις γιορτές των Χριστουγέννων και είχα πάει στο χωριό μου για να γιορτάσω με τους δικούς μου. Από τον Σεπτέμβρη, που είχε ανοίξει το σχολείο, δεν είχα ξαναπάει, διότι ήταν μακριά από τη Λευκωσία. Δεν ήταν εύκολο εκείνη την εποχή να ταξιδεύεις από τον ένα τόπο στον άλλο. Θάπρεπε να πάρω το λεωφορείο από τη Λευκωσία για τη Λεμεσό και από εκεί το μοναδικό παλιό λεωφορείο για να ανέβω στο χωριό μου. Αυτή η διαδρομή κρατούσε από το πρωί ως το βράδυ και φυσικά δεν μπορούσες να την κάνεις κάθε βδομάδα.

Ήμουν, λοιπόν, πολύ χαρούμενος, ενθουσιασμένος θάλεγα, τα δύο τελευταία χρόνια, που φοιτούσα στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, όταν είχαμε διακοπές. Αγαπούσα πολύ το χωριό μου. Και μέχρι σήμερα δεν υπάρχει τόπος πάνω στη γη, που να τον αγαπώ περισσότερο.

Τα Χριστούγεννα πέρασαν σαν σε όνειρο. Τα σπίτια μας ήσαν φτωχικά. Δεν είχαν πλούσια επίπλωση. Ούτε συνήθιζαν εκείνη την εποχή να κάνουν οποιοδήποτε διάκοσμο για τις γιορτές. Ούτε καν Χριστουγεννιάτικο δέντρο δεν στόλιζαν. Είχαμε

όμως πλούσιο τραπέζι, με αγαθά που παρήγαν οι γονείς μου, μα πάνω απ' όλα ήμασταν όλοι μαζί, ενωμένοι με μίαν αγάπη, σαν κι αυτή για την οποία γεννήθηκε ο Θεός της αγάπης.

Ήταν ο πατέρας μου, η μητέρα μου, οι δυο μικρότερες μου αδελφές Φοίβη και Ορθοδοξία, ο παππούς μου, η γιαγιά μου και η θεία μου με την οικογένειά της, που καθόταν λίγο πιο κάτω από το σπίτι μας.

Την επομένη των Χριστουγέννων τη γιορτάζουμε ακριβώς όπως και τα Χριστούγεννα. Εκκλησιά το πρωί, μεσημεριανό και βραδυνό Χριστουγεννιάτικο τραπέζι με όλη την οικογένεια και με το τζάκι στη γωνιά να συνοδεύει τις κουβέντες μας.

Οι επόμενες μέρες όμως, μέχρι την πρωτοχρονιά, ήσαν μέρες δουλειάς. Το χωριό μου είναι ορεινό. Τα χωράφια μας πολύ μικρά σε έκταση. Τα περισσότερα δημούρημα των χειρών μας. Χτίζουμε τοίχους με ξερές πέτρες, τις γνωστές δόμες, για να μαζέψει εκεί λίγο χώμα, καθώς κατεβαίνει η βροχή και να μπορούμε έτσι να φυτεύουμε λίγα κλήματα ή αμυγδαλιές. Αυτά είναι τα κυριότερα προϊόντα που παράγουμε. Η κουμανταρία μας είναι η πιο φημισμένη. Μόνο που είναι λιγοστή.

Η γη μας, λοιπόν, θέλει σκληρή δουλειά για να μας θρέψει. Θέλει δουλειά απ' όλους. Άρχισα να σκαλίζω από τότε που μπορούσα να σηκώνω την τσάπα.

Στις τριάντα του Δεκέμβρη σκαλίζαμε ένα αμπέλι κοντά στο χωριό. Σκαλίζαμε μέχρι τη δύση του ήλιου. Όταν άρχισε να πέφτει το φως μαζέψαμε τα πράγματά μας και ξεκινήσαμε για το σπίτι. Ο παππούς μου στεκόταν έξω από το σπίτι κι όταν μας είδε κατηφόρισε προς το μέρος μας. Πλησίασε τον πατέρα μου και κάτι του είπε στο αφτί. Τότε ο πατέρας μου είπε στη μητέρα μου να πάρει εμάς τα παιδιά στο σπίτι της θείας μου. Μετά όμως έκαμε μια δεύτερη σκέψη.

— Δεν πειράζει. Ο Κωστάκης ας έρθει στο σπίτι. Πάρε τις μικρές.

Έτσι και έγινε. Η μητέρα μου ξεκίνησε για το σπίτι της θείας μου, με τη Φοίβη και την Ορθοδοξία, ενώ εγώ, ο πατέρας μου και ο παππούς μου για το σπίτι μας.

— Δεν θάταν καλύτερα αν πήγαινε και ο Κωστάκης κάτω στη θεία του; Ρώτησε ο παππούς μου.

— Μεγάλωσε πια, είπε ο πατέρας μου. Του έχω εμπιστοσύνη.

— Δεν υπάρχει λόγος νάρθει μαζί μας.

— Θέλω να τους γνωρίσει. Δεν θάχει άλλη τέτοια ευκαιρία.

Μετά γύρισε προς το μέρος μου.

— Ό,τι δεις κι ό,τι ακούσεις δεν θα το πεις σε κανένα. Στο σπίτι μας βρίσκονται κάποιοι φίλοι. Θα τους φιλοξενήσουμε απόψε. Αύριο πριν φέξει θα φύγουν. Νομίζω καταλαβαίνεις τι φίλοι είναι αυτοί. Έρχονται από το πουθενά και πάνε στο πουθενά. Ούτε είδες ούτε άκουσες.

Δεν είπα τίποτε. Ανοίξαμε το ξωπόρτι και μπήκαμε στην αυλή. Δεν ήταν κανείς εκεί. Η πόρτα του σπιτιού ήταν κλειστή. Άνοιξε ο παππούς μου και μπήκαμε μέσα.

Ήταν κατασκότεινα. Ο πατέρας μου άναψε μια λάμπα, που ήταν πάνω στο τραπέζι. Όταν έφεξε φάνηκε στην κορυφή της σκάλας, που οδηγούσε στο ανώγι, ένας άντρας ντυμένος σαν στρατιώτης. Μόνο που τα ρούχα και τα παπούτσια του είχαν τα χάλια τους. Το ίδιο και το πρόσωπό του. Ήταν αξύριστος και φαινόταν κουρασμένος.

— Γεια σου, Μηνά. Είπε στον πατέρα μου, χαμογελώντας. Θα μας φορτωθείς πάλι. Μόνο για μια νύχτα αυτή τη φορά.

— Τι λές. Είναι χαρά μας να σας έχουμε μαζί μας.

Ο ξένος κατέβηκε στο μεταξύ τη σκάλα. Αγκαλιάστηκαν με τον πατέρα μου και φιλήθηκαν. Όταν τον είδα από κοντά δεν είχα καμιά αμφιβολία ποιος ήταν. Φωτογραφίες του ήσαν τοιχοκολλημένες παντού. Ήταν επικηρυγμένος. Γύρισε προς το μέρος μου.

— Ο νεαρός;

— Ο Κωστάκης είναι ο γιός μου.

— Αυτός που πάει σχολείο.

— Ναι, ήρθε για τα Χριστούγεννα.

— Γειά σου, Κωστάκη, είπε και μούδωσε το χέρι. Θα σου εξήγησε ο πατέρας σου. Δεν χρειάζεται να σου πω να προσέχεις.

Γύρισε έπειτα προς το κεφαλόσκαλο και φώναξε.

— Εντάξει, παιδιά, μπορείτε να κατεβείτε. Και γυρίζοντας προς τον πατέρα. Τι κάνει η Ολβία;

— Καλά είναι. Πήγε να πάρει τα παιδιά κάτω στην αδελφή μου.

Άρχισαν να κατεβαίνουν από το ανώγι άλλοι πέντε άντρες, το ίδιο ντυμένοι και καταπονημένοι. Φιληθήκανε με τον πατέρα και χαιρέτησαν κι εμένα, αφού με σύστησε ο αρχηγός.

— Πάρτε καρέκλες. Κάτσετε. Όπου νάσαι θάρθει και η Ολβία. Κάτι θα ετοιμάσει για το δείπνο. Σκαλίζαμε όλη μέρα. Αν το ξέραμε θα ερχόμασταν πιο γρήγορα, να μαγειρέψει κάτι ξεχωριστό.

— Τίποτε δεν χρειάζεται να κάνετε. Απλώς να περάσουμε τη νύχτα μ' αυτή την παγωνιά.

— Το κρύο μην το φοβάστε. Ξέρω πώς αντιμετωπίζεται, είπε ο πατέρας μου και τράβηξε κατά τη γωνιά, όπου βρισκόταν το πιθάρι με το κρασί.

Γέμισε δυο μπουκάλια και τάφερε στο τραπέζι. Ο παππούς μου είχε φέρει στο μεταξύ ποτήρια. Τα γέμισαν και τα σήκωσαν ψηλά.

— Καλή λεφτεριά και σύντομα στα σπίτια σας.

— Καλή λεφτεριά.

Σε λίγο έφτασε η μητέρα μου. Μου έκαμε εντύπωση που όλοι την ήξεραν με το

όνομά της. Τη χαιρέτησαν με πολλήν αγάπη. Όταν τέλειωσαν τα καλωσορίσματα άναψε ξύλα στο τζάκι κι έβαλε ένα τσουνάλι για να ετοιμάσει σούπα, παρά τις διαμαρτυρίες των ξένων μας. Μέχρι να ετοιμαστεί η σούπα είχε φέρει στο τραπέζι παστά λουκάνικα, λούντζες, χαλούμια. Κρίνοντας από την όρεξη που έτρωγαν κατάλαβα πως θάχαν καιρό να κάτσουν σε τραπέζι.

Πέρασε η ώρα, λέγοντας αστεία και τίποτε συγκεκριμένο, μέχρι που έναν έναν τους πήρε ο ύπνος κι έγειραν πάνω στο τραπέζι κι αποκοιμήθηκαν.

Ο παππούς μου έφυγε για το σπίτι του και οι γονείς μου κι εγώ ανεβήκαμε στο ανώγι να κοιμηθούμε.

Θάταν περασμένα μεσάνυχτα, όταν ξύπνησα ακούγοντας κάποιον να φωνάζει.

— Μηνάααα, εεεεε Μηνάααα, Μηνάαα

Ο πατέρας μου σταυροκοπήθηκε.

— Κύριε λήσον, ποιος νάναι τέτοια ώρα.

Οι φωνές ακούγονταν τώρα δυνατότερες. Μαζύ και χτυπήματα στο ξωπόρτι.

— Μηνά, ξύπνα. Εεεεε Μηνάαα

Ο πατέρας μου προχώρησε προς τη σκάλα, όταν είδα τον ομαδάρχη στο κεφαλόσκαλο.

— Ποιοι λες να είναι;

— Δεν ξέρω. Δεν πρόκειται να φύγουν. Φαίνεται έτσι θα φωνάζουν όσο να πάρουν απόκριση.

— Πήγαινε να δούμε τι θέλουν. Ίσως να μην πρόκειται για κάτι σοβαρό.

Ο πατέρας μου κατέβηκε στο ισόγειο και βγήκε έξω στην αυλή. Το παράθυρο ήταν ακριβώς δίπλα στο κρεβάτι μου κι έβλεπε προς την αυλή. Έβαλα το μάτι μου στη χαραμάδα. Έβλεπα κι άκουγα καλά.

Άνοιξε το ξωπόρτι ο πατέρας μου και βρέθηκε κατάφατσα με κείνον που φώναζε και χτυπούσε. Πίσω απ' αυτόν είδα κάποιες σκιές να κινούνται.

— Καλησπέρα, Μηνά. Τον άκουσα να λέει.

— Καλησπέρα. Ποιοι είστε. Τί θέλετε.

— Είμαστε φίλοι.

— Σας γνωρίζω;

— Δεν νομίζω να μας γνωρίζεις. Εμείς όμως σε γνωρίζουμε. Εκείνος που μας έστειλε είναι κοινός φίλος.

— Ποιος φίλος;

Είπε ένα όνομα που δεν καλοάκουσα.

— Και γιατί σας έστειλε σε μένα;

— Έχουμε κάποιες πληροφορίες ότι μέχρι να ξημερώσει θα περικυκλώσει στρατός το χωριό και ήρθαμε να σου πούμε, αν έχεις αντάρτες στο σπίτι, καλά

κάνεις να τους φυγαδεύσεις.

— Από πού ως πού νάχω αντάρτες στο σπίτι;

— Μηνά, ξέρουμε τι λέμε. Μπορείς να μας έχεις εμπιστοσύνη.

— Μα σας έχω εμπιστοσύνη, είπε ο πατέρας μου και σήκωσε ένα κλεφτοφάναρο που κρατούσε, ανάβοντάς το ταυτόχρονα για να δει ποιοι ήσαν.

Είδα ένα χέρι να χτυπά το χέρι του πατέρα μου και να πέφτει το φανάρι χάμω.

— Γιατί φοβάστε το φως;

— Εσύ γιατί ανάβεις το φως, δεν μας έχεις εμπιστοσύνη;

— Με τον τρόπο σας δεν με αφήνετε να σας έχω εμπιστοσύνη.

— Μηνά, τέλειωσαν τα ψέματα. Πες στους ανθρώπους σου νάρθουν έξω. Είστε περικυκλωμένοι.

— Γιατί δεν παραδέχεσαι, πε Μηνά, να τελειώνει τούτο το ιστορία.

Άκουσα κάποιον να μιλά με σπασμένα Ελληνικά.

— Κύριε λήσον. Δεν ξέρω εγώ τι συμβαίνει στο σπίτι μου και θα μου πείτε εσείς;

— Άτε ρε Μηνά, προχώρα μέσα να τελειώνουμε. Είπε ο πρώτος κι έσπρωξε τον πατέρα μου, που έπεσε χάμω.

Όρμησαν μέσα στην αυλή άλλοι τέσσερις άντρες οπλισμένοι. Ο ένας μαζί με τον πρώτο έσκυψαν κι άρπαξαν τον πατέρα μου. Τον σήκωσαν κι άρχισαν να τον σπρώχνουν και να τον κλωτσούν. Εκείνη τη στιγμή άκουσα μια ριπή να βγαίνει από το κάτω δωμάτιο που ήσαν οι αντάρτες.

Είδα τους ξένους να αφήνουν τον πατέρα μου και να ορμάνε προς το ξωπόρτι. Ταυτόχρονα είδα δυο σιλουέτες να βγαίνουν από το σπίτι, η μια μπροστά και η άλλη πίσω, και να προχωράνε με προφύλαξη προς τον πατέρα μου. Άκουσα τότε μια ριπή από το ξωπόρτι και είδα τη δεύτερη σιλουέτα να τρικλίζει και να πέφτει. Ο πρώτος όρμησε προς το ξωπόρτι κι άρχισε να βάζει με το αυτόματο. Άκουσα μια στριγγλιά. Έπειτα φωνές, φασαρία, σαματά και δυο αυτοκίνητα να ξεκινούν και να φεύγουν μουγκρίζοντας.

Ο αντάρτης με το αυτόματο γύρισε τότε σε κείνον που κείτονταν στη γη. Έσκυψε από πάνω του κι έπιασε το χέρι του. Έπειτα έβαλε το αφτί του στο στήθος του. Πλησίασε και ο πατέρας μου. Άκουσα την πόρτα να ανοίγει και είδα τους άλλους αντάρτες να βγαίνουν στην αυλή.

— Ποιός είναι; Ρώτησε ο πατέρας μου.

— Ο Λιάκος. Είπα στον Αυγουστή νάρθει μαζί μου, αλλά επέμενε νάρθει αυτός.

— Πώς είναι;

— Είναι νεκρός.

Τους είδα να τον πιάνουν χέρια - πόδια και να τον παίρνουν μέσα στο σπίτι. Θυμήθηκα τότε τη μητέρα μου. Γύρισα αλλά δεν την είδα. Έτρεξα προς τη σκάλα και κατέβηκα κάτω. Την είδα να απλώνει ένα σεντόνι κατά γης και τους αντάρτες

να βάζουν τον Λιάκο επάνω. Εκεί στεκόταν και ο παππούς μου, που είχε ακούσει φαίνεται τους πυροβολισμούς. Στάθηκαν όλοι γύρω από τον νεκρό κι έμειναν έτσι σαν βουβοί. Έπειτα έσκυψαν ένας ένας και τον φίλησαν στο μέτωπο. Τελευταίος εγώ. Είχε αρχίσει κιόλας να κρύνει.

— Πρέπει να τον θάψουμε. Είπε ο αρχηγός.

— Πού;

— Κάπου, που να μην μπορούν να τον ανακαλύψουν. Να χαλάσουμε μια δόμη και να τον θάψουμε μέσα.

— Αυτό θα πάρει χρόνο. Θα ειδοποιηθούν οι Εγγλέζοι και θα περικυκλώσουν το χωριό. Να φύγετε και θα φροντίσουμε εμείς, είτε ο πατέρας μου.

— Εσείς! Εσύ δεν μπορείς πια να μείνεις στο χωριό. Τώρα ξέρουν.

— Να πάτε στο καλό, γιγιέ μου. Θα φροντίσουμε εμείς για τον νεκρό, είτε ο παππούς μου.

Άκουσα ένα λυγμό. Γύρισα και είδα τη μητέρα μου να κλαίει.

— Να ειδοποιήσεις τα παιδιά της ομάδας του χωριού μας να σε βοηθήσουν στην ταφή. Είπε ο πατέρας στον παππού μου.

— Θα φροντίσω. Πηγαίνετε στο καλό.

— Αποχαιρέτα τους και φεύγουμε. Διέταξε ο Αυξεντίου.

Μας αγκάλιασε και μας φίλησε, ενώ οι αντάρτες άρχισαν να βγαίνουν στην αυλή. Τελευταίος έφυγε και ο πατέρας μου.

Πέρασαν δυο μέρες νάρθει ο στρατός. Έβαλαν το χωριό σε περιορισμό κι άρχισαν να ψάχνουν. Βρήκαν τον νεκρό θαμένο στο νεκροταφείο. Ο παππούς μου και οι άλλοι, από το φόβο μήπως δεν προλάβουν να τον θάψουν, όπως ήταν η εντολή, τον έθαψαν στο νεκροταφείο.

Τον ξέθαψαν οι στρατιώτες για να δουν ποιος είναι. Έπειτα μάθαμε ότι τον παρέδωσαν στους δικούς του, που τον έθαψαν στο χωριό του, τον Μαραθόβουνο.

Πέρασαν οι μέρες κι άνοιξαν τα σχολεία. Εν τω μεταξύ ο πατέρας έστειλε μήνυμα στη μητέρα μου να με στείλει πάση θυσία στο σχολείο μου. Για κανέναν λόγο δεν θάπρεπε να σταματήσω τα μαθήματά μου.

Με όλα όσα συνέβησαν έχασα μια βδομάδα από τα μαθήματα. Όταν κατέβηκα στη Χώρα, άκουσα να λένε ότι είχε σκοτωθεί ένας μαθητής του σχολείου μας. Είχε συλληφθεί από τους Εγγλέζους, επειδή πρωτοστατούσε στις διαδηλώσεις. Είχε κλειστεί, έλεγαν, στα κρατητήρια και από εκεί είχε δραπετεύσει και βγεί στα βουνά αντάρτης. Εκεί σκοτώθηκε από προδότες και Τούρκους επικουρικούς αστυνομικούς. Είχαν κυκλοφορήσει σχετικά φυλλάδια.

Κάποιος κρατούσε μια φωτογραφία του. Ζήτησα να τη δω.

Ναι, ήταν ο Λιάκος. Έμεινα σαν χαμένος και τον κοίταξα.

— Είναι ο Μιχάλης Γεωργιάλας. Είσαι μικρός εσύ. Δεν θα τον θυμάσαι. Είπε ο

συμμαθητής μου.

— Ναι, απάντησα.

— Πήγαινε πάντα πρώτος στις διαδηλώσεις. Ένας ψηλός, αδύνατος, μελαχρινός. Δεν τον θυμάσαι καθόλου;

— Τώρα που το λες σαν να τον θυμάμαι.

(«TV ΡΑΔΙΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ», 1993)

ΜΑΙΡΗ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ - ΚΟΥΤΣΕΛΙΝΗ

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1950. Σπούδασε Φιλολογία στη Θεσσαλονίκη και εργάστηκε ως καθηγήτρια σε Σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Μετεκπαιδεύτηκε στην Κοινωνιολογία και υπηρετεί ως λέκτορας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Ασχολείται με το δοκίμιο και την αρθρογραφία.

Τρεις γενιές νέων

(1950 - 1985)

1. Προλογικό

Παγιδευμένοι οι Έλληνες της Κύπρου στο συμβιβασμό της Ζυρίχης πασιζούμε για 25 χρόνια να διατηρήσουμε την ενότητα του ιστορικού μας χώρου: αμέσως μετά την Ανεξαρτησία αρχίζει η βίωση και η θλιβερή συνειδητοποίηση της δυσλειτουργικότητας της κρατικής μηχανής που στηρίχτηκε στην έντονη διακοινοτική βάση του δοτού Συντάγματος· και για έντεκα χρόνια τώρα η ζωή στην Κύπρο συνθλίβεται κάτω από τη διχοτομική παρουσία του Αττίλα.

Στη διάρκεια των είκοσι πέντε αυτών τραγικών για την Κύπρο χρόνων τρεις γενιές νέων έζησαν την ιστορία της: οι νέοι του αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α., οι νέοι που γεννήθηκαν στη δεκαετία του 50 και οι σημερινοί νέοι, αυτοί που στην εισβολή ήταν ακόμη παιδιά. Τραγικό κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η προσπάθεια επιβίωσης - φυσικής και πολιτιστικής - στην ίδια τους την πατρίδα κάτω από συνθήκες βίας και πίεσης. Οι διαφορές όμως στους καιρούς που έζησαν τη νεότητά τους είναι τεράστιες και οι συνθήκες - διεθνείς και τοπικές - μέσα στις οποίες αξιολογείται η δράση τους είναι καθοριστικά διαφορετικές.

2. Οι νέοι του '55

Η γενιά που αγωνίστηκε το 1955, οι νέοι που έγιναν προσκύνημα στα φυλακισμένα μνήματα και τραγούδι στα κρησφύγετα είναι η πιο αγνή γενιά των Ελλήνων της Κύπρου και γι' αυτό και η πιο τυχερή. Ναι, ο θάνατός τους ήταν ευτύχημα, εφόσον πίστεψαν πως βρήκαν «την πιο κατάλληλη ώρα», για να τον συναντήσουν και η ζωή τους μέσα από τον αγώνα ήταν πλέρια δημιουργική: ήταν η ιστορία της καταξιομένης ύπαρξης που δημιουργεί το σκοπό των προσπαθειών της και αναλαμβάνει να τον πραγματώσει.

Ένωσαν ότι αυτοκαθορίζονταν, ότι ήταν εσωτερικά ελεύθεροι, έτοιμοι να διεκδικήσουν τα δικαιώματα που το αποικιοκρατικό καθεστώς καταπατούσε. Όσο κι αν ορισμένοι «θεωρητικοί» εκ των υστέρων αμφισβήτησαν και το σκοπό του αγώνα τους και την προσφορά τους, οι νέοι του 55 δίδαξαν το σκοπό της ύπαρξης και ενσάρκωσαν τον αυθεντικό Άνθρωπο που επιλέγει, δρα σύμφωνα με την επιλογή του και αναλαμβάνει τις ευθύνες των πράξεών του.

3. Οι νέοι της Ανεξαρτησίας

Η γενιά που γεννήθηκε τη δεκαετία γύρω από το 50 είναι από τις πιο τραγικές του ελληνισμού της Κύπρου· γιατί βίωσε τις αλλεπάλληλες ματαιώσεις της εθνικής μας ζωής· γιατί κυρίως στερήθηκε το δικαίωμα των επιλογών. Αναθρεμμένη στον αγώνα του 55-59 αναγκαστικά υποδύθηκε μέχρι και το 70 το ρόλο του θεατή. Ήταν ο ρόλος των νέων αυτών ανάλογος με του χορού της αρχαίας τραγωδίας: συμμετέχουν συναισθηματικά, έχουν βαθιά επίγνωση πως τα «δρώμενα» αφορούν εξίσου και τους ίδιους, μα δεν μπορούν παρά να παρακολουθούν. Ο σύγχρονος χορός του δράματος της Κύπρου - η γενιά του 50 - παρακολουθούσε χωρίς να επεμβαίνει ή να δρα για μια ολόκληρη εικοσαετία.

Μέσα σε μια ανύπαρκτη πολιτική ζωή, ως μαθητές και φοιτητές, ανοργάνωτοι πολιτικά, ζούσαν απληροφόρητοι μέχρι που έγιναν πολίτες, φευ μιας μοιρασμένης Κύπρου.

Μάθανε τα πρώτα γράμματα συλλαβίζοντας τη λέξη «νενικήκαμεν» κι είδαν την Κύπρο όλη να ζητωκραυγάζει στο άκουσμά της. Κανένας δεν τους είπε για συμφωνίες, Ζυρίχη και συνιδιοκτήτες. Χρειάστηκαν οι βίαιες μετακινήσεις του 63, για να καταλάβουν πως η νίκη αφορούσε απλά και μόνο την αποχώρηση των Άγγλων από την Κύπρο και τίποτε περισσότερο· και χρειάστηκε πολύς καιρός, για να υποψιαστούν πως το νενικήκαμε αντιπροσώπευε στην ουσία περισσότερο την Τουρκία και την Αγγλία - που τους αναγνωρίστηκαν ανύπαρκτα δικαιώματα - παρά την Ελλάδα και την Κύπρο.

Η γενιά αυτή δεν έχει επώνυμους ήρωες του 55· μόνο θύματα κι αγνοούμενους το 74. Έζησε δυο πολέμους. Είδε στον πρώτο να γίνονται σημαία οι αξίες: Ελευθερία, πατρίδα, δίκαιο· να γίνονται αξίες οι καθημερινότητες: Ελλάδα, εκκλη-

σία, συμπαριώτης. Είδε στο δεύτερο όλες τις αξίες να προπηλακίζονται και να γελοιοποιούνται. Οι νέοι αυτοί άκουσαν πως οι ήρωες της ΕΟΚΑ «διάλεξαν» και πέθαναν για την Ελλάδα, πως τραγούδησαν το έθνος μέσα στα κελιά των μελλοθανάτων, πως φώναξαν «ζήτω» περιμένοντας το σίγουρο θάνατο· κι έζησαν χρόνια παραληρημάτων και σύγχυσης στα οποία θεωρούνταν προδότες όσοι μιλούσαν για Ελλάδα και έθνος.

Η γενιά αυτή είναι μάρτυρας και θύμα της σύγχυσης και των αντιφατικών καιρών που ακολούθησαν τα χρόνια μετά το 60.

4. Οι νέοι σήμερα

Τρίτη γενιά οι νέοι που καλά - καλά δεν έζησαν στα κατεχόμενα εδάφη μας: τα παιδιά των αγνοουμένων, των νεκρών του 74, των ξεριζωμένων του Βορρά· τα παιδιά της μοιρασμένης Κύπρου. Γεμάτοι δέος για τις Μεγάλες Δυνάμεις που έμαθαν πως κινούν τα νήματα του Κόσμου, μάρτυρες της αγριότητας του πολέμου που τους στέρησε πατέρα και πατρικό σπίτι, κήρυκες της αβεβαιότητας του αύριο, νιώθουν πολλές φορές ανήμποροι, ανίκανοι να πράξουν οτιδήποτε για ν' αλλάξουν ό,τι έχει επιτελεστεί.

Η οποιαδήποτε σύγκριση με τη γενιά των αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. αδικεί τους νέους αυτούς, που είναι παγιδευμένοι στη δική μας ανημποριά. Πριν προλάβουν να περπατήσουν στα πόδια τους τους φορτώσαμε τα δικά μας δεκανίκια και φροντίσαμε επιμελώς - νομίζοντας βέβαια πως κάνουμε το καθήκον μας - να μάθουν να τα χρησιμοποιούν. Τους φορτώσαμε τους φόβους μας, αναγκάσαμε σαν «καλοί» γονείς μερικούς να γίνουν φυγόστρατοι και φροντίσαμε να καταλάβουν πως «ορισμένοι» φταίνε για την κατάντια μας και πως δεν πρέπει για τα δικά τους λάθη να πληρώνουμε οι υπόλοιποι. Τους δείχνουμε στην κοινωνική ζωή πως επιβιώνει όποιος υπερασπίζεται το συμφέρον του με οποιοδήποτε τρόπο και τους μαθαίνουμε έμπρακτα πως το μόνο σύστημα αξιών που «λειτουργεί» σήμερα είναι το ωφελμιστικό και χρησιμοθηρικό. Με άλλα λόγια βάλαμε μπροστά στα νεανικά τους μάτια τους δικούς μας χοντρούς μυωπικούς φακούς.

Πού είναι σήμερα manáδες σαν εκείνες του αγώνα του 55 στις οποίες τα παιδιά τους έγραφαν από τα κελιά των μελλοθανάτων: «Δε θέλω να κλάψετε για μένα, γιατί πεθαίνω για την πατρίδα»; Πώς και γιατί στα νεανικά ποιήματα οι έννοιες που αναφέρονταν άλλοτε στην «ανηφοριά» και στα «σκαλοπάτια που παν στην λευτεριά» αντικαταστάθηκαν σήμερα από τα συνθήματα για διεθνείς συνασπισμούς, συμπαιγνίες, συμφέροντα και συνωμοσίες;

Έχουμε την εντύπωση πως εμείς οι προηγούμενες γενιές «πάθαμε και μάθαμε» και πως γι' αυτό οφείλουμε να αποτρέψουμε τους νέους από δρόμους που προκάλεσαν τα δικά μας ολισθήματα. Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Εκτός από την καταδυνάστευση του αυθορμητισμού τους και τη μετάδοση της σκεπτικιστικής μας φιλοσοφίας τί έχουμε να τους προσφέρουμε; Εμείς που μάθαμε τόσο αργά - εν έτει

1974 - πως η Κύπρος είναι μακριά από την Ελλάδα και γι' αυτό τα τουρκικά αεροπλάνα έρχονται πιο γρήγορα από τα ελληνικά (ή έρχονται μόνο αυτά...) πώς θα εμπνεύσουμε τους Έλληνες νέους της Κύπρου; Ή μήπως οι γονείς του Χαρίλαου Μιχαήλ, του Ζάκου, του Αυξεντίου, του Κυριάκου Μάτση, που δεν ήταν τόσο «σοφοί», που δεν ήξεραν για διεθνείς σκοπιμότητες, για ετεροκαθορισμό των μικρών λαών λόγω συμφερόντων των Μεγάλων αδίκησαν τα παιδιά τους κι αυτά με τη σειρά τους την Κύπρο;

5. Επιλογικό

Είναι ωραίοι οι νέοι, όταν σκέφτονται και δρουν ως νέοι· όταν τους δίνεται η ευκαιρία να μάθουν, να ενημερωθούν, να συμμετάσχουν χωρίς να παγιδεύονται στο σκεπτικισμό των άλλων ηλικιών· όταν τους προσφέρουμε την πείρα μας κι όχι τα δεκανίκια μας που μοιραία θα αχρηστεύουν τα δικά τους πόδια· όταν ξέρουν την αλήθεια χωρίς να χάνουν το δικαίωμα επιλογής. Αυτή η αυτοπραγμάτωση των νέων δεν μπορεί παρά να είναι για όλους δημιουργική. Είχαν πολλές γενιές νέων στην Κύπρο αυτή τη δυνατότητα;

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ», ΤΕΥΧΟΣ 5, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Γεννήθηκε στην Κερύνεια το 1911 και πέθανε στην Αθήνα το 1997. Εργάστηκε ως καθηγητής της φιλολογίας. Μετεκπαιδεύτηκε στο Κέντρο Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου του Harvard. Διετέλεσε Γενικός Γραμματέας και Σύμβουλος της Εθναρχίας Κύπρου. Λόγω της εθνικής του δράσης εξορίστηκε από τους Άγγλους. Διετέλεσε Πρέσβης της Κύπρου στην Αθήνα από το 1960 μέχρι το 1978. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία και την ιστορική μελέτη. Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις, μεταξύ των οποίων και το βραβείο Κώστα Ουράνη καθώς και το Αριστείο Γραμμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Γρηγόρης Αύξεντίου

Κυλάει ή λάβα τής φωτιάς και γράφει,
γράφει με γράμματα καυτά στον οὐρανὸ
τῆς δόξας τ' ὄνομά σου, Αὕξεντίου!

Ἀρχάγγελος με τὴ ρομφαία σου,
στο πύρινο ἄρμα μπῆκες τοῦ Προφήτη Ἡλία.
Κι ἔσμιξες με τὸν Ἥλιο,
ἔσμιξες με τὸ φῶς,
κι ἔγινες φλόγα, κεραυνὸς,
συνείδηση τῆς λευτεριάς
μὲς στὴν καρδιά τῆς Οἰκουμένης!

Ἐδῶ,
μὲς στὸ φθαρτὸ, τὸ γήϊνο κῶμα,
δὲν εἶναι τάφος,
σπῆλη καμιά δὲν εἶναι, Αὕξεντίου,
νὰ ρθοῦμε νὰ σὲ κλάψουμε σ' αὐτὴν
δικοὶ καὶ φίλοι.

Λαμπάδα τ' ἀντρεπωμένο σου κορμὶ
καὶ φῶς ποὺ καίει,
ἥλιος ποὺ περπατάει στὸν οὐρανὸ
κι ἀνάβει,
μὲ τὸ σπαθὶ τῆς λεβεντιάς,
τὴν νέαν ἐλπίδα.

Γρηγόρη,
Βάτο φλεγόμενη στὴ γῆ τοῦ Μαχαιρᾶ!
Χάραξες, με τ' ἀναμμένα δάκτυλα
τῶν εἰκοσιεννιᾶ σου χρόνων,
τῆς λευτεριάς δεκάλογο
γιὰ τὴ Φυλὴ σου.

Γρηγόρη!
Σὲ πῆρε ἡ αὐγὴ,
κι ἔγινες δρόσο καὶ χαρὰ,
κι ἐλπίδα τοῦ καλοκαιριοῦ,
κι ἀνθὸς
ποὺ βλάστησε σὲ νέο φεγγάρι...

Σὲ πῆρε ἡ μέρα,
κι ἔγινες φωτιά,
πυρακτωμένο σίδερο ἀπόφασης,
ποὺ σταματᾷ τὸ χρόνο.

Σὲ πῆρε ἡ νύχτα στὰ φτερὰ τοῦ ὄνείρου,
Ἄπτε μου κι Ἄν Γιώργη μου Τροπαιοφόρε,
καὶ σ' ἔβαλε γιὰ πάντα στὴν καρδιά μας.

(«ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ» ΑΘΗΝΑ 1974)

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1925. Σπούδασε εμπορικά. Ασχολείται με την πεζογραφία (κυρίως με το ιστορικό διήγημα για παιδιά και νέους), την ποίηση, το θέατρο και την αρθρογραφία. Το έργο του τιμήθηκε κατά καιρούς με βραβεία και διακρίσεις.

Η μάνα του άγνωστου αγωνιστή (απόσπασμα)

Στην πλατεία του χωριού πολλοί χωρικοί και στρατιώτες μαζί, δυο λαντρόβερς με κόκκινα φώτα στη σκεπή, γυναίκες, παιδιά. Στο βάθος σταματημένα τέσσερα στρατιωτικά φορτηγά.

Οι Εγγλέζοι έχουνε, κίολας, καλέσει με τα μεγάφωνα όλους τους κατοίκους να συγκεντρωθούν στη μεγάλη πλατεία. Ο υπεύθυνος Εγγλέζος συνταγματάρχης δίνει τώρα τις τελικές διαταγές.

— Σε ένα τέταρτο πρέπει όλοι οι κάτοικοι, από δώδεκα χρονών και πάνω, να βρίσκονται εδώ στην πλατεία. Όποιος δεν παρουσιαστεί κάνει αδίκημα και θα τιμωρηθεί βαριά!...

Το χωριό δε θέλει ν' αντιδικήσει, να δώσει αφορμή. Πατί, τότε, το ξέσπασμα για εκδίκηση θα 'ναι πολύ σκληρό.

Κύματα κύματα άρχισε να φτάνει κόσμος απ' όλα τα σημεία, απ' τις φτωχογειτονιές, ακόμα, κι απ' τις στάνες.

Πα ένα λόγο παραπάνω: Θέλουν να τιμήσουν το γενναίο παλικάρι.

Από τη μεριά της εκκλησίας ως το σχολείο, όλος ο αυλόγυρος γέμισε από γέρους, νέους και γυναικόπαιδα. Ακόμα και βυζανιάρικα κρατούνε στην αγκαλιά τους οι μανάδες. Σύσσωμο το χωριό βρίσκεται στην πλατεία.

Ο Εγγλέζος αξιωματικός με τον πιο μεγάλο βαθμό έχει το πρόσταγμα. Δίνει διαταγές μ' ένα κήρυκα, ρωτάει, παίρνει απαντήσεις.

Πρώτα ζητά να μάθει από τον κοινοτάρχη:

— Να βεβαιώσεις ότι δεν απουσιάζει κανένας κάτοικος.

Κι η βεβαίωση ακολουθεί άμεση και στερεότυπη.

— Όλοι οι κάτοικοι του χωριού είναι παρόντες!

Ύστερα, ρωτάει τον υπεύθυνο λοχία του αστυνομικού σταθμού:

— Υπάρχει εδώ κανένας ύποπτος ή καταζητούμενος;

Κι αυτός αποκρίνεται χωρίς δισταγμό.

— Όχι! Όλοι οι παρόντες είναι πάνω από κάθε υποψία!...

Ο Εγγλέζος συνταγματάρχης δίνει στη συνέχεια νεότερες διαταγές. Και τα αρμόδια όργανα της εξουσίας τις εκτελούν κατά γράμμα.

Τέσσερις στρατιώτες κουβαλούν ένα μεγάλο τραπέζι από μια αίθουσα του σχολείου. Μια δεύτερη ομάδα κατευθύνεται στο ένα λαντρόβερ και η τρίτη στο άλλο.

Δυο γυρίζουν κρατώντας ένα άσπρο σεντόνι. Το απλώνουν στο μεγάλο τραπέζι.

Η ανθρωπομάζα στην πλατεία αρχίζει να καταλαβαίνει. Οι ψίθυροι και τα μουρμουρητά παύουν.

Τέσσερις στρατιώτες σύρουν έξω από το λαντρόβερ ένα φορείο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κουβαλούν ένα νεκρό σώμα στο τραπέζι.

Είναι φανερό πως οι Εγγλέζοι δεν κατάφεραν να εξακριβώσουν την ταυτότητα του σκοτωμένου. Πατί, το πρόσωπό του είναι ολότελα φαγωμένο καθώς το κορμί έπεσε μπρούμυτα στις πέτρες. Δεν του απόμεινε κανένα σημάδι για αναγνώριση! Ούτε μύτη, μήτε μάτια, χείλη, μέτωπο, δόντια... Ένα μίγμα από σάρκα, κόκαλα, τρίχες και χώμα, μια μάζα πλαδαρή παίρνει τη θέση του κεφαλιού του!

Π' αυτό το λόγο κι ο Εγγλέζος συνταγματάρχης φαίνεται πολύ αναστατωμένος. Πάει να σκάσει απ' το κακό του. Σκοπός του είναι με κάθε τρόπο να βρεθεί η ταυτότητα του νεκρού.

Ποιος, όμως, είναι τόσο τρελός να τη δηλώσει, όταν γνωρίζει πως στο σπίτι του νεκρού αγωνιστή βρίσκεται το κρησφύγετο με τους τρεις καταζητούμενους συντρόφους του;

Τη νεκρική σιγή κόβουν νέες διαταγές του συνταγματάρχη:

— Καλούνται οι κάτοικοι του χωριού να περάσουν ένας ένας μπροστά από τον σκοτωμένο. Όποιος αναγνωρίσει την ταυτότητά του, οφείλει να το δηλώσει αμέσως!

Κατόπι, συνεχίζει με πονηριά:

— Καλούνται οι πιο στενοί συγγενείς ν' αναγνωρίσουν το νεκρό τους, για να τους παραδοθεί για ταφή!

Μια κινούμενη ουρά από χωριανούς: γυναίκες, γέρους, άντρες, γριές - και τα παιδιά, ακόμα - ζυγώνουν με τη σειρά τους το τραπέζι. Πλευρίζουν αργά αργά το φορείο.

Ρίχνουν το βλέμμα τους ερευνητικό. Θέλουν να δουν για στερνή φορά το νεκρό παιδί. Ν' αποχαιρετήσουν ένα ηρωικό μαχητή. Όμως, κι αν νιώθουν ανθρώπινα, δεν το εκφράζουν. Μια βαριά βουβαμάρα κλείνει το στόμα τους...

Κι έρχεται η σειρά της μάνας. Η θλίψη κρατεί δεμένη την ψυχή της. Μαζί, τη μιλιά και τα δάκρυά της. Έχει πεισώσει σ' αυτό η Μαρία κι ας είναι η μάνα του νεκρού παλικαριού.

Άλλα και αδάκρυτη βρίσκεται τώρα μπροστά στο φορείο. Δίχως ίχνος συγκίνησης να σημαδέψει το κρύο της πρόσωπο.

Πρώτα καρφώνει τη ματιά της στο λατρεμένο της παιδί. Πρέπει, όμως, να το απαρνηθεί! Σηκώνει το βλέμμα της μεμιάς. Το ρίχνει - τάχατες απλανές - στο καμπαναριό αντίκρυ. Ξανά, το φέρνει στο νεκρό και προχωρεί.

Οι συγχωριανοί, που κοιτάζουνε βουβοί, κρατάνε την αναπνοή τους...

Σε λίγο η πορεία αναγνώρισης έχει τελειώσει. Όλοι τους βαστάξανε τη δοκιμασία.

Κανένας δε μίλησε...

Μείνανε μονάχοι τους οι Εγγλέζοι. Στρατιωτικοί και άντρες του Ειδικού Κλάδου τραβήχτηκαν σε μια μεριά. Κάτι μιλήσανε μεταξύ τους. Κάποιες χειρονομίες συνόδευαν με νευρική τα λόγια τους.

Δεν τους απόμεινε άλλη εκλογή: ν' αφήσουνε ήσυχο το χωριό, μια και τους λείπανε στοιχεία και αποδείξεις.

Έτσι, ο συνταγματάρχης έβγαλε ανάλογα το πόρισμά του:

— Άγνωστος θα 'ναι ο νεκρός!... μουρμούρισε, τάχατες για να κρατήσει τα προσχήματα. Θα κατάγεται από κάποιο άλλο μέρος...

— Και τι θα κάνουμε το πτώμα, τώρα; τον ρώτησε ένας υπολοχαγός πλάι του.

Κι ο εγωιστής συνταγματάρχης που δεν είχε πια ανταπάτες, διέταξε:

— Επιτέλους! Δώστε τον να τον θάψουν σε τούτο το χωριό. Μια κι είναι άγνωστος!

Ύστερ' από λίγο, όλοι οι Εγγλέζοι στρατιώτες, μπήκανε έτοιμοι σ' αυτοκίνητά τους για αναχώρηση. Πρώτο ξεκίνησε το λαντρόβερ με το συνταγματάρχη. Ξοπίσω του κατηφόρισε το δεύτερο. Ακολούθησαν τα τέσσερα φορτηγά με τους στρατιώτες.

Σύγκαιρα η καμπάνα ακούστηκε να χτυπάει πένθιμα.

Στην ηρωική μάνα του «άγνωστου» αγωνιστή παραστάθηκε σύσσωμο το χωριό. Την κηδεία του επισφράγισε ο Εθνικός Ύμνος...

Νωρίς τ' απομεσήμερο έφτασε το μήνυμα:

«Οι Εγγλέζοι κόψανε τις κερασιές της πρώτης στροφής!»

Ο λαός, όταν το 'μαθε, ακούστηκε να λέει:

«Μια και δεν κατάφεραν ν' αγγίξουν την ψυχή μας κόψανε τ' άψυχα δέντρα!...»

(«ΟΙ ΑΞΕΡΙΖΩΤΟΙ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

Ένας ηρωικός λαός (απόσπασμα)

Μόλις ο αγωνιστής - που έστησε καρτέρι - πυροβόλησε τον Εγγλέζο στρατιωτικό, κατάφερε μέσ' από το πλήθος να το βάλει στα πόδια και να ξεμακρύνει. Έστριψε στο διπλανό δρόμο, προχώρησε ανενόχλητος και από μια πόρτα, που ήξερε από πριν πως τον περίμενε ανοιχτή, γλίστρησε στο σπίτι.

Δρασκελίσε το κατώφλι. Μεμιάς, κάποιο άλλο νεαρό πρόσωπο, κρυμμένο πίσω απ' την πόρτα, την έκλεισε ευθύς ξοπίσω του με ψυχραιμία.

Ήταν ο σύνδεσμος που με διαταγές της Οργάνωσης περίμενε να κάνει επαφή με το πρόσωπο που θα ζητούσε καταφύγιο εκεί, ύστερ' από το επεισόδιο.

Στο σπίτι κανένας δεν τρόμαξε κι ούτε παραξευεύτηκε από την ξαφνική επίσκεψη του άγνωστου. Φροντίσανε, μάλιστα, να του δώσουν ρούχα και παπούτσια για ν' αλλάξει. Γιατί πίστευαν πως όποιας λογής βοήθεια στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ θα έφερνε την Κύπρο πιο κοντά στο ποθούμενο.

Χωρίς χρονοτριβή οι δυο αγωνιστές βγήκαν στην αυλή κι από μια πορτίτσα περάσανε στο ακατοίκητο σπίτι πίσω. Άνοιξαν μεμιάς την ξόπορτα και βρέθηκαν σ' ένα στενό δρομάκι. Από κει προχώρησαν με προφύλαξη στην κεντρική λεωφόρο, που έζωνε από ψηλά τα τείχη της πόλης.

Ένα αγροτικό λεωφορείο περίμενε στη στάση. Οι δυο αγωνιστές χωρίσανε από μακριά. Ο σύνδεσμος πήρε την αντίθεση μεριά και βιάστηκε να εξαφανιστεί.

Ο άλλος αγωνιστής κινήθηκε με βήμα αργό, τάχα αδιάφορος. Πλησίασε το αυτοκίνητο και ανέβηκε ήρεμα από την πλάγια πόρτα. Έριξε μια γρήγορη ματιά στο βάθος και προχώρησε. Στην τελευταία σειρά καθόταν μια κοπέλα με πράσινο φόρεμα. Δίπλα της ήταν μια θέση αδειανή. Ο αγωνιστής κάθισε εκεί. Ήξερε πως το κορίτσι αυτό έπρεπε να ήταν ο σύνδεσμός του. Θα τον συνόδευε στο χωριό της.

Την ίδια στιγμή ο οδηγός έβαλε μπροστά τη μηχανή. Ξεκίνησε για το χωριό...

Μόλις που πρόλαβαν. Γιατί σε λίγα λεπτά είχαν κινητοποιηθεί οι «δυνάμεις ασφαλείας», Εγγλέζοι στρατιωτικοί και Τούρκοι επικουρικοί. Οι σειρήνες της πόλης σήμαναν, κιόλας, «κατ' οίκον περιορισμό».

Οι περιπολίες άρχισαν να πυκνώνουν πιο πολύ στους κεντρικούς δρόμους. Όλη τη νύχτα τα λαντρόβερς διασχίσανε την πόλη απ' άκρη σ' άκρη...

Στο δρόμο δεν παρουσιάστηκε τίποτε το ασυνήθιστο. Όξω απ' το τελευταίο χωριό, προτού ακόμα πάρουν την ανηφόρα για το χωριό της κοπέλας, τους σταμάτησε, όπως κάθε φορά, το ίδιο μπλόκο. Δυο Εγγλέζοι στρατιώτες κι ένας Τούρκος αστυνομικός. Είχε καταντήσει μια τυπική έρευνα και τίποτ' άλλο. Δεν κοιτάξανε καθόλου στις αποσκευές. Ωστόσο, ρίξαν αρκετές ματιές στους επιβάτες.

— Κανέναν της ΕΟΚΑ εν έχει δαμέσα; ρώτησε με τη χοντρή φωνή του ο Τούρκος αστυνομικός χωρίς να περιμένει απάντηση!

Φτάσανε, κιόλας στο χωριό. Άρχισε να βραδιάζει. Το κορίτσι με τον αγωνιστή κατέβηκαν στην πλατεία. Εκεί τους περίμενε μια ομάδα από αγόρια και κορίτσια, που τους καλησπέρισαν.

Στη συνέχεια, το κορίτσι πήρε ένα ανηφορικό μονοπάτι για το σπίτι του. Ο αγωνιστής το ακολούθησε δίχως μιλιά.

Η μάνα με την αδελφούλα του κοριτσιού τους καλοδέχτηκαν. Το τραπέζι στρώθηκε βιαστικά.

Δεν πρόφτασαν να τελειώσουν το φαγητό τους κι η πόρτα χτύπησε τρεις φορές. Μπήκε ένας μεσήλικας. Ήταν ο ομαδάρχης του χωριού.

Σύμφωνα με τις διαταγές της Οργάνωσης ο αγωνιστής έπρεπε από την ίδια νύχτα να ενωθεί με την αντάρτικη ομάδα της περιοχής. Έγινε πια καταζητούμενος.

Σε λίγο, μ' ένα σακίδιο από ρούχα και τρόφιμα ξεκίνησαν ο αγωνιστής μαζί με τον ομαδάρχη. Θα τον οδηγούσε στο ορεινό κρησφύγετο των ανταρτών. Εκεί βρισκόταν κι ο πατέρας του κοριτσιού!

Προτού ακόμα χαράξει για καλά, τα σκυλιά του χωριού άρχισαν τα γαυγίσματα. Όσο πήγαινε συνέχιζαν πιο δυνατά. Τη σιωπή της βουνοπλαγιάς τάραζε θόρυβος φορτηγών. Ήταν φανερό πως ξένοι είχαν πατήσει στο χωριό.

Γρήγορα ακούστηκαν φωνές από τα ξεμακρισμένα σπιτάκια.

— Το χωριό κυκλώθηκε από το στρατό!

— Ήρθαν οι Εγγλέζοι!

Το χωριό έχει, κιόλας, αποκλειστεί. Οπλισμένοι στρατιώτες σκόρπισαν στις αυλές, στις φραγίες, στα δρομάκια του.

Με τον τηλεβόα στο χέρι μερικοί Εγγλέζοι και Τούρκοι δίνουν διαταγές με τα σπασμένα ελληνικά τους.

— Όλοι οι άντρες, από δεκαπέντε ως εξηνταπέντε χρόνων, να μαζευτούν αμέσως στην πλατεία του χωριού!

Διπλές σειρές από αγκαθωτά συρματοπλέγματα περιζώνουν την πλατεία. Ο χώρος ασφυχτιά τώρα από ανθρωπομάνι. Οι νεαροί μπερδεύονται με τους μεσήλικες. Κι αυτοί σμίγουν με τους πιο ηλικιωμένους. Οι παππούδες με τα εγγόνια τους κι αυτά με τους πατέρες τους!

Στο ύψωμα της εκκλησίας, απέναντι, έχουν μαζευτεί οι γέροντες και τα γυναικόπαιδα. Παρακολουθούν βουβά. Ακούονται μονάχα οι κραυγές, τα ξεφωνητά και το κλαυθμήρισμα των παιδιών.

Σε μια αίθουσα του σχολείου, δίπλα στην πλατεία, έχει στηθεί ένα πρόχειρο ανακριτήριο.

Γύρω από ένα τραπέζι κάθονται τρεις Εγγλέζοι. Τους πλαισιώνουν διπλάσιοι οπλισμένοι στρατιώτες και Τούρκοι επικουρικοί. Δυο Εγγλέζοι αστυνομικοί λοχίες κρατούν τα λουριά ανιχνευτικών σκυλιών. Κι αυτά ανυπόμονα οσμίζονται, κλωθογυρίζουν.

Μπροστά τους στέκεται ένας άνθρωπος με άσπρη κουκούλα στο κεφάλι. Δυο τρυπίτσες προβάλλουν στη θέση των ματιών του. Είναι ο πληροφοριοδότης. Ο πληρωμένος προδότης που θα τους υποδείξει ποιον να συλλάβουν.

Οι χωρικοί οδηγούνται ένας ένας στο κλιμάκιο των ανακριτών. Όσους τελειώσουν, οι επικουρικοί τους μαντρώνουν στην αυλή του σχολείου.

Στο ανακριτήριο οι ερωτήσεις πέφτουν απανωτές. Μαζί οι φοβέρες κι οι απειλές. Που και που και λίγο ξύλο.

— Αν δε μας πείτε ποιοι χωριανοί σας είναι της ΕΟΚΑ θα σας ρίξουμε στις φυλακές!

— Κανέναν σας δε θα γλιτώσει από τα κρατητήρια!

— Πέστε μας ποιος έφτασε χτες από τη Λευκωσία.

Ιδρώσανε οι ανακριτές, παιδεύτηκε ο ανήμπορος κόσμος. Όλοι προσποιήθηκαν τον ανήξερο.

Έτσι, έληξε το «έργο» των ανακριτών. Άκαρπο, χωρίς αποτέλεσμα...

Ο στρατός σε λίγο πήρε διαταγή ν' ανοίξει τις πόρτες της αυλής του σχολείου. Με αγγιλίαση ξεχύθηκαν στην πλατεία οι άντρες του χωριού. Κι από κει στα δρομάκια τριγύρω.

Τα συρματοπλέγματα φορτώθηκαν, κιόλας, στα καμιόνια. Μαζί κι οι «δυνάμεις ασφαλείας». Μπροστά προπορεύονται τα τζιπς. Μεταφέρουν τους ανώτερους αξιωματικούς και τους ανακριτές.

Κάποιο άλλο χωριό θα πιάσει σειρά!...

Το βράδυ ο ομαδάρχης του χωριού κάθισε και σύνταξε την αναφορά του στον τομεάρχη της Λευκωσίας:

«Αναφέρω ότι ο σταλείς αγωνιστής, αφιχθείς χθες ενταύθα, οδηγήθη υπ' εμού αυθημερόν εις το κρησφύγετον ασφαλώς. Αι σημερινάί έρευναι υπό των δυνάμεων ασφαλείας εις το χωρίον μας απέβησαν, ως ήτο επόμενον, άκαρποι. Αναμένομεν περαιτέρω διαταγάς σας».

Νωρίς το πρωί ξεκίνησε με το λεωφορείο για τη Λευκωσία το κορίτσι που είχε συνοδέψει τον αγωνιστή στο χωριό. Στο φόρεμά του είχε κρυμμένο το μήνυμα για τον τομεάρχη...

(«ΠΙΚΡΑ ΧΡΟΝΙΑ», ΑΘΗΝΑ 1986)

Γεννήθηκε το 1904 στον Πεδουλά και πέθανε το 1988. Σπούδασε εμπορικά και ξένες γλώσσες. Υπηρέτησε ως καθηγητής σε σχολές Μέσης Παιδείας. Συνεργάστηκε με πολλές εφημερίδες και περιοδικά Ελλάδας και Κύπρου και δημοσίευσε διηγήματα, νουβέλες και θεατρικά έργα.

Τά σκλαβόπουλα

‘Ο κ. Διευθυντής στάθηκε βαρύθυμος στην πόρτα και κύτταξε στην αυλή. Κόντευε ή ώρα του κουδουνιού και τὰ παιδιά είχαν έρθει όλα. Άγόρια και κορίτσια σκορπισμένα στην ευρύχωρη αυλή αποτελούσαν μικρούς - μικρούς όμιλους και κουβεντιάζανε άλλου με ζωηράδα άλλου μουλλωχτά με ύφος συνωμότη. Κανένα δεν έπαιζε όπως τις άλλες μέρες. Ός και τὰ μικρούλια της πρώτης τάξης άλλα πλησιάζανε συσταζόμενα τους όμιλους των μεγάλων και παρακολουθούσανε την κουβέντα τους, άλλα σχηματίζανε δικές τους παρέες κι’ ανταλλάσσανε τις παιδικίσιες απορίες τους.

— ‘Η άτμόσφαιρα είναι ήλεκτρισμένη! χωράτεψε με πανιασμένα χείλια τον βοηθό του.

— Άποκλείεται νὰ κάνουμε μάθημα σήμερα! παρατήρησε ό άλλος με πεποίθηση και με κάποιο πνιγμένο ένθουσιασμό στη φωνή.

‘Ο κ. Διευθυντής σήκωσε τη ματιά του πέρα απ’ τὰ κεφάλια των μαθητών του, πέρα απ’ τον καγκελλόφραχτο περίβολο, πέρα απ’ τὸ δρόμο. Άντίκρυ ήταν ή έκκλησία που ή ευρύχωρη αυλή της ήταν γεμάτη κιόλας από κόσμο πολύχρωμο και πολύβουο, που άναδεβόταν βομβώνοντας σαν μέλισσες που ψάχνουν για τὸ νέκταρ τους στο χῶμα ή στο γρασίδι. Παιδιά κρατούσαν μικρές γαλανόλευκες σημαϊούλες κι οί μάγκες παίζανε άτακτα κι άρρυθμα την καμπάνα.

‘Ο δρόμος μπροστά στην έκκλησία ήταν στρωμένος με δάφνες και μερσίνες που τις τσαλαπατούσανε τὰ κοπάδια των άντρών, των γυναικῶν και των παιδιῶν που ξακολουθούσανε νὰ κουβαλιοῦνται αν και ήτανε άκόμη νωρίς για τὴ Δοξολογία. Και σ’ όλο τὸ βάθος του δρόμου, ὡσπου έφτανε τὸ μάτι, άψίδες από γαλανόλευκες σημαϊούλες τον σκίαζαν. Μπροστά στην καγκελλόπορτα της έκκλησιᾶς ένα πελώριο πανῶ έγραφε: «ΖΗΤΩ Η 28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ», κι ένα άλλο στο μακρυνό έμπα του δρόμου που μόλις ξεδιαλυνόταν έγραφε: «ΖΗΤΩ ΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΧΙ». Χάρτινες σημαϊούλες δεμένες σε σπάγγους και μερσινένιες άψίδες διακοσμούσανε επίσης την έκκλησία, και μιὰ μεγάλη γαλανόλευκη κυμάτιζε άγέρωχα στην κορφή του ψηλού καμπαναριού.

‘Η πατριωτική ψυχή του κ. Διευθυντή άναγάλλιασε σ’ όλο τούτο τὸ γιορταστικό πανόραμα, μὰ ό νοῦς του μεσόκοπου που σκέφτεται και τὰ παραπίσω πάγωνε τον

ένθουσιασμό προτού μπορέσει καλά - καλά νὰ ξεπροβάλει. Κι έρριξε με άνησυχία και μιὰ πλάγια ματιά άριστερὰ του.

‘Η ματιά του βοηθού του την άκολουθήσε κι’ οί άχτίνες τους άπαντήθηκαν σ’ ένα κοινό σημείο: στην είσοδο του Άστυνομικού Σταθμού που ήταν δίπλα απ’ τὸ σχολείο κι αντίκρυ στην έκκλησία, λίγο πιο κάτω. ‘Ο ένθουσιασμός του νεαρού δασκάλου δεν κατάφερε νὰ παγώσει και τὸ διαφορετικό τούτο θέαμα που αντίκρυζε δεν σκόρπισε στην ψυχή του την άνησυχία ὅπως στοῦ γηραιότατου συνάδερφου του: Δυὸ Έγγλέζοι στρατιῶτες με αὐτόματα στα χέρια και κράνη στο κεφάλι στεκόντουσαν σαν παραστατοὶ της πόρτας κυττάζοντας φαινομενικά άδιάφορα την ὁλοένα ὀγκούμενη κίνηση στον αὐλόγυρο και στο δρόμο της έκκλησιᾶς. Και πεντέξη Τούρκοι άστυνομικοὶ, κι έπικουρικοὶ ὄπλισμένοι πηγαινοερχόντουσαν νευρικά στο προαύλιο κι απόξω σιγανοκουβεντιάζοντας και στις ματιές που ρίχνανε γύρω τους έναλλάσσοντας τὸ μῖσος με την άνησυχία.

Κι ό φρουρὸς δίπλα στο καβούκι του και στο τοιχάκι από σπιβαγμένους σάκκους με άμμο κύτταζε άλλου, λές και βρισκόταν μες σε άπέραντη έρημιά.

— Πὰ νὰ χτυπήσουμε τὸ κουδούνι νὰ δοῦμε τι θὰ γένει! έκανε ὕστερα, ό κ. Διευθυντής μ’ ένα βαθὺ στεναγμό που πάσκιζε νὰ τον πνίξει μὰ του ξεφυγε προδίνοντας την πάλη που γενότανε μέσα του.

«Αὐτὰ τὰ μπασταρδέλια θὰ μᾶς σακρώσουν καμιά άσκημη δουλειά!» συλλογίστηκε. Κι ή διαταγή του Γραφείου Παιδείας ήταν ρητή. ‘Η μέρα είναι εργάσιμη και πρέπει νὰ την δουλέψουν. Κι’ οί κυρώσεις θάταν αὐστηρές για κάθε «συμβησόμενο».

— Στο κάτω - κάτω της γραφῆς, αν θελήσουν νὰ μποῦν στις τάξεις τους, ᾶς μποῦν — έκανε ό δασκαλάκος σαν νὰ μάντεψε τις σκέψεις του ανώτερου του. Μποροῦμε νὰ τουςβάλουμε με τὸ ζόρι; Αὐτοὶ θάταν συνεννοημένοι. ‘Ετσι φαίνονται τὰ πράγματα. Πηγαίνουμε και μεῖς στη Δοξολογία σαν ‘Ελληνες!

— Τρελλάθηκες; τούκανε ό άλλος πιο πολὺ άνήσυχος. Καήκαμε αν γίνει τέτοιο πρᾶμα!

‘Ο δασκαλάκος παράβλεψε την παρατήρηση τούτη και χτύπησε τὸ κουδούνι. Στο άκουσμά του, τὰ μπουλούκια των μαθητᾶδων, μικρὰ και μεγάλα, άναταραχτήκανε, σαλέψανε, διαλυθήκανε, άνακατεφτήκανε, άνασχηματιστήκανε, και μείναμε πάλι μπουλούκια. Μονάχα που ματιές, εκφρασεις, λόγια, χειρονομίες, όλα ζωηρέψανε μπαίνοντας στο ρυθμὸ της άπόφασης. ‘Η μορφή του κ. Διευθυντή παρουσίασεν έκτυπη την άνησυχία της ψυχῆς του, ενώ ό δασκαλάκος διατήρησε την ήρεμία που τουδινε ή βεβαιότητά του για τι τὸ μελλόταν νὰ συμβεί.

‘Απ’ τὸ ψηλότερο σκαλοπάτι βρονοφώναξε στα παιδιά:

— Παιδιά!... Συνταχθεῖτε για προσευχή!

Νέα άνασύνταξη, ζωηρότερες κινήσεις, χειρονομίες, κουβέντες, φωνές. Στο τέλος όλα καταλαγιάσανε σιγά - σιγά και τὰ παιδιά μπήκανε στη συνηθισμένη γραμμὴ τους.

«Βασιλεῦ οὐράνιε, παράκλητε...»

Μὲ τὸ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν» ἡ παράταξη ἔδειξε πρόδηλη τὴν τάση νὰ διαλυθεῖ καὶ πάλι σὲ μπουλούκια. Μιὰ ἐπιταχτική χειρονομία τοῦ δασκαλάκου τοὺς κράτησε σὰν δισταχτικά στὴ θέση τους, ἂν κι' οἱ γραμμὲς τους εἶχανε κιόλας κάμποσο λοξέψει.

— Μιὰ στιγμή παιδιά!...

Στράφηκε στὸ διευθυντὴ του.

— Νὰ τοὺς πείτε δυὸ λόγια! ψιθύρισε χαμηλόφωνα.

— Μὰ τί νὰ τοὺς πῶ! ἔκανε κείνος ἀνόρεχτα, μὰ ὥστόσο πῆρε θέση στὸ ψηλότερο σκαλοπάτι καὶ καθάρισε τὴ φωνή του, πασκίζοντας νὰ γαληνέψει τὸ φουρτούνιασμα τῆς ψυχῆς του.

— Παιδιά μου!... Καταλαβαίνω τὴ γνώμη σας, διαβάζω στὴν ψυχὴ σας. Ὅλοι Ἕλληνες δὲν εἴμαστε; Μὰ οἱ τρελλοὶ ἐνθουσιαμοὶ ὀδηγοῦνε σὲ κακὸ. Ἔχετε ἐμπιστοσύνη σὲ μᾶς ποὺ εἴμαστε πιὸ μυαλωμένοι ἀπὸ σᾶς, ποὺ εἴμαστε ἀνθρωποὶ ψημένοι. Ἐμπᾶτε στὶς τάξεις σας!...

— Ὅχι!... ὄχι! τὸν διακόψανε ξαφνικά διάφορες κραυγὲς σὰν πολύβουη βροντὴ ποὺ ξέσπασε ἄξαφνα σὲ βαρυσυννεφιασμένο οὐρανὸ.

Κι οἱ λοξὲς γραμμὲς λοξέψανε ἀκόμα πιὸ πολὺ, ἔτοιμες νὰ διαλυθοῦνε σὲ μπουλούκια. Ὁ δασκαλάκος τοὺς σταμάτησε μὲ μιὰ ἐπιταχτική χειρονομία.

— Παιδιά!... Ὁ κ. Διευθυντὴς δὲν ἐννοεῖ νὰ κάνουμε μάθημα.

Ὁ κ. Διευθυντὴς ποὺ κρυφόβλεπε ἀνήσυχα κατὰ τὸν ἀστυνομικὸ σταθμὸ, ποὺ στολιζότανε τώρα καὶ μὲ τοὺς ἀξιωματικούς του, ξαναπῆρε τὸ λόγο ἀπ' τὸ στόμα τοῦ βοηθοῦ του.

— Τὴν ὥρα τῆς Δοξολογίας θὰ σταματήσουμε τὸ μάθημα καὶ θὰ παραταχθοῦμε στὴν αὐλὴ.

— Ὅχι!... ὄχι!... βροντοφώναξαν πάλι τὰ παιδιά πιὸ δυνατὰ ἀπὸ πρὶν, λοξεύοντας πιὸ πολὺ τὶς γραμμὲς τους, ποὺ τὰ πρῶτα ξεφτίδια τους ἄρχισαν κιόλας νὰ ξεκολλοῦν ἀπ' τὸν κορμὸ τους.

— Ζήτη ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου!... φώναξε ξυλαρυγγιασμένα μιὰ λιγνὴ φωνούλα, ποὺ στάθηκε ὥστόσο ἱκανὴ νὰ ξαμολήσει τὴν πιὸ ξεκουφαντικὴ ἱαχὴ.

— Ζήτη!...

Κι ἡ αὐλὴ τοῦ Σχολείου γένηκε στὴ στιγμή ἡ σκηνὴ τοῦ πιὸ ἑξαλλου κορυβαντισμοῦ, ποὺ τράβηξε τὶς ματιὲς στρατιωτῶν κι ἀστυνομικῶν ποὺ δείχνανε ἀνάμικτα ἀπροσδιόριστα αἰσθήματα, καὶ ποὺ συναπαντήσανε στὸ διάβα τους τὴ χαλασμένη ματιὰ τοῦ κ. Διευθυντῆ. Ὁ δασκαλάκος μάταια κυνήγαγε τὴ μιὰ ὁμάδα ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη, ἐνῶ ὁ προϊστάμενός του στεκόταν ἄλαλος στὸ σκαλοπάτι του κι ἀναλογιζότανε μὲ δέος τὰ παρεπόμενα. Ὡστόσο κανένας ὁμιλος δὲν ἔμεινε στὴ θέση του πάνω ἀπὸ δυὸ λεπτά. Μιὰ ἀέναη κι ἄταχτη κίνηση ἔκανε τὴν αὐλὴ νὰ μοιάζει μὲ πίστα τσίρκου μὲ καμιὰ ἑκατοστὴ σαλτιμπάγκους.

Τέλος ὁ δασκαλάκος ἄρχισε νὰ πετυχαίνει τὴν περιμάζωξή τους, ἀρχίζοντας ἀπ' τοὺς πιτσιρίκους. Κουραστήκανε κι αὐτοὶ ἀπ' τὴ δαιμονισμένη τρεχάλα γύρω - γύρω στὴν αὐλὴ, τὰ κατσικίσια πηδήματα καὶ τὶς ἄγριες ἱαχὲς, καὶ σταματήσανε νὰ δοῦνε τί θὰ τοὺς πεῖ ὁ δάσκαλος καὶ πάλι βλέπουν καὶ κάνουν. Μὰ ὁ δασκαλάκος τοὺς εἶπε ἓνα ὁμορφο λόγο ποὺ τὴ λογικὴ του δὲν μποροῦσαν ν' ἄρνηθοῦν: νὰ μποῦνε στὶς τάξεις του κι ἀντὶς γιὰ μάθημα νὰ τοὺς μιλήσουνε γιὰ τὴ σημασίαν τῆς ἐνδοξίας μέρας. Καὶ μὲ ἱαχὲς ἐνθουσιαστικὲς μπήκανε κοπαδιαστὰ στὶς τάξεις τους σπρώχνοντας τοὺς μικροὺς ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέσανε καὶ χτυπήσανε, μὰ πνίξανε τὰ κλάματά τους γιατί δὲν ἦτανε μέρα γιὰ κλάματα. Ὁ κ. Διευθυντὴς ἄρπαξε τὴ λύση σὰν ἄχερο σωτηρίας.

«... Ἡ ἐνδοξία ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας (συνεχίζει μὲ τὴν ἤρεμην φωνὴν τοῦ κ. Διευθυντῆ) ἐνθυμίζει τοὺς τριακοσίους τοῦ Λεωνίδα, ἐνθυμίζει τὸν Ἀθανάσιο Διάκον εἰς τὴν Ἀλαμάναν...»

«...Τὸ <OXI> τῆς 28ῆς Ὀκτωβρίου (βροντοφώναζει ὁ δασκαλάκος στὴ διπλανὴ αἴθουσα στοὺς πιτσιρίκους) εἶναι καμουτσὶα στὰ μοῦτρα τῶν τυράννων, τῶν κάθε τυράννων, ποὺ ἐννοοῦν νὰ κρατοῦν κάτω ἀπ' τὸ πέλμα τους λαοὺς, καὶ τί λαοὺς! Σὰν τὸν ἑλληνικὸ ποὺ δίδαξε στὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας!...»

— Ζήτη!... βροντοφώναξαν μὲ μιὰ φωνὴ οἱ πιτσιρίκοι. Κι ὅπως ἀντιλάλησε ἡ ἱαχὴ στὴ διπλανὴ αἴθουσα, ὅπου ἡ λικνιστικὴ φωνὴ τοῦ κ. Διευθυντῆ ἄρχισε νὰ μουδιάζει τὶς ψυχὲς, δημιούργησε μιὰν ἀναταραχὴ κι ἓνα μουρμουρητὸ σὰν βόμβο βαρυόηχο, ποὺ ἀνάγκασε τὸν ὁμιλητὴ νὰ διακόψει τὴν ὁμιλία του μ' ἓνα ἐπιταχτικό:

— Προσοχὴ παρακαλῶ!...

Μὰ εἶχε ἀρχίσει κιόλας νὰ γεμίζει ἔξω τὴν ἀτμόσφαιρα μιὰ ἀπροσδιόριστη βουὴ ποὺ ἔκανε τοὺς μικροὺς αὐτόματα νὰ τεντώνουν τ' ἀφτιά τους. Ἦταν μιὰ βουὴ σὰν ἀνάερο μουρμουρητὸ συντροφεμένο ἀπὸ ὑπόκωφους γδούπους μισοσβυσμένους ἀπ' τὴν ἀπόσταση. Καὶ ταυτόχρονα ἡ καμπάνα ἄρχισε νὰ χτυπᾷ πιὸ κανονικά, πιὸ στρωτὰ, πιὸ ἡχερά, λὲς κι' ἡ μακρινὴ κείνη βουὴ νὰ τὴν δόνησε βίαια καὶ νὰ τὴν ἔκανε νὰ χοροπηδαίει μανιασμένα.

Οἱ μαθητὲς κατάλαβαν.

— Ἔρχονται!... Ἔρχονται!...

Κι ἀναταραχτήκανε σὰν νὰ τοὺς τρόμαξε σεισμὸς, κι ἄλλοι γυρίσανε τὸ κορμὶ τους κατὰ τὴν πόρτα ἄλλοι μισοσηκώθηκαν ἔτοιμοι νὰ χυμῆξουν πρὸς τὰ ἔξω σὲ κάποιο σύνθημα, ἄλλοι κυττάζανε τοὺς ἄλλους ἀναποφάσιστα, ἔχοντας ριζωμένο στὴν ψυχὴ τους ἀτταβιστικὰ τὸ δέος τοῦ δασκάλου.

— Νὰ μὴ κουνηθεῖ κανεὶς!... πρόσταξε ὁ κ. Διευθυντὴς.

— Περιμένετε, περιμένετε!... πρόσταξε ὁ δασκαλάκος καὶ συνέχισε τὴ διδασχὴ του.

Μὰ ἡ βουὴ ὀλοένα γινότατε πιὸ κοντινὴ, παίρνοντας μορφὴ καὶ σχῆμα καὶ ὄγκο καὶ περιεχόμενο. Μὰ τὰ μαθητοῦδια ξέρανε καὶ χωρὶς αὐτὸ τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ δονοῦσε ἀπροσδιόριστα τὴν ἀτμόσφαιρα, μεταδίνοντας τὴ δόνηση στὴν ψυχὴ τους. Ἦταν ἡ παρέλαση τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου, τῶν ἐλεύθερων μαθητῶν, ποὺ ἐρχόντανε γιὰ τὴ Δοξολογία, μὲ τὴ γαλανόλευκὴ περὶ φανὴ νὰ κυματίζει μπροστὰ, μὲ τὰ τραγούδια τους τὰ πατριωτικὰ, γιὰ τὴ μητέρα Ἑλλάδα, γιὰ τὸν ἐνδοξὸ ἐλληνικὸ στρατὸ, γιὰ τὴν ΕΟΚΑ, γιὰ τὸν Διγενῆ. Μπροστὰ στοὺς Ἑγγλέζους! Μπροστὰ στοὺς ἐπικουρικοὺς! Μπροστὰ στοὺς ζαπτιέδες! Κάτω ἀπ' τὴ μύτη τους!

Δὲν εἶχαν συγκρατημὸ πιά.

«...Καὶ ὁ ἡττημένος Μουσολίνι ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ πατρωνός του Χίτλερ...» συνέχιζε μονότονα ὁ κ. Διευθυντής, μὰ κανεὶς δὲν τὸν ἄκουγε, κανεὶς δὲν τὸν πρόσεχε. Κι' ὅταν ἀνάμεσα στὴ συγκεχυμένη βουὴ ξεχώρισε ὁ κρότος τῶν τυμπάνων, τὸ σατανικὸ ἀκροατήριό τοῦ κ. Διευθυντῆ τινάχτηκε σύσσωμο καὶ γούργιασε κατὰ τὴν πόρτα ἀναποδογυρίζοντας στὸ πέρασμά του τὰ θρανία, σκορπώντας στὸ πάτωμα τὰ βιβλία, τὰ τετράδια, τὰ μελάνια. Στὸ διάδρομο αὖξανε μὲ τοὺς μικροὺς ποὺ εἶχανε βγεῖ πιὸ ὀμαλὰ γιατί ἡ ὁμιλία τοῦ δασκάλου τους εἶχε τελειώσει.

Ξεχύθηκαν στὴν αὐλὴ μὲ φωνὲς καὶ ζήτω.

— Εὐτυχῶς ποὺ σκέφτηκα νὰ κλειδώσω τὴν καγκελλόπορτα, εἶπε ὁ κ. Διευθυντής στὸ βοηθὸ του, ποὺ σούφρωσε τὰ μοῦτρα μὰ ἀπόφυγε νὰ σχολιάσει τὸ ἀπρόσμενο προληπτικὸ μέτρο τοῦ διευθυντῆ.

Οἱ μικροὶ τὸ ξέρουνε, τῷχανε δεῖ, τῷχανε σχολιάσει ζωηρὰ ἀπ' τὴν ἀρχή, κι' ὁ σκοπὸς τους δὲν ἦταν νὰ ξεχυθοῦν στοὺς δρόμους. Σκαρφαλώσανε στὸ χαμηλὸ περτεῖχισμα κι' ἀγκαλιάσανε τὶς σιδερένιες λόγχες ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ ἀδιαπέραστο περίφραγμα, μπηγμένες στερεὰ στὸ τσιμεντένιο καλούπι τους μὲ τὶς σουβλερὲς μύτες στὸν ἄερα, καὶ κυττάζανε ἀχόρταγα ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ἀνάρια διαστήματα. Κι οἱ πιὸ μικροὶ καὶ τὰ κορίτσια ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ σκαρφαλώσουν, πασκίζανε νὰ ξεδιαλύνουν ὅ,τι καὶ νᾶταν, ὅπως - ὅπως, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ σκέλια ἐκεινῶν ποὺ ἦσαν σκαρφαλωμένοι. Οἱ δασκάλοι μείνανε καὶ κυττάζανε ἀνήμεροι ἀπὸ κάποια ἀπόσταση. Ὁ κ. Διευθυντής ἔρριχνε ἀνήσυχες ματιὲς πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀστυνομίας, μὰ κανεὶς δὲν φαινόταν νὰ προσέχει κατὰ δῶ γιατί εἶχανε σοβαρώτερα πράγματα νὰ κυττάξουνε καὶ νὰ σκεφτοῦνε.

Τὰ Γυμνασιόπαιδα, πότε μὲ τὸν ἦχο τῶν τυμπάνων, πότε μὲ πατριωτικὰ ἐμβατήρια, ὀλοένα καὶ πλησίαζαν. Στρατιῶτες κι ἀστυνομικοὶ μ' ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀξιωματικούς τους, παραταχτήκανε μὲ τὰ ὅπλα ἔτοιμα στὸ χέρι μπροστὰ ἀπ' τὸ χτίριο τῆς Ἀστυνομίας, κατάντικρυ στὴν εἴσοδο τοῦ αὐλόγυρου τῆς ἐκκλησιᾶς.

Ἡ τριδίπλη γραμμὴ τῶν μαθητῶν πρόβαλε ἀπ' τὸ βάθος τοῦ δρόμου μὲ μιὰ μεγάλη γαλανόλευκὴ ἐπὶ κεφαλῆς ποὺ τὴν κράταγε στέρεα στὰ χέρια τοῦ ἑνας λεβεντόκορμος φουστανελλοφόρος. Ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ χειροκροτεῖ ξεφρενιασμένα καὶ νὰ κραυγάζει συνθήματα. Οἱ πιτσιρίκοι πίσω ἀπ' τὸ σιδερόφραχτο

περίφραγμα τοῦ σχολείου τους ξελαρυγγίζονταν ἀπ' τὰ «ζήτω» καὶ σπάζανε τὶς παλάμες τους ἀπ' τὰ χειροκροτήματα, χοροπηδώντας σὰν κατσίκια.

Μὲ τοὺς δαιμονισμένους χτύπους τῆς καμπάνας γιὰ συνοδεία τὰ Γυμνασιόπαιδα μὲ τὶς στολὲς τους, τὶς σημαῖες τους καὶ τοὺς καθηγητὲς τους, πήρανε θέση μὲ τάξη στὴν εὐρύχωρὴ αὐλὴ τῆς ἐκκλησιᾶς. Πίσω τους ταχτοποιηθήκανε τὰ διάφορα Σωματεῖα μὲ τὰ λάβαρά τους. Κι' ἡ Δοξολογία ἄρχισε, σκορπίζοντας τὴν ἐνθουσιαστικὴ μελωδία τῆς στὴν αὐλὴ καὶ σ' ὅλα τὰ γύρω μὲ τὰ μεγάφωνα.

Ἀκολούθησε ὁ πανηγυρικός ἀπ' τὸν κ. Γυμνασιάρχην. Νευρώδικος, κοφτερός, οἱ μικροὶ δεσμῶτες τοῦ σιδερόφραχτου σχολειοῦ ρουφούσαν στάλα τὴ στάλα τὰ λόγια του, κι ὅσα καταλάβαιναν κι ὅσα δὲν καταλάβαιναν. Καὶ στὸ τέλος τοῦ πανηγυρικοῦ προσφέρανε κι αὐτοὶ τὴν προσφορὰ τους, ἄξια κι ὑπεράξια, στίς ζητωκραυγὲς καὶ τὰ χειροκροτήματα τοῦ κόσμου.

Τώρα θ' ἀρχίσει ἡ μεγάλη παρέλαση ποὺ θὰ περάσει ἀπ' τοὺς κύριους δρόμους τῆς κωμόπολης. Ἀξιωματικοὶ τῆς ἀστυνομίας μῆκαν μὲς στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ συζητοῦνε ζωηρὰ μὲ τὸ Γυμνασιάρχην, τοὺς καθηγητὲς, τὸ Δήμαρχο. Κάποιος φώναξε:

— Δὲν ἀφήνουν νὰ γένει παρέλαση!

Ἐνα βουητὸ ξεσηκώθηκε, μιὰ ἀναταραχὴ γένηκε, τρεχάματα, φωνές, τσιριξιές. Κι ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ κόσμου ἄρχισαν νὰ ξετυλίγονται σὰν κορδέλλα οἱ τριάδες τῶν γυμνασιόπαιδων, μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὴ σημαία μὲ τὸν φουστανελλοφόρο καὶ τοὺς τυμπανιστὲς. Στρατιῶτες κι ἀστυνομικοὶ ὠρμήσανε ἀνάμεσό τους, μὰ οἱ τριάδες ξετυλιγόντουσαν ἄργα - ἄργα καὶ προχωροῦσαν λὲς ἀδυσώπητα. Τὰ κορμάκια κι οἱ καρδοῦλες τῶν πιτσιρίκων τρεμουλιάζανε. Ἐνθουσιασμός κι' ἀδημονία, προσμονή, πόθος νὰ βρεθοῦνε κι αὐτοὶ μέσα στὸ γενικὸ κῆνο ἀνακόχλασμα, τοὺς ἔκανε νὰ σφίγγουν καὶ νὰ τραβοῦνε τὰ σίδερα μὲ λύσσα, σὰν νὰ μποροῦσαν νὰ τὰ βγάλουν ἀπ' τὰ τσιμεντένια καλούπια τους, νὰ τὰ λυγίσουν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τρέχανε ξεφρενιασμένοι ἀνάμεσα στὸν κόσμο καὶ στίς τριάδες τῶν μαθητῶν, φωνάζοντας διαταγὲς στοὺς ἄνδρες τους καὶ χειρονομώντας ἀπειλητικὰ πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις. Κι ἡ κορδέλα τῶν τριάδων ξετυλιγόταν ὀλοένα καὶ τὰ τύμπανα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἤχουν ἀνελέητα. Ἦδη ἡ κεφαλὴ τῆς κορδέλας ἔκαμψε τὴ γωνιά στὸ βάθος τοῦ δρόμου. Πίσω τοὺς ἀκολουθοῦσαν τὰ Σωματεῖα καὶ πιὸ πίσω ὁ κόσμος, ἄντρες καὶ γυναῖκες, μικροὶ καὶ μεγάλοι. Καὶ τὰ ὄργανα τοῦ δυνάστη νὰ τρέχουν ἀνάμεσά τους καὶ νὰ ξεφωνίζουν, καὶ νὰ φτύνουν τὴν ὀργὴν τους καὶ νὰ ξεροῦν τὴ λύσσα τους.

Τὰ μαθητοῦδια βλέπουνε σιγὰ - σιγὰ ν' ἀδειάζη ὁ τόπος, νὰ ξεμακραίνουν οἱ τριάδες, νὰ στρίβουν τὴν καμπὴ τοῦ βάθους οἱ οὐραγοὶ, νὰ γίνεται ὀλοένα καὶ πιὸ ἄχνὸ τὸ βουητὸ, πιὸ ἀπροσδιόριστο, πιὸ ἀβέβαιο, καὶ νοιώθουνε τώρα νὰ βαραίνει τὴν ψυχὴ ἡ σιγὴ τῆς μοναξιᾶς, τὸ κενὸ τοῦ ἀνικανοποίητου πόθου, ἡ λύσσα τῆς ἀδύναμης ὀργῆς, ἡ ἀπογοήτευση τῆς μάταιης προσδοκίας. Ἐνας-ἕνας κατεβαίνουν ἀπ' τὸ τοιχάκι ποὺ στηρίξε τόσην ὥρα τοὺς σιδηροδέσμιους ἐνθουσιασμούς τους, καὶ μὲ σκυφτὰ κεφάλια περιδιαβάζουνε ἄσκοπα καὶ σιωπηλὰ στὴν αὐλὴ.

— “Ε, δὲν μπαίνουμε τώρα καὶ στὸ μάθημα; ἔκανε ὄχι καὶ μὲ πολλὴ πεποίθηση ὁ κ. Διευθυντής.

Μὰ κανένα παιδὶ δὲν τοῦδωσε προσοχή. Ἴσως καὶ κανένα νὰ μὴν ἄκουσε.

(«ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ», ΑΘΗΝΑ 1967)

ΚΩΣΤΑΣ ΚΥΡΡΗΣ

Γεννήθηκε το 1927 στη Λάπηθο. Σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και παράλληλα Αγγλική και Γαλλική φιλολογία. Μετεκπαιδεύτηκε στη Βυζαντινή Φιλολογία και τις Μεσανατολικές Σπουδές στο Λονδίνο και πήρε το Μ.Α. Εργάστηκε ως καθηγητής σε σχολεία Μέσης Παιδείας και από το 1963 ως ερευνητής στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών και αφυπηρέτησε ως Διευθυντής του Κέντρου. Το 1982 πήρε διδακτορικό δίπλωμα. Ασχολείται και με την ποίηση, το θέατρο και συνέγραψε αρκετές μελέτες ιστορικού και φιλολογικού περιεχομένου.

Χώρα τοῦ ὀνείρου

Τρανὸς κι ἄν εἶναι ὁ λόγος σου, Ἐωσφόρε,
πιὸ δυνατὸς καὶ πιὸ τρανὸς δὲν εἶναι
ἀπὸ ἓνα πυκνὸ βλέμμα τοῦ Πυρφόρου
μας Ἥλιου. Οὔτε μπορεῖ νὰ μᾶς λυγίσει
ἡ ἀμείλικτη βολὴ τῆς ἐχθρητᾶς σου
στ’ ἄδυτα τῶν ψυχῶν μας, ὅπου ὀρθρίζουν
πανένδοξοι οἱ κατάξανθοι παιᾶνες
φωτοπεριχυμένοι. Οὔτε μᾶς σκιάζουν
οὔτε μᾶς παρασύρουν οἱ ἀντιλόπες
κι οἱ τάρανδοι στὶς παγωνιᾶς τῶν πόλων
γί’ ἄγρια ὀραμάτων στείρων κι ὀχτρεμένων
πρὸς τῆς δικῆς μας γῆς καὶ τοῦρανοῦ μας
τὴν Αἴγλη καὶ τὴ Δύναμη! (Ραντίσα-
με, βάψαμε, ποτίσαμε μὲ σπόρους
καὶ μ’ αἷμα τῆς καρδιᾶς αὐτὸ τὸ κῶμα
καὶ δὲ μπορούμε νὰ τὸ χωριστοῦμε
οὔτε νὰ τ’ ἀρνηθοῦμε - εἶν’ ἡ ψυχὴ μας!)

Ράκη ἄν γενοῦν οἱ στίχοι τῶν Ὀμήρων

κι ἄν ξεψυχήσουν οἱ ὕμνοι τῶν Πινδάρων
κι οἱ τραγικοὶ ἄν πεθάνουνε κι’ οἱ Ἀλκαῖοι
— ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ γίνει στὸν Αἰῶνα!, —
ὅμως, δὲ θὰ μᾶς λείφουνε οἱ Τυρταῖοι,
οἱ Καλλίμαχοι κι οἱ Ἀλέξαντροι κι οἱ Ἀκρίτες!
Στὴ γῆν αὐτὴ ἐνοικοῦν. Καὶ στὶς ψυχὰς μας
χτίζουν τὰ κάστρα τους· καὶ ἀντιγνωμοῦνε
στὰ βέλη τῶν καιρῶν. Δὲν εἶναι ψόφια
ἡ καρδιὰ τῶν ἀνθισμένων μας ἐφῆβων:
εἶναι πυρπολημένη ἀπὸ λαχτάρεις
μαρμαρυγὲς ἀτίθασων ὀνείρων
καὶ λαίμαργες ἀγάπες γιὰ τ’ ἀετήσια
πετάγματα τοῦ Ἀνθρώπου πρὸς τὸν Ἥλιο!

Ὅχι αὐτὴ ἡ γωνιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ μας
τοῦ Πανελληνισμοῦ τῶν Ὀνησίων
καὶ τοῦ Εὐαγόρα τῇ λεβεντομάνα!
Ὅχι, δὲν ἐνοθεύτη, δὲν ἐφθάρη,
δὲν εἶπε τὸν στερνὸ της λόγο κι οὔτε
θὰ τότε πεῖ ποτὲ! Δὲν ἐκφυλίστη,
μ’ ἀκμαῖος ὁ ἀνδρισμός τὴν πυρακτώνει.
Βαθύρριζος, ἀποκλαυπτικός,
ρυμοτόμος τοῦ ὀνείρου μας καὶ πλάστης
ποὺ αἱμοβόρος παντοῦ μᾶς περιζώνει
ὑπουργὸς καὶ κρυφὸς νὰ μᾶς θερίσει.
Ὅχι! αὐτὴ ἡ γωνιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ μας
καλὰ κρατάει στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς της
τὸν Λόγο τὸν ἀλάλητο μιᾶς Ὁρας
μεγάλης κι ὀλοπόρφυρης! μιᾶς Ὁρας
ποὺ θ’ ἀναστήσει κλέη τῶν Ἰασόνων
καὶ τῶν Ἀγαμεμνόνων πέρα ἐδῶθε
στὶς θάλασσες τοῦ Νότου, στοιχειωμένες,
ἀπὸ τὰ πνεύματα τους! Καὶ μιὰ Μοῖρα
τοῦ Γένους ἀκατάλυτη φωλιάζει
στὴ μνήμη αὐτῆς τῆς γῆς καὶ τὴν πυρώνει
ν’ ἀντέχει στοὺς θανάτους καὶ νὰ ὑψώνει
τὸν Λόγο τῆς Ἐλευτεριᾶς Σημαία!

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», ΕΤΟΣ Κ, αρ. 239, ΜΑΪΟΣ 1955)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1923. Ασχολείται με την ποίηση. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου).

Όταν φιλήσαμε την πληγή σου

Όταν φιλήσαμε την πληγή σου
Είδαμε να ξεπετάγονται τα περιστέρια της περηφάνειας μας
Ν' ανοίγει ο ουρανός τις απαλάμες του
Αγκαλιάζοντας το μεγαλείο της παλληκαριάς σου.

Όταν φιλήσαμε την πληγή σου
Νοιώσαμε τη γη μας πιο ανάλαφρη
Πιο λεύτερη ν' ανεβαίνει προς τον ήλιο
Είδαμε τη γιαγιά κληματαριά
Που κατ' απ' τον ήσκιο της τραγούδαγε ο παππούς
«Καλύτερα μιας ώρας...»
Να πλέκει με τους ήσκιους της στο χώμα
Το πολυπλουμιστό χαλί της ελπίδας μας.

Όταν φιλήσαμε την πληγή σου
Αγαπήσαμε το θάνατό σου
Κείνον τον υπέροχο θάνατο
Και νοιώσαμε τη ζωή μας πιο τέλεια
Την ψυχή μας μια μεγάλη ψυχή
Την καρδιά μας μια μεγάλη καρδιά
Είδαμε να λαμποκοπά
Μεσ' τ' ακνό ζεστό της αίμα
Τ' όραμα της ελευθερίας
Μια σειρά λευκές τριανταφυλιές
Να μεγαλώνουν κατ' από τον ήλιο της θυσίας σου
Να ξεφυτρώνουν στους κάμπους της Μεσαορίας
Τ' αγριολούλουδα σαν ένα χαμόγελο της άνοιξης,
Όταν φιλήσαμε την πληγή σου.

Τρεις ακτίδες στο δρόμο

Διαδήλωση

Στις πλατειές λεωφόρους βηματίζ' η επαναστατημένη μέρα
Πιασμένοι από το χέρι οι πατημασιές μας μια κλαγγή

— Υπάρχουμε!

Είμαστε ο ήλιος που αστραπογεννιέται αδιάκοπα στον ορίζοντα
Το ξύπνιο νερό που κελαρίζει στην καρδιά της Τροοδίπιας Πέτρας
Η γλυκάδα του καλοκαιριού όπου
Αναπαύεται ο τσοπάνης Πενταδάκτυλος

Τα γλυκά κορίτσια με τις ατσαλάκωτες κορδέλες της περηφάνειας
Η εφηβεία του κόσμου όπου βρήκαμε τις περγαμνές της γενιάς μας
Τ' αγάλματα της Σαλαμίνας που δεν κοιμηθήκανε τόσους αιώνες
Η δίκαια θέληση που μεγαλώνει στην καρδιά τ' ανθρώπου
Απέναντι στα βουρκωμένα ποτάμια που ζητούν να την πνίξουν.

(«ΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στον Άγιο Θεόδωρο Σολέας το 1940. Διευθυντής σχολείου Δημοτικής Εκπαίδευσης. Ασχολείται με τη λογοτεχνία για παιδιά και διακρίθηκε σε αριθμό διαγωνισμών.

Η διαδήλωση (απόσπασμα)

— Σήμερα φίλοι μου, συνέχισε ο Άντρος, θα κάνουμε παρέλαση.

Ένα μουρμουρητό πέρασε σαν κύμα ανάμεσά μας.

— Ναι, θα κάνουμε παρέλαση από το γυμνάσιό μας μέχρι την Αγία Μαρίνα. Εκεί, μας περιμένει ο παπάς, πρόσθεσε, για να γίνει δοξολογία...

Στο άκουσμα της λέξης δοξολογία, οι μικροί αναταράχτηκαν κι οι μεγάλοι ενθουσιάστηκαν.

Ακούστηκαν δυνατά χειροκροτήματα, μα ο Άντρος και δυο-τρεις άλλοι, που βρέθηκαν τώρα κοντά του, μας έκαναν νόημα με τα χέρια να σταματήσουμε.

Όταν ξανάγινε ησυχία, η φωνή του Άντρου ξανακούστηκε. Κάπως σα συγκινημένη μου φάνηκε.

— Την απόφαση για την παρέλαση, φίλοι μου, την πήρε πριν λίγες μέρες η Επιτροπή των μαθητών των μεγάλων τάξεων. Όμως, προσέχτε. Ξέρετε ότι αυτό που θα κάνουμε είναι επικίνδυνο. Οι Άγγλοι στρατιώτες θα προσπαθήσουν να μας διαλύσουν. Μπορεί και να μας χτυπήσουν. Σε κάθε πρόταση, τώρα σταματούσε. Η ματιά του απλωνόταν, αργά - αργά σ' όλους μας. Το πρόσωπό του, άναβε όλο και πιο πολύ. Η φωνή του, αποχτούσε σιγά - σιγά μια αυτοπεποίθηση.

— Όμως, μην τους φοβηθείτε. Οι μικροί να μην ξεκόβουν από τη γραμμή και να ακολουθούν τις οδηγίες των μεγάλων.

Φωνές ενθουσιασμού ακούστηκαν, τώρα, απ' όλες τις μεριές, και το γνωστό τραγούδι αντήχησε βροντόφωνο.

*Το λέμε οι Κυπραίοι
το λέμε αντρειωμένοι,
τη Μάνα Ελλάδα θέλουμε
την Ένωση, παιδιά...*

Μερικές ομάδες, από τις μεγάλες τάξεις, άρχισαν τα συνθήματα: «Ε.Ο.Κ.Α., Ε.Ο.Κ.Α., Ε.Ο.Κ.Α....»

«Διγενής — Μακάριος», «Διγενής — Μακάριος», «Διγενής — Μακάριος»...

Οι μικροί φώναζαν τώρα μαζί τους. Αρχίσαμε να φωνάζουμε κι εμείς... κι ώσπου «να δεις και να πεις» καμιά δεκαριά Ελληνικές σημαίες με τους ιστούς τους κυμάτιζαν μπροστά μας. Τις κρατούσαν τα πιο θαρραλέα αγόρια της Πέμπτης και της Έκτης. Μαζί τους και μια μαθήτρια, η Σκευούλα.

Τα παιδιά με τις σημαίες μπήκαν μπροστά κι αμέσως, μια μεγάλη ανθρώπινη γραμμή σχηματίστηκε κι ορμήσανε προς το δρόμο που οδηγούσε στο χωριό και στην Αγία Μαρίνα. Η αρχή της παρέλασης βρισκόταν ήδη στην άκρη του γηπέδου κι ακόμα δεν ξεκίνησαν όλες οι τάξεις. Εγώ με τον Πάνο και τον Αγγελή, βρισκόμασταν περίπου στο μέσο.

Τα συνθήματα «Ε.Ο.Κ.Α. - Ε.Ο.Κ.Α.» και Διγενής - Μακάριος» κυριαρχούσαν.

Περνώντας από τον αστυνομικό σταθμό κανένας δε μας πείραξε. Οι στρατιώτες στα οχυρωμένα παράθυρα μας παρακολουθούσαν από τις πολεμίστρες. Καμιά εικοσαριά άλλοι, στεκόντουσαν στο προαύλιο σε παράταξη, με τα όπλα τους γυρισμένα καταπάνω μας.

Τα συνθήματα τώρα πύκνωσαν. Ακούονταν πιο δυνατά. Φώναζα κι εγώ, όσο πιο δυνατά μπορούσα και κρυβόμουν πίσω από τους μεγάλους. Περισσότερο, φώναζα, για να κρύψω τη λαχτάρα μου. Σα, μάλιστα, έβλεπα τους μεγάλους ν' απλώνουν τα χέρια σε γροθιές προς τους στρατιώτες, η καρδιά μου χτυπούσε δυνατά...

Ευτυχώς, όμως, περάσαμε χωρίς να συμβεί τίποτε.

«Άδικα φοβόμουν», λέω μέσα μου σαν αφήσαμε πίσω μας το σταθμό.

Ο κόσμος, στο μεταξύ, βγήκε στους δρόμους και μας παρακολουθούσε. Πολλοί ένωναν τη φωνή τους μαζί μας, τραγουδώντας ή φωνάζοντας συνθήματα...

Η εκκλησία της Αγίας Μαρίνας γέμισε ασφυχτικά. Ο παπάς άρχισε τη δοξολογία και για πρώτη φορά ένιωσα την ανάγκη να ψάλλω κι εγώ, μαζί με τους ψάλτες.

Όλοι μας ψάλλαμε: «Δόξα Σοι τω δείξαντι το φως, δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία...»

Η Αγία Μαρίνα δεν ξαναγνώρισε τέτοια ψαλμωδία. Πόση συγκίνηση, Θεέ μου! Λες κι οι άγγελοι κατέβηκαν στη γη, κι έψαλλαν τη Λευτεριά του τόπου μας. Πα μια στιγμή νόμισα πως βρισκόμουν σ' άλλο κόσμο.

Κοίταξα, γύρω μου, για να βεβαιωθώ πως δεν ονειρευόμουν. Και τότε είναι που πρόσεξα μερικές γριούλες, στους σκάμνους δακρυσμένες.

— Να ζήσετε, παιδιά μου! Να ζήσετε!...

— Ζήτω η Κύπρος μας!...

— Καλή Λευτεριά, λεβέντες μου!...

Μετά τη δοξολογία, ένας - δυο εχταίοι, ανέβηκαν στο δεσποτικό θρόνο και μίλησαν. Δεν άκουα τι λέγανε. Μάλλον άκουα, αλλά δεν καταλάβαινα. Άλλα πράματα σκεφτόμουν...

Μόνο σαν άρχισαν τα συνθήματα, άφησα τον εαυτό μου να παρασυρθεί, να φωνάξει, να ξεθυμάνει...

Και ξαφνικά, ένας ψίθυρος μας έκανε να παγώσουμε.

— Οι στρατιώτες! Οι στρατιώτες!

— Τί κάνουν οι στρατιώτες;

— Μας περικύκλωσαν...!

— Τι έκανε λέει;

— Μας περικύκλωσαν. Φρουρούν τις πόρτες της εκκλησίας...

Πεντέξι μεγάλα αγόρια, μαζί με τον Άντρο, έτρεξαν στη δυτική πόρτα.

Ο σταθμάρχης μετάφραζε τις διαταγές του Άγγλου αξιωματικού:

Να βγίτε, πέντε - πέντε, από την εκκλησία. Κανένας δε θα σας πειράξει. Χωρίς φωνές, χωρίς συνθήματα να πάτε στο σχολείο σας. Και χωρίς σημαίες, πρόσθεσε, δείχνοντας στην πόρτα μια σημαία π' ανέμιζε δεξιά κι αριστερά στα χέρια του σημαιοφόρου της.

— Μην τους πιστεύεις, Άντρο, ακούστηκε μια φωνή.

— Όταν βγούμε λίγοι - λίγοι, θα συλλάβουν όποιους κόψει το μάτι τους, φώναξε κάποιος άλλος.

Ο Σταθμάρχης μετάφραζε στον Άγγλο τους φόβους μας.

— Δε θα πάθει κανένας τίποτε. Είπε κείνος και πρόσθεσε.

Το μόνο που θέλω, είναι «να επικρατήσει ο νόμος και η τάξη».

Μα πριν ακόμα προλάβει να μεταφράσει ο σταθμάρχης τα τελευταία λόγια του αξιωματικού, έγινε το κακό.

Πεντέξι μαθητές όρμησαν ξαφνικά απάνω στους στρατιώτες. Έσπρωξαν τους πρώτους φωνάζοντας:

— Πάμε παιδιά...!

Τι έγινε, τότε, δεν περιγράφεται. Όσοι ήταν μπροστά όρμησαν κι αυτοί προς τους στρατιώτες. Σπρώχνανε και σπρωχόντουσαν. Οι στρατιώτες, που δεν περίμεναν τέτοια αντίδραση, υποχώρησαν, αφήνοντας έτσι ένα διάδρομο, ένα πέρασμα.

Φωνές ακούστηκαν τότε. Φωνές και φασαρία μεγάλη και ξαφνικά δυο - τρεις πυροβολισμοί...

— Παναγία μου! φώναξαν μερικές γυναίκες από γύρω. Κάποιον χτύπησαν...

Όπως μάθαμε, αργότερα, οι πρώτοι μαθητές που βγήκαν από την εκκλησία προσπάθησαν, πάνω στη σύγχυση, ν' αρπάξουν τα όπλα από τους στρατιώτες. Αυτοί φοβήθηκαν, τα 'χασαν και ρίξαν τους πυροβολισμούς, ευτυχώς, στον αέρα.

Με τους πυροβολισμούς δημιουργήθηκε πανικός.

— Κάποιος πληγώθηκε! ακούστηκε, πάλι μια φωνή και τότε απού φύγει φύγει.

Οι στρατιώτες άρχισαν να κυνηγούν τους πρώτους που βγήκαν κι έτσι βρήκαμε την ευκαιρία να βγούμε όλοι.

Ο όρκος (απόσπασμα)

Φτάσαμε, σχεδόν, ταυτόχρονα με τον Αγγελή. Βρήκαμε τον Πάνο καθισμένο σε μια πέτρα, δίπλα σε μια μερσινιά. Κάτι διάβαζε, μα καθώς μας είδε, το δίπλωσε και το 'βαλε στην τσέπη του.

— Γεια σας, φίλοι μου, φώναξε προτού ακόμα τον χαιρετήσουμε. Πάμε; πρόσθεσε κι άρχισε, πρώτος, να σκαρφαλώνει τον ανήφορο.

Τον ακολουθήσαμε σφυρίζοντας ένα τραγούδι, μα γρήγορα νιώσαμε την ανάσα μας να δυναμώνει. Προχωρούσαμε με κόπο σιγοκουβεντιάζοντας, τώρα, μα σε λίγο σταματήσαμε και την κουβέντα. Το περπάτημα στις ανηφορικές πλαγιές του Φαλακρού, ήθελε δυνάμεις και η ομιλία όχι μόνο μας αφαιρούσε δύναμη, αλλά και την αναπνοή μας δυσκόλευε.

Θυμήθηκα τότε τη γιαγιά μου που 'λεγε συχνά: «Ο τρελλός στ' ανήφορο για τρώει, για τραγουδά» κι είπα μέσα μου.

«Αχ, γιαγιάκα μου, κάθε κουβέντα σου σοφία».

Φτάνοντας στο πρώτο διάσελο, βρεθήκαμε ανάμεσα στα πυκνά πεύκα.

— Καθήστε δω, που δε φυσά, είπε ο Πάνος και σωριάστηκε κάτω.

Καθίσαμε κι εμείς. Οι ανάσες μας ήταν γρήγορες και δυνατές. Ξαπλώσαμε κι ακούσαμε την αναπνοή μας. Κανένας δε μιλούσε.

— Ξέρετε, γιατί σας έφερα εδώ; Πέταξε, κάποτε, ο Πάνος.

Πεταχτήκαμε κι οι δυο σαν ελατήριο.

— Επιτέλους, ρε Πάνο, του λέω, μας έσκασες! Πόση ώρα να σε καρτερούμε ν' ανοίξεις το στόμα σου;

Ανασηκώθηκε, κάθισε όσο πιο αναπαυτικά μπορούσε, μα λες κι έπαιζε με την αγωνία μας, μας κοίταζε στα μάτια, μια τον ένα, μια τον άλλο και δε μιλούσε.

Ένωθα την καρδιά μου να χτυπά δυνατά. Αν ήταν άλλη φορά, θα 'βαζα τις φωνές. Μα τώρα, δεν ξέρω γιατί, δεν τόλμησα να πω λέξη. Φοβόμουν να τον ζορίσω, μπας και μετανιώσει.

— Λοιπόν... — το πρόσωπό του τώρα, λες και φωτίστηκε από κάποιο αόρατο φως, έλαμψε ολόκληρο — ... Αγγελή και Νικολή. Ακούστε προσεχτικά αυτά που θα σας πω και θέλω να μου απαντήσετε με κάθε ειλικρίνεια...

— Λέγε, ρε Πάνο, λέγε! Πετάχτηκε ο Αγγελής. Θα μας τρελλάνεις, εσύ όπως πας!

— Μη βιάζεσαι, Αγγελή! Όλα θα γίνουν καθώς πρέπει. Ξέρετε, φαντάζομαι, τι είναι η Ε.Ο.Κ.Α., συνέχισε σοβαρά, κοιτάζοντάς μας πάντα ίσια στα μάτια.

— Αυτό το ξέρουμε! Πάρα κάτω, φώναξα εγώ.

— Άφησ' τον, ρε Νικολή, να τελειώσει! Μην τον κόφτεις κι εσύ! Θύμωσε ο Αγγελής.

— Εκείνο που δεν ξέρετε, συνέχισε ο Πάνος, είναι πως Ε.Ο.Κ.Α. υπάρχει και στο χωριό μας κι άρχισε, κιόλας, τη δράση της...

Ο νους μου πήγε, αμέσως στη σημαία. Έκαμα να τον ρωτήσω, μα μετάνιωσα.

— Χρειάζεται, όμως, τη βοήθειά σας. Όλων μας τη βοήθεια πρόσθεσε και μας ξανακοίταξε. Σας διάλεξα, γιατί σας εκτιμώ και σας αγαπώ. Ξέρω, πως αν το θελήσετε, θα βοηθήσετε πολύ, γιατί είσατε κι οι δυο άξια παιδιά...

Άκουα τον Πάνο, και νόμιζα πως άκουα το δάσκαλο που 'χαμε στην έκτη του Δημοτικού, που σαν μας μιλούσε για την πατρίδα, κρεμόμασταν από το στόμα του. Κι ο Πάνος, είχε ξαφνικά μεγαλώσει τόσο, και στα μάτια μου και στη σκέψη μου, που νόμιζα πως ήταν η ίδια η πατρίδα που μιλούσε με το στόμα του.

— Λοιπόν, τι λέτε; Θέλετε να βοηθήσετε όλοι μαζί την πατρίδα μας να ελευθερωθεί; Πολλοί μαθητές, συνέχισε, χωρίς να περιμένει την απάντησή μας, ανήκουν, ήδη, στην οργάνωση. Θέλετε, λοιπόν κι εσείς, να γίνετε μέλη της Ε.Ο.Κ.Α.; ρώτησε αποφασιστικά.

— Εγώ θέλω! Είπε πρώτος ο Αγγελής.

— Κι εγώ θέλω! πρόσθεσα κι ένιωσα κάτι σα χορδή να πάλλεται μέσα μου.

— Το 'ξερα πως είσαστε λεβέντες, είπε ο Πάνος και μας αγκάλιασε. Μα τώρα ήρθε η ώρα να δείξετε τι αξίζετε. Βέβαια, θα σας βοηθήσω κι εγώ και τ' άλλα παιδιά, μα κι εσείς πρέπει να φανείτε γενναίοι, δυνατοί...

«Ωστε, υπάρχουν κι άλλοι, εκτός από τον Πάνο στην οργάνωση», σκέφτηκα. Ποιοι άραγε; Ο Πάνος, όμως, δε μ' άφησε στις σκέψεις μου. Συνέχισε στον ίδιο, πάντα, σοβαρό τόνο.

Υπάρχουν, βέβαια, πολλές δυσκολίες. Και πρώτα, πρώτα, το μυστικό μας δεν πρέπει να το μάθει κανένας. Ούτε μάνα, ούτε πατέρας, ούτε αδελφός, ούτε αδελφή... Κανένας, ακούτε;

Σκέφτηκα για μια στιγμή τον Άρη, που όλα μου τα μυστικά τα 'ξερε, μα είδα, τώρα, τον Πάνο να βγάζει από την τσέπη του ένα χαρτί, εκείνο που διάβαζε σαν τον βρήκαμε, κι από τον κόρφο του, ένα μικρό μαύρο βιβλίο.

Γούρλωσα τα μάτια μου.

— Και τώρα, ο όρκος μας, αδέρφια μου. Κανένας δε μπορεί να μπει στην οργάνωση, αν δεν ορκιστεί.

Σαν αστραπή πέρασε από το μυαλό μου, ο Όρκος των Φιλικών. Μπροστά στα μάτια μου, να 'τον, τώρα, γονατιστό τον Παπαφλέσσα, όπως τον είδα πέρσι στο δράμα του σχολείου μας, με φλογισμένα μάτια να επαναλαμβάνει τα λόγια του όρκου...

— Αν είσαστε σύμφωνοι, πλησιάστε και βάλτε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο, άκουσα σε όνειρο τη φωνή του Πάνου, που 'παιρνε τούτη τη στιγμή τη μορφή κάποιου δεσπότη, ίσως και του Παλαιών Πατρών Γερμανού.

Μηχανικά πλησιάσαμε, γονατίσαμε, βάλαμε το 'να χέρι στο μικρό Ευαγγέλιο και τ' άλλο στον ώμο του Πάνου, που 'σκυψε προς το μέρος μας. Τα κεφάλια μας σχεδόν ακουμπούσαν, έτσι που κι οι τρεις να φαινόμαστε σαν ένας. Και πραγματικά, εκείνη τη στιγμή, ένιωθα πως κι οι τρεις μας είμαστε ενωμένοι σαν ένας άνθρωπος.

— Θα επαναλαμβάνετε τον όρκο μετά από μένα, είπε ο Πάνος κι άρχισε αργά - αργά.

— Ορκίζομαι, στ' όνομα της Αγίας Τριάδας...

— Ορκίζομαι, στ' όνομα της Αγίας Τριάδας...

—...ότι θα αγωνιστώ με όλες μου τις δυνάμεις,...

—...ότι θα αγωνιστώ με όλες μου τις δυνάμεις,...

—...για την Ελευθερία της Πατρίδας μου...

—...για την Ελευθερία της Πατρίδας μου... [...]

(«Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΓΩΝΑΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988)

Γεννήθηκε το 1937 στη Λευκωσία. Σπούδασε εμπορικές επιστήμες στο Λονδίνο και Αγγλική Φιλολογία στην Αθήνα ως εξωτερική σπουδάστρια. Εργάστηκε ως δημόσιος υπάλληλος. Ασχολείται με την ποίηση, την πεζογραφία και τη μετάφραση.

«Τ' όνειρο»

XIII

(άπόσπασμα)

‘Ο θόρυβος τών βημάτων του σκοποῦ σώθηκε στην απόσταση. Τὸ κελὶ τοῦ μελλοθανάτου στολίστηκε μὲ σημαῖες. Σημαῖες Ἑλληνικῆς. Ἀπὸ καθαρὸ καὶ λεπτὸ μεταξὶ ὑφαμένες. Μπαῖναν μέσα μιὰ - μιὰ μὲ ὅλη τὴν ιερότητά τους. Μιὰ, δυὸ, τρεῖς, δέκα πέντε. Δέκα πέντε λέξεις. Ἡ κάθε μιὰ ἔχει στὸ λευκὸ χρῶμα τῆς ἀγνότητος τοῦ σταυροῦ της καὶ μιὰ λέξη. Ἔτσι ἀνακατεμένες ὅπως εἶναι δὲν μπορεῖς νὰ τὶς ταιριάξεις. Τὶς κυτῶ μὲ σεβασμὸ. Σηκώθηκα. Τὶς χάιδεψα μιὰ - μιὰ, καὶ μετὰ... Μετὰ σὰν τὸν δάσκαλο ποὺ βάζει στὴ γραμμὴ τὰ νιόφερα μαθητοῦδια, ἔπιασα καὶ τὶς ἔβαλα στὴ σειρὰ κατὰ τέτοιο τρόπο ποὺ τὶς διάβασα καθαρὰ αὐτὲς τὶς δέκα πέντε λέξεις.

«Γίνε καὶ ἐσὺ παράδειγμα περισσίας ἀντρεωσύνης καὶ καύχημα τῆς Κύπρου μας κι ὅλης τῆς Ρωμιοσύνης».

Ἦταν ἡ εὐχὴ τοῦ Πατέρα. Σεμνὴ, ἀποφασιστικὴ, ὀλύμπια. Ἦταν ἡ φωνὴ τοῦ πατέρα, τῶν πατέρων, ποὺ εἶχε γεννηθῇ ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια πίσω στὸν οὐρανὸ τῆς Κύπρου γιὰ νὰ φτάσῃ αὐτὴ τὴ μέρα κλεισμένη μέσα σ' αὐτὲς τὶς δέκα πέντε λέξεις. Οἱ σημαῖες ἔγιναν μὲ μιᾶς ἄσπρα περιστέρια ποὺ μὲ ἓνα ἀστραπιαῖο φτερούγισμα πέταξαν γύρω μου καὶ μετὰ χάθηκαν φεύγοντας ἀπὸ τὶς σιδερόβεργες τοῦ παραθύρου τῆς πόρτας τοῦ κελιοῦ μου. Τώρα τὰ βλέπω νὰ πετοῦν πάνω ἀπὸ τὴν Λευκωσία. Πᾶνε πάνω ἀπὸ τὴν Κερύνεια, πᾶνε στὴν Ἀμμόχωστο, στὴ Λάρνακα. Πετοῦν. Πετοῦν μὲ τὸ μήνυμα γραμμμένο στὰ φτερὰ τους. Κατεβαίνουν μετὰ στὶς αὐλὲς καὶ στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν τοῦ νησιοῦ κι ἀφήνουν τὸ ἴδιο μήνυμα.

Τὸ γράφουν πάνω ἀπὸ τὶς πόρτες τοῦ σχολείου. Τὸ στεριώνουν στοὺς ἄμβωνες τῶν ἐκκλησιῶν.

Δέκα πέντε σημαῖες. Δέκα πέντε περιστέρια. Δέκα πέντε λέξεις. Δέκα πέντε φωτεινὰ ἄστρα τῆς νύχτας. Κάθε νύχτας... Κάθε νύχτας ποὺ εἶναι τὸ προμῆνυμα μιᾶς φωτεινῆς μέρας...

Τώρα τὶ νὰ συλλογιέσαι γιὰ μένα, πατέρα;

Κι ὁ γέρο Μιλτιάδης Παλληκαρίδης μὲ τὴ φωνὴ τῆς στοργῆς του μοῦπε...
τ' ἄκουσα καθαρά... Τ' ἀκούω ἀκόμα σὰν ἤχῳ...

«Πήγαινε στὴν εὐχὴ μου».

.....
Ἀπὸ τὴ στιγμή αὐτὴ τὰ βουνὰ καὶ οἱ ρεματιὲς τοῦ νησιοῦ ἀνοιξαν τὶς ἀγκαλιὰς
τους. Καὶ περιμέναν τὸν ἔφηβο τῆς Τσάδας. Μὲ περιμέναν οἱ ἀετοὶ γιὰ νὰ μὲ σηκώ-
σουν ψηλὰ στὶς κορυφές καὶ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸν σκλαβωμένο κάμπο.

«Θὰ πάρω μιὰν ἀνηφοριὰ...»!

Νοιώθω ἀνάλαφρος σὰν τὸν ἄνεμο. Πετῶ πάνω ἀπὸ τὶς ὠραῖες κυπριακὲς ἀ-
κρογιαλιές. Ἀπλώνω καὶ παίρνω στὰ χέρια μου τὸ χέρι τοῦ πατέρα μου. Τὸ κυττά-
ζω. Τὸ κυττάζω ὥρα πολλή. Ἐνα δάκρυ μοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὰ μάτια καὶ κάθησε σὰν
σταγόνα ζωντανὴ πάνω στὸ χέρι τοῦ πατέρα, ὅπως μιὰ δροσοστολὶδα τῆς πρωϊνῆς
δροσιᾶς πάνω στὸν κάλυκα ἑνὸς κρίνου. Καὶ ἔσκυψα μετὰ καὶ ἀκούμπησα τὰ
χεῖλη μου πάνω στὰ ψημένα ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἀπὸ τὰ χρόνια καὶ τὴ δουλειὰ χέρια του.
Τὰ χέρια τοῦ πατέρα μου. Οἱ κόμποι τοῦ χεριοῦ του ἔμοιαζαν μὲ τὶς κορυφές τοῦ
Τροόδου καὶ τοῦ Πενταδακτύλου. Ἐμοιαζαν μὲ δυὸ βουνὰ πού τ' ἀρωματίζει ἡ
δάφνη. Ἐμοιαζαν μὲ κορυφές πού χιλιάδες ἀετοὶ φώλιαζαν. Ἦταν οἱ ἀετοὶ τῆς
ΕΟΚΑ. Τὴν θυμάμαι ὀλοζώντανη αὐτὴ τὴ σκηνὴ τοῦ γιοῦ πού φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ
πατέρα... χωρὶς μιλιὰ... Χωρὶς μιλιὰ καὶ οἱ δυὸ. Τὸ ἄλλο χέρι... τὸ ἐλεύθερο χέρι τοῦ
Πατέρα — τὶ ὁμορφὴ πού εἶναι ἡ λέξη ἐλεύθερο — σηκώθηκε πέρασε τὴν παλάμη
του σὰν χνοῦδι πουλιοῦ πάνω ἀπὸ τὰ μαλλιά μου... Ἦταν τὸ ἀποχαιρετιστήριο
χάϊδεμα. Μετὰ σήκωσα τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ χέρι του, κυτταχτήκαμε στὰ μάτια... καὶ
ἡ σιωπὴ μίλοῦσε γιὰ λογαριασμὸ μας.

Μὲ βουρκωμένα μάτια ἀπὸ συγκρατημένη συγκίνηση ἀνακατεμένη μὲ Ρωμεικὴ
ὑπερηφάνεια καὶ μὲ τρεμάμενα χεῖλη ἀπὸ πατρικὴ στοργή... μοῦ ξανάπε...

«Πήγαινε στὴν εὐχὴ μου».

Ἄφησα τὸ χέρι τοῦ πατέρα καὶ καθὼς ἔβγαινα ἀπὸ τὴν πόρτα οἱ πλάτες μου
ἔφραξαν τὸ φῶς. Ἐγινε σκοτάδι γιὰ λίγο στὸ σπίτι τοῦ πατέρα Μιλτιάδη. Ἄδεια
τὸ σπίτι... Καὶ τὸ σπίτι γιόμισε πάλι ἀπὸ μέρα. Ἀπὸ μιὰ μέρα ἄδεια καὶ νοσταλγικὴ
γιὰ τὴ ματιὰ τῆς μάνας. Γιὰ τὴ ματιὰ τοῦ πατέρα. Γιὰ τὴ ματιὰ πού ἔχει στοιχειώσει
κυττάζοντας τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ νᾶρχεται ἄδειος, ἄδειος καὶ σιωπηλὸς ἀπὸ
πάντα δεμμένος μὲ φαρδεῖες κορδέλες ἀπὸ σκοτάδι.

Γκάπ - Γκούπ, Κράτς - Κράτς, Γκάπ... Γκούπ... κρᾶτς... κρᾶτς... τὰ βήματα τοῦ
Ἀγγλου φρουροῦ ἐξακολουθοῦν νὰ μετρᾶν λεπτὸ τὸ λεπτὸ, δευτερόλεπτο τὸ
δευτερόλεπτο τὸν ἐρχομὸ τοῦ θανάτου.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα τοῦ γυμνασίου τὰ συναισθήματά μου παίρνουν μιὰ

δική τους μορφή. Γίνονται κι αὐτὰ πίνακες καὶ διακοσμοῦν παράξενα τὴν αἴθουσα
διδασκαλίας τοῦ γυμνασίου. Κι ἔχουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ πίνακες μιὰ συνέχεια. Μιὰ ἀ-
ποκαλυπτικὴ σχέση, καὶ γράφω τότε πάνω σ' ἓνα τετράδιο ὅσα ἡ ἔκταση, μοῦ ὑ-
παγόρευε.

.....
Πόμισσα τοὺς τοίχους μ' αὐτὰ καὶ μ' ἄλλα τραγούδια. Καὶ τράβηξα πρὸς τὴν
ἐξοδο. Ἐριξα μιὰ ματιὰ γύρω μου. Μιὰ τελευταία ματιὰ. Ὑστερα, σήκωσα τὸ
κεφάλι μου καὶ τράβηξα τὸ δρόμο μου.

«Ἐπῆρα μιὰν ἀνηφοριὰ, ἐπῆρα μονοπάτια
νὰ βρῶ τὰ σκαλοπάτια πού πᾶν στὴ λευτεριά...»

Πέταξα ἀπὸ λόφο σὲ λόφο, ἀπὸ βουνὸ σὲ βουνὸ, ἀπὸ κορυφὴ σὲ κορυφὴ. Καὶ
τοὺς ἀντάμωσα. Ἀντάμωσα τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς Λευτεριᾶς τῆς Κύπρου. Γκάπ...
Γκούπ... ἀκούγονται πάλι δυνατὰ τὰ βήματα τοῦ Ἀγγλου σκοποῦ πού συνεχίζουν
νὰ μετρᾶν λεπτὸ τὸ λεπτὸ, δευτερόλεπτο το δευτερόλεπτο, τὸν ἐρχομὸ τοῦ θανά-
του.

(«Τ' ONEIPO», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1974)

ΕΛΕΝΗ ΛΑΔΙΑ

Γεννήθηκε στὴν Αθήνα τὸ 1945. Σπούδασε ἀρχαιολογία. Ασχολεῖται μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ
διήγημα καὶ τὸ δοκίμιό.

Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Νικηφόρου

Ἡ Κύπρος ἦταν τὸ πρῶτο μου ταξίδι. Θὰ φανῶ ἴσως ἀχάριστος, ἂν ὁμολογήσω
ὅτι μοῦ ἄρεσε πού θὰ πήγαινα μόνον μὲ τὸν Λάζαρο. Ὁ Σέργιος, μολονότι πολὺ ἀ-
γαπητός, κατάφερνε πάντα νὰ χαλᾷ μὲ τὶς ἐκρήξεις καὶ τὴν πληθωρικὴ συμπεριφο-
ρὰ του τὶς μυσταγωγικὲς στιγμές.

Ἡ πρώτη μου ἀντίδραση ἦταν τὸ ἀπαραίτητο διαβατήριο γιὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ
ἐλληνικὸ μας νησί. Ταξίδι ἐξωτερικοῦ ἐθεωρεῖτο ἡ Κύπρος. Τὸ εἶπα στὸν Λάζαρο
καὶ χαμογέλασε εὐχαριστημένος γιὰ τὴν ἀντίδρασή μου.

Ἡ δεύτερη ἀγανάκτησή μου ἦταν στὸ ἀεροδρόμιο τῆς Λάρνακας, ὅπου γιὰ τὴν
ἐπίδειξη τοῦ διαβατηρίου σχηματίζονταν δυὸ σειρές, μία γιὰ τοὺς Κυπρίους καὶ ἡ

άλλη για τούς ξένους. Ξένοι στόν τόπο μας, σκέφτηκα. Αυτές οι φαινομενικές λεπτομέρειες δήλωναν καθαρά τόν σφετερισμό του νησιού.

Φτάσαμε νύχτα στην Λάρνακα κι άμέσως κατευθυνθήκαμε για Λευκωσία.

Μόλις εγκατασταθήκαμε στο ξενοδοχείο, ο Λάζαρος με πληροφόρησε ότι τὸ ἐπόμενο πρωί, κατά τις δέκα, θά ἐρχόταν μιά παλιά του φίλη, ἡ ποιήτρια Καλλιόπη. Θά μᾶς ἔπαιρνε μέ τό αὐτοκίνητό της γιά νά ἐπισκεφτοῦμε τά Φυλακισμένα Μνήματα.

Δέν θά λησμονήσω τήν συγκίνησή τους, ὅταν συναντήθηκαν.

Μοῦ ἄρρεσε ἡ Καλλιόπη, εἶχε κάτι τό ἀπροσδιόριστα νεανικό σέ κάθε κίνηση, λόγο καί ἔκφραση τοῦ προσώπου. Στό σημείο αὐτό ἔμοιαζε μέ τόν Λάζαρο, διαπίστωση πού μέ ἔκανε νά βγάλω τό συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀληθινά πνευματικοί ἄνθρωποι δέν γεράζουν ποτέ.

Στό αὐτοκίνητό της μᾶς ἔδειξε μιά ὠραία, μεγάλη ἀνθοδέσμη:

«Εἶναι γιά τά μνήματα», ἐξήγησε μέ τήν ὠραία, τρυφερή της φωνή.

Μιά φωνή πού ἀπλῶς διατηροῦσε τόν γλυκό ἀπόηχο τῆς ντοπιολαλιᾶς.

«Δεκατρεῖς οἱ θαμμένοι. Βάλτε ἓνα τριαντάφυλλο σέ κάθε μνήμα», μᾶς εἶπε, ὅταν φτάσαμε στόν ἱερό χῶρο.

Ὁ Λάζαρος πῆρε τήν ἀνθοδέσμη καί μοῦ τήν πρόσφερε.

«Ὁ Νικηφόρος θό τό κάνει αὐτό. Τά θαμμένα παλικάρια εἶχαν σχεδόν τήν ἡλικία του».

Γαλάζιο καί ἄσπρο τό χρῶμα στά μνήματα, πού θύμιζαν ἑλληνικές σημαῖες ριγμένες στό ἔδαφος. Ἀπό τήν εἴσοδο κιόλας μιά ἐπιγραφή μέ μπλέ γράμματα πληροφοροῦσε πῶς «τοῦ ἀντρειωμένου ὁ θάνατος / θάνατος δέν λογίζεται».

Δεκατρεῖς συγκεντρωμένοι σ' ἓνα μεταθανάτιο μυστικό δεῖπνο, πού διεκδικοῦσε τήν αἰωνιότητα.

Καί πρῶτα οἱ τέσσερις μεγάλοι σκοτωμένοι.

Γρηγόρης Αὐξεντίου, ὁ ἀετός τοῦ Μαχαιρά. Ἔγινε ὀλοκαύτωμα στή μονή τοῦ Μαχαιρά σέ ἡλικία 29 ἐτῶν. (3.3.1957).

Κυριάκος Μάτσης, ὁ σταυραετός τοῦ Πενταδακτύλου. Μεγαλούργησε στό ὀλοκαύτωμα τοῦ Δικώμου, μένοντας μόνος του στό κρησφύγετο καί φωνάζοντας στούς Ἑγγλέζους, «Ἐγώ θά βγῶ πυροβολώντας». Σκοτώθηκε καί διαμελίσθηκε ἀπό χειροβομβίδες στά 32 του χρόνια. (19.1.1958).

Μάρκος Δράκος, ἔπese σέ στρατιωτική ἐνέδρα κοντά στήν Εὐρύχου, στίς 15.12.1955 σέ ἡλικία 24 ἐτῶν.

Στυλιανός Λένας, ὁ σιδηγουργός τῆς ὀργάνωσης, ὁ θαυματοποιός τῶν χειροβομβίδων, τραυματίστηκε στίς 17.2.1957 καί ξεψύχησε μετά ἀπό 40 μέρες στό στρατιωτικό νοσοκομεῖο.

Στά σιδερόφραχτα, μικρά κελιά τῶν φυλακῶν, ἡ Καλλιόπη μᾶς ἔδειξε μιά μικρή, ἀπαράτηρητη ὀπή. Ἀπό κεῖ μέσα τούς ἔδιναν τσιγάρο.

Στό δωμάτιο, ὅπου ἀκόμη βρίσκεται ἡ ἀγχόνη καί ἀπό κάτω της μιά καταπακτή, ἤμασταν ἀμίλητοι. Ἐκεῖ μέσα ξεψύχησαν τά ἐννέα παλικάρια, ἀπαγχονισμένα.

Ἀκούστηκε θόρυβος καί βηματισμοί τῇ στιγμῇ που ἡ ἀγχόνη φάνηκε στα μάτια μας μεγεθυμένη. Ἐνα λιθαράκι ἔφραξε τό λαϊμό μου. Ὁ δήμος περιμένε, θύμα κι αὐτός τοῦ συστήματος.

10 Μαΐου τοῦ 1956, Μιχαλάκης Καραολῆς καί Ἀνδρέας Δημητρίου, συνομήλικοι, 22 ἐτῶν. Ὁ πρῶτος κατηγορήθηκε ψευδῶς ὅτι σκότωσε ἓναν ἀστυνομικό, συνεργάτη τῶν Ἑγγλέζων, καί ὁ δεύτερος, μέ παρόμοια συκοφαντική κατηγορία, ὅτι σκότωσε ἓναν πράκτορα τῆς Ἰντέλλιτζενς Σέρβις. Ἀπαγχονίστηκαν σέ τούτη ἐδῶ τήν ἀγχόνη, πού τρύπαγε τά μάτια μας.

Λίγο καιρό ἀργότερα, ἄλλη ἡμερομηνία - πληγῇ. 9 Αὐγούστου, θέρος κυπριακό, καυτερό, τρία παλικάρια ὁδηγοῦνται στήν ἀγχόνη. Τούς ἀναγνωρίζουμε. Μεγαλοπρεπεῖς ἦχοι ἀπό τήν ἡρωϊκή Συμφωνία ἀκούγονται, τελευταία ἐπιθυμία τοῦ Ἀνδρέα Ζάκου. Ἐφυγε γιά τόν οὐρανό, μέ μουσική ὑπόκρουση, στά 21 χρόνια του. Νά, κι ὁ Ἰάκωβος Πατάτσος, μέ το θαρραλέο χριστιανικό του φρόνημα, ἀντάμωσε τό θάνατο 22 ἐτῶν, ψάλλοντας τό «Ὅτε κατήλθες πρὸς τόν θάνατον». Καί ὁ τρίτος νέος 23 μόλις χρόνων, θύμα τῆς ἐγγλέζικης μηχανορραφίας καί τῆς ἀγχόνης, «φρίπτων οὐρανέ», τραγούδησε καί πέθανε. Ἦταν ὁ Χαρίλαος Μιχαήλ.

Στίς 21 Σεπτεμβρίου τοῦ 1955, ἄλλη μιά ἀνθοδέσμη τριῶν νέων μπροστά στήν ἀγχόνη: Στέλιος Μαυρομμάτης, Μιχαήλ Κουστόφτας, Ἀνδρέας Παναγίδης, 23, 20 καί 22 ἐτῶν ἀντίστοιχα. Ἀπαγχονίστηκαν μέ ψευδεῖς κατηγορίες.

«Πῶς νά σκοτώσω παιδιά πού ὅλη μέρα τραγουδοῦν;», διαμαρτυρήθηκε ὁ Τοῦρκος δήμος. Ἀρνήθηκε, καί τήν θέση του πῆρε ἓνας ψύχραιμος Ἑγγλέζος.

«Τραγουδοῦσαν, Καλλιόπη;».

«Ναί, Λάζαρε», ἀπάντησε ἡ ποιήτρια. «Κι ὅταν κάποιος πήγαινε γιά ἀπαγχονισμό, βούιζαν οἱ κεντρικές φυλακές ἀπό τίς φωνές συμπαράστασης τῶν συγκρατουμένων».

Ξανά στά Φυλακισμένα Μνήματα, μπροστά στόν τάφο τοῦ πιό μικροῦ νεκροῦ.

Τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη.

«Ὁ Εὐαγόρας μου, ὁ ποιητής», εἶπε ἡ Καλλιόπη μέ λυγμική φωνή. «Πέθανε ἀπαγχονισμένος, 18 χρονῶν, μετά ἀπό πολλά βασανιστήρια. 14 Μαρτίου, ἀκριβῶς μεσάνυχτα, οἱ Ἑγγλέζοι συνωμότησαν μέ τό σκοτάδι, γιά ν' ἀποφύγουν τήν παγκόσμια κατακραυγή, καί σκότωσαν αὐτή τήν σολωμική φωνή. Τά σώματα ὅλων λιώνουν ἐδῶ, ἔλιωσαν ἐδῶ, ἀκόμη φυλακισμένα. Οἱ Ἑγγλέζοι εἶχαν ἀπαγορεύσει τήν δημόσια ταφή, γιά νά μήν ἐξεγερθεῖ ὁ λαός».

Πάνω στό μνήμα τοῦ Εὐαγόρα, ἐκτός ἀπό τό τριαντάφυλλο, ἦταν κι ἓνα ματσάκι μενεξέδες.

Τά ἔφερνε ἡ Καλλιόπη σέ κάθε της ἐπίσκεψη. Δέν τόν γνώριζε προσωπικά, ἀλλά ἡ γενναία του ζωὴ καί τό ποιητικό του τάλαντο, πού προμηνυόταν λαμπρό, τήν

έκανε νά αισθάνεται ένοχη γιά τήν δική της ζωή καί ποίηση. Ένωθε σάν νά συνέχιζε τή ζωή του, ταυτισμένη μέ τόν άδικοχαμένο ποιητή.

Ένα άπό τά δώρα της σέ μένα ήταν κι ένα βιβλιαράκι γιά τόν Εὐαγόρα Παλληκαρίδη. Άξιολάτρευτη καί ακούραστη ή Καλλιόπη μᾶς έδειξε τό Μουσείο τοῦ άγώνα, τήν πράσινη γραμμή καί τό Άρχαιολογικό Μουσείο τής Λευκωσίας, όπου γιά μιά άκόμη φορά θαύμασα τήν άρχαιογνωσία τοῦ Λαζάρου.

Τό βράδυ ξάπλωσα τσακισμένος άπό συγκίνηση καί κούραση. Καί προτοῦ κοιμηθῶ, διάβασα ποιήματα τοῦ Εὐαγόρα, έπαληθεύοντας τή γνώμη τοῦ συγγραφέα πώς ήταν σολωμικός. Διπλή χαρά γιά μένα πού λάτρενα τόν Σολωμό.

Ξαφνιασμένος ανακάλυπτα, σ' αὐτήν τήν κυπριακή γενιά τῶν άγωνιστῶν, μιά ἄλλη αισθητική κι ένα διαφορετικό προβληματισμό γιά τίς αιώνιες άξίες έλευθερίας καί πατρίδος, πού δυστυχῶς ή δική μου γενιά δέν είχε. Οί συμμαθητές μου, οί συμφοιτητές μου κι εγώ, πού άκόμη άκουγα τούς άπόηχους τῶν πατριωτικῶν έποχῶν, ήμασταν κυριολεκτικά άδιάφοροι. Ήταν ή άλλαγή τής έποχῆς, δέν ξέρω.

Τήν έπομένη μίλησα γι' αὐτό στόν Λάζαρο, λέγοντάς του πώς αὐτή ή κυπριακή γενιά δέν ήταν φιλοσοφική, ἄλλα δοσμένη σέ μιά υπεράνθρωπη δράση.

«Ήταν άπό μιά άποψη», μοῦ εἶπε. «Πολλοί άπό αὐτούς τό φανερώνουν στίς έπιστολές καί τά κείμενά τους. Άκόμη κι εκείνοι πού είχαν μόνον μόρφωση τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Άλλο δέν είχαν: τήν χρονική πολυτέλεια νά άμφισβητοῦν τίς διάφορες φιλοσοφικές άπόψεις. Άλλά πώς μπορεῖ κανείς, Νικηφόρε, νά άσχολεῖται μέ τήν αναζήτηση τοῦ ὄντος, όταν ή πραγματικότητα εἶναι τόσο αίχμηρή; Μπορεῖ κανείς νά λύσει άλγεβρικές έξισώσεις, όταν περιμένει τή βόμβα δίπλα του νά εκραγεῖ;»

Έντυπωσιάσθηκα μέ τήν παρατήρηση πώς δέν είχαν τήν χρονική πολυτέλεια νά άμφισβητήσουν. Μέσα άπό αὐτή τήν όπτική εἶδα τήν Κύπρο. Όλόκληρο τό νησί δέν είχε ποτέ τήν χρονική πολυτέλεια. Μόνον τήν άνάγκη...

(«Η ΘΗΤΕΙΑ», ΑΘΗΝΑ 1994)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΖΑΡΟΥ

Γεννήθηκε στη Μύρτου το 1930. Εργάστηκε ως ιδιωτικός υπάλληλος και σήμερα αυτοεργοδοτεῖται. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Ασχολείται με την ποίηση.

1η Απριλίου 1955

Το νησί μας χρόνια τώρα,
χρόνια τώρα στη σκλαβιά,
μα την 1η Απριλίου
βροντοφώναξε τρανά:

— Μπρος, παιδιά μου, πάρτε όπλα,
πολεμάτε θαρρετά,
«Ε.Ο.Κ.Α.», «Ένωση», φωνάξτε,
μ' ένα στόμα, μια καρδιά.

Πολεμούν όλοι γενναία,
μα οι Άγγλοι πονηρά
το νησί τ' αλυσοδένουν
με μια «Ψεύτρα Ελευθεριά».

(«ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΣΤΑ ΧΙΛΙΑ ΧΡΟΝΙΑ», ΑΘΗΝΑ 1995)

Γεννήθηκε στην Πάφο το 1932. Σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αργότερα μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης Αθηνών. Υπηρέτησε σε σχολεία Μέσης Παιδείας Κύπρου ως καθηγητής και διευθυντής. Ασχολείται με την ποίηση και την πεζογραφία. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου). Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ ως Τομεάρχης.

Στα κελιά του Σπέσιαλ Μπραντς

Αντιστύλωσε τα χέρια. Θέλησε να πάει ως τον τοίχο. Ν' ακουμπήσει πάνω του, να τον ψηλαφήσει και να νιώσει την κρυάδα του. Πάσκιζε ν' ανασηκώσει το κορμί, να το στήσει ορθό στα πόδια, να πάει ορθός ως τον τοίχο· αδύνατο. Τα μέλη του ήταν εξουθενωμένα. Έπρεπε να βρει μεριά, να στηριχτεί, να τον ανασηκώσει ο τοίχος. Γονάτισε, αρκούδισε, τα μέλη βαρυγγομούσαν. Έβγαλε τα ρούχα να μην αγγίζουν το κορμί του, ίσως έτσι ο πόνος να μέρευε.

Τυλίχτηκε στην μπατανία που την πέταξαν μέσα μαζί του συνοδεία. Είπε να φέρει τα χέρια να τ' απλώσει χάδι και προστασία στα πονεμένα μέλη, όμως αυτά μόλις ένιωθαν απ' αλάργα τα χέρια παρακαλούσαν: «Μη, μη μας αγγίζετε». Έκανε προσπάθειες γιομάτες πόνο, αρκούδιζε με την μπατανία στη ράχη, αργά με πείσμα. Ικέτευε μέσα του τις χαμένες δυνάμεις να 'ρθουν, να τον βοηθήσουν. Λίγο, λίγο ακόμα και τα πόδια του θα τον στήριζαν. Άλλαξε πορεία, ήρθε ως τη γωνιά.

Αν μπορείς να ξεχνάς, είναι το καλύτερο. Μεσ στο κελί πρέπει να ξεχνάς, να μη σκέφτεσαι τίποτα. Έριξε τη ματιά του εδώ κι εκεί στους τοίχους και στις γωνιές, να τα περιεργαστεί.

Αρκούδισε, κάποτε κοντοστάθηκε, ανακουρκούδιασε να καρατάρει και συνέχισε πορεία. Το τσιμέντο ήταν φαγωμένο, ήταν σπυριασμένο, έστηνε κάθε λίγο ενέδρες στα γόνατα και στις παλάμες, τον τρυπούσε. Έφτασε στον τοίχο. Ο τοίχος τον έπιασε απ' τα χέρια, τον τράβηξε, τον στήριξε πάνω του. Ήταν υγρός και λερωμένος. Κάπου - κάπου διέκρινες ξεθωριασμένα αποτυπώματα άλλων χεριών που είχαν κι αυτά την επιθυμία να ψηλαφήσουν. Κάτω χαμηλά ήταν άλλες δακτυλιές, που ένιωθες πως κάποιοι άλλοι, που πέρασαν από δω, στηρίχτηκαν για ν' ανασηκωθούν. Πιο πέρα ήταν κάτι μαύρα σημάδια. Όταν έφερνες πολύ κοντά τα μάτια τα ξεχώριζες. Στην πραγματικότητα αυτός έπρεπε να φέρει πολύ κοντά τα μάτια του για να τα δει, γιατί αυτός φορούσε γυαλιά, τα γυαλιά του τα 'σπασαν στα βασανιστήρια. Ήταν μικρές κάθετες γραμμές ξεφτισμένες, τραβηγμένες με το κάρβουνο αναμμένου σπέρτου, άλλες χαραγμένες, μια σειρά, πάνω της άλλη. Πολλές

σειρές μέσα σε τετράγωνα. Ένα όνομα μισοσβησμένο, μια ημερομηνία. Ήταν αυτοί που πέρασαν από δω με τις ημέρες τους. Κρατούσαν λογαριασμό.

Στο κελί χάνεις την αίσθηση του χρόνου, θέλεις να 'σαι σίγουρος για το χρόνο, ο πόνος και ο φόβος τον κάνουν ατέλειωτο. Στο κελί οι εφημερίδες απαγορεύονται, ζεις με τον πόνο και το φόβο, χάνεις τον μπούσουλά σου, χάνεις εύκολα το λογαριασμό. Δεν υπάρχει τίποτα να σε βεβαιώνει, υπάρχει μονάχα ο τοίχος, τον σημαδεύει το ένστικτό σου. Από πριν έχεις ακούσει πόσες μέρες πάνω - κάτω τους κρατάνε στα κελιά του Special Branch, θέλεις να ξέρεις. Μια μέρα πάνω ή κάτω έχει σημασία, ακόμα και μια στιγμή· παίζεται η ζωή σου. Μετράς τις τζίζες και είσαι σίγουρος.

Κάμποση ώρα έψαχνε τις αράδες, κυνηγούσε τις πιο μακριές. Κάποια του είπε πως μπορεί να μείνει δω μέσα είκοσι μέρες. Μέτρησε τις τζίζες και τις χαραγές, τις ξαναμέτρησε, έβρισκε το ίδιο άθροισμα.

Περπατούσαν τα δάχτυλα, ψηλαφούσαν, συνοδεία τα μάτια· τα δάχτυλα ήθελαν να ψηλαφήσουν, τα μάτια ήθελαν να δουν· διάβασε: «Ε.Ο.Κ.Α.» «ΔΙΓΕΝΗΣ» «ΜΑΚΑΡΙΟΣ» με μεγάλα γράμματα χαραγμένα βαθιά στο κορμί του τοίχου, η μια λέξη κάτω απ' την άλλη σε τετράγωνο. Πλάι τους σε δικό της τετράγωνο, πάλι χαραγμένη, η λέξη «ΘΑΡΡΟΣ». Κοντοστάθηκε, κοίταξε ξανά τις λέξεις, έκανε μορφασμό αποδοκιμασίας και γύρισε το πρόσωπο αλλού να τις προσπεράσει. Του φάνηκαν προκλητικές, ξένες μες στο κελί. Ήταν κρύα συνθήματα, που τα 'γραφαν στους τοίχους της πόλης. Στους τοίχους του κελιού γράφει η ψυχή, δεν γράφουν τα χέρια. Η ψυχή γράφει άλλα. Ήταν ψεύτικες, ήταν συνθήματα, τα συνθήματα στο κελί ήταν γελοία. Αυτός που τις χάραζε ήταν παρείσακτος, απ' εκείνους που λερώνουν με την παρουσία τους τα κελιά. Μετάνιωσε. Μπορεί λέει, να μην ήταν ο χαράκτης παρείσακτος, θα τις χάραζε πριν από την ανάκριση, μετά θα 'γραφε άλλα, με μολυβάκι ή με το κάρβουνο αναμμένου σπέρτου ή με ματωμένα δάχτυλα.

Σάλεψε, βάδιζε αργά, στον τοίχο βάδιζαν τα δάχτυλα, ψηλαφούσαν, οι τοίχοι ήταν διάσπαρτοι τζίζες, χαραγές και γραφές. Περπατούσαν τα δάχτυλα κι απορροφούσαν τον πόνο των γραφών, ο πόνος ανέβαινε στα χέρια, έφτανε ως την καρδιά και τη φαρμάκωνε.

Τούτη η γραφή έστειλε το πικρότερο φαρμάκι. Σταύρωσε τα χέρια στο στήθος. Χριστέ μου, είπε, αδερφέ μου και Κύριέ μου, πιάσε με απ' το χέρι, βοήθα με.

Ξέδεσε τα χέρια, τα 'φερε ξανά στον τοίχο, κόλλησε τα μάτια στον τοίχο και ξαναδιάβασε τη γραφή:

«Είμαι δεκαέξι χρονών μαθητής. Ποτέ δεν ήθελα να πεθάνω· τώρα θέλω». Αυτά ήταν αληθινά, τα επιδοκίμασε. Αυτά τα 'γραψε η ίδια η ψυχή ματωμένη, πικραμένη. Ήταν η πίκρα και το παράπονο της νιότης, ήταν η εμπειρία της απ' τον κόσμο.

Σφούγγισε τον ιδρώτα απ' το πρόσωπο, διπλώθηκε εξουθενωμένος. Όπως πέζεγε στο πάτωμα, μια άλλη γραφή τον άρπαξε απ' το μπράτσο. Στάσου, του είπε, κάνε ακόμα μια προσπάθεια, έλα λοιπόν, ανέβα, κάνε μου το χατήρι, διάβασέ με,

πάρε την πικρή μου γεύση μαζί σου. Ήταν μια θερμή ικεσία. Προσπάθησε, ανορθώθηκε, κόλλησε τα μάτια του στα μεγάλα γράμματα που ικέτευαν: «Σεις που είστε έξω, μήτε ήρωες μήτε κιοτήδες· σας ζηλεύω».

Ξαφνικά, φανερώθηκαν κρυμμένες, ανυποψίαστες δυνάμεις, ήρθαν και σήκωσαν το κορμί ψηλά παραπέρα. Άπλωσε το χέρι, έπιασε καθαρό κομμάτι, έγραψε, τίποτα δεν έγραψε, με το γυμνό δάχτυλο τίποτα δε γράφεις, όμως έσυρε το δείκτη κι έγραψε, έγραψε αυτό που θα 'γραφε αύριο, όταν θα 'βρισκε μολυβάκι: «Αφήστε καθ' ελπίδα εσείς που εισέρχεστε». Σκέφτηκε όμως πως η γραφή τούτη θ' αποθάρρυνε, θα 'χυνε στις ψυχές των κρατουμένων κι άλλο φόβο, θα τις διέβρωνε και θα τις διέλυε μια ώρα αρχύτερα, δε θα τις βοηθούσε να κρατήσουν. Θα τις κίότευε. Οι έγκλειστοι του κελιού χρειάζονταν θάρρος, καλά λοιπόν έκαναν και χάραξαν αυτά τα συνθήματα.

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑ «ΟΔΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ - ΣΤΑΣΗ ΘΑΝΑΤΟΥ»,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1969)

Σπέσιαλ Μπραντς (Special Branch): Ειδικός κλάδος της Αγγλικής Αστυνομίας. Η Υπηρεσία τούτη ήταν επιφορτισμένη με τη δίωξη, τη σύλληψη και ανάκριση των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Ήταν επανδρωμένη με σκληρούς Εγγλέζους και φανατικούς Τούρκους, που υπέβαλλαν σε φρικτά και απάνθρωπα βασανιστήρια τους συλλαμβανόμενους.

Καλωσόρισμα λευτεριάς (άπόσπασμα)

Δέν είχα κλείσει ακόμη τα δεκαεφτά μου. Ζούσα στο χωριό μου ξέγνοιαστος, παρόλο που ήμουν φορτωμένος πολλές φροντίδες. Ήμασταν μιά πολυμελής οικογένεια κι έπρεπε να δουλεύουμε και να φροντίζουμε την περιουσία μας. Έτσι θα μπορούσαν να μās συντηρήσουν ο πατέρας κι η μητέρα. Εγώ ο πιό μεγάλος κι ο Χριστάκης βρέφος. Βρέ παιδί μου, πώς τα κατάφερνε τούτη η γυναίκα, η μάνα μου, να τὰ φέρνει βόλτα με το σπίτι, τὰ χωράφια, τὰ παιδιά και τὰ ζα; Μαγείρεμα, πλύσιμο τών ρούχων, τών πιατικών, καθαριότητα, τάισμα - πότισμα τών ζωντανών και καμιά φορά να πεταχτεί ως τή ρέντα, να ρίξει μιά ματιά μπās κι αδιαφορήσαμε κι αφήσαμε άποτες τις ντοματιές και τις άγγουριές, γιατί θα τις χάναμε. Θα τις έκαιγε ο ήλιος κι ήταν ή ζήση μας. Και ή κοιλιά ως το λαμό. Δέν τή θυμάμαι χωρίς κοιλιά.

Σάν ο πιό μεγάλος, ήμουν πάντα φορτωμένος δουλειά και μικροέγνοιες. Ήθελα να 'μαι ένα χέρι βοήθειας στους γονιούς. Τους έβλεπα που βολοδέρνονταν νυχτοήμερα γιά μās και τους λυπόμουν. Πέντε παιδιά δέ θρέφονται εύκολα. Όμως είχα και μιά ξεγνοιασιά, μιά χαρούμενη ξεγνοιασιά που δέ λέγεται. Ή ψυχή μου είχε

φτερά. Μόνο που δέν πετούσα μακρύτερα από το χωριό μου, τὰ χωράφια και τή θάλασσά μας. Οί ώμοι μου άντι να ρέψουν και να καμπουργιάσουν, αντίθετα. Που την έβρισκα τόση δύναμη που γινόταν σκληρή σάρκα, μαυριδερή άπ' τον ήλιο, δέν ξέρω. Μ' έτρεφε ή δουλειά, ο ήλιος κι ο άγέρας. Πολλές φορές μασούσα τις ήλια-χτίδες και τήν άναπνοή μου σάν τροφή. Και το νερό. Τροφή κι αυτό.

Άπό παντού έρχόντουσαν μέσα μου δυνάμεις. Τήν ήμέρα άπ' τον ήλιο και τή νύχτα άπ' το φωτεινό ποταμό τών άστρων. Κι άπ' το χώμα. Σάν τις ρίζες ήμουν, τρεφόμενι κι άπ' τή γή. Τὰ μπράτσα μου ήταν τανάλιες κι οί ώμοι μου φαρδιοί σάν άλώνι. Για τους φαρδιούς μου ώμους και γιά τ' άνάστημά μου όλοι στο χωριό με φώναζαν Μίχαλο. Μονάχα οί δικοί μου με φώναζαν Μιχάλη.

Δέν παραπονιόμουν. Έτσι ήταν ή ζωή όλων μας. Μόνο που είχα και διαβάσματα και τὰ παραμελούσα. Και ήμουν τώρα στήν τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Του Έλληνικού Γυμνασίου Πάφου. Μεγάλος πιά, τελειόφοιτος. Άλλος άέρας.

Είκοσιεφτά του Όχτώβρη. Μόλις είχα φτάσει στο σπίτι. Στήριξα το ποδήλατό μου στον τοίχο του σπιτιού. Καταδιψασμένος. Όλο το πρωί βήμα γιά τήν αύριανή παρέλαση της 28ης Όχτωβρίου. Ό γυμναστής μας, ένας άπόστρατος, καλά που τον βρήκαν κι αυτόν, να μην παραπονιόμαστε, έλεγε ή σχολική έφορεία, μās ξεθέωσε. Δώσ' του γύρους στο γυμναστήριο. Παραγγέλματα εκείνος, φωνές, θυμούς, κι εμείς αδιαφορία και πειράγματα ο ένας στον άλλο. Ένα το άριστερό, δύο το δεξι, έν-δυό, έν-δυό, ψηλά το κεφάλι, ίσιο το κορμί, να τρέχει, στή μιά ομάδα, ύστερα στήν άλλη και να πνιγόμαστε στή σκόνη. Ξανά, άπ' τήν αρχή, στοιχηθείτε, μπειτε στή σειρά, ένα το άριστερό, δύο το δεξι. Μās ξεθέωσε. Να πάρω το κλειδί άπ' τή γλάστρα που το χώνει ή μάνα μου ν' άνοίξω, να πιω νερό να δροσερέψω. Με προλαβαίνει ο θεός μου ο Κώστας:

— Μιχάλη, σε θέλω. Δέν τον είδα, δέν τον περίμενα, ξαφνιάστηκα.

— Μιά στάξη νερό κι έρχομαι.

— Πίνομε στο δρόμο.

Να μās συνέβη κανένα κακό; λέω με το νοῦ μου. Τραβάω το ξωπόρτι και τρίζει όπως πάντα. Γέρικο. Καλά που έστεκε. Τών χρονών του παππού μου ήταν. Περπατάμε, το καφενείο στο δρόμο μας, πίνομε άναψυχτικό στο πόδι, συνεχίζουμε. Κρατάει κλειδί κι άνοίγει το οίκημα της Π.Ε.Κ.*

— Κοίτα, δέν είσαι πιά παιδί.

— Το ξέρω.

— Θα μιλήσουμε σοβαρά κι ό,τι ποῦμε θα το κρατήσεις καλά κρυμμένο. Θα σου

* Π.Ε.Κ. = Παναγροτική Ένωση Κύπρου

φανερώσω μυστικό, πού δὲν τὸ ξέρεи κανεῖς. Τρία ἄτομα μονάχα τὸ ξέρουμε στὸ χωριό. Ὅχι μονάχα στὸ χωριό, μὰ σ' ὅλη τὴν ἐπαρχία. Κι ἂν δὲν ἦταν χρεῖα δὲ θὰ τὸ ξέραμε οὔτε κι ἐμεῖς. Ὁ Μιχάλης, εἶπα, δὲν πρέπει νὰ μείνει ἀπόξω. Κι ἄς τὸν πάρω καὶ στὸ λαμπό μου. Πάνω ἀπὸ μᾶς κι ἀπ' τὰ παιδιὰ μας καὶ τ' ἀδελφία μας καὶ τοὺς γονιοὺς μας στέκει ἡ πατρίδα. Ἡ τύχη τοῦ καθενὸς μας θ' ἀποφασίσει. Πατὶ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς θὰ πληρώσουν μὲ τὴ ζωὴ τους.

— Τὶ θές νὰ μοῦ πεῖς καὶ δειλιάζεις νὰ τὸ πεῖς;

— Θέλεις νὰ λευτερωθεῖ ἡ Κύπρος;

— Θέλω, τοῦ λέω, χωρὶς νὰ μπῶ καλά - καλά σ' αὐτὰ πού μοῦ εἶπε.

— Θέλεις νὰ ἐργαστεῖς νὰ λευτερωθεῖ;

— Θέλω.

— Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικό. Ἐτοιμαζόμαστε. Σὰν τοὺς Φιλικοὺς δουλεύουμε τώρα. Θὰ δουλέψεις καὶ σὺ μαζί μας. Ἄν θές ὅμως νὰ τὸ σκεφτεῖς, σκέψου το, γιατί εἶναι ἡ φυλακὴ κι ὁ θάνατος στὴ μέση. Θὰ γίνεις μέλος μὲ τὸ κέφι σου κι ὁλόθερμα. Δὲν πᾶμε γιὰ παιχνίδι καὶ φιγούρα. Πὰ λευτεριά ἢ θάνατο πᾶμε. Μέχρι τὸ ἀπόγευμα. Ν' ἀπαντήσεις πρὶν νυχτώσει. Ἄν πεῖς ναί, θὰ ῥθεις μαζί μου τὸ βράδι. Ἐχουμε σοβαρὴ ἀποστολὴ. Κι ἂν δὲν πάει καλά, ἡ Κύπρος θὰ μείνει στὴν τυραννία τοῦ Ἑγγλέζου.

Ὁ Θεὸς μου, ἓνας ἀγρότης, νὰ ξέρεи καὶ νὰ μοῦ μιλάει γιὰ λευτεριά τῆς Κύπρου κι ἐτοιμασίες κι ἀποστολὴ, μὲ συγκίνησε. Ἐμεινα σύξυλος. Τὶ ἀπρόσμενο μυστικό! Θέ μου, ἄκουσα καλά;

— Τὸ σκέφτηκα, τοῦ λέω. Θὰ ῥθω τὸ βράδι μαζί σου.

— Σκέψου, συνέχισε ὁ Θεὸς μου, τοῦτο τὸ μυστικό νὰ τὸ ξέρουν λίγοι κι ἀνάμεσα στοὺς λίγους νὰ ῥθω καὶ ἐμεῖς. Τὶ λές, δὲν εἶναι μεγάλη εὐνοια τῆς τύχης; Τὶ τῆς δώσαμε γιὰ νὰ μᾶς ἀνταποδώσει τούτη τὴν τιμὴ;

Ὁ Θεὸς μου δὲν εἶναι αὐτὸς πού ἤξερα, εἶπα μέσα μου. Θὰ μὲ παλαβώσει. Ποῦ ἔμαθε καὶ μιλάει ἔτσι; Μεγάλωσε ἡ συγκίνησή μου, βουρκώθηκα. Τοῦ πιάνω τὰ χέρια νὰ τὰ φιλήσω καὶ τὸν ἀγκαλιάζω. Ἄκου! πρώτη φορὰ μοῦ συνέβη. Μ' ἀγκαλιάζει κι ὁ Θεὸς μου καὶ δακρύζουμε χωρὶς νὰ βλέπει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Στὸ χωριό μου δὲν εἶδα ἄντρα νὰ δακρύζει. Κι ἐγὼ γιὰ τίποτα δὲ θὰ δακρύζω μπρὸς σέ ἄλλο.

— Σ' εὐχαριστῶ, θεῖ μου, τοῦ εἶπα πνιγμένος.

— Δὲν μπορῶ νὰ ἐμπιστευτῶ ὅποιον καὶ νὰ ῥθω. Νὰ μὴν πᾶμε κατὰ διαόλου πριχοῦ ξεκινήσουμε. Θέλουμε ἄτομα ἐχέμυθα, νούσιμα καὶ ψυχωμένα. Τώρα ἡ ἐπανάσταση πρέπει νὰ πετύχει, Μιχάλη. Ὅχι σὰν τὸ 1931, συναίσθημα, αὐθορμητισμός κι ἀποτυχία. Μ' ἐσένα νιώθω σίγουρος.

Καὶ μοῦ μιλά γιὰ τὴν ἀποστολὴ. Ὅτι μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς νύχτες θὰ ῥθανε ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγώνα. Δὲν ἤξερε ποιά νύχτα. «Ὅλες τὶς νύχτες θὰ περιμένουμε στὴν ἀκτὴ νὰ τὸν παραλάβουμε».

Ἐκανα ὅπως μοῦ εἶπε. Πῆγα στὴν Π.Ε.Κ., βλέπω τὸ Νικόλα, τὸ σύντροφο τοῦ Θεοῦ μου. Κάθονται μόνοι τους σ' ἓνα τραπεζάκι καὶ μιλοῦν. Ὁ Νικόλας κρατάει ἐφημερίδα. Δὲν τοὺς πλησιάζω, κάθομαι κι ἐγὼ σ' ἓνα τραπεζάκι καὶ κουβεντιάζω.

Μόλις σουρούπωσε, ἓνας - ἓνας οἱ τρεῖς μας φύγαμε. Οἱ ἄλλοι θὰ νόμιζαν πὼς φεύγαμε γιὰ τὰ σπίτια μας. Ὅμως φύγαμε γιὰ τὴν παραλία. Θὰ σμίγαμε στὴν «Ἀλυκὴ». Ἐνας ὁρμίσκος, νοτιοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ, ἴσαμε δύο χιλιόμετρα. Τὸν ἤξερα, γυμνὰ βράχια, νεροφαγωμένα, ἐλάχιστη ἄμμουδιά. Μονάχα γιὰ ψάρεμα μὲ ψαροτούφεκο πηγαινα ἐκεῖ καὶ γιὰ χταπόδια καὶ σμύρνες μὲ καμάκι. Ὁ μπανιότοπός μου ἦταν ἄλλοῦ.

Βγαίνοντας ἀπ' τὸ χωριό, δὲν ἔπιασα τὸ μονοπάτι, μὰ τὰ χωράφια. Νὰ μὴ μὲ συναντήσει κανεῖς. Κάθε τόσο σταματοῦσα κι ἀφουγκραζόμουν. Ν' ἀκούσω τίποτα θόρυβο. Νὰ ῥθω σίγουρος πὼς πηγαινα ἀπαρατήρητος.

Ἐφτασα πρῶτος, κάθησα. Οἱ ἀστράγαλοι μου πρέπει νὰ ῥθω ματωμένοι ἀπ' τ' ἀγκάθια. Ἄκουσα θόρυβο, ἔκανα τὸ σύνθημα, πῆρα ἀπάντηση, «ἐλάτε» τοὺς εἶπα.

Καθήσαμε πίσω ἀπὸ ἓνα βράχο καὶ κατὰ διαστήματα κάναμε σήματα μὲ ἄσπρο, κόκκινο καὶ πράσινο φῶς. Καμὰ ἀπάντηση. Περιμέναμε ὥς τὰ χαράματα, φύγαμε. Πήγαμε ἄλλες δύο νύχτες. Τίποτα.

Τὰ σήματα θὰ τὰ ῥθω δεῖ, εἶπαμε, ν' ἀλλάξουμε τόπο. Πήγαμε ἀνατολικά, στὴν τοποθεσία «Βράχος». Ἦταν μιὰ μεγάλη γούβα, χωθήκαμε μέσα κι ἀπὸ κεῖ στέλλαμε τὰ σήματά μας. Μονάχα ἀπ' τὴ θάλασσα μποροῦσαν νὰ τὰ δοῦν. Ἡ γούβα μᾶς προστάτευε κι ἀπ' τ' ἀγιάζι.

Ὅλες τὶς νύχτες ἀναμονή, σήματα, κρῦο καὶ φλῖς - φλᾶς ἢ θάλασσα ὥς τὶς δέκα τοῦ Νιόβρη. Τὴν τελευταία νύχτα, ἔνωρις, ὀχτῶ ἢ ὦρα ἀκοῦμε θόρυβο μηχανῆς ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς θάλασσας. Βάζουμε αὐτὶ, ὁ θόρυβος δυναμώνει. Κοιτᾶμε, νομίζουμε πὼς βλέπουμε τεράστια σκιά ὄγκου. Πρέπει νὰ ῥθω καὶ, λέμε. Συνεχίζουμε τὰ σήματα, ἡ σκιά μᾶς πλησιάζει, βεβαιωνόμαστε πὼς εἶναι τὸ καῖκι.

Ἀδύνατο νὰ προσεγγίσει ἐδῶ βάρκα. Ἡ θάλασσα εἶναι ρηχὴ μὲ ριζωμένους βράχους ἐδῶ κι ἐκεῖ. Πιάνει τὸ φανάρι ὁ Θεὸς μου καὶ ρίχνει τὸ φῶς στὴ μεριὰ τῆς «Ἀλυκῆς» κάνοντας κύκλους. Ἐκεῖ νὰ κατευθυνθοῦν. Τρέχουμε κι ἐμεῖς πρὸς τὰ κεῖ. Φτάνουμε καὶ νεύουμε μὲ τὸ φανάρι πὼς ἐδῶ θὰ βγοῦν.

Ὁ θόρυβος σταμάτησε, ὁ Θεὸς μου ἔκανε τὰ χέρια χωνὶ στὸ στόμα καὶ φώναξε τὸ σύνθημα: «Ἐδῶ Ἀκρίτας». «Ἐδῶ Διγενὴς» ἀκούστηκε ἀπ' τὸ καῖκι. «Ὅλα ἐντάξει», εἶπε ὁ Θεὸς μου, «ἐλάτε».

Κατεβαίνει βάρκα, τὴ διακρίνουμε, μπαίνουν πλάσματα, κωπηλατοῦν. Ρίχνουμε πάλι φῶς στὸ μέρος πού στεκόμαστε, ἐδῶ τοὺς λέμε νὰ κατευθυνθοῦν. Φτάνουν, πέντε - δέκα μέτρα ἀπόσταση ἀπὸ μᾶς ἢ βάρκα, μᾶς χαιρετοῦν: «Καλησπέρα σας», «Καλησπέρα» τοὺς λέμε «καὶ καλωσορίσατε».

Τρεῖς νομάτοι ὅλοι. Μπήκαμε στὸ νερὸ, νὰ βοηθήσουμε νὰ βγοῦν. Πρῶτος σηκώθηκε ἓνας μεσόκοπος, μιὰ σταλιά μοῦ φάνηκε. Τὸν ἔπιασε καὶ τὸν ἔφερε σηκωτὸ στὴν ξηρὰ ὁ Νικόλας. Τοὺς πιάσαμε ἔτσι καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς κουβαλήσαμε ἔξω.

Ἀκούω πλάι μου ἐνθουσιασμούς. Γυρνῶ τὸ κεφάλι καὶ βλέπω ἀγκαλιάσματα. Δὲν καταλαβαίνω, λέω μέσα μου. Ὁ παχουλός, χρειάστηκε ὅλη μου ἡ δύναμη νὰ τὸν σηκώσω καὶ νὰ τὸν κουβαλήσω ἔξω, ἦταν γνώριμός τους. Ἦταν ὁ Σωκράτης Λοϊζίδης, παλιὸς γενικὸς γραμματέας τῆς Π.Ε.Κ. Ὁ θεὸς μου ἦταν στὸ ἀνώτατο συμβούλιο, ὁ Νικόλας ἀπλὸ μέλος, γνωρίζονταν. Ὁ Σωκράτης Λοϊζίδης ἦταν φανατικὸς ἐνωτικὸς. Γύριζε τὰ χωριὰ νὰ δεῖ τ' ἀγροτικὰ προβλήματα, σκοπὸς του ὅμως ἦταν νὰ κατηχεῖ ἐθνικὰ, νὰ ξυπνάει καὶ νὰ ὀργανώνει τοὺς χωρικοὺς. Ὅταν ἔγινε τὸ Δημοψήφισμα γιὰ τὴν Ἑνωση τὸ Γενάρη τοῦ 1950, οἱ Ἑγγλέζοι εἶπαν πὼς ἔφταιγε. Τὸν ἐξόρισαν καὶ πῆγε στὴν Ἀθήνα κοντὰ στὸν ἀδελφὸ του τὸ Σάββα, ποὺ τὸν εἶχαν ἐξορίσει καὶ αὐτὸν οἱ Ἑγγλέζοι στὴν ἐξέγερση τοῦ 1931.

«Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγῶνα», μᾶς εἶπε ὁ Σωκράτης Λοϊζίδης «καὶ ὁ βοηθὸς του». Κάνανε χειραψία, φιλήσαμε τὸ χέρι τοῦ Ἀρχηγοῦ, ὁ Ἀρχηγὸς ξεκόρμισε ἀπὸ μᾶς, προχώρησε καὶ ξάπλωσε στὴν ἄμμο. Νὰ συνεφέρει. Ἦταν τσακισμένος ἀπ' τὴ ναυτία καὶ τὸ ἄγριο πάλεμα τοῦ καρυδότσουφλου μὲ τὰ κύματα. Αὐτὸ τὸ καρυδότσουφλο ἦταν γνώριμο τῶν νερῶν. Εἶχε ξανάρθει, ἔμαθα ὕστερα, σ' αὐτὴ τὴν παραλία φέρνοντας τὸν πρῶτο ὀπλισμὸ γιὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ἐγὼ δὲν πῆρα πρέφα. Ὁ καπετάνιος τοῦ ἦταν λεβεντιά. Τὸν ἤξερε ὁ Ἀρχηγός, τὸν ἐμπιστευόταν. Μιὰ μέρα τὸν φωνάζει: «Ἀλιφραγκή, ἡ Κύπρος στενάζει. Τὴν ἀκούς;» «Τὴν ἀκούω». Ξανὰ ὕστερα: «Ἀλιφραγκή, νὰ εἶσαι ἔτομος». Καὶ τὸν ἔστειλε μὲ τὴ «Σειρήνα» στὴ Ρόδο. Νὰ κρύψει τὸ καίκι σὲ ἀπόμερο ὄρμη καὶ νὰ περιμένει.

Δυὸ μερόνυχτα θαλασσοδέρνονταν. Κινδύνεψαν νὰ πνιγοῦν. Ὑστερ' ἀπὸ ὀχτῶ μέρες ἀποκλεισμοῦ στὴ Ρόδο, ἡ φουρτούνα εἶχε σταματήσει καὶ ξεκίνησαν. Χαράματα, κοντὰ Καστελλόριζο, ἀρχίζει πάλι ἡ φουρτούνα. Νὰ καταποντιστοῦν. Ἡ θάλασσα ὀργισμένη: «Ποῦ πάτε, γυρνάτε πίσω». Ὁ καπετάνιος εἶπε νὰ καταφύγουν στὶς Μικρασιατικὲς ἀκτὲς, ὁ Ἀρχηγός, ὄχι. Φοβόταν μὴ συλληφθοῦν καὶ ματαιωθεῖ ὁ ἀγῶνας. Προτίμησε νὰ καταποντιστοῦν καὶ συνέχισαν τὸ ταξίδι.

Προχωρήσαμε καὶ καθήσαμε γύρω στὸν ξαπλωμένο Ἀρχηγό. Δὲ μιλάμε, κάνουμε ἡσυχία, νὰ συνεφέρει. Κοιτάζω πάνω, ὁ οὐρανὸς κατάστερος καὶ γελαστός, κοιτάζω γύρω μου, σκοτάδι ποὺ μᾶς κρύβει, ἀκούω τὴ θάλασσα, νομίζω τραγουδάει, ὅλη ἡ ἀκρογιαλιά τραγουδάει, ἡ Λευτεριά, σκέφτομαι, πάτησε μὲ τὰ πόδια τοῦ Ἀρχηγοῦ τὴ γῆ μας, μέσα μου φτερουγίζουν πουλιὰ, ξεχνάω ποῦ εἶμαι, γιὰ μιὰ στιγμή ἀφαιροῦμαι, δὲν ξέρω ἂν κοιμᾶμαι καὶ ὀνειρεύομαι ἢ ἂν ζῶ τὴν πραγματικότητα. Μὲ ξύπνησαν οἱ ὁδηγίες τοῦ Σωκράτη Λοϊζίδη: «Ὁ Ἀρχηγὸς δὲν ἔχει ὄνομα. Ὁλὸς ὁ κόσμος θὰ τὸν ξέρει ὡς Διγενῆ. Θὰ τοῦ λέτε «ἀρχηγέ» ἢ «θεῖε». Ὅχι περίεργες καὶ ἀχρεΐαστες ἐρωτήσεις».

Κι ὅμως, ὅταν ἄρχισε ὁ ἀγῶνας, ὁ κόσμος ἔλεγε «ὁ Διγενής» καὶ ἐμεῖς οἱ ἀγωνιστὲς «ὁ Γέρος». Ἐκεῖνος ἦταν πεννηνταπέντε χρονῶν, ἐμεῖς παιδιὰ. Δὲν ἦταν, ὅμως, γι' αὐτὸ. Ἀπὸ σεβασμὸ. Γιὰ τὸν πατριωτισμὸ, τὸ κουράγιο καὶ τὴ στρατιωτικὴ του ἰδιοφυΐα. Τὸν βλέπαμε σὰν τὸ Γέρο τοῦ Μοριᾶ.

Ὁ Ἀρχηγὸς σηκώθηκε. «Προχωροῦμε», εἶπε, «καὶ σβέλτα». Φορτώθηκα τὴ βαλί-

τσα μὲ τὰ ροῦχα, τὸ πιστόλι καὶ τὰ προσωπικὰ του ἀντικείμενα. Ἦταν μεγάλη καὶ βαριά μὰ οἱ ὦμοι μου ἦταν δυνατοί. Περπατᾶμε γρήγορα, ἀπομακρυνόμεστε ἀπ' τὴν παραλία, θὰ διασταυρώσουμε μονοπάτι, τὸ δρασκελοῦμε καὶ ἀνηφορίζουμε πρὸς τὸ χωριό. Νὰ σταματήσουμε, σταματοῦμε καὶ ἀφουγκράζεται. Ἄν μᾶς πῆρε μάτι ἢ αὐτὶ. Τίποτα, σκοτεινὰ καὶ ἡσυχία. Συνεχίσαμε. Σὲ λίγο πάλι σταματήσαμε. Νὰ ξεκουραστοῦμε. Καθήσαμε κάτω ἀπὸ δέντρο, μιὰ πολὺκλωνη φυλλωμένη ἐλιά. Κάπου ἦταν κουρνιασμένο πουλί, ξιπάζεται, πετάει φοβισμένο μὲ τρομερὸ θόρυβο ποὺ κάνουν τὰ φτερὰ του ἀνοίγοντας δρόμο ἀνάμεσα στὰ κλαδιὰ. Πιάνει ὁ Ἀρχηγὸς τὸ παγούρι του, πίνει νερὸ. «Νερὸ ἀπ' τὴν πατρίδα», μᾶς λέει. «Ὅποιος θέλει, μπορεῖ νὰ πιεῖ». Πιάνουμε τὸ παγούρι καὶ πίνουμε ὅλοι μὲ τὴ σειρὰ. «Ἐθνικὴ μετάληψη». Ποῦ τὸ σκέφτηκε ὁ Νικόλας καὶ τὸ 'πε, συγκινηθήκαμε.

Σηκωθήκαμε καὶ συνεχίσαμε. Ὅχι εὐθεῖα. Πήγαμε ἀνάγυρο μέσ' ἀπ' τὰ χωράφια. Περνώντας μπροστά ἀπ' τὸ ξωκκλήσι τ' Ἀη-Πώργη, ὁ Ἀρχηγὸς ἔκανε τὸ σταυρὸ τοῦ ψιθυρίζοντας εὐχαριστίες. Τὸν κάναμε καὶ ἐμεῖς.

Στὶς δέκα μπήκαμε στὸ χωριό. Σκοτεινὰ καὶ ἔρημα τὰ στενορύμια του. Περπατούσαμε σβέλτα καὶ πλευρὸ τοῦ δρόμου, μπροστά ὁ θεὸς μου νὰ μᾶς ὀδηγεῖ. Φτάσαμε. Στὸ σπίτι τοῦ Ἀζίνα, τοῦ πατέρα τοῦ ἥρωα τοῦ Γράμμου. Εἶχε τὸ νοῦ του, περίμενε. Ὡσπου ν' ἀνταλλάξουμε δυὸ κουβέντες, οἱ μεγάλοι, ἐγὼ ἄκουγα, βγαίνει ἀπ' τὴν κουζίνα ἡ νοικοκυρὰ, ἡ κυρὰ - Παναγιώτα καὶ μὲ πρόσωπο γελαστὸ καὶ γλυκὸ: «Κοπιάστε». Στρωμένο τὸ τραπέζι καὶ ἡ σούπα τραχανὰς ν' ἀχνίζει ζεστὴ - ζεστὴ! «Ὅ,τι μᾶς χρειάζοταν», εἶπε ὁ Ἀρχηγός. Νιώσαμε ὁμορφα. Ἐπρεπε νὰ φύγουμε. «Αὔριο στὶς ὀχτῶ τὸ βράδι σᾶς θέλω ἐδῶ». Θὰ μᾶς ὀρκιζε, εἶπε.

Τὴν ἄλλη μέρα στὶς ὀχτῶ τὸ βράδι ἤμασταν ἐκεῖ. «Θ' ἀρχίσω ἀπ' τὸν μικρότερο». Βάζω τὸ χέρι μου στὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἐπαναλαμβάνω τὰ λόγια τοῦ ὄρκου. Μᾶς ὀρκισε ὅλους. Συγκινηθήκαμε, δακρύσαμε. «Ἄν κανεῖς ἀπὸ σᾶς, ἀκόμα καὶ τώρα, μετάνιωσε, νὰ τὸ πεῖ. Κανένα δὲ θέλω χωρὶς τὴ θέλησή του. Ὅσοι ἐντάσσονται στὴν Ὁργάνωση ξεγράφουν τὴ ζωὴ τους». Κανεῖς μας δὲν εἶπε τίποτα.

Μᾶς μίλησε ὕστερα γιὰ τὴν Ὁργάνωση καὶ τὸ σκοπὸ της καὶ τί θὰ κάναμε μεῖς. Νὰ ὀργανώσουμε, εἶπε, μαχητικὲς ὁμάδες ἀπὸ νέους στὰ τριγυρινὰ χωριὰ καὶ στὰ Γυμνάσια τῆς πόλης. «Οἱ νέοι θὰ εἶναι τὰ μαχόμενα χέρια τῆς Κύπρου. Θέλω νέους χωρὶς οἰκογενειακὲς ὑποχρεώσεις. Μὲ τοὺς νέους θὰ κάνω τὸν ἀγῶνα». Ὅμως, δὲ θὰ πλησιάζαμε καὶ δὲ θὰ στρατολογούσαμε κανένα φλύαρο καὶ ἐπιπόλαιο. Εἶχαμε χρέος νὰ προστατεύουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὴν Ὁργάνωση. «Νὰ φυλάγεστε ἀπ' τὴν προδοσίαν, τὴ φλυαρίαν καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα».

Εἶπε ἀκόμη νὰ ὀργανώσουμε δίκτυα πληροφοριῶν καὶ συνδέσμους. Νὰ προσέξουμε τοὺς συνδέσμους, γιατί θὰ διακινούσαν τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Ὁργάνωσης. Μέσω τους θὰ ἐπικοινωνοῦσε μαζί μας. Ὅχι μαζί μας, μὲ τοὺς τομεάρχες, εἶπε, καὶ οἱ τομεάρχες μὲ τοὺς ὁμαδάρχες καὶ οἱ ὁμαδάρχες μὲ τὰ μέλη τῶν ὁμάδων τους. Κι οἱ ὁμάδες νὰ 'ναι μικρὲς, τρεῖς - τέσσερα ἄτομα. «Δὲ θὰ κάνουμε πόλεμο ὅπως τὸν

φαντάζεστε. Κλεφτοπόλεμο θα κάνουμε. Θα χτυπάμε και θα φεύγουμε. Θα χτυπάμε στα βουνά, στα χωριά και στις πόλεις μέρα και νύχτα. Θα είμαστε παντού και πουθενά. Θα τους χτυπάμε αϊφνιδιαστικά και παράτολμα».

Μιλούσε κι εμείς ακούγαμε κι όταν σταμάτησε να μιλά πάλι εμείς δεν είπαμε τίποτε. Άκούγαμε και σκεφτόμασταν όσα ακούγαμε και τὰ χαράσσαμε μέσα μας. Τίποτε μιλιὰ. Ὑστερα: «Θ' ἀπαιτήσω τυφλή πειθαρχία» και μᾶς μάτιασε όλους ἕναν - ἕναν αὐστηρά. Ποτέ νὰ μὴν τὸ ξεχάσουμε αὐτὸ, σὰ νὰ μᾶς ἔλεγαν κείνα τὰ λαμπυρίζοντα μάτια. Μέσα τους χόρευε μιὰ φλόγα, πού εὐκολα γινόταν κεραυνός. Τὰ εἶδα μιὰ φορὰ θυμωμένα, ὅχι μαζί μας, και φοβήθηκα. «Καί τώρα δουλειά» Ἀπόψε κιόλας. Νὰ καθαρίσουμε τὰ ὄπλα, νὰ ἔτοιμα νὰ διανεμηθοῦν.

Ἀνοίξαμε τὴν πόρτα και βγήκαμε ὅπως μᾶς παράγγειλε. Μαζί μας κι ὁ βοηθὸς του. Τυλιχτήκαμε τὸ σκοτάδι και ἀπομακρυνθήκαμε ἀθόρυβα σὰν καλὰ δασκαλεμένοι συνωμότες. Τὰ ὄπλα ἤρθαν τὴν περασμένη ἄνοιξη, μὲ πληροφόρησε ὁ θεϊὸς μου, μὲ τὸ ἴδιο τοῦτο καίκι και ἦταν κρυμμένα σὲ κείνο τὸ ἐγκαταλειμμένο ἐρεῖπιο, «τὸ σπίτι τοῦ Κούκκουρου». Ἦταν θαμμένα κάτω ἀπ' τὸ πάτωμα. Τὰ ξεθάβουμε και ἀρχίζουμε τὸ καθάρισμα. Ὡς τὰ μεσάνυχτα δουλεύαμε. Κουρασθήκαμε, νυστάξαμε, «τ' ἄλλα τὸ ἄλλο βράδι», λέω. Τὶ ἤθελα νὰ μιλήσω. «Ἄν δὲν τὰ καθαρίσουμε ὡς τὸ τελευταῖο, δὲ φεύγουμε» μὲ ἀποπῆρε ὁ θεϊὸς μου και συνεχίσαμε ὥσπου τὰ καθαρίσαμε ὅλα. Κάμποσα ἤθελαν ἐπιδιόρθωση. Ἦταν παλιά, τοῦ πολέμου τοῦ Σαράντα και πιὸ παλιά ἀκόμα. Ἦταν σχεδὸν ἄχρηστα. Παλιατσαρία. Ἔτσι εἶπε ὁ ξένος πού ὁ Ἀρχηγὸς τὸν κουβάλησε γιὰ βοηθὸ του.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ», ΤΟΜΟΣ 139, ΤΕΥΧΟΣ 1653, ΑΘΗΝΑ, 15.5.1996)

Οι Ἀγγελοι της Λευτεριάς

«Θέλω, Παρασκευά, ν' αγωνίζεσαι πάντα για την πατρίδα και να μας θυμάσαι... Θα σε βλέπω από ψηλά και θα σε ρωτώ: Παρασκευά, τι κάνεις;»

(Λόγια του μελλοθάνατου Κουτσόφτα την προηγούμενη του απαγχονισμού του στο συγκατάδικό του Παρασκευά Χοιροπούλη).

Ἦταν μια πηγὴ
ἀγίασμα
τραβούσε πέρ' ἀπὸ τὸ δάσος της καρδιάς
βαθιά στον κόρφο των αἰώνων
τὴν ξέρετε
μας ξεδιψούσε
και μας πόρευε
τώρα καμώνεστε ἄλλα.

Τὶ λες στους μαθητὲς σου, δάσκαλε,
για τους κρεμασμένους
για τους σκοτωμένους μαχητὲς νύχτα
μὲ χιονόνερο στα ὀργισμένα περάσματα
για τον ἀπὸ πού ἀναψε τὸ σῶμα του δαυλὸ
κι ἔδωσε φωτιά στο ρούχο της σκλαβιάς
και τὸ ποτάμι πέτρωσε για μια στιγμή του χρόνου
για τὴ σπῖθα που ἐβγάξε ἡ σφαῖρα
χτυπώντας τὰ σπῖθια - σιουρναρόπετρες
για τους μάρτυρες της Ομορφίτας και των Σπέσιαλ Μπραντς
για τους σφαγμένους του Κοντεμένου στο Κιόνελι;

Γιὰ της Πισιλιὰς
τὶ λες σὶ' ἀγγόνια σου
για τὴ βροντὴ
για τὴ σιραπή
τὸ ἀγερικὸ της δρασκειλιάς
του Διγενή ἀπὸ τὴ μια κορφὴ σπὴν ἄλλη
για τους ἀντρες που ἐκρυβες στο σπῖτι σου
κινδυνεύοντας;
Κι εσύ γέροντα του Λιοπετρίου,
ἀνιστορεῖς στους εργάτες του πατατόκαμπου
στα χωριανόπουλα τὰ βράδια
στο καφενεῖο πάνω ἀπὸ ἕνα καφέ
τους τέσσερις του Αχυρώνα;
Οἱ κρεμασμένοι θέλουν να τους θυμόμαστε
και ν' ἀγαποῦμε τὴν πατρίδα.

«Ὅς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν».

Εὐλαλοι κήρυκες του ἀμβωνα,
οἱ ἐκκλησιές ἀκόμα μυρίζουν ἀπ' τὸ λιβάνι τους
σωτήρες του λαοῦ, ντελάληδες της στοιχειωμένης πλατείας,
ἐδὼ παίζουν γροθιές ἀκόμα τὰ φαντάσματα
του σκοτωμένου ἀγωνιστῆ
του σκοτωμένου προδότη
του σκοτωμένου πράκτορα της Ἰντέλλιτζενς·
οἱ κρεμασμένοι μας κοιπάζουν ἀπὸ ψηλά
και μας ρωτοῦν: «Τί κάνετε;»
Εἶναι ἐπικίνδυνη πρᾶμάτεια
οἱ κρεμασμένοι
τὴν καταχῶσαμε στο διπλοκλειδωμένο μας κελλάρι.

Μαθητή, παιδί της ντίσκο και της γρήγορης μοτοσυκλέτας,
 θα σου πει για να θυμάσαι τους σφαγμένους
 ένας που σώθηκε:
 «Κοιτάζω και βλέπω το χέρι μου
 από τον αγκώνα και κάτω να κρέμεται...
 κοιτάζω και βλέπω το μακαρίτη
 το θείο μου τον Πέτρο χαμαί
 με ανοιγμένο το κεφάλι...»
 Μαθητή, παιδί της Κύπρου ξέστρατο,
 θα σου πω κι εγώ για τον ένα
 και θα είναι για όλους τους νεκρούς
 του Αγώνα μας·
 τον είδα που κατέβαινε
 σαν διψασμένο ελάφι
 ήταν αυγή κι έκανε κρύο
 μα στην καρδιά του άναβε φωτιά και τον ζέσταινε
 στην πηγή τού σπήσαν οι Εγγλέζοι ενέδρα
 ήταν εδώ και ξαγρυπνούσαν χρόνια
 τον είδα να σημαδεύει
 και να 'ρχεται η σφαίρα στην καρδιά του.
 Πριν ξημερώσει
 τον κουβαλούσαν πάνω σε κλώνους
 πίσω από το καμiónι
 με την ομίχλη ακόμα στα μαλλιά τους
 με τη χαρά σκληρή στα μάτια τους.
 Άραγε κατάλαβαν ποτέ ποιον κουβαλούσαν;
 Ήταν γι' αυτούς ένα κουφάρι τρομοκράτη.
 Όμως εγώ τον είδα να στέκει
 ψηλά πάνω από το νεκρό του κορμί
 να λάμπει·
 ένας ήλιος
 ήταν ο λεβέντης πολεμιστής
 ο Έλληνας άγγελος της λευτεριάς μας.

(«ΕΝΔΟΝ ΠΟΡΕΥΟΜΕΝΟΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988)

Γεννήθηκε στη Βατυλή το 1934. Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Αμμοχώστου. Σπούδασε στην
 ΑΣΟΕΕ και πήρε μεταπτυχιακό δίπλωμα στη Διοίκηση Επιχειρήσεων από το Πανεπιστήμιο του
 Birmingham. Εξέδωσε το ιστορικό μυθιστόρημα «Αντίστροφη Πορεία», Λευκωσία 1983,
 όπου αναλύει τα γεγονότα της περιόδου 1961-64. Υπηρέτησε τον αγώνα της ΕΟΚΑ.

Στα μπουντρούμια των Αγγλικών Φυλακών Η Ψυχολογική πλευρά της ζωής στις φυλακές

Είναι δύσκολο να περιγραφεί η ουσιαστική πλευρά της ζωής των φυλακών από
 άποψη συναισθημάτων. Κάποιος που δεν την έζησε θα μπορούσε να υποθέσει πως
 πρέπει να ήταν ήρεμη, μακριά από τη δράση και τα γεγονότα.

Αντίθετα. Ήταν μια ατέλειωτη εσωτερική θύελλα!

Εμποδισμένοι από την πρακτική υλοποίηση της επιθυμίας μας για δράση, ανα-
 γκασμένοι να μένουμε μακριά από την ενεργό πλευρά του αγώνα, κάναμε τον
 αγώνα αντίστασης όπως καλύτερα μπορούσαμε μέσα από τις φυλακές.

Πέραν όμως απ' αυτά γινόταν μέσα μας ένας άλλος αγώνας. Μια καθημερινή
 πάλη ενάντια στη φθορά που μπορούσε να προκύψει από τις συνθήκες που ζού-
 σαμε στις φυλακές.

Ένας αγώνας περιχαράκωσης των νεύρων και της ψυχής. Μια προσπάθεια να
 αντιμετωπίσουμε τις συνεχείς επιδράσεις από τον περιορισμό, τη στέρηση κάθε
 μορφής προσωπικής ελευθερίας, τον εξαναγκασμό σε μια ζωή τυπικότητας όπου
 άλλοι παίρναν για μας τις αποφάσεις.

Οι ψηλοί τοίχοι των φυλακών κι οι τέσσερις τοίχοι του κελιού ήταν τα σύμβολα
 της ισχύος που μας κρατούσαν δέσμιους. Προκαλούσαν δέος γιατί δεν μπορού-
 σαμε να τους ξεπεράσουμε.

Ένα κελί δυο επί τρία (μέτρα) μ' ένα φεγγίτη ψηλά, ασφαλισμένο με χοντρά
 σίδερα. Κι ένας άνθρωπος αδύναμος να τα ξεπεράσει.

Εδώ χρειαζόταν η μεγάλη ψυχική δύναμη αντοχής. Έπρεπε να ξεπεράσουμε το
 δέος της δύναμης που μας κρατούσε δέσμιους. Έπρεπε να ατσαλώσουμε τη θέλη-
 σή μας για να βγούμε νικητές.

Το βαρύ φορτίο που μας πλάκωνε δεν έπρεπε με κανένα τρόπο να μας συντρί-
 ψει. Η μόνη στα χέρια μας δύναμη ήταν η εσωτερική αντίσταση, η ψυχική δύναμη
 που έπρεπε να οργανωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αντισταθμίσει το βάρος.

Ο καθένας μας ήταν ο ακοίμητος φρουρός, ταγμένος να φυλάει τις Θερμοπύλες

της ψυχής του. Να μη μπει μέσα ο εχθρός να αλώσει. Παίρναμε κουράγιο ο ένας από τον άλλο στην ατομική και κοινή προσπάθεια.

Τα καταφέραμε;

Κάποτε ναι, κάποτε όχι. Άλλος λιγότερο, άλλος περισσότερο.

Η κρίσιμη ώρα ήταν η ώρα του ύπνου.

Γιατί τέτοιες ώρες, που ο καθένας ήταν μόνος με τον εαυτό του, άρχιζε να σκέφτεται τους δικούς του, τον αγώνα της πατρίδας, τη ζωή που ζούσε ελεύθερος.

Το ονειροπόλημα ήταν η πιο φυσική πορεία του νου. Εκεί, μόνοι με τον εαυτό μας, μπορούσαμε να ζήσουμε όπως θέλαμε, να ξεφύγουμε από τους περιορισμούς των φυλακών, να αποκτήσουμε ό,τι στερούμαστε.

Η έντονη στέρηση προκαλούσε έντονη απόκτηση στις ώρες της μόνωσης. Η σκέψη τριγυρνούσε λεύτερη, ξεπερνούσε τους τοίχους των κελιών, περνούσε πάνω από τους ψηλούς τοίχους που περιζώναν τις φυλακές. Περνούσε πάνω από θάλασσες κι έφτανε στην Πατρίδα.

Ποιος μπορούσε να αποφύγει τον πειρασμό αυτής της χαράς!

Κι όμως έπρεπε. Γιατί όταν κανείς αποκτήσει με τη σκέψη του ό,τι στερείται στην πράξη, δεν είναι πια εύκολο να επανέλθει και να σταματήσει να σκέφτεται.

Πα' ώρες μπορεί να διαλογίζεται ελεύθερος στ' αγαπημένα του μέρη.

Μα η επιστροφή είναι δύσκολη κι ο ύπνος δεν έρχεται εύκολα. Έτσι η κούραση μεγαλώνει, επικρατεί η αϋπνία. Το μυαλό κουράζεται, το κορμί κουράζεται και τα νεύρα τεντώνουν.

Αν θέλαμε να κρατήσουμε το νευρικό μας σύστημα σταθερό έπρεπε να ελέγχουμε ακόμα και τις σκέψεις μας. Την ώρα του ύπνου έπρεπε να απαλλαγούμε από τον πειρασμό να ξεφύγουμε από την πραγματικότητα.

Όσοι μπορούσαμε και σ' όποιο βαθμό μπορούσαμε να απαλλάξουμε τη σκέψη μας από την ανάγκη φυγής, να την περιορίσουμε μακριά από τα ευχάριστα της εξωτερικής ζωής, κατορθώσαμε να έχουμε ένα σχετικά ξεκούραστο ύπνο.

Χρειάζονται ατσάλινα νεύρα για ν' αντέξει κανείς τις συνθήκες των φυλακών. Υπήρχαν αναρίθμητοι λόγοι για αντίδραση και ξέσπασμα.

Όμως αυτά προκαλούν ένταση και αν δεν υπάρχει εσωτερική αντίδραση μπρος σ' αυτές τις αιτίες συγκρούσεων, το νευρικό σύστημα μπορεί να καταρρεύσει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό.

Π' αυτό η ζωή στις φυλακές ήταν μια συνεχής εσωτερική πάλη ενάντια στις ασταμάτητες προκλήσεις του περιβάλλοντος.

Αλλά εκτός από τις εξωτερικές προκλήσεις υπήρχαν οι ισχυρότερες εσωτερικές ψυχικές πιέσεις.

Η απομόνωση και ιδιαίτερα η μακρόχρονη απομόνωση, είναι αιτία αυτοσυγκέντρωσης και εσωτερικού διαλόγου.

Ό,τι εμπειρίες έχει κανείς αποχτήσει στη ζωή του, ό,τι διδάχτηκε από την κοινωνία, ό,τι έμαθε να σέβεται ή να αποφεύγει ξανατοποθετούνται όλα κάτω από κρίση: Αγώνες, Ιστορία, Θρησκεία, Κοινωνία και γενικά το Πιστεύω, όλα τίθενται κάτω από κρίση.

Βασικό κριτήριο γύρω από το οποίο όλα περιστρέφονται, είναι ο αγώνας, η θυσία, η αγάπη για την Πατρίδα, η απέχθεια για την αδικία.

Πάνω σ' αυτό το κριτήριο μέρα και νύχτα στον ύπνο ή τον ξύπνιο γινόταν η πάλη για τον καθορισμό του «σωστού».

Λίγο ή πολύ ο καθένας μας πέρασε από αυτή τη θύελλα. Άλλοι λιγότερο, άλλοι σε βάθος.

Ήταν μια θύελλα που συγκλόνιζε. Βάζοντας το πάντα κάτω από κρίση, σε κάποια στιγμή δεν έμεινε τίποτε όρθιο. Όλα αμφισβητούμενα, όλα αβέβαια, αιωρούμενα μέσα στην εσωτερική αγωνία. Ήταν μια αναζήτηση του «αληθινού», του «σωστού», μέσα από την καταιγίδα των ερωτηματικών.

Σιγά - σιγά άρχιζε να ξαναχτίζεται ο κόσμος μέσα μας, πάνω στα θεμέλια του αγώνα και της προσφοράς στο σύνολο. Οι πολλές αντιφάσεις που υπήρχαν στις εμπειρίες μας απ' ό,τι διδαχθήκαμε στα σχολεία, στην κοινωνία και το περιβάλλον μας, κατέρρευσαν.

Ξεκαθάρισαν οι σκέψεις με το χρόνο. Νιώσαμε πιο δυνατοί, άλλοι λιγότερο κι άλλοι περισσότερο, ανάλογα με την ένταση της κρίσης.

Η πάλη αυτή, με αναβαθμούς έντασης, έγινε σε όλους. Ήταν αναπόφευκτο. Το βάρος των φυλακών, η απόσταση από την πατρίδα, η στέρηση των πάντων, η αίσθηση της αδυναμίας μπροστά στους τοίχους των φυλακών, μας ανάγκαζαν να στραφούμε μέσα μας και να χρησιμοποιήσουμε το μόνο πράγμα που υπήρχε λεύτερο: το πνεύμα!

Να παλαίψουμε. Πιστεύω πως όλοι πρέπει να βγήκαμε κερδισμένοι ψυχικά από αυτή την πάλη.

Η «ψυχαγωγία» και άλλες εκδηλώσεις

Η λέξη «ψυχαγωγία» στις φυλακές μόνο σε εισαγωγικά μπορεί να λέγεται. Είναι κάτι άγνωστο.

Παρ' όλ' αυτά θα προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε κάποιες πτυχές της ζωής που ήταν κάπως διαφορετικές από τις άλλες, που έσπαζαν τη ρουτίνα των απαγορεύσεων.

Η επίσημη προσφερόμενη ψυχαγωγία ήταν η μουσική από το ραδιόφωνο που

μπορούσε κανείς να παρακολουθήσει για δυο ώρες το βράδυ σε ειδικό δωμάτιο, η τηλεόραση κατά τον ίδιο τρόπο, το διάβασμα στη βιβλιοθήκη και η γυμναστική.

Τις Κυριακές γινόντουσαν κάποτε ποδοσφαιρικές συναντήσεις με τοπικές ομάδες τελευταίας κατηγορίας. Η ομάδα των φυλακισμένων λόγω κακής διατροφής και έλλειψης άσκησης δεν είχε πολλές πιθανότητες να κερδίσει.

Από τους δικούς μας πήραμε κάποτε ένα τάβλι. Αυτό μπορούσαμε να το χρησιμοποιήσουμε στην τραπεζαρία τον περιορισμένο χρόνο που είχαμε δικαίωμα να μένουμε μέσα όλοι μαζί. Όμως επειδή τα ζάρια απαγορεύονταν μας το έδωσαν χωρίς τα ζάρια.

Επινοήσαμε τότε τα ζάρια καμωμένα από ψωμί. Κάναμε το ψωμί κύβους και με το μελάνι συμπληρώναμε τους αριθμούς. Μάλιστα τις μια δυο πρώτες μέρες δεν έκαναν ούτε θόρυβο γιατί το ψωμί ήταν μαλακό. Ύστερα άρχιζαν να κάνουν θόρυβο, οπότε έπρεπε να τα αντικαταστήσουμε.

Στην πόρτα βάζαμε φρουρό για να μη μας πιάσει κανένας δεσμοφύλακας. Σιγά - σιγά ξεθαρρέψαμε και αρχίσαμε να κάνουμε και θόρυβο. Άλλοι υποστήριζαν τον ένα παίχτη κι άλλοι τον άλλο. Έτσι με κάθε καλή ζαριά του παίχτη που υποστηρίζαμε φωνάζαμε θριαμβευτικά.

Μια τέτοια μέρα που χαλαρώσαμε και την επιτήρηση, μπήκε μέσα στην τραπεζαρία ένας δεσμοφύλακας, παρασυρόμενος από τις φωνές μας. Μόλις τον αντιληφθήκαμε προσπαθήσαμε να κρύψουμε τα ζάρια.

Ο δεσμοφύλακας άκουσε το θόρυβο των ζαριών και άρχισε να ψάχνει παντού. Έκαμε και σωματική έρευνα πάνω μας. Μη ξέροντας για την τύχη των ζαριών, οι περισσότεροι φοβηθήκαμε πως θα τα βρিসκε πάνω σε κάποιον από μας, είτε κάπου πρόχειρα κρυμμένα.

Οι προσπάθειες του δεσμοφύλακα απέβησαν άκαρπες προς μεγάλη ικανοποίησή μας. Τί είχε συμβεί;

Εκείνη την ώρα κρατούσε τα ζάρια ο Ρένος Κυριακίδης και μή έχοντας πού να τα κρύψει, τα κατάπιε. Άλλωστε ψωμί ήτανε.

Παρόλα αυτά συνεχίσαμε να χρησιμοποιούμε το τάβλι προσέχοντας πιο πολύ στο εξής.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 9.4.1989)

ΑΝΘΟΣ ΛΥΚΑΥΤΗΣ

Γεννήθηκε στην Τριμίκλινη Λεμεσού το 1942. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι Διευθυντής Συντάξεως της ημερήσιας κυπριακής εφημερίδας «Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ», Γεν. Γραμματέας του Δ.Σ. Συνδέσμου Εκδοτών και Πρόεδρος του Δ.Σ. του ΚΥΠΕ. Ασχολείται με την ποίηση, το διήγημα και τη δοκιμιακή αρθρογραφία. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου).

Καιρῶν καὶ ἡρώων μνήμη (ἀποσπάσματα)

[... Ἐδιαβήκασιν οἱ καιροὶ πολλὰ. Κι ὅτι εἶπα νὰ γροικήσω τὴν μνήμην των καὶ τὴν ἐνθύμψιν των νὰ ἔχω. Καὶ ἐξέβηκα εἰς τὲς στράτες τῶν καιρῶν. Καὶ ἀγροίκησα τὴν φωνὴν των. Καὶ ἦτον μνήμη ἡρώων πολλῶν καὶ λαοῦ πολλοῦ. Καὶ ἦτον χαρακωμένη μὲ γαῖμα. Ὅτι πολλὸν τὸ θανατικὸν. Καὶ ἦτον σφραγισμένη μὲ καμοῦς. Καὶ ὀδύνη μεγάλη ἐγένετο. Ὅτι τὰ ἀναστενάγματα τοῦ λαοῦ πολλὰ καὶ πολλὲς οἱ πληγὲς καὶ οἱ χαμοί. Καὶ ὁ πᾶσα ἕνας ἔκραινεν ἐλευθερίαν εἰς τὴν γλυκεῖαν χώραν καὶ ἐπολέμαν. Καὶ ἦτον ἡ ἀνοιξὶς ἡ πρώτη τοῦ πολέμου...]

Κι ὥς παίρνει νὰ σωπαίνει
ὁ γέρος ὁ βρακᾶς
ὁ ἑκατοχρονίτης
ὁ κοκκαλιάρης Πίτσιλλος
ὁ ἀσπρογένης Μεσαρίτης
σκυφτοὶ
μ' ἐκεῖνο τὸ ἄχ δεμένο
στὸν λαιμὸ σὰν τὴν μυλόπετρα
στὰ λιακωτὰ ἀκονίζουν
τὴν ὀργὴν
σὰν τὸ μαχαίρι στὸν τροχὸ.

Κι ὥς κλείνει τὴν ψυχὴ στὸ στόμα
ὁ γέρος ὁ βρακᾶς
μὲ τὶς σαράντα πῆχες
τὸν καημὸ στὰ γένηα του
καρφώνουν κατακόρυφα
στὸ στήθος
ἐκεῖνο τὸ ἄχ
καὶ παίρνουν νὰ γυαλίζουν
τὸ παλνὸ σπαθὶ
στὰ δόντια τους.

[... Καὶ ἡ γλυκεῖα νῆσος ἐπυρπολήθη. Καὶ ἐγινήκασιν φλόγες πολλὰς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ καὶ φλόγες πολλὰς εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία. Καὶ πασαις ἐξαπόλυσεν τὰς δουλειὰς καὶ ἐμπήκεν εἰς ἐτοιμασίαν πολέμου. Ὅτι δὲν ἐστέργασιν πλέον τὸ βάσανον τοῦ ζυγοῦ. Καὶ ἐσηκώσασιν τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ ἄλεια καὶ οἱ μῦθοι καὶ πάντα τὰ σύνεργα ἐμπήκασιν εἰς τὸν σηκωμὸν. Καὶ ἀλέθασιν οἱ λαοὶ εἰς τὰς καρδιὰς ὀργὴν πολλὴν καὶ ἐλευθερίαν πολλήν. Καὶ ἦτον ἀνοιξὶς ἡ πρώτη τοῦ πολέμου...].

Κι εἶπανε: τούτη ἡ ἀνοιξή
δὲν εἶναι γιὰ ζωὴ
δὲν εἶναι γιὰ τ' ἀλέτρι καὶ τὸν ἔρωτα.
Κι εἶπανε: Τούτη ἡ ἀνοιξή
μυρίζει ἐλευθερία.

Παίρναν στὰ δάκτυλα δρεπάνι
καὶ γυάλιζε μαχαίρι δίστομο
στὴν νύκτα.

Παίρναν στὰ χεῖλη τὸ κρασί
κι ἄχνιζε αἷμα ἡ ἀνάσα
τοῦ πρωῒνου.

Στάλα τὴν στάλα
γέμιζαν καημὸ τὶς ἀπαλάμες.
Στάλα τὴν στάλα
βρέχανε τὰ βλέφαρα
ὀργὴ τοῦ Ἀπρίλη.

.....

Δὲν ἔχει ὁ δρόμος τοὺς ξεπόσταμα.
Μ' ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ
στολίσανε τὶς μποῦκες
τῶν ντουφεκιῶν
καὶ φεύγουν.

Μ' ἓνα φιλὶ τῆς μάνας
στὸ δεξὶ τὸ μάγουλο
κλείσανε πίσω τοὺς τὶς πόρτες.

Πρωταπριλιάτικοι χυμοὶ
ἓνα χαμόγελο φωτιᾶς στὰ μέτωπα.

Πρωταπριλιάτικοι καημοὶ
μέσα στὶς φλέβες

αὐγερινοὶ μιὰς ἀνοιξῆς
ποὺ καρτεροῦσαν αἰῶνες
ὅταν σηκῶναν μὲ τὰ μπράτσα τοὺς
τὸ παραμῦθι τοῦ βρακᾶ παπποῦ
στὰ χεῖλη
σὰν ἀστραπὴ μέσα στὸ φῶς
ὅταν σηκῶναν τὶς καρδιὰς
μὲς στὴν βροχὴ καὶ στὸ λιοπύρι.

Ἡ νέα ἡμέρα πρόφτασε
τὰ βήματα.
— Μάνα μου φεύγω...
— Στὸ καλὸ...

Ἐνα ντουφέκι μὲς στὸ χέρι τοῦ
κι ἓνα κλωνὶ καημὸ στ' αὐτὶ
ἓνα κομμάτι Ἀπρίλης στὴν ματιὰ
κι ἓνα τραγούδι ὀργὴ στὰ χεῖλη.

[... Καὶ ἀκούσπιν ὅτι εἰς τὸ Λιοπέτρι ἔπесαν νέοι. Καὶ εἰς τὸ Δίκωμον ἄλλος. Καὶ εἰς τὴν Πάφον ἄλλος. Καὶ εἰς τὸν Μαχαιρᾶν καὶ εἰς Λεμεσὸν καὶ ἄλλου. Καὶ ἐκλαδεύασιν τὰς δάφνες. Καὶ ἐμνημονεύασιν Μάτσπιν καὶ Γρηγόρην Αὐξεντίου εἰς τὰ τέκνα τῶν οἱ μανάδες. Καὶ θρῆνος καὶ ψαλμοὶ πολλοὶ εἰς τὴν νῆσον τὴν γλυκεῖαν ἐγένοντο. Ὅτι ἡ ἀνοιξὶς ἐπερρίσσευεν τοῦ θανάτου εἰς τὰς καρδιὰς. Καὶ ἦτον ἡ ἀνοιξὶς ἡ πρώτη τοῦ πολέμου...].

Ἔσκυψαν τὰ βουνὰ
τῆς Μαδαρῆς
καὶ κλάψανε στὸ σπῆθος
τῆς Σολιάς.

Μάνες τῆς Κύπρου
Παναγιὲς σκυφτὲς
μὲ μάγουλα χαρακωμένα
σὰν χωράφι φρεσκοκάμωτο.
Καὶ πῆραν νὰ βαρᾶνε
τὰ βιολιὰ καὶ τὰ λαγούτα
στὸν ἦχο τὸν βυζαντινὸ
τὸν πένθιμο
ἢ τὸν ἄλλο
τοῦ δρεπανιοῦ καὶ τῆς φωτιᾶς.

Βαρᾶτε του τοῦ χάρου
Νὰ

Καὶ νὰ καὶ μιὰ
καὶ δυὸ
Καὶ νὰ καὶ μιὰ
καὶ δυὸ σὸν θάνατο
καὶ σὴν ζωὴ.

Βαρᾶτε του τοῦ χάρου
Νὰ

Καὶ νὰ καὶ μιὰ
καὶ δυὸ σὶς ράχες
καὶ σὶς ρεματιές.

Ἀπτόπουλα τοῦ κάμπου
μ' ἓνα φλασκὶ ξεχειλισμένο
ἀπὸ γαλάζιο μύθο
καὶ καημὸ
μ' ἓνα φλασκὶ κρασὶ
ἀπὸ τὶς ἀσπρογιᾶς τῆς Πάφου
καὶ τῆς Πιτσιλιᾶς.

(«ΚΑΙΡΩΝ ΚΑΙ ΗΡΩΩΝ ΜΝΗΜΗ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1974)

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

Γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1898 και πέθανε το 1987. Ήταν επιχειρηματίας. Ασχολήθηκε με την ποίηση και την πεζογραφία. Τιμήθηκε με βραβεΐα και διακρίσεις μεταξύ των οποίων και το Βραβείο Συνολικής Προσφοράς του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου.

Ὡδὲς τοῦ Νότου

Ε

Πρόβαλε ἡ ἀνοιξη δειλὰ
σὴν γῆ τὴν πικραμένη

κι ἡ ρεματιὰ γλυκαίνει
ἀπ' ἀηδονολαλιὰ.

Φῶς Ἀπριλιοῦ ἱλαρώτατο
οὐράνια ἀψίδα σπίνει
κι ὁ ἔρωτας βαρύνει
γλυκὰ μέσ' σὴν καρδιά.

Μὰ ξάφνου ὀρθώνεσαι ἄτρεμη
γεμάτη ὀργή, Πατρίδα.
Πετιέται νέων ἀσπίδα
σὴν θεία σου προσταγή.

Δὲν εἶναι μελλοθάνατων
κοπαδιαστὰ κουφάρια!
Ἀθάνατα εἶν' βλαστάρια
σὴν θαλερὴ σου αὐλῇ.

Τρέμει τὸ δισκοπότηρο
εἰς τοῦ παπᾶ τὸ χέρι...
Ἀπ' τῶν ἐκθρῶν τὸ ἀσκέρι
ἡ δόλια τρέμει γῆ.

Μὰ τ' ἀντρειωμένα σπήθια σας
τὸ σίδερο ἂν περάσει,
ἀπάνω τους θὰ σπάσει
τοῦ τύραννου ἡ ὀρμὴ!

Ζ

Ἡ Λευτεριά ἡ ἀμάλαγη
φόρμιγγα ματωμένη
κρατεῖ καὶ σάλπισμα ἀντηχεῖ
σὴν πικραμένη γῆ.

Σκλάβοι, ἀδράχτε τ' ἄρματα
κι ἡ Δόξα σᾶς προσμένει.
Ποιὸς εἶπε πὼς μαράθηκε
ἡ Κυπριακὴ ψυχὴ;

Ποιὸς εἶπε πὼς τὰ ὄνειρατα
φυλλορροοῦν θλιμμένα

σὲ κουρσεμένου ὀρίζοντα
χλωμὴν ἀντιφεγγιά;

Οἱ μάνες εἶναι ἀδάκρυτες,
τὰ ράσα εἶν' φλογισμένα...
Στὰ στήθια θούρια πλημμυροῦν
ξανὰ τὴ νέα γενιά.

Ὡ θεία γενιά! Ἀπ' τὸ μέτωπο
θρόμβοι θυσίας σταλάζουν
σοῦ ἔχουν στὰ χέρια σίδερα,
τὸ βρόγχο στὸ λαιμὸ.

Μὰ θριαμβικὰ μέσ' στὸ βραχνὰ
τὰ χεῖλη σου ἀλαλάζουν:
Ξυπνάτε! ὀρθοὶ, Λόχοι Ἱεροὶ!
Ἑλλάδα εἶναι κι ἐδῶ...

(«ΩΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ», ΚΥΠΡΟΣ 1959)

«Χαῖρε, ὦ Λευ...»

Ὡ γλυκὲ πού ἐδιάβηκες
μέσ' ἀπ' τὴν πύλη τῆς Ἀνοιξης!
Ἐφυγες — μὲ τὰ στήθια γυμνὰ, μὲ μαλλιά ἀνεμισμένα,
ἔφυγες — ὀπασία γαλήνης,

Πάνω ἀπ' τὴ βαριὰν ὁμίκλη τοῦ στεναγμοῦ,
νοσταλγικὴ ὀπασία ὀνείρου
πάνω ἀπ' τὴν τρικυμισμένη ἄχνα τῆς δέησης.
Ἐπιτάφια λουλούδια δὲν ἔχει γιὰ σὲ. Τὸ κῶμα σου

Δὲν τὸ ζεστάναν σταλαγματιὲς μυροφόρων.
Μὰ ὅμως ἐσὺ,
ἐγέμισες μὲ τὸν γοερὸ ἀνθὸ τῆς ζωῆς σου
τὸ μυστικὸ, τὸ πολυραγισμένο βάζο τῆς καρδιάς.

Θρυματισμένε μίσχε κρίνου ἑαρινοῦ,
ἐγέμισες μὲ τὴ στερνὴ κραυγὴ σου

τὸν ἀμφορέα τῆς νειότης:
— «Χαῖρε, ὦ χαῖρε Λευ...»

Κύκνεια λέξη, πού ἐκόπηκες
μέσ' σπὴν ἀχνὴ λάμψη τῆς πεπλοφόρας αὐγῆς,
κύκνεια λέξη,
πού σπαρταρᾷς στοὺς ρυθμοὺς τῶν σημάτων,

Δὲ κάθηκες μέσ' σπὴν ἐφηβικὸ λαιμὸ πού ἐσίγησε:
Πέταξες — ἀσκλάβωτη φτερούγα περήφανου ἀπτοῦ,
ἔσκισες — λόγχη αἵματοβαμμένη
τὰ κράσπεσα τῶν ὀριζόντων,

Κι ἔγειρες —
σὰν σπασμένη Δωρικὴ κολῶνα ἀρχαίου Ναοῦ,
ἔγειρες
μέσα στοὺς ἱριδισμοὺς τῶν αἰθερίων κυμάτων.

«Χαῖρε, ὦ Λευ...»

(«ΘΡΟΜΒΟΙ ΚΑΙ ΣΤΑΛΑΧΤΙΤΕΣ», ΚΥΠΡΟΣ 1960)

ΡΕΝΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Λάρνακα τὸ 1931. Σπούδασε Νομικά στὸ Λονδίνο. Εἶναι δικηγόρος καὶ ἐπιχειρηματίας. Ασχολεῖται μὲ τὴν πεζογραφία καὶ τὴν ἀρθρογραφία. Υπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Ἡ ἀλύγιστη ψυχὴ

Μέσα στὰ ξεροτόπια πού διαλέχτηκαν γιὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως βρῖσκεις τὰ νειάτα καὶ τὰ γερατειὰ ἀδελφωμένα στὴ γενικὴ δοκιμασία, τὸ σφρίγος καὶ τὴ σοφία σκλαβωμένα μαζὶ. Βρῖσκεις τὸ ἀμούστακο παλληκάρι, τὸν μεστωμένο νιό, τὸν γέρο παππούλη, βρῖσκεις ἀγάπη, πίστη, ἐλπίδα, ἐνθουσιασμό κι αἰσιοδοξία. Κεῖνο ὅμως πού ξεχωρίζει πάνω ἀπ' ὅλα, κεῖνο πού σὲ κάνει νὰ νοιώθεις περήφανος, κεῖνο πού λάμπει σὰν διαμάντι, ἀτίμητο πετράδι, εἶναι ἡ ἀλύγιστη ψυχὴ.

Τίποτα δὲν μπόρεσε μὴδὲ θὰ μπορέσει νὰ τὴ σαλέψει. Οὔτε οἱ μπόρες κι οἱ φουρτοῦνες, τὰ βάσανα κι οἱ ἀγωνίες, θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ κλονίσουν, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή τὴν μεγάλη αὐτὴ δύναμη, τὴν δύναμη τὴν ὑπέροχη ποὺ φωλιάζει στὰ στήθια ἐκείνων ποὺ πίστεψαν κι ἀγάπησαν τὴν μεγάλη θεὰ τῆς Λευτεριάς. Γυρνώντας τὸ βλέμμα βλέπεις σ' ὅλων τὰ μάτια, μαντεύεις σ' ὅλων τὴν καρδιά, τὴν πίστη, τὴν πεποίθηση, τὴν προσδοκία. Βλέπεις τὴν ἀσκλάβωτη Ἑλληνικὴ ψυχὴ, τὴν ἀδάμαστη θέληση, τὴν ἀδούλωτη ἰδέα. Ξαφνιάζεσαι ἀπὸ τὴν τόση περιφρόνηση γιὰ τὸν πόνο, νοιώθεις μέσα σου νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ ξέφρενο ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν τόση αὐταπάρνηση, γιὰ τὴν ἀλληλεγγύη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ συνόλου.

Δύσκολα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ περιγράψει μὲ λόγια τὴν ψυχὴ τοῦ κρατούμενου, νὰ δώση μιὰ εἰκόνα τῆς μεγαλόπρεπης ἀλύγιστης ψυχῆς του, δυσκολώτερα ἀκόμα ἐγὼ μὲ τὴν φτωχὴ μου πένα. Γιατὶ τούτῃ ἡ ψυχὴ εἶναι πάνω ἀπὸ λέξεις, εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖς νὰ τὸ καταλάβεις μονάχα ὅταν νοιώσης τὴν πνοή της νὰ χαϊδεύτῃ τὸ εἶναι σου.

Θὰ προσπαθήσω νὰ ζωντανέψω δυὸ θύμησης, δυὸ ἀξέχαστων ἀνθρώπων μὲ ἀλύγιστη ψυχὴ.

Ὁ ἓνας ἦταν ὁ γέρο-μάστορας. Χιονισμένα μαλλιά, μουστάκι καμάρι, μπράτσα γερά ἀπ' τὸν μόχτο τῆς δουλειᾶς. Καρδιά γιομάτῃ ἀγάπη. Αἰσιοδοξία. Θάρρος. Ποτέ δὲν βαρυγκόμησε, ποτέ δὲν δυσανασχέτησε. Πάντα χαμογελαστός καὶ στίς πιὸ δύσκολες στιγμὲς σκόρπιζε διάπλατα παντοῦ τὴν μεγάλη του αἰσιοδοξία. Τὸ συνηθισμένο του ἀστεῖο ἦταν νὰ βάζει διορίεις στοὺς Ἑγγλέζους.

— Ἔ, σὺ! Φώναξε κάποιον κι ὅλοι σηκώνονταν νὰ τὸν περιτριγυρίσουν. Ἔλα. Γράψε ἐκεῖ 28 τοῦ τάδε μήνα.

— Τί εἶναι πάλι μάστορα; ρωτοῦσαν οἱ ἄλλοι.

— Ἡ διορία, ρε παιδιά. Ὡς τότε τὰ Ἑγγλεζάκια πρέπει νὰ φύγουν.

— Κι ἂν δὲν τὸ κάμουν;

— Ἔ, τότε χάθηκαν. Θὰ τοὺς πιάσουμε αἰχμάλωτους. Μιά φορὰ ἐμεῖς τοὺς προειδοποιήσαμε.

Περνοῦσε ἡ διορία κι' οἱ Ἑγγλέζοι δὲν ἔφευγαν. Ἀτάραχος ὁ γέρος ἔβαζε νέα ἡμερομηνία...

Μονάχα ἓνα πάθος εἶχε: Τὸ ἐμβατήριο. «Ὁλη δόξα, ὅλη χάρη...». Καθισμένος σὲ μιὰ γωνιά τὸ σιγοτραγουδοῦσε καὶ τὰ μάτια του σπιθίριζαν. Ὁνειρευόταν τὴν μέρα ποὺ θὰ ἐλευθερωνόμαστε ὅλοι μαζί γιὰ νὰ τὸ τραγουδήσουμε.

— Ἔλα, πὲς μας ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι.

Κι ἐμεῖς ποὺ ποτὲ δὲν τοῦ χαλούσαμε τὸ χατήρι τοῦ τὸ τραγουδοῦσαμε. Τότε γινόταν ἄλλος ἄνθρωπος, τὰ χρόνια ἔφευγαν ἀπὸ τὴν πλάτη του. Ἦταν σὰν νὰ βλεπε τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα...

Τὰ βράδια φοροῦσε τὴν κάτασπρη «πουνκαμίσια» του καὶ καθότανε στὸ κρεβάτι του φουχτιάζοντας τὰ πόδια, καρτερώντας μ' ἀνυπομονησία τὸ νυχτερινὸ δελτίο τοῦ κυπριακοῦ ραδιοσταθμοῦ ποὺ μετὰδίδε τὸ «κασονάκι» μας. Ποτέ του δὲν

χώνεψε τὸν σταθμὸ καὶ τίς εἰδήσεις του. Καραδοκοῦσε ν' ἀκούσῃ κάτι ποὺ δὲν τ' ἄρесе καὶ τότε τινάζοταν καὶ φασκέλωνε τὸ κασονάκι μὲ τὰ τέσσερα, χέρια καὶ πόδια.

— Φτοῦ σου, μασκαρά.

Ἐνα πρωὶ κοντὰ στίς πέντε τὰ ξημερώματα, ἐνῶ ἀκόμα τὰ βλέφαρα ἦταν βαριά ἀπὸ τὸν ὕπνο, σὰν ψίθυρος ἀκούστηκε μιὰ φωνή: «Φεύγει ὁ γέρος.» Ὁ ψίθυρος σὲ λίγο γίνηκε βουητὸ ποὺ ξύπνησε ὅλο τὸν κάμπο, κι αὐτοὺς τοὺς περίφημους ὕπνα-ράδες μας ποὺ ξεχάνονταν μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μορφέα. «Φεύγει ὁ γέρος».

Μέσα στὴν ζάλη τοῦ ὕπνου ἄκουσα ἓνα δεσμοφύλακα νὰ μιλᾷ στὸν μάστορα. Ἄνοιξα τὰ μάτια.

— Στίς ἑφτά ἀκριβῶς φεύγεις.

Ὁ γέρος ἀνασήκωσε τοὺς ὦμους, ἔστριψε τὸ μουστάκι του, κοίταξε τὸν Ἑγγλέζο ἐρευνητικὰ κι' ἀπάντησε.

— Ἄ, καλὰ.

Οἱ νυσταλέοι τῆς παραγκας ξύπνησαν γιὰ καλὰ κι ἓνα πλήθος ἀπὸ ἐθελοντὲς χαρούμενα προσφέρθηκε νὰ τοῦ ἐτοιμάσῃ τίς ἀποσκευές. Μιὰ σταθερὴ χειρονομία του ὅμως τοὺς σταμίτησε.

— Ρε παιδιά, τόσο καιρὸ μᾶς ἔχουνε καὶ περιμένουμε. Ἄστε τους τώρα νὰ περιμένουν κι αὐτοί. Θὰ πάρω τὸ καφεδάκι καὶ τὸ πρόγευμά μου μὲ τὴν ἡσυχία μου. Ἄν βιάζονται οἱ Ἑγγλέζοι καὶ δὲν μποροῦν νὰ περιμένουν, εἴτε κι ἔσιαξε πάλι τὸ μουστάκι του, ἄς περάσουν ἄλλη μέρα.

Τίποτα δὲν προξενοῦσε ἐντύπωση στὸν μάστορα.

Ἐνα σύννεφο ἀνησυχίας σκέπασε ξαφνικὰ τὸ πρόσωπό του καὶ τὰ φρύδια του ἔδεσαν.

— Τοὺς ἄτιμους! μούγγρισε. Πολὺ τὸ ἄχτι τους. Σώνει καὶ καλὰ νὰ μὲ ἀπολύσουν τώρα γιὰ νὰ μὴ φύγω μὲ ὅλα τὰ παιδιά καὶ νὰ τραγουδήσω τὸ «Ὁλη δόξα, ὅλη χάρη...». Τοὺς ἄτιμους! ἐπανελάβε καὶ βυθίστηκε στὸ πρόγευμά του.

Σὲ λίγο τὸ «συνεργεῖο μεταφορᾶς» μας μπαίνει σ' ἐνέργεια. Ὅλα εἶναι ἔτοια. Ἡ ὥρα φτάνει. Τὰ χέρια δίνονται σ' ἀποχαιρετισμὸ. Ἀγκαλιάσματα. Συγκίνηση. Ὁ Μάστορας φεύγει.

Καὶ σὰν ξεκινᾷ ὁλωνῶν μας τὰ στόματα, σὰν τάχατες νᾶχαμε συνεννοηθεῖ, ἄρχισαν νὰ τραγουδᾶνε, μὲ μιὰ θέρμη ξεχωριστὴ, τὸ «Ὁλη δόξα, ὅλη χάρη». Ἦταν τὸ μικρὸ μας δῶρο γιὰ κείνον ποὺ τ' ἀγάπησε καὶ πόθησε τόσο νὰ τ' ἀκούσῃ τόσο...

*

Ὁ ἄλλος ἀξέχαστος ἄνθρωπος, ἡ ἄλλη θύμηση εἶναι ὁ παπὰς τοῦ ὄρεινοῦ χωριοῦ. Χλωμὸ πρόσωπο, ἄταχτα γένεια, ξεθωριασμένα ράσα, ροζιασμένα χέρια ἀπὸ τὴν πάλῃ γιὰ τὸ ψωμί. Περπατώντας μαζί μου στὴν αὐλὴ τοῦ στρατοπέδου μοῦλεγε μὲ τὴν μελωδικὴ φωνὴ του τὰ βάσανα ποὺ πέρασε.

— Ναί, παιδί μου. Τράβηξα πολλά μέχρι να φτάσω εδώ. Ούτε το σχήμα μου δεν στάθηκε αρκετό να με γλυτώσει.

Ψήλωνε τα χέρια στον ουρανό.

— Δόξα τῷ Θεῷ...

Ἀκούραστος στρατοκόπος ἔτρεχε παντοῦ γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸν πόνο, νὰ ψιθυρίσῃ μιὰ λέξη παρηγοριᾶς, νὰ δώσῃ τὴν συμβουλὴ του. Οἱ κακουχίες, οἱ στερήσεις ἔφεραν τ' ἀντίθετο ἀποτέλεσμα ἀπὸ κείνο πὺν περίμεναν αὐτοὶ πὺν τὸν ρίψαν στὸ στρατόπεδο. Τοῦ ἔδιναν καινούργιες δυνάμεις, πίστη, ἀγάπη.

— Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸ πὺν βρέθηκα ἐδῶ μέσα, μοῦ ἔλεγε συχνά. Ἴσως φανῶ λίγο χρήσιμος... Νὰ βοηθήσω γιὰ τὸν δρόμο τὸν καλὸ, τὸν δρόμο τοῦ Χριστοῦ. Μερικοὶ δὲν θέλουν νὰ στρέψουν τὴν ψυχὴ τους κατὰ κεί πὺν πρέπει. Πηγαίνω σ' ὅλους. Μερικοὶ μὲ ζητοῦν οἱ ἴδιοι. Ἀρκετοὶ ἔχουν ἐξομολογηθεῖ. Ἄλλοι ἐπιμένουν στὴν παλιὰ ζωὴ. Δυσκολεύονται νὰ πιάσουν τὸ δύσκολο κι ἀνηφορικὸ μονοπάτι. Μὰ ἐπιμένω κι ἐγὼ. Κι ὅταν βλέπω κάποιον νὰ νικᾷ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ γυρνᾷ στὸν Χριστὸ δοξάζω τὸν Θεὸ. Αὐτὸς θέλησε νὰ μὲ στείλῃ ἐδῶ. Δόξα τῷ Ὑψίστῳ Θεῷ...

Ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς τῆς δοκιμασίας του τόσο πὺν πολὺ μεγάλωνε ἡ πίστη του στὴν ἀποστολὴ του. Ὁ ποιμένας καὶ τὸ ποίμνιο. Τὸ σῶμα πὺν σφυρηλατήθηκε στὸ ἀμόνι τοῦ πόνου, ἀντιφέγγιζε τὴν ἱκανοποίησιν ἀπὸ τὴν συγκομιδὴ, τῶν ἀκούραστων προσπαθειῶν του.

Αὐτοὶ οἱ κρατούμενοι. Σὰν πουλιὰ πίσω ἀπὸ τὰ σφιχτὰ κάγκελα τοῦ κλουβιοῦ τους, ἀνήσυχοι, ὀλοζώντανοι, τολμηροὶ φυλακισμένοι. Εἶναι ἡ ἀλύγιστη ψυχὴ τοῦ τόπου μας.

(«TIMES OF CYPRUS» ΤΟΜΟΣ 2ος, ΑΡ. 22-30, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1958)

ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Πάφο το 1926. Σπούδασε φιλολογία καὶ μετεκπαιδεύτηκε στὰ παιδαγωγικά. Υπηρέτησε σὲ σχολεῖα Μέσης Εκπαίδευσης καὶ ἀργότερα ὡς καθηγητὴς καὶ Διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ακαδημίας Κύπρου. Ασχολεῖται μὲ τὸ φιλοσοφικὸ δοκίμιο, τὴν παιδαγωγικὴ μελέτη, τὸ διήγημα, τὴν νουβέλα, τὴν ποίηση καὶ τὸ θέατρο. Τιμήθηκε μὲ βραβεῖα καὶ διακρίσεις γιὰ τὴν προσφορὰ του στὴν Παιδεία καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα γενικότερα. Υπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Σκηνὲς ἀπὸ τὴ φυλακὴ

Α'

Ἀνοιξιάτικο δειλινὸ

Ἡ ἀπογευματινὴ υποχρεωτικὴ ἐργασία εἶχε τελειώσει. Ὁ υπεύθυνος δεσμοφύλακας μάζεψε καὶ καταμέτρησε τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς. Δὲν ἔλειπε κανένα. Οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι κλεισμένοι στὰ ἀνήλιαγα καὶ υγρὰ ἐργαστήρια τῶν φυλακῶν ἀπὸ τὶς οχτῶ το πρωί, μὲ δώρη μόνον διακοπὴ τὸ μεσημέρι, περίμεναν τὸ σύνθημα γιὰ νὰ ξεχυθοῦν στὴν αὐλὴ γιὰ τὸν ἡμίωρο ἀπογευματινὸ τους περίπατο.

Ἡ μισὴ αὐτὴ ὥρα ἦταν ἀπὸ τὶς πιο ὁμορφες στὴ μονοτονία τῆς ζωῆς τους. Μόλις τελείωνε καρτερούσαν μὲ λαχτάρια τὴν ἐπόμενη. Σ' αὐτὴ τὴ μισή ὥρα θὰ τους χτυποῦσε στὸ πρόσωπο ὁ καθαρὸς ἀέρας, ὅσον βέβαια ἀφήναν νὰ περάσει οἱ πανύψηλοι πετρόχτιστοι τοῖχοι μὲ τὰ μπηγμένα γυαλιὰ στὴν κορυφή. Αὐτὴ τὴ μισή ὥρα περίμεναν γιὰ νὰ ξεμουδιάσουν τὰ μέλη τους μὲ λίγη κίνηση καὶ νὰ ανταλλάξουν ἐλεύθερα λίγες φιλικὲς κουβέντες.

— Εμπρός! Εξερσάιζ! ἀκούστηκε σὲ λίγο βαρὶὰ ἡ φωνὴ τοῦ δεσμοφύλακα.

Ἡ μαύρη πόρτα μὲ τὰ σιδερένια κάγκελα ἐτρίξε, κι ἓνας - ἓνας οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι περνοῦσαν γιὰ προσωπικὴ ἐρευνα, διέσχισαν τὸν στενὸ διάδρομο τῶν ἐργαστηρίων καὶ ξεχύνονταν, ναρκωμένοι ἀκόμη ἀπὸ τὸν συνεχὴ περιορισμὸ, στὸν καθαρὸ ἀέρα. Ἡ αὐλὴ γέμισε σὲ λίγο ἀπὸ νέους μὲ ὁμοιόμορφες στολές. Κάτω ἀπὸ τὸ κακοραμμένο μπλε χακὶ παντελόνι καὶ τὸ αλατζένιο πουκάμισο μὲ τὰ λιλά καὶ ἄσπρα τετραγωνάκια, κρυβόταν κάθε κοινωνικὴ ἀνισότης, κάθε διαφορὰ καταγωγῆς καὶ μόρφωσης. Πίσω ἀπὸ τοὺς ψηλοὺς τοίχους ἦταν ὅλο το ἴδιο:

— Παραβάτες τοῦ νόμου, γιὰ τοὺς ξένους κυρίαρχους.

— Ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας, γιὰ τοὺς ντόπιους ὑπόδουλους.

Χωρισμένοι σὲ μικρὲς παρέες, οἱ φυλακισμένοι πηγαινοέρχονταν στὴν ποδοσφαιρικὴ αὐλὴ. Ἡ καρδιά ἀναγάλλιαζε στὴ θέα τῶν σφιχτοδεμένων ἐκείνων κορμιῶν μὲ τὶς ἀλύγιστες καὶ ἐλεύθερες ψυχές.

Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ ΖΗΤΕΙ ΑΝΑΚΡΙΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΑ ΣΥΜΒΑΙΝΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΑΣ ΦΥΛΑΚΑΣ

ΛΥΠΟΥΝΤΑΙ ΑΙ ΑΡΧΑΙ
ΔΙΟΤΙ ΔΕΝ ΔΙΑΘΕΤΟΥΝ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ
ΤΙΜΩΡΗΘΕΝΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ

Συντάκτης τῆς «Ἐλευθε-
ρίας» ὑπέβαλεν εἰς τὴν Κεν-
τρικὴν Ἱπηρεσίαν Εἰδήσεων τὸ
ἑρώτημα, ἐάν αἱ Ἀρχαὶ
διατεθειμέναι...

ΕΙΣ ΤΑΣ Κ. ΦΥΛΑΚΑΣ ΚΑΤΑΡΡΑΚΟΥΤΑΙ ΠΑΣΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ

Η ΚΥΠΡΟΣ ΖΗΤΕΙ ΑΜΕΣΩΝ ΕΡΕΥΝΑΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΡΟΣ
ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΒΑΝΑΥΣΟΥ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΩΝ

... τοιοῦτος κατάλογος
ἐν θὰ καταστή διαθέσιμος.

ΤΡΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ
ΑΝΕΚΡΙΘΗΣΑΝ

Π.Τ.Α.Α., 16 (Τοῦ ἀνταποκρι-
τοῦ μας). — Ὑπεβλήθησαν
πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἰς Ἀ-
νάκρισιν, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ
στρατοπέδου Πύλας, οἱ ἐκ τῶν
κρατούμενων κ. κ. Τίτος
Παστρέτης, Φῶν... ἦτο

... ἐπὶ
... ἀσχετος με
... ἐρευνᾶς ἐν
... με τὴν ἀπόδρασιν ἐκ
τοῦ στρατοπέδου δύο τῶν κρα-
τούμενων, τῶν κ. κ. Τεύκρου
Θ. Λοῖζου καὶ Νίκου Κ. Κόστη.

Τα πουλιά πάνω στα λιγοστά δέντρα ξεφώνιζαν μ' όλη τους τη δύναμη δίχως τον φόβο πως θα τα διακόψει από στιγμή σε στιγμή ο Τούρκος δεσμοφύλακας με τη σκληρή του φωνή:

— Πιο σιγά να συντυχάνετε, α!..

Τα πουλιά δεν είχαν τούτο τον φόβο. Κι ούτε οι ψηλοί τοίχοι τα εμπόδιζαν να απλώσουν τη ματιά τους πέρα στο βάθος του ορίζοντα, εκεί όπου φυτρώνει ακόμη το χορτάρι στους κάμπους και οι άνθρωποι αγωνίζονται για τη ζωή και τα ιδανικά τους. Και σαν για να οξύνουν πιο πολύ την αντίθεση, δυο καρδερίνες άρχισαν το κυνηγητό πάνω στον γέρικο πεύκο. Έσπρωχνε η μια την άλλη πάνω στο κλαρί, πέφτανε μ' ολάνοιχτα τα φτερά τους στον αέρα τοιμπώντας η μια την άλλη, φτεροκοπούσαν σ' άλλο κλαρί και... φφφρουττ... πέταξαν πάνω από τον τοίχο με τα γυαλιά στην κορυφή. Ήταν ελεύθερες.

Τις πρόσεξαν οι φυλακισμένοι και μια μελαγχολία απλώθηκε στα πρόσωπά τους.

— Τα πουλιά είναι πιο ελεύθερα από μας...

Ο πόνος τούς είχε μάθει να φιλοσοφούν. Η σκέψη τους πήγε στην πλεονεξία των ισχυρών της Γης, σ' αυτούς που δεν αφήνουν τους άλλους ανθρώπους να ζήσουν ελεύθεροι... Τις σκέψεις τους απότομα τις διέκοψαν οι φωνές των δεσμοφυλάκων, που παρακολουθούσαν τους φυλακισμένους από τις γωνιές της σχεδόν τετράγωνης αυλής.

— Η ώρα τέλειωσε. Όλοι μέσα... και άρχισαν να στενεύουν τον κλοιό γύρω από τους καταδίκους που μαζεύονταν σαν τα πρόβατα στη στενή είσοδο της μάντρας τους.

— Πόσο γρήγορα πέρασε η ώρα...

— Χάσαμε μια και κερδίσαμε άλλη... φώναξε αστεεινόμενος ένας δεύτερος, υπονοώντας ότι έχασαν μια μέρα από τη ζωή τους και κέρδισαν μια μέρα από τον χρόνο της φυλάκισής τους.

— Αύριο πάλι, παιδιά, πρόσθεσε ένα τρίτος, ενώ οι κατάδικοι περίμεναν τη σειρά τους για νέα προσωπική έρευνα μπροστά στο σιδερένιο κιγκλιδωτό που χώριζε την αυλή από το «ζοντάνι», το βαρύ, διώροφο κτίριο με τα ομοιόμορφα κελιά δεξιά κι αριστερά ενός ευρύχωρου διαδρόμου.

Ο ανοιξιάτικος ήλιος βρισκόταν ακόμα αρκετά ψηλά στον ουρανό. Χρειαζόταν πιο πολύ από μια ώρα για να βάψει τη Δύση με τα χρυσαφένια χρώματα του δειλινού. Για τους πολιτικούς κατάδικους όμως η μέρα είχε τελειώσει.

Αφού πέρασαν από τη σωματική έρευνα της εισόδου στο ζοντάνι, παρατάχθηκαν σε μια μακριά γραμμή ανά δύο για τη συνηθισμένη απογευματινή καταμέτρησή. Τους μετρά ο υπεύθυνος υπηρεσίας Άγγλος λοχίας. Τους ξαναμετρά άλλος Τούρκος λοχίας και πίσω απ' αυτόν ένας Τούρκος δεσμοφύλακας. Αφού διαπιστώθηκε πως όλοι ήταν παρόντες, δίδεται το σύνθημα για το φαγητό. Ένας-ένας οι

κατάδικοι περνούν μπροστά από μια τάβλα, παίρνουν το «καπακλί» με το λιτό φαγητό τους και μπαίνουν στα κάθυγρα κελιά.

Βαριά κλείνει η πόρτα πίσω τους. Ο δεσμοφύλακας, μ' ένα μάτσο κλειδιά δεμένα με μια χοντρή αλυσίδα από τη ζώνη του, κλειδώνει μια-μια τις πόρτες. Αφού βεβαιωθεί μ' ένα σπρώξιμο πως την έκλεισε με ασφάλεια, προχωρεί στην πιο κάτω. Κλεισμένοι στα κελιά τους θα περάσουν τις ωραιότερες ώρες της ανοιξιάτικης μέρας, το μυρωμένο δειλινό κι ολόκληρη τη νύχτα. Τέσσερις ασβεστωμένοι τοίχοι μ' ένα μικρό φεγγίτη ψηλά, απέναντι από τη βαριά πόρτα, θα τους κρατούν υποχρεωτική συντροφιά ως τις έξι το άλλο πρωί. Μακρές ώρες σιωπής και μοναξιάς.

Σ' αυτές τις ώρες ελαφροπτέρουγη η ψυχή αναζητά τη συντροφιά στη σκέψη. Ατέλειωτοι λογισμοί κάμνουν πολύωρη συντροφιά στους καταδίκους. Ελεύθεροι κι αυτοί σαν τα πουλιά, περνούν τη διπλοκλειδωμένη πόρτα, περνούν μπροστά από το άγρυπνο μάτι του φρουρού, περνούν τους ψηλούς τοίχους με τα μπηγμένα γυαλιά στην κορυφή και τρέχουν σε γνώριμους τόπους και πρόσωπα.

— Να η μητέρα και ο πατέρας με τα θλιμμένα και συγχρόνως περήφανα πρόσωπα όπως τους πήρε το μάτι σαν τέλειωσε η δίκη, προτού οι οπλισμένοι στρατιώτες τού φορέσουν χαιρέκακα τις χειροπέδες.

— Να οι σύντροφοι στον αγώνα, που ασύλληπτοι συνεχίζουν ριψοκίνδυνα τον αγώνα για τη λευτεριά της Κύπρου.

— Να και η πονεμένη σύζυγος, πιστή συντρόφισσα στη χαρά και στη λύπη, να του δίδει θάρρος με την υπομονή και την αγάπη της.

— Να και οι αθώες παιδικές μορφές, που μάταια κάθε βράδυ περιμένουν το χάδι του πατέρα.

Ατέλειωτοι λογισμοί για όσους αγάπησαν, για όσα έκλεισαν βαθιά στην καρδιά τους, τους κρατούν πολύωρη συντροφιά στων υγρών κελιών τους τη σιωπηλή μοναξιά. Σ' αυτές τις μακρές ώρες του λογισμού οι αγωνιστές του απελευθερωτικού αγώνα μεταβάλλονται αργά-αργά και σε ήρωες του πόνου και της ζωής. Οι πολιτικοί κατάδικοι συνειδητοποιούν κάθε νύχτα και πιο πολύ το μεγαλείο του αγώνα για τη λευτεριά. Όταν ο άδικος νόμος του τυράννου καταδυναστεύει τον λαό, η θέση των ελεύθερων προσώπων βρίσκεται στα βουνά και στις φυλακές.

Β'

Στα κελιά των μελλοθανάτων

Το πρωί οι κατάδικοι χαιρετίζουν με γαλήνη τις πρώτες ακτίνες του ήλιου, που σε πείσμα των φρουρών, κρυφοπαίνουν στο κελί τους από κάποια γωνιά του μικρού φεγγίτη. Είναι έτοιμοι για τον αγώνα της καινούργιας μέρας.

Άδικα όμως περιμένουν στη συνηθισμένη ώρα να ακούσουν τον γνώριμο θόρυβο του κλειδιού στην πόρτα τους. Η καθυστέρηση των πρώτων λεπτών έμεινε απαρατήρητη. Το αλάθητο όμως αισθητήριο της ψυχής, τους πληροφορεί σε λίγο πως η κανονική ώρα για να τους ανοίξουν πέρασε. Κι αρχίζουν τα πρώτα ερωτηματικά:

— Τι συμβαίνει;

— Πατί δεν μας ανοίγουν;

Η απάντηση ήρθε σε λίγο. Τη μετέφερε από τον διευθυντή των φυλακών ο Άγγλος λοχίας, την πήραν οι δεσμοφύλακες και την ανακοίνωσαν στους κλεισμένους καταδίκους.

— Σήμερα δεν έχει δουλειά. Θα μείνετε στα κελιά σας. Να βγάλετε έξω όλα σας τα πράγματα. Τάβλες, σκαμνιά, βιβλία, παπούτσια, κούζες με το νερό. Μόνο τρεις πατανίες να αφήσετε.

Κελί με κελί ανοίγονται όλα με τη σειρά για να εκτελεστεί η απρόσμενη διαταγή.

— Πατί μας τιμωρείτε;

— Τι εκάμαμε;

Καμιά απάντηση. Ό,τι δεν λένουν οι δεσμοφύλακες το μαντεύει η πονεμένη ψυχή. Πέρα εκεί στα κελιά των μελλοθανάτων, δυο αδερφοί τους αντικρύζουν το σχοινί της αγχόνης. Οι προετοιμασίες για το φριχτό έργο αρχίζουν.

Ολόκληρο το συγκρότημα των κεντρικών φυλακών περικυκλώθηκε από εκατοντάδες πάνοπλους στρατιώτες, ενώ ασυνήθιστη κίνηση στρατιωτών και δεσμοφυλάκων είχε παρατηρηθεί στα διαμερίσματα εφτά και οχτώ, τα διαμερίσματα των θανατοποινιτών και των μελλοθανάτων. Οι σκοπιές επανδρώθηκαν με διπλούς σκοπούς, οπλοπολυβόλα στήθηκαν στους πύργους των παρατηρητηρίων, νέοι ισχυροί προβολείς τοποθετήθηκαν σε επίκαιρα σημεία του περιτειχίσματος των φυλακών.

Οι φυλακισμένοι στο διαμέρισμα εφτά παρακολουθούν την ασυνήθιστη αυτή κίνηση των δεσμοφυλάκων και των στρατιωτών με συγκίνηση. Μαντεύουν την αιτία της. Η μεγάλη στιγμή για τους συναγωνιστές τους που κρατούνται στο διαμέρισμα οχτώ πλησιάζει. Το διαμέρισμα εφτά είναι το διαμέρισμα των θανατοποινιτών. Βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του διαμερίσματος τρία, απομονωμένο με πετρόχτιστο τοίχο από το υπόλοιπο χτίριο, με έξοδο σε μια, επίσης απομονωμένη αυλή. Στα εφτά στενά κελιά του με τις πόρτες από χονδρά σιδερένια κάγκελα και λεπτό διχτυωτό, έτσι ώστε οι δεσμώτες να βρίσκονται συνεχώς κάτω από την άγρυπνη παρακολούθηση των δεσμοφυλάκων, φιλοξενούνται μόνο όσοι αγωνιστές της ελευθερίας κατηγορούνται με ποινή που συνεπάγεται την καταδίκη τους σε θάνατο.

Στην αυλή του διαμερίσματος εφτά βρίσκονται και ορισμένα άλλα χτίσματα. Ακριβώς δίπλα από το διαμέρισμα εφτά βρίσκεται το διαμέρισμα οχτώ. Το διαμέρισμα τούτο περιλαμβάνει δυο κελιά, ένα μικρό χώρο που χρησιμοποιείται ως αποχωρητήριο και ένα στενό διάδρομο μπροστά τους. Είναι τα κελιά των μελλοθανά-

των. Ο διάδρομος έχει δυο πόρτες. Η μια ανοίγει προς βορρά, προς το διαμέρισμα εφτά. Η άλλη ανοίγει προς νότο, σε ένα στενό άνοιγμα, που οδηγεί στο υπόστεγο της αγχόνης. Δυο μέτρα χωρίζουν τα κελιά αυτά από τον θάνατο. Στη νοτιοανατολική πλευρά της ίδιας αυλής ένας ψηλός, νεόχτιστος τοίχος τηρεί σε απόλυτη απομόνωση έναν τετράγωνο χώρο, αυτόν που θα γινόταν αργότερα γνωστός ως «Τα Φυλακισμένα Μνήματα».

Στα δυο μικρά κελιά του διαμερίσματος οχτώ, περιμένουν γαλήνιοι τη μεγάλη τους στιγμή δυο ηρωικά παιδιά της πολύπαθης Κύπρου. Λίγο μετά τα μεσάνυχτα της μέρας εκείνης θα αντίκριζαν το ικρίωμα της αγχόνης. Κλεισμένοι ολημερίς στα κελιά τους έμαθαν πως μόνο σαν θυσιασθείς για ό,τι αγάπησες το σώζεις. Κι αυτοί αγάπησαν πολύ την πατρίδα. Αλήθεια τι είναι η πατρίδα, διαλογίζονται. Και μόνοι τους δίδουν την απάντηση:

— Πατρίδα είναι αυτοί που μας γέννησαν και μας μεγάλωσαν. Πατρίδα είναι η φύση, που μας δέχτηκε μικρά παιδιά. Τα βουνά και οι κάμποι, τα ποτάμια και οι θάλασσες. Πατρίδα είναι ο εαυτός μας με τις ιδέες που έκλεισε μέσα του και τα πρόσωπα που αγάπησε. Πατρίδα είναι όλοι εκείνοι οι αγέννητοι, που θα συνεχίσουν να αγωνίζονται για τις ίδιες ιδέες και θα αγαπήσουν τους ίδιους τόπους. Πεθαίνοντας για την πατρίδα, πεθαίνεις για να επιβεβαιώσεις την ίδια σου την ύπαρξη, πεθαίνεις για να επιβεβαιώσεις την αγάπη σου προς τους προγόνους, τους φίλους, τους αγέννητους.

Με τις σκέψεις αυτές, την εξομολόγηση στον ιερέα των φυλακών και τη θεία μετάληψη που ακολούθησε, τα πρόσωπα των δυο μελλοθανάτων αποκτούν μια γαλήνια ακτινοβολία. Την ακτινοβολία του πνεύματος, αυτή που θα συνεχίσει και μετά τον θάνατό τους να φωτίζει τον δρόμο προς την λευτεριά.

Γ'

Προς την αθανασία

Με θούρια και ζωηρές εθνικές εκδηλώσεις όλοι οι πολιτικοί κατάδικοι, άνδρες και γυναίκες, πέρασαν την ανοιξιάτικη εκείνη μέρα. Κλειδωμένοι στα κελιά τους, με μοναδική συντροφιά τρεις μόνο κουβέρτες ο καθένας, είχαν τη σκέψη τους αδιάκοπα στραμμένη εκατό μέτρα δυτικότερα, εκεί που τα ηρωικά τους αδέρφια περίμεναν καρτερικά τον θάνατο. Ουρανομήκεις οι κραυγές τους διέσχιζαν τους χοντρούς πετρόκτιστους τοίχους του ζοντανιού, ξεπερνούσαν τους κατατρομαγμένους δεσμοφύλακες κι έφταναν ενθαρρυντικές στα δυο κελιά των μελλοθανάτων.

— Ζήτω η ΕΟΚΑ...

— Λευτεριά ή θάνατος...

— Αν είναι να πεθάνουμε για την Ελλάδα, θεία είν' η δάφνη. Μια φορά κανείς πεθαίνει...

— Του Έλληνα ο τράχηλος ζυγό δεν υπομένει...

— Θάνατος στους δολοφόνους...

— Οι Έλληνες δεν ζούνε δίχως την ελευθεριά...

Οι μελλοθάνατοι τις άκουαν με γαλήνη. Δεν είχαν ανάγκη από ενθάρρυνση. Η καρδιά τους όμως βροντούσε από χαρά.

— Κύτταξε πόσοι ζουν με το ίδιο όνειρο... Πόσων οι καρδιές χτυπούν για τον μεγάλο σκοπό...

Η νύχτα έφτασε. Η αγχόνη δοκιμάστηκε ακόμη μια φορά. Λειτουργεί κανονικά. Όλα είναι έτοιμα. Οι λεπτοδείχτες τρέχουν ασταμάτητα στις στρογγυλές τους πλάκες. Οι ώρες περνούν. Όλοι όμως πίσω από τους ψηλούς τοίχους με τα μπηγμένα γυαλιά στην κορυφή μένουν άγρυπνοι. Οι κραυγές γίνονται ζωηρότερες. Τα θούρια πληροφορούν τους περαστικούς από την περιοχή των φυλακών πως κάτι το ασυνήθιστο γίνεται μέσα στα ογκώδη παγερά οικοδομήματα με τους καγκελόφρακτους φεγγίτες.

Είναι περασμένα μεσάνυχτα. Στην ηλεκτρισμένη από εθνικό ενθουσιασμό ατμόσφαιρα ακούεται ξαφνικά μια βαριά φωνή:

— Σιωπή...ή..ή...

Τη φωνή παίρνουν οι υπόδικοι αγωνιστές και οι κατάδικοι ποινικού δικαίου, που μένουν στο διαμέρισμα τρία, και τη μεταδίδουν στο διαμέρισμα δέκα, στις γυναίκες αγωνίστριες, που για την αγάπη της πατρίδας φόρεσαν τη γκρίζα ρόμπα της φυλακισμένης. Οι γυναίκες τη μεταδίδουν πιο κάτω, στα διαμερίσματα ένα και δύο, στα οποία μένουν οι περισσότεροι πολιτικοί κατάδικοι.

— Σιωπή...

Τα θούρια σταματούν. Οι ενθαρρυντικές κραυγές σβήνουν μεμιάς. Τα νεύρα τεντώνονται. Οι καρδιές χτυπούν δυνατά, ακανόνιστα. Η προσοχή όλων στρέφεται προς το μέρος που ακούστηκε η φωνή. Είναι το διαμέρισμα εφτά. Σκαρφαλωμένοι στους μικρούς φεγγίτες των κελιών τους οι υπόδικοι θανατοποινίτες παρακολουθούν κάθε κίνηση στα κελιά των μελλοθανάτων και στο υπόστεγο της αγχόνης, για να μεταδίδουν τα διαδραματιζόμενα στους πολιτικούς κατάδικους, που βρίσκονται στα άλλα διαμερίσματα των φυλακών. Σε διάστημα λίγων δευτερολέπτων, που τους φάνηκαν ώρες ατέλειωτες, η βαριά φωνή από το εφτά διασχίζει και πάλι τη νυχτερινή σιγαλιά.

— Έρχονται να τους πάρουν...

— Έρχονται να τους πάρουν... επαναλαμβάνουν το μήνυμα οι κατάδικοι από το τρία και οι γυναίκες από το δέκα. Και οι φωνές απλώνονται στη σκοτεινιά του απείρου. Η αγωνία κάμνει τις καρδιές να βροντούν στα στήθη.

— Ανοίγει η πόρτα....

— Ανοίγει η πόρτα... συγκινημένες οι φωνές μεταδίδουν την είδηση, για να σβήσουν κι αυτές στη ριγηλή ανατριχίλα της νύκτας.

— Οι μελλοθάνατοι μας χαιρετούν...

— Οι μελλοθάνατοι μας χαιρετούν...

— Τους παίρνουν...

— Τους παίρνουν... ακούεται σαν ηχώ η διαπεραστική γυναικεία φωνή.

Και μέσα στη γενική συγκίνηση και το κορύφωμα της αγωνίας μια παλλόμενη φωνή διασχίζει τον αέρα και χάνεται στην απεραντοσύνη του ουρανού.

— Στο καλό, λεβέντες μας... σε λίγες στιγμές θα είσθε λεύτεροι...

Την ίδια στιγμή η φωνή από το επτά μεταδίδει:

— Ψάλλουν τον εθνικό ύμνο... Προσοχή.

Και σαν να υπήρχε προσυνεννόηση, όλοι οι κατάδικοι, άνδρες και γυναίκες, τραγουδούν με δάκρυα στα μάτια:

— Σε γνωρίζω από την κόψη...

Με το τραγούδι της λευτεριάς αποχαιρετούν τη σκλάβια πατρίδα τους οι μελλοθάνατοι. Με το ίδιο τραγούδι τους κατευοδώνουν οι συναγωνιστές τους, που αυθόρμητα γονατίζουν και προσεύχονται γι' αυτούς που πρόσφεραν θυσία τη ζωή τους για τη λευτεριά της Κύπρου, τη λευτεριά αυτών που ζουν κι αυτών που θα 'ρθουν.

(«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1962, ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ)

Ο αγώνας του 1955

Γυρνούσε του ημερολόγιου τα φύλλα τα παλιά,
με της ΕΟΚΑ γραμμένα το άλκιμο αίμα,
πνιγμένα από της Κύπρου τους καημούς,
τριμμένα από τον πόνο,
και γέμισαν τα χέρια του με δάφνης φύλλα.

Τις μνήμες περιδιάβαζε τ' αγώνα του πενήνταπέντε
και η ψυχή του γέμισε ηρωισμό και λεβεντιά.
Θολά τα μάτια δάκρυσαν για τους αθάνατους νεκρούς.

Τα φύλλα περιμάζεψε της δάφνης ένα - ένα
- ενθύμιο της λευτεριάς αγώνα δοξασμένου -
τα δάκρυα όμως κύλησαν και πήγαν...
Όσο κι αν πάσχιζε,
δεν μπόρεσε ποτέ να τα μαζέψει.
Τα πήρε ο χρόνος κι έγραψε μ' αυτά την Ιστορία.

(«ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ» ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988 (ΔΙΑΣΚΕΥΗ))

Η πνευματική προέκταση του ολοκαυτώματος του Γρηγόρη Αυξεντίου

(απόσπασμα)

Η θυσία του Γρηγόρη Αυξεντίου δεν είναι ένα απλό ιστορικό γεγονός. Είναι συγχρόνως και μια κατάκτηση του πνεύματος. Μέσα στο κρησφύγετο του Μαχαιρά, ο Γρηγόρης Αυξεντίου φορούσε την πνευματική πανοπλία του διαχρονικού Έλληνα. Στην αντιπαράταξη του πνεύματος προς την υλική δύναμη, άμεσος νικητής φαίνεται να είναι η δύναμη, ουσιαστικός όμως νικητής αποδεικνύεται στο τέλος το πνεύμα. Νίκη της υλικής δύναμης ήταν το ιστορικό γεγονός του φυσικού θανάτου του Γρηγόρη Αυξεντίου. Νίκη του ελληνικού πνεύματος, που ο Γρηγόρης Αυξεντίου εκπροσωπούσε την ιστορική εκείνη στιγμή του ολοκαυτώματός του, ήταν η μεταποίηση του θανάτου του σε «ιστορία ζώσα», η μεταποίησή του σ' ένα γεγονός πνευματικό, που χωρίς χρονικούς περιορισμούς, θα ζει τώρα και πάντα στις ψυχές όλων εκείνων που φλέγονται από τον πόθο για την ελευθερία.

Αυτή η μετουσίωση του θανάτου σε ζωή, έφερε άμεσα αποτελέσματα. Τρεις μέρες μετά το θάνατό του κυκλοφόρησε φυλλάδιο της ΕΟΚΑ με κεντρικό θέμα: «Τ' αντρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη». Ύστερα από τον πρώτο συγκλονισμό, που ήταν φυσικό να προκαλέσει τόσο ο ηρωϊκός θάνατος του Γρηγόρη Αυξεντίου όσο κι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε, οι νέοι της Κύπρου αναπτερώθηκαν. Είχαν μπροστά τους ένα εμπειρικό παράδειγμα ελληνικής αρετής. Οι τάξεις της ΕΟΚΑ πύκνωσαν. Οι αγωνιστές ωρίμασαν. Ο λαός συνειδητοποίησε πιο βαθιά τη σημασία που είχε ο αγώνας της ΕΟΚΑ σε σχέση με τους διαχρονικούς αγώνες του ελληνισμού για την ελευθερία του.

Αν ο αγώνας εκείνος δεν πέτυχε τον αρχικό του σκοπό, συνέβαλε όμως ώστε η Κύπρος ν' απαλλαγεί από τη δουλεία αιώνων, ν' αποτινάξει την αποικιοκρατία και να καταστεί ανεξάρτητη Δημοκρατία. Αν η Κύπρος είναι σήμερα ανεξάρτητο κράτος, έστω κι αν για λόγους αλλότριους βρίσκεται σε ημικατοχή, αν σήμερα η Κύπρος είναι μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης και μπορεί ελεύθερα και δημοκρατικά να αναδεικνύει τον Πρόεδρό της και τα μέλη του Κοινοβουλίου της, τούτο οφείλεται βασικά στον ηρωικό αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959, οφείλεται σε αγώνες και σε θυσίες όπως αυτή του Γρηγόρη Αυξεντίου.

Σαν φορέας του πνεύματος της ελληνικής ανδρείας και λεβεντιάς, ο Γρηγόρης Αυξεντίου θα παραμείνει αιώνια ο ηρωϊκός νέος των εικοσοοχτώ ετών. Πέρασαν από τότε πάνω από τρεις δεκαετίες. Αρκετοί από τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ πέθαναν. Οι τότε νέοι άρχισαν να γηράσκουν. Σε μερικές δεκαετίες κανένας δεν θα ζει από τη γενιά του '55. Γενιές θα έρθουν και γενιές θα φύγουν. Πάντα όμως ο Γρηγόρης Αυξεντίου θα παραμένει ο νεαρός έφεδρος αξιωματικός των εικοσοοχτώ χρόνων, ο toλμηρός αγωνιστής της ΕΟΚΑ, ο ενσαρκωτής της προσωπικότητας του διαχρονικού Έλληνα. Και έτσι, πάντα νέος και θαλερός θα είναι η προσωπο-

ποίηση της ζώσας συνείδησης της Κύπρου, θα διδάσκει την ελληνική αρετή, θα μεταδίδει στους μεταγενέστερους το βασικό γνώρισμα της ελληνικής ιστορίας: *την εκούσια αυτοθυσία για την πατρίδα και την ελευθερία.*

(«ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΕΣ ΤΟΥ '55», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1993)

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-1959 νίκησε τον χρόνο

(απόσπασμα)

Οι μεσονύχτιες εκρήξεις της 1ης τ' Απρίλη 1955 ήταν η έκφραση της θέλησης πολλών γενεών. Ξαναζωντάνευαν στην Κύπρο την επανάσταση του 1821. Καλούσαν τον κυπριακό λαό να πάρει ο ίδιος με το χέρι του ό,τι δικαιωματικά του ανήκε και αυθαίρετα του το στερούσαν οι ξένοι.

Η 1η τ' Απρίλη 1955 είναι η συμπύκνωση του διστορικού πνεύματος του ελληνισμού. Αποτελεί τον ψηλότερο αναβαθμό στον οποίο ανέβηκε ο ελληνισμός της Κύπρου στις προσπάθειές του να ανακτήσει την ελευθερία του από τον ξένο δυνάστη και να ενσωματωθεί στον εθνικό κορμό. Μαρτυρεί, από τη μια, την άδικη και ανελεύθερη αποικιακή πολιτική της Αγγλίας στην Κύπρο και διασαλπίζει, από την άλλη, την αποφασιστικότητα του κυπριακού ελληνισμού να κερδίσει με το αίμα την ελευθερία του.

Διερωτούνται μερικοί κατά πόσο ο αγώνας του '55 ήταν αναγκαίος. Την απάντηση τη δίνει η ίδια τη ιστορία. Ο αγώνας του '55 δεν θα χρειαζόταν, αν η αγγλική πολιτική δεν ήταν τόσο κοντόφθαλμη και τόσο ασυνεπής προς τις αρχές της ελευθερίας των λαών, για τις οποίες πολέμησε ο αγγλικός λαός κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι Άγγλοι πολιτικοί της εποχής αυτής ταύτιζαν το συμφέρον της πατρίδας τους με τη διαιώνιση της αποικιοκρατίας. Δείγμα αυτής της νοοτροπίας ήταν το διαβόητο «ουδέποτε», με το οποίο ο Υφυπουργός των Αποικιών Χόπκινσον απάντησε το 1954 από μέρους της Αγγλικής Κυβέρνησης στις επανειλημμένες εκκλήσεις της Εθναρχίας για να εφαρμοστεί και στην περίπτωση της Κύπρου η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών.

Η προκλητική αυτή άρνηση, σε συνδυασμό με την αυθαίρετη πολιτική της αποικιακής Κυβέρνησης στην Κύπρο, οδήγησαν την Εθναρχία και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' να εγκαταλείψουν την «πολιτική της αναμονής», που είχε από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 ακολουθήσει η Κύπρος, και να υιοθετήσουν νέα πολιτική την «πολιτική του δυναμικού αγώνα».

Κι ήρθε τότε η μεγάλη ώρα της Κύπρου. Οι ακρογιαλιές της Χλώρακας σκίρτησαν με τον ερχομό του Διγενή, που δρασκελώντας κάμπους και βουνά, έτσι που να μη ξεχωρίζεις τον μύθο τον παλιό από τη νέα πραγματικότητα, άναβε απ' άκρη σ' άκρη στο νησί της λευτεριάς τη φλόγα.

— Πήρε από το χέρι έναν απόλεμο λαό και τον ανέβασε στην κορυφή του ονείρου.

— Πήρε από το χέρι τα νιάτα της Κύπρου και τὰ 'κανε γενναίους πολεμάρχους.

Ο αγώνας για τη λευτεριά είχε αρχίσει. Τροχίστηκε στον πόνο κι έγινε θέληση ακατάβλητη. Τροχίστηκε στα δάκρυα κι έγινε μύθος και τραγούδι. Τροχίστηκε στο αίμα κι έγινε φλόγα πύρινη που έκανε κρύσταλλο τις ψυχές και τις καρδιές ατσάλι.

Για τέσσερα ολόκληρα χρόνια ο ελληνικός κυπριακός λαός, «μεθυσμένος απ' τ' αθάνατο κρασί του εικοσιένα», έζησε μέσα σε μια ατμόσφαιρα ηρωισμού, αυτοθυσίας και πνευματικής ανάτασης. Σκηνές ελληνικής λεβεντιάς κι αντρείοσύνης, σκηνές που θύμιζαν την Αλαμάνα, το Χάνι της Γραβιάς και το Μανιάκι, ξανάζησαν με νέα δόξα στα κυπριακά βουνά της Πιτσιλιάς, του Μαχαρά και του Δικώμου, κι επαναλήφθηκαν με νέα ορμή στους κυπριακούς κάμπους της Μεσαορίας και του Μόρφου.

Ολόκληρη η Κύπρος είχε τότε μετατραπεί σε «*Μαρμαρένια Αλώνια*». Και πάλευε σ' αυτά ο Διγενής με τα παλληκάρια του ενάντια στο πνεύμα της καταπίεσης και της σκλαβιάς, που εκπροσωπούσε ο Άγγλος δυνάστης.

— Ήταν ένας αγώνας που νίκησε τον φόβο.

— Ήταν ένας αγώνας που νίκησε τον θάνατο.

— Ήταν ένας αγώνας που νίκησε τον χρόνο.

Ήταν ένας αγώνας που έκανε τα κυπριακά νιάτα:

— Ν' ανεβαίνουν στο ικρίωμα της αγχόνης τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο.

— Να πέφτουν στα πεδία των συγκρούσεων και να φωνάζουν «*Ζήτω η Ελλάδα*».

— Να δίνουν την τελευταία τους πνοή στα μπουντρούμια των βασανιστηρίων και να 'χουν τη λευτεριά στα ξέπνοα χείλη τους.

Δάκρυζε τότε της Κύπρου η ψυχή από χαρά και πόνο. Έβλεπε τα παιδιά της να ξαναζωντανεύουν το αθάνατο της Ελλάδας πνεύμα: «*Ου περί χρημάτων τον αγώνα ποιούμεθα αλλά περί αρετής*». Κι ο αγώνας που γράφτηκε στην ιστορία μ' ένα κλωνάρι δάφνης πέρασε στις εκτάσεις της αιωνιότητας.

(«ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΕΣ ΤΟΥ '55», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1993)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1882 και πέθανε το 1970. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πήρε διδακτορικό δίπλωμα από το ίδιο πανεπιστήμιο. Μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι και τη Γενεύη. Υπηρέτησε ως Δήμαρχος Λευκωσίας. Διετέλεσε εθναρχικός σύμβουλος και υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της ΕΝΩΣΕΩΣ. Εξέδωσε σε αυτοτελείς τόμους πεζά και ποιητικά κείμενα. Ήταν από τους αξιολογότερους μελετητές του Δημήτρη Λιπέρτη.

Γρηγόρης Αύξεντιού

Γιὰ τὴ σκλαβιά τῆς δύστυχης πατρίδας τοῦ πονώντας
τὴν ἐθνικὴν ἐξέγερση τῆς Κύπρου ἀκαρτεροῦσε,
ποῦ μὲς στὴ δουλосύνη τῆς καρτερικά πονοῦσε,
μὴ ἀσκλάβωτη, λεβέντισσα κι ὁλόρθη ψυχὴ κλειώντας.

Πῆρ' ἀπ' τὶς φλόγες τῆς τρανῆς ψυχῆς τοῦ Διγενῆ,
τὴ θρυλικὴ τοῦ προσφορὰ χαρούμενος νὰ δώσει,
ποῦχει πολύχυμης ὁρμῆς ἀνάβρα μᾶς γενεῖ
καὶ τὶς ψυχὲς μας πιότερο τὶς ἔχει καλυβδώνει.

Διδάχθη κάτω ἀπ' τὰ πλατιά τοῦ Διγενῆ φτερά
μόνο νὰ δρᾷ, κωφεύοντας στοὺς λόγους τοὺς κενούς,
καί μὲς' ἀπ' τὴν ὁλόχυτη φωτιά τοῦ Μαχαιρᾶ
στῆς δόξας γοργοπέταξε τοὺς μπλάβους οὐρανοὺς.

Οἱ φλόγες γιὰ τὴ δόξα τοῦ σὰν ἀμβροσία γίναν,
π' ἀφθαρτο τὸ 'χε τὸ κορμὶ τοῦ Πάτροκλου τὸ κάνει,
καὶ γίναν φλόγες Δήμητρας π' ἀθανασία δίναν,
κι ἔτσι ποτὲς δὲν πέθανε, μὰ κι' οὔτε θὰ πεθάνει.

Στέκ' ἡ θυσία τοῦ σταθμὸς, προμήνυμα χαρμόσυνο,
κι εἶν' ἐγερσίουν σύμβολο, πυρὸς καὶ διδαχὴ,
κι ὅσοι τοῦ μοιάζουν, πάντα θᾶν στοῦ ἥρωα τὴν ψυχὴ
κάθε φορὰ σεμνὴ καρὰ κι εὐλαβικὸ μνημόσυνο.

Κλειοῦς' ὅλο τῶν Θερμοπυλῶν τὸ πνεῦμα ποῦχει πάντα
μὲς στοὺς αἰῶνες τὶς ψυχὲς ὀργώσει σὰν ἀλέτρι
ὥς τὸ Κοσένα, Δώδεκα καὶ πάλι στὸ Σαράντα,
κι ἔως προχτὲς στὸ Μαχαιρᾶ, στὸ Δίκωμο, Λιοπέτρι.
Σὰν ἔπεσεν ὁ Κίμωνας, τῆς Μάνας μας δῶ φέρνοντας

τὸ στοργικὸ τὸν πόθο τῆς, γεμάτων τρυφεράδα,
ἔτσι καὶ τοῦτος, στ' αὖλα φτερά τῆς ψυχῆς παίρνοντας
τὸν ἴδιο πάντα πόθο μας στὴ Μάνα μας Ἑλλάδα.

Τοῦτου, καὶ τόσων τῆς τρανῆς ΕΟΚΑ ἡ προσφορὰ
π' ὡς καταξίωση ζωῆς φλογόψυχης θὰ μένει,
ἄνοιξε δρόμ' ὁλόφωτο, κι ὡς ἄγρυπνη πυρὰ
τὴν Κυπριώτισσα ψυχὴ συχνὰ θ' ἀναθερμαίνει.

Ἀνοίγουν δρόμον οἱ ἐκλεκτοὶ, καὶ γιγαντοῦνται οἱ πόθοι
κι ὁρμὴ τοῦ σκλάβου ἀκούραστα μὲ τὴν τρανὴ θυσία τους,
καὶ στὴ σκληρὴ πορεία τῆς ἡ δούλη χώρα νοιώθει,
σὰν ὁδηγήτρια, ὁλόθερμη, στὸ πλάϊ τὴν παρουσία τους.

Ἡ βία βέβαια τὰ κορμιά μπορεῖ νὰ τὰ θερίζει,
μᾶν τῶν λαῶν ἀδύναμη τὸ πνεῦμα νὰ σκοιῶσει,
κι ὄντας στὸ τέλος ἡ ψυχὴ τὴν ἀδικία σαρώσει
καὶ πληρωθεῖ πιά τ' ὄνειρο, τότε ἡ ζωὴ θ' ἀξίζει.

Σὲ χώρα σκλάβα, ὅσο μικρὴ, σὰν ξέρουν τὰ παιδιὰ τῆς
νὰ πέφτουν γιὰ τὴ λύτρωση, ἡ νίκη θ' ἀνατείλει,
καὶ θὰ κυλάει πιά στὶς ψυχὲς, στοὺς κάμπους, στὰ βουνὰ τῆς,
τὸ γλυκοροδοφίλημα τῆς χρυσαυγῆς τ' Ἀπρίλη.

Νίκη δὲ δίνει πάντα ἡ δύναμη. Συχνὰ τὴ δίνουν
τὸ δίκαιο, τόλμη, θέληση, καρδιά, κι ἀξίες ἄλλες·
κι ἂν ρωμαλέο πνεῦμα, ψυχὴ, μικρὲς πατρίδες κλείνουν,
ἀξίζουν συχνὰ πιότερο κι ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες.

Στῶμεν καλῶς. Ἀμόλυτη, σπὸν ὄρκο τοῦ πιστοῦ,
παράδωκε τοῦ ἐθνικοῦ τοῦ χρέους τὴ σκυτάλη
σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν, καὶ πάει νὰ βρεῖ, σὲ πλήμμυρα φωτὸς
κι ὡς ἴσος τους, τὸ Σαμουὴλ, τὸ Διάκο, τὸν Καψάλη.

Στῶμεν καλῶς. Μ' εὐλάβεια, κάμποι, χωριὰ καὶ λόγγοι,
παίρνουνε στάση προσοχῆς στὸ φωτοπέρασμά του,
κι ἀπὸ τοῦ Σέκου τὴ μονὴ, κι Ἀρκάδι, Μεσολόγγι,
τὸ χαιρετᾷ οἱ ἀθάνατοι τὸ διάβα τ' ἀθανάτου.

(ΩΔΕΣ ΚΑΙ ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1963)

Γεννήθηκε στο Στρόβολο της επαρχίας Λευκωσίας το 1936. Σπούδασε Φιλολογία στην Αγγλία. Ασχολείται με το δοκίμιο. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ο φιλόσοφος Κυριάκος Μάτσης

(Μέρος από το κείμενο «Ο Αγωνιστής, ο Πολιτικός, ο Φιλόσοφος, ο Άνθρωπος Κυριάκος Μάτσης»)

Η πίστη του στον άνθρωπο και την πορεία του προς την ηθική τελείωση εκφράζεται σε επιστολή του, γραμμένη από τα κρατητήρια της Κοκκινότριμιάς το 1956 προς κουμπάρους του στις Σέρρες.

«Πνεύμα ο Θεός. Κι αυτό το πνεύμα δε μπορεί να είναι τίποτα άλλο από το πνεύμα του δικαίου, το πνεύμα του αληθινού, το πνεύμα που γεννά τα έργα τα μεγάλα, τους στοχασμούς τους ξεχωριστούς, τις θυσίες για το σύνολο. Κι αν προχωρήσουμε πιο θαρρετά, θα πρέπει να μη διαμφισβητήσουμε πως κάθε άνθρωπος που έχει μέσα του τις αρχές αυτού του πνεύματος και δίνεται γι' αυτές, έχει παράλληλα μέσα του και κάτι το θεϊκό, είναι ένας απόστολος αυτού του Θεού, είναι ένας μικρός Θεός»...

Συνεχίζοντας για τον Κυριάκο Μάτση φιλόσοφο θα 'θελα να αναφερθώ στην ιδιαίτερη ευαισθησία του απέναντι στη Γη. Η ευαισθησία αυτή αποκτά ένα μυστικιστικό χαρακτήρα σε μια επιστολή που απευθύνει προς τον εξάδελφο, φίλο και συναγωνιστή του, Κώστα Κυριάκου. Η γη έχει χαρακτήρα ιερό, δεν είναι μόνο ύλη αλλά και πνεύμα. Ανήκει σ' αυτούς που την δουλεύουν και ξέρουν να τη χαίρονται σαν ελεύθεροι άνθρωποι, έστω κι αν καλλιεργώντας παραβιάζουν την ιερότητά της. Διατυπώνει τις ιδέες του ο Κυριάκος:

«Όμως ν' αγωνιστεί πρέπει ο καθένας. Να πλάσει ο ίδιος κάτι και με το κορμί, με την καρδιά, με το πνεύμα, με το γέλιο να το χαίρεται...

»Δεν με νοιάζει αν αυτός που θα χαρεί την αγαλλίαση του συνδέσμου της ύλης Γης με το πνεύμα Γη θα σταθεί μόνο στα οφέλη που προσπορίζεται από την υλική πλευρά ή έχει την δύναμη να νοιώσει πέρα για πέρα τη χαρά της έξαρσης που χαρίζει η πνευματική. Απλούστατα ο ένας ζει πιο πλατειά, πιο θεϊκά (αν το δέχεται) μια κατάσταση, της οποίας ο άλλος αδράχνει μόνο ελάχιστες πτυχές. Όμως ζουν και οι δύο. Ζουν αληθινά, ζωντανά, σκληρά και χαίρονται ο καθένας με το δικό του τρόπο.

»Να γιατί δε νοιάζομαι αν τη γη της ζουν Τούρκοι και Έλληνες. Εβραίοι για.... Εκείνο πούχει αξία είναι να τη ζουν αυτοί που την ποτίζουν με τον ιδρώτα τους

και να περιπατούν ελεύθεροι πάνω της, διαφεντευτές της, κυρίαρχοί της. Ν' αναπνέουν περήφανοι τον αέρα της που νάναι αέρας δροσιάς, ομορφιάς, λεβεντοσύνης. Όχι πνίχτης...».

Αυτή τη δύναμη της σκέψης του που υπερβαίνει αντιθέσεις και φτάνει ως την αντίπερα όχθη του στοχασμού, τη συναντούμε και στην περίπτωση της ιδεολογίας. Η σκέψη του Μάτση είναι τόσο ώριμη ώστε να ξεπερνά και το περιεχόμενο της ιδεολογίας. Η ύπαρξη ιδεολογίας στη ζωή του ανθρώπου είναι αρκετή για να θεωρηθεί ο Κυριάκος έναν άνθρωπο συναθλητή. Και τον θεωρεί συναθλητή, έστω κι αν η δική του ιδεολογία ως προς το περιεχόμενο είναι ακόμα και αντίθετη. Και τούτο με έργα το απόδειχνε. Μάλιστα και με κίνδυνο της ζωής του, όπως στην περίπτωση της δίκης του Ιωάννη Δρουσιώτη (συμφοιτητή του στη Θεσσαλονίκη), που κατά τον εμφύλιο πόλεμο είχε συνταχθεί με τους αντάρτες και μετά τη σύλληψή του θα δικαζόταν από στρατοδικείο.

Ο Κυριάκος Μάτσης ήταν ελληνοκεντρικός εθνικόφρονας ιδεολόγος και πολέμιος του κομμουνισμού από τα μαθητικά του χρόνια. Ουδέποτε όμως άφησε το φανατισμό να παραμερίσει την ανθρωπιά του. Γνώριζε πως έπρεπε να πολεμά τις ιδέες και όχι τους ανθρώπους.

Μόλις πληροφορήθηκε την σύλληψη του Δρουσιώτη, άρχισε ένα πραγματικό αγώνα για να τον σώσει από το θάνατο.

Γράφει με ημερομηνία 24 Ιουνίου 1948 ανάμεσα σε άλλα και τα ακόλουθα:

«Έμαθα πάντα στη ζωή ν' αγαπώ και να εκτιμώ τους ιδεολόγους αγωνιστές που ξέρον ν' αγωνιστούν για ένα ιδανικό - αδιάφορο ποιο είναι αυτό - αρκεί να το πιστεύουν. Και ο Γιάννης Δρουσιώτης το πίστευε».

Η ιδιότυπη σχέση του με τη γη τον οδήγησε στο να ξεπεράσει την αντινομία ύλης και πνεύματος. Διαβάζω πάλι από την επιστολή που απευθύνεται προς τον Κωστάκη Κυριάκου:

«Όμως για τη γη θα σου μιλήσω τώρα, αγαπητέ. Τη γη που κρύβει μέσα της το πιο μεγάλο μυστικό και μαζί το πιο ωραίο, τη γοητεία που δίνει η δύναμη της ύλης. Τίποτε δε μ' έδεσε πιο πολύ από τούτο το δεσμό».

Εδώ θέλω να αναφερθώ στον τόπο του θανάτου του, σε κρησφύγετο σκαμμένο μέσα στη γη και το συμβολικό για μένα τόπο της θυσίας του: Μέσα από τα σπλάχνα της γης, της ιερής γης που τόσο αγάπησε, μετουσίωσε στην πράξη, με την έσχατη πράξη του, την ύλη σε πνεύμα.

Στο έγγραφο της θανατικής ανάκρισης, όπου καταγράφονται οι τελευταίες του στιγμές διά μέσου της κατάθεσης του Τούρκου διερμηνέα έχουμε την εξής περιγραφή:

«Και τότε η φωνή είπε...

Και τότε η φωνή απάντησε...

Και τότε η φωνή ακούστηκε...».

Η απάντηση βγήκε από τα έγκατα (σπλάχνα) της Γης, από την Κύπρο την ίδια...

Η «φωνή», η φωνή του, έγινε η φωνή της Κυπριακής Γης.
«Μολών λαβέ, ελάτε αν τολμάτε να με πάρετε. Ζωντανός δεν πέφτω στα χέρια
σας. Αν θα βγω θα βγω πυροβολώντας».

Κι ήταν μόνο 32 χρόνων.

(«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΤΣΗ»
ΛΥΚΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ, ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΟΚ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΑΥΡΗΣ

Γεννήθηκε στο Λιμνάτι Λεμεσού το 1954. Σπούδασε δημοσιογραφία και εργάζεται στην
ημερήσια κυπριακή εφημερίδα «Ο ΑΓΩΝ». Ασχολείται με την ποίηση, το μελέτημα και την
αρθρογραφία. Βραβεύτηκε για το ποιητικό του έργο.

Μνήμη Γρηγόρη Αυξεντίου

Ξύπνα, Γληόρη μου, να δης που κόντεψε η νίκη
τζιαί σένα βάλλουσιν ομπρός γιατί σε νένα 'νίκηει
Αντωνού Πιερή Αυξεντίου

Όχι, ο Γρηγόρης Αυξεντίου
δεν έγινε ολοκαύτωμα στο Μαχαιρά.
Είναι, βέβαια, ιστορική αλήθεια
πως οι Άγγλοι πολιορκήσαν
το σπήλαιο που κρυβόταν,
εμποδίζοντας τη διαφυγή του.
Είναι ακόμη εξακριβωμένο
πως περιέλουσαν
το σπήλαιο με βενζίνη
και του έδωσαν φωτιά
παρουσιάζοντας κατόπιν
στους δημοσιογράφους
το μισοκαμένο πτώμα του
που κείτονταν γαληνεμένο
στο νεκροτομείο
του νοσοκομείου Λευκωσίας.
Όλα αυτά είναι πραγματικότητα

μα, εγώ, αθεράπευτα ρομαντικός,
θέλω να πιστεύω
πως η ψυχή του Γρηγόρη
δεν παραδόθηκε στο μαύρο θάνατο.

Ένας ψηλόλιγνος, αντάρτης άγγελος
τον σπλαχνίσθηκε και
αψηφώντας το μεγάλο κίνδυνο
κατέβηκε στην πυρακτωμένη σπηλιά
και του δάνεισε τα μεγάλα φτερά του.
Και ο Αυξεντίου φωτοστεφανωμένος
ουρανοδρόμησε.

(«Ο ΜΕΓΑΣ ΑΝΤΙΔΙΚΟΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1993)

Ήλιος παρεπίδημος

Σε μία από τις καταβάσεις του
ο παρεπίδημος ήλιος συνάντησε
το μαζεμένο πλήθος μέσα
στους δρόμους και τις πλατείες.
Είχαν τα χέρια τους υπερυψωμένα
σε στάση όρκου
και τραγουδούσαν τους στίχους
του Ευαγόρα Παλληκαρίδη
«Ποτέ δεν θα πεθάνουνε
όσοι πεθάναν σήμερα.
Και της σκλαβιάς τα σίδερα
θα σπάσουν κάποια μέρα.
Και θ' ακουστούν ελεύθερα
τραγούδια πέρα ως πέρα».

Ύστερα, ο αμάραντος ήλιος
άρχισε ν' ανεβαίνει
τις σκάλες τ' ουρανού
και να σιγοτραγουδά
«Ποτέ δεν θα πεθάνουμε...»

10.9.1994

(«ΑΠΟΚΑΘΛΩΣΗ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1995, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΗ»)

Γεννήθηκε στο Κάτω Δίκωμο το 1952. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρετεί στη Μέση Εκπαίδευση. Ασχολείται με την αρθρογραφία, το χρονογράφημα και το διήγημα.

Η ευγενεστέρα πράξις της ζωής...

Είναι το δεύτερο μισό του Νιόβρη. Χειμώνας. Η μέρα μικρή, το κρύο μεγάλο. Δεν έχει ακόμα χαράξει καλά το φώς. Είναι η ώρα του πιο γλυκού ύπνου, του πρωινού. Κι όμως αυτός, στα δυτικά σπίτια του χωριού, κάτω ακριβώς από το πέτρινο βουνό, δεν κοιμάται. Όχι πως δεν έχει ύπνο. Κάθε άλλο. Είναι ανάγκη όμως να φυλάει σκοπός. Είναι τώρα η σειρά των δύο του συντρόφων να κοιμηθούν. Πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεχτικοί. Ο κίνδυνος να κατέβουν απρόσκλητοι για έρευνες οι ξένοι καταχτητές πάντα υπάρχει. Στο χωριό βρίσκονται μόνο εννέα μέρες.

Έφτασαν από τη μικρή πόλη, στην άλλη πλευρά του βουνού, όπου τους κυνηγούσαν τα όργανα της αποικιακής κυβέρνησης. Εδώ το μέρος είναι ήσυχο, οι κάτοικοι του νομοταγείς - κατά την αστυνομία - έτσι δύσκολα θα κινήσουν την προσοχή των δυνάμεων ασφαλείας, εκτός κι αν κάποιος τους καταδώσει... Στο κρησφύγετο στο σπίτι του Κυριάκου ήρθαν την περασμένη Τετάρτη, πριν ακριβώς μια βδομάδα, από αυτό του Κύπρου, λίγα μέτρα πιο κάτω στον ίδιο δρόμο. Και εκεί έχουν κατασκευάσει κρησφύγετο, όπως και σε δύο άλλα σπίτια του χωριού, για να μπορούν να προφυλάγονται καλύτερα. Το ένα στην ίδια σχεδόν περιοχή, στου δασκάλου του Καραγιάννη, όπου τα δέντρα στο περβόλι δίνουν αρκετή κάλυψη και προστασία, το άλλο στο σπίτι του Χάσικου στο Ανατολικό έμπα του χωριού. Σε παλαιότερες επισκέψεις του είχε τονίσει στους συνεργάτες του, τους μνημένους στην οργάνωση, πως το χωριό - ο τόπος όχι οι άνθρωποι - θα έπρεπε να μείνει μακριά από την ένοπλη δράση, ώστε να μπορούν να καταφεύγουν οι αντάρτες της επαρχίας στις δύσκολες τους περιστάσεις, σαν τους κυνηγούν δηλαδή οι λεγόμενες δυνάμεις ασφαλείας της αποικιακής κυβέρνησης και οι βοηθοί τους, Τούρκοι επικουρικοί. Γνωρίζει πολύ καλά το χωριό και τους ανθρώπους του, όλοι σχεδόν με ροζιασμένα τα χέρια από τον κάματο στο χωριό ή στη χώρα, απλοί και καταδεχτικοί. Έμαθε να κινείται άνετα σ' αυτό. Γνωρίζει και την τελευταία του λεπτομέρεια, το κάθε του στενό δρομάκι. Πολλές φορές του έτυχε να συναπαντηθεί με Εγγλέζους στρατιώτες σαν περπάταγε μαζί με άλλους αντάρτες τα βράδια στους σκοτεινούς του δρόμους, αφού το μεγάλο ενδιαφέρον της αποικιακής κυβέρνησης για την περιοχή δεν επέτρεψε ακόμα να φτάσει ως εδώ το ηλεκτρικό ρεύμα. Ήταν τέτοια η φυσικότητα των αντιδράσεών τους που οι περαστικοί από το χωριό καταχτητές τούς νόμιζαν για ντόπιους.

Κάποτε προσποιόνταν ανθρώπους που δεν έλεγχαν τα πόδια τους και τα λόγια τους από το πολύ κρασί και τα άλλα οινόπνευματώδη που κατανάλωναν στο

καφενείο, που μεταβαλλόταν πιο αργά το βράδυ και σε ταβέρνα. Άλλοτε πάλι προσποιόνταν ότι είχαν ξενυχτήσει στο «κουμάρι», στα τυχερά παιχνίδια, κι είχαν χάσει όλα τους τα χρήματα στα χαρτιά. Σχετικό ήταν και το δήθεν πείραγμα μεταξύ τους πως με την επιστροφή τους στο σπίτι θα τους περίμενε πίσω από την πόρτα η κυρά τους με τη μαγκούρα στο χέρι! Κι όλα αυτά από το φόβο μήπως μαζί με τους ξένους υπήρχε και ντόπιος (Έλληνας μόνο στ' όνομα ή Τούρκος), ο οποίος γνώριζε τη γλώσσα τους. Πού να μπορούσαν να φανταστούν οι ξένοι, κουβαλητοί καθώς είναι από χιλιάδες μίλια μακριά, πως ήταν ένας απ' αυτούς που γύρευαν μήνες τώρα, που είχαν μοιράσει χιλιάδες αφίσες με τη φωτογραφία του, υποσχόμενοι χιλιάδες λίρες σ' αυτόν που θα έδινε πληροφορίες για τη συλληψή του... Έτσι καθώς είναι υποχρεωμένος να κρατά τα μάτια του ανοιχτά, να ελέγχει την κατάσταση, ώστε να μη συμβεί εκείνο που απεύχονται, η σύλληψή τους, του έρχονται στη σκέψη θύμησης παλιές που τον τραυματίζουν βαθιά, τον πονάνε πολύ. Οι γέροντες γονείς του μόνοι στην Πιτσιλιά, είναι τώρα αρκετός καιρός να τους δει και τους έχει αποθυμήσει. Η γη που τόσο πολύ αγάπησε και της δόθηκε ολοκληρωτικά. Έχει σπουδάσει γεωπόνος ώστε να είναι συνέχεια κοντά της, για να την υπηρετεί και μόνο. Έχει ένα έρωτα, θα μπορούσε να πει κάποιος μαζί της. Εκείνο που 'χει αξία, σκέφτεται, είναι τη γη να τη ζουν αυτοί που την ποτίζουν με τον ιδρώτα τους, χωρίς να έχει σημασία η φυλή, η θρησκεία ή το χρώμα τους. Να περπατούν ελεύθεροι πάνω της, διαφεντευτές της, κυρίαρχοι της και όχι σκλάβοι. Ν' αναπνέουν περήφανοι τον αέρα της. Κι αυτός ο αέρας πρέπει να 'ναι αέρας δροσιάς, ομορφιάς, λεβεντοσύνης. Όχι πνίχτης... Είναι άνθρωπος που πιστεύει απόλυτα στο δίκιο και μισεί το άδικο. Πιστεύει στο λαό της γης του, γνοιάζεται γι' αυτόν. Θα πετύχω συλλογίζεται, γιατί έχω το δίκιο μαζί μου, γιατί πονώ το λαό, τον βλέπω αμόρφωτο και θέλω να τον ξυπνήσω, τον βλέπω αδικημένο και θέλω να τον δικαιώσω... Θυμάται πόσο θύμωσε στα κρατητήρια της Ομορφίτας σαν ο κυβερνήτης του νησιού τον επισκέφτηκε και του υποσχέθηκε χρήματα πολλά για να προδώσει τον αγώνα του, τους συντρόφους του, τις ιδέες του. Με προσβάλλετε, εξοχότατε, του είπε με δυνατή και θυμωμένη φωνή. Τον αγώνα μας δεν τον κάνουμε για χρήματα αλλά μόνο για την αρετή...

Ξαφνικά στα νυσταγμένα μάτια του καθρεφτίζονται πολλά φώτα που έρχονται όχι από πολύ μακριά. Πλησιάζουν κατά το χωριό. Τέτοια ώρα τόσα φώτα, μια ολόκληρη σειρά από αυτοκίνητα, δεν έρχονται για βεγγέρα. Σίγουρα είναι δίχως άλλο στρατιωτικά αυτοκίνητα γεμάτα με Εγγλέζους στρατιώτες. Θα γίνουν έρευνες, ανακρίσεις, συλλήψεις. Διερωτάται αν παρακολουθούν τις κινήσεις τους, αν υπάρχει προδοσία, αν... Όλα είναι πιθανά. Με βαριά καρδιά, γιατί θα τους διακόψει το γλυκό ύπνο, φωνάζει τους δυό συντρόφους του που κοιμούνται στο διπλανό δωμάτιο. Κάποιο γλυκό όνειρο θα βλέπουν γιατί χαμογελούν. Τη γυναίκα, τη μητέρα, τη λευτεριά, ποιος ξέρει... Κατεβαίνουν αμέσως στο στενάχωρο κρησφύγετο που βρίσκεται κάτω από μια κάμαρη του σπιτιού. Τέσσερα μάρμαρα που είχαν αφαιρεθεί τοποθετούνται στη συνέχεια από πάνω κλείνοντας και καμουφλάροντας την είσοδό του. Σε μερικά λεπτά οι καταχτητές φτάνουν στη μικρή πλατεία

του χωριού, όπου βρίσκονται τα πιο πολλά από τα καφενεία. Οι στρατιώτες πηδούν γρήγορα από τα ψηλά καμιόνια και αρχίζουν να τρέχουν προς διάφορα σημεία του χωριού - λες και αυτοί είναι οι διωκόμενοι και όχι οι διώκτες - ξυπνώντας με τις άγριές τους φωνές τους κουρασμένους φτωχούς χωρικούς. Από τις πρώτες τους ενέργειες είναι να επιβάλουν κατ' οίκον περιορισμό, που σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται σε κανένα να κινείται μέσα στους δρόμους, εκτός από το στρατό. Τα μεγάφωνα συνεχώς μεταδίδουν στη διαπασών πως κανένας δεν επιτρέπεται να κυκλοφορεί στους δρόμους, εκτός κι αν έχει σχετική προς τούτο άδεια των δυνάμεων ασφαλείας. Αρκετοί βοσκοί, οι πιο πολλοί βρακάδες, μα και δυναμικές γυναίκες, πηγαίνουν χωρίς να χάνουν καιρό να συναντήσουν τους υπεύθυνους των στρατιωτών για να ζητήσουν την άδεια, που έχουν απόλυτη ανάγκη. Είναι ζήτημα ζωής και θανάτου γι' αυτούς. Το βήμα μα και το βλέμμα τους δείχνει ανθρώπους αποφασισμένους για όλα. Το κοπάδι είναι η ζήση τους, δεν είναι παίξε γέλασε. Αν το χάσουν αυτό, δεν θα έχουν τίποτε. Θέλουν, απαιτούν να τους αφήσουν να μεταβούν στις μάντρες τους που είναι λίγο έξω από το χωριό να ταΐσουν τα ζώα τους, γιατί διαφορετικά αυτά θα πεθάνουν, και τότε...

— Τα πρόβατα είναι στη μάντρα, θα πεθάνουν αν δεν τους δώσουμε να φάνε. Πρέπει να μας αφήσετε να πάμε... λένε με θάρρος στους κατακτητές.

Από τα κλειστά λόγω του κρύου τζάμια των παραθύρων τα μικρά παιδιά βλέπουν τα διαδραματιζόμενα, τις συνεχείς νευρικές διακινήσεις των στρατιωτών και το πήγαινε έλα των οχημάτων που πανύψηλα καθώς είναι και με το δαμιονισμένο θόρυβο που κάνουν οι μηχανές τους οξύνουν περισσότερο την παιδική φαντασία τους. Φοβούνται. Είναι δικαιολογημένα. Έχουν προηγούμενες πικρές εμπειρίες που τα έχουν τραυματίσει. Θυμούνται πολύ έντονα σαν οι στρατιώτες ορμούσαν μέσα στα σπίτια τους, κοντά μαύρα μεσάνυχτα, για να κάνουν έρευνες ουρλιάζοντας, χτυπώντας παντού με τις ξιφολόγχες τους, σχίζοντας ρούχα, καταστρέφοντας οτιδήποτε έβρισκαν μπροστά τους, από τη μανία τους γιατί και πάλι δεν βρήκαν αυτούς ή αυτά που γύρευαν, αντάρτες ή όπλα. Κι αυτά, μικρά κι αγουροξυπνημένα από τον πολύ σματά, κοιτούσαν έντρομα, χωρίς να καταλαβαίνουν. Οι Εγγλέζοι, μα και οι Τούρκοι επικουρικοί, βασιλικότεροι του βασιλέως, μετακινούν τα πάντα. Δεν αφήνουν συρτάρι να μην το αδειάσουν, ντουλάπα να μην την αποδογυρίσουν, κρεβάτι να μην το ρίξουν χάμω... υποπτεύονται τους πάντες και τα πάντα. Ακόμα και μέσα στους φούρνους στις πίσω αυλές των σπιτιών ψάχνουν κάτι να βρουν, όχι βέβαια φρέσκο χωριάτικο σταρένιο ψωμί.

Οι Εγγλέζοι συλλαμβάνουν αρκετούς από τους άντρες του χωριού και τους οδηγούν για ανάκριση στο κτίριο του δεύτερου δημοτικού σχολείου, κοντά στα περβόλια, σιμά στα σύνορα των δύο χωριών, του Πάνω και του Κάτω. Έχουν πληροφορίες, τους είπαν, πως στα τελευταία σπίτια στη δυτική πλευρά του χωριού κρύβεται μια ομάδα ανταρτών. Πρέπει να τη βρουν, οι πληροφορίες τους είναι ασφαλείς, οι πληροφοριοδότες έγκυροι και δοκιμασμένοι σε αρκετές παρόμοιες περιπτώσεις. Προσπαθούν στην αρχή με το καλό. Τους υπόσχονται χρήματα και

άλλα πολλά αγαθά, που δεν τα είχαν δει καν στη φαντασία τους μέχρι εκείνη τη στιγμή. Σαν βλέπουν πως η μέθοδος αυτή δεν αποδίδει τα αναμενόμενα, αλλάζουν τακτική. Τους παίρνουν με το σκληρό, το άγριο. Τους απειλούν, τους χτυπούν, τους βασανίζουν για να τους αποσπάσουν κάποια σχετική πληροφορία... Μέσα στο κρησφύγετο ο Κυριάκος συνομιλεί με τους συντρόφους του. Στον υγρό σαν τάφο υπόγειο χώρο κοινή είναι η διαπίστωση ότι, κατά πως δείχνουν τα πράγματα, τους έχουν βρει, πως η ανακάλυψή τους είναι μόνο θέμα χρόνου. Κάποιος τους έχει προδώσει. Δεν μπορούν να πουν με σιγουριά ποιος μπορεί να είναι, εξάλλου δεν έχει πια καμιά σημασία. Αρχίζουν να καίνε όλα τα σημαντικά έγγραφα που σχετίζονται με την οργάνωση, αυτά που αν πέσουν στα χέρια των ξένων θα προξενήσουν κακό στον αγώνα για τη λευτεριά. Πνίγονται από τον καπνό, ποιος νοιάζεται όμως γι' αυτό; Οι Εγγλέζοι σε λίγο βρίσκονται πάνω ακριβώς από την είσοδο του κρησφύγετου. Αυτοί από την καταπακτή ακούνε τον ήχο από το χτύπημα του στρατιώτη που προσπαθεί να διαπιστώσει αν εκεί είναι το κρησφύγετο. Τους έχουν ανακαλύψει. Γνωρίζουν ποιος είναι. Ξέρουν πως έχουν βρει «μεγάλο ψάρι». Του φωνάζουν να παραδοθεί τόσο αυτός όσο και οι σύντροφοί του.

— Αν θα βγω, θα βγω πυροβολών... ακούεται από τη γη βραχνή η βροντερή φωνή του. Λέγει στους συναγωνιστές του, τους διατάζει να βγουν έξω, ο ίδιος θα μείνει να πολεμήσει, όπως λίγο καιρό πριν ο φίλος του ο Γρηγόρης από το αντικρινό βουνό. Δε τον φοβάται το θάνατο. Έχει εξοικειωθεί μαζί του, έχουν γίνει φίλοι. Οδηγός του, μια φράση που του είχε αρέσει και είχε υπογραμμίσει σε ένα από τα πολλά βιβλία που έπαιρνε πάντα μαζί του και διάβαζε ξανά και ξανά: «Ένας ωραίος θάνατος είναι συνήθως η ευγενεστέρα πράξις της ζωής»...

Οι συναγωνιστές του θέλοντας και μη αναγκάζονται να υπακούσουν στη διαταγή του. Βγαίνουν έξω και παραδίνονται. Αυτός όμως μένει εκεί κάτω, γιατί έτσι πρέπει. Η αγαπημένη του, η γη, τον καλεί κοντά της.

Τί τώρα τι μετά. Κάλιο τώρα ένας έντιμος θάνατος παρά μια ανέντιμη ζωή. Εξάλλου «πάντα μαισιότης τα ανθρώπινα», καθώς υποστηρίζει και η θρησκεία μας...

Μια ισχυρή έκρηξη χειροβομβίδας ακούστηκε. Κι ύστερα τον πήραν οι κατακτητές και τον έθαψαν μυστικά στα φυλακισμένα μνήματα. Ήτανε μόνο 32 χρονών.

(«ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» 19.11.1995)

Γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1931 και πέθανε το 1973. Πρωτοεμφανίστηκε ως ηθοποιός το 1951. Ασχολήθηκε με την ποίηση.

Σφαχτάρια της πόλης

(Στους Παναγίδη, Κουτσόφτα και Μαυρομμάτη)

Μέσ' στὰ κελιά οί κατάδικοι
λές κι ἔχουν πανηγύρι
καὶ κάνανε τὶς φυλακὲς
Ζάλογγο, Εἰκοσιένα
καὶ τραγουδοῦνε θούρια
καὶ σπένουμε ψαλτήρι
κι εἶν' ὅλα τὰ τραγούδια τους
ὦ Λευτερά, γιὰ σένα...
Τρεῖς λεβεντιές, ἀλοῖμονο,
χάσκουν καὶ καρτερᾶνε
τρεῖς καρμανιόλες φοβερές
καὶ μνήματα ἀνοιγμένα
μὰ νάτους, ποῦρχονται κι οἱ τρεῖς
ψάλλουν καὶ τραγουδᾶνε
κι εἶναι ὅλα τὰ τραγούδια τους,
ὦ Λευτεριά, γιὰ σένα...
Σχωρνᾶν τοὺς δῆμιους θεῖκὰ
τοὺς φύλακες σχωρνᾶνε
καὶ δίνουνε τὸ χέρι τους
μ' ἀγάπη στὸν καθένα
μ' αὐτοὺς μοιάζουν οἱ ἥρωες
ἄκου πῶς τραγουδᾶνε
κι εἶν' ὅλα τὰ τραγούδια τους
ὦ λευτεριά γιὰ σένα...
Γιορτάζουν οἱ ἡμίθεοι,
τὰ ἥρωϊκὰ σφαχτάρια
δὲν κύλησε ἀπ' τὰ λαμπερὰ
μάπια τους δάκρυ οὔτ' ἓνα
μὰ προχωροῦνε θαρρετὰ

* Π.Ε.Κ. = Παναγροτική Ένωση Κύπρου

τῆς Κύπρου τὰ βλασάρια
κρατοῦν τὸν ὄρκο ποῦδωσαν,
ὦ λευτεριά, γιὰ σένα...
Σφίγγεται τὸ λαρύγγι τους
μὰ τραγουδοῦν ἀκόμα
κι ἀργοτυπᾶ στὰ στήθεια τους
Ἑλληνικὴ καρδιὰ
σὰν λιτανεῖα βγαίνουνε
ἀπ' τὸ βραχνὸ τους στόμα
στροφές Θεολαλούμενες
τὸ καῖρε, ὦ καῖρ' ἐλευθεριά.
Ὕμνο μεγαλοφάνταστο
ἡ Ἱστορία θὰ γράφῃ
καὶ δάφνινα θε νὰ πλεχτοῦν
σεφάνια τιμημένα
σὰν Ὑπερούσιο τὸ φῶς
τῆς λευτεριάς θὰ λάμπῃ
στοὺς μάρτυρες ποὺ πέσανε,
ὦ λευτεριά, γιὰ σένα.

Νάταν ἡ λευτεριά κρασί

Νάταν καὶ νὰ γινότανε
ἡ λευτεριά κρασί
νὰ ξημεροβραδυάζομαι
στὴν καθεμιὰ ταβέρνα
νὰ ρούφαγα, νὰ μέθαγα
καὶ νᾶλεγα ἔ, σὺ,
τὶ στέκεσαι, τὶ καρτερᾷς
ἔμπρος ταβερνάρη κέρνα.
Ρίξε ἡμίθεο κρασί
στοῦ λάρυγγά μου τὴ σπηλιὰ
ρίξε μὴ τσιγγουνεύεσαι
νὰ ξεδιψάσω θέλω
ρίξε μου ἀπάνω στὸ κορμὶ
στὰ ροῦχα, στὰ μαλλιά
κρασί Πανάγιο ποθητὸ
κρασί ὠραῖο, τέλειο.
Τὶ μὲ κοιτᾷς καὶ γούρλωσες
γιατὶ φοράω φουστάνι
θέλω μέσ' στὸ ποτῆρι μου

κρασι νὰ ξεχειλίση
 ρίξε μὴ τσιγγουνεύεσαι
 δὲν εἶπα ἀκόμα φτάνει,
 ἔ, νὰ μεθύσω λαχταρῶ
 τῆς λευτεριάς μεθύσι.
 Νάταν ποὺ νὰ γινότανε
 ἡ λευτεριά κρασι
 νὰ ξημεροβραδυάζομαι
 στὴν καθεμιὰ ταβέρνα
 νὰ ρούφαγα, νὰ μέθαγα
 καὶ νάλεγα ἔ, σὺ,
 τὶ στέκεσαι, τὶ καρτερᾷς
 κέρνα καὶ ξανακέρνα.

(«ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

Γεννήθηκε στα Λιμνιά της Αμμοχώστου το 1926 και πέθανε το 1979. Υπηρέτησε στην Κυβερνητική Υπηρεσία μέχρι το θάνατό του. Ασχολήθηκε με την ποίηση και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Κύπριους ποιητές.

«Ἡμιχρόνιο»

(Δύο ἀποσπάσματα)

Τὰ σκοτωμένα παιδιά ἐπήρανε τὴν πιὸ εὐστοχη ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ
 μὲ μιὰν ἄμωμη ἀγνότητα στὴν ἀπόλυτη δόξα. Ὅσοι μείνανε
 πιτσιλίσανε τὴ δόξα τους μέσα στοὺς λαϊκούς δρόμους. Αὐτοὶ ἦτανε δρόμοι
 δυσκολώτεροι κι ἀνθρωπίνως ἀδύνατο νὰ τοὺς διαπεράσεις ἄσπιλος.
 Ὅμως οἱ φωτογραφίες τῶν μαρτύρων ἐμείνανε. Σὰν κινηματογραφικὴ
 ταινία ποὺ κόβεται στὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξας.
 Ψηλὰ εἶναι τὰ παραδείγματα πρὸς μίμησην.
 Κρατοῦμε φωτογραφίες στὶς ἀπομέσα τζέπες τοῦ σάκκου μας. Ὅλοι
 ἔχουμε αὐτὲς τὶς φωτογραφίες. Κολλήσανε ἀπάνω στοὺς σάκκους μας. Μερικὲς
 μπήκανε ὡς μέσα στὴν καρδιά μας.

Τὶς νύχτες
 μαῦρα κυπαρίσσια
 περιδιαβάζουν στὸν τόπο μας.

Κάπου - κάπου
 ἓνας στεναγμὸς ξεφεύγει ἀπὸ τὰ κυπαρίσσια μας
 μέσ' ἀπὸ μαῦρες φτεροῦγες πουλιῶν
 ποὺ πλαταγίζουν τὴν πηχτὴ θλίψη τῶν ἀνέμων.

(— Δέντρο μου, κυπαρίσσι μου,
 πότε
 πότες ἡ ψυχὴ σου θ' ἀναγαλιάσει).

Κι ὅμως σᾶς λέω:
 Θάμαι ὁ πρῶτος ποὺ θὰ γονατίσει
 γύρω ἀπ' τ' ὀλάνθιστο δέντρο.
 Θάμαι ὁ πρῶτος ποὺ θὰ χειροκροτήσῃ
 τὸ χορὸ σας.
 Θὰ σᾶς ὑμνήσω μὲ θριαμβικὰ ἐγκώμια.
 Τραγουδήστε, παιδιά μου, χορέψτε
 γιὰ νὰ καρπίσουν τὰ δέντρα μας.
 Τραγουδήστε παιδιά μου, χορέψτε
 γιατί κάπου εἶναι μιὰ νιορτὴ.
 Γιατὶ τὸ τέλος εἶναι ἓνα φεστιβάλ.
 Τὸ τέλος εἶναι ἓνα φεστιβάλ
 καὶ θὰ πρέπει νὰ δείξουμε τὶ κάναμε.
 Καὶ πρέπει ἡ Κύπρος νὰ χορέψῃ καὶ νὰ τραγουδήσῃ
 ὅσο λεβέντικα
 ἐκάπκε στὶς φλόγες τοῦ Μαχαιρᾶ.
 Ὁ Γρηγόρης θ' ἀνάψῃ τὸ κυπαρίσσι τοῦ ὅπου καὶ νᾶσαι.
 Ὅπου καὶ νᾶσαι ὁ Γρηγόρης θὰ πυρπολήσῃ τὸ κυπαρίσσι τοῦ.
 Ὅπου καὶ νᾶσαι
 ὁ μαῦρος δείκτης τοῦ κυπαρισσιοῦ
 θὰ χοροπηδήσῃ ὀλόλαμπρος,
 φωτιὰ καὶ φλόγα.

(«ΤΑ ΔΥΟ ΒΟΥΝΑ», ΛΥΡΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1963)

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1928. Σπούδασε Φιλολογία και Φιλοσοφία στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Μονάχου. Εργάστηκε ως καθηγητής σε σχολεία Μέσης Παιδείας και αργότερα ως Επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων και ως Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Ασχολείται με την ποίηση, το φιλοσοφικό δοκίμιο και τις φιλολογικές μελέτες. Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις. Τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Σ' ένα μελλοθάνατο

Στη μνήμη Μιχαλάκη Καραολῆ

Μες στο κελλί τῆς φυλακῆς σου
πὸ σκοτεινὸ κι ἀπὸ τὴ νύχτα
ποιὰ τάχα
σὲ περιμένει ἀπόφαση πὺ ἡ μοῖρα
τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ σου ἔχει θελήσει,
σκουριά πικρὴ ἀπὸ σίδερο πὺ σὲ καρφώνει,
μορφὴ αὐγινὴ τῆς ἀνοιξης πὺ φθάνει.

Στὸν τόπο
πὺ τριγυρνᾷ τὰ βήματά του ὁ χρόνος
κι ἡ κάθε του στιγμή εἶναι θάνατος
ποιὸς θάνατος;

Κάτω ἀπ' τὸν ἥσκιο πὺ δὲν ὑπάρχει πιά
καὶ μόνον
ὁ κύκλος τῆς ἀγρόνης περιμένει
στὸ χάος πὺ ἀνοίγει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια κι ἀπομένει
κορμὶ χαμένο νὰ κουνιέται μες στὸ χάος,
ποιὸς ἀετὸς
κρυφὸς ἀετὸς πὺ κοίταξε ξαφνιάστη
στὸ πλούσιο φῶς π' ἀνάβρυσε
κι ἀνοίχτη
χαρούμενος στὸ ξάγναντο τῆς μέρας.

Μες στὸ κελλί τῆς φυλακῆς σου
πὸ σκοτεινὸ κι ἀπὸ τὴ νύχτα
τὸ ἴδιο

πικρὸ κελλί πὺ πνίγει τὸ νησι
στὸ πρόσωπό σου μίλησαν οἱ αἰῶνες.

Καράβια πὺ τσακίστηκαν στὰ βράχια
μάτια χαμένα μέσα στ' ὄνειρο
κορμιὰ
πὺ σκῦψαν ἀπ' τὸν μόχτο τοῦ ἥλιου
κοῦρσα
παλιὰ πολέμου πὺχει φύγει.
Στὸ πρόσωπό σου μίλησεν ὁ τόπος.

Τάφοι πλατιοὶ πὺ γιόμισαν οἱ ξένοι
Ρωμαῖοι καὶ Φοίνικες
Σαρακηνοὶ πεσμένοι
ἀνάσκελα στὴ γῆ
μὲ χορτασμένο
τὸ στόμα ἀπὸ τὸ κῶμα σου, τὸ κῶμα
πὺ ὑπόμονα σκαλίζει μιὰ γυναῖκα.
Κι ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ, πὺ σὲ προσμένει ἰκρίωμα
μες στὸ χάος
πὺ ὁ ἱλιγγος μονάχα σὲ ἀδελφώνει
μὲ τὴν φτερούγα τοῦ ἀετοῦ
ποιὸς πόθος
μπορεῖ νὰ κλείσῃ τοῦτο τὸν χαμὸ πὺ μόνο
τ' ὁμορφο χάος μπορεῖ νὰ δώσῃ
πὺ καϊδεύει
τὰ κρεμμασμένα πόδια σου
τὸ κῶμα
πὺ λούζει τὸ νησι κι ἀργοξυπνᾷ
στὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας.

Σ' ένα ἔφηβο

Στὸν Πετράκη Γιάλλουρο

Τὸ πρόσωπό σου πὺ καθαρὸ ἀπὸ τὸ χιόνι
τὰ μαλλιά σου
πὺ ξανθὰ κι ἀπ' τὸ στάχυ
πῶς ἀστράφτουν

τὴν παγεράδα τοῦ θανάτου πῶχουν κλείσει
τὰ δυὸ σου μάτια.

Τὰ δυὸ σου μάτια κύκλοι τῶν ὀνείρων
τὰ δυὸ σου μάτια κύκλοι τῆς ἀβύσσου.

Πῶς πέφτει
μὴ ἀσπραπὴ καὶ χωρίζει τὸ σκοτάδι
καὶ χωρίζει τὴ μέρα ἀπ' τὴ νύκτα
τὴν ζωὴν ἀπὸ τὸν θάνατο
πῶς πέφτει
τὸ βόλι μὲς τὴ ρίζα τῆς καρδιᾶς σου.

Σὰν τὴν νεροσυρμὴ πού τρέχει
καὶ χάνεται μέσα στὴ λάσπη
κι ἡ λάσπη γίνεται αἷμα
κι ὅλα
σμίγουν καὶ χάνονται μὲς στὸ αἷμα καὶ τὴ λάσπη.
Δάκρυ πικρὸ πού νότισε τὸ κῶμα,
βροχὴ βαρεῖα πού πέφτει μὲς στοὺς δρόμους
καὶ κρύος ἰδρῶς
αὐγὴ τοῦ ὠχροῦ θανάτου
σὲ μέτωπο αὐγινὸ.

Σὰν ἓνα
φεύγικο σκιάχιτρο πεταμένο μὲ σπασμένα
τ' ἀνύπαρκτά του κόκαλα,
σὰν ἓνα
παράλλαμα τοῦ ὀνείρου πῶχει φύγει.

Χέρια λιγνὰ πού μέινετε ἀπλωμένα
γιὰ πάντα
σὰν ἔτοιμα νὰ κλείσετε τὸν ἥσκιο
σὰν ἔτοιμα νὰ κλείσετε τοῦ κόσμου
τὸν ἀναρχο ρυθμὸ.

Πόδια γυμνὰ πού δὲν σᾶς χώρεσεν ὁ τόπος
σπήθη πλατεῖα, πού δὲν σᾶς χάρηκεν ὁ ἀγέρας.

Ἕνα σκισμένο ροῦχο
μιὰ σημαία
δυὸ μαῦρα φρύδια, πού ἡσυχάζουν,

ἓνα δάκτυλο,
πού δείχνει μὲς στ' ἀπύθμενο σκοτάδι,
δυὸ πέτρες πῶχουν κλείσει σ' ἓνα στόμα.

Ἀπὸ τὴν λάσπη βγῆκε ἡ λάσπη,
ἀπὸ τὸ αἷμα, ποτάμια τὸ αἷμα,
ἀπὸ τὸ κῶμα πιδ μαῦρο κῶμα
ἀπ' τὰ μαλλιά σου
στάχυα ξανθὰ, πού λάμπουν μὲς στὸν ἥλιο
κι ἡ σκόνη πού χορεύει ἐρωτεμένη
στὰ πλάτια
καὶ χαιρετάει τὴ μέρα πού ξυπνάει
καὶ χαιρετάει τὸν ἥλιο πού ξυπνάει
καὶ χαιρετάει τὸν κόσμον πού διαβαίνει.

Ἀπάνω
σπὴν πιδ ψηλὴ κορφὴ τοῦ ὀνείρου ταξιδεύει
σ' ἀετῶν φτεροῦγες
καὶ πλαταγίζει μὲς στοὺς ἥσκιους τῶν ἡρώων
καὶ χάνεται στὰ ρίγη τῆς αὐγῆς
πού ἡ Λευτεριά μονάχη ἀκροχάζει.

(«ΣΤΙΓΜΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΙ», ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΤΙΡΟΣ, 1970)

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Λεμεσό τὸ 1928. Σπούδασε Θεολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.
Ασχολήθηκε με τὴν πεζογραφία κυρίως θρησκευτικῆς θεματογραφίας. Υπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα
τῆς ΕΟΚΑ.

Ἡ ἀγάπη νίκησε

Τὸ «C» κομπάουντ εἶχε διαλυθῇ κι οἱ κρατούμενοι σκορπίστηκαν στοὺς διάφο-
ρους ἄλλους κάμπους. Οἱ παράγκες πληρώθηκαν ἀσφυχτικά. Ἐκεῖ πού οἱ
σταγονομετρικὲς ἀπολύσεις μᾶς χάριζαν λίγο χῶρο, προτοῦ πάρουμε ἀνάσα, μᾶς
γέμιζαν πάλι μὲ νιοφερμένους.

Είκοσιπέντε καὶ τριάντα σὲ κάθε παράπηγμα. Ἀνθρώπινοι σταῦλοι. Πῶς νὰ μελετήσης; Πῶς ν' αὐτοσυγκεντρωθῇς; Πῶς νὰ προσευχηθῇς;

Ἀπὸ τοὺς «περιπλανώμενους Ἰουδαίους» — κρατούμενους τοῦ «C» — μᾶς φέρανε καὶ στὸν δικὸ μας κάμπο. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν κι' ὁ Χ.Ι. Ὡ! Καλύτερα νὰ μὴν ἔρχότανε. Κανένας δὲν τὸν θέλει.

Στὶς καρδιὲς γίνεται πάλι. Νὰ τὸν δεχτοῦνε ἢ ὄχι; Ὅλοι προβάλλουν ἀντίσταση. Οἱ παράγκες εἶν' ὅλες κλειστὲς γι' αὐτὸν. Κανένας δὲν τὸν δέχεται. Κανένας δὲν τὸν συμπαθεῖ. Κανένας δὲν τὸν πλησιάζει. Οὔτε τ' ὄνομά του ν' ἀκούσουν. Ὅλοι τὸν ἀποστρέφονται!...

Κάποιος λέει μ' ἔντονο ὕφος: «Ἄν ἔρθῃ αὐτός, φεύγω ἀμέσως ἐγὼ ἀπ' τὴν παράγκα. Ἀδύνατο νὰ μείνῃ κοντὰ μου. Ἀδύνατο νὰ συγκατοικήσω μὲ τὸν προδότη!...».

Ὅλοι ἀδιάλλακτοι. Ἡθικὸ καὶ ψυχικὸ κουρέλι ὁ Χ. Στέκεται σὲ κάποια γωνιά καὶ κλαίει. Βουβοὶ πόνοι τὸν συνταράζουν. Δραῖμα παίζεται στὴν καρδιά του. Τραγικὸ θέαμα!

Νᾶναι ἄραγε τὰ πικρὰ δάκρυα τοῦ Πέτρου; Ποιὸς ξέρει! Μαχαίρι ξεσκίζει τὴν καρδιά του. Ἴσως τιμωρεῖται τώρα γιὰ νὰ σωθῇ ἡ ψυχὴ του. Ἴσως τὰ δάκρυα τὸν ὀδηγήσουνε στὴν μετάνοια, στὴν ἐπιστροφή. Τιμωρεῖται μὲ τὴν ἐγκατάλειψη ὅλων τῶν φίλων, τῶν γνωστῶν.

Τὸ στῤῥωμα του, ριγμένο κατὰ γῆς, κανένας δὲν τὸ φιλοξενεῖ στὴν παράγκα του, λὲς κι εἶναι μολυσμένο κι αὐτὸ...

Θεὲ μου, τί πάλι! Τί κατάντημα! Τί φοβερὴ τιμωρία!

Θὰ καταριόταν ἴσως τὴν ὥρα ποὺ μίλησε στοὺς Ἀγγλους ἀνακριτὲς γιὰ τοὺς φίλους του. Καὶ τώρα τιμωρεῖται διπλᾶ. Τὸν ἐλέγχει ἡ συνείδηση κι ἡ κοινὴ γνώμη. «Ἡ συνείδηση — λέγει ὁ Σαίξπηρ — μοιάζει μὲ χίλια σπαθιά». Ἀληθινὸ βασανιστήριο. Ὅταν βαδίζεις καὶ σὲ δαχτυλοδειχοῦν, τότε τὸ βασανιστήριο εἶναι ἀβάσταχτο.

Τὸ βουβὸ κλάμα συνεχίζεται, μὰ καμιά ἀνταπόκριση. Οἱ πόρτες τῶν παραγκῶν καὶ τῶν καρδιῶν, εἶναι κλειστὲς γι' αὐτὸν.

Ἐπιτέλους βρέθηκαν τὰ κλειδιά τῆς ἀγάπης. Στὴν πάλι νίκησε ἡ ἀγάπη. Δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ διαφορετικὰ. Πρὶν λίγες μέρες εἴχαμε μιλήσει στὸν κύκλο γιὰ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀνεξικακίας. Τότε μίλησαν τὰ στόματα. Τώρα πρέπει νὰ μιλήσουν τὰ ἔργα. «Ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Ὁ ἄνθρωπος εἶναι γεννημένος ν' ἀγαπᾷ· ὄχι νὰ μισᾷ. Ἡ ἐκδίκηση ποτὲ δὲν εἶναι λύση. Εἶναι λύση μονάχα τῶν ἀνανδρῶν. Μοχάχα ἢ συγχώρεση εἶναι ἀνδρεία καὶ νίκη. «Ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν...».

Ὁ Α. εἶχε ἀπὸ δώδεκα μῆνες νὰ μιλήσῃ μαζί του. Εὐτυχῶς ὁμως! Ἡ ἀγάπη τελικὰ νίκησε.

— Ὑποχωρῶ. Δὲν πειράζει. Πέστε του νᾶρθῃ...

Ἀγγελιαφόρος τῆς ἀγάπης, πῆγα ὁ ἴδιος καὶ τὸν προσκάλεσα στὴν παράγκα μας.

Ὅλοι παρακολουθοῦν καὶ κυττοῦν μ' ἔκπληξη. Μ' ἀγάπη τὸν βοήθησα στὴ μεταφορὰ τῶν πραγμάτων του.

— Θὰ μείνῃς μαζί μας. Μὴν ἀνησυχῇς. Θὰ περάσουμε ὁμορφα.

— Εὐχαριστῶ... Εὐχαριστῶ πολὺ, εἶπε μὲ τὴν καρδιά του.

Δὲν ἦταν χριστιανικὸ νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ πέσῃ στὸ πέλαγος τῆς ἀπόγνωσης. Μήπως καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτὴ δὲν πέθανε ὁ Κύριος; «Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω...». Μονάχα ὅσοι συγχωροῦνε θὰ συγχωρηθοῦν ἀπ' τὸ Θεὸ. Ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὸν Σταυρὸ μᾶς ἔδωκε αἰώνιο παράδειγμα ἀγάπης. «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς...».

Ἡ πιὸ δύσκολη ἀγάπη, εἶναι ἡ ἀγάπη στοὺς ἐχθροὺς. Ἀγάπη δίχως θυσίες, δὲν ἔχει καμιά ἀξία. Ἡ ἀγάπη στοὺς ἐχθροὺς κοστίζει, μὰ εἶναι ὑπέροχη. Τὸ ἀκριβὸ, γιὰ πάντα, εἶναι καὶ τὸ πιὸ ὠραῖο.

(«ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ», ΑΘΗΝΑ 1962)

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Αμμόχωστο τὸ 1914. Σπούδασε νομικά. Εργάστηκε ὡς καθηγητὴς καὶ ἀργότερα ὡς Διευθυντὴς τοῦ Κ.Ο.Τ. Υπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ. Ασχολεῖται μὲ τὴν ποίηση, τὴν πεζογραφία καὶ τὸ θέατρο. Υπηρέτησε, ἐπίσης, τὸν τομέα τῆς δημοσιογραφίας. Τιμήθηκε μὲ βραβεῖα καὶ διακρίσεις, μεταξύ των οποίων τὸ Βραβεῖο Συνολικῆς Προσφοράς στὴν Κυπριακὴ Λογοτεχνία, τὸ Ἀριστεῖο Γραμμάτων τοῦ Υπουργείου Παιδείας καὶ τὸ Βραβεῖο Φρειδερίκου Μάθιους γιὰ τὴν προσφορά του στα Ἑλληνικά Γράμματα καὶ τὸν Ἑλληνισμό. Προτάθηκε γιὰ τὸ Βραβεῖο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Τὰ Ἀπαντά του ἔχουν κυκλοφορήσει σὲ πολὺτομο ἔργο. Τὸ ἔργο του μεταφράστηκε σὲ πολλὲς ξένες γλώσσες. Τὸ 1997 ἀναγορεύθηκε Ἐπίτιμος Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου.

Τραγούδι γιὰ τὸ μεγάλο ἀδερφό μας

Νὰ πάρουμε μιὰ σταγόνα ἀπ' τὸ αἷμα σου
νὰ καθαρίσουμε τὸ δικό μας,
νὰ πάρουμε μιὰ σταγόνα ἀπ' τὸ αἷμα σου
νὰ μπολιάσουμε τὸ δικό μας,
νὰ πάρουμε μιὰ σταγόνα ἀπ' τὸ αἷμα σου
νὰ βάψουμε τὸ δικό μας
νὰ μὴ μπορέσῃ πιά ποτέ

νὰ τὸ ξεθωριάσει ὁ φόβος.
 Νὰ πάρουμε τὸ τελευταῖο σου βλέμμα
 νὰ μᾶς κοιτάζει μὴ ξεστράτισουμε,
 νὰ πάρουμε τὴν τελευταία σου ἐκπνοή
 νᾶخουμε ὀξυγόνο ν' ἀναπνέουμε
 χιλιάδες χρόνια,
 νὰ πάρουμε τὶς τελευταῖες σου λέξεις
 νᾶχουμε νὰ τραγουδάμε
 ἀνεξάντλητα ἐμβατήρια γιὰ τὴ λευτεριά...
 Μὴν πέση σκιὰ σὸν τάφο αὐτό
 οὔτε ἀπὸ γιασεμί σὸ φεγγάρι.
 Ὁ τάφος αὐτός εἶναι γιὰ νὰ παίρνῃ
 μὲ ξίφη Αὐγουστιάτικων ἡλιακίνων
 καὶ νὰ στέλνῃ διπλούς ἥλιους
 πίσω σὸν ἥλιο.
 Κι ἀκόμα ὄχι, ὁ τάφος αὐτός
 δὲν εἶναι γιὰ ν' ἀντανακλᾷ τὸν ἥλιο.
 ὁ ἥλιος εἶναι γιὰ νὰ ἀντανακλᾷ τοὺς ἥλιους του.

(ΣΤΙΓΜΕΣ, 1958)

Τρεῖς ἀγχόνες στὴ Λευκωσία

Ποῦ τρέχουν ὅλοι αὐτοί,
 γιατί τόσο ἀναταραχὴ
 γιὰ νὰ σκοτώσουν τρία παιδικὰ χαμόγελα;
 Γιατί φοβοῦνται πὼς εἶναι τόσο δύσκολο
 νὰ σκοτώσουν αὐτὰ τὰ χαμόγελα;

Ἄγνωστος ἀγωνιστής

Ἡ σφαῖρα ποὺ σὲ σκότωσε
 πέρασε δίπλα ἀπ' τὴν καρδιά μου,
 δίπλα ἀπ' τὴν καρδιά μου ἔπεσες νεκρὸς,
 δίπλα ἀπ' τὴν καρδιά μου σ' ἔθαψαν,
 ἀπάνω σὸν τάφο σου χτυπᾷ.

(«ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΩΝ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1960)

Ὁ Ἀντώνης ὁ γαλατᾶς

Τὰ Στρατόπεδα Συγκεντρώσεως εἶχαν ἰδρυθῇ ἀπ' τὸν Ἰούλιο μὰ τὴ γειτονιά μας
 τὴν ἀπασχόλησαν σοβαρὰ μόλις τὸ Σεπτέμβρη, ὅταν ἔκλεισαν στὴν Κοκκινο-
 τριμιθιά τὸν Ἀντώνη τὸ γαλατᾶ. Στὴν ἀρχὴ ἡ γυναίκα του δὲν ἤξερε ποῦ τὸν
 πήγαν, τί τὸν ἔκαναν κ' εἶχε τρελλαθῇ. Ἄφηνε τὰ παιδιά (κ' εἶχε μιὰ φωλιά παιδιά)
 στὶς γειτόνισσες κ' ἔτρεχε κάθε μέρα κλαίγοντας στὴν ἀστυνομία καὶ στὸ στρατό
 μὰ τὴν ἔστελναν ἀπ' τὸ ἓνα τμήμα στ' ἄλλο, ἀπ' τὸ ἓνα ἀνακριτήριο
 στ' ἄλλο, ἀπ' τὴ μιὰ πόλιν στὴν ἄλλη.

Ποῦ νὰ πάη πιὰ, ποῦ νὰ ρωτήξῃ; Ἐκμηδενισμένη (ἀποστραγγισμένη, αὔλη, χωρὶς
 ἀνθρώπινο ὄγκο) γύριζε τὰ βράδια νὰ πάρῃ τὰ παιδιά ἀπ' τὰ γειτονικὰ σπίτια.

— Πᾶμε, γιὲ μου (Αὐτὲς τὶς εἰδικὲς ἐκφράσεις δὲ μπορεῖς ἀπλῶς νὰ τὶς ἀναφέ-
 ρῃς, πρέπει νὰ τὶς ἠχογραφῇς γιὰ νὰ πῆς ὅσα λέν, ὅσα λέει το «πᾶμε», ὅσα λέει τὸ
 «γιὲ» μου).

Δὲν εἶχε πιὰ κλάμα, δὲν εἶχε ἄλλο ὑπόλοιπο φωνῆς. Κ' ἡ γειτονιά, αὐτὴ ἡ σοφὴ
 γειτονιά, ποὺ κανένας ὡς τώρα δὲ μελέτησε σοβαρὰ τὴ σοφία της, τὴν καρδιά της,
 τὸ ἦθος της, τὸν ἀνθρωπισμὸ της, καταλάβαινε (νὰ ξέρατε πόσο γρήγορα καταλα-
 βαίνει) καὶ δὲ ρωτοῦσε (νὰ ξέρατε πὼς διαισθάνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ρωτήξῃ).
 Οὔτε, βέβαια, ἀποπειρόταν νὰ παρηγορήσῃ (Ξέρει καλὰ ἡ γειτονιά πότε κἀνεις
 κακὸ ἂν ἀποπειραθῇς νὰ παρηγορήσῃς). Τὸ μόνο ποὺ μποροῦσε νὰ προσφέρῃ
 ἦταν νὰ μὴν τοὺς ἀφήσῃ νὰ στερηθοῦν. Καὶ δὲν τοὺς ἄφησε (Εἶναι ὑπέροχη
 σ' αὐτὸ ἡ γειτονιά. Καμιὰ φιλανθρωπικὴ ὀργάνωση, καμιὰ προμελετημένη φροντί-
 δα δὲ μπορεῖ νὰ παραβληθῇ μαζί της, γιατί ἡ γειτονιά εἶναι τὸ δικὸ της ψωμί ποὺ
 μοιράζει, ζωντανὸ ψωμί μοιράζει, ἀπ' τὸ στόμα της βγάνει γιὰ νὰ δώσῃ (Τρα-
 γουδηστε αὐτὴ τὴ γειτονιά).

Ἐπειτα ἀπὸ ἓνα ὀλάκερο μήνα ἀγωνία, εἰδοποίησαν ἐπιτέλους τὴ γυναίκα τοῦ
 γαλατᾶ πὼς ὁ ἄντρας της «βρισκόταν τώρα στὰ Κρατητήρια τῆς
 Κοκκινοτριμιθιάς» (Αὐτὴ ἦταν ἡ συνήθης φρασεολογία. Βρισκόταν τώρα. Τί ἦταν
 ἐκεῖνο τὸ «τώρα»! Ἔτσι σὰν τὸ «σήμερα» τῆς Κερύνειας (— Ὅχι, δὲ μπορεῖτε γὰ
 καταθέσετε σήμερα). Χειρότερο ἀκόμα. Ἐλεγε (καὶ πὼς τῷλεγε): «Δυστυχῶς (εἶχε
 καὶ «δυστυχῶς») ἦταν ἀδύνατο νὰ γίνῃ ἐνωρίτερα, χρειάζοντουσαν μερικὲς
 ἀπαραίτητες διατυπώσεις. Καταλαβαίνετε». (Ναί, καταλαβαίναμε, ξέραμε ὅλοι τί
 ἦταν αὐτὲς οἱ διατυπώσεις). Μποροῦσε λέει, νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ ὅταν θὰ τῆς ἔστελ-
 νε «κάρτα».

Πόσο ἔκλαψε ἀπὸ χαρὰ (ζοῦσε, λοιπὸν, ὁ ἄντρας της) ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴν
 εἰδοποίηση. Καὶ τὴν ἔσφιγγε σὸ στήθος της μ' ὅλη τὴ μισητὴ προέλευση, μ' ὅλη τὴ
 μισητὴ ὑπογραφή.

Πραγματικὰ τὴν ἐπαύριο ἦρθε ἡ «κάρτα» καὶ τὴν ὀρισμένη μέρα ἡ γυναίκα τοῦ
 γαλατᾶ χτενίστηκε, ἔντυσε μὲ τὰ Κυριακάτικα τοὺς τὰ παιδιά, πῆρε τὰ κουλούρια
 καὶ τὰ παξιμάδια ποὺ εἶχε φτιάξει (καμιὰ Λαμπρὴ δὲν εἶχε τέτοια κουλούρια,

καμιά Λαμπρή δὲν εἶχε τέτοια παξιμάδια) κ' ἔτρεξε νὰ προφτάξῃ τὸ πρῶτο-πρῶτο λεωφορεῖο. Ἀπ' τὰ μεσάνυχτα θάχε σηκωθῇ — ἂν εἶχε καθόλου κοιμηθῇ (Εἶναι πιὸ ἀγρυπνὴ ἢ λαχτάρα ἀπ' τὴν ἔγνοια, πιὸ ἀτίθαση).

Δὲν περπατοῦσε, δὲν ἔτρεχε, πετοῦσε. Καὶ πίσω τῆς κελαιδούσαν τὰ παιδιὰ.

— Χαιρετίσματα, τῆς φώναξε ἡ γειτονιά, χαιρετίσματα τῆς τραγουδοῦσε ἡ γειτονιά (Ξέρεί τόσο καλὰ νὰ χαίρεται ἡ γειτονιά σ' αὐτές τὶς περιπτώσεις). Χαιρετίσματα. Κ' ὑπομονὴ πὲς του. Καὶ νὰ μὴν ἔχη ἔγνοια γιὰ τὰ παιδιὰ (Κ' εἶσαι σίγουρος ὅταν ὑπόσχεται ἡ γειτονιά).

Ὅμως δὲν πετοῦσε τ' ἀπόγιομα πὺν γύριζε ἡ γυναῖκα τοῦ γαλατᾶ, σερνόταν (χωρὶς ἀνέμισμα, προσκολλημένα τὰ μαλλιά, χωρὶς κίνηση, προσκολλημένα, ἀρχαῖα τὰ χέρια), καὶ πίσω τῆς, δὲν κελαιδούσαν, σερνόντουσαν τὰ παιδιὰ.

Τώρα μποροῦσε νὰ ρωτήξῃ ἡ γειτονιά. Καὶ ρώτηξε.

Τὸν εἶχαν βασανίσει εἶπε ἡ γυναῖκα. Τὸν παραμόρφωσαν, ἴσκιό τὸν ἔκαναν, εἶπε. Τρόμαξε ὅταν τὸν εἶδε (Κλαίει. Κλαῖν καὶ τὰ παιδιὰ). Καὶ νὰ δῆτε, λέει πῶς ξαφνικὰ ξεχνιέται καὶ κυτᾶζει παράξενα.

Πατὶ ἔκλαιε; εἶπε ἡ γειτονιά. Τέλειωσαν ὅλα πιά (Ἦξερε πῶς δὲν τέλειωσαν μὰ ἔπρεπε - εἶν' ἔμπειρη ἡ γειτονιά - νὰ πῇ πῶς τέλειωσαν). Κ' ἦξερε καλὰ καὶ τί θὰ τοῦχαν κάνει, ἦξερε τί ἀνάμνηση τοῦ διάκοπτε ξαφνικὰ τὴ μνήμη. Ἦξερε (ὅλοι ξέραμε) τί ἀλυσίδες θὰ τὸν εἶχαν χτυπήσει στὴ γυμνὴ πλάτη, τί γροθιὲς στὸ στομάχι, πόσο αἷμα θάχε φτύσει, πόσες φορὲς θὰ τὸν εἶχαν πνίξει μὲ νερὸ ὥσπου νὰ λιποθυμήσῃ, τί σιδερένια στεφάνια θὰ τοῦ εἶχαν συμπιέσει τοὺς κροτάφους, πόσες νύχτες θὰ τὸν ἔσπρωχναν διαρκῶς γιὰ νὰ μὴ μπορέσῃ νὰ κοιμηθῇ, πῶς θὰ τοῦ εἶχαν καρφωμένους στὸ πρόσωπο τοὺς ἡλεκτρικοὺς προβολεῖς ὅση ὥρα (ἀτέλειωτες ὥρες) τὸν ἀνάκριναν ἔτσι πὺν θὰ τοῦ ἐρχόταν νὰ χτυπήσῃ τὸ κεφάλι στὸν τοῖχο νὰ τελειώνῃ πιά αὐτὸ τὸ μαρτύριο (Νὰ τελειώνῃ; Καὶ τὰ παιδιὰ; Ἀ ναι, τὰ παιδιὰ).

(Ἵσως κάποιος πρέπει νὰ γράψῃ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀντώνη τοῦ γαλατᾶ, νὰ περιεμβάλῃ ὅσα παραλείπω, τ' ἀπλοῖκό βλέμμα τοῦ πὺν δὲν καταλαβαίνει, τοὺς ἀντικατοπτρισμοὺς του — τὰ παιδιὰ (ἅς πῇ καὶ τὰ ὀνόματα τους), τὶς τσέπες τοῦ πὺν γυρνούσαν τὸ βράδυ γεμάτες φυσιτικά, τὸ καρροτσάκι του, τοὺς λογιαριασμοὺς του).

Τὰ παράνομα φυλλάδια

Συμπλήρωμα κι ὁλοκλήρωση τῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ ραδιοφώνου ἦταν τὰ παράνομα «φυλλάδια». Αὐτὰ πιά ἐρχόντουσαν ἀπ' ἄλλους κόσμους — ὄχι δὲν ἐρχόντουσαν ἀπ' ἄλλους κόσμους, ἀπὸ μέσα μας ἐρχόντουσαν, ἀπ' τὶς ἀγρύπνιες μας, ἀπ' τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια πὺν τρυπούσαν τὸ ταβάνι. Ξέραμε καὶ δὲν ξέραμε τί ἔλεγον, τὰ γράφαμε καὶ δὲν τὰ γράφαμε, τὰ διανέμανε καὶ δὲν τὰ διανέμανε.

Κι ὁλημέρα μιλούσαμε γι' αὐτὰ, ὅπου πήγαινες θ' ἄκουγες νὰ μιᾶν γι' αὐτὰ. Ἐκρυβε πάντα ἓνα ὁ κουρέας γιὰ τοὺς πελάτες του, ἓνα ὁ καφετζῆς γιὰ τοὺς πελάτες του, ἀπὸ ἓνα ὅλοι γιὰ τὰ σπίτια τους καὶ τὴ γειτονιά. Ἐβγαίνουν μέσα ἀπὸ παπούτσια, ἀπὸ κόρφους, ἀπὸ μανίκια, ἰδρωμένα, λερωμένα, τσαλακωμένα, δυσανάγνωστα μὰ ἡ ψυχὴ σου ἔκανε τὸ σταυρὸ τῆς πρὶν τ' ἀνοίξῃ (ἡ ψυχὴ τ' ἀνοίγε). Ἐκανε τὸ σταυρὸ τῆς γιατί ἦξερε τί ἦταν αὐτὰ τ' ἀσήμαντα χαρτιά, ποιοὶ τᾶστελλαν, τί αἰῶνες εἶχαν πίσω τους, τί ὤκεανούς προδρομούσαν, τί μήνυμα ἔφερναν.

Ἔτσι πὺν οἱ κουβέντες δὲν ἄρχιζαν πιά μὲ τὶς δουλειὲς καὶ μὲ τὸν καιρὸ (ὅλα αὐτὰ, ὅπως κ' οἱ βροχὲς τοῦ πατέρα, σαρώθηκαν) μὰ μὲ τὸν Ἀγῶνα, τὶς περισσότερες φορὲς ἢ πιὸ ἔτοιμη ἀρχὴ ἦταν τὰ φυλλάδια.

— Ἔχετε δὴ τὸ καινούργιο φυλλάδιο;

Αὐτὰ τὰ φυλλάδια πρέπει νάπεφταν ἀπ' τὸν οὐρανὸ. Σκορπούσαν ξαφνικὰ μπροστὰ σου χωρὶς προέλευση, χωρὶς χέρι πὺν τὰ πετοῦσε, σκορπούσαν στοὺς δρόμους, στὶς ἐκκλησιὲς, στοὺς κινηματογράφους, στὰ σχολεῖα, στὰ ξενοδοχεῖα, στὰ καφενεῖα, στὰ ἐστιατόρια, στὰ μαγαζιά, στὰ λεωφορεῖα, βρισκόντουσαν ξαφνικὰ κολλημένα στοὺς τοίχους, στὶς πόρτες, στὶς βιτρίνες, στ' αὐτοκίνητα, παντοῦ. Ξυπνοῦσες τὸ πρῶτ' κ' ἡ Λευκωσία (ἔχω ξαναπῇ πῶς σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τῆς προσωπικῆς μου ἐμπειρίας περιορίζομαι ἀναγκαστικὰ στὴ Λευκωσία μονάχα, μὰ ἐσεῖς διαβάζετε Λεμεσό κι Ἀμμόχωστο, διαβάζετε Λάρνακα, Πάφο, Κερύνια, Μαραθάσα, Σολιά, Μεσαορία, Καρπάσι) ἔπλεε στὸ φυλλάδιο. Τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ τὰ σταματήσῃ οὔτε κι αὐτοὶ οἱ ἀποκλεισμοὶ καὶ τὰ κέρφιου (Θὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ κέρφιου). Ἄν ἦταν νὰ πέσουν θάπεφταν ὁ κόσμος νὰ χαλοῦσε.

Ἄν δὲν ὑπῆρχαν Δυνάμεις Ἀσφαλείας ἐκεῖ κοντὰ, γινόντουσαν ἀνάρπαστα σὲ μιὰ στιγμή (μιὰ μονάχα στιγμή, ὄχι περισσότερο). Κ' ἦταν πραγματικὰ θέαμα νὰ βλέπῃς πῶς ὁρμοῦσε ἀπάνω τους σὰ μυρμηγκία ὁ κόσμος καὶ πῶς ἀθόρυβα, χωρὶς μιὰ λέξη, ἔκρυβε (μὲ προκαθορισμένη, ἐμπειρὴ κίνηση κι ἀστραπιαῖα) ὁ καθένας τὸ δικὸ του καὶ σκόρπιζαν ἀμέσως ἀδιάφοροι κι ἀνήξεροι.

Πολλὲς φορὲς, ὅμως, πρόφτανε ἡ περίπολος καὶ τὰ μάζευε. Τὰ μάζευαν ἀργὰ ἓνα - ἓνα, τὰ μετροῦσαν (χρειαζόταν τὸ μέτρημα γιὰ τὴν «ἐκθεση») καὶ τὰ παράδιναν στὸν ἀρχηγὸ τους μέσα σὲ ποικιλότονα, παράφωνα, ἐπίμονα, ἐμπαιχτικά σφυρίγματα πὺν τοὺς ἐκνεύριζαν (Δὲν ἦξερες ἀπὸ ποῦ ἔβγαίνουν αὐτὰ τὰ σφυρίγματα. Σφύριζαν οἱ στέγες, τὰ μαγαζιά, τὰ μπαλκόνια, ἡ ἀσφαλτος, ὁ ἀγέρας, ὁ οὐρανός).

— Shut up!

— Shut up! (Σέ ποιό λὲς «Shut up»; Στὸν οὐρανό;).

Πινόντουσαν ὁλοκόκκινοι κ' οἱ φλέβες τοῦ λαμποῦ τους φούσκωναν νὰ διαρραγοῦν.

Ἀργότερα, ὅμως, εἶχε γίνει πολὺ ἐπικίνδυνο αὐτὸ τὸ μάζεμα. Πατὶ ἔτσι καθὼς ἦταν ἀπασχολημένοι, δεχόντουσαν ξαφνικὰ μιὰ χειροβομβίδα ἢ μιὰ ριπὴ πολυβόλου. Ἀλλάξαν, λοιπὸν, ταχτικὴ κι ἀνάγκαζαν πιά τοὺς περαστικούς νὰ μαζεῦουν τὰ φυλλάδια. Κι ὅταν αὐτοὶ ἦταν παιδιὰ σὰν ἐμᾶς, τὰ κατάφερναν, βέβαια, νὰ κρύψουν δυὸ - τρία.

— Ἡ προμήθειά μας, ἔλεγαν ὕστερα καὶ γελοῦσαν.

Κι ὅσοι κατόρθωναν νὰ πάρουν ἓνα φυλλάδιο θυμᾶμαι πῶς ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν νὰ τὸ διαβάσουν. Ἔτρεχαν; Δὲν ἔτρεχαν; Ἦταν κουλουριασμένοι γύρω ἀπ' ἐκεῖνο τὸ πολύτιμο διπλωμένο χαρτί πὺν τῶνοιωθαν στὰ παπούτσια τους καὶ ἀλαφροπατοῦσαν, πὺν τῶνοιωθαν στὸν κόρφο τους καὶ φοβόντουσαν ν' ἀναπνεύσουν.

Νὰ τὸ διαβάσουν κ' ὕστερα νὰ λαχανιάσουν νὰ τὸ δώσουν, νὰ τὸ παραδώσουν (φλόγα καὶ σκυτάλη) παρακάτω.

— Ἔφερα φυλλάδιο! (Πόσα θαυμαστικά αὐτὸ τ' ἀφήγημα). (Πάρτε μὰ στιγμή ἐκεῖνο τὸ «ἔφερα» καὶ ἀναλύστε το).

Ἐμοιαζαν σὰν μικρὰ παιδάκια πὺν βρίσκουν κάτι στὸ δρόμο καὶ τὸ σφίγγουν δυνατὰ στὴ χούφτα τους καὶ τρέχουν (σφίξιμο τώρα καὶ τρέξιμο, τίποτ' ἄλλο), ὥσπου νὰ φτάξουν στὴ μητέρα τους ν' ἀνοίξουν τὸ μαντηλάκι καὶ νὰ σκορπίσῃ ἡ χαρὰ πὺν σκιρτοῦσε μέσα τους καθὼς ἔτρεχαν καὶ τὴ συγκρατοῦσαν (— Ὑπομονὴ καὶ φτάξαμε). Θᾶνοιωθαν κάτι σὰν τὸ μαραθωνομάχο ποῦ φερνε τὴν ἀγγελία τῆς νίκης (Μὴ διστάσετε τὴν παρομοίωση).

— Ἔφερα φυλλάδιο! (Ἀναλύστε, εἴπαμε, ἐκεῖνο τὸ «ἔφερα»).

Πὰ τὴν ἀγγαρεία ποῦβαναν τοὺς περαστικούς (ὅποιοι καὶ νᾶταν, γέροι καὶ νέοι) νὰ μαζεῦουν τὰ φυλλάδια πρέπει ἴσως ν' ἀναφέρω (ὅσο καὶ ἂν εἴν' ἄλλο θέμα) πῶς τοὺς ἀγγάρευσαν τὸ ἴδιο καὶ νὰ σβήνουν μὲ μαύρη μπογιά (καὶ ἀναγκαζόντουσαν πὰ ν' ἀνασκουμπώνονται, νὰ βγάζουν τὰ σακκάκια καὶ τὶς γραβάτες) τὰ συνθήματα πὺν βρισκόντουσαν ξαφνικά γραμμένα στὴν ἀσφαλτο τοῦ δρόμου (Ἄλλη πάλι σελίδα αὐτὰ τὰ συνθήματα σὲ τοίχους, πινακίδες, πασσάλους, ταχυδρομικά κιβώτια, ἄλλη σελίδα τὰ πανῶ — ἀφῆστε τὴν ξένη λέξη τώρα πὺν ἀναμείχθηκε μὲ τὸν Ἀγῶνα — πὺν ἀπλωνόντουσαν σὲ μισὸ λεπτὸ ἀπάνω ἀπ' τοὺς κεντρικούς δρόμους ἢ σὲ περίμεναν ἀπάνω σὲ δέντρα καὶ λόφους ὅπου καὶ ἂν ταξίδευες).

Ὁ Ἀγῶνας τῆς σημαίας

Μέσ' στὸ ἴδιο πλαίσιο ἦταν καὶ ὁ ἀγῶνας τῆς σημαίας (χρειάζεται τὸ «Ἑλληνικῆς»;) πὺν τὴν κάρφωσαν στὶς ἀπρόσιτες κορφές τῶν βουνῶν (καὶ πῶς τῆς πῆγαιναν, καὶ πῶς τοὺς πῆγαινε), στὰ δέντρα, στοὺς στύλους, στὶς στέγες νὰ προσθέτῃ οὐρανὸ στὸν οὐρανὸ.

Οἱ Ἑγγλέζοι σκαρφάλωναν νὰ τὴν κατεβάσουν μὰ δὲν τὰ κατάφερναν εὐκόλα (καὶ πῶς λύσσαγαν) ἔτσι πὺν οἱ στῦλοι κ' οἱ κορμοὶ τῶν δένδρων ἦταν ἀλειμμένοι μὲ λίπος. Ἦταν καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπ' τὰ φαιδρὰ τοῦ Ἀγῶνα πὺν ἔγινε, ὅμως, ὕστερα σοβαρὸ, ὅταν σκοτώθηκαν μερικοὶ στρατιῶτες ἀπὸ ἐκρήξεις βομβῶν πὺν ἦταν

δεμένες στοὺς ἱστούς. Ἔτσι δὲν τολμούσαν πὰ ν' ἀνέβουν καὶ ἀνάγκαζαν τοὺς δικούς μας.

Καὶ δὲν ἦταν μονάχα οἱ σημαῖες τῶν δένδρων καὶ τῶν στύλων. Ἦταν κ' οἱ Ἑλληνικὲς σημαῖες πὺν βρισκόντουσαν ξαφνικά τὸ πρωῒ νὰ κυματίζουν στοὺς ἱστούς καὶ στὶς στέγες τῶν σχολείων καὶ νὰ περιμένουν χαρούμενες καὶ κελαιδιστὲς τὰ παιδιὰ (— Τώρα νὰ δῆτε πὺν θᾶρθουν).

Κ' ἐκεῖνα ἐρχόντουσαν καὶ τὶς ἀποθέωναν. Οἱ φωνοῦλες τους μερδευόντουσαν μέσ' στὶς πτυχές τους, κατρακυλοῦσαν στὰ κεραμίδια, καβαλοῦσαν τὶς χολέτρες καὶ γλιστροῦσαν ξανὰ κάτω. Ὡσπου νὰ φτάσῃ ἡ περίπολος.

Ἐδωπέρα τὸ πρόβλημα ἦταν δυσκολώτερο γὰρ τοὺς Ἑγγλέζους γιατί οὔτε οἱ δάσκαλοι δεχόντουσαν νὰ κατεβάσουν τὴν σημαία (Τι; Νὰ κατεβάσουν τὴν Ἑλληνικὴ σημαία μπροστὰ στὰ μάτια τῶν μαθητῶν τους;) οὔτε οἱ μαθητὲς (Τι; Νὰ κατεβάσουν τὴν Ἑλληνικὴ σημαία μπροστὰ στὰ μάτια τῶν δασκάλων τους;).

Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τοῦ προαστείου μας ἔγινε μὰ μέρα ἓνα ἐπεισόδιο πὺν ἀξίζει νὰ τὸ διηγηθῶ. Ἀρπαξαν οἱ στρατιῶτες ἓνα παιδάκι τῆς πέμπτης τάξης καὶ τῶσπρωχναν νὰ σκαρφάλωσῃ νὰ κατεβάσῃ μὰ πρόχειρη (Πρόχειρη; Πρόσεχε τὰ ἐπίθετά σου) σημαία ἀπὸ κακοβαμμένο ροῦχο (τόσο κακοβαμμένο π' οὔτε κὰν τὸ γαλάζιο ἦταν γαλάζιο).

Ἦταν ὁ Πωργάκης, τὸ πιὸ ζωηρὸ παιδί τοῦ σχολείου πὺν δὲν ἄφηνε κανένα πὺν νὰ μὴν τὸν πειράξῃ, τὸ «πρωτοπαλλήκαρο» τῶν πιτσιρικών τοῦ προαστείου, ὁ θαυμασμὸς κ' ἡ καθιέρωσή τους.

— Ὁ Πωργάκης! (Ὁ Πωργάκης! ἀντιλάλησε ἡ αὐλὴ, οἱ διάδρομοι, οἱ τάξεις, ἡ καθιέρωση).

Ἐκεῖνος κύτταξε (μισὸ βλέμμα, μισὸ γρήγορο βλέμμα γεμᾶτο μῖσος) τὸ περίστροφο τοῦ Ἑγγλέζου πὺν τὸν ἔσπρωχνε. Ἔστριψε λοξὰ καὶ τὸ ξανακύταξε (— Τὶ εἶσαι ἐσὺ τώρα;).

Ὑστερα γύρισε κ' εἶδε ὀλάκερο τὸ σχολεῖο. Τὸ εἶδε νὰ κρέμεται ἀπάνω του (— Τὶ ἦταν αὐτὸ σήμερα πρωῒ - πρωῒ;).

Δὲν ἀκουγόταν οὔτ' ἀνάσα. Ὁ Πωργάκης κατάλαβε πῶς εἶχε ἔρθῃ ἡ μεγάλη του στιγμή. Ἦταν μόλις ἔντεκα χρονῶν μὰ ἡ στιγμή ἦταν ἐκεῖ καὶ περίμενε, ἦταν ὁλότελα βέβαιος πῶς ἦταν ἐκεῖ καὶ περίμενε ἀπόλυτη καὶ ἀδιάλλακτη.

Ξανακύτταξε ἥρεμα τοὺς συμμαθητὲς του καὶ ἀνασῆκωσε λιγάκι (ὄχι λιγάκι, ὡς τὸν οὐρανὸ) τὸ κεφάλάκι του ν' ἀναμετρηθῇ μ' ἐκεῖνη τὴν καθιέρωση. Τ' ἀνασῆκωσε νὰ ξαναδῇ καὶ τὴν σημαία. Τὴν κύτταξε μὰ στιγμή, δυὸ στιγμές. Τὶ ὁμορφὴ ποῦταν (Ποιὸς εἶχε πῇ προηγουμένως γὰρ κακοβαμμένο ροῦχο;). Τὴ ζύγισε (Πόσο ζυγίζει μὰ σημαία, πόσο ζυγίζει μὰ Ἑλληνικὴ σημαία;), τὴν κουβέντιασε, ἀφαιρέθηκε μαζί της. Ὑστερα ἔσκυψε καὶ προχώρησε ἀργὰ, ἔτσι ὅπως τὸν κατάδικο ποῦχει κάνει τὴν προσευχὴ του κ' εἶν' ἔτοιμος (— Πᾶμε).

(Πᾶμε; Ποῦ πᾶμε; Οἱ συμμαθητὲς σου κρατᾶν τὴν ἀναπνοή τους, Πωργάκη. Τὸ

σχολείο κρατά την αναπνοή του. Πωργάκη, τι σου πει ή σημαία; Πωργάκη, σου δωσε τη συγκατάθεσή της;)

‘Ο Έγγλέζος ένθαρρύνθηκε άπ’ την ύποχώρησή του και τον ξανάσπρωξε:

— Come on!

(— Πάμε).

Και ξαναπροχώρησε. Μά δέν έκανε παρά ένα, δυό, τρία (— Good Boy!) βήματα και ξαφνικά έσκυψε (— Ποῦ νά πάμε;), έκανε ένα γρήγορο έλιγμό κι άρχισε νά τρέχει.

Πίσω του ξέσπασαν έξαλλες ζητωκραυγές κι άλαλαγμοί. Τό σχολείο πετούσε τά κεραμίδια του στον άγέρα.

Πεισμωμένος ό στρατιώτης τον κυνήγησε. ‘Η φωνή του έγινε βραχνή κι’ άγρια.

— Stop! I’ ll shoot you! Stop! I’ ll shoot you!

Οί δάσκαλοι φοβήθηκαν. (Άκριβώς έδωπέρα χωρίζουμε έμεις τά παιδιά. Θυμόσαστε πού τό συζητήσαμε;) και καθώς ό Πωργάκης συμπλήρωνε τον πρώτο του γύρο προσπάθησαν ν’ άποσύρη τη μεγάλη του στιγμή.

— Στάσου! Θά σέ σκοτώση!

(Οί δάσκαλοι, όχι οί μαθητές. Οί μαθητές δέν παίρνουν εύκολα πίσω την ύπογραφή τους, δέν εγκαταλείπουν έτσι εύκολα τις μεγάλες στιγμές. Έκείνοι ήδη τρέχουν μέ τό Πωργάκη (μαζί ξεκίνησαν), τρέχουν μπροστά του, πίσω του νά τό φυλάξουν).

‘Ο Πωργάκης ούτε γύρισε νά κυττάξει.

— I’ ll shoot you, I said.

Δέν ξέρω πώς, δέν ξέρω τι θυμήθηκαν άπ’ την ‘Ιστορία τους, οί άλλοι Έγγλέζοι και δέν άναμείχθηκαν. Κύτταζαν μονάχα, κύτταζαν άπ’ τά τείχη κάτω στην τάφρο (είχε τάφρο;) της Τροίας. Μπορεί και νά μήν ήθελαν νά προσβάλουν τό φίλο τους

(— Of course you don’t need any help with this little boy).

‘Ηρθε ύστερα ό δεύτερος κι ό τρίτος γύρος. Και κάθε φορά πιό έξαλλες οί ζητωκραυγές κ’ οί άλαλαγμοί. Όμως στον τέταρτο γύρο ό Πωργάκης (He was really a little boy) έπεσε κατάκοπος και λαχανιασμένος. ‘Ο Έγγλέζος δέν τον άφησε ν’ άναπνεύση. Τον άρπαξε άπ’ τό γιακά.

— Come on!

Come on? Ένα λεπτό, δυό λεπτά — ένας αιώνας, δυό αιώνες — φοβερής άναμονής. Και ξαφνικά μέσ’ στη σιωπή άκούστηκε βαθειά, ύπόκωφη ή φωνούλα του Πωργάκη («Φωνούλα», είπα;):

— No! (Θάταν ή μόνη Έγγλέζικη λέξη πού ήξερε).

Φυλλομέτρησαν τά βιβλία της ‘Ιστορίας στα θρανία, άνατρίχιασαν οί ενκάλυπτοι, άνοιξαν άπό μόνες τους οί δέκα βρύσες του σχολείου.

(Αυτό τό Έγγλέζικο «No» πότε θ’ άρχίσουμε νά τό γιορτάζουμε;).

‘Ο Έγγλέζος τον άνασήκωσε φρενιασμένος.

— Come on, I said!

Μά ό Πωργάκης ξανάπεσε βαρύνς χάμω.

— No! (Ξανανατρίχιασαν οί ενκάλυπτοι, διερράγησαν οί βρύσες. Τά φύλλα της ‘Ιστορίας άποσπάστηκαν και τριγύρισαν τη σημαία και φτερουγούσαν άπάνω άπ’ τη σκηνή).

Δέν άντεχαν πιά τά νεύρα του Έγγλέζου. Κόλλησε τό μούτρο του σ’ εκείνο τό μικρό άσυλλόγιστο μουσούδι:

— I’ ll kill you, bastard!

Ναι, δίχως άλλο θά τό σκότωνε πιά. Τό κατάλαβε, τό διαισθάνθηκε ό Πωργάκης και σηκώθηκε (Σηκώθηκε; Πέντε λεπτά νά σηκωθή τό ένα πόδι, πέντε λεπτά νά σηκωθή τ’ άλλο).

(— Πάμε).

Παρακολουθούσαν όλοι σιωπηλοί. Φοβόντουσαν πώς ήταν τό τέλος πιά. (Έσκυβαν οί Τρῶες άπ’ τά τείχη). ‘Ο Πωργάκης έφερε γύρω τό βλέμμα (κι αυτό πέντε λεπτά) και τους είδε (όχι «κύτταξε», είδε). Είδε τό σχολείο διαποτισμένο άπ’ τη μεγάλη του στιγμή, άποπετρωμένο στη μεγάλη του στιγμή, είδε τους συμμαθητές του (Όμως τι είχαν πάθει και δέ ζητωκραύγαζαν, πού ύποχώρησαν, γιατί δέν επαιρναν θέση πιά;), είδε τους δασκάλους του (Μ’ αυτούς γινόταν κάτι άλλο, αυτοί δέν έλεγαν πιά «Στάσου»). Κατάλαβε πώς ήταν ή στιγμή (ό πυρήνας της στιγμής) πού δέ χωράν ξένες επεμβάσεις, πού δέ διεισδύουν παροτρύνσεις και φωνές, πού επαφίενται σ’ έσένα. Ξαναείδε τη σημαία. Μιά φαεινή σκέψη δοκίμασε νά διατυπωθή. Πατι αυτή ή κακοφτιαγμένη νά του μελλόταν π’ ούτε καν τό γαλάζιο της δέν ήταν γαλάζιο; Άν ήξερε ποιός έκανε αυτό τό μουντζούρωμα... Θά τό βρή, πού θά του πάη).

Και προχώρησε ένα βήμα, προχώρησε δεύτερο βήμα. Όμως τρίτο δέν προχώρησε. Ξαφνικά, άστραπιαία έβανε μιá τρικλοποδιά (τι τρικλοποδιά ήταν αυτή! Βάλτε την πλάι στις πέτρες των παιδιών άπ’ τη Μεσαορία) στον Έγγλέζο, τον ξάπλωσε χάμω κι’ όρμησε νά πηδήση τά κάγκελα. Έκείνος ζαλισμένος άρπαξε τό περιστροφό του (πού είχε σκορπίσει κι’ αυτό στις λάσπες) μά την ίδια στιγμή στά τείχη ό ‘Ιμπραήμ άκουμπούσε στο δένδρο τον Παπαφλέσσα:

— No, stop it!

Σέ μισή ασύλληπτη στιγμήλα ό Πωργάκης πηδούσε τά κάγκελα και χανόταν. Πίσω του έτρεχαν νά προφτάξουν τά φύλλα της ‘Ιστορίας κ’ οί άλαλαγμοί των παιδιών.

(«ΚΛΕΙΣΤΕΣ ΠΟΡΤΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1964)

Ο Θεός να τους φυλάει

Ήταν Πρωταπριλιά, ψευτούλα, παιχνιδιάρικα Πρωταπριλιά, μ' αυτό εδωπέρα δεν ήταν ούτε πρωταπριλιάτικο ψέμα ούτε πρωταπριλιάτικο παιχνίδι. Ήταν μια, δυό, τρεις, πολλές τρομερές εκρήξεις που τράνταξαν τα τζάμια των σπιτιών και την κρούστα της κοιμισμένης ολογάλανης ήσυχης νύχτας. Χύθηκε ο κόσμος στους δρόμους (Είπες «ολογάλανη νύχτα»; Ποιός να την κοιτάξει;).

— Τί ήταν αυτό;

Πρέπει νάταν βόμβες (Βόμβες; Βόμβες! Πάλι η Ελληνική Επανάσταση να κατρακυλά ξαφνικά με τα φρύδια του Κολοκοτρώνη, πάλι να διαπιστεύεται αναμαλλιάρα γύρω μας, πάλι να τουφεκίζει τ' άστρα!).

— Όχι, δυναμίτες ήταν, είτε κάποιος που είχε δουλέψει χρόνια επιστάτης στο Μεταλλείο της Σκουριώτισσας κι ήξερε.

Βόμβες! Δυναμίτες! Να, λοιπόν, που υπήρχαν άνθρωποι να πάρουν όπλα στο χέρι. Ας τάβλεπαν εκείνοι που είχαν αμφιβολίες. Μέσα μου φτερούγισαν - τί φτερούγισαν; κ' ένοιωσα κάτι σαν δάκρυ (δάκρυ;) ν' ανεβαίνει καυτό (ολόκαυτο) στα μάτια, να τα γεμίζει και να μένει χωρίς ούτε να ξεχειλά (αυτά τα δάκρυα δεν ξεχειλούν, δε σπαταλούνται τα δάκρυα) ούτε να γυρίσει πίσω. Κ' έμεινε εκεί στους εξώστες ν' ανανεώνεται από μονάχο του ώρες πολλές, αν μπορούσε θα ξαναέβαινε κι αυτή τη στιγμή (Αυτή τη στιγμή; Ναί αφήστε τη, θα το ξανασυζητήσουμε. Ας μην προδώσουμε την αφήγηση), χωρίς συναίσθηση χρόνου, χωρίς ευθύνη λογικής (Έτσι όπως όταν... Ναι, έτσι όπως όταν. Και δεκαπέντε χρόνων; Και δεκαπέντε χρόνων).

Είπες να τάβλεπαν εκείνοι που είχαν αμφιβολίες; Ποιοί εκείνοι; Δεν υπήρχαν πια «εκείνοι». Μέσ' στο ποικιλόμορφο πλήθος που γέμισε ξαφνικά τους δρόμους αγουροξυπνημένο, μισοντυμένο, ασύνδετο, απρογραμματιστο, έβλεπα πως δεν θάβρισκα πια άνθρωπο να του πω (να του πω εκ μέρους των παιδιών) «Τάδες, λοιπόν»; Αυτός όλος ο κόσμος που ξεχύθηκε έξω δεν ήταν εκείνος που ήξερα, ήταν άλλος (— Πρόσεξε σε ποιο μιλάς! — Πούλεγες για τα όπλα... — Ποια όπλα;). Μπορεί, όπως είπα, να δέχτηκαν μερικοί (να δέχτηκαν πολλοί) μ' αμφιβολίες την είδηση για το καΐκι το Γενάρη, μα τις αποψινές βόμβες τις δεχόντουσαν όλοι σαν κροτίδες Λαμπρής (έχει η Λαμπρή αμφιβολίες;) κ' έλεγες πως είχε βγη ο κόσμος στους δρόμους όπως στην αυλή της εκκλησιάς με τα κεράκια και τα μάτια αναμμένα και την ψυχή ετοιμασμένη για το χαρμόσυνο Ευαγγέλιο. Και τις δεχόταν έτσι τις πρώτες εκείνες βόμβες ένας λαός που εκατοντάδες χρόνια δεν είχε δη όπλο, δεν είχε δη αίμα στο έδαφός του.

Ο ουρανός συνονθυλευόταν μαζί μας, έσπρωχνε (σαν τα παιδιά) ν' ακούση τις κουβέντες (επιφωνηματικές, επιγραμματικές, χωρίς σύνδεση ρημάτων), γέμιζε τα κενά.

— Ο Θεός να τους βοηθήσει, έλεγαν οι γυναίκες κ' οι περισσότερες έκλαιγαν (Όχι, δεν ήταν οι βόμβες που σήκωναν το λάβαρο της Επανάστασης, εκείνος ο κόσμος στους δρόμους, εκείνη δα τη στιγμή το σήκωνε).

— Ο Θεός να τους φυλάγη.

(«Τους»; Ποιους «τους»; Δεν ξέραμε, δεν ήξεραν πως μπορεί νάταν για τα παιδιά τους, για τ' αδέρφια τους, για τους άντρες τους που παρακαλούσαν).

(«ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΚΑ», ΕΤΟΣ Ζ, ΤΕΥΧΗ 60-62, 1986)

ΜΑΡΙΟΣ ΜΟΝΤΗΣ

Γεννήθηκε στην Λευκωσία το 1949. Σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στην Αγγλία. Εργάζεται ως γιατρός στον ιδιωτικό τομέα. Ασχολείται με την ποίηση. Βραβεύτηκε για το ποιητικό του έργο.

Ένωση

Μέ την αναπαλαίωση τών τοίχων
— προσπάθεια σοβαρή —
νά μή καθοῦν ὅσα χτίστηκαν —
ἦταν ἀπό τίς λέξεις
πού σβήστηκαν.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ», ΤΕΥΧΟΣ 53)

Γεννήθηκε το 1952 στην Ακανθού. Υπηρετεί στη Δημοτική Εκπαίδευση. Ασχολείται με τη λογοτεχνία για παιδιά. Γράφει πεζογραφία και θέατρο.

Ο τοίχος βάφτηκε κόκκινος (απόσπασμα)

Το λεωφορείο έφευγε νωρίς, παρόλο που δεν αργούσε να πάει στο χωριό. Ήταν γιατί ήθελε ίσως να κάμει διάφορες στάσεις στα χωριά απ' όπου περνούσε για να κάμουν τις δουλειές τους οι χωριανοί.

Μιας και είδα τη διαδρομή το πρωί, τώρα αποκαμωμένη κι ευχαριστημένη, θέλησα να κοιμηθώ. Έγειρα στον ώμο της μάνας μου κι έκλεισα τα μάτια μου. Ο Κωνσταντίνος την είχε αράξει στην ποδιά της. Μα δεν άργησα να ξυπνήσω από ένα απότομο φρενάρισμα κι από τις ξέφρενες φωνές των επιβατών.

Ανοίγω τα μάτια και τι να δω! Το αυτοκίνητο ήταν τριγυρισμένο - μπλοκαρισμένο από οπλισμένους Άγγλους στρατιώτες. Η μάνα μου, σχεδόν τρέμοντας, μου έδωσε το παιδί και μου 'πε σιγανά.

— Ό,τι και να συμβεί εσύ δεν είδες τίποτα, δεν ξέρεις τίποτα. Και... το μωρό και τα μάτια σου. Σίγουρα, κάποιοι μας πρόδωσαν. Κι ευτυχώς που μας μπλόκαραν τώρα κι όχι το πρωί.

— Εντάξει, μαμά... τάφος, είπα κι εγώ τρέμοντας πιο πολύ.

«Άουτ», ακούστηκε η φωνή του Άγγλου στρατιώτη, που μπήκε μέσα στ' αυτοκίνητο. «Άουτ», που σήμαινε όλοι να βγούμε έξω.

Στ' άκουσμα τούτης της ανατριχιαστικής φωνής, ο Κωνσταντίνος έβαλε κάτι δυνατές φωνές που πραγματικά δυσκολεύτηκα να τον κρατήσω πάνω μου. Φώναζε, έκλαιγε, ιδίως σαν είδε τη μάνα μας να κατεβαίνει από τ' αυτοκίνητο και να στέκεται με τα μούτρα και τα χέρια ψηλά ακουμπισμένα στον τοίχο. Το ίδιο έκαναν κι οι άλλοι χωριανοί.

Ο Άγγλος βλέποντας το μωρό κι εμένα να κλαίμε, μας έγνεψε να μείνουμε μέσα χωρίς να κατεβούμε. Μετά άρχισε ένα τρελό ψάξιμο. Μια ομάδα έψαχνε τους επιβάτες, άλλη το αυτοκίνητο κι οι άλλοι έκαναν τους φρουρούς. Τίποτα δεν άφησαν στη θέση του μέσα στ' αυτοκίνητο. Αναποδογύρισαν μαξιλάρες, άδειασαν κασόνια, πέταξαν έξω τσάντες... Κι έφτασε κι η σειρά της δικής μας τσάντας. Παρακαλούσα να μην είχε τίποτα ύποπτο, μα πάλι δεν ήμουν σίγουρη. Την πέταξαν έξω, κι άρχισαν να την ψάχνουν. Η καρδιά μου παραγέμισε πίκρα κι αγανάκτηση σαν είδα τ' άσπρα, τα ολοκαίνουργια, τα πρώτα μου «έτοιμα» παπούτσια να

κάνουν «μπλουμ» μέσα στα λασπόνερα του διπλανού περβολιού. «Όχι, όχι»... είπα με λυγμούς. «Είναι δικά μου, δικά μου...».

Μα η αγανάκτησή μου πήρε τα όρια της απελπισίας, σαν είδα μιαν Αγγλίδα αστυνομικό να χτυπά τη μάνα μου με το πίσω μέρος του όπλου. Τη χτυπούσε γιατί αρνήθηκε να σταθεί με τους άντρες να την ψάξουν. Έφαγε ξύλο που εγώ που ήμουν παιδί της δεν έφαγα απ' το χέρι της ποτέ. Τρομερό! Δεν μπορούσα να βλέπω. Γύρισα αλλού το βλέμμα κι έκλαιγα απαρηγόρητα, φωνάζοντας «μαμά, μαμά, μαμά...». Ο Κωνσταντίνος κουλουριασμένος στα πόδια μου, έκλαιγε μονότονα με λυγμούς και κάπου - κάπου με κλωτσούσε από αντίδραση με τα πόδια του.

Όταν είπα να γυρίσω το βλέμμα μου αργά, είδα τη μάνα μου και τρεις άλλους να πέφτουν αναίσθητοι στο χώμα. Ο τοίχος γεύτηκε το αίμα τους κι ήταν ο σοβαρότερος «μάρτυρας κατηγορίας» για τούτο το τραγικό επεισόδιο. Δεν άντεχα άλλο. Πετάχτηκα, με τον Κωνσταντίνο αγκαλιά, κι έκαμα να πάω κοντά της.

— No, No, είπε ένας απ' αυτούς και μου 'φραξε το δρόμο.

— Γιατί No; Δική σας είναι η μάνα; Δική σας είναι τούτη η γη για να μου λέτε No; Ούρλιαξα. Τα 'λεγα και τα 'κουγα εγώ μόνο. Ούτε που μου έδωσαν προσοχή.

Ζωντανός τάφος (απόσπασμα)

— Ε... πού είσαι, Σοφία; Πού πήγε το πρωινό σου κέφι; Ή μήπως το 'φαγαν και τούτο οι κότες;

Χαμογέλασα για λίγο, κι είπα μέσα μου πως αυτό θα 'ταν μια απάντηση χωρίς συνέχεια. Μα αυτή, που θέλει να διαβάσει την καρδιά μας και να ελέγχει τα βήματά μας, ήρθε μου χάιδεψε τα μαλλιά και μου 'πε:

— Κάτι έχεις εσύ, δε με γελάς...

— Ναι, κάτι έχω. Δε θέλω να γίνει πόλεμος, δε θέλω να σκοτωθεί κανένας... φώναξα απότομα και με κάποια πικρία.

— Και ποιος το 'πε πως θα γίνει πόλεμος; Κανένας δε θέλει τον πόλεμο. Ή μήπως σου το είπε ο πετεινός που τον επισκέφτηκες πριν λίγο. Αυτός καλέ είναι... κοκορόμυαλος... Αυτόν πήγες και πίστεψες;

Το τελευταίο αστείο της, δε μ' έκανε να γελάσω, ούτε μ' έκανε ν' αλλάξω διάθεση όπως θα το 'θελε και κείνη. Σηκώθηκα με φόρα, ανακάθισα, έδωσα μια ματιά γύρω με προφύλαξη κι έβγαλα το φυλλάδιο από την τσέπη.

— Αυτό, μου το 'πε πως θα γίνει πόλεμος.

— Αυτό... το... αυτό που το βρήκες; έκανε φανερά ενοχλημένη η μάνα μου. Αυτό... δεν είναι για σένα, δώσε μου το.

— Θα στο δώσω πίσω, μα τώρα πια είναι αργά. Σε είδα που τα έκρυψες, σε είδα και πώς τα έφτιαχνες. Στη μικρή αποθήκη... Σ' ένα μηχανήμα...

— Π' αυτό... μου είσαι τόσο ανάποδη σήμερα...

Σηκώθηκε σαν μουνδιασμένη. Ήταν μεγάλη μαχαιριά γι' αυτήν, τούτο που άκουσε. Ίσως και να το θεώρησε ήττα. Τόσο ξενύχτι, τόση προφύλαξη, τόσο καλοσχεδιασμένα όλα κι όμως να προδοθεί...

— Συγγνώμη... μαμά... αν σε στενοχώρησα... τόλμησα να διακόψω τη σιωπηλή στάση της.

— Δεν είν' αυτό, Σοφία... Σημασία έχει πως όπως το 'μαθες εσύ, μπορούν να το μάθουν κι άλλοι. Δε με πίκρανες εσύ, μ' απογοήτευσε ο εαυτός μου...

Έκανε μερικά νευρικά στριφογυρίσματα στην καλύβα κι όλο με λοξοκοίταζε κουνώντας το κεφάλι της και μουρμουρίζοντας: «δεν έπρεπε», «δεν έπρεπε». Ύστερα ήρθε αποφασιστικά απέναντί μου. Φοβήθηκα πως θα τις... άρπαζα.

— Άκου, Σοφία, είτε χαμηλόφωνα, κρύβοντας την ταραχή της. Από δω και μπρος δεν είδες, δεν άκουσες, δεν ξέρεις τίποτα, ακούς; Θα 'ναι ας πούμε το μικρό μας μυστικό.

— Αύριο όμως θα έρθω να σε βοηθήσω.

— Όχι... είναι επικίνδυνο και ύποπτο να λείπουμε δυο άνθρωποι από την καλύβα. Ίσα - ίσα, τώρα, σε θέλω εδώ για φρουρό. Αν δεις καμιά ύποπτη κίνηση, ενώ θα είμαι κάτω στην αποθήκη, θα με ειδοποιήσεις.

— Εντάξει, αλλά αύριο θέλω να δω πώς βγαίνουν τόσα πολλά φυλλάδια σε τόση λίγη ώρα.

Κόμπιασε λίγο, με αυστηροκοίταξε κι είπε:

— Αύριο μόνο.

Το άλλο πρωί ήμουν κιόλας ξύπνια κι έτοιμη πιο γρήγορα κι από την ίδια τη μάνα μου. Πήραμε το μονοπάτι μαζί κι ακολουθήσαμε την πορεία που είχε κάμει εκείνη το προηγούμενο πρωί. Μπήκαμε στην αποθήκη με κάποια προφύλαξη. Πουθενά το περίφημο μηχανήμα. «Πού κρύφτηκε»; μουρμούρισα.

— Βλέπεις τίποτα το ύποπτο; είτε εκείνη με κάποιο αινιγματικό ύφος. Απορώ πώς και τ' ανακάλυψες!

— Ε... έχω αστυνομικό δαιμόνιο...

— Μάλλον υπερβολική... περιέργεια.

— Βλέπεις τα μάρμαρα χάμω; Έκανε και μου 'δειξε με το δάχτυλο της ένα γύρο το δάπεδο.

— Ναι τα... βλέπω, είπα κι ακολούθησα με το βλέμμα το δάχτυλό της.

— Σου φαίνονται όλα τα ίδια; Κοίταξε καλά.

Τα κοίταξα, τα ξανακοίταξα μα τίποτα. Όσο κι αν ήταν λίγο θαμπό το φως δεν μπορούσα να ξεχωρίσω τα διαφορετικά μάρμαρα, αν υπήρχαν.

— Λοιπόν κάτω από ένα τετράγωνο υπάρχει το μηχανήμα που το λέμε «πολυγράφος». Το τετράγωνο αποτελείται από τέσσερα μάρμαρα ενωμένα.

Ούτε τώρα μπόρεσα να βρω πού ήταν. Πήρε δυο ξύλα που έμοιαζαν με τις ρουφήκτρες που ανοίγαμε τους νεροχύτες. Τα τοποθέτησαμε στη μια γωνιά της αποθήκης και βάζοντας δύναμη τράβηξε το πάτωμα. Ύστερα πήρε ένα σκοινί που ήταν δεμένο στη στέγη, το κατέβασε κι έδεσε μ' αυτό το παράξενο εκείνο μηχανήμα με τα πολλά χέρια, έτσι νόμιζα, που έγραφε, έγραφε και δεν είχε σταματημό. Ύστερα, τράβηξε την άλλη άκρη του σκοινιού και βγήκε στην επιφάνεια το μηχανήμα. Ολόκληρο σχέδιο δηλαδή. Κι η μάνα μου, σωστός μηχανικός. Λάδωνε, βίδωνε, ξεβίδωνε, γύριζε, άνοιγε, έκλεινε. Τα χέρια σαν κουρδισμένα πηγαινοέρχονταν, ασταμάτητα.

Τα μάτια μου, γούρλωσαν, για να δουν όσο γινόταν περισσότερα. Ήμουν τόσο σίγουρη κείνη την ώρα πως αν τύχαινε, θα μπορούσα να επαναλάβω την κάθε κίνηση της μάνας μου ως την τελευταία της λεπτομέρεια. Θα μπορούσα δηλαδή να αντικαταστήσω τη μάνα μου οποιαδήποτε στιγμή. Η μόνη δυσκολία, θα ήταν το ξεκίνημα της μηχανής για να κάνει τόσο θόρυβο που να καλύπτει το θόρυβο που δημιουργούσε ο πολυγράφος. Ίσως όμως να 'ταν εύκολη υπόθεση κι απλώς η μάνα μου ήθελε να με απομακρύνει από μια τέτοια ενέργεια. Με φοβόταν πως μπορούσα με την πολλή περιέργεια να το δοκίμαζα κι αυτό.

Όταν τέλειωσαν όλα και συγγυρίστηκαν όλα, η μητέρα με πήρε από τον ώμο και καθίσαμε κάτω από τη μεγάλη χαρουπιά του περιβολιού.

— Άκου, Σοφία. Πρώτη και τελευταία φορά βλέπεις, ακούς και κουβεντιάζεις γι' αυτό το θέμα. Πολύ θα 'θελα να μη μάθαινες ποτέ για τούτα τα πράγματα. Πάντα θα 'χω μια έγνοια για σένα. Όπως και να 'χει όμως, ό,τι έγινε, έγινε. Από 'δω και μπρος αν θες να μην κινδυνέψουν οι γονείς σου πρέπει να γίνεις.. τάφος.

— Τάφος; Δηλαδή να πεθάνω; έκανα πανικόβλητη.

— Όχι κορίτσι μου, απλώς θα είσαι τόσο σιωπηλή, βουβή και ήσυχη σ' αυτό το θέμα, όσο βουβός και σιωπηλός και ήσυχος είναι ένας τάφος.

— Μα, είναι τρομερό, μαμά!

— Είναι. Δεν είν' εύκολο να κρατήσεις μυστικά. Πάντως, πιο εύκολο από μια πολεμική αποστολή... Και τις φοβάσαι τις... πολεμικές αποστολές, έτσι;

— Ω, ναι, μανούλα. Θα γίνω ό,τι θες, είπα νιώθοντας ήδη το βάρος της ευθύνης να με πλακώνει.

Αξίζει να γίνω εγώ «ζωντανός τάφος», είπα μέσα μου, προκειμένου να γλιτώσω ανθρώπους σαν τη μάνα μου από τον πραγματικό τάφο. Μόνο που αναρωτιόμουν ύποπτα κι ένα χαμόγελο μου ξέφυγε. «Αν εγώ για ένα μυστικό έκλεισα ερμητικά το στόμα μου, σαν τάφος, η μάνα μου με τόσα μυστικά που πρέπει να ξέρει για όλη αυτή την προετοιμασία του ξεσηκωμού, πώς πρέπει να 'ναι»;

(«ΚΟΝΤΑ ΣΤΗ ΜΗΤΕΡΑ» ΑΘΗΝΑ 1988)

Γεννήθηκε στη Λέσβο το 1892 και πέθανε στην Αθήνα το 1971. Πολέμησε ως εθελοντής στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στη Μικρασιατική εκστρατεία. Θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους πεζογράφους του μεσοπολέμου. Το έργο του μεταφράστηκε σε πολλές ξένες γλώσσες.

‘Ομιλία στο θέατρο «Κυβέλης», Ἀθηνῶν, 28 Ὀκτωβρίου 1958

(ἀπόσπασμα)

Ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς συγκεντρώσεως εἶναι νὰ δείξουμε πὼς μέσα στὴν ψυχὴ μας ὁ ἀγώνας τοῦ 40-41, πού σήμερα οἱ ὀργανώσεις μας γιορτάζουν τὴ μεγάλη ἐθνικὴ ἐπέτειό του, ταυτίζεται μὲ τὸν ἀγώνα τῆς Κύπρου πού διεξάγεται ἐπὶ τέσσερα χρόνια τώρα γιὰ τὰ ἴδια ἰδανικά, μὲ τὴν ἴδια καταπληκτικὴ δυσαναλογία δυνάμεων.

Τὸ σάλπισμα πού ἀνοιξε αὐτὴ τὴ γιορτὴ, δὲν τ’ ἀκούσαμε μόνο ἐμεῖς πού βρισκόμαστε μέσα σ’ αὐτὴ τὴν αἴθουσα. Ἐδῶ γύρω μας περὶπταται μεγάλη ἱερὰ νεφέλη ἀπὸ πνεύματα Ἑλλήνων ἡρώων. Εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων νεκρῶν πού πολέμησαν τίς δυὸ πιὸ μεγάλες, τίς δυὸ πιὸ φοβερὲς αὐτοκρατορίες τοῦ καιροῦ τῶν πού ὀρμησαν πάνω στὸν μικρὸ Βράχο μας γιὰ νὰ ὑποδουλώσουν τὸν περήφανο, τὸν ἀπροσκύνητο λαὸ τῶν ἐλευτέρων ἀνθρώπων πού τὸν κατοικεῖ. Καὶ ἀκόμα οἱ ἅγιες ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων πού ξεψύχησαν ἀπὸ πείνα μέσα στοὺς δρόμους καὶ πέθαναν κάτω ἀπὸ φοιχτὰ βασανιστήρια γιὰ νὰ μὴν προδώσουν τίς ἱερὲς παρακαταθήκες τῆς φυλῆς. Μαζὺ τους ἀδερφωμένους εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν ἡρώων τῆς κυπριακῆς ἐλευθερίας, πού ἔγραψαν καὶ γράφουν στίς μέρες μας μὲ τὸ αἷμα τους τίς πρῶτες χρυσὲς σελίδες τῆς νέας ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἑλληνικοῦ νησιοῦ. Ὅπως οἱ ἀθάνατοι τοῦ 40-41, καὶ οἱ Κύπριοι τῶν ἡμερῶν μας πολεμοῦν ὀλομόναχοι, ἄοπλοι, ἐνάντια σὲ μὰ φοβερὴ αὐτοκρατορία, πού δημιουργήθηκε πάνω στὴν παράδοση πειρατικῶν προγόνων.

Σὰν πνευματικοὶ ἡγέτες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ θέλουμε νὰ διακηρύξουμε ἀκόμα μὰ φορὰ τὸ ὁμοούσιο καὶ ἀδιαίρετο τοῦ αἵματος καὶ τῆς ψυχῆς ὅλων τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, πού ἐπὶ τέσσερα χρόνια τώρα σφραγίζουν τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα μὲ τὸ πιὸ ἀκριβὸ αἷμα τῆς νέας τῶν γενεᾶς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ τέσσερα καταπληκτικὰ χρόνια τοῦ κυπριακοῦ ἀγώνα ὅλοι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐλεύθερου Κράτους καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς, μετέχουμε στὴν πρωτοφανῆ μάχη τῆς Κύπρου ὁλόψυχα, γιατί οἱ ἀποστάσεις δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ λάβουμε μέρος μὲ τὴν σωματικὴ παρουσία μας.

Σήμερα ἡ ΕΟΚΑ δὲν ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ τοὺς Κυπρίους πολεμιστὰς. Δέκα

ἑκατομμύρια Ἕλληνες σκορπισμένοι σ’ ὅλη τὴν ὑδρόγειο ἀνήκουν ψυχικὰ στὴν ἐπαναστατικὴ ὀργάνωση τοῦ Διγενῆ, πού ἀποτελεῖ τὴ σύγχρονη Φιλικὴ Ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος.

Ἄν μποροῦσαν νὰ μιλήσουν οἱ ψυχὲς τῶν ἡρώων πού ἐπὶ 30 αἰῶνες πρόσφεραν καὶ προσφέρουν τὴ ζωὴ τους γιὰ νὰ μείνῃ ἐλεύθερος τοῦτος ὁ τόπος ἀπὸ κάθε ξενικὸ ζυγὸ, θάλεγαν στοὺς νέους Κυπρίους πολεμιστὰς τὸ λόγο τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν τῆς Σπάρτης:

ΑΜΜΕΣ ΠΟΚ’ ΗΜΕΣ ΑΛΚΙΜΟΙ ΝΕΑΝΙΑΙ

Οἱ σημερινοὶ Κύπριοι τοῦ Διγενῆ μποροῦν ἄφοβα νὰ ἀπαντήσουν μὲ τὰ λόγια τῶν ἐφήβων Σπαρτιατῶν:

ΑΜΜΕΣ ΔΕ Γ’ ΕΙΜΕΣ

Ὅμως τὰ παιδιὰ τῆς Κύπρου, τὰ νεαρὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια πού ἀκόμα δὲ σκόλασαν ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θρανία τοῦ νησιοῦ τῶν, αὐτὰ δὲν εἶναι πιά δυνατόν νὰ ποῦν μὲ τὴ σειρὰ τους τὸν ὑποσχετικὸ ὄρκο τῶν μικρῶν Σπαρτιατῶν:

ΑΜΜΕΣ ΔΕ Γ’ ΕΣΟΜΕΘΑ ΠΟΛΛΩ ΚΑΡΡΟΝΕΣ

Δὲν μποροῦν. Πιὰ πρῶρα κι αὐτὰ ἀπάντησαν κιόλας μὲ τὸ μεγάλο καὶ περήφανο λόγο τῶν ἐνηλίκων Σπαρτιατῶν πολεμιστῶν:

ΑΜΜΕΣ ΔΕ Γ’ ΕΙΜΕΣ

Πιὰ τὸ προαιώνιο ἑλληνικὸ πνεῦμα τῆς λεβεντιάς φύσηξε καὶ μέσα στίς σχολικὲς αἴθουσες τῆς Κύπρου καὶ ξεσήκωσε ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγουρα νιάτα πού ζήτησαν καὶ πήραν τὸ μερίδιό τους στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ λευτεριά τῆς πατρίδας τῶν.

Ὅλα αὐτὰ τ’ ἀγόρια, ὅλα αὐτὰ τὰ κοριτσάκια, ἄφησαν κατὰ μέρος τίς σχολικὲς σάκες καὶ τὰ μαθητικὰ τους τετράδια καὶ πήραν τὸ μέρος τους στὸν ἀγώνα. ὦ! τὰ παιδιὰ τῆς Κύπρου! Πῶς νὰ ἐκφράσω τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ συγκίνηση πού νιώθω, σὰν συλλογίζομαι τὴν ἀντρικεῖα ψυχὴ πού τόσο πρῶρα φούσκωσε στὴν παιδιὰτικὴ καρδιά τους.

Τὸ λάβαρο πού παραδίνουμε σήμερα στοὺς Κυπρίους φοιτητὲς εἶναι σύμβολο τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς περηφάνειας μας καὶ τῆς ἀγάπης μας πρὸς τὴ νεώτατη γενιὰ τῶν παιδιῶν τῆς Κύπρου:

Τὰ βασανισμένα κορμιά τῶν ἐφήβων πού ἀπαγχονίστηκαν ἀπὸ τοὺς δεσμοφύλακες τῆς Κυπριακῆς λεφτεριάς, θὰ αἰωροῦνται εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἔθνη, ὅπως τὸ ἅγιο κορμὶ τοῦ Πατριάρχου αἰωρεῖται ἀκόμα ἀπὸ τὴν πύλη τῶν πατριαρχείων ἀνάμεσα στὸ Ἔθνος μας καὶ στὸ Τουρκικὸ Ἔθνος, μὲ τὸ ὅποιο (ἐκλεκτικαὶ συγγένειαι θάλεγε ὁ Γκαῖτε), οἱ Ἄγγλοι σφυρηλατοῦν τὰ δεσμὰ τῆς σκλαβωμένης Κύπρου. Γιὰ νὰ νιώσετε τὴν εὐγένεια καὶ τὸ ὑψηλὸ φρόνημα πού κινεῖ τοὺς Κυπρίους ἐφήβους πρὸς τὸν βωμὸ τῆς ὑπέρτατης θυσίας.

(ΓΕΩ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ, "ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ Ο ΗΡΩΑΣ ΚΑΙ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ",
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1984)

Γεννήθηκε στη Λεύκα το 1937. Σπούδασε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου και στο Λονδίνο. Συνεργάζεται με το ραδιόφωνο, την τηλεόραση και τον τύπο σε ιστορικά και λογοτεχνικά θέματα. Ασχολείται με την πεζογραφία.

Αποχαιρετισμός

(απόσπασμα)

Όταν τα χαράματα της 1ης Σεπτεμβρίου 1958 ακούστηκαν οι πρώτοι πυροβολισμοί στο Λιοπέτρι, στα γύρω χωριά απλώθηκε αμέσως μια νεκρική σιγή. Ήταν φανερό πως κάποιοι αγωνιστές είχαν εγκλωβιστεί μέσα στο χωριό κι έδιναν μάχη προς τους Βρεττανούς. Αλλά, ποιοι να ήταν άραγε αυτοί οι αγωνιστές; Το βασανιστικό αυτό ερώτημα απασχολούσε τον καθένα, πιο πολύ, όμως, τις οικογένειες εκείνες που είχαν συγγενείς καταζητούμενους και δρούσαν στη γύρω περιοχή.

Τα άσχημα νέα μαθαίνονται γρήγορα! Και παρόλο που το Λιοπέτρι βρισκόταν σε αυστηρή απομόνωση, από τους συνδέσμους των γύρω χωριών μαθεύτηκε πως πρόσφατα είχαν γίνει κάποιες μετακινήσεις αγωνιστών στην περιοχή. Έτσι δημιουργήθηκαν βάσιμες υποψίες για την ταυτότητα εκείνων, που είχαν εγκλωβιστεί κι έδιναν μάχη ενάντια στους Άγγλους.

Την Τρίτη το απόγευμα, όταν η μάχη είχε πια κοπάσει, η οικογένεια του γέρο - Πίττα στο Φρέναρος δεν υπολόγιζε πως ο Φώτης θα μπορούσε να ήταν στο Λιοπέτρι. Κάποιες παλαιότερες πληροφορίες που είχαν οι δικόι του παρουσιάζαν το Φώτη να είναι υπεύθυνος στην περιοχή Λύσης. Μα τις αυγινές ώρες της Τετάρτης, 3 Σεπτεμβρίου 1958, ο μεγάλος αδελφός του Φώτη στο χωριό, ο Μιχάλης, άρχισε να γίνεται ανήσυχος. Τα νέα που είχαν μεταδοθεί από το βραδινό δελτίο ειδήσεων του ραδιοφώνου μιλούσαν για τέσσερις νεκρούς. Κι ο μόνος που είχε αναγνωριστεί ήταν ο Ξάνθος Σαμάρας. Επίσημη ανακοίνωση για τους άλλους τρεις δεν υπήρχε. Στα καφενεία, όμως και στα δρομάκια του Φρενάρου οι αγρότες σιγοψιθύριζαν τα νέα μεταξύ τους, λέγοντας ο καθένας το τι είχε μάθει. Όταν, όμως τους πλησίαζε ο Μιχάλης, η κουβέντα σταματούσε ή άλλαζε το θέμα της συζήτησης.

Λίγο αργότερα έφτασε στο χωριό ένα αστυνομικό αυτοκίνητο. Οι αστυνομικοί που αναζήτησαν ονομαστικά το Μιχάλη Πίττα, του είπαν πως έπρεπε να τους ακολουθήσει στο Βαρώσι, για την αναγνώριση ενός πτώματος. Καμιά άλλη πληροφορία! Τώρα η αγωνία του μεγάλου αδελφού είχε κορυφωθεί.

Εκεί στο στρατοκρατούμενο νοσοκομείο του Βαρωσιού ο Μιχάλης Πίττας οδηγήθηκε από Βρεττανό αξιωματικό σε μια αίθουσα - ψυγείο. Πάνω σ' ένα μαρμάρινο τραπέζι ήταν ξαπλωμένο ολόγυμνο το σώμα ενός νέου. Είχε μια τρύπα στο στή-

θος, στο μέρος της καρδιάς. Μικρότερες πληγές κι εκδορές είχε και σ' άλλα σημεία του σώματος. Εκτός από ένα ελαφρό κάψιμο στο μέτωπο, καμιά παραμόρφωση. Ο νέος ήταν αξύριστος, μα η όψη του ήταν ήρεμη. Ο Μιχάλης Πίττας αντίκρυζε εκείνη τη στιγμή την πιο σκληρή πραγματικότητα της ζωής του. Ο νεκρός που ήταν ξαπλωμένος στο μαρμάρινο τραπέζι ήταν ο Φώτης, ο αδελφός του! Ο Μιχάλης συγκλονίστηκε μα δε λύγισε. Δέχτηκε το φοβερό εκείνο κτύπημα με πολλή αξιοπρέπεια. Χωρίς να πει μια λέξη απόγνωσης, δίχως να χύσει έστω κι ένα δάκρυ μπροστά τους Άγγλους.

Πα λίγα λεπτά ο Μιχάλης έμεινε ακίνητος εκεί στη θέση του, κοιτάζοντας το νεκρό αδελφό του. Ήταν ένας αποχαιρετισμός αλλοιώτικος, που ο Άγγλος αξιωματικός δε θέλησε να τον διακόψει, ενώ το λίγο προσωπικό του θαλάμου που βρισκόταν εκεί, έδειχνε μια συγκινητική κατανόηση και συμπάθεια.

Κάποτε, ο μεγάλος αδελφός γύρισε το βλέμμα του αλλού. Και μόλις εκείνη τη στιγμή αντιλήφθηκε πως σε μια γωνιά του ψυχρού δωματίου υπήρχε μια συγκλονιστική συνέχεια. Πήγε προς τα εκεί. Πάνω στο πάτωμα ήταν ξαπλωμένα τα άψυχα κορμιά τριών άλλων παλληκαριών. Μέσα από τα ξεσχισμένα ρούχα τους, ο Μιχάλης μπορούσε να δει τα τραύματα που είχαν προκαλέσει οι σφαίρες. Μπορούσε, όμως, να δει ολοκάθαρα και τους λογχισμούς, αποτέλεσμα της εκδικητικής μανίας των Άγγλων στρατιωτών πάνω στα άψυχα κορμιά... Ο Μιχάλης αναγνώρισε αμέσως τον Ξάνθο Σαμάρα και τον Αντρέα Κάρυο. Ο τρίτος νεκρός του ήταν άγνωστος.

Κι ενώ η ώρα προχωρούσε, ο Μιχάλης σκέφτηκε πως έπρεπε να φροντίσει για τη μεταφορά του αδελφού του στο χωριό. Χρειαζόταν ένα φέρετρο κι ένα μεταφορικό μέσο. Μα πρώτα έπρεπε να βρει ρούχα, για να ντύσει το γυμνό σώμα του νεκρού. Να πάει στο χωριό να φέρει ρούχα από το σπίτι; Αδύνατο. Έπρεπε να βρει κάποιο άλλο τρόπο.

Στην παραζάλη της δύσκολης εκείνης ώρας, παρουσιάστηκε μπροστά στο Μιχάλη ο παλιός νοικοκύρης του Φώτη, ο κ. Δημήτρης Κολιός. Ο άνθρωπος αυτός, που αγαπούσε το Φώτη σαν παιδί του, είχε μάθει από νωρίς το θλιβερό νέο κι έτρεξε στο Νοσοκομείο, να δει πώς μπορούσε να φανεί χρήσιμος στην οικογένεια Πίττα. Και πραγματικά, στη δύσκολη και τραγική εκείνη ώρα, ο άνθρωπος αυτός πρόσφερε βοήθεια και συμπαράσταση στο μεγάλο αδελφό του ήρωα, που παράδερνε μέσα στον πόνο του, μόνος και αβοήθητος.

Λίγη ώρα αργότερα, ο Μιχάλης γύρισε από το σπίτι του κ. Κολιού μ' ένα μπόγο στα χέρια. Μέσα στο μπόγο η κυρία Παναγιώτα Κολιού είχε βάλει μια άσπρη φορεσιά του γιου της — που ταίριαζε στα μέτρα του Φώτη — κι ένα καινούργιο σεντόνι. Κι ενώ ο μεγάλος αδελφός έψαχνε για ένα φέρετρο, ο κ. Κολιός ανάλαβε να ντύσει το γυμνό σώμα του ήρωα.

Στο μεταξύ είχε έρθει από το χωριό και ο γέρο Σταύρος Πίττας. Τον είχε φέρει ένας συγχωριανός, μ' ένα αυτοκίνητο τύπου βαν. Πήγαν στο Νοσοκομείο κι εκεί συνάντησαν το Μιχάλη.

— Φρόντισα για όλα, πατέρα, είπε στεγνά ο γιος.

Ο γέρος δεν απάντησε. Σιγόκλαιε.

Νωρίς το απόγευμα ξεκίνησαν όλοι για το χωριό. Μπροστά πήγαινε ένα αστυνομικό αυτοκίνητο. Στη μέση προχωρούσε το βαν που μετέφερε το νεκρό. Πίσω ακολουθούσαν στρατιωτικά αυτοκίνητα με ένοπλους Άγγλους στρατιώτες. Ο Μιχάλης δε θέλησε να μπει μέσα στο αυτοκίνητο. Έμεινε απ' έξω, πατώντας στον προφυλακτήρα και κρατώντας πάνω στις ανοικτές πίσω πόρτες. Ήθελε να 'ναι δίπλα στο φέρετρο, όσο πιο κοντά μπορούσε στον αδελφό του.

Η συνοδεία προχωρούσε αργά. Πέρασε μέσα από τη Δερύνεια, που είχε πένθιμη όψη. Στις δυο πλευρές του δρόμου στεκόταν παρατεταγμένος κόσμος πολύς, που έρριχνε κλαίοντας λουλούδια στο φέρετρο:

— Γειά σου, Φώτη.

— Στο καλό, παλληκάρι μας.

Κάποτε το αυτοκίνητο με τη σορό έφτασε και στο Φρέναρος. Το χωριό ήταν σε αυστηρό περιορισμό. Τούτο, όμως, δεν εμπόδισε τους χωριανούς να πράξουν στο ακέραιο το καθήκον τους. Καθώς προχωρούσε αργά το αυτοκίνητο με το νεκρό ήρωα, άνοιγαν πόρτες των σπιτιών και ξεπρόβαλλαν για λίγο μαυροφορεμένοι άνθρωποι. Μερικοί γονατούσαν. Κοπέλες με βουρκωμένα τα μάτια έριχναν λουλούδια στο αυτοκίνητο, ενώ οι γριές και οι μεσόκοπες γυναίκες μοιρολογούσαν. Δίπλα οι άντρες παρακολουθούσαν το πέρασμα του νεκρού σιωπηλοί, αδάκρυτοι! Σ' εκείνα τα χωριά, εκείνα τα χρόνια, οι άντρες δεν έκλαιαν τους ήρωες που έπεφταν σε μάχη. Τους μακάριζαν μόνο και με σφιγμένα τα χείλη ορκίζονταν εκδίκηση.

Το αυτοκίνητο με τη σορό του ήρωα βρέθηκε κάποια στιγμή έξω από το πατρικό σπίτι της οικογένειας Πίττα. Σύμφωνα με τα έθιμα, το φέρετρο με το νεκρό παλληκάρι θα 'πρεπε να μπει για λίγο στο σπίτι, προτού μεταφερθεί στην εκκλησία για τη νεκρώσιμη ακολουθία. Μα οι Βρεττανοί φάνηκαν ανένδοτοι. Και παρά την επιμονή των συγγενών, το φέρετρο με τον ήρωα μεταφέρθηκε αμέσως στην εκκλησία.

Το χωριό βρισκόταν κάτω από τον αυστηρό έλεγχο του στρατού. Ο κόσμος κρατήθηκε περιορισμένος στα σπίτια, για να μην παραστεί στην κηδεία. Έτσι, όταν κτύπησε πένθιμα η καμπάνα, μονάχα σε λίγα μέλη της οικογένειας και μερικούς στενούς συγγενείς του ήρωα επιτράπηκε να πάνε στην εκκλησία. Οι Βρεττανοί έπαιρναν αποφάσεις στη στιγμή και τις εφάρμοζαν αυστηρά, χωρίς να γνιοάζονται κατά πόσο ήταν σωστές ή δίκαιες.

Σ' ένα από τ' αδέρφια του ήρωα, τον Πέτρο, δεν επιτράπηκε να βγει από το πατρικό σπίτι για να πάει στην κηδεία του αδελφού του. Κι όταν ο Πέτρος διαμαρτυρήθηκε, ένας Άγγλος στρατιώτης τον κτύπησε βάνανυσα. Επενέβη, τότε, μια

δασκάλα που βρέθηκε εκεί και γνώριζε αγγλικά. Εξήγησε πως ήταν αδελφός του νεκρού...

— Να πάει μετά την κηδεία, απάντησε ψυχρά ο Άγγλος.

— Τι να δω τότε, το χώμα; ρώτησε με παράπονο ο Πέτρος.

— Ναι, να δει το χώμα, είπε χαιρέκακα ο στρατιώτης.

Η νεκρώσιμη ακολουθία έγινε μέσα σε μια καταθλιπτική ατμόσφαιρα. Λίγα ήταν τα πρόσωπα στα οποία επιτράπη να την παρακολουθήσουν. Μα την ακολουθία εκείνη την έζησε νοερά και πολύ έντονα όλο το χωριό και όλη η Κύπρος, συμμετέχοντας ολόψυχα στον πόνο της οικογένειας Πίττα. Το πένθος ήταν παγκοινοτικό και παγκύπριο.

Κάποια στιγμή ο ψάλτης αρχίζει να ψάλλει το «Δεύτε τελευταίον ασπασμόν». Είναι η τραγική στιγμή του αποχαιρετισμού από συγγενείς και φίλους. Είναι η απερίγραπτη στιγμή, που ο γέρο - Πίττας θα φιλήσει στο μέτωπο τον ήρωά γιο του, αποχαιρετώντας τον με λόγια ανεπανάληπτα:

*«Γιέ μου, να πας εις το καλόν
αφού ήρτασιν προξένια,
τζ' εγώ 'ννα πάρω τ' όπλο σου
τζ' εννά σταθώ στον τόπο σου.
Να μεν σε λάμν' η έννοια!».*

(«ΜΕ ΑΓΑΠΗ ΦΩΤΗΣ ΠΙΤΤΑΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1982)

ΦΑΝΟΣ ΝΑΘΑΝΑΗΛ

Γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1941. Εργάστηκε στη φιλαρμονική της Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου, από όπου και αφυπηρέτησε. Ασχολείται με το θέατρο και την ποίηση. Το έργο του τιμήθηκε με ποικίλες διακρίσεις. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

«Ο Αγώνας»

Αφηνιπτής:

Ξημέρωσε Πρωταπριλιά φλογίστηκαν τα στήθη
κι η Λευτεριά πρωτόγνωρα τώρα χαμογελάει

Της ιστορίας οι γραμμές λειψές τώρα προσμένουν
 ένας λαός αγέραστος της Ρωμιοσύνης σπέρμα
 προσμένει κι ανυπομονεί να γράψουν τ' όνομά του
 όλοι μαζί ανάκατα Ακρίτες, Διγενήδες
 Διάκοι και Κούγκια και Γραβιά και Κολοκοτρωναίοι
 με Μάτσηδες συντροφιαστά Σαμάρα, Αυξεντίου
 σέρνουν πανώριο χορό, χορό αντρείοσύνης
 από μακρυά ακούγονται παιάνες και τραγούδια.
 Πήραν φωτιά τα άγουρα, φωτιά τα κοπελλούδια.
 Ζηλεύουνε τη δόξα τους, φουντώνει η οργή τους
 κι από τον πόθο το βαρύ φλογίζεται' η ψυχή τους.
 Οπλίστηκαν με την ευχή της μάνας του πατέρα
 με το αθώο το φιλί της αγαπητικιάς τους
 Φιλήσαν για στερνή φορά τα ροζιασμένα χέρια.

.....
 Ένας αετός χρυσαετός π' απήλωσε στον λόγγο
 και βάλθηκε από μόνος του την δόξα να προφτάσει.
 Στο ένα χέρι του κρατά αιώνων προσδοκίες
 στο άλλο χέρι της ψυχής τα φτερουγίσματά του
 βογγούν οι λόγγοι, τρέμουνε τα συνοθέμελά του
 τέτοια τιμή αναπάντεχη δεν την αποαντέχει.

Και πέρασε ο ήρωας στην αθανασία
 Βαρύς που ήταν ο ίσκιος του¹
 και τα πατήματά του.
 Μα τον κλουθήσανε πολλοί.

1. Αναφέρεται στον ηρωομάρτυρα της ΕΟΚΑ Πετράκη Κυπριανού.

Στους ήρωες της ΕΟΚΑ

Σε σας ανθοί της λεμονιάς
 και του μπαξέ μας μύρο
 δάκρυα χαρίζω της καρδιάς
 τον πόνο ν' απαλύνω.

Για τ' όνειρο τ' αστέριωτο
 γράφω και υποφέρω
 θυμίαμα ατελείωτο
 στον τάφο σας προσφέρω.

Κι αν το κορμί σας έλιωσε
 στου τάφου την αγκάλη
 τ' όνειρό σας δεν τέλειωσε
 θα έρθουν άλλοι κι άλλοι.

Παιδιά, εγγόνια κι αδερφοί
 πάψετε να πονείτε
 η ώρα κάποτε θαρθεί
 θα ξαναγεννηθείτε.

(ΟΡΑΤΟΡΙΟΝ «ΔΕΥΤΕ ΛΑΒΩΜΕΝ ΦΩΣ»)

ΑΝΔΡΟΥΛΑ ΝΕΟΦΥΤΟΥ - ΜΟΥΖΟΥΡΟΥ

Γεννήθηκε το 1937 στην Παλουριώτισσα. Υπηρέτησε στη Δημοτική Εκπαίδευση. Αφυπη-
 ρέτησε από τη θέση της Β.Δ. Ασχολείται με την ποίηση για παιδιά. Εμφανίζεται, ενίοτε, με το
 ψευδώνυμο Αμαρυλλίς.

Δόξα σπής Κύπρου τή γενιά

Γειά σας, χαρά σας λεβεντιές, Σταυραετοί τής Κύπρου,
 φωτογεννήτρας μάνας γιοί, τρόπαια λαμπρά γιορτάστε.
 Μές στοῦ νησιού μας τή φωτιά, αγιάσατε τὰ βράχια.
 Διάκοι πῶς γεννηθήκατε, Λεωνίδες ζωντανέψτε,
 λειβάδια χωριοκάλυβα, τ' Ἄρη ναοί, τρανέψτε.

Χαρά σπής Κύπρου τή γενιά, σπής Παρθενιάς τὰ κάλλη.
 Σπαρτιάτισσες, Σουλιώτισσες, ἀναγεννᾶτε μ' αἷμα,
 σπής Ἀφροδίτης τό νησί, σπὴ σκλαβωμένη Ἑλλάδα.
 Πύρινο σύνθημα σκαφτό, στὰ στήθια μας φουντώνει.
 «Καί τή ζωή νά δώσουμε, γιά τήν Πατρίδα εἶν' λίγο!»

Τέτοια θυσία πῶς θά καθεῖ;
 Αἰώνιος εἶν' ὁ νόμος, νά γιγαντώνεται τρανά μεσοῦρανα μιά μέρα,
 λαμπρό στεφάνι ὑπέρθεο σπής Λευτεριάς Βασίλειο.

Ζεῖς δοξασμένε μας νεκρέ, τῆς Κύπρου τό καμάρι,
 zeῖς στίς καρδιές, zeῖς στίς ψυχές, αἰώνια βασιλεύεις,
 ὦ καύκημα τῆς λεβεντιάς, ἥρωα, νιό βλαστάρι.
 Δῶρο πανώριο χάριτες ἀλάβαστρο τῆ νιότη,
 σπῆς θείας ιδέας τό βωμό σπῆς Λευτεριάς τά πόδια.

Ὁρθώθης ἀπολλώνια κι ἔπεςες ἀντρειωμένα,
 μέσ στον αἱμάτινο χορό, μέ τ' ἅγιο καριοφίλι.

Στόν ὄρκο τόν παγκύπριο, σάν δέθηκες μέ φλόγα,
 φωτιά τό βροντοφώναξες, τό τόνισες περίσσια.
 «Γιά τοῦ νησιοῦ ξεσκληβωμό, γι' Ἀνάσταση τῆς Κύπρου,
 παιγνίδι μας ὁ Γολγοθᾶς, κίλιες φορές καλᾶλι».

Τῆς πικροδάφνης στέφανα, μ' ἀγριελιάς κλωνάρια,
 θυσία φόρο ἀτίμητο, σπόν τάφο σου ἀποθέμε.
 Δόξα, τιμή, λεβεντονιέ, ἅγιε σταυραετέ μας,
 κάρη σέ σέ ἡ Λευτεριά, γλυκά φωτοχαράζει
 μέσα σπῆς Κύπρου τίς πλαγιές, νά τη λαμπρά πλανιέται!

(«ΚΥΠΡΟΣ ΓΛΥΚΟ ΝΗΣΙ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1979)

ΗΒΗ Ο. ΝΗΣΙΩΤΟΥ

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1929. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και υπηρέτησε ως καθηγήτρια της φιλολογίας και αργότερα ως Διευθύντρια σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Ασχολείται με την πεζογραφία. Υπηρέτησε τον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

Ὡρμα νιάτα (ἀπόσπασμα)

Νοημάτιζα τῆ νιότη μου σέ μιὰ ἀνάβαση πού τῆ ζούσαμε ὁ ἕνας γιά ὅλους κι ὅλοι γιά τόν ἕνα μέσα στήν ἀπέραντη ἀδελφосύνη τοῦ Ἀγώνα μας. Βιώνουμε κάθε στιγμή τῆς ζωῆς μας μιὰ ἀλήθεια πού τῆ βρήκαμε μέσα μας, πού μᾶς γιγάντωνε καί ξεπερνούσαμε καί τὸ θάνατο.

Μέ τὴν ἀτόφια, δικιά μας ἀλήθεια τὰ παιδιά μας ὠρίμαζαν στὸν ὄρκο τῆς, τὰ παλικάρια μας ἀψηφούσανε στὸ βωμό τῆς τὰ νιάτα τους, τραγουδούσανε τὴν ἀγχόνη τοῦ θανάτου τους κι ἀγιάζανε στὸ μαρτύριο τῆς καμένης σάρκας τους... Οἱ μανάδες ραίνανε μὲ τὸ δάκρυ τους, μύρο περήφανο τῆς ἀλήθειας μας, τὰ καμένα καί κρεμασμένα κορμιά τῶν παιδιῶν τους.

Ἔτσι στήναμε τὸν Ἀγώνα μας... Μετερίζι τὸ νησι μας ὁλάκερο.

Σύγκορμη ἡ γῆ μας... κι ἡ ὄψη καὶ τὰ βάθη τῆς. Κι ἐκείνη π' ἀνθοῦσε καὶ πρασί- νιζε στὸν ἥλιο καὶ τῆ βροχή, χιλιόμορφη ἀγαπημένη στὰ ἐρωτικά καλέσματα τῶν βουνῶν καὶ τῶν κάμπων τῆς, μαρμαρένιο ἁλώνι στὸν ἀγώνα τῆς ἀλήθειας μας, κι ἡ ἄλλη πού σιωπηλὰ ἐτοίμαζε τῆ ζωῆ τῆς ἐπιφάνειας στὰ βάθη τῆς κι ἔκρυβε τὴν κατατρεγμένη ἀλήθεια μας στα ἐρέβη τῆς.

Δικιά τῆς ἡ ἀλήθεια μας, ἀμοιβαῖο τὸ δόσιμο. Ἄνοιγε ἡ γῆ μας τὰ ἔγκατά τῆς καὶ μᾶς καλοῦσε στὸν κρυψώνα τῆς.

— Ἡ νέκρωση τῆς σκλαβιάς στὰ βάθη μου, ἔλεγε· καὶ μεῖς σκάβαμε τὸ κρησφύ- γετο καὶ τῆς δινόμαστε μὲ τὴν καρδιά ἀνοιχτή, μὲ ἴσιο τὸ βλέμμα στὴν ἐσωτερικὴ λευτεριά μας, στὴν ἡσυχὴ συνείδηση, τὴν καθαρμένη ἀπὸ τὸ χρέος.

Πλαί μας ὁ παραστάτης κι ὁ ἥρωας. Ἐνας ἀπὸ μᾶς, τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους τῆς στολισμένης ἀπ' τὸ πάθος γνήσιας καθημερινότητας. Ὁ πατέρας, ὁ ἀδελφός, ὁ ἀγαπημένος... Τὰ παιδιά τοῦ σχολειοῦ μου πού πρόωρα ὠρίμαζαν κι ἐκεῖνα πού ὀνειρεύονταν νὰ ὠριμάσουν.

Πορευόμαστε συνταιριασμένοι μὲ τὸν Ἀγώνα μας... Σκύβαμε στίς καθημερινές μας ἔγνοιες, μὰ ἡ ψυχὴ ἀγρυπνοῦσε στὸ σύνθημα πού ἀναμέναμε, στὴ διαταγὴ πού τ' ἀπαρνιόμαστε ὅλα κι ἐλεύθεροι καὶ μόνοι μετρούσαμε τὴν ἀξιοσύνη μας καὶ βρί- σκαμε τὸν ἑαυτὸ μας στὴν πυρὰ τοῦ ἔργου τῆς. Νοηματίσαμε τῆ ζωῆ μας στὴ βίωση τοῦ κινδύνου τῆς...

Κι ἐρχόντουσαν οἱ μεγάλες στιγμές πού χάναμε ἀπὸ δίπλα μας τοὺς ἀνθρώπους μας. Τοὺς κέρδιζε τὸ βουνό...

Ἀρνητὲς τῆς χαρᾶς τοῦ κόσμου γιὰ τὴ δόξα τῆς ἀρετῆς τοῦ κόσμου. Ἡρωικοὶ στίς ἀσκητικὲς ἀπαρνήσεις τους, ἐλεύθεροι στὴν ἐπικηρυγμένη ζωῆ τους. Ἄφοβοι στὸν κίνδυνο τῆς δόξας τους πού προεξοφλοῦσε τὸ θάνατό τους. Ἀσυμβίβαστοι ἐ- ραστὲς τῆς ἀλήθειας μας πού τῆ βίωνανε σ' ὅλο τὸ βάθος τοῦ μεγαλείου τῆς.

Στὸ βουνό μὰ καὶ μέσα μας γεμίζανε τὴν καρδιά μας μὲ τὴ φωτιά τοῦ Ἀγώνα μας. Σὰν δεχόμαστε τὸ μήνυμα «ζῶ κι εἶμαι καλὰ» ἡ καρδιά χτυποῦσε νὰ σπάσει, γευτότανε τῆ χαρὰ τοῦ τώρα καὶ σκιρτοῦσε στὴν ἀγωνία τοῦ αὔριο... Ἴσως τὴν ὥρα πού λαβαίναμε τὸ μήνυμα καὶ νὰ μὴ ζοῦσανε πιά.

Ὁ ἀνόσιος διώκτης τῆς λευτεριάς μας ἱταμὸς στὴν πίστη τῆς παντοδυναμίας του, ἀνελέητος στὸν κομπασμὸ τῆς ἰσχυρῆς αὐτοκρατορίας του, κυνηγοῦσε τὴν ἀ- λήθεια μας παντοῦ.

Μετροῦσε τὴ γῆ μας σπιθαμὴ μὲ σπιθαμὴ, ἔκαιγε τὰ ψηλόκορμα δέντρα στὰ δάση μας, ἔσκαβε τὰ σπίτια μας, ἔκλεινε τὰ σχολειὰ μας... Κρέμαζε κι ἔκαιγε ζωντανὸ τὸν ἀνθὸ τοῦ Ἀγώνα μας.

— Ἡ νίκη στὰ χέρια τῆς δυνάμεις μου, κόμπαζε.

Ἄπιαστη ἢ ἀλήθεια μας. Πῶς νὰ παλαίψει μὲ τ' ἄπιαστο; Πῶς νὰ νικήσει τὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἐκεῖ πὺν ἦτανε τὸ βασίλειο κι ὁ θρόνος τῆς; Γεμάτη ἢ καρδιά μας. Γράφαμε τὸν πολιτισμὸ τοῦ Ἀγώνα μας, γιατί ἡ ψυχὴ μας δὲν ἦτανε ἀδειανή.

Σὲ μιὰ τρομερὴ μάχη μὲ τὴν ἄπιαστη ἀλήθεια μας ἔριξε κείνες τὶς μέρες τὴν ὕλική ὑπεροχὴ τοῦ ὁ παράνομος δυνάστης μας. Βεβηλώθηκε τὸ πράσινο παρθένο βουνὸ μας στὰ οἶδερα τῶν ὅπλων του, ζάρωσε τὸ μαῦρο χῶμα του στίς ρόδες τῶν μηχανῶν του, δάκρυσε τὸ χορτάρι του στίς ἀλλότριες πατημασιὲς του.

Ὑψωσαν μεσοῦρανα τοὺς κλώνους τὰ δέντρα του, ἀγκάλες φιλικές, νὰ κρύψουν τοὺς πολεμιστὲς μας, πλημμύρισαν στίς ἀγανακτισμένες δίνες τους τ' αὐλάκια, ὕγροι σύμμαχοι στὰ γνώριμα περάσματα τους, μεγάλωσαν οἱ ἀγκαθιὲς νὰ παγιδέψουν στὰ πλεγμένα κλωνάρια τους τὰ βήματα τῶν ἐχθρῶν μας. Πύκνωσε ἡ ὁμίχλη στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, σκέπη τῶν παλικάριῶν μας στὴ θανατερὴ πάλῃ τους...

Σκίζουν τὰ λευκὰ πέπλα τῆς οἱ πολεμικὲς φωτιές, καίγεται ὁ αἰθέρας στὴ λάμψη τοῦ ἀσταμάτητου κροταλισμοῦ τῶν ντουφεκιῶν, σείεται ἡ πλαγιά τοῦ βουνοῦ στὸ βροντερὸ ἀνοιγμα τῆς χειροβομβίδας...

Ψυχωμένοι ἀπ' τὴ φλόγα τῆς καρδιάς οἱ λεβέντες μας, ἀόρατοι μαχητὲς στὸν ἀντάρτικο ἀγώνα τους ἀστράφτουν καὶ σφυροκοποῦν στὴ συνείδηση τῆς λευτεριᾶς τους.

— Ἀγώνας ἀπροσκύνητος, λεύτερο τὸ βουνὸ μας.

Μεγάλῃ ἢ ἀνάταση στὴ χαρούμενη ἰαχὴ τῆς νίκης τους, μεταγγίζει τὸν Ἀγώνα στὴν πολιτεία καὶ τὸ χωριό. Ἡ ψυχὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πολιτείας, δοσμένη στὸν ἐσωτερικὸ ζυγὸ τῆς μὲ τὸ βουνό, ζοῦσε τὴν ἐθνικὴ ἀνάβαση σ' ὅλη τῆς τὴν πληρότητα, πέρα ἀπὸ τὰ μέτρα τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῆς. Ἡ καθημερινότητά σὲ μιὰ ἀκατάλυτη σύζευξη μὲ τὸν Ἀγώνα τῆς ἔδινε κάθε πτυχή τῆς ζωῆς τῆς στὸ βωμὸ τῆς λευτεριᾶς τῆς.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀγιασμένη ἀπὸ τὴν ἀδελφосὺνὴ τοῦ κοινοῦ χρέους καθημερινότητα, πὺν μεταμόρφωνε στὸ ἐλάχιστο κλάσμα τοῦ χρόνου τοὺς μειλίχιους κι εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους σὲ ἄξιους ἀγωνιστὲς, ἔτοιμους νὰ παλαίψουν κι ἀποφασισμένους νὰ θυσιάσονται, εἶχε τὸ πρῶνὸ ἐκεῖνο καὶ τὸ σχολειὸ μου τὴ μοίρα του.

Ἡ μεγάλῃ τετράγωνῃ αὐλὴ τοῦ καὶ τὸ μεγαλόπρεπο χτίριο δὲ ζοῦσαν ἐκείνη τὴ μέρα τὴ δροσερὴ σχολικὴ καθημερινότητα. Ἐνα μονάχα βλέμμα βεβαίωνε πῶς ὁ σηματοδιακὸς ἦχος τοῦ κουδουνιοῦ δὲ θὰ ἔφερνε τὰ παιδιὰ στολίδια στὰ θρανία τους. Ὁ νεανικὸς παλμὸς στὴν ἐθνικὴ ἔξαρσὴ τοῦ γέμιζε κάθε γωνιὰ τοῦ σχολείου.

— Διαδήλωση... διαδήλωση...

Τὰ μάτια ἀστραφταν στὸ ξάστερο βλέμμα τους τὴν ἀποφασιστικότητα, τὰ στήθια φούντωναν στὴν περήφανη συνείδηση τοῦ χρέους. Ὁ Ἀγώνας μέσα ἀπὸ τὶς ψυχὲς τῆς ἀπειρῆς ἀγνότητος γινότανε ἀγώνας φανερός στὴν ὀρμητικὴ τους πραγμάτωση.

Ἦτανε οἱ ὄρες πὺν τὰ νιάτα χυνόντουσαν στοὺς δρόμους τῆς πολιτείας, γιὰ νὰ συντρέξουν τὸ βουνό, νὰ διαλαλήσουν στὸν κόσμον τὴν ἀλήθεια μας, νὰ παλαίψουν στῆθος μὲ στῆθος μὲ τὸν ἐχθρό, νὰ πάρουν στὴν κολυμβήθρα τῆς διαδήλωσης τὸ βάπτισμα γιὰ τὸ μεγάλο Ἀγώνα τοῦ κρησφύγετου καὶ τοῦ βουνοῦ.

Ἡ διαδήλωση πύκνωσε ἀστραπιαῖα. Ἡ αὐλὴ τοῦ σχολείου εἶχε γεμίσει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια μας. Τὰ δωδεκάχρονα παιδιὰ κι οἱ ἔφηβοι μας ἐκτεθειμένοι στὴν ἀπειλὴ καὶ τὸν κίνδυνο, μὲ τὸν ἐχθρό ὑπουλα νὰ περιζώνει τὸ σχολειὸ μας, ἄφοβοι στὴ μοίρα τοῦ κινδύνου, πὺν εἶναι τῆς ἐλευθερίας ἢ μοίρα, κίνησαν γιὰ τὴ μεγάλη ἔξοδο τῆς αὐλῆς... Στὰ πόδια τους ἔσκασε ἡ πρώτη δακρυγόνα. Οἱ πάνοπλοι στρατιῶτες, σκληροὶ καὶ σαρκαστικοὶ στὴν ἔνοπλη ὑπεροχὴ τους, βίαιη ἀπειλὴ τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν μας, χτύπησαν ἀπάνθρωπα τὰ κορμιὰ τους. Πόνεσε καὶ μάτωσε ἡ νεανικὴ σάρκα στὴν τρομερὴ βιαιότητα. Ἀλύγιστα τὰ νεανικὰ σώματα ἀψηφούσαν τὸν πόνο τους στὸ πύρωμα τῆς καρδιάς τους. Ἡ ἀλήθεια τῆς ψυχῆς τους, ὄρθια στὸ νεῦρο τῆς συνείδησης, χωρὶς ἀμυχή στὴν ἐσωτερικὴ ἀντοχὴ τῆς, ὕψωσε τὰ κορμιὰ ἀτρωτοὺς φρουροὺς τοῦ ἐνδόμυχου κόσμου τῆς λευτεριᾶς τους...

Τὸ αἷμα πὺν σφράγισε τὴν ἀνιση πάλῃ τους φώναξε κραυγαλέα στὸν κατακτητὴ τὴ γυμνότητα τῆς ψυχῆς τοῦ καὶ τοῦ «ἀγώνα» τοῦ.

(«ΕΜΒΙΩΣΕΙΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1984)

Γεννήθηκε το 1924 στη Γερμασόγεια. Σπούδασε διπλωματία στην Ελβετία και την Αμερική. Υπηρέτησε στη Διπλωματική Υπηρεσία της Ελλάδος. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ἐπισκέψεις

(ἀποσπάσματα)

Οἱ μέρες περνοῦν, οἱ νύχτες, περνοῦν οἱ βδομάδες. Χωρὶς κίνηση, χωρὶς δουλειά. Πολλὲς φορὲς νοσταλγοῦσαμε πρωτύτερα τούτη τὴ ζωὴ. Νὰ μὴ ξυπνᾶς πρωί - πρωί καὶ νὰ τρέχης ὁλόγισια στὴ δουλειά, νὰ μὴ σ' ἐνοχλοῦν, νὰ κάθεσαι ὁλημερὶς νὰ διαβάξης καὶ νὰ κάνης μόνο ὅ,τι θέλεις. Νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἔγνοια νὰ ξυριστῇς, νὰ φτιαχτῇς, νὰ ντυθῇς. Νὰ τρώς καὶ νὰ μὴν πληρώνεις. Νὰ γράφης στὸ κρεβάτι σου γράμματα, νὰ τὰ ταχυδρομᾶς ἀπ' τὸ κρεβάτι σου, νὰ μὴν πληρώνης οὔτε φάκελο, οὔτε κόλλες χαρτί, οὔτε γραμματόσημο. Νὰ τεμπελιάξης ὅσο θέλεις, νὰ τεμπελιάξης τόσο, ὥστε, ἂν θέλεις, νὰ σοῦ φέρουν οἱ φίλοι σου τὸ φαί καὶ τὸ τσάι στὸ κρεβάτι σου... Μὰ τώρα πού τᾶχουμε ὅλα τοῦτα πού νοσταλγήσαμε πολλὲς φορὲς καὶ πολλοὶ στὸν κόσμο τὰ νοσταλγοῦνε ἀκόμα, δὲν τὰ θέλουμε, τ' ἀηδιάζουμε. Βαρεθήκαμε νὰ τεμπελιάζουμε. Δὲν εἶναι πού σίγουρα μᾶς τυλίζουν οἱ φρουροὶ καὶ τὰ συρματοπλέγματα. Ὅχι. Τώρα ξέρω, πὼς ὅπου καὶ νᾶταν τὸ ἴδιο αἶσθημα θὰ σὲ τύλιγε. Κι εἶναι αὐτὸ τὸ αἶσθημα νὰ βαρυνέσαι τὴν τεμπελιά, πού ἐπιτρέπει στὸν κόσμο νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ κινιέται. Ἄμα ρωτήσης ἕναν ἄνθρωπο πού βαρυνκουράζεται στὴ δουλειά, ποιὰ θᾶταν ἢ καλύτερή του εὐχαρίστηση, θὰ σοῦλεγε ἀδίσταχτα: Νὰ ξεκουραστώ. Νὰ τεμπελιάσω. Νὰ κοιμηθῶ μερόνυχτα. Κι ὅταν τοῦ τὰ δώσης, σὲ λίγες μέρες θὰ βαρεθῇ. Θὰ σηκωθῇ καὶ θὰ γυρεύῃ δουλειά. Κι ἂν τοῦ τ' ἀπαγορέψης νὰ δουλέψῃ, ἕνα καλὸ πρωῒνὸ, ἂν δὲν ἀποφασίσῃ νὰ γίνῃ καλόγηρος, θὰ γίνῃ φονιάς.

Στὴν πληχτική τούτη μονοτονία πού μᾶς σφιχταγκαλιάζει μέρα καὶ νύχτα, ἕνα πράγμα μᾶς βγάζει ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Αὐτὸ πού μᾶς δίνεται ἀπὸ τὲς Ἀρχές σὰ μιὰ ἀσφαλιστική βαλβίδα γιὰ ἐξάτμιση. Εἶναι ἡ βδομαδιάτικη ἐπίσκεψη τῶν δικῶν μας. Ἡ ἐπίσκεψη εἶναι τὸ ἕνα σκέλος ἀπὸ το διχάλι τῶν προνομίων μας· (τὸ ἄλλο εἶναι τὰ τρία γράμματα πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ στέλνουμε κάθε βδομάδα στοὺς δικούς μας). Εἶναι πολλοὶ πού δὲ ζοῦνε παρὰ μὲ τὴν προσημονή καὶ τὲς ἀναμνήσεις αὐτῆς τῆς μέρας. Τρεῖς μέρες πρὶν φτάσῃ ἡ ἐπίσκεψη, τὴ σκέφτουνται μὲ λαχτάρα. Καὶ τρεῖς μέρες ὕστερα πού θὰ περάσῃ, τὴν νοσταλγοῦνε μὲ γλυκὸ πόνο. Κι ὁ βδομαδιάτικος κύκλος τῆς ζωῆς μας, πού κυλᾷ καὶ χάνεται, γυροφέρνει κι ἀνοιγοκλείνει μὲ τὴν προσημονή καὶ τὴ νοσταλγία. Τοῦτα εἶναι τὰ δύο κυριώτερα συναισθήματα τῶν κρατούμενων.

Ἐκεῖ μακριὰ στὴν ἄκρη τοῦ Κάμπου, μιὰ παράγκα ὁλόγισια μ' αὐτὴν, πού προστατεύει τοὺς τάφους μας ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸν ἥλιο, βρίσκεται τὸ Ἐπισκεπτήριο. Τὶ εἶναι τοῦτο τὸ Ἐπισκεπτήριο, τόδες καὶ μόνη σου τὲς φορὲς ποῦρθες μὲ τοὺς δικούς μας γιὰ νὰ μὲ δῆτε. Θυμᾶσαι τὴ διπλὴ σειρὰ τῶν χαμηλῶν τοίχων στὴ μέση-μέση τῆς παράγκας καὶ τὰ δικτυωτὰ ξύλα πού στήσανε οἱ Ἀρχές γιὰ νὰ γίνεταί πιὸ «ἐγκάρδια» ἢ κουβέντα. Ἐγκάρδια καὶ φωναχτὰ γιὰ ν' ἀκοῦνε ὅλοι τους. Σὰ νὰ θέλουν νὰ μὴ χάσουν καμμιά λέξη. Εἶναι πάντα ἐκεῖ οἱ φρουροὶ πού πηγαινοέρχονται καὶ χάσκουνε κατὰ πάνω μας. Τοὺς ἀρέσει ν' ἀκοῦνε πού τοὺς βρίζουμε, μὰ δυστυχῶς δὲν ξέρουν τὴ γλῶσσα. Τότε τι κάνουν ἐκεῖ; Παρακολουθοῦν τὲς κινήσεις! Θέλουν νὰ ξέρουν τι γίνεται. Μπᾶς καὶ μᾶς δώσετε κανένα πιστόλι ἢ καμμιά πόμπα. Σὰ νὰ μὴ σᾶς ψάχνουνε ἐξονυχιστικὰ τὴν ὥρα πού μπαίνετε. Σὰ νὰ μὴ μᾶς ψάχνουνε κι ἐμᾶς πατόκορφα κι ἀνακατώνουνε ὅλα τὰ δέματα πού μᾶς φέρνετε. Τὰ κλειστὰ κουτιά, τὰ καρπούζια καὶ τὰ πεπόνια πού μᾶς φέρνετε, εἴν' ὅλα τους λογιζομένα. Τὰ τρυπᾶνε οἱ στρατιῶτες, γιὰ νὰ δοῦνε πὼς τὸ καρπούζι εἶναι σίγουρα καρπούζι. Ὅλα πρέπει νὰ τὰ ὑποψιάζεται, βλέπεις, ὁ ἔξυπνος ἄνθρωπος!

Ὅρθιοι, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δύο χαμηλότοιχους, πού ἀπέχουν ἕνα περίπου μέτρο, κάνουμε ὅλες τὲς ἐπισκέψεις μας. Ἐνα τέταρτο τῆς ὥρας κάθε βδομάδα. Κάποια ὥρα τῆς μέρας, ξαφνικά, ἐκεῖ πού δὲν τὸ περιμένουμε, ἐχτὸς ἂν τῶχουμε κανονίσει πρωτύτερα, ἀκοῦμε νὰ μᾶς φωνάζουνε τὸ νούμερό μας. Πολλοὶ τῶχουμε κανονισμένο τοῦτο δῶ, ξέρουμε ἀπὸ πρωτύτερα ποιὰ μέρα θὰ κάνουμε τούτη τὴν περιπόθητη ἐπίσκεψη. Γιὰ πολλοὺς λόγους. Καὶ πρώτα - πρώτα γιὰ νᾶμαστε ἔτοιμοι. Πρέπει νὰ ξέρουμε πότε θὰ ρηθῇτε, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ μαζέψουμε τὰ μικροπράγματά μας, πού θὰ φέρουμε στὴν ἐπίσκεψη καὶ γιὰ νὰ φορέσουμε τὴ «μάσκα» μας. (Τοῦτο εἶν' ἕνα φοβερὸ μυστικὸ πού, ὅσο καὶ νὰ τῶχεις καταλάβει πρὶν ἢ τώρα πού στὸ λέω, δὲ θέλω νὰ τὸ πῆς σὲ κανένα ἄλλο). Μιὰ μάσκα πού τὴ φυλάμε προσεκτικὰ καὶ πού τὴν μεταχειριζόμαστε μονάχα λίγο πρὶν, κατὰ καὶ λίγο μετὰ τὴν ἐπίσκεψη. Μιὰ χαρούμενη μάσκα, γιὰ νὰ δείξουμε πὼς εἴμαστε εὐτυχισμένοι, ὅσο μπορεῖ ἐδῶ μέσα, πὼς τὸ μόνο πού μᾶς στενοχωρεῖ εἶναι πού εἴμαστε μακριὰ σας.

Ὅλη τὴ βδομάδα, εἴμαστε ἀξύριστοι, ἀφτιαχτοί, ἀξεσκόνιστοι. Οἱ φάτσες μας ἔχουν ὅλα τὰ σχήματα καὶ ὅλα τὰ ὕψη πού βλέπουμε πάντα στοὺς φυλακισμένους. Καρδιές καὶ σώματα καὶ μυαλὸ εἶναι νωθρὰ, ἀργοσέρνονται στὴ στενὴ αὐλὴ, στὲς παράγκες ἢ κουρνιάζουν στοὺς ὑγροὺς τάφους ὅλη τὴ βδομάδα. Μὰ τὴν παραμονὴ τῆς ἐπίσκεψης ὅλα ἀλλάζουν. Ξυριστικὲς μηχανὲς καὶ ξυραφάκια δουλεύουν βιαστικά νὰ καθαρίσουν καὶ τὴν τελευταία τρίχα στὸ πρόσωπο. Τὰ ροῦχα ξεσκονίζονται προσεκτικὰ, τὰ παπούτσια ξαναγυαλίζονται. Ἐσώρουχα κι ἐξώρουχα ἀλλάζονται. Τὸ πρωὶ ξυπνᾶμε ἀπ' τὰ χαράματα. Χτενίζουμε προσεκτικὰ τὰ μαλλιά μας, ντυνόμαστε στὰ καινούργια μας, κοιταζόμαστε στὰ καθρεφτάκια μας κι ἀναμένουμε.

Πολλὲς φορὲς, περνοῦνε κι ὥρες χωρὶς νὰ μᾶς φωνάξουν. Θᾶναι πολὺς κόσμος ἀπ' ἔξω καὶ περιμένει. Ἡ σκέψη μας ἀφήνει τότε τὸ καλοντυμένο κορμί μας, τρέ-

χει έξω από τὰ συρματοπλέγματα. Βλέπουμε νοερά τὸν κόσμο νὰ συνωστίζεται έξω από τὸν Κάμπο. Βλέπουμε τ' αὐτοκίνητα νὰ ξεκινᾶνε «χάραμα φοῦ» ἀπ' ὅλες τὲς γωνιές τῆς Κύπρου. Πολλοὶ ἀπὸ σᾶς σίγουρα δὲ θὰ κοιμηθήκατε ὅλη τὴ νύχτα. Μὲ τὴ δουλειὰ καὶ μὲ τὴ σκέψη μας. Θὰ ψάχνατε νὰ ἐτοιμάσετε καὶ τὲς τελευταῖες λεπτομέρειες: Ροῦχα καθαρὰ καὶ στεντόνια γιὰ μᾶς καὶ γλυκίσματα καὶ χίλια δυὸ ἄλλα. Νὰ μᾶς δείξετε τὴν ἀγάπη σας. Καὶ μπάς καὶ ξεχάσετε τὰ τσιγάρα! Κι ἡ σκέψη σας, ποὺ πρέπει νὰναι πάντα ξυπνή, γιὰ νὰ σηκωθῆτε πρῶι - πρῶι, μὴ χάσετε τ' αὐτοκίνητο. Μπορεῖ κιόλας νὰ βιάζεστε καὶ σεῖς ν' ἀποτελειώσετε τὴν καινούργια μάσκα ποὺ θὰ φορέσετε σὲ τούτη τὴν ἐπίσκεψη. Καὶ θᾶναι σίγουρα δύσκολη ἡ ἐκλογή τούτης τῆς δικῆς σας μάσκας... Εἶναι μιὰ μάσκα, ποὺ πρέπει νὰ ξεγελάσῃ τὴν ἴδια ὥρα δυὸ ἀντίθετους κόσμους: τὴν ἀδιάφορη γειτονιὰ καὶ τοὺς ἐνδιαφερόμενους. Ἡ καρδιὰ σας μπορεῖ νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ χαρὰ ποὺ θὰ ρθῆτε ἐδῶ νὰ μᾶς δῆτε, μὰ ἡ γειτονιὰ θέλει νὰ δείξετε πὼς λυπᾶστε ποὺ θὰ ρθῆτε ἐδῶ στὸν τόπο τῆς φυλακῆς μας. Δὲ γίνεται κι ἄλλοιῶς. Κι ὕστερα, ἡ μάσκα θ' ἀλλάξῃ ἐδῶ· ἔξω ἀπὸ τὸν Κάμπο θὰ μπῇ μιὰ λαμπρὴ, χαρούμενη μάσκα, ὅπως ἡ δική μας.

Δυὸ πρόσωπα, δυὸ μασκοφορεμένα πρόσωπα θὰ συναντηθοῦνε στὸ Ἐπισκεπτήριο. Ἡ μάσκα σας μᾶς ξεγελάει προσωρινὰ, ὅπως κι ἡ δική μας σᾶς ξεγελάει. Προσπαθεῖτε νὰ μᾶς δείξετε πόσο χαρούμενοι εἶστε ποὺ μᾶς βλέπετε, πὼς εἴσατε πάντα ὅλοι καλὰ καὶ χαρούμενοι. Πὼς ὅλα στὸ σπῖτι εἶναι σὰν πρῶτα — μόνο ποὺ λείπουν· ἐμεῖς. Πὼς δὲ λυπᾶστε καθόλου, πὼς ὅλοι στὴ γειτονιὰ σᾶς καλοφέρνουνται καὶ σᾶς συμπαραστέκουν, πὼς ξέρετε πὼς γρήγορα, πολὺ γρήγορα, θὰ μᾶς ἔχετε πάλι κοντὰ σας. Μᾶς δίνετε θάρρος. Κι ὅταν φεύγετε ἔξω ἀπὸ τὸν Κάμπο, ἐμεῖς νομίζουμε πὼς σᾶς ξεγελάσαμε κι ἐσεῖς νομίζετε πὼς ξεγελάσατε ἐμᾶς. Μὰ τὸ σίγουρο εἶναι πὼς ἐμεῖς, ἅμα γυρίσουμε στὴν κρύα παράγκα μας, στὸν τάφο μας, ξαπλώνουμε σὰν πεθαμένοι, μὲ κλειστὰ τὰ πραγματικά μάτια κι ὀλάνοιχτα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας... Καὶ σᾶς βλέπουμε συλλογισμένους καὶ λυπημένους στ' αὐτοκίνητα νὰ τραβᾶτε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Καὶ στὸ σπῖτι νὰ ρίχνετε στὸ κρεβάτι μὲ βρεγμένα τὰ μάτια καὶ τὰ μάγουλα. Εἶναι τὰ ζεστὰ δάκρυα ποὺ λυώνουν τὴ λεπτὴ μάσκα.

Θᾶπρεπε νᾶμουν ἔξω ἀπὸ τὰ συρματοπλέγματα καὶ νᾶχα μεγάλα κέφια. Νᾶμουν ἓνας σπουδαῖος ζωγράφος, γιὰ νὰ σοῦ δείξω ζωντανὰ, μὲ λεπτομέρειες γιὰ τὸ κάθε τι, τοῦτες τὲς πρωτότυπες ἐπισκέψεις. Ἐνας σπουδαῖος τεχνίτης τῆς πέννας, γιὰ νὰ σοῦ γράψω τὲς ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀνθρωπολόι ποὺ γιομίζει σχεδὸν κάθε μέρα τῆς βδομάδας τὸ Ἐπισκεπτήριο. Ἀλλοιῶς δὲ θὰ τὸ νοιώσεις σ' ὅλο τὸ βάθος του. Πρέπει νᾶχῃς τὸν καιρὸ — καὶ ποῦ νὰ τὸν βρῇς σ' ἓνα τέταρτο; — νὰ γυρίσης ἓνα - ἓνα τὰ δεκαπέντε ἀριθμημένα Ἐπισκεπτήρια. Νὰ δῆς ὅλον τοῦτο τὸν κόσμο καὶ ν' ἀκούσης τὲς κουβέντες του. Νὰ νοιώσης τὲς μυστικὲς σκέψεις τους, ν' ἀφουγκραστῇς τὲς καρδιὲς τους. Θᾶβλεpes τότες ν' ἀναστήνουνται, γιὰ νὰ σβῇ-νουνται ξεθωριασμένες καὶ ξεπερασμένες οἱ στιγμὲς ποὺ ἀπαθανάτισε ὁ μεγάλος Ὅμηρος μετὰ τὸν χωρισμὸ τοῦ Ἐκτορα καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Κι ὅλες οἱ παρόμοιες σκηνὲς τῆς παγκόσμιας φιλολογίας. Πὰ ρίξε μιὰ ματιὰ στὸν παρακάτω πρόχειρο λεκτικὸ ζωγραφικὸ πῖνακα καὶ πὲς μου ἂν ἔχω ἄδικο.

Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ. Μιὰ, δυὸ, τρεῖς μαυροφορημένες μάνες... Πέθανε ὁ ἄντρας... ὁ ἓνας γιὸς σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἑγγλέζους... τῆς ἄλλης ἀπαγχονίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἑγγλέζους... τῆς τρίτης βρίσκεται στὸ βουνὸ... Ὁ μοναδικὸς προστάτης τῆς οἰκογένειας (μιᾶς μητέρας μὲ κόρες) βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ἐπισκεπτηρίου... Χέρια ζαρωμένα καὶ νεανικὰ ἀπλώνονται, χαϊδεύονται.... Τὰ χεῖλη κουνιοῦνται ἀργὰ, βαριά.

— Πὼς πᾶτε; — Καλὰ. Κι ἐσεῖς στὸ χωριό; — Καλὰ, δόξα Σοι ὁ Θεὸς... (σιωπῇ).
— Λοιπὸν, τί νέα; — Καλὰ, γιὲ μου... (Σιωπῇ μεγάλη).

Μάτια ἀλληλοκοιτάζονται βαθιά, μὲ στοργή... Κι ὕστερ' ἀπὸ λίγο:

— Λοιπὸν, τί ἄλλα νέα; — Καλὰ. Θέλεις τίποτα, γιὲ μου, νὰ σοῦ φέρουμε;

— Ὁχι... ὄχι εὐχαριστῶ, μητέρα...

Ἡ κουβέντα εἶναι ξερὴ, σφιγμένη... Οἱ μαυροφορεμένες γυναῖκες προσπαθοῦν νὰ μὴν κλάψουν... Τὰ νεανικὰ χέρια ξαναπλώνονται... γυρεύουν τὰ ροζιάρικα χέρια... τὰ χαϊδεύουν.

— Βάστα, μητέρα... Σύντομα θὰ λευτερωθοῦμε...

— Πρῶτα ὁ Θεὸς, γιὲ μου...

Τὰ ὀλοκόκκινα μάτια δὲν ἀντέχουν περισσότερο... βουρκώνουν... καυτὰ τὰ δάκρυα κυλοῦν, αὐλάκια, στὰ αὐλακωμένα πρόσωπα.

Πίσω ἀπὸ τοὺς γιὸς καὶ τὲς μάνες, οἱ φρουροὶ πηγαινοέρχονται ἀσυγκίνητοι!...

Πλάϊ στὴν ἐσωτερικὴ σειρὰ στέκει ὁ Ἄντρας... Ψηλὸς, λεβεντόκορμος... Ἀντικρὺ του, ἡ νέα καστανόξανθη γυναῖκα του... Ἀπλοντυμένη... Καλοχτενισμένη... Συγυρισμένη... Στὸ δεξιὸ πλευρὸ τῆς, πίσω ἀπὸ τὸν τοῖχο... μόλις ξεχωρίζει ὁ γαλάζιος φιόγκος τῆς μικρῆς κορούλας τῆς... Στ' ἀριστερὸ πλευρὸ, στέκεται ὁ πεντάχρονος γιὸς τῆς...

Τέσσερα χέρια ἀπλώνονται, σφίγγονται μὲ λαχτάρα... Τέσσερα μάτια κοιτάζονται ἀπανωτὰ... σὰν σὲ καρθέφτη... Ξαφνικὰ καὶ γρήγορα τὰ χέρια τῆς γυναῖ-κας λευτερώνονται... ἐκείνη σκύβει καὶ ψηλώνει τὸν ξανθομάλλη γιὸ στὸ μελαχροινὸ πατέρα. Ὁ φρουρὸς ἐπεμβαίνει στὴ στιγμὴ: Νὸ... (δὲν ἐπιτρέπεται...) Ἡ μητέρα κατεβάζει τὸ γιὸ που κλαίει... Ἡ κοροῦλα μὲ τὸ γαλάζιο φιόγκο τραβᾷ τὴν ἴδια στιγμὴ τὸ φουστάνι τῆς μάνας καὶ κλαίει... θέλει ν' ἀνέβῃ κι αὐτὴ στὸν πατέρα, σὰν τὸν ἀδελφὸ τῆς... Ἡ μητέρα, φουρκισμένη καὶ πειστωμένη, ξαναπροσπαθεῖ... Στὰ πεταχτὰ πετυχαίνει νὰ πασάρῃ τὴν καστανόχρωμη κοροῦλα στὸν πατέρα... Φιλιά... φιλιά... φιλιά... Ὁ πατέρας μὲ θλίψη πικρὴ βιάζεται νὰ δώσῃ πίσω τὴν κόρη του, πρὶν φτάσῃ ὁ φρουρὸς ποὺ πηγαινοέρχεται... Δυνατὰ κλάματα... Τὸ μωρὸ δὲν θέλει νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὸ στήθος τοῦ πατέρα... Ὁ φρουρὸς ξανάρχεται ἀπειλητικὸς... Μιλᾷ μὲ θυμὸ στὴ μητέρα... Ὁ Ἄντρας ἀνάβει κι αὐτὸς καὶ κακο-μιλᾷ στὸ φρουρὸ γιὰ τὴν ἀπανθρωπιὰ του... Ὁ γιὸς κλωτσᾷ μὲ τὸ ἀλαφρὸ ποδα-ράκι του τὴ βαρετὰ μπότα τοῦ φρουροῦ... δὲ θέλει νὰ μιλᾷ ὁ Ἑγγλέζος μὲ τέτοιον

τρόπο στη μανούλα του!

— Έχω οδηγίες... λέει ὁ Ἑγγλέζος.

Κι ὕστερα τελειώνει τὴν ἐπίσκεψη. (Τὴν ἴδια μέρα καταγγέλλει τὸν Ἄντρα στὸ Γραφεῖο γιὰ ἀνυπακοή. Ὁ Διευθυντὴς τὸν δικάζει καὶ τοῦ ἀφαιρεῖ τὰ προνόμια γιὰ τέσσερις βδομάδες. Οὔτε βίζιτα, οὔτε γράμματα...)

— Θὰ ξανάρθω τὴν ἄλλη βδομάδα, μὴν ξεχάσεις νὰ μοῦ στείλῃς γρήγορα τὴν κάρτα, λέει ἡ γυναῖκα κι ἀπλώνει μερικά χαρτοτυλιγμένα πακέτα.

— Ἄν δὲ μὲ τιμωρήσουν αὐτὰ τὰ κτήνη... ψιθυρίζει ὁ Ἄντρας. Ἀθῶα παιδικὰ χερὰκια ὑψώνονται κι ἀποχαιρετοῦν.

— Ἀντίο, μπαμπάκα... ἀντίο...

— Καλὴν ἀντάμωση... σιγολέει ἡ γυναῖκα καὶ ξανακοιτάζει βαθειὰ τὸν ἄντρα τῆς στὰ μάτια... Ἀπότομα τὰ στρέφει ἄλλοῦ. Ἀγκαλιάζει τὰ παιδιά τῆς καὶ τραβᾷ πρὸς τὴν ἔξοδο... Δὲν θέλει νὰ δείξει στὸν ἄντρα τῆς τὰ ὕγρα μάτια πὺν γιόμισαν...

Στὴν παράγκα ἀργοχτυποῦν ἀδρὲς στάλες... δακρύζει ὁ οὐρανός.

Ὅμοδος

(ἀπόσπασμα)

Ξαφνικὸ χιονόνερο κι ἓνας παγερὸς ἀνεμοσίφουνας ἔφερε τὸν Ἑγγλέζικο Στρατὸ στὸ Ὅμοδος. Μιὰ χιλιομίστη φωνὴ κάλεσε τοὺς χωριάτες νὰ κλειστοῦν στὰ σπίτια τους. Νὰ βγοῦνε μόνο οἱ ἄντρες ἀπὸ τὰ δώδεκα καὶ πάνω. Νὰ μαζευτοῦν σ' ἓνα χωράφι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Καὶ νὰ μείνουν ὀρθοστασία, μὲ τὰ χέρια ψηλά, τέσσερις ὥρες στὸ χιονόνερο. Νὰ γίνουν μούσκεμα. Ν' ἀρρωστήσουν. Ἐνας μασκοφόρος στὸ κλειστὸ αὐτοκίνητο θὰ τοὺς δώσῃ τὴν ἄδεια νὰ πᾶνε σπίτι τους, ἅμα τοὺς ψάξῃ ἀπ' τὴν κορφὴ ὡς τὰ νύχια μὲ τὰ προδοτικὰ μάτια του, μὴν τύχῃ κι εἶναι τρομοκράτες. Στὸ μεταξὺ, ἄλλοι στρατιῶτες θὰ μποῦνε στὰ σπίτια. Στὰ σπίτια πὺν δὲν ἔμειναν παρὰ μονάχα οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Οἱ γενναῖοι κι οἱ πολιτισμένοι στρατιῶτες θὰ τὲς ψάξουν παντοῦ μὴν τύχῃ καὶ κρύβουν στὸν κόρφο τους κανένα ἀνταρτόπουλο. Θὰ σπᾶσουν τὰ βαρέλια μὲ τὸ κρασί, μὴν τύχῃ καὶ κανένας κατεργάρης βρῖσκεται στὸν πάτο του καὶ γλεντομεθᾷ. Θὰ κλέψουν τὰ χρυσαφικά. Τὶ θὰ τὰ κάνουν οἱ χωριάτισσες τὰ χρυσαφικά! Θὰ μπατσίουν, γιὰ νὰ φοβίσουν τὰ μικρὰ παιδιά, πὺν τοὺς φωνάζουν «Ε.Ο.Κ.Α.», γιὰτὶ μπορεῖ, σὰ μεγαλώσουν, νὰ μὴ ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ δείρουν. Κι ὕστερα θὰ μαζευτοῦν ὅλοι γύρω στὸ ξεμοναχιασμένο σπίτι στὴν ἄκρῃ τοῦ χωριοῦ.

— Δέαρ. (Ἐκεῖ).

Ἐνα ξεραμένο προδοτικὸ χέρι καὶ δυὸ ἀπαίσια μάτια ἀπ' τὴ μάσκα δείχνουν στὴ γωνιά τοῦ φτωχικοῦ χωριάτικου μακρυναριοῦ.

— Δέαρ; Ἰμπόσσιπλ. (Ἐκεῖ; Ἀδύνατον), λέει ὁ Ἑγγλέζος ἀξιωματικός.

Μιὰ μεγαλοπυρωμένη φωτιά ἀπὸ πενκόξυλα κοιτάζει ἀτρόμητη στὰ πρόσωπα τοὺς Ἑγγλέζους. Τὶ νὰ φοβηθῇ; Τὸ ξέρει πὺς σὲ λίγο θὰ πεθάνῃ πὺν θὰ πεθάνῃ, ἅς πᾶει καλύτερα μιὰ ὥρα ἀρχίτερα ἀπὸ ἐγγλέζικο χέρι βάρβαρο, νὰ μείνῃ ἀθάνατη. Ὁ ἀξιωματικὸς διατάζει νὰ τῆς ρίξουν νερὸ, νὰ τὴ σβήσουν. Καὶ νὰ μὴν παραδώσουν τὸ σταχτὸ τῆς. Θὰ τὸν μεταφέρει στὴν Ἀγγλία γιὰ ἐνθύμιο. Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ κανένα ἀντάρτη πὺν τυχαίνει νὰ σκοτώσουνε;

Ἡ φωτιά ἔπese, ἔσβησε γιὰ πάντα. Μαζὶ τῆς ἔσβησε καὶ ἡ ἐλπίδα. Σήκωσαν τὲς πλακόπετρες πὺν τὴν κρατοῦσαν κι ἔσκαψαν τὸ χῶμα. Ἔσκαψαν, ἔσκαψαν κι ὕστερα βρῆκαν τὸ θησαυρὸ πὺν ζητοῦσαν: ὀχτὼ ζωντανὰ ἀνταρτόπουλα. Τοὺς πέρασαν τὶς χειροπέδες, μάζεψαν τὴ γυναῖκα, τὰ παιδιά κι ὅλο τὸ συγγενολοῖ κι ὁ Στρατὸς ἀνατίξανε ὁλόκληρο τὸ σπίτι.

Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Κύπρου μοιάζει τόσο πολὺ μὲ ἓνα ἀπίστευτο, λυπητερὸ παραμῦθι.

(ΣΤΑ ΣΥΡΜΑΤΟΠΛΕΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ 1959)

Στὸν Στυλιανὸ Λένα

Τῆς Πισοιλιάς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τ' ἅγια. Χώματα
σὲ γέννησαν, τῆς Μαδαρῆς τὰ κορφοβούνια.
Τῶν περβολιῶν σ' ἀνάθρεψαν τὰ βαρεῖα ἀρώματα
πὺν πρωτορούφηξες μικρὸ παιδί στὴν κούνια.

Μιᾶς φαμελιάς, μιᾶς λεβεντιάς τμῆς χωριάτικης,
βλαστὰρι ἐσὺ, σπαρταριστὸ καὶ μεστωμένο,
δείχτηκες φάρος μιᾶς γεννᾶς παλληκαριάτικης,
πὺν πρόσφερε πιστὰ τὴ ζωὴ στὸ πεπρωμένο.

Καὶ στὸ βαρὺ τῆς Κυπριακῆς πατρίδας πρόσταγμα
ἀδίστακτα εἶπες «ναὶ εἶμαι δῶ» μὲ παρρησία,
τῶν ἀνθρώπων σου νιάτων πάλλευκο ροδόσταγμα
προσφέροντας φόρο ἀκριβδὸ, ὑψηλὴ θυσία.
Κι οἱ καρδιᾶς τοῦ Πελεντριοῦ πὺν ὀρθοψηλώνουνταν
καὶ σ' εἶδαν μέσ' στῆς ἄγριας μάχης τὴν ἀντάρα
θὰ λὲν γιὰ σὲ, γιὰ παλληκάρια πὺν σκοτώνουνταν,
σπονδὴ στὴ Λευτεριά χρυσή, μὲ μιὰ λαχτάρια.

Τὴν ὥρα ποῦ ἀγαλιαστὰ στὰ αἰθεροκύματα
τὴν πρώτη σκόρπιζαν χαρὰ ἀπ' τὲς Σεῦχέλλες
— τῆς λευτεριᾶς τῶν Ἐξορίστων τὰ μηνύματα —
κι ἡ Κύπρος γιόμιζε ἀσπρογάλανες κορδέλλες,

Στερνοὶ παλμοὶ τῆς πιὸ χρυσῆς καρδιᾶς ἀκούσθηκαν.
Βουβὰ τ' Ἀκρωτηριοῦ ἡ σπεριὰ κι ἡ ἄβαθν Λίμνη,
σ' ἀγάπης φῶς, γλυκειᾶς, θεϊκῆς γαλήνης λούσθηκαν
κι ἀκούσθηκαν ψυχῆς φτερὰ κι ἀγγέλων ὕμνοι.

Τῆς Πισιλιᾶς τὰ Ἑλληνικὰ τὰ μυροκώματα
σὲ κράτησαν, τῆς Μαδαρῆς τὰ ριζοβούνια,
τῶν περβολιῶν σὲ νανουρίζουν τὰ φυλλώματα,
ποῦ σὲ νανούρισαν λεβέντη, γιὸ σπὴν κούνια.

Ὅμως θὰ ζῆς παντοτινὰ γιατί δὲ σβήσανε
ποτὲ τὰ σύμβολα, οἱ μορφὲς τῆς ἀντρείουσύνης,
οἱ ἀγωνιστὲς κι οἱ ὁδηγητὲς μας ποῦ γεννήσανε
τοὺς θρύλους τοὺς σημερινούς, τῆς Ρωμιοσύνης.

(ΣΤΑ ΣΥΡΜΑΤΟΠΛΕΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ 1959)

Γεννήθηκε στο Ριζοκάρπασο το 1894 και πέθανε στη Λευκωσία το 1987. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εξάσκησε το δικηγορικό επάγγελμα. Ασχολήθηκε κυρίως με την πεζογραφία. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Αριθμός αντί άνθρωπος (αποσπάσματα)

Εκείνες τες μέρες του ανθρωποκυνηγίου και του ανθρωπομαζώματος στην Κύπρο εγώ έμενα στον Αἰφίλω. Ο Αἰφίλως (Άγιος Φίλων) βρίσκεται στα βόρεια του χωριού Ριζοκάρπασο σε απόσταση κάτι πιο λίγο από ένα κυπριακό μίλι, σε μια τοποθεσία που, αντίκρυ στα βουνά της Καραμανιάς, σχηματίζεται από ένα μάλλον βραχώδες ακρογιάλι, όπου είναι τα σημάδια αρχαίου λιμανιού και τα ερείπια εκκλησίας στο όνομα του Αγίου Φίλωνα, ενός από τους τρεις (οι άλλοι είναι Θύρσος και Συνέσιος) επισκόπων Καρπασέων, στον ίδιο ακριβώς τόπον όπου ήταν το κέντρο μιας πολύ ζωντανής αρχαίας πολιτείας που ονομαζόταν Καρπασία.

Ερημικός, μάλλον, ο τόπος, κατάλληλος πολύ για ησυχία και ανάπαυση. Όμως...

Κατά τα δειλινά της 23 Ιουλίου 1958 εκαθόμουν μέσα στο καφενείο που διαθέτει το μέρος εκείνο, κοντά στο ραδιόφωνο του καφετζή κι επερίμενα μαζί με άλλους ν' ακούσω τον εκπομπή του Καΐρου (7μ.μ.). Ήμαστε όλοι, άντρες και γυναίκες, μεγάλοι και μικροί σε μια κατάσταση ήρεμης αναμονής των νέων και λόγω της τοπικής ατμόσφαιρας - οξυγονούχου και ιωδιούχου αέρα - και του φυσικού περιβάλλοντος μάλλον ευδιάθετοι.

Σαν εκαθόμαστε έτσι, έφτασε στη νότιαν αυλή του καφενείου ένα μικρό στρατιωτικόν αυτοκίνητο απ' όπου κατεβήκαν ήσυχα ένας αξιωματικός και δυο στρατιώτες όλοι οπλοφόροι. Οι στρατιώτες έμειναν στεκόμενοι έξω αντίκρυ στην πόρτα της δύσης, ενώ ο αξιωματικός μπήκε μέσα στο καφενείο και ζήτησε ταυτότητες. Σα να φύσηξε ένας κρυερός αγέρας οι φυσιογνωμίες όλων έγιναν κρύες και παρακολουθούσαν προσεχτικά και με μόλις συγκρατούμενη αντιπάθεια τις κινήσεις των Άγγλων.

Όταν ο αξιωματικός ετελείωσε τον έλεγχο και είχε δώσει πίσω τις ταυτότητες σε όλους φυλάγοντας στα χέρια μονάχα τη δική μου ταυτότητα, εγύρισε ήρεμα σ' εμένα και μου είπε:

«Σας θέλω».

Ήταν φανερό πως για μένα είχε έλθει στον Αἰφίλω.

«Πάρτε κάθισμα και καθίστε παρακαλώ», του είπα δίχως να σηκωθώ από την καρέκλα, όμως βέβαιος ότι σε λίγο δεν θα ήμουν πια ελεύθερος.

«Όχι.» Ήταν η ξερή και οριστική απάντησή του.

Τότε εγώ σηκώθηκα και όρθιος του έριξα αυτόματα ερωτηματικό το βλέμμα μου στα μάτια. Μου είπε αμέσως:

«Θα σας πάρω μαζί μου στον αστυνομικό σταθμό του Ριζοκαρπάσου και έπειτα στην Αμμόχωστο».

«Δηλαδή με συλλαμβάνετε και είμαι υπο κράτηση αυτή τη στιγμή;» ρώτησα.

«Ναί».

«Πατί, αν επιτρέπεται να ρωτώ;»

«Δεν είμαι σε θέση να σας δώσω εξηγήσεις».

.....

Οι λιγοστοί παραθεριστές του Αϊφίλου και οι άλλοι άνθρωποι που έτυχαν εκεί ήταν όλοι τους παραταγμένοι άταχτα πίσω από το αυτοκίνητο που ξεκινούσε και όταν τους αποχαιρέτισα μια δυο γυναίκες είχαν δάκρυα στα μάτια. Εξάλλου όλων η όψη ήταν λυπημένη.

Μέσα στην ψυχή όλων αυτών των πλασμάτων ήταν η λύπη για το άδικο που μου γινόταν και για την αδυναμία τους να με προστατέψουν... Οι αντιπρόσωποι της Αυτής Μεγαλειότητος εχτελούσαν κι εδώ μιαν απαγωγή. Για να τηρηθούν ο νόμος και η τάξη...

Όμως οι Άγγλοι δεν ένοιωσαν ότι αυτά τα δειλά δάκρυα και η κρυφή αναταραχή στην ψυχή του λαού, για όσα του κάμνουν και όσα γίνονται με τη Δύναμη, είναι η λίμα που θα φάει σιγά σιγά τα συρματομπλέγματα των κρατητηρίων και θα τ' ανοίξει.

(«ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΤΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ», ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ, 1965)

Γεννήθηκε στην Κυθραία το 1931 και πέθανε στη Λεμεσό το 1968. Εργάστηκε ως δασκάλα και έγραψε ποιήματα θρησκευτικού και εθνικού περιεχομένου.

Πρώτη τ' Απρίλη

Πρώτη τ' Απρίλη κι οί ψυχές
σκιρτούν απ' τη λαχτάρα.
Πρώτη τ' Απρίλη σήμερα
αντιλαλεί ή καμπάνα.

Έλαμψε μπρὸς στὰ μάτια μας
τῆς λευτεριάς ή ἐλπίδα
γίγαντες ἥρωες πού 'πεσαν
γιὰ τὴ γλυκιὰ πατρίδα.

Όρθωσε ή σκλάβα τὸ κορμί
καὶ ρίχτηκε στὴ μάχη
μέριασε, τύραννε· αντηχεῖ
κάθε βουνὸ καὶ ράχη.

Ή πονεμένη της κραυγή
ποὺ ξέφυγε ἀπ' τὰ σπῆθη
θρίαμβο νέο ζωντάνεψε
δόξα τρανὴ ἀναστήθη.

Κι ή μάνα Ἑλλάδα με̐ στοργή
κοιτάζει τὰ παιδιὰ της
καὶ νὰ τὰ σφίξει καρτερᾶ
στὴ μητρικὴ ἀγκαλιὰ της.

Πρώτη τ' Απρίλη σήμερα·
χαρεῖτε οἱ σκλαβωμένοι.
Μ' ἓνα στεφάνι ἀμάραντο
ή λευτεριά προσμένει.

(“ΨΗΛΑ ΟΙ ΚΑΡΔΙΕΣ”, 1969)

Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο το 1942. Είναι δημόσιος υπάλληλος. Ασχολείται με την πεζογραφία. Το έργο του τιμήθηκε κατά καιρούς με βραβεία και διακρίσεις.

Το δέντρο

(απόσπασμα)

Δεκάξι χρόνια ρίζωνε το δέντρο στην άκρη της αυλής. Μνήμη τραγική, κατάπι-
κτη γεύση, που ο χρόνος δεν τα κατάφερε να την εξατμίσει. Μέσα σε τούτα τα
δεκάξι χρόνια η πληγή έμεινε φρέσκα. Η μητέρα δε μπόρεσε να τη βαστάξει, έκλει-
σε τα μάτια ένα βράδυ. Ο πατέρας φορτώθηκε όλο το βάρος της μνήμης.

.....
Οι μέρες βαρύνανε τότες. Οι χαρές, πόρτες ασφαλήτες, γεμάτες υποψίες αφου-
γκάζονταν τα κρυφά βήματα. Μαζεύτηκαν οι άνθρωποι από το δρόμο, κλείσανε
τα παράθυρά τους. Η νιότη δε μπόραγε να περιμένει πια. Βιαζότανε την Άνοιξη.
Στημένη στις γωνιές καρτερούσε τον Εγγλέζο βυζάχτη να τ' αρπάξει τα κλειδιά.
Έπρεπε ο ήλιος να ξεχυθεί ζεστός και λεύτερος απ' το μπουντρούμι του, έπρεπε το
ψωμί να 'ναι γλυκό!...

Ο πατέρας πάσκιζε να κρύψει απ' τη γυναίκα του τις νυχτερινές απουσίες
του γιού τους. Άφηνε πάντα ξεκλείδωτη την πόρτα και περίμενε ν' ακούσει τα
βήματα της επιστροφής. Τότες άφηνε τον ύπνο να του ξεκουράσει το κορμί.

— Εντάξει; Ρωτούσε σιγανά το γιό του.

— Εντάξει, πατέρα. Σπάζουν οι αλυσίδες!

— Να προσέχεις, έχεις δυο αδερφές, εσένα περιμένουν.

— Μη φοβάσαι, πατέρα. Προσέχω!

Το χωριό ήτανε καρφισωμένο στην απαλάμη του κάμπου. Τα χώματά του καρ-
περά, το στάρι κι οι πορτοκαλιές, πλούσιος καρπός, αντάμειβαν τη σκληρή δου-
λειά. Οι κάτοικοι - Τούρκοι κι Έλληνες - είχανε την κοινή μοίρα της πάλης με τη γη.
Στη μια άκρη το τζαμί, στην άλλη η άσπρη εκκλησιούλα, έψελλαν το Θεό τους
ανενόχλητα.

Στο καφενείο, λέγανε οι άνθρωποι τους καημούς τους, παίζανε τα ζάρια, έλεγαν
για τις αδικίες της ζωής. Καμιά υποψία. Καμιά διαφορά. Η γη γεννούσε για όλους
και ο ήλιος δε χωρούσε μοιρασιά. Οι χαρές του ενός ήτανε για όλο το χωριό, για
Τούρκους και για Γραικούς.

Το ξεσήκωμα βρήκε το χωριό αρμονικό, ήσυχο. Οι ψυχές καθαρές, χωρίς σκιά

στο καθημερινό καλημέρισμα. Ο μόχτος πάντα ο ίδιος. Το τραγούδι πάντα συνται-
ριασμένο. Η Άνοιξη θα 'τανε για όλους!...

Τους κακοφάνηκε τους Εγγλέζους, τέτοια πράγματα δεν τους αρέσανε καθόλου.
Κάθε που 'σπαζε ένας κρίκος της αλυσίδας, κάθε που κουβαλούσε ο αγέρας την
κρυφή μυρουδιά της ποθητής μέρας, το μυαλό τους πάσκιζε να βρει τρόπο να
θολώσει τα νερά.

Μια μέρα, οι χωριανοί είδανε πως η καλημέρα του γείτονα είχε ένα μούδιασμα.
Ύστερα προσέξανε μια σκιά μέσα στα μάτια, ένα πάγωμα στη φωνή. Το σφίξιμο
του χεριού είχε μια άρνηση. Στο καφενείο σιγά - σιγά λιγόστευαν οι Τούρκοι
σύντροφοι. Οι πόρτες σφαλήξανε κρυωμένες, πίσω από τις γρίλλιες παρακολου-
θούσε ένα μάτι όλο υποψία.

— Να προσέχεις πιο πολύ, είπε ο πατέρας στο παλικάρι του. Οι Εγγλέζοι θολώ-
σανε τους Τούρκους. Να φυλάγεις τις νύχτες όταν φεύγεις μα κι όταν γυρίζεις.

Λάτρευε το γιο του. Ήταν η προέχταση της ζωής του. Η φλόγα του τού ζέσταινε
τα δάχτυλα. Η φωνή του, γλυκιά σαν ασημοκούδουνο, έδινε κουράγιο στην εγκαρ-
τέρησή του. Πι αυτό κι αιστάνθηκε τον τρόμο μαχαίρι δίκωπο, όταν ο γείονάς του
ο Μεμμέτ, ζήτησε να φράξει την αυλή τους.

— Και πώς να παίζουν τώρα τα παιδιά μας, κουμπάρε, έτσι απλόχωρες πού 'ταν
οι δυό αυλές μαζί;

Ο Μεμμέτης κάτι μάσησε για τα προσχήματα, ανόρεχτα, χωρίς να δώσει πολλές
εξηγήσεις και ο φράχτης στήθηκε, πικρό σημάδι των καιρών. Τα παιγνίδια των
ανυποψίαστων παιδιών περιορίστηκαν ασφυχτικά. Η καλημέρα μαράθηκε στον
ασβέστη των δυό φούρνων που ψήνανε το ίδιο χωμί.

Πίσω απ' το φράχτη, το εχθρικό μάτι παρακολουθούσε με το βλέμμα σκληρό. Η
υποψία γλίστρησε στη χαραμάδα. Ο σάπιος σπόρος που έντεχνα πετάξανε τα
εγγλέζικα θεριά, αποζητούσε να ριζώσει.

Κείνη η νύχτα φάνηκε πιο αξιμέρωτη στον πατέρα. Ο κάθε της θόρυβος έμοια-
ζε κραυγή μέσα στην ταραγμένη τους ψυχή. Σηκώθηκε απ' το κρεβάτι, γιατί δεν
άντεχε άλλο την ακινησία. Τα τεντωμένα νεύρα δεν άφηναν τον ύπνο ν' απλώσει
τις φτερούγες του.

Το σκυλί που έδωσε το σύνθημα για τα επίμονα εκείνα γαυγίσματα, ήταν σαν
νά 'χωσε τα δόντια του πάνω στο στήθος του.

— Θεέ μου, φέρτο στο καλό!

Ύστερα άκουσε ξεκάθαρους τους ύποπτους θόρυβους. Οι αρβύλες τριζοβολού-
σαν πάνω στα χαλίκια. Τις άκουσε να σέρνουν τα παγωμένα τους βήματα, η
παρουσία τους να δίνει στον αέρα την οσμή του φόβου. Οι στρατιώτες κύκλωναν
τη γειτονιά, σίγουροι γι' αυτό που ζητούσανε. Η καρδιά του πατέρα τσαλακώθη-
κε. Πήρε την ψυχή του στις χούφτες του.

— Προδοσία!...

Κι ο γιος του; Ηλιαχτίδα ανυποψίαστη, που θα ψαλίδιζε τη νύχτα για να πέσει στη σκοτεινή καταπαχτή.

Τον είδε να χυμάρει μες στο σύθαμπο της αυλής, σπαθί αστραφτερό. Η κραυγή που έσκισε στα δυο τη θανατερή σιωπή. Η σφαίρα άφησε μια μικρή τρύπα στο πουκάμισό του. Τόση δα τρυπίτσα, όσο να ξεγλιστρήσει το άρωμα της δεκαοχτάχρονης ζωής.

— Γιέ μου!... Γιέ μου!...

Γονάτισε δίπλα στο πεσμένο κορμί. Εκείνα τα γλυκά εφηβικά μάτια πήραν να θολώνουν. Ο πατέρας έβλεπε μέσα στο χαμένο εκείνο βλέμμα την ίδια του τη ζωή να σημαδεύεται ανεξίτηλα.

— Πια την Κύπρο, πατέρα!... Πια την Άνοιξη!...

Το ασημί της φωνής του, ραϊσμένη διαμαρτυρία. Ο πατέρας ένωσε το σάλιο του να πήζει φαρμακερή χολή πάνω στη γλώσσα. Την ώρα που η ζωή άφηνε τον τελευταίο στεναγμό της, τα χέρια κουνήθηκαν, τραβήξαν μες απ' το ματωμένο πουκάμισο ένα δεντράκι. Οι μικρές του ρίζες είχαν βαφτεί κατακόκκινες.

— Φύτεψέ το, πατέρα!... Πια μένα!... Πια την Άνοιξη!

Τα μάτια μείναμε ανοιχτά να κρατήσουν στο άδειο βλέμμα το απολιθωμένο όραμα της ζωής.

(«ΚΡΑΥΓΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ»)

ΝΙΚΟΣ ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στην Κυθραία το 1949. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αργότερα πήρε τον τίτλο του Διδάκτορα της Φιλοσοφίας. Είναι Επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων. Ασχολείται με την ποίηση και το δοκίμιο. Τιμήθηκε με το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου). Εκδίδει το λογοτεχνικό περιοδικό ΑΚΤΗ.

Κυπριακό Ήμερολόγιο

(απόσπασμα)

[...]

1955. Άγωνίες των γονιών μας. Θυσίες των αγωνιστών. Κι η δική μας αγωνία. Γεγονότα που παίρνουν στην ψυχή μας διάσταση συγκλονιστική. Προσμένοντας τη μέρα που θα γιορτάζαμε την Ένωση. Πού θα πνίγαμε τα χωριά, αλλά προπάντων τη Λευκωσία, στο γαλανόλευκο.

Ζώντας τις αγχόνες. Μαζί με τον πόνο των μεγάλων. Μέ τις κομμένες ανάσες της πίκρας και της όργης ν' απλώνονται στην ατμόσφαιρα. Τό ρίγος της θυσίας νά μās αγγίζει ως τό κόκκαλο.

1957. Λίγους μήνες ύστερα από τη θυσία του Αύξεντίου. Στο Μαχαιρά. Οί πέτρες του άνατιναγμένου κρησφυγέτου του ήρωα. Ψάχνοντας νά βρούμε στά χαλάσματα ένα σημάδι περασμένης ζωής. Ένα ρούχο, ένα κάλυκα. Σωρός τά στεφάνια από δάφνη. Κι ή παγωμένη σιωπή. Τό ρίγος από τό μέγεθος της θυσίας. — «Τά βουνά άντιλαλούνε / από έκρηξη βομβών...» Κι ή προδοσία. Ή μοιραία λέξη. Στο άπέναντι βουνό ή μάντρα έρημη.

Μνήμες των πρώτων χρόνων. Μέ τις σημαίες που φτιάχναμε βάφοντας μέ λουλάκι παλιά σεντόνια. Τό πρωί νά τις βρίσκουν οί Άγγλοι άνεβασμένες στον ιστό. Ό πιο μεγάλος από τά παιδιά νά τήν ύψώνει τη νύχτα. Καί τό πρωί έμεις γεμάτοι περηφάνεια. Κι οί Άγγλοι νά λυσοούν από τό κακό τους. Ύστερα τό σχολείο νά τό βρίσκουμε περιφραγμένο μέ συρματοπλέγμα. Καί τούς Άγγλους νά στρατοπεδεύουν σ' αυτό. Τότε ήταν πού κάναμε τό μάθημα έξω στους λόφους και στους δρόμους. Τόν πρώτο χρόνο, γιά μήνες, τό σχολείο κλειστό. Τήν πρώτη τάξη τη βγάλαμε σ' ένα δωμάτιο - αποθήκη, μέσα σ' ένα έλαιώνα.

Κι ακόμα οί διαδηλώσεις. Καί τά τεθωρακισμένα των Άγγλων. Καί τά «κέρφιου». Ή σπασμένη φωνή του Τούρκου επικουρικού. Ό ήχος των μεγαφώνων. Τό αυτοκίνητο πού γυρίζει στους δρόμους. Ό πατέρας θά φύγει σέ λίγο. Όλοι οί άνδρες θά μαζευτούν σ' ένα περιφραγμένο χώρο. Ό κουκουλοφόρος προδότης θά ύποδείξει τούς ύποπτους. Άγωνία ώσπου να πάρουν τό δρόμο γιά τά ανακριτήρια καί τά κρατητήρια. Όμορφίτα, Κοκκινοτρυμιθιά, Πύλα. Κι ύστερα οί έρευνες. Όλα στό σπίτι άνω - κάτω.

Θυμάμαι ένα «κέρφιου» τό '58. Κράτησε δεκαπέντε όλόκληρες μέρες. Μέ φρίκη καρφωμένη στη μνήμη ή μορφή ενός κουκουλοφόρου. Πέρασε καθισμένος μέσα σ' ένα άγγλικό στρατιωτικό.

Είναι ακόμα ό Άγγλος πού στήνει ένα πολυβόλο στην αυλή μας. Δέν ήταν άστεϊο. Πίσω από τό σπίτι μας, στό μονοπάτι πού ακολουθοΰσε τη ροή του νερού γιά τά περβόλια μας, ήταν τό καθημερινό πέραςμα των ομάδων της Ε.Ο.Κ.Α. Οί γονείς φρόντισαν έκκαιρα νά είδοποήσουν. Φυλάξαμε γιά χρόνια μέ καμάρι αυτό τό μυστικό.

Τό άλλο μυστικό. Ένας πολυγράφος στη γειτονιά πού έτοιμάζε τά φυλλάδια της Ε.Ο.Κ.Α. Κι ένα πρωί ν' άσπρίζουν όλοι οί δρόμοι.

Τό '55 ταξιδεύει ακόμα στη μνήμη μου. Δοξολογίες στίς εκκλησίες, πατριωτικά ποιήματα καί τραγούδια, κοκκινοσκούφηδες, επικουρικοί κι ή Ε.Ο.Κ.Α. άφαντη κι όμως πανταχοΰ παρούσα, φόνος καί αίμα, εκτελέσεις προδοτών. Ένα βράδυ έξω από τό σινεμά του χωριού, οί πυροβολισμοί νά τρυπούν τόν άέρα, πανικός, φυγή του κόσμου, κι οί θρήνοι νά σχίζουν τη νύχτα. Όπλισμένοι Άγγλοι στρατιώτες νά γεμίζουν τούς δρόμους. Ύστερα δέν κοιμήθηκε κανείς.

Καί τό άλλο «κέρφιου» πού μου έρχεται στη μνήμη. Ό πατέρας γύρισε μέ μιά

μαύρη σφραγίδα. Έλεγχος των σκλάβων. Παθητική αντίσταση. Η «αλατσία» τό εθνικό μας ύφασμα. Όχι στα προϊόντα των τυράννων. Στίς εκκλησιές καί στους δρόμους πιτσιλίζουν μέ μελάνι τίς κυρίες πού φορούσαν ακριβά αγγλικά ένδύματα.

Τό άλλο πρωί ό δρόμος του σχολείου άσπρισε. Όχι στό μάθημα των Άγγλικών. Ξεσχισμένα βιβλία πού τά ποδοπατούσε ή όργή ενός καταπιεσμένου λαού. Πέμπτη τάξη Δημοτικού, Δημοτικό σχολείο Άγίου Άνδρονίκου Κυθρέας. Στήν κορφή του λόφου. Τό αγιάζι νά μάς τρυπά τό κορμί. Κι ή ελληνική σημασία ν' άνεβοκατεβαίνει.

Στό μνημόσυνο του Μιχαλάκη Καραολή στό Παλαιχώρι. Συρροή απ' όλη τήν Κύπρο. Ένα χωριό πνιγμένο στό άσπρο καί στό γαλάζιο. Στό δωμάτιο του ήρωα ύποδειγματική τάξη καί καθαριότητα. Η ελληνική σημαία άπλωμένη παντού. Συγκλονιστικοί λόγοι στην εκκλησία, γονείς ήρώων μιλούν γιά τά χαμένα τους παιδιά, τραγούδια, άπαγγελίες κι ένθουσιασμός. Τή μέρα πού τόν όδήγησαν στον άγχόνη κλαίαμε. Φύγαμε από τό σχολείο. Βγήκαμε στους δρόμους.

Όστερα ό τρόμος των Τούρκων. Η Λευκωσία νά φλέγεται. Ψηλά, από τό ύψωμα της Άγίας Μαρίας, ό πυρπολημένος Όλυμπιακός. Όχλοκρατία. Φόνοι έν ψυχρῶ. Κανείς πιά δέν τους πλησιάζει. Ό εθνικός φανατισμός πού ξυπνά. Προγονικό μίσος. Σύμμαχοι του τυράννου, επικουρικοί. Κι ό Άγιος Λουκάς. Η ελληνική συνοικία στην καρδιά των Τούρκων. Οί πρώτοι ξεριζωμένοι.

Κιόνελι. Σφαγή των άθώων από τόν Κοντεμένο. Ένέδρα των Τούρκων. Φήμες πού παγώνουν τό αίμα, όργή πού σέ πνίγει. Ένα αυτοκίνητο μέ έθελοντές, όπλισμένους μέ ότιδήποτε, ξύλα καί πέτρες τρέχει νά άμυνθει στό Δίκωμο. Ό τρόμος του πατέρα ένα μεσημέρι, ή μητέρα στην κλινική, τρομοκρατία. Σώθηκε από θαῦμα. Κυνηγητό από τους Τούρκους. Κι οί τελευταίοι νεκροί του άγώνα.

1959. Κι ό άγώνας νά τελειώνει. Μή ξεροντας άν πρέπει να ξεχυθούμε στους δρόμους από χαρά. Οί καμπάνες κτυπάνε. Ό Μακάριος γυρίζει πίσω. Λαοθάλασσα. Ό άλλος μεγάλος θρύλος της παιδικής μας ήλικίας. Νενικήκαμεν. Μοτοσυκλετιστές, σημαίες, ό άδελφός μου στους ώμους του πατέρα. Ποιός νά πρωτοδεί; Δάκρυ κι ένθουσιασμός.

Η Ε.Ο.Κ.Α. διαλύεται. Οί αγωνιστές έπιστρέφουν. Ένας ένας έρχονται στο χωριό. Ένθουσιασμός. Ποιόν νά ύποδεχούμε πρώτα; Στήν είσοδο του χωριού κοσμοσυρροή. Άνάμεσα στα κυπαρίσσια, στίς δυο πλευρές του δρόμου. Όστερα δοξολογίες στίς εκκλησιές, συνθήματα, λόγοι, έναν ένα τους συνοδεύουμε στο πατρικό τους, ό ένας ψάχνει τους χαμένους φίλους, ό άλλος τό χαμένο πατέρα πού δέν πρόλαβε νά δεί, κι έμεις μπροστά γεμάτοι συγκίνηση. Τους αφήνουμε μέ τά κενά καί τίς μνήμες τους. Όστερα περνάνε τά λείψανα των ήρώων. Πορεία προς τό Μαραθόβουνο. Άνεβασμένοι στή στέγη ενός λεωφορείου, ή μητέρα νά μάς ψάχνει, μίλια ή πομπή, περνώντας μέσα από τά Τουρκοχώρια, τραγουδώντας τραγούδια της Ε.Ο.Κ.Α. — «Ήταν πρώτη Άπριλίου της Ε.Ο.Κ.Α. ή άρχή / πού ακούστηκε στην Κύπρο ή φωνή του Διγενή».[...]

(«ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ», ΑΘΗΝΑ 1986)

Κυπριακό δράμα καί νεοελληνική ματαιώση

Είσαγωγή

Η άπόληξη του έπικού άγώνα του έλληνισμού της Κύπρου συνιστά μιá από τίς πιό τραγικές όψεις της νεοελληνικής περιπέτειας. Ό άγώνας του 55 - 59, πού σφραγίζει μ' ένα τρόπο μοναδικό τήν ιστορική πορεία του Κυπριακού έλληνισμού άποτελεί τήν κορύφωση της ματαιώσης του νέου έλληνισμού, πού στον αιώνα μας ξεκινά από τήν άπώλεια της Μικρασίας, φτάνει στο σπαραγμό του έμφυλίου καί ολοκληρώνεται στο σφαγιασμό της Κύπρου.

Ό άγώνας της Ε.Ο.Κ.Α. ιστορικῶς συνιστά μιá δραματική ούτοπική συνέχεια της άγωνίας του έλληνισμού γιά εθνική δικαίωση στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Άκολουθεί μέ τήν ίδια τραγική άπόληξη, τήν προδομένη αντίσταση του έλληνισμού στα χρόνια της κατοχής. Τό σκηνικό του δράματος θά επαναληφθει μέ τήν ίδια φρικτή συνέπεια καί τά ιστορικά δράματα θά λειτουργήσουν ξανά μέσα σέ μιá ταυτότητα καί άναλογία.

Η γενιά της αντίστασης, πού στάθηκε ένάντια στην τυραννία του φασισμού, πού δοκιμάστηκε στο άντάρτικο των βουνών καί στα έπιτελεία της Μέσης Άνατολής, είδε τά όνειρά της νά ματαιώνονται μέσα σ' ένα σκοτεινό παιγνίδι μιάς παρασκηνιακής διπλωματίας καί μέσα σ' ένα κυκλώνα έμφυλίου πάθους καί σπαραγμού. Μέσα στο ίδιο παιγνίδι θά ναυαγήσει κι ό άγώνας του έλληνισμού της Κύπρου. Τό ίδιο τουτο παιγνίδι της ματαιώσης θά λειτουργήσει μέ τήν ίδια τραγική ένταση στην Κύπρο. Τό μεγαλείο καί τήν άνάταση του έπους θά παγιδεύσει μιá άδίστακτη διπλωματία. Καί τά έμφύλια πάθη θά δεσπόσουν ξανά, παγιδεύοντας όριστικά τό όνειρο της εθνικής δικαίωσης.

Τόν άγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. θά ματαιώσει ή παγίδα της ξένης διπλωματίας. Καί τους αγωνιστές θά διασκορπίσει καί θά άφανίσει μιá παντοδύναμη άστική τάξη. Μέσα στην άλλοτρίωση του εϋδαιμονισμού ενός σπερματικά μοιρασμένου κράτους οί ιδέες καί τά όνειρα της θυσίας των αγωνιστών θά διαλυθούν. Κι οί άξίες, γιά τίς όποιες θυσιάστηκαν, θά γίνουν έντέλει άντικείμενο χλευασμού, είρωνείας καί άμφισβήτησης. Τώρα θά έπιβληθούν όλοι εκείνοι πού έμειναν μακράν της θυσίας καί του όλοκαυτώματος. Κι ή γενιά πού άνέλαβε τόν άγώνα ένάντια στην τυραννία της άγγλικής κατοχής θά διασκορπισθει ή θά παγιδευτει στην παντοδυναμία μιάς άδηφάγου κοινωνίας, πού φέρεται άνερμάτιστη, μέσα στην κενότητα καί στή φθορά της.

Έπιλογικό

Μπροστά στο όριο τουτο του ναυαγίου καί της ματαιώσης ό έλληνισμός της Κύπρου θά πρέπει νά άπορρίψει όλα τά νοσηρά στοιχεία, πού μέσα στή βασιλεία της κενότητας καί του πάθους άνέτρεψαν καί διασκορπισαν τήν παρουσία του.

Ἀναζητώντας τὰ γνήσια νεοελληνικά πρότυπα μιᾶς ἀγωνιστικῆς παρουσίας, πέρα ἀπὸ τὴν κουφότητα τῶν ρηγῶν συνθημάτων, θὰ πρέπει νὰ διανοίξει νέες προοπτικὲς μέσα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τοῦ τέλους.

Εἶναι πιά καιρὸς ὁ ἐλληνισμὸς τῆς Κύπρου νὰ ἐπιστρέψει στὶς ρίζες του, ξεκαθαρίζοντας ἐπιτέλους τὸ παραμορφωμένο ἀπὸ τὸ πάθος, τὴν δημαγωγία καὶ τὴν προπαγάνδα νεοελληνικὸν τοῦ πρόσωπο. Μόνο μὲ μιὰ γνήσια βίωση τῆς ἐλληνικῆς του ταυτότητας θὰ μπορέσει ὁ ἐλληνισμὸς τῆς Κύπρου νὰ διανοίξει τὸ δρόμο τῆς ὀριστικῆς σωτηρίας καὶ λύτρωσης.

(«MARTYRIA», ΔΟΚΙΜΙΑ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1982)

I. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στὸ Αἰτωλικό το 1901 καὶ πέθανε στὴν Αθήνα το 1982. Σπούδασε Φιλολογία. Εργάστηκε σὲ ἰδιωτικά εκπαιδευτήρια καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας στὸ Διδασκαλεῖο Μέσης Εκπαίδευσης. Υπηρέτησε ὡς Υπουργὸς Πολιτισμοῦ στὴν κυβέρνηση Κ. Καραμανλή. Ασχολήθηκε μὲ ὅλα τα εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Κατέλιπε πληθωρικὸ καὶ πολυσχιδές σημαντικό ἔργο.

Τὰ παιδιά τῆς Κύπρου

Σχόλια σ' ἓνα περιστατικό. Ἄρθρο τυπωμένο στὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» στίς 7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1956.

Ὅσοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Κύπρο τὸ στερνὸ τοῦτο καιρὸ δὲν εἶναι καθόλου, καθὼς θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει ὁ ἀναγνώστης, ἀνήσυχοι, στενοχωρημένοι ἢ τρομοκρατημένοι. Ἡ ζωὴ ἔχει τόση ἀβεβαιότητα ἐκεῖ κάτω, στὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο, στὸ σπαραγμένο νησί, ὁ ἀγώνας εἶναι τόσο σφοδρὸς, ὥστε παρόμοια εἰκασία νὰ μὴν εἶναι ἀστήριχτη. Κι ὡστόσο, κάτω ὀλωσδιόλου διαφορετικὸ συμβαίνει: ἐκεῖνοι ποὺ φτάνουν ἀπὸ τὴν Κύπρο ἐδῶ νιώθουν, πῶς ὁ ψυχικὸς τους τόνος παθαίνει καθίζηση. Ἀπὸ τὶς ἀκρώσεις τῆς θυσίας κατεβαίνουν στὰ ριζοβούνια τῆς καθημερινῆς χαμοζωῆς μὲ τὶς ἐπιφυλάξεις της, μὲ τὶς ἀντιγνώμεις της, μὲ τὶς λεπτολογίες της καί, φυσικά, μὲ τὶς μικρολογίες της. Ἐκεῖ πέρα πλάθεται ἓνας καινούριος ἐλληνικὸς μύθος, ἓνα καινούριο Εἰκοσιένα. Κ' ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχονται δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν Κύπρο ποὺ ἔρχονται: προβαίνουν μέσ' ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ νέου ἐλληνικοῦ μύθου.

Ἔτσι ὁ λόγος τους εἶναι γεμάτος συγκίνηση· ἔχει μιὰ ἀλλόκοτη ζέστα· εἶναι ὅλος εἰλικρίνεια καὶ πάθος λευτεριάς καὶ δίψα θυσίας.

Ἄκουσα πολλὰ πρόσωπα, μάρτυρες γεγονότων, νὰ μιλοῦν γιὰ τὸν Ἀγώνα, γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ θανάτου, ποὺ εἶναι καὶ ἡ μεγάλη ἀπόφαση τῆς νίκης. Κάθε μέρα, κάθε στιγμή ἡ ἐλληνικὴ Ἱστορία ἀνανεώνεται — καὶ στὰ πιὸ ἀξιωμακρινόμενα σημεῖα της. Περιστατικά, ποὺ θὰ τὰ νόμιζε κανεὶς ἀπίστευτα, τόσο μέγεθος ἔχουν, ἔγιναν πιά πολὺ συνηθισμένα σ' ἐκεῖνον τὸν τόπο. Θὰ μεταφέρω ἓνα ἐδῶ, καθὼς τὸ ἔμαθα. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ φτωχὰ ἀπὸ τὰ πιὸ ταπεινά, ἓνα περιστατικὸ χωρὶς ἀγχόνη. Μὰ ἔχει τόσο ἐσωτερικὸ μεγαλεῖο, ποὺ ἔκρινε πῶς δὲ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ τὸ φυλάξω γιὰ τὸν ἑαυτό μου.

Τὴ χρονιά, ποὺ μᾶς πέρασε, τὰ παιδιά τῆς Κύπρου δὲν εἶχαν σχολεῖα. Μάθαιναν ὅπως ὅπως τὰ γράμματα, σ' ἐκκλησιᾶς ἢ σὲ σπίτια, καθὼς τότε, στίς ἐποχὲς τῶν πολυχρονεμένων σουλτάνων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Νά λοιπόν, ποὺ μπορεῖ καὶ νὰ ξαναγίνεται πότε πότε ἡ Ἱστορία! Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ δώσουν ἐξετάσεις, νὰ πάρουν ἓνα χαρτί, νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ μιὰ τάξη στὴν ἄλλη ἢ καὶ ν' ἀπολυθοῦν ὅσοι εἶχαν φτάσει στὸ τέρας ἐνὸς κύκλου σπουδῶν. Ἐνα παιδάριο στὴ Λευκωσία δὲν πρόφτασε νὰ συμπληρώσει τὶς ἐξετάσεις του. Τοῦ ἔλειπαν δυὸ μαθήματα, τὰ Νέα Ἑλληνικά κ' ἡ Ἱστορία, ὅταν, σὲ μιὰ μαχητικὴ διαδήλωση, ὅπου μὲ πρόθυμη καρδιά ἔκαμε τὸ Ἑλληνικὸ του χρέος, τὸ χρέος πρὸς τὸν ἑαυτό του, πρὸς τοὺς προγόνους, οἱ Ἀγγλοὶ τὸ ἔπιασαν καὶ τὸρριξαν σὲ μπουντρούμι ἀνήλιαγο, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸ δικάσουν. Ὁ νεανίσκος μὴτε φυλακὴ μὴτε δίκη λογάριζε. Θυμόταν μονάχα, πῶς τοῦ ἔλειπαν δυὸ μαθήματα, γιὰ νὰ συμπληρώσει τὶς ἐξετάσεις του. Κ' ἔκαμε ἀναφορὰ στὸ διοικητὴ τῆς φυλακῆς καὶ παρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσουν, γιὰ μιὰ καὶ μόνη μέρα, νὰ βγεῖ, νὰ πάει στὸ δάσκαλό του, νὰ κάμει τὸ ἄλλο, ἐπίσης μεγάλο ἐλληνικὸ του χρέος πρὸς τὴν παιδεία καὶ νὰ ἐπιστρέψει — φυσικά, μ' ἐπιτήρηση: μὲ τὸ δεσμοφύλακα στὸ πλάι του. Ὁ διοικητὴς δὲν ἔσπευξε νὰ ἐκπληρώσει τὴν ἐπιθυμία τοῦ νεανίσκου. Καὶ τότε συλλογίστηκε νὰ ζητήσει κάτι ἄλλο ἐκεῖνος: νάρθει ὁ δάσκαλος στὴ φυλακὴ.

Ὁ δάσκαλος ἦρθε. Ἐφεραν τὸ παιδάριο στὸ «ἐντευκτήριο» τῆς φυλακῆς, ἓνα διαμέρισμα ἐπίσης ἀνήλιαγο, ἐπίσης ἀπαίσιο, ὅπως κ' ἡ λοιπὴ φυλακὴ. Μὲ τὰ χέρια σιδεροδεμένα. Ἀνάμεσα σὲ δυὸ δεσμοφύλακες: τὸν ἓνα Τοῦρκο, τὸν ἄλλο Ἀγγλο. Τοῦ ἔλυσαν τὰ χέρια. Ὁ δάσκαλος ἄπλωσε μπρὸς του τὰ χαρτιά, τοῦ ἔδωσε μολύβι νὰ γράφει, περίμενε, μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτη λυγμούς, νὰ ξεμουδιάσουν τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ — γιὰ νὰ πληρωθεῖ ὁ τύπος. Τὸ παιδί πήρε τὸ μολύβι, ἔγραψε. Ἔτσι, ὅπως τότε. Ποὺ καθόταν ἡσυχα ἡσυχα στὸ θρανίον του καὶ ὁ ἥλιος ἔμπαινε πρόσχαρος ἀπὸ τὰ μεγάλα παράθυρα κ' ἦταν ἀνοιξη καὶ τὰ χελιδόνια τιτύβιζαν καὶ τὰ δέντρα θροοῦσαν ἀπόξω. Ἐγραψε, τέλειωσε. Ὁ δάσκαλος προχώρησε στὴν προφορικὴ ἐξέταση:

— Πρῶτα τὰ Νέα μας Ἑλληνικά, τοῦ εἶπε. «Αὐτὰ τὰ βεβηλωμένα ἀπὸ τὶς λογῆς λογῆς φατρίες, τὰ καταδιωγμένα ἀπὸ τὸ λεύτερο κράτος μας Νέα Ἑλληνικά», θὰ μπορούσε νὰ τοῦ προσθέσει.

Τὸν ρώτησε:

— Ποιὸς εἶναι ὁ ποιητής, πού πιὸ πολὺ σοῦ ἀρέσει;

Ὁ νεανίσκος ἀποκρίθηκε:

— Ὁ Διονύσιος Σολωμός.

— Τὶ ἔγραψε ὁ Σολωμός;

— Τὸν «Ὕμνο εἰς τὴν Ἑλευθερίαν».

— Μήπως θυμᾶσαι καμιά στρόφη;

— Μάλιστα!

Κι ὁ νεανίσκος ἄρχισε ν' ἀπαγγέλλει μέσα στὴ φυλακὴ, ἀνάμεσα στοὺς δεσμοφύλακες, πού ἐκπροσωποῦσαν τοὺς παλιούς καὶ τοὺς νέους τυράννους, μὲ καθάρια καὶ ἀποφασιστικὴ φωνή:

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη

τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,

καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη...

Δὲν πρόφτασε νὰ κλείσει τὸ τετράστιχο. Ὁ Τοῦρκος τοῦ πέρασε στὰ χέρια τὰ σίδερα. Ὁ Ἀγγλος τὸν ἔσπρωξε μέσα. Ὁ δάσκαλος ἀναλύθηκε σὲ λυγμούς.

Ὑστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ οἱ δυνάστες τῆς Κύπρου τὸν ἔδιωξαν τὸ δάσκαλο ἀπὸ τὸ νησί. Ὁ νεανίσκος βρίσκεται ἴσως ἀκόμη στὴ φυλακὴ. Προφορικὴ ἐξέταση στὴν Ἱστορία δὲν πρόφτασε νὰ κάμει. Πατὶ νὰ κάμει; Τὴν Ἱστορία τὴ γράφει ὁ ἴδιος, ἔχει γίνει πιά Ἱστορία ὁ ἴδιος. Εἶναι ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία τριάντα αἰώνων, ἀπὸ τότε πού ὁ Καλλίνος προσκαλοῦσε τὰ παιδιά τῆς Ἐφέσου νὰ πολεμήσουν τοὺς Κιμμέριους, καὶ πολὺ πρωύτερα, ἴσαμε τώρα.

Ὁμολογῶ, πὼς τὸ περιστατικὸ, μὲ τὴν ἄκρα τοῦ ἀπλότητα, μὲ τὸ ἀπρόσιτο μεγαλεῖο του, δὲ μπορεῖ νὰ χωρέσει στὴ δική μου διατύπωση. Θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν, γιὰ μιὰ στιγμὴ ἔστω, ἓνας ἀπὸ τοὺς παλιούς ἐκείνους «διδασκάλους τοῦ Γένους», πού μᾶς διηγήθηκαν, μὲ τὸ γραφικὸ τους τρόπο, τόσα καὶ τόσα γιὰ τὴν προεπαναστατικὴ ἐποχὴ καὶ γιὰ τὸ Εἰκοσιένα — θυμοῦμαι τώρα δὲ τὸ Γεννάδιο, ὅταν μιλεῖ γιὰ τὸ φτωχὸ σκλαβωμένο μεροκαματιάρη, πού εἶχε στὸν κόρφο του τὸ θοῦριο τραγούδι τοῦ Ρήγα καὶ τὸ τραγουδοῦσε σιγαλὰ, μὲ μελαγχολικὴ φωνή, σὰν ἔβρισκε καιρὸ. Ἦ καὶ νὰ ἤμουν ἓνας ἀπὸ τοὺς «ποιητάρηδες» τῆς Κύπρου νὰ βάλω σὲ στίχους ἀπλοὺς καὶ ζεστοὺς τὸν πόνο τῆς σκλαβιάς καὶ τὸν καημὸ τῆς λευτεριάς — ἔτσι, καθὼς, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, κατόρθωσε νὰ τὸν ἐκφράσει μὲ τὴ στάση του, μὲ τὴν ἀπόκρισή του ὁ φυλακισμένος νεανίσκος.

.....

Τώρα ἀνοίγουν καὶ πάλι τὰ σχολειά. Καὶ στὸ δικὸ μας τὸν τόπο καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους τόπους. Τὸ καλοκαίρι ἔχει περάσει. Ἕνα φθινόπωρο μαλακὸ καὶ γλυκὸ

στρώνει μὲ τὰ χλωμὰ του φύλλα τοὺς δρόμους. Χιλιάδες καὶ χιλιάδες παιδιά ξεκινοῦν μὲ τὴ σάκκα στὰ χέρια, μὲ τὴ σάκκα στὴν πλάτη, καὶ πηγαίνουν νὰ ζήσουν τὴν ὥρα τοῦ θρανίου, πού, παρ' ὅλα, εἶναι μιὰ ἡσυχὴ καὶ ἀξιομακάριστη ὥρα. Καὶ τὰ παιδιά τῆς Ἀγγλίας τὸ ἴδιο κάνουν. Καὶ τὰ παιδιά τῆς Εὐρώπης. Καὶ σ' ἄλλες χώρες καὶ σ' ἄλλες ἡπείρους συμμαζώνονται σὲ φωτεινὲς αἵθουσες καὶ νιώθουν τὴν καρδιά τους νὰ τρέμει ἀπὸ συγκίνηση καὶ τὰ μάτια τους νὰ ὑγραίνονται, μαθαίνοντας πόσο πολὺτιμο πράγμα εἶναι ἡ λευτεριά καὶ πόσα αἵματα ἔχουν χυθεῖ, ποτάμια αἵματα, γιὰ νὰ κερδηθεῖ. Ἀραγε αὐτὰ τὰ παιδιά θὰ μπορέσουν νὰ συλλογιστοῦν τί γίνεται ἐκεῖ κάτω στὴν Κύπρο, πὼς ἐκεῖ κάτω κάποια ἄλλα παιδιά δὲν ἔχουν σχολειά, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μάθουν γράμματα καὶ σέρνονται ἄλυσσοδεμένα ἀπὸ φυλακὴ σὲ φυλακὴ, ἀνάμεσα σὲ σκληροὺς δεσμοφύλακες; Καὶ θὰ μπορέσουν ἐπίσης αὐτὰ τὰ παιδιά νὰ ἰδοῦν στὸ πρόσωπο τῆς μάνας, πού τὰ προσμένει πρόσχαρη νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, νὰ ἰδοῦν τίς μάνες τίς πικραμένες τῆς Κύπρου, τίς μάνες πού δὲν ξέρουν ἂν ἔχουν παιδιά, τίς μάνες πού ἔχασαν τὰ παιδιά τους, πού τὰ εἶδαν μὲ τὸ σκοινὶ τῆς κρεμάλας στὸν τρυφερό τους λαιμό, πού τὰ εἶδαν μὲ τόση ὁμορφιά, μὲ τόσα νιάτα, μὲ τόση παλικάριά, νὰ γίνονται μιὰ φούχτα στάχτη;

Ὅσο γιὰ μένα, θὰ ἤμουν εὐτυχισμένος, ἂν κάποτε αὐτὸ τὸ κείμενο ἔφτανε στὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ, πού στενάζει ἴσως ἀκόμη σιδεροδεμένο στὰ μπουντρούμια τῆς Λευκωσίας, σὰν ἓνας χαιρετισμός. Κι ἂν μπορούσε νὰ τοῦ πεῖ:

— Μπράβο, παιδί μου. Εἶσαι ἓνας ἀληθινὸς ἄντρας, εἶσαι ἓνας ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Ἀνήκεις μὲ κάθε δικαίωμα στὴ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ λέγοντας «φυλὴ τῶν Ἑλλήνων» θὰ ἐννοοῦσα ὅ,τι ἡ φράση σημαίνει εὐγενικότερο.

(«Η ΚΥΠΡΟΣ ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ», ΑΘΗΝΑ 1962)

Γεννήθηκε στην Εγκωμη Λευκωσίας το 1941. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο Ινδιάνα της Αμερικής και το International Correspondence School του Λονδίνου. Ασχολείται με τη βιβλιογραφία, το δοκίμιο και τη φιλολογική μελέτη. Έτυχε βραβείων και διακρίσεων. Υπηρετεί ως Διευθυντής Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ομιλία στο τρισάγιο για τον Μιχαλάκη Καραολή (αποσπάσματα)

Δεν είναι τυχαίο που ο ποιητής Κώστας Μόντης θέλει να βλέπουμε τον Μιχαλάκη Καραολή* χρόνια μετά τον απαγχονισμό του - ωραίο και χαμογελαστό έφηβο, με μάτια φωτεινά κι ολάνοιχτα, έτσι όπως ήταν στα δεκαέξι του χρόνια, κι όπως τον ήθελε την ώρα της υπέρτατης θυσίας του.

Ο ποιητής επιδιώκει, μέσα από τη μορφή του Καραολή, να δώσει την εικόνα του νέου κόσμου, όπως τον οραματιζόταν και όπως τον ζούσε κατά πρόληψη μέσα του ο ήρωας, του κόσμου του χαρούμενου, του αισιόδοξου και του φωτεινού κόσμου της ελευθερίας.

.....
Σαν πάρουμε να μελετήσουμε τη ζωή και το θάνατο του αθάνατου ήρωα, είναι αλήθεια πως συναντούμε πολλά στοιχεία, που μας συγκινούν ιδιαίτερα κι εξηγούν γιατί το δράμα του έγινε γνωστό και εκτός Κύπρου και πήρε τη μορφή και τις διαστάσεις θρύλου.

Ήταν, βέβαια, νέος, μόλις 22 χρόνων, όπως νέοι ήταν οι πλείστοι από τους ήρωες του απελευθερωτικού μας αγώνα. Όσοι τον ήξεραν μιλούσαν για την εργατικότητα και πολυμάθειά του, τις αθλητικές και καλλιτεχνικές του επιδόσεις, την ευαισθησία του. Κι ακόμη για την επάρκειά του στους χώρους όπου εργάστηκε, στο Γραφείο Παιδείας πρώτα και στο Τμήμα Εσωτερικών Προσόδων ύστερα.

Πέρα απ' αυτό είχε το τραγικό προνόμιο να είναι ο πρώτος αγωνιστής που οι Άγγλοι καταδίκασαν σε θάνατο κι εκτέλεσαν με απαγχονισμό, συντροφιά με τον Αντρέα Δημητρίου.

Αυτό καθ' εαυτό το γεγονός, μαζί με τις συνθήκες της σύλληψής του, τα αμφισβητούμενα νομικά σημεία για την ενοχή του, τη συλλογική υπεράσπισή του από

τα πρώτα ονόματα του τότε νομικού μας κόσμου, αλλά κυρίως την πολύμηνη διαδικασία με νομικές μάχες σε διάφορα επίπεδα - μέχρι το ανακτοσυμβούλιο - συνετέλεσαν, ώστε να ευαισθητοποιηθεί και κινητοποιηθεί ο κόσμος κι εδώ και στο εξωτερικό σε σταυροφορίες διάσωσής του και σε συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας για το απάνθρωπο της καταδίκης του σε θάνατο.

Παράλληλα, το παρατεταμένο δράμα του Καραολή, που εκτυλισσόταν στις διάφορες αίθουσες των δικαστηρίων και στα υψηλά δώματα της αποικιοκρατίας, στις φυλακές συνεχιζόταν ένα άλλο δράμα με τον πόλεμο των νεύρων, τα κτυπήματα και τις τάχα τυχαίες ρίψεις πυροβολισμών, που απέβλεπαν στην κάμψη του ηθικού του.

Μέσα σ' αυτό το πλέγμα, ο συναισθηματικά σεμνός και συνεσταλμένος νέος, με όπλα το ήθος και το μέγα πλούτος της ψυχής, την πίστη στο Θεό και στην πατρίδα, αντιπαρατίθεται καθημερινά με το θάνατο, τον ψηλαφά. Οι κάποιες ελπίδες για διάσωσή του είτε με αθώωσή του είτε με απονομή χάριτος, όταν διαψεύδονται, δεν κάμπτουν το ηθικό του.

Μόνη του σκέψη οι δικοί του, ιδιαίτερα οι γονιοί του, μήπως λυπηθούν, και η μοίρα της πατρίδας του, για την οποία γράφει στίχους που οραματίζονται τη λευτεριά.

*Στα δεσμά χρόνια τώρα λιώνεις,
λαχταράς Κύπρο λυτρωμό
απ' το βάρβαρο ζυγό.
Αλλά πια κόντεψε η ώρα
που και συ, Κύπρο μου γλυκιά,
θα χαρείς τη Λευτεριά.
Τα βαριά σίδερα θα σπάσουν,
ο ζυγός θε να συντριφθεί
και η Ελευθερία θάρθει.
Η λαμπρή μέρα θ' ανατείλει,
με γλυκό φως θα φωτισθεί,
το σκοτάδι θα χαθεί.
Και μαζί όλοι θε να ψάλλουν
χαρωπά, θριαμβευτικά:
Χαίρε ω χαίρε Ελευθεριά!*

Έτσι, όταν ήρθε η ώρα και - κατά την ψυχρή ρήση του Χάρντιγκ - ο νόμος ακολούθησε την πορεία του, ο Καραολής βάδισε προς το θάνατο αλώβητος και πανωραίος, όπως τον ύμνησαν οι ποιητές και τον εικόνισαν οι μανάδες στα παιδιά τους.

.....
Σήμερα, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, χρειαζόμαστε παραδείγματα όπως εκεί-

* Βλέπε ποίημα Κώστα Μόντης «Μιχαλάκης Καραολής»

νο του Καραολή, για να συντονίσουμε τον παλμό της καρδιάς μας στο δικό του παλμό. Μόνο σαν πάρουμε φως από τη λάμψη του κι εμπνοή από τον ανασασμό του, θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε την παραπέρα αξιοπρεπή ελληνική πορεία μας.

10.5.1993

(«16 ΟΜΙΛΙΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1995)

Στο Γρηγόρη Αυξεντίου

Τα μάγουλα των βουνών ψαύουν την καμένη σάρκα του.
Ο ανασασμός των δεντρών, το θρόισμα των φύλλων
δροσίζουν τη λάβρα της κόλασης·
ο ουράνιος Θόλος χαμηλώνει να υποβαστάσει τον Άνθρωπο.

Ο ήλιος θαμπώθηκε από το θαύμα
και το φεγγάρι να πάρει σειρά караδοкеί.
Η Μαχαιριώτισσα αποδεσμεύει το 'να χέρι
να δεχτεί τον Άνθρωπο.

Κόκκινα τριαντάφυλλα και μυροφόρες
τανύουν τα πέταλά τους ποτήρια
να δεχτούν τον ιχώρα του ήρωα.

Φίλε Γρηγόρη!
Σκέφτομαι πολύ το Μεσολόγγι και σένα σήμερα.
Ίσως το σήμαντρο του εσπερινού,
ίσως τα λούλουδα της Άνοιξης - κόκκινα τριαντάφυλλα
και μυροφόρες -

(που μου θυμίζουν επιτάφιο)
ίσως ακόμα των αιώνων η ανακύκλωση εντός μου.

(Κρατηπρία Ιερής Μονής Μαχαιρά, 6 Ιουνίου 1957)

(ΣΠΥΡΟΥ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, «ΖΗΔΡΟΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ)

Η αγωνίστρια του 1955 - 59

(αποσπάσματα)

Η γυναίκα της Κύπρου του 55 -59 εξεπλήρωσε στο ακέραιο το καθήκον της κι εξετέλεσε την αποστολή που της ανετέθη πέρα από κάθε προσδοκία. Αυτή την κρίση διετύπωσε ο αρμοδιότερος να το πράξει, ο αρχηγός Διγενής, στα Απομνημονεύματά του.

Γυναίκες κάθε ηλικίας, μαθήτριες, νοικοκυρές, αγρότισσες, υπάλληλοι, επιστήμονες, ελεύθερες και παντρεμένες, μανάδες, σύζυγοι, αδερφές και κόρες, πολίτισσες και χωρικές, επώνυμες και ανώνυμες έπαιξαν το ρόλο τους επάξια στο θαύμα, που τελεσιουργήθηκε στην Κύπρο, κι είχαν κι αυτές το μερίδιό τους στις ποικίλες θυσίες που υπέστη με αυταπάρνηση όλος ο λαός.

Δεν υπάρχει κανένα σχεδόν είδος αποστολής, που να μην είχαν επωμιστεί με προθυμία και να μην είχαν φέρει σε πέρας με επιτυχία οι γυναίκες της Κύπρου. Δακτυλογράφηση, πολυγράφηση και διανομή φυλλαδίων, οργάνωση και συμμετοχή σε παρελάσεις, διαδηλώσεις, μνημόσυνα, εθνικούς εορτασμούς κι άλλες εθνικές εκδηλώσεις, συλλογή πληροφοριών, παρακολούθηση υπόπτων, προπαγάνδα, προώθηση της παθητικής αντίστασης, παραλαβή και παράδοση αλληλογραφίας της οργάνωσης, μέριμνα για τους φυλακισμένους, τους κρατούμενους και τους αντάρτες, φύλαξη και τροφοδοσία ανταρτών, μεταφορά αγωνιστών, συμμετοχή στην παρασκευή εκρηκτικών υλών, ρίψη χειροβομβίδων, επιθέσεις με ξύλα και πέτρες, μεταφορά όπλων και πυρομαχικών, είναι μερικές από τις δραστηριότητες και ευθύνες που με σοβαρότητα και προθυμία ανέλαβαν και με ευψυχία πραγμάτωσαν.

Όμως εκτός από τις προαναφερθείσες εντεταλμένες αποστολές στις γυναίκες - μέλη της οργάνωσης, υπήρχε πλήθος ρόλων αγωνιστικών που αυτοπροαίρετα και αυτεπάγγελτα ανέλαβαν γυναίκες, για να προωθήσουν τον αγώνα.

Κανένας, για παράδειγμα, δεν ανέθεσε ως αποστολή στην ηρωική εκείνη γυναίκα της Λάρνακας να βάλει ασπίδα τα μικρά παιδιά της, για να σώσει αγωνιστή που κινδύνευε να πυροβοληθεί από προδότη. Ούτε η Λουκία Παπαγεωργίου από το Αυγόρου εκτελούσε διετεταγμένη αποστολή, όταν έχασε τη ζωή της, προσπαθώντας να ελευθερώσει από τα χέρια των Άγγλων συλληφθέντα συγχωριανό της. Ούτε οι γυναίκες που άνοιγαν τις πόρτες των σπιτιών τους, για να κρύψουν παλληκάρια που κινδύνευαν, ούτε εκείνες που έβλεπαν και δε μιλούσαν.

Όταν, επομένως, μιλούμε για προσφορά της Κυπρίας στον αγώνα, δεν πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μόνο την εφαρμογή των συγκεκριμένων οδηγιών και διαταγών που δίνονταν από τους υπεύθυνους, αλλά πρέπει να συμπεριλαμβάνουμε κι όλες τις πράξεις που είχαν αγωνιστικό περιεχόμενο και συνέβαλλαν στην προαγωγή των στόχων του αγώνα.

Δεν είναι μήπως αγωνιστική πράξη και προσφορά στον αγώνα η περήφανη συμ-

βουλή της μάνας του Ανδρέα Δημητρίου, όταν τον χαιρετά για τελευταία φορά, προτού απαγχονιστεί στις 10 Μαΐου 1956; *Στην ευχή μου, γιέ μου. Πρόσεχε να έχεις θάρρος ως το τέλος. Καλύτερα ο θάνατος, παρά προδότης.* Και δεν είναι προσφορά το σφίξιμο της καρδιάς της μάνας του μελλοθάνατου μήπως και την προδώσει κανένα δάκρυ και κάμει τον αγαπημένο της να λυγίσει; Και τι είναι παρά προσφορά αγωνιστική η χωρίς βαρυγκώμες, αλλά γεμάτη αξιοπρέπεια στάση των μανάδων κι αδελφών και συγγένισσων των αγωνιστών μας τις ατέλειωτες ώρες και μέρες της δοκιμασίας τους στις φυλακές και τα βασανιστήρια; Πόσο δάκρυ και πόσο καρδιοχτύπι, πόση θλίψη κι υπομονή κι απαντοχή τα τέσσερα χρόνια που κράτησε ο ξεσηκωμός!

Τα μέτρα του δυνάστη τα χρόνια εκείνα, για να κάμψει το φρόνημα του λαού, οι καταστροφές, οι κατ' οίκον περιορισμοί, οι συλλήψεις, οι φυλακίσεις, τα βασανιστήρια, οι εξευτελισμοί του ανθρώπινου προσώπου δεν άφησαν ανέγγιχτες τις γυναίκες του 55 - 59, που έδιναν καθημερινά τη μάχη για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τιμή, σ' αναμέτρηση με το φόβο και τον κίνδυνο, τη βία και την κτηνωδία των ανθρωπόμορφων τεράτων των βασανιστηρίων.

Κι όμως έβγαιναν μέσα από τα μαρτύρια αγνές και πανωραίες, γιατί κατόρθωναν να υπερβούν τον πόνο και το φόβο του θανάτου και να ατενίσουν κατάματα τη λεφτεριά. Τη λεφτεριά που στραφτογεννιόταν στα βουνά και τις πεδιάδες μας, στις πόλεις και τα χωριά και τα σχολεία μας, πίσω από το συρματοπλέγμα, στα μπουντρούμια της Ομορφίτας και των Πλατρών, στα κρησφύγετα, στις αγχόνες, στη Ζωοπηγή, το Μαχαιρά, τον Αχυρώνα, το Δίκωμο. Τη λεφτεριά που στραφτοκοπούσε στο δάκρυ της μάνας που έχασε το παιδί της, στον ιδρώτα του πολεμιστή. Τη λεφτεριά που γινόταν ακουστή στο «μέγα καρδιοχτύπι της σημαίας μας» και που μπορούσες να πιάσεις το σφυγμό της στον ανασασμό όσων υπέφεραν τα βασανιστήρια. Τη λεφτεριά που ήταν απτή - μπορούσες να την ψαύσεις - στις μαθητικές τσάντες, που κουβαλούσαν χειροβομβίδες και παράνομα φυλλάδια.

Είναι αλήθεια πως αριθμητικά οι γυναίκες, που ήταν ενταγμένες στις τάξεις της Ε.Ο.Κ.Α., ήταν λιγότερες από τους άντρες. Κι είναι επίσης αλήθεια πως δεν υπήρξαν αντάρτισσες, πως δεν έπεσαν σε μάχες, πως δεν ανέβηκαν στην αγχόνη. Όχι, βέβαια, γιατί δείλιασαν ή γιατί αρνήθηκαν οποιαδήποτε αποστολή, αλλά γιατί ο αρχηγός που οργάνωσε τον αγώνα και σχεδίασε τη σύνθεση και στελέχωση των πυρήνων και των ομάδων δεν τους ανέθεσε τέτοιους ρόλους. Ξέρουμε, για παράδειγμα, πως του ζητήθηκε η οργάνωση ανταρτικών ομάδων γυναικών, αλλά δεν το επέτρεψε.

Ας μην ξεχνούμε τις κοινωνικές συνθήκες εκείνης της εποχής, τις αντιλήψεις περί ηθικής, τη θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία και στις σχέσεις της με τον άντρα. Η κλειστή κυπριακή κοινωνία με τους μηχανισμούς ελέγχου σε εγρήγορση παρακολουθούσε, ιδιαίτερα τον πρώτο καιρό του αγώνα, βασανιστι-

κά κάθε κίνηση και συμπεριφορά των γυναικών που ξεστράτιζε κάπως από τα καθιερωμένα. Ούτε καθυστερήσεις έξω από το σπίτι τις νυκτερινές ώρες ούτε πολλές κουβέντες με άντρες ούτε ξεμοναχιάσματα επιτρέπονταν. Ο κίνδυνος μη βγει το όνομα της κοπέλας παραμόνευε κάθε στιγμή, γι' αυτό και άγρυπνοι φρουροί οι άντρες του σπιτιού κι οι ωρμότερες γυναίκες παρακολουθούσαν το κάθε τι.

Σιγά - σιγά, όταν ο ιστός της οργάνωσης απλωνόταν, οι κανόνες της συμβατικής ηθικής άρχισαν κάπως να χαλαρώνουν, αφού όλοι άρχισαν να καταλαβαίνουν και να δείχνουν ανοχή, γιατί δεν μπορούσε και να γίνει αλλιώς. Ως την εποχή όμως εκείνη οι αγωνίστριες κινούνταν ανάμεσα στο φόβο από τους Εγγλέζους και στο φόβο από τους δικούς μας μήπως και κακοχαρακτηριστούν για ανήθικη διαγωγή. Μιλούμε για μετατόπιση ορίων της συμβατικής ηθικής κι όχι για υποβάθμιση της σημασίας που αποδιδόταν στην ηθική. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι ο αγώνας απέβλεπε στη δημιουργία ηθικών χαρακτήρων, που να μπορούν να βαστάξουν το βάρος των δυσκολιών, των κινδύνων και των βασανιστηρίων και που να είναι έτοιμοι να θυσιάσουν και τη ζωή τους για την πατρίδα.

Πατρίδα και θρησκεία ήταν αλληλένδετα κι η ευλάβεια, η εγκράτεια, η αρετή ήταν θεμέλια πάνω στα οποία μπορούσε πιο στέρεα να οικοδομηθεί η θέληση για προσφορά, η αντοχή, η αποφασιστικότητα, η αγωνιστική διάθεση κι η εμμονή μέχρις εσχάτων, ως τη θυσία της ίδιας της ζωής. Τάσεις απειθαρχίας, ηθικής χαλαρότητας, σπατάλης ή επίδειξης πλούτου αντιμάχονταν το πνεύμα και τους στόχους του αγώνα κι έπρεπε να καταπολεμηθούν. Άνθρωποι που δεν είχαν αυτοσεβασμό κι αυτοπειθαρχία θα ήταν επιρρεπείς σε υποχωρήσεις και παραστρατήματα, που πιθανό θα έθεταν σε κίνδυνο την επιτυχία του αγώνα.

Όταν ο Διγενής γράφει πως η συμβολή της γυναίκας στον αγώνα του 55 - 59 ξεπέρασε τις προσδοκίες του, θέλει ακριβώς να υπογραμμίσει πως μέσα στις δεδομένες συνθήκες η Κυπρία έκαμε κι έπαθε πολύ περισσότερα από όσα αντικειμενικά αναμένονταν απ' αυτή ξεπερνώντας τις ίδιες τις δυνατότητές της. Είναι φανερό πως η άποψη αυτή δεν είναι σχήμα λόγου, αλλά εκφράζει με σαφήνεια κι αντικειμενικότητα μια πραγματικότητα.

Το γεγονός, ότι η Κυπρία του 55 - 59 ξεπέρασε την απομόνωση και κατέρριψε μερικούς από τους περιορισμούς που της επέβαλλε η κυπριακή κοινωνία, οφείλεται στις γενικότερες συνθήκες που ωρίμασαν σιγά - σιγά τότε, αλλά και στη δική της θέληση και αγωνιστικότητα. Η καθολικότητα του αγώνα, η ενότητα κι ομοψυχία του λαού συντέλεσαν προς αυτή την κατεύθυνση. Είναι τότε που ουσιαστικά η γυναίκα έθεσε αξιώσεις για την ισότιμη αντιμετώπισή της από τον άντρα. Και τις αξιώσεις της έθεσε επιτακτικά με το σπαθί της, με τους αγώνες και με τις θυσίες της, με την προσφορά και τα πάθη της δίπλα στον άντρα, την υπέροχη εκείνη εποχή του 55.

29.3.1989

(«16 ΟΜΙΛΙΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1995)

Γεννήθηκε στη Μεγαλόπολη Αρκαδίας το 1936. Σπούδασε Ελληνική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρέτησε σε Γυμνάσια της Κύπρου και της Ελλάδας και αφυπηρέτησε με τον βαθμό της Γυμνασιάρχου. Συνεργάζεται με τα περιοδικά «Ελληνοχριστιανική Αγωγή» και «Κόσμος της Ελληνίδας». Ασχολείται με την πεζογραφία.

Δημητράκης Δημητριάδης «Ο μικρός ανθοπώλης μαθητής»

(Ο μικρότερος ήρωας-μαθητής της Κυπριακής Εποποιίας)

(απόσπασμα)

Όταν στις 9.3.1956 οι Άγγλοι εξόρισαν τον Αρχιεπίσκοπο μαζί με τον Μητροπολίτη Κυρηνείας, τον Παπασταύρο και Πολύκαρπο Ιωαννίδη, όλο το μαρτυρικό νησί ξέσπασε σε διαμαρτυρίες. Ιδιαίτερα οι μαθητές κατέβηκαν σε διαδηλώσεις διαμαρτυρίας.

Στις 14-3-56 οι μαθητές και οι μαθήτριες των Γυμνασίων της Λάρνακας ξεχύθηκαν στους δρόμους σαν χείμαρρος με τις Ελληνικές Σημαίες και αγωνιστικά συνθήματα. Μαζί τους ενώθηκαν και οι μικροί μαθητές Δημοτικών σχολείων κρατώντας μικρές σημαιούλες, που πάντα είχαν πρόχειρες τις ημέρες εκείνες του γενικού ξεσηκωμού.

Οι κρυστάλλινες παιδικές φωνές donούσαν τον αέρα, και σκορπούσαν ρίγη συγκινήσεως. Οι «δυνάμεις ασφαλείας» πάνοπλες εκινήθηκαν δραστήρια. Τα παιδιά καταφεύγουν στην εκκλησία του Αγίου Λαζάρου και αρχίζουν να κτυπούν τις καμπάνες, ενώ άλλοι ανεγείρουν πρόχειρα οδοφράγματα. Οι «γενναίοι» της Μ. Βρετανίας περικυκλώνουν την περιοχή και αρχίζουν να ρίχνουν δακρυγόνους βόμβες. Οι μαθητές απαντούν με λιθοβολισμό, συγχρόνως δε προσπαθούν να αποφύγουν την σύλληψη. Μια ομάδα από μαθητές Γυμνασίου και Δημοτικού προσπαθούν να διαφύγουν στην οδό Λέοντος Σοφού, όταν τους προσπερνά ένα μεγάλο αυτοκίνητο με οπλισμένους στρατιώτες. Όταν το αυτοκίνητο μπήκε στην οδό Νικολάου Ρώσσου, (μετονομάστηκε σε οδό Δημητράκη Δημητριάδη), οι μαθητές άρχισαν να το λιθοβολούν. Το αυτοκίνητο έφθασε στο τέρμα του δρόμου, οι στρατιώτες επήδησαν κάτω και ταμπουρώθηκαν πίσω από τον τοίχο της γωνιάς του δρόμου.

Ένας στρατιώτης σήκωσε το όπλο και σημάδεψε προς το μέρος των μαθητών. Ένας μαθητής τον αντελήφθη και φώναξε δυνατά σε όλους να κρυφθούν.

Οι διαδηλωτές σκόρπισαν. Ο μικρός Δημητράκης όμως περιφρονεί τον κίνδυνο. Μένει μόνος και υψώνοντας το μικρό του παράστημα ενάντια στους οπλισμένους Άγγλους, πολεμά για την ελευθερία της Πατρίδος του. Έπαιρνε με το αδύνατο χεράκι του πέτρες και ρίχνοντάς τες εφώναζε: «Ένωση, Ένωση!».

Ο στρατιώτης σημαδεύει το παιδί. Ένας ξηρός πυροβολισμός ακούγεται και το παιδί πέφτει μέσα σε μια λίμνη αίματος.

Το ανόσιο χέρι είχε πετύχει το στόχο του. Η σφαίρα πέτυχε το παιδικό προσωπάκι λίγο πιο πάνω από το δεξί μάτι. Έτρεξαν οι μαθητές και βρήκαν νεκρό το παιδί. Οι «πολιτισμένοι» της Αγγλίας έσπευσαν να εξαφανισθούν, ενώ οι μαθητές κτυπούσαν πένθιμα την καμπάνα του Αγίου Λαζάρου, αγγέλλοντας σ' όλη την πόλη τη θυσία του μικρού μάρτυρα.

Ο ήλιος έκρυψε το πρόσωπό του, και σύννεφα σκέπασαν τον ουρανό. Μια θλίψη ήταν διάχυτη σ' όλη την πόλη. Όλοι κλείστηκαν στα σπίτια τους, πριν επιβάλουν «κέρφιου» οι Άγγλοι.

Τα λουλούδια έμειναν απούλητα εκείνη τη μέρα. Η γιαγιά στόλισε μ' αυτά το μικρό κορμάκι του εγγονού της και το έλουσε με τα δάκρυά της.

Στην κηδεία του μικρού ήρωα τα κορίτσια έκαναν κύκλο γύρω από τον τάφο του και χόρεψαν το χορό του Ζαλόγγου.

«Στη στεριά δεν ζη το ψάρι
κι ο ανθός στην αμμουδιά
κι οι Σουλιώτισσες δεν ζούνε
δίχως την ελευτεριά».

Ο πατέρας του μικρού ήρωα τις παρακινούσε λέγοντας: «Χορέψετε, κοπέλλες μου, αυτό το χορό».

Μια Αγγλίδα που της πουλούσε λουλούδια ο Δημητράκης, μάταια τον περιέμενε εκείνο το πρωινό. Σε λίγο έμαθε τον τραγικό θάνατό του. Ξέσπασε σε λυγμούς.

«Τότε όποιος έσκυβε ν' αφουγκραστεί το στήθος του νησιού μας
Αηδόνια θ' άκουγε να κλαιν (για το παιδί)
που δεν θα ξαναρθεί να ξαναβρεί αγριοβιολέττες
κάτω απ' τις φουντουκιές του ποταμού, γιατί
τις βρίσκει πια αγκαλιές σε μακρινά περιβόλια».

Το λουλούδι της ελευθερίας ποτίστηκε με αίμα αγνό και δάκρυα στη μαρτυρική Κύπρο.

Μάνες της Κύπρου

Με σεβασμό στεκόμαστε μπροστά στις μάνες της Κύπρου. Οι μάνες της Κύπρου, οι πικραμένες μάνες της Κύπρου, δεν ήξεραν, αν έχουν παιδιά. Έδιναν την ευχή τους στα παιδιά τους, κι αυτά πρόσφεραν τον εαυτό τους θυσία στη Μεγάλη Μάνα, την Ελλάδα, πάνω στα βουνά, μέσα στα σκοτεινά κρησφύγετα, μέσα στα κρατητήρια και στις φυλακές. Πολλές μάνες έχασαν τα παιδιά τους.

Τα είδαν «με το σχοινί στο λαιμό, με σώματα πυρίκαυστα, ματωμένα από σφαίρες, με τόση ομορφιά, με τόσα νιάτα, με τόση παλληκαριά, να γίνονται μια φούχτα στάχτη. Τα είδαν βασανισμένα στις φυλακές και στα κρατητήρια. Όμως οι μάνες της Κύπρου δε λύγισαν. Έκαναν σίδερο την καρδιά».

Δεν έκλαιαν, γιατί ήξεραν ότι «οι Σπαρτιάτισσες και οι Σουλιώτισσες μάνες δεν έκλαιαν τους ήρωες».

Μετά το θάνατο του Γρηγόρη Αυξεντίου «όλες οι καμπάνες της γης σημάναν με μιας. Όλα τ' ανθρώπινα μέτωπα σηκώθηκαν ψηλά, όλες οι καρδιές υψώθηκαν μεσίστιες. Στο χωριό Λύση ανάμεσα στη Λευκωσία και στην Αμμόχωστο η μάνα του ήρωα έμαθε το θάνατο του μοναχογιού της.

«Άντε, γριά μάνα, μην αρχίσεις τώρα τις κλάψες.

— Όχι!

— Έτσι σε θέλω, Ρωμιά. Σου παίρνω, λες, τη ζωή σου;

Σου αφήνω την περηφάνεια σου.

Δεν θα σε ιδεί ο εχτρός καμπουριασμένη. Το ξέρω. Θα πεις:

«Είμαι περήφανη για το γιό μου. Κάλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου» Έτσι, γεια σου, μάνα.

Η μάνα του Γρηγόρη Αυξεντίου, η Αντωνού Πιερή Αυξεντίου έσφιξε το μαύρο τσεμπέρι της κάτω από το δυνατό σαγόνι της και είπε τα λόγια που περίμενε ο γιος της: «Κοίταξέ με, γιέ μου, δεν δακρύζω. Ο θάνατός σου με γεμίζει περηφάνεια».

Και η μάνα του Ιάκωβου Πατάτσου, αποχαιρετά το μελλοθάνατο, μονάκριβο παιδί της (και τον Α. Ζάκο, Χαρίλαο Μιχαήλ) με τα λόγια:

«Παιδιά μου, να βαδίσετε ήρεμοι στην αγχόνη!».

Και η χήρα, φτωχή μάνα του Μιχαήλ Κουτσόφτα αποχαιρετά το μελλοθάνατο γιό της με λόγια, που δείχνουν δύναμη ψυχική και μεγαλείο.

«Πέ μου, είμαι περήφανη για σένα! Σ' εγέννησα για την Πατρίδα και σε δίνω στην Πατρίδα!».

Η Φλουρέντζα Κάρου, μητέρα 7 παιδιών (τα δύο θυσιάστηκαν για την ελευθερία) επισκέφθηκε το γιο της Ορθόδοξο στις φυλακές (τον είχαν βασανίσει απάνθρωπα).

— «Μάνα, είμαι εν τάξει», της είπε.

— «Το ξέρω, γιέ μου», του απάντησε. «Και να σε σκοτώσουν, λέξη να μην πεις».

«Η περηφάνεια που ένιωσα, όταν από μια γριά άκουσα τέτοια λόγια, δεν λέγεται. Και η γριά ήταν η μάνα μου!» είπε συγκινημένος ο γιός της.

Σαράντα ημέρες μετά το θάνατο του Ανδρέα Κάρου στο Λιοπέτρι, πέθανε ο Πώργος Κάρου, αδελφός του, στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας, βαρεια πληγωμένος από τους Άγγλους. Τα τελευταία του λόγια ήταν: «Ζήτω η Ένωση». Εκεί που τον κατέβαζαν στον τάφο, ακούσθηκε η μάνα του να λέει:

«Κάθε σαράντα τζ' ένα γιό, στέλλω εις την θυσία,

τζ' ελπίζω ότι σύντομα θάρθει ελευθερία».

Έμαθε την είδηση για το θάνατο του γιου της η μάνα του Χαράλαμπου Μούσκου. Καθόταν σε ιερή σιγή. Ξαφνικά τινάχθηκε όρθια και είπε:

«Ευωδιάζει θυμίαμα! είναι οι Άγγελοι που ήρθαν και θυματίζουν τα μέρη, που περπάτησε ο γιός μου. Ακούω τα βήματά τους!»

Την ώρα που τον κατέβαζαν στον τάφο, τον είδε ξεσκέπαστο και φώναξε:

«Ο γιός μου πάει ξεσπέπαστος και δεν έχω σεντόνι να τον σκεπάσω».

«Δεν πάει ξεσκέπαστος», φώναξε κάποιος και του έρριξε μια Ελληνική Σημαία.

«Έτσι τον θάψαμε σκεπασμένο με την Ελληνική Σημαία».

Οι Άγγλοι έφεραν το νεκρό αγωνιστή, πεταγμένο στο ανοιχτό αυτοκίνητό τους. Η ανύποπτη μάνα του άκουσε κίνηση στο δρόμο του χωριού και πρόβαλε στο μπαλκόνι να ιδεί. Αντίκρουσε νεκρό το γιό της. Δεν είπε τίποτε άλλο, παρά μόνο: «Χαλάλι της Ελλάδας ο γιος μου».

Στο Μνημόσυνο του γιου της στάθηκε μπροστά η μάνα κρατώντας την Ελληνική Σημαία και είπε το αυτοσχέδιο ποίημα της:

«Θεέ μου, δίνε δύναμη στη μάνα,

πούχει παιδί στη φυλακή,

πούχει παιδί θαμμένο

να περπατεί περήφανα, να στέκεται γενναία

και να κρατεί στα χέρια της

Ελληνική Σημαία.

Η μάνα του Στυλιανού Λένα μίλησε στο Μνημόσυνο του γιου της, χωρίς ένα

δάκρυ ν' ανέβει στα μάτια της. Μαθητής της Απειθείου Σχολής Αγρού, μέλος των ομάδων του Στυλιανού Λένα, εξεφώνησε επιμνημόσυνο λόγο, αλλά δεν άντεξε. Η φωνή του πνίγηκε σε λυγμούς.

Σταθερά τότε ακούσθηκε η φωνή της μάνας:

«Θάρρος, παιδί μου, στήσε τον εαυτό σου!».

Στο χωριό Αναφωτίδα της Λάρνακας ήταν πολύς κόσμος μαζεμένος, για να υποδεχθεί το Μιχαλάκη Παρίδη νεκρό. Όταν φάνηκε το αυτοκίνητο με το λείψανο, γονάτισαν όλοι. Γονάτισε κι η μάνα του. Πλησίασε το αυτοκίνητο και σταμάτησε κοντά της. Σηκώθηκε και άπλωσε τα χέρια της.

«Μου τον φέρνετε νεκρό ή γαμπρό; Καλώς ήλθε!».

Η Σπαρτιάτισσα μάνα ξανάζησε στην Κύπρο!

(«ΠΡΟΤΥΠΑ ΗΡΩΩΝ», ΑΘΗΝΑ 1994)

ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ

Γεννήθηκε το 1911 στην Αγία Βαρβάρα της επαρχίας Λευκωσίας. Αποφοίτησε από το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο το 1931 και το 1949 - 50 φοίτησε στη Σχολή της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας. Υπηρέτησε ως δάσκαλος στα σχολεία της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρέττας και ως ιεροψάλτης εις τον εκεί ναό του Αγίου Νικολάου. Με την επιστροφή του στην Κύπρο υπηρέτησε την Εκκλησία ως ιεροψάλτης, διάκονος και ηρεσβύτερος στον Άγιο Ιωάννη Λευκωσίας και στον ναό Φανερωμένης. Υπήρξε ιδρυτής της Ο.Χ.Ε.Ν. Λευκωσίας όπως και των κατηχητικών της Αρχιεπισκοπικής περιφέρειας. Δραστηριοποιήθηκε έντονα στον Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. 1955-59 και υπήρξε ο στρατολόγος της ΕΟΚΑ. Εξαιτίας της δραστηριότητάς του εξορίστηκε στις Σευχέλλες. Συνέγραψε αγιολογικές μελέτες, ποιήματα και άρθρα θρησκευτικού και πατριωτικού περιεχομένου.

Μπρος λεβέντες

Με τραγούδια και χαρές και περηφάνια
και με πίστη ζωντανή μες στην καρδιά,
για ένα νέο και τρανό εικοσιένα
ξεκινούνε του Νησιού μας τα παιδιά.

Οι πατέρες κι οι μπτέρες με καμάρι
συντροφεύουν τα παιδιά τους στο χορό,
στο χορό τον τιμημένο του θανάτου
μ' ένα σύνθημα απλό μα ιστορικό.

Μπρός λεβέντες για τη δόξα της Πατρίδας
στον αγώνα ας ριχτούμε όλοι με ορμή
κι αν ο θάνατος μας έρθει από βόλι
τούτο θα 'ναι μια αιώνια τιμή.

Του εχθρού οι φυλακές δεν τους φοβίζουν,
τις αγχόνες του κοιτούν ειρωνικά,
με το μέτωπο ψηλά σ' αυτές βαδίζουν
τραγουδώντας «Χαίρε, ω χαίρε, Λευτεριά»!

Τα βουνά κι οι πολιτείες αντηχούνε
απ' το σύνθημα της πρώτης τ' Απριλίου,
τα Αρκάδια και τα Κούγγια ξαναζούνε
στα χωριά τα μυρωμένα του Νησιού.

Σευχέλλες, Μάιος 1956

Πρώτη τ' Απρίλη

Πρώτη τ' Απρίλη, μέρα μεγάλη.
Πρώτη τ' Απρίλη, μέρα τρανή.
Σαν τέτοια μέρα η Κύπρος όλη
τ' άρματα πήρε για την τιμή.
Τέσσερα χρόνια αγώνες μύριοι
με την Ε.Ο.Κ.Α. τη θρυλική,
μικροί - μεγάλοι κίνησαν τότες
να γίνει η Κύπρος Ελληνική.

Πρώτη τ' Απρίλη. Πανώρια μέρα,
συ μας φλογίζεις νου και καρδιά
συ μας θυμίζεις με την πνοή σου
θρύλους, Ελλάδα και λευτεριά.

Μόνο η λευτεριά

Όσοι διψούν για λευτεριά
που όλοι ποθούσαν πρώτα,
ας αγκαλιάσουν σταθερά
κι ας ξαναζήσουν θαρρετά
τα χρόνια της Ε.Ο.Κ.Α.

Τα χρόνια εκείνα τα τρανά
της πίστης τ' άγια χρόνια,
θα δείχνουν πάντα φωτεινά
το δρόμο προς τη λευτεριά
σ' όσους τη θεν αιώνια.

Κείνα τα χρόνια της τιμής
αν κάνουμε ζωή μας,
τότε κι εμείς πολύ ταχιά
θε να χαρούμε λευτεριά
σ' αδούλωτο Νησί μας.

Νιάτα της Κύπρου φλογερά,
μη ξεγελιάστε, φτάνει πια.
Αγνή κι ανόθευτη χαρά
χαρίζει μόνο η λευτεριά.

(«ΟΜΟΡΦΑ ΧΡΟΝΙΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1991)

Ραγιάς

Ξύπνα, καημένε μου ραγιά,
και σήκωσ' το κεφάλι,
τη δόξα πούχες μια φορά
απόκτησέ την πάλι.

Ξύπνα, καημένε μου ραγιά,
ξύπνα να δεις ελευθεριά.

Διψούν οι κάμποι για νερό
και τα βουνά για χιόνια
διψά κι η Κύπρος λευτεριά
πουν' σκλάβα τόσα χρόνια.

Κοιμούμαι μ' ένα όνειρο
ξυπνώ με μια ελπίδα
ίσως και δω μια μέρα φως
ελεύθερη πατρίδα

Ξύπνα, καημένε μου ραγιά,
και σήκωσ' το κεφάλι
τη δόξα πούχες μια φορά
απόκτησέ την πάλι.

Διασκευή του τραγουδιού «Νάμουμ πουλί να πέθαινα»

(«ΠΑΝΤΑ ΜΠΡΟΣΤΑ», ΚΥΠΡΟΣ 1985)

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Γεννήθηκε στην Τρεμετουσιά της επαρχίας Λάρνακας το 1940. Σπούδασε Δημοσιογραφία στην Αθήνα. Εργάστηκε σε διάφορες εφημερίδες και από το 1974 είναι αρχισυντάκτης στην εφημερίδα «ΕΣΤΙΑ» των Αθηνών. Έχει να επιδείξει πλούσιο συγγραφικό έργο. Έγραψε ποίηση, διηγήματα, χρονογραφήματα, άρθρα και μελέτες ιστορικού περιεχομένου. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Φυλακισμένα Μνήματα

Φύγαν εκείνοι... Καί μείναμ' έμεις.
Μείναμε με την πυρογραφία
τών αγαπημένων τους μορφών
άσβηστα χαραγμένη στην καρδιά μας.

Κρανίου τόπος

Έδω είν' ό Γολγοθάς και του κρανίου ό τόπος,
έδω δέν κύλησαν θερμά
τά δάκρυα καμμιανής μητέρας.

Ἐδῶ, ξένε, τελέστηκε ἡ τρανὴ
ἀνθρωποθυσία τῆς Λευτεριάς.
Ἐδῶ ἡ ἀγκόνη... Τὴν μέρα σέρνονται
ὀλόγυρα οἱ σαῦρες καὶ τὶς νύχτες
κρῶζουν ἀνατριχιαστικὰ οἱ κουκουβάγιες.
Ἐδῶ ἔγινε ἡ σπονδὴ...
Νύχτα ἔσκαβαν, νύχτα ἔθαβαν,
νύχτα «ὀλοκλήρωναν» τὸ ἔργο τους.
Ἐδῶ ἡ δικαιοσύνη «ἀπενεμήθη»
κι ἐδῶ ἡ δικαιοσύνη ἔπесе αἰμόφυρτη.

Φυλακισμένα Μνήματα.
Μὰ ὄχι! Ποιὸς τὸ εἶπε αὐτὸ;
Κάστρα τῆς Λευτεριάς ἐλεύθερα
τ' ἅγια τους μνήματα!...
Κιβωτὸς μὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων,
ἱερὸ κουβούκλιο τῆς Λευτεριάς.

Ἐδῶ οἱ ἄγγελοι τῆς Λευτεριάς
ἐδῶ ἔπесαν μὲ συντριμμένες φτεροῦγες.

Δὲν εὐωδᾷ βασιλικὸς
καὶ δὲν φωτάει καντήλι,
κι οὔτε θρασομανᾷ τὸ δεντρολίβανο.
Πέτρα τὴν πέτρα, ξερολιθιά ὀρθώνεται
ἡ κιβωτὸς τῆς λατρείας.
Συρματόπλεγμα καὶ θραύσματα γυαλιοῦ.
Τόπος κλειστὸς ἀπὸ παντοῦ.
Ὀλάνοικτος, ἓνας λεύτερος
τετράγωνος οὐρανὸς ἀπὸ ψηλὰ.

Κι ἓνας ἥλιος νὰ στέκει καταμεσήμερο
καὶ νὰ προσκυνᾷ μὲ δέος
τοὺς δεκατρεῖς σταυροὺς στὸ χῶμα.
Κι ὅταν μέσα σὲ μαβιὲς
καὶ μέσα σὲ πορτοκαλόχρυσες ἀνταύγειες
γέρνει στὴ δύση, ἀφήνει νὰ συμπλέκωνται παράξενα
οἱ δεκατρεῖς σκιές...

Τέτοια θὰ ἔλεγαν

«Πλήρης ἡμερῶν ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον»...
Μὲ τέτοια θ' ἄρχιζαν κάποτε τὴν νεκρολογία μας,
παραθέτοντας τ' ὄνομά μας
καὶ κοντὰ τὰ ὑπερώριμα χρόνια μας:
Ἑβδομήντα, ὀγδόντα ἢ κι' ἐνενήντα ἀκόμα.
Θάρχονταν νὰ μᾶς κλάψουνε παιδιὰ κι ἐγγόνια
κι ὕστερα θὰ μᾶς προβοδοῦσαν
γὰρ τὴν πολιτεία τοῦ κάτω κόσμου,
συγκινημένοι ναὶ, μὰ μὲ τὴν σκέψη
ὅτι «τᾶφαγε ὁ γέρος τὰ ψωμιὰ του».
Τώρα, ποιά ψωμιὰ, ποιὲς μέρες καὶ ποιά χρόνια;

Φύγαμε τόσο γοργὰ, τόσο ἄγουρα,
νοιώθουμε πῶς δὲν προλάβουμε νὰ γεννηθοῦμε.
«Πλήρης ἡμερῶν...».
Μᾶς ἔλειπαν μέρες πολλὲς, χιλιάδες!
Μᾶς ἔλειπαν χαρὲς, μᾶς ἔμενε
νὰ δοῦμε νὰ μπουμπουκιάζει κάποια ἐλπίδα...

Κάτι εἶναι, μιὰ συντροφιά ἐπὶ τέλους,
οἱ ντελικάτες τριανταφυλλιᾶς ποὺ φύτεψαν ἐδῶ
νὰ τοιμποῦν καὶ νὰ εὐωδιάζουν τὸν νωθρὸν ἀγέρα.
Κάτι εἶναι τὸ πατροπαράδοτο δεντρολίβανο.
Κυπαρίσσια μᾶς λείπουν.
Νᾶχαμε δεκατρία κυπαρίσσια,
νὰ καϊδεύουμε μυστικὰ τὶς ρίζες τους,
κι αὐτὰ νὰ ξεπετιοῦνται μαυροπράσινα
ψηλὰ, ψηλὰ, ψηλὰ, ἐπάνω ἀπὸ τοὺς τοίχους,
ψηλὰ σουβλίζοντας τοὺς αἰθέρες.
Νὰ σᾶς βλέπουν καὶ νὰ τὰ βλέπετε.
Κι ἐμεῖς νὰ βλέπουμε τὶς ρίζες τους,
κι ἐμεῖς νὰ θρέφουμε τὶς ρίζες τους...

Ὁ Ρήγας τῆς Ἀνατολῆς κι ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
γὰ μᾶς πιά δὲν πρόκειται τίποτε νὰ σκεφτοῦν,
τίποτε ν' ἀποφασίσουν μεταξὺ τους...
Στὶς πλακόστρωτες δίκωρες δὲν πρόκειται
ν' ἀκουσθῇ ὁ καρσιλαμᾶς ὁ ξέφρενος.
Καὶ τὸ ἀφράτο τοῦ γάμου κρεβάτι

δὲν θὰ πορφυρωθεῖ ἀπὸ τῆς νύφης
τὸ μυστικὸ πάναγνο αἶμα...

«Υστάτη ἐπιθυμία»...
καὶ μήπως εἶχαμε κάποια πρώτη,
μήπως εἶχαμε κάποια δεύτερη;
Μᾶς ἔδωσαν πέννα καὶ χαρτί!
Χρόνο δὲν μᾶς ἔδωσαν.
Θὰ θέλαμε... νὰ δεῖτε πόσο θὰ θέλαμε...
Θὰ θέλαμε περίπου μισό ἑκατομμύριο ὥρες.
Μιὰ ὥρα γιὰ τὸν καθένα σας,
γιὰ σᾶς καὶ τὰ παιδιὰ σας.
Ἕνα γράμμα γιὰ τὸν καθένα σας
ραντισμένο μὲ τὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης μας,
σφραγισμένο ἀπ' τὴν λογοκρισία
καὶ μὲ θυρίδες ἀνοιγμένες στὰ σημεῖα
ὅπου ὤθησαν τὴν λέξη «Λευτεριά» νὰ φύγῃ...

Τὸν Ἑθνικὸν Ὕμνο τὸν εἶπαμε
ἄλλοι φωναχτὰ, ἄλλοι σιγανὰ,
ἄλλοι τὸν εἶπαμε ἀπὸ μέσα μας.
Τὸν εἶπαμε, αὐτὸ εἶναι σίγουρο,
δὲν εἶναι μῦθος, οὔτε ψέμα.
Ν' ἀκούγατ' ὅμως πῶς τὸν εἶπαμε;
— καλύτερα ποτὲ νὰ μὴν ἀκούγατε
πῶς τὸν εἶπαμε.
Δὲν μπορούσαμε νὰ μὴν τὸν ποῦμε,
δὲν εἶχαμε δικαίωμα...

Τὴν ὥρα ποὺ ὁ Παπαντώνης μᾶς φιλοῦσε
στὰ πρόχειρα φέρετρό μας,
νόμιζε πῶς δὲν τὸν ἔβλεπε κανεὶς,
νόμιζε πῶς δὲν τὸν βλέπαμε.
Κι ἄρχισε νὰ κλαίῃ σὰν παιδί.
Τὸν εἶδαμ' ἐμεῖς...
Ἦμαστ' ἀκόμη ζεστοὶ
καθὼς βιαστικὰ μᾶς κατέβασαν
ἀπὸ τὸ σκοινὶ τῆς κρεμάλας.
Νοιώσαμε ποὺ τὰ δάκρυα τοῦ Παπαντῶνη
ἔβρεχαν τὰ χλωμὰ μας πρόσωπα...

Τὶ σιγουριά καὶ τὶ ἀκρίβεια:
εἰκοσιτέσσερις ἢ τὸ πολὺ τριαντάξιν
ὥρες ἀπὸ τὸν θάνατο, ἢ ταφὴ!
Ἐμεῖς τὸν κανόνα τὸν ἀνατρέψαμε,
τὸν «καταστρατηγήσαμε».
Ζεστοὶ κατεβήκαμε στὸ χῶμα,
ζεστοὶ ἀγκαλιάσαμε τὴν κρύα γῆ,
ζεστοὶ ἀρχίσαμε τὴν κρυερή,
τὴν μακρινὴ πορεία τῆς ἀξημέρωτης νύχτας.

Στοῦ κάτω κόσμου τὴν ἀπέθαντη ζωὴ
νεκροὶ θὰ ζοῦμε πάντα,
κι ἀπολησμονημένοι ἀκόμα θὰ θυμόμαστε
τὴν ὁμορφιὰ τοῦ πάνω κόσμου.

Σὲ πέλας μακρυνὰ δὲν πήγαμε
καὶ πολιτεῖες μαγικὲς δὲν καθρεφτίστηκαν
ἐπάνω στοὺς βολβούς τῶν δυὸ μαπῶν μας.
Ὅσο ἔμᾳς μᾶς φτάνει νὰ θυμόμαστε:
Ἕναν λεβέντη Πενταδάκτυλο (βασιλεῖο
καὶ καταφυγὴ τοῦ Κυριάκου).
Τὸν εἶπαν — θυμόμαστε, ἀκόμα θυμόμαστε
τοὺς μύθους τῆς πονεμένης μας γῆς —
τὸν εἶπαν Πενταδάκτυλο.
Τόνε λένε μέχρι σήμερα Πενταδάκτυλο.
Ἕνα βουνὸ γκριζοπράσινο
μὲ πυχώσεις καφὲ καὶ πορτοκαλὶ.
Ἕνα φρύδι στὸ μέτωπο τῆς πικρῆς στεριάς.
Μιὰ βράχινη ἔξαρση, ἓνα τεῖχος
ποὺ ἀντικόβει τοὺς χιονιάδες τῆς Καραμανιάς.
Τὸν εἶπαν Πενταδάκτυλο...
Παραμυθιάδες ποῦταν οἱ παπούδες μας!
Ἕνας γίγαντας εἶπαν, ἀκρίτας ἐφύλαγε
τὶς βορεινὲς θάλασσες
κάπου ἐκεῖ ποὺ λούζεται σήμερα
ἡ σταχτοπούτα μας Κερύνεια.
Κι ἄκουσε, εἶπαν, πῶς Σαρακηνοὶ
πατήσανε τὸν κάμπο... κι ἔτρεξε, πήδησε, ἤρθε.
Ἐκεῖ π' ἀκούμπησε ἡ φοβερὴ του χέρα,
νὰ μέχρι τῶρα τὰ σημάδια...

Μᾶς φτάνει νὰ θυμόμαστε τ' ὀρθόστηθο Τρόδος.

Μὲ τὰ χωριά νὰ ξεκουράζουν τὸ μόχθο τους
 ἀνάμεσα στὶς ἀγκαλιὲς τῶν καταπράσινων πευκόνων.
 Τὰ χωριά ποὺ μυρίζουν ἀσβέστη
 τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ὄντας στὶς σκάλες
 ἀνεβασμένες οἱ χωριάτισσες ἀσπρίζουνε
 τὶς κάμαρες, τὸν ἡλιακὸ, τὸ σῶσιπο.
 Ὅλοι τὸ Πάσχα γυρίζουν ἐκεῖ
 ὅλοι γυρίζουνε τὸ Μέγα Σάββατο,
 τὴν ὥρα ποὺ ἡ γειτονιά μοσχοβολᾷ
 ἀπὸ τὶς ξεφουρνισμένες φλαοῦνες.
 Ὅλοι γυρίζουν... ὅλοι... ὅλοι...
 Καὶ τ' Ἄν Βασιλιοῦ... «Ἄν Βασίλῃ Βασιλιᾷ
 δεῖξε καὶ φανέρωσε»...
 Τὶ νὰ φανερώσει πιά;
 Γευτήκαμε ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος...

Ρωμαντικοί, θὰ πεῖτε. Ρωμαντικοὶ ποὺ εἴμαστε
 νὰ μιᾶμε γιὰ τέτοια, πέντε πόδια κατ' ἀπ' τὸ χῶμα.
 Ρωμαντικοί, θὰ πεῖτε, τέτοια νὰ σκεφτόμαστε.
 Ρωμαντικοί, ναί! Γιατὶ ἂν δὲν εἴμαστε,
 αὐτὴν τὴν ὥρα δὲ θὰ βρισκόμαστε στὰ πέντε πόδια,
 μέσα στὴν ὑγρὴ γῆ
 (στὸ μπτρικὸ τὸ χῶμα, καθὼς λὲν οἱ ποιητὲς).
 Δὲν θὰ εἴμαστε ἐδῶ μέσα... ἄς μὴ — ἐπὶ τέλους —
 ἄς μὴ σᾶς ξεναγήσουμε σ' ὅλα ἐδῶ τ' ἀξιοπρόσεκτα.
 Θᾶμαστε ποῦ;
 Τοῦλάχιστον σ' ἓνα σπίτι,
 τοῦλάχιστον μὲ τὶς παντοῦφλες
 τοῦλάχιστον νὰ λέμε ἱστορίες
 μὲ τ' ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια μας
 — αὐτὰ ποὺ δὲν προλάβουμε νὰ κάνουμε —
 Τοῦλάχιστον νὰ μετράμε τὶς ὥρες
 σὰν πέφτει ἡ χειμωμιάτικη νυχτερινὴ βροχὴ
 — αὐτὴ ποὺ μᾶς γλείφει καὶ μᾶς ἀφανίζει τώρα.
 Τοῦλάχιστο... τοῦλάχιστο...

Ὅταν ἔφυγαν οἱ ξένοι,
 ἄνοιξαν τότε τὰ φυλακισμένα μας μνήματα
 — δυὸ καὶ τρία χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ μᾶς σκότωσαν.
 Ἐτρίξε ἡ σιδερένια ἀμπάρα καὶ ὥρμησαν οἱ μάνες
 νὰ κλάψουνε τὸ κλάμα ποὺ δὲν μᾶς ἔκλαψαν.
 Μαῦρα πουλιὰ ὁδύνης σπαρτάρησαν στοὺς τάφους μας.

— Τὶς νοιώσαμε καὶ τὶς εἶδαμε ἐμεῖς
 μέσ' ἀπ' τὶς ἄδειες κόγχες τοῦ κρανίου.
 Ἀγκάλιαζαν σφικτὰ τὸ χῶμα μας,
 ἔμπνηγαν τὰ νύχια στὸ σκληρὸ τὸ χῶμα,
 προσπαθώντας νὰ μᾶς ἀγκαλιάσουνε.
 Καὶ κλαῖγαν, κλαῖγαν ἀσταμάτητα.
 Φέραν βασιλικούς καὶ δεντρολίβανο,
 φέραν κερὶ καὶ τ' ἄναψαν.
 Κι' ὥς φύγαν πιά κατὰ τὸ βραδυνὸ ἀποκαμωμένες,
 μὲ στερεμένα πιά τὰ δάκρυα,
 μείναμε μεῖς μὲ συντροφιά
 τὶς δεκατρεῖς φλογίτσες τῆς ἀγάπης τους
 νὰ τὶς καϊδεύη ἀνάλαφρο τ' ἀγέρι.

Απολείτουργο

Δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων, δι' εὐχῶν τῶν μαρτύρων μας.
 Μὲ τὴν ἀγάπη τους, μὲ τὴν εἰκόνα τους
 νὰ μᾶς καίει τὰ μάτια
 καὶ νὰ μᾶς ὑγραίνει τὰ βλέφαρα,
 φτάνουμε στ' ἀπολείτουργο.
 Ἀπόλυση τώρα...
 Ἦχοὺν καμπάνες θριαμβικὲς...

Ἐχασαν τὴν ὥραία σάρκινη ζωὴ τους
 καὶ ἔγιναν ἴδια ἡ ζωὴ εἰς αἰῶνας αἰώνων!
 Ἐφηβοὶ ἔμειναν γιὰ πάντα καὶ Ἀπόλλωνες.
 Μπῆκαν σὲ δυὸ μέτρα χῶμα
 καὶ ἀπλώθηκαν σ' ὁλόκληρη τὴ γῆ μας.
 Μείναμε μὲ τὴν πυρογραφία
 τῶν ἀγαπημένων τους μορφῶν
 ἄσβηστα χαραγμένα στὴν καρδιά μας.

Μυστικὲς φωνὲς τοὺς ἐμίλησαν,
 ψίθυροι ἀπόκοσμοι τάραξαν τὸν ὕπνο τους
 καὶ σὰν σεισμὸς τοὺς ξύπνησαν
 καὶ τοὺς ἔντυσαν τὴν πανοπλία τῆς ἀπόφασης.
 Ἄφησαν λακουβωμένο τ' ὀλόζεστο κρεβάτι
 καὶ γούβιασαν τὴν κρύα μας γῆ

μέ τὸ ὕστερο ματωμένο σπαρτάρημά τους.
Δὲν πέθαναν... Μαζί μας πάντα.
Νὰ τους, γραμμὴ!
Ἄλλος μ' ἓνα σκοινὶ στὸν λαιμὸ,
ἄλλος μέ μιὰ πληγὴ στὸ στήθος,
κι ὅλοι μαζί στεφανωμένοι
μέ συρματοπλεγμα στεφάνι.
Νὰ τους, βυζαντινὰ εἰκονίσματα,
νὰ τους στὸ τέμπλο τῆς καρδιάς μας...

Δεῦτε λάβετε φῶς...
Δεῦτε ὅλοι οἱ ἀποκαμωμένοι
νὰ πάρτε ἀπαντοχὴ.
Δεῦτε οἱ ἀπελπισμένοι τῆς γῆς
νὰ πάρει ἔλπίδα.
Δεῦτε οἱ ξεψυχισμένοι κι ἐτοιμοθάνατοι
νὰ μπολιάσετε τὸ αἷμα σας.
Τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν
αἷμα τῶν παιδιῶν τῆς Κύπρου.

Δόξα σοὶ τῷ δείξαντι τὸ φῶς,
τῷ δείξαντι τὴν Λευτερίαν
σφαγμένο παλληκάρι...

(«Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΟΥ ΚΑΪΝ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1974)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στο Κάιρο το 1928 και πέθανε στη Λεμεσό το 1997. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και αργότερα μετεκπαιδεύτηκε στο Πανεπιστήμιο Λονδίνου και στο Columbia των Η.Π.Α. Υπηρέτησε τη Μέση Εκπαίδευση ως καθηγητής και Διευθυντής και αφυπηρέτησε το 1988. Ασχολήθηκε με την ποίηση, το διήγημα και τις μεταφράσεις. Το έργο του έτυχε βραβείων και διακρίσεων. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Τὸ γράμμα καὶ ἡ ὁδὸς

Ὅταν πιά εἶδαμε κι ἀποείδαμε
μέ τὰ τηλεγραφήματα καὶ τὲς πρεσβεῖες,

κλείσαμε τὴ μικρὴ ζωὴ μας σ' ἓνα φάκελλο
μικρὸ πού νὰ χωράει στὴ φούχτα μιᾶς μαθητριούλας,
στὸν προβολέα ἑνὸς ποδηλάτου, στὴ ράχη ἑνὸς βιβλίου
καὶ γράψαμε μέ κόκκινο μελάνι τὴ διεύθυνση:
Ἀξιότιμον Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν Λαὸν,
Ὁδὸς Ἐλευθερίας ἢ Θανάτου,
Χωριὰ καὶ Πόλεις
Κύπρον.

Τὸ στείλαμε χωρὶς τὸ γραμματόσημο μέ τὴ ξένη βασίλισσα.
Ταξίδεψε μέ χίλιους δικούς μας συνδέσμους,
κρυμμένο σὲ γαλάζιες ποδιές καὶ κόρφους παρθένων
ἢ τὸ πέρασαν ἀπὸ μπλόκα γαϊδουράκια ἀθῶα
πού κουβαλοῦσαν χειροβομβίδες κι' ἄλλους καρπούς τῆς γῆς μας.

Αὐτὸ τὸ γράμμα πού ταχυδρομήσαμε
δὲν ἀνήκει πιά σ' ἐμᾶς
ὅ,τι καὶ νᾶχν γίνεται,
ὅ,τι καὶ νὰ κερδίσαμε.
Ἀνήκει στὸν παραλήπτη λαὸ μαζί μέ τὴ ζωὴ πού κλείσαμε μέσα
πού ἀκόμα δὲν τὴ χαρίσαμε ὁλόκληρη, μονομιᾶς ἢ λίγη - λίγη.
Ἀνήκει στοὺς ἀγράμματους χωριάτες κι ἐργάτες μας
πού τὸ ἀνοίξαν, πού τὸ βρεξαν μέ τὰ δάκρυά τους κι εἶπαν:
— Ἐλάτε μέσα παιδιά, νὰ μοιραστοῦμε τὸ ψωμί μας κι ὅ,τι βρεθῇ.
Ἐμεῖς θὰ κοιμηθοῦμε χάμω, ἡσυχᾶστε λίγο ἐσεῖς.
Κρυφτῆτε νὰ μὴ σᾶς σκοτώσουν, νὰ μὴ σᾶς βασανίσουν.
Δώστε μας τὰ ὅπλα σας νὰ τὰ κρύψωμε, ξέρομε τί λέει ὁ νόμος.
Θέλομε κι ἐμεῖς νὰ πᾶμε μαζί σας
γιὰ τὴν Ὁδὸν Ἐλευθερίας ἢ Θανάτου.

Στὸν Ἄγνωστο Μαχητὴ

Κεῖνοι πού πέσανε νεκροὶ τώρα τοὺς τραγουδοῦν οἱ αἰῶνες,
τώρα γινῆκαν ὁράματα ἐφήβων, θρύλοι στὲς χειμωνιάτικες νύχτες
κι ἡ θυσία τους εἶναι ἓνα χρυσὸ βιβλίον, ἓνα τετραβάγγελο Λεφτεριάς.
Μὰ ἀπόψε πού ἀκούω βαριές μπότες νὰ πληγώνουν τὴ γῆ μας,
πού ὁ βοριάς καὶ τὸ χιόνι λένε τὲς ἐλεγείες τῶν οὐρανῶν,
τραγουδῶ Ἐσὲ, τὸν Ἄγνωστο Μαχητὴ.
Ἐσὲ, πού περίμενες μέ τὴ βόμβα καὶ τ' ὅπλο στὸ χέρι,
χαμογελώντας σιωπηλὰ κι ἄτρομα στὸ Χάρο,

Ἐσὲ ποὺ κανένας δὲν ξέρεي πὼς τὸνομά σου
μέσα στὸ μαυροφορεμένο σκοτάδι γράφει ἀπόψε
ἓνα χρυσὸ βιβλίο, ἓνα τετραβάγγελο Λεφτεριάς.

(Δημοσιεύτηκε στὸ «Ἐγερτήριον Σάλπισμα» τοῦ Δεκεμβρίου 1957
μὲ τὸ ψευδώνυμο «Ὁ ἄγνωστος ποιητὴς»)

Λίγα λόγια στους μαθητές μου

Τι να σας λέω για Θερμοπύλες, Μαραθῶνες,
ὅταν τη μάχη δίνετε με πέτρες
στην αυλή μας,
ὅταν παιχνίδι σας εἶναι μονά ζυγά με σφαίρες,
μονά ζυγά με Λευτεριά ή Θάνατο!
Τι να σας μάθω ηρωικούς εξάμετρους του Ομήρου,
ὅταν μετράτε λίγα δευτερόλεπτα
κι ὑστερα ρίχνετε τη χειροβομβίδα;
Παιδιά, που γίνετε άντρες σε μια νύχτα
του χίλια εννιακόσια πενήνταπέντε,
που ωρίμασε τόσο άξαφνα το πνεύμα σας,
τι να σας πω για Λογική, για αρχαία σοφία;
Τι να διαβάζω για Σουλιώτισσες και Μεσολόγγια
σε σας, κοπέλες, που είστε καθεμιά
κι από ένα ζωντανό ταχυδρομείο,
που μέσα απ' την αθώα στολή είστε ζωσμένες τ' άρματα!
Τι να ζητώ καλλιγραφίες από τα χέρια που έσκαβαν
όλο το βράδυ χτες στα κρησφύγετα,
πού να διαβάσω πιο λαμπρή σελίδα λεβεντιάς
από το πρόσωπό σας το μελανιασμένο ακόμα απ' τα χτυπήματα
της τελευταίας διαδήλωσης,
ποιο τραγούδι ομορφότερο να πω
απ' τη σιωπή σας μπρος στα βασανιστήρια;
Τι να σας μάθω πιο πολύ
απ' ό,τι λέει η ζωή κι ο θάνατός σας;

Είκοστός αἰώνας

Ἄν με φτεροῦγες σπασμένες ἦρθε στὸ νησι μας ή Λεφτεριά,
δικὸ μας δὲν εἶναι τὸ φταίξιμο.

Δικὰ μας ἦταν ὅλα αὐτὰ τὰ συρματοπλέγματα
ποὺ ρίζανε τώρα στὴ θάλασσα νὰ πλύνει τὸ αἷσχος τους,
ποὺ τὰ φορέσαμε σὰν ἀκάνθινα στεφάνια τέσσερα χρόνια.
Δικὴ μας ἦταν αὐτὴ ή θηλιὰ τοῦ Ζάκου καὶ τοῦ Παλληκαρίδου,
δικὸ μας ἦταν αὐτὸ τὸ κεφαλόβρυσο τοῦ αἵματος,
αὐτὰ τὰ καμένα δάση,
σ' αὐτὲς τὲς σπηλιὲς θάψαμε τὰ καλύτερὰ μας χρόνια.
Κι ἂν δὲν καρφισώσαμε παράσημα στὰ στήθια τῶν ἐφήβων μας
εἶναι γιατί δὲν φτάνουν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ μας.
Πολεμήσαμε
καί με τὰ σαράντα τρισεκατομμύρια τῶν κυττάρων τοῦ κορμιοῦ μας,
μὲ μιὰ ὁλόρθη Κυπριακὴ ψυχὴ.
Φράξαμε στόματα λεόντων Βρεπανικῶν,
σβήσαμε δύναμη πυρὸς Τουρκικοῦ,
μὰ ή ἀνθρωπότητα ζῇ ἀκόμα μόλις στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα.

1959

Στὸν πρωτομάρτυρα Μόδεστο Παντελῆ

Ἄπο νωρὶς φτερούγισαν ξυπόλυτα παιδάκια
μέσ' στοῦ Μαρτιοῦ τὸν ἄνεμο, ριζάρι νὰ μαζέψουν,
νὰ βάψουνε ὁλοκόκκινα τ' αὐγὰ γιὰ τὴ Λαμπρὴ τοῦ Γένους.
Τούτη τὴ νύχτα θὰ ξαγρυπνήσουν ὅλου τοῦ κόσμου τὰ πουλιὰ
ν' ἀκούσουνε τὸ «χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά».
Θὰ μείνουν τ' ἄνθη ὁλάνοιχτα, τὸ αἷμα μας νὰ δεχτοῦνε.

Ἦπιες ἀπόψε, Μόδεστε, κρασὶ τοῦ Εἰκοσιένα
καὶ νιώθει ή ἀπλὴ ψυχὴ σου τὸ κορμὶ τριαντάφυλλο
κι ὁ Χάρος ἄς τὸ κόψη νὰ τὸ μυριστῇ
κι ἄς τὸ κόψη ὁ Χάρος, τὶ τὸ μαῦρο πέρασμά του ἀπ' τὴ ζωὴ
μόνο με τέτοια ρόδα αἰώνια θὰ μοσκοβολᾷ.

Στῆς Λεφτεριάς τὰ χέρια ἓνα δαδὶ
τὰ πεῦκα τ' ἀνυπότακτα δώσανε τῶν βουνῶν μας
κι οἱ αὔρες οἱ Τροοδίτισσες ἀπάνω στὸν κορμὸ τους
κόμπο δροσιᾶς καὶ δάκρυα στεγνώσαν τὸ χυμὸ τους.
Τ' ἀσημοκάντηλα τοῦ Κύκκου ἀνάψαν τ' ἅγιο φῶς τους,
ή Παναγία τοῦ Μαχαιρᾶ ἔδωσε τὴν εὐχὴ Της.

Ξεκίνησες καὶ σοῦφεγγε μὲ τὸ δαυλὸ ἡ Λεφτεριά
κι ἐσὺ κρατοῦσες μόνο μιὰ ἀλυσίδα
μὲ εἰκοσιπρεῖς κρίκους,
ὅσοι ματώσανε τὰ χρόνια σου σπὴ γῆς μας.
Τὴν ἔσπασες καὶ κίνησες μ' ἓνα φτωχὸ καλάμι
γιατὶ εἶχαν ἀρνηθῇ οἱ τρομοκρατημένοι Γολιάθ
καὶ τὴ σφεντόνα ἀκόμα στὰ χέρια τοῦ Δαυῖδ.

(«ΣΥΛΛΟΓΗ», ΑΘΗΝΑ 1966)

Τα χριστάγκαθα (απόσπασμα)

Ἡ ὥρα σήμανε. Ὁ Πασῆς πήρε τὴ διαταγὴ που περιέμενε τόσο καιρό. Ἦρθε σε διπλωμένο ελαφρὸ χαρτί με τες τελευταῖες οδηγίες. Μοσκοβολοῦσε τὸ γράμμα ἀπὸ παρθενικά στήθη που ἥλιος δεν τα 'δε, που ἡ μάνα μόνο τα πρωτάγγιξε καὶ δάκρυσαν ἐδεναν καὶ γινόταν γλυκὸ καρυδάκι καὶ ὕστερα τα 'βλεπε νὰ μεγαλώνουν, νὰ σκληραίνουν σαν χειροβομβίδες Μιλς, ασφαλισμένες με τὴν περόνη νὰ περιμένουν τὴν ἐκρηξὴ με τὰ δόντια του γαμπροῦ. Κανένας ἐρωτας στὴ γῆ δε μύρωσε με ἄρωμα πιο ἀθάνατο τὴν ἀλληλογραφία του ὅπως ἡ Λεφτεριά τα γράμματά της. Τὴ γραφὴ εἶναι αὐτὴ που τὴ διαβάζουν καὶ οἱ ἀγράμματοι, τι φιλιὰ εἶναι αὐτὰ σε κάθε γωνιά, τι μελάνι εἶναι αὐτὸ ἀνεξίτηλο καὶ ἀόρατο, που πότε γίνεται γαλανὸ τ' οὐρανοῦ, πότε αἶμα καὶ πορφύρα τῆς δύσης, μάννα καὶ ἀγιασμὸς για κείνους που πεινᾶνε καὶ διψᾶνε δικαιοσύνη! Ἦταν σαν ὅλα τυλιγμένο σε σκωτσέζικο σπιτφίξ με τὸ τελευταῖο ψευδώνυμό του. Τὴ τραβοῦσε ἐκεῖνο τὸ εορτολόγιο καὶ μαρτυρολόγιο, δεν ἔμεινε ὄνομα ἀγίου ἀχρησιμοποίητο, ἥρωα του '21, ἐξαντλήθηκε ἡ ἐλληνικὴ μυθολογία καὶ ἔμεινε πια ἡ ἀστρονομία. Ἐπρεπε ν' ἀλλάζουν κάθε λίγο πολλὰ ψευδώνυμα για ἀσφάλεια, ἐρευνες καὶ προδότες παντοῦ. Οἱ συζητήσεις στὸν Ο.Η.Ε. ἀρχίζουν. Ἀτέλειωτο κουβεντολόι μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ γυάλινο πύργο τῆς Βαβέλ, ἐκατομμύρια λέξεις ὁμορφες στρογγυλεμένες σαν χαλίκια του γιαλοῦ που τα πατάς καὶ βουλιάξεις καὶ γεμίζει ἡ παπούτσα σου κατράμι καὶ παντοῦ ρουφήχτρες νὰ σε καταπιούν, νὰ περιμένουν γενιές γενιῶν ἀπὸξω νὰ βρουνε τὸ δίκιο τους, μαύροι καὶ κίτρινοι, κόκκινοι καὶ λευκοὶ καὶ κάθε λίγο νὰ βγαίνει ἓνας μαυροφορημένος κύριος καὶ νὰ μοιράζει ψηφίσματα, ἴδιος με τὸν καντηλανάφτη τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς που ἐβγαίνει με ἓνα δίσκο κόλλυβα ἀσημοστόλιστα μετὰ τὴν ἀπόλυση καὶ ορμούσαμε, παιδιὰ καὶ τυφλοὶ ζητιάνοι, νὰ ἀρπάξουμε λίγη ζαχαρίτσα, κανένα ἀμύγδαλο καὶ κείνος θύμωνε καὶ μας ράντιζε τ' ἀπομεινάρια στὸ κεφάλι νευριασμένος καὶ ἔπαιρνε μετὰ τὴν ἀπόλυση τους ὑπόλοιπους δίσκους στὲς κοτούλες του νὰ μακαρίζουν καὶ νὰ κακαρίζουν για τὰ ἐξάίρετα αὐγὰ που γέννησαν «εἰς μνήμην τῶν κεκοιμημένων καὶ ὑπὲρ ἐλευθερίας πεσόντων».

Ὅσα κηρύγματα καὶ νὰ γίνουν δεν καταλαβαίνει ὁ κόσμος Μεγάλῃ Βδομάδα, πρώτη καὶ δευτέρῃ Ἀνάσταση χωρὶς κρότους καὶ χτυπήματα τῶν σκάμνων. Μέσα σε πυροβολισμούς καὶ ἐκρήξεις θέλουν ὅλοι ν' ἀνασταίνεται ὁ Χριστός. Κι αὐτὰ τα «Καμπέρας» τι λαμπάδες ἀναστάσιμες μπορούσαν νὰ γίνουν καὶ πὼς θα 'κουαν ἐκεῖ πέρα στὴ Νέα Υόρκη τὸ «Δεῦτε λάβετε φως» μέσα στὴ σκοτεινιά του 20οῦ αἰῶνα, καὶ νὰ ἀντιφεγγίσει ἡ ἀλυκὴ ὅλη με τὸ εἰκονοστάσι τῶν ἁγίων τῆς Λεφτεριάς καὶ τῶν «εσφαγμένων ἀπὸ Ἀγαρηνοῦ χέρι». Καθένας νὰ 'χει τὸ μαρτύριό του ἱστορημένο διὰ χειρὸς ἀγιογράφου, ἄλλος τὴν ἀγχόνῃ, ἄλλος τὸ σιδερένιο στεφάνι νὰ σφίγγει τὸ κεφάλι, ἄλλῃ νὰ τὴ θερίζει τὸ τανκς, δέησις ὅλων καὶ χαρὰ «πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων».

Δεῦτε, λάβετε φως καὶ φωτιά τῆς καρδιάς, νὰ δούνε πὼς ἀνέστη, ἀληθῶς, ἀληθῶς αὐτὸς ὁ μικρὸς σαμποτέρ, ὁ Ἡλίας, μιὰ πιθαμὴ ἀνθρώπος καὶ γίνεται ἐρπετό νὰ περάσει τὰ συρματοπλέγματα, χριστάγκαθα ἀτσάλενια του σκίζουν τὰ ρούχα, του σκίζουν τὸ δέρμα του που ξεφλουδίζει σαν τοῦ φιδιοῦ ὅπως ἄξαφνα ξεφλουδίστηκαν στὴ Χιροσίμα τὰ δέρματα μυριάδων ἀνθρώπων καὶ ὁμως πήγαν χαμένα, χαμένα μαζί με ὅλα τα χαρτιά καὶ τες υπογραφές καὶ τα ψηφίσματα για, για, για... Τρεῖς σειρές συρματοπλέγμα, κάθε σειρά καὶ μαχαιριά, κάθε ἀγκάθι καὶ γδάρτης. Πέντε οπλισμένοι φρουροὶ πηγαινοέρχονταν στὸ χῶρο σταθεμύσεως, πολιορκοῦσαν με τὰ μάτια οχτὼ αεροπλάνα που λιάζονταν καὶ τρεῖς ἐργάτες που δούλευαν. Σὲ μιὰ στιγμή ὁ ἓνας φρουρὸς ἀπομακρύνθηκε νὰ συνοδέψει τὸν ἐπιστάτη που προφασίστηκε πὼς θα πάει νὰ ἐλέγξει ἀλλοῦ μιὰ δουλειά. Ἀκόμα ἓνας φρουρὸς συνόδεψε ἓναν ἐργάτη που ζήτησε νὰ πάει στὴν ἀποθήκη νὰ φέρει ἀπολυμαντικὸ για τὸ ἀποχωρητήριο. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους τρεῖς φρουροὺς, ὁ ἓνας περιεργαζόταν ἓνα αεροπλάνο, ὁ ἄλλος ἦταν μανιώδης πτηνολόγος καὶ παρακολουθοῦσε τὴν κίνηση τῶν φοινικόπτερων καὶ ἄλλων πουλιῶν τῆς ἀλυκῆς καὶ ὁ τρίτος μῆκε μιὰ στιγμή στὴν τουαλέτα. Ὁ σαμποτέρ πετάχτηκε καὶ κρύφτηκε στὸν ἴσκιο τοῦ πρώτου αεροπλάνου. Πόσοι Ἀραπάδες στὸ Σουέζ χτυποκάρδησαν σαν σπουργιτάκι που βλέπει τὸν ἴσκιο αὐτοῦ τοῦ γερακιοῦ καὶ ζυγιάζεται πάνωθ' αὐτοῦ καὶ ὕστερα κᾶηκαν ζωντανοὶ στὸ Σουέζ! Σαν αἴλουρος πετάχτηκε καὶ ἀκούμπησε μιὰ ὥρολογιακὴ στὸ ταμπλὸ ἐνὸς αεροπλάνου. Δεν τὸν εἶδε κανεὶς. Ξαναβγήκε ἀπ'τα συρματοπλέγματα, ξαναματώθηκε, σκίστηκαν καὶ ἄλλο τα κουρέλια του.

(«ΤΑ ΧΡΙΣΤΑΓΚΑΘΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1996)

Ὁ ἀρραβῶνας (απόσπασμα)

Ἀπὸ τὸ φιλιστρίνι ἀντίκρυσαν νὰ μας συνοδεύει μιὰ ἀγγλικὴ φρεγάδα. Πλησιάζαμε στὴ χαλκόστερνη Κύπρο. Εἶχα οδηγίες ὅτι, ἀν πάρω στὸ πλοῖο συνθηματικὸ τηλεγράφημα, νὰ ρίξω τες βαλίτσες στὴ θάλασσα. Τηλεγράφημα στεί-

λανε και τηλεγράφημα δεν πήρα. Βγήκα στο κατάστρωμα να πάρω λίγο αέρα. Αριστερά φάνηκαν τ' ακρογιάλια της Κύπρου κι άλλη φρεγάδα να μας συνοδεύει. Ψηλά, πολύ ψηλά στον καθαρό ουρανό ήτανε μια γραμμή κι ένα συννεφάκι σαν κουνουπίδι. Άμα οι ψαράδες το δούνε αυτό, μαζεύουν σιωπηλοί τα δίχτυα και βάζουν μπρος τη μηχανή γιατί δε θέλουνε πιο σίγουρο σημάδι κακοσύνης. Ξέρουνε αυτοί τους νόμους της θάλασσας. Σε μια στιγμή τα χάνεις όλα.

Τα πολεμικά μάς συνόδεψαν τιμητικά μέχρι τη Λεμεσό. Το βαποράκι της λιμενικής αστυνομίας με το γιατρό γάντζωσε στη σκάλα μας. Είχα τα χαρτιά μου εντάξει. Μπολιασμένος για ευλογία, χολέρα, αποικιοκρατία. Διαβατήριο δεν είχα ποτέ. Ένα πάσο μόνο. Τι τράβηξα, Θεέ μου, για να μου δώσουν βρετανική υπηκοότητα που είχανε τότε όλοι στην Κύπρο, επειδή δε γεννήθηκα εκεί, και επειδή ο πατέρας μου δεν ήταν στην Κύπρο τη μέρα που το χωριό του έγινε αποικία του Στέμματος. Πια να ασκώ το επάγγελμα κάθε χρόνο υπόγραφα δήλωση ότι «θα καλλιεργώ μεταξύ των μαθητών μου την νομιμοφροσύνην προς την Αυτής Μεγαλειότητα κ.λ.π., κ.λ.π.». Κάθε χρόνο ο Κυβερνήτης μου απαντούσε ότι «δεν είναι προετοιμασμένος να μελετήσει την αίτησίν μου δι' ιθαγένειαν». Και το 'ριξα κι εγώ στην πλάκα και τον ρωτούσα τον άλλο χρόνο αν είναι προετοιμασμένος. Ένας ανώτερος υπάλληλος μου σφύριξε ότι οι Άγγλοι μ' αφήνουν έτσι ακαθόριστο για να μη φωνάξω για την Ένωση. Έτσι κι εγώ σιωπούσα και να τώρα που ανέβαζα μόνος στην κουπαστή τα δώρα της νομιμοφροσύνης μου για την Αυτής Μεγαλειότητα. Από σύμπτωση τα συνθηματικά ψηφία στες βαλίτσες ήταν Α.Μ.

Οι μαουνιέρηδες πλεύρισαν τη μαούνα για τες αποσκευές. Ανέβηκε ο Κουρκούντζελος ο χαμάλης. Με χαιρέτησε πρώτος.

— Δάσκαλε, πολλά νωρίς γύρισες φέτι. Αμμά είσαι τυχερός πάλε. Ψες εψαρέψαμε μιαν σιελώνα, να!

Όταν δεν είχε βαπόρι, δούλευε στη ψαραγορά. Άμα πιάνανε καμιά θαλασσινή χελώνα, κάμνανε δημόσια θυσία. Την έσφαζε ο Λέτσος ο ψαράς, γέμιζε ένα ποτήρι από το αίμα, το ψήλωνε «σ' εγείαν του συμπέθερου» και το έπινε, καθ' όλα ωφέλιμο. Ο «συμπέθερος» ήταν άλλοτε ο Χίτλερ που ήθελε κι αυτός να μας ελευθερώσει. Πια ένα διάστημα η γερμανική προπαγάνδα μας υποσχόταν την Ένωση. Έβγαλε μάλιστα και βιβλίο στα ελληνικά και μας μιλούσε το ραδιόφωνο του Βερολίνου. Τώρα «συμπέθερος» ή «θείος» ή «κουμπάρος» ήταν ο Διγενής. Μετά την πρόποση πουλούσαν το κρέας της όσο-όσο γιατί ο κόσμος την σιχαινόταν. Μου φύλαγαν πάντα και τους εξηγούσα ότι κάθε πρωί φέρνανε του Τσώρτσιλ χελωνόσουπα στο κρεββάτι. Τώρα τες προστατεύουν Διεθνείς Οργανισμοί αφού απότυχαν να προστατέψουν τους ανθρώπους.

Ο Λέτσος γάντζωσε μια-μια τες βαλίτσες και τες κατέβασε στη μαούνα.

— Πολλά βαρετές, δάσκαλε, πάλε βιβλία κουβαλάς οξά έφερρες τζιαι λλίην ρετσίνα;

Το τελωνείο ήταν γεμάτο στρατό. Χτυπούσε η καρδιά μου αλλά τώρα έπρεπε να παίξω το ρόλο μου χωρίς να 'χω κάμει καμιά πρόβα. Ευτυχώς βρήκα τον υποβόλεια καθώς πάτησα στην αποβάθρα και πήγα στην αίθουσα ελέγχου αποσκευών. Ο παλιός μου συμμαθητής το Αντρίκκου, τελωνειακός τώρα, με πλησιάσε. Έκαμε πως δε με ξέρει.

— Περάστε κύριε, για σωματικό έλεγχο, μου είπε δυνατά. Στο καμαράκι μου ψιθύρισε: Δεν πήρες το τηλεγράφημα; Μη φοβάσαι, όλα θα πάνε καλά. Άφησε ακροανοιχτή την πόρτα για να φαίνεται ότι με ψάχνει. Ακόμα λίγο θα μ' έπιανε το νευρικό γέλιο. Όχι μόνο άθελά του στο ψάξιμο με γαργάλισε, αλλά εκείνος κι εγώ είχαμε τον πιο τέλειο συντονισμό. Μόλις εκείνος άκουε το παραμικρό μουθούνημά μου στην τάξη, άρχιζε αυτόματα το ασταμάτητο γέλιο, στες πιο σοβαρές στιγμές. Το ίδιο κι εγώ. Ο ελληνιστής μας έβαλε μόνους σε χωριστά θρανία, αλλά του κάκου. Βγήκαμε και βλέπουμε σιμά στον πάγκο τες δυο βαλίτσες της Α.Μ. Πάνω καθόταν ένας στρατιώτης οπλισμένος σαν αστακός και κάπνιζε. Ο Θεός μας φύλαξε να μην αρχίσουμε τα γέλια.

— Ποια είναι η βαλίτσα σας, κύριε, μου φώναξε σχεδόν αυστηρά. Άνοιξα πρόθυμος την προσωπική βαλίτσα. Δεν άφησε γωνίτσα που να μην την ψάξει. Τίναξε ένα ένα τα ρούχα κι ο Άγγλος καμάρωνε, σηκώθηκε κι άναψε κι άλλο τσιγάρο και πρόσφερε στον τελωνειακό μαζί με φωτιά, αντάλλαγμα ανεπίγνωστο για τη φωτιά που του 'βαζε. Πια μια στιγμή το Αντρίκκου έβαλε την υπογραφή και στες βαλίτσες της Α.Μ. Μια κοπελίτσα πέρασε μπροστά μας. Ο Εγγλέζος έχωσε το βλέμμα λαίμαργα μέσα στον τολμηρό βαθύ στηθόδεσμο με τα κυπριακά εσπεριδοειδή.

— Έτοιμες οι βαλίτσες του κυρίου! φώναξε ο τελωνειακός και μου είπε ένα ευγενικό «θένκιου».

Πώς βρέθηκε μπροστά μας ο Λέτσος, πότε πρόλαβε ν' αρπάξει τες δυο βασιλικές βαλίτσες να τες βγάλει από το τελωνείο, ακόμα και τώρα απορώ. Όταν θυσιάζει, κρυφά πια, χελώνες, νομίζω ότι πίνει αίμα εγγλέζικο.

(«ΤΑ ΧΡΙΣΤΑΓΚΑΘΑ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1996»)

Το Ομηρικό Λεξικό

Μεγάλη υπόθεση να στήσεις βόμβα-παγίδα, το κόλπο του βιβλίου θα το χρησιμοποιούσαμε για πρώτη και τελευταία φορά και για να πετύχει έπρεπε να προσεχτούν ένα σωρό λεπτομέρειες για να μην εκτεθούν σε κίνδυνο άδικα ζωές ή να μαθευτούν μυστικά. Χρειαζόταν ένας μεγάλος επίσημος φάκελος, «On Her Majesty's Service», που να χωρά το βιβλίο, υπογραμμένος και σφραγισμένος με την ένδειξη: TOP SECRET (ΑΚΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ). Ανάλαβε να μας τον φέρει ένας

φίλος δημοσιογράφος, εκδότης επαρχιακής εφημεριδούλας, όπου η «θηλάζουσα Μούσα» έδινε θήλαστρα στα πρώτα κλάματα των ποιητών και μετά στον απογαλακτισμό. (Τώρα πίνουμε γάλα σκόνη). Μπαινόβγαινε στο Διοικητήριο, τον θεωρούσαν αγγλόφιλο και γι' αυτό τον χρησιμοποιούσαμε. Στο σπίτι του για ασφάλεια κρυβόταν ο Ούτις, καταζητούμενος που ξέφυγε στες τελευταίες μαζικές συλλήψεις στελεχών. Πήγα να δω το φίλο, μακαρίτη τώρα. Τον βρήκα αναστατωμένο.

— Πρέπει αμέσως ο Ούτις να φύγει από δω, μου 'πε με κομμένη ανάσα. Το πρωί με κάλεσαν στο Διοικητήριο δύο Άγγλοι αξιωματικοί της Ιντέλιτζενς. Μου 'καμαν ολόκληρη ανάκριση για το καλοκαιρινό μου ταξίδι. Ήξεραν όλες τις λεπτομέρειες και με ρωτούσαν, γιατί την τάδε ώρα και μέρα καθόμουν και μιλούσα στον «Ζώναρς» με απόστρατο συνταγματάρχη, γιατί πήγα άλλη φορά στο Γραφείο της Εθναρχίας, τι γύρευα στο σπίτι του Καραμανλή, γιατί πήγα στην Αθήνα. Τους απάντησα με λεπτομέρειες που τους έπεισαν πως ήταν όλα πέρα από κάθε υποψία, μέσα στη δουλειά μου, και πως πήγα στην Ελλάδα για θεραπεία στο Λουτράκι. Ο ένας ήταν γιατρός. Μου ζήτησε λεπτομέρειες της πάθησής μου, αν έχω σπίτι σχετικές συνταγές και φάρμακα. Ήρθα και τους τα πήρα ενημερώνοντας τον Ούτι που μου 'πε να κρατήσω την ψυχραιμία μου. Ευτυχώς που δεν ήρθαν σπίτι για έρευνα. Ντρέπονταν να φανούν πως υποψιάζονται ακόμα και τους γνωστούς αγγλόφιλους. Το άλλοθι μου ήταν ατράνταχτο. Μου ζήτησαν χίλια συγνώμη. Ερευνούσαν τότε συστηματικά για όσους έκαμαν ταξίδια στην Ελλάδα, γιατί αποκαλύφθηκε και δίκτυο όπλων από δήθεν τουρίστες που ήταν ανακατεμένος και ο Ούτις.

Να μην τα πολυλογώ, σηκώσαμε από κει τον Ούτι και τον πήραμε στο Κολόσσι. Στο δρόμο ένα στρατιωτικό τζιπ βοήθησε ευγενικά το αυτοκίνητο να βγει από ένα χαντάκι που μισοβούλιαξε. Βρήκαμε μ' άλλο τρόπο το φάκελο. Με άκρα προσοχή και χτυποκάρδι ετοιμάστηκε το σύγγραμμα. Δέθηκε με γερή μεταξωτή κλωστή. Στο άνοιγμά του θ' άκουγε ο πατέρας των θεών και των ανθρώπων στο παλάτι του, στη «Μούττη του Δκια», αυτό που ήξερε, λησμονημένος στον κυπριακό Όλυμπο. Παραλήπτης ήταν ένας αρχιβασαντιστής. Στα χέρια του ξεψύχησαν εκείνες τες μέρες δύο παλικάρια μας χωρίς να πούνε λέξη. Ποιος Όμηρος θα τους τραγουδήσει; Ήταν «φιλέλλην», μιλούσε θαυμάσια νέα κι αρχαία ελληνικά. Στο εξώφυλλο ο γέρο - Θουκλής δεν άντεξε κι έγραψε να μην προδοθεί «ΩΣ ΑΠΟΛΟΙΤΟ ΚΑΙ ΑΛΛΟΣ ΟΤΙΣ ΤΟΙΑΥΤΑ ΓΕ ΡΕΖΟΙ».

Πώς όμως να ταχυδρομηθεί χωρίς να σκοτωθεί δικός μας; Έπρεπε να ενημερωθεί η ομάδα του ταχυδρομείου που ξάφριζε όλους τους φακέλους που πήγαιναν ψηλά στον Άγγλο δυνάστη για να τα δει η λογοκρισία μας, μην είναι κανένας προδότης και στέλνει πληροφορίες για την αμοιβή. Πολλοί πιάστηκαν έτσι και πληρώθηκαν με νομίσματα του συστήματος ήχος και φως. Ένας πιο πονηρός «επιστήμων» αλληλογραφούσε πολύ καιρό με τον αιμοβόρο στρατάρχη που κυβερνούσε και τον συμβούλευσε το και το, πώς θα αντιμετωπίσει την ανταρσία. Έστειλε αλλιώς τα γράμματα αλλά κρατούσε κι αντίγραφα και τα' κρυβε «χάριν της

Ιστορίας» πίσω από τη βιβλιοθήκη του. Πολλές εισηγήσεις του εφαρμόστηκαν σαν καταπιεστικά μέτρα. Έδωσε η Θεία Δίκη και πούλησε τη βιβλιοθήκη σ' ένα μέλος μας και ξέχασε να την αλαφρώσει από το βάρος. Τα 'χασε αυτός όταν είδε να πέφτουν τ' αντίγραφα στα πόδια του, όταν μετακόμισε το έπιπλο. Φιλολογίες δε γράφω, μα όσα είδα και ψηλάφησα. Σε λίγες μέρες πήρε και αυτός την πληρωμή του. Οι αλογόμυγες έφτασαν στο πτώμα του πριν από την ειδική αστυνομία. Από τη μέση του το εκτελεστικό βρήκε κι άρπαξε δύο γεμάτα Σμίθ.

Ενημερώθηκε το ταχυδρομείο για το φάκελο που παραδόθηκε με χίλιες επιφυλάξεις. Ξεκίνησε με το χωριάτικο λεωφορείο της γραμμής. Πίσω στην κάσα δεμένες οι κατσίκες που ήρθαν για το κτηνιατρείο, μέσα βασανισμένοι εργάτες που ξυπνούσαν νύχτα να κατεβούν για ένα φτωχό μεροκάματο, για μια ιατρική εξέταση στο κυβερνητικό νοσοκομείο, όπου ο γιατρός είχε έτοιμη τη συνταγή με μυκηναϊκές καρακατσούνες για το ίδιο σιρόπι και σχεδόν την έβαζε στο χέρι του αρρώστου πριν τον ακροασθεί. Πάνω ήταν δενδρύλλια από το φυτώριο και κύλινδροι γκαζιού. «Ανθρώπους και κτήνη σώσον, Κύριε». Από μια κλωστή, από μια μεταξωτή κλωστή κρεμιόταν η ζωή τους σ' αυτήν την Κιβωτό. Ήτανε δρόμοι παραμελημένοι. Σε μερικές απότομες ανηφορίες τ' αυτοκίνητο τρέκλιζε σαν μεθυμένο γιατί είχε μουσκέψει η ασφαλτος από το γλεύκος που κελάρυνε από τα φορτηγά που κουβαλούσαν σταφύλια στα εργοστάσια. Κλαίγαν οι γίδες, τες μάλωναν με κατάρες όλο αγάπη οι χωριάτισσες:

—Α, που να μέινετε ανάφεντες, κτηνούλλικά μου.

Ανάφεντες, ανάφεντοι να μέναν όλοι, πριν, τώρα, πάντα με μόνο Αφέντη το Θεό. Πόσους αφέντες στο λαϊμό, πόσους ακόμη;

Το βράδυ καθήσαμε στο ραδιόφωνο με αγωνία. Ο γέρο-Θουκλής «κατάμουτρα» κάπου-κάπου, περιμένοντας το δελτίο ειδήσεων. Δοκίμασε για μυριστή φορά να πιάσει την Αθήνα, πνιγμένη στα παράσιτα της «από χειλέων φίλης». Του κάκου. Το γύριζε από δω, το γύριζε απο κεί, το ακουμπούσε στα γόνατα, του 'κανε χίλια μάγια, έπαιρνε καμιά φράση «Έλληνες αδελφοί... ποτέ δεν πεθαί... νικήσουμε...» κι ύστερα τα σκέπαζε όλα μια βουή από χίλιες μπότες, σφύριγμα βοριά μέσα από 40 χιλιάδες λόγχες, χέρια που σου στάζανε καυτό βουλοκέρι στ' αυτιά να μην ακούσεις ποτέ τη μάνα σου, ποτέ, ποτέ μια αλήθεια. Ακούσαμε έξω στην άρρωστη σιωπή να περνά ο Θεωρής, αψηφώντας την απογόρευση της κυκλοφορίας. Ήτανε πάντα μεθυμένος. Έκανε φυλακή οχτώ χρόνια στην προηγούμενη επανάσταση του '31 γιατί έβαλε φωτιά με άλλους στο ξύλινο Κυβερνείο. Πόσες επαναστάσεις, Θεέ μου, αυτός ο λαός! Όταν τον απόλυσαν τα 'χε μισοχαμένα. Ζούσε κάνοντας θελήματα. Συνήθως έπινε στην παραλιακή ταβέρνα του Παρίδη, σημαιοστόλιστη όταν τον καιρό του πολέμου ερχόταν συμμαχικό πολεμικό. Ύστερα ξεκινούσε μόνος. Μετρούσε το ένα πεζοδρόμιο με το άλλο κι απάγγελνε: «Ελλάδα είσαι μικρή... είσαι πολλά μεγάλη!... Όταν εμείς χτίζαμε Παρθενώνες, εσείς...». Περνούσαν, τον άκουγαν και γελούσαν οι στρατιώτες. Τον είχανε μάθει. «Σε γνω-

ρίζω, ναι σε γνωρίζω από την όψη του σπαθιού...», συνέχιζε. Παράξενο, οι περισσότεροι Έλληνες δε θα μάθουν ποτέ σωστά αυτόν το στίχο. Πάντα διορθώνουν το Σολωμό, ίσως γιατί πιστεύουν πως μόνο από την όψη του σπαθιού γνωρίζεις τη Λεφτεριά, από την κόψη ποτέ, είναι αργά πια.

Ο λεπτοδείχτης μετρούσε το τελευταίο λεπτό, ατελεύτητο σαν τη μονόλεπτη σιγή. Ο εκφωνητής άρχισε με φωνή ψευτοθλιμμένη να διαβάσει την επίσημη ανακοίνωση. «Η Αυτού Εξοχότης ο Κυβερνήτης μετά θλίψεως αναγγέλλει...». Τη συνέχεια την ξέραμε. Στο γραφείο του γέρου πίεζε κάτι χαρτιά ένα αγαλματάκι, μια παλιά γύψινη προτομή του Ομήρου. Εκατοντάδες τέτοια αγαλματάκια είχαν εισαχθεί μέχρι το τέλος του αγώνα σαν σουβενίρ τουριστικά. Ήταν όλα απόφια εκρηκτική ύλη, βαμμένη. Στο λιγοστό φως μου φάνηκε να παίζει ένα χαμόγελο στα χείλη του ραψωδού, ίδιο με κείνο το αρχαϊκό μειδίαμα που πρώτοι οι Έλληνες βάλανε στ' αγάλματα των θεών και των ανθρώπων, πρώτοι στη φιλοσοφία με το Δημόκριτο το Γελασίνο και τη σωκρατική ειρωνεία. Ύστερα από τόσα χρόνια ήταν στην ίδια θέση. Το είδε ο γέρος σαν με αποχαιρετούσε ίσως για πάντα που ξανάφευγα για τα ξένα. Έμεινε λίγο σιωπηλός. Το καρύδι του λαιμού του, το μήλο του Αδάμ, ανεβοκατέβηκε και «δάκρυ βάλε χαμάδε»

— Λες, μου 'πε, σαν να μην περίμενε ποτέ απάντηση στα ερωτήματά του, λες να' τανε στ' αλήθεια τυφλός ο Όμηρος;

Να 'τανε λάθος που πολεμήσαμε; Ήτανε λάθος να γεννηθούμε Έλληνες;

(«ΤΑ ΧΡΙΣΤΑΓΚΑΘΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1996)

ΜΥΡΙΑΝΘΗ ΠΑΠΑΟΝΗΣΙΦΟΡΟΥ

Γεννήθηκε στη Μεσόγη Πάφου το 1941. Είναι κοινωνική λειτουργός. Ασχολείται κυρίως με την ποίηση για παιδιά. Το έργο της είναι επηρεασμένο από τον αντιαποικιακό Αγώνα των Κυπρίων 1955-59.

Έρωας

Τα χέρια δεν είναι πιά δικά του.
Τα πόδια δεν είναι πια δικά του.
Στα σπύθια του χτυπά
η αρχαία καρδιά του Μαραθώνα

στ' αντρείκιο του στόμα μιλεί
η αρχαία φωνή των Ελλήνων.

Τα μάτια δεν είναι πιά δικά του.
Αναπλάθουν το χρόνο διά μέσου των αιώνων.
Αναπλάθουν τα σχήματα διά μέσου των συνόρων.
Αναπλάθουν τις πράξεις και τα πρόσωπα
διά μέσου των έργων.

Δεν έχει πιά τίποτα δικό του.
Δεν είναι αυτός παρά εκείνοι.
Στο κάθε του μόριο μεταψυχώνεται
σ' όλη της τη δύναμη
σ' όλη την έκσταση
η ηρωγέννα φυλή.

Τα βήματα μακραίνουν
καθώς το ξεροκλάδι ταξιδεύει
καθώς η ανάσα ξαναζει
κι όπως το σκοτεινό ντουφέκι
ξανακουμπά αχρεία στο το χώμα.

Πόσο φεγγίζει η μέρα
μια ματιά μακρυνά απ' το κρησφύγετο
πώς ο θάμνος ευωδιάζει
ένας ανασυρμός απ' το κρησφύγετο
πώς το τρελλοπούλι κελαδεί
ένας ήχος μόνο απ' το κρησφύγετο.
Απλώνεις το χέρι και τ' αδράχνεις.
Σ' αυτό η ζωή
και στ' άλλο χέρι ο θάνατος.

Κρησφύγετο

Το κρησφύγετο στην πλευρή του βουνού
όσο να χώραγε τρία κορμιά
πούχαν ξεχάσει
πώς να πλένονται
για πώς να ντύνονται
για πώς να τρώνε
για πώς ν' αγαπάνε.

Κι όμως τα μάτια λειτουργούσαν στην εντέλεια
κι όμως τ' αυτιά λειτουργούσαν στην εντέλεια
κι όμως τα χέρια πολεμούσαν στην εντέλεια
λες η καρδιά και το αντρίλίκι
τρεφόταν στη στέρψη και το σκοτάδι.

Τα βήματα πλησιάζουν
και σε προδώνει ο χτύπος της καρδιάς
σαν το κυνηγημένο αγρίμι στη μπούκα του ντουφεκιού.
Η ανάσα μαθαίνει να υποτάσσεται
το ξεροκλάδι απολιθώνεται
κι η σάυρα αφουγκράζεται ανασπώνοντας το κεφάλι.
Τ' όπλο σου χάσκει σκοτεινό σ' αναμονή.

Φυλακισμένο Μνήμα

Φυλακισμένο Μνήμα τι κρατάς;
Εκείνο το χαρούμενο παιδί
σου ξέφυγε σ' ένα φύλλο της ιστορίας
στο στίχο του στοχαστικού ποιητή
στο στόμα του δάσκαλου και του παιδιού.

Η μάνα του πολεμιστή

Η μάνα του πολεμιστή μοιρολογάει και λέει:
Ωρα καλή κι ώρα χρυσή κι ώρα ευλογημένη
γαμπρό σ' αλλάσσω, γιόκα μου, και σε κιotáει το χώμα
κι όπου λαούτα και βιολιά κι όπου χοροί να σέρνω
π' αρρώστεια δε σε βάρωσε μηδέ τ' αστροπελέκι
μόνο το βόλι τ' άσπλαχνο σου πήρε την καρδούλα
και μέν' αφήκες μοναχή και καβαλλάς στον ήλιο
αετοί να σε ζηλεύουνε και τ' άστρη να σε τρέμουν.

Διαδήλωση

Γέμιζαν πέτρες την καρδιά τους
κατρακυλούσαν χείμαρροι στους δρόμους.
Έτρεχε η σημαία στον κατήφορο τραγουδώντας

η καρδιά τους
έτρεχε κι αυτή.
Το παραθύρι στο στενό χαμογελούσε
χειροκροτούσε ο καφενές της γειτονιάς
γαύγισαν στο ξωπόρτι τα σκυλιά
τ' αντικρυνό κοτέτσι ανησυχούσε.
Αδειάζαν την καρδιά τους καταγής
όπως αδειάζουνε τις στάμνες σε κηδεία
έβρεχε πέτρες στην πλατεία
τ' αυτόματα σ' απόσταση βολής.
Ο θάνατος μπερδευόταν ανάμεσα στα πόδια τους
έφερνε βόλτα τα κεφάλια τους
έπαιζε λύρα στα μαλλιά τους
κεντούσε κόκκινους κύκλους στ' ανοιχτά πουκάμισα.
Έτρεχε η σημαία στον κατήφορο αιμορραγώντας
η καρδιά τους
ματωμένη
έτρεχε κι αυτή.

(«ΗΡΩΙΚΟΙ ΑΠΟΗΧΟΙ», ΠΑΦΟΣ 1983)

ΛΟΥΚΗΣ ΠΑΠΑΦΙΛΙΠΠΟΥ

Γεννήθηκε στην Ποταμιά της επαρχίας Λευκωσίας. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και δικηγορεύει στη Λευκωσία από το 1963. Είναι Υποπρόξενος της Πολωνίας και νομικός σύμβουλος ναυτιλιακών εταιρειών. Διευθύνει τον τηλεοπτικό σταθμό ANT1 στην Κύπρο. Ασχολήθηκε με την ποίηση και συνεργάστηκε με εφημερίδες και περιοδικά. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Μέγιστο μάθημα

Δέν έχει άρχη τὸ αἷμα
μήτε τέλος·

Προπορεύεται ὅσο καὶ ἀκολουθεῖ
ρυακίζει ἀτελεύτητα

κατρακυλᾷ
μέσα ἀπὸ σπασμένα ἀγγεῖα
καὶ ἅγια κουφάρια
καὶ ταξιδεύει μέσα στὰ χρόνια
μιὰ μαθητεία ποὺ διαρκεῖ.

Ἔτσι ἄρχισε ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ
ἢ γιὰ ζωὴ τὰ λόγια της
καὶ ξάφνου γιόμισε πληγὲς
ὅλος ὁ τόπος...

Ἀπὸ τὴ μιὰ πληγὴ
ἔμπαινε ὁ ἀέρας ἀρματωμένος
ἀπὸ τὴν ἄλλην ἔβγαινε
ὁ ἀέρας
φανερωμένος.
Ἐπαιρνε μαζί του σὰν ἄλλος
ἄνθρωπος ὅλη τὴ μνήμη.

Ἐπλεκε τὰ χέρια
μάζεψε τὰ χέρια
ἄνοιγε θημωνιὲς καὶ χρησμοὺς
καὶ δίδασκε ἔτσι:
Δὲν ἔχει ἀρχὴ τὸ αἷμα
μήτε τέλος.

(«ΔΕΣΜΗ» ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1984)

Ἄνοιξε στόμα πικρὸ

Ἄνοιξε στόμα πικρὸ
καὶ εἶπε

Ὅπου πωχεύουν οἱ νόμοι
- ἀνεβαίνουν μέχρι τ' ἄστρα οἱ δικαστὲς
Ὅπου πωχεύουν οἱ δικαστὲς
- συναποθνήσκουν οἱ νόμοι.
Ἔτσι πρέπει, πρόσθεσε.

Κι ἔψαχνε
μ' ὅλα τὰ λυχνάρια καὶ τὰ κουρέλια της

νὰ βρῇ τὸ χαλκὸ νησι
ποὺ θᾶρικνε τὸν βρόγχο
τῆς μιᾶς καὶ μεγάλης της
καρκινικῆς
ἀγχόνης.

17.12.1980, ὥρα τρίτη πρωῒνη.

(«ΜΑΚΡΟΠΕΡΙΟΔΟΣ» ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Γεννήθηκε στὴν Αγία Βαρβάρα Λευκωσίας τὸ 1905 καὶ πέθανε τὸ 1987. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Αθηνῶν καὶ υπηρέτησε ὡς καθηγητὴς, Διευθυντὴς Μέσης Παιδείας καὶ Επιθεωρητὴς Φιλολογικῶν Μαθημάτων. Ἰδρυσε τὸ Μουσεῖον Αγῶνος 1955-59. Δημοσίευσε μελέτες, ἀρθρα, ποιήματα ἐθνικοῦ περιεχομένου καὶ διηγήματα. Υπηρετῆσε τὸν Αγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Ὁ Ὕμνος τῆς ΕΟΚΑ

Ἐμπρὸς Ἐμπρὸς ἡ ΕΟΚΑ κράζει
ἡ γῆ ἅς βροντήξῃ ποὺ πατᾶς,
ἡ ΕΟΚΑ ἀνίκητη προστάζει
νὰ ἡ ἀσπίδα ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς.

Πυρσὸ στὸ χέρι ἀπ' τὴ φωτιά τοῦ Μαραθῶνα
μπροστὰ πηγαίνοντας ὁ ΔΙΓΕΝΗΣ
κι ἡ ΕΟΚΑ θρύλος μᾶς φωνάζει
ἐμπρὸς, παιδιὰ, στὸ δρόμο τῆς τιμῆς.

Ἐμπρὸς! σὴ γῆ κανεῖς μὴ σκύψῃ
ἡ Ἑλλάδα κάθε τῆς παιδὶ
νὰ στεφανώσῃ μὲ δάφνης κλώνια
στὰ μαρμαρένια ἀλώνια καρτερεῖ.

Πυρσὸ στὸ χέρι ἀπ' τὴ φωτιά τοῦ Μαραθῶνα
μπροστὰ πηγαίνοντας ὁ ΔΙΓΕΝΗΣ
κι ἡ ΕΟΚΑ θρυλὸς μᾶς φωνάζει
ἐμπρὸς, παιδιὰ, στὸ δρόμο τῆς τιμῆς.

* ΠΡΩΤΟΤΡΑΓΟΥΔΗΘΗΚΕ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗΤΗΡΙΑ ΠΥΛΑΣ.
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ: Ζ.Σ.ΡΩ «ΣΤΑ ΣΥΡΜΑΤΟΠΛΕΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ»

Στὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ Κυριάκου Μάτσου

Δὲ θὰ περάσετε, εἶπες στὸν ἐχθρὸ. Ἰσκιὸι γιγάντων
μοῦ παραστέκουνε ἀπ' ἔξω, κι ὁ Γρηγόρης
χορεύει τὸν πυρρίκη καὶ μὲ καλεῖ
νὰ πολεμήσουμε ἀντάμα. Ἀντίκρου ὅλοι σταθῆτε,
γιὰ πατρίδα, γιὰ τιμὴ, γιὰ λευτεριά νὰ πολεμήσω.

Κριτὲς μας τοῦ Βουνοῦ ἡ Ρήγαινα κι οἱ Δράκοι
τῶν Ἑκατὸ Σπιπῶν. Ἔτοιμοι, βγαίνω.
Μὰ ἡ μπόμπα τοῦ ἐχθροῦ μὲς τὸ ἀμπρὶ ριγμένη
σοῦ κόβει πόδι καὶ φωνή, πρὶν βγῆς στὸ φῶς.
Εὐκόλῃ νίκη, μὰ ἐσένα ἡ δόξα στὰ οὐράνια μὲ τὴ ψυχὴ
[ἀνεβαίνει.

Ζάλογγο, Θερμοπῦλες, Ἀλαμάνια, μεριάστε,
πλάϊ σὰς νὰ στηθῇ τοῦ Πενταδάκτυλου ὁ Θρυλὸς.
Χάροντα, κράτα τὸ κουπὶ, ἡ Ρήγαινα νὰ δέσῃ τὴν πληγὴ τοῦ
κι οἱ δράκοι τῶν Ἑκατὸ Σπιπῶν
παιᾶνα θριαμβικὸ νὰ τραγουδήσουν στὴ θανὴ τοῦ.

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΥΛΑΣ, 2 ΜΕΤΑ ΤΑ ΜΕΣΑΝΥΧΤΑ, 24.11.58

Κυπριόπουλο

Ἀγόρι, νιὲ τεχνίτη, μαθητάκο τοῦ σκολειοῦ!
Στὴ μεσονύχτια φλόγα τοῦ Ἀπριλιοῦ,
ποὺ τράνταξε τὴ γῆ καὶ φλόγισε τὰ οὐράνια,

βιβλία, παιγνίδια, ἔρωτες, ὅλα τ' ἀφῆκες
Κι εἶπες. Τώρα μονάχα μιὰ σελίδα
διαβάζεται «Ἀπ' τὸν πατέρα καὶ τὴ μάνα
καὶ τοὺς προγόνους ὅλους πρὸ ἱερὴ ἡ Πατρίδα».
Καὶ τὴν τραγούδησες μπροστὰ στὴν Ἁγία Τράπεζα
καὶ φίλησες τῆς Παναγιᾶς τὸ χέρι
κι ἀλαφροπέταξες σὲ πόλεις, κάμπους καὶ χωριά,
κι ἀντιλαλήσαν τὰ βουνὰ τὸ θούριο τῆς ὁρμῆς σου,
κι ἔγραψες μὲ τὸ αἷμα τ' ἅγιο σου «Πατρίδα, Λευτεριά».
Ἀγόρι, νιὲ τεχνίτη, μαθητάκο τοῦ σκολειοῦ,
σὲ προσκυνῶ. Στοῦ ἐχθροῦ τὶς σφαῖρες
πρόβαλες πανῶ τεράστιο, μιὰν ἀθάνατη ἀλήθεια,
«Μηδὲ προγόνων θήκας αἰσχυνέμεν» κι ἔπες
αἰμόφυρτο, μὲ διάτρητα τὰ Ἑλληνικὰ σου στήθια.

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΥΛΑΣ, 12.12.1958

Κυπριοπούλα

Μπτέρα, κόρη, ἀδελφὴ, γυναίκα, Κυπριοπούλα!
μὲ σέβας κλίνω τὸ κεφάλι στὸ ἀπόκριμνό σου μεγαλεῖο
«Καιρὸς πολέμου», ἔψαλλες, «Ἐξω ἡ καρδιά,
πάνω ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα, ἡ φλόγα,
ὅλα γιὰ τὸν Μεγάλον Ἀγῶνα».
Κι ἀντίκρυσες τὴν ἀνοιξη τῆς νειότης σου νεκρὴ,
κι ἔνοιωσες κρυὸ τὸ μέτωπο τοῦ γιοῦ σου,
κι εἶδες στὰ σίδερα δεμένο τὸν καλὸ σου
τὸν θάνατο νὰ καρτερῇ, κάθε στιγμὴ.
Κι εἶπες «Δόξα στὸ πνεῦμα τῆς Πατρίδας,
τῆς Λευτεριάς, Ἑλλάδα, Ἑλλάδα!».
Καὶ γέρνοντας μπρὸς στὸ νεκρὸ λεβέντι σου
τραγούδησες «Χαλάλι σου τοῦ στήθους μου τὸ γάλα».
Κι ὕστερα ξέσπασες μονάχη
τὸν ἅγιο πόνο σου σὲ βουβὸ κλάμα.
Καὶ βγαίνοντας στὸ δρόμο
«Μακάριος, Διγενής, ΕΟΚΑ, Ἑλλάδα»
φώναξες, κι ὥρμησες στοῦ Ἀγῶνα τὴν καρδιά
προσκυνητῆς, ἐμψυχωτῆς, ἀγωνιστῆς.
Κοπέλες, ποὺ σαπίσατε στὴ φυλακὴ,
μὲ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα στὴν καρδιά,

Βαρωσιωτοῦ Παννούλα, πού ἔπεςες
κάτω ἀπ' τὰ πλήγματα μιᾶς νύχτας
Ἄγιου Βαρθολομαίου,
καὶ σὺ Αὐγορίπισσα Λουκία,
πού ἄδραξες τοῦ κανονιοῦ τὴ μπούκα μὲ τὰ χέρια.
Νεαρὲς Γεροσκηπιώτισσες, τοῦ Χλώρακα ἥρωϊδες,
τῆς Καλογραίας Σουλιώτισσες!
Ἡ Μάνα Ἑλλάδα σπὴν ἀγκάλῃ
σᾶς σφίγγει, καὶ μὲ καμάρι διαλαλεῖ
«Οἱ κόρες μου μ' ἀνάδειξαν μεγάλην».

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΠΥΛΑΣ, 5.12.1958
(«ΑἶΜΑ ΚΑΙ ΠΥΡ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

Ἡρωες τῆς ἀγχόνης (ἀποσπάσματα)

...Καὶ πραγματικότητα

«... Ὅσοι συνορεύανε πρὸς τὴν ἀγχόνη δίνανε τὸ σύνθημα τοῦ ἐθνικοῦ συναγε-
μοῦ. Ἡ καταιγίδα ξεσποῦσε ἀστραπιαῖα σ' ὁλόκληρη τὴ φυλακὴ. Ἡ ψυχικὴ
ἔξαρση ὅλων ἐκείνων τῶν φυλακισμένων ἀγωνιστῶν, πού κρατιόνταν ἀπὸ
σεβασμὸ μπροστὰ στὴν παγερὴ ἱεροπρέπεια τοῦ ἐπερχόμενου θανάτου, ξεσποῦσε
θυελλώδεια, ἐμπυχωτικὴ, σεισμικὴ:

— Θάρροοοοο...ος!

— Ἀτρόμητοι, ἀδέλφιαααα...α!

Ὁ μελλοθάνατος ἔπρεπε ν' ἀντικρύσει τὴν ἀγχόνη Ἑλληνικά, ὄχι ἀνθρώπινα, τὸν
ψυχρὸ θάνατο μὲ τὴν ἴδια ἀταραξία πού εἶχε ἀντικρύσει τὸν θερμὸ, ὅταν ἀμολοῦσε
τὴ χειροβομβίδα ἢ πυροδοτοῦσε τὴ νάρκη, γιὰ τὴν ἀνατίναξη τῶν τυράννων... Μὲ
τὸ σβήσιμο τοῦ φωτὸς τῆς ἀγχόνης, ἔσβηνε καὶ ἡ καταιγίδα. Σεμνός, ἱεροπρεπής,
μ' ὅλη τὴν παγερότητα τοῦ περιβάλλοντος, ὑψωνόταν σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῶν
φυλακῶν ὁ Ἑθνικὸς Ὕμνος, πού τραγουδιόταν ἀπ' ὅλους τοὺς κατάδικους, σὰν
μεταθανάτια προσφορὰ στὴ μνήμη τοῦ μάρτυρα πού ξεψύχησε. Ὑστερα, μιὰ
ἀπέραντη καταθλιπτικὴ σιγὴ σκέπαζε τὶς φυλακὲς, ὅμοια μὲ κεῖνη πού περιγράφει
ὁ Σολωμὸς στοὺς «Ἐλευθέρους Πολιορκημένους»:

«Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν κάμπο βασιλεύει...».

Ὅμως, σὲ δυὸ περιπτώσεις ἡ Δαντικὴ σκηνογραφία τῆς ἀγχόνης ἄλλαξε ριζικά...
Προτοῦ ξεσπάσει ὁ ψυχικὸς σάλαγος, ἀκούστηκε ἓνα παρατεταμένο «σσσσσ...»
ἀπὸ τὰ κελιά πού συνορεύαν μὲ τὴν ἀγχόνη. Δὲν πρόλαβε νὰ σταματήσει καὶ ἀκού-

στηκε κάτι ἀπίστευτο. Μέσα ἀπὸ τὴ ριγηλὴ σιωπὴ καὶ τὴν ἀνατριχιαστικὴ ἀναμονὴ
τοῦ γδούπου τοῦ ἱκρίωματος, σταθερὴ, γεμάτη πίστη... ὑψώθηκε ἡ φωνὴ τοῦ
μελλοθάνατου:

«Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον, ἡ ζωὴ ἡ ἀθάνατος...».

Ὁ Πατάτσος ἐβάδιζε πρὸς τὸν θάνατο ψάλλοντας τὴν Ἀνάσταση... Αἰσθημα
πρωτάκουστου δέους ἀπλώθηκε στὴν ψυχὴ τῶν Ἀγωνιστῶν, πού βλέπανε πῶς ὁ
Ἡρῶας δὲ χρειάζοταν τὴ δική τους ψυχικὴ συμπαράσταση, γιὰ ν' ἀντικρύσει θαρ-
ραλέα τὸ μαρτύριο τῆς ἀγχόνης...

Στὴν περίπτωση τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη, ἡ σκηνὴ ἐπαναλήφθηκε ἡ ἴδια μὲ
μιὰ διαφορὰ: Ἀντὶ τοῦ Ἀναστάσιμου Ὑμνου, τὴν πορεία τοῦ Ἡρῶα συνόδευαν οἱ
ρυθμοὶ καὶ οἱ μελωδίες τοῦ πένθιμου ἐμβατηρίου τῆς «Ἡρωϊκῆς» (Μπετόβεν).
Πνεῦμα περισσότερο ἑλληνικὸ παρὰ χριστιανικὸ, ὁ νεαρὸς ἔφηβος τῆς Πάφου,
προτίμησε ἀπὸ τὴ σιδερένια ἀταραξία τῆς θρησκείας, τὴν ἐπιβλητικὴ ἀρμονία τῶν
ἤχων...».

(ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΝΝΑΚΟΥ - ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ
«ΚΑΡΑΟΛΗΔΕΣ - ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΠΑΘΗ», ΑΘΗΝΑ 1970)

Ὁ Παπαστέγγας

(Ἱστορικὸ διήγημα τοῦ Ἀγώνα)

Στὸ μεγάλο ἀγώνα τῆς Κύπρου γιὰ λευτεριά, οἱ παπάδες παίξαν σοβαρὸ ρόλο.
Λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου, καὶ λειτουργοὶ τῆς ΕΟΚΑ. Πά τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ
Λευτεριά! Κι οἱ δυὸ θεότητες ἦταν, καὶ θέλανε τοὺς λειτουργοὺς των! Ἐπειτα καὶ ὁ
ἀγώνας ἦταν - «ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος». Ἀκόμα καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀφοσίωση
πού εἶχανε τὰ μέλη τῆς ΕΟΚΑ μεταξὺ τους, καὶ οἱ ἠθικοὶ κανόνες πού ρύθμιζαν τὶς
σχέσεις ἀνάμεσά τους εἶχαν θρησκευτικὸ χαραχτήρα. Κι ἡ παράδοση ἀκόμα τοῦ
ρόλου τῶν παπάδων καὶ τῶν ἐπισκόπων τοῦ 21 στὸν Μεγάλον Ἀγώνα ἦταν τόσο
ἔντονη στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου.

Λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου λοιπὸν καὶ λειτουργοὶ τῆς ΕΟΚΑ. Κίνδυνοι, θυσίες
ύλικές, βασανιστήρια, φυλακίσεις, τίποτε ἀπ' ὅλ' αὐτὰ δὲν τοὺς ἔσκιαζε.
Κατηχητὲς, ὁργανωτὲς, παρήγοροι τῶν θυμάτων, ἀγωνιστὲς, αἰχμάλωτοι, ἔδιναν
παντοῦ τὸ παρὸν, ἓνα παρὸν γεμάτο ἀφοσίωση, εὐλάβεια, πίστη, ἀνθρωπισμὸ, ἀ-
γαθότητα, ἐμπιστοσύνη.

Στὴν τάξη τῶν παπάδων - Ἐοκατζήδων ἀνῆκε καὶ ὁ Παπασουρμελῆς ἀπὸ τὴν
Κυπερουντα, τὸ Σούλι τῆς ΕΟΚΑ. Ἐνας πάπαρος ἴσα μὲ κειπᾶνω, ψηλὸς, ἡλιοκα-
μένος, ρωμαλέος, μὲ ψυχὴ παιδιοῦ. Τὶς Κυριακὲς ἱερουργοῦς τοῦ Ὑψίστου λειτουρ-
γοῦσε, ἑομολογοῦσε, νουθετοῦσε, μεταλάβαινε τοὺς χωριανούς «μετὰ φόβου

Θεοῦ...». Τὶς καθημερινὲς ἀμπελουργὸς δεντροκόμος. Τὶς νύχτες; Ἄ! Οἱ νύχτες ἀνῆκαν στὴν πατρίδα! Ὁ Παπασουρμελῆς ἦταν ἀγνώριστος. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε τὴ δύναμη, ἦταν πανοῦργος, σκληρὸς, ἀπάνθρωπος. Ἐννοοῦσε νὰ διατηρήσῃ τὴ σκλαβιὰ μὲ ὁποιαδήποτε θυσιά στὴν Κύπρο. Δὲν ἔκανε καμιὰ διάκριση ἀνάμεσα στὸν ἀγωνιστὴ καὶ τὸν πολίτη, τὸν ἄντρα καὶ τὸ παιδί. Δὲν ξεχώριζε ἀκόμα οὔτε γυναῖκα. Ὅλοι ἦταν μέλη τῆς ΕΟΚΑ, γινώριζαν τὰ μυστικὰ της, κι ἔπρεπε νὰ τοῦ τὰ παραδώσουν. Νὰ πνίξῃ τὸν ἀγῶνα στὸ αἷμα του μὰ ὥρα ἀρχήτερα! Ἔτσι ἐφεῦρε ἀφάνταστα βασανιστήρια, πὺ θὰ τὰ ζήλευαν κι οἱ Γερμανοὶ τοῦ Χίτλερ. Ἐφάρμοζε στοὺς αἰχμαλώτους τεχνητὸ πνιγμὸ μὲ τὸ ἀδιάβροχο, τοὺς ἔκαιγε μὲ τὸ τσιγάρο, ἐμπηγε σοῦβλες στὰ νύχια, τοὺς κλωτσοῦσε στὰ ἀπόκρυφα, τοὺς ἔδενε τὰ μάτια, τοὺς ἀνέβαζε ψηλὰ καὶ τοὺς ἔριχνε στὸ κενὸ κι ἄλλα.

Ὁ Παπασουρμελῆς τὰ ξαιρε ὅλα αὐτὰ, μὰ δὲν τὸν τρομάζανε. Ἦταν ἔτοιμος γιὰ ὅλα. Ἐξηγημένα πράγματα ὅμως! Ἀντρίκιες δουλειές. Ὅχι μπαμπεσιές! Μονάχα στρατιῶτες.

— Τοὺς ἄφορους τοῦ Θεοῦ! ἔλεγε. Νὰ τὰ βάλλουν μὲ τὲς γεναῖτζιες τζιαὶ τὰ μωρὰ! Ἐν νεν ἔτσι πὺ κάμνουν οἱ ἄθρῳποι οἱ τίμιοι!

Ὁ ἴδιος φερνόταν σὰν ἄντρας. Τὰ βαζε μονάχα μὲ τοὺς στρατιῶτες. Ὅπου ἐνέδρα, ὅπου σαμποτάζ, πρῶτος καὶ καλύτερος. Μὲ τοὺς στρατιῶτες ἦταν ἀνδρισμός, ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια, χριστιανικὴ πίστη — ὁ Παπασουρμελῆς ἀνακάτευε καὶ τὴν πίστη ἀπὸ πεποίθηση — κι ὅποιος δὲν ἔκανε τὸ καθήκον του, ἦταν ἀνάξιος ἄντρας, ἀνάξιος Ἕλληνας, ἀνάξιος Χριστιανός!

— Μὰ, Παπᾶ μου, τοῦ ἴπα κάποτε, ἐσὺ, παπᾶς, μὲ τὰ γένια, ξεχώριζες ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Δὲ φοβόσουν, μὴ σὲ ἀναγνωρίσουν οἱ Ἑγγλέζοι;

Γέλασε μὲ τὴν ἀφέλειά του.

— Μὲ παπᾶς ἤμουν, μὲ γένια εἶχα! Εἶχα ἓνα πουλόβερ μάλλενο, τζι' ἓναν πανταλόνιν χακκί, παληόν, στρατιωτικὰ, τζιαὶ τὰ δκνὸ. Τὴν νύχταν ὁ παπᾶς ἐπέτασεν τὰ ράσα, τζι' ἐφόρεν τα τζιεῖνα. Τὰ μαλλιά μου τζιαὶ τὰ γένια μου ἐτύλια τα μὲ μιὰν μαντηλιὰν σκούραν. Καλὸ! Ἐπῆινα ἔτσι;

Μὲ τὸ πρόχειρο ἐκεῖνο καμουφλάζ ὁ Παπασουρμελῆς ἀναλάμβανε ρόλο στρατιωτικὸ, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς συνέπειες πὺ θάχε τυχὸν ἀναγνώρισή του.

Το σπίτι του στὸ χωριὸ ἦταν ἀπ' ὅλα. Γενικὸ στραγγεῖο τῆς περιοχῆς, κέντρο κατασκοπείας, ὅπλοστάσιο, ἐργοστάσιο κατασκευῆς πυρομαχικῶν, ἀποθήκη. Ἐκεῖ φτάνανε οἱ διαταγὲς τοῦ Διγενῆ καὶ διαβιβάζονταν στοὺς ὁμαδάρχες γιὰ ἐχτέλεση. Τὶς νύχτες μέσα στὸ σταῦλο γιόμιζαν οἱ χειροβομβίδες, φυτιλιάζονταν, κι ἀποθηκεύονταν σὲ κρύπτες. Ὁ Παπᾶς εἶχε τὴ γενικὴ ἐποπτεία.

— Προσοχὴν, κοπέλια! μακρὺ πὺ τὴν λάμπαν, τζιαὶ τὰ παρῶδκια ἔν τζιαὶ σηκώνουν χωραττάδες! Ἐν παρῶτιν τ' ὄνομάν του!

Καὶ τὸ συνεργεῖο δούλευε, δούλευε, ἐντατικὰ «γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν»! Ὅσο πὺ μιὰ μέρα οἱ Ἑγγλέζοι τσακώσανε τὸν παπᾶ στὰ πράσα, καὶ πῆγε ἡ δικὴ του ἐλευθερία μὰ καὶ καλὴ.

Διηγεῖται ὁ ἴδιος.

— Ἦρταν μιὰν ἡμέραν τέσσερα αὐτοκίνητα στὸ χωρὸν.

Ἐρευνες! Ἦρταν τζι' ἔσσω μας. Ἀνακατώσαν μας παοῦλα, ἀρμάρα, τραπέζια. Μὲν ἀρωτᾶς! Ἐκάμαν μας γέρημους. Ὅτι τζι' ἔν ἡῤραν τίποτε τζι' ἀσάζουνταν¹ νὰ φύουν, ἓνας εἶδεν μιὰν τρύπαν ψηλὰ στὸν τοῖχον. Βάλλουν μιὰν τσαῆραν², παρᾶ-τηροῦν... εἶντα νὰ δῆς! Τζιεῖνος ὁ πάνω δικλᾶ³ κάτω, ἄλλαξεν χρῶμαν, τζι' ἀποὺ κότσινος ππαντζιάριν, ἐγίνηκεν τζίτρινος λεμόνιν. Ἀλλαξα τζι' ἐγὼ ὅμως χρῶμαν! «Παναῖα μου», λαλῶ πὺ μέσα μου. «Σίουρα ἐπιάν μας». Ἀμμὰ ἔν τζι' ἔχασά τα.

— Εἶνταν πὸν τοῦτα, βρὲ παληόπαπα; λαλεῖ ἐγγλέζικα νοῦ Τούρκου, πὺ τοῦ ἔ-καμνεν τὸν δραουμάνον⁴! Τζι' ἔκαμνές μας τὸν Ἄιον!

Ἡ Παναῖα μου, δοξάζω τ' ὄνομάν της, ἐφώτισέν με.

— Τζι' εἶν ταν πὺ ξαίρω, γυιέ μου; λαλῶ του. Ἐσοῦ ξαίρεις!

Ἰσια ἐγίνην σὺλλος.

— Ἐν ἡξαίρεις ἄ! λαλεῖ μου... Ἐν ἡξαίρεις, πὺς τοῦτα ἔν ὠρολογιακὰ μολυβοκόντυλα, πὺ βάλλουν στὲς πόμπες, τζιαὶ τσακροῦν⁵ ὅ,τι ὠραν θέλεις;

Ἐγὼ ἀτοῦ πάλε. Ἐν τζι' εἶσιεν ἄλλον τρόπον νὰ γλυτώσουμεν.

— Τζιαὶ πὺ νὰ ξαίρω, γυιέ μου, λαλῶ του. Ἐγὼ πρῶτην φορὰν θωρῶ ἔτσι πράματα. Πὰ νὰν τέθοκια, πὺ λαλεῖς, σίουρα ἔβαλὲν τα κανένας σκοῦντρος⁶ μου πόξω, ἐπίτηδες γιὰ νὰ μὲ νοχοποιήσει. Θωρεῖς⁷, ἡ τρύπα ἔν ἀννοιχτὴ π' ὅξω...

Δοξάζω τ' ὄνομά της, πάλε ἐφώτισέν με.

— Πιᾶστε τον! κελειπιές⁸ γλήγορα, τζιαὶ τοῦτα οὔλλα, ἄς τὰ πῇ στὴν ἀνάκρισιν, ἄν ἔσει χᾶτιν⁹!

Ἐπιάν μας κωλοσυρτόν¹⁰ τζι' ἐσύραν μας μὲς στ' αὐτοκίνητον σὰν τὸ σατοῖν¹¹.

Ἐπῆραν μας στὴν Ὀμορφίταν, ἐκαστιορίσαν¹² μας γιὰ νὰ τοὺς μολοήσουμεν ὅ,τι ἔξαίραμεν. Ἦμουν ἄθρῳπὸς τους; Στὸ τέλος ἐκλείσαν μας μὲς τὴν Κοτσινοτριμιθκιάν¹³ τζι' ἐσαπίσαμεν ὡς τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα. Εὐτυχῶς οἱ κοπελλοῦες¹⁴ τζι' ἡ Παπαδικιὰ ἔσσω, ἐσυνεχίσαν τὴν δουλειάν!

Ἐτσι ὁ Παπᾶς ἐπῆγαινε εὐχαριστημένος στὸ στρατόπεδο, ἀφοῦ ἡ δουλειὰ θὰ συνεχιζότανε.

Ὁ ἀγῶνας τέλειωσε, ὁ Παπᾶς βγῆκε ἀπὸ τὰ κρατητήρια, πῆρε ξανὰ τὸ πετραχήλι καὶ τὸ μπολιαστήρι, καὶ παρᾶτησε ὅλα τ' ἄλλα. Μιὰ Κυριακὴ τὸν βρῆκα στὸ χωριὸ.

— Καλημέρα, Παπᾶ μου, προσκυνῶ! τοῦ ἴπα.

— Τὸν Θεὸν τὸν ἅγιον! Καλημέρα! καλωσῶριες!

Στὰ χέρια του κρατοῦσε τὴ τσάπα. Τὸν κοίταξε πειραχτικὰ.

— Μὰ τοῦτα κατάντησαν τὰ ἐργαλεῖα σου τώρα; Ἀχ! Ποῦ οἱ παληές οἱ δόξες σου, Παπᾶ μου!

— Αἴ! τώρα ἐξαναπιάσαμεν τὴν στράταν τοῦ Θεοῦ, εἶπε συγκαταβατικά. Τζείνη ἦταν ἡ στράτα τοὺς Ἑγγλέζους! Ἀναγκάσαν μας ὅμως. Ἐν τζι' ἐφταίμεν ἐμεῖς!

— Ποῦ ναι ἡ στέγγα, Παπᾶ;

— Ποιὰ στέγγα; ἔκανε ἀπορημένος!

— Ἡ στέγγα τοῦ Παπάστεγγα, εἶπα γελώντας. Ἡ νομίζεις πὼς δὲν τὰ ῥαθα;
Γέλασε.

— Τοῦτα οὐλλα ἔν δουλειὲς τοῦ Πουλλῆ. Δουλειὰν ἔν ἔσει νὰ κάμη!

— Ποιοῦ Πουλλῆ;

— Μὰ νομίζεις πὼς ἔν ἐκατάλαβα; Ἐν ὁ Πουλλῆς ποῦ σοῦ τὰ εἶπεν τοῦτα οὐλλα!

— Πουλλῆς, Ξηπουλλῆς! Δὲν εἶναι ἀλήθεια;

Χαμογέλασε.

— Ἄδε εἵντα λοῆς βκαίνει ὁ λόος!

— Λόος ψεματινὸς δὲν βγαίνει, Παπᾶ! εἶπα. Εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀλήθεια;

— Νὰ σοῦ πῶ, μοῦ λέει μὲ συγκατάβαση, ἀμμὰ ὁ νὰ τὸ γράψης, τζιαι νὰ μᾶς τοὺς βάλης πάνω στὴν τζεφαλήν μας!

— Καλὰ, καλὰ! ἐσὺ πὲς μου!

Καὶ διηγήθηκε ὁ Παπᾶς μιὰ ἀπίστευτη ἱστορία, γεμάτη χρῶμα, παλληκαριά, ἀρετή.

— Ἦρτεν εἰδοποίηση, πὼς δκυὸ αὐτοκίνητα τοὺς Ἑγγλέζους ἔρχουνταν ποῦ τὸν Ἀμίαντον¹⁵ κάτω. Ὑπολοῖσαμεν πὼς θὰ ἔφταναν πάνω-κάτω μεσάνυχτα. Ἦταν ἡμέρα Σάββατον! Γύριση μέρα Κυριακή. Νὰ λουτουρκήσω! Ἡ δουλειὰ ἔν ἐσήκων-νεν ἀναβολὴν. Ἐμήνυσα μάνι μάνι τῶν κοπελιῶν τζι' ἦρταν ἔσσω μου. Ἡμαστιν οὐλλοι τέσσερις· τρεῖς τζιαινοὶ τζι' ἓνας ἐγὼ. Ἐκαταρτίσαμεν τὸ σκέδιον, τζι' εἶπαμεν νὰ πιάουμεν τὲς δκυὸ κοῦρβες¹⁶ πὸν πόξω ποῦ τὸ χωρκὸν, κανέναν μίλιν ἀπόστασιν. Ἐπιάσαμεν τέσσερις χειροβομβίδες, πὸ τζιαινες μὲ τὲς τζεφαλάες τῶν σπῖρτων τζιαι τὰ μαρτίνα μας, τζι' ἐξεκινήσαμεν.

Οἱ δκυὸ ἐπιάαν τὴν πρώτην κούρβαν. Ἐγὼ μὲ τὸν ἄλλον ἐμείναμεν στὴν δεύτερην. Ἐτζιεῖ, κατὰ τὲς ἐντεκάμισυ πάνω κάτω, ἀκούσαμεν τὸν βουννισμὸν τοὺς βούννου βούννου... τζι' ἔρχουνταν. Τὴν ὥραν ποῦ ἐπέρναν τὸ πρῶτον — ἦταν πὸ τοῦν τὰ γέριμά τους τὰ ττάνκς — οἱ πρῶτοι ἐρίψαν τοὺς τὲς χειροβομβίδες. Ἀμμὰ ἔφτασεν τζι' ἐπέρασαν. Τὸ ἄλλον ἐπροχώραν μὲ τὰ φῶτα ἀφτούμενα¹⁷ τζι' ἔρχε-τουν. Ὅτι τζι' ἐκόντεψεν, ξαπολῶ του τὴν χειροβομβίδα, μπάαμ... Ἰσια ἔγειρεν μὲς' στὸν κρεμμὸν. Ὁ σύντροφός μου ἀρκίνησέν τους μὲ τὸ μαρτίνιν μπάμ μπουῖμ μπάμ μπουῖμ.

Οἱ Ἑγγλέζοι ἀρκίνησαν φωνὲς, κλάματα, κακὸν... «ἔλεος, ππίττι, ππίττι».

Ἄμα τζι' ἐσταματήσαν οἱ φωνὲς, ἄψαμεν τὰ φανάρκα μας, ἐστρέψαμεν τὰ ὅπλα κατὰ πάνω τους, τζι' ἐπροχωρούσαμεν. Ὅτι τζι' ἐφτάσαμεν κοντὰ, εἶδαμεν πὼς

ἦταν τέσσερις. Τοὺς τρεῖς, κατὰ ποῦ ἔγειρεν τὸ αὐτοκίνητον, ἐτοῖλλησέν¹⁸ τους ποῦ κάτω τζι' ἐσκότωσέν τους. Ὁ ἓνας ἐγλύτωσεν.

— Πήαινε, λαλῶ τοῦ συντρόφου μου τζιαι πιᾶς' τὰ ὅπλα τους.

Ἐγὼ ἐκράτουν τὸ λιβόρβορον¹⁹ κατὰ τὸν ἄλλον, ποῦ εἶσιεν τὰ σιέρκα ψηλωμέ-να. Οἱ ἐγγλέζοι ἔν τζι' ἔχουν ἐμπιστοσύνην, κύριε! πρέπει νὰ γλέπεσαι²⁰.

— Γκιβ δις, λαλῶ του, τζι' ἔδειξά του τὴν στέγγαν, ποῦ ἦταν δίπλα του. Μιὰν στέγγαν! Ἀκούεις; Θάμμαν!

Ὅσον τζι' εἶδεν με ποῦ κοντὰ, πὼς ἦμουν παπᾶς, ἔκαμεν ἔτσι πᾶς τὸ μάουλόν του, τζι' ἔδειξέν με, τζι' εἶπεν κάτι ἐγγλέζικα. Τάχατες «Ἐσοῦ, παπᾶς ἄθρωπος, τζιαι κάμνεις ἔτσι δουλειές!»

Ἐγὼ ἐπῆα κοντὰ, ἔπιασα τὴν στέγγαν ποῦ δίπλα του τζι' ἔδειξά του τζι' ἐγὼ τὸν Θεὸν ποῦ πάνω, τζι' εἶπά του:

— Ἐ το! Τζιεῖνος ἐννὰ σᾶς δικάση τζιαι σᾶς τζι' ἐμᾶς.

Ἀντὰν τζι' ἔδειξά του τὸν Θεὸν, ἔμπηξεν κάτι παουρκιές²¹, ἔδειξέν μου τζιαι τζιεῖνος τὸν Θεὸν, ἀννοιξεν τὰ σιέρκα του, τζι' ἔσουζεν τὴν τζεφαλήν του. Τάχατες «ἔσιεις τζιαι μοῦτρα τζιαι δείχνεις τζιαι τὸν Θεὸν!»

Ἐπιάσαμεν τὴν στέγγαν τζι' ἐφύαμεν.

Ὑστερα ποῦ δκυὸ μέρες ἐπῆρα τὴν τοῦ Διγενῆ. «Ἐλα, Ἀρχηγέ, λαλῶ του, νὰ δῆς ἔν ταν ποῦ σοῦ ἔφερα!». Τζι' ἔβκαλα ποῦ κάτω ποῦ τὸ ράσον τὴν στέγγαν, τζι' ἔδωκά του τὴν.

Ὁ Διγενῆς, ἅμα τζι' εἶδέν τὴν, ἐσυγκινήθηκεν, τζι' ἔβαλέν με μὲς στ' ἀγκάλια του τζι' ἐφίλησέν με. «Μπράβο, βρε Παπᾶ μου» λαλεῖ μου. «Τζι' ἐγὼ ἔτσι σὲ θέλω! Λεβεντόπαπαν! Τὸ ὅπλον τοῦτον θὰ τὸ κρατᾶς ἐσὺ γιὰ ἀσφάλειάν σου. Ἐσὺ τὸ πῆρες, ἐσὺ νὰ τὸ κρατᾶς!»

Τὴν ἄλλη μέρα Παπασουρμελῆς δὲν ὑπῆρχε. Τὴ θέση του πῆρε ὁ Παπαστέγγας! Ἰσα μὲ σήμερα.

«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ» 1965

1) ἐτοιμαζόντουσαν. 2) καρέκλα. 3) γυρίζει το βλέμμα. 4) μεταφραστίς. 5) σκάνε. 6) ἐκρῆδες. 7) βλέπεις. 8) χειροπέδες. 9) τόλμη. 10) τραβηκτὸν. 11) σακκούλα. 12) ἐβασάνισαν. 13) Κοκκινότριμυθιά. 14) κόρες, οἱ θυγατέρες του. 15) μεταλλεῖο τῆς Κύπρου. 16) στρίψιμο. 17) ἀναμμένα. 18) πλάκωσε. 19) ρεβόλβερ. 20) προσέχεις. 21) φωνὲς δυνατές.

Γεννήθηκε στο Τσέρι της επαρχίας Λευκωσίας το 1941. Εργάζεται στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου. Ασχολείται με την ποίηση, το θέατρο, το δοκίμιο και την πεζογραφία. Θεατρικά του έργα βραβεύτηκαν από τον ΘΟΚ και παρουσιάστηκαν στη σκηνή. Βραβεύτηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου).

Αὐτὸς ποὺ ἔπενε

Ήταν νέος. Παλληκάρι μ' ὀλάνοιχτο στήθος,
σὰν κομμάτι καλλιεργημένου ἀγροῦ μέσ'
ἀπὸ τ' ἄσπρο του πουκάμισο. Ἐκεῖνο τὸ πρῶ
ντύθηκε μὲ τὴν ἴδια ἀκρίβεια καὶ
χτενίστηκε προσεχτικὰ, ὅπως πάντα.
Τὸ μόνο ποὺ ἦταν χαρούμενος πολὺ. Πολὺ!
Σὰ νὰ τὸν περίμενε ἐκεῖ στὴν πόρτα ἡ ἀγαπημένη,
πιὸ κεῖ ἡ εὐτυχία καὶ πέρα στὴν ἄκρη
ὁ Χριστὸς ὅπως στὴ Δευτέρα Παρουσία.

Κ' ἦσουν ἐσὺ, ποὺ τὸν περίμενες, πατρίδα.

Κηδεῖα ἀγωνιστῆ

Μολυβένιος οὐρανὸς, βαρύς.
Βαριὰ τὰ χέρια, ποὺ σηκώνουνε
τὸ φέρετρό σου· ἐσὲ τοῦ
πιὸ ἐλαφροῦ — σὰν τ' ὄραμα —
ἀνάμεσὸ μας.

Ὁ δρόμος γιὰ τὸ κοιμητήρι
περνᾷ ἀπ' τὸ τοπίο τῆς ἀνοιξης.
Μεσίστιες φυλλοροοῦν οἱ μαργαρίτες
κι ἀπάνωθε τὰ χελιδόνια εἶναι
οἱ μικροὶ σταυροὶ τοῦ πάθους μας.

«ὦ γλυκὺ μου ἔαρ...»

Ὑστερα ἔβρεχε δυνατὰ
γιὰ ὅσα δάκρυα δὲ χύσαμε.

(«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ», 1965)

1958

Μπορεῖ ἀπ' ἄλλους τόπους να περάσεις
σκορπώντας ἀμέτρητα
τὰ κόκκινα γαρούφαλα τῆς εὐτυχίας,
μπορεῖ...

Ὅμως ἀπὸ τοῦτο τό νησι
ἀπὸ τούτη τὴ φούχτα κῶμα πάν' ἀπ' τὴ θάλασσα
στὸν κόρφο τῆς Μεσόγειος
πέρασες - κατάμαυρο κοράκι -
χαλασμοῦ καὶ καταστροφῆς.

Μπορεῖ ἄλλοι ἄνθρωποι σὲ ξένους τόπους
σὰ σὲ θυμοῦνται νὰ νοσταλγοῦν
ἀξέχαστες μέρες εὐτυχίας
ποὺ ἐσὺ στὸ πέρασμά σου τοὺς χάρισες,
μπορεῖ...

Ὅμως ἐμεῖς
τοῦτος ὁ ὀρθομέτωπος λαὸς
τῆς Ἀφροδίτικης γῆς
θὰ σὲ θυμᾶται, ἀργοσέρνοντας τὴ θύμησή του
βουτηγμένη στὸ αἷμα καὶ τὰ δάκρυα
μέσα στοὺς κάμπους τῆς ζωῆς του
ποὺ ἐρημώσανε
γύρω στ' ἀποκαΐδια τῶν σπιτιῶν του
ποὺ ἐκάψανε
πάν' ἀπ' τοὺς τάφους τῶν παιδιῶν του
ποὺ σκοτώσανε
οἱ «πολιτισμένοι» βάρβαροι τοῦ αἵωνα μας.

(«ΠΟΙΗΜΑΤΑ», ΚΥΠΡΟΣ 1962)

Μικρὸς Προφήτης Ἑλληνας

Ἦταν ἓνα ἀγόρι σὰν ὅλα τ' ἄλλα, ἔτσι μοιαστὸ, μὲ τὰ
μαλλιά του στοὺς ἀνέμους ἀνοιχτὰ, σὰν τὸ Φαέθοντα,
καὶ τὸ πρόσωπό του στὸν ἥλιο. Ταξίδευε τὶς θάλασσες
κι εἶχεν ἀρμύρα ἀπ' τοὺς αἰῶνες, ἀνέβαινε βουνὰ καὶ
κύλαγαν
στὸ πλάϊ του ζεστὰ λιθάρια, ἄνοιγε τὸ στήθος σὰν
τριαντάφυλλο
κι ἔδειχνε τὸ μαῦρο σημάδι στὴν καρδιά, — μικρὸς
προφήτης Ἑλληνας!
Ἦταν ἓνα παιδί σὰν ὅλα τ' ἄλλα, ἔτσι μοιαστὸ, μ' ἓνα
τραγούδι σὰν ποτάμι ὅταν τῶσerne ποὺ πλένονταν τὰ
βάσανα
τοῦ κόσμου, μ' ἓνα ραβδί ποὺ δίπλωνε τὰ φτέρὰ του ὁ
δικέφαλος
κι ἀναπαυόταν, μ' ἓνα σακὶ πικρὸ ψωμί κι ἑλὶὰ γιὰ γιόμα.
Ἦταν ἓνα μικρὸ παιδί, ἓναν ἀγόρι, δεκάξη χρόνων, σὰν
χαρταετὸς
στὰ ὄνειρα, σὰν κυριελέησον στὴν ἐλπίδα, — μικρὸς
προφήτης Ἑλληνας,
μ' ἓνα κλαρί, πράσινα φύλλα, νιόκοπο, σταλμένο
ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ τὸ περιβόλι.

3 τοῦ Μάρτη

δεκαπέντε χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο
τοῦ Αὐξεντίου

Κάτι θυμοῦνται σήμερα οἱ μυγδαλιές
κι ἀνοίγουν τ' ἄνθη τους πλαγίως
καὶ πιάνονται χέρι τὸ χέρι
καὶ ἀνέρχονται
καὶ φτάνουν ὥς τὸν οὐρανὸ
καὶ σκύβουν ὕστερα μαζί καὶ βλέπουν
ἐκεῖ
ποὺ ἀπεχαιρέτησες,
Γρηγόρη.

(«ΔΙΑ-ΣΤΑΣΕΙΣ», ΚΥΠΡΟΣ 1972)

Για τὸν Μάρκο Δράκο

Μάρκο
τὸ βλέμμα σου ὅπως νεκρὸς
κοιτούσες κατ' ἀπάνω
κρατούσε ἀκόμα ὀρθιο τὸν ουρανό.

Ἡ μνήμη σου
φτερούγιζε σε γαλανὰ νερά καὶ στο λευκὸ αἰθέρα,
ἔτσι ὅπως τα χρώματα τῆς σημαίας μας
μιλήσανε βαθιά μες στὴν καρδιά σου.

Μάρκο
ἐκεῖ που ἐφυγες
ξαναγυρνούσες καβαλλάρης καὶ ἀνίκητος

(Πάντα μες στο τραγούδι ἓνας καημὸς
πάντα μες στὴ θυσία ἓνα τραγούδι.)

Μάρκο
ἐκεῖ που πάτησες
σε ἀναζητοῦνε τὰ βουνά. Μες στὴν πνοή
τους, λεμονανθοὶ τῆς Λεύκας. Σε νανούρισαν.

Ὅπου καὶ νὰ ἴμαστε
εἶσαι μαζί μας Μάρκο Δράκο.
Στοὺς αἰῶνες, πάντα μπροστά, στὴ γῆ μας θα πορεύεσαι!...

(ΡΑΔΙΟΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

Γεννήθηκε στην Κάτω Πάφο το 1932. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης Αθηνών. Υπηρέτησε ως καθηγητής και Διευθυντής Σχολείων Μέσης Παιδείας και αργότερα ως επιθεωρητής. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Κύπρου). Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ἀνάταση

Πατρίδα μου, είσαι μεγάλη
διαμελισμένη σ' ἄμετρους θαλάσσιους βράχους
ὅπου φωλιάζουν οἱ ἀετοὶ τῆς Ἀρετῆς.
Εἶσαι μεγάλη,
γιατὶ ἀναπαύεσαι
στὴ σιωπηλὴ ἐγκαρτέρηση τοῦ Καραολῆ,
στ' ἀτάραχα μάπα τοῦ Ἀντρέα Ζάκου,
ποὺ καθρέφτιζαν τὶς ἀψηλὲς ἁρμονίες τοῦ Μπάχ
— δυὸ βήματα ἀπὸ τὴν ἀγκώνη —
στοὺς νεανικοὺς στίχους τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη
π' ἀνεβαίνουν δειλὰ τὰ σκαλοπάτια τοῦρανοῦ
ζητώντας τᾶπειρο φῶς τῆς Λευτεριάς.
Εἶσαι μεγάλη,
γιατὶ ἀκουμπᾶς σταθερὰ
στὶς δυὸ ἀνυπόταχτες δωρικὲς κολόνες
τοῦ Μολῶν Λαβὲ
τοῦ πρωτοπαιδιοῦ σου Αὐξεντίου.

᾽Αδεια θρανία

Διάβασα τὸν κατάλογο καὶ σεῖς λείπατε,
γράφατε τὴν ὀρθογραφία σας στοὺς τοίχους.
Διάβασα τὸν κατάλογο
καὶ σεῖς βρισκόσατε στὰ ὁδοφράγματα.
Διάβασα τὸν κατάλογο
καὶ σεῖς γράφατε στὶς φυλακὲς
στα μικρὰ σας γόνата
τὴν Ἱστορία τοῦ Ἀνθρώπου.
Κι' ἔγραψα στὸν κατάλογο: ὅλοι παρόντες!
καὶ πλάϊ τὸ βαθμὸ τοῦ καθενὸς σας: ἄριστα!

Μικρὸ ἐλεγεῖο

Κάπου ἐδῶ τὸν θάψαμε
κάπου ἐδῶ ἀνασαίνει μέσα στὰ σκοῖνα, τὸ θρουμπὶ
καὶ τὴν πικρὴ ἀροδάφνη.
Μιὰ κόκκινη γραμμὴ στὴν ἄκρη τῶν χειλιῶν του
σκισμένο σπὸν ἀγκῶνα τὸ γκρίζο πουλόβερ του.
Τὸ μόνο ποὺ εἶπε: «ἀφῆστε με μόνο μου, παιδιὰ...»

Κάποιο θρουμπὶ θᾶναι τώρα ἡ δροσερὴ σκέψη του
μιὰ δροσερὴ ἀγρόπισσα ἀνεμῶνα ἡ καρδιά του.
Κάπου ἐδῶ κοιμᾶται
μέσα στὶς φλέβες
μέσα στὰ ὄνειρά μας.

᾽Ενας μικρὸς Χριστὸς (ἀποσπάσματα)

I

Μετὰ τῆς κουστωδίας

Ὁ οὐρανὸς, τᾶστέρια μιὰ καλύβη γιᾶσεμιὰ
κι ἕνας μικρὸς Χριστὸς πορεύοταν στὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ.
Μέσα στὰ μάτια του ἀνέβαινε ὁ ἥλιος τῆς αὐγῆς
καὶ στὸ καμπαναριὸ
δυὸ σημαῖες χτυποῦσαν λεύτερα τὰ φτερὰ τους
καὶ μπερδευόταν τὸ γαλάζιο τους
μὲ τὸ γαλάζιο πανηγύρι τοῦρανοῦ.
(Θὰ ξημερώσει ἡ μέρα!)

᾽Ενας μικρὸς Χριστὸς
εἶχε ἕνα γαρούφαλο στὸ σπῆθος
καὶ πορευόταν...
Τᾶσπρο πουκάμισο τῆς Κυριακῆς
κρεμόταν σπὴ γωνιὰ
μύριζε γιᾶσεμι καὶ τὸν περίμενε.

Ἡ λάμπα ἄκουε σοβαρὴ
τὸ τσουκάλι σπὴ φωτιά ποὺ τραγουδοῦσε
κι ἡ μάνα του τὸν μελετοῦσε.

Ὅμως
ἐκεῖ στήν πόρτα
δυὸ βήματα ἀπὸ τῆ μάνα του
ἡ ὥρα τὸν περίμενε σὰ βόλι,
ὥρα πικρὴ, ὥρα μεγάλη.
Ἡ «τάξις» κι ἡ «ἀσφάλεια» τὸν περίμενε.
Μιὰ Παναγιὰ μὲ μαῦρο μαντήλι στὰ μαλλιά
στηθοτυπιότανε καὶ φώναζε:
— Ποῦ μοῦ τὸν παίρνετε; Ποῦ μοῦ τὸν παίρνετε;
καὶ κυνηγοῦσε ταυτοκίνητο.

II

Ἐν κρανίου τόπῳ

Ἕνα ἀηδόνι σπαρταράει στὰ σίδερα
μὲ τὶς πλευρὲς σπασμένες μπηγμένες στὰ πνεμόνια του,
ἓνα ἀηδόνι σπαρταράει στὰ σίδερα
μὲ πληγωμένους τοὺς γυμνοὺς κροτάφους του.
Ρωμαντικοὶ ποιητὲς! Στὶς Πλάτρες δὲν τραγουδάει πιά τ' ἀηδόνι.
Ξεψύχῃσε στὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων.
Παλληκάρκι τῶν δεκαοχτῶ χρόνων,
μὲ τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου καρφωμένο στὰ μηνίγγια σου,
σὲ φίλησε ἡ λευτεριά στὰ σφραγισμένα χεῖλη σου.
Στὴν κόγχη τῶν παγωμένων σου ματιῶν
δυὸ κόμποι δάκρυ σταμάτησαν,
στὴν κόγχη τῶν μεγάλων σου ματιῶν
ποῦ μέσα τοὺς βασίλεψε ὁ χρόνος.
Ποιοὶ ὦμοι θὰ σηκώσουν τὸ βαρὺ φορτίο σου;

III

Ἐπιτάφιος (ἀπόσπασμα)

Οἱ ξόβεργες μὲ τὰ πουλιὰ τοῦ φώναξαν: ποῦ πᾶς;
Κι οἱ πικραμυγδαλιές: ποῦ μᾶς ἀφήνεις;
Κι ἡ ἀδημονία θρονιάστηκε πίσω ἀπὸ τὸ φωτισμένο παράθυρο
τῆς Ἀγάπης.

Ἦταν ἡ ζωὴ τόσο ὁμορφῇ,
ἦταν ὁ κόσμος μουσικὴ
μὲ τὴν ἀγάπη ἀπὸ μακρὰ
μὲ τὰ λινὰ τὴν Κυριακὴ
στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ
κι ἡ λευτεριά τόσο μεγάλη.

Στὸ γέροντα

Γέροντα, μὲ τὸ μαῦρο σου μαντήλι στὸ λαιμὸ,
τὸ μαῦρο τριμμένο σου παλτὸ
καὶ τὸ μαῦρο καπνὸ σου στήν καρδιά,
πατέρα τοῦ Ἀντρέα Τσιάρτα.
Στεκόσουν ἀτάραχος, δρῦς ἀπ' τὰ βουνὰ μας,
κάπνιζες σιωπηλὸς ἔξω ἀπὸ τὸ νεκροτομεῖο
καὶ περίμενες τὸ νιὸ γαμπρὸ
ποῦ σήμερα θὰ παντρευότανε
τὴ Λευτεριά,
τὸ γυιό σου.

(«ΧΩΡΟΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ» Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1988)

ΑΝΤΗΣ ΠΕΡΝΑΡΗΣ

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1903 και πέθανε το 1980. Σπούδασε παιδαγωγικά, φιλοσοφικά, ελληνική και ξένη λογοτεχνία και δημοσιολογία. Δίδαξε σε σχολεία Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης και στο Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου. Ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, το χρονογράφημα, το θέατρο, τη μελέτη, τις μεταφράσεις και τη συγγραφή σχολικών βοηθημάτων. Για το έργο του τιμήθηκε με το χρυσό μετάλλιο της Κυπριακής Αδελφότητας Αιγύπτου, το παράσημο του Τάγματος Αγίου Ιωάννου και με το Βραβείο «Συνολικής Προσφοράς» του Υπουργείου Παιδείας (Κύπρου).

Ἡρωες

Πίσω ἀπ' τὰ παράθυρά μας,
πίσω ἀπ' τὶς πόρτες μας,
νοιώθουμε τοὺς ἀγαπημένους ἴσους σας,
ἀκοῦμε τ' ἀγαπημένα σας βήματα.
Περνᾶτε σὰ φῶς καὶ σὰ δροσιὰ
κι ἀγγίζετε ἀνάερα τὶς θύμψες
ποὺ μᾶς ἀφῆκε τὸ αἷμα σας καὶ τὸ σκοινὶ σας.

Ἡρωες,
τόσο ποὺ ἀγαπήσατε,
δὲν ἦταν μπορετὸ ἀλλιῶς νὰ γίνῃ,
παρὰ νὰ δώσετε τὴν ψυχὴ γιὰ μιὰ δεσμίτσα ἡλιαχτίδες,
γιὰ μιὰ δροσοσταλίδα.

Οἱ κερασιὲς δὲν ἀνθίζουν,
οἱ μπλιῆς δὲν μπουμπουκιάζουν πιά γιὰ σᾶς,
τὸ ροδάκινο δὲ θ' ἀφήσῃ γλύκα
μήτε τὸ φιλὶ τῆς κορασίδας
στὸ στόμα σας.
Τόσο ποὺ ἀγαπήσατε,
δὲν ἦταν μπορετὸ ἀλλιῶς νὰ γίνῃ,
παρὰ νὰ σκλαβωθῆτε σὴν ἀγάπῃ σας,
ψυχὴ καὶ κορμὶ,
νοῦς καὶ μεδούλι.

Τὸ γάλα ποὺ ρέει ἀπ' τῆς γελάδας τὸ βυζὶ
στὸ στόμα τῶν νηπίων
βγῆκε ἀπ' τὸ αἷμα σας,

τὸ ψωμὶ ποὺ τρώει ὁ στρατοκόπος καὶ βλογαί
βλάσπησε ἀπ' τὸν τάφο σας,
ὁ ἀγέρας ποὺ ἀναπνέουμε
φύσηξε ἀπ' τὸ κελλὶ σας,
τὰ τριαντάφυλλα ποὺ ρόδισαν στὰ μάγουλα τῶν
παθιασμένων σκλάβων

φύτρωσαν ἀπ' τὸ συρματοπλεγμα.
Τὰ ἀληλούϊα ποὺ ἀχολογοῦν στὶς ἐκκλησιὲς μας
ζεστάθηκαν ἀπ' τὴ θερμὴ τῆς ἀνάσας σας.
Τόσο ποὺ ἀγαπήσατε,
δὲν ἦταν δυνατὸ ἀλλιῶς νὰ δοῦμε
παρὰ νὰ γίνῃ τὸ αἷμα σας μαστάρι,
ὁ τάφος σας ἀγρὸς,
τὸ κελλὶ σας δροσοπιγῆ,
τὸ συρματοπλεγμα ροδόκηπος,
τὸ βογγητὸ σας ψαλμὸς λυτρωτικὸς.

Ἡρωες,
φῶς καὶ σκέπη μας
παντοῦ μᾶς ἀκλουθᾷ ἡ παρουσία σας,
σᾶς νοιώθουμε πίσω ἀπ' τὶς πόρτες μας,
πίσω ἀπ' τὰ παράθυρά μας,
νὰ μᾶς φυλάγετε.

Τοῦ Ἀγώνα

Ἀφιέρωμα Φιλίας
στον Πρεσβευτὴ κ. Ε. Λαγάκο

I

Ξέσπασε ἡ θύελλα.
Κελαπδοῦν τὰ βράχια κ' οἱ νεροσυρμὲς
καὶ τὰ ποτάμια τῶν αἱμάτων.
Παντιέρες τὰ πεῦκα καὶ τὰ ἔλατα
ἀνακρούουν μὲ τὸ πλατάγισμα τῶν κλώνων τους
τὸ νικητήριο παιᾶνα.
Οἱ σκλάβοι τῶν κατέργων
σπὸν ἱδρωτὰ τους πνίξανε τὸ μαστιγοφόρο δυνάστη,
κ' ἔτσι, πνιγμένο τώρα,
τὸν δέρνουν οἱ κελαπδισμοὶ τῆς θύελλας ποὺ μυκάται.

V

Κορίτσι δεκαεφτάχρονο,
 που βρήκες τόση πνοή στ' αμέστωτά σου στήθια;
 Κορίτσι δεκαεφτάχρονο,
 ποιό σπασμό ήδονής σου πρόσφεραν τὰ μπρέν-γκανς
 κ' ἔθρεψες σὴν παρθενική σου μήτρα
 τὸ ἔμβρυο τῆς λευτεριάς;
 Πῶς τὰ λαγόνια σου, κορίτσι δεκαεφτάχρονο,
 βάσταξαν τὶς βαριές ὠδίνες τῆς κύησης
 χιλιόχρονου ἑνὸς πλάσματος τοῦ ὄνειρου;

VI

Μᾶς ρωτᾶνε γιατί ξεσηκωθήκαμε,
 γιατί πολεμήσαμε.
 Πὰ τί ἄλλο, παρὰ γιὰ τὸ μεγάλο μας ἔρωτα,
 τὸν ἔρωτα τῆς ἀνθρωπιάς,
 ποὺ μᾶς ἔκαιε τὰ στήθια;
 Μᾶς κυποῦν ἐκπληκτοὶ
 καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο·
 πῶς νὰ μᾶς νοιώσουν αὐτοὶ,
 ποὺ ἔχουν, ἀντὶ γιὰ αἷμα,
 πετρέλαια τοῦ Κουβέϊτ στὶς ἀρτηρίες τους;

(«ΠΕΡΙΤΕΛΛΟΜΕΝΑΙΣ ΩΡΑΙΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1969)

Ἡ Κυπριώτισσα Μάνα

Μήνα πααίνει σέ χορὸ, μήνα πὰ' σὲ τζιμπούσι
 ἡ μάνα μὲ τὸ ὀρθὸ κορμὶ, τὸ σηκωτὸ τζεμπέρι,
 μὴν τὰ μαῦρα ποὺ φορᾶ εἶναι γιατί τῆς πᾶνε;
 Μηδὲ πααίνει σὲ χορὸ, μηδὲ πὰ σὲ τζιμπούσι
 κι αὐτὰ τὰ μαῦρα ποὺ φορᾶ γιὰτ' εἶν' χαροκαμένα.
 Εἶχε δυὸ γυιούς λεβεντογιούς, δυὸ στύλους τοῦ
 σπιτιοῦ τῆς.
 Τὸν ἕνα ἔφαε τσεκουριά, τὸν ἄλλογε τὸ βόλι
 καὶ πάει ταχιά σὴν ἐκκλησιὰ νὰ τοὺς ξεπροβοδήσῃ
 κανίσκι γιὰ τὸ χάροντα, ποὺ τρώει καὶ δὲν
 χορταίνει.

Κλαῖνε οἱ γυναῖκες ἀπ' τὴ μιὰ κ' οἱ ἄντρες ἀπ'
 τὴν ἄλλην
 καὶ μόνο ἡ μάνα ἡ καπερὴ δὲν κλαίει μηδὲ
 δακρύζει,
 κατὰ σηκώνει τὴ φωνὴ γεμάτη περηφάνεια:
 «Χαλάλι σου Πατρίδα μου ἃς εἶναι τὰ παιδιὰ μου
 κι ὄχι μονάχα ποῦναι δυὸ, μὰ ἃς ἦταν καὶ σαράντα.
 Ντροπὴ νὰ κλαῖτε ἀθάνατους, ντροπὴ καὶ νὰ
 λυπάστε·

Θέλει ἡ Πατρίδα λεβεντιὰ, κι ἡ Λευτεριά σφακτάρια
 καὶ μὴν ἰδοῦν τὰ μάτια σας οἱ ξένοι δακρυσμένα
 καὶ ποῦν πὼς χαρμίζουμε μιὰ τόση δὰ θυσία».
 Ὅλα τὰ μάτια λάμπανε τὰ πρόσωπα γελάσαν
 καὶ μὲ χαρὲς ἀλάλητες τοὺς νιούς ξεπροβοδίσαν
 κι ὁ βουρκωμένος οὐρανὸς ἐγέλασε κι ἐκεῖνος.

(«ΕΛΕΓΟΙ ΚΑΙ ΠΑΙΑΝΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

Ὡδὴ στὸν Γρηγόρη Αὐξεντίου

Χαῖρε Ἐκλεχτὲ! Καινούργιε Ἀκρίτη,
 ποὺ μὲ τὸ φῶς σου, φῶς ἀποσπερίτη,
 μὲς στῆς σκλαβιάς τ' ἀπαίσιο ξεροβόρι
 περὶχυσες τοὺς κάμπους μας καὶ τὰ ὄρη.

Στῆς ἱστορίας τὸ πέρασμα ἡ μορφὴ σου
 ἀνάλυσε τὸ ἀτσάλι τῆς ἀλύσου
 ποῦδενε τὸ λαὸ ποὺ ἀγκομαχοῦσε
 γενιὲς γενιῶν κι ἀβάσταγα βογγοῦσε.

Μὲ τὴν καρδιὰ τὴν ἄπλερην, ποὺ ἐχώρει
 τὸν πόνο ἑνὸς νησιοῦ βγῆκες, Γρηγόρη,
 γιὰ νὰ πυρώσης θαρρετὰ τ' ἄγουρα νιάτα
 σὲ μιὰς περίτρανης θυσίας παράτα.

Κοίτα! Περνοῦν μπροστὰ σου Μαραθῶνες,
 Μπιζάνια, Πίνδοι κι ὅσες οἱ αἰῶνες
 τῆς Λευτεριάς σελίδες χρυσὲς κλειοῦνε
 καὶ τὴ δικιά σου θυσία προσκυνοῦνε!

Ἕνας ἐσὺ, καὶ τράνταξες τοὺς χίλιους,
κι ὅσες φωτιές, γέννησες τόσους ἥλιους
νὰ λάμπουν πάνωθὲ μας, νὰ φωτίζουν
ἐκεῖνους ποὺ τὴν Ἀνάσταση θὰ χτίζουν.

Στοῦ Μαχαιρᾶ τ' ἀπάτητα ρουμάνια
φεροκοπᾶ ἡ δικιά σου περφηφάνεια.
Τὴ μάχη σου θὰ διαλαλοῦν οἱ αἰῶνες
μὲ τῆς Φυλῆς τοὺς πιὸ ἀψηλούς ἀγῶνες.

Γιὰ τοὺς δειλοὺς δὲν φύτρωσεν ἡ δάφνη.
Τιμὴ σ' ἐκείνον μόνον ὅπου ἀδράχνει
ἀπ' τὰ μαλλιά τὴ Νίκη ὄντας ὀρμάει
στὴ μάχη καὶ μαζί του τὴν τραβάει.

Μόνο ἡ φωτιά τὸν ἥρωα δροσίζει,
καὶ τὴ καρὰν ἐτούτη μόνου τοῦ χαρίζει.
Κ' εἶν' ἀπ' αὐτὴ ποὺ ἀντιλαλοῦν τὰ ὄρη,
Γρηγόρη ἀπέθαντε, Γρηγόρη, Γρηγόρη!

Κούγκι καινούργιο γίνηκε ἡ σπηλιὰ σου
καὶ τραγουδᾷ τὴ θεία παλληκαριά σου.
Νέος Σαμουήλ ἐσὺ, σὲ Σούλι νέο,
τὸ θάνατο ἔχεις βρῆ τὸν πιὸ ὠραῖο.

Μὰ βρυσομάνια ὀργῆς ποὺ δὲν θὰ λείψῃ
στέριωσες στοῦ βουνοῦ σου ἐκεῖ τὰ ὕψη
νὰ πίνουν οἱ γενναῖοι καὶ νὰ κυμᾶνε
τὴν ἀδικὴ σκλαβιά νὰ πολεμᾶνε.
Χαῖρε αἰτὲ! Τοῦ Διγενῆ ἐσὺ πρῶτο
καὶ πιὸ καλὸ καὶ ἄξιο παλληκάρι,
τὸ χτύπο τῆς καρδιᾶς σου ὡς ἀγροικῶ το
νοιώθω περίσσια νὰ μὲ εὐφραίνῃ χάρη.

Κι ὅλοι τῆς Κύπρου οἱ υἱοὶ κ' οἱ νιὲς ἀντάμα
μόν' ἓνα ὀρκίζονται μεγάλο τάμα:
Ἦ τὴν πατρίδα ἐλεύθερη νὰ δοῦνε
ἢ μὲς στὴ γῆ τῆς ὅλοι νὰ θαφτοῦνε.

(«ΩΔΕΣ ΚΑΙ ΜΠΑΛΑΝΤΕΣ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1963)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Λύση τὸ 1932. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λονδίνου ἀπὸ ὅπου πήρε διδακτορικό δίπλωμα. Υπηρέτησε ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς σὲ Σχολεῖα Μέσης Εκπαίδευσης καὶ ἀργότερα ὡς επιθεωρητὴς Φιλολογικῶν Μαθημάτων. Αφυπηρέτησε ἀπὸ τὴ θέση τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου. Υπηρετεῖ ὡς ἀναπληρωτὴς καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Κύπρου. Υπηρέτησε τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Οἱ νέοι τοῦ 1955-59

Ὅσοι θέλουν νὰ ἐξάρουν τὸν ἐπικὸ ἀγῶνα τοῦ 1955-59 στέκουν συνήθως σὲ τέσσερα χαρακτηριστικὰ γεγονότα τοῦ ἀγῶνα: Τὸ πρῶτο, μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο, τὴ δεκάωρη δηλαδὴ μάχη ποὺ ἐστῆσε μόνος τοῦ ἐνάντια σὲ ἑκατοντάδες ἐχθροὺς, ἐξοπλισμένους μὲ ὅλα τὰ σύγχρονα μέσα πολέμου, ὁ Γρηγόρης Αὐξεντίου στὸ κρησφύγετο τοῦ Μαχαιρά, μέχρις ὅτου τὸν ἐκάψαν ζωντανό μὲ βενζίνη. Καὶ τὰ ἄλλα τρία, ἡρωϊκὰ μὲν ἀλλὰ καταγραμμένα κατ' ἐπανάληψη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ τετραετοῦ ἀγῶνα: τὴν ἀρνηση τῶν συλλαμβανομένων ἀπὸ τὶς δυνάμεις κατοχῆς ἀγωνιστῶν νὰ προδώσουν τὰ σχέδια τῆς οργάνωσης καὶ τὰ ονόματα τῶν συντρόφων τους, ἐστὼ κι ἂν υποβάλλονταν σὲ φρικτὰ βασανιστήρια, τὶς μαχητικὲς ἐκδηλώσεις τῶν μαθητῶν μέσα στὶς πόλεις μὲ τὴν ἐλληνικὴ σημαία ἐπικεφαλῆς ἐνάντια στὶς κἀννες τῶν ἐχθρικών ὀπλῶν, καὶ τὰ πολλὰ ἐπεισόδια μικρῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ποὺ μετέφεραν μέσα στὴ μαθητικὴ τους σάκκα ἢ τὸ βιολί τους ὅπλα γιὰ τοὺς ἀγωνιστές.

Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ γεγονότα ἀναφέρονται συχνά γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὸ υψηλὸ φρόνημα, τὴν ἀγωνιστικὴτητα καὶ τὴν ἐθελουσία τῶν νέων τῆς Κύπρου τοῦ 1955-59. Παράλληλα τονίζουν τὴν πίστη τῶν νέων αὐτῶν στὰ υψηλά ἰδανικά τοῦ ἔθνους, τῆς πατρίδας καὶ τῆς θρησκείας. Στὶς προτεραιότητες τῶν νέων αὐτῶν δὲν ἦταν ἡ προσωπικὴ διάκριση, ἡ ἀνεση ἢ ὁ πλουτισμὸς ἀλλὰ ἡ τιμὴ τοῦ ἔθνους, τὸ καλὸ τῆς πατρίδας καὶ ἡ δόξα τῆς θρησκείας.

Πολύ σπάνια ὡστόσο οἱ διάφοροι ομιλητές καὶ μελετητές τονίζουν τρία ἄλλα χαρακτηριστικὰ τῶν νέων τοῦ 1955-59, χαρακτηριστικὰ μοναδικά, ποὺ ὄχι μόνον ἐξηγοῦν ἰσως καλύτερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα τὴ δημιουργία τοῦ ἐπους τοῦ 1955-59, ἀλλὰ δίνουν ἰσως καὶ μιὰ ἐξήγηση γιὰ τὶς διαφορὲς τῆς γενιάς ἐκείνης ἀπὸ τὴ σημερινή. Τὰ τρία αὐτὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ ἰσχυρὴ πίστη στὰ ἰδανικά τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀξιοπρέπειας, ἡ πίστη στὴ ροὴ τῆς ἱστορίας καὶ στὴ δυνατότητα τῶν πολιτῶν μιᾶς χώρας νὰ ἐπηρεάσουν οἱ ἴδιοι μὲ τὶς πράξεις τους καὶ τὰ ἔργα τους τὴν τύχη τῆς δικῆς τους καὶ τῆς πατρίδας τους, καὶ τέλος ἡ πίστη στὰ ἔργα καὶ ὄχι στὰ λόγια.

Όλοι αυτοί που αναρωτιούνται γιατί δεκαεξάχρονα και δεκαοκτάχρονα παιδιά προτιμούσαν να πεθάνουν από τα βασανιστήρια παρά να προδώσουν, πρέπει να καταλαβαίνουν πως η πράξη αυτή δεν ήταν, όπως αφελώς χαρακτηρίζεται, αποτέλεσμα υψηλού ψυχικού φρονήματος και αγωνιστικότητας. Ήταν περισσότερο το αποτέλεσμα της πίστης πως οι άλλοι, οι συναγωνιστές τους ήταν αδελφοί τους, αδελφοποιτοί τους, όπως θάλεγε ο Σολωμός, και του έντονου συναισθήματος πως κάθε κατάδοση μυστικών ήταν ουσιαστικά πράξη αδικίας και αδελφοκτονίας. Ύστερα ένιωθαν ντροπή και αναξιοπρέπεια ν' ακουστεί πως ενέδωσαν, πως έθεσαν τον εαυτό τους πάνω από τους άλλους και το σύνολο, πως διεκδίκησαν για τον εαυτό τους κάτι που δεν τους ανήκε. Γι' αυτό και αντιστέκονταν στα βασανιστήρια και στις ψυχικές παγίδες που προσπαθούσαν να τους στήσουν οι ανακριτές.

Η ίδια στάση της αντίστασης, αντίστασης μέσα στα κρατητήρια και έξω απ' αυτά, εξηγείται επίσης από την ισχυρή πεποίθησή τους ότι με τις πράξεις και τα έργα τους δημιουργούσαν ιστορία. Πίστευαν ότι η ιστορία της χώρας τους δεν είναι κάτι που καθορίζεται απέξω, κάτι που ετοιμάζεται από άλλους και τους παραδίνεται, αλλά από τα ίδια τους τα έργα ή τις παραλείψεις τους, τόσο τα έργα του πολέμου όσο και τα έργα της ειρήνης. Έβλεπαν την ιστορία σαν μια ροή, που δημιουργείται σιγά σιγά από την πράξη του ενός και την πράξη του άλλου και όχι από αποφάσεις που λαμβάνονται απέξω για ένα λαό που κάθεται μοιρολατρικά και περιμένει. Γι' αυτό και βασικά έδρασαν με έργα και πράξεις και όχι με λόγια. Η περίοδος του 1955-59 ήταν η περίοδος με τα λιγότερα λόγια. Μιλούσαν μόνο τα όπλα και οι χειροβομβίδες και κάποτε και τα φυλλάδια που ενημέρωναν σχετικά το λαό. Μιλούσαν ακόμα τα έργα της δικαιοσύνης και της ισότητας, τα έργα της συμπαράστασης, της αδελφότητας και της αλληλεγγύης, τα έργα της απόρριψης κάθε μορφής αδικίας και της περιφρόνησης ή τιμωρίας του αδικούντος.

Θα ήταν ίσως ενδιαφέρον για όσους απορούν γιατί η σημερινή νεολαία είναι τόσο διαφορετική, να κάνουν μια σύγκριση των σημερινών στάσεων και αξιών μας μ' εκείνες του 1955-59. Θα κατανοήσουν έτσι, βλέποντας τις σημερινές κραυγαλές αδικίες, την ανισότητα και την αναξιοκρατία, γιατί οι νέοι της χώρας μας δεν βλέπουν πια τους άλλους σαν αδελφούς, που πρέπει να σηκώσουν μαζί το βάρος, που πρέπει να μοιραστούν τη δυστυχία αλλά και τα αγαθά. Οι νέοι μας δεν έμαθαν ποτέ πως κάθε μια αδικία που κάνουμε στους αδελφούς μας γυρίζει πίσω, μεγαλύτερη πάνω μας και πάνω στο σύνολο. Θα κατανοήσουν επίσης βλέποντας ένα λαό που δεν πιστεύει ότι είναι με τις δικές του ενέργειες και πράξεις που πλάθεται το μέλλον του, ένα λαό που μιλά διαρκώς για διεθνείς συνωμοσίες, πιέσεις και συγκυρίες για να εξηγήσει την απραξία του, γιατί οι νέοι δεν πιστεύουν πια στον εαυτό τους και βλέπουν κάθε τους πράξη μάταιη και ανώφελη μπροστά σ' αυτά που τους έμαθαν πως διαγράφουν τις τύχες των λαών. Θα κατανοήσουν ακόμα γιατί σήμερα έχουμε ωκεανό λόγων και μια έρημο έργων, γιατί λέγονται τόσα λόγια και δεν γίνεται σχεδόν τίποτε.

Η νεολαία του 1955-59 δεν είχε την εμπειρία της σημερινής νέας γενιάς. Ήταν

άπραγη, αθώα, άπειρη, απλοϊκή. Όμως ήταν σοφή στον τρόπο που αντιμετώπισε την πρόκληση της στιγμής. Χωρίς περίτεχνη ιδεολογική προπαρασκευή, χωρίς πείρα των προϋποθέσεων για επιτυχία των διαφόρων εξεγέρσεων, αντέδρασε σωστά και τίμησε όχι μόνο τον αγώνα αλλά και το λαό. Ο λαός της Κύπρου αποδείχτηκε μέσα από τις πράξεις της νεολαίας του, όχι μόνο ηρωϊκός αλλά και ένας λαός με ισχυρό αίσθημα δικαιοσύνης και αδελφότητας και με ενορατική συνείδηση του τρόπου που γράφεται η ιστορία.

Είναι καιρός νομίζω να κατανοήσουμε κάπως καλύτερα πώς γεννιούνται η εθελουσία και το αγωνιστικό φρόνημα σ' ένα λαό. Κανένας δεν πάει να θυσιάσει όταν βλέπει γύρω του όχι αδελφούς συναγωνιστές αλλά όρνεα που θα χυμήξουν να τον κατασπαράξουν μόλις θυσιάσει. Αν θέλουμε να δούμε ξανά τη νεολαία μας να δρα σωστά, πρέπει να την πείσουμε ότι ο τόπος αυτός ανήκει σ' όλους και όχι μόνο σε μερικούς κι ότι όλοι έχουν ίσα δικαιώματα. Τότε θα δει τον τόπο αυτό σαν δικό του και τους συμπολίτες του σαν αδελφούς του και όχι σαν αντίπαλους.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ», ΤΕΥΧΟΣ 5, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1986)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1943. Ασχολείται με το εμπόριο. Γράφει ποίηση, διηγήματα και μελέτες.

Στη δοκό της αγχόνης

Μου λες να ξεχάσω τα παιδιά στην αγχόνη
να παραμερίσω όλο εκείνο το πολύ μου πάθος
για τη λευτεριά της Πατρίδας.
Να παραδώσω στην πυρά όλα εκείνα
«τα δια χειρός ηρώων» επιθανάτια γράμματα
που τα διαβάζω κατ' επανάληψη
και με κρατούν άγρυπνο.
Εγώ σου λέω δεν μπορώ.

Μια ζωή τώρα τις μεταμεσονύχτιες ώρες
με πιάνει ρίγος σαν ακούω τα βήματά τους
να οδεύουν.

Σαν ακούω τα τραγούδια τους να δυναμώνουν.
Σαν τέλος ακούω να πνίγεται μαζί τους
δολοφονημένος
ο Ύμνος της Ελευθερίας
ύστερ' ακριβώς απ' τον ξερό γδούπο της ανοιγμένης
καταπακτής.

Ω! τα κορμιά τους έτσι που αιωρούνται δεκαετίες
τώρα στη δοκό της αγχόνης!
Ω! τ' άγια κορμιά τους δεκαετίες τώρα
πούναι θαμμένα στα Φυλακισμένα Μνήματα!

Λεμεσός
20.4.1986 - 20.2.1987.

Οι ήρωες επαναλαμβάνονται

Πατέρα Όμρε,
σε ρώτησα να μου πεις για τον Αχιλλέα
κι εσύ μου μίλαγες συνέχεια
για τον Αίαντα, για τον Τεύκρο που θλιμμένος
ήρθε και μετοίκησε εδώ. Για όλους τους άλλους...
Ύστερα μέσα σε έκσταση
μου μίλαγες για τον Ρε Αλέξη, το Γρηγόρη...
Πού να τους είδες ή να τους έμαθες εσύ
γέρο τυφλέ ποιητή;
Κι όταν σε ρώτησα μα πώς;
Μέσ' από βαθύ συλλογισμό
όλο μυστήριο
μ' απάντησες:
Δεν το κατάλαβες μου είπες;
Μέσα στο χρόνο για ιδέες
οι ήρωες επαναλαμβάνονται
και γράφουν Ιστορία.

Λεμεσός
20.11.1985.

Κυριάκος Μάτσης

Η ματιά σου πώς με κοιτάζει με παράπονο
μέσα στο χρόνο!..
Τα δυό γαλανά σου διάφανα μάτια
ψάχνουν αέναα να βρούν το πρόσωπο
της καταιγίδας.
Κι είχαμε - θυμάσαι - μαζί μεγαλώσει
με το τραγούδι εκείνης της Επανάστασης.
Μας ανέβανε δυο πήχες ψηλά
το κομματιασμένο κορμί εκείνου του αετού
στα σπλάχνα μέσα του Πενταδάκτυλου
που πεισματικά ψαχούλευε να γράψει
τους τελευταίους του στίχους
και με το εκτιναγμένο του χέρι
κτυπούσε δυναμικά πια
την κατάκλειστη
πόρτα της ελευθερίας - επί τέλους -
ν' ανοίξει.

Θεσσαλονίκη
1.3.1988

(«Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΜΟΥ ΟΝΗΣΙΟΣ», ΛΕΜΕΣΟΣ 1989)

Γεννήθηκε στο Δάλι το 1904. Αποφοίτησε από την Αμπέτειο Σχολή του Καΐρου. Επέδειξε ενεργό συμμετοχή στην πνευματική ζωή του αιγυπτιακού ελληνισμού. Ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα, το διήγημα, το δοκίμιο και με τη μελέτη. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Διηγήματος (Κύπρος) και με το Βραβείο Συνολικής Προσφοράς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου.

Ο πορτοκαλόκηπος (αποσπάσματα)

Ν' αναστήσεις πορτοκαλιές είν' ένας λόγος. Το πώς όμως ο λόγος αυτός γίνεται πραγματικότητα το ξέρουν μόνο οι άνθρωποι που, σαν τον Πετρή, σφιχτόδεσαν για μιαν ολόκληρη ζωή το μόχθο τους με το χώμα και με το δέντρο σε βαθμό που δεν ξεχωρίζουν τα τρία αυτά βασικά συστατικά ενός περβολιού. Έτσι τον ανάστησε τον πορτοκαλόκηπό του ο Πετρή, στην άκρη της πράσινης λουρίδας, απάνω στο σύνορο προς τον κάβο.

Ο Πετρή είχε περάσει τα τριανταπέντε όταν η γυναίκα του, τριαντάρα σχεδόν κι εκείνη, γέννησε το πρώτο τους παιδί. Ένα αγόρι. Άλλο παιδί δεν έκαμαν. Κι απάνω σ' αυτό το αγόρι, τον Αρτέμη, απίθωσαν οι μεσόκοποι γονιοί κάτι πρωτοφάνερα γι' αυτούς αισθήματα, που τα κρατούσαν μέσα τους αξεδιάλυτα, μα που έβαλαν μέσ' στην ψυχή της μάνας το σπόρο μιας απέραντης στοργής και στο μυαλό του Πετρή κάτι καινούριες ιδέες. Έτσι ο Αρτέμης, ο μοναχογιός, πήρε από τη μάνα του χάδια ασυνήθιστα στους ανθρώπους της ράτσας του, κι απ' τον Πετρή την άδεια να πάει στο Γυμνάσιο, στην πόλη, μιαν ώρα δρόμο απ' το χωριό.

Κι ούτε που σταμάτησαν ως εδώ οι καινούριες ιδέες μέσ' στο μυαλό του Πετρή, παρά έβαλε σκοπό να στείλουν τον Αρτέμη να σπουδάσει σα θα τέλειωνε το Γυμνάσιο. Όμως γι' αυτό το ζήτημα δεν έκαμε ποτέ του λόγο· ούτε και στον ίδιο τον εαυτό του το μολογούσε σαν οριστικό, μόνο «ας τελειώσει και βλέπουμε», έλεγε μέσα του, κράταγε μετέωρο για μια στιγμή το χέρι του, που δούλευε με το κλαδευτόρι, ένα χαμόγελο τρεμούλιαζε μέσα στα μάτια του, και ξανάπιανε το κλάδεμα.

Τώρα ο κόσμος του Πετρή γίνθηκε αλλόκοτος έτσι που μοιράζονταν ανάμεσα στην ασάλευτη αφοσίωσή του στο κτήμα και στα ονειροπολήματά του για τον Αρτέμη. Σαν να ζούσε δυο ζωές, που μέσα στην πρωτόγονη σκέψη του δεν είχανε κοινό σημείο επαφής μα που ωστόσο δεν γίνονταν αφορμή διχασμού. Τα ονειροπολήματα άνοιξαν μόνο ένα παράθυρο απ' όπου κάποιο νέο φως πλημμύριζε την καρδιά του Πετρή.

Έτσι κύλησαν τα χρόνια. Οι πορτοκαλιές άπλωσαν κλώνους, έσμιξαν τις φυλλωσιές τους, κι ο Αρτέμης γίνηκε δεκαοκτώ χρονών τελειόφοιτος. Ένα μελαχρινό παλικάρι, συμπυκνωμένο, λιγομίλητο, ίδιος ο πατέρας του. Όσο μεγάλωνε και πρόκοβε ο Αρτέμης, το φως στην καρδιά του Πετρή απλώνονταν με μια ήσυχη βεβαιότητα κι ήτανε σαν η προκοπή του παιδιού να επισφράγιζε τη δική του προκοπή στο κτήμα.

Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό ένας καινούριος άνεμος πήρε να φυσάει, που ξεσήκωνε τα φρένα των ανθρώπων. Σαν ένα μήνυμα διάχυτο και συγκλονιστικό, από τα βάθη των καιρών, να λέει πως έφτασεν η ώρα, και τους καλούς νησιώτες δεν τους χωρούσαν πια τα πλαίσια της καθημερινότητας. Στα καφενεία, στην αγορά, στα σπίτια, στους τόπους της δουλειάς, στα σχολεία, ένα κύμα συναγερμού, προσδοκίας, διεκδίκησης ύψωσε τις ψυχές απάνω από τη λογική των συμβιβασμών και της ρουτίνας. Οι νέοι ζώστηκαν την πανοπλία του ενθουσιασμού τους κι αποζητούσαν ευκαιρίες αυτοθυσίας. Πήγαιναν, έρχονταν, συνάγονταν παράμερα και σιγοκουβεντιάζαν, κι άξαφνα πήδαγαν στα ποδήλατα και τραβούσαν για την πόλη. Μαζί τους κι ο Αρτέμης.

Ο Πετρή ψυχανεμίστηκε με το πρώτο. Ωστόσο σώπαινε, κι όπως το αγρόμι οσμίζονταν στον αέρα την επερχόμενη καταιγίδα. Γεμάτος επιφύλαξη, περίμενε και παρακολουθούσε τον Αρτέμη. Όμως μια μέρα, που η γυναίκα του δοκίμασε να του πει τους φόβους της για το παιδί, που δεν συμμαζεύονταν, την αποπήρε.

«Άσε τον. Ξέρει τι κάνει. Τί θες, να κόψει πίσω, κοτζάμι άντρας, και να χωθεί πίσω απ' τα φουστάνια σου;»

Ύστερα αρχίνησε σιγά σιγά να δαμάζει τις επιφυλάξεις του κάποιο συναίσθημα πως όλος ετούτος ο ξεσηκωμός γύρω του ήτανε σα να ξεπηδούσε από τις ρίζες της δικής του ύπαρξης, από βαθιά, πολύ βαθιά, από 'κει που αντλούσε τους χυμούς της η συνείδηση του εθνισμού του.

Μιαν ηλιόλουστη φθινοπωρινή μέρα ο Πετρήs κάθονταν στο κατώφλι του και διόρθωνε το θειαφιστήρι του, να το 'χει έτοιμο για να θειαφίσει μόλις θα 'βρισκε κατάλληλο καιρό, όταν άνοιξε με ορμή η καγκελόπορτα του περβολιού και μπήκανε λαχανιασμένα δυο παλικάρακια, που ήρτανε και στάθηκαν ομπρός του και στριφογύριζαν με αμηχανία στα χέρια τους τα σχολικά τους κασκέτα. Ο Πετρήs αλαφιάστηκε μα δεν τ' απόδειξε, μόνο τους κοίταγε και περίμενε να μιλήσουν. Τέλος, το ένα απ' τα παιδιά, ξεχνώντας τα λόγια που φαίνεται να είχε προετοιμάσει, είτε βιαστικά κι ασύνδετα όλη την ιστορία: Οι μαθητές είχαν κατέβει σε διαδήλωση. Ρίχτηκαν πυροβολισμοί από τις «δυνάμεις ασφαλείας». Ο Αρτέμης, που πήγαινε εμπρός με τη σημαία, έπεσε. «Πληγώθηκαν κι άλλοι δυο, όμως ο Αρτέμης... έπεσε!», ξανά 'πε το παιδί γοερά.

Ο Πετρήs κατάλαβε και βρέθηκε μεμιάς όρθιος. Μια πύρινη κολόνα θυμού υψώθηκε μέσα του και τριζοβολούσε. Η μάνα, που βρίσκονταν μέσα στο σπίτι κι άκουγε, έσυρε μια φωνή κι έκαμε να χυθεί όξω. Όμως ο Πετρήs άπλωσε το χέρι του και

την αντίκοψε. Κι αγκαλιάζοντάς την με μια τρυφερότητα πρωτοφάνερη την έβαλε να καθίσει.

Όλα όσα ακολούθησαν κείνη τη μέρα και την άλλη, ήτανε για τον Πετρή σα να γίνονταν μέσα σε μια ξέχωρη περιοχή της ζωής του, σε μια περιοχή όπου τίποτα δεν τελειώνει και τίποτα δεν αρχίζει, γιατί η στιγμή, η κάθε στιγμή, είναι τόσο κορεσμένη από εσωτερικό κραδασμό, που γεμίζει, μοναδική και κυρίαρχη, τα πάντα. Μέσα στη συντριβή του ένιωθε σα μεταρσιωμένος από μιαν υπερβατική κι απροσδιόριστη ταύτιση του δικού του δράματος με το συνολικό παλμό γύρω του.

Όμως μετά την ταφή του Αρτέμη ήρτε η νύχτα κι ο κόσμος άρχισε διακριτικά, μ' ένα σφίξιμο χεριού, μ' ένα λόγο καλό, να φεύγει. Όσπου, περασμένα μεσάνυχτα, οι δυο γερασμένοι γονιοί απόμειναν μόνοι, δίχως παραστεκόμενους στο σπαραγμό τους.

Ο Πετρός ένωσε τότε σα να προσγειώθηκε στη γνώριμη περιοχή της καθημερινής ζωής. Ψύρισε και κοίταξε τη μάνα, που καθόταν βουβή με διπλωμένες τις άχρηστες πια φτερούγες της στοργής της, κι ένωσε πάλε κείνη την τρυφερότητα μέσ' στην καρδιά του και στις παλάμες του ένα μερμηγκισμα από συγκροατημένο χάδι.

Ύστερα κείνη, αποκαμωμένη, έγειρε τάχα να κοιμηθεί· κι ο Πετρής, που δεν τονε χωρούσε ο τόπος, άνοιξε την πόρτα και βγήκε στο περβόλι.

Η ζωντανή παρουσία των δέντρων του, η γνώριμη ανασεμιά τους κάτω απ' την αστροφεγγιά, τότε παράσυραν όπως πάντα μέσα στη δικιά τους τροχιά.

(«Η ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ», ΑΘΗΝΑ 1989)

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΠΙΕΡΙΔΗΣ

Γεννήθηκε στο Τσέρι το 1908 και πέθανε το 1968. Σπούδασε φιλολογία και φιλοσοφία στο Παρίσι. Εξέδιδε στην Αλεξάνδρεια το περιοδικό «Ελλην». Ασχολήθηκε με την ποίηση, το δοκίμιο και τη δημοσιογραφία. Τα ποιητικά άπαντά του εκδόθηκαν σε δυο τόμους.

Η Κύπρος δε ναυάγησε

«Υπεγράφη χθες εις Λονδίνον
η συμφωνία επί του Κυπριακού»

Οι εφημερίδες, 20.2.59

Ώστε τώρα την Κύπρο θελήσατε
 να την αφήσετε ολομόναχη μέσα στο πέλαγο.
 Θελήσατε να την κάνετε σαν ένα καράβι που ναυάγησε
 σαν ένα καράβι που γέρνει και ζητά τους βυθούς - που δίψασε να
 ησυχάσει για πάντα,
 ξαπλωμένο σε μια λάσπη ανέλπιδη, σ' ένα μισόφωτο πιο φοβερό απ'
 το σκοτάδι
 σε μια γλοιώδη σιγαλιά πιο φοβερή κι από της θύελλας το θρήνο.

Τώρα θελήσατε να θρυμματίσετε την κρυστάλλινη γέφυρα που έδενε την Ελλάδα με την Ελλάδα.
Να πνίξετε το τραγούδι που τραγουδούσανε μαζί οι κοπελιές του χωριού μου κι οι γειτονιές της Αθήνας.
Και πιάσατε να χτίσετε τοίχο βαρύ στη μέση του δρόμου που οδεύαμε και να σμιλέψετε στην πέτρα τη διάτα σας, να μένει για πάντα: «Ποτέ από δω δε θα περάσει η Λευτεριά!».

Θελήσατε να ξεχάσουμε τους κρεμασμένους, να ξεχάσουμε εκείνο
το κοριτσάκι
που το σκοτώσατε μέσα στους δρόμους της Αμμόχωστος
να ξεχάσουμε τους φοιτητές που ντυφεκίασε μέσα στους δρόμους
της Αθήνας.

Θελήσατε να μας μάθετε πως δουλειά μας είναι να κρεμαζόμαστε
να σκοτωνόμαστε ένας-ένας μέσα στους δρόμους
και σας δουλειά σας να κάθεστε στις αίθουσες των συνδιασκέψεων
και ν' ανταλλάξετε χαμόγελα και υπογραφές
ως ανταλλάζουν οι ταχυδακτυλουργοί τα μυστικά τους.

Όμως η Κύπρος δε ναυάγησε!
Η Ελλάδα δεν έχασε τα λιμάνια της, δεν έπαψε να στέκεται στο μπουράγιο
και να προσμένει και να κοιτάζει το πέλαγο.
Δεν έπαψε ο κόσμος να χαρίζει το κύμα του
στη γλυκιά μου φρεγάδα - δεν έπαψαν οι άνθρωποι
να μας ανοίγουν το χρυσό μονοπάτι της αδερφοσύνης τους
δεν έπαψαν οι λαοί να σμιλεύουν τη διάτα τους
στης ζωής την τρισεγγίστη μετώπη:
«Τον τοίχο θα τον γκρεμίσει η Λευτεριά. Και θα περάσει!».

Κι αν είχατε μάτια θα βλέπατε
πως μένει ακέραιο το κρυστάλλινο γεφύρι
που δένει την Ελλάδα με την Ελλάδα.
Αν είχατε αφτί θ' αφουγκραζόσαστε το τραγούδι
το ένα τραγούδι που τραγουδούσανε μαζί
οι κοπελιές του χωριού μου και της Αθήνας — κι ο κόσμος όλος.

20.2.59

(«ΤΟ ΧΡΥΣΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ», 1961)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

Γεννήθηκε στο Πολέμι της Πάφου το 1950. Εργάζεται ως δάσκαλος. Ασχολείται με την ποίηση, το διήγημα και την παιδική λογοτεχνία.

Β' Ιντερμέδιο

Των αγίων ο χορός μες στο στενό κελί
κι απέξω η τυράγνια με το πρόσωπο του ανθρώπου.
Κι ο Παπαντώνης με υψωμένο το δισκοπότηρο,
στρατιώτης της αγίας του Χριστού εκκλησίας εκεί
μες στη βαθιά σιγή μόλις κρατώντας το λυγμό
και το βαθύ καημό στο γέρικό του στήθος,
βαθιά κοιτάει στα μάτια έναν - έναν τους νιους κι αναδακρύζει
και μέσα η πονεμένη του ψυχή αναγαλιάζει,
που της μικρής πατρίδας οι μανάδες τα παιδιά τους βύζαξαν

με γάλα αντρείας και λευτεριάς,
ένα - ένα τους κοιτούσε μες στα μάτια π' άστραφτεν η απόφαση:
«Λάβετε, φάγετε τούτο εστί το αίμα μου
το της Καινής Διαθήκης...»

Και τους καλούσε έναν - έναν
με τα μικρά τους ονόματα σαν να τους βάφτιζε
με του παναγίου αίματος την τίμια την πορφύρα,
και τους ευλόγαιε τα φτερά που φύτρωναν στους ώμους τους
μην τους αγγίξει το μαχαίρι και το μαύρο σίδερο:
ΜΙΧΑΗΛ, ΑΝΔΡΕΑΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ, ΧΑΡΙΛΑΟΣ, ΙΑΚΩΒΟΣ,
ΜΙΧΑΗΛ, ΣΤΕΛΙΟΣ, ΕΥΑΓΓΟΡΑΣ.
Κι έλαμπε το στενό κελί σαν την Αγιά - Σοφιά, το μέγα μοναστήρι
με τετρακόσια σήμαντρα κι εξηνταδυό καμπάνες
σ' όλο τον κόσμο να σημάνουν την ανάσταση και την ελευθερία.
Κι ακούγονταν από μακριά μες στους ορίζοντες το κάλπασμα
του καβαλάρη Παλαιολόγου - κάλπασμα φτερό προς τη θυσία!
Και δάκρυζεν η Παναγιά κι οι αγγέλοι σιωπούσαν,
έλαμπε το στενό κελί απ' το πολύ το φως της αθωότητας
χυμένο γύρω απ' τ' αγιασμένα πρόσωπά τους
και μακριά μες στους μελλούμενους καιρούς ακούγονταν
της Λευτεριάς το μέγα σήμαντρο μέσα σε χρυσό σύγνεφο,
θυμίαμα που σκορπίζονταν στα πόδια του Κυρίου.
Έλαμπε κόσμος κι ουρανός κι ως ίσκιοι τρέμανε
οι τύραννοι κυλώντας μες στα σκοτεινά της λήθης βάραθρα.
Κι εγίνη το μικρό κελί ναός των πρώτων Χριστιανών
κι εγίνη του θανάτου αρένα όπου εκεί σε κάποιαν άκρη
πρόσμενεν ο Αρχάγγελος μ' ένα έτοιμο στεφάνι
για τα μικρά - μικρά Κυπριόπουλα που ζωντάνεψαν
τ' άγια πάθη του Χριστού και τους αγίους μαρτύρους,
για τα μικρά - φτωχά Κυπριόπουλα που δίδαξαν στον κόσμο
πώς πρέπει ο άνθρωπος να ζει, πώς πρέπει να πεθαίνει!
Των αγίων ο χορός μες στο στενό κελί
και δυο χρυσά πουλιά ανεβασμένα στο κλωνάρι της φωνής του Παπαντώνη
ξανάλεξαν σιγά - σιγά της Ρωμιοσύνης τον καημό
κι ανέβαιναν και χάνονταν σε φέγγος Παραδείσου,
ενώ μες στον παληκαριών το βλέμμα έλαμπε
μια άλλη χαρναυγή, το μέγα φως της άνω βασιλείας
κι έκλαιε της Κύπρου η ψυχή αγωνάτιστη,
μαζί τους στο σταυρό ανεβαίνοντας, στο ξάγναντο του κόσμου!

(«ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ ΜΝΗΜΑΤΑ», ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΘΥΣΙΑΣ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

Γεννήθηκε στην Ακανθού το 1929. Αποφοίτησε από το Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου και αργότερα σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στο Εδιμβούργο και στο Λονδίνο. Υπηρέτησε ως καθηγητής, Διευθυντής και Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων στην Κύπρο και αργότερα ως Γυμνασιάρχης και Σύμβουλος Μέσης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ασχολείται με την ποίηση και το δοκίμιο. Για το συγγραφικό του έργο τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου (Κύπρου) και με άλλες διακρίσεις.

Τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕφος ἐνὸς ἀγώνα (1955-1959)

Πνεῦμα θυσίας

Γιὰ νὰ νικήσεις τὸ θάνατο, ἢ πρέπει ν' ἀγαπᾷς πολὺ τὴ ζωὴ ἢ νὰ πιστεύεις πὼς ἡ ὑπαρξὴ δὲν τερματίζεται μὲ τὸν φυσικὸ σου θάνατο. Αὐτοὶ οἱ ἀγωνιστὲς πιστεύανε καὶ στὰ δυό. Αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι μέγα καλὸ καὶ πρῶτο, γιατί ὁ ἄνθρωπος, στὴν πορεία του, δημιουργεῖ ὁρισμένες ἀξίες, πού κάνουν τὴ ζωὴ ὡραία. Κι ἂν ὁ ἄνθρωπος, νικώντας τὸν ἔμφυτό του ἐγωισμό, ὑπηρετεῖ αὐτὲς τίς ἀξίες, δίνει νόημα στὴν ὑπαρξή του, καὶ διαιωνίζοντας μὲ τὴ συμβολή του αὐτὲς τίς ἀξίες, διαιωνίζει καὶ τὸν ἴδιο του ἑαυτό, συμμετέχοντας στὴν ἀτέρμονη πορεία τῆς ἱστορίας. Πολὺ περισσότερο, ἂν πιστεύει πὼς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν τερματίζεται μὲ τὸ θάνατο, ἀλλὰ προεχτείνεται στὴν ἀτελεύτητη πορεία τῆς αἰωνιότητος. Ἔτσι, ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος στὴ θυσία, ὅπου ὁ φόβος του θανάτου διασκεδάζεται καὶ ὅπου ὁ θάνατος τοῦ γίνεται ἀδερφός. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατο ὄριο τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας.

Ἀναφέρομαι, φυσικά, στοὺς ἀγωνιστὲς πού ἔπесαν καὶ στοὺς ἄλλους πού ἀντίκρουσαν τὴν ἀγχόνη τραγουδώντας καὶ ψάλλοντας. Ἡ αἵρεση τοῦ Αὐξεντίου καὶ τοῦ ἐν ὅπλοις ἀδελφοῦ του Μάτση, δὲν ἦταν μιὰ αὐθόρμητη, συναισθηματικὰ φορτισμένη ἀπόφαση. Οὔτε ἓνας ὑστερόβουλος ὑπολογισμὸς ὑστεροφημίας. Ἦταν μιὰ ἐνσυνείδητη ἐπιλογὴ πού κυοφορήθηκε ἀπὸ τὰ ἐφηβικά τους χρόνια καὶ ὁλοκληρώθηκε, ὅταν ἄρχισε ὁ ἀγώνας. Ἦδη ἀναφέρθηκα, ἀρχίζοντας αὐτὴ τὴν ὁμιλία, σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Αὐξεντίου πὼς ἦταν πρόθυμος νὰ ὑπογράψει τὸ ἐνωτικὸ δημοψήφισμα καὶ μὲ τὸ αἷμα του ἀκόμα. Καὶ ὁ Μάτσης, στὸ ἡμερολόγιο καὶ στίς ἐπιστολές του, ἀναφέρει ἐπανειλημμένα πὼς, ἂν χρειαστεῖ νὰ θυσιασθεῖ, θὰ θυσιασθεῖ. Αὐτὴ ἡ αἵρεση θανάτου ἦταν μιὰ ἄκρως φιλόανθρωπη πράξη. Ἐπειδὴ ἀγαποῦσαν τοὺς ἀνθρώπους πού ἀπάρτιζαν μιὰν ἐθνικὴ ἐνότητα καὶ ἐπειδὴ ἡ σκλαβιά ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὴ μισὴ ἀνθρωπιά του, ὁδηγήθηκαν στὸν ἀγὼνα ἀποφασισμένοι καὶ συμφιλιωμένοι μὲ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου.

Ἐνα μικρὸ ἀπάνθισμα τῶν τελευταίων ἐπιστολῶν τῶν ἐννιά μελλοθανάτων, πρὶν

ὁδηγηθοῦν στὴν ἀγχόνη, θὰ 'ταν ἴσως ἀρκετό, καὶ αὐτὰ πού λέω περιττά, γιὰ νὰ δώσουν τὸ στίγμα τοῦ ἀγώνα καὶ νὰ σκιαγραφήσουν τὸ πρόσωπό του. Θὰ περιοριστῶ στὰ ἐλάχιστα.

Γράμμα τοῦ Ἀντρέα Ζάκου πρὸς τὸν ἀδελφὸ του:

«Ἀγαπητέ μου ἀδελφέ,

Ὅταν θὰ πάρεις τὸ γράμμα μου αὐτὸ θὰ ἔχω φύγει γιὰ πάντα. Ἡ ὥρα τοῦ θανάτου πλησιάζει μὰ στὴν ψυχὴ μου φωλιάζει ἡ ἡρεμία. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀκοῦμε τὴν Ἡρωϊκὴ Συμφωνία τοῦ Μπετόβεν. Στὴ θέση πού βρισκόμαστε τώρα οὔτε μὲ τὸ μικροσκοπιο δὲν μποροῦμε νὰ ἀνακαλύψουμε πού ὑπάρχει τραγωδία στὸ θάνατο. Τότε μόνο θὰ αἰσθανόμουν νὰ λύπη, ἂν ἤξερα ὅτι θὰ μποροῦσα νὰ μείνω γιὰ πάντα νέος κι ἀθάνατος, ἂν ἀπέφυγα τὴν ἐκτέλεση. Νομίζω ὅμως ὅτι μόνο μὲ τὴν ἐκτέλεση θὰ μπορέσω νὰ μείνω πάντα νέος κι ἀθάνατος. Πρῶτα ἢ ὕστερα ἔπρεπε νὰ διαθέσω τὴ ζωὴ μου. Δὲ βλέπω πῶς κατάλληλη περίσταση ἀπὸ τὴν τωρινή, γιὰ νὰ τὸ κάνω».

Ὁ Ἰάκωβος Πατάτσος, ἓνας βαθύτατα πιστός, γράφει στὸ τελευταῖο του γράμμα στὴ μητέρα του.

«Ἀγαπητὴ μου μητέρα,

Χαῖρε, εὐρίσκομαι μεταξύ τῶν ἀγγέλων. Τώρα ἀπολαμβάνω τοὺς κόπους μου. Τὸ πνεῦμα μου φτερουγίζει γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο τοῦ Κυρίου. Θέλω νὰ χαίρεις ὅπως κι ἐγώ. Ἄν κλαίεις θὰ λυποῦμαι. Τ' ὄνομά σου θὰ γραφεῖ στὴν ἱστορία, γιατί ἐδέχθης νὰ θυσιασθεῖ τὸ παιδί σου γιὰ τὴν Πατρίδα. Εἶναι καιρὸς νὰ καμαρώσεις τὸ παιδί σου. Εὐρίσκεται ἐκεῖ ψηλά, ὅπου ψάλλουν οἱ ἀγγέλοι. Χαῖρε, ἀγαπημένη μου μητέρα. Μὴν κλαίεις, γιὰ ν' ἀκούσεις τὴν ἀγγελικὴ φωνὴ μου πὺ ψάλλει Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβῶθ. Ψάλλε καὶ σύ μαζί μου, ψάλλε, προσεύχου, δόξαζε τὸν Θεό σ' ὅλη σου τὴ ζωὴ».

Τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ Χαρίλαου Μιχαήλ πρὸς φίλο του:

«...Περιμένουμε νὰ φθάσουν οἱ γονεῖς μας. Θὰ τοὺς ὑποδεχοῦμε μὲ ζητωκραυγὲς καὶ χειροκροτήματα. Αὐτοὶ θὰ ἔχουν καμάρι ὅτι τὰ παιδιά τους πεθαίνουν γιὰ τὴν Πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ κατῆκον χάριν τῆς Πατρίδος. Τραγουδοῦμε καὶ ψάλλομε χάριν τῆς ἐλευθερίας».

Καὶ τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ Βενιαμίν τῶν ἀπαγχονισθέντων, τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη, δεκαοκτάρχου μαθητῆ, ἀγωνιστῆ καὶ ποιητῆ, πρὸς τὴν ἀδερφή του:

«Ὡρα 7.30 μ.μ. Ἡ πιὸ ὁμορφὴ μέρα τῆς ζωῆς μου.

Ἡ πιὸ ὁμορφὴ ὥρα.

Μή ρωτάτε γιατί.
Ἀγγελούδι δέν εἶναι
μ' ἀγγελούδι ὅμως μοιάζει.
Στήν ἀθώα ματιά της
κάποια ἀχτίδα πλανιέται
κι ἓνα ἀστέρι καινούργιο
λές μαζί της γεννιέται.
Ναί τό ξέρω καθέννας μας
ἔτσι ἀθῶος γεννήθηκε·
μά... καθέννας πλανήθηκε
στά πυκνά τά σκοτάδια
κι ὅταν - φεῦ - τό θυμήθηκε
ἡ καρδιά του ἦταν ἄδεια·
κι ἴσως νά 'ταν ἀργά.

Ναί, ὅλοι γεννηθήκαμε τόσο ἀθῶοι, ὅπως ἡ βαπτιστικά μου. Κι ὅλοι ἀλλάξαμε.
Λυπᾶμαι πολύ πού δέν πρόφτασα νά τήν βαπτίσω, μά δέν πειράζει. Μπορεῖς νά τό
κάμεις και σὺ· καί σάν μεγαλώσει φρόντισε σὺ γι' αὐτήν καί ρώτησέ την... γιατί
ἐκλαψε ὅταν τήν φίλησα.

Τ' ὄνομα πού θά τῆς δώσεις, θέλω νά 'ναι πεντασύλλαβο καί νά θυμίζει ἐκείνην
γιά τήν ὁποία ἦρθα ἐδῶ. Νά θυμίζει ἐκείνην γιά τήν ὁποία ἔγραψε ὁ ποιητής
Σολωμός τό πιό ὁμορφο τραγούδι του. Ἐκείνην τήν ὁποίαν κάθε ἄνθρωπος ἐπιθυ-
μεῖ πιό πολύ ἀπ' ὅλα. Κατάλαβες, ἀδελφή μου;»

Δέ φαντάζομαι νά ὑπάρχει ἄλλη ὥρα τῆς ἀλήθειας ἀπό ἐκείνη πού ὁ ἄνθρωπος
ἀντικρύνει τό θάνατο, πού γνωρίζει ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ὀριστικός καί ἀμετάθετος.
Ἡ ψυχὴ ἀπεκδύεται ὅλα τά φανταχτερά της ἐπιστρώματα καί μένει γυμνή. Ὅ,τι
πεῖ ταυτίζεται μέ τήν πραγματικὴ της οὐσία. Εἶναι βέβηλος ὁ λόγος πού θά ἀμβι-
σβητήσῃ τήν εἰλικρίνεια ὅσων λέγει, πού θά θεωρήσῃ πῶς αὐτά εἶναι κούφιοι
λόγοι καί ἀνόητες χειρονομίες. Ὅ,τι μπορούμε ἐμεῖς οἱ κοινοὶ θνητοί, οἱ
περιλειπόμενοι, εἶναι νά βιώσουμε αὐτούς τούς λόγους καί νά μεταλάβουμε ἀπό τό
δυσκοπότηρό τους. Ὁ Ζάκος γράφει «οὔτε μέ τό μικροσκόπιο δέν μπορούμε νά
ἀνακαλύψουμε πού ὑπάρχει τραγωδία στό θάνατο». Αὐτὴ ἡ συναδέλφωση μέ τό
θάνατο εἶναι τό ἔσχατο ὄριο πού μπορεῖ νά κατακτήσῃ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος,
ὅταν κινεῖται ἀπὸ τίς ὑψιστες ἀξίες πού δημιούργησε. Καί ὅταν ὁ Ἰάκωβος
Πατάτσος γράφει «Τό πνεῦμα μου φτερουγίζει γύρω ἀπὸ τό θρόνο τοῦ Κυρίου»
καί «μὴν κλαίεις, γιά ν' ἀκούσεις τήν ἀγγελικὴ φωνή μου πού ψάλλει Ἅγιος,
Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ» εἶναι δεῖγμα τέλειας μέθεξης τοῦ ἀνθρώπου μέ τό
Θεό, μᾶς ἔνωσης τοῦ φθαρτοῦ μέ τό ἀφθαρτο, μᾶς ἐπέκτασης τοῦ πρόσκαιρου
πρὸς τό αἰώνιο. Καί ὅταν ὁ Εὐαγόρας Παλληκαρίδης ἀφήνει στό χαρτί τήν τελευ-
ταία του ἐπιθυμία νά δοθεῖ τό ὄνομα Ἐλευθερία στήν ἀβάφτιστη ἀνηψιά του, εἶναι
ἓνα δεῖγμα λατρείας τῆς ἐλευθερίας, πού γι' αὐτήν ἔζησε καί γι' αὐτήν πεθαίνει.

Ἡ ὑψιστὴ ποίηση

Ἄν ποίηση εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς συναισθηματικῆς φόρτισης τοῦ ἀνθρώπου,
ἡ φόρτιση ἑνὸς ὁλόκληρου λαοῦ εἶναι μεγίστη ποίηση. Ὁ ἀγώνας 1955-59 εἶναι ἓνα
μεῖζον ποίημα. Δέν ἦταν μόνο πῶς πολλοὶ ἀπὸ τούς πρωταγωνιστές του διάβαζαν
ποίηση καί ἦταν φερέλπιδες ποιητές, ἀλλὰ πρωτίστως, γιατί ὅλο τό νησί ἔξω ἀπὸ
κάθε ἐκλογικευμένη πράξη ζοῦσε καί δημιουργοῦσε τό δικό του ποίημα. Τά συν-
θήματα στοὺς τοίχους, οἱ σημαῖες πού κυμάτιζαν σέ κάθε σπίτι, οἱ σημαῖες στά
σχολεῖα καί στά νεκροταφεῖα, τά κρυφά σχολεῖα, οἱ τόποι, πού ἔπεσαν οἱ ἀγωνι-
στές, τά ὀλοκαυτώματα τῶν ἡρώων, οἱ μάνες πού μοιρολογοῦσαν μέ στίχους τά
νεκρά παιδιὰ τους, τά μνημόσυνα καί οἱ ἐθνικὲς ἐπέτειοι πού ξαφνικά πολλαπλα-
σιάστηκαν, τό δάκρυ καί ἡ περηφάνεια ἑνὸς λαοῦ, ἓνα πρωτόφαντο πανηγύρι
ἐνθουσιασμοῦ, ὅλ' αὐτά ἦταν στίχοι καί στροφές ἑνὸς μεγάλου ποιήματος πού
βάσταξε τέσσερα χρόνια. Αὐτό τό νησί πού συνδέθηκε μέ τὴ θεὰ τοῦ ἔρωτα, κατα-
κυριεύθηκε καί κατακλύστηκε ἀπὸ ἓνα κύμα ἔρωτα. Ἀγαποῦσε τό χῶμα του,
ἀγαποῦσε τά βουνὰ καί τα λαγκάδια του, ἀγαποῦσε τούς ἀνθρώπους του,
ἀγαποῦσε τήν ἱστορία του, ἀγαποῦσε τήν παράδοσή του, ἀγαποῦσε μέ ἄλλα λόγια
τίς ρίζες του. Εἶχε ἀποβάλλει ὅ,τι ἦταν ἀλλότριο, ὅ,τι δέν ταίριαζε μέ τό πρόσωπό
του, ὅ,τι ἀλλοίωνε τήν ἐθνικὴ του ταυτότητα. Ὁ ἀγώνας τὸν ὁδήγησε στήν
αὐτογνωσία του. Ἡ κατάκτηση τῆς αὐτογνωσίας του τὸν ἔκανε ὑπερήφανο, ἀσυμ-
βίβαστο, ἀνυποχώρητο στοὺς στόχους του, αἰσιόδοξο γιά τό μέλλον του. Τό τέλος
τοῦ ἀγώνα δέ βρῆκε τό λαό κουρασμένο, ἀπογοητευμένο, ἔτοιμο νά δεχθεῖ ρεαλι-
στικὴ ἀντιμετώπιση τῶν καταστάσεων. Ἰσα ἴσα βρῆκε αὐτό τό λαό στό ἀποκορύ-
φωμα τῆς ἀγωνιστικότητάς του, στήν κορύφωση τῶν ὁραμάτων του, στήν ὑψιστὴ
μέθεξη, στήν πιό ἔντονη βακχεία του.

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΛΕΞΗ ΠΟΥ ΔΟΘΗΚΕ ΣΤΟ
«ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ» ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, ΣΤΙΣ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1996)

Ὁ πατέρας τοῦ ἥρωα (ἀπόσπασμα)

Κάποτε εἶχαμε ἀγαπήσει πολὺ τὴ λευτεριά. Βάλαμε τ' αὐτὶ μας στὴ γῆ μας, στὴ
γῆ τῶν προγόνων μας, κι ἀφουγκραστήκαμε. Ἐρχότανε ἡ φωνὴ βαθεία, σοβαρὴ,
κατηγορηματικὴ. Καί ἔλεγε «Χρέος», τίποτε ἄλλο. Τότε μᾶς ἔλαβε πόθος ἐλευθε-
ρίας. Μεθύσαμε καί πήραμε τήν ἀπόφαση. Ἀγώνας. Ὁ ἓνας εἶπε τό μυστικὸ στὸν
ἄλλο. Κι ἄλλος στὸν ἄλλο. Κι ὅλοι γνωρίζαμε τό μυστικὸ.

Ἄναψε πυρκαγιά μὲς στὶς καρδιές μας. Δώσαμε τὰ χέρια νά σηκώσουμε τὸν ἥλιο,
ψηλά, ψηλότερα, νά μᾶς φωτίζη. Κι ὁ ἥλιος ἔκαψε τίς μικρότητές μας. Στίλβωσε

τ' ἀσήμι τῆς καρδιάς μας. Δώσαμε τὰ χέρια. Ἀγαπηθήκαμε. Εἶπαμε ἀδελφέ ὁ ἓνας στόν ἄλλο. Κι ἀδράξαμε ὅ,τι βρέθηκε μπροστά μας, ὄπλο γιὰ τὸν ἀγώνα. Ξύλα, πέτρες.

Ἦταν οἱ μεγάλες στιγμὲς τῆς ἱερῆς μας τρέλας. Καλούσαμε κάθε στιγμή τὸ χάρο στὸ τραπέζι μας. Τὸν κερνούσαμε καὶ κείνος διάλεγε τὸν ξεχωριστό. Τὸν σφράγιζε καὶ τοῦ λεγε: «*Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσει*» κι ἔφευγε. Κι ὁ ξεχωριστὸς χαμογελοῦσε. Καὶ πρόσταζε: *Κερνώ, κι ἄλλο κρασί βάλτε στὰ ποτήρια τῆς λευτεριάς μας. Καὶ κατὰ πού ἔσβηγε ὁ ἀποσπερίτης ἔλεγε στὰ βιολιά: Παίξτε τὸν τελευταῖο σας σκοπὸ. Ραγίστε ἀπ' τὸν καημὸ τῆς λευτεριάς, τὸν καημὸ τῆς Ρωμιοσύνης.*

Χτένιζε τὰ μαλλιά, ἔστριβε τὸ μουστάκι κι ἔλεε: *Γειὰ σας, ἀδέρφια. Πάω νὰ σύρω τὸ στερνὸ χορὸ. Κι ἀκοῦστε, αὔριο πάλι ἐδῶ. Ζωντανὸς ἢ πεθαμένος, μαζί σας. Καὶ τὰ βιολιά νὰ παίζουν τὸν σκοπὸ τῆς λευτεριάς καὶ σεῖς νὰ πίνετε ἀπ' τὶς κοῦπες τὸ κρασί της.*

Τὴν ἄλλη μέρα χόρευε τὸν πυρρίχιο — πρωῒ μέχρι τ' ἀπόγιομα. Θέτε στὸ Μαχαιρᾶ, στὸ Δίκωμο, στὸ Λιοπέτρι ἢ ἀνώνυμα στοὺς κάμπους, στὰ βουνά. Χάροντα, νάμε. Ἀδερφε μου, δὲ σὲ μισῶ. Βάλε τὸ χέρι στὸ δικὸ μου χέρι. Ὁ σπόρος νὰ σαπῇ γιὰ νὰ βλαστήσῃ. Χρέος νὰ ριζώσῃ ἡ λευτεριά καὶ νὰ θεριέψῃ.

Πυρφόρος Ἡλιοῦ ἐποχούμενος ἄρματι. Φωτοστέφανος πέριξ τῆς κεφαλῆς. Εἰς δόξαν Κυρίου. Εἰς δόξαν ἀνθρώπων. Μετρούσαμε τὴν ἀνθρωπιὰ μας μὲ τὸ μέτρο πὺ μᾶς δώρισε. Κι ἦταν πολλοὶ πὺ τὸ μέτρο δὲν τοὺς ἔπεφτε πολὺ. Καὶ τὸ νησι μετρήθηκε μ' αὐτὸ τὸ μέτρο.

Τὰ μοιρολόγια τῶν μανάδων λέγανε γιὰ λευτεριά καὶ γιὰ πατρίδα. Κι ὁ πατέρας, δρὺς ἀψηλός, ἔλεγε στ' ἀστροπελέκι, δὲν σὲ φοβοῦμαι. Καὶ πρωῒος στεφάνωνε τὸ παιδί του στὰ φυλακισμένα μνήματα, στὸ Μαχαιρᾶ, στὴ Λύση, στὴν Ἀμμόχωστο.

Εἶχε νόημα ἡ θυσία γιὰ λευτεριά. Κι ἦταν δίκαιη μὲ μέτρα ἀνθρώπινα, μὲ μέτρα θεϊκά.

(«ΘΡΗΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΤΗΣ ΠΙΚΡΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΥΠΡΟΥ»,
ΑΘΗΝΑ 1974)

ΡΕΝΟΣ ΠΡΕΝΤΖΑΣ

Γεννήθηκε στὴ Λάρνακα τὸ 1945. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Εργάστηκε ὡς Φιλολόγος στὴ Μέση Εκπαίδευση καὶ ἐπίσης ὡς δημοσιογράφος. Διετέλεσε Βουλευτὴς Λευκωσίας κατὰ τὴν περίοδο 1991-1996. Ασχολεῖται μὲ τὸ διήγημα, τὸ δοκίμιο καὶ τὶς μεταφράσεις.

Ο Θοδωρῆς

(ἀπόσπασμα)

Τὸ ἄλλο πρωῒ ὁ Σωτήρης ἔκαμε δηλώσεις.

— Παιδιά, εἶπε στοὺς συμμαθητές του. Ἀπὸ αὔριο δε θα κάμνουμε μάθημα, ἀν δὲν ὑπάρχει στὸ σχολεῖο ἡ ἐλληνικὴ σημαία.

— Ναι, ναι, φώναξαν ἐπιδοκιμαστικά πολλὰ παιδιά.

Ὅμως ἐκείνη τὴ στιγμή μπήκε ὁ Διευθυντὴς καὶ τοὺς ἔκοψε. Κρατοῦσε, ὡς πάντα τὸ ραβδί του ἀπὸ ξύλο ροδιάς. Στὸ ἄλλο χέρι κρατοῦσε ἓνα χαρτί.

— Ἀκούστε, τοὺς εἶπε. Αὐτὸ τὸ χαρτί εἶναι ἐγκύκλιος ἀπὸ τὸ Γραφεῖο Παιδείας. Λέει ὅτι ὅποιος ἔχει πάνω ἀπὸ πενήντα μέρες ἀπουσία μένει στὴν ἴδια τάξη. Μέρη ἀπουσίας θα λογαριάζονται καὶ οἱ ἀπεργίες καὶ οἱ διαδηλώσεις καὶ οἱ μέρες πὺ τὸ σχολεῖο κλείνει μὲ διαταγή του κυβερνήτη καὶ οἱ μέρες πὺ ἡ λειτουργία του ἀπαγορεύεται γιὰτὶ ἔχει τοποθετηθεῖ σημαία. Ἐφερε ἓνα γύρο τὸ βλέμμα κι ὕστερα τὸ κάρφωσε στὸν Σωτήρη.

— Μὲ τὶς ἀπεργίες, τὶς διαδηλώσεις καὶ τὸ κλείσιμο τοῦ σχολείου ἀπὸ τὸν κυβερνήτη ἔχετε κιόλας 49 ἀπουσίες. Ἐκατσα καὶ τὶς μέτρησα. Π' αὐτὸ, μᾶς μένει ἓνας μῆνας, κοιτάτε νὰ κάτσετε φρόνιμα, νὰ πάμε ὅλοι καλά.

— Κύριε, πετάχτηκε θρασύς ὁ Σωτήρης. Χωρὶς σημαία εμεῖς δε θα μπαίνουμε στὴν τάξη.

Ἀναψε ὁ διευθυντὴς. Οργισμένα μαστίγωσε μὲ τὸ ραβδί του τὸν αέρα κι ἄρχισε τὶς φωνές.

— Φερ' τὸν νου σου, ρε Σωτήρη, γιὰτὶ θα τὴν ἔχεις πολὺ ἄσκημα, εἶπε στὸ τέλος.

Σώπασε, κανένας στὴν τάξη δε μιλοῦσε. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ βαρεῖα ατμόσφαιρα ἄρχισε τὸ μάθημα. Ἐβαλε κάποιον νὰ διαβάσει ἀνάγνωση, ἐκεῖνος διάβαζε μηχανικά, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦταν ἀφηρημένοι — κι ὁ διευθυντὴς μαζί — τέλειωσε τὸ κεφάλαιο καὶ σώπασε. Πέρασε ἓνα λεπτό γιὰ ν' ἀντιληφθεῖ τὴ σιωπὴ ὁ διευθυντὴς.

— Συνέχισε, ἔβγαλε ἄγρια κραυγή.

Φοβισμένο τὸ παιδί ἄρχισε νὰ διαβάξῃ τὸ ἐπόμενο κεφάλαιο. Κανείς δὲν τὸν ἀκούε. Σὲ λίγο χτύπησε τὸ κουδούνι διάλειμμα...

Στο δεύτερο διάλειμμα ο Σωτήρης πήγε στο γραφείο του διευθυντή.

— Θέλεις τίποτε, τον έπιασε με το άγριο εκείνος.

— Ναι, θέλω, απάντησε θαρρετά ο μικρός.

— Τι θέλεις; ρώτησε απότομα ο διευθυντής.

— Με τη σημαία...

— Ε;

— Δε γίνεται. Θα βάζουμε σημαία!

Μυστικά το χαιρόταν το ανταρτίκι ο διευθυντής. Από χαρακτήρα του επιθετικός και πεισματάρης, έβλεπε στο πρόσωπο του Σωτήρη ένα κομμάτι από τον εαυτό του. Και στο κάτω-κάτω, επαναστατούσε μέσα του, θα μας κάνουν ότι θέλουν οι Εγγλέζοι; Άφησε την αγριάδα, έπιασε τις γλυκάδες.

— Κάτσε, ρε Σωτήρη, να το συζητήσουμε.

Ξαφνιάστηκε ο Σωτήρης. Τέτοια πράγματα δεν τα συνήθιζε ο διευθυντής ούτε με τους μεγάλους.

— Κάτσε, ξανάπε.

Έκατσε.

— Λοιπόν, έχουμε και λέμε, άρχισε ο διευθυντής. Εμείς είμαστε Έλληνες. Θέλουμε στο σχολείο τη σημαία μας. Οι Εγγλέζοι, άμα βάλουμε σημαία, μας κλείνουν το σχολείο. Υπάρχει τρόπος να 'χουμε και τη σημαία και να μη μας κλείνουν το σχολείο; Εγώ νομίζω πως δεν υπάρχει. Εσύ ξέρεις κανένα τρόπο;

— ...

— Ξέρεις; Ξαναρώτησε ο διευθυντής.

— Να σκεφτώ, απάντησε το παιδί. Άφησ' με να σκεφτώ τζιαι κάτι θα βρεθεί.

— Άμα εύρεις να μου το πεις, είπε ο διευθυντής. Ως τότε σημαία στον ιστό δεν θα μπει, εντάξει;

— Μμμ, έκανε ο Σωτήρης κι έτρεξε έξω.

Έκανε ένα γύρο του σχολείου. Στο βάθος της αυλής ήταν ένας μικρός καλαμιώνας και τους απαγορεύανε να τον πλησιάζουν. Πήγε κατά 'κει. Κοίταξε προσεκτικά και βρήκε ότι από την αυλή δε μπορούσες να δεις πίσω από τα καλάμια.

Προχώρησε μέσα στον καλαμιώνα. Είδε ότι ο μαντρότοιχος της αυλής ήτανε τρία - τέσσερα μέτρα μακριά από τα καλάμια.

— Εδώ θα βάλουμε τη σημαία, αναφώνησε.

Έτρεξε πίσω στο γραφείο, στο διευθυντή.

— Εντάξει, είπε ηύρα πού θα μπει η σημαία.

— Πού; ρώτησε ο διευθυντής.

— Έλα να σου δείξω, απάντησε στον ενικό ο Σωτήρης.

Πάντα στον ενικό απαντούσε. Σηκώθηκε ο διευθυντής κι ακολούθησε τον μαθη-

τή. Προχώρησαν προς τον καλαμιώνα, έδειξε το σημείο ο Σωτήρης, ο διευθυντής είπε πως ήταν εντάξει.

— Το βράδυ να έλθεις μόνος σου να βάλεις τη σημαία και να μην πεις τίποτα σε κανένα. Εγώ δεν ξέρω τίποτε.

Α, όχι, αντέδρασε ο Σωτήρης. Όλοι θα το ξέρουν. Θα 'ρχεται κάθε πρωί η έκτη τάξη να κάμνει έπαρση.

— Άκου Σωτηράκη, δεν έχω καμιά διάθεση να πάω φυλακή. Ούτ' εγώ, ούτε οι άλλοι δάσκαλοι.

— Συγγνώμη, αλλά αυτό θα γίνει, πείσμωνσε ο Σωτήρης.

Ο διευθυντής έφυγε χωρίς να πει τίποτε. Ήξερε πως θα 'ταν χαμένος κόπος.

Το άλλο πρωί ούτε ο διευθυντής ούτε οι δάσκαλοι βγήκαν στην αυλή.

Ο Σωτήρης είχε στήσει ένα κοντάρι σχεδόν τρία μέτρα ψηλό, στην κορφή του είχε βάλει μια τροχαλία, είχε περάσει σκοινί και σ' αυτό είχε δέσει μια σημαία.

Με την παρέα του είχανε πάει νωρίς στο σχολείο και πριν τις οκτώ είχανε κάμει κιόλας την έπαρση.

Τα παιδιά στα διαλείμματα τρέχανε στα καλάμια να δουν τη σημαία τους.

Από το επόμενο πρωί τα παιδιά πηγαίνανε πιο νωρίς στο σχολείο. Η έκτη τάξη παραταζόταν δεξιά-αριστερά, υψώνανε τη σημαία, τραγουδούσαν τον Εθνικό Ύμνο και περιμένανε το κουδούνι να χτυπήσει. Ύστερα, μόλις σχολνούσαν, πάλι παρατάζονταν για την υποστολή.

Μόνο δυο - τρεις μέρες πριν από το τέλος της σχολικής χρονιάς ένας Τούρκος που περνούσε από το δρόμο πίσω από την αυλή του σχολείου είδε μέσ' από τα καλάμια ν' ανεμίζει ένα γαλάζιο πανί. Πήγε στην Αστυνομία και το μαρτύρησε. Έτρεξε η Αστυνομία στο σχολείο, αλλά τα μαθήματα είχανε τελειώσει. Είχε γίνει η υποστολή της σημαίας. Οι Εγγλέζοι ανακρίνανε το διευθυντή, τους δασκάλους, κάμποσα παιδιά. Κανένας δεν είπε τίποτε.

— Δεν πάμε στα καλάμια, απαγορεύεται, απαντήσανε τα παιδιά.

— Μπορεί και να του φάνηκε, είπε τελικά ο αξιωματικός και πήρε τους αστυνομικούς του να φύγουν. Στην έξοδο όμως κοντοστάθηκε. Γύρισε στο διευθυντή και διάταξε.

— Καλού-κακού αύριο τα καλάμια να κοπούν.

Τα καλάμια κοπήκανε την προτελευταία μέρα του σχολείου. Την τελευταία μέρα πήγανε τα παιδιά, πήραν τον έλεγχό τους κι ύστερα βγήκαν να δουν το Σωτήρη που σκαρφάλωνε από το αλεξικέραυνο στη στέγη.

Βγήκε, πήγε στον ιστό, άνοιξε το πουκάμισό του κι έβγαλε μια γαλανόλευκη. Την είχε κλέψει από τον γειτονικό θρησκευτικό σύλλογο. Την ξεδίπλωσε και την έδεσε στον ιστό, ενώ οι μαθητές κάτω είχανε ξεσπάσει σε ζητωκραυγές.

— Το σχολείο μας είναι ελληνικό, φώναξε μ' όλη του τη δύναμη ο Σωτήρης.

Μια ώρα αργότερα, όταν τα παιδιά είχαν φύγει, ο Σωτήρης βγήκε ξανά στη στέγη και κατέβασε τη σημαία.

— Είναι ωραία, μονολόγησε. Κρίμα να την πιάσουν οι επικουρικοί.

Και την πήγε πίσω στη θέση της, στο ντουλάπι του θρησκευτικού συλλόγου.

Αυτά γίνονταν στο σχολείο του Σωτήρη.

(«Ο ΘΟΔΩΡΗΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1997)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Γεννήθηκε στην Άσσια Κύπρου το 1933. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στη Φιλοσοφία, τα Παιδαγωγικά και την Εκπαιδευτική Διοίκηση στα Πανεπιστήμια Τυβίγγης, Μονάχου, Βηρυτού, Άλμπανυ Η.Π.Α. και στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης. Υπηρέτησε ως καθηγητής και Διευθυντής σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης και ως Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων. Ασχολείται με θέματα Φιλοσοφικής Ηθικής, Ελληνικής Μυθολογίας και Παιδείας.

1955: Πίστη και δύναμη

Μερικά πράγματα, παρόλο που είναι χλιοειπωμένα, αξίζει τον κόπο να επαναλαμβάνονται, έχουν πάντα τη σημασία τους. Οι εθνικοί αγώνες άλλωστε ούτε εξέλιπν, ούτε άλλαξε η σημασία και η ουσία τους. Μια προσπάθεια σκληρή, ανυποχώρητη να επιτευχθεί ένας σκοπός υψηλός, να κατακτηθεί ή να αποκτηθεί η ελευθερία και η αξιοπρέπεια. Ένας αγώνας καταξίωσης. Ανάμεσα στους τόσους μεγάλους αγώνες Ελληνικούς και ξένους, σε όλα άξιος και ισάξιος, ο απελευθερωτικός αγώνας της Κύπρου, ο αγώνας της ΕΟΚΑ του 1955-59. Όποια και αν ήταν τ' αποτελέσματα, όποια και αν είναι η σημερινή μας κατάσταση, ο αγώνας εκείνος ήταν υπέροχος, άξιος, είναι ιστορικά απρόσβλητος στο ήθος του.

Ο αγώνας του 55-59 έδειξε για άλλη μια φορά την υπεροχή της ψυχικής δύναμης έναντι όλων των άλλων μέσων. Η ψυχική δύναμη των αγωνιστών ανάτρεψε όλα τα δεδομένα της λογικής. Σύμφωνα με την ψυχρή λογική δεν θα μπορούσε μια μικρή νήσος σαν την Κύπρο να διεξαγάγει ένα τέτοιο τιτάνιο αγώνα. Η Κύπρος είναι απομονωμένη - έστω από τον υπόλοιπο ελληνισμό - μπορεί εύκολα ν' αποκλειστεί,

δε διέθετε ούτε πείρα ούτε παράδοση στα στρατιωτικά και αντάρτικα, δεν έχει έδαφος κατάλληλο για ανταρτοπόλεμο, λένε οι ειδικοί. Ούτε το διεθνές κλίμα ευνοούσε μια ένοπλη εξέγερση. Η Αγγλία ήταν παντοδύναμη, διέθετε τεράστια μέσα και πείσμα για ν' αντιμετωπίσει κάθε εξέγερση. Η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να βοηθήσει ουσιαστικά. Και όμως.

Εκείνο που βασικά διέθετε η Κύπρος ήταν η δύναμη της ψυχής που τη φλόγιζε η πίστη, ο ενθουσιασμός, η αγάπη της ελευθερίας, η έντονα ελληνική συνείδηση των κατοίκων που πειθαρχούσε στις επιταγές της ιστορίας, η απόφαση για τη θυσία. Αυτά όμως μικρά δεν είναι. Ο πόθος της ελευθερίας, η ιστορική δικαίωση της αγωνιστικότητας φλόγιζε τις καρδιές των αγωνιστών. Το παράλογο της τόλμης που δημιουργεί η απεριόριστη πίστη, φέρνει απροσδόκητες επιτυχίες.

Π' αυτό ύμνος αξίζει σε κείνους που, παραβλέποντας τη σκληρή και δυσμενή πραγματικότητα, ανάλαβαν τον υπέρ πάντων αγώνα και ευγνωμοσύνη σε κείνους που τον διεξήγαγαν ανατρέποντας όλους τους ενδοιασμούς της λογικής. Τιμή σε κείνους που νοημάτησαν την εθνική ιστορία του τόπου μας.

Για άλλη μια φορά ο αγώνας της ΕΟΚΑ βεβαιώνει πως είναι η δύναμη της ψυχής που νικά. Αυτή κινεί τον άνθρωπο στην πράξη την παράτολμη. Αυτή κάνει το σώμα ικανό να υποφέρει δυσκολίες, κακουχίες ακόμη και βασανιστήρια. Αυτή δίνει φτερά στα πόδια, κάνει ατσάλινα νεύρα, δίνει αντοχή. Η ψυχική δύναμη κάνει τα αδύνατα δυνατά.

Ήδη από την εποχή του Ομήρου η ανδρεία, η κατ' εξοχήν αρετή δεν είναι παρά ψυχική δύναμη. Οι ήρωες δεν είναι γίγαντες, δεν είναι σωματικά εξέχοντες - εκτός από τον Αϊάντα - είναι συνηθισμένοι άνθρωποι. Όταν ένας φοβάται, τον λύνονται τα γόνατα, τρέμει η καρδιά. Φοβάται και ο ήρωας - αυτό τον κάμνει ανθρώπινο και πιστευτό - όμως η ψυχή επιμένει, τον κρατεί, τον κάνει να ξεπερνά το φόβο. Όταν βοηθά κάποιον ο θεός, του βάζει δύναμη, «μένος» στην ψυχή, «εν φρεσίν» τον εμπνέει. Του δίνει τη δυνατότητα - ή ο ίδιος στον εαυτό του - να κρατά το κορμί του εκεί, στον κίνδυνο, στο βάσανο, στο κρύο, στην πείνα, στο φόβο, τον κάνει να μη φοβάται το φόβο του θανάτου, να μπορεί να δει το θάνατο σαν μια πολύ κοντινή δυνατότητα. Εκείνος που βασανίζεται αντλεί από μέσα του - τι είναι μέσα του; - δύναμη για να κάμει το κορμί του ν' αντέχει. Παλεύει με το κορμί του που πονά και το νικά, το υποτάζει στην αξιοπρέπεια.

Τίποτε δεν μπορεί ν' αντισταθεί σ' αυτή τη δύναμη. Αυτή η δύναμη δεν καταβάλλεται με τίποτε. Μ' αυτή κρατήθηκαν στις θέσεις τους οι τρακόσιοι του Λεωνίδα, μ' αυτήν αντιμετώπισε η Αντιγόνη τη βία και την αυθαιρεσία του Κρέοντα, με αυτή ενισχυμένος έδωσε ο Παλαιολόγος την ιστορική του απάντηση στο Μωάμεθ, μ' αυτή κρατήθηκαν οι Μεσολογγίτες στις θέσεις τους, μ' αυτή αντιμετώπισαν οι πρώτοι χριστιανοί τους διώκτες τους, μ' αυτή νίκησαν όλοι οι αδύνατοι αγωνιστές του κόσμου τους πανίσχυρους δυνάστες, κύριους της βίας και αυθαιρεσίας, μ' αυτή τη δύναμη οπλισμένοι άντεξαν τα πάντα οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ.

Τι είναι όμως αυτή η δύναμη και πού βρίσκεται; Πόθεν οι πηγές της; Είναι η δύναμη που ενισχύει τους αδύνατους, που τους κάμνει να νικούν τους δυνατούς. Είναι αυτή που ταπεινώνει υπερήφανους, που εξουδετερώνει όπλα φοβερά, που ανατρέπει τους νόμους των αριθμών. Είναι μια δύναμη δυνατή, αλλά απλή και σεμνή και αθόρυβη, αυτογέννητη.

Είναι μια πνοή, μια ορμή, ένα φύσημα από μέσα, ένα αλάφρωμα στην καρδιά, μια εσωτερική ευεξία που αντλείται από μέσα, από μια ανώτερη υπεράνθρωπη, υπερκόσμια ίσως δύναμη, από μια πίστη, μια σταθερή πεποίθηση, από το Θεό. Είναι το αποτέλεσμα μιας ισχυρής πίστης. Πίστης στο δίκαιο του αγώνα και συνεπώς πίστης στο Θεό. Το δίκαιο τελικά, ανάγεται στο Θεό. Πίστης ότι το δίκαιο κάποτε επικρατεί, πίστης ότι τίποτε δεν είναι αμετάβλητο, ακαταπολέμητο. Ο Θεός του δικαίου είναι μαζί με κείνους που αγωνίζονται για το δίκαιο. Είναι γνωστό πόσο ενισχύθηκε η θρησκευτική πίστη τον καιρό του αγώνα. Πώς ενίσχυε και κρατούσε τους μελλοθάνατους ως την τελευταία στιγμή. Κατείχε τους αγωνιστές και το λαό μια ακλόνητη πεποίθηση ότι τελικά ο Θεός βοηθά τους αγωνιστές της ελευθερίας, της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Είναι ακόμη μια πίστη στον ίδιο τον αγώνα, ότι θα πετύχει, ότι έπρεπε να γίνει. Μια σιγουριά ότι η επιτυχία εξαρτάται από το σθένος των αγωνιστών. Είναι μια ενθάρρυνση από τον ξεκάθαρο στόχο, που είναι τίμιος, ιστορικά επιβεβλημένος, που ικανοποιεί, που ανταποκρίνεται στις επιθυμίες και διεκδικήσεις γενεών προηγούμενων.

Είναι σίγουρα και μια πίστη, μια χωρίς ενδοιασμούς εμπιστοσύνη στους ηγέτες του αγώνα: στην τιμιότητα των προθέσεών τους, στις ικανότητές τους να κάμουν τις καλύτερες επιλογές, να παίρνουν τις σωστότερες αποφάσεις, εμπιστοσύνη στην εντιμότητα και τη μεταξύ τους συνεργασία, στη δική τους πίστη στον αγώνα, ένα αίσθημα ασφάλειας από τη βεβαιότητα ότι νοιάζονταν για τους αγωνιστές. Γι' αυτό κι οι αγωνιστές ήταν έτοιμοι να θυσιάσουν για τους ηγέτες τους.

Αυτή την πίστη την ενίσχυε η καθολική συμμετοχή, η ανιδιοτέλεια, η αλληλεγγύη, η συνειδητή αίσθηση του καθήκοντος. Το σύνολο σχεδόν του λαού τοποθετούσε πολύ ψηλά στην εκτίμησή του τους αγωνιστές και τη μέριμνα γι' αυτούς. Ακόμη και στις κρίσιμότερες στιγμές υπάρχει ψυχραιμία και ηρεμία από μια εσωτερική βεβαιότητα ότι όλα θα πάνε καλά. Όταν εκτελείται το καθήκον στο ακέραιο, όταν υπάρχει πίστη, τότε υπάρχει σιγουριά, αυτοκυριαρχία, όρεξη για νέους αγώνες.

Έτσι, με αυτή τη βαθιά πίστη, γιγαντωμένοι οι ήρωες της ΕΟΚΑ επιτέλεσαν έργο λαμπρό, φωτεινό, οδηγητικό.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΣΗΜΕΡΙΝΗ», 1.4.1988)

Γεννήθηκε στην Ορμήδεια της επαρχίας Λάρνακας το 1923. Είναι αυτοδίδακτος. Ασχολείται με την ποίηση, το δοκίμιο και την κριτική. Είναι αρχισυντάκτης του περιοδικού «Νέα Εποχή». Τιμήθηκε με το Βραβείο Φεστιβάλ Νεολαίας της Βαρσοβίας.

Προσφορά

Έρχομαι μέσα στη νύχτα
έρχομαι δρασκελώντας τα σκοτάδια
να σου φέρω την προσφορά μου.
Περπατάω με προφύλαξη γωνιά τη γωνιά
κολλάω πάνω στον τοίχο κάθε που ασπράφτει
ψάχνω να βρω το κρησφύγετό σου.

Θέλησα να μιλήσω με τη φωνή σου.

Επήρα στάχτη από τα πυρπολημένα δάση σου
επήρα χώμα απ' τους βεβηλωμένους τάφους σου
επήρα γαίμα από τους δρόμους σου
κι έπλασα τούτους τους στίχους.

Ύστερα πήγα στα κελιά των μελλοθανάτων.
Επήρα φλόγα από την πίστη τους
και φύσηξα στους στίχους μου πνοή.

Ταίριαξα το βήμα μου με το βήμα σου
ταίριαξα το τραγούδι μου
με τους κύπους της καρδιάς σου
τραγούδησα στο ρυθμό της πάλης σου.

Έφαχνα πολύ να βρω ένα τόπο
να γράψω τούτους τους στίχους.
Πάντ' αγκυλώνονταν από τα σύρματα
πάντα έβγαιναν ξαγρυπνημένοι
πάντα έπρεπε να κρύβονται
- ήταν παράνομοι.
Είχανε πάντα μέσα τους
ένα λαχανιασμένο ρώτημα:
για την τύχη μιας απόφασης
για την πορεία μιας αποστολής.

(Δεν ξέραμε για τον Κώστα.
Μάθαμε πως τον πιάσαν
μα δεν ξέραμε πού τον πήραν
δεν ξέραμε τι έγινε η Μαρία
δεν ετοιμάστηκαν ακόμα όλα τα δέματα
κι ο Πέτρος
αργούσε να φανεί).

Είχανε πάντα μέσα τους
μια θεριεμένη οργή.

(Είχαμε κάθε μέρα νεκρούς
δε μας άφηναν να τους θάψουμε
ο Αντρέας δεν άντεξε στην ανάκριση
«είχεν αδύνατη καρδιά»
και στην αυλή των κεντρικών
άνοιγαν, λέει, καινούριους τάφους).

Ξέρω. Δεν έχεις καιρό.
Βλέπω που έχεις το τσεμπέρι
ριγμένο πίσω
βλέπω που από το πλατύ σου μέτωπο
κυλά ιδρώτας και γαίμα.
Όμως πάντα θα περιμένω.
Σαν αθλητής, σαν στρατιώτης
σα σποριάς
θα περιμένω την ώρα
που θα ζυγιάσεις την προσφορά μου,
θα περιμένω την απόκριση.

Η πληρωμή μου να πεις:
ακούω κάτι απ' τη φωνή μου.
Η πληρωμή μου: ν' ακούσω ένα μαχητή
να ψιθυρίζει ένα μου στίχο.

(«ΠΡΟΣΦΟΡΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

ΜΑΡΙΑ ΡΑΛΛΗ

Γεννήθηκε στον Πειραιά. Ασχολήθηκε με τη ποίηση και την πεζογραφία. Συμμετείχε σε κρατικές επιτροπές για τη διάδοση του ελληνικού βιβλίου.

Στήν Κύπρο φέγγει (απόσπασμα)

Ή πυρκαγιά που πήρε και καίει στην Κύπρο είναι ιερή. Τίποτα λογικό ή παράλογο δεν θα τη σβύσει. Τίποτα δέ θα την περιορίσει σε τοπικό κίνημα γιατί είναι ταμένη να καθαρήσει το βουρκο της μεταπολεμικής πλαδαρής άνοχής στο ξέφτισμα των ιδανικών. Πά τουτο ό Κυπριώτικος άγώνας έχασε πρό πολλού το ύποκειμενικό του σχήμα. Άπλώθηκε κι' έπιασε όλο το γεωγραφικό πλάτος της ελληνικής φυλής, όλο το ψυχικό βάθος της παναθρώπινης συνείδησης.

Όποιος έπισκέφτεται την έπαναστατημένη Κύπρο, ξαναπιστεύει στα ιερά και ξαναγαπάει τους ανθρώπους. Έκει ανατέλλει ή καινούρια αναγέννηση, εκεί δημιουργείται κόσμος. Καί τη φλόγα τούτης της δημιουργίας, τη συδαιλίζουνε όχι μονάχα οι μυαλωμένοι, οι άντρες οι σωστοί, παρά τη συντηρούν άκοίμητη, μικροσκοπικά τάγματα χερουβείμ και άρχαγγελικές ταξιαρχίες. Παιδόπουλα των δημοτικών σχολείων, μαθητές στα γυμνάσια, στα λύκεια, νάτην ή θεσπέσια λερναία ύδρα της έμπροσθοφυλακής της ΕΟΚΑ. Μοναχοπαίδια πατεράδων με χιλιάδες λίρες βιός, που δεν άριθμούν έξη χρονών γεννηση, είναι στρατιώτες του Διγενή κι' έχουνε προβιβαστεί για άνδραγαθία. Μέσα στις μωρουδιακές τους χούφτες μπορείς με άνεξιτηλη γραφή να διαβάξεις ΕΟΚΑ. Κι' ακόμα μπορείς να ξέρεις, πως έτούτος ό λιλιπούτειος όπλίτης κάποιας μυθικής χώρας του Ντίσνεϋ είναι ήδη βαθμοφόρος, κι' έχει άστρο διακριτικό, έξόν που έχει άστρο όδηγητικό στον τρυφερό ούρανό των στηθιών του. Ποιά όπλα, ποιά μηχανοκίνητα μπορούν να μην θρυφτούνε σκόνη μπροστά σε τουτο το ξανθό άνέσπερο φώς; Δέ θα ξεχάσω ποτές τις παιδικές φιγοῦρες που ντύνουνε πατόκορφα τα ξωτοίχια των σχολειών, τους αυτοσχέδιους στίχους, τις περικεφαλαίες του Μεγάλου Άλεξάνδρου καθισμένες στο μέτωπο του Διγενή, την Έλλάδα να πλέει στο θαλασσί, στεφανωμένη δάφνη. Καί προπάντων μέσα στον ώκεανό από άπειλές, παραγγέλματα, θούρια, σαλπίσματα, προσταγές και κατάρες, δέ θα ξεχάσω κάτι άνορθόγραφα, βρεφικά σχεδόν, άναφωνήματα: ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΕΙΣΑΙ ΓΑΟΥΡΙ, που αν και χτυπήματα ξυλένιων σπαθιών πάνω στη ράχη του τοίχου, τούτη τη μεγάλη ώρα έχουν μεταμορφωθεί σε σπάθες, που τις τραντάζει πρίγκιπα δράκοντα το χέρι.

Όσο γνωρίζεις με τις τοπικές συνθήκες της μαχητικής διαβίωσης του λαού τόσο ταυτίζεσαι μαζί του και ξεθαρρεύεις. Η άνεση, ή περιφρονητική άδιαφορία του ντόπιου πληθυσμού προς αυτά τα κινδυνώδη, συμπαράσχει και σένα τον άμάθητο, σε έξοικειώνει και καταντās τούτες τις σε κάθε σου βήμα παγίδες του

θανάτου νά μὴν τὶς πολυπροσέχεις πιά. Πολλοὺς ἔχει πάρει ὁ χάρος μέσα στοὺς δρόμους. Ὡστόσο ὅλοι κυκλοφοροῦν στὶς δουλειές τους μὲ τὸ ἴδιο ρουτινιζέριο βῆμα. Ὅρισμένοι τρίδρομοι, πεντάδρομοι, εἶναι χαροσημαδεμένες περιοχές. Ὁ συνωστισμός μεγάλος, ἡ διαφυγὴ εὐκολότερη. Μέρα μεσημέρι σκάνε οἱ μπόμπες σ' ἓνα στρατιωτικὸ αὐτοκίνητο, σ' ἓναν ἀξιωματικὸ, σ' ἓναν προδότη. Εἶναι ἑκατοντάδες τὸ πλῆθος, κι' ὅμως κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὸ δράστη, ἐνῶ ὄχι μόνον ἀνεξαίρετως ὅλοι τὸν ἔχουν ἀντιληφθεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν κουκουλώσανε νὰ τὸ σκάσει. Καὶ γίνονται μπλόκα, καὶ μαρτυρεῦνται στὰ ξυλοκοπήματα τὰ ἀθῶα καὶ ξένα μὲ τὴν ὑπόθεση παιδιὰ, καὶ τραβολογοῦν τοὺς γέροντες, τοὺς ἄντρες, τὶς γυναῖκες σὲ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, σὲ φυλακές. Καὶ σκορπίζονται σπίτια, καὶ ξεκληρίζονται οἰκογένειες, καὶ κανεὶς δὲν ἐπιστρέφει, καὶ κανεὶς δὲ λυγίζει ἀπὸ τὸν πιὸ μεγάλο ὡς τὸν ἐλάχιστο, αὐτὸν ποὺ δὲν ἀντιπροσωπεύει οὔτε μιὰ μπουνιὰ κρέας. Παρὰ σὲ κάθε ἔκρηξη, σὲ κάθε φονικὴ σύγκρουση, σὲ κάθε ξεκαθάρισμα προδότη, χωρὶς νὰ λογαριάζουνε συνέπειες ὅλοι μαζί φρυάζουν ἀπὸ χαρὰ. Σάμπως καὶ σκάφτουνε καὶ προχωροῦν ἓνα βῆμα μέσα στὴ σκοτεινὴ εἰρκτὴ ποὺ θὰ τοὺς βγάλει στὴν ἐλευθερία.

Ἀδάμαστη πειθαρχία συνέχει τὸ λαὸ καὶ μιὰ γενικὴ ἀρχή: Ἐχεμύθεια, σιωπὴ, ἄγνοια. Ἄν δὲ βάλεις τὸ δάχτυλό σου μέσα σὲ τοῦτον τὸν κοχλασμό τοῦ Κυπριώτικου ξεσηκωμοῦ, ἂν δὲ ζεματιστεῖς χωρὶς νὰ καεῖς στὴν ἀγιασμένη του φλόγα, δὲ θὰ μπορέσεις νὰ πιστέψεις πὼς τετρακόσιες πενήντα χιλιάδες ἑλληνικὲς ψυχὲς σὲ τοῦτο το νησί, ἐνωθήκανε στραγγιγμένες μέσα στὴν ἴδια σάρκα, καὶ δεμένες σὲ μιὰ θαυμάσια ἐνότητα θάρρους, ἀγάπης, βαδίζουνε πέρα ἀπὸ τὴ φοίκη, πέρα ἀπὸ τὸ φόβο καὶ πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο. Καὶ κανένας δὲν εἶναι μόνος, δὲν εἶναι ξένος. Κανένας δὲν εἶναι χαμένος, κι' ὅλοι μαζί, νεκροὶ καὶ ζωντανοί, ἔχουν ἀνευρεθεῖ κι' ἀναζητοῦν τὸ τέρμα τοῦ δρόμου ποὺ θὰ τοὺς φέρει ξανά στὴν πατρίδα.

Ὅσες ζωὲς νὰ ἦταν νὰ ξαναγεννηθῶ νὰ ζήσω, δὲ θὰ μπορούσε ἡ ζωὴ μου νὰ καθαριστεῖ καθὼς ξεπλύθηκε μέσα στὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο τοῦ λαοῦ, ποὺ προχωρεῖ ἀκάθεκτος μὲ γυαλένια μάτια στηλωμένα μπροστὰ, ἐνῶ τὸ αἷμα χαράζει τὰ χνάρια τῶν ποδιῶν του. Δὲν εἶναι ἀντίσταση, δὲν εἶναι ἐπανάσταση ποὺ συναντιέται ἐκεῖ, δὲν εἶναι ἐνοπλὴ διαμαρτυρία. Εἶναι ἐπιστροφή στὸ Μεσολόγγι, στὸ Ἀρκάδι, στὶς πορεῖες δακρύων καὶ κοπετῶν τῶν γυναικοπαίδων τοῦ 21. Εἶναι ἀχνιστὴ ἡ ἀνάσα τῶν κρεουργημένων πατέρων μας.

(«ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΦΕΓΓΕΙ», ΑΘΗΝΑ 1957)

Γεννήθηκε στὴ Μονεμβασίᾳ τὸ 1909 καὶ πέθανε τὸ 1990. Ἦταν στρατευμένος στο χωρὶς τῆς Ἀριστεράς. Ασχολήθηκε μὲ τὴν ποίηση, τὴν πεζογραφία, τὴν κριτικὴ, τὶς μεταφράσεις καὶ τὸ θέατρο. Ἐχεῖ καταξιωθεῖ ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Ἕλληνες ποιητές.

Ἀποχαιρετισμὸς

(ἀποσπάσματα)

(Ὁ Γρηγόρης Αὐξεντίου ἀποκλεισμένος
στὴ σπηλιά τῆς Μονῆς Μακαριᾶ)

Τέλειωσαν πιά τὰ ψέματα — δικὰ μας καὶ ξένα.
Ἡ φωτιὰ ἡ παντάνασσα πλησιάζει. Δὲ μπορεῖς πιά
νὰ ξεχωρίσεις ἂν καίγεται σκοῖνος ἢ φτέρη ἢ θυμάρη. Ἡ φωτιὰ
πλησιάζει.

Κι ὅμως πρέπει νὰ προφτάσω νὰ ξεχωρίσω,
νὰ δῶ, νὰ ὑπολογίσω, νὰ σκεφτῶ — (γιὰ ποιὸν; Γιὰ μένα; Γιὰ
τοὺς ἄλλους;) Πρέπει.

Μοῦ χρειάζεται πρὶν ἀπ' τὸ θάνατό μου μιὰ ὕστατη γνώση,
ἡ γνώση τοῦ θανάτου μου, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ πεθάνω.

Οἱ ἄλλοι τέσσερις ἔφυγαν. Στὸ καλὸ. Τὶ ἡσυχία —
σὰ νᾶναι ἐδῶ νὰ γεννηθεῖ ἓνα παιδί ἢ νὰ πεθάνει ἓνας μάρτυρας·
καὶ περιμένεις
ν' ἀκουστεῖ μιὰ πελώρια κραυγὴ (τοῦ παιδιοῦ ἢ τοῦ Θεοῦ), μιὰ
κραυγὴ πρὶν τρανὴ ἀπ' τὴ σιωπὴ
ποὺ θὰ ρίξει τὰ τεῖχνη τοῦ πρὶν, τοῦ μετὰ καὶ τοῦ τώρα· νὰ μπο-
ρέσεις
νὰ θυμηθεῖς, νὰ μαντέψεις, νὰ ζήσεις μαζί, μὲς σὲ μιὰν ἄχρονη
στιγμὴ, τὰ πάντα. Ὅμως τίποτα.

Μαρμαρωμένη ἡσυχία, — μ' ὅλο ποὺ ἀκούγονται
οἱ ντουφεκιὲς κ' οἱ φωνὲς — πόσο ξένα· δὲν ἀκούγονται· χαρά-
ζονται
στεγνὰ σὰ σύρματα κομμένα ἢ σὰ νερὰ ποὺ κρυστάλλωσαν πρὶν
πέσουν
καὶ μένουν σ' ἓναν ξένο χώρο, σταματημένα κ' αἰχμηρὰ. Τὶ ἡσυ-
χία, —
μ' ὅλο ποὺ ἀκούγεται ἡ ἔλευση τῆς φωτιᾶς. Δὲν εἶναι ὥρα πιά
γιὰ πίσω —

Πίσω και πλάι και πάνω, τὸ φράγμα τῆς πέτρας· μπροστὰ
ἕνας μικρὸς ἢ ὁ ἀτέλειωτος θάνατος· στὴ μέση
(στὴ μέση;) ἐγὼ. — Ποιὸς ἐγὼ; — Τὶ εἶναι
ἕνας ἄνθρωπος κλεισμένος στὴ φωτιά και στὴν πέτρα, ποὺ ἡ μό-
νη του διέξοδος:
ἕνας τμηματικὸς ἢ ὁλόκληρος θάνατος; Πρέπει νὰ τὸν γνωρίσω.
Δὲν προφταίνω.

Αὐτὴ ἡ στιγμή εἶναι ἀνεπανάληπτη, γιατί εἶναι ἡ αἰωνιότητα,
κ' ἡ αἰωνιότητα ὑπάρχει και τὴ δημιουργοῦμε — δὲν ἐπαναλαμ-
βάνεται
σὰν κάτι ποὺ ἔρχεται και φεύγει και ξανάρχεται. Λοιπὸν μὴν
κλαῖτε.

Ὅμως ἐμένα ἀφῆστε με νὰ κλάψω, γιατί σὲ λίγο, τὸ μαντεύω,
δὲ θὰ μπορῶ πιά νὰ κλάψω μέσ στὴν ἀναγνώριση
τῆς εὐτυχίας πὼς μπορῶ νὰ πεθάνω. Συχωρέστε με.

Κι ἀλήθεια, ξέχασα νὰ σὰς πῶ τὸ κυριότερο, — ποὺ μόλις τώρα
τῶμαθα —
δὲν εἶναι τόσο δύσκολος ὁ θάνατος. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα.
Και σὰς βεβαιώνω τώρα μὲ τὸ αἷμα μου:
ποτὲ δὲν εἶταν τόσο εὐτυχισμένος ὁ Χριστὸς
ὅσο τὴν ὥρα ποὺ τὸ τελευταῖο καρφὶ τὸν ἄφησε ἀκίνητο, χωρὶς
νὰ τὸν σκοτώσει,
γιὰ νὰ κοιτάξει κατάματα τὸν οὐρανὸ και τὴ θυσία του·
ποτὲ ὁ Προμηθεὺς δὲν ἀντίκρουσε τόσο γαλήνια κι ὁλόφωτα τὸν
κόσμο
ὅσο τὴν ὥρα ποὺ τὸ ράμφος τοῦ ὄρνεου βρῆκε τὰ μάτια του
ξέροντας, τότε μόνο, πὼς εἶχε ἀξιωθεῖ νὰ δώσει τὸ φῶς και τὴ
φωτιά στὸν ἄνθρωπο,
κι ἀκόμα, ναί, ποτὲ τόσο ὁμορφος δὲν εἶταν ὁ μικρὸς Γρηγόρης
Αὐξεντίου, 29 χρονῶ...

Δέκα ὥρες εἶναι πάρα πολλὲς γιὰ ὅλα
ὅταν ἔχεις ἕνα ντουφέκι, κάμποσες σφαῖρες και τὸ δίκιο μὲ τὸ
μέρος σου
ὅταν ἔχεις δικὰ σου 29 χρόνια και μπορεῖς νὰ τὰ διαθέσεις μόνος
σου
ὅταν ἔχεις τὸ θάνατό σου δικό σου. Γεῖά σας.

Ὅλο σὰς ἀποχαιρετῶ κι ἀκόμα μένω. Ναί, ἡ πιὸ μεγάλη πράξη
τῆς ζωῆς μας
εἶναι ἡ ἀπόφαση τοῦ θανάτου μας, ὅταν ὑπάρχει κάποια διέξοδος
ὅταν μπορεῖς και νὰ τὸν ἀποφύγεις, και σὺ τὸν διαλέγεις
σὰν τιμὴ και σὰ χρέος γιὰ τοὺς ἄλλους, πιὸ πέρα ἀπ' τὴς ἀνάγ-
κες σου.
Ὅποιος μπορεῖ νὰ νικήσει μιὰ στιγμή τὴ ζωὴ του νικάει και τὸ
θάνατο. Τῶμαθα.

Ἄντε, γριά μάνα, μὴν ἀρχίσεις τώρα τὴς κλάψες. — Ὅχι; —
Ἔτσι σὲ θέλω. Ρωμιὰ. Σοῦ παίρνω, λὲς, τὴ ζωὴ σου; Σοῦ ἀφή-
νω τὴν περφάνεια σου.
Δὲ θὰ σεῖδεις ὁ ἐχτρὸς καμπουριασμένη. Τὸ ξέρω. Θὰ πεῖς:
«Εἶμαι πέρφανη γιὰ τὸ γιὸ μου, — κάλλιο μιὰ φούχτα τιμημένη
στάχτη
παρὰ γονατισμένος ὁ λεβέντης μου». Ἔτσι. Γεῖά σου, μάνα.

Ὁ πατέρας
θὰ μὲ γνωρίσει στὸ νεκροτομεῖο ἀπ' τὴς κοντρὲς ἑλληνικὲς κοκ-
κάλες μου, ὅμοιες μὲ τὴς δικές του,
κι ἀπ' τὸ σταυρὸ τῆς πατρίδας ποῦχα φυλαχτάρι μὲς στὴς τρίχες
τοῦ κόρφου μου. Μιλᾶω γιὰ μένα
σὰ νάμαι ἐρωτευμένος μὲ τὰ μένα, σὰ νάμαι ἡ Ρωμιοσύνη ἐρω-
τευμένη μὲ τὰ μένα. Συχωράτε με.
Ἔσεῖς μοῦ τὸ δώσατε τοῦτο τὸ δικαίωμα. Εὐχαριστῶ.
Ἔσεῖς, κ' ἡ ἀγάπη μας, κι ὁ θάνατός μου. Τὸ ξέρω,
ὥς και κεῖνος ποὺ πῆρε τὰ 5.000 ἀργύρια
θὰ πιεῖ κάποιο βραδάκι ἕνα ποτήρι στὴν ὑγείά μου σὲ μιὰ ταβέρ-
να τῆς Πάφου
και θ' ἀπογεῖρει νὰ κλάψει μέσα στὸ ποτήρι του, γιατί εἴμουνα
φίλος καλὸς
κ' ἴσως νὰ γίνεῖ φίλος μας κι αὐτὸς μιὰ μέρα.

Ὅλο ἐτοιμάζομαι νὰ φύγω. Ὅλο σὰς ἀποχαιρετῶ, κι ἀκό-
μα στέκω
σὰν κάτι νάχω νὰ προστέσω ἀκόμα στὸν κόσμο. Σὰ νάχω
νὰ προσφέρω λίγη ἀκόμα εὐτυχία σὲ σὰς ἀπ' τὸ μεδούλι μου.
Θυμᾶμαι—

καλοκαιριάτικο σούρουπο εἶταν —
σταμάτησα τ' ἀμάξι μπροστὰ σὲ μιὰ καλύβα. Διψοῦσα.

Μιά μαυροφερεμένη γριά με φίλεψε με τὸ κανάτι δροσερὸ νερό.
«Φχαριστῶ, γιαγιά», τῆς εἶπα. «Καλὴ λευτεριά, γιὲ μου»,
ἀποκρίθηκε
«Καλὴ λευτεριά, γιαγιά», τῆς ξανᾶπα - κ' ἐνίωσα πὼς τῆς τὴν
χρωστάω.

Μοῦβγαλε τὸ κασκέτο κι μοῦ σφούγιγε με τὸ χέρι τῆς τὸ κού-
τελὸ μου. (Ξέρετε,
κ' οἱ γριὲς μποροῦνε νὰ χαμογελᾶνε.) Τὴ λευτεριά τὸ λοιπὸν ὁ
καθένας μας τίνε χρωστάει σ' ὅλους.
Μιά λευτεριά μονάχα γιὰ τὸν ἕναν δὲ φελάει σὲ τίποτα (ἂν ὑπάρχει).
Τίποτα δὲν εἶναι μήτε γιὰ τὸν ἴδιον. «Ἄντε, γειά σου, γιαγιά.
Καλὴ λευτεριά, τὸ λοιπὸν», —
κ' ἔτριψα λίγο τὰ μάτια μου - ἔπεφτε κιόλας γαλανὸ τὸ θάμπος
τῆς βραδιᾶς· δὲν καλόβλεπα.

Κι ὅπως τράβηξα πάλι με χαμηλωμένα τὰ δυὸ φῶτα μου (γιατί
ἔφεγγε ἀκόμα)
ἐνιωθα ν' ἀνεβαίνω με τ' ἀμάξι μου, μαζί κι ὁ μέγας κάμπος
τῆς Μεσσαορίας
βαθὺς καὶ σιωπηλός, ἀχνισμένος ἀπ' τὸ ἀργὸ φεγγαρόφωτο,
ἐνιωθα ν' ἀνεβαίνω ἴσα στὸν οὐρανὸ
κ' ἐνιωθα τὸ φεγγάρι ποὺ με χτύπησε κατάστηθα ὁλόδροσο,
σάμπως χρυσὸ κωνσταντινάτο τὸ φεγγάρι κρεμασμένο μ' ἓνα
σπάγγο ἀπ' τὸ λαιμὸ μου,
νὰ μοῦ δροσίξει τὴν καρδιά καὶ λίγο - λίγο νὰ ζεσταίνεται καὶ ν'
ἀχνίζει στὸν κόρφο μου. Κ' ἔλεγα:
δὲ φτάνει τὸ τραπέζι, μήτε κάμποσος παρὰς στὴν τσέπη, μήτε
τὸ ψωμί καὶ τὸ φιλι —
ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ τρανὸς ἀπ' τὴν καθημερινὴ τὴν ἔγνοια του.
Κ' ἔλεγα πάλι
ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἔγνοια του γιὰ τὸ ψωμί
κι ὅλο τραβάει πιὸ πέρα ἀπ' τὴ σκλαβιά του
ἀπὸ σκλαβιά σὲ σκλαβιά, ἀπὸ ξεσκλάβωμα σὲ ξεσκλάβωμα,
ἀπ' τὸ ξεσκλάβωμα τῆς πατρίδας στὸ ξεσκλάβωμα τοῦ κόσμου
ὥσπου νὰ νιώσει, μπαίνοντας ἴσα στὸν οὐρανὸ,
ν' ἀχνίζει τὸ φεγγάρι στὸν κόρφο του,
ὥσπου νὰ κλάψει μιὰ νύχτα ἀπὸ ἀγάπη γιὰ ὅλο τὸν κόσμον. Ἔτσι
ἄφησα
σ' ἓνα χαντάκι τ' ἀμάξι μου. Πῆρα τ' ὄπλο. Κι ἀνέβηκα στὸ
βουνὸ. Ἔτσι βρέθηκα
σὲ τούτη τὴ σπηλιά ποὺ τὸ στόμιό της βλέπει ὁλοῖσια στὸν ἥλιο.

Τὸ στρογγυλὸ τῆς στόμιο
εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος ποὺ θὰ τὸν νιώσω πάλι δροσερὸ, καθὼς θὰ
με περνᾶνε,
(ὅπως κείνη τὴ νύχτα τὸ φεγγάρι) — θὰ τὸν νιώσω δροσερὸ κων-
σταντινάτο
νὰ μοῦ δροσίξει τὸ καμένο στήθος, κ' ἔτσι λίγο - λίγο
νὰ ζεσταίνεται ὁ ἥλιος καὶ ν' ἀχνίζει στὸν κόρφο μας. Γειά σας.

(Ὅλες οἱ καμπάνες τῆς Γῆς σήμαναν μεμιᾶς. Ὅλα τ' ἀνθρώπινα μέτωπα ψηλὰ.
Ὅλες οἱ καρδιὲς μεσίσιες. Στὸ χωριὸ Λύση, ἀνάμεσα Λευκωσία κι Ἀμμόχωστος, ἡ
μᾶνα τοῦ ἔσφιξε τὸ μαῦρο τῆς τσεμπέρι κάτου ἀπ' τὸ δυνατὸ σαγόνι τῆς κ' εἶπε
ἀκριβῶς τὰ λόγια ποὺ περίμενε ὁ γιὸς τῆς: «Εἶμαι πέρφανη. Κάλλιο μιὰ φούχτα τιμη-
μένη στάχτη, παρὰ γοναπισμένος ὁ λεβέντης μου». Ὁ πατέρας τοῦ πάλι, σάν πῆγε στὸ
στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο τῆς Λευκωσίας, ἀναγνώρισε τὸ καμένο παιδί τοῦ ἀπ' τῆς
χοντρὲς ἐλληνικὲς κοκκάλες τοῦ κι ἀπὸ κείνο τὸ χρυσὸ κωνσταντινάτο ποὺ ἄχνιζε στὸν
κόρφο τοῦ καὶ στὸν κόρφο τοῦ κόσμου).

(«ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ», ΑΘΗΝΑ 1982)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΟΔΙΤΗΣ

Γεννήθηκε στο Καϊμακλί το 1946. Σπούδασε κινηματογράφο και τηλεόραση στο London International Film School. Είναι σκηνοθέτης. Ασχολείται με την πεζογραφία, την ποίηση, το χρονογράφημα και την αρθρογραφία.

Στο βάθος του κρησφυγέτου...

Στο βάθος του κρησφυγέτου του ακρωτηριασμέ-
νος από τις χειροβομβίδες κείται ο Αρχάγγελος
Κυριάκος Μάτσης. Ο Ελγίνος θα μπορούσε να
εκλάβει ό,τι απόμεινε απ' το σώμα του σαν μέρος μετό-
πης προς κλοπήν σίγουρα αν ζούσε αν του δινόταν η
ευκαιρία θα κουβαλούσε τον Κυριάκο και θα τον έκλει-
νε στο Βρετανικό Μουσείο με την επιγραφή ΕΛΛΗ-
ΝΑΣ ΗΡΩΑΣ ΑΠΟ ΠΕΝΤΕΛΙΚΟ ΜΑΡΜΑΡΟ.

(«ΚΑΙ ΨΑΛΛΕΙ Ε ΚΑΙ ΨΑΛΛΕΙ ΝΩ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1994)

Σημ. Διατηρείται η γραφή του ποιητή

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1924 και πέθανε το 1973. Ψευδώνυμο του Ρόδη Προβελέγγιου. Υπηρέτησε στο Διπλωματικό Σώμα της Ελλάδας και έφτασε μέχρι το βαθμό του πρεσβευτή. Ασχολήθηκε με την πεζογραφία.

Χάλκινη Έποχή (Πυρκαγιά Τροόδους)

Ήμασταν λίγες δεκάδες στα βουνά, πού πολεμούσαμε τους Άγγλους, και τὰ
χωριά τριγύρω μᾶς βοηθοῦσαν ὅσο ἦταν στὸ χέρι τους.

Χτυπούσαμε γοργὰ καὶ φεύγαμε γοργὰ καὶ δὲν μπορούσαν νὰ μᾶς πιάσουν, καὶ
κρατούσαμε τὴν Ἐπανάσταση ζωντανή στα βουνά τῆς Κύπρου, καθὼς τ' ἀδέλφια

μας στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα εἶχανε κάνει γιὰ πολλοὺς αἰῶνες πάνω σ' ἄλλα
ἐλληνικὰ βουνά.

Λαφροπερπατημένοι τὴ νύχτα καὶ λαγοκοίμητοι τὴ μέρα, σφίγγαμε τὰ λιγοστὰ
μας ὅπλα καὶ ἀναπνέαμε τὸ λεύτερο ἀέγρα στὶς κορφές — καὶ ἡ μυρωδιά τοῦ πεύκου
ἔδινε δύναμη στὰ μέλη μας καὶ χυμοὺς στὴ θέλησή μας.

Τὸ καλοκαίρι γινόταν ὅλο καὶ πιὸ ζεστό, καὶ οἱ βελόνες τῶν πεύκων ὅλο καὶ πιὸ
ξερὲς καὶ εὐθραστες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας. Τότε οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐχθρῶν μας, οἱ
μεγάλοι καὶ σπουδαῖοι στρατηγοὶ μὲ τὰ πολλὰ τὰ ἄστρα καὶ τὰ μετάλλια στ' ἀμπέ-
χονα, ἀποφάσισαν νὰ μᾶς ξεκαθαρίσουν — γιὰτὶ δὲν ταίριαζε μιὰ χούφτα
Ἑλληνες, πού οἱ πιὸ πολλοὶ τους δὲν εἶχαν ποτὲ πρὶν πιάσει ὅπλο, ν' ἀψηφοῦν
τόσον καιρὸ τὴν παντοδύναμη Αὐτοκρατορία πάνω στὸ μικρὸ νησί τῆς Κύπρου.

Ἔτσι ἦρθε μέρα πού κίνησε στρατὸς πολλὺς νὰ μᾶς χτυπήσει: χιλιάδες γυμνασμέ-
νοι πολεμιστὲς, τὸ ἄνθος τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων τοῦ Νησιοῦ. Εἶχαν
αὐτοκίνητα καὶ φορτηγὰ καὶ ὅπλα κάθε λογῆς, ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν ἐφεύρει οἱ ἱ-
σχυροὶ τῆς γῆς γιὰ τὴ συντριβὴ τῶν ἀτίθασων ἰθαγενῶν. Εἶχαν ἀσυρμάτους καὶ
ἀεροπλάνα καὶ ἐλικόπτερα. Εἶχαν χρήματα γιὰ νὰ ἐξαγοράσουν καταδότες καὶ τὰ
μέσα νὰ τιμωροῦν τοὺς χωρικοὺς πού ἀρνιόνταν νὰ μᾶς προδώσουν.

Αὐτὸς ὁ στρατὸς περικύκλωσε τὰ βουνά καὶ ἄρχισε νὰ μᾶς σφίγγει σ' ἓναν κλοιὸ
πού γινόταν κάθε μέρα καὶ στενώτερος.

Μέρα μὲ τὴ μέρα ἔσφιγγε ὁ κλοιός, καὶ ποτὲ δὲ μᾶς ἄφηνε ν' ἀνασάνουμε. Ὅλη
τὴν ὥρα ἔπρεπε νὰ τρέχουμε ἀπὸ φαράγγι σὲ φαράγγι, ἀπὸ κορφὴ σὲ κορφὴ.
Πολλὲς φορές, ἀκούγοντας ἀπὸ μακριὰ τὸ γάβγισμα τῶν ἀστυνομικῶν σκυλιῶν
παρακαλούσαμε νὰ καταφέρουν οἱ χωρικοὶ μας νὰ τὰ ξεγελάσουν μὲ τὸ πιτέρι καὶ
μὲ τὴ μυρωδιά τῆς σκύλας. Καμιὰ φορὰ συναντούσαμε καμιὰ περίπολο, ἀνταλλά-
ζαμε πυροβολισμοὺς μαζί της μέσα στὸ δάσος καὶ ἔπειτα χανόμασταν ξανά ἀπὸ
ξέφωτα καὶ μονοπάτια πού μόνο ἐμεῖς τὰ ξέραμε. Συχνὰ χρειάστηκε νὰ πλαγιά-
σουμε καταγῆς καὶ νὰ παραστήσουμε τὰ κούτσουρα, ἐπειδὴ πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια
μας τριγύριζε ἓνα ἐλικόπτερο, βουίζοντας σὰν τερατόμορφο ἔντομο. Μιὰ φορὰ
ἦταν τόσο κοντὰ πού ἔβλεπα τὸν πιλότο μὲ τὰ χοντὰ γυαλιὰ νὰ κοιτάζει κάτω.
Ἄρπαξα τὸ αὐτόματό μου.

— Ἄσε με νὰ τὸν ρίξω, παρακάλεσα.

— Ὅχι, εἶπε σταθερὰ ὁ Κώστας, γιὰτὶ τότε θὰ ἐπισημάνουν τὴ θέση μας.

Συχνὰ, τὴ νύχτα, περνοῦσαμε ἐντελῶς ἀθόρυβα μέσα ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς γραμμές,
ἔτσι πού ὅταν ὁ κλοιὸς τους μίκραινε τόσο πού νὰ συναντιοῦνται ἀπὸ
διαφορετικὲς κατευθύνσεις, δὲν ἔβρισκαν κανένα στὴ μέση. Ἀλλὰ καὶ πάλι ξανάρ-
χιζαν ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ποῦ καὶ ποῦ ἔπιαναν μερικοὺς δικοὺς μας. Σ' ὀρισμένες
περιπτώσεις δύο ἀγγλικὲς περίπολεις πυροβόλησαν ἢ μία τὴν ἄλλη κατὰ λάθος καὶ
εἶχαν ἀπώλειες ἀπὸ τὶς ἴδιες τους τὶς σφαῖρες — αὐτὸ μᾶς ἔδινε μιὰ μοχθηρὴ ἱκανο-
ποίηση.

Ἐπιασαν μερικοὺς δικοὺς μας, βρῆκαν μερικοὺς κρυψῶνες ὀπλισμοῦ καὶ μερικά

έγγραφα. Έκαναν μεγάλη διαφήμιση γι' αυτές τους τις έπιτυχίες, μά κύριος σκοπός τους ήταν να πιάσουν ή να σκοτώσουν τὸ Γέρο καὶ τὸν Κώστα. Έκει πάνω παίζονταν ή τιμή καὶ ή υπόληψή τους, γιατί οἱ σπουδαῖοι στρατηγοὶ εἶχαν καυχηθεῖ πὼς θὰ μᾶς ξεκαθάριζαν μέσα σὲ πολὺ μικρὸ διάστημα. Έτσι εξακολουθοῦσαν μὲ πείσμα νὰ χτενίζουν τὰ βουνά, καὶ ἀπαγόρευαν ἐντελῶς τὴν κυκλοφορία στὰ χωριά γιὰ νὰ μὴν μποροῦμε νὰ παίρνουμε οὔτε τροφίμα οὔτε πληροφορίες ἀπ' αὐτά. Ἀμα βρῖσκαν ὄπλισμό ἢ δικούς μας σ' ἓνα σπίτι, τὸ ἀνατίναζαν γιὰ τιμωρία. Ὅποιον παράκουγε τὴν ἀπαγόρευση κυκλοφορίας τὸν πυροβολοῦσαν δίχως προειδοποίηση — καὶ ἄς ἦταν κανένας δύστυχος ἡλίθιος ἢ καμιά γριουλά που δὲν ἐνιωθαν ἀπὸ διαταγές. Έγιναν ἑκατοντάδες συλλήψεις, πολλοὺς βασάνισαν, πολλὰ χωριά γνώρισαν τὴν ἴδια μεταχείριση μὲ τὸ Ἄνω Γεφύρι. Μά οἱ χωρικοὶ δὲ μιλοῦσαν καὶ δὲ μᾶς πρόδιναν, οἱ ἐξαιρέσεις ἦταν λίγες καὶ ἀσήμαντες.

(ΧΑΛΚΙΝΗ ΕΠΟΧΗ, ΑΘΗΝΑ 1980)

ΜΟΝΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ - ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ

Γεννήθηκε στὴ Λεμεσό τὸ 1949. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρετεῖ ὡς βοηθὸς διευθύντρια σὲ σχολεῖα Μέσης Παιδείας. Ασχολεῖται κυρίως μὲ τὴν ποίηση.

Παιδικές καταγραφές - Μέρους τοῦ '55 - '59 (ἀπόσπασμα)

II

Χαράματα χτύπησε μουντὰ ἢ ξώπορτα. Ἡ μάνα που πάντα δὲν κοιμόταν βαριὰ μετὰ που ὁ πατέρας ἔφευγε γιὰ τὴ δουλειὰ — καὶ αὐτὸ γινόταν μιὰ ζωὴ στὶς τέσσερις τὰ ξημερώματα — πετάχτηκε νὰ δεῖ τί συμβαίνει. Τὰ παιδιά ἀκολούθησαν ἀπὸ κοντὰ κρατῶντας τὴν ἀπὸ τὴ νυχτιὰ.

«Ὁ Λοῖζος, νοννά, ἀνοιξε, μὲ κυνηγοῦν...» Ἡ πόρτα διαμῆς χώρεσε τὴν ψηλὴ κορμοστασιά τοῦ παλληκαριοῦ που δούλευε στὸ ζυμωτήρι, μὲ τὸν πατέρα, τ' ἀλεύρια. Μὲς στὴ ζεμπύλα μὲ τὰ ψωμιά διακινοῦσε καὶ τὶς προκηρύξεις τοῦ Ἀγώνα. Περνοῦσαν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι, ἀπὸ γειτονιὰ σὲ γειτονιὰ.

Ὁ πατέρας, ἤξεραν, πὼς ἀγαποῦσε πολὺ τὴν ἐλληνικὴ σημαία. Τὴν εἶχαν καλοσιδερωμένη καὶ ἔτοιμη σὲ τόπο μυστικὸ.

Σὰν τὸν ἔκρυψε, ἀκούστηκαν τὰ στρατιωτικὰ προστάγματα καὶ βαριὰ βήματα στὴν ἐξώθυρα. Τότες τὰ μάτια τῆς γύρισαν πρὸς τὰ φυλλάδια, που εἶχε ἀπὸ νωρὶς φέρει ὁ γιὸς τῆς καὶ μνηοῦσαν τοῦ λαοῦ οἱ ἀγωνιστὲς γιὰ τὴ δράση τους καὶ συμβουλεῦαν τοὺς ὄρμους καὶ συνεπαῖρναν τοὺς νέους καὶ γέμιζαν τὶς καρδιὲς προσημονή καὶ παρηγοριὰ. Ἦταν ἀφημένα στὴν παλιὰ κρεμάστρα κάτω ἀπ' τὸν καθρέφτη, γιατί ὅταν τὰ διάβαζε, μαθητὴς τῆς πέμπτης τάξης τοῦ Γυμνασίου, κοίταζε τὸν ἑαυτὸ του στὸν καθρέφτη που μεγάλωνε μέσα σὲ λίγα λεπτά.

Ἀρπαξε ἢ μάνα τὶς προκηρύξεις, δίστασε πρὸς ποιά κατεύθυνση νὰ φύγει, τὰ χτυπήματα στὴν πόρτα τὴν καθήλωσαν, τὰ παιδιά γύρω τῆς, χορὸς πανάρχαιας τραγωδίας, περιμέναν τὴν ἐπόμενη μοιραία κίνησή τῆς. Ἐσκυψε καὶ τὰ καταχώνιασε κάτω ἀπ' τὸ χαλὶ, ἀκριβῶς μπροστὰ στὴν εἴσοδο. Ἐστρωσε τὰ μαλλιά τῆς, φόρεσε τὴ ρόμπα τῆς, πῆρε βαθιὰ ἀναπνοή καὶ ἀνοιξε.

Ἐκεῖνο τὸ ξημέρωμα που οἱ Ἀγγλοὶ δὲ βρῆκαν τὸ Λοῖζο στὸ σπίτι, δὲν κατάλαβαν γιατί τὰ παιδιά, μὲ δυσκολία ἔκρυβαν τὰ γέλια τους κοιτάζοντας μιὰ τὰ παπούτσια τῶν στρατιωτῶν καὶ μιὰ τὸ χαλὶ...

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΑΚΤΗ», ΕΤΟΣ Β', ΤΕΥΧΟΣ 8, ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 1991)

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ

Γεννήθηκε στὴν Πάφο τὸ 1938. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρετῆσε τὴ Μέση Παιδεία στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ελλάδα. Ασχολεῖται μὲ τὴν πεζογραφία καὶ ἐιδικότερα μὲ τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα. Υπηρετῆσε τὸν Ἀγὼνα τῆς ΕΟΚΑ.

Τὸν καιρὸ τοῦ ἀγώνα (ἀποσπάσματα)

I

Τὸ 1953 στάθηκε σίγουρα ἓνας σταθμὸς γιὰ τὴ μικρὴ Πάφο. Δυὸ πολὺ σημαντικά γεγονότα τάραξαν τὴν ἡσυχία τῆς καὶ ἔδωσαν μιὰν ἄλλη ὥθηση στὴ φορὰ τῶν πραγμάτων τῆς. Εἶναι γεγονὸς πὼς χρειάζεται μεγάλη δύναμη, κάτι τὸ συνταρακτικὸ γιὰ ν' ἀλλάξει καὶ τὸ παραμικρὸ στά ἦθη καὶ στίς συνήθειες μιὰς μικρῆς ἐπαρχιακῆς πόλης που ἔχει ἐλάχιστες σχέσεις καὶ ἐπαφές μὲ τὸν ἔξω κόσμο.

Τόν Ίούνιο όμως τὸν '53 συνέβηκε τὸ πρῶτο συνταρακτικό γεγονός. Ἡ στέψη τῆς Ἑλισάβετ. Ἄν αὐτὴ γιὰ τὸν ἄλλο κόσμον δὲν ἦταν παρὰ ἓνα κοσμικό γεγονός μέ τελετές καὶ παρελάσεις ἐπισήμων, γιὰ τὴν Πάφο ἦταν ἀρχὴ πολλῶν ὠδίνων ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἡρωϊκῆς ἀντίστασης πού δὲν ἀναμενόταν ἀπὸ κανένα.

Δυὸ βδομάδες ὁλόκληρες πρὶν ἀπὸ τὴ στέψη ἄρχισε ὁ στολισμός. Τό βάρος ὅπως ἦταν φυσικό ἔπεσε στό δρόμο «τοῦ διοικητοῦ», πού ξεκινούσε, καθώς εἶπαμε, ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεῖα καὶ ἔφτανε στὴν ἑπαυλὴ τοῦ διοικητῆ περνώντας μπροστά ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο, τὸ δημοτικό καὶ τὰ προπύλαια τοῦ γυμναστηρίου. Τὴν εὐθύνῃ τοῦ στολισμοῦ τὴν εἶχαν ἡ διοίκηση καὶ ἡ ἀστυνομία, καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ πέρασαν μέ τὰ μοῦτρα στὴ δουλειά. Σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ ὠραίου δρόμου καὶ ἀπὸ τίς δυὸ μεριές κάθε πενήντα περίπου μέτρα ἔσκαψαν λάκκους καὶ φύτεψαν σωληνένιες κολόνες. Ὑστερα μέ μιὰ δεξιολογία ἀξιοζήλευτη — σίγουρα κάποιος καλλιτέχνης ἔκανε τὰ σχέδια καὶ τοὺς καθοδηγοῦσε — ἄρχισαν τὸν στολισμό. Μέσα σέ λίγο χρόνο οἱ σωληνένιες εἶχαν μετατραπῇ σέ ἐπιβλητικές ἀψίδες μέ τὴ φωτογραφία τῆς βασιλίσσας στὴ μέση ἢ τὰ βρετανικά λιοντάρια καὶ γύρω - γύρω τὴν ἐπιγραφή: « God save the Queen». Τό θαῦμα αὐτό γινόταν μέ χαρτί ἄσπρο, μπλέ καὶ κόκκινο, πού δαπανήθηκε ἄφθονο γιὰ τὴν περίπτωσι. Οἱ σωληνένιες τυλίγονταν καλλιτεχνικά μέ τὰ τρία χρώματα καὶ οἱ κορφές τους ἐνώνονταν σέ ὠραίους σχηματισμούς. Πάνω ἀπὸ εἴκοσι τέτοιες ἀψίδες κάλυψαν τὸ δρόμο καὶ ἄλλαξαν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλή τὴν ὄψη τῆς πόλης.

Οἱ φιλήσυχοι κάτοικοι τῆς Πάφου ἔβλεπαν στὴν ἀρχὴ παραξενεμένοι ὅλον ἐκεῖνο τὸν ὄργασμό γιὰ στολισμό. Τί δουλειὰ εἶχε ἡ ἀπόμακρη καὶ ξεχασμένη πόλη τους μέ τοὺς γιορτασμούς τῆς στέψης. Πά ὅλα τ' ἄλλα τὴν εἶχανε ξεχάσει, τί τοὺς ἔπιασε τώρα νὰ κάνουν τόσα ἔξοδα γιὰ τοῦτα τὰ μασκαρέματα; Ὅσο ὅμως ὁ στολισμός προχωροῦσε, ἡ ἐκπληξὴ γινόταν ἀντίδραση γιὰ νὰ κορυφωθεῖ σὲ ὀργή, ὅταν χωρὶς ντροπὴ οἱ Ἑγγλέζοι ὕψωσαν δυὸ ἀγγλικές σημαῖες στὰ κορινθιακά προπύλαια τοῦ γυμναστηρίου. Ἐτοίμαζαν τὸ γυμναστήριο γιὰ νυχτερινές γιορτές μέ πυροτεχνήματα καὶ φωτοχυσίες. Ἐ, ὄχι πιά. Καλὰ ὅλο αὐτό τὸ καρναβάλι στό δρόμο, δρόμος δημόσιος ἦταν στό κάτω, κάτω. Μὰ νὰ βεβηλώσουν τώρα μέ τίς σημαῖες τους καὶ τὰ ἑλληνικά προπύλαια;

Εἶναι τὸ δίχως ἄλλο ἐπικίνδυνον νὰ προκαλεῖται τόσο ἀπροκάλυπτα ἓνας λαὸς στὰ ὅσια καὶ στὰ ἱερά του. Πῶς δὲν τὸ εἶχαν προσέξει οἱ Ἑγγλέζοι τοῦτο μέ τόση ἀποικιακὴ πεῖρα; Ὅμως γιὰ τοὺς Κυπρίους δὲν εἶχαν ποτὲ καμιὰ σοβαρὴ ἔγνοια. Δέν τοὺς λογάριεσαν ποτὲ γιὰ ἀνθρώπους μέ ἀνεξάρτητο ἢ τολμηρὸ φρόνημα. «Δέν ἐμπνέουν φόβους. Εἶναι ἀμαθεῖς, πειθήνιοι, ἡκιστα ἐπιχειρηματικοί», ἔγραφε γι' αὐτοὺς ἓνας ἄγγλος δημοσιογράφος ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα.

Κι ὅμως ἐκείνη τὴ μέρα — ἦταν ἡ παραμονὴ τῆς στέψης — ἐγινε τὸ θαῦμα. Ὁ πειθήνιος καὶ ὑποτακτικός λαὸς ὕψωσε τὸ κεφάλι. Ἡ προσβολὴ πού δέχθηκε μάτωσε τὴν καρδιά του, μὰ ξύπνησε τὸ μυαλό. Μιὰ διαδήλωση ὀρμητικὴ σάν καταγίδα ξέσπασε ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλή ξεκινώντας ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο καὶ καταλήγοντας στὰ κυβερνητικά γραφεῖα. Τὸ Γυμνάσιο, αὐτὸ ἦταν ἡ ἀφετηρία. Τὰ μαθητοῦδια πού κλωσσοῦσε τόσο καιρὸ καὶ τ' ἀνάθρεφε μέ τὴν ἑλληνικὴ ἰδέα δὲν

ἄντεξαν τ' αἰαίριαστο θέαμα. Σάν ἀπὸ σύνθημα μαζεύτηκαν ἀπὸ κάτω καὶ κοίταζαν μέ φρίκη. Κάτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Καὶ βρέθηκε τότες ὁ γενναῖος, ὁ κατοπινὸς ἥρωας, ὁ Εὐαγόρας, πού ἀναρριχήθηκε στὶς κολόνες καὶ ἔφερε κάτω τὰ τρίχρωμα πανιά. Οἱ συμμαθητές του οὐρλιαζαν ἀπὸ ἐνθουσιασμό. Κάποιος ἀναψε ἓνα σπῖρτο καὶ οἱ σημαῖες γρήγορα πῆρναν φωτιά. Οἱ φλόγες πετάχτηκαν ψηλὰ καὶ μαζί τους φούντωσε ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ἡ ἀπόφαση τῶν ἀμούστακων παιδῶν γιὰ ἀντίσταση. Μέ μιὰ ἑλληνικὴ σημαία μπροστά ξεχύθηκε ὅλος αὐτὸς ὁ μαθητόκοσμος στοὺς δρόμους. Πρῶτα στὰ κυβερνητικά γραφεῖα γιὰ διαμαρτυρία καὶ ὕστερα πάλι πίσω στό δρόμο «τοῦ διοικητοῦ» γιὰ νὰ τὸν ξεμασκαρέψουν. Κλοῖος ἀστυνομικῶν μέ γκλόπς καὶ ἀσπίδες τοὺς περιμένε ὅμως στὴν ἐπιστροφὴ. Εἶχανε διαταγὴ νὰ προστατέψουν τὸ στολισμό, πού στοίχισε τόσο χρῆμα καὶ τόσο κόπο. Σκληρὴ στάθηκε ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὰ παιδιά καὶ τοὺς ἀστυνομικούς. Οἱ μαθητές κτυποῦσαν μέ πέτρες καὶ μέ ξύλα καὶ μ' ὅ,τι ἄλλο ἔβρισκαν. Αἷμα ἄρχισε νὰ ρεεῖ καὶ ἀπὸ τίς δυὸ μεριές. Τό εἶδε ὁ Ἀγγλος ἀστυνόμος καὶ ἀνατρίχιασε.

— Ἡ Βασίλισσα δέ θέλει αἷμα αὐτὴ τὴ μέρα, εἶπε τρομαγμένος.

Ἡ διαταγὴ δόθηκε στὴ στιγμὴ καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ κλείστηκαν στὴν ἀστυνομία. Μέσα σέ λίγη ὥρα ὀρμητικὸς ὁ χεῖμαρρος τῶν μαθητῶν παράσυρε στὴ δίνη του τίς σωληνένιες κολόνες καὶ στοίβασε σέ σωροὺς τίς βασιλικές εἰκόνες καὶ τοὺς θυρεοὺς. Τὰ τρίχρωμα χαρτιά γιὰ μέρες πλανιόνταν στοὺς δρόμους καὶ τὰ ποδοπατοῦσαν οἱ περαστικοί.

Ἐπεσε τὸ σούρουπο καὶ ὁ κόσμος κλείστηκε ἀπὸ νωρὶς στὰ σπίτια του. Τί ἦταν αὐτὸ πού γίνηκε μπροστά στὰ μάτια του; Πῶς θὰ ἐκδικιόνταν τώρα οἱ Ἑγγλέζοι; Πά τὴ βασίλισσά τους τέτοιο ρεζίλεμα! Οὐαὶ καὶ ἀλοῖμονο! Μαζεύτηκαν καὶ οἱ μαθητές ξέπνοοι ἀπὸ τὸν κόπο καὶ τίς φωνές καὶ ἔπλυναν τίς πληγές τους καὶ τίς ἔδεσαν. Τὰ κόκκαλα καὶ τὸ στήθος πονοῦσαν, μὰ ἡ ψυχὴ ἠρέμησε. Εἶχανε κάνει τὸ κατῆκον τους.

Ἡ ἄλλη μέρα, ἡ μέρα τῆς στέψης, βρῆκε τὴ μικρὴ πόλιν ἀστόλιστη - μοναδικὴ ἐξαίρεση σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία - μέ μόνον στολίδια τίς ἰωνικὲς καὶ κορινθιακὲς κολόνες τῶν σχολείων της. Ὅμως ὁ φόβος πλανιόταν ἀόρατος παντοῦ. Οἱ Ἑγγλέζοι ἔσφιξαν τὰ χεῖλια καὶ γιόρτασαν συγκρατημένα τὴ στέψη χωρὶς νυχτερινές δεξιώσεις καὶ πυροτεχνήματα. Στὰ δημοτικά ἔδωσαν ἄδεια ν' ἀργήσουν τὴ μεγάλῃ μέρα. Τὸ Γυμνάσιο δούλεψε καὶ δὲν ἔλειψε κανένας μαθητής. Στὰ διαλείμματα μαθητές καὶ μαθήτριες ἔψαλλαν συνέχεια ἐθνικά θούρια. Ἐνα πρωτόγνωρο συναίσθημα φώλιασε στὴν ψυχὴ τους. Ἡ εὐθύνῃ. Σηκώναν τώρα στὶς πλάτες τους τὴν εὐθύνῃ τοῦ τόπου γιὰ ἀντίσταση καὶ ἔπρεπε νὰ φανοῦν ἄξιοι.

Κι οἱ Ἑγγλέζοι ὅμως ἀπὸ τὴ δικὴ τους τὴ μεριά δὲν ἠσύχασαν. Κατάπιαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὴν ὀργὴν τους, μὰ ἀπὸ τὴν ἄλλή ἄρχισαν κίολας νὰ συσκέφτονται πῶς νὰ κτυπήσουν τὸ κακὸ στὴ ρίζα του. Καὶ τὸ βρῆκαν. Τὸ Γυμνάσιο, αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ. Ἐκεῖνο ἔθρεψε τίς μικρές ὀχιές, πού φύλαγαν τὸ δηλητήριό τους γιὰ τίς δικές τους σάρκες. Μ' ἐγκύκλιό του τὸ λοιπὸν τὸ Γραφεῖο Παιδείας ἔπανυσε σέ λίγες μέρες τὴ Σχολικὴ Εφορεία καὶ τὸ Γυμνασιάρχῃ.

II

Οἱ ἔξι τοῦ Δεκέμβρη ξημέρωσαν σάν ὅλες τίς ἄλλες μέρες. Ἡ Εὐαγγελία ὥστόσο ξύπνησε βαθιά χαράματα μ' ἓνα συναίσθημα ἀγωνίας. Σιγά - σιγά τὸ μυαλό της ξεκαθάρισε κι ἄρχισε νὰ καταλαβαίνει. Ἦταν ἡ μέρα πού θα 'φευγαν ὁ Εὐαγόρας κι ὁ Στέφανος. Στὴν τσέπη τῆς Σοφίας βρισκόταν τὸ γράμμα τοῦ Εὐαγόρα, πού ἔπρεπε ν' ἀνοίχτει καὶ νὰ διαβαστεῖ σ' ὅλη τὴν τάξη. Στριφογύρισε ὥρα πολλή στο κρεβάτι της χωρὶς νὰ μπορέσει νὰ ξανακοιμηθεῖ ἢ ἔστω νὰ ἡρεμήσει. Ὅταν σηκώθηκε, ἦταν πολὺ νωρίς γιὰ τὸ σχολεῖο. Βγῆκε στο χῶλ καὶ τράβηξε γιὰ τὴν ἐξώπορτα. Ἦθελε νὰ βγεῖ στὴ βεράντα ν' ἀπασχοληθεῖ μὲ τὴν πρωινὴ κίνηση τοῦ δρόμου γιὰ νὰ περάσει πὶὸ γρήγορα ἢ ὥρα της.

Ἡ ἐξώπορτα ἦταν μὰ πανύψηλη δίφυλλη πόρτα ἀπὸ ὀξιά μὲ δυὸ παραθυράκια στο ἀπάνω της μέρος, πού 'κλειναν ἀπὸ μέσα μὲ τζάμι καὶ προφυλάσσονταν ἀπέξω μὲ σιδερένιο κάγκελο. Τὰ μάτια τοῦ σπιτιοῦ μας εἶν' αὐτά, σκεφτόταν ἡ Εὐαγγελία κάθε φορά πού ἔβλεπε τὴ θεὰ της νὰ παρακολουθεῖ πίσω ἀπὸ τὰ κουρτινάκια τὸν κόσμο πού περνοῦσε. Ἐτομαζόταν ν' ἀνοίξει τὴν πόρτα, ὅταν ξαφνιασμένη εἶδε πίσω ἀπὸ τὰ τζαμάκια τὴ Σοφία ν' ἀγωνίζεται νὰ δεῖ μέσα στο χῶλ ἀπὸ κάποιο κενό, πού ἄφηναν στο τζάμι τὰ κουρτινάκια. Ἡ Εὐαγγελία ἀνοίξε ἀπότομα κι ἡ Σοφία πετάχτηκε πίσω κατατρομαγμένη. Δέ μποροῦσε καὶ κείνη νὰ ἡσυχάσει ὅλο τὸ βράδυ. Τί θὰ 'καμναν μὲ τὸ γράμμα; Ποῦ θὰ τὸ διάβαζαν; Μέσα στὴν τάξη ἀδύνατο. Μπορεῖ κάποιος καθηγητὴς νὰ τοὺς κατὰγγελλε στὴν ἀστυνομία. Στὴν αὐτὴ χειρότερα. Θὰ μαζεύονταν κι ἄλλοι μαθητές, θὰ γινόταν φασαρία...

— Στίς κερκίδες, ἔδωσε τὴ λύση ἡ Κλειώ, ὅταν ἄκουσε τὸ πρόβλημα στο σχολεῖο.

Στὸ μεγάλο διάλειμμα τὰ παιδιά τῆς Ἑκτῆς, ἐβδομήντα περίπου παιδιά, ἔγκαιρα εἰδοποιημένα, λίγα - λίγα γιὰ νὰ μὴ δώσουν ὑποψίες τράβηξαν γιὰ τίς κερκίδες. Τὸ εἶχανε μάθει πιά ὅλα πὼς ὁ Εὐαγόρας μὲ τὸ Στέφανο ἔφυγαν γιὰ τὸ βουνό καὶ τώρα πήγαιναν ν' ἀκούσουν ἓνα γράμμα π' ἄφησε γι' αὐτὰ ὁ Εὐαγόρας. Τὸ γράμμα βρισκόταν πάντα στὴν τσέπη τῆς Σοφίας. Τὰ παιδιά κάθισαν στίς κερκίδες κι ἡ Σοφία μὲ χέρια πού ἔτρεμαν ἔβγαλε τὸ φάκελο καὶ τὸν ἔσκισε. Ἀπὸ μέσα ἔβγαλε τὸ γράμμα κι ὅταν εἶδε πὼς τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἦταν ἔμμετρο, πλησίασε τὴν Εὐαγγελία.

— Ἐσύ θὰ τὸ διαβάσεις, πού ἀπαγγέλλεις ὠραῖα, τῆς εἶπε.

Ἐκείνη δέχτηκε στὴν ἀρχή, μὰ ὅταν τὸ πῆρε στὰ χέρια της καὶ δοκίμασε νὰ διαβάσει τίς πρώτες λέξεις, ἔνιωσε ἓνα κόμπο στο λαμὸ της.

— Καλύτερα ἢ Μαρίνα, εἶπε.

Ἡ Μαρίνα πῆρε μ' εὐχαρίστηση τὸ γράμμα κι ἡ Σοφία μὲ τὴν Εὐαγγελία κάθισαν στίς κερκίδες μαζί μὲ τοὺς ἄλλους.

Σέ λίγο ἀκούστηκε σταθερὴ καὶ βαθιὰ ἡ φωνὴ τῆς Μαρίνας:

Ἐγερτήριον σάλπισμα

Παλιοὶ συμμαθηταί,

Αὐτὴ τὴν ὥρα κάποιος λείπει ἀνάμεσά σας· κάποιος πού φεύγει ἀναζητώντας λίγον ἐλεύθερον ἀέρα· κάποιος πού μπορεῖ νὰ μὴν τὸν ξαναδεῖτε παρὰ μόνο νεκρό. Μὴν κλάψετε στὸν τάφο του. Δέν κάνει νὰ τον κλαῖτε... Λίγα λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ σκορπάτε του στὸν τάφο. Τοῦ φτάνει αὐτό ΜΟΝΑΧΑ...

Τὰ τελευταῖα λόγια ἡ Μαρίνα τὰ εἶπε πολὺ συγκινημένη. Ἡ φωνὴ της ἔχασε σιγά - σιγά τὴν πρώτη σιγουριά της. Ἀπὸ τὴ μεριά τῶν κοριτσιῶν ἀκούστηκαν οἱ πρώτοι λυγμοί. Εὐτυχῶς πού δέ δέχτηκα νὰ τὸ διαβάσω, εἶπε μέσα της ἡ Εὐαγγελία. Ἡ Μαρίνα σταμάτησε λίγο προσπαθώντας νὰ ξαναβρεῖ τὴν αὐτοκυριαρχία της. Μετά μὲ ὠραῖο, ὑποβλητικὸ ὕφος ἄρχισε τὴν ἀπαγγελία:

*Θά πάρω μίαν ἀνηφοριά
θά πάρω μονοπάτια
νὰ βρῶ τα σκαλοπάτια
πού πᾶν στὴ Λευτεριά.*

*Θ' ἀφήσω ἀδέρφια, συγγενεῖς
τὴ ΜΑΝΑ τὸν ΠΑΤΕΡΑ
μέσ' στὰ λαγκάδια πέρα
καὶ τίς βουνοπλαγιές.*

*Ψάχνοντας γιὰ τὴ Λευτεριά
θά 'χω παρὲα ΜΟΝΗ
κατάλευκο τὸ χιόνι
βουνά καὶ ρεματιές.*

*Τώρα κι ἂν εἶναι χειμωνιά
θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι
τὴ Λευτεριά νὰ φέρει
σέ πόλεις καὶ χωριά.*

Ἡ Μαρίνα ξανασταμάτησε. Ἡ Εὐαγγελία θυμήθηκε τὸ ποίημα πού τῆς εἶχε ἀφιερῶσει στο λεύκωμά της. Γιὰ ἀνηφοριές μιλοῦσε πάλι... Ὅμως πόσο αἰσιόδοξη αὐτὴ ἢ τελευταία στροφὴ! Ἡ Μαρίνα συνέχισε:

Μὰ δὲν μπορῶ νὰ καρτερῶ.

*Θά πάρω μίαν ἀνηφοριά
θά πάρω μονοπάτια*

νά βρω τα σκαλοπάτια
πού πᾶν στή Λευτεριά.

Τά σκαλοπάτια θ' ἀνεβῶ
θά μῶ σ' ἔνα παλάτι
τό ξέρω θά 'ν' ἀπάτη
δέ θά 'ναι αληθινό.
Μέσ' στό παλάτι θά γυρνῶ
ὥσπου νά βρῶ τό θρόνο
βασιλίσσα μιά μόνο
θά κάθεται σ' αὐτόν.

Κόρη πανώρια, θά τῆς πῶ,
ἄνοιξε τά φτερά σου
καί πάρε μας κοντά σου.
Μονάχ' αὐτό ζητῶ.

Γιὰ σας, παλιοί μου συμμαθηταί. Τά τελευταῖα λόγια τά γράφω σήμερα για σᾶς.
Κι ὅποιος θελήσει γιά νά βρεῖ ἕνα «χαμένο ἀδελφό», ἕνα παλιό του φίλο

Ἄς πάρει μιά ἀνηφοριά
ἄς πάρει μονοπάτια
νά βρεῖ τα σκαλοπάτια
πού πᾶν στή Λευτεριά.

Μέ τήν Ἐλευθεριά μαζί
μπορεῖ νά βρεῖ κι ἐμένα.
Ἄν ζῶ, θά μ' εὖρει ἐκεῖ.
5.12.1955

Ἡ Μαρίνα τέλειωσε. Πά μερικά δευτερόλεπτα δέ μίλησε κανένας. Ὅλα τά παιδιά ἦταν βαθιά συγκινημένα. Τά τελευταῖα λόγια τοῦ ποιήματος ἦταν μιά παρακαταθήκη καί γιά τά ἴδια. Ὑστερα κάποιος χειροκρότησε πρῶτος κι ὅλοι τόν ἀκολούθησαν.

Εὐ-α-γό-ρας, Εὐ-α-γό-ρας, φώναξε μιά ομάδα ρυθμικά. Μετά ὁ Στέλιος, ἕνα παιδί, πού εἶχε τελευταῖα μεγάλη δράση στήν ὁργάνωση, πετάχτηκε ἀπάνω καί φώναξε δυνατά:

— Θ' ἀκολουθήσουμε τό παράδειγμά σου.

— Θά τό ἀκολουθήσουμε, φώναξαν κι ἄλλοι καί ξέσπασαν πάλι σέ χειροκροτήματα.

Λίγα - λίγα τά μικρότερα παιδιά, πού βόλταραν στό γυμναστήριο, μαζεύονταν κοντά στίς κερκίδες γεμάτα περιέργεια γιά ὅσα συνέβαιναν ἐκεῖ. Τά παιδιά τῆς

Ἐκτῆς σηκώθηκαν - δέν ἤθελαν νά δώσουν ἐξηγήσεις - καί σκόρπισαν σιγά - σιγά στό γυμναστήριο. Σηκώθηκε κι ἡ Εὐαγγελία. Ἐνιωθε ἀκόμη πολύ συγκινημένη.

— Εἶναι τ' ὠραιότερό του ποίημα, εἶπε στήν Κλειώ, πού στεκόταν δακρυσμένη δίπλα τῆς.

Ὅσοτόσο στό μυαλό τῆς ἀπό τήν ὥρα ἀκόμη πού ἄκουγε τό ποίημα, εἶχανε σφηνωθεί κάποιες βασανιστικές σκέψεις, πού οὔτε στήν Κλειώ δέν τολμοῦσε νά φανερώσει. Τό κουδούνι κτύπησε, μπήκαν στήν τάξη μιά κεινῆς στό μυαλό οἱ ἴδιες σκέψεις στριφογύριζαν. Λές νά 'τανε προφητικό τοῦτο τό ποίημα; Δέ λένε τάχα πώς οἱ ποιητές εἶναι προφῆτες; Μήπως ὁ Εὐαγόρας εἶχε προαισθανθεῖ πώς δέ θά ὑπάρξει γι' αὐτόν γυρισμός; Ἀλλιῶς γιατί νά γράφει ἐκεῖνο τό «κάποιος πού μπορεῖ νά μὴν τόν ξαναδεῖτε παρὰ μόνο νεκρός;» Καί γιατί νά ἐπιμένει τόσο πολύ γιά τόν τάφο του καί γιά τά λουλούδια τοῦ Μαγιοῦ; Τί τά ἔγραφε ὅλ' αὐτά; Μόνο καί μόνο γιά νά τούς συγκινήσει; Αὐτό δέ μποροῦσε νά τό δεχτεῖ. Ὁ Εὐαγόρας ἦταν τόσο περήφανος... Οἱ σκέψεις αὐτές τῇ βασάνισαν ὅλη τῇ μέρα ἐκείνη καί τήν ἐπομένη. Ὑστερα σιγά - σιγά καί τούτῃ ἡ ἔγνοια κατακάθισε μέσ' στήν ψυχὴ τῆς, ἀφήνοντας στήν ἐπιφάνεια ἄλλα προβλήματα πιο ἀπαιτητικά ν' ἀποζητοῦν τή λύση τους.

(«ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ» ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ, ΑΘΗΝΑ 1987)

Γαλατείας καὶ Πυγμαλίωνος (ἀπόσπασμα)

Ἄνοιξε μέ προσοχὴ τὴν πόρτα τοῦ δωματίου τῆς καί κοίταξε πάλι στό χόλ. Ὁ πατέρας τῆς, στήν ἴδια πάντα θέση, διάβαζε τὴν ἐφημερίδα του. Ἡ ὥρα ὅμως προχωροῦσε κι ἔπρεπε κάτι νά κάνει τό συντομότερο. Ἀπεφάσισε νά βγεῖ μέ τόν πιό φυσικό τρόπο καί μέ σταθερό βῆμα νά κατευθυνθεῖ στήν ἐξώπορτα. «Εἶναι ἀνάγκη νά πάρω κάποιον βιβλίον ἀπὸ τὴν Κλεονίκη», θά ἔλεγε, «καί θά γυρίσω ἀμέσως». Εὐτυχῶς τά πράγματα ὅπως ἐξελίχθηκαν τά ἐπόμενα λεπτά τῇ βοήθησαν καί δέ χρειάστηκε νά βάλει σ' ἐφαρμογὴ τό σχέδιο πού εἶχε ἐτοιμάσει. Ἀκουσε ξαφνικά τό κουδούνι τῆς ἐξώπορτας καί σταμάτησε κάθε κίνηση, γιά νά καταλάβει ποιὸς ἦταν καί τί ἤθελε.

«Ἐσύ εἶσαι, Χαράλαμπε;» ρώτησε ὁ πατέρας τῆς. «Ἦλθα γιά τὴν βόλταν μας στὸν Μουσαλλάν», ἀπάντησε ὁ Χαράλαμπος. «Μιὰν στιγμὴν», εἶπε ἐκεῖνος. Ἡ καρδιά τῆς κτύπησε. Σάν ἀστραπὴ ξαναγύρισε στὴ θέση τῆς καί βυθίστηκε στό βιβλίο τῆς. Ὁ πατέρας τῆς πλησίασε στήν πόρτα καί σέ λίγο τὴν ἔσπρωξε καί μπήκε στό δωμάτιό τῆς. «Πῶς πάει τό διάβασμα;» ρώτησε. «Τί μάθημα δίνεις αὐρίον;» «Χημείαν», ἀπάντησε χωρὶς νά σηκώσει το κεφάλι τῆς. «Ἐχεις δυσκολίες;» «Ὁχι, ὄχι, ἐντάξει». Ἐκεῖνος ἔκλεισε ἡσυχος τὴν πόρτα καί κατευθύνθηκε

στή βεράντα, όπου τον περίμενε ο Χαράλαμπος. Έστησε αὐτί, κι όταν άκουσε τήν έξώπορτα νά κλείνει, πετάχτηκε επάνω.

Βγήκε μέ προσοχή στό χόλ και έν συνεχεία στάθηκε λίγα δευτερόλεπτα πίσω από τήν πόρτα, όσο χρειαζόταν νά στρίψει στή γωνία ο πατέρας της. Ύστερα κατέβηκε δυό δυό τά σκαλιά τής βεράντας και πήδηξε στό ποδήλατό της. Ήταν έξι και είκοσι επτά και υπελόγιζε ότι σέ τρία λεπτά μπορούσε νά βρεθεί στον Άγιο Κενδέα.

Η Κλεονίκη θα είχε στον κορσέ της τις δυό βόμβες, πού τις φύλαγε από προχθές στό σπίτι της, και τό μόνο πού έμενε ήταν νά περάσουν και σήμερα τά δυό εγγλέζικα τζίπ από τήν Πυγμαλίωνος. Όλη τήν τελευταία βδομάδα τά παρακολουθούσαν από τό έτοιμόρροπο δωμάτιο τής όδοϋ Πυγμαλίωνος και κατέγραφαν τήν ώρα. Τήν πρώτη μέρα πέρασαν επτά παρά πέντε, τή δεύτερη επτά και δέκα, τήν τρίτη επτά και δώδεκα. Εκεί μέσα, από τις επτά παρά δέκα ως τις επτά και τέταρτο, έκαναν τήν περιπολία τους στην περιοχή του παλιού της σπιτιού.

Από τήν πρώτη στιγμή πού τους μίλησε ο τομεάρχης για έπισήμανση στόχων, τό μυαλό της πήγε κατευθείαν στό έτοιμόρροπο σπίτι τής όδοϋ Γαλατείας. Σέ κείνο τό λαβύρινθο, πού δέν είχε κατεδαφιστεί ακόμη. Εκτός από τό τρίπατο, πού κριθηκε επικίνδυνο και γκρεμίστηκε από τις πρώτες μέρες μετά τό σεισμό, προς μεγάλη θλίψη του τατά της, οι άλλοι δύο όροφοι στέκονταν ακόμη εκεί, εγκαταλελειμμένοι βέβαια, όχι όμως και άδειοι. Μόνο τά έπιπλα τής μητέρας της είχαν μετακομίσει στό σπίτι όπου έμεναν τώρα. Όλα τά παλιά, τά περισσότερα από τον καιρό τής γιαγιάς της, είχαν μείνει εκεί μέσα άμετακίνητα, στή θέση πού τά είχε αφήσει πριν τρία χρόνια ο σεισμός.

Μέσα από τους ήλιακούς και τις αϋλές, πού τις γνώριζε πολύ καλά, ήλπιζε ότι θα μπορούσε εύκολα μετά τή ρίψη των βομβών νά διαφύγει και νά βρεθεί τό πολύ σέ δυό λεπτά, αφού περνούσε κι από τό περιβολάκι τής θειάς της τής Άντζελοϋς, στην όδό Ρένου. Όσπου δηλαδή οι στρατιώτες νά συνέλθουν από τήν έκρηξη, νά υπολογίσουν από πού τους είχε έλθει ή βόμβα, νά πηδήσουν από τό τζίπ, αϋτή μέ τήν Κλεονίκη είχαν τό χρόνο νά βρεθούν στα ποδήλατά τους, πού θα τά αφήναν στή γωνία Γαλατείας και Ρένου. Είχαν κάμει τή δοκιμή δυό φορές, και τήν πρώτη τους πήρε ενάμισι μόνο λεπτό, ενώ τή δεύτερη λίγο παραπάνω.

Τό σπουδιαότερο όμως ήταν ότι ούτε τήν πρώτη ούτε τή δεύτερη φορά συναντήθηκαν μέ κάποιον άνθρωπο στην περιοχή. Η γειτονιά είχε τελείως εγκαταλειφθεί, και μόνο στό τέρμα τής Ρένου καθόταν ακόμη μιά γριά, πού πολύ λίγο έβγαине πιά από τό σπίτι της.

«Μόλις έφθασα κι εγώ», τής είπε ή Κλεονίκη, πού τήν περίμενε στον αϋλόγυρο τής εκκλησίας. «Όλα εντάξει;» ρώτησε κατεβαίνοντας από τό ποδήλατό της. «Όλα», είπε εκείνη και κοίταξε μέ νόημα τήν κοιλιά της.

Ύστερα γύρισαν προς τήν εκκλησία κι έκαμαν τό σταυρό τους. «Ο Θεός

βοηθός», είπε ή Κλεονίκη. «Και όχι νεκρούς, μόνον τραυματίες», συμπλήρωσε αϋτή. Στο κάτω κάτω, τό πάν ήταν ή ενέργεια αϋτή καθεαϋτή και όχι πόσοι θα σκοτώνονταν.

Άνέβηκαν κυλώντας τά ποδήλατά τους τον άνήφορο τής Ρένου κι ύστερα τά ακούμπησαν στό καλντερίμι μπροστά από τό περιβολάκι τής Άντζελοϋς. Έστρεψαν στή Γαλατείας, μπήκαν στό σπίτι από τήν κυρία είσοδο μέ τό κλειδί πού είχε μαζί της ή Χριστίνα, και στίς επτά παρά είκοσι βρίσκονταν στό πόστο τους, πίσω από τήν πόρτα τής Πυγμαλίωνος. Τό τραπέζι ήταν στή θέση του, όπως τό είχαν τακτοποιήσει από μέρες, κι ή Κλεονίκη χωρίς καθυστέρηση έβγαλε τις βόμβες από τον κορσέ της. Πήραν από μία κι ανέβηκαν στό τραπέζι. Από τους δυό φεγγίτες πού έχασκαν χωρίς τζάμι πάνω από τήν πόρτα είχαν κανονίσει νά ρίξουν τις βόμβες στή στρατιωτική περίπολο. Θα άκουγαν πρώτα τά δυό τζίπ ν' άνηφορίζουν τήν Πυγμαλίωνος, και σέ τριάντα δευτερόλεπτα θα τα έβλεπαν νά περνούν κάτω από τους φεγγίτες.

Τά πράγματα έγιναν όπως γίνονταν κάθε μέρα. Ο κρότος τής μηχανής πού άνέβαινε τον άνήφορο ακούστηκε σέ λίγο κι ή Χριστίνα άναψε τό σπίρτο και έν συνεχεία τά δυό φιλίλια. Τά αυτοκίνητα μπήκαν στον ίσιο δρόμο και τά κορίτσια άρχισαν νά μετρούν: «Ένα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε». Ύστερα έριξαν τις βόμβες, κι ώσπου νά πηδήσουν στό έδαφος, ακούστηκαν οι εκκωφαντικές έκρήξεις, πού τις κατατρόμαξαν. Χωρίς νά χάσουν όμως καιρό, πέρασαν γρήγορα στην πρώτη έσωτερική αϋλή κι απ' εκεί στην κουζίνα και τον ήλιακό.

Όταν όμως έφτασαν στή δεύτερη αϋλή, ή Χριστίνα άκουσε τον κρότο από τό σύρσιμο του τραπεζιού στό δωμάτιο τής Πυγμαλίωνος. «Μπήκαν στό σπίτιν», είπε στην Κλεονίκη. Ο φράχτης τής αϋλής τής θειάς της τής Άντζελοϋς στεκόταν μπροστά τους, κι ώσπου νά τον πηδήσουν υπήρχε μεγάλη πιθανότητα οι στρατιώτες νά τις προλάβουν. Νά βγούν πάλι από τήν πόρτα τής Γαλατείας ήταν τό ίδιο επικίνδυνο, γιατί κάποιος στρατιώτης ίσως ήδη βρισκόταν στή γωνία Γαλατείας και Πυγμαλίωνος. Κάπου έπρεπε νά κρυφτούν, και ή καλύτερη κρύπτη πού γνώριζε ή Χριστίνα από τά παιγνίδια της ήταν ο χώρος κάτω από τή σκάλα. Εκεί ακριβώς πού είχε καταφύγει τήν ήμέρα τής βάπτισής της, όταν ντράπηκε γιατί θα τήν ξέντυναν μπροστά σέ τόσο κόσμο.

Τά κορίτσια στριμώχτηκαν στό χώρο εκείνο, πού ήταν γεμάτος παλιοπράγματα και άράχνες τριών χρόνων, και περίμεναν. Ο στρατιώτης είχε φθάσει τρέχοντας στον ήλιακό κι ύστερα, όταν είδε ασφαλώς τό φράχτη του άλλου σπιτιού, έκαμε μεταβολή κι άρχισε ν' άνεβαίνει τή σκάλα. Άκουγαν τά βαριά βήματά του πάνω από τά κεφάλια τους και κρατούσαν τήν άναπνοή τους. Σέ λίγο ακούστηκε και δεύτερος στην αϋλή. «Μπράιαν, Μπράιαν», φώναξε. «Γές», απάντησε από πάνω ο άλλος. «Ίς ένιμποντι δέαρ;» ρώτησε ο άποκάτω. Ο Μπράιαν δέν απάντησε ξανά, έψαχνε σίγουρα ένα ένα τά πέντε δωμάτια, κι ο άλλος φώναξε μ' όλη του τή δύναμη: «Κάμ ντάουνστεαρς. Μπίλλ έν Στήβεν άρ γούντεντ».

Ύστερα απ' αϋτό ο Μπράιαν κατέβηκε τρέχοντας τή σκάλα και μαζί μέ τον

ἄλλον ἀκούστηκαν νά φεύγουν πρὸς τὴν Πυγμαλίωνος. «Ἐσωθήκαμεν», εἶπε ἡ Κλεονίκη καὶ βγῆκε πρώτη στό φῶς. Σέ ἄθλια κατάσταση βέβαια, μέ τὰ μαλλιά καί τὰ ροῦχα της γεμάτα ἀράχνες. Ἀρχισαν νά ξεσκονίζονται, γιά νά ῥθοῦν σέ κάποιο λογαριασμό καί νά μὴν κινήσουν τὴν προσοχή σ' αὐτό τό χάλι, ἐνῶ τὰ τζίπ ἀκούστηκαν νά περνοῦν πρῶτα στὴ Γαλατεία, νά στρίβουν μετὰ στὴ Ρένου καί νά ἀπομακρύνονται.

(«ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΥΓΜΑΛΙΩΝΟΣ», ΑΘΗΝΑ 1997)

ΛΙΝΑ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ

Γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1924. Σπούδασε Ιατρική στην Αθήνα και έζησε τις δραματικές φάσεις του Κυπριακού Αγώνα. Ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα και το διήγημα. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος (Κύπρου).

«Ἐνθάδε κεῖται»

(Κεφ. Α΄ - ἀποσπάσματα)

Τρίζουν τὰ ἐλαστικά στο ἀπότομο φρενάρισμα καὶ ἡ ξώπορτα τραντάζεται ἀπὸ τὰ χτυπήματα.

— Παναγιά μου!

Σταυροκοπιέται ἡ Μαριγώ καὶ μένει καρφωμένη στὴ θέση της.

— Μαρία, σύρε ν' ἀνοίξεις.

Ἡ φωνὴ τοῦ Στρατῆ εἶναι τραχειά.

— Ποῦ εἶναι ὁ γιός σου;

Ὁ τοῦρκος ἀστυνομικὸς παρατηρᾷ τὸν Στρατῆ μέ ὑποψία. Οἱ στρατιῶτες, μέ τὰ στέν γυρισμένα ἀπάνω στίς γυναῖκες πού ἔχουν κολλήσει στὸν τοῖχο, κάτι ψιθυρίζουν ἀνάμεσά τους.

— Ὡστε δέν ξέρεις, ἔ; Καλά. Νά μὴν κουνήσει κανένας ἀπὸ δῶ. Θά κάνουμε ἔρευνα.

Τρίζουν τὰ σανίδια τῆς σκάλας. Βαρειὰ ἀκούγονται τὰ βήματα ἀπὸ τὶς ἀρβύλες, ὁ θόρυβος ἀπὸ τὰ ἐπιπλα πὺν μετακινοῦνται.

Ἡ Μαριγώ δαγκάνει τὰ δάχτυλά της νά μὴν ξεφωνήσει.

— Ὁ γιός μου! Τί ἔπαθε ὁ γιός μου;

— Σιάτ ἅπ!

Καταπίνει τὰ λόγια της φοβισμένη. Ὁ Ἑγγλέζος κουνάει τό ὄπλο του ἀπειλητικά.

Σκυλιά! Τὸ αἷμα τοῦ Στρατῆ κοχλάζει. Ἀκόμη λίγο καὶ δέ θ' ἀντέξει. Θ' ἀρπάξει τὸν κοκκινোসκούφη ἀπὸ τὸ λαϊμό, νά τοῦ δείξει ἄν εἶναι παλληκαριά νά φοβερίζεις γυναῖκες ὅταν κρύβεσαι πίσω ἀπὸ τὸ στέν.

Κατέβηκαν οἱ στρατιῶτες καὶ τελευταῖος ὁ τοῦρκος.

— Σέρτς!

Πὰ πότε ἄδειασε ὁ μπουφές καὶ ξεκοιλιάστηκαν οἱ μαξιλάρες τοῦ καναπέ!

Ὁ κοκκινোসκούφης πλησιάζει τὸν Στρατῆ, τοῦ δίνει μιά μέ τὴν ἀνάποδη τοῦ ὄπλου στὰ πλευρά.

— Ἐλα.

Τὸν σπρώχνουν στό δρόμο, τό τζίπ περιμένει.

— Στρατῆ! Ποῦ πηγαίνετε τὸν ἄντρα μου; Μή! Τό λάδι!

Ἡ φωνὴ τῆς Μαριγῶς πνίγεται στό θόρυβο ἀπὸ σπασμένα γυαλικά. Μ' ἓνα σάλτο ὁ Στρατῆς βρίσκεται ξανά πίσω στό σπῖτι. Τὰ πόδια του βουτᾶνε στό γλιστερό ὑγρό.

— Τό λάδι! Ἔχουν σπάσει τὰ πιθάκια μέ τό λάδι!

Ἡ Μαριγώ κοιτάζει μέ μάτια ξαφνιασμένα τὴν καταστροφή. Ἡ Μαρία σκυμμένη πασκίζει νά μαζέψει ὅ,τι ἀπόμεινε.

Μιά δυνατὴ σπρωξιά κ' ἓνα χτύπημα στό κεφάλι κάνουν τὸν Στρατῆ νά χάσει τὰ πόδια του. Ἀρπάζει τὴν πόρτα νά στηριχτεῖ. Ἐνα δεύτερο χτύπημα στό πρόσωπο καὶ σκοτεινιάζουν τὰ μάτια του. Βρέθηκε μπρούμυτα μέσα στό τζίπ. Νιώθει δυό μπράτσα πού τὸν σηκώνουν. Ὁ ἀέρας πού τὸν χτυπάει στό πρόσωπο διώχνει τὴ ζάλη. Τὰ χεῖλη του μάτωσαν καὶ φούσκωσαν, βγάζει τό μαντήλι του καὶ τὰ πιέζει.

Τό τζίπ παίρνει ξυστά τις στροφές. Μέ κάθε τράνταγμα νιώθει τὴν κἀνη τοῦ ὄπλου νά μπηγεται στὰ πλευρά του.

Τό τζίπ περνάει τὴν τάφρο. Τὰ σοκάκια εἶναι στενά καὶ τὰ φῶτα λιγοστά. Μεγαλώνουν οἱ ἴσκιοι. Ἡ παλιά πόλη. Ἐδῶ μένουν οἱ τοῦρκοι.

— Κατέβα!

Πηδᾶνε οἱ στρατιῶτες. Τρίζει ἡ σιδερένια καγκελόπορτα. Τό μεσαιωνικὸ κάστρο ὀρθώνεται σκοτεινό. Ἐνας βρώμικος γλόμπος μισοφωτίζει τό μακρὺ διάδρομο. Ἀνεβαίνουν μιά ἀπότομη πέτρινη σκάλα καὶ σταματᾶνε μπροστά στὴν ξύλινη πόρτα. Ὁ στρατιώτης ἀλλάζει μερικά λόγια μέ τὸν ἀστυνομικό. Ὁ Ἑγγλέζος μισοανοίγει τὴν πόρτα καὶ σπρώχνει τὸν Στρατῆ.

Μάτια από καθαρή γαλαζόπετρα.

— Κάθισε. 'Ο πατέρας του Δημήτρη Γεωργάρα;

Σιωπή. 'Ανασκαλεύει ένα φάκελο, τραβάει κάτι χαρτιά, φαίνεται νά τα μελετά.

— Όταν δέ σέ κοιτάζει έχει ύφος καλοκάγαθο. Σίγουρα θά 'ναι 'Εγγλέζος κι ἄς μιλάει ἑλληνικά. Τό πρόσωπό του εἶναι γιομάτο φακίδες καί τὰ λιγοστά μαλλιά γύρω ἀπό τό κρανίο ἔχουν τό χρῶμα τοῦ σταριοῦ.

— 'Εξησα πολλά χρόνια στήν 'Ελλάδα, ὅλη τήν κατοχή.

Ναί, θαυμάζει τούς 'Ελληνες γιατί ξέρουν νά πολεμοῦν γιά τή λευτεριά τους. Μήπως θέλει τσιγάρο; Δέν καπνίζει; Θέλει νά δεῖ τή φωτογραφία τοῦ γιοῦ του; Πέρσι τέλειωσε τό σχολεῖο καί τώρα κάνει τό στρατιωτικό του. Θά μιλήσουν σά δυό πατέρες. Τά παιδιά εἶναι ἄμυαλα καί εὐκολα τὰ παρασύρει ὁ ἐνθουσιασμός. Πά ἕνα τίποτε μπορεῖ νά θυσιάσουν τή ζωή τους. Αὐτοί ὅμως πού τράβηξαν τόσα γιά νά τ' ἀναθρέψουν, νά τὰ φέρουν ἴσαμε δῶ, ἔτσι θά τ' ἀφήσουν νά χαθοῦν;

— Ποῦ εἶναι ὁ γιός σου;

— 'Ο γιός μου δέν μέ μπιστεύτηκε· μοῦ 'κλεισε τήν καρδιά του.

— 'Όχι. Δέν πρέπει νά καταλάβει ὁ ξένος ἄνθρωπος πῶς δέν ξέρει τίποτα. Κάλλιο νά τόν σκοτώσουν γιά νά ὁμολογήσει αὐτά που δέ γνωρίζει. Δέν τόν γελοῦν οἱ γαλιφιές τοῦ 'Εγγλέζου.

— Πρίν δύο μῆνες πού πιάσαμε τό καῖκι μέ τὰ ὅπλα, ποῦ ἦτανε ὁ γιός σου;

— 'Η φωνή ἔχασε τή γλύκα της. Τά δάχτυλα χτυπᾶνε νευρικά τό ξύλο τοῦ γραφείου. 'Αστράφτει ἡ γαλαζόπετρα.

Γυροφέρνει τό βλέμμα ὁ Στρατής. Δέν πρέπει νά ὑποψιαστεῖ ὁ 'Εγγλέζος. Σταματάει στή ζωγραφιά τοῦ τοίχου. 'Η βασίλισσα τή μέρα τῆς στέψης. Καί στό καφενεῖο τοῦ χωριοῦ ἔχουνε ζωγραφίες, ἀλλά εἶναι τῶν βασιλιάδων τῆς 'Ελλάδας.

— Μέ ποιούς ἔκανε παρέα ὁ γιός σου;

— 'Ο παπα - Πώργης. Αὐτός εἶναι πού πλάνεψε τό γιό του. Τελευταῖα, τὰ κηρύγματά του στήν ἐκκλησιά ὅλο γιά ἀγῶνες καί γιά ξεσηκωμούς. Πῶς δέν τό σκέφτηκε νωρίτερα; Μιά κρυάδα ἀπλώνεται μέσα του. Μίσος καί ὀργή. Στή σκέψη τοῦ παπᾶ νιώθει τό λαγύγγι του νά στεγνώνει καί τό σάλιο του γίνεται πικρό.

Θά μοῦ τό πληρώσεις. Ναί, θά μοῦ τό πληρώσεις ἀκριβά. 'Άσε νά βγῶ ζωντανός ἀπό δῶ μέσα κ' ἐμεῖς οἱ δυό θά λογαριαστοῦμε.

Οἱ τοῖχοι τόν πλακώνουν. Τοῦτοι οἱ τοῖχοι τοῦ κάστρου κάθονται ἀπάνω στό στήθος του καί τοῦ κόβουν τήν ἀνάσα. Θέλει νά φύγει τώρα, τούτη τή στιγμή. 'Όλο ρωτάει ὁ 'Εγγλέζος καί οἱ ἐρωτήσεις δέν ἔχουν τελειωμό.

— Μά δέν καταλαβαίνεις πῶς δέν κερδίζεις τίποτα μέ τή σιωπή; Φαντάζεσαι πῶς μπορεῖ μιά χούφτα ἄνθρωποι νά τὰβάλουν μέ τήν 'Αγγλία; Πά καλό σου καί γιά καλό τοῦ γιοῦ σου, πρέπει νά μοῦ πéis τί ξέρεις, πρίν προχωρήσει τό κακό, γιατί τότε τίποτα δέ θά μπορέσει νά τόν γλυτώσει.

Μαλακώνει ἡ γαλαζόπετρα.

— 'Αγῶνες! Μά γίνονται ἀγῶνες μέ τρακατροῦκες καί ἀγιοβασιλιάτικα πιστόλια; Πές μου, μίλησε.

Περιμένει, δέν ἀκούγεται ἄχνα.

— 'Ωστε δέ θέλεις νά μιλήσεις; Καλά.

Σηκώνεται ὁ 'Εγγλέζος.

Κλωτσάει ἡ καρδιά στό στήθος τοῦ Στρατῆ. Τί ἔρχεται ὕστερα; Τά νεῦρα του εἶναι τεντωμένα.

— 'Ελα!

— 'Ο ἀστυνομικός κουδουνίζει τό χαλκά μέ τὰ κλειδιά. Κατεβαίνουν τήν πέτρινη σκάλα καί περνοῦν ἀπό τό μισοσκότεινο διάδρομο. 'Άλλη σκάλα πιό στενή, ὁλοένα κατεβαίνουν. Ξεχωρίζει ἕνα κλειδί, τρίζει ἡ πόρτα. Σκοτάδι πίσσα, οὔτε μιά χαρμάδα φῶς δέν ξεχωρίζει. Ψηλαφητά ἀκουμπᾶ τό χέρι του στόν τοῖχο, ἡ ἐπιφάνεια εἶναι γλιστερή. 'Ανατριχιάζει. Μυρίζει μούχλα. Τό πόδι του σκόνταψε σέ κάτι μαλακό, μοιάζει μέ στῶμα ἀπό τζίβα. Ξαπλώνεται καί κλείνει τὰ μάτια του. Νιώθει κρυάδες σ' ὅλο του τό κορμί. Τεντώνει τ' αὐτιά του, τίποτε. Τάφος. 'Ετσι θά 'ναι κι ὅταν σέ θάψουν μέσα στόν τάφο. Καίει τό κεφάλι του.

— 'Ο γιός σου, ποῦ εἶναι ὁ γιός σου;

— 'Η φωνή τοῦ ἐγγλέζου βουτίζει ἀκόμα στ' αὐτιά του. Τό στόμα του εἶναι στεγνό. Λίγο νερό! Νά βρισκότανε στή βρύση τοῦ χωριοῦ... ν' ἄπλωνε τίς χούφτες του καί νά βύθιζε τό πρόσωπό του! Νερό! Τό νερό πού κύλαει στούς κατεβάτες καί ὀδεύει στή διψασμένη γῆ. Τά σύγνεφα τῆς βροχῆς μολυβιά, μαῦρα. Γίνονται στάλες, γίνονται κρουνοί, ρουφάει ἡ γῆ, πλημμυρίζουν τὰ χωράφια, τὰ νερά χάνονται στή θάλασσα. 'Αρδευτικά! 'Ο τόπος μας χρειάζεται ἀρδευτικά. 'Η φωνή τοῦ Δημήτρη. 'Ο γιός μου, ποῦ εἶναι ὁ γιός μου;

(«ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ», ΛΕΜΕΣΟΣ)

Γεννήθηκε στην Κυθρέα το 1932. Σπούδασε μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ ως Τομεάρχης. Διετέλεσε βουλευτής. Υπηρέτησε τη Μέση Παιδεία ως καθηγητής Μαθηματικών και ως Γυμνασιάρχης.

Απόφαση

Ανάσκαψα το είναι μου
ανασκάλεψα τη μνήμη μου
ξεριζώσα της καρδιάς τα αγριόχορτα
καλλιέργησα της ψυχής μου τον κόσμο
όργωσα τα καταβάθια της
σφυρηλάτησα την αντοχή μου
δάμασα τις αδυναμίες μου
νίκησα τις χαρές της ζωής
περιόρισα τις ανάγκες μου
φορτώθηκα το σταυρό μου
και λάμνησα για τη λευτεριά.

Τ' αμούστακα παιδιά

Ακουμπισμένο το κεφάλι στον κορμό του πεύκου
Αγνατεύω πέρα τον κάμπο και τη θύμηση.
Ρόδισε η ανατολή.
Τα πετούμενα ξαναβρήκαν τη ζωή.
Το κρύο διαπερνά το κόκκαλο.
Ασήκωτες οι ελπίδες των σκλάβων.
Τα αμούστακα παιδιά γράφουν την Ιστορία.
Η ώρα περνά.
Ο εχθρός παραμονεύει παντού.
Δε φάνηκαν ακόμη οι σύντροφοι.
Ένα γεράκι ζύγωσε
η μικρή πέρδικα τρόμαξε
οι ελπίδες του κόσμου ξαναγεννήθηκαν.

(«ΠΟΙΗΜΑΤΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1997)

Γεννήθηκε στη Γαλούσα το 1939. Σπούδασε Φιλολογία και υπηρέτησε ως καθηγητής και Β.Δ. σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Ασχολείται με το μυθιστόρημα, το χρονογράφημα, την έρευνα και τη δημοσιογραφία. Υπηρετεί ως ερευνητής στο Σ.Ι.Μ.Α.Ε. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Η μάχη των αετών

Η καμπάνα της ιστορίας σήμανε την αντίστροφη μέτρηση για τη ζωή των τεσσάρων θρυλικών ηρώων τα μεσάνυχτα της 30ης Αυγούστου, 1958, όταν οι σταυραετοί ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΥΟΣ από το Αυγόρου, ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ από το Λιοπέτρι, ΦΩΤΗΣ ΠΙΤΤΑΣ από το Φρέναρος και ΗΛΙΑΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ από τη Λυθράγκωμη, όλοι καταζητούμενοι, φλογισμένοι αγωνιστές της ελευθερίας, έφτασαν στο Λιοπέτρι, με αποστολή τον έλεγχο της τοπικής Οργάνωσης, την επιψύχωση και την εκπαίδευση αγωνιστών της ΕΟΚΑ.

Την επόμενη πραγματοποιήσαν μια μυστική σύσκεψη με στελέχη του Λιοπετρίου που κράτησε περί τα 90 λεπτά. Οι αγωνιστές κουβέντιασαν, άκουσαν τους ηγέτες, παρακολούθησαν την εκπαίδευση και διαλύθηκαν.

Γύρω στις 12.30 τα μεσάνυχτα έφτασε η πρώτη πληροφορία:

Έρχονται οι Εγγλέζοι. Στρατιωτικά αυτοκίνητα πλησιάζουν. Θα γίνουν επιχειρήσεις.

Η κατάσταση εκτιμήθηκε στα γρήγορα. Ο Αγγλικός στρατός θ' απέκλειε το χωριό, θα έκανε έρευνες. Οι καταζητούμενοι έπρεπε να διαφύγουν.

Απεφάσισαν: Θα επέβαιναν αυτοκινήτου που θα οδηγούσε ντόπιος αγωνιστής. Μόλις συναντιόντουσαν με τους Εγγλέζους το αυτοκίνητο θ' ανέπτυσσε τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα, θα έσπαζε τον κλοιό, ενώ ταυτόχρονα οι καταζητούμενοι θα πυροβολούσαν με τα αυτόματά τους.

Πραγματικά το αυτοκίνητο προχώρησε προς την έξοδο του χωριού. Οι Εγγλέζοι ήταν πολλοί. Ο Ανδρέας, ο Φώτης — δραπέτες κι οι δυο από το στρατόπεδο συγκέντρωσης Πύλας από τις 13 Μαρτίου 1958 — ο Ηλίας κι ο Χρίστος, πετάχτηκαν κι άρχισαν μάχη που δεν βάσταξε όμως πολύ. Ύστερα, χάθηκαν μέσα στο σκοτάδι και γύρισαν στο σπίτι του Παναγιώτη Καλλή, ιδιοκτήτη του μοιραίου αχυρώνα που έμελλε να μετατραπεί στο νέο Χάνι της Γραβιάς.

Ήταν η αυγή της 1ης Σεπτεμβρίου, 1958, ώρα 3 ή 4. Οι καταζητούμενοι μπήκαν στον αχυρώνα. Μετακίνησαν τα άχυρα. Ο Καλλής τους πήρε μια στάμνα νερό, δυο ψωμιά, 11 αυγά και μερικά ρούχα. Σε λίγο ακούστηκαν τα μεγάφωνα του στρατού. Στο Λιοπέτρι κηρυσσόταν κατάσταση αποκλεισμού και αναγκαστικού κατ' οίκον

περιορισμού. Κανείς δεν μπορούσε πια να κινηθεί στις στράτες εκτός απ' τους Εγγλέζους. Οι πόρτες αμπαρώθηκαν και το χωριό περίμενε με την καρδιά σφιγμένη, ανυπεράσπιστο, βουβό, έρμαιο στη σκληρή θέληση του δυνάστη...

Ανέβηκαν στο άχυρο. Ο Καλλής τους κάλυψε σκεπάζοντάς τους προσεκτικά, πήρε αρτύματα και τα σκόρπισε όπου πάτησαν οι καταζητούμενοι για να εξουδετερώσει την όσφρηση των καταδιωκτικών σκυλιών. Έκλεισε την πόρτα και μπήκε στο σπίτι του, πλάι από τον αχυρώνα.

Οι Εγγλέζοι άρχισαν εξονυχιστικές έρευνες. Μπήκαν στο σπίτι, στον αχυρώνα, κοίταξαν παντού, δεν βρήκαν ίχνη, έφυγαν.

Ο κόσμος συγκεντρώθηκε σε συρματόφραχτους χώρους. Έγιναν ανακρίσεις. Ζητήθηκαν πληροφορίες. Μέχρι εκείνη τη στιγμή οι προσπάθειες απέβησαν άκαρπες. Ο κόσμος γύρισε στα σπίτια του. Κάποιοι όμως, κρατήθηκαν για περαιτέρω ανακρίσεις. Και το κακό ξενίκησε...

Ο Παναγιώτης Καλλής επέστρεψε. Μπήκε κλεφτά στον αχυρώνα, μίλησε με τα παλληκάρια. Ξαναγύρισε κοντά τους όταν έγειρε πια ο ήλιος να δύσει.

Όλοι διέβλεπαν τον επερχόμενο κίνδυνο κι είχαν αποφασίσει να δώσουν τη μάχη.

«Αν μας ανακαλύψουν, εμείς θα σκοτωθούμε» είπε ο Ανδρέας Κάρυος...

Αγκάλιασαν τον Καλλή, τον φίλησαν. Ήταν ο ύστατος αποχαιρετισμός.

Μεσάνυχτα κτύπησαν την πόρτα ξανά. Οι Εγγλέζοι ήξεραν ήδη ότι οι καταζητούμενοι κρύβονταν στου Καλλή. Προχώρησαν στον αχυρώνα. Ένας Ελληνομαθής δεκανέας, ο Πήτερ Φρέντερικ Φλήητ, φώναξε στα Ελληνικά κατά διαταγή του Άγγλου ταγματάρχη, Φίλιπ Τζων Ρόουλυ Χέυλαντ:

«Ε, σεις, παραδοθείτε και βγάτε έξω, αλλιώς οι στρατιώτες θ' ανοίξουν πυρ εναντίον σας».

Όπως ο δεκανέας μαρτύρησε στη θανατική ανάκριση, επανέλαβε τρεις φορές τα ίδια λόγια και κάθε φορά η απάντηση ήταν μια ριπή.

Υπάρχει όμως και η Ελληνική πληροφορία ότι ο δεκανέας φώναξε: «Αν θέλετε τη ζωή σας παραδοθείτε», αλλά δεν δόθηκε απάντηση. Σιγή απόλυτη επεκράτησε στον αχυρώνα. Καμιά μαρτυρία ζωής.

Περίμεναν μέχρι να φέξει για καλά οι Άγγλοι και να φτάσουν οι ενισχύσεις. Ο προμαχώνας ήταν ήδη περικυκλωμένος κι ο κλοιός του θανάτου αδιαπέραστος. Η εμπαρμένη είχε προδιαγράψει τις εξελίξεις. Ωρες για κούφιας ελπίδες και ψευδαισθήσεις δεν απέμειναν. Ούτε καταδέχονταν τέτοια οι σταυραετοί.

Ήτανε σίγουρο πως γέμισαν τις σφαιροθήκες, μοίρασαν τις χειροβομβίδες, πήραν τις θέσεις τους, κάναν το σταυρό τους, σφίξαν τα χέρια και περίμεναν τη σάλπιγγα της δόξας που θάδινε το σύνθημα για το δραματικό σε μεγαλείο άλμα στους ατελεύτητους κόσμους της αθανασίας και της αιωνιότητας. Ήταν όλοι τους περήφανοι, φλογισμένοι και γεννημένοι τιτανικοί ημίθεοι.

Σίγουρα εκείνες τις στιγμές οι αετοί χαμογελούσαν με λεβεντιά, πανέτοιμοι για το κονταροκτύπημα με το χάρο που αντίκρυζαν από τις πολεμίστρες να διαφεύγει από τις κάννες των Εγγλέζικων πολυβόλων και να προχωρεί προς τον αχυρώνα. Είχαν κι οι τέσσερις αντροκαλέσει πολλές φορές το θάνατο. Και το ραντεβού ορίστηκε από το πεπρωμένο για εκείνη τη μέρα, 2 Σεπτεμβρίου 1958, ώρα 8 το πρωί.

Γύρω από τον Αχυρώνα επεκράτησε εντάφια σιγή εκείνες τις στιγμές. Οι Εγγλέζοι ταμπουρώθηκαν πίσω από τοίχους, δόμες. Πήραν θέσεις σε μπαλκόνια, βεράντες, στέγες. Ξάπλωσαν στα χαντάκια. Το μυστικό απλώθηκε σε όλο το χωριό. Το Λιοπέτρι σώπαινε και καρτέραγε. Μια κουφόβραση κυριαρχούσε που προμήνυε το σεισμό. Κι έσπασε η τραγική σιωπή από τη φωνή του μεγαφώνου.

— Παραθοδείτε.

— Μολών Λαβέ αντιλάλησαν οι αιώνες.

Τα κλειστρα των πολυβόλων σηματοδότησαν με το ξηρό μεταλλικό κρότο την έναρξη της μάχης. Κι αμέσως, εκρήξεις χειροβομβίδων, ριπές δεκάδων αυτομάτων, συγκλονιστικοί πυροβολισμοί, κραυγές, φωνές πόνου, ουρλιαχτά, εγγλέζικες διαταγές, πανδαιμόνιο.

Μια ομάδα στρατιωτών επεχείρησαν να πλησιάσουν τον Αχυρώνα, έκαναν μερικά βήματα, δέχτηκαν στο ψαχνό τις σφαίρες βροχή, ούρλιασαν κάποιοι, σπάραξαν στο έδαφος κι οι άλλοι οπισθοχώρησαν πανικόβλητοι. Τα παλληκάρια τρέχαν, εναλλάσσονταν, βρίσκονταν σ' όλες τις πολεμίστρες, πολεμούσαν με αυτόματα, ρίχναν χειροβομβίδες, σκορπούσαν το θάνατο. Ένας αξιωματικός διέταξε στρατιώτη να προχωρήσει, εκείνος αρνήθηκε. Τον πυροβόλησε με το περίστροφό του και τον άφησε στον τόπο.

Κάποιοι κατάφεραν να βγούν αθέατοι στη στέγη του Αχυρώνα. Άνοιξαν τρύπα, πέταξαν ρούχα λουσμένα με βενζίνη, βάλαν φωτιά μα έσβησε, όπως μαρτυρά η Χριστίνα Μέντα, που παρακολούθησε τη μάχη απ' το παράθυρο του σπιτιού της.

Φέραν ελικόπτερο, πέταξε πάνω απ' τον Αχυρώνα, έρριξε εμπρηστικά, φούντωσαν φλόγες, το Χάνι της Γραβιάς καιγόταν. Μα οι αγωνιστές συνέχισαν τη μάχη.

Τους φώναξαν να παραδοθούν κι εκείνοι απαντούσαν: Μολών Λαβέ.

Έφτασε ως τ' Αυγόρου ο σάλαγος της μάχης. Κι η μάνα του Κάρυου βγήκε στην αυλή και φώναξε:

«Δύναμην γιέ μου. Δύναμην. Να πεθάνεις λεβέντης»!

Ήρθαν νοσοκομειακά δυο τουλάχιστον φορές. Φόρτωσαν νεκρούς, τραυματίες, έφυγαν και ξαναγύρισαν. Κι ο ορυμαγδός του πολέμου συνεχιζόταν, θέριζε ο θάνατος κορμιά, λουζόταν μ' αίμα η γη, μέχρι τις δυο το δείλις. Ώσπου το ελικόπτερο έβρεξε με βενζίνη τον Αχυρώνα. Τα φλογοβόλα μετέτρεψαν τον προμαχώνα σε πυρακτωμένη κόλαση και οι αντάρτες άρχισαν με την τελευταία σφαιροθήκη, ο καθένας με τη σειρά του, την έξοδο, καταγυστικά πυροβολώντας, μέχρι που διάτρητοι πέφταν στην αυλή του θυσιαστηρίου νεκροί.

Ποιος έπεσε πρώτος, ποιος τελευταίος, κανείς δεν έμαθε ποτέ κι ούτε θα μάθει. Μόνο ισχυρισμοί των Εγγλέζων υπάρχουν για τη σειρά των σκυταλοδρομών του θανάτου.

Όταν οι καπνοί διαλύθηκαν, οι πυροβολισμοί σταμάτησαν, οι Εγγλέζοι προχώρησαν δειλά - δειλά και λόγχισαν τους πεθαμένους σταυραετούς. Λόγχισαν τα νεκρά κορμιά με λύσσα και πυροβόλησαν τους ήρωες με περιστροφή. Δεν τους φοβόνταν πια!

Ο Ανδρέας Κάρυος κι ο Χρίστος Σαμάρας έπεσαν ο ένας κοντά στον άλλο κατά το νότο.

Ο δάσκαλος, ο Φώτης Πίττας προς την ανατολή. Κι ο Ηλίας Παπακυριακού βρέθηκε προς στο Βορρά.

Στη θανατική ανάκριση που διενέργησαν οι Άγγλοι αναφέρθηκε ότι:

Υπεύθυνος των Άγγλων ήταν ο ταγματάρχης Φίλιπ Τζων Ρόουλυ Χέυλαντ.

Χρησιμοποιήθηκε ρουκετοβόλο των 3.5 χιλιοστών που έριξε 11 ρουκέττες.

Χειροβομβίδες διαφόρων τύπων.

Ο Χάρολντ Τζάκομπς παραδέχτηκε ότι βγήκε στη στέγη και πυρπόλησε τον αχυρώνα με πετρέλαιο.

Οι Άγγλοι παραδέχτηκαν ότι πέθανε ένας δικός τους στρατιώτης, ο Κινσέλλα κι ότι τραυματίστηκαν άλλοι.

Στην ανάκριση λέχθηκε ότι πρώτος έπεσε ο Ανδρέας Κάρυος και σε λίγο ο Χρίστος Σαμάρας. Ακολούθησε ο Φώτης Πίττας και τελευταίος ο Ηλίας Παπακυριακού.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 2.9.1990)

Ο τελευταίος νεκρός

Η σκυταλοδρομία του θανάτου του Ενωτικού μας αγώνα άρχισε την 1η Απριλίου με νεκρό το Μόδεστο Παντελή και συνεχίστηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1955, με το δρομέα της ελευθερίας το Χαράλαμπο Μούσκο. Διάρκεσε τέσσερα χρόνια. Τερματίστηκε στις 24 Νοεμβρίου 1958. Τελευταίος νεκρός ο Σάββας Ροτσιδής.

Το θλιβερό άγγελμα του θανάτου μεταδόθηκε στα Κρατητήρια όπως το νεκρικό ήχο της καμπάνας της Κοκκινοτριμιθιάς, που σαν μακρόσυρτο μοιρολόϊ, απλωνόταν στους χώρους της δοκιμασίας, για να βαρύνει πιο πολύ την πλάκα που καταπίεζε την καρδιά.

Δεν είχε κοπάσει ακόμα ο θρήνος της ψυχής από τ' ολοκαύτωμα του Δικώμου. Δεν είχε κλείσει βδομάδα από το χαμό του Κυριάκου Μάτση. Κι ο αγωνιζόμενος λαός, δεχόταν άλλο ένα πλήγμα. Το τελευταίο.

Το Ροτσιδής, όπως εξιστορούσα σε παλαιότερο άρθρο («ΑΓΩΝ» 22.11.92), τον σκότωσαν ύπουλα, άτιμα. Τον δολοφόνησαν με δόλο, εκείνοι που ωρύνονταν για τον ανταρτοπόλεμο που επέβαλλε στην ΕΟΚΑ η άνιση κι άδικη αναμέτρηση με τον κατακτητή.

Τον πυροβόλησαν σε περίοδο εκχειρίδας. Ο ήρωας κι ο σύντροφός του πήγαιναν άοπλοι στην πηγή, να κουβαλήσουν νερό.

Είχε βραδυάσει. Οι Εγγλέζοι έστησαν ενέδρα στο μονοπάτι των Αγριδιών, όπου έγινε το συναπάντημα με το κακό. Ακούστηκε το πρόσταγμα «αλτ» κι αμέσως κροτάλισαν τα όπλα.

Οι σφαίρες θέρισαν τη νιότη των 23 χρόνων, ενώ τραυμάτισαν το συναγωνιστή που σύρθηκε και κατάφερε ν' απομακρυνθεί. Ήταν ο Ρογήρος Σηπιλλής.

Ο Σάββας σωριάστηκε στο υγρό χώμα του βουνού. Οι ελπίδες και τα όνειρα του νέου, γίναν σάβανο που τον τύλιξε αναπάντεχα για το ταξίδι της μεγάλης αποδημίας. Το μοιραίο ταξίδι, άρχισε μες στο χειμωνιάτικο αγιάζι της νύχτας της 24ης Νοεμβρίου 1958, ενώ το παλληκάρι σφράγιζε, με το πέσιμό του, την ιστορία της θανατηφόρας σκυταλοδρομίας της λευτεριάς.

Εκείνη την εσπέρα, το δάκτυλο της αποικιοκρατίας πάτησε τη σκανδάλη κι έδωσε τη χαριστική βολή στην απελευθερωτική εποποιΐα της ΕΟΚΑ. Μόλις οι μενεξεδένιες ανταύγειες μιας ανελέητης δύσης έγειραν κι έσβησαν πίσω από τη Μαδαρή.

Ύστερα έγινε η κηδεία του αγώνα κι εγκαινιάστηκε η μακρά Ζυριχική νύχτα με τα σπέρματα του ολέθρου που ολοκλήρωσαν την καταστροφή με την τουρκική κατοχή.

Έτσι η πατρίδα έπιασε στα σαρανταπληγιασμένα, τ' αλυσοδεμένα χέρια της, τ' αναμμένα κάρβουνα άλλης σκλαβιάς. Κι η μαύρη νύχτα συνεχίζεται με το παρατεταμένο έρεβος της άκρας απελπισίας, του καημού, της δυστυχίας.

Κι όλοι το ξέρουμε, όλοι το παραδεχόμαστε ενδόμυχα. Τούτο το πυκνότατο σκοτάδι θα παραμείνει αδιαπέραστο κι αφανιστικό των πάντων, αν δεν το διασχίσουν οι λάμπες της αυτοθυσίας νέων ηρώων. Που θα ξαναρχίσουν τη σκυταλοδρομία που διακόπηκε στη σκοτεινή πλαγιά της Πιτσιλιάς στις 24 Νοεμβρίου 1958 με το χαμό του λεβέντη από το Μάμμαρι. Του Σάββα Ροτσιδής.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», ΚΥΡΙΑΚΗ 27.11.1994)

Όταν διακόπτεται η φρίκη των βασανιστηρίων και αρχίζει ο εφιάλτης της φυλακής

Μπορεί να φανεί παράξενο. Μα η φυλακή και το στρατόπεδο συγκέντρωσης ήταν μια «όαση». Βέβαια, για 24 μόνο ώρες. Τις πρώτες. Όταν σε μεταφέρναν από τους θαλάμους του Σπέσιαλ Μπράντς, της Ομορφίτας, των Πλατρών, της παλιάς Αμμοχώστου. Σ' έκλειναν πίσω από τους ψηλούς τοίχους της Κυπριακής Βαστίλλης, πίσω από τα πυκνά συρματοπλέγματα της Κοκκινوترμιθιάς ή της Πύλας. Κι εκεί, μέσα στο κελλί, μέσα στην παράγκα, με τους άλλους συναγωνιστές, ήξερες πως η μαύρη αυλαία της πρώτης πράξης του δράματος έπεσε και πως η φρίκη των μεσαιωνικών βασανιστηρίων και των αδιάκοπων ανατριχιαστικών ανακρίσεων πέρασαν σαν όνειρο εφιαλτικό. Δεν σε βασάνιζαν πια. Δεν σου φορούσαν το σιδερένιο στεφάνι που σου έσφιγγε το κρανίο. Δεν σου μαστίγωναν τα πέλματα των ποδιών μ' εκείνο το απαίσιο «ειδικό» μαστίγιο από σώμα βοδιού. Δεν μπήγαν σπασμένα γυαλιά ανάμεσα στ' ακροδάχτυλα και στα νύχια. Δεν σε γρονθοκοπούσαν ομαδικά. Δεν σε πατούσαν στο στομάχι. Δεν χτυπούσαν τα γεννητικά όργανα. Δεν σε άπλωναν γυμνό στο χωρίς στρώμα κρεβάτι κάτω από τη «φουντανού». Δεν σε κρέμαζαν. Δεν σου φορούσαν το τενεκέ. Δεν σου κάλυπταν το στόμα και τη μύτη με το βρεγμένο από ούρα ρούχο για να πνιγείς. Δεν άκουγες τα δικά σου ουρλιαχτά, δεν άκουγες δίπλα σου τις κραυγές του αβάσταχτου πόνου των συνανθρώπων σου, δεν περίμενες να ξαναρθεί η δική σου σειρά.

Όταν βρισκόσουν πια στη φυλακή, στο στρατόπεδο, ήξερες πως γλύτωσες, πως επέζησες, πως το πρώτο μαρτύριο μάλλον τέλειωσε. Δεν έβλεπες τις απαίσιες μορφές των ανθρωπόμορφων τεράτων, του Ληντς, του Γουίλλαρτ, του Μπερτζ, του Μακλόκλαν, του Μόρρις, του Μέρλιν, του Σεϋβόρη, του Σουλεϋμάν, του Αλή Ριζά και των άλλων διαβόλων που ξεπετάχτηκαν από την κόλαση για να κάνουν κόλαση τη ζωή σου. Συνειδητοποιούσες πως το πρώτο μέρος της τραγωδίας σου μάλλον έληξε. Κι ένοιωθες μια ανακούφιση, δόξαζες τον Παντοδύναμο που σε κράτησε άνθρωπο με συνείδηση ήσυχη. Αισθανόσουν ακόμα περηφάνεια που στάθηκες αλύγιστος, που πέρασες από τον εφιάλτη της δοκιμασίας με το κορμί καταπληγμένο αλλά με τη ψυχή όρθια. Κι όλα τούτα σ' έκαναν να νομίζεις «όαση» τις πρώτες ώρες της απομάκρυνσης από τους θαλάμους της φρίκης, τις πρώτες ώρες της απαλλαγής από τα βασανιστήρια, τις πρώτες ώρες του εγκλεισμού σου στο κελλί, στην παράγκα. Σου έδιναν ένα αριθμό. Κι εκείνο τον αριθμό τον έβλεπες σαν το σήμα της ζωής σου. Ήταν το τεκμήριο που σ' έπειθε πως επί τέλους επέζησες, πως μπορούσες επί τέλους να έχεις ελπίδες. Κι ευχαριστούσες το Θεό με συγκίνηση κι ευγνωμοσύνη.

Κι όλα τούτα τα συναισθήματα σε γέμιζαν ως ν' αρχίσει η δεύτερη πράξη του δράματος. Μέχρι να δεις τη μαύρη αυλαία ν' ανοίγει στο φως της νέας τραγικής πραγματικότητας και να διαπιστώνεις πως η «όαση» της φυλακής του στρατοπέδου συγκέντρωσης δεν ήταν παρά μια ψευδαίσθηση. Της φαντασίας σου

δημιούργημα. Εφεύρημα της εσχάτης ελπίδας εκείνου που σέρνεται στην κατάξηρη έρημο διψασμένος και πλάθει στο βάθος της ερήμου μια όαση.

Σαν κυλήσουν οι πρώτες ώρες διαπιστώνεις πια πως η έρημος οδηγεί στην έρημο. Πως είσαι πια ένας άλλος Προμηθέας Δεσμώτης. Αλυσοδεμένος στο δικό σου Καυκάσιο βράχο. Πως εκεί θάσαι δέσμιος, ανυπεράσπιστος, έρμαιο στα ένστιχτα του σαρκοβόρου όρνεου που θα σου τρώει τα σωθικά. Βλέπεις μπροστά σου το πεπρωμένο σου. Χωρίς βεβαιότητα, χωρίς δικαιώματα. Και παραδέχεσαι πως ό,τι σου απομένει είναι η υποχρέωση της αντοχής μέσα στο διαρρέοντα χρόνο που το τέρμα του δεν το βλέπεις. Είναι αόρατο, άγνωστο.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 25.3.1989)

Κάθε απόδραση ακροβασία σε τεντωμένο σχοινί

Όποιοι απεφάσιζαν ν' αποδράσουν από τη φυλακή και το στρατόπεδο συγκέντρωσης, ήξεραν πως λίγες ελπίδες είχαν να επιτύχουν στο εγχείρημά τους. Ήξεραν πως απείρως περισσότερες ήταν οι πιθανότητες να συλληφθούν ή να πυροβοληθούν και να πεθάνουν στη διάρκεια της παράτολμης προσπάθειάς τους.

Συνειδητοποιούσες πως θα έπρεπε να περπατήσεις σε τεντωμένο σχοινί πάνω από πυρακτωμένη άβυσσο. Πως ήσουν αναγκασμένος να δράσεις όπως τον ακροβάτη του θανάτου. Ν' αποτολμήσεις την πιο ριψοκίνδυνη ακροβασία στο μεταίχμιο της ζωής και του θανάτου. Μια κίνηση ενός δευτερόλεπτου, μια σύμπτωση, που δεν μπορούσες να προβλέψεις κι όλα τέλειωσαν. Τα μπρεν θα ξερνούσαν φωτιά και μολύβι στο κορμί σου ή θα κατασπάραζαν τις σάρκες σου τα λυκόσκυλλα που μετείχαν στις περιπολίες στις νεκρές ζώνες. Κι όμως κάποιοι τόλμησαν.

Θυμάμαι τον αείμνηστο ήρωα Γεώργιο Κάρο. Ήταν ανάπηρος... Κούτσαινε στο ένα του πόδι. Μα δεν σκέφτηκε την αναπηρία του σαν άκουσε πως ο αδελφός του ο Ανδρέας, που είχε αποδράσει προηγουμένως, έπεσε στη μάχη των αετών στη φοβερή εκείνη σκυταλοδρομία του άφθαστου ηρωισμού. Απεφάσισε ν' αποδράσει. Τόλμησε και πέτυχε. Γλίστησε κάτω από τα συρματοπλέγματα της Κοκκινوترμιθιάς, τα έκοψε, έρποντας πέρασε το διάδρομο του θανάτου, κυλίστηκε στη νεκρή ζώνη. Μερικά μέτρα από πάνω του άγρυπνος και σ' ετοιμότητα ο φρουρός του πύργου με το δάκτυλο στη σκανδάλη του πολυβόλου.

Ο Γεώργιος Κάρος πλησίασε τους εργάτες που καθάριζαν τ' αγριόχορτα για νάναι γυμνή η νεκρή ζώνη. Φόρεσε ένα ψάθινο καπέλλο, άρπαξε ένα κασμά και διέφυγε από την έξοδο των εργατών. Έπαιξε τη ζωή του κορώνα γράμματα. Ο ανάπηρος αγωνιστής ακροβάτησε στο τεντωμένο σχοινί. Και τα κατάφερε. Νικούν

πολλές φορές όσοι τολμούν! Κι ύστερα από λίγο καιρό ο αλησμόνητος ήρωας έπεσε πολεμώντας στη μάχη του Αστρομερίτη. Και στην ατμόσφαιρα της τραγικότερης πατριωτικής έξαρσης «ο Πωρκής μας» τεντώθηκε γίγαντας σαραντάπηχος, άπλωσε κι άρπαξε το χέρι του αδελφού του κι ανέβηκε στο ουράνιο πάνθεο του ηρωισμού για να στέκει αιώνια πλάι στον Ανδρέα και σταθερά να δείχνει, αόρατος, παντού και πάντα τους δρόμους των πεπρωμένων του μαρτυρικού μας λαού.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 23.4.1989)

Διδασκαλία στην αγχόνη

Η 10η Μαΐου 1956, είναι από τις πιο πικρές μέρες της ιστορίας μας. Ο λαός μας ξύπνησε από τους πένθιμους ήχους των καμπάνων και αντί για καλημέρισμα, από στόμα σε στόμα μετέδιδε το φοβερό μαντάτο που μακάβριο απλωνόταν, ως να σαβάνωνε την καρδιά της Κύπρου.

Κρέμασαν τον Μιχαλάκη Καραολή. Κρέμασαν τον Ανδρέα Δημητρίου.

Στο πρόσωπο του νησιού μας πάγωσε ο πόνος. Η ατμόσφαιρα φορτίστηκε από καημό, οργή, αγανάκτηση, δέος. Ήταν μόλις εικοσιδυό χρόνων παλληκάρια. Πιστεύαμε πως ο αποτρόπαιος κυβερνήτης θα μετέτρεπε τουλάχιστον τις ποινές σε ισόβια. Μα οι ελπίδες προδόθηκαν. Εξανεμίστηκαν στους συφοριασμένους αγέρηδες της εκδικητικής μανίας του κατακτητή. Κι οι νεκρικοί ήχοι των καμπάνων μετάδωσαν σε πολιτείες και χωριά το δράμα. Κι οι πένθιμοι αντίλαλοι δίνουν το σχήμα του εθνικού θρήνου κι ανεμόδεχναν κι αεροτραμπάλιζαν την πονεμένη ψυχή της φυλής: *Κρέμασαν τον Καραολή, κρέμασαν τον Δημητρίου.*

Άνοιξαν οι πόρτες των σπιτιών, ο πόνος βγήκε στις στράτες, βουβός ο στεναγμός πήρε σβάρνα τα στενορούμια κι Ελλήνων κύματα, σαν καταιγίδας ξαφνικής νεροσυρμές ασυγκράτητες, πλημμύριζαν τους δρόμους.

Έκλαιγαν πνιχτά, παιδιά, άντρες, γυναίκες και όδευαν σαν αρχαίων χορών τραγικές, ομαδικές, σιωπηρές, νεκρώσιμες ακολουθίες, στις εκκλησίες, να μετάσχουν στις δεήσεις, να δώσουν το νοερό τελευταίο ασπασμό στους πρωτομάρτυρες της λευτεριάς.

Υψώθηκαν μεσίστιες οι σημαίες, τα γαλανόλευκα χρώματα μετεωρίζονταν κάτω από τις μαύρες κορδέλες των ιστών και στο βουρκωμένο μαγιάτικο ουρανό πλανιόταν η άκρα απελπισία και η οδύνη του κόσμου. Κι ως τέλειωσαν οι νεκρικές ψαλμουδιές κι ο Ελληνικός οδυρμός κόπασε, κι ως ο εθνικός μας ύμνος επέστεψε τις φοβερές εντάφιας τελετές, σεισμός ψυχών πρωτοφανής ακολούθησε.

Τα παμπάλαια πολεμικά τροπάρια ξεπετάχτηκαν με ήχους στεντόρειους από τα

στήθεια. Παιάνες ηρωϊκοί βρόντηξαν. Εμβατήρια γενναίων αντιβούισαν. Μούγκρισαν τα βούκινα της επανάστασης.

Η θέληση του αγώνα θέρμανε το αίμα, τα μπράτσα άδραξαν τα όπλα, τα χέρια ανάσφηναν τις χειροβομβίδες, το μοιρολόι γίνηκε τραγούδι, σφιγμένες υψώθηκαν οι γροθιές της λυτρωτικής απόφασης, πλήθη οργισμένα ξεχύθηκαν στις πλατείες, μυριόστομη η λευτεριά δονούσε τη γη. Κι εκατοντάδες κορμιά ενσάρκωσαν τα πνεύματα των κρεμασμένων παληκαριών τραβώντας το δρόμο που ο Μιχαλάκης Καραολής κι ο Ανδρέας Δημητρίου χάραξαν με τις ηρωικές τους θυσίες, στις 3 το πρωί της 10ης Μαΐου 1956. Το δεύτερο χρόνο της ΕΟΚΑ.

Ήταν τα μεγάλα χρόνια. Τα χρόνια των γιγαντιαίων ψυχών. Η τετραετία των ηρωϊκών μορφών, που πυργώνονται σε θρύλους, για να διδάσκουν τις επερχόμενες γενιές μέσα στο πέρασμα του χρόνου, πώς ελευθερώνονται και ζουν οι λαοί που αρπάζουν τις ιερές σημαίες από τα χέρια των νεκρών, τις βάφουν στο αίμα των ηρώων και συνεχίζουν τις ορειβασίες, αποφασισμένοι να γράψουν με τα κόκκαλά τους, το πεπρωμένο τους, στα πεδία των συγκρούσεων με τον κατακτητή.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 10.5.1994)

ΝΙΚΟΣ Σ. ΣΠΑΝΟΣ

Γεννήθηκε στα Πέρα Ορεινής το 1934 και πέθανε το 1996. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης Αθηνών και στην Οξφόρδη στα Παιδαγωγικά. Υπηρέτησε ως καθηγητής, Διευθυντής Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης και αφυπηρέτησε ως Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων. Διετέλεσε Διευθυντής του Τμήματος Ραδιοφώνου του «ΛΟΓΟΥ». Ασχολήθηκε με την κριτική, την έρευνα, το δοκίμιο και την ποίηση. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ, ως ομαδόρχης και αντάρτης.

Άπαγχονισμοί στή Λευκωσία

Όλη τη νύχτα περπατούσε ό θάνατος στήν πόλη
όλη τη νύχτα περπατούσε
ό θάνατος
χτυπούσε πόρτες και παράθυρα
μήπως ξεχαστούμε σόν ύπνο
μή και μās κοιμήσει ό δόλιος
ύπνος

ὁ παρηγορητὴς
μὴ μᾶς ξεγελάσει ἡ λησμονιά
καὶ μᾶς κλείσει τὰ κλαμένα μάτια
τὴν ὥρα ποὺ πίσω ἀπὸ τὰ σίδερα
κοιτάζουν ξάγρυπνα τὰ μάτια σας
καὶ ξαφνικὰ τὰ βλέπω νὰ βουλιάζουν
στὰ βαθιὰ νερὰ
κι οἱ δόλιες μυροφόρες σπκάνουνε
τὸν θρῆνο μὲς στοὺς δρόμους.

— Δὲν ἦτανε ν' ἀνθίσεις ρόδο μου
ἐκατόφυλλο
δὲν ἦτανε νὰ σὲ χαροῦν τὰ μάτια μου λουλούδι μου
σὲ πῆρε ἡ μαύρη ὥρα...
— Σὲ πῆρε ἡ μαύρη ὥρα ἥλιε
ποὺ φώτιζες τὸ σπίτι μου
ἄνοιξε τῆς νιότης φῶς τῶν μαύρων μου ματιῶν
καμὲ μου καὶ λυγμὲ τοῦ κόσμου...

— Σκύβει παιδί μου ὁ ἥλιος μὲς στὴ νύχτα
σκύβει καὶ φυλάει τὸ δρόμο σου...
— Ποιὸς θὰ μὲ κλάψει ποιὸς θὰ κλάψει
τὴ δικὴ μου μαύρη μοίρα
ποὺ ἀκοίμητη θὰ κάθεται ἔξω
ἀπὸ τὸ σπίτι μου.

Μαύρη πόλη μαύρη νύχτα
μαύρη σιωπὴ μέσα στοὺς δρόμους
ἐνῶ διαβαίνει ὁ θάνατος καὶ
κυτᾶ τὶς πόρτες μας
μὴ ξεχαστοῦμε μὴ μᾶς ξεγελάσει
ὁ ὕπνος...

Σὲ βλέπω νὰ βουλιάξεις σύντροφε
τὴν ὥρα ποὺ σὲ ζώνει μαῦρο φῶς
σὲ βλέπω νὰ γλιστρᾷς γαλήνιος
μὲς στὴν κρυφὴ καταπακτὴ
τοῦ κόσμου.

Κι ἐσὺ μπτέρα μεγαλόψυχη δὲν
μποροῦσες νὰ ξεχάσεις
τὴν ὥρα τὴν τρομερὴ

κάθυσες σ' ἓνα σταυροδρόμι ὅλη τὴ νύχτα
καὶ θρηνεῖς τοὺς σταυρωμένους.

Δὲν εἶναι λύπησι γιὰ μᾶς
καμιὰ δὲν εἶναι λύπησι
κανένας θρῆνος νὰ μᾶς φτάσει.
Ὁ θάνατος ὅλη τὴ νύχτα περπατᾷ τὴν πόλη
ὁ θάνατος
ρομφαία τ' ἀρχάγγελου κυτᾶ τὶς πόρτες μας.
Παρηγόρησε τὰ νήπια ποὺ κοιμοῦνται
παρηγόρησε τὶς μαῦρες μυροφόρες
ἄνοιξε τὴν πόρτα τ' ἄλλου κόσμου.
Δὲν εἶναι νὰ ξεχάσεις τῆς νύχτας τὴ σιωπὴ
ποὺ στάθηκε βουβὴ
τὴν ὥρα ποὺ τὸν παίρνουν
σ' ἓνα σκοτεινὸ κελλί
κι ἀνοίγει ἡ γῆς νὰ τὸν δεχτεῖ.
Σὲ γνωρίζω...
λογχοφόρος περπατεῖς...
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη...
σὲ γνωρίζω...
Κοιμᾶσαι δίπλα μου
ξυπνᾷς καὶ περπατᾷς μαζί μου
ἀκολουθεῖς τὰ βήματά μου
σὰν τὴ σκιὰ τοῦ φεγγαριοῦ μεγάλη
δὲ μ' ἀφήνεις...

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη...
ὅπου κι ἂν πᾶς οἱ σταυρωμένοι
σὲ κοιτάζουνε στὰ μάτια
κι ὕστερα γέρνουν ταπεινὸ τὸ βλέμμα
καὶ περπατοῦν εἰρηνικὰ τὸ
μονοπάτι τ' ἄλλου κόσμου...
κατεβαίνουν εἰρηνικὰ οἱ ψυχὲς
στὸν ποταμὸ τῆς λησμονιάς
νὰ πιοῦν νερὸ καὶ νὰ ξεχάσουν
νὰ λησμονήσουν τὸ σκοτὶ
τὸν μαῦρο κύκλο στὸ λαιμὸ
τὴν ἀδικία τοῦ κόσμου...

Ἐσὺ ποὺ ξέμεινες στὸ μαῦρο σταυροδρόμι
τούτη τὴ μαύρη νύχτα τῆς σιωπῆς

πῶς θὰ ξεχάσεις;
ἔσὺ
πῶς μπορεῖς νὰ ξεχάσεις τὴν περνηφάνεια
καὶ τὸν θρῆνο τῆς νύχτας;
τὶς βουβές μυροφόρες
τὸν ἄγγελο μὲ τὴ ρομφαία στὸ χέρι
νὰ περπατᾷ στοὺς δρόμους
καὶ νὰ κτυπᾷ τὶς πόρτες μας
ὅλη τὴ νύχτα
ὅλη τὴ μαύρη νύχτα
νὰ κτυπᾷ τὶς πόρτες μας
μὲ τὴ ρομφαία θανάτου
στ' ἄσπλαχνο του χέρι...

(ΓΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, ΧΡΟΝΙΑ Κ', ΤΕΥΧΟΣ 235 - 236)

Τ' ὄραμα τ' ἀνιρείου

Στὴν μεγάλην ψυχὴ τοῦ Γρηγόρη Αὐξεντίου

Γέλασ' ἡ Ἄνοιξη! Χαίρει ὁ Θεὸς.
Σμάρια μελίσσια γυρνοῦν
στ' ἀπειρου κόσμου τὰ μέρη.
Νύφες χαρούμενες
γύρω στὴν πλάση γελοῦν!
Μυγδαλιὲς στολισμένες
κι ἄδολοι κρῖνοι γιορτάζουν!

Γύρω καὶ μέσα Σου φῶς οὐρανοῦ.
Σ' ἄρπαξ' ἡ μάγισσα φλόγα
σ' ἀπιστης γλύκας μεθύσι·
σὲ γνώριμη στάθηκες κόκη
σ' ἀκρούρανου βράχου κορφῇ.
Ἡ πίστη μπροστὰ μετερίζι.
Ἡλῖος ἔλαμπε στ' ἀπειρο μάτι
σκορποῦσε σπὸν κόσμο φωτιά.

Ποῦσατε φίλοι, ἀδελφια, γονιοὶ;

Πέταγμα μαύρου ἀετοῦ σπὸν ἀγέρα,
φωνὴ γερακιοῦ σὰ κρημνὰ!

Χαῖρε ψυχὴ θυγατέρα
ποῦ τ' ἀπειρα βάθη τοῦ κόσμου ποθεῖς καὶ νογᾷς
κι ἓνα πέταγμα κρύβεις λαμπρὸ, σπὸν αἰθέρα.
Γύρω, σὰ βουνὰ, σὰ φαράγγια
δὲ σὲ μέλει ποῦ βλέπεις ἐχθρὸ
Χάρου ρομφαία καὶ θανάτου φωτιά.

Καμπάνες γιορτῆς θὰ κτυπήσουν,
τῶν ἀγγέλων ψαλμοὶ θ' ἀκουστοῦν,
τὰ πελώρια βουνὰ θὰ δακρύνουν.
Κόκκινο χρῶμα θὰ πάρουν τὰ κρῖνα,
μαῦρα πέπλα θὰ βάλουν τὰ δέντρα,
αἷμα θὰ βρέξη τοὺς βράχους
κι ἄλικά πέπλα θὰ ντύσουν τὴ φύση.

Σὲ μάγεψαν δρόμοι χαρᾶς κι οὐρανοῦ.
Ἄπειρα κάλλη κοιπάσεις,
δόξα φλογίζει τὸ νοῦ.
Ἔχεις πάρει ψυχὴ Ἀετοῦ!

Ἀνοίγουν τὰ οὐράνια
σειέται συθέμελα ἡ γῆ
φλόγες φλογίζουν τὴν πλάση
χάθηκ' ὁ ἥλιος σὰν ἀστραπὴ.

Ἀγκάλιασες τ' ὄραμα πέρα
στ' ἀπειρου κάποια κορφῇ
καὶ χάθηκες μὲς σπὸν αἰθέρα
ἀθάνατη πρώτη ψυχῇ.

(«ΩΔΕΣ ΚΑΙ ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ»,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1963)

Νυχτερινό караούλι ανταρτών

Ευλογημένη ώρα της αυγής που ξαγρυπνάς μαζί μας
κι όλο το βράδυ σιωπηλή και ακοίμητη
προετοιμάζει το ξημέρωμα
το φως π' ανακαράζει κάθε μέρα
και κατανικά γενναίο τα πανάρχαια σκότη.
Μοίρα μας το φως μοίρα μας και το σκοτάδι
μοίρα μας παλιά αυτός ο κόσμος
αυτό το βουνό κι αυτός ο κάμπος
μοίρα μας ο δρόμος της φωτιάς
και μέσα μας μια πανάρχαια ακοίμητη φλόγα.
Ευλογημένη ώρα που κάθε βράδυ ο αδελφός
ασκώνει μεσούρανο τραγούδι
κι αναζητά τη μνήμη ευτυχισμένης
μέρας ν' αγκαλιάσει
ευλογημένη ώρα της αυγής καθώς τρανή
φωνή κορυδαλλού
σκαρφαλώνει στους δρόμους τ' ουρανού
ανεβαίνει περήφανα τη σκάλα του φωτός
κτυπά τα... σήμαντρα του χρόνου
κι όλο λαλεί καλεί το φως
λαλεί παντού τη γοητεία του κόσμου.
Ευλογημένο χώμα των πατέρων μου
γη μπτέρα μου
πανάρχαιο λίκνο της αγάπης μας
μια μυστική φωτιά σου κατατρώει τα σπλάχνα
μια φωτιά που γίνεται φλόγα αστραπή και
κεραυνός
κι αθάνατη διαπερνά καιρούς και χρόνους
κι όλο τον τόπο μας θερμαίνει
κι όλες τις γενιές φλογίζει
με πάθος λευτεριάς.
Κλώθει το πάθος μυστικά τις μνήμες
σπέρμα καρπερό στα σπλάχνα
της γυναίκας
όνειρο γλυκό στα στήθια των παιδιών
νέο κρασί κάθε φορά μέσα στις φλέβες
παλμός νέας ζωής
προσδοκία μιας νέας κυοφορίας
μιας καινούργιας γέννας
πέρα από τα δεσμά

πέρα από την οδύνη της σκλαβιάς.
Γη μπτέρα μου περιβόλι της μεγάλης Παναγιάς
μικρά παιδιά διαβαίνουν την στράτα τ' ουρανού
στον πιο απηλό μας βράχο μια φωνή
μεσούρανα σαλπίζει
γίνεται κραυγή του πάθους μας
ήχος γλυκός καμπάνας σε τετράψηλο καμπαναριό
φθόγγος στρατηλάτης λευτεριάς
και διαβαίνει όλο τον κόσμο
κάπου σιωπά κάπου σταθμεύει
προσκυνά τους τόπους της φωτιάς
τους τόπους του θανάτου.
Ευλογημένη ώρα της αυγής
ευλογημένες μέρες και νύκτες της πατρίδας
ευλογημένο αίμα του αδελφού
και η στερνή πνοή επάνω στην αγχόνη
ευλογημένο ακοίμητο χώμα πατρίδας
ξαγρυπνούν παντού τα στοιχειά
ξαγρυπνούν το φως και το σκοτάδι
ξαγρυπνά ο καιρός
ξαγρυπνούν τα χρόνια στην άκρη του γκρεμού
ξαγρυπνούν οι ψυχές μας
σε караούλι ακοίμητο
πολεμούν τη μεγάλη νύχτα
μέχρι που να ξημερώσει
η μεγάλη αυγή.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Ο ΑΓΩΝ», 2/11/95)

Στερνός Σύντροφος (απόσπασμα)

- Τώρα είναι πια όλοι οι δρόμοι μας κλειστοί
πρέπει να ξεχάσουμε τα ταξίδια
πρέπει να λησμονήσουμε την γοητεία
αυτού του κόσμου
θα μείνει ατέλειωτη η ζωή μας
που πρέπει να τελειώσει στο διπλανό
κελλί

εκεί που δοκιμάζουν κάθε βράδυ
την αγχόνη
κι ακούμε την καταπακτή ν' ανοίγει
και να παίρνει τις ψυχές
στον άλλο κόσμο

-

- Ξέρεις με θυμώνει που μετρούν τις μέρες μας
που κρατούν λογαριασμό
και μετρούν τις ώρες μας
η μάνα και τ' αδέλφια μου
όλοι που μας αγαπούν
κι αυτοί που ορίσανε τη μέρα και
την ώρα
και θα μετρήσουν για να βρουν
μηδέν τους κτύπους της καρδιάς
μόλις περάσουν τα μεσάνυχτα
Στη ζωή μου δεν έμαθα καθόλου να μετρώ
είμαι αμαθής
δεν μ' έμαθε κανείς να λογαριάζω
και τώρα εδώ φυλακισμένος μέρες
εκατόν πενήντα τρεις
που έχω να ζήσω μέρες δυο και
ώρες δεκατέσσερις
νοιώθω πως μ' έχουν κιόλας εκτελέσει
νοιώθω πως ήδη μου πέρασαν
στο λαιμό τον μαύρο βρόχο
και πεθαμένο πια το σώμα μου
ακίνηται μες στην καταπακτή.
Η ξένη βασίλισσα δεν απονέμει χάρη
σε άθλιους τρομοκράτες.

- Είσαι αγιάτρευτος ποιητής
είσαι δοσμένος στα όνειρα
δεν έμαθες να βλέπεις με μάτια καθαρά
τον κόσμο.
Κάνεις μαγευτικά φανταστικά ταξίδια
ονειρεύεσαι ακόμα και τώρα
θαλασσινές περιπέτειες
τους βασανιστικούς δρόμους του Οδυσσέα.
Είσαι αγιάτρευτος ποιητής
πλάθεις μ' όνειρα τον κόσμο

είσαι επαναστάτης ανυπότακτος
γι' αυτό σε κλείσαν σ' αυτό το κελλί
απαιτείς από τους ισχυρούς δικαιοσύνη
και δεν υποχωρείς
Ζητάς Λευτεριά
κι αυτό σημαίνει θάνατο
Ζητάς Λευτεριά
και λύτρωσή σου
θα 'ναι μόνο ο θάνατος.

3 Απριλίου 1983
28 Οκτωβρίου 1995

Κελλί αριθμός δύο

Εδώ ο καιρός είναι πυκνός είναι πυκνές
πικρές κι ατέλειωτες οι μέρες
βαριές οι ώρες κι οι στιγμές
έτσι καθώς αργοπατούν καθώς διστάζουν
μέσα στο κελλί και με κοιτάζουν.
Σε λίγες μέρες μεγάλωσα τόσο πολύ
όσο μεγάλωσα στα είκοσι μου χρόνια
Θα με δεις και δεν θα με γνωρίσεις
λευκάνθηκαν τα μαύρα μου μαλλιά
γέρασε τ' ακμαίο πρόσωπό μου
ένα σημάδι μια θολή σκιά στο βάθος
των ματιών μου
μια μαύρη σκιά στα μάτια μου
που τ' αγαπούσες κι έβλεπες καθώς έλεγες
στο βάθος τους το φως
αντίκρυζες να καίει την φλόγα της ζωής
και την αγάπη.

Σ' αυτά τα μέρη αυτούς τους καιρούς
τα πάντα μεγαλώνουν γρήγορα
μεγαλώνουν τα παιδιά οι νέοι
μεγαλώνουμε ώρα την ώρα μέρα την ημέρα
οι καιροί είναι δύσκολοι απαιτητικοί
άρπαγες κι αμείλικτοι.

(«ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΟΚΤΩ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1995)

Γεννήθηκε στη Λάρνακα το 1938. Επαγγέλλεται τον φαρμακοποιό και ασχολείται με το διήγημα και την ποίηση. Κατά καιρούς το έργο του τιμήθηκε με διακρίσεις.

Μικρὸ ἐπιτύμβιο

Ἐκεῖ πού ἔπесе τὸ λαβωμένο παλληκάρι
τὰ καλίκια φόρεσαν τὴν πιὸ τρυφερὴ στολὴ
γιὰ νὰ δεχτοῦν τ' ἄγουρο σῶμα του
καὶ μιὰ μικρὴ ἀνεμώνα (πιὸ ὕστερα
τὴν πάτησαν ἀλόγιστα
ἐκεῖνοι πού ἦρθαν ἀναζητώντας
τὸ κουφάρι), μιὰ λευκὴ ἀνεμώνα
μάζεψε μὲ περισσὴ σχολαστικότητα
τὴν ἄλικη δροσιὰ τῆς ξεφτισμένης ιδέας
πού ἦταν βαριὰ
νὰ τὴ σπκώση ξένοιαστα ἡ συνείδηση τοῦ Κόσμου.

(«ΠΟΙΗΜΑΤΑ», ΛΑΡΝΑΚΑ 1972)

Ἐνώπιος ἐνωπίῳ

Στὸν ἥρωα - ποιητὴ

Μ.Π.

πού τὸ πιὸ ὥραϊο ποίημά του,
τὸ πιὸ μεγάλο ποίημά του σ' ἀρχιτεκτονικὴ
καὶ βάθος,
ἦταν ὁ ἰδιός του ὁ θάνατος
γιὰ τὴν Πατρίδα.

Ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα τοῦ Δεκεμβρίου τὸ κρῦο ἦταν τόσο τσουχτερὸ πού ἔκανε τὸν Τζῶν Τράβερς νὰ σκεφτῇ πολλὰ πράγματα. Βοῆκε πρῶτα πῶς ἐδῶ πάνω στὸ βουνὸ τὸ κλίμα τοῦ νησιοῦ εἶχε μιὰ ἀπίθανη ὁμοιότητα μὲ τὸ δικό τους. Στὸ μικρὸ ψαρολίμανο τῆς βόρειας Ἀγγλίας ὅπου γεννήθηκε, τὰ μάτια του εἶχαν δεῖ ἀμέτρητες κακοκαιρίες καὶ κοσμοχαλασιές. Ἀκόμα καὶ στὴν καρδιά τῆς Ἀνοιξης ὁ οὐρανὸς ἔμενε κατσούφης καὶ ἀγέλαστος, βροντοφωνάζοντας κάθε τόσο τὴν ὀργή του σὰν γκρινιάρικο σκυλὶ πού τοῦ ἔδωσαν λίγη σημασία. Καὶ τὸ κρῦο; ἮΕ, αὐτὸ

πιὰ τὸ εἶχε συνηθίσει. Πατὶ καὶ ἂν ἔμοιαζαν οἱ κοσμοχαλασιές μὲ πολύτροπα ξεσπάσματα ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, τὸ κρῦο ἐρχόταν ὁλοῖδιο πάντα, χαμογελώντας ὑπουλα καὶ δαγκάνοντας χολερικά. Ὑστερα θυμήθηκε τοὺς δικούς του. Ἡ κλιματολογικὴ συγγένεια τὸν ἔδωσε μὲ γνώριμες καταστάσεις καὶ ἀγαπημένα πρόσωπα καὶ ἔτσι αὐθόρμητα, χωρὶς συναισθηματισμούς, τὸν ἔσπρωξε νὰ νοσταλγήσῃ στὸ ξεγέλασμα τῆς στιγμῆς. Τράβηξε τὸ χακὶ του μπερὲ ὡς τὰ φρύδια καὶ ἀπὸ τὸ φακιδιασμένο του πρόσωπο ἔμειναν νὰ κυττοῦν ἀφαιρεμένα τὸ σκοτάδι, δυὸ γαλάζια μεγάλα μάτια, προσγειωμένα καὶ ἀπονήρευτα, χωρὶς κανένα σημάδι ἐξαιρετικῆς φαντασίας.

Τὸ αὐτοκίνητο προχωροῦσε ἀργὰ καὶ οἱ ἑπτὰ στρατιῶτες κάθονταν βουβοὶ, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα. Οἱ φιδωτοὶ δρόμοι τοῦ ἀρσενικοῦ βουνοῦ (Τρόδος, τοῦ τὸ εἶπαν) ἦταν τέτοιες ὥρες ἀρκετὰ ἐπικίνδυνοι, γκρεμοὶ καὶ ἐνέδρες ἀνοιγαν μπρὸς τοὺς μιὰ ἀβέβαιη προοπτικὴ. Σιωποῦσαν. Ποιὸς νὰ μιλήσῃ; Κ' ὕστερα τί νὰ πῇ; Ὁ Πίπ πού καθόταν στὸ τιμόνι ἔπρεπε νὰ ἔναι ἰδιαίτερα προσεχτικὸς. Καθένας ἀφηνόταν στὶς σκέψεις του, σφίγγοντας τὸ ὄπλο στὰ γόνατα, νὰ μὴν τοῦ ξεφύγῃ στὰ ἀπανωτὰ τραμπαλίσματα τοῦ αὐτοκινήτου. Μέσα τοὺς ἔκαιε ἀλλόκοτα μαρτυρικὸ τὸ τραγούδι τῆς πικρῆς σιωπῆς πού πέφτει ἀνάμεσα σὲ γνώριμα πρόσωπα τὴν μυστικὴ ὥρα τοῦ κινδύνου. Εἶναι τὸ πιὸ μαρτυρικὸ ἴσως γιατί φέρνει μέσα του ἀκατονόμαστο τὸν σπόρο τῆς στιγμῆς πού ἔρχεται, στήνοντάς τον τεῖχος ἀπροσπέλαστο στὰ ἀναμικὰ σήματα βοήθειας τοῦ πλησίον.

Ὁ Τζῶν Τράβερς, εἴκοσι χρονῶν, ὑπάλληλος ἐπαρχιώτικου μικρεμπορικοῦ στὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ, θυμᾶται τὸ πρῶτο Αὐγουστιάτικο χαμόγελο τοῦ μεσογειακοῦ ἡλιοῦ πού τὸν χάιδεψε ἓνα πρωῒνὸ στὴ Φαμαγκούστα. Τρεῖς μῆνες πρὶν καὶ ὅμως θερμαίνει ἀκόμα τὴν σκέψη του ἡ διάφανη καλωσύνη ἐκείνου τοῦ χαμόγελου. (Ξένε, τοῦτο τὸ νησί δὲν εἶναι σὰν τὰ ἄλλα. Κάνε σκοπὸ κάθε στιγμούλα τῆς ζωῆς σου γιὰ νὰ ἔχῃς δικαίωμα μιὰ μέρα, κοιτώντας τὸν Θεὸ σου στὰ μάτια, νὰ Τοῦ πῇ: Στράγγισα, Κύριε, τὴ χίμαιρα τῆς ζωῆς ὡς τὴν τελευταία σταγόνα. Ἄλλο δὲν μένει στὸ ποτήρι μου...).

Κατεβαίνει τὰ σκαλιὰ τοῦ πλοίου φορτωμένος μὲ τὸν στρατιωτικὸ του ἐξοπλισμὸ. Πίσω, κάποιοι παραπάτησε καὶ ἔπесе πάνω του.

«Μὲ συγχωρεῖς».

« Δὲν εἶναι τίποτα».

Κοιτοῦν καὶ οἱ δυὸ ψηλὰ τὴν ἀνέφελη ἀπλωσιά.

«Ὁραῖος καιρὸς».

«Ναί, ὥραϊος καιρὸς», λέει ὁ ἄλλος καὶ ἔχει διάθεση γιὰ κουβέντα. «Τίποτα δὲν σὲ προδιαθέτει γιὰ ὅ,τι πρόκειται νὰ ρηθῇ... Φαίνεται εἰρηνικὸ τὸ Νησί τοῦ Τρόμου...». Μέσα στὴν ἀμνηχανία του μοιάζει παιδάκι πού πάει στὴν πρώτη του σχολικὴ ἐκδρομὴ.

Ὁ στρατιώτης Τζῶν Τράβερς μπλέκεται ἄσχημα μέσα στὸ ἀνακάτωμα τῶν ἰδιων του ἐρωτηματικῶν. Εἶναι πολλὰ πράγματα πού δὲν χωροῦν στὸ κεφάλι του. Δὲν

μπορεί να καταλάβει, για παράδειγμα, που βρήκαν τη δύναμη, οι λίγοι κάτοικοι του νησιού να ξεσηκωθούν έναντι της αυτοκρατορίας τους. Ή, πώς στάθηκε δυνατό να χρησιμοποιήσουν βία, αυτοί που από πατέρα σε γιο έζησαν κάτω από την ειρηνευτική ματιά του ξανθού ήλιου. Η μητέρα του κακού του μένει τυραννικά ασύλληπτη.

Κάποτε αλληλογραφούσε μ' ένα συνομήλικό του παιδί από το νησί. Είχε ένα μακρύ, δυσκολοπρόφερτο όνομα που τέλειωνε σε «ίδης». Του είχε στείλει και την φωτογραφία του. Ψηλό, καστανό παιδί με τον άερα φυσικής ευγένειας διάχυτο στο παρουσιαστικό του. Ός τα δεκαεφτά τους που άρχισαν οι φασαρίες στο νησί, αλληλογραφούσαν ταχτικά κι αντάλλαζαν γραμματόσημα. Μια μέρα πήρε αναπάντεχα ένα ανήσυχο γράμμα.

«Πολλά πράγματα θ' ακούσετε για μās εδώ» του έγραφε ο άλλος. Πολλές πράξεις μας θα παρεξηγηθούν σε βαθμό που ίσως ν' αρχίσετε να μās βλέπετε ουσιαστικά αλλαγμένους. Τρέμω στην σκέψη μιας τέτοιας αδικίας που θα συνέβαινε την στιγμή που εμείς μένουμε για σās ή ίδια πάντα ζεστή καρδιά. Πίστεψέ με, κάθε φορά που ένας από σās πεθαίνει, είμαστε εμείς οι ίδιοι που πεθαίνουμε, είμαστε εμείς οι ίδιοι που μειωνόμαστε ψυχικά. Πολεμούμε όμως για κάτι που έσεεις δεν θα νοιώσετε γιατί ποτέ δεν το στερηθήκατε πραγματικά. Καμιά θυσία δεν θα είναι πολύ μεγάλη προκειμένου να τ' αποκτήσουμε».

Ήταν το τελευταίο γράμμα που πήρε από τον φίλο του του νησιού. Δεν του κράτησε κακία γιατί διάκοψε έτσι ξαφνικά. Τώρα που τον ξαναζει στην σκέψη του, τον βλέπει ακόμα ένα καλότροπο, ευγενικό παιδί όπως και τότε.

Ο υπεύθυνος αξιωματικός επί της «ειδικής εξασκήσεως προς δραστικότεραν αντιμετώπισιν της τρομοκρατίας» το είχε δηλώσει κατηγορηματικά: Δυο χρόνια κλεφτοπόλεμος στο ενεργητικό του αντιπάλου είναι ένας σοβαρός λόγος προφυλάξεως. «Ο έχθρος», είπε χαρακτηριστικά, «είναι μια σπείρα θρασυδειλών δολοφόνων εν ψυχρή, της οποίας η δύναμις θα ήτο ανόητον να υποτιμηθή». Έπρεπε όλοι τους να είναι πολύ προσεχτικοί. Υπήρχε προς τούτο η ρητή διαταγή του αρχηγείου, ν' αποφεύγουν οι στρατιώτες τη συχνή και πέραν του καθήκοντος επαφή με τους έλληνόφωνους κατοίκους του νησιού που, άλλος λίγο, άλλος πολύ, είχαν τις συμπάθειές τους για τους επαναστάτες. (Αυτό το τελευταίο έβαλε τον Τζών Τράβερς σε σκέψεις. Κάπως δύσκολα χωρούσε στο κεφάλι του πώς μια σπείρα δολοφόνων μπορούσε να υπολογίσει στην υποστήριξη των νησιωτών. Ο αξιωματικός όμως, είχε παραλείψει ν' αναφερθή πιο διεξοδικά πάνω σ' αυτό το σημείο).

Τέλος πάντων, καταλάβαινε κι ο ίδιος πώς όλες αυτές οι σκέψεις δεν τον έφεραν πουθενά. Όσοι ήταν σε θέση να δώσουν μιάν απάντηση στα ερωτηματικά του, δεν ήταν διατεθειμένοι να μιλήσουν. Έμενε λοιπόν να κλείσει τα μάτια στο έσωτερικό μέτωπο και να συνηθίσει κι αυτός να βλέπει την γύρω πραγματικότητα επαγγελματικά και με την κρύα αδιαφορία του υπαγορευμένου καθήκοντος.

Εκεί που το αυτοκίνητο έσερνε άγκομαχώντας το βαρύθυμο φορτίο του, δέχτη-

κε απροσδόκητα σε μια στροφή καταιγισμό πυροβολισμών από τα δεξιά του δρόμου. Οι στρατιώτες ρίχτηκαν μεμιάς αθόρμητα στο πάτωμα για να προφυλαχτούν, ενώ το αυτοκίνητο κατρακυλούσε με θόρυβο μέσα στο άριστερό χαντάκι. Ο λοχίας Α.Κ.Τζόουνς που διοικούσε το απόσπασμα, ύστερα από μια πρόχειρη εξέταση απωλειών — «ευτυχώς τίποτε το σοβαρό εξ αιτίας της πολύ μειονεκτικής θέσεως ενέδρας των έπιτεθέντων» — ανασύνταξε γρήγορα τους συγχισμένους στρατιώτες του, κι ωργάνωσε την αντεπίθεση από το μισόγεργο αυτοκίνητο.

Οι άγνωστοι, που κρύβονταν σε προχειροφτιαγμένες θέσεις πίσω από ένα μεγάλο βάτο, πρέπει να ήταν τέσσερις ως πέντε: Ένα έλαφρό αυτόματο και τρία — τέσσερα κυνηγετικά. Σε λίγο άρχισαν να υποχωρούν μέσα στο δάσος, πράγμα που έδωσε ευκαιρία στους στρατιώτες να διασχίσουν με πολλή προφύλαξη τον δρόμο και ν' αρχίσουν μια στενότερη καταδίωξη. Το σούρουπο έπεφτε άχνό και η όρατότητα γινόταν όλο και πιο δύσκολη.

Ο Τζών Τράβερς, χωρίς καλά να το καταλάβει, ξέκοψε από τους άλλους προς τα πλάγια και βρέθηκε μόνος. Από την θέση που βρισκόταν χωμένος άκουε προσεκτικά τους πυροβολισμούς και τα κλαδιά που έσπαζαν γύρω του. Να προχωρήσει... Κι αν έπεφτε πάνω στους επαναστάτες, τι μπορούσε να κάνει αυτός ένας μπρός σε τόσους; (Τέτοιες στιγμές ο έαυτός ξεγυμνώνεται από την φτιαχτή, συμβατική προσωπικότητα και μένει πρόσωπο με πρόσωπο με την ίδια του την ψυχή, το ένστικτο. Ένα απειροελάχιστο κομματάκι χρόνου κρίνει τον ήρωα ή τον λιποτάκτη). Αποφασίζει να μείνει.

Δεκαπέντε μέτρα μπρός του ανοίγουν απροσδόκητα τα κλαδιά και παρουσιάζεται κάποιος. Έχει γυρισμένη τη ράχη και πυροβολεί με κυνηγετικό προς την κατεύθυνση του δρόμου. Ο κρυμμένος στρατιώτης μόλις προφταίνει να δη τρεις άλλες σκιές να χάνονται μέσα στο άραιό σκοτάδι. Φαίνεται πώς αφήνουν εκείνον να τους καλύψει την υποχώρηση. Με τρεμάμενο χέρι σημαδεύει τον άγνωστο που υποχωρώντας πλησιάζει. Ένας ακόμα πυροβολισμός μέσα στους τόσους κι ο άγνωστος γέρνει στο πλάι και πέφτει μέσα στους θάμνους.

Ο στρατιώτης Τζών Τράβερς τα έχει κυριολεκτικά χαμένα. Πόσο διάρκεσε η στιγμή αυτή, δεν ξέρει. Του φαίνεται αιώνες.

Συνέρχεται από την νάρκη του και σαν το νευρόσπαστο τινάζεται πάνω να φύγει. Θέριψε πάλι μέσα του το βαρβαρικό τραγούδι του ένστικτου.

Ένοιωσε τότε ένα ακαθόριστο συναίσθημα μουνιάσματος να τον τυλίγει. Πήγε να προχωρήσει μ' τα πόδια του δεν τον έπαιρναν. Κι έπεσε βαρύς στο χώμα χάνοντας τις αισθήσεις του.

Συνήλθε με το μάτι καρφωμένο στο κόκκινο, άμυδρο φωτάκι που κουνιόταν ψηλά, πάνω από το κεφάλι του. Κάτι του έλεγε πώς ταξίδευαν. Ο ώμος του τον πονούσε φοβερά. Πλάι του κάποιος βογγούσε δυνατά και παραμιλούσε σε μια ξένη, ακατάληπτη γλώσσα.

Ο πληγωμένος στρατιώτης κύταξε με πολύ κόπο πάνω από τον άριστερό του

ᾧμο κι εἶδε στὸ πλαῖνὸ φορεῖο ἓνα καστανὸ παλληκάρι κάπου στὴ δική του ἡλικία. Αὐτὸς ἦταν λοιπὸν ποὺ ἔκανε τὸν θόρυβο. Λίγο, λίγο ἄρχισε νὰ συναρμολογῇ τὰ γεγονότα καὶ νὰ καταλαβαίνει τι εἶχε συμβῆ. Ἡ ἀπρονοησία του νὰ μείνῃ ἀκάλυπτος μπρὸς στὸν ἀντίπαλο ἦταν ἀδικαιολόγητη. Τυχερὸς ποὺ δὲν ἔπαθε χειρότερο κακὸ. Κι αὐτὸς ὁ ἄγνωστος: Ὁ «θρασύδειλος δολοφόνος» ποὺ δέχτηκε νὰ καλύψῃ τοὺς συντρόφους του μ' ἓνα κυνηγετικὸ! Τοῦ μπήκε μιὰ ἀλλόκοτη ιδέα: Καθόλου παράξενο ἂν τὸ παλληκάρι ἔχει ἓνα μακρὺ, δυσκολοπρόφερτο ὄνομα ποὺ νὰ τελειώνῃ σὲ «ίδης».

Ξαφνικὰ τοῦ ἦρθε νὰ τὸν φωνάξῃ, νὰ τοῦ πῇ (ἂν ἐκεῖνος μποροῦσε νὰ καταλάβῃ, στὴν κατάσταση ποὺ βρισκόταν) πόσο λυπόταν γιὰ τὶς ἄτυχες συνθήκες τῆς συναντήσεώς τους. Ἀδερφέ μου, νὰ τοῦ ἔλεγε μὲ ὅλη τὴ φυσικότητα τῆς ἄρρητης ἀδελφότητος τοῦ πόνου ποὺ τοὺς ἔδενε, ἐγὼ σὲ πλήγωσα, συγχώρεσέ με. Ἄν ἦταν δυνατό νὰ μὴ σὲ συναντοῦσα ποτέ. Ὅμως συναντηθήκαμε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ ἄλλοιως: Ἦ ἐσύ, ἢ ἐγὼ... Ἦταν ἡ ἀδυναμία τῆς στιγμῆς...

Αὐριο, ὁ στρατιώτης Τζὼν Τράβερς, εἴκοσι χρονῶν, ὑπάλληλος σ' ἐπαρχιώτικο μικρεμπορικὸ στὴν ιδιωτικὴ του ζωὴ, θὰ σταθῇ εὐθυτενῆς μπρὸς στὸ σύνταγμα τοῦ τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἀξιωματικὸς θὰ διαβάξῃ μὲ ὕψος τελετουργικὸ τὴν ἐπίσημη διακήρυξη:

«...Καὶ εἰς τὸν στρατιώτην Τζὼν Τράβερς, ἐκ...ὅστις μόνος καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ιδίας αὐτοῦ ζωῆς ἐπέτυχε νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ ἐπιθετέντας τρομοκράτας καὶ νὰ πληγώσῃ ἓνα ἐξ αὐτῶν, τραυματισθεὶς πρὸς τοῦτο εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον, ἀπονέμεται...».

Πάνω ὁ ἥλιος θὰ γελᾷ ὅπως πάντα γεμᾶτος καλωσύνη. Καὶ σὲ κάποιο κελλὶ τῶν φυλακῶν τῆς Λευκωσίας, ἓνα καστανὸ παλληκάρι θὰ μετρᾷ τὴν ζωὴ του σὲ μέρες, ὥρες καὶ λεπτά.

«Θεὲ μου, εἶναι λοιπὸν πικρὸς ὁ καρπὸς κι ὅταν ἀκόμα κἀνης τὸ καθῆκον σου;»

Νοιώθει τόσο ἄδειος ἀπὸ κάθε περιεχόμενο.

(ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ, 1960)

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Γεννήθηκε στὴν Κυθρέα τὸ 1933. Σπούδασε Φιλολογία, πολιτεύτηκε καὶ ἐκλέγηκε βουλευτής. Υπηρέτησε τὸν Δῆμο Ἐγκωμης ἀπὸ τὴ θέση τοῦ Δημάρχου. Υπηρέτησε τὸν ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ. Ασχολεῖται μὲ τὸ διήγημα, τὴν ποίηση καὶ τὴ μελέτη. Τὸ ἔργο του ἔτυχε διακρίσεων.

Στις φυλακὲς τοῦ Ντόροθου (αποσπάσματα)

Στις φυλακὲς Ντόροθου ὁ Τεύκρος ἔχει σήμερα ἐπισκεπτήριο. Δυο βαριάνοι τὸν συνοδεύουνε, σαν πάντα, στὸ διάδρομο ἀνάμεσα στὶς σιδερένιες καγκελόπορτες, που κάθε μιὰ διπλοτριπλοκλειδώνεται σὲ κάθε πέρασμά τους, ἴσαμε νὰ φτάσῃ στο χῶρο τῆς ἐπίσκεψης.

Δίπλα του στέκεται ὁ Σιερίφ, ὁ Τουρκοκύπριος βαριάνος που στείλανε ἀπ' τὴν Κύπρο γιὰ ν' ἀκούει καὶ νὰ μεταφράζει γιὰ τὶς ἀρχές τῶν φυλακῶν, τὴν Ἰντέλιντζενς Σέρβις καὶ τὸ βρεττανικὸ υπουργεῖο ἐσωτερικῶν — τὸ γνωστὸ Χόουμ Ὅφρις — τοὺς διαλόγους κι ὅ,τι ἄλλο ἔκρινε ἀξιόλογο ἀπ' ὅ,τι ὠτακουστούσε, καθὼς καὶ τὴν ἀλληλογραφία τῶν Κυπρίων ἀνταρτῶν τῶν φυλακῶν.

Ὁ Λαμπρίας, τοῦ Γραφείου Εθναρχίας, μὲ τὴ Λένια τῆς ΕΦΕΚΑ, τύλιξαν σαν πάντα στὴν ἀγκαλιά τους τὸν Τεύκρο, μάθανε μὲ τρόπο τὰ νέα τους στὶς φυλακὲς, σημείωσαν κἀνα - δυο τοὺς παράπονα κι ἀνάλαβαν νὰ φέρουν κάτι που τοὺς ζήτησαν ἀπάνω στὴ συζήτηση. Ὁ Λαμπρίας σφύριξε μὲ τρόπο, που δὲν τὸν ἐπίασε ὁ Σιερίφ.

— Ζητάνε νὰ σας δούνε ἡ Τζένη Λη καὶ ὁ Φέννερ Μπρόκγουεη. Θάθελες τὴν Πέμπτη νὰ τοὺς δεις; Σκοπεύουνε νὰ θέσουν στὴ Βουλὴ βασανιστήρια καὶ ὠμότητες, που κάνει ὁ ἐγγλέζικος στρατὸς στὴν Κύπρο.

— Καὶ βέβαια θὰ τόθελα. Καίει τὸ θέμα καὶ πρέπει νὰ το ἀξιοποιήσουμε στα σωστά καὶ στα γρήγορα. Ὡς τὰ σήμερα δὲ γίνηκε καμιὰ οργανωμένη καταγγελία τους, πρόσθεσε ὁ Τεύκρος.

Στὸ μεγάλο τοῖχο τῶν φυλακῶν ὁ Τεύκρος μετᾶφερε τὸ μήνυμα στοὺς ἄλλους κρατούμενους ἀντάρτες. Καταχάρηκαν. Μόνο ἓνας δὲ φάνηκε νὰ συμμετέχει στὸ κλίμα τούτο τοῦ ενθουσιασμοῦ, που δημιουργήθηκε. Ἦταν ὁ Μάνος που, ἀντίθετα, φάνηκε νὰ μούτρωνε.

Τ' ἀπόγευμα τὸν πλησιάζει ὁ Μάνος, καὶ μὲ ὕψος μισοστενάχωρο καὶ μισοεχθρικό, μολόγησε τὴν ἀντίθεσή του.

— Καὶ τι θὰ πει, μωρέ Τεύκρο, ὁ κόσμος ἅμα δει τὴν ἄλλη μέρα στὶς εφημερίδες, πὼς ἐγὼ δὲ συμμετέχω στὴν ἀντιπροσωπεΐα που θὰ δει τοὺς βουλευτές;

Μονάχα τότες ο Τεύκρος αρπάζει το σήμα και την αφορμή που φουρτούνιασε ο Μάνος.

.....

Στο ραφτάδικο η ώρα δεν περνάει. Η σχετικότητα του χρόνου, λες και σφραγίζει και καθηλώνει με τη βαριά, καταθλιπτική παρουσία της τη ροή του χρόνου κι ακινητοποιεί τους δείχτες του ρολογιού. Κάποτε χτυπάνε τα κουδούνια για το μεσημεριανό κι απ' όλα τ' εργαστήρια των φυλακών οι κατάδικοι, Άγγλοι κοινοί βαρυποινίτες και Κύπριοι αντάρτες ισοβίτες και βαρυποινίτες, παίρνουν το δρόμο για τα τέσσερα μακρόστενα χωλ των φυλακών.

Μπαίνουν σε λίγο στη γραμμή, παίρνουν τα τετράγωνα τσίγγινά τους πιάτα. Ο Τεύκρος πέρασε απ' το πρώτο τραπέζι του χωλ με τους Ιρλανδούς πατριώτες του IPA, τον Τζιων, τον Ντόναλτ και τον Τζιωρτζ και χαιρετίστηκε με τους άλλους Κύπριους αντάρτες του δικού του τραπεζιού. Σε λίγα λεπτά κι οι πεντακόσιοι βαρυποινίτες κι ισοβίτες του χωλ ρίχνονται στο φαί με τα μούτρα. Ρουφάν τη σούπα φάβα με τις μπόλικες πέτρες και κανένα σπάγγο μέσα - μέσα, πριν αρχίσουν το κύριο «μενού» της μέρας, το ουγγαρέζικο goulash, όταν φτάνει στο τραπέζι τους ο Διευθυντής των Φυλακών. Στέκεται μια στιγμή πλάι τους και ρωτάει:

— Ποιος από σας ζήτησε να δει τους βουλευτές;

— Εγώ το ζήτησα, απάντησε ο Τεύκρος.

— Θέλεις πραγματικά να τους συναντήσεις; Ξαναρωτάει.

— Και βέβαια το θέλω, μίλησε ξανά ο Τεύκρος. Θάθελα κιόλας με την ευκαιρία να σας παρακαλέσω να μας επιτραπεί να τους δούμε όλοι ανεξαιρέτα οι Κύπριοι κατάδικοι.

Στράφηκε ο διευθυντής και ρώτησε τους Κύπριους αγωνιστές, που είχαν στο μεταξύ σταματήσει το φαί και παρακολουθούσαν το διάλογο.

— Θέλετε όλοι να δείτε τους βουλευτές;

— Βέβαια το θέλουμε και παρακαλούμε η εισήγησή μας να πραγματοποιηθεί.

— Εντάξει τότες, θα τους δείτε όλοι, απαντάει ο διευθυντής, σκορπίζοντας τον ενθουσιασμό και τη συγκίνηση ανάμεσα στις τάξεις των Κυπρίων πολιτικών βαρυποινιτών, π' άρχισαν να τρώνε με πιότερη όρεξη, μετά απ' αυτή την αναπάντεχη εξέλιξη.

— Βρε Τεύκρο, να μου ζήσεις, σφύριξε καταχαρούμενος ο Μάνος. Ο Κρίνος κι ο Ξένος ολόγελοι - γελούσανε κόμα και τα μεγαλόπρεπα φτιά του Ξένου - πάταγαν το πόδι του Τεύκρου.

— Πάλι τα κατάφερες, βρέ αθεόφοβε! Πώς σου 'ρθε τούτη η έμπνευση, στ' αλήθεια;

— Σαν αστραπή πέρασε απ' το μυαλό η σκέψη, απάντησε ο Τεύκρος. Ούτε που περίμενα, απ' την άλλη, τούτο το συναπάντημα με το Διευθυντή των φυλακών.

Είμαστε τώρα 'δω και ένα χρόνο σ' αυτές τις φυλακές κι ούτε που τον είδα να κατεβαίνει απ' το γραφείο του για παρόμοιες επισκέψεις.

Μόλις αποσώνουνε το φαγητό, ο Τεύκρος προτείνει.

— Ανάγκη να δοθεί κι ένα υπόμνημα στους βουλευτές, που να περιγράφει του καθενός τα βασανιστήρια.

— Σωστό, μίλησαν δυο-τρεις για να προσθέσουν. Να τα συγκεντρώσεις και να τα ταξινομήσεις. Λίγες ώρες απομένουν ίσαμε την επίσκεψη.

— Δέχομαι, μα πρέπει πρώτα να κλειστώ απ' αύριο στο κελί και να στρωθώ στη συγκέντρωση του υλικού. Μένουν μονάχα τριαντέξι ώρες ως την Πέμπτη. Μόνη λύση να προφασιστώ τον άρρωστο. Στο μεταξύ κι ίσαμε το βράδυ, που θα μας κλείσουν μέσα, δώστε μου ο καθένας τις εκθέσεις σας.

Στράφηκαν όλοι στις τουαλέτες και προμηθεύτηκαν το γυαλιστερό χαρτί των W.C. των φυλακών — που να βρεθεί χαρτί στις φυλακές; — και στρώθηκαν στο γράψιμο. Ίσαμε αργά το βράδυ ο Τεύκρος δουλεύει με ρυθμό εντατικό, ξέφρενο. Δουλεύει συνέχεια κι άπαυτα ως τη στιγμή που σβήνουνε το φως σ' όλο το συγκρότημα των φυλακών. Μα και πάλι δεν τ' απαρατάει. Βάζει το ξυλοτράπεζό του κάτω απ' τον φεγγίτη κι απάνω του τοποθετεί την καρέκλα του κελιού. Μέσα απ' τον φεγγίτη μπαίνουν ακόμα δέσμες από φως του λοντρέζικου ουρανού, που του επιτρέπουνε το γράψιμο. Δουλεύει ασταμάτητα, ρίχνοντας μέσα - μέσα ικετήριες ματιές στο φως που σβήνει, θέλοντας να το συγκρατήσει, να το αιχμαλωτίσει, αν το μπορούσε, για πάντα στις δυο του χούφτες μέσα.

.....

Στις φυλακές του Ντόροθι την Πέμπτη το πρωί οι βουλευτές Μπρόκγουεη και Τζένη Λη έχουν την ευκαιρία να δουν με τα ίδια τους τα μάτια και να προσπαύσουν με τ' ακροδάκτυλα τις πληγές, π' ακόμα δεν κλείσανε, των παιδιών της Κύπρου και παίρνουν απ' τον Τεύκρο - πλαισιωμένο από τους Μάνο, Κρίνο και Ξένο - τις ενυπόγραφες καταθέσεις των Κυπρίων ανταρτών που κρατούνται στις φυλακές της Αγγλίας. Ο συγκλονισμός που δέχονται είναι βαθύς και τα αισθήματα του αποτροπιασμού και της φρίκης για τα απαράδεχτα εγκλήματα φοβερός, ανυπόκριτος κι απερίγραπτος. Στη Βουλή, στον τύπο κι ειδικότερα στην Tribune με τον Michael Foot η αγγλική στρατοκρατική πολιτική σφυροκοπιέται αδιάκοπα. Ο κυπριακός κι ο αγγλικός τύπος γεμίζουν από δηλώσεις ολόκληρης της αγγλικής εργατικής πτέρυγας στη Βουλή, που χτυπά τούτα τα εγκλήματα.

Ο Μακάριος, στην Αθήνα, παίρνοντας αφορμή κι ενθαρρυσμένος απ' την εργατική αντιπολίτευση για το μεγάλο και καντό τούτο πρόβλημα, σηματοδοτεί την έναρξη μιας καινούριας εκστρατείας διαφώτισης κι επίθεσης, ενάντια στην αποικιοκρατία, που τα θεμέλια της τρίζουν κι όλας απ' το μαρτυρικό νησί της Κύπρου.

(«ΚΥΝΑΙΓΕΙΡΟΙ» Β' ΕΚΔΟΣΗ, ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1983)

Χριστουγενιάρτικη απόδραση*

(άποσπάσματα)

Τὸ Δεκεμβριάρτικο κρὺο πηρουνιάζει τὰ κόκκαλα τῶν πολιτικῶν κρατουμένων στὸν κάμπο τῆς Κοκκινοτριμιθιάς. Στὴν παράγκα ἀριθμὸς ὀχτῶ — τὸ μπλάντι ἔϊτ, ὅπως χαρακτηριστικὰ τὸ ἀποκαλοῦσαν οἱ ἐγγλέζικες ἀρχές τοῦ στρατοπέδου, γιατί κεῖ μέσα κρατοῦνται σχεδὸν ὅλοι οἱ δραπέτες τοῦ Κάστρου τῆς Κερύνειας ποὺ ξανασυλλήφθηκαν — κουκουβιστοὶ σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς παράγκας ἀνταλλάζουν ἀπόψεις γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς καινούργιας ἀπόδρασης δυὸ κρατούμενοι.

— Μποροῦμε νὰ προωθήσουμε καὶ ἀτομικὲς ἀποδράσεις, ἔχτὸς στρατοπέδου ἀποφαίνεται ὁ Πάρις¹. Δὲν εἶν' καθόλου δύσκολο. Φτάνει νὰ ποῦμε στὸν Παρασκευά², τὸ βοηθὸ τοῦ γιατροῦ, ποῦναι δικὸς μας ἄνθρωπος, πῶς παρουσιάζουμε συμπτώματα, ποὺ θὰ τα περιγράψουμε, ἀπὸ ἔλκος στὸ στομάχι.

— Μποροῦμε κι οἱ δυὸ νὰ τὸ δοκιμάσουμε, συμφωνᾷ κι ὁ Τεῦκρος.

Τὸ σχέδιο μπαίνει σὲ ἐφαρμογή.

.....

Στις κεντρικὲς φυλακὲς ἡ μαυρόπορτα ἀνοίγει κι οἱ δυὸ κρατούμενοι ὁδηγοῦνται στὸ νοσοκομεῖο. Στὴν αὐλὴ ὁ Τεῦκρος ξαγνατεύει κι ἄλλους πατριῶτες.

.....

— Ἀδέλφι Τεῦκρο, γειά χαρά!

Ἐνα διπλὸ δωμάτιο ὅλο κι ὅλο εἶναι τὸ νοσοκομεῖο τῆς φυλακῆς· μέσα σὲ τοῦτο γίνεται ἡ τυπικὴ προετοιμασία γιὰ τὴν αὐριανὴ ἀχτινολογικὴ ἐξέταση. Ὁ Τεῦκρος ὅλη τὴν ὥρα στριφογυρίζει στὸ μυαλὸ του τὴν πορεία τῆς μεταφορᾶς του στὸ νοσοκομεῖο καὶ προβληματίζεται πάνω στίς προοπτικὲς ποὺ διαγράφονται καὶ τίς δυνατότητες ποὺ προσφέρονται γιὰ μιὰ ἀπόδραση ἀπὸ τὸ γενικὸ νοσοκομεῖο. Λύση ὅμως καμιά συγκεκριμένη δὲ βρίσκει. Τρόπο ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς ἔξω συντρόφους δὲν μπορεῖ νὰ πιάσει. Κι ἡ ὥρα περνᾷ... Μέσα στὸ περιφραγμένο ἀπὸ πανύψηλους πετρόχτιστους τοίχους «νοσοκομεῖο» τῶν φυλακῶν ἡ μιὰ πιθανότητα διαδέχεται τὴν ἄλλη, χωρὶς συγκεκριμένη γραμμὴ. Τίποτε τὸ σίγουρο, τίποτε τὸ σταθερὸ, τὸ θετικὸ δὲ διαγράφεται... Καὶ νᾶναι δυὸ μόλις μέτρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη του, τὴν κοινωνία ποὺ δίπλα τῆς μεγάλωσε κι ἀντρώθηκε, δυὸ δρασκειλὲς ἀπὸ τὴ ζεστή ἀγκαλιὰ συγγενῶν καὶ συναγωνιστῶν του...

Ἐνα σωρὸ συναισθήματα πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ Τεῦκρου ἀπόψε. Εἶναι οἱ

* Τὸ διήγημα εἶναι βασισμένο ἀπόλυτα πάνω σὲ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ '55. Ὁ Τεῦκρος ἀποτελεῖ ψευδώνυμο πολιτικοῦ κρατουμένου στὸ στρατόπεδο τῆς Κοκκινοτριμιθιάς.

1. Ὁ Πάρις εἶναι ψευδώνυμο ποὺ δίδεται στὸ διήγημα γιὰ τὸν Πολύκαρπο Πωρκάτζη.

2. Ὁ Παρασκευᾶς εἶναι τὸ πραγματικὸ ὄνομα πατριώτη Ἑλληνοκύπριου δεσμοφύλακα, τοῦ Παρασκευᾶ Κύρου, ποὺ βοήθησε πολὺ στὸν ἀγῶνα τοῦ 1955 - 59.

φωνὲς τῆς γῆς μας ποὺ τὸν καλοῦν ξανὰ κοντὰ τῆς, εἶναι τὸ ματωμένο πρόσωπο τῆς σκλαβωμένης πατρίδας ποὺ τὸν κραεῖ ξανὰ σιμὰ τῆς, εἶναι οἱ ἀγκουσεμένες φωνὲς τῶν κρατουμένων στ' ἀνήλιαγα μπουντρούμια τοῦ ξένου δυνάστη συντρόφων, ποὺ ξεσκίζουν μὲ τὸ καμτσίκι τὸ πετὶ τους τὰ πληρωμένα κορμιά τοῦ κατακτητῆ. Ὁ ἀγῶνας γιὰ μιὰπραχτικὴ διέξοδο κι ἡ ἀγωνία στὴν ἀναζήτησι λύσης σηματοδεύουν τὴν ὁλονύχτια 'κείνη σπαζοκεφαλιά.

Σηκώνεται ἀπ' τὰ βαθειὰ χαράματα στὸ πόδι. Ἀπ' τὸ φεγγίτη τοῦ κελιοῦ τῆς φυλακῆς ἀντικρὺζει μὲς τὸ μούχρωμα τὸ χρυσαφένιο στεφάνι ποὺ μπλέκουν τῆς γῆς μας τὰ χρυσάνθεμα. Παρέκει ἓνα σμάρι ἀπὸ νάρκισσους³ στρώνουν τὴν πλάση ὁλοτρόγυρα μὲ μυρωδιὲς πρωτόγνωρες, ποὺ μεθοῦν ἀκόμα κι αὐτὰ τὰ πουλιὰ τὰ πετούμενα.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ ἡ κλούβα εἶναι στημένη στὴν αὐλὴ τῆς φυλακῆς, δίπλα στὴ μαυρόπορτα τοῦ καρακολιοῦ. Μπάζουν μέσα τοὺς δυὸ κρατούμενους καὶ τραβᾷ μὲ ταχύτητα γιὰ τὸ νοσοκομεῖο. Ἡ ἀχτινογράφηση τῶν κρατουμένων τελειώνει σὲ δυὸ δίλεπτα, καὶ σὲ λίγο κατεβαίνουν μὲ τὰ πόδια στὴν πλατειὰ εἴσοδο. Σ' ἓνα κεφαλοσκάλι τῆς σκάλας ὁ Τεῦκρος ξεκρίνει δυὸ μαυροφόρες: τὴ μάνα του καὶ τὴ θειά του τὴ Μαρίτσα — πέθανε λίγες βδομάδες πρὶν ὁ πατέρας τους, ὁ καλοκάγαθος γέρο Χατζηγιῶργης, π' ὅλη ἡ Χρυσίδα εἶχε νὰ πεῖ γιὰ τὴν ντοπροσύνη καὶ τὴν τιμιότητά του — ποὺ ψυχανεμίστηκαν τὴ μεταφορὰ του στὸ νοσοκομεῖο καὶ κατεβῆκαν ἀπ' τὸ χωριὸ γιὰ νὰ τὸν δοῦν καὶ νὰ τοῦ δώσουν καινούργιο πλεχτὸ, φτιαγμένο μὲ τὰ χέρια τους.

Ὁ Τεῦκρος στ' ἀπρόσμενο καὶ στιγμαιοῦ κείνο συναπάντημα πίστωσε τὸ βαριάνο μὲ αἰσθήματα φιλίας καὶ ἀνθρωπιάς κι' ἔκανε τὸ μεγάλο ρίσκο.

— Ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, ἅμα θέλεις δὲν μ' ἀφήνεις νὰ δραπέτεψω; ἔκανε τᾶχα ἀνέμελα, στὸ δεσμοφύλακα.

Μὰ ὁ τελευταῖος γίνηκε ἀπὸ τὴν ταραχὴ τοῦ κοῦρκος.

— Ὅϊ, ρε Τεῦκρο, νὰ μοῦ κάνεις καμιά ζαβολιὰ τζαὶ χάννω τὴ δουλειά μου!

Ὁ Τεῦκρος δὲν τᾶχασε. Κατάλαβε ἀμέσως πῶς εἶχε νὰ κάμει μὲ ἄνθρωπο ἀπόλυτα «πιστὸ» στίς ἐντολὲς ποὺ πῆρε, καὶ δεμένο ἀξεδιάλυτα μὲ τοὺς νόμους καὶ τὸ καθεστῶς τῆς ἀποικιοκρατίας. Ὅχι μονάχα τίποτε πιά δὲν μπορούσε νὰ προσμένει ἀπὸ τοῦτο, μᾶλλον νᾶχει τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά ἀνοιχτὰ μὴν τοῦ ξεφύγει κανένας μορφασμὸς γιὰ ἀντίδραση ποὺ νὰ προδίδει τοὺς σκοποὺς του. Θέτο-

3. Νάρκισσος ὁ ταξέτιος ἢ μπισκόριδο μονὸ, εἶναι λουλούδια ποὺ βλασταίνουν τὸν χειμῶνα σὲ σιταγροὺς καὶ λόφους. Εἶναι λουλούδια μυρωδάτα· βγαίνουν 4-5 λουλούδια σὲ ἓνα μίσχο καὶ ἀντέχουν πολλὰς μέρες στὸ νερὸ. Ἀνήκουν στὴν οἰκγένεια τῶν «ἀμαρυλλιδῶν». Τὸ διπλὸ μπισκόριδο ἢ νάρκισσος ὁ ταξέτιος (βολβόριζο πολυετές) ἀνήκει καὶ αὐτὸ στὴν οἰκγένεια «ἀμαρυλλιδῶν». Ἀγαπήθηκε πολὺ ἀπὸ τοὺς νησιώτες· αὐτὸ πολλαπλασιάζεται μὲ τοὺς βολβούς του χωρὶς φροντίδα καὶ ἀνθίζει τὸ Δεκέμβριο ὡς τὸ τέλος τοῦ χειμῶνα. Ἔχει ἄσπρα πέταλα μὲ κιτρινοκαφὲ κάλυκα.

ντας σ' ενέργεια τὴ μέθοδο τῆς «ἐπανατροφοδότησης», ὅπως τὴ χαρακτηρίζουν οἱ ψυχολόγοι, ἀντέδρασε ψύχραιμα καμώνοντας τὸν ἀδιάφορο.

— Ἔλα, καημένε, ἀστεῖα στῶπα! Ποῦ νὰ μπορέσει νὰ ξεφύγει κανένας μέσ' ἀπὸ τοῦτο τὸ στρατομάνι! Οὐτ' ἓνα ἀθῶο ἀστεῖο δὲν σηκώνεις, βλέπω...

— Εἶπα κι ἐγώ..., τόνισε μὲ φωνὴ πού δὲν ἔκρυβε τὴν κάθετη προσγείωση τῆς ταραχῆς, ὥστερα ἀπὸ τὴν ἀπότομη κορύφωση.

Ἡ εὐδία τοῦ βαριάνου ξαναξεχειλίζει. Εἶναι χαρούμενος πὺ προσεγγίζουν οἱ γιορτές. Σφυρᾷ ἓνα σκοπὸ χαρούμενο, ἀνέμελα, ὅπως ἀνέμελα εἶναι κι ὅλη ἡ ζωὴ του.

— Νᾶναι καλὰ ἡ φαμίλια μονάχα, φωνάζει σὲ λίγο στὸν Κῶτσο, τὸν «ὄρντερλη»⁴ τῶν κεντρικῶν φυλακῶν, μὲ τὸ κόκκινο ἀστέρι στὸ δεξιὸν ὤμο τῆς γκριζας στολῆς τῶν βαρυποινιτῶν. Ὁ χαρούμενος ὁ τόνος ὅμως διπλασιάζεται σὰν ξεκρίνει μέσα ἀπ' τὶς φυλλωσιὲς τῶν εὐκαλύπτων τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ νοσοκομεῖου Τοῦρκο φίλο τοῦ ἐπικουρικοῦ μὲ τὸ ντουφέκι.

— Ὅσμάν⁵, παλιόφιλε! Πὰ κοίτα, κύριε, κάτι πράγματα! Πῶς καταντήσαμε στ' ἀλήθεια! Πὰ κοίτα φίλε μου τί σοῖ πρᾶγμα εἶναι ὁ Ἑγγλέζος! Ἐγὼ μὲ τόσα χρόνια ὑπηρεσίας στὴν πλάτη καὶ νᾶχω καζαντήσει ἓνα μονάχα γαλόνι, κι ὁ Ὅσμάν, πὺ χτὲς μπῆκε στὴ δούλειψή τους, μὲ δυὸ γαλόνια, μὲ πιστόλι στὴ μέση καὶ μὲ τὸ τρίτο γαλόνι ὅπως σὲ βλέπω καὶ μὲ βλέπεις μετὰ τὶς γιορτές. Ἐνῶ ἐμεῖς οὔτε γαλόνι ἄλλο ὄνειρευόμαστε, οὔτε πιστόλι κρατᾶμε...

Ὁ Τεῦκρος δὲν πιστεῦε στ' αὐτιά του. Ὁ βαριάνος του — καλὰ τοῦ τῶχε πεῖ ὁ Πάρις στὰ κρατητήρια — δὲν κρατάγε πιστόλι. Ἡ επιβεβαίωση ὅμως τῆς πληροφορίας αὐτῆς εἶναι ἀπόλυτα χρησίμη, στοῦτες τὶς κρίσιμες στιγμὲς, σκέφτεται. Σταλμένη, λὲς ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἦταν ἐτούτη ἡ συνάντηση τοῦ βαριάνου μὲ τὸν Ὅσμάν, σιγοψιθυρίζει. Σὲ λίγο ἡ κλούβα κατεβαίνει τὴ γούβα πὺ σχηματίζει ὁ Πηδιάς⁶ καὶ φτάνει ἔξω ἀπὸ τὸ ἀρτοποιεῖο ἡ «Λάπηθος».

— Στάση ἐδῶ, φωνάζει ὁ βαριάνος, καὶ κατεβαίνει ν' ἀνοίξει τὴν πεισινὴ πόρτα τῆς κλούβας γιὰ νὰ μποῦν τὰ φρέσκα ψωμιὰ γιὰ τοὺς κρατούμενους καὶ τοὺς Ἀγγλους φρουροὺς τοῦ στρατοπέδου.

Ὁ Τεῦκρος ὁσμίζεται λαίμαργα — ὥστερα ἀπὸ τὴν ὑποχρεωτικὴ νηστεία στὸ «Νοσοκομεῖο» — τὴ μυρωδιά τοῦ φρεσκοψημένου ψωμοῦ, στηλώνει τ' αὐτὶ,

4. Ὁ «ὄρντερλη» εἶναι κατάδικος πὺ ἐκτελεῖ διαταγὲς στὶς φυλακὲς (ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ ὄρντερ = διαταγή) κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀγγλοκρατίας. Εἶναι κατάδικος πὺ δείχνει καλὴ διαγωγή, γι' αὐτὸ ἔχει καὶ εὐχέρεια κάποιας ἐλεύθερης διακίνησης. Τὸ Κῶτσο εἶναι ψευδώνυμο πὺ δίνει ὁ συγγραφέας στὸν «ὄρντερλη» τοῦ διηγήματος.

5. Ὁ Ὅσμάν εἶναι ψευδώνυμο πὺ δόθηκε ἀπὸ τὸ συγγραφέα σὲ Τοῦρκο ἐπικουρικό μὲ τὸν ὅποιο εἶχε πραγματικὴ συνομιλία ὁ δεσμοφύλακας τοῦ διηγήματος.

6. Δὲν εἶχε τότες (στὰ 1955) τοποθετηθεῖ τὸ γιοφύρι στὴν ὁδὸ Χεῖλωνα στὴ Λευκωσία.

ἀφουγκράζεται τὸ διάλογο πὺ στήνει μὲ τὴ Μυρτώ⁷ ὁ γέρος Κότσαπας καὶ πιάνει τοὺς σφιγμοὺς τῆς ὁμιλίας πὺ ξετυλίγεται ἀνάμεσα στὸ γέρο καὶ στὴν ξανθιά κοπελίτσα τῆς Κύπρου.

— Νᾶχα δίπλα ἓνα ποδήλατο... σφυρίζει σὲ λίγο στ' αὐτὶ τῆς μαθήτριας πὺ ἀναπηδᾷ ἔκπληκτη.

— Στὰ σοβαρὰ τὸ θέλεις τὸ ποδήλατο;

— Μὰ γιὰ τὸ Θεὸ, εἶν' ὥρες τοῦτες γιὰ ἀστεῖα;

Ἡ μικρὴ ἄλλο δὲν ἀποκρίνεται, μὸν' πάει καὶ φέρνει ἓνα καινούργιο ποδήλατο, κατάφορτο ὅμως μὲ ψώνια: Πορτοκάλια, ἀγκινάρες, πατάτες, χορταρικά καὶ τ' ἀκουμπᾷ στὸν ἀπέναντι τοῖχο.

Ἡ πρόκληση τώρα γιὰ τὸν Τεῦκρο εἶναι ἀπόλυτη. Οἱ δυσκολίες ὅμως ὑπάρχουν. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ βαριάνος θὰ χυμοῦσε ἀμέσως ἀπάνω του, ἔστω κι ἄοπλος, γιὰ νὰ τὸν ἀρπάξει. Ὁ «ὄρντερλης» στὰ σίγουρα θὰ βοηθοῦσε τὸν βαριάνο, ἐνῶ δίπλα ὁ στρατὸς κατάκλυζε τὰ στενὰ καὶ καντούνια. Μὰ κι ἡ ἀπόσταση πὺ ἔδωσε ἡ Μυρτώ ὡς τὸν τοῖχο πὺναι ἀκουμπισμένο τὸ ποδήλατο εἶναι ἐλάχιστη· τόση πὺ δὲν ἐπιτρέπει στὸν ὑποψήφιο δραπετὴ ν' ἀναπτύξει τὴν ἀπαραίτητη ταχύτητα. Μὰ ἡ διάθεση τῆς φυγῆς εἶναι τόσο ἔντονη, τόσο βίαιη, πὺ συγκλονίζει τὸ εἶναι τοῦ ὅλο, παρασύρει ὑπολογισμοὺς καὶ σκοπιμότητες.

— Alia jacta est! σιγοψιθυρίζει ὁ Τεῦκρος. Καὶ κουκουλώνει ξαφνικὰ μὲ τὴν καμπαρίνα πὺ κρατᾷ τὸ βαριάνο, πὺ γιὰ δευτερόλεπτα λίγα τάχει χαμένα. Στὰ ἐλάχιστα κεῖνα κλάσματα τοῦ λεπτοῦ ὁ Τεῦκρος ὀρμᾷ στὸ ποδήλατο. Μὰ ὁ βαριάνος μ' ἓνα ἄλμα βρίσκεται δίπλα του: Γεμάτος ὀργή, καὶ θυμὸ, μὲ μανία καὶ τρόμο, βρουχᾷται, μανίζει, ἀπειλεῖ:

— Στάσου ἐδῶ ποῦσαι, Τεῦκρο, νὰ μὴν ἔχουμε ἄσκημα ξεμπερδέματα!

Ἀκολουθεῖ μιὰ σύντομη πάλη μὲ τὸ ποδήλατο σὰν «τρόπαιο» τῆς νίκης.

Μέσα σ' ἐκείνη τὴν ἀμφίδρομη ἀναμέτρηση καὶ τὴ λιγὸλεπτή σύγκρουση — μὲ τὶς συγκλονιστικὲς μεταλλαγές — ὁ Τεῦκρος συγκεντρώνει τὶς δυνάμεις του καὶ σπρώχνει μὲ βία τὸ ποδήλατο στὸ σῶμα τοῦ βαριάνου. Στὴ σύγκρουση μόνη διέξοδος πὺ ἀναζητᾷ εἶναι ἡ φυγὴ μὲ τὰ πόδια. Βυθομετρᾷ μὲ τὸ μάτι τὸ χῶρο, πὺ στὶς λεπτομέρειες τοῦ εἶναι ἄγνωστες. Θυμᾶται τὴν ἀγορὰ δίπλα, σὰν ἐρχότανε νὰ δεῖ τὸ φίλο τοῦ Μυρμήγκη⁸ ἀπὸ τὴν Κυθρέα, πὺ διατηροῦσε μπακάλικο στὴν ἀγορὰ μέσα.

7. Ἡ Μυρτώ εἶναι ψευδώνυμο πὺ δίνεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα γιὰ ἀγωνίστρια τοῦ 1955.

8. Ὁ Κώστας Μυρμήγκης ἀπὸ τὴν Κυθρέα διατηροῦσε (στὰ 1950 - 51) κατάστημα στὴν ἀγορὰ τῶν Ἀγίων Ὁμολογητῶν στὴ Λευκωσία, πὺ κατεδαφίστηκε πρόσφατα πρὶν 2-3 χρόνια ἀπὸ τὸν δῆμο Λευκωσίας - γιὰ νὰ κτισθεῖ στὸ χῶρο τῆς πολιτιστικῆς κέντρο. Ὁ Μυρμήγκης ἦταν μέλος τῶν «πατριωτικῶν ὁργανώσεων» τοῦ χωριοῦ ΑΤΕ - ΠΕΚ, Α.Ε.Κ. Π.Ε.Ο.Ν., κλπ. Ἀνάπτυξε πλούσια ἀγωνιστικὴ δραστηριότητα. Σκοτώθηκε, γιὰ πολιτικούς μᾶλλον λόγους, στὴν Ἀφρική, ὅπου πῆγε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Πὰ τὸ θάνατο τοῦ Μυρμήγκη ἔγραψαν οἱ «Τάξις» τοῦ Λονδίνου ἓνα μονόστηλο κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1958 ἢ ἀρχὲς τοῦ 59, ἀν δὲν κάνω λάθος. Πὰ τὸ Μυρμήγκη βλέπε ἐπίσης Πέτρου Στυλιανοῦ: «Γῆ μου, Ὀδύνης Γῆ» (Κεφ. τὸ «Προανάκρουσμα»).

Μὰ τοῦτο τὸ στρατὶ, ποὺ φιδόσερνε γύρω ἀπ' τὴν ἀγορὰ, τοῦ ἦταν ἄγνωστο. Μὰ δὲν ἦταν τοῦτο μονάχα. Μὲ ἀπελπισιὰ ἀκούει τοὺς δρασκελισμοὺς τοῦ βαριάνου σ' ἀπόσταση δυὸ περίπου μέτρων, ποὺ τὸν καταδιώκει ἀμείλιχτα, λυσσασμένα, ἀνελέητα πάντα. Ξεκρίνει μάλιστα καθαρὰ τὶς φωνές του:

— Στάσου, Τεῦκρο, μὴ φεύγεις!

Ξάφνου, ὁ βαριάνος βγάζει τὴ σφυρίχτρα, ποὺ κρατᾷ γιὰ στιγμὲς ἔχταχτες καὶ περιστάσεις κρίσιμες. Ἡ γύρω περιοχὴ ἀντιλαλεῖ ἀπὸ τὰ σφυρίγματα τῶν «δυνάμεων ἀσφαλείας», ποὺ ἀρχίζουν νὰ ἐπικοινωνοῦν, συνθηματικά: Τὰ σφυρίγματα πολλαπλασιάζονται, πυκνώνουν, σιμώνουν, θεριεύουν... Ὁ Τεῦκρος νιώθει νὰ χάνει τὸ παιγνίδι. Αἰσθάνεται ξανά κλεισμένος σὰ σὲ ἀόρατο κλοιὸ, σ' ἓνα ἀόρατο πυκνὸ δίχτυ, ποὺ ὅσο πάει τοῦ σφίγγει τὸ λαμπρὸ καὶ τοῦ στενεύει τὴν ἀνάσα. Ἡ σκέψη πὼς τὸ στρατὶ στὸ ὁποῖο κινεῖται εἶναι ἀδιέξοδο, ὁ κλοιὸς ποὺ τὸ νιώθει νὰ στενεύει ἀπ' ὁλοῦθε, ἀρχίζουν νὰ τοῦ λυγίζουν τὴ θέληση· νοιώθει τὰ γόνατα νὰ κόβονται καὶ τ' ὄραμα τῆς λευτεριάς νὰ σβήνει τόσο ἀπρόσμενα καὶ τόσο ἀναπάντεχα... Ξάφνου βλέπει φῶς... Τὸ στρατὶ δὲν ὀδηγεῖ σὲ ἀδιέξοδο, μὰ ἀφοῦ κυκλόφερνε τὴν πετρόχτιστη ἀγορὰ, ὀδηγᾷ στὸ ξέστρατο... Ὁ βαριάνος στέλλει ἀγωνιώδεις τώρα ἐκκλήσεις:

— Τεῦκρο, στάσου, λυπήσου τὰ παιδιὰ μου!

Ὁ Τεῦκρος μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα ἀναστρέφει.

— Σταμάτα, ἐπὶ τέλους, νὰ σφυρᾷς. Σκέψου πὼς κι ἐσὺ εἶσαι Ἕλληνας!

Μὰ τὸ κυνηγητὸ συνεχίζεται λυσσασμένο κι ἀσταμάτητο. Τὰ σφυρίγματα ἀκούονται ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές. Τζίπς προσεγγίζουν, μοτοσυκλέτες στριγγλίζουν κατευθυνόμενες στὸ χῶρο ποὺ κινεῖται ὁ δραπέτης.

Ἐντελῶς ἀναπάντεχα τὸ βλέμμα τοῦ Τεῦκρου πέφτει πάνω στὸ ποδήλατο, ποὺ ἡ Μυρτῶ φρόντισε στὴ διάρκεια τῆς πάλης καὶ τῆς δραματικῆς καταδίωξης νὰ μεταφέρει ἀκριβῶς στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, φάτσα μπροστὰ του σὰν θάφτανε στὸν κεντρικὸ δρόμο. Κατέβασε βιαστικά τὰ ξένα ψώνια ὁ Τεῦκρος, ἔρριξε μιὰ ματιὰ βιαστικὴ γιομάτη εὐγνωμοσύνη στὴ Μυρτῶ, καβάλλησε τὸ ποδήλατο καὶ χάθηκε ἄγνωστος μέσα στὸ πλῆθος...

(«ΤΟ ΠΟΝΕΜΕΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1978.)

Δοξαστικὸ τοῦ Μάρκου Δράκου

I

Δόξα σὴ μεγαλοσύνη σου, Κύριε,
ποὺ καταξίωσες ὅλους ἐμᾶς
νὰ αἰσθανόμαστε ἔντονη κι ἀνεξίτηλη
τὴ σφραγίδα τῆς δωρεᾶς
ἀπὸ τὴν εὐτυχὴ συγκυρία
τῆς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας μας
μαζὶ του.

X

Δόξα σὴν ἰλαρότητά σου, Κύριε,
ποὺ μᾶς ἐπιτρέπεις
νὰ προσατενίσουμε
τὴ μοιρόγραφτὴ νύχτα τοῦ Σεπτέμβρη
ὅταν, σπάζοντας
τὶς σιδερόφραχτες καγκελόπορτες
τοῦ φράγκικου πύργου,
ριχτήκαμε ἔξω ἀπ' τὸ κάστρο
ἀντάμα μὲ Κεῖνον.

XI

Δόξα σὴν ἡμερότητά σου, Κύριε,
ποὺ ἀπαραχάρακτη κρατᾷς σὴ σκέψη μας
τὴ σκηνὴ τῆς προσευχῆς του
τὴ νύχτα τῆς ἀπόδρασης
ποὺ θὰ μᾶς σημαδεύει
στὴ ζωὴ μας ὁλάκαιρη
καθὼς ἐνεοὶ ἐτάζαμε
τὴν ἐκ βαθέων ἐξομολόγησιν
τὴν ἄμεση πνευματικὴ
καὶ ἠθικὴ ταύτιση
μὲ τὸ Ἀπόλυτο καὶ τὸ Θεῖο
καθὼς De Profundis,
ἐνώπιος ἐνωπίῳ
διαλέγεται τὸ Δημιούργημα
μὲ τὸ Δημιουργό του.

XII

Δόξα στις άνεξερεύνητες βουλές σου, Κύριε,
που θέλησες με ήρωικὸ
καὶ ἀξεπέραστο θάνατο
νὰ καταξιώσεις τὸν ἥρωα
ὅταν — ἀναζητώντας φῶς
μέσα στὴ φοβερὴ τὴ νύχτα
ζωσμένος ἀπ' τὰ θεριὰ τοῦ κατοχικοῦ στρατοῦ
στὶς κορυφογραμμὲς καὶ τὰ διάσελα
τῶν βουνῶν τῆς Σολιᾶς
χιτυώντας ὡς τὴν ὕστατη ρανίδα
ἀπ' τῆς καρδιάς τὴ βρυσσομάνα
τὸν ξένο δυνάστη —
ἔπεφτε
ἀπολυτοποιώντας τὴ γενναιότητα
μεγιστοποιώντας τὸ δυναμισμό
τανύζοντας τὰ πλαίσια
ἀλτρουισμοῦ καὶ αὐταπάρνησης
ὡς τὰ στερνὰ τους ἄκρα.

(«ΑΕΙ ΠΑΙΔΕΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1982)

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Γεννήθηκε στὶς Κυβίδες Λεμεσοῦ το 1946. Εἶναι δημοσιογράφος καὶ αρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ». Ασχολεῖται με τὴν ἀρθρογραφία, τὴν ποίηση καὶ τὸ διήγημα.

Ἡ γιορτὴ τῆς Ἀγίας Ζωῆς

Κάποια χαράματα τὸν Ιούλη τοῦ 1958 μια δυνατὴ ἐκρηξὴ μας ἐρίξε ἀπ' τὰ κρεβάτια μας. Πα μῆνες ολόκληρους ὁ Ἅγιος Δομέτιος θὰ ἔχανε τὸν ὕπνο του. Δύο ἀπὸ τὰ παλληκάρια τοῦ εἶχαν πιαστεῖ στα σπίτια τοὺς ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς, ὁ Παννάκης Ἀθανασίου καὶ ὁ Κώστας Κωνσταντινίδης. Στὸ κοτέτσι τοῦ πρώτου, κάτω ἀπ' τὰ αὐγὰ βρήκαν ὅπλα καὶ χειροβομβίδες καὶ τὸ ἀνατίναξαν ἐπὶ τόπου, ὅπως εἶχαν κάνει με τὶς ἐλιές τοῦ σχολείου μας. Μέχρι τότε δὲν εἶχαμε ἀκούσει γιὰ τὸν Ἀθανασίου καὶ τὸν Κωνσταντινίδη που ἔμεναν κοντὰ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Καὶ ξαφνικά ἦταν σαν νὰ τοὺς γνωρίζαμε πάντα. Ἐγιναν δυο

ἀκόμα μορφές τῆς ἀόρατης στρατιάς που μας ἔκαναν νὰ κρατοῦμε τὴν ἀναπνοή μας με τὰ κατορθώματά τοὺς. Ξέραμε καὶ ἤξεραν καὶ οἱ ἴδιοι πολὺ καλὰ τι τοὺς περίμενε. Μια ἦταν ἡ ποινὴ τῆς ἀποικιακῆς κυβέρνησης γιὰ κατοχὴ ὀπλῶν καὶ πυρομαχικῶν: ἡ ἀγχόνη. Ὁ Κώστας καὶ ὁ Παννάκης ἐπαιρναν θέση μετὰ τὸν δεκάοκτάρχο μαθητὴ Ευαγόρα Παλληκαρίδη, τοῦ οὐοίου ἡ ἐκτέλεση ἑνα χρόνο πρὶν εἶχε συγκλονίσει τὸ πανελλήνιο καὶ ἰδιαίτερα ἐμὰς τὰ παιδιά.

Μόλις πιάσανε τὸν Ἀθανασίου καὶ τὸν Κωνσταντινίδη, ἐτσι μισόγυμνους ὅπως ἦταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι, τοὺς ἐσυραν στὸν ἀστυνομικὸ σταθμὸ τοῦ Σεραγίου γιὰ μια πρώτη γνωριμία με τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Τούρκους ἀνακριτές. Ἀκολούθησαν δέκα μέρες στὴν Ὁμορφίτα, ἀπ' ἐκεῖ που εἶχε περάσει ὁ συναγωνιστής τοὺς, ὁ οὐοίος δὲν ἀντέξε στα βασανιστήρια καὶ τοὺς κατέδωσε. Αὐτοὶ ἀντέξαν. Ἡ δίκη τοὺς κράτησε σαράντα μέρες καὶ ἡ ἐκτέλεση ορίστηκε γιὰ τὶς 17 Δεκεμβρίου. Οἱ αἰτήσεις γιὰ ἔφεση καὶ χάρη ἀπορρίφθηκαν. Σε μια ὕστατη προσπάθεια οἱ δικηγόροι τοὺς ἀπευθύνθηκαν στα χριστιανικά αἰσθήματα τῶν Ἀγγλῶν, ζητώντας ἀναβολὴ τῆς ἐκτέλεσης γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ δυο μελλοθάνατοι νὰ γιορτάσουν τὰ τελευταία τοὺς Χριστούγεννα. Κι αὐτὸ ἀπορρίφθηκε.

Τὴ νύχτα τῆς 17ης πρὸς τὴν 18η Δεκεμβρίου ὅλα τὰ κρεβάτια στὸν Ἅγιο Δομέτιο ἔμειναν ἀθικτα. Κι ἀν κανένας ἤθελε νὰ κοιμηθεῖ δὲν τὸν ἀφήναν τὰ βογγητά καὶ τὰ μοιρολόγια. Χωριστά στὸ κάθε σπῖτι οἱ μάνες τοῦ Παννάκη καὶ τοῦ Κώστα ἀποχαιρετοῦσαν σπαραχτικά κι ἀπὸ μακριὰ τοὺς λεβέντες τοὺς. Ὁ κόσμος γέμισε τὶς κάμαρες, τὸ δρόμο, τὴ γειτονιά. Πότε - πότε ἡ ἐξάνληση διάκοπτε γιὰ λίγο τὰ ἀναφιλητά. Καὶ τότε ἀκουγόταν ἑνα κλάμα βουβό, ομαδικό, ἀνάμικτο με μουρμουρητά καὶ κατάρες γιὰ τοὺς δῆμιους. Ὑστερα πάλι τὸ μοιρολόι. Ὁρες ολόκληρες. Κι ὅταν πῆγε μεσάνυχτα μια βαριά σιωπὴ ἀπλώθηκε, σαν ὅλοι νὰ ἀφουγκράζονταν τὸ ἀνοιγμα τῆς καταπακτῆς στὴν ἀγχόνη. Ἡ χειμωνιάτικη νύχτα ἐγίνε πιο παγερὴ, γιὰτί θύμισε τὸ θάνατο. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὰ δυο παλληκάρια τῆς ΕΟΚΑ θὰ σπαρταρούσαν στὴν ἀκρὴ τοῦ σχοινοῦ. Οἱ ψυχές τοὺς θὰ φτερούγιζαν κιόλας γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν στα λημέρια τῆς ἀθανασίας με τοὺς συναγωνιστές τοὺς. Σε λίγο τὰ ζεστά κορμιά τοὺς θὰ θάβονταν βιαστικά στα Φυλακισμένα Μνήματα χωρὶς τὸ ξεπροβόδιμα που τοὺς ἀρμόζε, χωρὶς τὸ στερνὸ φιλὶ τῶν γονιῶν. Ἡ ὕστατη κραυγὴ οδύνης τῶν δυο μανάδων ἐμοιαζε περισσότερο με ἰαχή. Τὴ συνόδευσε τὸ μακρόσυρτο βουητὸ τοῦ πλήθους που ἀκούστηκε κι αὐτὸ σαν ψαλμωδία. Μετὰ ἄρχισε ἐπιτέλους ἡ νύχτα. Λίγοι - λίγοι ἐφευγαν οἱ ἀνθρώποι, ἑνα - ἑνα τὰ ηλεκτρικά ἐσβηγαν, ἐκλείναν οἱ πόρτες.

Τὸ πένθιμο σκηνικὸ δὲν εἶχε προλάβει νὰ χαθεῖ ἐντελῶς, ὅταν ξαφνικά ξαναγέμισε ἤχους, κίνηση, φως. Τώρα ὁμως ὅλα ἦταν ἀλλιῶτικα. Τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν τόνο ἔδιναν οἱ χαρμόσυνες καμπάνες τοῦ Ἀγίου Δομετίου. Τὸ μήνυμα ἔκανε ἀστραπιαία τὸ γύρο τοῦ προαστίου. Δὲν τοὺς κρέμασαν. Ὁ Παννάκης καὶ ὁ Κώστας ἦταν ζωντανοί.

Τότε δὲν εἶχα καταλάβει - κανένας δὲν εἶχε καταλάβει - τί σήμαινε ἐκείνη ἡ νύχτα. Θὰ μεγάλωνα γιὰ νὰ μάθω ὅτι ἦταν τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνα. Καὶ θὰ περνοῦσαν

25 ολόκληρα χρόνια για ν' ακούσω από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές¹ το τι ακριβώς είχε συμβεί.

Το πρωί τις 17ης Δεκεμβρίου μπήκε στα χωριστά κελιά των μελλοθανάτων ο ιερέας των φυλακών και τους εξομολόγησε, όπως είχε κάνει άλλες εννέα φορές. Ύστερα έβγαλαν τα δυο παλληκάρια έξω στον κλειστό δρομίσκο, που ξεκινά από το θάλαμο των μελλοθανάτων, καταλήγει στην αίθουσα του ικριώματος και επιστρέφει στα Φυλακισμένα Μνήματα. Αυτή ήταν η διαδρομή που θα κάλυπταν τα μεσάνυχτα και γι' αυτήν ήθελαν να τους προετοιμάσουν, χωρίς φυσικά να τους το πουν. Αργότερα τους μέτρησαν το βάρος και το ύψος, στοιχεία απαραίτητα για τη σωστή ρύθμιση της αγχόνης, ώστε να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Τουλάχιστον σ' αυτό οι Άγγλοι ήταν τζέντλεμεν! Με το φως της τελευταίας τους μέρας στα μάτια οδηγήθηκαν ξανά και κλείστηκαν στα κελιά. Τότε είπαν ότι πράγματι μόνο ο Θεός μ' ένα θαύμα μπορούσε να τους σώσει. Κι αυτό το πίστευαν βαθιά και ειλικρινά, τόσο που όσο κι αν τους είχε ζυγώσει ο θάνατος, η ιδέα του ήταν ακόμα μακριά. Αργά το απόγευμα τους επισκέφθηκε ο διευθυντής των φυλακών Μαλόουν και τους ρώτησε αν μπορούσε να βοηθήσει στη διευθέτηση των προσωπικών τους υποθέσεων. Ο Παννάκης του ζήτησε να αναλάβει την παράδοση μιας επιστολής στη μητέρα του. Κάθησε και την έγραψε χωρίς να φαντάζεται ότι θα μπορούσε ποτέ να εξακριβώσει ο ίδιος αν είχε φτάσει στον προορισμό της.

Άρχισε να πέφτει η νύχτα και να γεμίζει με τους δικούς της θορύβους. Όλοι έπαιρναν τις θέσεις τους για την εκτέλεση: οι δήμιοι με τα συνέργά τους, ο γιατρός που θα πιστοποιούσε το θάνατο των αγωνιστών, οι φρουροί, οι νεκροθάφτες... Στις 8 η ώρα τους έφεραν φαγητό που το συνόδευσε ο Άγγλος υπεύθυνος του θαλάμου τους. Ήταν κοτόπουλο. Νωρίτερα τους είχαν ρωτήσει αν είχαν καμιά ιδιαίτερη προτίμηση, αλλά οι μελλοθάνατοι δεν έδειξαν ενδιαφέρον. Εντούτοις ο Παννάκης έφαγε με όρεξη το πιάτο του, ενώ ο Κώστας από δίπλα δεν το άγγιξε και τον πείραζε. «Έχεις όρεξη και τρως, ρε;» Τους ήρθε μια εύθυμη διάθεση και βάλθηκαν να αστειεύονται μεταξύ τους μέσα από τα κάγκελα προκαλώντας την απορία αλλά και την έκπληξη των δεσμοφυλάκων που τους φρουρούσαν μέσα κι έξω.

Μετά το φαγητό ο Παννάκης ένιωσε διαφορετικά και ξάπλωσε, κάνοντας τη σκέψη πως αν τον ξυπνούσαν δε θα υπήρχε σωτηρία, ούτε κι απ' το Θεό. Ο ύπνος θα πρέπει να τον είχε μεταφέρει πολύ μακριά από την πραγματικότητα, γιατί όταν άκουσε φωνές και τα κλειδιά να γυρίζουν στην ατσάλινη πόρτα του κελιού, αναστατώθηκε κι ένιωσε για πρώτη φορά ταραγμένος. Οι δεσμοφύλακες τους πέταξαν τα πολιτικά ρούχα - παντελόνι και πουκάμισο - που έπρεπε να φορούν στο ραντεβού τους με το θάνατο, και τους διέταξαν να σταθούν πίσω από την πόρτα. Κατάλαβαν ότι δεν υπήρχε πια καμιά ελπίδα. Η απόσταση μέχρι την αγχόνη ήταν τόσο μικρή που δε χωρούσε ούτε θαύματα. Ντύθηκαν και στάθηκαν εκεί περιμένοντας σαν άγγελοι, έτοιμοι να φτερουγίσουν κατά το φως.

1. Ο γράφων πήρε συνεντεύξεις από το Παννάκη Αθανασίου (ο Κώστας Κωνσταντινίδης είχε πεθάνει μερικά χρόνια νωρίτερα από καρδιά) και τον τελευταίο κυβερνήτη της Κύπρου Σερ Χιου Φουτ.

Την ίδια ώρα ο Άγγλος κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ περνούσε τις δικές του στιγμές αγωνίας. Αποτύγγανε να κρατήσει μια υπόσχεση που είχε δώσει στον εαυτό του και δημόσια, όταν έφτανε στο νησί πριν ένα ακριβώς χρόνο, στις 3 Δεκεμβρίου 1957, ότι δε θα κρέμαζε κανένα. Ο τίτλος του «αμμοσταγούς» που δικαιωματικά είχε κερδίσει ο προκάτοχός του Στρατάρχης Χάρντιγκ με εννέα απαγχονισμούς στο ενεργητικό του, δεν ήταν μια δόξα που ζήλευε. Αυτό όμως δεν εμπόδιζε τα αποικιακά δικαστήρια να μοιράζουν απλόχερα θανατικές καταδίκες, με τη δικαιολογία ότι ο νόμος έκτακτης ανάγκης έπρεπε να εφαρμόζεται. Ο πραγματικός λόγος ήταν άλλος, ψυχολογικός, αν και ο Φουτ προτιμούσε να τον θεωρεί αποτρεπτικό. Πίστευε ότι καταδικάζοντας σε θάνατο τους αγωνιστές θα έκανε τις μανάδες να φοβούνται για τα παιδιά τους και να μην τα αφήνουν να ενταχθούν στην ΕΟΚΑ. Στο θάλαμο των μελλοθανάτων είχε αρχίσει να δημιουργείται συνωστισμός με 13 συνολικά θανατοποινίτες. Και τώρα έπρεπε ν' αρχίσει να τον αδειάζει. Η Οργάνωση είχε καταφέρει σκληρά πλήγματα τους τελευταίους μήνες κι αντί οι «επιτυχίες»¹ των δυνάμεων ασφαλείας να κάμψουν το αγωνιστικό φρόνημα το έκαναν να θεριεύει όλο και περισσότερο. Ήταν υποχρεωμένος να δείξει πυγμή.

Η τελευταία ελπίδα του Φουτ ήταν το τηλέφωνο. Μια ελπίδα που την ύπαρξή της αγνοούσαν οι μελλοθάνατοι κι όλο το νησί. Το μάτι του κυβερνήτη ήταν καρφωμένο στους δείκτες του ρολογιού του και το αντί του τεντωμένο στο ακουστικό. Όταν κτύπησε ήξερε ότι δεν μπορούσε να είναι τίποτε άλλο απ' εκείνο που περίμενε. Το άρπαξε, άκουσε για λίγο, πέταξε το απαραίτητο «θέγκιου» και, κοιτάζοντας συνέχεια το ρολόι του, φώναξε τη συνοδεία του για να βρεθεί σε λίγα λεπτά από το κυβερνείο στις Κεντρικές Φυλακές. Μόλις είχε προλάβει. Ο διευθυντής των Φυλακών τον οδήγησε στα κελιά των μελλοθανάτων κι εκεί ο Φουτ τους ανακοίνωσε προσωπικά ότι η εκτέλεσή τους αναβάλλεται. Δεν τους είπε βέβαια το γιατί, ούτε εκείνοι ενδιαφέρονταν να μάθουν. Το αδιέξοδο των συνομιλιών Αβέρωφ - Ζορλού στο Παρίσι² είχε σπάσει κι ένας διπλός απαγχονισμός στην Κύπρο θα τα τίναζε όλα στον αέρα.

Η 18η Δεκεμβρίου ήταν η μέρα της Αγίας Ζωής και κάθε χρόνο από τότε ο Παννάκης Αθανασίου της κάνει τη γιορτή...

(«ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΗ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1993)

1. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1958 έπεσαν στο Λιοπέτρι οι 4 του Αχυρώνα και στις 11 Νοεμβρίου ο Κυριάκος Μάτσος, μέσα στο κρησφύγετό του στο Δίκωμο, ενώ από τον Απρίλη είχε αρχίσει η παθητική αντίσταση με μπούκοτάζ των αγγλικών προϊόντων.

2. Οι συνομιλίες Αβέρωφ - Ζορλού ήταν προοίμιο των Συμφωνιών της Ζυρίχης, οι διαπραγματεύσεις για τις οποίες άρχισαν στις 5 και ολοκληρώθηκαν στις 19 Φεβρουαρίου 1959. Ο Αγώνας συνεχίστηκε μέχρι τις 9 Μαρτίου, οπότε ο Αρχηγός Διγενής διέταξε τον τερματισμό του.

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1939. Επαγγέλλεται τον δημοσιογράφο και τον διαφημιστή. Ασχολείται με την ποίηση, το έμμετρο θέατρο και την πεζογραφία. Πολλά από τα έργα του βασίζονται στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος (Κύπρου).

Μπαλλάντα

Σέ μιά νικήτρα μάχη

Ἀπόψε πού ὁ χάροντας στό ἄπ φτάνει
ἀγκαλιαστήκαμε σ' ἀδελφικό φιλή
μὰ τί κι' ἄν μοιάζουν τὰ κρεμμὰ ζηπιάνοι
καὶ κρατοῦσι τοῦ θανάτου τὸ χαλὶ.
Ἐμεῖς κρατοῦμε κάποια φλόγα σιγαλὴ
ἀνταύγεια κρυφὴ στό λασπονέρι
κι' ἔτσι ἄς γείρουμε νεκροὶ τὴν κεφαλὴ
σὰν ἓνα Λεφτεριᾶς ἀστέρι.

Ἀδέλφια νάτον ὁ ἐχθρὸς ἐφάνη·
στρίβουνε τὴ ρεματιὰ πολλοὶ
κυτᾶντε κάτω μακρὰ φαντάζουν νάνοι
μὲς σπὴ λαμπαδένια τοὺς φρικτὴ στολὴ.
Πόσοι θὰ δοῦν σπὴν ἄλλην τὴν ἀνατολὴ
τοῦ ἥλιου τὸ χρυσὸ τὸ καντηλέρι!
Ἐμπρὸς ἀδέλφια ρίχτε τὴ βολὴ
σὰν ἓνα Λεφτεριᾶς ἀστέρι.

Ἦλιοι φαντάζουν τῶν ἐχτρῶν τὰ κράνη
μὰ ὦ! ἡ λάμψη τοὺς δὲν ὠφελεῖ
καὶ λειώνουν κυλίσοντας σὰν ἓνα γιορτάνι
μέσα σπὴς ἄβυσσου τὸ μαῦρο σκαλὶ.
Ἀδέλφια ἐνίκησεν ἡ σκλάβὰ φυλὴ
ἐφύσηξε τώρα τὸ σκλάβο ἀγέρι
μὰ σάμπως ποῖος νᾶσβησε μὲ ματιὰ θολὴ
σὰν ἓνα Λεφτεριᾶς ἀστέρι.

Μὴ κλαῖτε τὸν πόνο σας συντρόφοι μου καλοὶ.

Αὔριο θὰ πεθάνουμε κι' ἐμεῖς ποῖος ξέρει!
καὶ θ' ἀνέβη ἡ ψυχὴ μας ἀπαλὴ
σὰν ἓνα Λεφτεριᾶς ἀστέρι.

(«ΦΩΤΟΝΙΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1970)

Ὁ Ἀνταρτοπόλεμος (ἀποσπάσματα)

Ὅταν ἄρχισαν ν' ἀνεβαίνουν τ' ἀνηφόρι τὰ ἐγγλέζικα αὐτοκίνητα, τὰ λάστιχά
τοὺς τσίριζαν κ' οἱ μηχανὲς ἀγκομαχοῦσαν κ' οἱ Ἑγγλέζοι κοιτοῦσαν μὲ κόκκινα
ἀπὸ τὸ πιὸτὸ μάτια μπροστὰ, μὲ τὰ χέρια ἀπάνω στὰ ὅπλα, φοβισμένοι ἀπὸ καμιὰ
ἐνέδρα. Στὴν οὐρὰ ἔστριβε καὶ τὸ τελευταῖο αὐτοκίνητο, ὅταν ἀκούστηκε ἡ καμπά-
να τοῦ χωριοῦ νὰ δίνει τὸ σύνθημα πὼς ἔρχονταν οἱ Ἑγγλέζοι. Βαροῦσαν οἱ
καμπάνες μὲ τὸν ἄγριο ντάγκ - ντούγκ, ντάγκ - ντούγκ. Τὶς ἄκουε ὁ Ζαχαριάδης,
σκυθρώπασε, τοῦτο δὲν ἦτανε καλὸ σημάδι, θᾶχουνε φασαρίες, οἱ παλιοχωριάτες
πάλι· θᾶστηναν πόλεμο, θὰ πετοῦσαν πέτρες, θὰ χτυπιόντανε λυσσασμένα.

Πλαῖ του, στὸ πρῶτο αὐτοκίνητο, βρισκόταν ὁ Ντεῖβυ.

— Ἐ, ἀκοῦς; φώναζε κι' ἔκλειε τ' αὐτιά νὰ μὴν ἀκούει.

Τοῦ Ζαχαριάδη τὰ φρύδια μαζεύτηκαν.

— Ἀκούω. Μὰ καλύτερα...

Ὁ Ντεῖβυ μαζεύτηκε στὸ πετοῖ του.

— Πῶς καλύτερα! μουρμούρισε. Πῶς τὸ λὲς καλύτερα...

Ἐκανε μιὰ κίνηση καταπίνοντας τὸ σάλιο του.

— Τὸ λέω. Ἄς ἔρθουν ἄν τοὺς βαστάει καὶ βλέπουμε. Ἀκοῦς δέκα ξυπόλητοι νὰ
τὰ βάζουν μὲ τὴν αὐτοκρατορία!...

Ὅπως ἄκουγε γιὰ αὐτοκρατορία καὶ μεγαλεῖα φούσκωνε ὁ Ντεῖβυ.

— Ἄ, βέβαια, βέβαια, εἶπε χαμογελώντας ἀχνὰ.

Ἐκεῖ πάνω οἱ χωριάτες μαζεύονταν, κανένας δὲν ἔμενε σπίτι, παρατοῦσαν τὴ
δουλειὰ καὶ τρεχάλα κατὰ τὴν ἐκκλησία. Ρωτοῦσαν μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα:

— Σὰν τὶ νᾶναι, κουμπάρε!

— Τὶ νᾶναι! Ἐέρω γώ; Μιὰ φορὰ καλὸ δὲ θᾶναι, κουμπάρε.

— Ὁ Θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του. Θᾶρχοναι οἱ ἀναθεματισμένοι οἱ Ἑγγλέζοι.

Κι ἀλήθεια, οἱ Ἑγγλέζοι ἔρχονταν, ἔρχονταν φορτωμένοι στὰ στρατιωτικὰ
αὐτοκίνητα πού φάνηκαν τώρα ὀλοκάθαρα στὴ στροφῇ. «Παναγία μου!» τσίριζαν
οἱ γυναῖκες. «Παναγία μου καὶ Χριστέ μου»· εὐτὺς ξυπνοῦσαν οἱ παμπάλαιοι

καιροί, με τούς κουρσάρους πούχαν σπαθιά στο χέρι, πού ρήμαζαν κι έσφαζαν, πού έκαιαν και λεηλατούσαν τόσο πού όλα γίνονταν στάχτη, τόσο πού οί χωριάτες με μιá áλληλεγγύη πρωτόγνωρη έσμιγαν, ξεχνοῦσαν τὰ μαλλώματά τους και σήκωναν σημαία νά μη πατήσουν τ' άγρια θεριά τó καστέλι, νά μη τó σκάψουν.

Κάποιος εκεί πίσω άπό τó μικρό τοίχο πού έζωνε τήν πλατεία τής έκκλησιás φώναζε:

— Άδέλφια, οί Έγγλέζοι έρχονται. Τους άκούτε χωριανοί; Έμπρός, όλοι, όλοι, νά μην πατήσουνε τó χωριό.

— Άμ δέν τούς άφήνουμε. Τέτοιο χατήρι όχι.

— Όχι, όχι, μά τó Θεό πού πιστεύουμε.

— Έ, έσεΐς! Πάρτε πέτρες, έ πάρτε φτυάρια και ξύλα.

— Και τσαπιά!

— Και μιá σημαία!

— Ό ναι, ναι. Μιá σημαία. Πρό πάντων μιá σημαία έλληνική.

— Ζήτω, μιá σημαία!

— Μιá σημαία. Ζήτω!... Ζήτω...

Άλήθεια, τί γινότατε τότε!

Όλοένα κόντευαν οί Έγγλέζοι, έρχονταν κατá τήν έκκλησία, φάνηκαν κιόλας, φθάσανε τ' αυτοκίνητα, σταμάτησαν. Άπό γύρω κοιτάζαν τὰ μάτια άγρια. Πρώτος - πρώτος κατέβηκε ό Ντέιβυ, πλάι του πήδησε κι ό Ζαχαριάδης, μιá στιγμή τούρθε φόβος, πισωπάτησε νά πάει κατá τó αυτοκίνητο, όμως δέν πήγε, τόν κοιτούσε κατάματα ό Ντέιβυ.

Πήρε ό Ζαχαριάδης ένα μεγάφωνο, έκραξε με βαρειά φωνή σά νάβαζε λόγο:

— Έ, έσεΐς χωριάτες. Σταθείτε, τι πά νά κάνετε λέω; Δέν ήρθαμε σάν έχθροί. Τό λοιπόν σταθείτε. Μόνο έμεις θά έρευνήσουμε τὰ σπίτια για άντάρτες και όπλα. Ναι, λέω...

Άπάντησαν φωνές άγριες, έπνιξαν τὰ λόγια του Ζαχαριάδη, αυτός μαζεύτηκε στό καβούκι του, είπε ό,τι ήθελε νά πεί, τώρα τό κοπάδι τών ανθρώπων άς τóπερνε ό διάολος. Κι αυτοί δέ σταματοῦσαν. Κοντοζύγωναν. Άπειλητικά. Σκέφτηκε νά πεί δυό λόγια άκόμα.

— Φύγετε. Φύγετε γρήγορα. Δέ θά σάς πειράξουμε. Φευγάτε.

Όμως ή φωνή του δέν έβγαινε. Άπάνω έδω ήρθαν και τὰ γιούχα, οί σφυριξιές και σάν νά μην έφθανε αυτό άρχισαν νά πέφτουν οί πρώτες πέτρες. Βςςς... βςςς... Κι' όλο έπεφταν πέτρες, μικρές πέτρες, μεγάλες πέτρες, πολλές πέτρες. Πισωπάτησε, ψυχή δέν τόν έβλεπε, έτρεξε, χώθηκε στό αυτοκίνητο.

Οί χωριάτες κουνιόνταν, κουνιόνταν τὰ χέρια τους μπροστά, κρατοῦσαν ξύλα και πέτρες κ' οί άγριες στριγγλιές τους κούφαιναν, προχωροῦσαν σιγά, μιá μάζα,

μπροστά, τούς έβλεπε ό Ντέιβυ, κουνιόνταν κατá πάνω του, είχε χλωμίσει, έβλεπε τὰ φτυάρια, έβλεπε τις άξινες, δέν άστεΐευαν αυτοί, μά άς έρχονταν, θά τούς βαροῦσαν οί Έγγλέζοι του, ό,τι ήτανε νά γίνει άς γινόταν, δέν τόν έννοιαζε πιά, μόνο αυτός νά μη πληγωθεΐ, νά μη σπάσει κανένα κεφάλι, όχι, μόνο αυτό νά μη πάθει και τότε σφύριξε τó σύνθημα, νά βαρέσουν οί Έγγλέζοι.

Και οί Έγγλέζοι όρμησαν μπροστά με τὰ ρόπαλα. Χτυποῦσαν δεξιά - ξερβά, χτυποῦσαν γυναικες, χτυποῦσαν παιδιά. Χτυπιόντανε μαζί με τούς χωριάτες κι έβλεπες χέρια νά άνεβοκατεβαίνουν, έβλεπες κορμιá νά μπλέκονται κ' οί φωνές άνέβαιναν ως ψηλά κι' όλοι γίνονταν μαλλιά κουβάρια, Έγγλέζοι κι' Έλληνες ένας σωρδς, βρίζονταν, τσαλαπατιόνταν ωςπου τὰ ουρλαχτά δυνάμωναν, γίνονταν άπάνθρωπα κι' άκόμα μιá στιγμή ή καμπάνα τρελλάθηκε, βαροῦσε πληγωμένη σάν νά ζητοῦσε βοήθεια. Ντάγκ, ντούγκ, ντάγκ, ντούγκ. Δυό φορές οί χωριάτες τούς έβαλαν μπροστά, δυό φορές οί Έγγλέζοι βοήκαν τὰ πόδια τους, ή αυτοκρατορία δέ ρεζιλεύτηκε. Κι' ό Ντέιβυ δώστου φωνή:

— Άπάνω τους, παλληκάρια. Άπάνω τους. Μη ρεζιλευτοῦμε... ή αυτοκρατορία...

Όστόσο οί χωριάτες έχουν άκοκάμει. Πολλοί οί Έγγλέζοι, με ρόπαλα και κράνη, χτυποῦν, χτυποῦν, ωςπου οί χωριάτες τουλουμισμένοι στό ξύλο, άλλοι φεύγουν, άλλοι με άνοιγμένα κεφάλια βογγοῦν κι' άλλους τούς έχουν βάλει οί Έγγλέζοι νά σκάψουν, έσκαψαν αυτοί, τούς έχωσαν ίσαμε τή μέση, τούς βλέπουν και χαχανίζουν κι' άκόμη άλλους τούς βάζουν νά δίνουν τó γύρο τής έκκλησιás έν - δυό, έν - δυό, πιό γρήγορα, όλο πιό γρήγορα, άλλιως ξύλο στη ράχη. Ένα τσοῦρμο κατεβαίνει στα σπίτια, ψάχνει, κοιτάει για άντάρτες, άντάρτες δέν βρίσκει και τότε άνοίγει πιθάρια, χύνει τὰ λάδια καταγής, χύνουν και τή σοδειά καταγής κ' οί χωριάτες κλαΐουν άπό λύσσα, όμως στα μάτια οὔτε ένα δάκρυ μόνο περηφάνεια. Και οί Έγγλέζοι άδιάκοπα, άσταμάτητα χύνουν τόν καρπό, τή σοδειά, πετοῦν τὰ πράγματα στό δρόμο, τὰ κάνουν όλα κομμάτια.

Οί χωριάτες νοιώθουν τó βάσανο νάσαι σκλάβος, νά μην όρίζεις ένα κομμάτι γή, ένα σπίτι, μιá φαμελιά, βράζει τó αίμα τους στους χωριάτες, όχι, δέν κάνει νά τούς άφήνουν έτσι, όχι - τὰ πράματα θ' αλλάξουν, ναι θ' αλλάξουν, μά ως πότε πιά, ως πότε πιά, αυτοί χάνονται, καΐνε οί κόχες τών ματιών τους άπό μίσος, όμως δέ θά κλάψουν, δέ θά κλάψουν. Νά γελοῦν ναι, νά κλαΐνε όχι. Ποτέ! Κι όταν οί Έγγλέζοι φύγουνε, άλλοι κι' άλλοι, πολλοί, θ' άνέβουν στό βουνό γιομáτοι μίσος και πόθο για λεφτεριά κι' άς χύνουν οί Έγγλέζοι τó λάδι κι' άς σπάζουν τὰ πιθάρια. Αυτοί θά βγάζουν άντάρτες στό βουνό.

(«Ο ΑΝΤΑΡΤΟΠΟΛΕΜΟΣ» ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1968)

Νεκρικὴ Ὁδὴ

Στοὺς νεκροὺς μαθητὲς τῆς Σχολῆς Σαμουήλ
Μάρκο Δράκο, Ἰάκωβο Πατάτσο, Σάββα Ροτσιδν

ὦ! τί ζωὲς ἐδώσατε νεκροὶ μας τιμημένοι
καὶ κτίσατε τοὺς τάφους σας, ἀπάνω στὴν Πατρίδα.
Στὴν ἀντιπλὶὰ τοῦ θάνατου ἡ Δόξα σας θὰ μένῃ
καὶ θὰ πετᾷ στὰ ὄνειρα σὰ διάφανη λιαχτίδα.
Μυριάδες κι ἂν περάσουνε οἱ μπόρες καὶ τὰ χρόνια
ἐσᾶς δὲ θὰ σᾶς σβήσουμε ἐκεῖ στὴ μαύρη λήθη
ἀλλὰ τὰ χεῖλη τοῦ Λαοῦ, θὰ σᾶς λαλοῦν αἰώνια:
«Μὲ σᾶς λεβέντες ἥρωες, ἡ Κύπρος ἀνεστήθη».

Ἔσκυπα στὸν πόνο μου χύνοντας τὸ δάκρυ,
καὶ σᾶς νεκροστόλισα, τοῦ σταυροῦ τὴν ἄκρῃ.
Κάποια μάνα θρήνησε πέρα σ' ἓνα μνημα
καὶ τὰ κλώνια πάνω του, λύγισαν τὸ ντύμα.

ὦ! Τί ζωὲς ἐδώσατε νεκροὶ μας τιμημένοι
καὶ λάμπσατε στὰ μάτια μας, βουβὴ χρυσοσταλίδα.
Ἐπήρετε τὴ Σιωπὴ στὸ χῶμα πεθαμένη
καὶ τὴν ἐρίζετε βροντὴ στὴ μαύρη καταιγίδα.

Μὰ τώρα ποὺ τῆς Λευτεριᾶς θωροῦμε τ' ἀνθοκλώνια
ψηλώνει κάποιο λάβαρο μὲς στὰ βουβὰ μας στήθη
καὶ βλέπουμε στὰ δίστρατα νὰ ψάλλουν τ' ἀηδόνια:
«Μὲ σᾶς λεβέντες ἥρωες, ἡ Κύπρος ἀνεστήθη!»

Κύλησαν οἱ σκέψεις μας κι ἔγιναν τὸ δάκρυ,
ποῦσβησε τὸ δειλινὸ στῶν βουνῶν τὰ μάκρῃ.
Οἱ διαβάτες πέρασαν μέ βουβὸ τὸ βῆμα,
καὶ τὰ κλώνια λύγισαν τ' ἀνθινὸ τους ντύμα.

(«ΑΝΤΑΡΤΙΚΗ ΦΛΟΓΑ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΣΜΕΝΑ ΠΙΑΣΕΜΙΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

Γεννήθηκε στο Πολέμι Πάφου το 1915. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και από το 1946 ασκεί το ιατρικό επάγγελμα στην Πάφο. Διετέλεσε μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης και αργότερα εξελέγη βουλευτής. Ασχολείται με την ποίηση.

Τραγούδια τῶν κρατητηρίων

(Ἡμερολόγιο Α')

(ἀποσπάσματα)

Η

Ἦρθ' ὁ καιρὸς νὰ δείξουμε κι ἐμεῖς τὴ δυναμὴ μας,
καὶ νὰ σκορπίσουμε παντοῦ τὴ λάβα τῆς ψυχῆς μας.

Γι' αὐτὸ πήραμ' ἀπόφαση, ἀπόφαση μεγάλη,
ὅλοι μας νὰ πεθάνουμε παρὰ νὰ ζοῦμε σκλάβοι.
Γι' αὐτὸ πήραμ' ἀπόφαση, ὅλοι ν' ἀγωνιστοῦμε,
κι ἀπ' τὸν πανοῦργο μας ἐκθρὸ δῶρα νὰ μὴ δεχτοῦμε.
Δῶρα ἐμεῖς δὲν θέλουμε, οὔτε καὶ πεθυμοῦμε,
μόνο ἓνα δῶρο θέλουμε, τὴ λευτεριά ποθοῦμε.
Κι ἂς τὸ κωνέψουνε καλὰ τῆς γῆς ὅλ' οἱ Μεγάλοι,
πὼς δὲν θὰ ξανασκύψουμε σκλάβοι πιά τὸ κεφάλι.
Κι ἂς τὸ κωνέψουνε καλὰ, ἡ Γῆς κι ἡ Οἰκουμένη,
πὼς μὲς στὴ μαύρη τὴ σκλαβιά κανένας πιά δὲ μένει.
Σήμερα φύσηξε παντοῦ τῆς λευτεριᾶς ὁ ἀγέρας,
κι ἀλὶ καὶ τρισαλίμονο, στῆς τυραννίας τὸ τέρας!

Φ

Φωνὴ μεγάλη βάζουμε ν' ἀκούσ' ἡ Οἰκουμένη,
πὼς μὲς στὴ μαύρη τὴ σκλαβιά κανένας πιά δὲν μένει.

Τῶπαμε, τὸ φωνάξαμε καὶ θὰ τὸ διαλαλοῦμε,
πὼς ἦρθ' ἡ μέρα λεύτεροι, κι ἀφέντες νὰ γενοῦμε.
Τῶπαμε, τὸ φωνάξαμε καὶ θὰ τὸ διαλαλοῦμε,
ὅσο τὰ μάτια εἶν' ἀνοιχτὰ, κι ὅσο στὴ γῆ θὰ ζοῦμε.
Πὼς σὰν τῆς Μάνας ἀγκαλιὰ, καὶ φίλημα καὶ χάδι,
δὲν ἔχει Μπτριὰ καμιά, σὲ Γῆ, Οὐρανὸ ἢ Ἄδην!

Τῶπαμε, τὸ φωνάξαμε, πλούσιοι, φτωχοὶ, ζητιᾶνοι,
καὶ λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, πὼς ἡ σκλαβιὰ μᾶς φθάνει!
Τῶπαμε, τὸ φωνάξαμε, κι ἐμεῖς κι οἱ ἀρχηγοὶ μας,
πὼς δὲν ἔχει πιά ἡ σκλαβιὰ θέση μὲς στὸ νησί μας.
Τῶπαμε, τὸ φωνάξαμε στὴ γῆς, στὴν Οἰκουμένη,
— «Ἡ Κύπρος πῆρ' ἀπόφαση, ἐλεύθερη νὰ γένει!» —

(«ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΗΤΗΡΙΩΝ», ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ Α', ΠΑΦΟΣ 1961)

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1884 και πέθανε το 1975. Ήταν συγγραφέας και ζωγράφος και ασχολήθηκε με την ποίηση, τη λαογραφία, το διήγημα και το δοκίμιο.

Χαιρετισμός στην Κύπρο

Χαῖρε τῆς Κύπρου πολυδύναμο νησί,
τῆς ἀφρογέννητης θεᾶς χρυσὴ κοιτίδα,
τά καρπερά σου σπλάχνα γίνηκαν τρανὴ
τῆς Ὁμορφιάς καὶ τοῦ Ἡρωϊσμοῦ Πατρίδα.

Πλούσια τὰ κάλλη σου κυμένα εἶναι παντοῦ,
ἀπὸ τοὺς κάμπους στὰ βαθίσκιωτα βουνά σου,
ὡς τίς σμαράγδινές σου τίς ἀκρογιαλιές
ὅπου Ἀφροδίτες λούζονται στὰ νάματά σου.

Ἀντρεωμένη μάνα, ἀρχόντισσα, ἀδελφή
τοῦ Διγενῆ μέ τό καθάριον ἀντρεωμένο αἷμα
στέκεις χρυσὴ κορώνα στὴν κορφή
τῆς δοξασμένης μας Ἑλλάδας κι' ἅγιο στέμμα.

Τό κάστρο σου κι' οἱ τόσες ἐκκλησιές σου,
τά ἐξωμονάστηρά σου τὰ βυζαντινά,
τῆς πολυκύμαντης ζωῆς σου ἀνιστοροῦνε
ἀγῶνες αἵματος, θυσίες καὶ δεινά,

πού σ' ἔζωσαν σέ μακρινούς αἰῶνες,
χωρὶς ποτέ, ποτέ νὰ νικηθεῖ
ἡ ἀδούλωτη ψυχὴ πού πάντα μένει
ὀλόρθη, ἀλύγιστη, Ἑλληνική.

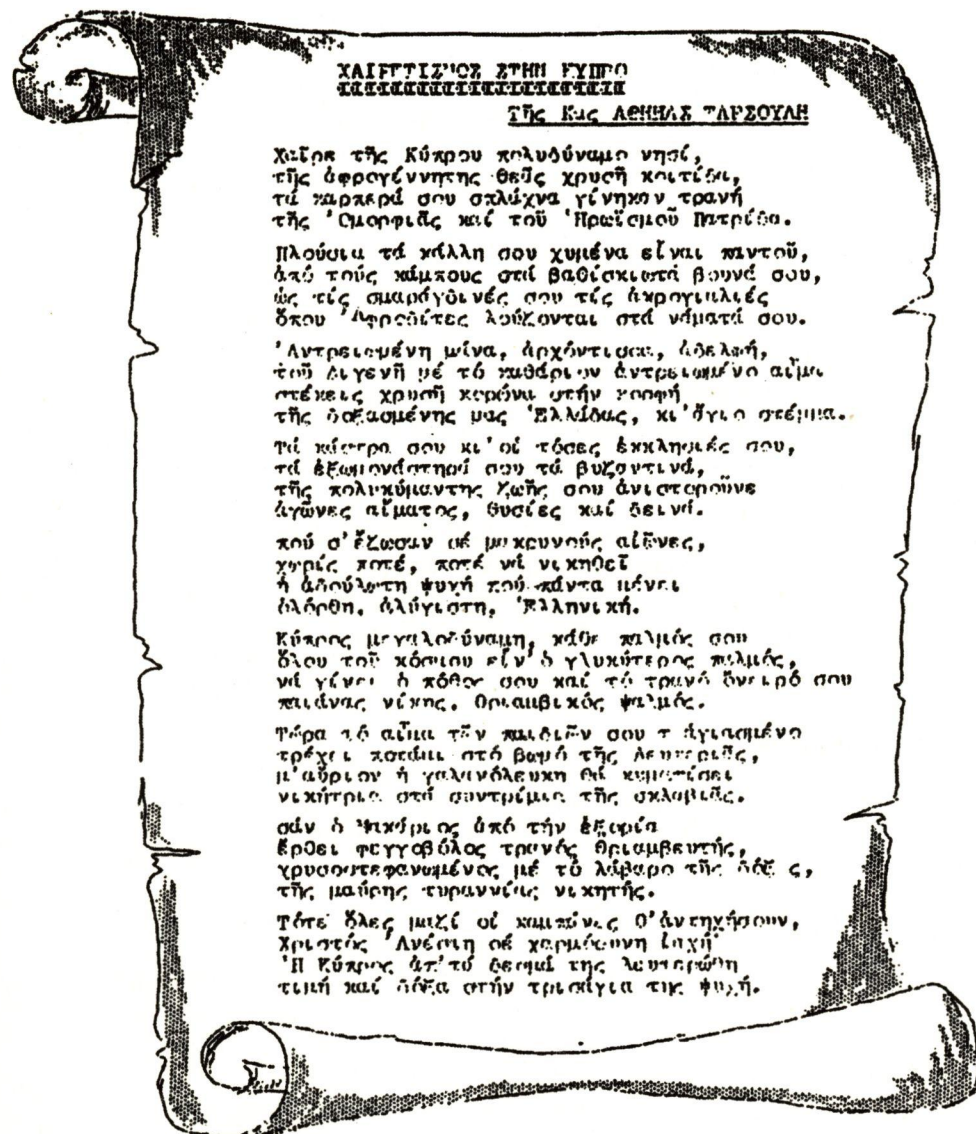
Κύπρος μεγαλοδύναμη, κάθε παλμός σου
ὅλου τοῦ κόσμου εἶν' ὁ γλυκύτερος παλμός
νὰ γίνει ὁ πόθος σου καὶ τό τρανὸ ὄνειρό σου
παιάνας νίκης, θριαμβικός ψαλμός.

Τώρα τό αἷμα τῶν παιδιῶν σου τ' ἀγιασμένο
τρέχει ποτάμι σὸ βωμό τῆς Λευτεριᾶς,
μ' αὔριον ἡ γαλανόλευκη θά κυματίσει
νικήτρια στὰ συντρίμια τῆς σκλαβιάς,

σάν ὁ Μακάριος ἀπὸ τὴν ἐξορία
ἔρθει φεγγοβόλος τρανὸς θριαμβευτής,
χρυσостεφανωμένος μέ τό λάβαρο τῆς δόξας,
τῆς μαύρης τυραννίας νικητής.

Τότε ὅλες μαζί οἱ καμπάνες θ' ἀντηχήσουν
Χριστὸς Ἀνέστη σέ χαρμόσυνη ἰαχή.
Ἡ Κύπρος ἀπ' τὰ δεσμά της λευτερώθη
τιμὴ καὶ δόξα στὴν τρισάγια της ψυχὴ.

(«ΕΓΕΡΤΗΡΙΟΝ ΣΑΛΠΙΣΜΑ» ΤΕΥΧΟΣ 14)

ΧΑΙΡΕΤΙΣΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩ
ΠΑΝΑΓΗ - ΤΣΟΥΛΛΗ

ΤΗΣ ΚΑΙ ΑΕΝΙΑΣ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Χαίρετ' ἡς Κύπρου πολυδύναμη νησί,
τῆς ὑφ' ὀφρύνου θείας χρυσῆς κοιλίης,
τὰ παλαιὰ σου σπλάχνα γέννησαν τροπὴν
τῆς Ὀμορφίης καὶ τοῦ Ἡρώου Πατρίδα.

Πλούσια τὰ κάλλη σου χυμένα εἶναι παντοῦ,
ἀπὸ τοῦς κάμους σπῆ βαδίσκοντά βουνά σου,
ὡς τίς σμαράγδινες σου τίς ἀρογυλιές
δοκῶ ἡφροδίτες λούζονται στὰ νήματά σου.

Ἀντρεσμένη μίνα, ἀρχόντισσα, Ἀδελφὴ,
τοῦ ἀιγενῆ μέ το καὶ τοῦ ἀντρεσμένου αἵμα
στέκει χρυσῆ κορὴν στήν κορφή
τῆς ὁσφαιμένης μας Ἑλλάδας, κι' ὅχι στέμματα.

Τὴν κίετρα σου κι' οἱ τόσες ἐκκλησιές σου,
τὰ ἔξωκοντα σου τὰ βυζαντινά,
τῆς πολυκύμαντης Χαῖς σου ἀνιστοροῦνε
ἀγῶνες αἵματος, θυσιές καὶ θεινά.

Κοῦ σ' ἔχουν ἀέ μωκρονόος αἰῶνες,
χωρὶς ποτέ, ποτέ νί νικηθεῖ
ἡ ἀδούλωτη ψυχὴ καὶ πάντα μένει
ἡλῶθη, ἀλύγιστη, ἑλληνική.

Κύπρος μεγαλοδύναμη, καὶ πάλιν σου
δοῦ τοῦ κόσμου εἶν' ἡ γλυκύτερος παλμός,
νί γίνεται ἡ πόθου σου καὶ τὸ τροπὴν ὄνειρό σου
πιδάνας νίκης, θριαμβικὸς παλμός.

Τώρα τὸ αἶμα τῶν παιδιῶν σου τ' ἀγιασμένο
τρέχει ποταμὸν σπῆ βορῆς τῆς λευτερίης,
μ' αἶμα ἡ γαλανόλευκη αἶς κηρύττει
νικητρίαν σπῆ συντρέμει τῆς σκαμνίδας.

ὅταν ἡ ψυχὴ σου ἀπὸ τὴν ἔξωκοντα
ἔρδει τεγγυόλος τροπὴς θριαμβευτῆς,
χρυσουτεφανωμένης μέ το λάρβαρο τῆς ἁλῆς,
τῆς μαύρης τυραννίδος νικητῆς.

Τότε ὅλες μὲ οἱ καμπύλες ο' ἀνετήξουν,
Χριστὸς Ἀνέστη οὐ χαρμάνου ἰαχή
ἢ Κύπρος ἀπ' τὸ θεῖον τῆς λευτερίης
τιμὴ καὶ ἁλῆα σπῆν τριτάτη τικ ψυχῇ.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ - ΤΣΟΥΛΛΗ

Γεννήθηκε στον Ξερό. Εργάστηκε ως δασκάλα. Αποσπάστηκε στην Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ραδιοφωνίας του Υπουργείου Παιδείας. Μετεκπαιδεύτηκε στην Αγγλία σε θέματα παραγωγής ραδιοφωνικών προγραμμάτων. Ασχολείται με την ποίηση και ειδικότερα με εκείνην για παιδιά.

Ξημερώνει

(ἀπόσπασμα)

Ξέρω πὼς πίσω ἀπὸ τὸ παράθυρο τῆς φυλακῆς
κοιτᾷς κάθε μέρα τὴ σκόνη τοῦ ἡλίου,
ἀκοῦς τὸ μονότομο βάδισμα τοῦ δεσμοφύλακα,
περιμένεις ἓνα γράμμα, μιὰ ἐφημερίδα, ἓνα μήνυμα,
ἓνα λουλούδι ποὺ μαράθηκε στὰ χέρια τῆς λογοκρισίας
κι ὅλο ἀναρωπιέσαι γιὰ τὸν ἀνήφορο τοῦ ἀγῶνα
καὶ γιὰ τ' ἀδέλφια σου ποὺ σφίξαν τὶς γροθιές
μὲ ὀργή, μὲ λύσσα, μὲ θυμὸ, μ' ἐλπίδα,
γροθιές σημαδεμένες ἀπ' τὰ μπρούντζινα βραχιόλια,
τὶς βασανισμένες κάτω ἀπὸ τὴ βία τοῦ δήμιου,
τὶς καμωμένες ἀπὸ καπνὸ, φωτιά καὶ σίδερο
αὐτὲς ποὺ θὰ φέρουν κάποια μέρα στὸν κόσμον
τὰ γαλάζια ὄνειρα, τὴν εἰρήνη καὶ τὴ λευτεριά.

Ἀδελφὲ μου, γλυκοχαράζει. Ὅπου νᾶναι
ἓνας ὀλοφώτεινος ἥλιος θὰ μᾶς ζεστάνη.
Τότες θὰ ξανακτίσουμε τὰ καμένα σπῆμα,
θὰ στολίσουμε τοὺς τάφους τῶν πεθαμένων φίλων μας.
Κι ἀπάνω ἀπ' τὰ καλὰ σπῆματα οἱ καρδιές μας
θὰ σπῆκνουν τὸν κόσμον ψηλὰ
σ' ἓνα θρονὶ δίπλα στὸν ἥλιο. Ξημερώνει.

Καλωσόρισμα στον D.P. 279

Ἀδελφὲ μου, φιλῶ τοῦτο τὸ κοινὸ καρτὶ μὲ δυὸ λόγια
μαζεῦω σεμνὰ τὰ ραμφίσματα τοῦ ἡλίου στὸν καθρέπτη τῆς θάλασσας
γιὰ νὰ πνεύσει ἀμέριμνο τὸ μελτέμι τῶν ἐλπίδων σου
ἀδελφὲ μου, φιλῶ τοῦτο τὸ καρτὶ μὲ δυὸ εὐαίσθητα λόγια

για να ψάλλω τὸ τραγούδι τοῦ γυμνοῦ ἀνθρώπου σὲ σένα
καλῶς μᾶς ἔρχεσαι μ' αὐτὰ τὰ χέρια σου τὰ σοβαρὰ
τὰ χέρια ποὺ καιρὸ μαθήτευαν στὴ σιωπὴ τῶν συρματοπλεγμάτων.

Ἄκου, εἶναι ἀκόμα μαῦρα πουλιὰ στὸν οὐρανὸ τῆς πατρίδας μας
ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα σιωπᾶ στὸ πεζοδρόμι ἡ νύκτα
κοίταξε τὰ λυπημένα χέρια τοῦ ἡλίου πῶς γυρεύουν βοήθεια
πεθαίνει, Λουκῆ, ὁ ἥλιος μὲς στὴν ἀνύποπτη καρδιὰ μας κι ἐγὼ
σκυφτὴ μ' ἓνα δάκρυ στὰ βλέφαρα φωνάζω:
Ἀλάτισε, ἀδελφὲ, τὴν τελευταία μπουκιὰ τῶν ἰδανικῶν μας
ἔτσι καθὼς μᾶς ἔρχεσαι εὐθυτενῆς, ἀμόλυντος κι ὥραϊος
μὲ πιὸ τρανὰ καὶ νέα τὰ μεγαλωμένα σου φτερά.

Μορφές (ἀποσπάσματα)

(ΔΙΓΕΝΗΣ)

Κι ἦρθες! Τρανὸς πολεμιστῆς
ὁ Διγενῆς!
Ἀπ' τὰ παλιὰ ξεπήδησες
τῆς ἱστορίας δεφετέρια.

— Ἐσεῖς ἐλᾶτε. Σᾶς καλῶ. Τὸν ὄρκο δώστε.
Πλησιάζ' ἡ ὥρα.

— Γεῖα καὶ χαρὰ σου, σπιτικὸ.
— Μανούλα, τὴν εὐχὴ σου.
— Γυναίκα, σ' ἀποχαρετῶ.
— Βλαστάρι μου, ἄφοβα κοιμήσου.

Καὶ πήραμε τὶς λαγκαδιὲς
καὶ τῶν βουνῶν τὶς ἀψηλὲς
κορφές.

Σὲ σμίξαμε, ἀρχηγέ.

Τὸ μάτι σου φωπὰ
στραπὴ ἡ σκέψη καὶ τὸ χέρι σου
ἀρχάγγελου ρομφαία πύρινη.

Τουλάχιστο κοντὰ σου μπορούμε γιὰ τὴ λευτεριά
ν' ἀκούμε

νὰ τὴν ὀνειρεύμαστε
καὶ ὥρες - ὥρες
τὸ χέρι νὰ τῆς σφίγγουμε ἴσως
ὅταν
σκοποὶ ἔξω ἀπ' τὸ κρησφύγετο
σωπαίνοντας τὴν ἀπαντοῦμε σιγαλὰ νὰ περπατᾷ
κάτω ἀπ' τὸν οὐρανὸ
τὸν ἀστερόφωτο.

(ΜΑΚΑΡΙΟΣ)

Τὸ μοιρολόϊ δὲν εἶναι γιὰ τοὺς ἄντρες!
Σὲ πῆραν...

Καὶ τὸ ράσο σου

πάνω ἀπὸ τῆς Μεσόγειος τὴ θάλασσα
συρμένο ὡς τὴ Μαχὲ τοῦ Ἰνδικοῦ

κι ἡ παρουσία σου

θερμὴ σὰν καὶ τὰ λόγια σου, Μακάριε,

κι ἡ παρουσία σου ποὺ ἔδινε φτερά στὰ χέρια μας
στα πόδια
στὴ ψυχὴ μας

μακρυὰ μας.

Σὲ πῆραν, ἄ! Τὰ πάντα σὲ στερήθηκαν. Τὸ φλογισμένο
ράσο σου παντιέρα μας. Πατέρα,
τῆς ἐξορίας μάρτυρα καὶ πῶς νὰ κρατηθοῦμε δίχως σου;
Δὲν πρέπει νὰ βουλιάξ' ἡ ἐλπίδα μέσα μας, νὰ κρατηθοῦμε
πρέπει
καὶ μόνο μὲ τὴ μνήμη τῶν βηματισμῶν, ποὺ δίδαξες στὴ μιὰ
καρδιὰ τοῦ τόπου αὐτοῦ,
ποὺ γιὰ τὴ λευτεριά μονάχα πάλλει.

Καὶ πίσω κάποτε γυρνώντας στὸ χέρι τὸ ἄτρεμο
πῆρες ξανὰ τοῦ σκάφους τὸ τιμόνι
τὶς καρδιὲς μας πῆρες ξανὰ γιὰ νὰ φέρης
εἰρήνη στὸν τόπο αὐτὸ
καὶ θὰ φέρης εἰρήνη στὸν τόπο αὐτὸ
μὰ κι Ἑλλάδα.

(«ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1969)

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1911. Υπηρέτησε ως δημόσιος υπάλληλος. Ασχολείται με τη λογοτεχνική κριτική και την ποίηση. Πολύ μεγάλο μέρος του έργου του παραμένει ανέκδοτο.

Ἡ τιμὴ κι ἡ ἀντρεία

Ἡ τιμὴ κι ἡ ἀντρεία
μετριέται μὲ τὴν ἄνοδο
τοῦ κόκκινου χρώματος
μέσα στὸν ὕπερο τῶν ἀνθῶν τῆς μυγδαλιᾶς.

Τὰ μυγδαλάνθια τῆς Ἀλαμάνας,
ποὺ ἀντικρύσανε
τοῦ Διάκου τὸ μαρτύριο,
αἱμάτινα βαφτήκανε στὴ βάση.

Οἱ Μαχαιριώτικοι μυγδαλανθοὶ,
μπροστὰ στοῦ Αὐξεντίου τ' ὀλοκαύτωμα,
βαφτήκαν κατακόκκινοι
ὥς τὴν κορυφογραμμὴ τοῦ ὑπέρου.

Μιὰ τέτοι' ἀκόμα τιμὴ κι ἀντρεία
τ' ἀνθισμένα χαμοκλάδια τῶν μυγδαλιῶν
ν' ἀντικρύσουνε,
σίγουρα δὲν θὰ ξεχωρίζουνε
ἀπ' τὶς αἱμάτινες παπαροῦνες
τῶν κάμπων τῆς Γαλιλαίας!

Ὡδὴ στὸν Μάτση

Μὴ ζηλέψεις,
ποὺ τὸ ἄσπιλο χιόνι
τῶν μυγδαλιῶν τοῦ Μαχαιρᾶ
ἦρθε καὶ σκέπασε
τὰ δοξασμένα ἀποκαΐδια
τ' Αὐξεντίου.

Χρυσὰ τοῦ φθινόπωρου φύλλα
τὸ δικό σου τὸ σῶμα σκέπασαν,
ὦ μεγάλε νεκρὲ,
κάποιου Ἀστραπόγιαννου
πιστὸ παλληκάρι,
στοῦ Πενταδάχτυλου
τὴν τιμημένη σπηλιὰ!

Ἀναστάσιμο

«Δεῦτε, λάβετε φῶς»
ἀναφωνεῖ ἡ Θεὰ τῶν Σκλαβωμένων τῆς Κύπρου.
Καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἀνθῶν ὅλων τῶν κήπων
ἐκπέμπουν μυρωμένες κωδωνοκρουσίες.

«Δεῦτε, λάβετε φῶς»
βροντοφωνεῖ ἡ Θεὰ τῆς λευτεριᾶς·
καὶ τὰ ραγισμένα σήμαντρα τῶν καρδιῶν
ἐξαποσιέλλουν χαρμόσυνους ἦχους.

Εἶναι ἡ ὥρα τοῦ Δείπνου τοῦ Μυστικοῦ
τῶν Σκλαβωμένων τῆς Κύπρου.

«Δεῦτε, λάβετε φῶς».

(ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ, ΚΥΠΡΟΣ 1959)

Γεννήθηκε στην Άχνα το 1940. Σπούδασε Φιλολογία, παρακολούθησε μαθήματα θεάτρου στην Αθήνα και ραδιοφωνία στο Μόναχο. Υπηρέτησε ως καθηγητής σε σχολεία Μέσης Παιδείας και ως Τμηματάρχης Προγραμμάτων Ραδιοφώνου στο Ρ.Ι.Κ. Ασχολείται με την ποίηση και το δοκίμιο. Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις στην Κύπρο και στην Ελλάδα.

Ώδή στο θάνατο του Πέτρου Γιάλλουρου*

Ποιά μοῖρα τάχατες πρώτη σὲ μοίρανε
ὄντας στὴν κούνια σου μωρὸ κοιμόσουν
καὶ ποῖο τραγούδῃσε γιὰ σένα ξύπνημα
μπροστὰ στὸ πέλαγο ποὺ ξανοιγόσουν;

Τὶ σοῦ προφήτεψε καὶ τὶ σοῦ χάρισε;
Πλούτη καὶ δύναμη καὶ ἡδονές;
Δὲν τυλιγάδισε καλὰ τὸ νῆμα σου:
τοῦτα τὶς πρόσκαιρες δίνουν χαρὲς.

Μὰ ἡ μοῖρα φέρτηκε μὲ καλωσύνη
— στρίγγλα δὲν ἦταν, κακιὰ θαρρεῖς
καὶ σὲ λυπήθηκε, γι' αὐτὸ σ' εὐχήθηκε
γιὰ τὴν Πατρίδα νὰ σκοτωθῇς.

Μὰ τὶ κι ἂν ἔπεςες; Τοῦτος ὁ θάνατος
εἶναι γιὰ σένα ὕμνος, τιμὴ.
Κι ὅμως δὲν πέθανες· θὰ ζῇς ἀθάνατος
μὲς στῆς καρδιᾶς μας τὴν πλούσια γῆ.

Λῦπες καὶ κλάματα δὲ σοῦ ταιριάζουνε,
δὲ σοῦ ταιριάζουν κραυγὲς στυγιᾶς,
μονάχα οἱ δόξες θὰ σὲ σκεπάζουνε
κι εἶναι στεφάνια ἀπὸ καρδιές.

Λαὸς ὀλάκερος μεθ' ἀπὸ σένα,
σύμβολο θὰ 'σαι αἰώνιας βρύσης.
Ξαναζωντάνεψες τὸ εἰκοσιένα
καὶ σὺ ποὺ πέθανες, θὰ ζήσης.

(ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΑΓΩΓΗ» ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ, ΕΤΗ 1955-57)

* Ο ποιητής ήταν τότε μαθητής της Ε' τάξης του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου

Ἐκεῖ ἡ χάρις τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐπισκιάζει·

.....
ποὺ ἀπὸ μέσ' ἀπ' τὴν κουφάλα μιᾶς δρυὸς
ὠραία βρύσις παραδόξως βγαίνει.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
(Στὸν Πρόδρομον στὸν Ἀσέληνο)

Θάνατος εἶναι τὸ «φεγγάρι»
θάνατος τὸ πλατὺ τὸ «πάρκο»
θάνατος ὁ «γαλάζιος οὐρανὸς».

Δὲν τὸ 'ξερα πὼς τοῦτα ἐδῶ τὰ ὀνόματα
σημαίνουν θάνατο.

Οἱ λέξεις τόσο φιλικές,
πηγαίνεις νὰ τὶς ἀγκαλιάσεις
καὶ σὲ τυλίζουν θάνατο.

New Moon: Ὁ Ἰάκωβος Πατάτσος
θὰ ἐκτελεστεῖ πρῶι 9 Αὐγούστου.

Hyde Park: Ὁ Ἀνδρέας Ζάκος
θὰ ἐκτελεστεῖ πρῶι 9 Αὐγούστου.

Sky Blue: Ὁ Χαρίλαος Μιχαήλ
θὰ ἐκτελεστεῖ πρῶι 9 Αὐγούστου.

Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο θὰ συνέλθει
νὰ διεξέλθει τὶς αἰτήσεις χάριτος.
Κι ἂν ὅλα πᾶν καλὰ: New Moon, Hyde Park, Sky Blue.
Ἀλλιῶς, ἂν ἡ ποινὴ μετατραπῇ,
κωδικοποιημένες λέξεις θὰ σταλοῦν
στὰ Ὑπουργεῖα καὶ τὶς Πρεσβεῖες.

Τότε βαλανιδιὰ θὰ κοκκινίσει
κι ἡ πέστροφα τῆς θάλασσας θὰ γίνει
καρέκλα καταστρώματος:
Red Oak, Sea Trout, Deck Chair.

Πάρτε λοιπὸν τσεκούρι: Κόκκινη Βαλανιδιά
Red Oak: Ἡ ποινὴ τοῦ Ἰάκωβου Πατάτσου μετατρέπεται.

Πάρτε ἄγκιστρο καὶ δίχτυ: Πέστροφα τῆς Θάλασσας
Sea Trout: Ἡ ποινὴ τοῦ Ἀνδρέα Ζάκου μετατρέπεται.

Χιμῆστε στὸ καράβι: Καρέκλα Καταστρώματος
Deck Chair: Ἡ ποινὴ τοῦ Χαρίλαου Μιχαήλ μετατρέπεται.

Νὰ μὴν ἐπιτραπεῖ νὰ γίνει κάτι τέτοιο.
Θὰ ἔταν ντροπὴ κι ἀπ' τὸ Θεὸ ποὺ μὲ τὴ χάρη του
τὰ δέντρα, τὸ φεγγάρι, ὁ οὐρανὸς
βλασταίνουν κάθε μέρα: Θάνατος λοιπὸν.

Θὰ ἔταν ντροπὴ κι ἀπ' τὴ ζωὴ τὴν ἴδια
κάθε βράδυ καὶ κάθε πέστροφα
ν' ἀνάστροφε τὸ νόημα τῶν πραγμάτων
καθὼς μὲ μιὰ κουβέρτα ἐσὺ κι ἐγὼ
θ' ἀπολαμβάναμε τὴ γέννηση τοῦ ἡλίου
γερμένοι σὲ καρέκλα καταστρώματος.

Διευθυντὴ τῶν Φυλακῶν, ὡς γραμματέας
ἐντέλλομαι νὰ σὲ πληροφορήσω
νὰ προχωρήσεις σπὴν ἐκτέλεση τῆς καταδίκης
συμφώνως ἐσωκλείστων ὁδηγιῶν.
Οὐδόλως δὲ νὰ παραλείψεις πιστοποιήσιν
ὅτι μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκτέλεσης,
μιάς ὥρας παρελθούσης, ὁ ἱατρὸς ἐξήτασε
τὰ πώματα καὶ βρῆκε ποὺ ἡ ζωὴ ἐξέλιπε.

Ποινητής

Δὲν ξέρω ἂν παίζουν ἔτσι τὰ παιδιὰ
τραβώντας τὸ φεγγάρι μ' ἓνα σπάγκο
κι ἂν κρύβουνε τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ
πίσω ἀπὸ δέντρα τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ πέστροφα
τὴν κόκκινη κλωστὴ βαλανιδιά
τὴν κάνει καὶ καρέκλα.

Θὰ προπαθήσω, Ἰάκωβε, νὰ καταλάβω
γιατὶ στὸν ὕπνο σου ἐβλεπες συνέχεια
τὸν Ἰωάννη Πρόδρομο· τὴν κεφαλὴ του.

Καὶ παρακάλεσες τὴ φίλη σου Μαρούλα
ἢ μνήμη σου ἡμέρα τοῦ τιμίου
Προδρόμου νὰ τελεῖται.

Ἐτέρα πράξις: Ἡ μπέρα σου προχθὲς
σὰν ἦλθε στὸ κελὶ σου εἰς προϋπάντησι
ἔκαμε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ
κι εὐλόγησε τὸν Ζάκο καὶ Μιχαήλ,
τοὺς εἶπε: «Μετὰ θάρρους νὰ ὁδεύσετε
πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν μὲ τὸν υἱὸν μου».

Ὁ Ζάκος χαμογέλασε κι ἀπάντησε:
«Μαζὶ πηγαίνουμε κι οἱ τρεῖς· Ἀγία Τριάδα!»

Στὸν ἕναν ἄρεσε ὁ Μπετόβεν, ὁ ἄλλος ἤθελε
δημοτικὰ καὶ λαϊκὰ τραγούδια,
ὁ τρίτος ἄσματα θρησκευτικὰ.
«Γιατὶ, ρέ Ἀντρέα», εἶπε ὁ Χαριλλῆς,
«ὑποτιμᾷς τὸ ἐλληνικὸ τραγούδι;
Δὲν πᾶς εἰς τὴν κρεμάλλαν μανιχὸς,
μαζὶ ἐννὰ κρεμαστοῦμεν· ἄσε σιὸρ
ν' ἀκούσουμεν κανέναν λαϊκὸν
νὰ τὸ χαρεῖ ἢ ψυχούλλα μας, νὰ τὸ φκαριστηθοῦμεν».

Καὶ γίνηκε ἔτσι· κάθισαν οἱ τρεῖς
καὶ σμίξαν τὶς ἀγάπες τους — κι ἀκοῦσαν
Μπετόβεν καὶ τραγούδια τοῦ λαοῦ
κι ὕστερα ὁμοῦ συνέψαλαν τροπάριο,
«ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον», μὲ πάθος
τὴν κάθε μιὰ τους λέξη ἀνασταῖναν.

Κυρὰ Ροδοῦ, κυρὰ Ροδοῦ, μπέρα τοῦ Προδρόμου
καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων Ἀπάντων
μὴ σὲ ξαφνιάζουν οἱ φωνὲς οἱ φουντωμένες·
ὁ γιὸς σου εἶναι καὶ τραγουδᾷ, ὁ γιὸς σου καὶ χορεύει.
Λαλεῖ σου: «Μὲν φοᾶσαι, μανὰ. Παράδεισον ὁδεύει».

Κι εἶπε σου κι ἡ γειτόνισσα: «Ροδού μου, κοίτα λάμπει
πῶς λάμπει του τὸ πρόσωπο, τὶ λαμπερὸ στεφάνι —
new moon, sky blue — μὴ φοβηθεῖς, παράδεισον ὁδεύει».

Ἰούνιος 1992

(«ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ» ΑΘΗΝΑ 1995)

Σημείωση:

New Moon, Hyde Park, Sky Blue: Κωδικοποιημένες λέξεις που έστειλε τηλεγραφικά την 1.8.1956 στα Υπουργεία Άποικιών και Έξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου και τις βρετανικές Πρεσβείες Άθηνων και Ουάσινγκτων ό Κυβερνήτης της Κύπρου Σέρ Τζων Χάρντιγκ:

- (a) New Moon: Patatsos to be executed 9th August;
- (b) Hyde Park: Zaccos to be executed 9th August;
- (c) Sky Blue: Michael to be executed 9th August;
- (d) Red Oak. Patatsos' sentence commuted;
- (e) Sea Trout. Zaccos' sentence commuted;
- (f) Deck Chair. Michael's sentence commuted.

Μετάφραση:

- (a) Νέο Φεγγάρι. Ό Πατάτσος θα εκτελεστεί στις 9 Αυγούστου.
- (β) Χάυντ Πάρκ. Ό Ζάκος θα εκτελεστεί στις 9 Αυγούστου.
- (γ) Γαλάζιος Ουρανός. Ό Μιχαήλ θα εκτελεστεί στις 9 Αυγούστου.
- (δ) Κόκκινη Βαλανιδιά. Ό ποινή του Πατάτσου μετατρέπεται.
- (ε) Πέστροφα της Θάλασσας. Ό ποινή του Ζάκου μετατρέπεται.
- (στ) Καρέκλα Καταστρώματος. Ό ποινή του Μιχαήλ μετατρέπεται.

Στις 6.8.1956 συνήλθε τό Έκτελεστικό Συμβούλιο υπό την προεδρία του Χάρντιγκ για νά εξετάσει τις αιτήσεις χάριτος. Την ίδια μέρα απέστάλη κωδικοποιημένο τηλεγράφημα με τρεις μονάχα φράσεις:

- (a) New Moon.
- (b) Hyde Park
- (c) Sky Blue.

τίτλος New Moon, Hyde Park, Sky Blue.

Δες Πεθαίνοντας για την Έλευθερία, τόμος 4ος, Ίάκωβος Πατάτσος, εκδόσεις Χρ. Άνδρέου, Λευκωσία 1992, σ. 428-496.

στ. 57-58 Τη φίλη σου Μαρούλα: Ό μαρτυρία είναι της Μαρούλας Ίωσήφ, που συνόδευε τη Ροδού, τη μάνα του Πατάτσου, στη φυλακή: «Στη συνέχεια τόν ρώτησα αν ήθελε τίποτε, αν είχε καμιάν επιθυμία που μπορούσαμε νά ικανοποιήσουμε και μου απάντησε:

— Αυτές τις μέρες βλέπω συνέχεια σδόν ύπνο μου τδν Ίωάννη Πρόδρομο· την αποκεφάλισα του Ίωάννη. Θα ήθελα, αν είναι δυνατό, νά γίνεται κάθε χρόνο ή γιορτή του Ίωάννη του Προδρόμου στη μνήμη μου».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΩΝΑΣ

Γεννήθηκε στην Άλωνα το 1923. Σπούδασε Φιλολογία στην Αθήνα και μετεκπαιδεύτηκε στην Οξφόρδη και στο Πανεπιστήμιο Λονδίνου ως εξωτερικός σπουδαστής. Ασχολήθηκε με το δοκίμιο και έγραψε διάφορες μελέτες ειδικά για τον Παλαμά. Συνεργάστηκε με την εφημερίδα «Έλευθερία» και «Σημερινή». Υπηρέτησε στον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ό έξαρσις της θυσίας μαθητών της Σχολής Σαμουήλ

Ό θυσία σας, άτίθασσε σταυραετέ του άγώνος, Μάρκο Δράκο, εύστοχε σκοπευτά και σεμνέ της άγχόνης νικητά Ίάκωβε Πατάτσο, λεβεντονιέ και μαρτυρικό Στυλιανέ Μαυρομμάτη, και της έλευθερίας άδολοι έρασταί Νίκο Θεοφάνους και Σάββα Ροτσιδή, συγκινεί ήμās μυχιαίτατα, διότι ύπερηφάνως έχύσατε τό άγνόν αίμα σας, ως ιεράν σπονδήν επί του ζηλευτού πεδίου της τιμής και της άπολυτρώσεως.

Άπεδείξατε έμπράκτως, ότι είσθε άξιοι συνεχισταί του ήθικου χρέους και του έθνικου καθήκοντος, της Έλληνικής παραδόσεως και της προγονικής εύκλειας, μεταλαμπαδευταί και πρωτοπόροι της συμμεθέξεως του άγώνος, της θυσίας, της άρετης και της άληθινής έννοιας της ζωής, από του Προμηθεϊκού συμβόλου και διά μέσου των αίωνων, ως ύψιστην έθνικήν έπιταγήν εις τό άκέραιον, ταύτην ένεστερνίσθητε και αύτήν την έκφρασιν της ιστορικής πορείας του Έλληνισμού, μέχρι του ένδόξου τάφου σας παραδειγματικώς ήκολουθήσατε!

Και ακριβώς, εις αύτήν την έννοιαν του άγώνος ύπέρ άρετης «πολύμοχθε γένει βροτοίο» αλλά «θήραμα κάλλιστον βίω» κατά τόν μεγαλονούστατον Σταγειρίτην, τόσον ό αρχαίος αλλά και ό σύγχρονος Έλλην και εις οίανδήποτε γωνίαν της γής, έλευθέραν, ξένην ή δούλην και αν οίκη, διαβλέπει τό βαθύτερον νόημα, ως τό ούσιωδέστατον νόημα της ζωής του!

Σεις δέ, περιτράνωσ δια του έμπράκτου πατριωτισμού σας, διεκηρύξατε, κατά τόν πλέον κατηγορηματικόν τρόπον, ότι τό πνεύμα της θυσίας και ό βαρύς σταυρός του Γολγοθά, δια τόν Έλληνα, είναι συμφνές με τό πνεύμα του άγώνος και δη άπελευθερωτικού και μάλιστα έναντίον πανισχύρου και σιδηροφράκτου άλλ' άψύχου και άνευ ήθικων έρεισμάτων, ματαιίου άγώνος διασώσεως έπαισχύντου άποικιακού καθεστώτος έν Κύπρω. Διά πολλοστήν δέ φοράν, έμεγαλούργησεν έν τώ προσώπω σας, ή μεγαλοδύναμος ψυχή του Έλληνο, ή έγκλείουσα και περικλείουσα έν έαυτή άηττήτους δυνάμεις, ύπερτέρας και άσυγκρίτως άνωτέρας της ύλης και της ώμής βίας, αί όποία δύνανται νά ταπεινώσουν μεγαλοσχήμους και δεδοκιμασμένους στρατάρχας και νά καταρρακώσουν άτυχείς πολιτικούς του

αὐτοκαλουμένου ἐλευθέρου κόσμου, φθάνει νὰ ἀναφανῇ ὁ ἓνας, ὁ ἀγνὸς καὶ ἀκεραίου χαρακτηρὸς ἡγέτης, ὁ ἐνσαρκῶνων τὸν πολυμήχανον Ἑλληνα, ὁ μέγας ἐμπνευστὴς καὶ ἀλιεὺς τῶν ἀδόλων Ἑλληνικῶν ψυχῶν, ὡς ὁ πολυῦμνητος καὶ ἄξιος τοῦ Ἑθνους καὶ τῆς πατρίδος θρυλικὸς Διγενής, ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ὁποίου τιμητικῶς ἐτάχθητε καὶ μετὰ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐθναρχοῦσης Ἐκκλησίας Κύπρου, ὑπηκούσατε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν κλῆσιν «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν», ἀντηχήσασαν βαθέως εἰς τὴν καρδίαν σας. Καὶ ἐδράξατε τὸ ὄπλον ἐν ἀκαρεῖ, ὀρκισθέντες τὸν τετιμημένον ὄρκον τῆς θρυλικῆς ΕΟΚΑ, μετὰ τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀγωνισθῆτε μέχρις ἐσχάτων, καταφέροντες ἡχηρὰ ραπίσματα καὶ καίρια πλήγματα κατὰ τοῦ δυνάστου μας, μέχρις ὅτου ἀναγνωρίσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλευθέως ζῆν καὶ κυβερνᾶν τὰ τοῦ οἴκου μας.

Ἐπιστεύσατε ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν δίκαιον τοῦ λαοῦ μας, ἀφοῦ πλέον ὁ πολυετής χαρτοπόλεμος εὐδόλως συνέτισε τοὺς ἀποικιοκράτας τοῦ ἐρεβώδους Λονδίνου. Ἡ πολυσχιδὴς ὁρασίς σας, ἐνεποίησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν, τόσον εἰς τοὺς συναγωνιστάς σας καὶ τὴν μητέρα τροφὸν Σχολὴν σας, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ὁποίας εὐγνωμόνως τελεῖται τὸ σεμνὸν τοῦτο μνημόσυνον, ὅσον καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν Κυπριακὸν λαόν. Δὲν εἶμαι ὅμως ὁ ἐνδεδειγμένος, ἵνα ἀποκαλύψω τὴν εὐγονον δρᾶσιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν σας. Τοῦτο ὅμως διαβεβαιῶ τοὺς προσελθόντας ἀλκίμους μας, ὅτι ἐξεπληρώσατε εὐόρκως καὶ θεοσεβῶς τὸ χρέος, τὸ ἱερὸν καὶ ἐπιβεβλημένον ἐθνικὸν καθήκον σας, καταβαλόντες ὡς τίμημα αὐτὴν τὴν ζωὴν σας. Καὶ τοῦτο, ἵνα καὶ πάλιν ἐπαληθευθῇ τὸ μυριόστομον ὅτι ἀγῶν, θυσία καὶ ἀνάστασις, ἀποτελοῦν τὴν ἑννοίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὅπου τάφοι, ἐκεῖ καὶ ἀνάστασις.

Ἐπεσφραγίσате τὸν βραχὺν κύκλον τῆς ζωῆς σας μετὰ τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀρίστην ἐλευθερίαν σας. Διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐνδόξως ἐπέσατε, ὡς εὐθαλεῖς κλάδοι, τῆς Πατρίδος σας,

Ἄλλ' ἂν τις ἀποθάνῃ
διὰ τὴν Πατρίδα
ἢ μύρτος εἶναι φύλλον
ἀτίμητον καὶ καλὰ
τὰ κλαδιὰ τῆς κυπαρίσσου,

λέγει ὁ ποιητής.

Τὸ ἔργον καὶ ὁ ἡρωϊκὸς θάνατός σας θὰ στήσουν αἰώνιον καὶ ἐπιβλητικὸν μνημεῖον ἀρετῆς καὶ ὡς τηλαυγὴς φάρος θὰ κατευθύνῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἐπερχομένων, πρὸς διηνεκὴ αὐτῶν μίμησιν. Ἀθάνατον θὰ παραμείνῃ τὸ ὄνομά σας καὶ ἀγέραστον τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας σας θὰ πρυτανεύῃ εἰς τοὺς συνεχιστάς τοῦ ἔργου σας καὶ ζωντανὴ θὰ παραμείνῃ ἡ ὥραία καὶ ἐπιβλητικὴ μορφή σας, ἐπιζῶσα εἰς τὰς εὐγενεῖς ἐκείνας καρδίας, αἱ ὁποῖαι ἐμποροῦνται ἀπὸ τὰ αὐτὰ ἰδεώδη καὶ πιστεύουν ἀγερώχως εἰς τὸ ἐκθαμβωτικὸν κάλλος τοῦ ὑψηλοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ εὐγενοῦς τιμήματος τῆς Ἐλευθερίας! Ἀληστὸς θὰ παραμένῃ ἑσαεὶ ἡ μνήμη σας καὶ παραδιδομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, θὰ ὑπογραμμίζῃ ἡμᾶς τὰς ἱστορικὰς μας εὐθύνas

καὶ θὰ προδιαγράψῃ σαφῶς καὶ ἀνενδοιάστως τὴν ἐπιβεβλημένην πορείαν τῶν ἐθνικῶν μας πεπρωμένων!

Καὶ ὑμεῖς, εὐγενεῖς ἀγωνισταί, τῶν εὐγενεστέρων τῆς φυλῆς μας ἰδεωδῶν, διὰ τῆς ἡρωϊκῆς σας αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς ἀνιδιοτελοῦς αὐτοθυσίας σας, ἀποτελεῖτε, δι' ἡμᾶς σύμβολον θάρρους καὶ ἀσυλλήπτων τῇ διανοίᾳ κατορθωμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ σήμερον τιμώμενοι ἡρώες μας, δὲν ἀπέθανον, διότι διάθερμος καὶ αἰείζωνος ὁ παλμός των θὰ διαθερμαίνῃ τὰς φλέβας ἡμῶν, διὰ πλήρη δικαίωσιν τῆς θυσίας σας. Το ἴνδαλμά των, ὠραῖον καὶ εὐγενές, ὅπως ὁ ἀγνὸς σκοπὸς τοῦ ἔργου των, θὰ ἐπιζῇ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὑγιῶς καὶ ἐθνοπρεπῶς σκεπτομένων συμπατριωτῶν μας. Ζῆτε καὶ θὰ ζῆτε, εἰς τὴν ἀψευδῇ ἱστορίαν καὶ τὴν καταθλιπτικὴν ἐθνικὴν μας παράδοσιν, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ εὐφαντάστου ἐθνικοῦ μας μεγαλείου καὶ τοῦ θρύλου. Ἡ δὲ λαϊκὴ μοῦσα, ἥδη σᾶς ἔχει μετουσιώσει εἰς σύμβολα, ψάλλονσα φιλοδικαίως τὸν ἡρωισμόν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἐθελοθυσίαν σας εἰς στίχους, οἱ ὁποῖοι ἀναμφιβόλως θὰ συναγωνίζωνται τοὺς στίχους τῶν ἐπῶν τῆς ἱστορίας ἐν τῇ φιλεπιθυμήτῳ ἀθανασίᾳ.

Πιστοὶ εἰς τὸν Τριαδικὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα, «ἧς οὐδὲν γλύκιον», πιστοὶ εἰς τὴν ἐπιταγὴν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἱεροῦ χρέους καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἀνελάβετε, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἀτέγκτου ἀνδρός, τοῦ Λεβεντόγερου Διγενῆ, ἀγῶνα σκληρόν, ἐπίμοχθον, ἀπηνῆ καὶ ἀνάντη. Καὶ δὲν ἐλιποψυχήσατε, παρεμείναντες πιστοὶ ἕως ἐνδόξου θανάτου εἰς τὸν ὄρκον σας.

Καὶ ἂν, ἡ τραγικὴ μοῖρα, δὲν σᾶς ἤξιωσε νὰ ἀναπνεύσητε τῆς ἱμερτῆς ἐλευθερίας τὸν ἀέρα καὶ μεθ' ἡμῶν νὰ συνεορτάσητε, ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τῆς δούλης Κύπρου εἰς Ἀνεξάρτητον Δημοκρατίαν, ἐπιβεβαιουῖται πασιδῆλως ὅτι «ὁ ἀντρειωμένος θάνατός σας, ἔδωκε ζωὴν στὴ νιότη» καὶ τὸ ἀτίμητον αἷμα σας «ἐγένεε βασιλείου» μετὰ τὸ νεοπαγὲς Κυπριακὸν κράτος.

Οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς, ὅσον ψυχρὸν καὶ παγερὸν εἶναι τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου καὶ σκληρὸς ὁ χωρισμὸς σας, δικαίως ἄς γεραίρωνται καὶ ἐπαξίως ἄς καυχῶνται, ὡς ἄξιοι ἡρωοτόκοι, ἐκλεκτοὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς νεαρῶν βλαστῶν ἐμπράκτου πατριωτισμοῦ.

Καὶ ὁ φιλοδίκαιος οὗτος ἔπαινος, ἀντανακλᾷ καὶ εἰς τὴν (ἴσως ἄσημον) γενέτειράν των, εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ καθηγητάς των καὶ περισσότερον ὅμως παντός ἄλλου εἰς ἐκείνους τοὺς μεγάλους μύστας καὶ μυσταγωγούς τῆς ΕΟΚΑ, οἱ ὁποῖοι ἐχάλκευσαν καὶ ἐσφυρηλάτησαν τὰς ψυχὰς σας, ἵνα φθάσητε εἰς τοιαύτην καὶ τηλικαύτην ἐθνικοψυχικὴν ἀνάτασιν, ἵνα κατανικήσῃ τὸ ὑπερεγώ σας τὸ θνητὸν ἐγώ σας καὶ ἵνα εἴσθε ἱκανοὶ νὰ θυσιάσῃτε, ἐν πάσῃ στιγμῇ, τὸν ὑλικὸν ἑαυτὸν σας, παρὰ τὰς καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ὑλιστικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἀγνώμονος δυνάστου μας, χάριν τῶν ὠραίων ἰδεωδῶν διὰ τὰ ὁποῖα ἐπακριβῶς καὶ μειλichίως ἐξεψυχήσατε, μεταβαλόντες τὸν λόγον «εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δ' ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον» εἰς βίωμά σας καὶ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν πάσης σκέψεως καὶ ἀποφάσεώς σας.

Ἡμεῖς, εὐσταλὴς καὶ ἀλκιμος μαθητιῶσα νεολαία, ἔχοντες πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ λαμπρὸν παράδειγμά των, πυρφόροι καὶ εὐλαβεῖς συνεχισταί τῆς

θείας αὐτῶν θυσίας καὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἀπαγκιστρώσεως ἐκ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τούτων ἅς γίνωμεν μαθηταί, εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν νωπῶν τάφων καὶ μμηταὶ τῆς ἀρετῆς των.

Ἄς ἐνωτιζώμεθα πάντοτε, τὴν βαρύμολπον ἰαχὴν τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας, τοῦ ἠθικοῦ χρέους καὶ τοῦ ἐθνικοῦ καθήκοντος καὶ ἅς θέτωμεν ὑπεράνω παντὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἔθνους, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ ἄτομον καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ ὑπερατομικοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος, ὄντες βέβαιοι, ὅτι ἐπιτελοῦμεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν μας, ὑπὸ τὴν ἀόρατον αὐτῶν ἔμπρακτον ἐθνικὴν καθοδήγησιν. Εἰς δὲ τοὺς νωποὺς εἰσέτι τάφους αὐτῶν ἐκάστη Κυπρία Ἑλληνὶς μήτηρ, ἅς ὀδηγῇ τὰ τέκνα της δι' ἐθνικὸν φρονηματισμὸν, γαλουχούμενα οὕτω ἀπὸ τὰ νάματα τῶν ὠραίων ἐπιδιώξεων των καὶ μετὰ τὴν δύναμιν τῶν ὁποίων ὄντως ἐμεγαλουργήσαν.

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» 2.5.1959)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Κάτω Πάφο τὸ 1936. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ μετεκπαιδεύτηκε στὰ Παιδαγωγικά στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Νότιτχαμ Ἀγγλίας καὶ πήρε τὸ Diploma in Education. Εργάστηκε ὡς καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς σὲ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαίδευσης. Ασχολεῖται μετὰ τὴν φιλολογικὴ μελέτη, τὴν βιογραφία, τὸ δοκίμιο, τὴν ἀνθολόγησι, τὴν λογοτεχνικὴ κριτικὴ καὶ τὸ χρονικόν. Τὸ ἔργο του τιμήθηκε με βραβεῖα καὶ διακρίσεις. Υπηρετῆσε τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ.

Ἡ πηγαία καὶ ἔμπρακτε πίστις τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη

Κάθε ποιητὴς, ἄξιός τοῦ τίτλου, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μεταφυσικός. Αὐτὸ τὸ ἐπιβάλλει ἡ ἴδια ἡ ποιητικὴ λειτουργία, ἡ ὁποία, ἂν εἶναι ἀληθινή, ἀποβαίνει ἡ σύλληψη καὶ παρουσίασις τοῦ Ἀσύλληπτου, ἡ ἔξαρσις τῆς ψυχῆς πάνω ἀπὸ τὴν πλάνη τοῦ ἐγκόσμου, ἡ διαλεκτικὴ ἀνάμεσα στοῦ ἔγχρονου καὶ τὸ Αἰώνιο. Ἡ ἱστορία τῆς ποίησης, γενικότερα τῶν ἔργων τοῦ λόγου, τὸ βεβαιώνει πανηγυρικά: Ὁ Ὅμηρος, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Δάντης, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Ντοστογιέβσκι, ὁ Σολωμός, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Ἑλίου, ὁ Σικελιανός, ὅλοι οἱ μεγάλοι τοῦ λόγου, ἀκουμποῦσαν σταθερὰ στὴ μεταφυσικὴ πίστιν. Ἀνάγλυφα τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἀπαράμιλλος στίχος τοῦ Αἰσχύλου:

«Κρείσσων δὲ πύργου βωμός· ἄρρηκτον σάκος»

(«Πιὸ δυνατὴ ἂν τὸ κάστρο εἶναι ἢ καταφυγὴ στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· ἀδιαπέραστη ἀσπίδα!»)

Ἡ πίστις, πού καὶ σὲ μέγεθος κόκκου σινάπεως, μπορεῖ νὰ «αἶρει καὶ νὰ βάλλει» βουνὰ στὴ θάλασσα.

Στὴν περίπτωσι τοῦ Εὐαγόρα Παλληκαρίδη ἡ πλευρὰ τοῦ ἀγωνιστῆ καὶ τοῦ ἡρωομάρτυρα ἐπικαλύπτει συνήθως τὸν ποιητὴ. Οἱ ἀγῶνες του, πού ἄρχισαν στὰ δεκαπέντε τοῦ χρόνι ἀπὸ τὰ μαθητικά θρανία, ἡ ἀνταρτικὴ δράσις του στὰ βουνὰ, ἡ σύλληψή του, τὰ βασανιστήρια πού ὑπέστη, ἡ περήφανη ἀπάντησίς του στοῦ δικαστήριου, τὸ μαρτυρικόν του τέλος στὴν ἀγχόνῃ, μεταθέτουν πίσω, σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο, τὴ λογοτεχνικὴν του δημιουργίαν.

Καὶ ὅμως ὁ Παλληκαρίδης ἦταν μιὰ σπάνια ποιητικὴ φλέβα, ἔστω καὶ ἂν δὲν πρόλαβε νὰ δώσει τὰ πιὸ ἄξια προϊόντα τοῦ παλμοῦ της. Βγαίνοντας στοῦ βουνοῦ στὰ 18 τοῦ χρόνι καὶ προσφέροντας τὴ ζωὴν του γιὰ τὴν πατρίδα στὰ 19 του, δὲ βρῆκε τὸν καιρὸ νὰ γράψῃ, νὰ συνθέσῃ, νὰ ἐπεξεργαστεῖ ὥριμο ποιητικὸν ἔργο. Ὡστόσο ἀπὸ τίς ἑκατοντάδες ποιήματα, πού μετὰ μεγάλη στιχουργικὴ εὐχέρεια συνέθεσε, ὑπάρχουν πολλὰ πού ἀποτελοῦν ἀληθινὴν ποίησι, κρινόμενα μετὰ αἰσθητικὰ καὶ μόνο κριτήρια. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Παλληκαρίδης, ἂν ζοῦσε, θὰ ἔδινε πολὺ σημαντικὸν ποιητικὸν ἔργο.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὸ ποιητικὸν ἔργο πού πρόλαβε νὰ γράψῃ, ἡ ἀναφορὰ ἐπικεντρώνεται στοῦ «Ἐγεγνῆριον Σάλπισμα» («Θὰ πάρω μιὰν ἀνηφορίαν...») ἢ καὶ σὲ μερικὰ ἄλλα πατριωτικὰ τραγούδια του. Αὐτὰ εἶναι βέβαια τὰ πιὸ συναρπαστικά, καθὼς γράφτηκαν μετὰ ζέσιν μέσα στὴν ἀμεσότητα τοῦ διεξαγόμενου ἀγῶνα. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλες διαστάσεις στὴν ποίησί του, πού ἀποκαλύπτουν ἄλλες πλευρὰς τοῦ ἥθους του, τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου. Μιὰ ἀπ' αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ θρησκευτικὴ του πίστις, πού διαπιστώνεται ὅχι μόνο ἀπὸ τὰ κείμενά του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ νέοι τῆς γενιᾶς τοῦ Παλληκαρίδη γαλουχήθηκαν μετὰ τὰ ἑλληνικά καὶ τὰ χριστιανικά ἰδανικά, πού, στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἦταν καὶ τὰ δυὸ ἐνεργητικά, ἀγωνιστικά. Ὁ ἴδιος καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογενειακὴν του παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγωγήν του στὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τὴν ὅλην ἀτμόσφαιραν τῶν ἡμερῶν του, διαμόρφωσε ἓνα χαρακτὴρ μαχητικόν ἀλλὰ ταυτόχρονα φιλεὺςπλαχνο, φιλάλληλο, ἔτοιμο γιὰ προσφορὰ καὶ αὐτοθυσίαν, μετὰ ἀποθέματα πίστεως πού θὰ τὸν συνόδευσαν σὲ ὅλην τὴ σύντομὴν ζωὴν του καὶ στὴν κορυφαίαν ὥραν τῆς θυσίας του.

Ὁ Παλληκαρίδης δὲν πρόλαβε βέβαια νὰ φτάσῃ στὴν ἡλικίαν τῆς ὠριμότητος, νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ δρόμον τῶν ἀμφιβολιῶν, τῆς ἐσωτερικῆς πάλης, πού ὀδηγεῖ, ὅταν ὀδηγεῖ, μετὰ τὴν ὑπέρβασιν τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Θεοῦ, σὲ μιὰν πίστιν βαθιά, στερεή, ἀταλάντευτη. Ἡ πίστις του ἦταν στὴν ἀρχὴ μιὰ πίστις αὐθόρμητη, πηγαία, βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὴν καθαρότητα τῆς παιδικῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ὅχι λιγότερον βαθιά ἀπὸ τὴν κατασταλαγμένην πίστιν τῶν ὠριμῶν ἀνθρώπων. Ἀργότερα, μέσα στὴν ἐπικίνδυνον ζωὴν τῶν βουνῶν καὶ τὴν πολεμικὴν

δράση, ή πίστη αυτή βάθαινε συνεχώς και γινόταν πió συνειδητή. Πά τοῦτο ἄντεξε και θριαμβευσε, όταν δοκιμάστηκε στην πράξη.

Πρίν προχωρήσω στά ποιήματά του, μέσα από τά όποια ἀναδύεται ή θρησκευτικότητα και ή πίστη του, θά σταθώ σέ περιστατικά τής ζωής και τοῦ θανάτου του, στά όποια, μέ τή στάση, τά λόγια του και τά γραπτά του, ἐπιβεβαιώνε ἔμπρακτα αὐτή τήν πίστη. Ὁ τρόπος μέ τόν όποιο ἀντιμετωπίζει κάποιος τό θάνατο, και εἰδικά τό δικό του θάνατο, ἀποκαλύπτει τό βαθμό τής πίστες του στό Θεό και τή γενικότερη ποιότητα τής ψυχής του. Στίς 12 Μαρτίου 1957, τριάντα μόνο ὥρες πρίν από τόν ἀπαγχονισμό του, στους δικούς του πού τόν ἐπισκέφθηκαν ἔδινε αὐτός ἐλπίδα και θάρρος. Και όταν ἐτοιμάζονταν νά φύγουν, ό Παλληκαρίδης, μπροστά στον Ἑγγλο ἀξιωματικό και τόν Τοῦρκο δεσμοφύλακα, ζήτησε από τόν πατέρα του: «Στείλε μιά λαμπάδα στον Ἑη Γώρη και αὔριο στείλε τή μητέρα μου νά μου φέρει και τό σταυρό μου. Γιατί χωρίς αὐτόν δέν βγαίνω από τό κελί μου». Ἦταν ό σταυρός πού τοῦ ἀφαίρεσαν μετά τή σύλληψή του και τόν παράδωσαν στους γονεῖς του μέ τά ἄλλα προσωπικά του ἀντικείμενα.

Στήν τελευταία ἐπίσκεψη τῶν δικῶν του θά πεί στην ἀδελφή τής μητέρας του: «Μήν κλαίεις, θεία, νά, ἀπόψε κιόλας μετά τά μεσάνυχτα θά κάνω συντροφιά μέ τούς ἄλλους ἐκεῖ ψηλά». Και στή μεγαλύτερη ἀδελφή του: «Δέν θέλω νά λυπάστε, ὅ,τι κι ἂν γίνει. Ἐν μ' ἐκτελέσουν, θά πάω στό Θεό και θά Τόν παρακαλέσω νά εἶμαι ό τελευταῖος πού θά κρεμασθῶ. Κι ἂν αὐτές τίς δύο - τρεῖς μέρες γίνει τίποτε, νά καταλάβεις πώς ό ἅγιος Θεός ἄκουσε τήν παράκλησή μου».

Πέντε ὥρες πρίν από τόν ἀπαγχονισμό του γράφει στό τελευταῖο του γράμμα πρὸς τή μεγαλύτερη ἀδελφή του: «Ὡρα 7:30μ.μ. Ἡ πίο ὁμορφη μέρα τής ζωής μου. Ἡ πίο ὁμορφη ὥρα». Λόγια πού δέν μπορεῖ παρά νά βγαίνουν από βαθιά πίστη στην αἰωνιότητα και στην ἀξία τής θυσίας για ἕνα ὑψηλό ἰδεῶδες. Ὅπως ἀφηγεῖται ό παπα Ἀντώνιος Ἑρωτοκρίτου, πού τόν ἐξομολόγησε και τόν κοινωνήσε λίγα λεπτά πρίν από τόν ἀπαγχονισμό του: «Τοῦ ὑπέδειξα ἂν ἤθελε νά ἀφήσει τόν σταυρόν του νά τόν ἔχωμεν ὡς ἐνθύμιο, ἀλλά μου λέγει:

— Ὅχι, πάτερ, θέλω νά τόν πάρω μαζί μου... Μετά τήν ἐκτέλεση τόν ἔφερε στον λαμό του».

Εἶναι φυσικό νά ἀποδίδει κανεῖς τήν ἔξαρση αὐτή τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος και τής πίστες στό Θεό στον ἐπικείμενο θάνατο και μάλιστα τόσο συγκεκριμένα καθορισμένο. Ἡ πίστη ὅμως αὐτή τοῦ ἥρωα - ποιητῆ δέν ἦταν συμπτωματικό προϊόν τῶν δύσκολων ὥρῶν τοῦ τέλους. Τό ἀποδεικνύει ή μαρτυρία τοῦ συναγωνιστῆ του Γεώργιου Γαβριήλ Στενιώτη: *Τήν ἡμέρα πού ό Εὐαγόρας ξεκίνησε από τό λημέρι για τή Λυσό - τήν ἡμέρα πού συνελήφθη - φόρεσε τό δικό μου σακκάκι και τό δικό του ἔμεινε στό λημέρι. Μέσα στην τσέπη του εἶχε μιά εἰκονίτσα τοῦ Χριστοῦ και τήν Καινή Διαθήκη. Πίσω από τήν εἰκονίτσα ό ἴδιος ό Εὐαγόρας ἔγραφε: «Ὁ Σωτήρ τοῦ κόσμου ἄς εἶναι ὁδηγός και ἐμπνευστής εἰς τούς ἀγῶνας και τή ζωή μας. 1.6.1956». Μέσα στην Καινή Διαθήκη, στό πρῶτο ἄδαιο φύλλο τοῦ*

βιβλίου, ἔγραφε πάλι ό Εὐαγόρας: «Τό Εὐαγγέλιο ἔγραφε στή γλώσσα μας και σέ μᾶς ό Θεός ἀνέθεσε νά τό μεταδώσουμε σέ ὅλο τόν κόσμο. Εἶναι τιμή σου ἂν τό κρατᾶς φυλαχτό και τό μελετᾶς καθημερινά. 6.6.1956».

* * *

Τά θρησκευτικά του ποιήματα, στά όποια ἐκφράζεται λογοτεχνικά αὐτή του ή πίστη, δέν εἶναι πολλά· ἀποτελοῦν μικρό μόνο μέρος τής ποιητικῆς του δημιουργίας. Ὁ ἀπελευθερωτικός ἀγῶνας τής Κύπρου και οἱ συναισθηματικές ἐντάσεις τής ἐφηβικῆς ἡλικίας συνέβαλαν στή σύνθεση πίο πολύ πατριωτικῶν, λυρικῶν και ἐρωτικῶν ποιημάτων. Ὡστόσο οἱ θρησκευτικές του συνθέσεις εἶναι ἀποκαλυπτικές τής προσέγγισής του στή χριστιανική πίστη: ἀπό τή συγκινητική θεά ἑνός ξωκλήσιου πού μιᾶ στην καρδιά τοῦ πιστοῦ ὡς τή συναίσθηση τοῦ συγκλονιστικοῦ γεγονότος τής ἐνανθρώπισης τοῦ Θεοῦ, κι ἀκόμα πίο πέρα στή βεβαιότητα τής ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ στά ἀνθρώπινα.

Δέν ξέρω ἂν τά δύο ποιήματα πού ἔχουν θέμα τά ξωκλήσια εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπό τίς ἐμπειρίες του στους μῆνες τής ἀντάρτικης ζωῆς του ἢ ἀπό παλιότερες ἐντυπώσεις τῶν παιδικῶν του χρόνων. Οἱ τρυφεροί τους στίχοι ἀποδίδουν τήν κατάνυξη και τήν ἀμεσότητα πού δένει τήν ψυχή μέ τήν ἱερότητα τῶν ξεχασμένων αὐτῶν χώρων λατρείας και προσευχῆς:

Στό Ξωκλήσι

«Σ' ἕνα μακρινό ξωκλήσι
- Δέν τό ἀλλάξαν οἱ καιροί -
μιά λαμπάδα, ἕνα κερί
τρεμοσβύνουν στό σκοτάδι
και τό φῶς μοιάζει μέ χάδι
στή νυχτιά τήν παγερή.

Κάτω ἀπ' τ' οὐρανοῦ τό θόλο
δυσ κεράκια φωτεινά
ἀπό μέρη μακρινά
ὁδηγοῦνε στό ξωκλήσι
κι ό καθεῖς νά προσκυνήσει
πάει δειλά και ταπεινά».

Φτωχική Ἐκκλησοῦλα

«Φτωχική ἐκκλησοῦλα
στοῦ βουνοῦ τήν κορφή
και φωτᾶ μιά καντήλα
κάποιαν ἅγια μορφή...

Τό φτωχό τό ξωκλήσι
στήν καρδιά μας μιᾶ·
και πίο πέρα μιά βρῦση
προσκυνήτρα κυλᾶ...»

Δύο ἄλλα ποιήματα μέ θέμα τά Χριστοῦγεννα ἐκφράζουν τήν ἀγαλλίαση ἀπό τή θεία ἐνανθρώπιση ἀλλά και τόν πόνο για τήν περιπέτεια τής πατρίδας και τήν προσωπική περιπέτεια του ἴδιου. Τό πρῶτο εἶναι γεμάτο ἀπό τή χαρά, τό γέλιο, τό φῶς και τή ζεστασιά τοῦ μεγάλου γεγονότος:

«Λάμπει στο πρόσωπο ή Χαρά
τό γέλιο άνθει στά χείλη,
γιατί έτούτη τή νυχτιά,
αυτό τό άγιο δέιλι
γεννήθηκε στή Βηθλεέμ
του κόσμου ο Λυτρωτής.

Τώρα κι άν έχειμώνιασε
είναι ζεστή ή ψυχή μας
καί μέσα μας είν' όλο φώς
γιατί γεννήθηκε ο Χριστός
του κόσμου ο Λυτρωτής».

Στό άλλο, σίγουρα γραμμένο τά Χριστούγεννα του 1956, τά πρώτα, καί μοναδικά, Χριστούγεννα της ζωής του στο βουνό, διατυπώνεται ό πόνος γιατί μιά τέτοια νύχτα δέ θά μπορέσει νά γιορτάσει μέ τούς δικούς του τό μεγάλο γεγονός κάτω από τούς χαρμόσυνους ήχους των καμπάνων:

«Σκλαβωμένα Χριστούγεννα
μακριά κι άπ' τόν κόσμο
μακριά κι άπ' τ' άδέλφια σου,
τήν καλή σου τή μάνα.

Σκλαβωμένα Χριστούγεννα
δέ θ' άκούσεις καμπάνα
νά λαλεί πώς γεννήθηκε
ό Σωτήρας της γής».

Έκεί όμως πού ή πίστη εκδηλώνεται σέ όλο τό βάθος της, μέσα από τήν αποδοχή του θαύματος, είναι ή σύνθεσή του «Ο κλέφτης». Μυστήριο, κατάνυξη καί όραματισμός πλημμυρίζουν τό ποίημα αυτό, πού θά μπορούσε νά συγκριθεί μέ τά πιο όραματικά σχεδιάσματα του Σολωμού. Η σκηνή ανοίγει μέ μιά έξαγγελία: «Νύχτα, τρισκόταδο, κλέφτη!» Ένώ ο αγωνιστής όδοιπορεί στο βουνό, μέσα στο σκοτάδι, πέφτει σέ ένέδρα καί συλλαμβάνεται. Μέ έναν υπερφυσικό όμως τρόπο τό πρωί βρίσκεται μόνος μέσα σέ μιάν εκκλησία, ελεύθερος:

«Νύχτα, τρισκόταδο, κλέφτη!
Νύχτα χειμωνιάτικη
τό σκοτάδι πέφτει
κρύβοντας στο πέπλο του
τή μορφή του κλέφτη.
Βιαστικός κατέβαινε
κι έτριξε τό χώμα
κι έλεγε άνυπόμονα·
Σκλάβος είμαι ακόμα;

«Σκλάβος, ναί...» του φώναξε
κάποιος στο πλευρό του
καί νά κάνει πρόφτασε
μόνο τό σταυρό του.

Νύχτα χειμωνιάτικη
τό σκοτάδι πέφτει·
οί έχθροί σκλαβώσανε
τόν τρανό τόν κλέφτη.

— Παναγιά μου, ψιθύρισα, σώσε με, θ' ανάβω πάντα τό καντήλι σου...

Τό πρωί βρέθηκα σέ μιάν εκκλησία. Ήμουν μόνος. Δέν ξέρω πώς ούτε γιατί... Ήμουν ελεύθερος... Τί έγιναν εκείνοι πού μ' έπιασαν; Ποϋ πήγαν; Μήν ήταν όνειρο; Μά όχι, θυμάμαι καλά. Ήταν αλήθεια. Τούς ξέρω καλά. Ήταν ό Α καί ό Β. Δέν ήταν όνειρο.

«Πέρασε ό πόλεμος
γύρισα στήν πόλη
καί μ' άνείπωτη χρά
μέ δεχτήκαν όλοι»

Κι ένα βράδυ βρήκα τόν Α. — Είσαι τυχερός, μου είπε. Ήκου μιάν ιστορία. Ήταν χειμώνας — Γενάρης μήνας — καί πήγαινα μέ τό Β στον Α.Ν. Ξαφνικά άκούσαμε βήματα. Κρυφτήκαμε καί περιμέναμε. Στο φώς μιās άστραπής είδαμε πώς ήσαν έσύ. Σέ λίγο σέ κρατούσαμε μέ χειροπέδες. Ξαφνικά χάθηκαν. Δέν ξέρω τί έγινε... Νόμισα πώς κοιμήθηκα, πώς ήταν όνειρο... Όμως δέν ήταν. Ρώτησα τό Β καί κεϊνος τό ίδιο...

— Δέ μου λές, τόν διέκοψα, πότε έγινε αυτό;

— Στις 10 του Γενάρη, απάντησε. Σημείωσα τήν ήμερομηνία...

Δέν άμφέβαλλα πιά... Ήταν ένα θαϋμα....

Κάθε βράδυ πάω νά προσκυνήσω μιά εικόνα καί ν' ανάψω ευλαβικά τό καντήλι της...»

* * *

Κάθε αληθινός ποιητής διεισδύει πέρα από τήν επιφάνεια των πραγμάτων καί βλέπει, στίς ώρες της έξαρσής του, τό άρρητο, τό αιώνιο. Αίχμαλωτίζοντάς το μέ τήν τέχνη του τό προσφέρει σέ όλους μας, γιά νά μās άνεβάσει «λίγο ψηλότερα» από τήν καθημερινή έγκοσμιότητα. Αυτή είναι καί ή ευγενέστερη προσφορά της ποίησης.

(«ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1990)

Γεννήθηκε στην Αμμόχωστο το 1948. Σπούδασε Ελληνική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παρακολούθησε μαθήματα Γαλλικής Φιλολογίας στην Ελλάδα και τη Γαλλία. Υπηρετεί ως Β.Δ. σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Ασχολείται με το δοκίμιο, την ποίηση, το θέατρο και την αρθρογραφία.

Διαπρύσιος ομιλητής

Ο λόγος πατριωτικός σε επιτύμβιες στήλες,
κυπαρισσένια τρόπαια
και προτομές ηρώων.
Επίσημοι ομιλητές σίβαν γερά τις λέξεις
να στάξουν χυμό καθαρκικό
απ' τη νοερή τους κούπα.
Ο λόγος τους με τυπική περιβολή
έντυνε των ηρώων την κόμη
μες στο γαλάζιο του αφρού,
το πράσινο της δάφνης.
Στρωμένα τα προαύλια με αγιόφυλλα μυρσίνης
ξεχείλιζαν από παλμό τους εθνικούς μας δρόμους.
Η δοξολογία φούντωνε στο στόμφο της κραυγής
που τα μεγάφωνα ύψωναν στον ουρανό της πόλης.
Ζήτω και εύγε αρετή των επικών ηρώων,
πώς να τη φτάσουν οι επίγονοι
με της εύνοιας τη χάρη.

Ήταν η πόλη ηρώο διάπλατο με βάθρο,
ιδανικούς αγώνες.
Απ' τις τάξεις έφυγαν,
απ' τα χωριά, τους κάμπους
και πήραν σβάρνα τα βουνά
πέρα τα καταρράχια
μαχητές καταζητούμενοι πολεμιστές κι αντάρτες
να πνίξουν λιονταρόψυχοι το αγγλικό λιοντάρι.

Περήφανη η πόλη ανάθετε στους ρήτορες
να υμνήσουν τ' αλύγιστα κορμιά, το κάλλος του μετώπου.
Κήρυκες διαπρύσιοι ανέβαιναν στο βήμα

ν' ανάψουν φλόγα άσβηστη, να κτίσουν μετερίζι
μην πάει χαμένος ο καιρός και των αντρών η φήμη.

Έτσι τα θρανία μεγάλωναν παιδιά
κι οι μανάδες ήξεραν ποιο γάλα να βυζάζουν,
να 'ναι οι πατέρες σίγουροι πως δε θα τους ντροπιάσουν.

Κι η πόλη φοινικιά λυσίκομη έδειχνε με το χέρι.
Εδώ είναι Μάτσης, Γιάλλουρος, Τουμάζος κι Αυξεντίου.
Εδώ οι σημαίες γδυθήκαν τους ιστούς για σάβανο
που ο τρανός ομιλητής ξεσχίζει.
Άσπρους χιτώνες τους φορά
κι αστραφτερά σαντάλια
να 'βγουν απ' τα μνήματα στις πόλης το γιορτάσι.
Εδώ δεν είναι θάνατος, θρήνος, μοιρολόι.
Εδώ είν' αλώνι λευτεριάς κι αθανασίας πόλη.
Εδώ τα σήμαντρα νχούν Ανάστασης μαντάτα.

(«ΤΕΥΚΡΙΔΩΝ ΕΠΑΝΟΔΟΣ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ)

Εκείνα τα παιδιά

Εκείνα τα παιδιά
παλικάρια σιωπηλά

με τη φωτιά στο χέρι
τη λάβα στην καρδιά.

Εκείνα τα παιδιά
λουλούδια δροσερά

με τη αυγή στα μάτια
τη βιάση στη θωριά.

Εκείνα τα παιδιά
πολεμιστές κι αντάρτες

με τ' όραμα της νιότης
την Άνοιξη Πρωταπριλιά.
Εκείνα τα παιδιά
γαλανόλευκοι αγγέλοι

με τον ήλιο στα μαλλιά
τραντάφυλλο λαβωματιά.

Μια πέτρα φως αστράφτει
στην παλάμη
αστροπελέκι στη μασχάλη.

Εκείνα τα ωραία παιδιά
με το σταυρό σημαία
που δίδαξαν τη Λευτεριά
στα θρανία της πατρίδας.

(ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ, 24.3.1993)

Οι Αρχάγγελοι της Ελευθερίας

Καλά το κατάλαβαν. Η Άνοιξη εκείνη ήταν ακριβή και πως για να «γυρίσει ο ήλιος ήθελε δουλειά πολλή», κατά τον ποιητή. Και ξαφνικά, αυθόρμητα, χωρίς υπολογισμούς και στατιστικές, πήραν εκείνη την τρανή απόφαση. Κανένα εμπόδιο δε θα τους έφρασε το δρόμο. Καμιά δύναμη δε θα τους ανέκοπτε την πορεία. Κανένας δυνάστης και καμιά προδοσία δε θα τους ματαίωνε τα σχέδια. «Ένα το χελιδόνι», αλλά ευθύς, χωρίς δισταγμούς και επιφυλάξεις φτερούγισε πάνω απ' τις φωλιές και μάζεψε τα υπόλοιπα. Το δίχως άλλο έπρεπε να φέρουν σύντομα την Άνοιξη σε τούτο το χειμαζόμενο τόπο, που δε σήκωνε πια ξένους αφέντες κι Εγγλέζους αποικιοκράτες. Πώς θα μπορούσαν να υπομένουν τις ψεύτικες υποσχέσεις, τις δουλοπρέπειες, τους συμβιβασμούς και τις απάτες ενός καλοστημένου παιγνιδιού;

Εξάλλου, τα χελιδόνια δεν καταλάβαιναν τη γλώσσα της αγγλικής διπλωματίας ούτε μπορούσαν να υπακούσουν σε διαταγές και να εκτελέσουν εντολές και οδηγίες κατακτητών. Άκουαν μόνο τα μυστικά μηνύματα των άλλων πουλιών και ξεχωριστά ενός «ποιητάρη Αηδονιού», που δεν άφηνε τον άλλο ποιητή «να κοιμηθεί στις Πλάτρες». Κι όχι μόνο τον ποιητή και μονάχα στις Πλάτρες, αλλά κι όλους τους Ελληνοκύπριους, σ' όλα τα χωριά και τις πόλεις της Κύπρου.

Οι «λεύτεροι πολιορκημένοι» έπρεπε να ξυπνήσουν, επιτέλους, από κείνο το λήθαργο, ν' αποτινάξουν το έρεβος και την αχλύ απ' τα βλέφαρα και τα νωθρά μέλη και να στρατευτούν στον Αγώνα. Όπως μπορούσαν και μ' όποιο μέσο διάθεταν. Φτάνει να επιστράτευαν την πίστη στο Θεό και να χάλκευαν τη θέληση σε τούτο τον Αγώνα. Πατί μακρύς κι ανηφορικός θα 'ταν σίγουρα ο δρόμος και θα περνούσε μέσα από βουνά και καταρράχια, κοιλάδες και λαγκαδιές, αετοφωλιές και κρησφύγετα κι απάτητα μονοπάτια. Ήδη το εξάγγελλε με τη δυνατή ποιητική του φωνή ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης, αφήνοντας τα μαθητικά θρανία κι αποχαιρετώντας με χαμόγελο τους συμμαθητές του εκείνη τη σημαδιακή ώρα:

«Θα πάρω μian ανηφοριά,
θα πάρω μονοπάτια
να βρω τα σκαλοπάτια
που παν στη Λευτεριά.
Θ' αφήσω αδέρφια, συγγενείς,
τη μάνα, τον πατέρα,
μες στα λαγκάδια πέρα
και στις βουνοπλαγιές».

Κι ήταν σίγουρος ο ήρωας - ποιητής πως ανεβαίνοντας ένα ένα τα σκαλοπάτια της λευτεριάς μαζί με όλες εκείνες τις στρατιές των αγωνιστών της ΕΟΚΑ, το νησί μας θα ξεσκλαβωνόταν μια μέρα και θα έλυνε τ' ατιμωτικά δεσμά της τυραννίας: «Και της σκλαβιάς τα σίδερα / θα σπάσουν κάποια μέρα. / Και θ' ακουστούν ελεύθερα / τραγούδια πέρα ως πέρα / στο ελληνικό νησί...»

Τι κι αν στη στροφή τ' ανηφοριού τους καρδοκούσε ξεδιάντροπος ο χάρος, αφού δεν κατάφερε να τους αγγίξει στα μαρμαρένια αλώνια. Αυτή ήταν η ακατάλυτη ψυχή των Σαλαμίνων, που δε χάνονταν στα τάρταρα, όσο κι αν στήνονταν μπροστά τους ενέδρες κι αγκώνες κι όσο κι αν απειλητικά έχασκε κάτω απ' το λεβέντικο κορμί η καταπακτή του θανάτου. Ούτε οι φυλακές ούτε τα κρατητήρια με τα εξαντλητικά κι απάνθρωπα βασανιστήριά τους μπορούσαν να τους αλλάξουν τη γνώμη. Κι ας ήταν παιδιά άβγαλτα κι ανήξερα από πόλεμο και θα 'ταν άδικο και παράλογο ν' αντικρίσουν την αυγή «μέσ' απ' την πάχνη του θανάτου». Ας θυμηθούμε κάποιες σκέψεις που προβάλλουν μέσ' απ' την αλήθεια των κεimένων του μεγάλου μας ήρωα Κυριάκου Μάτση: «Το ξέρω πως ο δρόμος είναι δύσκολος, μα είμαστε κι εμείς ακούραστοι. Δε σου λέω, είναι στιγμές που νιώθουμε κάποιο κλονισμό. Άνθρωποι είμαστε όλοι, έχουμε τις αδυναμίες μας σωματικές και ψυχικές. Όμως, πιο πάνω από κάθε αδυναμία στέκεται η δύναμη της ΠΙΣΤΗΣ. Αυτή δίνει παλμό στην πνοή μας και μετατρέπει σε γίγαντα τ' αδύναμο κορμί, που σκοπό του έταξε στην πάλη να μη λυγίσει. Μόνο σαν νιώθεις μέσα σου να καίει η φλόγα του της ΠΙΣΤΗΣ, νιώθεις κάτι το ανάλαφρο να σε γεμίζει και παίρνεις φτερά στα πόδια και στο νου για κάποια πετάγματα». Κι όχι μόνο κατόρθωσαν να πετάξουν εκείνα τα ωραία παιδιά του 1955-59 με τα ολόασπρα φτερά της μαχητι-

κής τους νιότης αλλά έγραψαν με το ιδίο τους το αίμα την πιο μεγάλη σελίδα της Κυπριακής Ιστορίας. Της Ιστορίας, που αποτελεί αδιάσπαστη συνέχεια και αυθεντική απήχηση της Ελληνικής Ιστορίας, που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Ο ίδιος ήρωας ομολογεί αλλού, σ' ένα άλλο γραφτό του: «Μην ξεχνάτε πως από τη γενιά αυτή θα ξεπηδήσουν οι νέοι Λεωνίδες κι οι νέοι Θεμιστοκλήδες, οι νέες Σουλιώτισσες κι οι νέες Σπαρτιάτισσες».

Κι έτσι ακριβώς έγιναν τα πράγματα. Εκεί που μαθητούδια ακόμα του δημοτικού ύψωναν στις στέγες των σχολείων τους την ελληνική σημαία, όταν τους την κατέβαζαν οι Άγγλοι κι εκεί που αμούστακοι έφηβοι των γυμνασίων τους πετροβολούσαν, έριχναν φυλλάδια και κουβαλούσαν μηνύματα μέσα στον καπνό των δακρυγόνων, τους πυροβολισμούς και τα ηλεκτροφόρα κτυπήματα, πήραν μια μέρα τα βουνά αντάρτες και καταζητούμενοι. Και δεν ήταν μόνο ο Αυξεντίου, ο Μάτσης, ο Παλληκαρίδης, ο Μάρκος Δράκος, ο Μούσκος, ο Καραολής, ο Γεωργάλλας, ο Πατάτσος, ο Κουτσόφτας, ο Λένας, ο Τουμάζος κι οι ήρωες του Αχυρώνα του Λιοπετρίου. Ήταν κι άλλοι πολλοί, που δε χωράνε ανάμεσα στις φτωχές γραμμές ενός σύντομου κειμένου, παρά μόνο στα δυσθεώρατα ύψη της αθανασίας. Εκεί όπου από τη γέννηση του κόσμου, κατοικούν οι άγγελοι κι οι αρχάγγελοι της Ελευθερίας. Κι εκεί όπου οι ήρωες του επικού αγώνα της Κύπρου του 1955-59 έσμιξαν από τότε μαζί τους. Κι όποτε παίρνουν την ουράνια στράτα του γυρισμού στο πατρογονικό νησί τους, είναι γιατί θέλουν να βρεθούν ανάμεσά μας και να μας δείξουν το δρόμο. Να μας υπενθυμίσουν πως ο αγώνας μας δεν τέλειωσε σε μια μοιρασμένη πατρίδα, με τον Τούρκο εισβολέα να πατά κατάστηθα τα δικάια μας. Και να θυμίσουν ακόμα σ' όλους τους δυνατούς της γης τούτο τον προφητικό λόγο του Καζαντζάκη: «Η Κύπρος δεν είναι τώρα πια μια λεπτομέρεια, ένα νησί στην άκρα της Μεσογείου θάλασσας· για μια στιγμή γίνεται το μοιρόγραφο κέντρο, όπου παίζεται η ηθική αξία του σημερινού ανθρώπου».

(ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ», 30/3/97)

Γεννήθηκε στην Κοιλίνια της Πάφου το 1928. Σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσεως Αθηνών. Αργότερα σπούδασε Παιδαγωγικά στο State University of Texas Austin, από όπου πήρε το Μ.Α. και διδακτορικό δίπλωμα. Υπηρέτησε ως καθηγητής Μέσης Παιδείας και Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων. Αφυπηρέτησε από τη θέση του Διευθυντή Ανωτέρας και Ανωτάτης Εκπαίδευσης. Έγραψε δοκίμια και μελέτες. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Το μήνυμα του αγώνα του '55 - '59

Ο αγώνας του '55-'59, η επέτειος της 1ης του Απριλίου, είναι ένα ηθικό και ηρωικό μεγαλούργημα. Υπήρξε η ενδοξότερη σελίδα στην Κυπριακή Ιστορία. Είναι η περίοδος που επιβεβαίωσε τη φιλοσοφική στόχαση και πραγματικότητα, πως η ζωή είναι δεμένη με την ελευθερία. Τί θα 'ταν, αλήθεια, η αρετή και η ηθική χωρίς την ελευθερία; Διερωτάται ο Λαμαρτίνος. Η ελευθερία ήταν ο πυρήνας της ζωής των αγωνιστών της ΕΟΚΑ, γι' αυτό και τα έργα και τις θυσίες τους, με την ελεύθερη εκλογή τους, στεφανώνει το φως της αρετής και της αθανασίας. Είναι δύσκολο ή και ακατόρθωτο να εξάρει κανείς επάξια τα έργα αυτών που χαιρετούσαν το θάνατο με το τραγούδι, αυτών που ξεπέρασαν τον καθημερινό εαυτό τους, που γονάτισαν μπροστά σ' ένα βωμό και μετάλαβαν από το δυσκοπότερο της θυσίας! Των αγωνιστών αυτών που ομολόγησαν πίστη σ' ένα κώδικα ηθικών αξιών και πιστεύω πως κανένας δεν μετάνιωσε για κείνες τις ανεπανάληπτες στιγμές.

Την πρώτη του Απριλίου πήραμε ξαφνικά συνείδηση «υλική» τι σημαίνει ελευθερία και η ασήμαντη καθημερινή μας ζωή ανέβηκε διαμιάς στο ύψος της Ιστορίας. Ο πόθος και το πάθος για λευτεριά που κρυφόκαιγε τα στήθια μας, γίνηκε οργή, ορμή πολέμου, αποδοχή θυσίας, λαχτάρα μεγάλης νίκης. Η φρόνηση και η τόλμη, η σεμνότητα και το ατσάλι της ψυχής των μαχητών της ΕΟΚΑ, όλα αρμονικά συνταιριασμένα, ύψωσαν υπέρκαλλο ναό στην αρετή και έστησαν στις βουνοκορφές, στις πλαγιές και τους κάμπους, στα χαμόσπιτα και τους αχυρώνες και μέσα στις τρύπες της γης τρόπαια αθάνατα, άφθαστους ηρωϊσμούς, θυσίες ανυπέρβλητου μεγαλείου... Όλοι έσερναν πίσω τους την ιδέα της πατρίδας και της ελευθερίας. Ήταν ένα μοναδικό και ανεπανάληπτο ουρανοφόρο ανέβασμα, με πρωταγωνιστή το θρυλικό Γέρο, ο οποίος εξαγλάισε το όνομα του μεσαιωνικού μας ήρωα, του Διγενή.

Με τις ευλογίες του Εθνάρχη Μακαρίου και την πολεμική προσταγή του Διγενή και την πνοή του Έθνους, μια δράκα μαχητών επιβεβαίωσε το μεγαλείο και τη δύναμη της ελληνικής ψυχής, όταν αυτή πορεύεται προς στόχους μεγάλους, όπως

είναι η ελευθερία. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ αναμφίβολα απόδειξε ότι μέσα μας ζει αυτό που ο Ηρόδοτος ονομάζει «το Ελληνικόν». Εκείνο που τρεις χιλιάδες χρόνια δεν νικήθηκε από κανένα θάνατο, από κανένα κατακλυσμό, από καμιά οργή της ιστορίας. Γι' αυτό αν ρωτήσει κανένας τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, θα ξέρουν να πουν γιατί πριν εικοσιπέντε αιώνες ο Αισχύλος θέλησε να του γράψουν πάνω στον τάφο του επιτύμβιο, όχι ότι ήταν ο δημιουργός της «Ορέστειας», αλλά πως πολέμησε στον Μαραθώνα.

Η περίοδος του 55-59 ήταν περίοδος αγωγής της Ελευθερίας. Είναι περίοδος πνευματικής ανάτασης και καρποφορίας της ψυχής και του πνεύματος, με την υψηλότερη έκφρασή του, τη θυσία. Οι αγωνιστές είχαν συνείδηση της ζωής, είχαν εσωτερική ζωή. Είχαν βαθιά αίσθηση ότι διαμόρφωναν την ιστορία και διάσωζαν την προσωπική τους αξιοπρέπεια. Και μας έδωκαν μια Κύπρο μουσκεμένη στο αίμα, αλλά περήφανη και ηθικά ωραία...

...Τα αιτήματα του παρόντος είναι πολλά, δύσκολα και σκληρά. Αλλά και το μήνυμα που παίρνουμε από το γιγάντιο ηθικό ανάστημα του αγώνα της ΕΟΚΑ είναι καθαρό και ελπιδοφόρο. Φτάνει να το δεχόμαστε με την ψυχή και την καρδιά μας. Είναι το μήνυμα της ανάγκης μιας ηρωικής και ηθικής αναδίπλωσης. Χρειαζόμαστε σήμερα ένα σκοπό και ένα κανόνα ζωής. Στη ζωή των αγωνιστών υπήρχε ο μεγάλος σκοπός, η καταξίωση τη ζωής τους, με την προσφορά και τη θυσία. Το κάθε τι στη ζωή δεν μπορεί να μετριέται με το μέτρο της ευκολίας και του συμφέροντος, αλλά με το μέτρο του σκοπού. Πρέπει και έχουμε χρέος να ομολογήσουμε πίστη σ' ένα κώδικα αξιών, για να είμαστε συνεπείς προς την υψηλή κληρονομιά που μας κατέλειπαν οι νεκροί και οι ζώντες αγωνιστές του μεγάλου μας αγώνα.

Ο μόνος τρόπος για να γλυτώσει το παρόν από τον άμεσο εξολοθρευμό του, είναι ο αναλογισμός του παρελθόντος. Γι' αυτό και αληθινά παρόν είναι εκείνο που έχει αδιάσπαστο σύνδεσμο με το παρελθόν.

Αντιμετωπίζουμε σήμερα οξύ εθνικό πρόβλημα, το πρόβλημα της αυθεντικότητας της εθνικής ζωής. Πολλοί, δυστυχώς, σήμερα είναι μετέωροι. Πολλοί, δυστυχώς, δίνουν την εντύπωση ότι προσπαθούμε να βρούμε ευκαιρίες για να δείξουμε και με το λόγο και με την πράξη ότι είμαστε αντίθετοι με την εθνική μας φύση και με τον εαυτό μας.

Η τραγική αυτή διαπίστωση δημιουργεί υποχρεώσεις για τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, για όσους γενικά σέβονται και τιμούν τον αγώνα εκείνο, που με τη λεβεντιά του ύψωσε την ιστορία μας σε ύψη δόξας και μεγαλείου. Ενώπιον όλων μας ανοίγεται ευρύς αγωνιστικός χώρος, ο αγώνας του ενεργού και καλού πολίτη, που θα παραδειγματίζει με το ήθος και με τον τρόπο της ζωής του, μιας ζωής σύμφωνης με την αγωνιστική προϊστορία του, δηλ. με τις αρχές και τις αξίες που κατέλιπε ο υπέροχος εκείνος αγώνας του '55-'59.

.....
Ας αφουγκραστούμε με προσοχή το μήνυμα των ηρώων και των μαρτύρων μας.

Η ελληνική πατρίδα, μας λένε, δεν είναι απλώς ένας γεωγραφικός χώρος, είναι μια ιδέα που οι ρίζες της βρίσκονται στην τρισχιλιόχρονη ιστορία μας και η κορυφή της χάνεται στους ελληνικούς ουρανούς. Γι' αυτήν πολέμησαν και θυσίαστηκαν. Η βίωση της ιδέας αυτής καταξιώνει τη ζωή μας, γιατί μας οδηγεί σε σκέψεις και πράξεις υψηλές. Μας κάνει, το βίωμα αυτό, να στεκόμαστε ορθοί. Αυτό πιστεύω είναι και το μήνυμα από την ΕΟΚΑ. Μας θέλει ορθούς και αισιόδοξους.

Η ιστορία, αγαπητοί μου φίλοι, κατεχώρησε ήδη τον Αγώνα της ΕΟΚΑ στο ίδιο Πεντελικό μάρμαρο, όπου οι αιώνες ανέγραψαν τα ονόματα του Μαραθώνα και του Μεσολογγίου. Μπροστά στο μνημείο αυτό καλούμαστε να αναπολήσουμε τους αγώνες και τις θυσίες του παρελθόντος. Και να αφουγκραστούμε τη μυστική φωνή, τη φωνή που ακούεται εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια, ότι η βία δεν μπορεί να κάμψει το φρόνημα, όσων εγαλούχησε η ελευθερία, ότι το πνεύμα αδάμαστον, ακατάβλητον, πάνω από πρόσκαιρες αναγκαιότητες, κυβερνά τις τύχες των ανθρώπων.

...Εύστοχα έλεγε ο Ρενάν ότι «το έθνος, όπως και το άτομον, είναι το αποτέλεσμα μακρού παρελθόντος προσπαθειών, θυσιών και αφοσιώσεων». Ότι το «ηρωϊκό παρελθόν, οι μεγάλοι άντρες και η δόξα αποτελούν το κεφάλαιον πάνω στο οποίο εδράζεται η εθνική ιδέα», ότι «ουσιώδης προϋπόθεση για την ύπαρξη ενός λαού είναι η κοινή δόξα στο παρελθόν, η κοινή θέληση στο παρελθόν, οι μεγάλες πράξεις που έγιναν από κοινού και η επιθυμία της ανανέωσης τέτοιων πράξεων», ότι τέλος «αγαπούμε ανάλογα με τις θυσίες που είχαμε υποβληθεί και τα δεινά που υποφέραμε». Και η ΕΟΚΑ μας έδωσε ήδη ένα παρελθόν κατάφορτο από ηρωισμό και ηθικό μεγαλείο. Μας προσφέρει το στήριγμα που χρειαζόμαστε σήμερα και αύριο και πάντα. Είναι χρέος μας η διαφύλαξη της μνήμης της σαν αιώνιας εθνικής παρακαταθήκης. Απ' αυτή θ' αντλούμε πάντοτε το μήνυμα της αισιοδοξίας και τις δυνάμεις που χρειαζόμαστε στην πορεία μας τους χαλεπούς αυτούς καιρούς. Ας αφήσουμε λοιπόν τα στήθη μας να φουσκώσουν από περηφάνεια για το άφθαρτο μεγαλείο της, ας έλθουμε ευλαβικά να καταθέσουμε στους τάφους των ηρώων και των μαρτύρων μας τα στεφάνια του θαυμασμού και της λατρείας μας και εκεί ας αφήσουμε το ανέσπερο φως που βγαίνει από τους τάφους των να κατακλύσει τις ψυχές και το πνεύμα μας. Και εκεί, νοεροί προσκυνητές ας δώσουμε τη μεγάλη υπόσχεση. Την υπόσχεση της φιλαλληλίας μεταξύ μας, την υπόσχεση ότι θα διαφυλάξουμε μέσα μας, σαν φλόγα ιερή, το μεγάλο δίδαγμα της θυσίας τους, ότι η έκφραση της ζωής μας θα είναι σύμφωνη με «το Ελληνικόν» του Ηροδότου, και θα φέρουμε με υπερηφάνεια την καταγωγή μας. Και προπαντός με περηφάνεια το όνομα της ΕΟΚΑ και των αγωνιστών της που μόνο μικράνθρωποι αδυνατούν να συλλάβουν το μεγαλείο της, μόνο απάτριδες τολμούν να αρνούνται την ηθική και εθνική και μορφωτική προσφορά της.

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1915. Σπούδασε Ιατρική στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Λονδίνου. Παράλληλα με την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος εργάστηκε και ως καθηγητής σε σχολεία μέσης Παιδείας και στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου. Ασχολείται συστηματικά με την ποίηση, την πεζογραφία, το θέατρο, την κριτική, την ιατρική μελέτη και την παιδική λογοτεχνία. Έχει επίσης πλούσιο μεταφραστικό λογοτεχνικό έργο. Το ποιητικό του έργο που εξέδωσε από το 1934-1967 συγκεντρώθηκε σ' έναν ογκώδη τόμο με τον τίτλο «Λυρικός Λόγος», (1968). Τιμήθηκε με βραβεία και διακρίσεις μεταξύ των οποίων το Α' Βραβείο Ποίησης του Υπ. Παιδείας Κύπρου, το Βραβείο Συνολικής Προσφοράς στην Κυπριακή Λογοτεχνία, το Αριστείο Γραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας και το Κρατικό Βραβείο Ελλάδας. Είναι πρόεδρος διαφόρων πνευματικών σωματείων και ιδρυτής και διευθυντής του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος». Επιμελείται επίσης την ετήσια έκδοση «Φιλολογική Κύπρος». Έτυχε, επίσης, διαφόρων διακρίσεων στο Εξωτερικό. Υπηρέτησε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ ως γιατρός. Προτάθηκε για το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας.

1η του 'Απρίλη 1955

Πρώτη τ' 'Απρίλη, άντρεία μας μέρα,
κορφή της λεβεντιάς,
άνοιξη νέας ζωής, μπτέρα
κι αυγή μιās λευτεριάς.
Έχουν οι μέρες οι έθνικες μας
μιὰ ξεχωριστή αρετή,
μάχεις έσύ μές στις καρδιές μας
γωνιά ξεχωριστή.

Ξύπνημα για όλους τὸ Εἰκοσιένα
καὶ τὸ Σαράντα φῶς.
Κι ἔχεις έσύ στεφανωμένα
τὰ δυὸ σὰν οὐρανός.

Στοὺς νεκροὺς μαθητὲς

Τιμὴ στοὺς μαθητὲς ποὺ ὀρμήσαν
στῆς λευτεριάς τὴ μάχη ἄγνοι
καὶ πέφτοντας βωμοὺς έστήσαν
καὶ ξεσκλαβώσανε τὴ γῆ.

Στὸν τάφο τους μιὰ αἰώνια 'Ελλάδα
θὰ λάμπη μ' ἓνα φῶς θεϊκό.
'Η ἄρκαδικὴ τους ὁμορφάδα
τὸ νέο στολίζει πιά οὐρανό.

Ψηλὰ τὸ μέτωπο, ὦ σχολεῖο:
ὁ σπόρος σου ἔχει τιμηθῇ.
Τὶς ἀρετὲς ἀπ' τὸ βιβλίο
φυτέψανε σ' αὐτὴ τὴ γῆ.

Στοὺς τέσσερις τοῦ Λιοπετριοῦ

Στοῦ Λιοπετριοῦ τὸν ἀκυρώνα
τέσσερις ἦταν οἱ νεκροὶ:
Πέσανε σ' ἄνισον ἄγωνα
γιὰ ωραία νίκη 'Ελληνικὴ.

Δάκρυ γιὰ τὸν ἀντρεῖο δὲ χύνεις
ὅταν πεθαίνῃ γι' ἀρετὴ.
Πάνω στὴ γῆ μνημεῖο τοῦ στήνεις
κι ἄλλο μνημεῖο μές σπὴν ψυχὴ.

Κι ὅποιος περνᾷ, μιὰ αἰώνια 'Ελλάδα
'κεῖ στὸ Λιοπέτρι προσκυνᾷ.
Τέσσερις ἦταν: ὁμορφάδα,
νιότη, ἀρετὴ, παλληκαριά.

Στὸν Φῶτη Πίπτα

Δὲν πάει χαμένος ὁ χαμός σου,
ὦ δάσκαλε πολέμιστῃ.
'Η λευτεριά 'ταν τ' ὄνειρό σου
σπὴν Κύπρο μας νὰ φυτευτῇ.

Καὶ στὸ βιβλίο σου δίπλα στέκει
ἡ πιὸ μεγάλη διδαχὴ,
γιατὶ τιμᾷς μὲ τὸ ντουφέκι
αὐτὸ ποὺ πίστευε ἡ ψυχὴ.

Καὶ λεύτερο πιά τὸ σχολεῖο,
ὦ δάσκαλε, σ' εὐγνωμονεῖ.
Τιμᾷ ἡ ψυχὴ μας τὸν ἀντρεῖο
γιά τὴ θυσία του τὴν τρανὴ.

Μόδεστος ὁ Πρωτομάρτυρας

Τοῦ πρωτομάρτυρα τοῦ ἀγώνα
τοῦ Μόδεστου τοῦ Λιοπετριοῦ
μιὰ μνήμη ὡς φῶς μὲς στὸν αἰῶνα
θα πλέξω μ' ἄνθη τ' Ἀπριλιοῦ.

Ὁ θάνατός του πρώτη νίκη,
σημαία τ' ἀγώνα μας τρανὴ.
Σ' αὐτὸν ἡ πρώτη δόξα ἀνήκει
ἡ ἐλληνικὴ καὶ γαλανή.

Αὐτὸς ποὺ πέφτει γιὰ μιὰ ιδέα
γιὰ πάντα θάνατι μαχητῆς,
θα ζῇ μὲς στ' ἅγια καὶ τὰ ὠραῖα
κοντὰ μας, φῶς τῆς ἀρετῆς.

(«ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ 1955 - 1959»,
ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΤΟΣ ΠΑΙΔΙΟΥ, 1979)

Ἡ μπαλλάντα τοῦ Κυριάκου Μάτση

Εἶχε τὸ κάλλος ποὺ γεννᾶν οἱ ιδέες
κι ἀπόφαση σὰν τὴ σφικτὴ γροθιά
τ' ἀγροτικοῦ καημοῦ ποὺ ἀπ' τὶς ἀρχαῖες
χροنيὲς παιδεύεται γι' ἀπλοχωριά,
κι εἶχε εἰλικρίνειες στὸν τράχηλό του ὠραῖες
ποὺ λάμπαν σὰν τοῦ μόχθου τὴ σταλιά.

Εἶχε δὲν εἶχε ἡ νιότη τ' ἄνθος δέσει
στὸ προικισμένο του φαρδὺ κορμὶ
κι ὁ σπόρος τῆς πατρίδας εἶχε πέσει
στὴν εὐφορὴ τῆς ὑπαρξῆς του γῆ

κι εἶχε μι' ἀρχαία καρφώσει μὲς στὴ μέση
τοῦ ὀρίζοντα λαμπρότατη ἀρετὴ.

Τι εἶναι τὸ μέλλον δίχως τὴν πατρίδα;
Κούπα οὐρανοῦ πηχτοῦ ποὺ δὲ φωτᾷ.
Ὁ λεύτερος στὸ σπῆθος του ἀλυσίδα
τὴν ἴδια του συνείδηση κρατᾷ.
Πρῶτη ἀρετὴ νὰ παίρνῃς στὴν ἐλπίδα
καὶ νὰ τραβᾷς κι ἄς εἶναι γύρω ἐρμιά.

Γιὰ τοῦτο πῆρε τὴ δροσάτη νιότη
σὰν τὸ δαμάλι σὲ νοερὸ βωμὸ
κι ἦρθε κοντὰ του ὡς ἄγγελος ἡ αἰωνιότη
μ' ἓνα χρυσὸ τοῦ μάρτυρα σταυρὸ
κι ἦταν στερνὸς νεκρὸς μὰ μὲς τὴν πρώτη
γραμμὴ τῶν πρώτων ἄνθος γαλανὸ.

(«ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ ΜΙΑΣ ΗΡΩΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ»,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1962)

Νεκρὸς πολεμιστῆς

Τὴν ἔξοχη μορφὴ ἀργαγγέλου
μᾶς πρόσφερες στὴ γῆ
μὲ πράξη κι ἀποψη γενναία.
Ὑψωσες μιὰ φτωχὴ παράδοση.
Τὸ σκλαβωμένο κῶμα σὲ καλύπτει.
Μὰ φύτεψες τὸν σπόρο
τὴν ὥρα ποὺ ἦταν ἔτοιμη κι ἡ γῆ.

Τὴ γραφικὴ σου νιότη δὲ θὰ κλαῖμε.
Γέμισε τόσο τὴ ζωὴ ἐδῶ πέρα
ποὺ ἂν δὲν ἐκάλυπτε τὴ γῆ μας
μοῖρα δὲ θάχαμε στὸν ἥλιο.
Γι' αὐτὸ κρατᾷ στεφάνι
δίχως τὸ ρόδο, δίχως καὶ τὴ δάφνη:
μὲ τὴν εὐχαριστία μονάχα τῆς καρδιάς.

Εἶχαμε τόσο πεθυμήσει
μιὰ λεύτερη στιγμὴ.
Τὸ γρήγορό της ὄνειρο ἔγραψες
στὰ μάτια μας ἐδῶ. Σ' εὐχαριστοῦμε.

Ὁ ἀντρεῖος πολεμιστής

Εἶχε ἓνα πάθος εὐγλωπτο
στὰ τραγικά του κείλη
ὅταν τὸν βρήκαν ξαπλωτὸ
σὰν τὸ πανέρι μὲ καρπούς.

Τσαλάκωσε ὁ ἐχθρὸς τὰ φρύδια
κι ἀτένισε, σὰν τὸ σπαθί
τὴν ὥρα ποὺ ἐφορμάει ἀντρεῖο,
τοῦτο τὸν ἠπτημένο ὑπέροχο.

«Σεβόμαστε τοὺς ποὺ θανάτωσε
τὸ γρήγορό του κέρι.
Ἄντρεῖος ὁ ποὺ πεθαίνει ἀπῶνα ἀντρεῖο»·
Κι ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε ὁ ἐχθρὸς.

(«ΠΑΘΟΣ ΓΙΑ ἓΝΑ ΛΕΥΤΕΡΟ ΟΥΡΑΝΟ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1959)

Το «Φουρνί»

Το κρησφύγετο, που εἶχε το παράξενο ὄνομα «Φουρνί», φτιάχτηκε ἀπὸ το δάσκαλο και τους δυο συντρόφους του. Το σκάψιμο στη μια πλαγιά της χαράδρας κράτησε λίγες μέρες. Πήρανε τα χώματα σ' ἓνα πιο κάτω ισοτόπι και τα στρώσανε. Μετά φέρανε το αλέτρι και καλλιέργησαν τον τόπο, για να μην κινήσουν οι φρέσκοι μικροί σωροὶ του χώματος την προσοχή των Εγγλέζων στρατιωτῶν σε πιθανή περιπολία τους και ν' αναζητήσουν το κρησφύγετο. Μέσα σ' αὐτό φτιάξανε ράφια και στη γωνία εἶχανε δυο μεγάλες στάμνες. Στην ἄλλη μεριά εἶχανε τον οπλισμὸ και τα κανονάκια. Ολόγυρα στη χαράδρα απλώνανε τους κλώνους τους οι ασημένιες ελιές. Στο βάθος, στην αντικρυνή πλευρά της χαράδρας, περνούσε ο ξεροπόταμος που σε μια του ὄχθη χαμηλά η πηγή δροσολογούσε την ξεραῖλα μ' ἓνα ἥρεμο ἦχο. Ἀπέναντι, μερικές παμπάλαιες ελιές ρίχνανε τον ἴσκιο τους.

Ο Χριστάκης, ο δάσκαλος, ἦτανε ο μάστορας της ομάδας. Ο προμηθευτής και σύνδεσμος καθόταν στην ἄκρη του χωριού σ' ἓνα ψήλωμα, ἀπ' ὅπου μπορούσες να παρακολουθεῖς την κίνηση πέρα ως πέρα.

Κάθε δυο βραδιές ὅλη η ομάδα ροβολούσε προς την πηγή να γεμίσουνε τις στάμνες. Ὑστερα, ὁμως, ἀπὸ κάποιες ἐνέδρες που στήσανε οι Εγγλέζοι σε πηγές, τούτο θεωρήθηκε επικίνδυνο. Αποφασίστηκε γι' αὐτὸ κάθε δυο βραδιές να πηγαίνει στην πηγή ἓνας. Ο Χριστάκης ως υπεύθυνος ἐφάρμοσε πρῶτος τη νέα διευθέτηση. Τη δεύτερη βραδιά πήρε τη στάμνα και με προσοχή κατέβαινε την πλαγιά. Το σκοτάδι κυριαρχούσε πυκνὸ και προβληματικὸ. Του θύμιζε μια τοποθεσία στο χωριὸ του. Εκεί που οι ιστορίες των γιαγιάδων λέγανε πως ἀπὸ τις πυκνές ελιές ξεπρόβαλλαν τελώνια. Ὡστόσο στα χρόνια ἐκεῖνα συνήθιζε να κατευθύνεται προς τον ἴσκιο ἢ τη θέση που κάποιος ἦχος σάλευε, ἔτσι για ν' ἀποπλῖσει με το θάρρος του τον πιθανὸ ἀντίπαλο, εἴτε τελώνιο ἦταν τούτο, εἴτε ἄνθρωπος. Τώρα σπάσανε και τα νεύρα με την ησυχία και την απραξία. Και να νιώθεις πέρα τη ζωή να τρέχει σαν το νερό στους κατεβάτες των περιβολιών. Κι ἐσύ νάσαι μαζεμένος κάτω ἀπ' τη γη και να περιμένεις κάθε τόσο ἓνα μήνυμα για δράση. Βέβαια το βράδυ βγαίνανε ἔξω να δροσιστούν. Οι κουβέντες ὁμως λιγοστέψανε. Ὅ,τι εἶχανε οι τρεις να πούνε - ἀκόμα και τα παραμύθια των γιαγιάδων τους - το ἐξαντλήσανε. Ἐκμυστρηρέυθησαν και τα κρυφὰ τους ὄνειρα. Δεν ἔμενε τίποτα ἄλλο.

Ο Χριστάκης κρατούσε κάπως ἀνέμελα τη στάμνα στο ἓνα χέρι και το ὅπλο στο ἄλλο και προχωρούσε. Η κίνησή του ξύπνησε τις δυνάμεις της νιότης. Του ἦρθε μια στιγμή να σφυρίσει ἓνα παλιὸ σκοπὸ, ἐκεῖνα τα ρομαντικὰ τραγούδια της εφηβείας, που σε συνταράζουν. Ὅμως η προσοχή τον συγκράτησε. Στεναχωρέθηκε. Κι ἐκεῖ που μετρούσε το χαμένο χρόνο, ἓνας μεταλλικὸς ἦχος τον πάγωσε. Ἐπese μπρούμυτα κι ἀφουγκραζόταν. Στο πέσιμο παρολίγο να θρυμάτιζε τη στάμνα. Μεταλλικὸς ἦχος στη χαράδρα πάει να πει γέμισμα του ὅπλου. Ο φόβος ἄρχισε να τον τυλίγει. Το χτυποκάρδι δυνάμωνε. Ο ιδρώτας ἄρχισε να τον μουσκεύει με τη σκέψη πως τον παραφύλαγαν οι δυνάμεις ασφαλείας κι ἦρθε πια η ὥρα του. Ε, ὄχι κι ἔτσι, χωρὶς δράση να πέσει σαν το λαγὸ στη φάκα!

Εκεῖ μπρούμυτα περίμενε κάμποση ὥρα. Τίποτα. Ησυχία βασίλευε. Μήτε κίνηση φύλλου, μήτε περπάτημα, μήτε σύρσιμο. Μισοσηκώθηκε. Κοίταξε σα νάσχιζε το σκοτάδι. Καμὰ μαρτυρία γι' ἀνθρώπινη παρουσία.

«Με πάτησε η δειλία και παρακούω», συλλογίστηκε.

Εἶπε να προχωρήσει προς την πηγή, σχεδόν συρτός πάνω στο χορτάρι. Ὅμως δεν κάλυψε δυο - τρία μέτρα κι ἀκουσε πάλι τον μεταλλικὸ ἦχο κάπως πιο παρατεταμένο.

«Ἄρα περισσότεροι γεμίζουν τα ὅπλα», σκέφτηκε.

Ἐμεινε ἀκίνητος. Σχεδόν κράτησε την αναπνοή του. Ο παλμός της καρδιάς του χτυπούσε τη γη. Να γυρίσει πίσω στο κρησφύγετο θάταν ἐγκλημα, σωστή προδοσία. Θα οδηγούσε τους Εγγλέζους να συλλάβουν ὅλη την ομάδα. Να μείνει ξαπλωμένος ἐκεῖ ως το πρωί; Δεν θάχε νόημα. Το φως της μέρας θα τον πρόδινε αν δεν

τον παραφυλάγανε. Να συρθεί προς το χωριό; Μα αν τον παρακολουθούσαν κι έβλεπαν να μπαίνει στο σπίτι του τροφοδότη; Πάει κι αυτός κι η οικογένειά του. Θα του τινάζανε στον αέρα και το σπίτι. Μέτρησε διάφορες πιθανότητες και κατάληξε στην ιδέα να περιμένει. Δεν υπήρχε άλλη διέξοδος. Εξάλλου, η σκέψη του άρχισε να χαλαρώνεται, να συγχίζεται, να μην έχει γραμμή.

Πέρασε αρκετή ώρα. Πάλι νεκρική ησυχία. Ξαφνικά μια κουκουβάγια τάραξε το σκοτάδι και τον γέμισε κακά προαισθήματα.

«Πατί με τυραννούν»; αναρωτιέται.

Πραγματικά ήταν μια φοβερή τυραννία. Να σε σημαδεύουν στο σκοτάδι, τον ίσκιο σου έστω και μαντεμένο, και να μην πυροβολούν. Ή αν σου στήνανε την παγίδα, ή σε κυκλώνουν πόση ώρα θα βαστάξει η κίνησή τους; Περίμενε. Πόση ώρα; Δεν μπορούσε να υπολογίσει. Πάντως η νύχτα είχε προχωρήσει πολύ. Σε μια στιγμή αισθάνθηκε πως η φύση άρχισε να ξυπνά. Από χωριό ήταν, μεγάλωσε μέσα στα περβόλια κι είχε μάθει να αισθάνεται και να μαντεύει τις προθέσεις τις φύσης.

«Κάτι αφύσικο συμβαίνει», σκέφτηκε.

Είπε πια να τολμήσει. Οι άλλοι στο «Φουρνί» ασφαλώς θ' αρχίσανε ν' ανησυχούν. Αν έρχονταν να τον αναζητήσουν; Άλλο μπλέξιμο αυτό, ο κίνδυνος μεγαλώνει. Πα όλους. Πώς δεν το σκέφτηκε τόση ώρα! Μισοσηκώθηκε. Έκανε δυο-τρία βήματα. Τίποτα. Ησυχία μεγάλη. Τόλμησε περισσότερο. Προχώρησε όρθιος ως τον κορμό μιας παμπάλιας ελιάς. Κοίταξε πέρα.

«Θα φύγανε», σκέφτηκε.

Έσκυψε χάμω, πήρε μια πέτρα και την έριξε ολόγεια μπροστά του, εκεί που υπολόγιζε πως παραφυλάγανε Εγγλέζοι. Θα νόμιζαν πως έριξε χειροβομβίδα και θ' αντιδρούσαν πια. Ένα δυνατό φτερούγισμα και παρατεταμένος μεταλλικός ήχος γέμισε τη σιγή.

«Βοήθησε, Θεέ μου», σταυροκοπήθηκε.

Πλησίασε προς την όχθη, όπου σιγαλά μουρμούριζε η πηγή.

— «Παγίδα», ψιθύρισε.

Του ήρθε να κλάψει, να βρίσει, να χοροπηδήσει. Ποιος διάβολος έστησε την παγίδα εδώ για περδίκια; Το νησί καίγεται κι αυτός περδίκια ορέγεται; Η ανακούφιση σε λίγο απλώθηκε στο στήθος του. Πλησίασε στην πηγή. Γέμισε τη στάμνα. Ήπιε νερό. Είχε κιόλας στεγνώσει το στόμα του. Νίφτηκε. Αναστέναξε βαθιά. Αν δεν οσφραινόταν το πλησίασμα του όρθρου, θα καθότανε εδώ να ονειρευτεί, όπως τότε στα εφηβικά του χρόνια. Θάπλεκε όνειρα κι αγάπες για το μέλλον.

Σε λίγο σηκώθηκε να πάρει το δρόμο του γυρισμού. Πάλιν του ήρθε η διάθεση να σφυρίσει ένα παλιό γλυκό σκοπό. Συγκρατήθηκε. Η φρόνηση δεν το επέτρεπε.

— Τη γλύτωσα; είπε με αμφιβολία.

Η κουκουβάγια πάλιν πέρα στον κλώνο μιας ελιάς. Σα να τον κυνηγούσε.

Και να! πέρα στην αντικρινή πλευρά της χαράδρας σαν να ξεχώρισε αναμένο τσιγάρο. Καρφώθηκε πίσω από τον κορμό μιας ελιάς.

«Διάβολε, εκεί ήταν ο στρατός κι εγώ άκουα τον μεταλλικό ήχο της παγίδας;» σκέφτηκε.

Σε λίγο το δεύτερο τσιγάρο, λιγάκι δεξιά από το πρώτο. Κι ύστερα τρίτο, τέταρτο, πέμπτο. Παράλυσε. Το μυαλό του δεν τον βοηθούσε πια. Κόλλησε πάνω στον κορμό. Σκέψεις σπασμένες κι ασυνάρτητες δέχνανε το κεφάλι του. Δυσκολευόταν ν' αναπνεύσει. Στέγνωσε το λαρύγγι του. Μήτε να καταπιεί μπορούσε. Κι αυτή η καρδιά δεν είχε αναπαμό. Σαν νάθελε να ξεφύγει από το στήθος του. Άρχισε να νιώθει πως σβήνει, πως ανοίγει η γη για να τον καταπιεί.

Και ξαφνικά πετιέται μια φλόγα και πέφτει το δέντρο.

— Βάλανε φωτιά στην καρδιά της χαρουπιάς, ψιθυρίζει.

«Τώρα κήκε ως τη ρίζα η χαρουπιά και σωριάστηκε» συλλογίστηκε.

— Ε! θα σφυρίσω τον παλιό σκοπό κι ας γίνει ό,τι νάναι, είπε ο δάσκαλος...

(«ΟΚΤΩ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ», ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1993)

Η επανάσταση είναι άγιο πράμα

Πήρε τα κασόνια με τα πυρομαχικά από το απόμερο λιμανάκι της Χλώρακας. Όταν έκλεισε το πίσω μέρος του αυτοκινήτου κι είδε πως η τακτοποίηση ήταν στην εντέλεια, ξερόβηξε.

Οι άλλοι τον είδανε με κάποια δυσπιστία.

«Με φορτηγό, χωρίς φρένα κατέβηκα τα κατήφορα από το Τρόοδος. Όχι, να μην τα τακτοποιήσω».

«Χρειάζεται φρόνηση η δουλειά», συμβουλεύει ένας μεσήλικας.

Τον είδε με πλάγια ματιά. Είχε ψηλό ανάστημα για να λοξοκοιτάζει τους χαμηλόκορμους. Μα είχε και ήθος και τόλμη. Κι είχε προπαντός την πιο σοφή φρόνηση της γης: την αφροσύνη της νιότης.

Έβαλε το σταυρό του και μπήκε μες στο αυτοκίνητο, κλείνοντας με λίγο νεύρο την πόρτα. Ο αγέρας γύρω σείστηκε.

Οι άλλοι κουνήσανε το κεφάλι.

Ξεκίνησε.

«Ωραίοι οι μυστικοί σκοποί», σκέφτηκε. Κι άρχισε στο μυαλό του να κλώθει ένα σωρό σχέδια, εικόνες, επεισόδια. Τα ξαπολούσε στη μέση, έπαιρνε ένα άλλο επεισόδιο. Έφευγε από αυτό για να σκαρφαλώσει σ' ένα τολμηρό σχέδιο. Κι ύστερα τ' άλλο, σε όλα!...

Ο δρόμος κυλούσε.

Πώς μπήκε στην οργάνωση; Καλά - καλά δεν το θυμόταν. Αξία είχε το ότι μπήκε. Τ' άλλα όλα θα τα βρει όταν γεράσει: τότε θα χτενίσει τ' ό,τι ξέρει και θα φτιάξει την ιστορία του για τ' αγγονάκια του. Εδώ δάκρυσε λίγο.

Είχε φτάσει στο Χα-Ποτάμι. Δυο βήματα πιο πέρα στεκόταν σκυθρωπός ο Αστυνομικός Σταθμός. Έτσι τουλάχιστον του φάνηκε το χτίσμα, όταν ένωσε το αυτοκίνητο να ξεφεύγει από τον έλεγχό του.

Το τιμόνι είχε βαρύνει απότομα και δεν υπάκουε. Έμοιαζε με τη βαριά του σκέψη και τους χαώδεις υπολογισμούς του. Ο Οκτώβρης γύρω είχε την φθινοπωριάτικη πνιγούρα του και στενοχωρούσε το δέρμα μ' ένα λεπτό, πνιγρό ιδρώτα.

Χθες κιόλας έτρεξε κάπου τετρακόσια μίλια γυρίζοντας τον Γέρο σ' όλα τα κυπριώτικα στρατόπεδα εκπαιδεύσεως. Το βράδυ φτάσανε στη Λευκωσία. Είδανε μια ματιά το Διοικητήριο και την Κεντρική Αστυνομία. Τα δυο χτίρια με το Κτηματολόγιο και τα Δικαστήρια αποτελούσανε ένα συγκρότημα από χρυσαφιά πούρινη πέτρα κι είχανε το εσπέρας αυτό μια άλλη λίγο ανήσυχη όψη, ίσως γιατί δέχονταν τον στοχασμό και τους υπολογισμούς του Γέρου. Ύστερα τον πήρε στο σπίτι που θάμενε, κει κοντά... Πήγε κάπου να κανονίσει κάτι δουλειές. Γυρνώντας σε λίγο είδε το σπίτι κατασκότεινο. Μια μαχαιριά μπήκε στην καρδιά του. Τίποτε το αναπόφευκτο. Η υποψία είναι ένα φοβερό σουβλί στ' ανώμαλα χρόνια. Χτύπησε την πόρτα με ξεχωριστό καρδιοκτύπι. Του ανοίξανε.

«Τι συμβαίνει;» ρωτά.

«Κάηκε η ασφάλεια και βυθιστήκαμε στο σκοτάδι».

«Να τη φτιάξω», λέει. «Πού είναι το ταμπλώ...».

Δεν είχανε ούτε σπύρτα. Κερί; Δεν τόχανε προβλέψει. Εξάλλου δεν άρχισε ο αγώνας. Σήμερα ήρθε ο Γέρος πατώντας το νησί στα ιερά χώματα της Χλώρακας. Πείρα δεν υπήρχε. Ο ενθουσιασμός κι η απόφαση δεν έχουν την πρόβλεψη του ψυχρού μυαλού.

Πάλαιψε να φτιάξει την ασφάλεια. Δεν τα κατάφερε. Πήρε ξανά το αυτοκίνητο και πήγε στις αδελφές του πέρα στην Παλλουριώτισσα. Μάζεψε όσα είχε εκεί κεριά και ξαναγύρισε...

Αλλά τώρα εδώ στο Χα-Ποτάμι, αντίκρυ στον Αστυνομικό Σταθμό, γιατί να ξεφουσκώσει το λάστιχο του πισινού τροχού; Κατέβηκε από τ' αυτοκίνητο κι ο ιδρώτας έσταζε μισός φθινοπωριάτικη υγρασία, μισός αγωνία. Το αυτοκίνητο έγειρε πολύ προς το μέρος του σπασμένου λάστιχου. Κούνησε λίγο τ' αυτοκίνητο σπρώχνοντας προς τα μέσα την κάσα του. Πολύ βαρύ. Ο χώρος πίσω ήταν γεμάτος όπλα και πυρομαχικά. Και βαραίνανε σαν τα πολλά χρόνια στους ώμους των γέρον.

Έφερε το δείκτη του δεξιού χεριού στο στόμα του και δάγκωσε σφιχτά.

«Κάποιος μου τόκανε επίτηδες. Έμπηξε καρφί στο λάστιχο για να ξεφουσκώσει εδώ ακριβώς έξω από τον Αστυνομικό Σταθμό. Πά να με πιάσουνε επ' αυτοφώρω να κουβαλώ όπλα. Βρε το Σατανά...»!

Χτύπησε τη δεξιά του γροθιά μες στη φούχτα του αριστερού του χεριού. Το μάτι του θάμπωσε, ενώ ο λογισμός του έβλεπε τη σύλληψη, το ρεζίλεμα, τη φυλακή. Αντίκρυ στον Αστυνομικό Σταθμό είδε κιόλας κάποια κίνηση.

Εκεί που σκεφτόταν τί ν' αποφασίσει... να τ' αφήσει όλα σύξυλα και να πιάση δρόμο, να παραδοθεί...

«Ε! όχι! Πιατί να μη με πιάσουν επ' αυτοφώρω την ώρα που τα φόρτωνω».

Τούτη η σκέψη τον αλάφρωσε από το βάρος του στήθους του. Η ψυχρή λογική έδειξε το δάχτυλό της. Πεταλούδισε η καρδιά του. Άνοιξε το πίσω μέρος του αυτοκινήτου.

Και ξεφόρτωσε τα όπλα χάμω. Ύστερα τα τοποθέτησε στις μαξιλάρες των πίσω καθισμάτων. Τράβηξε την καπαρτίνα και τα σκέπασε. Κι όλα αυτά γιατί το ανταλλαχτικό ήταν ολότελα κάτω, πιεσμένο από τα κιβώτια των πυρομαχικών. Πήρε το γρύλλο και σήκωσε το αυτοκίνητο. Έβγαλε τον τροχό και βίδωσε το ανταλλαχτικό. Ο ιδρώτας τον τάραζε και του έτρωγε τη ράχη. Η αμύρα του έφτανε στο ένα μάτι και στο στόμα. Με το χέρι θέλησε να τον σφογγίση από το μέτωπο και τα μάγουλα. Λέρωσε το πρόσωπο του. Τέλειωσε. Ξεφύσησε ευτυχισμένος, ξερόβηξε, χτύπησε δυο - τρεις φορές τα χέρια του σαν να χειροκροτούσε την πρώτη επιτυχία, χώθηκε στ' αυτοκίνητο και ξεκίνησε.

«Τι ωραία που είναι η τόλμη!» Σκεφτόταν έτσι ως του χτυπούσε ο κρύος αγέρας στο ιδρωμένο πρόσωπο. Όλα τριγύρω τρέχανε ανάποδα, αλλά πολύ ευτυχισμένα. Η φύση ζει με το χτύπο της καρδιάς μας. Και θα λευτερώσουμε τούτη τη γη. Πώς θα γίνη; Με το μπαρούτι. Αλλά ξεκάθαρα δεν τόχε στο μυαλό του. Τώρα θάπρεπε να μοιράση τα όπλα και τα πυρομαχικά στα στρατόπεδα εκπαιδεύσεως. Απ' εκεί θα πηγαίνανε στις αποθήκες των τομέων.

Στο μεταξύ βράδυναζε. Κι έμπαινε το βράδυ ως μέσα στην καρδιά του. Και του έφεραν ένα γλυκό όνειρο. Ποτάμια δροσερά τρέχανε εδώ κι εκεί. Το φεγγάρι ξέπλεκε κάτι ασημένια μαλλιά, νήματα άσπρο μετάξι... και τ' άπλωνε παντού και γαργαλούσε τα πάντα όπως το φτερό κι η κοτσίδα του παιδιού γαργαλά το αυτί!...

«Α...», φώναξε μια στιγμή κι ήταν σαν να μίλησε σπαραχτικά κάποιος δίπλα του. Μια γροθιά πίεσε το στομάχι του. Η ανάσα του έγινε κόμπος - κόμπος, σκαλί - σκαλί. Τα φώτα του αυτοκινήτου δείχνανε πέρα μια σειρά άσπρες πέτρες που κόβανε το δρόμο.

Η σκέψη στις κρίσιμες ώρες αποχτά μια εξαιρετική ταχύτητα.

«Θα πατήσω βενζίνη κι ο Θεός βοηθός». Πάτησε βενζίνη και το αυτοκίνητο τράνταξε. Θα ορμούσε να περάσει τα εμπόδια κι ό,τι θέλει ας συμβεί. Δεν θα σταματούσε να παραδοθεί. Μόνο πως θα τον θεωρούσανε ανάξιο, μόνο πως θα γινόταν αφορμή αποκαλύψεων... προτιμούσε να πεθάνει. Τα μάτια του γουρλώσανε και γέμισε το σώμα του, η κάθε του ίνα, το κάθε του νεύρο, πυρετό, πυρετό... Ο θάνατος ήταν μια υπέροχη αποκάλυψη της ζωής. Ο ουρανός ήταν μια δρασκελιά πιο πέρα. Η αιωνιότητα είχε κιόλας το δεξιό του κροτάφι».

«Πρόβατα;», φώναξε. Είδε κάτι μεγάλα μάτια να τον κοιτάνε από τούτους τους άσπρους σωρούς τα εμπόδια.

Του ήρθε να κλάψει, να γελάσει... Συγχύστηκε πια η σκέψη του. Ένα κύμα ευτυχία, πολύ διάφορο από τον ουρανό και την αιωνιότητα χύμηξε μες στα στήθη του.

Και τότε θυμήθηκε πως είχε παιδιά, σπλάχνα του. Γέλασε. Ύστερα άρχισε να σφυρίζει κάποιο σκοπό, γεμάτο ευτυχία, θάρρος. Σε λίγο, σκεφτόταν, θα μοίραζε όπλα και πυρομαχικά. Και θάβλεπε τα παλληκάρια να περηφανεύονται μες στην αγωνία τους.

«Η επανάσταση είναι άγιο πράμα...» ψιθύρισε ο νέος. «Απόψε πρωτοβαφτίστηκα...»

(«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ», 1995)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Α΄ ΟΡΚΟΙ

Ο Όρκος των Δώδεκα (Αθήνα, 7.3.1953)	14
Ο Όρκος της ΕΟΚΑ	15
Ο Όρκος της ΑΝΕ	16

Β΄ ΟΜΙΛΙΕΣ ΑΡΧ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Ομιλία του Εθνάρχου Μακαρίου εις το συλλαλητήριο της Φανερωμένης 28.6.1953 (αποσπάσματα)	17
Ομιλία του Εθνάρχου Μακαρίου εις το συλλαλητήριο της Φανερωμένης 22.8.1953 (αποσπάσματα)	20
Ομιλία του Εθνάρχου Μακαρίου εις τον Καθεδρικών Ναόν του Αγίου Ιωάννου 10.1.1955	24

Γ΄ ΑΠΟ ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΟΣ ΕΟΚΑ 1955-1959

του Στρατηγού ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΔΙΓΕΝΗ «Ο Χάρντιγκ συνεχίζει τις επιχειρήσεις - Κίνδυνος συλλήψεώς μου»	27
---	----

Δ΄ Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

α΄) Φυλλάδια Διγενή

Πρώτη Προκήρυξις	37
Η ύπουλος πολιτική της Αγγλικής Κυβερνήσεως	39
Προς τον Κυπριακόν Λαόν	40
Βρεττανοί στρατιώται	40
Ματαιοπονεί ο Σατραπίσκος	42
Εις σας Άλκιμοι νέοι της Ε.Ο.Κ.Α.	43
Στα Κυπριακά Νιάτα	44
Ο Διγενής κηρύσσει την παθητικήν αντίστασιν (απόσπασμα)	45
Προς την Υπεπιτροπήν Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	46
1η Απριλίου, Ίτε παίδες Ελλήνων	47
Αι Ηρωδιάδες μαίνονται	49
Ζήτησαν οι Αγωνισταί μας	50
Προς τον Ελληνικόν Κυπριακόν Λαόν (Παύσατε Πυρ)	50
Γενναίοι Μαχηταί της ΕΟΚΑ	52
Προς την Άλκιμον Νεολαίαν ΕΟΚΑ (ΑΝΕ)	52
Αφήνω γεια σ' όλους	53

β΄) Φυλλάδια Ε.Ο.Κ.Α.

Ματαιοπονούν	57
Οι Άνανδροι	58

Υστερικά κραυγαί τόρηδων.....	58
Διαστροφή γεγονότων και κωμικότης.....	59
Καταστροφές	61
Το καλλίτερο μνημόσυνο	61
γ') Φυλλάδια Π.Ε.Κ.Α.	
Ο Κυπριακός σταθμός τηλεοράσεως	63
Με αποφασιστικότητα.....	64
Το δίκαιον του ισχυρότερου.....	64
Ανακοίνωσις	65
Ευχαριστήριον.....	66
Τι είδεν ο παλιός ο χρόνος.....	67
Ο πλαστογράφος	68
Ματαιοπονούν οι παπαγάλοι	69
Προσοχή μη γίνεσθε γενοκτόνοι	70
Προκήρυξις παναπεργίας.....	71
Βροντοφωνούμε σήμερα σ' ολόκληρο τον κόσμο: Ουδέποτε δούλοι	72
δ') Φυλλάδια και Περιοδικά Α.Ν.Ε.	
Φυλλάδια	
Φυλλάδιο 3.2.1959	75
Διαταγή	76
Περιοδικά	
«Εγερτήριον Σάλπισμα»	77
Η εγκληματική συνωμοσία.....	78
Προς τον Κυπριακόν λαόν	79
Αναμένοντας την «Δήλωσιν»	81
«Αγωγή των Νέων»	83
Γιατί πήραμε τα όπλα.....	84
Παθητική αντίσταση.....	86
Σάλπισμα (ποίημα)	87
Ελευθερία (ποίημα)	87
Εις τους μάρτυρας του αγώνος (ποίημα).....	88
Εσείς που φύγατε (ποίημα)	88
Πιστοί στους προγόνους	89
Ο Διγενής (ποίημα)	90
Φυλακισμένα Μνήματα	91
Ε' ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΘΕΝΤΩΝ	
Μιχαλάκης Καραολής	
Επιστολή στον αδελφό του, ημερ. 8/5/1956.....	93

Αντρέας Δημητρίου	
Επιστολή στο Διευθυντή των φυλακών, ημερ. 26/3/1956	95
Ανδρέας Ζάκος	
Επιστολή στον αδελφό του, ημερ. 8/8/1956.....	95
Ιάκωβος Πατάτσος	
Επιστολή σε εξάδελφή του, ημερ. 29/7/1956	96
Χαρίλαος Μιχαήλ	
Επιστολή στους γονείς του, ημερ. 7/8/1956	97
Ανδρέας Παναγίδης	
Επιστολή στη γυναίκα και τα παιδιά του, ημερ. 18/9/1956.....	97
Μιχαήλ Κουτσόφτας	
Επιστολή στη μητέρα του, ημερ. 16/9/1956.....	99
Στέλιος Μαυρομμάτης	
Επιστολή στην οικογένειά του, ημερ. 18/8/1956	100
Ευαγόρας Παλληκαρίδης	
Επιστολή στην αδελφή του, ημερ. 13/3/1957	101
ΣΤ' ΠΟΙΗΣΗ ΗΡΩΟΜΑΡΤΥΡΩΝ	
Γιάλλουρος Πέτρος	
Για την Κύπρο.....	103
Γιωργάλλας Μάκης	
Στη μνήμη	104
Στα παλικάρια της Κύπρου.....	105
Δράκος Μάρκος	
Η σκλαβωμένη Κύπρος	105
Καραολής Μιχαλάκης	
Τρομοκράτες αιμοβόροι	
Φτωχή Κύπρος.....	106
Κάρυος Ανδρέας	
Τελευταία νύχτα.....	107
Κοντά στον Πλάστη μας	108
Μάτσης Κυριάκος	
Παράξενο το μίλημα των λουλουδιών που σπέρνουνε στους τάφους	109
Κι από τα αμάραντα τα λούλουδα	109
Μακάρι τα παιδιάτικά σου να 'χα τα φτεράκια	110
Παλληκαρίδης Ευαγόρας	
Εγερτήριον σάλπισμα	111
Στην Κύπρο	112
Των αθανάτων το κρασί.....	113

Χριστούγεννα	113
Το τελευταίο τρίο απαγχονισμού.....	114
Παρίδης Μιχαλάκης	
Ο ύμνος της ΟΧΕΝ.....	114
Το τραγούδι μου	115
Τώρα που στα βουνά της Κύπρου μας.....	115
Πίττας Φώτης	
Αφρολουσμένη κι όμορφη.....	116
Στις μητέρες των πεσόντων.....	117
Ροτσιδης Σάββας	
Κύπρος.....	117
Συμεού Παναγιώτης	
Κύπρος, πατρίδα μου γλυκιά.....	118
Χαραλάμπους Αριστείδης	
Ελευθερία ή θάνατος	118
Χαραλάμπους Δημητράκης	
Μάνα μου, σ' αφήνω.....	119
Ζ΄ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΓΟΝΕΩΝ ΗΡΩΟΜΑΡΤΥΡΩΝ	
Αυξεντίου Αντωνού	
Σήμερα που σ' αντίκρυσα.....	121
Αυξεντίου Πιερής	
Στον γιο μου	122
Γιάγκου Πέτρος	
Νικόλαος Πέτρου Γιάγκου	123
Δράκος Κυριάκος	
Για τον ήρωα γιο μου	124
Ζάκου Αφροδίτη	
Ανδρέας Ζάκος.....	125
Ζήνωνα Δ. Χρυστάλλα	
Θεόδωρος Ζήνωνος	126
Καϊλής Παρτάκη Παναής	
Ο Σιάλος μου ήταν ατός	126
Κάρυου Φλουρέντζα	
Κάθε σαράντα τζι ένα γιο	126
Κκέλη Άννα	
Όταν μου τον εφέρασιν.....	127
Μάτσης Χριστοφής	
Αχ, παιδί μου	127

Παλληκαρίδης Μιλτιάδης	
Βαγορής Παλληκαρίδης	128
Παναγίδη Μαριτσού	
Καλώς ήρτες τζι ανέφανες.....	128
Πατσαλίδη Μαρία	
Ο Πλάστης μου.....	129
Πεττεμερίδη Ανδρεανή	
Χαμπής Πεττεμερίδης	129
Πίττας Μ. Σταύρος	
Ξύπνα να δεις τριγύρω σου	129
Γιε μου, τζι εμέν μιν πρόσκληση	130
Σακκά Κυριακού	
Καλλή μου	131
Σουρουλλά Μιχ. Μαριτσού	
Επήαν στον καλόν τόπον.....	131
Χατζηκυριάκου Σάββα Ελένη	
Χριστέ μου, δίνε δύναμη.....	132
Ξύπνα μεγάλε ήρωα.....	132
Η΄ MARTYRIΕΣ	
Αγγελίδου Κλαίρη	
Ο ύπνος ενός μωρού.....	133
Ερωτοκρίτου Παπαντώνιος	
Πώς έζησα το δράμα των απαγχονισθέντων	134
Ευσταθίου Αυγουστής (Ματρόζος)	
Η μάχη του Μαχαιρά.....	139
Ιωάννου - Ψιλλίτα Παναγιώτα	
Λειτουργία Ελευθερίας, Εισαγωγή (απόσπασμα).....	141
Καυκαλλίδης Λάμπρος	
Αφηγήσεις (Ανέκδοτα του Αγώνα)	143
Κορμιοδάτος Χριστόφορος, Αρχιμ.	
Το ημερολόγιο ενός κρατουμένου (αποσπάσματα)	144
Κρανιδιώτης Νίκος	
Το Δημοψήφισμα	149
Κυριακίδης Ρένος	
Η μάχη του πεύκου	153
Λοιζίδης Λοίζος	
Ένας αξέχαστος καφές.....	155
Συγκινητική προσφορά.....	155

Κάτω από τη γη της Ακανθούς	156
Λοιζίδης Σάββας	
Η μυστική επιτροπή	158
Λυσιώτης Ρένος	
Στρατάρχα μου, παραδίνομαι	159
Μπαταριάς Χαράλαμπος	
Η β' φάση της μάχης των Σπηλιών	161
Ντάγκα - Ηλιάδου Ελένη	
Μαρτυρίες (απόσπασμα)	165
Παπαγαθαγγέλου Παπασταύρος	
Σύλληψη και μεταφορά στις Σευχέλλες	167
Παπαφώτης Φώτης	
Ένα ακριτόπουλο μεταφέρει πυροκροτητές	171
Τα αρτύματα	172
Πιττάκης Μ. Κώστας	
Γνωριμία με τις φυλακές «Perth» της Σκωτίας	173
Πώς μας αντίκρυσαν οι κοινοί κατάδικοι	173
Σεραφείμ - Λοΐζου Ελενίτσα	
Ο θάνατος του Πετράκη Κυπριανού	175
Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού	178
Σοφοκλέους Θάσος	
Τα βασανιστήρια	181
Στις Αγγλικές Φυλακές - Μεταφορά στην Αγγλία (απόσπασμα)	184
Λύση του Κυπριακού (απόσπασμα)	186
Όρος Αμνηστίας	187
Σοφοκλέους Νεόφυτος	
Βόμβα στο κρεβάτι του Χάρντιγκ	189
Συμεωνίδης Φειδίας	
Ο Φειδίας Συμεωνίδης αφηγείται	192
Τριανταφυλλίδης Μιχαλάκης	
Τρεις μαρτυρίες	195
Χατζηνικολάου Μαρία - Καμμίτση Αίγλη	
Η μάχη της Σεβερείου	201

ΜΕΡΟΣ Β'	
Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	205
Κλαίρη Αγγελίδου	
Προσκλητήριο (ποίημα)	207
Στη Λουκία Παπαγεωργίου (ποίημα)	208
Στο λιοντάρι της Βάβλας (ποίημα)	209
Μνήμες του αγώνα (πεζό)	210
Λουκής Ακρίτας	
Κάστρα της λευτεριάς (πεζό)	213
Κύπρος, το σύμβολο των αγωνιζόμενων (πεζό)	217
Γλαύκος Αλιθέρσης	
Προσμαρτυρία (ποίημα)	218
Σταμάτης Αποστολάκης	
Ο κυπριακός αγώνας στη δημοτική ποίηση της Κρήτης (πεζό)	220
Χλόη Αχαϊκού	
Ευαγόρας Παλληκαρίδης (ποίημα)	225
Φώτης Βαρέλης	
Ευαγόρας Παλληκαρίδης (ποίημα)	226
Νικόλαος Π. Βασιλειάδης	
Η τετραετία του 1955-1959 (πεζό)	228
Αχ! Αυτά τα Κυπριόπουλα (πεζό)	229
Στο Ειδικό Δικαστήριο (πεζό)	230
Ηλίας Βενέζης	
Αργοναύτες (πεζό)	231
Μαρούλα Βιολάρη - Ιακωβίδου	
Η γυναίκα στον αγώνα της ΕΟΚΑ (πεζό)	235
Χρίστος Τσιάρτας (πεζό)	238
Πίτσα Γαλάζη	
Λιοπέτρι (ποίημα)	240
Στιγμές εφηβείας (ποίημα)	241
Η λειτουργία της ποίησης και οι ποιητές του αγώνα του 1955-59 (πεζό)	242
Δημήτρης Γκότσης	
Άσμα ΙΧ (ποίημα)	246
Ευάγγελος Ευαγγελάκης	
Στο Βωμό του Λιοπετρίου (ποίημα)	247
Δημήτρης Ευαγγελίδης	
Στους απαγχονισθέντες αγωνιστές (ποίημα)	249
Κύπρος 1955 (ποίημα)	249

Δημοσθένης Ζαδές	
Στ' αδέρφια που μας φύγανε (ποίημα)	250
Χρυσάνθη Ζιτσαία	
Ο Ένας (Η Σπηλιά του Μαχαιρά) (ποίημα)	251
Μαυροντυμένες Μάνες (ποίημα)	252
Μάνα του Αυξεντίου (ποίημα)	253
Σπηλιά του Μαχαιρά (ποίημα)	254
Φυλακισμένα Μνήματα (ποίημα)	254
Κυριάκος Μάτσης (ποίημα)	254
Μουσείον Εθνικού Αγώνος (ποίημα)	255
Αντώνης Ηλιάκης	
Η μορφή του αγωνιστή (ποίημα)	255
Ιάνθη Θεοχαρίδου	
Ο τελευταίος απόστολος (ποίημα)	256
Μίμης Κ. Ιακωβίδης	
Για λευτεριά (ποίημα)	257
Κρατητήρια (ποίημα)	258
Κλείτος Ιωαννίδης	
Από τη ζωή στην αθανασία (πεζό)	259
Πάνος Ιωαννίδης	
Η σιωπή ήρθε τη νύχτα (πεζό)	263
Ειρένα Ιωαννίδου - Αδαμίδου	
Ξεχασμένες Σελίδες Ημερολογίου (πεζό)	266
Ο ήρωας (πεζό)	269
Ρούλα Ιωαννίδου - Σταύρου	
Το Μνημείο (πεζό)	273
Μνημόσυνο του αγώνος 1955-59 (ποίημα)	278
D.P. (ποίημα)	278
Τα παιδιά της αγχόνης (ποίημα)	279
Φυλακισμένα Μνήματα (ποίημα)	279
1η Απριλίου 1955 (ποίημα)	280
Νίκος Καζαντζάκης	
Ένας λαός... (πεζό)	280
Πρόλογος (πεζό)	281
Κωνσταντίνος Κακούλας	
Ο μαθητής με το Στεν (πεζό)	282
Άννα Καλογήρου - Παύλου	
Δυο μικροί Χριστοί (πεζό)	286

Αλμπέρ Καμύ	
Προς τη βασίλισσα της Αγγλίας ζητώντας χάρη για το Μιχαλάκη Καραολή	292
Κωνσταντίνος Καραγιάννης	
Το κάλεσμα (πεζό)	294
Πίκρες και ελπίδες (πεζό)	296
Χριστάκης Καραγιώργης	
Ολοκαύτωμα στη Βάβλα (πεζό)	298
Ρήνα Κατσελλή	
Τα τελεφταία χειρόγραφα του Κυριάκου Μάτση(ποίημα)	303
Οι τελεφταίοι στοχασμοί (πεζό)	304
Τα τετράδια της αδελφής μου (πεζό)	306
Γ. Κατσούλης και Ι. Μάσσος	
Ο Ύμνος της ΕΟΚΑ (ποίημα)	308
Χρίστος Ι. Κολιός	
Το μυστικό του ηρωισμού (πεζό)	309
Βέρα Κορφιώτη	
Τα εφηβικά μας χρόνια (ποίημα)	311
Η θυσία τους (ποίημα)	312
Νίκος Κόσης	
Εμπρός με σύμβολο το Σταυρό μας (ποίημα)	314
Προς τους λεβέντες μας (ποίημα)	314
Ω Αρχηγέ της Κύπρου Διγενή (ποίημα)	315
Θεοκλής Κουγιάλης	
«Ο κύβος ερρίφθη»(ποίημα)	316
Ύμνος της Κύπρου (ποίημα)	316
Ανδρέας Κουκίδης	
Ο Λιάκος (πεζό)	317
Μαίρη Κουτσελίνη	
Τρεις γενιές νέων (1950 - 1985) (πεζό)	323
Νίκος Κρανιδιώτης	
Γρηγόρης Αυξεντίου (πεζό)	326
Ιάκωβος Κυθραιώτης	
Η μάνα του άγνωστου αγωνιστή (πεζό)	328
Ένας ηρωικός λαός (πεζό)	331
Ανδρέας Γεωργιάδης Κυπρολέων	
Τα σκλαβόπουλα (πεζό)	334
Κώστας Κύρρης	
Χώρα του ονείρου (ποίημα)	340

Γιώργος Κωνστάντης	
Όταν φιλήσαμε την πληγή σου (ποίημα).....	342
Τρεις αχτίδες στο δρόμο (ποίημα).....	343
Ανδρέας Κωνσταντινίδης	
Η διαδήλωση (πεζό).....	343
Ο Όρκος (πεζό).....	346
Νίκη Λαδάκη Φιλίππου	
«Τ' όνειρο» (πεζό).....	349
Ελένη Λαδιά	
Από το ημερολόγιο του Νικηφόρου (πεζό).....	351
Ανδρέας Λαζάρου	
1η Απριλίου 1955 (ποίημα).....	355
Σοφοκλής Λαζάρου	
Στα κελιά του Σπέσιαλ Μπραντς (πεζό).....	357
Καλωσόρισμα λευτεριάς (πεζό).....	358
Οι Άγγελοι της λευτεριάς (ποίημα).....	364
Βίας Λειβαδάς	
Στα μπουντρούμια των Αγγλικών Φυλακών - Η ψυχολογική πλευρά της ζωής στις φυλακές.....	367
Η «ψυχαγωγία» και άλλες εκδηλώσεις.....	369
Άνθος Λυκαύγης	
Καιρών και ηρώων μνήμη (ποίημα).....	371
Ξάνθος Λυσιώτης	
Ωδές του Νότου (ποίημα).....	374
«Χαίρε, ω Λευ...» (ποίημα).....	376
Ρένος Λυσιώτης	
Η αλύγιστη ψυχή (πεζό).....	377
Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης	
Σκηνές από τη φυλακή (πεζό).....	382
Η πνευματική προέκταση του ολοκαυτώματος του Γρηγόρη Αυξεντίου (πεζό).....	389
Ο Αγώνας του 1955 (ποίημα).....	388
Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955 -1959 νίκησε το χρόνο (πεζό).....	390
Γεώργιος Α. Μαρκίδης	
Γρηγόρης Αυξεντίου (ποίημα).....	392
Ρούλα Μάτση	
Ο φιλόσοφος Κυριάκος Μάτσης (πεζό).....	394
Χρήστος Μαυρής	
Μνήμη Γρηγόρη Αυξεντίου (ποίημα).....	396

Έλιος παρεπίδημος (ποίημα).....	397
Γιώργος Μαυροκορδάτος	
Η ευγενεστέρα πράξις της ζωής (πεζό).....	398
Γιώτα Μετζίτη	
Σφαχτάρια της πόλης (ποίημα).....	402
Νάταν η λευτεριά κρασί (ποίημα).....	403
Παντελής Μηχανικός	
Ημιχρόνιο (ποίημα).....	404
Κώστας Μιχαηλίδης	
Σ' ένα μελλοθάνατο (ποίημα).....	406
Σ' ένα έφηβο (ποίημα).....	407
Μιχαήλ Μιχαηλίδης	
Η αγάπη νίκησε (πεζό).....	409
Κώστας Μόντης	
Τραγούδι για τον μεγάλο αδελφό μας (ποίημα).....	411
Τρεις αγχόνες στη Λευκωσία (ποίημα).....	412
Άγνωστος αγωνιστής (ποίημα).....	412
Ο Αντώνης ο γαλατάς (πεζό).....	413
Τα παράνομα φυλλάδια (πεζό).....	414
Ο Αγώνας της σημαίας (πεζό).....	416
Ο Θεός να τους φυλάει (πεζό).....	420
Μάριος Μόντης	
Ένωση (ποίημα).....	421
Ελένη Μυλωνά - Χατζημιχαήλ	
Ο τοίχος βάφτηκε κόκκινος (πεζό).....	422
Ζωντανός τάφος (πεζό).....	423
Στράτης Μυριβήλης	
Ομιλία στο θέατρο «Κυβέλης» Αθηνών, 28 Οκτωβρίου 1958 (πεζό).....	426
Πάνος Ι. Μυρτιώτης	
Αποχαιρετισμός (πεζό).....	428
Φάνος Ναθαναήλ	
Ο Αγώνας (ποίημα).....	431
Στους ήρωες της ΕΟΚΑ (ποίημα).....	432
Ανδρούλα Νεοφύτου - Μούζουρου	
Δόξα στην Κύπρο τη γενιά (ποίημα).....	433
Στους θάνατους νεκρούς του Κυπριακού Έπους 55 - 59.....	434
Ηβη Ο. Νησιώτου	
Ωριμα νιάτα (πεζό).....	434

Πολύβιος Νικολάου, Ζ.Σ.ΡΩ	
Επισκέψεις (πεζό)	438
Όμοδος (πεζό)	442
Στο Στυλιανό Λένα (ποίημα)	443
Γιάννης Σταυρινός Οικονομίδης	
Αριθμός αντί άνθρωπος (πεζό)	445
Ειρηνούλα Οικονομίδου Μιχαηλίδου	
Πρώτη τ' Απρίλη	447
Αντρέας Ονουφρίου	
Το δέντρο (πεζό)	448
Νίκος Ορφανίδης	
Κυπριακό Ημερολόγιο (πεζό)	450
Κυπριακό δράμα και νεοελληνική ματαιώση (πεζό)	453
Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος	
Τα παιδιά της Κύπρου (πεζό)	454
Νίκος Παναγιώτου	
Ομιλία στο τρισάγιο για τον Μιχαλάκη Καραολή (πεζό)	458
Στο Γρηγόρη Αυξεντίου (ποίημα)	460
Η αγωνίστρια του 1955 - 59 (πεζό)	461
Παναγιώτα Παναγοπούλου Ρουπίνα	
Δημητράκης Δημητριάδης «Ο μικρός ανθοπώλης μαθητής» (πεζό)	464
Μάνες της Κύπρου (πεζό)	466
Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου	
Μπρος λεβέντες (ποίημα)	468
Πρώτη τ' Απρίλη (ποίημα)	469
Μόνο η λευτεριά (ποίημα)	470
Ραγιάς (ποίημα)	470
Σπύρος Παπαγεωργίου	
Φυλακισμένα Μνήματα (ποίημα)	471
Τέτοια θα έλεγαν (ποίημα)	473
Απολείτουργο (ποίημα)	477
Γιάννης Παπαδόπουλος	
Το γράμμα και η οδός (ποίημα)	478
Στον Άγνωστο Μαχητή (ποίημα)	479
Λίγα λόγια στους μαθητές μου (ποίημα)	480
Εικοστός αιώνας (ποίημα)	480
Στον πρωτομάρτυρα Μόδεστο Παντελή (ποίημα)	481
Τα χριστάγκαθα (πεζό)	482

Ο αρραβώνας (πεζό)	483
Το Ομηρικό Λεξικό (πεζό)	485
Μυριάνθη Παπαονησιφόρου	
Ήρωας (ποίημα)	488
Κρησφύγετο (ποίημα)	489
Φυλακισμένο Μνήμα (ποίημα)	490
Η μάνα του πολεμιστή (ποίημα)	490
Διαδήλωση (ποίημα)	490
Λουκής Παπαφιλήπου	
Μέγιστο μάθημα (ποίημα)	491
Άνοιξε στόμα πικρό (ποίημα)	492
Χριστόδουλος Παπαχρυσστόμου	
Ο Ύμνος της ΕΟΚΑ (ποίημα)	493
Στην ιερή μνήμη του Κυριάκου Μάτση (ποίημα)	494
Κυπριόπουλο (ποίημα)	494
Κυπριοπούλα (ποίημα)	495
Ήρωες της αγχόνης (πεζό)	496
Ο Παπαστέγγας (πεζό)	497
Μιχάλης Πασιαρδής	
Αυτός που έπεσε (ποίημα)	502
Κηδεία αγωνιστή (ποίημα)	502
1958 (ποίημα)	503
Μικρός Προφήτης Έλληνας (ποίημα)	504
3 του Μάρτη (ποίημα)	504
Για τον Μάρκο Δράκο (ποίημα)	505
Ανδρέας Παστελλάς	
Ανάταση (ποίημα)	506
Άδεια θρανία (ποίημα)	506
Μικρό ελεγείο (ποίημα)	507
Ένας μικρός Χριστός (ποίημα)	507
Στο γέροντα (ποίημα)	509
Άντης Περνάρης	
Ήρωας (ποίημα)	510
Του Αγώνα (ποίημα)	511
Η Κυπριώτισσα Μάνα (ποίημα)	512
Ωδή στο Γρηγόρη Αυξεντίου (ποίημα)	513
Παναγιώτης Περσιάνης	
Οι νέοι του 1955 - 59 (πεζό)	515

Γιώργος Πετούσης	
Στη δοκό της αγχόνης (ποίημα).....	517
Οι ήρωες επαναλαμβάνονται (ποίημα)	518
Κυριάκος Μάτσης (ποίημα)	519
Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης	
Ο πορτοκαλόκηπος (πεζό)	520
Θεοδόσης Πιερίδης	
Η Κύπρος δε ναυάγησε (ποίημα)	523
Αντώνης Πιλλάς	
Β' Ιντερμέδιο (ποίημα).....	524
Κυριάκος Πλησής	
Το ήθος και το ύφος ενός αγώνα (1955 - 1959) (πεζό).....	526
Ο πατέρας του ήρωα (πεζό).....	529
Ρένος Πρέντζας	
Ο Θωδωρής (πεζό).....	531
Γεώργιος Προδρόμου	
1955: Πίστη και δύναμη (πεζό)	534
Ανδρέας Πυλιώτης	
Προσφορά (ποίημα).....	537
Μαρία Ράλλη	
Στην Κύπρο φέγγει (πεζό)	539
Γιάννης Ρίτσος	
Αποχαιρετισμός (ποίημα)	541
Ανδρέας Ροδίτης	
Στο βάθος του κρησφυγέτου (ποίημα)...	546
Ρόδης Ρούφος	
Χάλκινη Εποχή (πεζό)	546
Μόνα Σαββίδου - Θεοδούλου	
Παιδικές καταγραφές - Μέρες του '55 - '59 (πεζό).....	548
Αγγελική Σμυρλή	
Τον καιρό του αγώνα (πεζό)	549
Γαλατείας και Πυγμαλίωνος (πεζό)	555
Λίνα Σολομωνίδου	
«Ενθάδε κείται» (πεζό)	558
Θάσος Σοφοκλέους	
Απόφαση (ποίημα)	562
Τ' αμούστακα παιδιά (ποίημα)	562

Γιάννης Σπανός	
Η μάχη των αετών (πεζό)	563
Ο τελευταίος νεκρός (πεζό)	566
Όταν διακόπτεται η φρίκη των βασανιστηρίων και αρχίζει ο εφιάλτης της φυλακής (πεζό).....	568
Κάθε απόδραση ακροβασία σε τεντωμένο σχοινί (πεζό)	569
Διδασκαλία στην αγχόνη (πεζό)	570
Νίκος Σ. Σπανός	
Απαγχονισμοί στη Λευκωσία (ποίημα)	571
Τ' όραμα τ' αντρείου (ποίημα)	574
Νυχτερινό καραούλι ανταρτών (ποίημα)	576
Στερνός σύντροφος (ποίημα)	577
Κελλί αριθμός δύο (ποίημα)	579
Φοίβος Σταυρίδης	
Μικρό επιτύμβιο (ποίημα)	580
Ενώπιος ενώπιω (πεζό).....	580
Πέτρος Στυλιανού	
Στις φυλακές του Ντόροθου (πεζό).....	585
Χριστουγεννιάτικη απόδραση (πεζό).....	588
Δοξαστικό του Μάρκου Δράκου (ποίημα)	593
Φίλιππος Στυλιανού	
Η γιορτή της Αγίας Ζωής (πεζό).....	594
Κώστας Σωκράτους	
Μπαλλάντα σε μια νικήτρα μάχη (ποίημα)	598
Ο Ανταρτοπόλεμος (πεζό)	599
Νεκρική Ωδή στους νεκρούς μαθητές της Σχολής Σαμουήλ, Μάρκο Δράκο, Ιάκωβο Πατάτσο, Σάββα Ροτσίδα (ποίημα)	602
Αντώνης Σωτηριάδης	
Τραγούδια των κρατητηρίων (ποίημα)	603
Αθηνά Ταρσούλη	
Χαιρετισμός στην Κύπρο (ποίημα).....	604
Ειρήνη Παναγή - Τσουλλή	
Ξημερώνει (ποίημα).....	607
Καλωσόρισμα στον D.P. 279 (ποίημα)	607
Μορφές (ποίημα)	608
Δημήτρης Χαμπουλίδης	
Η τιμή κι η αντρεία (ποίημα)	610
Ωδή στο Μάτση (ποίημα)	610
Αναστάσιμο (ποίημα)	611

Κυριάκος Χαραλαμπίδης	
Ωδή στο θάνατο του Πέτρου Γιάλλουρου (ποίημα)	612
New Moon, Hyde Park, Sky Blue (ποίημα)	613
Ανδρέας Χατζηωνάς	
Η έξαρσις της θυσίας των μαθητών της Σχολής Σαμουήλ (πεζό).....	617
Γιώργος Χατζηκωστής	
Η πηγαία και έμπρακτη πίστη του Ευαγόρα Παλληκαρίδη (πεζό).....	620
Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή	
Διαπρύσιος ομιλητής (ποίημα)	626
Εκείνα τα παιδιά (ποίημα)	627
Οι Αρχάγγελοι της Ελευθερίας (πεζό)	628
Ευστάθιος Χριστοδουλίδης	
Το μήνυμα του αγώνα του '55 - '59 (πεζό)	631
Κύπρος Χρυσάνθης	
1η του Απρίλη 1955 (ποίημα)	634
Στους νεκρούς μαθητές (ποίημα)	634
Στους τέσσερις του Λιοπετρίου (ποίημα).....	635
Στον Φώτη Πίττα (ποίημα).....	635
Μόδεστος ο Πρωτομάρτυρας (ποίημα)	636
Η μπαλλάντα του Κυριάκου Μάτση (ποίημα)	636
Νεκρός πολεμιστής (ποίημα)	637
Ο αντρείος πολεμιστής (ποίημα)	638
Το «φουρνί» (πεζό)	638
Η επανάσταση είναι άγιο πράμα (πεζό)	641
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	645

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ 1955-1959
ΤΩΝ ΜΙΧΑΛΑΚΗ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗ ΚΑΙ
ΡΟΥΛΑΣ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ - ΣΤΑΥΡΟΥ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΕΡΜΗΣ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟ ΤΟΥ 1998.

Τρόπος λειτουργίας του Συμβουλίου

Με την ίδια απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου καθορίζονται οι πρόνοιες ίδρυσης και λειτουργίας του Συμβουλίου ως ακολούθως:

1. Καθιδρύεται Συμβούλιο Μνήμης του Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955 - 1959.
2. Το Συμβούλιο είναι επταμελές, αποτελούμενο από Πρόεδρο και έξι Μέλη, που διορίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο για τετραετή θητεία.
3. Όλα τα Μέλη του Συμβουλίου θα είναι άτομα τα οποία έχουν σχέση άμεση ή έμμεση με τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955 - 1959 ή έχουν εκδηλώσει έμπρακτα ενδιαφέρον γι' αυτόν.
4. Στις συνεδρίες του Συμβουλίου θα παρακάθονται, χωρίς δικαίωμα ψήφου, εκπρόσωποι Υπουργείων ή Τμημάτων που θα το βοηθούν στο έργο του.
5. Ο Υπουργός Παιδείας, κατόπιν συμφωνίας με το Συμβούλιο, θα θέτει στη διάθεση του Συμβουλίου στο Υπουργείο Παιδείας γραφεία και εξοπλισμό και το αναγκαίο διοικητικό και γραμματειακό προσωπικό για εκπλήρωση της αποστολής του.
6. Θα συμφωνείται μεταξύ του Υπουργού Παιδείας και του Συμβουλίου το ύψος της Κυβερνητικής χορηγίας προς το Συμβούλιο και το ποσό αυτό θα περιλαμβάνεται στον Προϋπολογισμό του Υπουργείου Παιδείας.
7. Εκτός από την Κρατική χορηγία οι πόροι του Συμβουλίου θα περιλαμβάνουν δωρεές και εισπράξεις από εκδηλώσεις τις οποίες θα οργανώνει για ενίσχυση του έργου του.
8. Το Συμβούλιο θα έχει το δικαίωμα να δημιουργεί Υπεπιτροπές, είτε από τα Μέλη του είτε από άλλα άτομα για προώθηση των σκοπών του.
9. Σε περίπτωση διαφωνίας του Υπουργού Παιδείας με το Συμβούλιο για οποιοδήποτε θέμα τη διαφορά θα επιλύει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

ISBN 9963-613-04-7